[illegible]

فهرست اسامی بلدان و امصار و قصبات و دهات و مزارع و بقاع و جبال و انهار و غیرها که در این جلد کتاب مشکوة الادب ناصری از ربع پنجم مسطور و مذکور است

حرف الالف منها

ارسوف ٥٢٣ — ادامی ٥٣٠ — اتیله ٥٣٠ — اودنه ٥٤٩ — استوی ٥٦٤ — آجه ٥٩٠

اسبیجاب ٦٠٠ — ابیورد ٦٤١ — افغات ٦٥٣

حرف الباء الموحدة منها

بیان ٥٢٣ — بعدا ٥٢٩ — بدا ٥٣٠ — بخارا ٥٣٦ — بووی ٥٥٩ — باب النصر ٥٧٠

باب الاخضر ٥٧٢ — بوغ ٥٨٠ — باورد ٦٠٥ — بنده ٦٢٦ — بست ٦٤٩ — بحرین ٦٤٩

باکویا ٦٥٣ — بجایه ٦٥٤ — باب الخوخه

حرف التاء المثناة من فوق منها

ترمد ٥٣٩ — تبریز ٥٦٣ — تیماء ٦٢٤ — تدمیر ٦٣٦ — تل راهط ٦٥١ — [illegible]منون ٥٢[illegible]

تیمل ٦٥٥

حرف الثاء المثلثة منها

ثغور ٥٨٦

حرف الجیم منها

جزیرهٔ ابن عمر ٥١٩ — جاجرم ٥٦٩ — جی ٥٨٥ — جبال ٥٨٦ — جزیرة الخضراء ٥٩٩ — جنابه ٦٠٦

جبل قاسیون ٦٢٦ — جزیرة الخضراء ٦٥٣ — جیحون ٦٥٧

حرف الحاء المهملة منها

حرستا ٥٣٤ — حیره ٥٧٧ — حمی ٦٥١ — حضره ٦١٩

حرف الخاء المعجمة منها

خارک ٥٢٦ — خرنک ٥٣٦ — خوشان ٥٩٤ — خورنق ٦٠١ — خلق ٦٥١ — خلاوط ٦٦٠

حرف الدال المهملة منها

درب المجوس ٥٧٥ — دهناء ٦٠٦ — دولاب ٦١٣ — دارزیا ٦٢٣ — دبیثا ٦٢٨ — دیلمیات ٦٥١

درگاه خاتون ٦٥٩

حرف الذال المعجمة منها

ذرو ٥٢٠

حرف الراء المهملة منها

رضوی ٥٢٦ — رنبویه ٥٣٤ — راذکان ٥٥٥ — رصافه دهکانه ٦٣٨ — رنده ٦٥٣ — راذکان ٦٥٨

حرف الزاي المعجمة منها

زرندرود ٥٧٨ — زلاقة ٦٥٣

حرف السين المهملة منها

سلماس ٥٦٢ — سوق الوطش ٥٩٥ — سديو ٦٠١ — ستاران ٦٠٦ — سوق البرج ٦١٣ — سندية ٦٢٢

سيحون ٦٥٧

حرف الشين المعجمة منها

شغب ٥٣٠ — شاش ٥٤٢ — شهرستان ٥٧٨ — شلب ٦٣٩

حرف الصاد المهملة منها

صمان ٦٠٦ — صمادحية ٦٥٤

حرف الطاء المهملة منها

طابران ٥٥٥ — طريثيث ٥٥٨ — طرطوشة ٥٧٢ — طلبيرة ٦٣٩

حرف العين المهملة منها

عين جالوت ٥٢٣ — عسكر مكرم ٦١١ — عرج ٦١٣ — عين قبش ٦١٧ — عابتين ٦٢٥ — عريش ٦٥٣

عالقين ٦٦٠

حرف الغين المعجمة منها

غزنه ٥٧٧

حرف الفاء منها

فربر ٥٨٨ — فراوة ٥٨٩ — فرير ٦٥٨

حرف القاف منها

قصرحرب ٥١٩ — قزوين ٥٨١ — قيسرية ٥٨٦ — قوطيه ٦١٧ — قيسرية ٦٤٤

حرف الكاف منها

كلاباذ ٥٤٩ — كونيا ٦١٣ — كرمان ٦٤٣

حرف اللام منها

لبنة ٥٣٠ — لورقة ٦٥٣

حرف الميم منها

ميان ٥٣٢ — مرداخان ٥٦٧ — مقبرة الخيزران ٥٧٩ — ميورقة ٥٨٣ — مازر ٥٨٤ — مدينة ٥٨٥

مدينة المبارك ٥٨٥ — مدينة مصر ٥٨٥ — مدينة موسى ٥٨٥ — مدينة نسف ٥٨٥ — مدينة السلام ٥٩١ — مكة معظمة ٥٩٧

مذحج ٦١٨ — مالقة ٦٣٨ — ملالة ٦٥٥ — مصامدة ٦٥٥

حرف النون منها

حرف الواو منها

حرف الهاء منها

حرف الياء المثناة من تحتها

هو الباقی

فهرست اسامی علمای رجال که در این جزء اول از ربع سیم کتاب مشکوة الادب ناصری در ترجمه

در شرح کتاب تاریخ وفیات الاعیان مسطور است

حرف الميم من كتاب مشكوة الادب ناصرى

ابوعبدالله
مالک بن انس احد
الائمة الاعلام
٥١٧

ابویحیی
مالک بن دینار
البصری
٥١٨

ابوالسعادات
مبارک بن الاثیر الجزری
صاحب النهایة
٥١٩

ابوالمیمون
مبارک بن کامل
ملقب بسیف الدوله
٥٢٠

ابوالبرکات
مبارک بن المستوفی
ملقب بشرف الدین الاربلی
٥٢١

ابوبکر
مبارک بن ابی طالب
معروف بابن نقاخی
٥٢٢

ابوالمعالی
مجلی بن جمیع الفقیه
الشافعی
٥٢٣

ابوعلی
محسن بن ابی القاسم
القاضی التنوخی
٥٢٤

ابوعبدالله
محمد بن ادریس الشافعی
احد الائمة
٥٢٥

ابوالقاسم
محمد بن علی علیه السلام معروف
بابن الحنفیة
٥٢٦

الامام الابرار
والحبر الزخار ابوجعفر
محمد بن الباقر علیهما
السلام
٥٢٧

الامام الهمام
ابوجعفر محمد الجواد سلام الله
علیهم الی یوم
التناد
٥٢٨

الحجة القائم
صاحب الزمان وخلیفة
الرحمن صلوات الله
وسلامه علیه
٥٢٩

ابوبکر
محمد بن شهاب الزهری
احد الفقهاء المحدثین
التابعین
٥٣٠

محمد بن عبدالرحمن
بن ابی لیلی قاضی
کوفه
٥٣١

ابوبکر
محمد بن سیرین
البصری
٥٣٢

ابوالحارث
محمد بن عبدالرحمن معروف
بابن ابی ذئب العامری
٥٣٣

ابوعبدالله
محمد بن الحسن الشیبانی
٥٣٤

ابوعبدالله

ابوعبدالله
محمد بن علی والد
القفال
٥٢٥

ابوعبدالله
محمد بن ابی الحسن
البخاری
٥٣٦

ابوجعفر
محمد بن جریر الطبری
صاحب تاریخ
٥٣٧

ابوعبدالله
محمد بن عبدالله الحکم
الشافعی
٥٣٨

ابوجعفر
محمد بن احمد الترمذی
الفقیه
٥٣٩

ابوبکر
محمد بن احمد معروف
بابن حداد
٥٤٠

ابوبکر
محمد بن عبدالله
معروف بصیرفی
٥٤١

ابوبکر
محمد بن علی الفقیه
القفال
٥٤٢

ابوالحسن
محمد بن علی الفقیه
الماسرجسی
٥٤٣

ابوعبدالله
محمد بن الحسن الفقیه
معروف بختن
٥٤٤

ابوسهل
محمد بن سلیمان الفقیه
معروف بصعلوکی
٥٤٥

ابوالطیب
محمد بن المفضل الضبی
الفقیه
٥٤٦

ابوبکر
محمد بن ابراهیم الفقیه
النیابوری
٥٤٧

ابوزید
محمد بن احمد المروزی
القاشانی
٥٤٨

ابوبکر
محمد بن عبدالله بن
الورقا الفقیه
٥٤٩

ابوبکر
محمد بن احمد بن شاهویه
الفارسی
٥٥٠

ابوعبدالله
محمد بن سلامة القضاعی
صاحب کتاب خطط مصر
٥٥١

ابوعبدالله
محمد بن عبدالله المسعودی
الفقیه
٥٥٢

ابوعاصم
محمد بن عباد العبادی
القاضی
٥٥٣

ابوعبدالله
محمد بن احمد الخضری
الفقیه
٥٥٤

ابوحامد
محمد بن محمد حجة الاسلام
غزالی
٥٥٥

ابوبکر
محمد بن احمد ملقب
بفخر الاسلام
٥٥٦

ابونصر
محمد بن عبدالله الفقیه
الارغیانی
٥٥٧

ابوسعد
محمد بن یحیی النیشابوری
ملقب محیی الدین
٥٥٨

ابومنصور
محمد بن محمد البروی
٥٥٩

ابوالحسن
محمد بن المبارک معروف
بابن الخل الفقیه
٥٦٠

ابوالمعالی
محمد بن ابی الحسن معروف
بابن زکی الدین دمشقی
٥٦١

السيد الفقيه
محمد بن هبة الله بن عبد الله
السلاسي
٥٦٢

ابو منصور
عمدة الدين محمد بن اسعد
معروف بحفدة
٥٦٣

ابو البركات
محمد بن الموفق الخبوشاني
الفقيه
٥٦٤

ابو الفضل
محمد بن ابي محمد كمال الدين
الفقيه الشهرزوري
٥٦٥

ابو حامد
محي الدين محمد بن قاضي
كمال الدين
٥٦٦

ابو عبد الله
محمد بن عمر الرازي
ملقب بفخر الدين
٥٦٧

ابو حامد
محمد بن يونس ملقب
بعماد الدين الفقيه
٥٦٨

ابو حامد
محمد بن ابراهيم الجاجرمي
ملقب بمعين الدين الفقيه
٥٦٩

ابو حامد
محمد بن محمد بن محمد العميدي
ملقب بركن الدين فقيه
٥٧٠

ابو بكر
محمد بن داود الاصبهاني
معروف بظاهري
٥٧١

ابو بكر
محمد بن الوليد
الطرطوشي
٥٧٢

ابو الهذيل
محمد بن الهذيل المتكلم
المعروف بالعلاف
٥٧٣

ابو علي
محمد بن عبد الوهاب
الجبائي المعتزلي
٥٧٤

ابو بكر
القاضي محمد بن الطيب
الباقلاني
٥٧٥

ابو الحسين
محمد بن علي المعتزلي
البصري
٥٧٦

ابو بكر
الاستاد محمد بن حسن
معروف بابن فورك
٥٧٧

ابو الفتح
محمد بن ابي القاسم
الشهرستاني
٥٧٨

ابو بكر
محمد بن اسحق
صاحب السير
٥٧٩

ابو عيسى
محمد بن عيسى الضرير
الترمذي الحافظ المشهور
٥٨٠

ابو عبد الله
محمد بن ماجه الحافظ الربعي
المشهور
٥٨١

ابو عبد الله
محمد الحاكم المعروف بابن
البيع الحافظ
٥٨٢

ابو عبد الله
محمد بن ابي نصر الحميدي حافظ
٥٨٣

ابو عبد الله
محمد بن علي المازري
٥٨٤

ابو موسى
محمد بن ابي بكر المديني
٥٨٥

ابو الفضل
محمد بن طاهر معروف
بابن القيسراني
٥٨٦

ابو عبد الله
محمد بن منده
الحافظ
٥٨٧

ابو عبد الله
محمد بن يوسف
الفربري
٥٨٨

ابو عبد الله
محمد بن الفضل الفراوي
ملقب بكمال الدين
٥٨٩

ابو بكر
محمد بن الحسين
الآجري
٥٩٠

ابو الفضل
محمد بن ناصر الحافظ الاديب
السلامي
٥٩١

ابو بكر
محمد بن ابي عثمان
زين الدين الحازمي
٥٩٢

ابو بكر
محمد بن عبد الله العربي
الحافظ
٥٩٣

ابو بكر
محمد بن الحسن النقاش
المقري
٥٩٤

ابو الحسن
محمد بن شنبوذ
المقري
٥٩٥

ابو العباس
محمد بن صبيح معروف
بابن السماك
٥٩٦

ابو طالب
محمد بن علي الواعظ
المكي
٥٩٧

ابو الحسين
محمد بن احمد معروف
بابن سمعون
٥٩٨

ابو عبد الله
محمد بن احمد القرشي الزاهد
المعروف
٥٩٩

ابو عبد الله
محمد بن زياد معروف
بابن اعرابي
٦٠٠

ابو النضر
محمد بن السائب
الكلبي
٦٠١

ابو علي
محمد بن المستنير النحوي
معروف بقطرب
٦٠٢

ابو الحسن
محمد بن يزيد بن عبد الاكبر
معروف بمبرد نحوي
٦٠٣

ابو بكر
محمد بن دريد اللغوي
٦٠٤

ابو عمر
محمد بن عبد الواحد معروف بمطرز
باوردي
٦٠٥

ابو منصور
محمد بن احمد الازهري
اللغوي
٦٠٦

ابو عبد الله
محمد بن العباس اليزيدي
النحوي
٦٠٧

ابو بكر
محمد بن السري النحوي
معروف بابن سراج
٦٠٨

ابو بكر
محمد بن ابي محمد النحوي
الانباري
٦٠٩

ابو عبد الله
محمد بن القاسم الضرير
معروف بابن العيناء
٦١٠

ابو عبد الله
محمد بن عمر الواقدي
صاحب التصانيف
٦١١

ابو عبد الله
محمد بن سعد كاتب
واقدي
٦١٢

ابو الفضل

ابوبشر محمد بن احمد الدولابی الانصاری ۶۱۳

ابوعبدالله محمد بن عمران المرزبانی الادیب ۶۱۴

ابوبکر محمد بن یحیی معروف بصولی شطرنجی ۶۱۵

ابوعلی محمد بن حسن الکاتب اللغوی معروف بحاتمی ۶۱۶

ابوبکر محمد بن عمر المعروف بابن القوطیه ۶۱۷

ابوبکر محمد بن الحسن الزبیدی النحوی ۶۱۸

ابوالقاسم محمد بن جعفر القزاز القیروانی ۶۱۹

الامیر المختار عزالملک محمد بن ابی القاسم المسبحی الکاتب ۶۲۰

ابوالمعالی محمد بن حمدون بهاء الدین بغدادی ۶۲۱

ابوبکر محمد بن عبدالرحمن قاضی معروف بابن قریعه ۶۲۲

ابوعبدالله محمد بن محرز الوهرانی رکن الدین ۶۲۳

ابوعبدالله محمد بن ابی القاسم معروف بابن تیمیه ۶۲۴

ابومنصور محمد بن علی النحوی معروف بجابی ۶۲۵

ابوسعید محمد بن ابی السعادات تاج الدین خراسانی ۶۲۶

ابوبکر محمد بن عبدالغنی معروف بابن نقطه ۶۲۷

ابوعبدالله محمد بن ابی المعالی معروف بابن الدبیثی ۶۲۸

ابوعبدالله محمد بن محمد الصیقلی المعروف بنجم الدین ۶۲۹

ابوعبدالرحمن محمد بن عبدالله عتبی شاعر ۶۳۰

ابوبکر محمد بن العباس الخوارزمی شاعر ۶۳۱

ابوالحسن محمد بن عبدالله السلامی الشاعر المشهور ۶۳۲

ابوالحسن محمد بن عبدالله معروف بابن سکره شاعر هاشمی ۶۳۳

ابوالحسن محمد بن الطاهر الشریف الرضی ۶۳۴

ابوالقاسم محمد بن هانی الشاعر الاندلسی ۶۳۵

ابوبکر محمد بن عمار الاندلسی ملقب بذی الوزارتین ۶۳۶

ابوبکر

ابوبکر محمد بن باجه اندلسی معروف بابن صائغ ۶۳۷

ابوعبدالله محمد بن غالب الرصافی الاندلسی ۶۳۸

ابوبکر محمد بن زهر الاشبیلی ۶۳۹

ابوالفتیان محمد بن حیوس الشاعر المشهور ۶۴۰

ابوالمظفر محمد بن احمد الابیوردی الشاعر ۶۴۱

ابوالحسن محمد بن علی بن ابی الصقر الفقیه الواسطی الشافعی ۶۴۲

ابویعلی محمد بن محمد معروف بابن الهباریه شاعر ۶۴۳

ابوعبدالله محمد بن نصر معروف بابن القیسرانی الشاعر ۶۴۴

ابوعبدالله محمد بن ابراهیم بن الکیزانی الشاعر المشهور ۶۴۵

ابوعبدالله محمد بن بختیار الابله البغدادی ۶۴۶

ابوالفتح محمد بن عبیدالله بن التعاویذی ۶۴۷

ابوالقاسم محمد بن علی شاعر معروف بابن المعلم نجم الدین ۶۴۸

ابوعبدالله محمد بن یوسف الشاعر موفق الدین الاربلی ۶۴۹

ابوشجاع محمد بن الدهان الفرضی الادیب ۶۵۰

ابوالمحاسن محمد بن عنین الشاعر المشهور ۶۵۱

ابوالقاسم محمد بن القاسم المهدی ۶۵۲

ابوالقاسم المعتمد علی الله محمد بن المعتضد بالله ۶۵۳

ابویحیی المعتصم محمد بن صمادح الملقب بالمعتصم ۶۵۴

ابوعبدالله محمد بن تومرت الملقب بالمهدی ۶۵۵

ابوبکر الاخشید محمد بن ابی محمد طغج صاحب مصر و شام ۶۵۶

رکن الدین ابوطالب طغرلبیک السلجوقی ۶۵۷

ابوشجاع عضد الدولة الب ارسلان محمد بن جغربیک ۶۵۸

ابوشجاع غیاث الدین محمد بن ملکشاه السلجوقی ۶۵۹

ابوبکر الملک العادل محمد بن ابی الشکر ایوب سیف الدین ۶۶۰

هو الله القادر

بعد از ابتدای جلوس همایون و سلطنت ابد مقرون هر وقت اوقات مبارک بسی از بدایت جلالت و دارائی آسمان قدر
مصروف و انجام این مقصد عالی و مقصود بزرگ بود وزرای ارجمند و امنای بصیر و دانشمند تربیت زمره جلیله
رعیت شده و تمامت مملکت آباد گشت لکن یک چند بسبب حدوث اتفاقات دهر که مردم ایران را
نوازل متواتره و حوادث و نوایب مستقبله بیدار می‌گشت و روزگار نابهنجار می‌گذشت تا اینکه در این اوان از
جنبش کوف [illegible] و معمور از [illegible] خوف نجات روز بهی یافته و روزگار فرخی نماینده شد خسرو
گوهر سریره [illegible] نقش مخلد و نقش مؤبد بلا اندیشه بر آن نهاده تا بریج نظر خسروانه و نظر [illegible]
گوهر [illegible] پایه و گوهر بلند پایه بود از گنجینه نفیس نفوس و ذخیره فلکی آنچنان از [illegible] نظر ایشان
آورده [illegible] و لطف کرامت [illegible] این [illegible] رفتار و تمام [illegible] خاندان زال [illegible]
بدیهه [illegible] غوص کرد گوهر درخشان [illegible] اوج [illegible] دیده [illegible] امارت و
اقبال سرافراز و بر فرق وزارت و جلال ممتاز و از میان آن گوهرها بالا و شهرها ضیا گوهر
بدیع دیار وزارت و زکا [illegible] منبع کمال امارت و دولت شمس الظهور بدر التمام مصباح
ظلم [illegible] کرم و ودیعه قرون و اعصار ذخیره سنوات و ادوار غره ماه دولت قره العین و آل
منبع جود و جودت [illegible] و سعادت امین ملک و ملت مشید [illegible] دولت صدر امرای کامکار
بدر وزرای نامدار وزیر روشن رای فرخنده ضمیر [illegible] به تدبیر متین ساکنین ایران
بشیر [illegible] طلیعه [illegible] اول [illegible] سلیمان [illegible]
اکرم [illegible] مؤید معظم میرزا علی اصغر خان امین السلطان صدر اعظم و وزیر اعظم [illegible]

لازال

لازال مطیعاً للسلطان و [illegible] و متقدراً علی مدارج الاقبال و الصدارة و مرتقیاً علی معارج الاجلال
و الامارة که چون بفروغ عقل روشن و دل بفروزش گلشن [illegible] رفته [illegible] از آفتاب آسمان [illegible]
تابنده تر از [illegible] جاودانی و درخشنده تر از [illegible] و صدای [illegible] زخار و
قرار [illegible] گسترده آثار بالکبار و صغار [illegible] ممالک و ملوک [illegible] صدارت و
وزارت [illegible] آنکه [illegible] جوان و [illegible] ضمیر [illegible] آیینه [illegible] تدبیر
اقبال [illegible] مملکت [illegible] این [illegible] نشانها [illegible] ممالک [illegible] آبادانی [illegible]
بنیاد [illegible] دولت [illegible] قوانین [illegible] علامات ترقی
و امارات تفوق [illegible] حسن [illegible] و ترویج علم [illegible] و بدایع [illegible]
و صنایع [illegible] و بسط [illegible] فرزند [illegible]
[illegible] در [illegible] بنیک [illegible] ایشان [illegible]
که در [illegible] کار [illegible] و قواعد علوم [illegible] ارجمند [illegible]
آقا [illegible] در ارکان دولت [illegible] در [illegible] الکمال [illegible]
[illegible] ارکان [illegible] دولت [illegible] رق [illegible] جلال [illegible]
این [illegible] در [illegible] و [illegible] نظر
به ترتیب [illegible] و [illegible] تربیت و آغاز [illegible]
جز از [illegible] بلغا و [illegible] فصحا [illegible] جواب [illegible] و [illegible]
از [illegible] در [illegible] التذاذ [illegible]
[illegible] بی عدیل [illegible] بدیل [illegible] اخلاق [illegible] آفاق
[illegible] در [illegible] از هر مرتبه بمرتبه [illegible] مرتبه [illegible]
با آغاز شباب و عنفوان جوانی [illegible] آمانی و خواهنده [illegible]
سیمین [illegible] لب [illegible] سیمین [illegible] بعیش و طرب [illegible]
[illegible] لهو و لعب [illegible] و دامان عفت [illegible]
اوقات زندگانی [illegible] نفس [illegible] جوانی [illegible]
[illegible] فضایل [illegible] پیش گرفت [illegible] فنون
[illegible] خویش [illegible] آوازه

نقل و عکس از صفحهٔ غبرا به بلندی ثریا رسید صیت عقل و خرد می سرادق رفعت از ارض بسما کشید

فنال سناء المجد عزا و رفعة رويدا اما فوق السماء بمنزل

در این باب رسخه آن خسرو مالک رقاب لکه بر کار [illegible] بنیاد [illegible] دولت [illegible]

و بدامن دولت بازید بر رفیع تر رتبه [illegible] گذشت بهر دقیقه کار [illegible] و بهر ساعت نظم روز و بهر روز [illegible]

و بهر [illegible] عقل [illegible] را باتمام برد چنانکه عقول متحیر و نفوس متفکر گشت در حضرت خورشید آیت سلطانی

مشوف افتاده آن سلطنت [illegible] در [illegible] ایام معدلت [illegible] گوهر تاج [illegible]

اقبال لایزال و سعادت [illegible] استعداد [illegible] اقبال بیدار گشته [illegible] مراحم ملک و مکارم ملکوتی برتری [illegible]

اختر سعود و ترتیب این گوهر [illegible] هر روز [illegible] منصب [illegible] تنظیم و ترتیب

منصوص [illegible] دایره [illegible] بوستان هنر و اقبال [illegible] بیشتر [illegible] مدارج [illegible]

[illegible] معارج [illegible] بجمیع مدارج ارجمند [illegible] دولت [illegible]

[illegible] بغرور [illegible] خردمندی [illegible] جوانی [illegible]

بنگاه سلطانی [illegible] در حضرت سلطنت [illegible] افراد مملکت [illegible]

عقل [illegible] از این [illegible] جمهور [illegible]

[illegible] عباد و نظام بلاد [illegible] کاه [illegible] جان

[illegible] کاه [illegible] جان [illegible] توفیر [illegible] و تقویم ارکان [illegible]

رعیت [illegible] اطراف [illegible] عدالت تمام [illegible]

نه تکلیف رعیت [illegible] از مقررات [illegible] بر رواج و رونق ملک [illegible]

[illegible] و عموم مردم [illegible] از حضور

لامع النور [illegible] تمام خلق [illegible] و تقویت [illegible]

و ادای [illegible] و فضلا [illegible] در رعایت رعیت و حمایت مملکت و تقریر قواعد [illegible] جلیل [illegible]

[illegible] زمان [illegible] بزرگ [illegible]

[illegible] کمالات [illegible] وزرای آفاق [illegible]

[illegible] عقل [illegible] تدبیر [illegible] تحقیق [illegible]

انجاح [illegible] بجملهٔ [illegible] و قواعد و قوانین [illegible]

عالی تدبیر [illegible] اعلی [illegible] که [illegible]

چنانکه در

چنانکه در [illegible] که [illegible] این بنده [illegible] از جملهٔ [illegible] اگر [illegible] عمر [illegible]

[illegible] از این [illegible] بعضی اوصاف [illegible] جلیله [illegible]

[illegible] لیس من الله بمستنکر ان یجمع العالم فی واحد [illegible]

از [illegible] آن [illegible] این [illegible] سلطنت [illegible]

[illegible] مسند صدارت [illegible] مردم [illegible] دولت [illegible]

قدیم و بالاجابة حقیق و جدیر

[illegible]

[illegible]

[illegible]

بسم الله الرحمن الرحیم و به نستعین

الحمد لله الذی جعل اخبار المتقدمین تبصرة للمتأخرین و صیر آثار الماضین تذکرة للمستقبلین
و وفقنا لاختصاصنا بنبیه محمد سراج العالمین و اصطفینا للتمسک بحبل ولایة ولیه
امیر المؤمنین و امام المسلمین و قائد الغر المحجلین و خیر الوصیین صلوات الله و سلامه علیهم اجمعین
ابد الآبدین و دهر الداهرین و بعد کمترین آفریده آفریدگار ماه و مهر کمترین چاکر نهاری بنده [illegible]
سپهر شکوه دیوان اعلی و مستشار وزارت جلیله و دفتر دیوان عدالت عظمی [illegible] نهاری
تاجدار چرخ اقتدار کیوان مدار سایه حضرت پروردگار خسرو بختیار کامکار ناصر ملت بیضا مروج
شریعت غرا مدیر الخواقین صدر السلاطین ظل الله فی الارضین دارای ربع مسکون مالک الملوک اعظم [illegible] عالم
گیر [illegible] کشورگشای اکرم دارا درگاه جمشید رایت سکندر پیشگاه هوشنگ درایت السلطان بن السلطان
السلطان و الخاقان بن الخاقان بن الخاقان شاهنشاه صاحبقران ناصر الدین شاه قاجار [illegible] و
نعمتش برادم و حشمتش بر قوام باد بعد از [illegible] تألیف کتاب مشکوة الادب ناصری [illegible] شاخ
بر آورده عرض پیشگاه سپهر پناه [illegible] خسرو ماه خرگاه [illegible] این چاکر درگاه آفریدگان [illegible]
بالطاف [illegible] و الطاف [illegible] افتخار [illegible] این چاکر [illegible]
جاوید [illegible] و ذکر [illegible] صلوات الله و سلامه علیهم اجمعین و ذکر [illegible]
[illegible] پادشاه زمان و زمین [illegible] دولت جاوید آیت [illegible] و
در [illegible] سلطنت [illegible] و الطاف [illegible]
تا منتهی [illegible] ظهور [illegible] این کمتر چاکر [illegible] حلیت [illegible]
[illegible] خطاب [illegible] طالب [illegible] مکارم [illegible]
بر [illegible] کتاب مشکوة الادب ناصری [illegible] حسب الترتیب
[illegible] لاجرم این چاکر [illegible] پناه [illegible] با [illegible]
شد و [illegible] در [illegible] این مجلد مسطور است بتوفیقات [illegible] و توجهات سلطانی این جلد [illegible]

مقام بلکه بهتر

مقام بلکه بهتر از آن [illegible] جهان [illegible] خورشید [illegible]
جمشید [illegible] نهاری [illegible] جمشید [illegible] روزگار [illegible]
[illegible] کشور [illegible] منظوم و منثور [illegible]
دشمنش [illegible] منظوم و منثور [illegible]

بالنبی و آله الامجاد صلوات الله علیهم الی یوم التناد

از آنجا [illegible] خسرو آفتاب [illegible] نهاری [illegible]
[illegible] سپهر [illegible]
از [illegible] درگاه [illegible]
افلاطون [illegible] مسطور و مرقوم گشت

و هی هذه

کمال یافت جمال و جلال ذات کمال / ز شهریار جهان خسرو فرشته خصال
به ملک گرد شهنشاه دهر ناصر دین / گرفت حکم و [illegible] همین [illegible]
نخوانده دیده گیتی چنین فروغ و فروز / ندیده [illegible] چنین جمال و جلال
نیافته است زمانه مثال او خسرو / نیافته است بر آینه [illegible] او مثال
نه بر سپهر برافروخته چنین خورشید / نه بر گلستان برسته چنین خجسته نهال
نه آفتاب چنو در سپرده در [illegible] / نه روزگار چنو [illegible] ز اقبال
بمدح اوست جهان [illegible] / بوصف اوست زبان بالغدو و الآصال
زبان شعرا از مدحش فرو ماند / که هست افزون از [illegible] وصف [illegible] مقال
چو [illegible] کار [illegible] خسروی [illegible] / جهان ز دولت [illegible] بگردد [illegible]
جهان رفیع گوهر [illegible] جود و کرم / [illegible]
[illegible] بخشش [illegible] / نه قعر بحر بماند و نه بطن جبال
اگر چه [illegible] / ز [illegible] حلال
بروز بزم [illegible] / زمین بگردد [illegible] اموال
بروز عرصه [illegible] / [illegible] اقبال
بچرخ [illegible] / [illegible] اشتغال

بیک نهیب آنکه نه بو جهن خیزد   که از قلاع نماند بدید جز اطلال
ز بیم سطوت او صد چو رستم دستان   بجوشن لرزان گفته چو شیر دیده غزال
هم از چکاچک شمشیر مرگ او بارش   چو زن بقبضه اندر همی شوند ابطال
ز برق تیغش آنگونه جنح بکدازد   که چهر سو بنهد بر فراز جنگ جبال
بروز کارش گرد بجنبش برکاوند   بدیده اندر ناید بجز سهام و نصال
وگر بکاوش گرز تا بقعر زمین   پدید ناید جز جسم اهلک و جبال
ایبر او است تو گوئی بروز رزم حباب   مدبت او است تو گوئی بوقت مرگ آجال
امل نداند جز خنجر تیزش ذات و دواب   اجل نه بیند جز ترکش ثواب و نکال
اگر بجوید امل جز بدر کهش یارب   اگر بخواهد اجل جز ز تیر ترکش شال
رها نگردد کسی سوی در هیچ امل   قضا نگردد کسی سو بروزگار اجال
وگر زبانه بتقال شاه گم سایه   سپهر بر اندیش بر بسته بای اغلال
چگونه وصف شهنشه کنند اندر نطق   در خور نه کاو خداوند وصف او اقوال
سخنوران بنشر در رمکت آورند   ز آسمان و زمین رفیع بی امثال
وگر ز چهر و ز قامت اندر سرو   بحکت محو بنکت و بحکم جز زر بال
وگر ز دیدن شمشیر کاخ ایشان سو   که بست ته کیوان همی شنیدست جمال
کنون فقره باید و چشم بکشاید   که بست جنگ بتعظیم شاه گشته چو دال
کمینه چاکر شه بر سپهر سو بنشیند   که بر سپهر نیز بر فراشته پر و بال
سپهر اعظم چاکرم او وقت سخن   ز لطف نظم کتا شعر مردم لال
سپهر کیسه سپهر شهنشه است قرین   کی تعذر در حضرتش جواب سؤال
سپهر کیوان حسب است جاه و حشمت   سپهر شه سوی آنکه جان زحل و کمال
اگر فرو نه ظهیر بوقت سخن   سوی که داند کو همی بر بخورش مثال
اگر کیوان برخیز لیکن جب یا که   نبود چو کیوان ایوان شاه سوی کمال
وگر ز مشتری اندر حدیث میدانی   مدام او است بری مشتری همی دال
وگر ز هیبت بهرام دستان سازی   منور بهرام از ترس شه چو عقال
وگر ز تابش خورشید افتخار کنی   ببارگاه ملک محو او منور جمال

وگر از زهره

وگر ز زهره همی ز آتش و طرب گوئی   هزار زهره چنین بر در شهی مه و سال
وگر عطارد خواهی بجلوه بیش کشی   که بر بچرخ دبیر است و بیکار فعال
مگر همین و شیر شهنشه اعظم   نه تربیت نجفد بر چنان منوال
وگر بماه بیالی ایستان ملک   هزار ماه بشم ستور گشته نعال
وگر بختر نازی کلک چهر شهان   ز اختر است فزون لشکر قوی بطال
وگر بهیبت آفتاب چو نی فخر   چگونه او بشم چو شه فعال و خصال
مگر نه بینی ز دست بادش بسد   بصد بنور ان خورشید و ستواد و لال
اگر به تربیت آفتاب های سنگ   همی بگردد لعل از پس هزاران سال
شهنشه ار بعطوفت بآهن ارد روی   ز رحمت آهن گشته لعل و لآل
وگر بقهر بخورشید آسمان نگرد   سیاه گشته چو اجرام شمس بچهره زغال
وگر بزد بش ابر و سحاب سیال   بگاه ناید بیوتش و کز نیل و بجار
بابر دست شه بر و بحر سیال زم   که چون ناید بوده آتش نمی و دجال
اگر نه گوهر گشته باز شه نامی   بجز ز ابر سحاب آب زلال
وگر نه مرجان بکام شه نمو خلقه   بجز ز آتش خشمش بر او فتد زلال
وگر نه لعل بعزمش بکوه گیرد رنگ   نه آفتاب برون بد از پی اکمال
کنون سخن بدعای ملک باید ختم   که جاودان شهنشه زنست در بد حال
همیشه تا که بود از جهان این سخن   هم از تشهد و صلوات بر زند بال
نگهبان تو بادا بروز خسرویت   نگاهدار تو باد بعهد عز و جلال
ز چشم زخم زمانه مقلب الابصار   ز انقلاب ستاره محول الاحوال

بعزت شاه سخن زین نمط بود و رنه
چگونه کس تواند چنین بدیع مقال

هو الله تعالی

بسم الله الرحمن الرحیم و به نستعین

حرف المیم من کتاب مشکوة الادب ناصری فی ترجمة تاریخ وفیات الاعیان

۵۱۷ ابوعبدالله مالک بن انس احد الائمة الاعلام ۱

مالک بن انس بن مالک بن ابی عامر بن عمرو بن الحارث بن غیمان بغین معجمه و یاء تحتانی
و بعضی عثمان بعین مهمله گویند، و خثیل بخاء معجمه و ثاء مثلثه و یاء ساکنه تحتانی و لام و ابن سیده گفته است
بوخثیل بجای [illegible] ابن عمرو بن ذی اصبح است و اسم الحارث الاصبحی المدنی کنیت امام مالک ابوعبدالله
امام دار الهجرة و یکی از ائمه اعلام است و قرائت را عرضاً از نافع بن ابی نعیم فرا گرفت و زهری و نافع مولای ابن
عمر بوی شنوانیده و او از [illegible] و یحیی بن سعید انصاری روایت دارد و علم را از ربیعة الرأی فرا گرفت و از وی [illegible] او
گذارش رفته و جمهور او را در دست سلطان [illegible] راند، مالک یکی اندک [illegible] از علی [illegible]
و در ایام زنده بودن جز اندکی از [illegible] استغنا نموده است ابن وهب گفته از منادی شنیدم در مدینه ندا
میکرد و گفت آگاه باشید هیچکس فتوی نگوید جز مالک بن انس و ابن ابی ذئب رحمة الله
و چنان بود که چون مالک خواستی آغاز حدیث کند از نخست وضو ساختی و بر فراز فراش
خویش در نشستی و ریش خود را شانه برآراستی و با وقار و هیبت فرو نشستی پس [illegible]
بر [illegible] گفتند سبب این کار چیست گفت دوست دارم حدیث رسول الله صلی الله علیه و آله را بزرگ

دارم و جز با کمال تمکین بر طهارت بدان لب نگشایم و او کراهت داشتی که در کوی و برزن یا ایستاده یا با شتاب
حدیث راند و همی گفتی خوش دارم که آنچه از احادیث رسول خدای بیان میرانم از روی دانش و بینش گویم
و سنجیده و فهمیده سخن رانم [illegible] روزگار [illegible]
[illegible] و گفتی در آن [illegible] است [illegible] گفته است [illegible]
حسن [illegible] گفت یا صاحب اعلم است یا صاحب یعنی ابوحنیفه و مالک گفت [illegible]
[illegible] کتاب [illegible] گفت [illegible] سفینه [illegible]
[illegible] اصحاب [illegible] صلی الله علیه و آله کدام [illegible] از متقدمین [illegible]
[illegible] گفت [illegible] قیاس و قیاس [illegible]
[illegible] هر چیز قیاس کنم و واقدی گفته است که مالک در مسجد نماز و جمعه و جنازه حاضر میشد در بیماران [illegible]
عیادت میکرد و حقوق [illegible] در مسجد [illegible] و مجلس [illegible]
[illegible] در مسجد [illegible] و نماز [illegible] و مجلس خویش [illegible] دار [illegible]
و [illegible] مردمان [illegible] تعزیت [illegible] پس [illegible] آداب [illegible] در
مسجد و جمعه [illegible] گذشت و از [illegible] تعزیت [illegible] و حقوق [illegible] ادا
[illegible] و مردمان [illegible] گفتند و از [illegible] نگو [illegible] و [illegible]
در [illegible] او از حضور [illegible] مجلس [illegible] در جواب [illegible] گفت [illegible] مردمان [illegible]
خویش [illegible] و از [illegible] جعفر بن سلیمان بن علی بن عبدالله بن عباس [illegible] جعفر [illegible]
[illegible] و گفته [illegible] جعفر از این سخن [illegible]
[illegible] و [illegible] دست او [illegible] از کتف باز شد و امری عظیم از وی
[illegible] مالک [illegible] از این ضرب [illegible] در علو قدر و رفعت [illegible]
از [illegible] او [illegible] دیگر [illegible] العقود گفته است در سال [illegible]
[illegible] مالک بن انس [illegible] بر [illegible] سلطان [illegible]
[illegible] مالک در سال نود و پنج هجری [illegible] و در سال [illegible] در ربیع الاول سال [illegible]
[illegible] از دنیا گذشت [illegible] و [illegible] سال [illegible] زندگانی [illegible] و واقدی گفته است مالک
[illegible] زندگانی [illegible] و ابن فرات در تاریخ خود [illegible]
گفته است مالک بن انس [illegible] در [illegible] و [illegible]

گفته‌اند وفات او در سال صد و هفتاد و نهم [illegible] و بعضی تولد او در سال نود و سوم هجری گفته‌اند و علما در کتاب [illegible] در ترجمه
صحیح گفته است که ولادت او در سال نود و سیم و اکثر نود و چهارم بوده است [illegible] حافظ ابو عبدالله حمیدی
در کتاب جذوة المقتبس حدیث کرده است و قعنبی گفته است که بر مالک بن انس در آن مرض که بدان بمرد در آمدم و بر وی
سلام کردم و فرو نشستم دیدم او را گریان نگران شدم گفتم ای ابو عبدالله چه سبب گریه تو است گفت ای
ابن قعنب چگونه نگریم و کیست از من بگریستن سزاوارتر بخدا که دوست داشتم مرا بهر مسئله که برأی فتوی داده‌ام
[illegible] تازیانه زده بودند و [illegible] و کاش [illegible] برأی خویش حکم نرانده بودم
با چنانکه ازین پیش گفته آمد این سخن [illegible] وفات او در مدینه طیبه علی ساکنها افضل السلام
والتحیة بود و در بقیع دفن کرده شد [illegible] بود و [illegible] ببند و کلاه در است
داشت و [illegible] و [illegible] و [illegible]
مرکوز و [illegible] و ابو محمد جعفر بن احمد بن
الحسین سراج ازین پیش مذکور گردید بدین ابیات خویش او را مرثیه گفت

سقى جدثا ضم البقيع لمالك	من المزن مرعاد السحائب مبراق
امام موطاه الذي طبقت به	اقاليم في الدنيا فساح وآفاق
اقام به شرع النبي محمد	له حذر من ان يضام واشفاق
له سند عال صحيح وهيبة	فللكل منه حين يرويه اطراق
واصحاب صدق كلهم علم فسل	بهم انهم ان انت سائلت حذاق
ولو لم يكن الا ابن ادريس وحده	كفاه الا ان السعادة ارزاق

و اصبحی بفتح همزه و سکون صاد مهمله و فتح با موحده و بعد از آن حاء مهمله این نسبت بسوی ذی اصبح است
و اسمش حارث بن عوف بن مالک بن زید بن شداد بن زرعة است و او از یعرب بن قحطان است
قبیله بزرگ است در یمن و بسیاط [illegible] منسوب بدان و گفته است هشام بن کلبی در کتاب جمهرة النسب
ذو اصبح همان حارث بن مالک بن زید بن غوث بن سعد بن عوف بن عدی بن مالک بن زید بن سهل
ابن عمرو بن قیس بن معاویة بن جشم بن عبد شمس بن وائل بن الغوث بن قطن بن عریب
بن زهیر بن ایمن بن همیسع بن حمیر بن سبا بن یشجب بن یعرب بن قحطان است و اسم
قحطان یقطن بن عابر بن شالخ بن ارفخشد بن سام بن نوح علیه السلام است و آنچه ما از تحت مذکور
داشتیم همان است که حازمی در کتاب العجالة نگارش داده است والله تعالی اعلم

بالصواب نزدیک ترجمه که مشهور در کتاب مروج الذهب مسعودی وفات مالک بن انس در ایام ربیع الاول سال یکصد و
هفتاد و نهم [illegible] و در آن وقت نود سال روزگار برده بود ابن اثیر نیز در تاریخ [illegible] ابن خلکان [illegible]

۵۱۸
ابویحیی
مالک بن دینار
البصری
ب

مالک بن دینار البصری کنیتش ابویحیی و از موالی سامة بن لوی قرشی است مردی زاهد و
پرهیزکار و بازهد و قناعت بود و جز از کسب خویش نمیخورد و نگارش مصحف مینمود و اجرت
میگرفت و از وی روایت کرده‌اند که گفت در توریة خوانده‌ام هر کس بدست خویش کار کند روزی او
خوب است [illegible] و چنان بود [illegible] و فرمانروا [illegible]
نزد و مردمان در حضور [illegible] پس از آن از بازار [illegible]
[illegible] با مالک گفتند تو نیز از این [illegible] گفت [illegible] ام پس
[illegible] و [illegible] خرما [illegible] و از جمله [illegible] داستان که [illegible]
ابو القاسم خلف بن بشکوال اندلسی ازین پیش مذکور شد در کتاب [illegible] در کتاب المستغیثین بالله
نام کرده است و گفته است در آن میان که مالک بن دینار روزی نشسته بود ناگاه مردی بر وی در آمد و گفت
ای ابو یحیی خدای را بخوان و بگو [illegible] زنی آبستن [illegible] سال است [illegible]
دست [illegible] مالک خشمگین گردید مصحف [illegible] و گفت عجب است از این
مردم [illegible] پس [illegible] دعا برگشود
و گفت خداوندا اگر این زن در شکم [illegible] فاتک بحول ما شاء
[illegible] ام الکتاب آنگاه مالک دست برداشت [illegible] مردمان نیز دستها
افراختند [illegible] بر آن مرد گفت زن خویش دریاب [illegible] آن مرد برفت و مالک
[illegible] بود آن مرد [illegible] پسری [illegible] هشت [illegible] سال
[illegible]
مالک از بزرگان سادات بود و در سال یکصد و [illegible] در بصره بمرد [illegible]
و [illegible] مالک بن دینار [illegible] جمال الدین محمود بن عمر [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] مردان و مردانگان [illegible]
[illegible]

مرعایم بولادت
و ادات است
و قبر [illegible]
[illegible]
[illegible]

الرحمن علی العرش استوی [illegible]
[illegible]
آیه [illegible] مالک [illegible]
[illegible]
تخمه پس از آن سر برکشید و گفت الکیف
منه غیر معقول والاستواء منه غیر
مجهول والایمان به واجب والسؤال
عنه بدعة آنگاه بآن مرد گفت گمان
میکنم تو صاحب بدعت باشی و فرمان داد تا
او را از مجلس بیرون کنند

در بنا افکنده بود پس این عبد مذکور را در قصیده مدح گو و لب زجه و نیکو گفت و این حکایت را در ضمن
آن قصیده مذکور ساخت و لفظ مالک بن دینار را استعمال کرد و در این لفظ ایراد از تورات محض و ملک
و موضع مقصود از آن قصیده این بیت است

اعتقت من اموالهم ما استعبدوا   وملکت رقهم وهم احرار
حتی غدا من کان منهم مالکا   مستمنیا لوانه دینار

واین بیت و این تورات در نهایت استحسان است از این امر مذکور هشتم ترجمه کرد صاحب کتاب
فواتح الانوار نوشته است و از جمله کلمات مالک بن دینار این است می گفت اگر نه آن بوده
بیم هستم که بدعتی در دین نهاده باشم امر کردمی که چون بمیرم دو دست بسته مغلول در گور افکنند چنانکه بنده
کاره را سوی مولای خویش برند و ذکر کرده و می گفت از علامات آنکه مردمان سرداران ایشان
ایمان رسیده آن است و البطنة تذهب الفطنة قلیل الفطنة همه بطنه و فرجه نیز بر سر کار
شکم باره و خورنده بیش شکمش از خوردن و خوراک اکنده و منزلش از او لیس بود چشم و دیگر چیز را کنی
شکم و فرج اندیشه داشته بیش چیز بعداد که از بی لهو و لعب و خوردن و آشامیدن افتند و بیش شب را این
مردار بر خواب بیند و در روز بطالت بگذرانند و دیگر می گفت طریق من یزوج الدنیا الا ثلاثه
لقاء الاخوان والتهجد بالقرآن وبیت خالی یذکر الله فیه یعنی از راحت و نعمت جهان
جز سه چیز برجای نمانده است صحبت دیدار برادران دینی و دیگر قرائت و تهجد بقرآن کریم و دیگر خانه خلوت
از بیابانی بود در آن یاد کرده و ذکر او بدار نزد او بود عادت آن بود که چون از وی پرسش کسی نزد او بر
بر دار بر پیش آن گذار اگر بود باشی می گفت در نکته که نا این بر نکند بود چه بیم دارم که در آن شکم باشم
در با با بود کافت از آنکه چون با یکی و در پیرامون گناه تاوان می گویم و انتر بود این امر را بر دار از سر
مرکوز نشست با بایست و دیگر می گفت که از بیابان بگیسی در وی بیرون نمانده است در او و برکار
خروش و بیداری انسران ساعت نیست بلکه این جماعت عمل مردان افتاده و ایشان سرکوفته
یعنی مردمان هرکدام در کوچه تا برای رفعت راه بر سر زند و بکسی در اندیشه توشه راه اکنون که
در سیر سفر بگاه حضرت نتوانی رفت و هم می گفت در وقت مکروه به آسمان از یکی از خوانهای نیز
بمنزل فرو در آید تا بیاید به نظر و پیش شده است اداره حق و تن او کار نیاز و فعل بکنم و هم در این آیه
مبارکه رضا رسیده و کان فی المدینة تسعة رهط یفسدون فی الارض ولا یصلحون
یعنی در آن شهر نه گروه بودند و فساد می کردند در زمین و صلاح نمی کردند می گفت کلهم الیوم فی کل

مدینة منهم یفسدون ولا یصلح یعنی اکنون در این روزگار در هر شهری چندین بر مردم سیه کار اند با آنکه
در بشیع گشته و هیچ از بی صلاح امور نباشند و مراد این بود در آن ایام رضا بنی و زشت و نوازه است
مردمان بر دسته مفسد بدند و دیگران نبالت صلاح و در این روزگار بیشتر مردمان مفسد شده و صلاح نباشند
و هم مالک نیک بود و پرورش اهمه با کوشش می داشت ادب گفته تا این وقت که گفت این یک شکر است
از قرین بدکار و رفیق زشت گفتار و هم ادیا عادت بود در مدت عمر خود از این مال گوشت نخورد بود
و چون درختی گو بیفکند گاه در این عهد چون بود گوشت را ا بوده است که گوشت بر خوبی بود دباغت
خویش می گفت هر یکسال از توانائی دارد در خوردن و خویش کوشش نکنند یعنی می خواهند همراه باشند
و اگر نه از همه چیز جدا هستیم و در رفتن اوجز ابریق و حصیر و مصحف چیزی نبود و می گفت آنکه ای
ده حبیب احوال انتقال می شنید بالش ... که در دار نیستند و در دعای خود پیش نگفت اللهم لا تجعل
حبیب مالک بن دینار شیئا من الدنیا یعنی از مال در خانه مالک بن دینار چیز از درهم و دینار
و خواستن بابیدار جهان غدار ... دیگر می گفت چون بنده از آن تو خوشی علم تو بیان فرمایشت
والعلم قولیش عمل ... علم او فزونی می کرد و اگر علمش عمل نبود آن علم بر مجهور دیگر و حضرت
ذلت او تو یک علانیه حق ... از ولیان حق گفت ... و دعای خیر گویی مالک
گفت چگونه فرزندی تا دعای خیر گویم و حال آنکه هزار تن بنفرین تا سبکینه صاحب
مجالس المؤمنین قاضی نورالله نوشته است که مالک بن دینار مردی با دیانت و امانت و زهد و ورع بود
و دارای مناقب و مفاخر جلیله است چهل سال در بصره آن ساحت ... و از کمال زهد و ورع از خرما را بخا
نخورد و او از جمله شیعیان ... نمی ... به سبب عبدالرحمن جامی او را در کتاب نفحات یاد
نکرده است و آنچه در کتاب تذکرة اولیا او را از سه کس نوشته که اگر چه بنده نفس بود
اما از آزادگان بود ... مرا در اسلام دینار ... ملاحان کشتی ... در کشتی نشسته در
آب ... چون میان دریا رسید کشتیبان مزد کشتی از وی خواست گفت ندارم چندانش بزدند
و از هوش برفت و چون بهوش آمد باز از وی طلب کردند بیم ... آنجا پس گفتند
بگیریم و به دریا بیفکنیم در این وقت ماهیان در دریا سر بر زدند و هر یک دیناری در دهن بود مالک دست
دراز کرد و از یکی دیناری بگرفت و بدیشان داد چون این حالت دیدند دست گرفتند با او افتادند
او از کشتی بیرون آمد بر آب روان و ناپدید گشت از این سبب او را مالک دینار نام نهادند
و او را مقالات بسیار است که در تذکرة الاولیا مسطور است و نگارش موجب اطالت است

ابو السعادات المبارک بن الاثیر الجزری صاحب النهایة

ج

١٢ وفات مالک دینار بروایت صاحب تاریخ گزیده در سال یکصد و سی ام در روزگار سلطنت مروان حمار بود
حشره الربیع من جنه وبعثه مع من اکرمه المبارک بن ابی الکرم محمد بن محمد بن عبد الکریم بن عبد الواحد
الشیبانی المکنی بابی السعادات و معروف بابن اثیر جزری و ملقب بمجد الدین است ابو البرکات ابن المستوفی در تاریخ
خود در حق او گفته است که ابو السعادات نجیب نام و در ترتیب اشهر علما و نبلا بود و از جمله یکی از فضلای
ثقات را الهیم و در تاریخ از ابن اثیر و از آن جمله علیم است علم نحو را از استاد خویش ابو محمد سعید بن المبارک بن
الدهان و از ابن [illegible] ناصح مذکور کرده ذاکر شده و حدیث بسیار از جمعی استماع نموده و در روایت قوم ثقات
داد و او را مصنفات بدیعه و رسائل وسیعه است از جمله جامع الاصول فی احادیث الرسول و در آن جمع کرده است
بین صحاح سته ملا و این کتاب بر وضع کتاب رزین است جز آنکه بر آن زیادتی داده و دیگر کتاب النهایة است
در غریب حدیث در پنج جلد و دیگر کتاب الانصاف فی الجمع بین الکشف و الکشاف است در تفسیر قرآن کریم
و اخذ کرده است از کتاب تفسیر ثعلبی و زمخشری و از مصنفات او کتاب المصطفی و المختار است در ادعیه و اذکار
و هم او را کتاب لطیفی است در صنعت کتابت تصنیف کرده است و دیگر کتاب البدیع در شرح فصول در فن
نحو از ابن دهان است و او را دیوان رسائل و کتاب الشافی فی شرح مسند امام شافعی است و غیر این نیز
او را تصانیف است ولادتش در جزیرهٔ ابن عمر در ماه ربیع الاول یا ربیع الآخر سال پانصد و چهل و
چهارم بود و در آنجا بالید پس بموصل انتقال نمود و بخدمت امیر مجاهد الدین قایماز بن عبد الله مجاهدی
الزینی که در حرف قاف مذکور شد اتصال یافت و امیر مذکور را بسلطنت بود پس ابو السعادات از
حضور او یافت و بدان حال بود تا او را بتقبیض داشتند چنانکه مذکور شد پس ابو السعادات باتابک
عز الدین مسعود بن مودود صاحب موصل اتصال جست و تولی دیوان رسائل کرد و از برای او کتابت
همی کرد تا کار عز الدین بپایان رسید و [illegible] پس بپسرش نور الدین ارسلان شاه که مذکور کرده
پیوست و در حضرت او کامیاب و کامکار و بلند مرتبت گردید و مدتی در حضرتش بکتابت مشغول
بود تا بسبب رنجی که بروی چیره شد دستها و پاهای او از کار بیفکند و بهیچ نوشتن نتوانست و در سرای
خویش اقامت جست و بزرگان و علما بعیادتش می آمدند [illegible] و در قریه از قرای موصل
که قصر حرب نام داشت رباطی احداث کرد و املاک خویش را بر آن وقف نمود و هم خانهٔ
بر آن خانه که در موصل سکنی داشت موقوف داشت و [illegible] ابو السعادات این کتب را که نام برده شد
در مدت تعطیل خویش تصنیف نمود و در آن هنگام یاران [illegible] که او را در جمع و تدوین
حضور داشتند در خدمت او کتابت [illegible] و او را اشعار [illegible] از آن جمله شعر است

و از زبان اتابک

و از زبان اتابک صاحب موصل که بر سر استر او را بلغزانده بود انشا نموده است

ان زلت البغلة من تحته ¦ فان فی زلتها عذرا
حملها من علمه شاهقا ¦ ومن ندی راحته بحرا

و این مضمون است که در السنه شعرا جاری است و در شعر پارسی استعمال شده است و حکایت کرده است
عز الدین ابو الحسن علی برادر ابو السعادات که چون ابو السعادات زمین گیر شد مردی مغربی نزد وی
آمد و ملتزم گردید که بمعالجه او پردازد و او را از مرض برهاند بدان شرط که او را صحیح و سالم گرداند
در طلب مزد پای فشرد و ما بخن او [illegible] و او را روغنی [illegible] بپا و [illegible] نمود
و [illegible] بهبودی شد [illegible] و بیرون [illegible] از آن [illegible] و بر [illegible] و حکمت [illegible]
گشت پس ابو السعادات بمن گفت [illegible] بدهد عطا کن و او را رخصت انصراف ده گفتم
این بخن از چه روی گوئی و حال آنکه در معالجت او آثار [illegible] و سلامت مشاهدت میرود ابو السعادات
گفت چنان است که گوئی [illegible] در ایام [illegible] لازم گرفته صحبت و ملازمت در [illegible]
و [illegible] این احترام و خدمت [illegible] و [illegible] ملازمت [illegible] جان خویش [illegible]
[illegible] بالجمله در خدمت [illegible] نفس خویش را [illegible] و [illegible]
و [illegible] این روزها در سرای خویش اقامت دارم و در منزل خود [illegible] هر وقت از ایشان امری
بصدور رسد [illegible] از برای مشاورت [illegible] و [illegible] تن [illegible] و باز
[illegible] و در میان این [illegible] و سبب این [illegible] جز این مرض [illegible] از [illegible]
از [illegible] و [illegible] از [illegible] کار [illegible] پس مرا [illegible] خویش [illegible]
تا این چند روزه زندگی [illegible] و [illegible] از ذلت [illegible] آسایش و [illegible] از
خویش حفظ [illegible] عز الدین [illegible] و آن مرد [illegible] و اکرام
منصرف گردانیدم وفات مجد الدین مذکور در موصل در روز پنجشنبه سلخ ذی الحجه سال ششصد و ششم هجری
[illegible] در [illegible] خویش بدرب دراج مدفون گشت و در [illegible] و این [illegible]
عز الدین علی مذکور گردید و از [illegible] ضیاء الدین نصر الله [illegible] مذکور [illegible] و جزیره
ابن عمر [illegible] موصل [illegible] و جزیره نامیده [illegible] دجله بر آن [illegible]
و [illegible] گفته است [illegible] از [illegible] عبد العزیز بن عمر [illegible]
ترجمه کرده [illegible] نوشته است جزیرهٔ ابن عمر [illegible] موصل [illegible] روز راه است

٥٢٠
ابو المیمون
المبارک بن کامل
ملقب بسیف الدوله
د

ودات آباد داشته و دجله محیط بر آن بوده از مشکور پس خندق بکند و آب جاری ساخته از اهرام آب ۱۳
احاطه کرد المبارک بن کامل بن علی بن مقلد بن نصر بن منقذ الکنانی کنیتش ابو المیمون و ملقب به
سیف الدوله مجد الدین است و در شمار نامداران دام او دولت صلاح الدین بود و دیوان بود در دیار مصر
بجا رسیده و بار رسش وصف کرده اند و او از فضلای قوم بزرگ است و از پیش عمویش سدید الدوله علی در شرح
اسامه بن مرشد مذکور کرده شد و چون سلطان صلاح الدین برادر خویش شمس الدوله توران شاه را از آن
پس بعقب گفار روانه سوی یمن فرستاد و توران شاه آنجا ملک گشت ابن منقذ بود در
زبید از جانب او نیابت داشت و چون شمس الدوله سوی شام مراجعت کرد ابن منقذ را از یمن
باز داشت و برادر سلطان باذن شمس الدوله از جانب مبارک مذکور نایب کرد و سوی دمشق شد
پس شمس الدوله سوی مصر مراجعت کرد و ابن منقذ با وی بود و از وی توقع صلاح الدین تخم
راندند و او جماعتی از مردم یمن برگشت و اموال ایشان بسته چون شمس الدوله برد مبارک بن
منقذ مذکور را صلاح الدین بزندان افکند و شصت هزار دینار بگرفت و هم از سر چیزها ازو بگرفت
درست هزار دینار برآمد و این قضیه در سال پانصد و هشتاد و هفتم هجری بود پس از آن سیف الاسلام
طغتکین برادر شمس مذکور کرده سوی یمن توجه کرد و حطان در بعضی از قلعه با حصار رسید و سیف الاسلام
که دیت و اما ذات او را بدست آورد و مقبوض و اموالش را ماخوذ و متصرف داشت و او را
در بعضی قلاع حبس نمود آخر عهد او در آنجا بود و بعضی گفته اند که او را بکشت و بروایتی او را غلاف
روزه افکنده از زر ازو بسته و سیف الدوله مذکور را در دولت با مقام و نام بلند و رایت
و علو همت بیز لیست و هم از فضیلت با نصیب بود و الابیات نفیسه اشعار بسیار داد و
جماعتی از شعرای بزرگ مرثیه گفتند و از جمله یادمی او قاضی الوجیه رضی الدین ابو الحسن علی بن
ابی الحسن یحیی بن احمد معروف بابن الذروی است و او را قصیده دالیه خویش است مانند شعرای

و در ایکیه است مدح کرده و اول آن این است

لک الخیر عرج بی علی ربعهم فقد ربوع یفوح المسک من عرفها الند
وذا یا کلیم الشوق واد مقدس لذی الحب فاخلع لیس یشبه مخدد

و از جمله آن ابیات است

ولی ظبی انس کمل الله حسنه وقال لاقرانه الخلائق عوذی
جلا تحت یاقوت اللمی ثغر جوهر رطیب وابدی شاربا من زبرجد

ولی عذل

۳

ولی عذول ابدی تشاغل عنهم اذا اخذوا فی عذلهم کل ما اخذ
یقولون من هذا الذی هام فی الهوی ببکمک ایا رب ما عرفوا الذی
ورب ادیب لم یکن فی ارتحاله جوادا اذا ما قال لها تقبل خذ
اقول له اذ قام یرحل مغضبا تکلفه طول السفار وقد حذی
مبارک وقد العیس یا ابن مبارک وهل منقذ العفاة الا ابن منقذ

و از جمله مدیحه اوست در این قصیده صنعت در آن کرده است

والبین عند السلم من بطن جنة واخشن یوم الودع من ظهر تنفذ

و این قصیده نفیس است و ابن جنه مذکور کرده که فیه شده از اطالت در سنده بجز و ابو المیمون مذکور را
نیز اشعار رقیق است و از آن جمله این ابیات است در صفت نیشتر گفته است

ومعشر یستحل الناس قتلهم کما استحلوا دم الحجاج فی الحرم
اذا سفکت دما منها فاغفلت یدای من دمها المسفوک غیر دمی
اصطاد هذا الفتی وانسانی فینقضی اللیل فی صیدی ولسعهم

چنین گوید این ابیات را روایت کرده از ابو المیمون عز الدین ابو القاسم عبد الرحمن بن ابی محمد
عبد الله بن علی بن رواحه بن ابراهیم بن عبد الله بن رواحه بن عبید بن محمد بن عبد الله بن رواحه الانصاری
الحموی و مولد ابن رواحه در جزیره صقلیه در سال پانصد و شصت هجری بود و در سال ششصد و چهل و ششم وفات
کرده و جنازه اش در میان حلب و حماه نازل شد و در آن وقت بر خویش بود و ابو یونس صلاح الدین
در حلب اقامت و در مصر بر رفت و ولادت سیف الدوله مذکور در قلعه شیزر در سال
پانصد و بیست و ششم هجری بود و در قاهره در ششم ماه رمضان روز سه شنبه در سال پانصد و هشتاد و نهم
وفات کرد و در رویت نقیفه الحجة در ارحمید و بر از آن داد و این نسبت بسوی ذروه است

٥٢١
ابو البرکات
المبارک بن المستوفی
الملقب بشرف الدین الاربلی
ه

و قریه ایست در صعید مصر و ترجمه کرده جوهری که در از داد بهار و اقدو زیارت
المبارک بن ابی الفتح احمد بن المبارک بن موهوب بن غنیمة بن غالب اللخمی کنیتش ابو البرکات
و ملقب بشرف الدین و معروف بابن المستوفی اربلی است مردی با ریاست و جاه و جلالت و مکارم با
تواضع و وسیع الکرم بود و هیچکس از فضلا در کنف وزارت او حجز آنکه از تحت خدمت اوست
دیگر را افزونی و کیفیت از الطاف او بهره و نصیب بداشت و بعد طریق و بعد همه ایشان بلاد خویش بخوبی
مرکوب خاص و مردم ادب راه و روش ایشان بسوی او بود و او فصاحت بسیار داشت و در چند فن ماهر بود

١٤ از آنجمله حدیث و علم اسناد و اسماء رجال آن و هر چه تعلق بعلم حدیث بود و در این فن متوازی الکمال بود و در
فنون ادب از نحو و لغت و عروض و قوافی و علم بیان و اشعار و اخبار و ایام و وقایع و امثال عرب عالم و عارف
و ماهر بود و در علم دیوان و حساب دیوانی و ضبط قوانین باب دخل و خرج و تعویلات [illegible] بود و دانا بود
و از وی آثار [illegible] در هر علم جمله ظاهر که در این کتاب در مواضع عدیده [illegible]
و هم او را کتاب النظام در شرح شعر متنبی و ابو تمام در ده مجلدات و دیگر کتاب المقصد فی [illegible]
المقصد در ده مجلدات و در آن کتاب معانی ابیاتی را که استشهاد جسته است زمخشری بیان در کتاب المفصل کرده
نموده است و دیگر از کتابهای او کتاب تجنیس المصنفه است و هم او را کتابی است که قاموس نام کرده است
در آن از علم لغت و نوادر و غیر آن جمع کرده است و [illegible] از آن [illegible] و هم کتابی [illegible]
و [illegible] ابو حنیفه [illegible] از آن [illegible] اعتماد داشته [illegible]
قرارات نهاده و هم او را دیوان شعر است که اشعار جید دارد و از جمله اشعار وی که ثبت شده در آن
شعر [illegible] است [illegible]
شعر این است

لا تخدعنك سمرة غرارة — ما الحسن الا للبياض وجنسه
فالرمح يقتل بعضه من غيره — والسيف يقتل كله من نفسه

و این شعر را از قول ابی الندی حسان بن نمیر کلبی معروف بعرقله دمشقی شاعر مشهور اخذ کرده است

ان كنت بالاسمر الرمحي مفتتنا — فحل عن الابيض الهندي بلبالي
ان كان في الرمح شبر قاتل ابدا — ففي المهند شبر غير قتال

و چون شرف الدین آن دو بیت مذکور را انشاد کرد بعض از ادبا گفته که اگر گفته بود بعض الرمح
الذی یقتل به عوض جنس السیف در سخن تمامتر بود پس بعض از استادان حاضران شرف
الدین [illegible] دو بیت انشاد کرد که در این [illegible] آن دو بیت اینست

البيض اتكل مضاربا — وبهجتي منها الحسان
والسمر ان قلت فمن — بيض يصاغ لها السنان

و از جمله اشعار شرف الدین [illegible] این اشعار است

يا ليلة حتى الصباح سهرتها — قابلت فيها بدرها باخيه
سمح الزمان بها فكانت ليلة — عذب العتاب بها لمجتنبيه

احبتها

احبتها وامنتها من حاسد — ما همه الا الحديث بشيه
ومعانق حلو الشمائل اهيف — جمعت ملاحة كل شيء فيه
يختال معتدلا فان عبث الصبا — بقوامه متعرضا يثنيه
نشوان تنهب عليه صبابتي — ويودني ورعي فاستحييه
علقت يدي بعذاره وبجيده — هذا اقبله وذا اجنيه
لو لم تخالط ازرقي انفاسه — كانت تنم بنا الى واشيه
حد الصباح الليل لما ضمنا — غيظا ففرق بيننا داعيه

و نیز شرف الدین راست شعر

رعى الله ليلات تقضت بقربكم — قصارا وحياها الحيا وسقاها
فما قلت ايه بعدها الناس — من الناس الا قال قلبي اهاها

و این دو بیت در اثنای قصیده صاحب [illegible] در حرف عین مذکور است
لکن از [illegible] اصحاب [illegible] می گفته از شرف الدین مذکورست و چنان بود شرف الدین
از سمرقند [illegible] در جوار آن بود [illegible] فرا آمده بود [illegible] خویش [illegible] شخص [illegible]
بدان قصد [illegible] آن زخم [illegible]
کشته [illegible] آن زخم [illegible]
بر بست پس از آن شرف الدین بسوی ملک المعظم صاحب اربل [illegible] در این ابیات [illegible]
واقعه اطلاع [illegible] و ظن غالب [illegible] این است [illegible]
بنظام آن [illegible] این است

يا ايها الملك الذي سطواته — من فعلها يتعجب المريخ
آيات جودك محكم تنزيلها — لا ناسخ فيها ولا منسوخ
اشكو اليك وما بليت بمثلها — شنعاء ذكر حديثها تاريخ
هي ليلة فيها ولدت وشاهدي — فيما ادعيت القمط والتمريخ

و این سخن بس بدیع است و شرف الدین [illegible] در جواب [illegible] و آن دو بیت اینست

وبتنا جميعا وبات الغيور — يعض يديه علينا حنق
تود غراما لو انا نباع — سواد الدجى بسواد الحدق

١٥

وچون عبدالرحمن بن ابی الحسن بن عیسی بن یعقوب البواز نحرانی شعر او را بشرف بخواندند در سال ششصد و بیست و هشتم در اربل در آمد و شرف الدین در این هنگام وزارت مظفرالدین داشت تولی از این عبدالرحمن مدتی تخمینا در خدمت او روزگار گذاشت و ابوالبرکات بن ...ار مورخ صاحب تاریخ شهر اربل مشهور که در سال هشتصد و نود و سوم عبارت از دو بیت مقطوعه که از آن بریده شد و اینکه رعایت سلام الدین در عراق و این بلاد در اینچه گونه کاری که چه ایشان این قطعه از گوید معامله نمیکند و آن سوء قراضه در پسند و بقلوس نیز معامله میکنند و در دست ایشان در معاملات ایشان نه بوجه است پس کمال تعالی شاعر شد و باد بیگ... در حجت تا اسلم میفرستد و گفت این سطلوم در این حضرت بنجم خویش رسال ... از زر ان از تو هرگز کافی تیسار تو تو نا آمد داریم و شعر کمال گوهر این دینار سلو کمال بریده است و شرف الدین جزو دینار تمام و به عیب از نقد او ارسال نداشته است پس در مقام استقلام از طرف شرف الدین بر آمد و این شعر بود

یا ایها المولی الوزیر ومن به | فی جودها تضرب الامثال
ارسلت عبدالرحمن عذکماله | حسنا فوافی العبد وهو هلال
ماغاله النقصان الاانه | بلغ الکمال کذلک الاجال

و شرف الدین از این سخن شگفت کرد و از این حسن اتفاق در عجب ایستاد و شعر او جایزه داد و در حق او احسان کرد و چون در سال ششصد و بیست و ششم از اربل بیرون آمدم شرف الدین در این وقت دیوان بود و استیفا این بلاد در رواج بود و این عمل برابر وزارت است و پس از این عمل در سال ششصد و بیست و نهم بوزارت باز گردید و بیست روز یا دو روز در آن عمل نشسته بود و معدوم اثر او هم چنان بر آن عمل باقی بود تا کار مظفرالدین در آن تاریخ بود و درجه او در حرف کاف مذکور کرده بود تا مستنصر ابوجعفر بن مستنصر در نیمه ماه شوال از سال مذکور و شرف الدین طلب ... و در خانه خویش نشست و مردمان خدمتگذاری ... ملازمت خویش شدند و مرغی ملک گفتا کار را ... تر شهر اربل بود و در پنجم شوال سال ششصد و سی و چهارم بیرون شد و در آنجا ولایت کار ... بود مشهور است و شرف الدین درجه آنکه بوده در قلعه محبوس کرده و بیست روز و صحن تر از قلعه بر آمد شرف الدین بسوی موصل انتقال نمود و با نهایت حرمت دعوت کرد آنجا ... و از برای او وظیفه مقرر بود و مدتی بر سید و از کار ... نفس ... و بر انتقاد ... بود و برای این حال ... تا در موصل در روز دوشنبه بیست و نهم از ماه محرم ... سال ششصد و سی و هفتم وفات کرد و در مقبره ... در خارج باب الجصاصه مدفون کرد و مولد او در نیمه شوال سال ... و شصت و ... بجزیره ... قطب

امرا

امرا داد و از خاندان بزرگ بود و جمعی از رؤسا را ادب داد و از آن جمله مدرس و محتشم صفی الدین ابوالحسن ... در اوان ستوده بعلم مذکور مردی فاضل بود و ... نیکو است و نصیحة الملوک تصنیف حجة الاسلام ابی حامد الغزالی را از لغت فارسی بلغت عربی نقل کرد چه غزالی آنرا بلغت فارسی وضع کرده بود و این نقل بسوی شرف الدین در تاریخ خود یاد کرده است و فرای کتب بسیار از وی روایت کرده و در آن بلاد بعلم استماع نمود و این حکایت در میان ایشان مشهور است و چنین شرف الدین ابن مستوفی گفته است صاحب ابوالفرج شمس یوسف بن النفیس الاربلی معروف بنبیلان شاعر او سوم مرثیه گفت و تولد نبیلان ایشان در اربل ششصد و هشتم و در اربل تحقیق نمود و در شهر رمضان سال ششصد و سی و هشتم در اربل تمیز داد در باب الجصاصه رفاتش و این شعر را در مرثیه شرف الدین گفته

ابا البرکات لو درت المنایا | بانک فرد عصرک لم تصبکا
کفی الاسلام رزءا فقد شخص | علیه باعین الثقلین یبکی

و اگر چه ابن الحالت بودی بیشتر از وقایع و اخبار و گذشت روزگار وقت صعب احوال وان اشعار که در مدح او گفته شده است مذکور میداشتم چه او از نیکان روزگار خویش بوده و در این کتاب در موجب نقل روایت ما نقل آن ... و از این بیشتر بر طریق و جهت آن مرا گذشت

٥٢٢ ابوبکر المبارک بن المبارک معروف بابن دهان نحوی و

اکنون بعادت صحبت نیت المبارک بن ابی طالب المبارک بن ابی الازهر سعید کنیتش ابوبکر و ملقب بوجیه و معروف بابن دهان ضریر و اهل واسط است در واسط تولد یافت و در آنجا با پدید قرآن کریم از بر کرد و قرآت فرو خواند و بعلم اشتغال یافت و در آنجا از ابوسعید نصر بن محمد بن سالم ادب فرا گرفت و ابوالفرج علا بن علی معروف بابن سوادی شعر و از بحث مذکور گرفت و از غیر ایشان استماع نمود پس در فرا گرفت و در آنجا وطن جست و در مظفریه سکنی اختیار کرد و با ابو محمد بن خشاب نحوی مجالست نمود و در خدمت ابی البرکات بن الانباری رحمة الله مدتی مذکور استفاده نمود و نزد او بخدمت نحو در فقه از وی ... خود داشت جلیل و بزرگ بود و حدیث بسیار از ابو زرعه طاهر بن محمد بن طاهر المقدسی بشنید و به مذهب ابی حنیفه بود از آنکه حنبلی بود تفقه جست پس از مذهب تدریس مدرسه نظامیه متعلق ... و واقف شرط کرده بود که مدرس آن مذهب شافعی باشد پس بحکم آنکه تدریس آن مدرسه جز بمذهب شافعی تفویض نکنند پس وجیه مذکور بمذهب شافعی گرایید و متولی تدریس مدرسه مذکوره گردید و مؤید ابوالبرکات بن زید الکندی در این شعر بدین مطلب اشارت کند و گفته

ومن مبلغ عنی الوجیه رسالة | وان کان لا تجدی الیه الرسائل
تمذهبت للنعمان بعد ابن حنبل | وذلک لما اعوزتک الماکل

وما اخترت قول الشافعی تدیّنا   ولکنما تهوی الذی منه حاصل
وعما قلیل انت لاشک صائر   الی مالک فافطن لما انا قائل

و وجیه مذکور را در فن نحو تصنیف بود و قرآن مجید بسبع قرا دانستی و قراءت نیکو بود و نحو [illegible] نیز بسیار بر زبان میراند و هم حرص و شره بر زیادت داشت و در میان نحو وسیع اللسان بود و دعاوی بسیار داشت و هم صاحب طبع شعر بود از جمله این شعر اوست

لئن استقبح اقتضاءک بالوعد   وان کنت سید الکرماء
فاله السماء قد ضمن الرزق علیه   ویقتضی بالدعاء

ولادت وجیه در سال پانصد و سی و دو هجری در واسط بود و در شب یکشنبه بیست و ششم ماه شعبان سال ششصد و دوازده هجری در بغداد وفات کرد و بامداد دیگر در وردیه [illegible] ترجمه کرده و وردیه بواو و راء مهمله و دال مهمله و یاء تحتانی مشدده و ها مقبره ایست در جانب شرقی بغداد و مشهور است صاحب طبقات النحاة [illegible] ابن [illegible] ضریر مذکور مردی تند ذهن و جید القریحه و علوم کثیره [illegible] در علم نحو و لغت و تصریف و عروض و معانی اشعار و تفسیر و حساب و تعلیم قراءات و معارف فقه و طب و نجوم و علم اوایل و دارای نثر و نظم نیکو و حسن التعلیم و با علم و تحمل در کار [illegible] تلامذه و وسیع الصدر بود [illegible] از هیچ [illegible] حکایت نمیکرد [illegible] الا که خلفا از علم و حوصله [illegible] یک نوع [illegible] و از حیثیت شاگردان [illegible] ابو
ابو البرکات القاری مذکور [illegible] مجلی بن جمیع بن نجا القرشی المخزومی [illegible] فی الاصل المصری الدار والوفاه مکنی بابو المعالی در شمار فقهای شافعی و از اعیان فقهای [illegible] در فن فقه کتاب الذخائر [illegible] تصنیف کرده و آن کتابی مبسوط است [illegible] از مذهب بسیار [illegible] آن جمع کرده است و هم فقها [illegible] بسیار منقول [illegible] و این کتاب از جمله کتابهای مرغوب معتبر است و ابو المعالی مذکور در سال پانصد و سی و هفت به نیابت قاضی عدل علی بن سلار [illegible] پس در حرف عین مذکور کرده در الاحکام صاحب [illegible] بود متولی قضاوت مصر گشت پس از آن از عهدهٔ قضاوت در اوایل سال پانصد و [illegible] دانم و بعضی گفته اند در عشر اخیر از سال مذکور [illegible] شد و در ماه ذی القعده سال پانصد و پنجاه [illegible] وداع گفت و در قرافهٔ صغری مدفون گشت و ارسوفی بفتح همزه و سکون را و ضم سین مهمله و سکون واو و بعد از آن فاء این نسبت بسوی ارسوف است که شهری کوچک است در شام بر ساحل بحر و در آنجا گروهی از علما و محدثین [illegible]

بدست مردم فرنگ است

٥٢٣ الجلالی مجلی بن جمیع الفقیه الشافعی

بدست مردم فرنگ است و مدتها در تصرف ایشان بود [illegible] ملک الظاهر بیبرس در سال ششصد و شصت و سیم گشوده گشت مترجم گوید در بعضی نسخ تاریخ صحیح و معتبر از این کتاب [illegible] در بعضی این زیادتی نگارش رفته است مصنف میگوید پس از آنکه مردم فرنگ این شهر را فرو گرفتند سلطان ملک الظاهر رکن الدین ابو الفتح بیبرس صالحی بخاری از جنگ مردم فرنگ در سال ششصد و شصت و سیم در [illegible] ماه رجب بر فتح آن آمد و بعد از آنکه [illegible] بجهاد [illegible] سنده و ویران ساخته و آثار [illegible] آنکه [illegible] بود بدست [illegible] ساحلیه [illegible] که در آن بود شهر یافا و غیر آن جمله را بر آن [illegible] مستولی گشت و در این کتاب ملک الظاهر مذکور یکی از ممالیک ملک الصالح نجم الدین ایوب بن الملک الکامل بن ملک العادل بن ایوب است و تفصیل احوال مبارکش در محل خود بیاید و او بعد از قتل ملک المظفر سیف الدین قطز بن عبد الله المعزی در سال ششصد و پنجاه و هشتم متولی امور مملکت گشت و قتل ملک المظفر [illegible] که بجهت [illegible] کثرت مردم تتر [illegible] رسیده [illegible] کثرت لشکر و [illegible] معروف [illegible] عین جالوت [illegible] بیان [illegible] که [illegible] واقع بود [illegible] و ملک الظاهر [illegible] امرا که بر وی [illegible] متولی امر مملکت گشت و در همان شب [illegible] قلعه در آمد و روز دیگر [illegible] آنجا شد [illegible] قاهره [illegible] داشتم و ملک الظاهر با علو همت [illegible] روزگار مانند او [illegible] در عزیمت و همت [illegible] دیده نشد و از [illegible] فرنگ [illegible] فتح کرده ملوک اسلام از پیش [illegible] دفعه [illegible] در سال ششصد و هفتاد و پنج [illegible] روم [illegible] در آمد و قیصر [illegible] بر سر سلطنت [illegible] کوس بدمشق مراجعت کرد [illegible] اوایل سال ششصد و هفتاد و ششم [illegible] در آنجا اقامت نمود و در دمشق بروز پنجشنبه بیست و هفتم محرم در سال مذکور در قصر ابلق وفات کرد و در چهار روز [illegible] تعزیت [illegible] و مرگ او [illegible] پوشیده داشتند و [illegible] امیر بدر الدین [illegible] معروف بخزندار [illegible] در [illegible] او اقامت کرد [illegible] صفر [illegible] مصر گشت و قواعد سلطنت [illegible] ملک السعید [illegible] الدین محمد برکه قان [illegible] در مملکت [illegible] پس از آن بدر الدین خزندار در [illegible] ربیع الاول از سال مذکور وفات کرد و در همین سال مرگ ملک الظاهر آشکار شد و در تربت [illegible] پسرش ملک السعید مذکور در دمشق در طرف شمال مسجد جامع برابر مدرسه عادلیه کبری احداث کرده بود مدفون گشت و پسرش ملک السعید در سال ششصد و هفتاد و هشتم [illegible] در سلطنت [illegible] در این سال

بدمشق آمد و قبر موی الیه زیارت داند که هنوز در دمشق است و در آن ایام بسبب تغیر قلوب امیران و اهل دولت او
از دو جانب گشته و مردم گوناگون شدند و طالب دیار مصر شدند او نیز با جمعی از آن کسان که باقی مانده بود از لشکریان دمشق از
در از ملک ملک کامل مرید و لشکر شام شد او و جمعی از آن امیران روان گشت و آنکه از بزرگان امرا در رکاب او رفتند یکی
شمس الدین سنقر اشقر علائی صالحی و دیگر امیر علم الدین سنجر حلبی کبیر و غیر ایشان بعضی ازان امور حسب امر ملک
در شرح حال درازی نخواهد و خلاصه آن این است که او و نفر از آن جماعت سبقت کرده و قلعه مصر مشهد و کن
جماعت او بود و حصار افکنده در ازو کارش و خواهرزاده قلعه کرک بود که شد و آن قلعه که قوار است از دیار
شام و مصر در صحرای حجاز واقع است و او در آن جا رسید و در روز پنجشنبه نهم ذی قعده سال شصد و هفتاد و
هشتم بمرد و مدتی در کرک مدفون بود پس از آن بدمشق نقل کردند و بعد از سال مذکور نقل شده و بالای گور والدش که او در
مدرسه مذکوره که بر او بود وقف بود در فلک شده و این مدرسه مشکین و فرقه اصحاب شافعی و ابو حنیفه
عالی است و در روز چهارشنبه نهم نهم صفر سال شصد و هشتاد و هشتم در آن جا بار دیگر گشته و نیز در این روز ملک
آنکه معلوم و نایب مملکت بود در دمشق بود در این روز امیر عز الدین ایدمر بن عبد الله الظاهری بود و این مدرسه
از مدارس مشهور و بزرگ دمشق است در این روزگار و جمع ملک السعید قلعه حد بود باز گذاشت
تا اینکه متفق گوانند رای بزرگان امرا او بر اینکه برادرش سیف الدین سلامش نو باید داد
در این هنگام در صغر سن بود و روزگار زندگانیش کمتر از بیست سال بود و اینکه او را ملک العادل
لقب دهند داد و او بود مکان او سلطنت منصوب دارند و اینکه عرف کرد سیف الدین قلاوون
صالحی معروف به الفی که اتابک او بود و حل و عقد امور برانگشت تدبیر او و قید بدیر که هیچ امر
بدون او بکند شد و تا او آخر ماه رجب از سال مذکور بدینگونه روزگار با پایان رفت و از آن پس
سیف الدین مذکور در سلطنت مستقل گردید و در اینو هم ماه رجب مذکور بر اریکه سلطنت برنشست
و منصور لقب یافت و امیران و مردمان در کار او همداستان شدند و جمع ایشان مالک به طاعت او سر نهادند
و جز ملک السعید در کرک بود کسی باقی ماند پس از آن هم از جنس سلامش مذکور به سوی برادرش ملک
السعید بسوی کرک فرستادند بعد از وفات ملک الظاهر و سلطنت آن جماعت از دیار مصریه و غیر آن
منقطع گردید و جز قلعه کرک و هر چه در آن جا باشد با کار مربوط بود از بلاد ایشان در جای نماند و الله قادر است علی الامور
و پیشینه حرکت مقصود با جمله جز این نیافته در نسخه معتبره دیده که از اغلب نسخ صحیح تر است و جز آن
اشارت رفته جسته کان بسوی مزتین بعد این قسمت بیاید تقصیر خود اند است بر بعد دیارش از اعمال فلسطین و بین
شیاریه و جاها که از آن کشف صلاح الدین دیلمی و گوید که ملک الاشرف ابو بکر بن ایوب بکرگشته و بیان رحمه و عیسی جلوس کرد برلطف

اوریان باشی

ابو علی
المحسن بن ابی القاسم
القاضی التنوخی
ح

در بیان ... و بیان ... اولی کتب ... در دارو ... در
از قرینها مرد است و ... ابو علی المحسن بن ابی القاسم علی بن محمد بن ابی الفهم داود بن
ابراهیم بن تمیم التنوخی القاضی کنیتش ابو علی است و از نیکی سیرتش و بعضی از اخبار و اشعارش در حرف
عین سبقت یافت و شمه ای از پدرش سالار کتاب ... بعد و ... بولید ... پس از آن در حق
ابو علی مذکور گفته است هلال ذلک القمر وغصن هاتیک الشجرة والشاهد العدل بمجد ابیه وفضله
والفرع المشید لاصله والنائب عنه فی حیاته والقائم مقامه بعد وفاته پیش ابو علی روش و حال
این بیان و نو اینکه در حیث ... عادل ... بود و ... از آن اصل و ریشه ...
... از او در زندگی وقت مقام اولست در مرد که و در حق او کیمیا این شعر ابو عبد الله بن حجاج شعر

اذا ذکر القضاة وهم شیوخ ... تخیرت الشباب علی الشیوخ
ومن لم یرض لم اصفعه الا ... بحضرة سیدی القاضی التنوخی

و کتاب فرج بعد از شدت از تصنیف ابو علی مذکور است و در اوایل این کتاب ذکر کرده است در روزی که او
متولی عیار دار الضرب بصره است در سال سیصد و چهل و نهم و بعد از نیک گفته است ... جزیره
ابن عمر متولی امر قضاوت بود و او بود دیوان شعری که از دیوان پدرش بزرگتر است و کتاب
نشوار المحاضرة و دیگر کتاب المستجاد من فعلات الاجواد از تصنیفات اوست و در بصره از ابو
العباس الاثرم و ابو بکر صولی و یحیی بن محمد بن یحیی بن عثمان التنوخی و طبقه ایشان استماع نمود
و در بغداد در آمد و در آن جا تا گاه مرگ حدیث روایت کرد و سماع او بخشید و در آن متوقف بود و مردی ادیب
و شاعر و خوش خبر بود و اول شنیدن او حدیث بود در سال سیصد و سی و سیم بود و اول تولیت او امر
قضاوت بود از طرف ابی السائب عتبة بن عبید الله در قصر ابن هبیره و متعلقات آن در سال
سیصد و چهل و نهم بود پس از آن از امام المطیع لله او بود و عسکر مکرم و ایذج در امر قضاوت
... بعد از نیز در ... متعدده و نوحی مختلفه متصدی امور و اعمال بسیار شد و از جمله آثار
او این شعر است که در حق یکی از مشایخ گفته است کاری که از ارباب طلب باران فرستاده و در
آسمان ابری که خشک و بیدار بود و جز آن نیز دست بدعا برگشته ابر از آسمان برفت و همان
گمیره صاف گردید پس قاضی ابو علی این شعر گفت

خرجنا لنستقی بیمن دعائه ... وقد کاد هدب الغیم ان یلحق الارضا
فلما ابتدا یدعو تکشفت السما ... فما تم الا والغمام قد انقضا

و ابو الحسن سلیمان بن محمد بن طراوة النحوی اندلسی را نیز این شعر بود در این معنی انشا کرده است

خرجوا لیستقوا وقد نجمت / غربیة منها بها السح
حتی اذا اصطفوا الدعوتهم / وبدا لاعینهم بها رشح
کشف الحجاب اجابة لهم / فکانهم خرجوا لیستصحوا

و نیز این شعر از جمله اشعاریست که بقاضی مذکور منسوبست

قل للملیحة فی الخمار المذهب / افسدت نسک اخی التقی المترهب
نور الخمار ونور خدک تحته / عجبا لوجهک کیف لم یتلهب
وجمعت بین المذهبین فلم یکن / للحسن عن ذهبیهما من مذهب
واذا اتت عین لتسرق نظرة / قال الشعاع لها اذهبی لا تذهبی

و قول او اذهبی لا تذهبی بسیار لطیف است و بهانه این ابیات در باب خمار مذهب و خمار در نزد انشاد شده است مرا حکایتی یاد آمد که از پیشینیان در موصل بر آن وقوف یافتم و این داستان چنان است که بعضی از تجار در مدینه طیبه حضرت رسالت صلی الله علیه و آله وسلم آمده و با او بار از خمارهای سیاه بود و در آنجا خریداری از برای این متاع نیافت بازارش کاسد و در کار فاسد و سینه اش تنگ گشت وی گفته بمسکین جز مسکین دارمی شاعر این متاع را رونق رساند و این مسکین از جمله شعرای مجیدین و موصوف بظرافت و شوخی و مزاح بود پس مرد تاجر آهنگ حضرت او کرده او را بود و وارسته و مقیم در مسجد تاجر پس شرح حال خود را داستانش بگفت مسکین گفت من چگونه این کار توانم که ترک شعر گفته ام و همه از شعر و شاعری کناره جسته و از مردمان بیزاری گرفته و بگوشه اعتکاف نشسته ام بازرگان بدو گفت من مردی غریبم و جز این متاع از مال دنیوی بی نصیب بهم این گفت و زبان بتضرع برگشود چندانکه مسکین از مسجد بیرون شد و کالبد تحسین تن بیاراست و این دو بیت بگفت و در میان مردمان شهرت داد

قل للملیحة فی الخمار الاسود / ماذا اردت بناسک متعبد
قد کان شمر للصلاة ثیابه / حتی قعدت له بباب المسجد

چون این دو شعر مشتهر گشت در میان مردمان شیوع یافت مسکین دارمی بکالبد و کوار بپوشید اعلام گردید که هر زنی در جامه سیاه دارد است مسکین دارمی در تماشت مدینه زنی ظریفه کار نماند جز آنکه بدان طریقه در شد و آن جامه بر گرفت تا جز آن بجامه در

که با او بود جامه ها مضاعف و بها بیشتر از جهت چندان بود و در این متاع بسیار رغبت افتاد و چون مرد تاجر از فروش مال التجاره برآسود مسکین دارمی بعبادت و اقامت در مسجد معاودت نمود و قاضی ابو علی تنوخی مذکور نسبت بعضی از ادبا و بزرگان این شعر بود در شهر رمضان مکتوب کرده

نلت فی ذا الصیام ما تشتهیه / وکفاک الاله ما تتقیه
انت فی الناس مثل شهرک فی الاشهر / بل مثل لیلة القدر فیه

و او را جز این فاضل و متکلم است وفات او در شب دوشنبه نخست از ماه محرم بکار بوده در سال سیصد و هشتاد و چهارم در بغداد در افتاد و ولادتش در شب یکشنبه چهار شب از ماه ربیع الاول سال سیصد و بیست و هفتم در البصره بوده پسرش ابو القاسم علی بن محسن تنوخی مردی ادیب فاضل و شاعر بود و در ایام او ابو العلاء معری را صحبت همی داشت و از وی چیزها بسیار اخذ داشت و شنوائی بر روایت مرسلات و این جماعت جماعتی فاضل و ادیب و ظریف بودند و ولادت ابی القاسم مذکور در نیمه شعبان سال سیصد و شصت و پنجم در البصره اتفاق افتاد و در روز یکشنبه غره محرم در سال چهارصد و چهل و هفتم وفات کرد و در زمان او خطیب ابو زکریا تبریزی صاحب استاد و شاگرد ابو العلاء معری بود و ابو خطیب در تاریخ بغداد یاد کرده و گفته است که او روایت از ایشان روایت داشته و برشمرده است و آنگاه گفته است بعضی از روایات و علم او در کتابتم و مولد و وفات او را چنانکه در این کتاب آورده ام نگاشته است گفت خطیب گفته است وفات او در شب دوم ماه محرم الحرام بود و در روز دوشنبه در خانه خویش که در درب التل واقع است دفن کرده اند و او در وقت نماز که نخست اول سماع او در ماه شعبان سال سیصد و هفتاد بود و در هنگام سن و آغاز زندگانی گواهی او حکام پذیرفته شد و همه حال تا پایان زندگانی مقبول السهم بود و حفظ شهادت نمود و در کارها بسیار احتیاط نمود و در اعمال استخدام بود و قضاوت چند ناحیه را بر عهده گرفت از آنجمله مداین و اعمال آن و آذربایجان و مردان و قرمیسین و غیر اینهاست و از این شیخ تنوخی نگارش رفت و تحسین بفهم مهم و فتح حا و لام و کسر سین مهمله مشدده و جز از آن نون است و ابو علا معری را قصیده ایست مدحت اوست و این ابیات از همین قاضی ابو علی مکتوب گفته است

هات الحدیث عن الزوراء او هیتا

ترجمه کرده صاحب مجالس المؤمنین قاضی ابو علی مذکور بود در تمام نسخها برنگاشته است و گوید دانی
هر هنگام که طایع خلیفه دختر عضد الدوله پادشاه را خواست در عقد خطبه این بود قاضی ابو علی
وزارت کرد وفات او بود در سال سیصد و شصت و پنج در بصره داشت اما بعضی این تحقیق نمودند
گفته وفات قاضی محسن مذکور بود در سال سیصد و هشتاد و چهار رقم برنگاشته است والله اعلم

525
ابوعبدالله محمد بن ادریس الشافعی احد الائمة
ط

محمد بن ادریس بن العباس بن عثمان بن شافع بن السائب بن عبید بن عبد یزید بن هاشم بن
المطلب بن عبد مناف القرشی المطلبی الشافعی کنیتش ابو عبدالله است و رشتهٔ نسبش با پیغمبر صلی الله
علیه و آله در عبد مناف مذکور بهم می پیوندد و باقی نسب تا عدنان معروف است جدش شافع با حضرت
پیغمبر صلی الله علیه و آله ملاقات کرده در آن هنگام در سن شباب و تمام کودکان بود و پدرش سائب صاحب
رایت بنی هاشم در روز بدر بود پس از آن اسیر گشت و از کافران خویش بود باز خرید و فدا داد و پس اسلام آورد
گفته اند از جمله اهل قریش از آنکه در جمله کافران خویش بود آنکه کفر و فدا داد اسلام آورد بعضی گفته اند از آنکه گواهم
[illegible] شافعی مردی کثیر المناقب و جم المفاخر بود و معیشتش همگی [illegible]
داد بود از علوم کتاب خدا و سنت رسول خدا و کلام صحابه رضوان الله علیهم و آثار و اخبار ایشان و اختلاف
علما و غیر این علوم از شناختن کلام عرب و لغت و عربیت و شعر را بهره تمام بود چنانکه اصمعی
با آن جلالت قدر در این مقامات حاصل بود او برابر شعر لغت و اشعار هذیلیین بنزد وی قرائت
مرکه بدان پایه دیگران دولت داده بود چنانکه احمد بن حنبل گفته است که ناسخ احادیث را
از منسوخ باز ندانستم تا که با شافعی مجالست نمودم و ابو عبید قاسم بن سلام گفته است که هیچ گاه کسی را
از شافعی کامل تر ندیدم عبدالله بن احمد بن حنبل گفته است که پدرم را گفتم شافعی چگونه مردی بود
چه شنیدم ترا که او را دعای خیر بسیار میکنی گفت ای پسرک من شافعی مانند آفتاب است مر جهان را
و چون عافیت و بهبودی است مر تنها را آیا از این دو عوض یا پس آینده است و احمد گفته است
از سی سال باز تا کنون شبی بخواب نبرده ام جز آنکه از برای شافعی دعا کنم و استغفار نمودم
دیگر یحیی گوید احمد بن حنبل بود از حضرت شافعی باز مانده است پس از آن روز که حضرت او درو
[illegible] و نگران شدم که شافعی بر استر خویش برنشسته و احمد از پس او گام میسپرد او گفتم یا ابا عبدالله
تو ما بود از حضرت شافعی [illegible] و خود از پی او راه میسپاری گفت فاسکت اگر تو ملازم باشی هر [illegible]
استر او اگر روز کنار [illegible] بود و خطیب در تاریخ بغداد از ابن عبد الحکم حکایت کرده است
گفت بدان گاه که مادر شافعی او را در شکم داشت در خواب چنان دیدم که ستاره مشتری از او ولادت

کاه او بر

کاه او بیرون شده و در زمین مصر فرود پس از آن در شهرهای آن روشنی گسترد پس از آنکه این خواب بیان کرده است
گفته تعبیر این خواب آن است که ازین زن فرزندی آید که عالم باشد و علم او مخصوص بمصر بود پس در
در سایر بلادها پراکنده شود و شافعی گفته است که بمدینه نزد مالک بن انس رفتم و در هنگامی که کتاب الموطا را
از بر داشتم پس بمن گفت کسی را بیاور تا این کتاب را از برای تو قرائت کند او را گفتم خود
آن را پس موطا را از بر روی قرائت کنم مالک گفت اگر کسی در جهان رستگار شود همین پسر است
و چون نزد سفیان بن عیینه رفتم چون چیزی از تفسیر یا احکام میشنید اشکال داشت بسوی شافعی التفات نمود
و میگفت از این پسر بپرسید و حمیدی گفته است که از زنجی بن خالد مفتی مسلم شنیدم که با شافعی میگفت
ای ابو عبدالله فتوی بده چون وقت آن رسیده است از برای تو که فتوی را [illegible]
وقت شافعی پانزده ساله بود و محفوظ بن ابی توبه بغدادی گفته است که احمد بن حنبل را با شافعی
در مسجد الحرام دیدم او را گفتم یا ابا عبدالله این سفیان بن عیینه است در گوشه مسجد حدیث
میکند احمد گفت خدمت و صحبت شافعی فوت میشود اما صحبت سفیان فوت نمیشود و ابو حسان
زیادی گفته است که ندیدم که محمد بن الحسن بود تعظیم و تکریم هیچ یک از اهل علم را
در شافعی بود عظیم بیش است و چنان بود که روزی شافعی از برای ملاقات محمد بن حسن بیرون رفت و محمد بن
حسن سوار گشته بود چون شافعی را بدید بمنزل خویش بازگشت و تا شامگاه با او در خلوت
و صحبت داشت و هیچکس را بار نداد و شافعی اول کسی است که در اصول فقه سخن
راند و هیچکس است در استنباط اصول فقه [illegible] و ابو ثور گفته است که هر کس که گمان
کند که دیده است شخصی مانند محمد بن ادریس در علم و فصاحت و معرفت و ثبات و تمکن او دروغ
گفته است چه شافعی بود در زمان زندگانی مانند نبود و بعد از وی نگذشت و احمد بن حنبل
گفته است که هیچکس نیست که دست بدوات و قلم برده باشد مگر آنکه بر گردن او از شافعی منت است
و زعفرانی گفته است اصحاب حدیث در خواب بودند تا که شافعی بیدار گشت و ایشان را
از خواب بیدار انگیخت پس بیدار شدند و چشم ایشان بگشود از دعوات شافعی است
این کلمات اللهم یا لطیف اسألك اللطف فیما جرت به المقادیر و این دعا نزد علما
مشهور است باجابت و مجرب هم هست و قبر او نیز از آن است در تاریخ ولادت او
در سال صد و پنجاه بود و بعضی گفته اند شافعی تولد شد در روزی که ابو حنیفه وفات کرد و ولادت
او در غزه و بروایتی در عسقلان و بقولی در یمن اتفاق افتاد و قول نخستین صحیح تر است و او را

درسن دو سالگی از غزه بسوی مکه برفت و در آنجا بالید و قرآن کریم را قرائت کرد و در آنجا کوچ ... او بسوی
مالک منورست و صاحب مذهب ... و در سال یکصد و نود و پنجم بسوی بغداد شد و دو سال در آنجا بعد
بسوی مکه رفت و دیگر باره در سال یکصد و نود و هشتم به بغداد بازگشت و در آنجا یکماه بزیست پس از آن
بسوی مصر راه برگرفت و در مصر او بعد در سال یکصد و نود و نهم و بروایتی سال دویست بمصر درآمد و همچنان در مصر بزیست تا در
روز جمعه آخر ماه رجب سال دویست و چهارم از جهان بازرست و قبر از عصر همان روز در قرافه صغری
نهاده شد و قبر او در آنجا نیکو بحسب ... زیارت است ربیع بن سلیمان مرادی میگوید هلال شعبان دیدیم که از
از جنازه او بازمیگشتیم و گفته است که شافعی را پس از وفاتش در خواب بدیدم گفتم ای ابو عبدالله خدای با تو چگونه
کار کرد گفت خدای مرا بر کرسی از زر بنشاند و گوهر آبدار بر من نثار کرد و شیخ ابو اسحق شیرازی در کتاب طبقات
الفقهاء بیاورده است و مشهور چنین است و زعفرانی از ابو عثمان بن شافعی حکایت کرده است که گفت پدرم
... جهان کرد و حال آنکه پنجاه و هشت سال از روزگارش برفته بود و علماء قاطبة از اهل حدیث و فقه
و اصول و لغت و نحو و غیر ایشان بر راستی و استواری و پرهیزکاری و خوف و زهادت و عرض و عفت
نفس و حسن سیرت و علو رتبت و سخاوت او ... گفته اند و شعر ... بسیار است از آن جمله
این ابیات است که از حافظ ابو طاهر سلفی نقل نموده ام

ان الذی رزق الیسار ولم یصب — حمدا ولا اجرا لغیر موفق
الجد یدنی کل امر شاسع — والجد یفتح کل باب مغلق ۲
واذا سمعت بان محروما اتی — ماء لیشربه فغاض فحقق
لو کان بالحیل الغنی لوجدتنی — بنجوم اقطار السماء تعلقی
لکن من رزق الحجا حرم الغنی — ضدان مفترقان ای تفرق
ومن الدلیل علی القضاء وکونه — بؤس اللبیب وطیب عیش الاحمق

(در حاشیه: واذا سمعت بان مجدودا حوی — عودا فاثمر فی یدیه فصدق)

وازجمله اشعاری که بدو منسوبست این است

ماذا یخبر ضیف بیتک اهله — ان سیل کیف معاده ومعاجه
ایقول جاوزت الفرات ولم انل — ریا لدیه وقد طغت امواجه
ورقیت فی درج العلا فتضایقت — عما ارید شعابه وفجاجه
ولتخبرن خصاصتی بتملقی — والماء یخبر عن قذاه زجاجه
عندی یواقیت القریض ودره — وعلی اکلیل الکلام وتاجه

تری علی

تری علی روض الربا ازهاره — ویرق فی نادی الندی دیباجه
والشاعر المنطیق اسود سالخ — والشعر منه لعابه ومجاجه
وعداوة الشعراء داء معضل — ولقد یهون علی الکریم علاجه

و اوراست که گوید

ولولا الشعر بالعلماء یزری — لکنت الیوم اشعر من لبید

و نیز این شعر از جمله ابیاتی است که بدو منسوب است

کلما ادبنی الدهر ارانی نقص عقلی — واذا ما ازددت علما زادنی علما بجهلی

و هم این بیت از جمله اشعاری است که منسوب بدوست

رام نفعا فضر من غیر قصد — ومن البر ما یکون عقوقا

و شافعی گفته است که در جوانی بودم که زنی از قریش بود در مکه منظومه شوخی کرده و من مزاح میکردم پس گفتم

ومن البلیة ان تحب فلا یحبک من تحبه

پس آن زن گفت

و یصد عنک بوجهه وتلح انت فلا تغبه

و بعضی از مشایخ دانشمند کامل فاضل ... کتاب تصنیف در مناقب شافعی پرداخته است و چون شافعی بمرد محمد بن ... او را مرثیه گفته و این مرثیه منسوب است بسوی ابوبکر محمد بن درید صاحب مقصوره و این جمله را خطیب در تاریخ بغداد یاد کرده است از جمله آن ابیات است

الم تر آثار ابن ادریس بعده — دلائلها فی المشکلات لوامع
معالم یفنی الدهر وهی خوالد — وتنخفض الاعلام وهی فوارع
مناهج فیها للهدی متصرف — موارد فیها للرشاد شرایع
ظواهرها حکم ومستنبطاتها — لما حکم التفریق فیه جوامع
لرأی ابن ادریس ابن عم محمد — ضیاء اذا ما اظلم الخطب ساطع
اذا المعضلات المشکلات تشابهت — سما منه نور فی دجاهن لامع
ابی الله الا رفعه وعلوه — ولیس لما یعلیه ذو العرش واضع
توخی الهدی واستنقذته ید التقی — من الزیغ ان الزیغ للمرء صارع
ولاذ باثار الرسول فحکمه — لحکم رسول الله فی الناس تابع

وعول فی احکامه وقضائه — علی ما قضی فی الوحی والحق ناصع

واز آن جمله است این ابیات

تسربل بالتقوی ولیدا وناشیا — وخص بلب الکهل مذ هو یافع

وهذب حتی لم تشر بفضیلة — اذا التمست الا الیه الاصابع

فمن یک علم الشافعی امامه — فمرتعه فی ساحة العلم واسع

سلام علی قبر تضمن جسمه — وجادت علیه المدجنات الهوامع

لقد غیبت اثراؤه جسم ماجد — جلیل اذا التفت علیه المجامع

لئن فجعتنا الحادثات بشخصه — لهن لما حکمن فیه فواجع

فاحکامه فینا بدور زواهر — وآثاره فینا نجوم طوالع

وبعضی گفته‌اند این در دیده شافعی بود او را گفته بود چگونه او را مرثیه گفته است لکن جایز است اول بعد از آن مرثیه گفته باشد چه این کار بسیار در حق دیگران نیز دیده‌ایم سید حسن علیه الصلوة والسلام و دیگران ترجم کرده یافعی در کتاب مرآت الجنان میگوید که شافعی گفته است که وقتی در ایام کودکی در مکه معظمه بخواب دیدم مردی مرا آمد از کار خویش بود در مسجد الحرام امامت مردمان میکرد چون از نماز فارغ شد از پی تعلیم بنشست من پیش رفتم و گفتم مرا تعلیم کن پس ترازوئی از آستین خویش بیرون آورد و بمن داد و گفت این ترا بس چون از خواب بیدار شدم بسوی معبری رفتم و در آنجا بود آنچه خواب خویش باز گفتم گفت زود باشد در علم امامی باشی و در سنت عالم باشی چه امام مکه کلام از تمامت ائمه افضل است و اما علامت میزان آن است که تو حقیقت شیء سخن دانی لاجرم شافعی رحمه الله علوم کثیره از دیگران بدان مسبوق نشده بتفقه چنانکه در اصول فقه و قیاس و معرفت مراتب ادله شرع منسوب بدو شد آنکه ارسطاطالیس حکیم بعلم منطق و در معرفت ترکیب حدود و براهین است منسوب شد و خلیل ابن احمد بعلم عروض و در معرفت وضع شعر و تمییز صحیح و فاسد شعر منسوب آمد و چنانکه اصحاب حدیث تو شافعی را آمدند و خوض او در علم حدیث بدیدند عرض میدادند که شافعی بر اسرار این علم واقف میگردانید از آن پیش دانا نبودند و اهل عربیت از حضرتش بر نحو شدند و از دانش او شگفت میگرفتند و هم چنین اصحاب فقه از موافق و مخالف از فضیلتش بر فهم نمی‌شد مگر آنکه بر فضیلت او اعتراف و اذعان میکردند و اصحاب شعر و عروض اشعار میدادند که شافعی در معانی شعر مطلع بر معرفت بوده ... اعراب و معانی آن در ... و علم

تاریخ از ایکر مردمان دانا تر بود و میگفت اگر عقل و دانش شافعی بود با خرد نصف اهل زمین برابر کنند افزون آمد و بعضی گفته‌اند که او از ائمه حدیث در جنگ معتزله و رافضه کاهی بر شافعی ظهور کرد و حجتی بود آن را شنید او را بکفرت خویش خواند و از هر در او را نخر داند و گفت علم تو بکتاب خدای عز وجل چگونه است گفت ای امیر المؤمنین علم قرآن بسیار است آیا تو از محکم و متشابه آن یا از مقدم و موخر یا از ناسخ و منسوخ آن یا از آنکه ثابت است حکم و مرتفع است تلاوت آن یا از عکس آن یا آنکه خدای بعضی از آن اعتبار یا از آنکه از آن اعتبار و عبرت یاد کرده یا از اخبار آن یا از احکام آن یا از آنکه از آن یا از لیله و نهار آن یا از غریب و حضریه آن یا از اعراب آن یا از وجوه قراءت آن یا حروف یا معانی لغات آن یا عدد آیات آن پرسش میکنی و شافعی بهمان میشمرد تا هفتاد و سه نوع از انواع علوم قرآن بر شمرد ... گفت از علم قرآن مرا عمر ... شافعی گفت آزمایش ... آتش است ... از آن ... خواننده از سوره و فالص ... نیز ... و آنگاه ... از سنت و حکمت و شعر و طب و غیر اینها از آن علوم از وی پرسید و جوابهای کافی شافی میگوید در بیان ... و حنفیه از ... چه ایشان میگویند امام ... امام مهدی ... و میگویند جز امام ... کتاب لواقح الانوار میگوید شافعی ... زنده کانی کرد و از ... در دامان ... عترت ... در آن زمان شافعی ... معرفت او ... کتب خویش ... جمله کلمات شافعی است و طلب العلم افضل من صلاة النافلة یعنی طلب کردن علم از کارهای آخرت از نماز نافله افضل است و هم گفت من اراد الآخرة فعلیه بالاخلاص فی العلم یعنی هر کس آخرت خواهد بر او اخلاص در علم لازم است و از ... خصوص ... علم ... از سخنان او است اظلم الظالمین لنفسه من تواضع لمن لا یکرمه ورغب فی مودة من لا ینفعه وقبل مدح من لا یعرفه یعنی ستمکارترین مردمان بر خویشتن آنکس است ... و بخشش ... و ... آنکس ... و ... از آن است آنکس ... بالسته ... و ... از ... و ... به ... و ... از علم ... و نیز از کلمات او است لا شیء ازین بالعلماء من الفقر والقناعة والرضی بها یعنی هیچ چیز بر علماء زینت ... از ...

۲۲

وقناعت با خوشنودی را آنجا چه هرچه هر کس بود بیرون از خدا رست و اوست هر کسان را بو کفیقت
داشته آنکه از رسته بیرون نگوییست و دیگر میگفت مَنْ طَلَبَ الْعِلْمَ بِعِزِّ النَّفْسِ لَمْ يُفْلِحْ وَمَنْ
طَلَبَهُ بِذُلِّ النَّفْسِ وَخِدْمَةِ الْعُلَمَاءِ أَفْلَحَ یعنی هر کس بطلب دانش بیاید و خویش بزرگ دارد را تمام نبود
رستگار نگردد و از نعمت دانش برخوردار نباشد و هر کس خویش را در راه علم و دانش کوچک و ذلیل گیرد
و گذشت دل این روزگار را بر در رستگار شود و از دانش خویش برخوردار شود چه آموزگار کاری گرانمایه
نبود و هر علم تقاضای خرد و آنکه نفس است و می گفت بیگاه بدروغ گرانده ام و هرگز گمان بود که
نخواهم خواه از روی دروغ و خواه براستی و هم اولو عادت بود بسختی راه برفت و میگفته را انکار
از جهت لغت از آنکه جام آرام را از جان رخت بربسته ام چنانکه مردمان بیم و که از آنان شهوتی
راه بر کن از جهودی سر برتافت آرزو دیگر میگفت مَنْ غَلَبَتْهُ شِدَّةُ الشَّهْوَةِ لِلدُّنْيَا لَزِمَتْهُ الْعُبُودِيَّةُ رضی بالخضوع
لِأَهْلِهَا وَمَنْ رَضِيَ بِالْقَنَاعَةِ زَالَ عَنْهُ الْخُضُوعُ یعنی هر کس را شهوت نفس بر او غالب و خواهش دنیا بر وی چیره گردد ناچار
بنده مردم دنیا پرست شود و پرستش نماید و هر کس بقناعت تن دردهد از خضوع و خشوع از وی برخیزد چنانکه
بزرگان دین گفته‌اند عز من قنع و ذل من طمع دیگر میگفت مَنْ أَحَبَّ أَنْ يَفْتَحَ اللّٰهُ تَعَالَى
عَلَيْهِ نُورَ الْقَلْبِ فَعَلَيْهِ بِالْخَلْوَةِ وَقِلَّةِ الْأَكْلِ وَتَرْكِ مُخَالَطَةِ السُّفَهَاءِ وَبُغْضِ أَهْلِ الْعِلْمِ
الَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ بِعِلْمِهِمْ إِلَّا الدُّنْيَا یعنی هر کس را دوست همی هست که خدای بر دل وی چراغ نور برافروخته
فرسته و در فضل او بنور حجت و دانش روشن گرداند بس مرا او را بایسته که از زمین کسان خلوت گزیند
و کنج عزلت عبادت نماید و اندک نوشد و از صحبت مردمان و جنونان بپرهیزد و کناره جوید و از عالمانی که
در راه دانش زور بندند دشمن شود از درک معقولات آنچه دانند و نیز بر اوست که از حق طلب و صحبت
سفیهان بر کنار رهد چه مصاحبت ایشان موثر گردد و دماغ شود از حفظ عوارف و معارف تیره و نیز بایستی
دشمن گیرد اهل علم در حق بود آن مردمان عالم را بعلم خویش جز جهان بجویند و جز راه اهریمن نپویند
چه این کسان از جاهلان نکوهیده تر و زیانکارتر از جاهلان که بر راه گمراه و از جهانیان را در آتش بیفکنند و
دانایان جز براه سلطان کام بر نهند دیگران شوند بر طریق ضلالت در جهد کنند در سخنی بر آنها سنهم
دیگر میگفت لَوْ جَهَدَ أَحَدُكُمْ عَلَى الْجَهْدِ عَلَى أَنْ يَرْضَى النَّاسُ كُلُّهُمْ عَنْهُ فَلَا سَبِيلَ لَهُ فَلْيُخْلِصِ
الْعَبْدُ عَمَلَهُ بَيْنَهُ وَبَيْنَ اللّٰهِ تَعَالَى یعنی اگر یکی از شما کوشش نماید و فراوان جهد کند تا همه
مردمان از وی خشنود باشند او را میسر نشود چه حالات مردمان گوناگون و کردار و گفتار ایشان
و خواهشها و طبایع ایشان رنگارنگ و مختلف است و هیچکس جز از روی منافقت نتواند تا آنکه همگی

هم آنکه بود

هم آنکه بود بس بتر و هر بنده گوار خویش بود در میان خویش و ضمان قطع خالص گواه و دیگر میگفت
أَرْبَعِينَ سَنَةً أَسْأَلُ إِخْوَانِيَ الَّذِينَ تَزَوَّجُوا عَنْ أَحْوَالِهِمْ فِي تَزْوِيجِهِمْ فَمَا مِنْهُمْ أَحَدٌ قَالَ رَأَيْتُ
خَيْرًا قَطُّ یعنی چهل سال روز بسر بردم و از برادران و دوستان خویش آنانکه بقید زناشویی در افتاده بودند
زنان همسر پرسش می کردم و روزگار ایشان را باز نمی جستم هیچکس از ایشان نگفت که
نیکی از آن گروه دیده‌ام بهره بیش که ایشان ناقصات العقل والدین و دیگر میگفته لَيْسَ بِأَخٍ لَكَ
مَنِ احْتَجْتَ إِلَى مُدَارَاتِهِ در کار برادر برادر آنکس نباشد که محتاج باشی او در برابر ولیکن او از در مدارات
و مواسات باشی چه اگر در برادری و دوستی صاف و درست نیست ترا گفته ملاحظات بر گشت نکند دیگر میگفت
مِنْ عَلَامَةِ الصَّادِقِ فِي أُخُوَّةِ أَخِيهِ أَنْ يَقْبَلَ عِلَلَهُ وَيَسُدَّ خَلَلَهُ وَيَغْفِرَ زَلَلَهُ یعنی از نشانه
صداقت و راستی در برادری آن است که آنکس را که برادر و دوست خویش میداند و بخواند علت‌ها
او بپذیرد و رخنه و ضعف در کار او رفته مسدود کند و لغزشهای او را نادیده انگارد دیگر میگفت
مِنْ عَلَامَةِ الصَّدِيقِ أَنْ يَكُونَ لِصَدِيقِ صَدِيقِهِ صَدِيقًا یعنی از نشانه آنکس که خویش را دوست
کسی بخواند این است که دوست آنکس بود که دوست دوست او است و دیگر میگفت لَا تَشْتَرِ
لَيْسَ فِي بَيْتِهِ دَقِيقٌ یعنی آنکس که در کار رفته و در خانه خویش نان و دقیق نیابد کنکاش مکن و نیز
گفت لَا تَقْصُرْ فِي حَقِّ أَخِيكَ اعْتِمَادًا عَلَى مُرُوَّتِهِ یعنی هیچگاه از برادران و دوستان خویش بامروت
و انصاف نیز با نیز اعتماد از رعایت حال غافل مباش و بخوبی انصاف و مروت او از حق منفک شو
از جمله کلمات اوست مَنْ بَرَّكَ أَوْ ثَقَّفَكَ وَمَنْ جَفَاكَ فَقَدْ أَطْلَقَكَ یعنی آنکس را که تو به نیکی و لطف
با تو سلوک نماید در حقیقت بسته و گرفتار ساخته و آنکس که بر تو جفا کند و آنکس که در باب تو بیداد کند
تو را آزاد نماید شاید بجهت آنکه جفا او بر تو بود و گردن تو از سته بدست و از آن کرده جور خود دیگر گه
مَنْ تَمَّ لَكَ نَمَّ عَلَيْكَ وَمَنْ إِذَا أَرْضَيْتَهُ قَالَ فِيكَ مَا لَيْسَ فِيكَ كَذَلِكَ إِذَا أَغْضَبْتَهُ قَالَ
فِيكَ مَا لَيْسَ فِيكَ یعنی هر کس به سخن چینی تو بر دیگران سخن گوید در است دروغ در هم بنهد و بهر تو نیز
ملامت بر عیب را بر وجه در وضع سلوک ارسک است چنانکه در پیش تو بدروغ بر آن بجنبد وهم آن را
هنگام دیگر بر این سبب تبعیض کرده و آنکس که چون از تو خویش خوشنود دارد تو را بدروغ ثنا نماید
بمایه در تو نباشد بجای کلام او را و سو خشکی نبازی با خلاف نکوهش نماید در تو نباشد بیاری از مردمان
گوید دروغ زن بهمه گفتار بر کند ز بیرون نگیرد در داوری و در نمی پیچد گوید بر خلاف واقع است
و چنین کس را بجز به صوف دارد مردمان آراسته باشد و او را نکوهش نیز نه سزاست دیگر گه

مَنْ وَعَظَ أَخَاهُ سِرًّا فَقَدْ نَصَحَهُ وَزَانَهُ وَمَنْ وَعَظَهُ عَلَانِيَةً فَقَدْ فَضَحَهُ وَشَانَهُ
یعنی هر کس برادر خویش را در نهان اندرز کند و موعظت فرماید او را نصیحت گفته و زیور بخشیده و اگر آشکار
نصیحت کند رسوا کرده است تا در میان جماعت او را رسوا کند و آنکس را او بود در آشکار او میان مردمان بد
گوید او را مفتضح و زبون کرده چه مردمان را بر عیب او و سرّ او آگاه ساخته است و دیگر
مَنْ سَامَ نَفْسَهُ فَوْقَ مَا يُسَاوِي رَدَّهُ اللهُ تَعَالَى إِلَى قِيمَتِهِ یعنی هر کس خویش را بیش از مرد خود
در آنکه هست برتر گیرد خدای عادل عزّ و جلّ او را به قیمت خود بازگرداند و ارزش جنس خود باز گرداند و دیگر
مَنْ تَزَيَّنَ بِبَاطِلٍ هُتِكَ سِتْرُهُ یعنی هر کس خویش را از روی باطل آراید پرده او را چاک کنند
و دیگر گوید الْكِبْرُ مِنْ أَخْلَاقِ اللِّئَامِ یعنی خویش را بزرگ پنداشتن و بزرگ خواندن از خوی و روش فرومایگان
لئیم است چه مردمان با جود و بخشش چاره درویشی و تنگدستی را کنند اقتدار و تنگ چشمی را چاره ندانند تا از
عطای ایشان بهره یابند ایشان نفروشند و دیگر گفت الْقَنَاعَةُ تُورِثُ الرَّاحَةَ یعنی قناعت سبب
آسودگی است چه مردمان حریص همیشه گرفتار رنج و سختی باشند و با هر دو گرد آوردن خویش را به رنج و شکنجه اندازند
پس راحت در قناعت و طمع سبب ذلّت و زحمت است و سیکنف ارْفَعُ النَّاسِ قَدْرًا مَنْ
لَا يَرَى قَدْرَهُ وَأَكْثَرُهُمْ فَضْلًا مَنْ لَا يَرَى فَضْلَهُ یعنی برترین مردمان از حیثیت قدر و رتبت
آنکسان باشند که خویش را صاحب قدر و کبریائی ندانند چه کبریائی خاص حضرت پروردگار است و
زیادتر مردمان از جهت فضیلت آنکسان باشند که فضیلت خود را نبینند چه هر کس بفضل و دانش
خود مغرور گردد در ورطه جهالت و ضلالت در افتد و دیگر گفت مَنْ كَتَمَ سِرَّهُ كَانَتِ الْخِيَرَةُ فِي يَدِهِ
یعنی هر کس راز خویش از مردمان پوشیده دارد اختیار در دست او است چه چون فاش گردد کار دیگر تواند
ساخت و چون فاش نباشد از هر کس خواهد مکتوم دارد و بر کس خواند مسلّم است و دیگر گوید الِانْبِسَاطُ إِلَى النَّاسِ
مَجْلَبَةٌ لِقُرَنَاءِ السُّوءِ وَالِانْقِبَاضُ عَنْهُمْ مَكْسَبَةٌ لِلْعَدَاوَةِ فَكُنْ بَيْنَ الْمُنْقَبِضِ وَالْمُنْبَسِطِ
یعنی خوش بودن با مردمان و رفتن گشاده روی به کسان سبب آن شود که مردمان بد گرد او آیند و روی در هم
کشیدن و ناخوش زیستن و نکوهیده کردار پدیدار آید و چون چین جبین و ترش روئی پیدا شد و ترش روی با ایشان باشد
موجب کسب دشمنی و عداوت ایشان است پس در هر حال باید در میان منقبض و منبسط زندگانی
کند پس زندگانی جهان بر این طریق نیکو بود و دیگر گفته است مَا أَكْرَمْتَ أَحَدًا فَوْقَ قَدْرِهِ
إِلَّا نَقَصَ مِنْ مِقْدَارِكَ بِقَدْرِ مَا زِدْتَ فِي إِكْرَامِهِ یعنی بهیچکس اکرام نکردم که او را بیش از
اندازه او گرامی داشتم مگر آنکه کاسته است از شأن و مقام من به آن اندازه که من در افزودن اکرام او کوشیدم

در فضیلت اکرام معلوم
نسبت با مقام
معلوم العلم ...
قواعد ...
برخلاف آن است

نیز هر مرد جهان است چون آنکه مرتبه و منزلت خود را بشناسد و بدان مقام و منزلت داند و او را
از آنکه هستی فروتر شمارند پس رعایت مقام خویش بود کالای منزلت خود را نگاهدارد و دیگر گفته
صُحْبَةُ مَنْ لَا يَخَافُ الْعَارَ عَارٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمَنْ عَاشَرَ اللِّئَامَ نُسِبَ إِلَى اللُّؤْمِ یعنی صحبت
کسی که او را ننگ و عار نیست در روز قیامت موجب عار است و هر کس با مردم ناکس و لئیم معاشر
شود بلؤم و ناکسی منسوب شود و دیگر سِتَّةٌ مِنَ الذُّلِّ حُضُورُ مَجْلِسِ الْعِلْمِ بِلَا نُسْخَةٍ وَعُبُورُ الْمَاءِ
بِلَا فُوطَةٍ وَدُخُولُ الْحَمَّامِ بِلَا قَصْعَةٍ وَتَذَلُّلُ الرَّجُلِ لِلْمَرْأَةِ لِيَنَالَ مِنْ مَالِهَا حَاجَةً یعنی شش چیز است که او را
زبون و خوار کند یکی در مجلس درس علم در آید و او را کتابی از آن علم نباشد دوم بی ساخت و ادوات
رفع حاجت و دیگر آنکه در آب شود و او را سنگ و پارچه نباشد که بکار برد و آنکه بگرمابه در شود و از آن
خویش ظرفی و کاسه چون بگرداند از آب برگیرد و ظرف دیگران بر چینند و از همه ذلت او
را بینند و خوار شود و دیگر آنکه مرد در پیش زن بر ذلت و خواری در افتد تا از خواسته او بهره ور
شود و از تحف او است و مَنْ وَلِيَ الْقَضَاءَ وَلَمْ يَفْتَقِرْ فَهُوَ لِصٌّ یعنی هر کس بر مسند قضا بنشیند
و نیازمند نشود ناچار در کار دنیا و راه بیان است چه قاضی از جمیع تحمیلات و تکلیفات
فوق العادت ناچار است و اگر بحکم خدا و ائمه رشوت نگیرد لابد کارش بر دیوزگی و مراکب به
پس آن قضاوت و دیوزگی و فقر باشد جز اینکه با هر حق بود و اموال مسلمانان را نیز
رشوت غارت کند و مقصود خویش در کار آرند و اینگونه مردم چون مردم راهزن و قاطع طریق باشند
پس بدانکه آنکسان که چون بر مسند قضا روند خویشتن را از دایره قدر و قضا بر فرو افکنده حکم
و علاج آن را دانند و هر چند بدین روزگار روز بشب و شب بروز گذارند و همچنان روز و شب
مسند قضا کار فرما باشند روزی سال خویش رها کرده و به دستگاه بیع و شری از خانه در آمد در
عالم بر خیزند و طمع و دنیای روزگار بر خلاف آنچه الهی حکم را بشناسند و جهان بر مرده و بر ..
رها سازند و بنگاه چون این ابواب را نیز و بر اغراض نفس در احکام بیجا بیداد دهند و از ربکی
بیم الخلایق نکند و بانیشه زر و سیم از شخص کریم دیگر باید که جهان بنام اکنونه خواسته
ایشان در خدمت امام ایشان نیز دلتنگ ترشده ایشان نیز خداوند دیگران را در الکفار
و با چنین از نظر هزار مؤمن ... کوتاه دست و بی کونه شیخ حرص مال الموی کرده و دراز
هم رسیده است چه از جمله ایشان هم وای اموال بیوه و اکنون که دیگران
ایشان را حلال است و اگر چه در لحن کشیده روز کار سپری شده از آن بود داد و برای کار باشند

خویش بود که مرتبت مطهره و اهل طریقت نموده داوری اعلامت موثقه و سهم موعظه موثره دانند
و چنین اندک غرضی در میان و طمع در فطام اگر چه هوش از سر و هم از دست بنهند و گونه زر گوش تابع
نداریم فی تعقل و هر چند آن بابا مظلوم اشتیاق که دیگر برنج بخش و از غیر وقفی چشم بپوشی و ابواب طلب
بکوشی تا صفای تو بدیگران بالای عظیم و حجابت فهم دهد و در فطرتش از نکته دیگر سبب بفرق بیش از اندیشه
تا در عمل هر چند تهمت سکنی نفیر باد بود از قیمت یم وزر در گنهکار و چنین مدعی حقوق بود ضایع کرد آن
و بوساوس شیطانی عمقی از کف بنهد و هم بر ثبوت بنه و دو امانت خیانت مکن و بر ثبات رقت دیگر
جان دم رسیده حیران شود عمق و هر چند آن تازه غیر که از هم بود در جاله کفاف خویش در آورد
و با همه تراو کالت مطلقه بوده تو بود که مطلق خواندن و باره شریک سران خزانه از آخر از فضای
و باز پرس روز جزا ببر هیزد و چنان این با حرون برنگیزد در حضرتی و کار کرده نعمه دیگر روانه بود
حجیت بروانه دخنی هذا از بین النبی اولی بالمؤمنین من انفسهم و فرا که درد زعم تو چنین با نام
ابن باب او هم و از دیگران اولی هم و نیز نه واولوا الارحام بعضهم اولی ببعض و بوسان
برادران و نیز هم باشند و چنین حیفی البته فراز شمس تو بر تو اولی باشم و چنان از این سخن کمه ها آن زن
مسکین اگر از بستر بالین تو بر فقه هیئت عصیان بزرگ و گناه بیکسی تا هو از گذشته استغفار نمود
و چنین با بداد شده آن مرد تو بز نا و کوار ناروا ستم کوانیه روزش سیاه و زندگانیش تباه گشت
اللهم احفظنا من شرور انفسنا و انفسهم و هفوات السنتنا و السنتهم و زلات اقدامنا و اقدامهم
انت سامع الدعوات و دافع الهفوات و الزلات و قاضی الحاجات بمحمد و آله الطیبین و الطاهرات
علیهم آلاف التحیة و الصلاة ما دامت الارضین و السموات بالجمله صاحب لواقح نکیه نقل
مردی کریم بود از بنی هاشم در خارج مکه معظمه شرفها الله خیمه بفرنشست و ده هزار دینار با خویش داشت
و مردمان از هر طرف نیز دیگر بفتنه و او آن دنانیر بتمامت ببرد و هست و هر کس فقیر
او میآمد و سؤال میکرد از آن سائل روزی آن زر میگرفت و هم سبب رنجور میشد دیگر الامر
بود از جمله بیرون بود بر کف از بود و دیگری از زر حتی جاری میشد و هر گاه از زبان حدیث میرشت
طشتی بر جای بود و از آن قطرات ترشح بر آن طشت میریخت و مردی بیاست بود و صاحب
او بود کاری را در مجلس نظر او بدان بود که بین آب بود و بر خاتم این کلمات نقش کرده بود
کفر بالله ثقة المجید ادریسی و در پوشش عابه میانه رفع هست و هر که در دست سیاه ام ...
مسم در نه مسلمه صلوات بر پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرستد و هم مرکب هر زمان یکی از اصحاب

دختر زن ابوالحسن گردن
به بود کرد قاضی
تا بود از عجم و جهاد
بخت که نو ...
بالا بر ...
مجلس هر چند مریدان
... و ...
بعد ...
پنهان او ...
...
...
...
...
...
خواند و ...

عمر ...

حدیث نبوی ... شنید و ... مرد از اصحاب پیغمبر صلی الله علیه و آله دیده ... و از سخنان اوست که
رأیت صاحب بدعة یمشی علی الهوی فاعلمه ... که بود در دین صاحب بدعت
... هر چند از کرامت بر در ... آورده ... مقبول ندارم اما ندانم سخن ... آن کثرت تتبع
و اخبار چگونه این سخن بگفته و صاحب لواقح الانوار چگونه نقل ... با آنکه ... از مسند ...
میگفته و عمر بن الخطاب پس از ... رمضان در مسجد در آمد و ... نافله ...
گفت نعمت این است ... این نماز ... و چنین ... در آمد و ... این نماز
لعله کفت بدعة و نعم البدعة این ... اما ... و هم نبود ...
... گفته و ...
و از ... مردم ... حرام ...
...
مع القصه ...
...
تا غیرت من استغضب فلم یغضب فهو حمار و من استرضی فلم یرض فهو شیطان
یعنی آنکس بود خواهند خشم آورد و ...
از جمله ...
و او ...
و الاحول و الاعرج و الاحدب و الاسقر و الکوسج و کل من به عاهة فی بدنه
فان فیه التواء و معاشرته عسرة یعنی بپرهیز ...
...
...
و نیز از کلمات اوست من طلب الرئاسة فرت منه ...
نه ریاست ... لیس من المروة ان یخبر الرجل بسنه لانه
ان کان صغیرا استحقروه و ان کان کبیرا استهرموه ...
...
... خوانند

و از جهان و جهانیان بی بهره و نصیب دانند ربیع گوید در آن شب که شافعی وفات یافت بر او در آمدم و با او گفتم
كيف اصبحت قال اصبحت من الدنيا راحلا وللاخوان مفارقا ولكأس المنية شاربا
ولسوء اعمالي ملاقيا وعلى الكريم واردا آنگاه بگریست بعد از آن گفت چگونه بامداد کنی گفت بامداد کرده ام
که در حالیکه از جهان کوچ کرده ام و از برادران جدا گشته ام و از ظرف فنا شربت مرگ نوشیده
و کردار بد خویش را جوینده ام و بر پروردگار بخشنده گذر کرده ام و اکنون ندانم و از پی این سخنان بگریست
یافعی در مرآة الجنان این ابیات بوی منسوب ساخته

بقدر الكد تكتسب المعالي ۞ ومن رام العلى سهر الليالي

وقوله

تغرب عن الاوطان في طلب العلى ۞ وسافر ففي الاسفار خمس فوائد
تفرج هم واكتساب معيشة ۞ وعلم وآداب وصحبة ماجد

وقوله

اخي لن تنال العلم الا بستة ۞ سانبيك عن مكنونها ببيان
ذكاء وحرص واجتهاد وبلغة ۞ وارشاد استاذ وطول زمان

و از جمله اشعار او که در اینجا لازم است این شعر در حق علی علیه السلام

كفى في فضل مولانا علي ۞ وقوع الشك فيه انه هو
ومات الشافعي وليس يدري ۞ علي ربه ام ربه هو

و ازین معنی اشعار در دلالت و افواه عامه است بیکر جهت و عدم محبت آن
مسعودی در کتاب مروج الذهب گفته که جنازه شافعی بمنزل عبد الحکم بردند و در آن هنگام امیر مصر
بود بر وی نماز گذاشت و او را در مصر در مقبره بنی عبد الحکم در میان قبور ایشان دفن کردند و بالای
سر او ستونی از سنگ و در پایین پای او نیز ستونی از سنگ بر افراختند و بر آن ستون که
بالای سر او نصب بود رقم کرده هذا قبر محمد بن ادريس الشافعي الامين و خبر وفات او در
رسید مزنی بر بالین او در آمد و گفت یا ابا عبد الله چگونه صبح کردی گفت در حالتیکه از دنیا راحل
و از اخوان مفارق و از کاس منیت شارب هستم و ندانم روح بسوی بهشت میرود تا او را
تهنیت گویم یا آتش میرود تا او را تعزیت نمایم آنگاه این شعر قرائت کرد

ولما قسا قلبي وضاقت مذاهبي ۞ جعلت الرجا مني لعفوك سلما

تعاظمني

تعاظمني ذنبي فلما قرنته ۞ بعفوك ربي كان عفوك اعظما

۵۲۶ بجمله خبر و مناظرات محمد بن ادریس در مجالس هارون الرشید و دیگر سلاطین بسیار است و نگارش آنجمله
موجب اطالت سخن است و بدین چند سطر اشارت رفت که مختصر گفتار خاطر نشان است که المرء مخبوء تحت
لسانه اذا تكلم ظهر والله تعالی اعلم بالصواب

ابوالقاسم محمد بن علی علیه السلام معروف بابن حنفیه

محمد بن علی بن ابیطالب علیه السلام المعروف بابن
الحنفیه کنیت بزرگش ابوالقاسم و مادرش حنفیه خوله بنت جعفر بن قیس بن سلمة بن ثعلبة بن یربوع
بن ثعلبة بن الدول بن حنیفة بن لجیم است و بعضی گفته اند که حنفیه از جمله اسیران یمامه بود که بحضرت علی بن ابیطالب
علیه السلام اختصاص یافت و بعضی گفته اند خوله سیاه و از اهل سند بود و کنیزی از بنو حنیفه نه از خود ایشان
در کار زار خالد بن ولید با آن جماعت بدست آمد چه ایشان خود را مقاتله قرار داده بودند
در کتاب شرح السنه در باب قتال مانعین زکوة گفته است که طایفه مرتد شدند و شرایع را منکر گشته و کفر
و عادت جاهلیت اعادت کردند و صحابه بر قتال ایشان همداستان شدند و ایشان را مقهور ساختند و ابوبکر زنان
ایشان را اسیر گرفت و بیشتر صحابه در این رای او را مساعدت کردند و علی بن ابیطالب
علیه الصلوة والسلام جاریه از اسیران بنو حنیفه بود برای آنحضرت از آن جاریه فرزندی پدید آمد و او را محمد بن
علی خوانند و محمد بن الحنفیه معروف و مدعو است و از آن پس او را کار صحابه بنقض نکشته بود و متفق شدند
بر آنکه مرتد را بنده گرفتن جایز است و اما کنیت محمد حنفیه بابی القاسم بعضی گفته اند این کنیت برخصت
رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم بود و آنحضرت با امیر المؤمنین علی علیه السلام فرمود زود است که از
تو پسری پدید آید که بنام و کنیت خویش بدو دهم و از پس او از برای هیچکس روا نیست که این هر دو
و از آن کسان که محمد نام داشتند و ابوالقاسم کنیت داشتند یکی محمد بن ابی بکر الصدیق و محمد بن طلحة بن عبید الله
و محمد بن سعد بن ابی وقاص و محمد بن عبد الرحمن بن عوف و محمد بن جعفر بن ابیطالب و محمد بن حاطب بن ابی بلتعه و
محمد بن الاشعث بن قیس و با جمله محمد مذکور صاحب علم و ورع بود و شیخ ابو اسحق شیرازی در کتاب طبقات
الفقهاء بیان کرده است و هم آنحضرت را نیرومند و سخت بود و در اینجا حکایت عجیبه است از آنجمله
این حکایت است که مبرد در کتاب کامل نوشته است وقتی پدرش علی علیه السلام زرهی داشت که
دراز بود فرمود این زره را فلان و فلان حلقه کوتاه شود و بریده گردد پس محمد آن زره بدست گرفت
بکشید و بدرید و بر زیادتی آن را بکند و بدست خود کوتاه کرد و او را که چنین بود
و هر وقت تو عبد الله بن زبیر این داستان مذکور میشد خشمگین میگشت و از شدت خشم بر همی لرزید و
بروی رنگ میگردید زیرا که ابن زبیر بر او نیروی تن بسیار بود و نیز از قوت محمد بن حنفیه بر زد در کتب تواریخ

در وقتی بیرون مردم در روزگار معویه بود تمام که در قبل از تو پادشاهان ملوک روم آن بوده با پادشاهان
مرسله مصنوعه دراعی میفرستادند و بعضی از ایشان ابد مرگ عده عجائب شگفت خویش بود بهم بنیه تا تو دراینجا
سردار خصمت سیر معویه یاد بود دستوری داد پس سلطان روم دو کس را که یکی بلند بالا و دیگری زورمند بود
بنزد معویه فرستاد معویه با عمرو بن عاص فرمود ازین کدام رفتار بلند بالا در زمان تو کفو او هست یا نه
گفت او قیس بن سعد بن عباده است و ازین دیگر که آن آنکه زورمند و قوی است با تجارب اندیشه در این تو
نیاز مند باشیم عمرو در جواب گفت در این دو مرد فکر کرده ام در برابر او دو تن بیارم یکی محمد بن حنفیه و دیگری عبد الله
زبیر است معویه گفت ای مرد محمد حنفیه با تو یک دیگر آن مرد قوی یک معویه شد قوی است که تو قبول کنی
عاجز و قیس را و او ازین دستان آگاه گردانید پس قیس حاضر شد و جامه در پیش او بر سر معویه انداخت سراویل خویش برکند
و بسوی آن مرد نیز انداخت بلند قامت آنکه و آن مرد بپوشید و تا پستان او رسید و او مغلوب و شرمگین
سر زیر افکند بعضی گفته اند قیس را در این کار ملامت کردند و گفتند از چه در حضرت معویه سراویل از
پوشش خویش بیرون کردی و چیزی که از جهت خود بود او بخشید قیس این ابیات بگفت

اردت لکیما یعلم الناس انها	سراویل قیس والوفود شهود
وان لا یقولوا غاب قیس وهذه	سراویل عادی نمته ثمود
وانی من القوم الیمانین سید	وما الناس الا سید ومسود
وبذ جمیع الناس اصلی ومنصبی	وجسم به اعلو الرجال مدید

پس از آن معویه محمد بن حنفیه را بخواند و او را از گذشته خبر کرد که هست محمد گفت با این مرد بگو که
اگر خواهد فرو نشیند و دست خویش بمن دهد تا او را از جای برخیزانم یا او مرا فرو کشد و نشاند و اگر
خواهد او بپای باشد و من نشسته ام او نشستن و او جهد کند که مرا از جای بردارد یا من او را فرو نشانم او
بیچاره ماند پس از آن رومی اختیار کرد که محمد بایستد پس محمد دست او بگرفت و فرو کشید و بنشاند و در از
بالای او عاجز گشت پس هر دو تن مغلوب و شرمسار بازگشتند و در جنگ جمل رایت بدست
علی بن ابی طالب علیه السلام بدست او بود و حکایت کرده اند که محمد در روز آن جنگ دیر در دشمن راست حمل
ساحت و توقف در برجهه مقاتله با مسلمان نموده است علی علیه السلام با او فرمود تا در لشکر ایشان رو
ایشان بدرود ست نکند و از آن پس محمد راست بود که محمد حنفیه گفتند چگونه است
که پدرت علی علیه السلام ترا در مهالک و معارک میفرستد و در مضایق تو تحمیص میدهد و برادران تو
حسن و حسین علیهم السلام را دستوری نمی دهد فقال لانهما کانا عینیه وکنت یدیه فکان یقی

عینیه بیدیه محمد در جواب گفت از نظر من حسنین علیهما السلام بمنزله دیدگان آنحضرت بودند و من بمنزله دست او
هستم و چشم را بدست نگاهداری کنند و از جمله کلمات محمد حنفیه است لیس بحکیم من لم یعاشر بالمعروف
من لا یجد من معاشرته بدا حتی یجعل الله له فرجا و مخرجا و در تاریخ جهان و در نشوران بیاید که از جهان و
نیکی ماثرت نیز و عبادات و عدالت بود بانفس و از ماثرت او گزیده ترین اینست که او را چون قتال کرد پس
و چون ابن زبیر مردمان را به بیعت خویش بخواند و اهل حجاز او را بخلافت بیعت کردند ابن زبیر عبد الله بن عباس و
محمد بن حنفیه را بسوی بیعت خویش خواند ایشان از بیعت او سر باز زدند و گفتند ما بتو بیعت نکنیم تا کار امت بر یک تن
قرار گیرد و مردمان بر خلافت تو اتفاق کنند پس ابن زبیر با حال وحشی و بحال و در مدتی ایشان در مکه و عبد الله
و محمد را محصور ساخت و آزار نمود و ایشان گفتند که با تو بیعت نکنیم تا امر تو در آنچه بیان کردیم درست آید
و این داستان بطول انجامد ولادت محمد دو سال از خلافت عمر بن خطاب بگذشته بود و رحلت او در محرم
سال هشتاد و یکم هجری و بعد از شصت و پنج سال و بقولی هفتاد و دو سال در مدینه طیبه وفات کرد و با ابان بن
عثمان بن عفان که در آن روزگار والی مدینه بود بر او نماز گذاشت و در بقیع دفن کرده و بروایتی محمد بسوی
طایف برفت و در همانجا از ابن زبیر فرار کرده بود در آنجا مرد و بعضی گفته اند که در
تمرا را رحلت نمود و گروه کیسانیه بر آنند که او نمرده است و فرقه کیسانیه را بدین اعتقاد دارند و چنین پندارند که
در کوه رضوی اقامت دارد و کثیر عزه از جمله ایشان بود و این شعر از جمله ابیاتی است که کثیر
کیسانی در این اعتقاد گفت

وسبط لا یذوق الموت حتی	یقود الخیل یقدمها اللواء
تغیب فلا یری فیهم زمانا	برضوی عنده عسل وماء

و چنین معلوم مختار بن ابی عبیده ثقفی مردمان را بامامت محمد بن حنفیه دعوت میکرد و کیسان لقب او بود و در لغت
و جوهری در کتاب صحاح اللغه میگوید کیسان لقب مختار است و دیگری گفته است که کیسان غلام حضرت
امیر المؤمنین علی علیه السلام بوده و کیسانیه گمان چنین کرده اند که در کوه رضوی در شعبی از آن مقیم میباشد
و شیر و پلنگ در آن کوه در آمد و شد باشند و جماعتی از اصحاب او نیز حاضرند و از ایشان کسی خبر نیابد و ایشان زنده
هستند و روزی ایشان ببرسد و گویند او در این کوه در میان شیر و پلنگ است و دو چشمه از آب و
صافی و ما او جاری است یکی از عسل و دیگری از آب و او بیرون آید بزودی و جهان را پر از
عدل و داد کند چنانچه پر از ظلم و جور گردیده و محمد حنفیه برخی را در زمان حضرت امیر بود و اکثر روایت چنین است
و او را دو داستان است در این روایت داماد و او پسری داشت ابو هاشم عبد الله نام که بعد از پدر

بعد سفاح و منصور رسید چنانکه در ترجمهٔ او انشاء الله تعالی مذکور شود رضوی بفتح راء مهمله و بعد از آن ضاد معجمه
و بعد از ضاد و الف است ابن جریر طبری در تاریخ کبیر خویش گفته است در ضمن سال یکصد و چهل و پنج که رضوی
جبل جهینه است و در عمل ینبع است و دیگری گفته است در میان ینبع و یک روز راه است و تا مدینه هفت
منزل است از طرف راست راه مدینه است و از طرف چپ راه بیابان از روی آن سنگ بسوی مکه خواهد رفتن
و تا دریا یک شب راه باشد و از رضوی سنگهای کلان را می برند تا جهت ... در کتاب
المسالک و الممالک گفته است و ابو الیقظان در کتاب النسب گفته است که محمد بن حنفیه ... است در رضوی
نیم ... و سوار از مسجد ابی غفار جمیع آل رواند گویند که زنده است و بعد از ... با آن ... شود و خنده گفته است
منبر است و اقعده بضم همزه بمعنی افسون است ... این چنین کس بود که اند
شرحیم گوید ینبع بفتح یا حطی و سکون نون و با موحده مضموم و عین مهمله فعل مضارع نبع است قلعه و قریه
در میان رضوی است از زیر آن کس که از اهل مدینه بسوی بحر منحدر گردد تا رضوی یک شب راه و آن از بنی حسن
ع بن ابی طالب علیهم السلام است و در آن جا چشمه های گوارا بسیار است و بعضی گفته اند که از علی بن ابی طالب علیه السلام
باز گذاشته ... آنحضرت ... در ترجمه کثیر عزه بسبب اعتقاد و تشیع مذهب او می آید
ابو الفرج اصفهانی سید کثیر را از مذهب ... و چنان میداشت که محمد بن حنفیه نمرده است چنانکه سید
نیز این را روایت و درین باب شعرها گفته و این شعر از جمله آنهاست که سید گفته است

الا قل للوصی فدتک نفسی — اطلت بذاک الجبل المقاما
اضر بمعشر والوک منا — وسموک الخلیفة والاماما
وعادوا فیک اهل الارض طرا — مقامک عنهم ستین عاما
وما ذاق ابن خولة طعم موت — ولا وارت له ارض عظاما
لقد امسی بمورق شعب رضوی — تراجعه الملائکة الکلاما
وان له به لمقیل صدق — واندیة تحدثه کراما
هدانا الله اذ حزتم لامر — به ولدیه نلتمس التماما
تمام مودة المهدی حتی — تروا رایاتنا تتری نظاما

و این ابیات را کثیر گفته است

الا ان الائمة من قریش — ولاة الحق اربعة سواء
علی والثلاثة من بنیه — هم الاسباط لیس بهم خفاء

فسبط

نسبط سبط ایمان وبر | وسبط غیبته کربلاء
وسبط لا تراه العین حتی | یقود الخیل یتبعها اللواء
تغیب لا یری عنهم زمانا | برضوی عنده عسل وماء

وچنین بود در آن زمان که این ابیات علامت او ز کار مینهاد نبی هاشم بود و تخم داشت [illegible]
در حق فرزندان زبیر سیار کرد و بر زبان می‌راند تا ایشان را [illegible] ابن عباس در
معارضه می‌کرد و او را اندیشه بازی بست و دیگر باره اندیشه او دوباره ایشان تحریف کرد محمد بن
حنفیه را در زندان عارم حبس کرد پس از آن او را با بنی هاشم [illegible] حضرت [illegible]
و ایشان را [illegible] در مجلس [illegible] و از هیزم [illegible] آتش در [illegible] خبر رسید که
ابو عبدالله جدلی با [illegible] برادران ابن حنفیه از برای نصرت محمد [illegible]
الملک ایشان شد و این خبر به عبدالله رسید و او در حال [illegible] آتش [illegible] فرار رسید
و آتش [illegible] ایشان [illegible] و ابن حنفیه [illegible] کار [illegible] زبیر [illegible]
و این ابیات را کثیر در آن کلام ابن حنفیه [illegible] او را که در [illegible] عارم حبس کرده بود گفته

ومن یر هذا الشیخ بالخیف من منی | من الناس یعلم انه غیر ظالم
سمی النبی المصطفی وابن عمه | وفکاک اغلال ونفاع غارم
ابی فهو لا یشری هدی بضلالة | ولا یتقی فی الله لومة لائم
ونحن بحمد الله نتلو کتابه | حلولا بهذا الخیف خیف المحارم
بحیث الحمام امن الروع ساکن | وحیث العدو کالصدیق المسالم
فما فرح الدنیا بباق لاهله | ولا شدة البلوی بضربة لازم
تخبر من لاقیت انک عائذ | بل العائذ المظلوم فی سجن عارم

وچنین کثیر این ابیات را در حق محمد بن حنفیه انشا کرده است از برای علی بن عبدالله بن جعفر خوانده

اقر الله عینی اذ دعانی | امین الله یلطف فی السؤال
واثنی فی هوای علی خیرا | ویسأل عن بنی وکیف حالی
وکیف ذکرت حال ابی خبیب | وزلة فعله عند السؤال
هو المهدی خبرناه کعب | اخو الاحبار فی الحقب الخوالی

علی بن عبدالله بود که ای ابو محمد [illegible] در این رای تو [illegible] الهی [illegible]

۲۸

کثیر گفت بدانست و این چنین است که گوید و چون این شعر بگفت بود گفته بود که کعب الاحبار را دیده
گفت ندیده ام گفته پس چگونه این سخن از وی باز گوئی گفت از وی و هم و خیلی در کتاب نبوات [illegible]
و کتاب جرایح مسطور است در خبر حضرت امام حسین علیه السلام غزلاست که محمد حنفیه گفت امام مان
منم سید سجاد علی بن الحسین علیهما السلام فرمود ای عم تو امام نباشی امامت با من است لکن خواهی بنزدیک حجر
الاسود تو هم واز وی گواهی خواهیم پس بنزدیک حجر الاسود شدند حضرت امام علیه السلام فرمود ای عم اول
تو پرسش کن محمد پرسید هیچ از حجر علیه السلام امامت با کیست با سخن نداد پس ایشان امام سید سجاد سلام الله علیه
رفت بحجر الاسود گفت فرمود بحق آن خداوندی که مواثیق بندگان را با تو مربوط ساخت هیچ از حسین بن علی
وصایت و امامت کراست حجر الاسود چنان جنبش کرد که نزدیک بود برافتد و گفت ای محمد وصایت و
امامت حق علی بن حسین است پس محمد دیگر سخن نراند و با آنحضرت بیعت نمود در کتاب جرایح مرقوم است
این امر بر محمد بن حنفیه مشتبه و پوشیده نبود بلکه مخواست تا اندیشه نابخردان و گروه کیسانیه را
بزداید و ایشان را از راه گمراهی به راه هدایت کشد صاحب مجالس المؤمنین مسکوید محمد حنفیه را
لقب و کنیت او ابوالقاسم است [illegible] و در بسیاری و یک بدر [illegible] گفت و بعضی نوشته اند در
مجلس معویه [illegible] آن مرد رومی را از باب الحان و ضعف قیس بن سعد بن عباده بر اسپ خویش سوار [illegible]
و چون رومی بیوشید [illegible] بر زمین کشید و در اسلام ده نفر بوده اند هر یک بوده و جیب دراز
بالا بود [illegible] و بیم این روزگار است نخست قیس بن سعد بن عباده دوم عباده بن الصامت سیم سعد بن
معاذ چهارم جریر بن عبدالله البجلی پنجم عدی بن حاتم طائی ششم عمرو بن معدیکرب الزبیدی هفتم اشعث بن
قیس الکندی هشتم لبید بن ربیعه نهم عامر بن الطفیل دهم عباس بن عبدالمطلب عم رسول الله صلی الله
علیه و آله و حضرت عباس بن علی بن ابیطالب ابوالفضل چنان بلند بالا بود که چون بر پشت اسب سوار
شدی و پای مبارک از رکاب بدر کردی هر دو قدم او بر زمین کشیده بجهه امیرالمؤمنین علیه السلام
فرزند خویش محمد را در دولت نیز [illegible] از دلاوری و شجاعت او در عجب میشدند و اصحاب او
[illegible] کفته و هم آنحضرت طلاقت لسان و عذوبت بیان را با شجاعت توام داشت
چنانکه وقتی در میان جنگ صفین دلیری دار مقاتلین اشتر نخع کرد [illegible] او
فرزند امیرالمؤمنین وقت است در میان سپاه شام و عراق از پیش [illegible]
و پدر خویش علیه السلام بتاخت و لشکر را بجنگ تحریص کرد پس محمد بن حنفیه
انگشت و چون بر کوه میدان گرد گشت و در میان هر دو صف باستاد و خطبه در کمال فصاحت

و فا با من سراسر داستان گفته است
جدا از آن فرمود اگر گفتی شنیدم
جدا از وصل کوثر [illegible]
در هم جان [illegible]
[illegible] و لکن از نواب
[illegible] جاده و زمان
[illegible] و تیر انم
[illegible]
[illegible]
از [illegible] و هم چنین
[illegible]
افغان [illegible]
و از [illegible]
و الکفر [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
خان [illegible]
و جان نکه [illegible]
گفت تو هر گز [illegible]
[illegible] و تا گوید دین
[illegible]
ای دل [illegible]
و ای آنکه [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
آن قیام [illegible]
[illegible]
[illegible]
و [illegible]
[illegible]

[illegible]

و بعد غنت بخواند واین کلمات را گفته است یا اهل الشام اخسؤوا یا ذریة النفاق وحثالة النار
وحصب جهنم عن البدر الزاهر والقمر الباهر والنجم الثاقب والسنان النافذ والشهاب المنیر
والحسام المبیر والصراط المستقیم والحجر الخضیم العلم من قبل ان نطمس وجوها فنردها علی
ادبارها او نلعنهم کما لعنّا اصحاب السبت وکان امر الله مفعولا او ما تدرون ای
عقبة تقتحمون وای هضبة تتسنمون وانّی تؤفکون بل ینظرون الیه وهم لا یبصرون
اصنو رسول الله تستهدفون ویعسوب الدین تلمزون فای سبیل رشاد بعد ذلک
تسلکون وای خرق بعد ذلک ترقعون ای زادگان نفاق و سوختنیهای آتش دوزخ دور [illegible]
از ماه تابان و قمر درخشان و سنان درگذرنده و آفتاب فروزنده و شمشیر بران و میزان عقل و دانش
و صراط عدل از آن پیش که [illegible] رویها و [illegible] واپس گردانید و چون اصحاب سبت دچار [illegible]
و خطر چو کعبه [illegible] بر چه عقبه [illegible] راه میسپارید و بر چه کوه بلندی فراز میشوید و تا کجا روی [illegible]
دیره کاری کام [illegible] از آن پس [illegible] صنو رسول خدا صلی الله علیه و آله [illegible] و سینه دین و یعسوب
مؤمنین [illegible] رشته [illegible] از کجا [illegible] دانش [illegible] با کدام [illegible]
[illegible] با کدام [illegible] بجمله خطبه مفصل قرائت فرموده گفتار آن جمله موجب تطویل است
و از [illegible] زنانه [illegible] که در رکاب حضرت [illegible] بزرگوار در غزوات [illegible]
[illegible] غضبان [illegible] حرب [illegible] حمله کرد [illegible] و هم [illegible] از آنحضرت [illegible]
و از جمیع ارادت امیر المؤمنین علیه السلام [illegible] برادران حسن و حسین علیهما السلام
[illegible] از آنکه برادرم حسین فرزندان رسول خدا صلی الله علیه و آله [illegible]
و در تواریخ معتبره مذکور است که خوله مادر محمد حنفیه دختر ایاس بن جعفر بن قیس بن مسلمة بن عبدالله
ثعلبة بن یربوع بن ثعلبة بن الدول بن حنفیة بن لجیم بن صعب بن علی بن بکر بن وائل است و معروف
بحنفیه است ابن کلبی از خراش بن اسعد روایت مینماید که [illegible] در زمان [illegible] ابوبکر
خوله را اسیر ساخته و [illegible] بن زید او را از ایشان باز خرید و بحضرت امیر المؤمنین علی بن ابیطالب
علیه السلام بفروخت و چون آنحضرت از [illegible] او آگاهی یافت آزادش فرمود و پس
بحباله نکاح در آورد [illegible] خوله [illegible] و ابو نصر کاری از جمله
رجال [illegible] از ابی الیقظان حدیث میکند که مادر خوله دختر عمرو بن ارقم حنفی است [illegible]
عیسی حدیث میکند که حنفیه زنی سیاه چرده و نیکو [illegible] امیر المؤمنین علیه السلام او بود در بازار ذو المجاز

[illegible]

و در اثبات حقیقت ... [illegible]

اشباع فرمود و کفرت فاطمه علیها السلام نخوت فاطمه اولاد بنکاح عفار نیز جهت دخوله از نکاح دختر او بود
دعوت نام بود است و بعد از نکاح در زمان امیر المؤمنین علیه السلام محمد را برادر پس عون از جانب مادر خواهر محمد است
لکن روایت نخست را از شیخ اشرف مردی است استوارتر بنا بالجمله از جهت حسب و نسب و شجاعت و ... جهت
و رفعت مقام و منزلت محمد حنفیه مرا کاریه در جماعت کیسانیه او را امام منتظر و مهدی صاحب الامر دانند
و این جماعت را چنانکه محمد شهرستانی در کتاب ملل و نحل یاد کرده از پیروان کیسان نام که غلام امیر المؤمنین علی بن
ابی طالب علیه السلام یا غلامی بود که او را کیسان نام بوده و این کیسان چنانکه مورخین نگاشته اند
در جنگ صفین بدست احمر غلام عثمان در لشکر معاویه کشته شد و احمر را امیر المؤمنین علیه السلام بکشت و نیز
محمد شهرستانی میگوید کیسان در خدمت محمد بن حنفیه بکسب مسائل شرایع و اخذ دقایق عوارف مشغول
بود و جماعت کیسانیه چنان میپندارند در علم تاویل و باطن و علم آفاق و انفس و احاطه علوم و ادراک
اسرار جملگی را آفریده سرمکان و منزلت او نمود و جملگی را بر آن دارند در احکام ارکان دین بطاعت
مردی که ادراک این مقام کند منوط و موقوف است و مردمان را در تاویل ارکان شرعیه از روزه
داشتن و نماز گزاردن و حج نمودن و زکوة دادن و جز اینها او با کار اند دگرگونی از جماعت کیسانیه بر آن
عقیده بسته اند در آنکس در اطاعت چنین مردی دست یافت احکام شرعیه از وی برخیزد و تکلیف نکرد
و گروهی از کیسانیه بانکار روز رستاخیز عقیده ثابت دارند و طایفه به تناسخ و حلول در جنب ...
مردان اعتقاد دارند و آن جماعت در احکام و دین را طاعت مرد واحد دانند گویند آن مرد هرگز
نمیرد و باید دیگر باره باز آید و آن گروه که گویند حقیقت امامت بکس دیگر منتقل نشود و آنانکه دعوی
دارا امامت هستند و از بحره امامت نمی باشند و آنان که معتقد بطاعت مرد واحد باشند و آن مرد را
نشناخته اند دست بیع و دین و مذهب یافته است و دیگر در وادی تحیر ائمه را باشند و مختار بن ابی عبید
مختار در شمار این جماعت باشند و مختار بروایت محمد شهرستانی و بعضی از مورخین از نخست در شمار خوارج
بود و پس با عبدالله بن زبیر صحبت کرد و از آن پس بمذهب شیعه در آمد و نسبت کیسانی در او مشهور شد
پس از امیر المؤمنین علی علیه السلام محمد حنفیه را امام عصر و زمان دانست و بروایتی بعد از امیر المؤمنین
و حسن و حسین علیهم السلام محمد را امام بدانست و از دعاة او بود چنین خبر گوشزد حضرت محمد بن
حنفیه گردید از مختار بیزاری و بیزاری جست و باصحاب خویش فرمود مختار از میان احکام امری ... چند
را چیز را بشبهه زخرف کرد نسبت اهل خود و دیگر خودخواهی پیرامون حسین علیه السلام و مختار در
مذهب خویش بدا را بر خدا جایز میدانست دارای بدا چند معنی است یکی بدا در علم است

یعنی ظاهر شود

یعنی ظاهر میشود از برای خداوند تبارک و تعالی خلاف علم پیش و بیع دانا بر خلاف عقیده زاری زنند دیگر
بدای در اراده است یعنی از برای خداوند طریقی بعید و نه صلحت بدا میشود و با راده سابق حکم ارمی کند
دیگر بدای در امورات یعنی خداوند بچیزی که امر فرموده بر خلاف امر سابق امر میفرماید و آنان که نسخ نمو
روا میداشته گمان میکنند که این او امر مختلفه در اوقات متباینه شاید که اما سبب آنکه مختار بن ابی
عبیده بدا را اختیار نمود از آن بوده مردمان را فریب میداده بمن انزال وحی میشود و حوادث آینده را
خبر میکرد پس اگر این خبر موافق میشد او را از برای او برهان میکرد و اگر راست نمی آید میگفت از
برای پروردگار شما بدا حاصل شد محمد بن حنفیه از این خیالات فاسده او تبری میجست و بعد از آنکه مختار
حجتی بود فرب بجا و بمذهب کاوان انکه حکیسانیه را نیز بمذاهب مختلفه اشاره ذکر نجمله
از ما نحن فیه بیرون است مثل مذهب ماشیه و جنابیه و رزامیه و غیر ذالک و از جمله آنکسان
که بمذهب کیسانیه بودند روزگاری بر اسمعیل بن محمد الحمیری بوده ملقب بسید است چنانکه چند شعر
ه در این باب گفته بود مذکور شد اما سرانجام از آن عقیده بازگشت و دین جعفری و آیین اثنا عشری
گرفت و از آن مذهب فاسد باز گرد و قصیده از در توبت دلالت میکند و این شعر مطلع آنست

تجعفرت باسم الله والله اکبر و ایقنت ان الله یعفو و یغفر

مسعودی در مروج الذهب میگوید بعضی گفته اند موت محمد بن حنفیه در بلاد ایله بوده و اولاد حنفیه
پسر بوده حسن و ابوهاشم عبدالله فرقه هاشمیه از کیسانیه میگویند امامت از محمد بدو منتقل شد
و جعفر الاکبر و حمزه و علی و مادر اینها ام ولد است و جعفر الاصغر و عون و مادر ایشان ام جعفر
بنت ... و قاسم و ابراهیم ... از زهری روایت ... عبدالرحمن عمرو الخابوری حدیث میکند که محمد
ابن حنفیه مکتوبی بسوی عبدالملک بن مروان کرد که حجاج بن یوسف بشهر ما آمده و من از
از کرده او ترسان است و میخواهم که دست ظلم او را از من کوتاه داری و مسلط نگردانی
پس عبدالملک نامه بحجاج نوشت که محمد بن علی کتابی بمن کرده است و مراقب خواسته است که
او را از تو محفوظ دارم و من دست استیلای تو را از وی باز داشتم و در دست ظلم تو بر وی مسلط
نکردم و تو از پیم تعرض او بپرهیز پس از آن حجاج آن حضرت را در طواف ملاقات کرد
و از خشم ره لب خویش را بگزید پس گفت که مرا در تو رخصت نکرد امیر المؤمنین عبدالملک
محمد گفت وَیْحَكَ اَوَمَا عَلِمْتَ اَنَّ لِلّٰهِ تَبَارَكَ وَتَعَالٰی فِی كُلِّ یَوْمٍ ثَلٰثَ مِائَةٍ وَسِتِّیْنَ
لَحْظَةً اَوْ قَالَ نَظْرَةً لَعَلَّهُ اَنْ یَنْظُرَ اِلَیَّ مِنْهَا بِنَظْرَةٍ اَوْ قَالَ بِلَحْظَةٍ فَیَرْحَمُنِی فَلَا یَجْعَلُ

لَكَ عَلَيَّ سُلْطَانًا تُبِيدُ وَلَا لِسَانٍ [illegible] و تو را اندیشه خدای جل جلاله را در هر روز سیصد و
شصت لحظه است یا آنکه گفته است سیصد و شصت نظره است تواند که خدا از آن نظرها
یا لحظها بسوی من نظر رحمت اندازد و مرا بر تو ظفر دهد و از آزار تو برهاند و از دست تو سلطنت بگیرد
پس این کلمات به حجاج بسوی عبدالملک نگاشت و عبدالملک این کلمات را از طرف خود
بسوی ملک روم نوشت چه ملک روم او را تهدید کرده و وعید نموده بود چون ملک روم آن کلمات
بدید در جواب عبدالملک نوشت که از بخت و دولت تو و پدران تو نیست که چنین کلمات بنویسید
و این کلمات سر نزند جز پیغمبری یا کسی که از اهل بیت پیغمبری نکته است صاحب لوامع الانوار
گوید که ملک روم از روی تهدید و توعد نامه بعبدالملک نگاشته بود که با صد هزار مرد در خشکی
و با صد هزار تن در دریا با تو جنگ خواهم افکند واگر خواهی از این امر بر تو گنج خانه خود
بر تو حمل نمایم عبدالملک نامه بسوی حجاج کرد که نامه بابن حنفیه کن و او را تهدید نما و بیم ده
در این نامه نگاشت پس او بسوی وی فرستاد و حجاج چنان کرد و محمد جواب چنان نوشت که مذکور
شد و حجاج آن جواب بعبدالملک فرستاد و عبدالملک بملک روم فرستاد و ملک روم جواب مذکور ادا داد
و در تواریخ معتبره مسطور است که چون عبدالله بن زبیر محمد بن حنفیه را چنین در زندان کرد که این معنی بر ابن
زبیر مکشوف بود که محمد هیچگاه مرتکب شنیع نشود و ابواب خلافت نگردد چه این منصب را از جانب خدا
و پیغمبر مخصوص حضرت علی بن ابی طالب علیهما السلام میدانست و جز بعبادت و زهادت بهیچ چیز اشتغال
نمی‌ورزید لکن بر ابن الحکام [illegible] محمد را بوحدت نامید و مردمان را بوجه بیعت او دعوت نمود و اهل کوفه و برخی
از بلاد و بقاع بسوی وی گرویدند ابن زبیر بدان اندیشه افتاد که اگر از محمد بیعت بستاند ناچار کار
با طاعت او گراید و اهل کوفه و لشکر [illegible] که از آن است مکران خواهند گشت و این بود محمد در سال
شصت و شش از مدینه بمکه شرفها الله تعالی راه سپرد پس ابن زبیر بمحمد گفت بیعت کن بر بیعت من در آ و
محمد گفت با سازی [illegible] امور خویش [illegible] گفت البته نشنوم گفت البته بکنم ابن زبیر گفت اگر بیعت
نکنی بر این کار [illegible] محمد گفت پس مرا مهلت ده گفتند هم محمد گفت بکلام الله و محمد مصطفی صلی الله
علیه و آله [illegible] مشرک بسوی [illegible] ماه مهلت ده و تو مرا [illegible] مهلت نکرد ابن زبیر او را دو ماه
مهلت داد و بدان مهلت ماه [illegible] نمود و او را با [illegible] پس محمد حنفیه بود بحجره فرو از بنی
هاشم در خانه [illegible] زمزم [illegible] بود زندان کرد و آن [illegible] حسن بن حسن بن
علی بن ابی طالب علیهم السلام [illegible] معروف بمجبر [illegible] در [illegible] اجتماع نیز حاضر داشت [illegible]

در کار زندانیانه

در کار زندانیانه بر روی هم ریخته تا اگر بنی هاشم در بیعت مبادرت نکنند جمیع ایشان را در آتش بسوزانند عروة بن زبیر در
جواب این کردار شنیع برادرش را بدین عذر متعذر نمود که عبدالله میخواست بنی هاشم با طاعت او درآیند و از میان
مسلمانان اختلاف برخیزد و اسلام قوت یابد چنانکه عمر بن الخطاب آنگاه که بنی هاشم از بیعت ابوبکر
دوری گزاشتند فرمان داد تا هیزم بر در سرای فاطمه علیها السلام فراهم کنند تا آتش در زنند و فاطمه با هر کس در آن
خانه است بسوزانند مع الجمله بنی هاشم در محبس ابن زبیر روزگاری بسر بردند محمد نامه بیرون فرستاد و از کار
آگاه ساخت پس محمد این داستان بمختار مکتوب کرد مختار از این نامه آگاه گشت و مردم را جمع کرد و
هنگام [illegible] مردم کوفه و پیش آهنگ سپاه را فراهم کرد و مکتوب محمد را بر ایشان فرو خواند و گفت
برادرزاده مهدی در زندان افکنده قسم بخدا نمی‌نشینم تا ابن زبیر را بکار خود نکشانم و مهدی را از بند برهانم پس
[illegible] و طبسیان بن عمارة و ابو عبدالله الجدلی را با پانصد نفر مقدمه لشکر ساخت و ابو المعز و هانی بن قیس و عون
ابن طارق و یونس بن عمر را با افواج سپاه روان نمود و از روی [illegible] مختار مرد فراهم نمود و [illegible]
در هم عطا کرد و بفرمود که مکه در آیند تا ابن زبیر از رسیدن ایشان آگاه نشود و در هلاکت بنی هاشم نکوشد
نیز فرمان کرد از بیعت مختار هشت هزار کلاه [illegible] مکه در آمدند و زندان را
با تیغ در گذران و بنی هاشم را رها کنان از اطراف ابن زبیر روز میشمرد تا وقت روز
داوری [illegible] و اندیشه [illegible] ابن زبیر بنی هاشم را بآتش در سپارد از آن [illegible] مسجد در آمد
پس فرمان داد تا حطب عظیم بر در زندان بر روی هم ریخته و خود کتب زندان روان گشت ابن المسور بن
مخرمه از بهر [illegible] در آمد و او را گفت که کار ایشان را بروز جمعه واپس گذار تا زمان مهلت بسر
رسد ابن زبیر دست باز داشت تا روز جمعه فراز آمد چون ابن زبیر آماده بود محمد غسل کرد و کفن پوشید
و حنوط بکار برد و آماده شد ابن الحکام ابن عباس بر وی در آمد و گفت ای پسر عم ابن زبیر از تو دست باز
نخواهد داشت با او بیعت کن زمین را بر دست غضب او سپار [illegible] ابن عباس در انجمن او بایستاد
بود و دیگران آفتاب چون غروب آفتاب سیاه طلوع [illegible] آتش و لشکر محمد بود و عبدالله بن زبیر که از
آمد و مردمان را بعظت [illegible] و گفت ای مردمان هیچکس در بیعت من خلاف
نکرد مگر این پسر حنفیه محمد حنفیه و ... ابن الحکام فرو گشته [illegible] خورشید منزل او را آتش
میزنم و او را بآتش میسوزانم و از پس این سخن از منبر زیر آمد و هنوز آن سخن بسر نرسیده بود که
نگذشته بود که ابو عبدالله الجدلی در رسید ذات عرق طبسیان بن عمارة از پای
جاری [illegible] لشکریان با پانصد نفر که ذکر ایشان بمقدمه یافتند و بمکه در آمد مردم ابن زبیر بدان [illegible]

همراهان بود و در زندان نگاه میداشتند همگان از این هم در بیم شدند و هریک که در آن روز از لشکریان همراه بشتاب و گریه تیشه را برگرفتند و بانگ در افکندند یا محمد یا محمد یا آل رسول الله یا اهل بیت نبیّنا و بتیشه در آمدند و زندان را ویران ساختند و محمد و بنی هاشم را از زندان برون آوردند ابن زبیر چون این بدید بیم کرد و در دنبال ایشان در آویخت و لکن بدان راه بود لشکریان خواستند که جدال کرده راه بپردازند محمد گفت من روا نمیدانم که حرمت حرم خدا را برافکنم و در آنجا بجنگ درآیم و چون متفق شدند و از آنجا در میان مردمان فلان جا فرود آمدند هر کس خویش را بر حق میداند هر تیغ از نیام بر نیاورد چه مرا با ایشان ضرر نیاید ازین جا که کراهت خاطر فرمود که از آنجا بیرون رفتند و در آن کتاب روضة الصفا نوشته است که چون جمعی گشته بن عبدالله بن زبیر برادر خویش عروة بن زبیر که نزد حضرت محمد حنفیه فرستاد که اگر با من بیعت نکنی آمده قتال باتو کنم آنحضرت در پاسخ گفت در دیار و با شیعه خود فرمود که من از حرم بیرون نشوم تا حاکم علی الاطلاق در میان من و عبدالله حکم کند و ایشان از آن که آنحضرت بیعت نمیکنند متعرض بودند و بمقاتلت ایشان حکم عبدالملک بن مروان قصد آن کرد که بمکه معظمه آید و مکه را طلب داشت و آن جناب با جمعی کثیر از شیعیان و دوستان خویش عزیمت دمشق فرمود چون بمدینه رسید استماع فرمود که عبدالملک با عمرو بن سعید الاشدق نیز نیک رابطه داده است ازین حال خائف گردیده در بعضی از حدود شام سکون فرمود و در این حال چون عبدالملک بن مروان از صدق عقیدت و صفا نیت مردمان در حضرت محمد حنفیه آگاه شد از طلب کردن او پشیمان گشت و مکتوبی بدو کرد که بدین مضمون که هرگاه در سر بیعت من در نیاورید با ممالکت من روز منزل نکنید آن جناب در مکه آمد و در شعب ابی طالب نزول فرمود ابن زبیر بر وی بانگ واز این دیار بدیگر جای راه سپارد چون شیعه این جسارت مشاهده کردند از آنحضرت رخصت خواستند که بقتال ابن زبیر بیرون آیند آن جناب بدستوری نداد و بدعا در بیدار شده گفت بار خدایا بخوار وذلت برد در پوشان و خوف بروی مسلط کن و بر وی و پیروان وی کیفر بد بکاره بنشاند بابسی و نخرج محمد را بیرون آورد و از آن از شعب بیرون شد و بطائف رفت و بدان هنگام که حجاج ابن یوسف در محاصره افکند مرجعت فرمود بکرباره بشعب ابی طالب بازگشت حجاج نخستین بر حضرت تعرض ننمود و حضور لامع النور فروغ بخشید و حجاج از در آن جناب اکتفا نمیکرد بآنحضرت پیام کرد مستمند خاتم که از بیعت با عبدالملک سر باز مکش و استماع نفرمود که محمد بن حنفیه در پاسخ فرمود که بدان هنگام که از پیطرف او سخن نفر در میان بیشتر من با وی بیعت میکنم و چون عبدالله بن زبیر بر دست مرگ نوشته محمد بن حنفیه مکتوبی بشام فرستاد و از عبدالملک انزوار خویش و متابعان خویش زینهار خواست و عبدالملک

نامه بحجاج نگاشته او را تعظیم و تکریم آنحضرت وصیت کرد چنانچه بدان بشارت کرد و محمد بعد از آن در دمشق بنام با عبدالملک بیعت نمود و از آنجا مراجعت نمود بمکه و طائف رفت و بقولی آنکه زمین بجوار رحمت پروردگار جهان پیوست و آنکه مشهور است قبر آنحضرت در جزیره فارک است و اکنون مرقد منورش در آنجا معروف است حموی در معجم البلدان میگوید فارک بفتح خاء معجمه و بعد از الف را مهمله در آخرکاف جزیره ایست در وسط بحر فارس و آن کوه بلند است در وسط بحر و جمیع مراکب از عبادان باهنگ عمان قصد میکنند از آن میگذرد و برادرش داود و از اعمال فارس است و من یکبار بتقریب بآنجا رفته ام و در آنجا قبری دیده ام و مزار است میگویند و نذرها از اطراف آن میآرند و اهل آن جزیره و عمان این است که این قبر محمد بن حنفیه است لکن منقول از تواریخ برخلاف این حکم میکند والله اعلم ومنها علیه

٥٢٧
الامام الاکبر والبحر الزخار ابو جعفر محمد الباقر علیه السلام

یا

محمد بن زین العابدین علی بن الحسین بن علی بن ابیطالب علیهم السلام کنیت مبارکش ابو جعفر و لقب همایونش باقر و سایر القاب آنحضرت بسیار است و چون باعتقاد امامیه آنحضرت ولد ماجد حضرت جعفر صادق سلام الله علیهما است و از این شجره منور گرفته حضرت باقر عالم و بزرگ عظیم المقدار بود و این لقب آنحضرت بود باقر گفته اند که بباقر در علوم شهرت یافت و توسع چه باقر بمعنی توسع است و شعرای در این باب اشارت کنند و این بیت گویند

یا باقر العلم لاهل التقی   و خیر من لبی علی الاجبل

میلاد سعادت بنیاد آنحضرت در مدینه طیبه در روز سه شنبه سیم ماه صفر سال پنجاه و هفتم هجری نبوی و در آن روزگار جدش حسین علیه السلام سعادت ملاقات یافت سه سال از عمر مبارکش گذشته بود مادر آنحضرت ام عبدالله دختر حسن بن الحسن بن علی بن ابیطالب علیهم الصلوة والسلام و وفات آنحضرت در سنه صد و چهاردهم در ربیع الاخر در پنجاه و هفت سالگی ودیعت حیات سپرد و بروایتی در سال صد و هفدهم و هفتاد و هشت سالگی و بقولی در صد و شانزدهم در ماه ذی الحجه و مدت امامتش نوزده سال بود و در مدینه وفات یافته در بقیع در همان مقبره که پدر بزرگوارش و عم پدرش حسن مجتبی صلوات الله وسلامه علیهم اجمعین مدفون شده در همان قبه که قبر عباس بن عبدالمطلب رضی الله عنه در آنجا است در خاک شد و از بعضی روایت چنین بر میآید که عمر بن عبدالرحمن العباس بتحریک عم خود هشام بن عبدالملک آنحضرت را مسموم کرد و رضا جمعی در کتاب جلاء العیون مسطور است و طبرسی در کتاب اعلام الوری گفته است که ولادت با سعادت حضرت امام محمد باقر علیه السلام در سال پنجاه و هفتم در روز جمعه غره ماه رجب المرجب بود و بروایتی ابن اثیر در کتاب ... روز سه شنبه اول ماه مذکور بود در مدینه و بروایتی در سال صد و ...

مذکور و علی بن عیسی در کتاب کشف الغمه گفته است که اسم آنحضرت محمد و کنیت مبارکش ابوجعفر و او را
سه لقب است باقر العلم و شاکر و هادی و از همه القاب مشهورتر باقر است و شیخ صدوق
رحمه الله در امالی بسند معتبر از حضرت صادق آل محمد صلوات الله وسلامه علیه حدیث کرده که فرمود رسول خدا صلی الله علیه
و آله با جابر انصاری رضی الله عنه فرمود یا جابر انک ستبقی حتی تلقی ولدی محمد بن علی بن
الحسین بن علی بن ابیطالب المعروف فی التوریة بالباقر فاذا لقیته فاقرئه منی السلام
بعد از جابر عمر بسیار کرد و بجای خود باز ماند تا آنکه ملاقات کرد فرزند محمد بن علی بن الحسین بن
علی بن ابیطالب صلوات الله علیهم را که در توریه معروف بباقر است پس خبر حضرت را باو رسانید و سلام رسول را
و در روایت کلینی و هم از حضرت صادق علیه السلام روایت است که فرمود نقش خاتم پدرم این
بود که العزة لله جمیعا و در کافی بدو طریق مذکور است و در کتاب عیون اخبار بسند معتبر از حضرت (نقش خاتم)
علی بن موسی الرضا علیهما السلام مرویست که فرمود نقش نگین محمد بن علی علیهما الصلوة ظنی بالله حسن و
بالنبی المؤتمن و بالوصی ذی المنن و بالحسین والحسن بوده است و در امالی و عیون از حضرت
رضا علیه السلام منقول است که فرمود که نقش خاتم حسین علیه السلام ان الله بالغ امره بود و علی بن
الحسین نقش خاتم پدر بزرگوارش بود و محمد بن علی علیهما السلام نیز نگین خاتم حسین علیه السلام خاتم
ایشان بود و مادر آنحضرت ام عبدالله فاطمه دختر حسن مجتبی علیه السلام است و آنحضرت نجیب الطرفین (والده)
علوی است چه نسب مبارک آنحضرت بحسن و حسین علیهما السلام منتهی میشود و آنحضرت اول علوی است که از
دو علوی متولد شده است و در کافی از حضرت جعفر علیه السلام منقول است که چون مادر اوصیا را بوصی
حامله میشود او را سستی عارض میشود مانند غشی پس در آن روز جمعه اگر در روز باشد یا در آن شب
اگر در شب باشد میشود پس در خواب میبیند که مردی او را بشارت میدهد بپسری علیم و حلیم پس بشارت حاصل او را
بشارت شاد و فرحناک میشود و آنگاه از خواب بیدار میشود و از جانب راست خود در طرف خانه آوازی
میشنود که میگوید حامله گشتی بخیر و بخیر صیرورت یافتی و بسوی خیر آمدی بشارت باد ترا بفرزندی
علیم و حلیم و در بدن خود خفت و سبکی مییابد و پس از آن در پهلو و شکم خود وسعت مییابد
و چون نه ماه میشود بسیار حس و حرکت شدید در خانه میشنود و چون آن شب که ولادت در آن است میرسد نوری
در خانه که او در آن است بهم میرسد که غیر او و پدر آن مولود کسی آن نور را نمیبیند و چون او را
آن مولود و چون او متولد میشود در حالتی متولد میشود که نشسته است و از او آن مولود دست بر زمین
بر زمین میرسد و چون آنکه بر زمین میرسد برمیخیزد رو بقبله میگردد و رویش بسوی قبله است

آنگاه سه دفعه

آنگاه سه دفعه عطسه میزند و بانگشت خود بجانب آسمان اشارت میکند و ناف بریده و مختون متولد میگردد
و دندانهای رباعیات از پیش و پس و دندان ناب و ضواحک تمام است و در پیش روی او
مانند سبیکه زر که چشمه نور است و آن روز و شب از دستش نور زرد مانند طلا میریزد و انبیا چنین متولد میشوند
بهمین صفت میباشند و اوصیا و ملحق از انبیا باشند مع الحجه سید بن طاوس در کتاب امان الاخطار
بسند معتبر از حضرت صادق آل رسول صلی الله علیه و آله حدیث کرده که فرمود هشام بن عبدالملک در
یکی از سالها بحج آمد و جابر بود در مکه محمد بن علی صلوات الله علیهما با پسر خود جعفر بن محمد
آن سال حج کردم و بعد از آن جعفر بن محمد فرمود الحمد لله الذی بعث محمداً بالحق نبیاً و اکرمنا به
فنحن صفوة الله علی خلقه و خیرته من عباده و خلفائه فالسعید من اتبعنا والشقی
من عادانا و خالفنا بعد از آن پس خبر این سخن را بهشام رسانیدند پس برانگیخت محمد و جعفر را و در امر آن بحضرت و اکرام کرد
ما سواه بنبوت آنحضرت پس ما ائمه صفوت الله بر خلق خدا و سلطان مکرم او از جمیع علما و خلفا
او پس سعادت مند کسی است که متابعت کند ما را و شقی کسی است که دشمنی ما کند و با ما مخالفت
نماید پس مسلمه برادر هشام شنید و بود کوش نمود بر او کرد و هشام را ما توقف گفت تا ببود دمشق فرستاد و طلبید
و ما ببود رفتیم بسیار شدیم پس قاصد بعد تا هشام علا آنکه دستان پدر و پدرم و پدرم را نگذاشت بدمشق رسیدیم
بدمشق رسیدیم سه روز بیرون بود بار نیافتیم و روز چهارم بار یافتیم و چون در آمدیم دیدیم که بر
ملک جابر تکیه و لشکر او حاضر ... بار ایستاده اند از ده جانب و سلاح برتن باز است اند و در برابر او نشانه
در هوا بر نیزه یا چیزی دیگر نصب کرده اند و اشیاخ قوم او به تیر انداختن مشغول شدند و چون با بردند در ایام
در حالتیکه پدرم از پیش ایشان در رفت از پیش سرا و امیر رفتیم پیش پدرم بلند آواز کرد و گفت یا محمد با اشیاخ
قوم خود تیر بیانداز پدرم فرمود که پیر شده ام و از تیراندازی گذشته است مرا معذور دار هشام
گفت بحق آنکس که ما را بدین خود گرامی داشت و بپیغمبر محمد صلی الله علیه و آله قول مرا عفو
نمیکنم پس از آن یکی از شیوخ بنی امیه اشارت کرد کمان خود را بوی داده در آنوقت پدرم کمان او را
گرفت پس از آن تیری را در چله کمان نهاد و بکشید و بر وسط نشانه افکند و در آنجا نصب
پس از آن تیر دیگر بر تیر اول افکند و آن تیر تیر اول را بر نشانه شکافت و بدو نشست و تا سه کمان
جا کرد و همچنان تیر بر تیر میانداخت تا نه تیر بر یکدیگر افکند و هشام در آن مجلس گفت
بریشان گشت و گفت خوب تیر انداختی ای ابوجعفر تو تیراندازترین
تیراندازان عرب و عجم هستی گمان میکنم که از تیر افکندن پیر شده ای پس از آن اراده

سخنان مرا بزبان رانده بود پشیمان شد و من شادمان گشتم، آن هنگام در اندیشه هلاکت پدرم در خلافت خویش
و بعد از خود بود و در این وقت با آن اندیشه رفت و سر بزیر افکند و بر زمین نقش را می کرد و گفت قدم
و از زمرم داشت و من و پدرم در برابر او و من در او می ایستاده بودیم و چنین بپایان با نظول انگاشته پدرم خشمگین
گشت و آهنگ او خیزد بود و چنان بود که چون پدرم در غضب میشد نظر بسوی آسمان میکرد نظر خشمگین چنانکه
هر کسی نگران بود آثار غضب در صورت مبارکش مشاهده میکرد چون هشام این حالت از پدرم مشاهده کرد
با او گفت ای محمد تو خشم مکن آنگاه پس پدرم بالای سریر او رفت من نیز متابعت پدرم کردم و چون نزدیک هشام رسیدم
شد هشام از برابر او بجای خاست و او را معانقه کرد و بر طرف راست خویش نشاند پس از آن با من معانقه
کرد و مرا از طرف راست پدرم نشاند آنگاه روی با پدرم کرد و عرض کرد یا محمد لا تزال العرب و العجم
یسودها قریش ما دام فیهم مثلک لله درک من علمک هذا الرمی یعنی از برای ادعی همیشه قریش بر عرب
و عجم بزرگ و سید خواهد بود تا آنکه مانند تو کسی در میان جماعت قریش باشد خیر و خوبی تو از خدا است کدام کس
این تیراندازی را بتو آموخت و در چه وقت آموختی پدرم فرمود دانستم که اهل مدینه مردم علم [illegible] من نیز در ایام جوانی
چند بار تیراندازی کار را اقدام کردم پس از آن ترک کردم و چون امیرالمؤمنین انکار از من نخواست دیگر باره عود کردم
هشام گفت تا بحال هرگز بمثل این تیراندازی ندیده ام و گمان نمیکنم در روی زمین هیچ کس به نیکوئی تیراندازی
نماید آیا جعفر نیز بنیکوئی تو تیراندازی میکند فرمود ما ارث میبریم کمال و تمام دینی را که خدا نازل فرمود بر رسول
بر پیغمبر صلی الله علیه و آله فرستاده بود در آنجا که میفرماید الیوم اکملت لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی و رضیت
لکم الاسلام دینا یعنی امروز دین شما را از برای شما کامل گردانیدم و نعمت خویش را بر شما تمام کردم
و دین اسلام را از برای شما پسندیدم و زمین خالی نمیباشد از کسی که تکمیل نماید این امور را غیر از ما از
تکمیل آن [illegible] چون هشام این کلمات را از پدرم شنید چشم راستش بگردش آمد و گلگون گشت
و صورتش سرخ شد و این حالت علامت غضبش بود و چندی سر بزیر افکنده پس سر را بلند کرد و با پدرم
گفت آیا ما از فرزندان عبد مناف نیستیم و نسب ما و نسب شما یکی نیست پدرم فرمود نحن کذلک و لکن
الله جل ثناؤه اختصنا من مکنون سره و خالص علمه بما لم یخص به احدا غیرنا یعنی
چنین است لکن خدا جل ثناؤه مخصوص گردانید ما را بمکنون سر و خالص علم خویش بچیزی که مخصوص نداشت
بآن چیز هیچ کس را غیر از ما هشام عرض کرد آیا چنین نیست که خدا [illegible] محمد صلی الله علیه و آله
برانگیخت از شجره بنی عبد مناف بسوی جمیع مردمان از ابیض و اسود و احمر آیا از جهت [illegible]
شد که چیزی بوده از برای غیر ما نیست و حال آنکه خدا صلی الله علیه و آله بسوی کافه مردمان مبعوث

[illegible]

[illegible] رفت و این کلام خدا است و لله میراث السموات و الارض الی آخر الآیه یعنی میراث آسمانها و زمینها
مخصوص خدا است پس از کجا این علم را وارث گشته و حال آنکه بعد از محمد پیغمبر نیامده و نه از جمله
پیغمبران باشید حضرت باقر علیه السلام فرمود بسبب این قول خدا که تبارک و تعالی لا تحرک به لسانک لتعجل
به و آنچه خدا فرمود بپیغمبر خویش تا آن چه بود از زبان او حرکت نده [illegible] غیر از ما باشند و خطاب
او بسوی آن [illegible] آنحضرت را بود [illegible] دیگران بسوی محروم [illegible] بود آنحضرت صلی الله علیه و آله
مخصوص گرداند علی علیه السلام را [illegible] فانزل الله بذلک قرآنا و تعیها اذن واعیة یعنی
با اصحاب خویش فرمود از خدا مسئلت کردم که گوش تو را اذن واعیه [illegible] گوش شنوا [illegible]
و همین سبب بود که علی ابن ابیطالب علیه السلام در کوفه فرمود علمنی رسول الله صلی الله علیه و آله
الف باب من العلم کل باب یفتح الف باب یعنی رسول خدا صلی الله علیه و آله بر روی من هزار باب
علم [illegible] در علم گشود [illegible] صلی الله علیه و آله مخصوص گشت آنحضرت بسوی [illegible]
[illegible] امیرالمؤمنین کریم [illegible] پس چنانکه خدا پیغمبر خویش را [illegible] مخصوص گردانید حضرت
[illegible] برادرش علی علیه السلام را بمکنون سر خویش مخصوص گردانید [illegible] چیزی را [illegible]
از [illegible] خویش [illegible] آن مکنون سر را [illegible] هشام بن عبدالملک
گفت [illegible] علی علیه السلام ادعای علم غیب [illegible] خدا هیچ کس را بر غیب خویش مطلع نساخته است پس آن
حضرت این ادعا از کجا کرد پدرم علیه السلام در جواب فرمود خدا [illegible] بر پیغمبر خویش نامه [illegible]
و بیان نامه [illegible] که در آن [illegible] چنانکه میفرماید و نزلنا علیک الکتاب
تبیانا لکل شیء و هدی و موعظة للمتقین یعنی فرستادیم بر تو نامه را از برای بیان همه چیز
و هم متقین [illegible] و نیز فرموده و کل شیء احصیناه فی امام مبین یعنی
[illegible] و نیز فرموده ما فرطنا فی الکتاب من شیء یعنی فرو گذاشت نکردیم در قرآن
هیچ چیز [illegible] خدا [illegible] بسوی پیغمبر خویش [illegible] علم [illegible]
[illegible] آن [illegible] علی علیه السلام [illegible] قرآن [illegible]
او بسوی آنحضرت [illegible] دیگران [illegible] با اصحاب خویش فرمود حرام علی اصحابی و اهلی
ان ینظروا الی عورتی غیر اخی علی فانه منی و انا منه له ما لی و علیه ما علی و هو قاضی دینی
و منجز عداتی یعنی حرام است بر اصحاب من و اهل من [illegible] نظر کنند بسوی عورت من غیر از برادر من علی
[illegible] او [illegible] اوست آنکه از برای من است [illegible] اوست آنکه [illegible] است و او قاضی دین من است

دو فاکته بو عداوتی با ازآن اصحاب خویش فرمود علی بن ابیطالب یقاتل علی تأویل القرآن کما
قاتلت علی تنزیله ولم یکن عند احد تأویل القرآن بکماله وتمامه الا عند علی یعنی علی بن ابیطالب
علیه السلام مقاتله میکند از برای تأویل قرآن چنانکه من مقاتله میکنم بر تنزیل قرآن یعنی از برای تنزیل قرآن و نبود نزد
هیچ احدی تأویل قرآن بکمال و تمام آن مگر نزد علی علیه السلام و از این است که النبی صلی فرمود اقضاکم علی
ای قاضیکم علی یعنی حکم ران تر شما است و عمر بن الخطاب گفت لولا علی لهلک عمر یعنی اگر علی نبود
هر آینه هلاک میشد عمر این شهادت است عمر را از برای علی علیه السلام و انکار کرده است غیر او پس هشام مدتی دراز
سر بزیر افکند پس از آن سر برآورد و گفت حاجت خویش از من بخواه فرمود کاری کرده ام اهل و عیال خویش را در
حالتیکه وحشت داشتند و میخواهم از اذن بازگشت پس هشام گفت فرمان دادم وحشت ایشان را به بازگشتن تو بسوی ایشان
بسلامتی ایشان و حاجت از همین روز راه برگیر و بازگرد پس پدرم با او معانقه کرد و او را وداع کرد و من نیز
چنین کردم پدرم اقرار کرد منعم پس از آن پدرم برخاست من نیز برخاستم با او و بسوی باب بیرون او بیرون شدیم ناگاه
میدانی در باب سرای او دیدیم و در آخر میدان مردانی نشسته بودند پدرم فرمود اینجماعت کیستند حاجب
و دربان عرض کرد اینها جماعت قسیسان و راهبان اند و این مرد عالم ایشان است در هر سالی یکروز از
برای ایشان حضور بهم میرساند و ایشان از او استفتا مینمایند و او فتوی میدهد در این وقت پدرم ردای خود را بر
پیچید و من نیز چنان کردم که او کرد پس سر مبارک خود را پوشید که تا نزد ایشان نشست و من نیز در آن
پدرم نشستم و این خبر بود با هشام بعد و هشام خبر از عقلای خود بود و خبر بود پدران مکان نظر نمودند و نگریستند
پدرم چون چنین کرد جمعی از مسلمانان نیز با ایشان رفتند و بر ما احاطه کردند و عالم نصاری را پیرمردی بود که
در حالتیکه حاجبان او را بجهت کبرسن زاد دست گرفته بودند آمد در میان ما آمد و تمامت قسیسان و راهبان احترام
او بجا آوردند و بر سر جای بنشست و در وسط ایشان قرار گرفت و از دو جانب او در کنار او و اصحاب او دور او جمع گشتند
نزد پدرم نیز در میان ایشان بود پس باطراف و جوانب چشم افکند پس از آن با پدرم گفت آیا از ما هستی یا از
این امت مرحومه هستی پدرم فرمود بلکه از این امت مرحومه هستم پس از آن گفت از کدام هستی آیا
از دانایان و علمای ایشان هستی یا از نادانان پدرم فرمود از جهال این امت نیستم پس آن عالم نصاری
مضطرب گردید مضطرب گردیدنی شدید پس از آن عرض کرد از تو سؤال خواهم کرد پدرم فرمود سؤال کن گفت
از چه سبب و از چه راه دعوی میکنید اهل بهشت میخورند و میآشامند و حدث از ایشان ظاهر نمیشود و قول
شما چه دلیل است بر آنکه ادعا میکنید از شما هر معلوم و مجهول نیست پدرم با او فرمود دلیل که از برای
اینکه ادعا میکنیم و گواه است و پوشیده و مجهول نیست بچه است در شکم مادرش طعام میخورد و حدث

حدث نمیکند

حدث نمیکند نصرانی سخت مضطرب و پریشان گردید آنگاه گفت آیا نگفتی که از علمای ایشان نیستی پدرم با او
فرمود من با تو گفتم که از جهال نیستم و اصحاب هشام این سخن را میشنیدند پس از آن نصرانی با پدرم گفت
مرا از مسئله دیگر خبر ده و مرا خبر ده پرسش کنم گفت از چه راه ادعا میکنید میوه بهشت همیشه تازه و موجود و غیر
معدوم است هیچ جمع اهل بهشت دلیل بر این از دلیلهای روشن و غیر مجهول چیست پدرم در جواب فرمود و دلیل بر آنچه
میگویم این است که چراغ همیشه تازه و موجود و غیر معدوم است و اگر از آن همه اقتباس کنند منقطع نشود پس نصرانی اضطراب
شدید نمود و گفت آیا گمان نمیبری تو از علمای این امت مرحومه نیستی پدرم جواب فرمود انما قلت لست
من جهالها یعنی من با تو گفتم که از جهال ایشان نیستم یعنی نگفتم از علمای ایشان نیستم آنگاه نصرانی گفت سؤال
میکنم تو را از مسئله گفت بپرس گفت مرا خبر کن از آن ساعتی که نه از ساعتهای روز و نه شب است پدرم فرمود
هی الساعة التی بین طلوع الفجر الی طلوع الشمس یهدأ فیها المبتلی ویرقد فیها الساهر ویفیق
فیها المغمی علیه جعلها الله فی الدنیا رغبة للراغبین وفی الآخرة للعاملین لها دلیلاً واضحاً
وحجة بالغة علی الجاحدین المتکبرین التارکین یعنی آن ساعتی که از شمار ساعات روز و شب بیرون است
آن ساعت مابین طلوع صبح است و ساعتی است مابین طلوع فجر است تا طلوع خورشید و در آن ساعت مبتلا آرام گیرد
و بیدار بخواب میرود و آنکس که بیهوش بود بهوش میآید قرار داده خدای این ساعت بود را در این دنیا از برای رغبت کنندگان
رغبت کنندگان مقرر داشته و در آخرت از برای آنکسانی که در آنجهان بهر رغبت بآن رغبت کرده اند و از برای
دشمنان آن بوکالت آن اهل دلیل واضح و در بیان انکار رفته و حجت بالغ که اینها است بر جاحدین متکبران
تارکان او این ساعت را ترک کرده و با دادات آن قیام و اقدام ننموده پس نصرانی این کلمات شنید صیحه کشید
برکشید پس عرض کرد یک مسئله دیگر باقی مانده است که در پرسش کنم از تو مسئله که بجواب آن از آن
راه نجوئی فقال له سل فانک حانث فی یمینک یعنی پدرم با نصرانی فرمود سؤال کن هر مسئله که تو داری
قسم مخور که کار دروغ زنان است یعنی چگونه میشود تو مسئله از من بپرسی که من در جواب آن عاجز مانم زیرا که
پیش از آنکه تو اندیشه پرسش آن کنی میدانم و چه اندیشه خواهی کرد و چه پرسش میکنی بلکه پیش از آنکه جانت
و کالبد تو پیدا آید دانستم و از آنگاه که بوجه و وجود درآمدی با تو در بین احوال و افعال و اقوال و قضایا و
مقدرات تو حیث عمله بدین الله همه را بمعرفت عالم کون و فساد و هر کارخانه لاهوت احتم
توانی پیچ بزبان رانده و هیچ عمر دانش نتوانند نقلیب تو را که جز این عالم علوم اولین و آخرین و ما کان
و ما یکون همه جمله خلق ان دانا و مکان بالنسبه بما حاضر نند و ما بر همگان محیط چنانکه از این پیش در ضمن حال در آن
حضرت با هشام بن عبدالملک از این مقوله گفتاری رفت صلوات الله علیه و ع ابائه الطاهرین جمله خلق

۳۵

جعفر صادق ع که یکی به پدرم گفت سؤال کنم و حق میدانم در اینجا بوکه خود در ... دکان کار نصرانی عرض کرد خبر کن
مرا از آن دو مولودی که در یک روز متولد شدند و در یک روز بمردند و از روزگار یکی از ایشان پنجاه سال برگذشته
و از زندگانی دیگری یکصد و پنجاه سال در دار دنیا برگذشته بود پدرم فرمود اینها بودند عزیر و عزره بودند در یک
روز متولد شدند و چون بسن مردان رسیدند و بیست و پنج سال از روزگار ایشان برگذشت عزیر بر حمار خویش سوار
بود و بر قریه در انطاکیه میگذشت و از ذنوب که ستمگران آن قریه خراب بود عزیر گفت یا چه روز و چگونه خدا
این مرده و این عمارات از هم ریخته را بپای میکند و چون از دار دنیا و مرده که آن وقت آن خدا او را هدایت
و برگزیده کرده بود و چون این سخن از دهان او بیرون آمد خدا بر وی خشمگین گردید و او را صد سال بمیراند بسبب
خشم و غضب بر او چه آنکه گفته بود پس او را بر حمار خویش بعینه با طعام و شراب او برانگیخت و بسوی خانه خویش
بازگشت و عزره بود و پسر او از صد سال او را نشناخت پس او را بمهمانی خواندند و او در سوی مهمان نشست
و فرزندان عزره و فرزندزادگان او بسوی او آمدند و چگونه در آن پیر بودند و عزیر جوانی در آن سن بیست و پنج ساله بود
و عزیر یک به عزره و فرزندان او گفت آنچه از پیش در میان ایشان گذشته بود یاد کرد و ایشان انکار بر شده بعضی
و ایشان آنچه او بیان میکرد را تصدیق میکردند و میگفتند کدام کس ترا داناگر گردانید ... و باز میگفتند
بگذشته و عزره با او میگفت ... و بیست و پنج سال از روزگار من برگذشته بود و تو در وقت جوانی
در آن بیست و پنج ساله ندیده ام و در اینجا بجز آنکه گذشته است در میان من و برادرم در روزگار جوانی من ایام
آنگاه بیش از این نیستم عزیر گفت یا عزره خدای بر من خشم و غضب کرد بواسطه سخنی که گفتم بعد از آنکه
خدا مرا برگزیده و هدایت کرده بود پس مرا صد سال بمیراند و پس برانگیخت تا شما یقین زیاد کنید که خدا
بر هر کاری تواناست و اینک این حمار و طعام و شراب من است که با خود از پیش تو برون بردم و خدا چنان هم
که بود باز گردانید و ایشان در این حال یقین نمودند و خدا عزیر را در میان ایشان بیست و پنج سال
زندگانی داد و آنگاه او و برادرش را در یک روز قبض روح فرمود چون آن عالم مجوز نظام حال را دید عالم
نصرانی برخاست و ایشان و نصرانیها هم که بجای نشستند و آنگاه عالم نصرانی گفت بار دیگر
یکسر دانای تر از من آوردید و بحق ... بنشانید تا بعد از حکمت ... زنده در ... سؤال مسلمانان
نماند که از من ایشان بگریزند ... بدانید که ... و او سو علم است و تو مثل آن علم
از این جهت ... از این در سخن نگوییم ... در پیش آن جماعت متفرق شدند
و پدرم بر جای خویش نشسته بود و من در خدمت او بودم و در روایت قطب راوندی است که نصرانی ...
بدست آن حضرت ایمان آورد و اینجا خبر است که بگفت و چون بر گشتن ما برسید پدرم بر خاست و بسوی آن

مرکز امام در آن کتاب نجوم

مرکز امام در آن کتاب نجوم معروف گفتند و بعد از شام با مدینه روان شدیم و چون بمدینه رسیدیم و بیرون شهر را خیمه زدیم
از آن شام بیرون آمده و در میان مردم و عالم نصاری که بعد از رفته و بانو ایشان نشسته بعضی بر جای خویش نشستیم
معروف بنجوم و در روایتی است که هشام بجمیع آن حضرت فلان ... و با خبر داد خدا بیان بود که آن حضرت ...
پس ... سوی مدینه روان گرد و در پیش ... از طرف شام بسوی مدین از آن راه ها بسوی مدینه رسیدیم و شب
در ... شدند ... علی ع و جعفر بن محمد در بیرون ... آنکه از اسلام ... دروغ زن ساحر ... کذاب
گفت و چون ایشان بسوی مدینه معروف گردانیدیم بسوی قسیسین و رهبان از کفار نصاری میل کردند و ... خشنود
از دار قسیسها و رهبان دین خود و از اسلام بسوی کفر و دین نصاری بیرون شدند و به نصرانیت ... تقرب
یافتند و فرمان کرده ... ایشان را در عذاب و نکال آوردیم چه بر این که ... پس چون این نامه را فرو خواندیم
در میان خلق ... مستم از ... خرید و فروخت با ایشان منع کنند با ایشان
سلام ... ایشان از اسلام مرتد شدند و امیرالمؤمنین چنان خواهد ایشان در ... علمای ایشان ... گشته
کشته شوند پس ... در شهر مدین در آمد و چون به شهر مدین رسیدیم پدرم غلامان خویش را پیش فرستاد
فرمود تا منزلی از برای ما پیدا کنند و از برای دواب ما علف بخرند و طعامی از بهر ما بیارند و چون غلامان بدروازه
شهر نزدیک شدند در ها را بروی ایشان بستند و بد گفتند و دشنام علی بن ابی طالب علیه السلام را بزبان آوردند و گفتند
شما را نه فرود آمدن است ... خرید و فروخت ... ای کافران ای مرتدان ای کذابان ای ... تمام
است حلوق ... پس غلامان از ... بلیة ... با ایشان ... و پدرم با ایشان از روی نرمی و لطف
سخن گفت و فرمود ... از خدا بترسید ... چنانچه ...
و چنان ... ایشان گوش فرا ندادند آن حضرت فرمود ... آوردید ...
و ... ما ... جنانکه ... یهود و نصاری ... خرید و فروخت ... از یهود و نصاری ... چه
ادای جزیه ... پدرم علیه السلام فرمود در ... و ما ... آوردیم ... که ...
فرمودند ... تشنه و گرسنه ...
در زیر ... پدرم ... دهندگان مبارک ... بر ...
صادق ... در این وقت ... حرکت ... آن
بکوه ... مدین ... دیدیم ...
بسوی ... برآمد آن حضرت ... مبارک ... و الی مدین اخاهم شعیبا ... تا قوله
بَقِیَّةُ اللهِ خَیْرٌ لَکُمْ اِنْ کُنْتُمْ مُؤْمِنِینَ را قرائت فرمود و گفت ... بقیة الله در زمین ...

و تا زیرک بود فغان کرد و زید گفت وای از پدرم که او بود سه گونه مردند کودکان و زنان که این و دیگری از زنان و
مردان و کودکان به جای نهند که یک پر فراز دیوار را صعود کنند و پدرم بر این شرف بود در جمله آن آن صعود
کند بعضی از ایشان این بود روزگار فرزندان بر سر جمله هشت پس آن بر نظر پدرم بر فراز کوه کند پس دو دار
بلند دو دعا کرد ای مردمان مدین از خدای بترسید چه این مرد در جای ایستاده است که حضرت شعیب علیه السلام که در آن
زمان بنفرین قوم خود برکشیده بود ایستاد پس گفت ای مردم برین زمین نیکی داد و بود و نه او بدید شما را عذاب فرود کرد و نیز برنا
بجای که ستم و تعدی کردند فرا آمدند پس آن جماعت در فرع دیدم افتادند و در بر ما برگشتند و ما بودیم از نیش افتادند و این دستان
بود رفتیم برکشانیده و ما در ورودیم از آنجا کوچ کردیم و از آن حضرت بود که مدین مشهور کوه که در بود که مقتول
شد و پس او را بر گرفتند و به مدینه زمینه در روایت دیگر است جامع مدینه مکتوب کرده آن پر بود بود از او فرشته
و برده در راه برده و هم مکتوب کرده جامع مدینه الراحل جمیع الرعیه و آله و محمد در شکم زمین در خوابیده و گفت بیدند
پدرم مرا در شام زحمت از این جهان بر آن کشیده و بر طلب زید و از این راه تا این پدرم نسبت به گفتن در این کار مانع
حدیث کرده است حضرت ابو جعفر محمد بن علی علیهما السلام فرموده در خواب چنان دیدم که بر کوهی ستم و مردمان از هر
طرف آنجا به من آمدند آنچه بر آن کوه بود به من روا آمدند تا هنگامی که کوه بگیرند و ایشان بود تا آنجا برگشتند و مردمان
از آن کوه فرود می زدند تا کار از ایشان جز اندکی به جای نماند و این کار به پنج مرتبه گذشته مردمان بود
و بریخت و این داستان را بکار برکرده است و قیس بن عبد الله بن عجلان در این دست و صحابه بود و بعد از این خواب تا به
پنج روز به جای نبود تا برد و کار از این خواب به وفات خویش تعبیر فرموده است و طلب را در بدنامی به شام سپرده از حضرت
ابو عبد الله جعفر صادق علیه السلام روایت کرده است که فرمود چنان بود که زید بن الحسن با پدرم در میراث رسول الله صلی الله
علیه و آله خصومت می کرد و می گفت من از فرزندان حسن هستم و از تو به میراث پیغمبر خدای سزاوارترم چه من
از فرزندان بزرگترم و تو از فرزندان حسین علیه السلام و من از فرزندان حسن علیه السلام هستیم پس میراث رسول خدای
صلی الله علیه و آله سلم به من رسیدی است که میراث بر پدرم است پدرم آمد و این حکم به سوی قاضی برد چنانچه
و زید بن علی با او به قاضی آمد و شد می کرد و در آن میان که ایشان چنین کار روزگار می نهادند روزی در میان خصومت
و گفتگوی خویش زید بن حسن با زید بن علی گفت ساکت باش ای پسر سندیه فاموش باش ای پسر سندیه زید بن علی گفت
اف بر خصومتی که در آن نام مادر را به میان آوری کند به خدای از این پس با تو هرگز سخن نگویم تا بمیرم پدرم این گفت و گفته
پدرم منصرف گردید و گفت ای برادر من بدو گفتم قسم یاد کرده ام و موثق بود با تو سخن نگویم تو مرا کرده ای برادر بگو که
یاد کرده ام با زید بن الحسن مکالمت نکنم و با او مخاصمه ننمایم و آن تعیین سو ء بر دست داشت و پدرم او را از آن کار
معذور داشت و زید بن الحسن غنیمت شمرد و گفت زید بن علی را خصومت نکند در حضرت قاضی گردید و فراز و فرود گوی

خواب امام محمد باقر علیه السلام و وفات

مخاصمه زید بن الحسن با امام

لکم و درون عیب گرفتم و او را آزار رسانیدم و او سو بر تافتم و داد کرده که پدرم آمد و گفت که در میان فرود ای خصومت
کنید پدرم فرمود ای خویش مرا بکار برد چه من او را بر گرفتم پدرم فرمود ای زید به شکیب تا دست استه پنهان گفته
تا اگر این دستار پنهان که از میان رنج آید و بر حقایق فرو گوی به دست از فرزندان خواهی هست گفت ای
وارث ای حضرت مدینه کار بود که زیاد کرد پس پدرم فرمود ای کاش که تو را بدین فرا پس دست ای از دست
زید بن الحسن بر زمین افتاد و گفت یا زید تو ظالمی و ستمکاری و محمد از تو سزاوارتر و اولیست و اگر این کار روا نشمرد
هر آینه مقتول گشتی تو میشوم پس زید نشست علیه الصلاة و پدرم دست او بگرفت و بار کرد پس از آن فرمود ای زید
اگر رنج آید این سنگ در بر آن می گذاریم تا بدیده رسول علیه عرض کند آری پس آن سنگ را بسوی زید بود چنان
جنبش کرده بود می خواست برکشد و آن سنگ در طرف پدرم بود حرکت کرد آنگاه آن سنگ گفت ای زید
تو ظالمی و محمد در این امر از تو اولی است دست از وی باز دار و گرنه ترا شوم و قتل میشوم پس زید نشست علیه الصلاة
پس پدرم دست او بگرفت و بار کرد پس فرمود اگر این درخت رنج آید دست بزن پیدا کرد گفت آری
پدرم علیه السلام اندر درخت بود و بخواند و اندر درخت رفت چنانکه سر بر زمین بگذاشت آنگاه درخت ایستاد در
سایه افکند آنگاه گفت ای زید تو ظالمی و محمد از تو در این امر سزاوارتر و حق است از وی دست بردار و گرنه
تو را بکشم و زید بر غشی فرو گرفت پدرم دست او بگرفت و درخت بکار خود بازشد و زید برگشت چون بود
و متعرض پدرم نشد و با آن حضرت مخاصمه نداد ای بازش و زید در همان روز بسوی عبد الملک بن مروان رفت و بر
و بر وی در آمد و گفت بسوی تو آمدم از نزد جادوگری دروغگوی که بر جای کند نمی تواند او را از جای تو روا بگذاری که او
دیده بود باز گفت و عبد الملک به عامل مدینه نامه کرد که محمد بن علی را بسته بسوی من بفرست و با زید گفت ای زید
که اگر کشتی او را بود تو کرد ام او سوی خواهی گشت زید گفت آری و چون آن کتاب به عامل مدینه رسید در جواب عبد الملک
نوشت این مکتوب فرموده در هیچ تو یک بار نه آن است ام از زمین نه فقط و بر تافتی از فرمان خلیفه ای امیر المومنین
لکن الصواب چنان دانم که ترا نیکو گوید و از زبان او شفقت نماییم و تو مکشوف دارم که این مرد امروز تو را اعلم
زمین او گفته لیس الیوم علی وجه الارض اعف منه و لا ازهد و لا اورع منه و انه فی محرابه
فتخرج الطیر و السباع تعجبا لصوته فان قراءته تشبه مزامیر داود علیه السلام و انه من اعلم
الناس و اشد الناس اجتهادا و عبادة و کرهت لامیر المومنین التعرض له فان الله لا یغیر
بقوم حتی یغیروا ما بانفسهم یعنی نیست امروز بر زمین عفیف تر و زاهدتر و با ورع تر از او و چون در محراب
خویش قرائت کند پرندگان و درندگان در برابر او فراهم میشوند و از خوش آوازی او در قرائت است
مانند مزامیر و آواز داود علیه السلام است و از علم و از حق مردمان است و خدا را هم کس تغییر نکند داد

تمامت مردمان اجتهاد و تلاش کردند و نتوانستند بر آن سوار شوند پس فرمود امیرالمؤمنین که متعرض او نشوید
چه فرمان خدا به دست من است تا قومی تغییر ندهند آنچه در نفسهای خود دارند تغییر نمی‌دهد و بعد از این مکتوب به عبدالملک
رسید گفت سرور [illegible] که عداوت او با آل محمد داشت که او نصیحت کرده است پس زید بن الحسن بود که خواند و مکتوب
از برای او قرائت کرد زید گفت عطا کرده و دعا نموده است عبدالملک گفت که آری [illegible] گفت آری سلاح و شمشیر
و زره و انگشتر و عصا و ترکه رسول خدا صلی الله علیه و آله نزد آن حضرت است پس عبدالملک نوشت که آن اسباب را
از برای تو بفرستد یا از برای کشتن او حیلت کند پس عبدالملک نامه نوشت به عامل مدینه که صد هزار درهم به
محمد بن علی علیهما السلام حمل کند و او را بخواهد از میراث رسول خدا صلی الله علیه و آله تو خود دانی تو بس عامل
به منزل پدرم آمد و مکتوب را به حضرتش قرائت کرد پدرم فرمود روزی چند مهلت گذارد تا بیندیشد و پدرم
در آن چند روز متاعی از برای او فراهم ساخت و جمعی از برای او فرستاد و آنچه بود از برای عبدالملک فرستاد
و عبدالملک بدان واسطه گفت سرور [illegible] که زید را بخواند و آن اسباب بدو نمود زید گفت که هیچ از آن
تو نفرستاده است از میراث و متاع رسول خدا صلی الله علیه و آله پس عبدالملک مکتوبی به سوی پدرم نوشت
که اموال ما را خود داشتی و آنچه مطلوب بود نفرستادی پدرم در جواب عبدالملک نوشت إنّي قد بعثت
إليك بما قد رأيت فإن شئت كان ما طلبت وإن شئت لم يكن [illegible] پس تو آنچه در نزد من
است از آن [illegible] و اگر خواهی عبدالملک او را تصدیق کند و از برای او [illegible]
شد و گفت این متاع رسول خدا صلی الله علیه و آله است پس فراهم ساخته آنگاه زید را بخواند و بر او
برانگیخت و بعد گفت که [illegible] از این [illegible] فرستاده‌ام [illegible] و مکتوبی به سوی
پدرم که [illegible] و زین را به او داد و پدرم فرمود
ما أعظم ما تأتي به وما يجري على يديك إني لأعرف الشجرة التي نُحتت منها ولكن هكذا قُدّر
فويل لمن أجرى الله على يديه الشرّ [illegible] چیزی است [illegible]
جاری شود زیرا که من [illegible] تقدیر [illegible] است
پس [illegible] آن حضرت [illegible]
و [illegible] و از [illegible] آن [illegible]
در آنجا [illegible] و آن سه روز زنده ماند
و بجوار رحمت الهی پیوست و این [illegible] آل رسول صلی الله علیه و آله [illegible] است و از آن پس زید بن الحسن
روزی چند زیست آنگاه [illegible] و ترک الصلوة [illegible]

تا کار بجا

تا کار به جایی رسید [illegible] که مجلسی رضی الله عنه در بحار الانوار نقل فرموده ظاهر این است که از
آخر خبر چیزی ساقط شده باشد و از این خبر ظاهر می‌شود که [illegible] عبدالملک زید را به سوی حضرت
سلام الله علیه [illegible] و او را زین داده بود [illegible] آن حضرت [illegible]
بر سوار [illegible] و آن زین [illegible] از برای آن حضرت پس آن حضرت علیه السلام علم [illegible]
عمر ظاهر رحلت [illegible] فرمود لا أعرف الشجرة التي نُحت السرج منه پس چگونه [illegible] آن
در آن [illegible] ولكن قد قدّر أن أستشهد في هذا تقدير [illegible]
فرمود که آن زین [illegible] است [illegible] در روز انتقام [illegible]
از [illegible] رحلت و [illegible] از این خبر ساقط شده است [illegible] و هم کلینی [illegible] روایت کرده
که حضرت ابی جعفر علیه السلام [illegible] از جمله [illegible] پس آن [illegible] در کف خویش
[illegible] حضرت جعفر چون [illegible] آن [illegible]
[illegible] در کف مبارک [illegible] و فرمود الحمد لله یا جعفر [illegible]
[illegible] در کافی و بصائر الدرجات و غیر آن از حضرت صادق آل محمد صلی الله علیه و آله مروی است
که فرمود پدرم [illegible] و [illegible] از [illegible] آن حضرت [illegible]
[illegible] آن حضرت [illegible] فرمود إني لست بميت من وجعي هذا أتاني اثنان فأخبراني
أني لست بميت من وجعي [illegible] از [illegible]
[illegible] حضرت صادق علیه السلام [illegible] آن [illegible]
[illegible] در آن [illegible] در حالت صحت [illegible]
حالت آن [illegible] و [illegible] و [illegible] حضرت صادق
[illegible] روز وفات [illegible] در کتاب کافی از حضرت ابی عبدالله علیه السلام روایت است [illegible]
وصیت [illegible] در [illegible] کفن کنم [illegible] آن حضرت [illegible]
روز جمعه [illegible] آن [illegible] از [illegible]
تو [illegible] که او [illegible] کفن [illegible] و هم [illegible] عمامه [illegible]
عمامه در [illegible] کفن [illegible] کفن است و هم در کافی از آن حضرت
علیه السلام روایت است که فرمود پدرم [illegible] در حالت [illegible] فرمود یا بنی أدخل أناساً
من قريش من أهل المدينة لأشهدهم [illegible] از قریش از اهل مدینه [illegible]

وصیت و کفن آنحضرت

غسل و صلوة و دفن

تا بوده هر کریم النفسی بود حضرت جعفر میگوید مردمانی از آن جماعت بودند که آنحضرت ایشانرا طلبیده بود پس فرمود یا جعفر
اِذا اَنَا مِتُّ فَغَسِّلْنِي وَكَفِّنِّي وَارْفَعْ قَبْرِي اَرْبَعَ اَصابِعَ وَرُشَّهُ بِالْماءِ یعنی ای جعفر چون بمیرم پس
مرا غسل ده و کفن ساز و قبر مرا چهار انگشت بلند کن و آب بر آن بپاش و چون آن جماعت از خدمت آنحضرت
بیرون رفتند عرض کردم ای پدر بزرگوار اگر به اینکارها امر میفرمودی بجا میآوردم و حاجت گواه گرفتن این جماعت نبود فرمود یا بنی
اردت ان لا تنازع یعنی ای پسرک من خواستم که بعد از من با تو منازعه نکنند در امامت و بدانند که تو وصی منی
خوش (؟) ... و در بصائر الدرجات از حضرت امام جعفر صادق سلام الله علیه روایت است که آنحضرت در آن
شب که حضرت ابی جعفر علیه السلام بجوار رحمت ایزدی رحلت کرد نزد آن بزرگوار بود و آنحضرت در حالت مناجات بود
پس دست مبارک آنحضرت اشارت فرمود که خبر کرد و آن حضرت بر جای نشست که هرگز از مناجات فارغ نمیشد
پس از آن آنحضرت نزدیک آن جناب شد حضرت علیه السلام فرمود یا بنی ان هذه اللیلة التی قبض
فیها وهی اللیلة التی قبض فیها رسول الله صلی الله علیه واله یعنی ای پسر من بدرستیکه من در این شب
جان میسپارم و این شب همان شب است که پیغمبر خدا صلی الله علیه واله در آن قبض روح نمود گفته است که
آنحضرت حدیث کرد که پدرش علی بن الحسین علیهما السلام از برای آنحضرت در شب وفات شربتی آورده بود
آنشربت هذا ... ایشان بود پس حضرت صادق فرمود این همان شب است که موعود بود در این شب قبض
روح کنم پس در همان شب روح مبارکش را قبض کردند و کلینی از ابو بصیر روایت کرده است که گفت از ابو عبد الله
علیه السلام شنیدم که فرمود مردی نیکو حال از اهل مدینه بود در خواب دید که گوینده با او گفت انطلق و
صل علی ابی جعفر فان الملائکة تغسله بالبقیع چون شب شد و برای ابو جعفر سلام الله علیه نماز گذارد پس ملائکه
فرشتگان او را غسل میدهند در بقیع پس آن مرد رفت و دید که حضرت ابو جعفر علیه السلام وفات کرده است
و دیگر روایت است که چون آنحضرت وصیت میکرد وصیت فرمود که هشتصد درهم از مال خود برای ماتم آنحضرت
مقرر دارند و این کار را سنت میدانست چه رسول خدا صلی الله علیه واله فرمود اتخذوا لآل جعفر طعاما
فقد شغلوا یعنی از برای آل جعفر طعامی بسازید که ایشان مشغول شده‌اند بغیر در این ماتم و هم از ابو عبد الله علیه السلام
مروی است که فرمود پدرم با من فرمود ای جعفر فلان و فلان مبلغ از مال من وقف کن از برای نوحه کنان که برده مرا
ندبه بکنند تا ده سال در منی در ایام منی و مشهور این است که وفات آنحضرت در سال یکصد و چهارده هجری بود
چنانچه روایت کرده است کلینی و در کافی از حضرت جعفر صادق علیه السلام که گفت محمد بن علی الباقر بود در سن
پنجاه و هفت سالگی در سال یکصد و چهارده هجری در ماه ذی الحجه قبض روح کردند و امامت آنحضرت نوزده سال
و ... و ... ماه بود و در روز تولد آنحضرت در زمان وفات ... اختلاف بسیار است

چنانچه مذکور شد ابن بابویه رحمه الله روایت کرده است که آن حضرت را ابراهیم بن الولید مسموم شهید کرد و بعضی گفته
نیز مسموم بود و روایت کرده است و بعضی گفته‌اند که هشام بن عبد الملک بود و از بعضی روایات معلوم میشود
که هشام بن عبد الملک زهر داده و در کافی روایت است که حضرت ابی جعفر وفات کرد حضرت صادق نگذاشت
آن حجره را که در آن حجره آنحضرت ساکن بود چراغ برافروخته بداشت تا آنکه آنحضرت وفات کرد ابو الحسن علیه السلام و بعد از او
تا در حیات ابو عبد الله علیه السلام چراغ روشن کرده تا آنکه آنحضرت را بعراق بردند پس نمیدانم که چه شد
و در روایت دیگر این است که چون حضرت باقر علیه السلام بجوار رحمت حق پیوست حضرت صادق سلام الله علیه
فرمان کرد که در آن حجره که در آن وفات فرموده در هر شب چراغ بیفروزند حسب الامر آنحضرت کنند
و وقتی ابو بصیر از نور بصر عاری بود بحضرت باقر سلام الله علیه گفت شما علم رسول خدا صلی الله علیه واله
تمامت بمیراث بجا برده میفرمودند از میراث پدر خویش یافته‌ایم عرض کرد با این تقدیر شما را آن
قوه و قدرت هست که مرده را زنده کنید و اکمه و ابرص را شفا بخشید و مردم آنچه بخورند و ذخیره کنند از آن خبر
باز دهید فرمود آری باذن خدا بعد از آن آنحضرت با او فرمود ای ابو بصیر نزدیک آی چون نزدیک شد
دست مبارک بر چشم او نهاد عرض کرد که گویا در روی او فروغ آمد و بی‌کلام دیده‌اش روشن گشت و کوه و بیابان
و زمین و آسمان را بدید و دیگر باره دست بر رخسار او کشیده که آنکه نخستین باز آمد پس فرمود ای ابو بصیر اگر خواهی
بحالت خدای را بینا کنم و با مردمان در محشر حساب تو با خدای باشد و اگر خواهی دیده‌ات نابینا
شود و حساب بهشت باشی عرض کرد میخواهم روز جزا نابینا باشم و بی حساب در بهشت درآیم و نیز
روایت است که روزی جابر بن یزید گفت آنحضرت سلام الله علیه بمن فرمود که چگونه خبر دهد مرا که جابر بن عبد الله
گوید برای تعیین میباشد که ظاهر را مشاهده میکرد آنحضرت فرمود بنظر و جابر بن یزید حضرت
باقر علیه السلام دست مبارک را بر آن فرمود او را بدعت بسیار کرد دست و نظر نمود آینه بدو آمد و جابر بنظر کرد
و دید که معلوم او یافته بوده است و نیز ابو بصیر روایت کرده است که در آن ایام که علی بن الحسین علیهما السلام
وفات یافته بود در سبیل رسول خدا صلی الله علیه واله در خدمت حضرت باقر سلام الله علیه بودم که داود بن علی
و ابو جعفر منصور و ابن عم درآمدند داود که گفت حضرت باقر علیه السلام تشریف داشت و ابو جعفر در موضع دیگر
نزد نشست حضرت باقر فرمود چرا نیامد ابو جعفر آنکه از شرق و غرب گردد و عمر دراز یابد و چندان گنج برای خود
جمع کند که کس پیش از او بدین رتبه ندیده باشد و داود برخاست حضرت باقر فرمود چنانچه منصور تو را آمد داود و منصور نزد حضرت
جست بجمله داود و آن بخن با ابو جعفر در میان نهاد و منصور آنحضرت را سلام علیه السلام بگفت و عرض کرد ای عم چیزی که
از داود شنیدم گفته است تو را بر ذات ملک عظمت و اجلال تو بیش برسیده این چه سخن است داود از تو

علت وفات

خبر از وفات خود

وفات و موضع عزا

مدت امامت

نقل کرده در جواب نفی مسطور است و چنین خوانده‌ام باز سؤال کرده که مملکت پیش از ملک شما خلافه بوده و سوآل دیگر با
سؤال نموده مدت ملک پیش تر است یا مدت ملک بنی امیه فرمود که مدت ملک ما و در آنچه گفته‌اند ملک بسط
کودکان ما و با آن مایین گفته چنانکه با کودکان بازی نمایند و این سخن از مردم معلوم شده است و بدان هنگام ابو
جعفر دوانیقی بر مسند سلطنت جای گرفته بود و از گفتن حضرت باقر صلوات الله [illegible] بود صاحب [illegible] کرده الائمه

نوشته است که نام مبارک آنحضرت در صحیفه آدم ثانی [illegible] و در دیگر [illegible] و ساجد لله و تقوای [illegible] است
و در تورات النقور و در انجیل [illegible] و در کتاب زند [illegible] و در انجیل [illegible] و در کتاب [illegible]
[illegible] و در کتاب [illegible] عادل و در کتاب [illegible] نور الله و در کتاب [illegible] العالم [illegible] و در کتاب [illegible]
[illegible] مبارکش بروایت صاحب تذکرة الائمه چنین معلوم است آنکه [illegible] کنم [illegible] قامت [illegible] معتدل [illegible]
مرطوب بطوریکه در هنگام حرکت نموده دست مبارک بر دوش غلامان [illegible] و [illegible] شعر آنحضرت

کمیت و در بان جابر جعفی و معاصرین [illegible] از اینه عمر بن عبد العزیز و ولید و یزید و ابراهیم بود و هم صاحب
کتاب مذکور نگفته نقش خاتم مبارک آنحضرت لا تنذر نی زرداً [illegible] است و در کتب [illegible] مذکور است
که خلیفه [illegible] از فرزندان [illegible] در این علم است [illegible] پیغمبران و احوالات پیغمبران و حوادث آینده روزگار بود
[illegible] آنحضرت [illegible] است [illegible] داود علیهما السلام [illegible] زمان او بود [illegible] سلام [illegible]
[illegible] و بگوید که [illegible] در آن جهت علم [illegible] که از گذشته و آینده [illegible] که [illegible]
از خواص [illegible] از آنحضرت باز پرسید و در همان کتاب مسطور است که [illegible] از [illegible]
شام باز پرسید [illegible] از [illegible] مسلمانان [illegible] عبد [illegible] فاسق [illegible] از
مسائل [illegible] پرسیده است از [illegible] تورات و انجیل و صحف [illegible] و [illegible] جواب‌های [illegible]
در وصف این [illegible] نمیدانند غیر از پیغمبران و اوصیای پیغمبران [illegible] مسیح و حواریین [illegible]
ابن جوزی در تذکرة خواص الائمة فی مناقب الائمة [illegible] از [illegible] روایت کرده [illegible] مَا رَأَيْتُ الْعُلَمَاءَ
عِنْدَ أَحَدٍ أَصْغَرَ عِلْماً مِنْهُمْ عِنْدَ أَبِي جَعْفَرٍ لَقَدْ رَأَيْتُ الْحَكَمَ عِنْدَهُ كَأَنَّهُ عُصْفُورٌ [illegible] یعنی [illegible] علما [illegible]
[illegible] علم و دانش [illegible] صغیر [illegible] ابو جعفر محمد بن علی علیهما السلام صغیر [illegible] حکم [illegible]
در خدمت آنحضرت [illegible] مانند عصفور [illegible] و مراد از حکم حکم بن عتیبه است [illegible] عصفور [illegible]
[illegible] کمال محمد بن طلحه شافعی در کتاب مطالب السئول فی مناقب آل الرسول نوشته است که جابر
جعفی گفته است که روزی حضرت محمد بن علی سلام الله علیهما [illegible] فرمود یا جابر إِنِّي لَمُشْتَغِلُ الْقَلْبِ [illegible]
جابر [illegible] عرض کردم [illegible] قَالَ يَا جَابِرُ مَنْ دَخَلَ قَلْبَهُ دِينُ اللهِ الْخَالِصُ

اسامی مبارکه

شمایل مبارکه

شعر آنحضرت

دربان آنحضرت

معاصرین آن حضرت

نقش نگین

فضایل علم الله

اشْتَغَلَ عَمَّا سِوَاهُ يَا جَابِرُ مَا الدُّنْيَا وَمَا عَسَى أَنْ تَكُونَ هَلْ هِيَ إِلَّا مَرْكَبٌ رَكِبْتَهُ أَوْ ثَوْبٌ لَبِسْتَهُ أَوِ امْرَأَةٌ
أَصَبْتَهَا يَا جَابِرُ إِنَّ الْمُؤْمِنِينَ لَمْ يَطْمَئِنُّوا إِلَى الدُّنْيَا بِبَقَائِهِمْ فِيهَا وَلَمْ يَأْمَنُوا قُدُومَ الْآخِرَةِ عَلَيْهِمْ وَلَمْ يُصِمَّهُمْ
عَنْ ذِكْرِ اللهِ تَعَالَى مَا سَمِعُوا بِآذَانِهِمْ مِنَ الْفِتْنَةِ وَلَمْ يُعْمِهِمْ عَنْ نُورِ اللهِ مَا رَأَوْا بِأَعْيُنِهِمْ مِنَ الزِّينَةِ
فَفَازُوا بِثَوَابِ الْأَبْرَارِ إِنَّ أَهْلَ التَّقْوَى أَيْسَرُ أَهْلِ الدُّنْيَا مَؤُونَةً وَأَكْثَرُهُمْ لَكَ مَعُونَةً إِنْ نَسِيتَ
ذَكَّرُوكَ وَإِنْ ذَكَرْتَ أَعَانُوكَ قَوَّالِينَ بِحَقِّ اللهِ قَوَّامِينَ بِأَمْرِ اللهِ فَاجْعَلِ الدُّنْيَا كَمَنْزِلٍ نَزَلْتَهُ
وَارْتَحَلْتَ مِنْهُ أَوْ كَمَالٍ أَصَبْتَهُ فِي مَنَامِكَ فَاسْتَيْقَظْتَ وَلَيْسَ مَعَكَ مِنْهُ شَيْءٌ وَاحْفَظِ اللهَ
تَعَالَى فِيمَا اسْتَرْعَاكَ مِنْ دِينِهِ وَحِكْمَتِهِ یعنی ای جابر هر کس دین خالص خدا در دل او جای گرفت او را از هر چه غیر خدا
باز دارد ای جابر چیست دنیا و چیست امید وار باش که چیزی [illegible] باشد جهان مگر مرکبی که بر او بنشسته باشی و دو دیر
برگشته ازو دور او بیرون آیی یا جامه که بر تن پوشی [illegible] بیرون آری [illegible]
[illegible] که [illegible] آنکه [illegible] مردم [illegible] روش [illegible] که [illegible] در این [illegible]
[illegible] که [illegible] از روز گار [illegible] عذاب [illegible] بر [illegible]
[illegible] گوش [illegible] ایشان [illegible] از [illegible] خدا [illegible] که [illegible] خویش [illegible]
[illegible] کافران [illegible] در [illegible] و کور [illegible] حقیقت بین ایشان [illegible] دیدن نور خدا
[illegible] که دیده‌اند [illegible] از [illegible] پس [illegible] ابرار [illegible] مردمان [illegible] کار
[illegible] از اهل دنیا [illegible] و [illegible] ایشان [illegible] است و در [illegible] از ایشان [illegible]
[illegible] و اگر [illegible] خویش [illegible] از [illegible] الله [illegible]
و [illegible] امر [illegible] قیام [illegible] پس قرار [illegible] دنیا [illegible] منزل [illegible] و [illegible]
یا مثل مالی [illegible] در خواب بدان رسیده باشی و از خواب بیدار شوی و از آن مال چیزی با تو نباشد پس نگاه دار
[illegible] که خواسته است از تو نگاه داری آن [illegible] از دین و حکمت او یعنی چیزی که از او بر تو [illegible] است [illegible]
[illegible] مسطور است [illegible] هشام بن عبد الملک آنحضرت علیه السلام [illegible] در مسجد الحرام [illegible] و سلام [illegible]
[illegible] آنحضرت [illegible] در [illegible] خلایق [illegible] خواهند [illegible] از حساب فارغ [illegible]
[illegible] در آن [illegible] آب [illegible] مردم از آن [illegible] تا [illegible]
از حساب فارغ گردند این سخن در خاطر هشام مستبعد آمد و بدان گمان [illegible] آنحضرت [illegible] در این باب
عاجز [illegible] پس [illegible] مردم [illegible] آن [illegible] قیامت چگونه [illegible]
اهل دوزخ [illegible] که [illegible] أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ [illegible] از آب [illegible]

٤٠

آنکه خدا رزق ایشان را در روزی فراخ کند و حال آنکه معهود و رحمت ایشان از اول مضرت است پس
از آن هشام و عمرو بن عبید از آنحضرت سؤال کرد از تفسیر کلام خدا اوَلَمْ یَرَ الَّذِینَ کَفَرُوا اَنَّ السَّمٰوَاتِ وَ
الْاَرْضَ کَانَتَا رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا این رتق و فتق در آیه چه معنی دارد فرمود کَانَتِ السَّمَاءُ رَتْقًا لَا تُنْزِلُ
الْمَطَرَ وَالْاَرْضُ رَتْقًا لَا تُخْرِجُ النَّبَاتَ یعنی آسمان بسته بود باران نمی بارید و زمین بسته بود گیاه نمی رویانید
و خدای تعالی شکافت آسمان را باران روان گردید و از زمین گیاه رویید و عمرو عاجز آمد پس از آن پرسید که خدای
در این آیه مبارکه اسناد غضب بخود داده است وَمَنْ یَحْلِلْ عَلَیْهِ غَضَبِی فَقَدْ هَوٰی چه معنی دارد فرمود غضب الله
عقابه یا عمرو مَنْ ظَنَّ اَنَّ اللهَ یُغَیِّرُهُ شَیْءٌ فَقَدْ کَفَرَ یعنی مراد بغضب خدا عقوبت خدا است ای عمرو هر کس گمان
کند که خدا را چیزی تغییر میدهد کافر است ابن ابی الحجاج گفته است که با محمد بن علی علیه السلام از زیارت
حج بیرون شدیم و چون در یکی نزدیک شد نظر مبارکش بسوی بیت افتاد و گریست حضار گفتند آواز را بلند کرد عرض کردم
فدای تو باد پدر و مادرم چون مردمان بسوی تو نگرانند مهربانی آهسته تر گریه کن فقال لی
وَیْحَکَ یَا اَفْلَحُ وَلِمَ لَا اَبْکِی لَعَلَّ اللهَ اَنْ یَنْظُرَ اِلَیَّ مِنْهُ بِرَحْمَةٍ فَاَفُوزَ بِهَا غَدًا فرمود
وای بر تو ای افلح چگونه نگریم شاید خدا نظر کند بسوی من با این گریستن برحمت و من فوز یابم بآن فردای
با دوام قیامت آنگاه طواف نمود و رفت پس از آن آمد و نزدیک مقام در رکوع آمد و چون سر مبارک از سجود
برداشت دید موضع سجود آن از اشک دیدگانش تر شده بود و چون بسیار آنحضرت چنین لب بجنبش گشود عرض میکرد
اَللّٰهُمَّ لَا تَمْقُتْنِی و مقت یعنی غضب شدید است یعنی ای خدا بر من غضب شدید مکن و حضرت امام جعفر صادق
علیه السلام روایت کرده است که پدرم در جوف شب این کلمات را تکرار مینمود در حالت تضرع و در وقت مناجات
خدای بی همتا و در زمان رنج و زاری که داشت اَمَرْتَنِی فَلَمْ اَئْتَمِرْ وَنَهَیْتَنِی فَلَمْ اَنْزَجِرْ فَهَا اَنَا ذَا عَبْدُکَ بَیْنَ یَدَیْکَ
وَلَا اَعْتَذِرُ یعنی امر فرمودی مرا پس اطاعت آن نکردم و نهی فرمودی مرا زجر نگشتم پس اینک بنده تو است در
حضور تو دست بسته و عذری متعذر نیستم و آنحضرت با این تضرع چگونه تکلم میکند و هم آنحضرت
صادق علیه السلام روایت کرده است که استری از پدرم ناپدید گشت پدرم فرمود اگر خدا آن استر را باز گرداند او را شکر
خواهم نمود بمحامدی که راضی خواهم گشت از مرضی او پس چندی نگذشت که آن استر را با زین و لجام حاضر نمودند آنحضرت
سوار شد و چون بر استر مستوی گردید جامه های خود را بخود ضم نمود و سر بسوی آسمان برگشید و عرض کرد اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ و چیزی
از این افزون نگفت آنگاه فرمود هیچ چیز را ترک نکردم و با این کلمه تمام و جمیع انواع و اقسام محامد را از برای خدا
وارد نمودم و هیچ حمدی نیست مگر آنکه در این که گفتم داخل است در کتاب نثر الدرر مذکور است که روزی آنحضرت
علیه السلام با صحاب خویش فرمود اَیُدْخِلُ اَحَدُکُمْ یَدَهُ فِی کُمِّ صَاحِبِهِ فَیَأْخُذُ حَاجَتَهُ مِنَ الدَّنَانِیرِ

والدراهم

وَالدَّرَاهِمِ یعنی آیا از شما کسی هست که دست در جیب برادر خود کند و از جیب او آن مقداری که حاجت دارد از دینار و درهم
بردارد عرض کردند نیست فرمود پس شما برادران یکدیگر نباشید چنانکه گمان میکنید سلمی مولاة آن حضرت گفته است
در حین حیات که اصحاب آن حضرت نزد آن حضرت در می آمدند و از خدمت بیرون نمی شدند تا ایشان را طعامهای
خوب و خوش نخورانیدند و جامه های نیکو نمی پوشانیدند و ایشان را عطا درهم نمی نمودند و من در این باب نیز گفتگو داشتم
حضرت در جواب میفرمود یا سلمی مَا حَسَنَةُ الدُّنْیَا اِلَّا صِلَةُ الْاِخْوَانِ وَالْمَعَارِفِ یعنی از برای نیست حسنه نیکی
دنیا مگر صله اخوان و نیکویی با برادران و کارهای نیک نمودن و از باب صدقه شمرده میشود و درهم جایزه میداد
بهر کسی که مسکین و فقیر از زیارتش آمدند و جمله اخوان را ثقات آنحضرت باقر علیه السلام فرمود بِئْسَ الْاَخُ اَخٌ
یَرْعَاکَ غَنِیًّا وَیَقْطَعُکَ فَقِیرًا یعنی بد برادری است آن برادری که مراعات بکند ترا در حالیکه توانگر و بی نیاز باشی
و از تو قطع برادری و دوستی نماید در حالیکه نیازمند و فقیر گردی آنگاه غلام خویش را بنزد خود خواست که هر یک مقصد درهم
داشت و معدود بود فرمود این درهم را بکار ببند و چون از انفاق آن فراغت یافتی مرا آگاه کن و از جمله
کلمات معجز آیات آنحضرت است در جواب مطالب السؤال با لکم است اِعْرِفِ الْمَوَدَّةَ فِی قَلْبِ اَخِیکَ
بِمَا لَهُ فِی قَلْبِکَ یعنی بشناس دوستی را در قلب برادر خود بآن اندازه که از دوستی تو بوده است یعنی قلب به قلب
راه دارد اگر تو با او دوستی داری او نیز با تو دوستی دارد بخوبی و نظر میکنی بسوی کسی که از او در حالی تفقه داری قدر او بجانب
او در قلب بر ده او نیز چنان است و آنحضرت میفرمود از محالات احوال خصلتی نیست و دیگر از کلمات او مَا مِنْ
عِبَادَةٍ اَفْضَلُ مِنْ عِفَّةِ بَطْنٍ اَوْ فَرْجٍ یعنی هیچ عبادت افضل تر از نگاهداشتن شکم و فرج نیست از چیزی که حلال
نباشد و دیگر فرمود وَمَا مِنْ شَیْءٍ اَحَبُّ اِلَی اللهِ تَعَالٰی مِنْ اَنْ یُسْئَلَ یعنی و نیست هیچ چیزی محبوب تر بسوی خدا
از آنکه سؤال کنند از او و از او خواهش و درخواست نمایند وَمَا یَدْفَعُ الْقَضَاءَ اِلَّا الدُّعَاءُ یعنی قضا را جز دعا
دافع نباشد وَاِنَّ اَسْرَعَ الْخَیْرِ ثَوَابًا الْبِرُّ وَاَسْرَعَ الشَّرِّ عُقُوبَةً الْبَغْیُ یعنی سریع ترین خیر از روی
ثواب برّ و نیکوئی است و سریع ترین شر در رسیدن عقوبت ستم کردن و در تعدی نمودن است وَ
کَفٰی بِالْمَرْءِ عَیْبًا اَنْ یُبْصِرَ مِنَ النَّاسِ مَا یَعْمٰی عَنْهُ مِنْ نَفْسِهِ وَاَنْ یَأْمُرَ بِمَا لَا یَفْعَلُهُ وَاَنْ یَنْهَی النَّاسَ
عَمَّا لَا یَسْتَطِیعُ التَّحَوُّلَ عَنْهُ وَاَنْ یُؤْذِیَ بِمَا لَا یَعْنِیهِ یعنی و کافی است از برای عیب و نکوهیدگی مرد
که ببیند از عیوب مردمان چیزی را که از دیدن آن کور است در نفس خود یعنی عیب مردمان را ببیند و عیب خود
نبیند و آنکه فرمان کند بچیزی که خود آن کار را نکند و آنکه باز دارد و نهی کند مردمان را از چیزی که باز گشتن
از آن مستطیع و متمکن نباشد و آنکه آزار رساند بکسی که قصد او ننموده باشد یا عنایتی با او نکرده باشد و از جمله کلمات
آنحضرت که در کتاب ابن جوزی مذکور است این است که اَلصَّوَاعِقُ تُصِیبُ الْمُؤْمِنَ وَغَیْرَ الْمُؤْمِنِ

ولا تصیب الذاکر یعنی صاعقه بمؤمن و غیر مؤمن میرسد لکن نمیرسد بذاکر و هش بالاضافه بغیر نرسد
و دیگر اینکه الغنا و العز یجولان فی قلب المؤمن فاذا وصلا الی مکان فیه التوکل اوطناه یعنی
بی نیازی و عزت جولان میکنند در قلب مؤمن و چون رسیدند بمکانی که توکل در آن رخت وطن میگیرند آنجا ساکن میشوند
ما دخل قلب امرء شیء من الکبر الا نقص من عقله مثل ما دخل قل او کثر یعنی داخل نمیشود در دل
هیچ مردی از کبر مگر اینکه ناقص میگردد از خرد او بهمان اندازه که کبر درون او داخل گشته اندک باشد یا بسیار
و از سخنان آن جناب است سلاح اللئام قبیح الکلام یعنی سلاح و حربه مردمان لئیم سخن زشت است و بدان
واسطه قلوب را جراحت کرده و جان را آزرده میکنند و دیگر در طلب جان ایشان باشند و دیگر اینکه والله للموت عالم
احب الی ابلیس من موت سبعین عابد یعنی قسم بخدا که مردن مرد عالم محبوبتر است از برای شیطان
از مردن هفتاد نفر مرد عابد چه عابد نفعش عاید خویش میشود و عالم خلق را مستفیض میگرداند و از این شیطان بیمناک است
و دیگر اینکه ما اغرورقت عین بمائها الا حرم الله وجه صاحبها علی النار فان سالت علی الخدین
لم یرهق ذلک الوجه قتر و لا ذلة یوم القیمة و ما من شیء الا و له جزاء الا الدمعة فان
الله یکفر بها بحور الخطایا و لو ان باکیا بکی فی امة لحرم الله تلک الامة علی النار
یعنی پر آب نمیشود چشمی به اشک خود یعنی بگریه که از بیم خدا باشد مگر آنکه حرام میگرداند خداوند رخسار صاحبش را
بر آتش و اگر آن آب دیده جاری شود بهر دو گونه رخسار و روان گردد گرد و غبار ذلت و زبونی نخواهد
رسید و ذلتی در روز قیامت و هیچ چیزی نیست مگر اینکه از برای آن جزائی است مگر اشک دیده که
خداوند کفاره میکند و پاک و شسته میگرداند بآن دریاهای خطایا و گناهان را و اگر گریه کننده در حق امتی گریه کند خداوند
آن امت را بر آتش حرام میگرداند و از کلمات آنحضرت است بپرهیز از دو خصلت ایاک
و الکسل و الضجر فانهما مفتاح لکل شر انک ان کسلت لم تؤد حقا و ان ضجرت لم تصبر
علی حق یعنی اجتناب کن و بپرهیز از کسالت و دلتنگی از غم و اندوه بجهت آنکه کلید هر بدی و شری است
کسالت و این دو صفت کلید هر شر و گناهی است زیرا که تو اگر کسالت داشته باشی ادای هیچ حقی نتوانی
کرد و اگر از ملالت غموم و هجوم هموم تنگ دل و کوفته شوی بر هیچ حقی شکیب و صبوری نتوانی زیست و دیگر اینکه
کان لی اخ فی عینی عظیم و الذی عظمه فی عینی صغر الدنیا فی عینه یعنی مرا برادری بود در چشم
من بزرگ مینمود و آن چیزی که او را بزرگ میداشت بود در چشم من کوچک بودن و صغیر نمودن دنیا بود در چشم او
و دیگر اینکه من عبد المعنی دون الاسم فانه یخبر عن غائب و من عبد الاسم دون المعنی فانه
یعبد المعنی و من عبد الاسم و المعنی فانه یعبد اثنین و من عبد المعنی بتقریب الاسم الی الحقیقة

الغرفة

الغرفة فهو موحد یعنی هرکس پرستش معنی بنماید و از نام بگذرد چنین شخصی از غائب خبر میدهد و هرکس پرستش اسم را
و از نام معنی را نبیند چنین کس عبادت معنی را ننموده است و هرکس پرستش اسم و معنی هر دو نماید پرستش دو اله نموده است
و آن کسی که پرستش معنی نماید بتقرب و توحید و دانستن اسم حقیقت معرفت انکس در شمار موحدین است
و از جمله کلمات معجز آیات آنحضرت که در کتاب تحف العقول مذکور است این است عالم ینتفع بعلمه خیر
من الف عابد یعنی دانشمندی که مردمان از دانش او سود برند بهتر از هزار تن عابد گوشه گیر است
و دیگر اینکه شیعتنا من اطاع الله تعالی یعنی شیعیان و پیروان ما کسانی هستند که اطاعت کنند خدای را
و از ابو عبد الرحمن محمد بن المنکدر حدیث کرده اند که هیچکس را مانند علی بن الحسین در فضل و فضیلت
و تفوق ندیده بودم تا گاهی فرزندش محمد بن علی علیهم السلام را بدیدم و خواستم او را موعظتی نمایم و
او مرا اندرز فرمود یارانش بدو گفتند بچه چیز ترا نصیحت فرمود گفت در روزی از روزها در ساعتی بسیار گرم
بسوی بعضی از نواحی مدینه بیرون شدم و محمد بن علی را بدیدم و آن جناب مردی جسیم و بدین بود و بدو غلام
سیاه تکیه کرده بود با خویش گفتم همانا شیخی است از شیوخ قریش که بیرون شده است در این ساعت و در این
حالت از برای طلب دنیا نیکو چنان است که او را پند دهم پس بدو نزدیک شدم و سلام فرستادم پس
با نفس خویش سلام باز داد و عرق فرو ریخت آنگاه گفتم اصلحک الله آیا شیخی از اشیاخ قریش
در این ساعت با این حالت در طلب دنیا بیرون آید اگر مرگ تو فرا رسد و تو در این حال باشی چگونه است
آنحضرت از آن دو غلام بن السامات کرد و فرمود والله لو جائنی الموت و انا علی هذه الحالة
لجائنی و انا فی طاعة من طاعات الله اکف بها نفسی عنک و عن الناس و انما کنت اخاف
الموت لو جائنی و انا علی معصیة من معاصی الله تعالی یعنی سوگند بخدای اگر بیاید مرگ
و من با این حالت باشم براینه آمده است و حال آنکه من در حالت طاعتی از طاعتهای خدا هستم
و خود را از تو و دیگر مردمان بی نیاز داشتم و من گاهی از مرگ بیمناک هستم در بیم باو حال آنکه من بر حالت
معصیتی از معاصی خداوند باشم پس عرض کردم خدای تو را رحمت کند من خواستم تو را موعظتی نمایم تو
مرا نصیحت فرمودی و از معویة بن عمار الدهنی روایت است که محمد بن علی بن الحسین سلام الله
علیهم اجمعین در این آیه کریمه فاسئلوا اهل الذکر ان کنتم لا تعلمون میفرمود نحن اهل
الذکر یعنی ما اهل ذکر هستیم و چون از آنحضرت از این آیه مبارکه اولئک یجزون الغرفة بما صبروا
سوال کردند فرمود غرفه جنت است و در ازای صبری که در دار دنیا بر فقر کردند بایشان میدهند و ابو
حمزه ثمالی روایت کرده است که آنحضرت علیه السلام در این کلام خدای و جزاهم بما صبروا جنة و

وَحَزَنُوا سپید بود آن حضرت و نفقه بر فقرا و صدقات روزگار ناپایدار و از کلمات آنحضرت است که با فرزند
ارجمند خویش فرمود یا بُنَیَّ اِذا اَنْعَمَ اللّهُ عَلَیْکَ بِنِعْمَةٍ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلّهِ وَ اِذا اَحْزَنَکَ اَمْرٌ فَقُلْ
لا حَوْلَ وَ لا قُوَّةَ اِلّا بِاللّهِ وَ اِذا اَبْطَأَ عَلَیْکَ الرِّزْقُ فَقُلْ اَسْتَغْفِرُ اللّهَ یعنی ای پسرک من
هرگاه خدای نعمتی بتو عطا نماید بزبان بیاور که الحمد لله و چون تو در کاری اندوهناک گشتی از در استغاثه
بر سر آی و بگو لا حول و لا قوة الا بالله و چون در روزی تو درنگی نماید از در انابت و توبت بگو استغفر الله
یعنی تا خطائی که بجز خدا اندر مقام مکافات بر نیاید پس استغفار کنی و در کتاب نور از ابو عبد الله جعفر بن محمد
علیهم السلام روایت است که فرمود پدرم علیه السلام از رسول خدای صلی الله علیه و آله حدیث نمود که حضرت الهی
فرمود مَنْ نَقَلَهُ اللّهُ تَعالی مِنْ ذُلِّ الْمَعاصی اِلی عِزِّ التَّقْوی اَغْناهُ بِلا مالٍ وَ اَعَزَّهُ بِلا
عَشیرَةٍ وَ آنَسَهُ بِلا اَنیسٍ وَ مَنْ خافَ اللّهَ تَعالی اَخافَ اللّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْهُ کُلَّ شَیْءٍ وَ مَنْ
رَضِیَ مِنَ اللّهِ بِالْیَسیرِ مِنَ الرِّزْقِ رَضِیَ مِنْهُ بِالْیَسیرِ مِنَ الْعَمَلِ وَ مَنْ لَمْ یَسْتَحْیِ مِنَ الْمَعیشَةِ خَفَّتْ
مَؤُنَتُهُ وَ رَخی بالُهُ وَ نَعِمَ عِیالُهُ وَ مَنْ زَهِدَ فِی الدُّنْیا اَثْبَتَ اللّهُ الْحِکْمَةَ فی قَلْبِهِ وَ اَنْطَقَ بِها
لِسانَهُ وَ اَخْرَجَهُ مِنَ الدُّنْیا سالِماً اِلی دارِ الْقَرارِ یعنی هر کس را خدای بگرداند او را از خواری
گناهان بعزت تقوی و پرهیزکاری بی نیاز گرداند او را بدون مال و خواسته و عزیز گرداند او را بدون
عشیرت و اهل است و انس دهد او را بدون مونس و هر کس از خدای تعالی بترسد بترساند خدای عز و جل
از او هر چیزی را و هر کس خوشنود شود از خدای تعالی بچیزی کم و اندک از روزی رضی و خوشنود میشود خدای از او
باندک از عمل صالح و آنکس را که شرم ننماید از معیشت سبک میگردد مونت و بار گرانی او و خواسته و اوقات
میگذراند و میل نخواهد بود در ناز و نعمت میبودند و هر کس بدنیا و خواسته دنیا بی رغبت شود خداوند تعالی
ثابت میگرداند خدای حکمت را در قلب او و گویا میگرداند بحکمت زبان او را و بیرون میبرد او را از این
ناپایدار سالم و بسلامت بخانه پایدار القرار و از این جمله کلمات معجز علامات حضرت باقر العلوم
محمد بن علی بن الحسین صلوات الله علیهم اجمعین را ابو سعید منصور بن الحسن الابی در کتاب خود نثر الدرر بر
نگاشته است و از آنحضرت است که با فرزند خویش حضرت صادق علیه السلام فرمود یا بُنَیَّ اِنَّ اللّهَ تَعالی
اَخْفی ثَلاثَةَ اَشْیاءَ فی ثَلاثَةِ اَشْیاءَ اَخْفی رِضاهُ فی طاعَتِهِ فَلا تَحْقِرَنَّ مِنَ الطّاعَةِ
شَیْئاً فَلَعَلَّ رِضاهُ فیهِ وَ اَخْفی سَخَطَهُ فی مَعْصِیَتِهِ فَلا تَحْقِرَنَّ مِنَ الْمَعْصِیَةِ شَیْئاً
فَلَعَلَّ سَخَطَهُ فیهِ وَ اَخْفی اَوْلِیاءَهُ فی خَلْقِهِ فَلا تَحْقِرَنَّ اَحَداً فَلَعَلَّهُ ذلِکَ الْوَلِیُّ
یعنی ای پسرک من خدای تعالی سه چیز را در سه چیز پوشیده داشته و پنهان کرده است خوشنودی خود را در طاعت

و نان بواره خو

و نان بواره نهان فرموده است پس کوچک مدار و حقیر مشمار هیچ طاعتی از طاعات شاید که در آن
نهاده خوشنودی خدای در آن پنهان باشد و خشم قهر خدای را در معصیت مخفی و پنهان کرده است
نظر و عقوبت خود را در گناه او پس کوچک مدان و حقیر مخوان هیچ گناهی از گناهان شاید که
نهاده سخط خدای در آن گناه در ترکیب شود پوشیده شده و ناگاه گرفتار شوی و گرد و پنهان داشته است اولیای
خود را در میان مردمان پس کوچک مدان و حقیر مشمر هیچیک از خلق را که مردمان خدا و لطف
در او باشد و چون او را حقیر کاری و ولی از اولیای خدای را حقیر شمرده باشی و در کتاب فصول المهمه مذکور است
در امام جعفر صادق علیه السلام حدیث کند که روزی پدرم در مجلس عالی جلوس فرموده بود ناگاه سر برآوردند
آنگاه سر مبارک بلند کرد و فرمود یا قوم کَیْفَ اَنْتُمْ اِذا جاءَکُمْ رَجُلٌ عَلَیْکُمْ فی مَدینَتِکُمْ هذِهِ فی
اَرْبَعَةِ الافٍ حَتّی یَسْتَعْرِضَکُمْ بِالسَّیْفِ ثَلاثَةَ اَیّامٍ فَیَقْتُلَ مُقاتِلَتَکُمْ وَ تَلْقَوْنَ مِنْهُ
بَلاءً لا تَقْدِرُونَ اَنْ تَدْفَعُوهُ وَ ذلِکَ مِنْ قابِلٍ فَخُذُوا حِذْرَکُمْ وَ اعْلَمُوا اَنَّ الَّذی قُلْتُ
لَکُمْ هُوَ کائِنٌ لا بُدَّ مِنْهُ یعنی ای قوم چگونه خواهید بود آنگاه که مردی بیاید و در میان شما درآید
تا در همین مدینه با چهار هزار مرد جنگی و شما را عرضه تیغ دارد تا سه روز و جنگاوران شما را بکشد
و از او بلائی بینید که نتوانید دفع آن را داشته باشید و این واقعه در سال آینده خواهد بود پس راه احتیاط
و رخنه کار را از دست مدهید و بدانید که آنچه گفتم مر شما را خواهد شد و چاره و گزیری از آن نیست و اهل مدینه بیخ
آن حضرت ملتفت نشدند و گفتند هیچ کاری هرگز نخواهد شد و چون سال دیگر آن واقعه رسید حضرت
ابو جعفر با اهل و عیال خویش و جماعتی از بنی هاشم از مدینه کوچ کرده و خارج شدند و از آن سوی نافع بن
الازرق با چهار هزار مرد در مدینه درآمد و خون مردمان بریخت تا سه روز مباح کرد و چنان شد که آنحضرت
فرموده بود که نوبت بنوبت سخنان آنحضرت فرموده بود و از کلمات آنحضرت که صاحب لواقح الانوار
ضبط کرده است این است لَیْسَ فِی الدُّنْیا شَیْءٌ اَعْوَنُ مِنَ الْاِحْسانِ اِلَی الْاِخْوانِ یعنی
نیست در دنیا چیزی که یاری کننده تر باشد از نیکی و احسان کردن با برادران و در کتاب نثر الدرر مذکور است
که روزی جماعتی از شیعیان در خدمت حضرت باقر علیه السلام حضور داشتند با ایشان فرمود اِتَّقُوا
اللّهَ شیعَةَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ کُونُوا النُّمْرُقَةَ الْوُسْطی یَرْجِعُ اِلَیْکُمُ الْغالی وَ یَلْحَقُ بِکُمُ التّالی
یعنی بپرهیزید از خدای ای شیعه آل محمد صلی الله علیه و آله و همیشه از بعد نمرقه وسطی و بالش
میانگین خود یعنی راه وسط گیرید و بر جاده وسط کار کنید تا رجوع نماید بسوی شما غالی و ملحق گردد بشما
تالی عرض کرد غالی و تالی کدام است فرمود اَلَّذی یَقُولُ فینا ما لا نَقُولُهُ فی اَنْفُسِنا یعنی

علی العکس شر بکند درباره او خیر بود و الحق در حق خود گفته باشم و در بعضی روایات شنوده شد نوشته خیر که
سزاوار خالق است و در حق مخلوق نیست و در روایت فرموده الَّذِی یَطْلُبُ الْخَیْرَ فَیَزِیدُهُ خیر العکس
العکس است در طلب خیر شر داوند و خیر فرا داور است آنگاه فرمود اِنَّهُ وَاللهِ مَا بَیْنَنَا وَبَیْنَ اللهِ
قَرَابَةٌ وَلَا لَنَا عَلَى اللهِ مِنْ حُجَّةٍ وَلَا نَتَقَرَّبُ إِلَيْهِ إِلَّا بِالطَّاعَةِ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مُطِيعًا لِلّٰهِ يَعْمَلُ
بِطَاعَتِهِ تَنْفَعُهُ وَلَايَتُنَا وَيْحَكُمْ لَا تَغْتَرُّوا وَيْحَكُمْ لَا تَغْتَرُّوا یعنی بدرستیکه نیست میان
ما و میان ما و خدا قرابت و خویشی و نیست از برای ما بر خدا حجتی بلکه ما را لطف و رحمت
در آفت او است و ما نمیتوانیم بجانب کبریای او تقرب جوییم مگر بطاعت او پس هر کس از شما مطیع
شما مر خدا را بود با طاعت او رفتار نماید از ولایت ما سود برد آنگاه دو مرتبه فرمود وای بر شما مغرور نشوید
نمونه دیگر در کتاب نثر الدرر مذکور است که عبد الرحمن معمر گفت با حضرت باقر علیه السلام عرض کردم خبر رسیده است
که در متعه حکم میفرمائی فقال احلها الله فی کتابه وسنها رسول الله صلی الله علیه وآله وعمل بها
اصحابه فرمود متعه را خدا در کتاب خود حلال کرده است و رسول خدا صلی الله علیه و آله در میان امت
سنت نهاده است و اصحاب که بر آن سید ابرار بودند بدان کار اقدام کرده اند عبد الله لیث عمر بن خطاب را نهی کرده از آن
کرده است آنحضرت در جواب فرمود فانت علی قول صاحبک وانا علی قول رسول الله
صلى الله عليه وآله یعنی تو متابعت صاحب خود عمر را اختیار کن و من فرمان رسول خدا صلی الله علیه و آله را یروم
عبد الله لیث با سرور گفت خوش دارد که زنان تو و دختران تو چنین کنند آنحضرت فرمود وما ذکر النساء هاهنا
یا انوک ان الذی احلها فی کتابه احلها لعباده اغیر منک وممن نهی عنها تکلفا بل یسرک
ان بعض حرمک تحت حائک یثرب نکاحا یعنی چیست نام آوردن زنان در این مقام ای دیوانه
هر آنکس که حلال کرده است متعه را در کتاب خود حلال کرده است از برای بندگان خود غیورتر است از تو و از
عمر که از روی تکلف نهی متعه نمود بلکه مسرور میکند ترا که بعضی از حرم تو در زیر جولاه بیابان یثرب
بطریق نکاح باشد عبد الله عرض کرد انکار متعه خوش نیاید فرمود فلم تحرم ما احل الله یعنی که
خدا حلال کرده است از چه رو تو حرام میکنی عرض کرد حرام نمیکنم ولکن جولاه کفو ما
نمی باشد فرمود فان الله تعالى ارتضى عمله ورغب فيه وزوجه حورا افترغب عمن
رغب الله فيه وتستنكف ممن هو كفو لحور الجنان كبرا وعتوا یعنی خدا پسندید عمل جولاه را
و تو از همسری او عار داری چنین کار [illegible] خدا بود رغبت نمود و حور بهشت را بزوجیت او
آیا تو روی بر میتابی از آنکسی که خدا بود رغبت کرده است و ننگ داری از خویشی کسی که بهال کفو حور

لابد نمود

محبت میتوان یافت کمتر دلگویی کسی چنین کار بد نکند و عبد الرزاق گوید نخندید و گفت من دانم بسیار
تا بود نماز [illegible] رو بیدار در ختمها علم هو انس و از زبان تا بوده است و از نظر بگیرد و در رکعت
و از کلمات آن حضرت است اِنَّ قَوْمًا عَبَدُوا اللهَ رَغْبَةً فَتِلْكَ عِبَادَةُ الْعَبِيدِ وَاِنَّ قَوْمًا
عَبَدُوا اللهَ شُكْرًا فَتِلْكَ عِبَادَةُ الْاَحْرَارِ یعنی آن قومی که پرستش کند خدا را از روی
فروتنی و خواهش این عبادت بندگان است و آن قومی خدا را عبادت کند از روی شکر نعمت او
نه از آنکه از روی طمع و خواهش این عبادت آزادگان است و فرمود آن حضرت سوال کرده که از چه
روی خداوند روزه داشتن را بر بندگان خود فرض و واجب کرده فرمود لیجد الغنی مس الجوع فیحنو علی
الضعیف یعنی از برای اینکه توانگر مس جوع و اضطراب گرسنگی را بچشد و بر ناتوان و درویشان نفقت
نماید و ابو عثمان جاحظ گفته است جمع کرده است صلاح شأن دنیا و دین را و اعالی آن بود محمد بن علی
علیه السلام در این کلمه فرموده است صلاح شان المعائش والمعاشر ملء مكيال ثلثاه فطنة
وثلث تغافل یعنی صلاح شأن و مصلحت معاش زندگانی و معاشرت کردن در جهان پر کردن ظرفی قلب و
و بر پیمانه مکیال است از آنکه دو ثلث فطنه و زیرکی و یک ثلث تغافل و کناره از بعضی حالات و امور
و ناملایمات و افعال و اقوال مردمان بر این صفت طریق را دارد زندگانی او بسر برد
و دیگر در تهنیت مردی که خدا پسری بوی داده بود فرمود اسال الله تعالی ان یجعله خلفا معک
وخلفا بعدک فان الرجل یخلف اباه فی حیاته وموته یعنی از خدا خواستارم که این مولود را
بگرداند با تو خلف تو و هم بعد از تو خلف تو زیرا که مرد خلف پدر میگردد در زمان زندگانی و بعد از
مردن او یعنی در زندگی بصلاح و صواب در جهت و بعد از خلف پدر واقع میشود و از کلمات آنحضرت است
اللهم اعنی علی الدنیا بالغنی وعلی الآخرة بالعفو یعنی خداوندا اعانت کن مرا در دنیا به غنی
و بی نیازی از خلق و اعانت کن در آخرت بعفو گناهان و قال علیه السلام ادب الله محمدا صلی الله
علیه وآله احسن الادب یعنی خداوند ادب فرمود محمد را صلی الله علیه و آله نیکوترین ادب پس آن حضرت
در قرآن کریم فرمود خذ العفو وامر بالعرف واعرض عن الجاهلین یعنی بعفو و گذشت کار کن و
بمعروف امر کن و از جاهلان روی گردان و فرمود ما آتاکم الرسول
فخذوه وما نهاکم عنه فانتهوا یعنی آنچه رسول بشما داد بگیرید و از آنچه نهی کرد باز ایستید
از آن کتاب بان فرمان سزاوار باشند که خدا رسول جمیع الرحمه و آله آن کار را فرموده بود
از ادب آنحضرت است که بر کسی که مبتلا بگناهی شده و پوشیده است آن سخن.

تو گفته خاطر شکسته می‌شود و گاه از آزار او کسی نشنیده‌ام که گوید یا ابا علی تو بزرگ قبیلهٔ و تم گفته یا بزرگ
هذا هذا بعد از آن سوال که خدا از تو برکت دهد این سخن را که گفته از برای چه بود و مقصود آنجناب چیست و امر
نیکو با ما بیرون چنانکه می‌شکسته و تو مرده شود شمعوهم با حسن اسمائهم نامید ایشان را به نیکو ترین نامهای
ایشان در غایة الملام مذکور است که حضرت امام محمد باقر علیه السلام فرمود هر که قدر و منزلت خود را
تو خواهی بدانی نظر کن بقدر و منزلت برادر افضل خود محمد و علی صلوات الله و سلامه علیهما در نزد خود چگونه است
یعنی چنانکه قدر و منزلت ایشان نزد تو بزرگ تر باشد قدر و مقام او نزد خدا عظیم تر باشد در کتاب حسب و حقیقة
الصفا این سخن را از آنحضرت علیه السلام مذکور نموده است مردم بدان سبب که ما ییروزند مال اهل بیت
رحمت و شجرهٔ نبوت و کان حکمت و مکان فرشتگان و محل فرود آمدن وحی هستیم و نیز از بلا مردم را با
بزرگ است و از مردمان بلا را نگاه داریم اگر ایشان را بخوانیم اجابت نمی‌کنند و اگر ایشان را ترک کنیم جز
آنحضرت با کاهی راه ندارند و مقصود ما گنجوران علم خدا و اولیای امر حکیم و ضامن اسلام هستیم با فتح کرده با
ختم خواهد فرمود پس بیاموزید هر آنکه آنرا که ما از دانه برویاند و آدمی را آفریده علم خدا اگر پیرو ناز او را
بیان کرده ما نمودیم و نیز از کلمات معجز علامات آنحضرت علیه السلام است که حدیث ما دشوار است و مردمان
آسان در نیابند و احتمال آن نمایند مگر فرشته مقرب یا نبی مرسل یا بنده که خدا دل او را بیازموده برای
ایمان و اخلاص بود باشد و نیز آنکه ما خازنان خدائیم در آسمان و در زمین نه از روی نقره
بلکه بر علم او گنجوریم و علم حق را ما میدانیم معجزات آنحضرت از حد حصر و عد بیرون است و تمامی
آنرا احصا و ادراک جمله آن نتوان نمود مثل امام علی معجزه است چه در جمیع صفات کمالیه بر جمیع
من فی الارض و السماء تقدم داشته بود و اگر اجزای این مثل اشغال بود لکن بعضی از علما بیرون خود و اولاد
ادراک و استیعاب خبر داشته و در بطون صحایف در گذاشته‌اند و در ذیل این ترجمه کلمات معجزه
نیز معدودی نگارش یافت و از برای ختم این باب تحفه ثمین و تبرک معدودی بر می‌نگاریم و در قصص المعجزه خبر از قدرت
مذکور است از زید بن ابی حازم روایت کرده است که روزی در خدمت ابی جعفر محمد بن علی الباقر علیهما السلام
بودم در این وقت زید بن علی برادر آنحضرت برآمد آنحضرت حضرت امام علیه السلام فرمود اما رایته لیخرجن
بالکوفة و لیقتلن و لیطافن برأسه یعنی این مرد او را در کوفه خروج خواهد کرد و کشته خواهد شد
نمود و سر او را خواهند گردانید و چنین شد که آنحضرت خبر داده بود و از حضرت امام جعفر صادق برین سوال
از آنحضرت مروی مرفوع است و دیگر که حکایت که هست در میان مکه و مدینه بودیم با کاروان که شتر را
دیدیم که در بیابان ان المکاری است که گاه از آنکه آنجا رسید و گاه پنهان میگشت تا کاه راه با نیکو گفت و بیان آنحضرت مبعوث شده

هم پیدا تر کم

چون تنگ یافت که با جمیع بین تنفس باز گشت بالعیه پس بر سلام دست او بوسید بالاش باز گفتم و هوش منظر او بر
از نگاه من قال من الاراض فرمود ای کوه بخشی فرمود پس بر خدا یار عرض کردم زاد و توشه تو چیست فرمود تقوی گفتم
فرمود مرد غریب عرض کردم بر کسی فرمود آثار جمیل علوی بر دل عرض کردم آنگاه شروع تعداد این ابیات نمود

فَنَحْنُ عَلَی الْحَوْضِ رُوّادُهُ	نَذُودُ وَنُسْعِدُ وُرّادَهُ
فَمَا فَازَ مَنْ فَازَ إِلَّا بِنَا	وَمَا خَابَ مَنْ حُبُّنَا زادُهُ
فَمَنْ سَرَّنَا نَالَ مِنَّا السُّرُور	وَمَنْ سَاءَنَا سَاءَ مِیلادُهُ
وَمَنْ کَانَ غَاصِبَنَا حَقَّنَا	فَیَوْمُ الْقِیٰمَةِ مِیعَادُهُ

کنایت از آنکه ما را حضرت مهتران جهان باماست جان جانداران و دو نعمت بیران و حوض کوثر و حور و غلمان در قبضه
اقتدار و اختیار ماست فوز و فلاح کامیابی و صلاح در حضرت ماست هیچ کس جز به ما فائز نشود و سبک
از دوستان ما خاسر و خائب نگردد هر کس در آستان ما کلیوس ببت و صفای دوستی و صدق عقیدت راسخ است
ما را در جهان سرور و فرح و بهجت بیفزاید و هر کس با ما به نفاق و شقاق کار کند در جهان بهانه بیاید و تنها کار و زیان
و خسران در بیابد و هر کس از حقوق ما کاهد روز رستاخیز هنگام بیابد پس از آن فرمود محمد بن علی بن الحسین بن
علی بن ابیطالب هستم از آن پس عقبت دیگران نشدم او را ندیدم و ندانستم به زمین در یا به آسمان اندر شد
و در خبرت مخصوص مذکور است که حضرت باقر علیه السلام این ابیات را در حق اولاد امجاد خود فرمود و نیز
در کتاب مذکور مسطور است که آنحضرت در حال وفات تکرار نمی‌فرمود قُتِلَ عَلِیُّ بْنُ أَبِیطَالِبٍ وَ لَهُ ثَمَانٌ وَ خَمْسِینَ خبر در زمان وفات
سَنَةً وَ قُتِلَ الْحُسَیْنُ عَلَیْهِ السَّلَامُ وَ لَهُ ثَمَانٌ وَ خَمْسِینَ سَنَةً وَ مَاتَ عَلِیُّ بْنُ الْحُسَیْنِ وَ لَهُ ثَمَانٌ
وَ خَمْسِینَ سَنَةً وَ أَنَا الْیَوْمَ ابْنُ ثَمَانٍ وَ خَمْسِینَ سَنَةً یعنی کشته شد علی بن ابیطالب در زمانی که پنجاه و هشت
سال از روزگار مبارکش برگذشته و کشته شد حسین علیهما السلام و سال آنحضرت پنجاه و هشت سال از عمر شریفش
بپایان رفته بود و وفات کرد علی بن الحسین علیهم السلام و سال آنحضرت پنجاه و هشت سال از زمان سعادت
نشان بگذران رفته بود و من امروز سنین عمرم پنجاه و هشت سال است و این حدیث با عمر حضرت امیرالمؤمنین
علیه السلام موافقت نکند و در فصول المهمة و مدینة المعاجز از حضرت امام جعفر صادق علیه السلام مرویست وصیت در غسل و کفن و قبر
که در آن روز که پدرم وفات کرد در حضور هشتم و آنحضرت بشأن خود در باب غسل و کفن و
دخول قبر شریف خود وصیت میکرد پس عرض کردم یا اَبَاهْ مَا رَأَیْتُکَ مُنْذُ اشْتَکَیْتَ أَحْسَنَ
مِنْکَ الْیَوْمَ مَا رَأَیْتُ عَلَیْکَ أَثَرَ الْمَوْتِ یعنی ای پدر بزرگوار ندیده‌ام ترا از آن هنگام که از
رنجوری شکایت داشتی بهتر از آنکه امروز هستی و نمی‌بینم بر تو نشان مرگ فرمود یا بنی اما سمعت

خبر دادن از زمان وفات

عَلِيِّ بْنِ الْحُسَيْنِ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ يُنَادِي مِنْ وَرَاءِ الْجِدَارِ يَا مُحَمَّدُ تَعَالَ عَجِّلْ یعنی [illegible]
حسین علیهما الصلوة از پشت دیوار ندا میکند که ای محمد بشتاب و تعجیل کن و ایضا از حضرت صادق علیه السلام
در مدینة المعاجز مسطور است که فرمود قَالَ أَبِي ذَاتَ يَوْمٍ إِنَّمَا بَقِيَ مِنْ أَجَلِي خَمْسُ سِنِينَ فَحُسِبَتْ
فَمَا زَادَ وَلَا نَقَصَ یعنی روزی پدرم باقر فرمود که از روزگار عمر من نمانده است پنج سال پس شمردیم
نه زیاد بود نه کم دیگر در مدینة المعاجز از ابن شهرآشوب روایت است که علی بن ابی حمزه و ابو بصیر روایت

نمودن صحیفه را [illegible]

کرده‌اند که در حضرت ابو جعفر علیه السلام موجود بودیم پس کنیزکش [illegible] آنحضرت فرمود ای
کنیزک مصباح را بیاور و او رفت و آنگاه فرمود آن سفط را که در فلان مکان است بیاور و سفط
جامه‌دان و عطردان و تابوت و جعبه کوچک را نیز گویند پس سفط مهری یافته رفت و آن
جناب [illegible] صحیفه برگرفت و از سر مهر بگشود و از طرف اسفل گشود و گستردن گرفت
تا کاغذ به شش یا ربع آن رسید نظر بسوی فرزند افکند و [illegible]
بدانجا که [illegible] نظر افکند دست مبارک بر سینه ام [illegible] فرمود ابا
أَنْتَ لَا تُبْصِرُ [illegible] عرض کردم آری [illegible] فرمود [illegible]
[illegible] صحیفه فرمود [illegible] فرزندان [illegible]
آنگاه فرمود ای علی [illegible] آگاهی [illegible]
آنگاه [illegible] فرزندان تو [illegible] ابن ابی حمزه

خبر دادن از حکومت عمر بن عبد العزیز

میگوید [illegible] سال [illegible] فرزندان [illegible]
در این صحیفه دیدم و در کتاب مذکور روایت است از ابو بصیر حدیثی که [illegible] در مسجد
بعیم در این هنگام عمر بن عبد العزیز در حالیکه [illegible] غلامی [illegible] آنحضرت

نمود

فرمود لَيَلِيَنَّ هَذَا الْغُلَامُ فَيُظْهِرُ الْعَدْلَ وَيَعِيشُ أَرْبَعَ سِنِينَ فَتَبْكِي عَلَيْهِ أَهْلُ الْأَرْضِ
وَتَلْعَنُهُ أَهْلُ السَّمَاءِ لِأَنَّهُ يَجْلِسُ مَجْلِسَنَا وَلَا حَقَّ لَهُ فِيهِ یعنی [illegible] امر
خلق [illegible] و عدل و [illegible] چهار سال زندگانی [illegible] مردم
زمین [illegible] او [illegible] جلوس
میکند [illegible] عمر بن عبد العزیز مالک مملکت [illegible] در عدل و انصاف غایت

خبر دادن جابر [illegible]

جهد [illegible] در کتاب مذکور از حضرت صادق علیه السلام روایت است که فرمود در [illegible]
[illegible] جابر بن یزید در [illegible] آن حضرت [illegible]

یا ابا جعفر بود

یا ابا جعفر بود [illegible] ابن علی بن ابی طالب علیه السلام [illegible]
در [illegible] نکاح در آورد [illegible] خوله حنفیه [illegible] حضرت [illegible] علیه السلام [illegible]
جابر بن یزید [illegible] جابر بن عبد الله [illegible] محمد بن علی [illegible] جابر بن یزید [illegible]
جابر بن عبد الله از درون [illegible] جابر بن یزید [illegible] جابر یا الفاء [illegible]
[illegible] جابر بن یزید [illegible]
[illegible] جابر بن یزید [illegible]
[illegible] سؤال [illegible]
در [illegible] دعوت [illegible] جابر [illegible]
[illegible] حضرت امام علیه السلام [illegible] فَقُومُوا إِلَى الشَّيْخِ لِتَسْأَلُوهُ حَتَّى يُنْبِئَكُمْ
بِمَا سَمِعَ وَرَأَى [illegible] سؤال [illegible]
آن [illegible] علی بن ابی طالب علیه السلام [illegible]
پس [illegible] نکاح [illegible] جابر [illegible]
مرد [illegible] سؤال [illegible]
[illegible] حنفیه [illegible]
[illegible] حضرت [illegible]
[illegible] السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْكَ وَآلِكَ أَهْلَ بَيْتِكَ
مَوْلَايَ أُمَّتُكَ سَبَقَتْنَا شَيْئًا أَنْ نُؤْتَى الْيَتِيمَ وَاللهِ مَا كَانَ لَنَا إِلَيْهِمْ مِنْ ذَنْبٍ إِلَّا الْمَيْلُ إِلَى أَهْلِ
بَيْتِكَ تَحَوَّلَتِ الْحَسَنَةُ سَيِّئَةً وَالسَّيِّئَةُ حَسَنَةً فَسُبِينَا [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] حنفیه [illegible]

بوکه کهاری یکگاه چنین امری نتواند کرد که این بخن نخواهد کرد اگر تو اه بود مگر کسی که خبر که ما اسرار آن بخن را کنم
در آن ساعت را از نکنم مادر من مدفن شدم پس مردمان خاموش شدند و مردم در اهل نجران بجهد از این بخن مشغول ایشان شدند
و در اخبار ایشان گفت از آن قوم در کار او در حیرت بماند پس ابو بکر با جماعت گفت حقیقت آن بوده است
با اهل نجران بسته در گفت از آن بخن او که بسیاری ابو بکر گفت این بخن چیزی بوده عقیق او محصور در
این جاریه از بزرگان قوم خود بوده است و اگر نه بدید علامت نکرده است و او را به ذوق فرو گرفته است و چیزی نگفته تصدیق آن
ایکان ما بو حنفیه گفت بخن خویش در غیر موضع افکندی بوکه نمازه چنین و دروغ بر من بدنیا نه و چیزی که از
نگفتم و لا بد است که چنین بخن و بخن صاحب این زنان دروغ نگفتم پس از آن ساکت شد و خالد و طلحه جا سپار خود را فرستاد
دختوله در ناحیه نشسته در این وقت حضرت امیر المؤمنین علی بن ابی طالب علیه السلام در آن مجلس گشت و آن دختر را که
در حضرت سرمونی داشته و مولائی ما را در نخن خویش بر می خوانده است و احوال و قصه او چنین و چنان است
در حالت ولادتش و آنکه در زمان مدفن آمدن او را کنم و در آن گفته است چنین و چنان است و تمامت این جمله در لوحی
که با خود داشت مکتوب است پس خوله آن لوح بیرون آورد گفت که این بخن آنحضرت علیه السلام بشنید و آنکه در
آن لوح دیدند با آنکه آنحضرت علیه السلام خبر گفته بود یکسان دیدند بو حرفی از آنکه تحریف کم و زیاد شد پس ابو بکر
با آن حضرت عرض کرد که این جاریه را بو بکر ار او بخش که غرض تولد و دور برکت دهد در این وقت سلمان برخاست
و گفت والله ما اخذها هنا منه على امير المؤمنين بل لله المنة ولرسوله ولامير المؤمنين والله
ما اخذها الا للمعجز الباهر وعلمه القاهر وفضله الذی یعجز عنه فضل کل ذی فضل بوکه گفتار
حنفیه او را بو فتر نیست بلکه منت خاص خدا و رسول خدا و امیر المؤمنین است بوکه گفتار امیر المؤمنین
گرفت خوله و او مکر بو اسطه معجز باهر و علم قاهر و آن فضیلتی که عاجز بود از آن فضیلت فضل هر صاحب
فضل پس از آن مقداد از آن بر کرد و گفت ما بال قوم قد اوضح الله لهم الطريق للهداية فاخذوه
واخذوا طريق الغى وما بال قوم الادنين لهم فيه دلا بل امير المؤمنين بغير حرب آن قوم بود
فرا فرد روشن حسه است راه رحمت و طریق هدایت بو از برای ایشان پس این راه را بو بکر سپید از راه کور
بمیراند و نیست هیچ قوم و جماعت مگر آنکه منکر است دلایل امیر المؤمنین علیه السلام را در آنگاه ابوذر
لب به بخن بر گشاد و گفت وا عجبا لمن يعاند الحق وما من وقت الا و نظر الى بيانه ايها الناس ان
الله قد بين لكم فضل اهل الفضل ثم قال يا فلان اتمن على اهل الحق بحقوقهم وهم باني
بذلك احق واولى بغیر عجب و منکر است مرگ که بود با حق عقل میوه زنده و دل انکه هیچ انکار
مرگ نبود مگر که در انکار آن نظر در وا مردمان بها اظهار روشن و انکار حق است از برای تمام فضیلت

امر فضل بو

امر فضل بود پس از آن گفتار فقرات که منت نگذارد بر اهل حق که وقت ایشان بدان کار که گفتم بوقت تو
اندر است احق داده است و عمار گفت بوکه نبیند هم از آن گرد در زنده کان رسول خدا صلی الله علیه و آله به
علی علیه السلام بامارت مؤمنین سلام فرستاد در این وقت عمر او را از آن بخن بانوات و جرم کرد و ابو بکر از جانب
خود نشست پس از آن علی بن ابی طالب علیه السلام خوله را بو سجانه اکار دخت عیسی فرستاد و در مولائی او را
و جابر او و نکاح فرستاد و نیکو ساز پس خوله جنان تر که اکار را ببو تا برادرش جامد آنگاه علی بن ابی طالب علیه السلام
او را بو نکاح بست و این دلیل بر علم امیر المؤمنین علیه السلام و فرط دانش و کوارث رجعت از این گفتار
او چنین بود که آنحضرت علیه السلام بو بوجه نکاح تزویج کرد چنین که جابر بن عبد الله انصاری رسید آنجا عت گفته از
تو از آتش دوزخ نگاه داد و راسته بود چنانکه بود از حرارت تشنگی و نشست و با نفس دیگر در کتاب
مذکور از ابو جعفر محمد بن جریر طبری منقول است روایت که بست هم وقتی قیس بن ربیع در حضرت محمد صلی الله علیه و سلم
مهمان گفته قیس میگوید در آن زمان آنحضرت جز خشت که هیچ چیزی نبود چنین ایام غریب در آمد آنحضرت بنماز شد
من نیز با او بنماز ایستادم پس آن دست مبارک بر آن خشت نهاده است که سکین بر سر او کرده بود و خورش و خوراکش
از هر گرم و تر بود اهل آن گفتند بود بجز فرمود که کل هذا مما اعطى الله للاولياء بخور که این نوبه دهنده است
خدا از جانب اولیاء بردار فرموده است پس آنحضرت تناول فرمود و من نیز خوردم پس از آن بانده در همان خشت
جا بر گرفت و سیر شده و تشنگی فرو گرفت تا گاه که آنحضرت از بهر حاجت خویش بیرون شدند من
آن خشت را بر گرفتم و دیدم جز خشتی که هیچ نیست پس از آن امام علیه السلام در آمد و از آنکه من در
حیرت افتادم دانا بود پس از آن از خشت قدحی از کوزه و ظرفی را ببه از آن در آن آب بیرون آوردند
و من در آنحضرت باز ایستادم پس بموضع خود باز گردانید و فرمود تا بعد از این هیچ است با من علیه السلام
که اهل جبار از روستای آن معجزات محمود وقوف نداشته آنگاه خشت طلا که او را بخن ساخته و خشت گفتم نمود
و هم ابو جعفر طبری در کتاب الامامه منقول است از عماره بن محمد صدیق که است او در حضرت محمد بن علی علیهما السلام بودم
و در دست مبارکش چوبی باریک بود و از آن چوب از احوال هر گذری بر آن سکه بغیر بود و چوب جواب عرض نمود
و من گفت آب میسر چنین و چنان نه و خواهد و در وی خواهد گرفت و در او بینه از آن و اتفاق شد و طلاق
گفته را رشد و چوب بر در یکه موضع بغرد و چلپین پس از آن دیدم آنحضرت چوب را بر زمین بشکست و دور
افکند و دیگر با او فرا هم رسید و چوب که در نیز در کتاب بوده از محمد بن مسلم مذکور است که گفت آنحضرت
ابو جعفر علیه السلام در میان مکه و مدینه سیر می کردیم من بر جماری بر نشسته بودم و آنحضرت بر استری سوار بود
در این وقت گرگی از فراز کوه بدید از گفته تا گاه که با آن حضرت رسید و آن حضرت از برای او بود

باز داشت و آن گرگ رو به وی کرد و دست بر قربوس زین امام نهاد و گردن بسوی آن حضرت کشید و آن حضرت گوش
مبارک نزدیک دهان او فرا داشت و بعد [illegible] فرمود برو چنان کنم و گرگ بهروله در بیابان شد پس
عرض کردم فدای تو شوم چیزی عجیب دیدم فرمود آیا دانستی چه گفت گفتم خدا و رسول او و فرزند رسول او
بهتر داناترند فرمود این گرگ مذکور گفت که زوجه من در این کوه است و زادن بر او سخت گشته است
پس خدا را بخوان که آن را خلاص کند و از نسل من گرگی را مسلط نگرداند بر یکی از شیعیان تا ابد پس گفتم
چنان کردم و دیگر از آن جمله روایتی است که زراره روایت نموده است و از ابو جعفر علیه السلام شنیدم که فرمود
[illegible] در مدینه مردی آمد [illegible] ابن آدم علیه السلام در آنجا است پس قابیل [illegible] بنده بود و
[illegible] آفتاب [illegible] و در اطراف او آتش [illegible]
و جنب زمستان [illegible] آب سرد [illegible] از آن ده مرد [illegible] از آن قریه مردی [illegible]
و کلاب [illegible] پس آن مرد [illegible] قابیل گفت [illegible]
قابیل گفت این مرد [illegible] از او [illegible]
[illegible]
[illegible] زراره میگوید از حضرت ابی جعفر علیه السلام پرسیدم [illegible] اولاد در حضرت
عذاب [illegible] در کتاب مذکور از اسود بن
سعید مذکور است که گفت حضرت ابی جعفر سلام الله علیه بمن فرمود یا اسود بن سعید ان بیننا
وبين كل ارض ترا مثل ترا البنا فاذا امرنا في الارض بامر جذبنا ذلك الترا فاقبلت
الارض الينا بقليبها واسواقها ودورها حتى تنفذ فيها ما نؤمر من امر الله تبارك وتعالى
یعنی ای اسود بن سعید در میان ما و هر قطعه زمینی ریسمانی است مثل ریسمان بنا که ما چون در
زمین امری را [illegible] این ریسمان را بکشیم پس زمین رو بسوی ما آید با [illegible] و بازارها و خانه های
آن رو بما آید حتی اینکه نفوذ می کنیم و جاری میشود در آن هر چه حکم کنیم از امر خدای تعالی و نیز در کتاب مدینة المعاجز
از جابر بن یزید روایت است که وقتی در خدمت حضرت ابی جعفر صلوات الله علیه بودم و از [illegible]
شکایت نمودم فرمود ای جابر [illegible] چیزی [illegible] کمیت بن زید شاعر
داخل شد و با آن حضرت عرض نمود فدای تو گردم آیا رخصت میفرمائی که انشاد کنم ترا قصیده که در حق شما
گفته ام فرمود بخوان پس کمیت انشاد کرد [illegible] فرمود ای غلام در این خانه
برو و بدره از برای کمیت بیاور و بده پس غلام بیاورد و داد او را کمیت عرض کرد جعلت فداک

لا یصلح لمکار

لا یصلح [illegible] اذن در قصیده دیگر عرض کنم فرمود بیاور و او قصیده دیگر انشاد کرد آن حضرت فرمود بدره
دیگر از برای او بیاورید و از آن [illegible] کمیت عرض کرد پس رخصت عرض قصیده سیم
خواست و آن حضرت اذن داد و او [illegible] پس آن بدره سیم [illegible] از برای او [illegible] کمیت گفت والله
[illegible] چیزی از دنیا [illegible] حب و [illegible] والله [illegible]
رسول خدا صلی الله علیه و آله و آنچه واجب گردانیده است خدا بر من از حقوق شما پس حضرت ابی جعفر
علیه السلام در حق او دعای خیر گفت پس از آن فرمود ای غلام این بدره را [illegible] و غلام [illegible]
رد کرد جابر گوید [illegible] آن حضرت [illegible] فرمود چیزی نیست و [illegible] کمیت
[illegible] درهم امر فرمود [illegible] کمیت برخاست رفت آنگاه آن حضرت فرمود ای جابر برخیز و در آن خانه
شو [illegible] شدم و در آنجا چیزی نیافتم [illegible] آمدم [illegible] پس باز گشتم فرمود یا جابر ما سترنا
عنك اكثر مما اظهرنا لك یعنی ای جابر آنچه از معجزات خود از تو پوشیده ایم بیشتر است از آنچه اظهار
نموده ایم از برای تو پس از آن [illegible] دست [illegible] در آن خانه [illegible] و پای مبارک بر زمین
نهاد [illegible] پس از آن فرمود ای جابر ببین [illegible]
آن کس که وثوق داری با او از اخوان تو یا جابر ان جبرئیل علیه السلام اتی رسول الله
صلى الله عليه واله غير مرة بمفاتيح خزائن الارض وكنوزها من غير ان ينقصه الله
مما اعد له شيئا فاختار التواضع لربه عز وجل ونحن نختاره يا جابر ان الله اقدرنا
على ما نريد من خزائن الارض ولو شئنا ان نسوق الارض بازمتها لسقناها
فرمود ای جابر [illegible] جبرئیل علیه السلام [illegible] کلیدهای خزینه های زمین و کنوز آن را بخدمت رسول خدا
صلی الله علیه و آله آورد و آن حضرت [illegible] بدون اینکه از آنچه خدای بآن حضرت از درجات
و مقامات و مثوبات و عطایای بی شمار [illegible] چیزی کاسته شود و آن حضرت تواضع [illegible]
پروردگار خویش عز و جل اختیار فرمود و ما نیز همان را اختیار کرده ایم ای جابر بدانکه خدا ما را قدرت
داده است [illegible] هر چه اراده کنیم از گنجهای زمین و اگر بخواهیم [illegible]
با مهارها [illegible] میکشیم [illegible] در کتاب [illegible] مذکور است [illegible] از آن حضرت
ابی جعفر علیه السلام [illegible] مستعد شدم ناگاه [illegible]
پس صف [illegible] دیدم [illegible]
[illegible] آن حضرت شدم

خبر از احوال قابیل

[illegible] زمین [illegible]

حکایت آن حضرت با کمیت شاعر

[illegible] آن حضرت

و عرض کردم جعلت فداک امروز از دامن تو بیرون آمدم و جمعی را دیدم که از در بیرون آمدند و نشستم
بی آنکه بعضی از ایشان را بشناسم پس فرمود ایشان گروهی از برادران تو از جنیان بودند گفتم چه بود که عرض کردم
فرمودند فرمود اُولئِکَ اِخْوانُکُمْ مِنَ الْجِنِّ یَأْتُونا فَیَسْئَلُونا عَنْ حَلالِهِمْ وَ حَرامِهِمْ وَ مَعالِمِ دِینِهِمْ
یعنی ایشان جماعت اخوان تو اند از جنیان که می‌آیند با ما پس سوال میکنند ما را از حلال و حرام
خود و معالم و نشانهای دین و احکام خود و دیگر آنچه که اند در کتاب از محمد بن مسلم روایت کرده که گفت
از حضرت ابی جعفر سلام الله علیه شنیدم که مردی از اهل افریقیه بیغمبر حکم آمد
عرض کرد او صحیح و سالم بود زنده بگذاشتم در اسلام بیغمبر آنحضرت فرمود رحمه الله گفت
جعلت فداک مگر مرد فرمود آری رحمت کند او را خدا گفت کدام وقت مرد فرمود روز بعد از
بیرون آمدن تو و نیز در کتاب مذکور از محمد بن سلیمان مسطور است که گفت مردی از اهل شام بخدمت
ابی جعفر علیه السلام آمد و شد میکرد و مرکز او در مدینه بود و در مجلس آنحضرت آمد و شد داشت و با آن
حضرت میگفت ای محمد بدان که من بواسطه محبت با تو در مجلس تو حاضر میشوم و نمیگویم که کسی در زمین
مبغوض تر نزد من از شما اهل بیت و میدانم که طاعت خدا و طاعت امیرالمومنین در
بغض و عداوت با شماست لیکن تو را مردی فصیح و با ادب و خوش سخن میبینم بواسطه حسن ادب تو
با تو آمد و شد میکنم و حضرت امام علیه السلام در جواب او بغیر از سخن خیر نمیگفت و میفرمود هیچ پوشیده بر خدا
پوشیده نیست و مرد شامی مدتی در آن حال بود تا آنکه رنجور گشت و درد بر او شدت یافت و چون
سنگین شد ولی خویش را بخواند و گفت چون تو را رفتن فرمود به سر کیسه برو نزد محمد بن علی علیهما السلام
شو و از وی خواستار باش که بر من نماز کند و بگو که باز نماز من تو را بدین کار امر کرده‌ام و چون نیمه
شب در آمد چنان دانسته که او بمرد و اولیای او به مردگان برگشتند و چون بامداد در رسید ولی آن مرد
بمسجد درآمد و چون آنحضرت از نماز و تعقیب فارغ شد آن مرد گفت یا ابا جعفر فلان مرد شامی هلاک
شد و او از تو خواهش داشته که بروی نماز گذاری حضرت ابی جعفر علیه السلام فرمود چنان نیست چه
بلاد شام بلاد سردسیر است و بلاد حجاز گرم است و گوشتش شدید است بازشو و تعجیل در کار
صاحب خود مکن تا من به تو بیایم پس از آن آنحضرت از مجلس خود برخاست و وضو تجدید
و دیگر باره معاودت فرموده دو رکعت نماز بجا آورد آنگاه دستش را در برابر روی مبارک برداشت
چنانکه خدا خواسته است پس بسجده رفت تا گاهی که آفتاب طلوع کرد پس برخاست و بمنزل شامی رفت
و او را بر روی در آمد و او را بخواند و شامی جواب بداد پس از آن شامی را بنشانید و ...

زنده کردن شامی

با آنکه

با آنکه سویقی از برای او آورده بود و با اهل او فرمود که اول او را بسازند و بدهند او را سویق خنک که او را از طعام باز دارد آنجا
مرحمت فرمود و حضرت بر بالای مرد شامی محبت نمود و آنحضرت ابی جعفر سلام الله علیه در آمد عرض کرد شهادت
میدهم بر اینکه تو حجت خدائی بر خلق خدا و باب خدائی هر کس از آنجا بیاید و هر کس از حضرت تو بگذرد
گمراه شود خائب و خاسر و ناامید و گمراه و دور از طریق هدایت راه یابد حضرت امام علیه السلام
فرمود وَ ما بَدا لَکَ چه از برای تو پیدا شد ... آمد عرض کرد شهادت میدهم بر اینکه نزد تو روح مرا
قبض نمودند دیدم و مرا بجز از سفارت روح چیزی نگذاشت شنیدم گوش خود از شما ...
آن بود در خواب بگشایم ... او را از کوایه ... این سخن آواز ... حضرت ابی جعفر
سلام الله علیه فرمود اَما عَلِمْتَ اَنَّ اللهَ یُحِبُّ الْعَبْدَ وَ یُبْغِضُ عَمَلَهُ وَ یُبْغِضُ الْعَبْدَ وَ یُحِبُّ عَمَلَهُ یعنی آیا
ندانسته در حال ... دوست میدارد بنده را و مبغوض میدارد کردار او را و مبغوض میدارد بنده را و دوست میدارد
کردار او را و بود آن مرد شامی از آن از جمله اصحاب آنحضرت علیه السلام گردید و دیگر در کتاب مذکور از سید
اجل سید مرتضی رحمة الله علیه مروی است در آن هنگام که سلطنت بنی امیه راست گردید در روزگار
چنان که تو اشنیده در ... ایام از شیعیان خود ... تا هزار ماه در منبرها بر حضرت
امیرالمومنین علی بن ابیطالب علیه السلام لعن فرستادند و در بلدان و امصار شیعیان امیرالمومنین را
ناگاه بگرفتند و بکشتند و علمای خویش را به هر کلام دینی فرستادند برای اینکه ...
ایشان ... هر کس از شیعیان ... از آن ... بر آنحضرت
لعن کند و گرنه کشته میشد و چنان اسمی از شیعه باقی ...
آنحضرت زین العابدین سلام الله علیه شکایت بردند و عرض کردند ای فرزند رسول خدا ... از
شهرهای خویش آواره ... و بسرعت دشمن بکشتند و لعن امیرالمومنین علیه السلام ...
و در مسجد و منبر رسول خدا صلی الله علیه و آله جاری کردند و هیچ منکری ایشان را از آن کردار
نکرد و ... حالت ایشان را تغییر نداد و اگر ... لعن ... این مرد ابوتراب
و این خبر به پادشاه ... و مکتوب ... این مرد ابوتراب ... داد
و ... آنگاه ... حضرت علی بن الحسین سلام الله علیهما این کلمات ... نظر
و قال سُبْحانَکَ ما اَعْظَمَ شَأنَکَ اِنَّکَ اَمْهَلْتَ عِبادَکَ حَتّی ظَنُّوا اَنَّکَ اَهْمَلْتَهُمْ وَ
هذا کُلُّهُ بِعَیْنِکَ اِذْ لا یُغْلَبُ قَضاؤُکَ وَ لا یُرَدُّ تَدْبِیرُ مَحْتُومِ اَمْرِکَ فَهُوَ کَیْفَ شِئْتَ
وَ اَنّی شِئْتَ لِما اَنْتَ اَعْلَمُ بِهِ مِنّا عرض کرد ... کلام ...

خبر خطبای شروف

نگفتار خود بود در مکافات اعمال مهلت میگذارد و گمان میکنند که مهمل نشسته و با جهال خواهد گذشت و این
جمله ببین تو و بفهم که نوبت توست چه آنکه قضا فرموده بجز منسوب نشود و بهر امر محکم نقطه ای دارد بر
آن تردید مکن باشد چنین پس هر چه هست چنان است که خود خواسته و تا هر کس که بخواهد رجوع تو از ما بدان داناتر
هستی پس از آن فرزند خویش محمد باقر علیه السلام را طلبید و فرمود یا محمد بخش گوید فرمود چون ابا دلنو
سوی پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله ببر و آن خیط را بده چون حضرت باقر صلوات الله علیه آمد برگیر
فحرّکه تحریکاً لیّناً و لا تحرّکه تحریکاً شدیداً فتهلکوا اجمعین یعنی آن خیط را حرکت بده حرکت آهسته
بنرمی و حرکت مده حرکت سخت شدید که اگر بشدت حرکت دهی خلایق جمیع هلاک میشوند جابر گفت من بعد
میگوید من از آن سخن در شگفت ماندم و ندانستم چه بگویم و چون بامداد دیگر بخدمت آن حضرت رسیدم و از
شدت سعی و حرص که بر دیدن آن امر و خیط داشتم آن شب بر من دراز بر گذشت پس در آن روز همی
بیاب و وقت بفهم آنحضرت بیرون شد و من سلام کردم و سلام مرا جواب داد و فرمود حیرت زده از
حال درآمدی و چه آنکه بگفتار دیروز گفتم تو با پدرم عرض کنم تو با بطه آن امام علیه السلام دیروز مذکور
آن خیط بود چه برگرفت از ارث رسول خدا صلی الله علیه و آله آورده بود و بمسجد بگذارد و جنبش نرم بدان
بده و سخت جنبش مده تا مردمان را جمیع هلاک نکند حضرت باقر علیه السلام فرمود لولا الوقت
المعلوم والاجل المحتوم والقدر المقدور لخسفت بهذا الخلق المنکوس فی طرفة عین بل
فی لحظة یعنی بدرستیکه اگر این نبود مردمان باشد بوقت معلوم و زمان محتوم در اندازه تقدیر
مقدر از پیش جهان بیرون شوند هر آینه این مردمان را بزمین فرو میبردم و خسف میکردم این آدمیان
منکوس را در یک چشم بهم زدن بلکه در یک لحظه ولکنا عباد مکرمون لا یسبقونه بالقول و بامره
یعملون یا جابر ولکن ما بندگان گرامی هستیم و بر خواست خدا در سخن پیشی نگیریم و با مر او عمل مینمائیم و هر چه او
بخواهیم و برضای او خشنودیم ای جابر جابر عرض کرد ای سید و مولای من چرا ایشان را منکوس گفتی گوی و کارش
ظاهر بگو ای جابر فرمود بجهت آنکه بگفته خدا روز گذشته را شنیدیا و حدیث بدر هم نگاشته میکند و از
آن ملامتی جابر شکفته عرض کرد ای سید و مولای من آن کار ایشان فرمود آنحضرت ملا ذات را که با ایشان را
در بیم و رعب در افکنم شاید بازگردند از کار خویش رغبت نمایند وکنت احب ان اهلک
طائفة منهم و نطهّر الله البلاد والعباد منهم اما فی دولت هستم و جابر از ایشان هلاک کنند
و ضرر ایشان بلاد و عباد را از ایشان دور سازیم ای جابر عرض کرد ای سید و مولای من چگونه
ایشان را در رعب افکندی و حال آنکه ایشان از خود هیچ بیرون رفتند حضرت باقر علیه السلام فرمود

امض بنا الی مسجد رسول الله صلی الله علیه و آله و سلم لاریک قدرة من قدرة الله تعالی
التی اختصنا بها و ما منّ به علینا من دون الناس پس در خدمت آن سرور بمسجد رسول خدا صلی الله علیه و آله
راه بر گرفتیم تا بدر مسجد رسیدیم از قدرت خدا و مخصوص حضرت است ما شنیدیم و آن خیط را بگشت آنحضرت
مدان ببین پس مرا از دیگر مردمان جابر در ... است آن حضرت رفت بمسجد درآمد و آن حضرت دو رکعت
نماز بگذاشت پس از آن صورت مبارک بر خاک نهاد بگذارد کشیده فرمود پس از آن سر مبارک بلند کرد و از آستین
خویش رشته باریک بیرون آورد که بوی مشک از آن بر میخاست و آن رشته در چشم از سوفار سوزن نازکتر
بود پس فرمود ای جابر بگیر سر رشته بسوی خود دار و برفق در ببر و حرکت ده و آن سو جابر چون که
او فرمود آنگاه فرمود آهسته کار فرمای و از آن پس آن رشته را جنبش آهسته و خفیف بیاد ده
در حال زمین لرزید حرکت داد پس از آن فرمود آن سر رشته را بگذار پس بنگرفتم و عرض
کردم ای سید من کور ... فرمود بیرون شو و بنگر حال مردمان چگونه است جابر گفت از مسجد بیرون شدم
و مردمان را دیدم در صیحه و ناله و از هر طرف صیحه برمی آید و در مدینه زلزله گفت بدیدم که مردمان
لرزه فرو گرفته و خرابی در خانه و ... و بسیاری خانه ها خراب شده و بسیار از مردم و زن کوچک
کودکان هلاک شده و مردمان جمله در صیحه و گریه و ... انا لله و انا الیه راجعون خراب شد خانه
فلان و خراب گشت مکان آن و مردمان را دیدم با فزع و جزع بمسجد رسول خدا صلی الله علیه و آله میآمدند
و میگفتند خرابی بزرگ روی داد و بعضی میگفتند زلزله روی نمود و بعضی میگفتند چگونه نبایست ما بزمین فرو رویم
و حال آنکه از امر معروف و نهی از منکر ما دور گشتیم و در فسق و فجور درآمدیم [illegible] ظاهر گشت
بوکند کنیزان را زلزله این گشت تا فرو خواهد گرفت ... نفوس که بود از خیر ... رحمت
بصلاح آورد جابر گفت الوعده میگیرد که مجرمان و نظر بسوی مردمان هستیم جمیع گریان و ...
و در گریه و زاری ایشان را بگیرد و آن ... از کدام ... پس بسوی حضرت
باقر علیه السلام مراجعت نمودم و مردمان در مسجد رسول خدا صلی الله علیه و آله ... آنحضرت ...
و عرض کرده ای فرزند رسول خدا ای ... حضرت ... پس فرمود ... فقال علیه
السلام لهم افزعوا الی الصلوة والدعاء والصدقة آنحضرت علیه السلام بایشان فرمود پناه
بجوئید بسوی نماز و دعا و صدقه پس از آن دست مرا بگرفت و بیرون آمد و فرمود حال مردمان چگونه
است عرض کردم یابن رسول الله مردمان در فتنه اند و مساکن ایشان خراب شده و مردمان هلاک شدند و ...
کالبد دیدم و رحمت بر ایشان باور فرمود خدا ایشان را رحمت نکند و داشته باشد تو را ...

بقیة باقی است یعنی هنوز تصفیه نشده و اگر این نبود بدشمنان ما و دوستان ما ترحم نمی‌کرد پس از آن
فرمود سحقاً سحقاً بعداً بعداً للقوم الظالمین والله لولا مخالفة والدی لازددت فی التحریک
واهلکتهم جمیعاً فما اتولّونا واولیائنا من اعدائنا من هذه المنزلة غیرهم وجعلت اعلاها
اسفلها وکان لا یبقی فیها دار ولا جدار ولکن امرنی مولای ان احرّک تحریکاً ساکناً
یعنی هرگاه نباشند و بقیه کنند قوم گناهکاران بود که نماز اگر نه این بود مخالفت پدرم بود که هر آینه
در حرکت دادن خیط بر زیاده می‌رفتم و این گروه بود تمامت هلاکت می‌کردم نازل نعمت دهند ما بود
دوستان ما بود از ظالمان از این منزلت مگر اینها و می‌گردانیدم بالای آن بود زیر آن و باقی نمی‌ماند در
این شهر خانه و دیواری و لکن مولای من مرا امر کرده خیط بود حرکت با سکون بدهم پس از آن حضرت
امام علیه السلام بر مناره صعود کرد و من او را می‌دیدم و مردمان نمی‌دیدند او را پس دست مبارک برکشید
و در پیرامون مناره بگردانید و در مدینه زلزله خفیفه واقع شد و خانها خراب شد پس از آن حضرت باقر علیه السلام
این آیه مبارک تلاوت فرمود ذلک جزیناهم ببغیهم وهل نجازی الا الکفور و نیز تلاوت فرمود
فلما جاء امرنا جعلنا عالیها سافلها و نیز تلاوت نمود فخرّ علیهم السقف من فوقهم واتاهم العذاب
من حیث لا یشعرون جابر میگوید در این وقت زنان عواتق در زلزله از خانه بیرون رفتند و گریه
می‌کردند و تضرع می‌نمودند همه بی‌پوشش بودند و از شدت وحشت و دهشت هیچکس بدیشان نمی‌نگریست پس
حضرت باقر علیه السلام بدیشان نظر افکند و تحیر ایشان را بدید بر ایشان رقت نمود و آن خیط را در آستین
مبارک نهاد و زلزله ساکن گشت پس از آن آنحضرت از مناره بزیر آمد و مردمان آن جناب را نمی‌دیدند
و دست مرا بگرفت و از مسجد بیرون شدیم و بر آهنگری بگذشتیم و مردمان بر در دکان او فراهم شده بودند
و حداد با آن جماعت میگفت آیا نمی‌شنیدید آن همهمه که در خراب بود بعضی گفتند بلکه همهمه بسیار بود و بعضی
می‌گفتند بلکه نمی‌دانم کلام بسیار بود مگر اینکه من بر آن کلام واقف نشدم جابر میگوید حضرت باقر علیه السلام نظر
کرد و تبسم فرمود پس از آن فرمود ای جابر این بواسطه بغی و طغیان ایشان بود پس عرض کردم یا ابن رسول الله حقیقت
این خیط که دارای عجب و شگفت است فرمود بقیه است از ترکه آل موسی و آل هارون را حمل میکردند ملائکه
آن را و جبرئیل نصب نمود و گفت ای جابر انا من الله تعالی بمکان و منزلة رفیعة فلولا نحن
لم یخلق الله تعالی سماء ولا ارضا ولا جنة ولا نارا ولا شمسا ولا قمرا ولا جنا ولا انسا
ویحک یا جابر لا یقاس بنا احد یا جابر بنا والله انقذکم وبنا نعشکم وبنا هداکم ونحن
والله دللناکم علی ربکم فقفوا عند امرنا ونهینا ولا تردوا علینا ما اوردنا علیکم فانا بنعم الله

اجلّ دمائهم

اجلّ دمائهم من ان تردّ علینا وجمیع ما یرد علیکم منّا فما فهمتموه فاحمدوا الله علیه وما جهلتموه فاتکلوه الینا
وقولوا ائمتنا اعلم بما قالوا یعنی خدای را بود بمکان رفیع و منزلت منیع نباشد پس اگر ما نبودیم وجود ما سبب نمیگشت
هر آینه نمی‌آفرید خدای تعالی آسمان و نه زمین و نه بهشت و نه دوزخ و نه آفتاب و نه ماه و نه جن و نه آدمی وای بر تو ای جابر قیاس نمیشود
با ما هیچکس بواسطه ما نجات شما داد و بواسطه ما شما را تقویت فرمود و نیز بواسطه ما شما را هدایت فرمود و ما بودیم که بخدای شما را
بپروردگار شما دلالت نمودیم پس از امر و نهی ما توقف نمایید و باز گردانید و نسبت ندهید بما آنچه ما بازگردانیدیم بر شما
بدرستیکه ما بنعمت خدا جلیل‌تر و عظیم‌تریم از اینکه بود بر ما و جمله آنچه بر شما بازگردانید از ما است پس آنچه فهمید
خدای را سپاس گذارید بر آن و هر چه مجهول دارید سوی ما حواله نمایید و بگوئید پیشوایان ما داناترند بآنچه در جمله از ما دانا
تر باشند پس از آن اهل مدینه از اطراف نزد ایشان در آمدند که … آنحضرت … لسان
و حرم او در پیرامون … بودند و ندبه میکردند که … برای خدا علی بن الحسین
علیهما السلام و تقرب جوئید بسبب آنحضرت بسوی خدای تعالی و تضرع نمائید بسوی او و آنگاه رسانید توبه و
انابت را شاید خدای عذاب را از شما بازگرداند جابر میگوید چون اهل مدینه … بر حضرت باقر سلام الله
علیه آمدند بسوی آنحضرت شتاب گرفتند و عرض کردند یا ابن رسول الله صلی الله علیه وآله آیا نمی‌بینی که امت
محمد صلوات الله علیه چه بلا بدیشان نازل گشت و هلاک و فانی شدند پس آن عرض کردند بدر والا گهرت کدام
جا برویم تا آنکه از او دستگیری بنمائیم ما را بسوی مسجد برفت بنمود پس بسوی خدای تقرب جوئیم تا بلا از امت
محمد صلی الله علیه وآله برگردد حضرت باقر علیه السلام فرمود الله چنان خواهد کرد ولکن احلّوا من انفسکم
وعلیکم بالتوبة والتورّع عما انتم علیه فانه لا یأمن مکر الله الا القوم الخاسرون
یعنی شما نفسهای خویش را باصلاح آورید و بر شما است به توبت گرائید و خویشتن را باز دارید و پرهیز
از آنچه آن هستید چه این نمی‌داند … از مکر خدای مگر قوم زیانکاران کار … جابر میگوید پس بخدمت
حضرت زین العابدین سلام الله علیه بمجلس در آمدیم و آن جناب بنماز مشغول بود پس منتظر بودیم انقد
تا کار نماز را بگذاشت و بما رو کرد پس از آن در نهان با من فرمود یا محمد کدت ان تهلک الناس
جمیعاً یعنی ای محمد توانا بود که مردمان را بتمامت هلاکت در اندازی جابر عرض کرد ای سید من بود که
بخدای من شعور نکردیم بحرکت دادن آن خیط کار او حرکت دادن بود آن حضرت فرمود یا جابر
لو شعرت بحرکته ما بقی علینا ناقع نار یعنی ای جابر آن رشته را اگر چنان حرکت میدادی
در تو بر حرکت آن شعور میشدی از روی آن گرم دم آتش بدید باقی نمی‌ماند یعنی جمله مردم هلاک
میشدند پس از آن از خبر مردمان باز پرسید و خبر بدو عرض کردیم فقال ذلک بما استحلوا

فينا محارم الله وانتهكوا منّا حرمتنا فرا اين جدا و ابطال آنچه را نهاسته، يا که محارم خدا را بر ما رواداشته
و حرمت ما را شکسته نعمة فرعض لكم يابن العم الى انك سلطان الى اين ... در باب و انصف است و از نکرده
که از تو مسئلت نمایم در مسجد حاضر گشت مردمان در خدمت تو اجتمع گشته و خدا را تو نخوانده و بدو تقرب بنده و از
حضرتش مسئلت ننمايند و از ايشان در الله نمود مگر ايشان بسوي نديه الکافر آنحضرت تبسم فرمود و آيات مبارک
تلاوت فرمود او لم تك تأتيكم رسلكم بالبينات قالوا بلى قالوا فادعوا وما دعاء الكافرين
الا في ضلال عرض کرد اي سيد و مولای من عجب اين است ... اين جماعت نزد دست از آنکه آيه فرموداند کس ... داود ... فرمود
فاليوم ننساهم كما نسوا لقاء يومهم هذا وما كانوا بآياتنا يجحدون هي والله آياتنا
و نحن والله احدها وهي مما وصف الله تعالى في كتابه بل نقذف بالحق على الباطل
فيدمغه فاذا هو زاهق ولكم الويل مما تصفون و فرمود اي جابر اين آيات قسم کدام آيات است
و اين که ديگري از آن لايت بود و اينها از آنکه وصف نموده است خداي تعالی در کتاب خود که بکنه ما رسيم و نزنيم
تو رئيس حق در هم شکنند باطل بودند و باطل از ميان برود مرا است و اين دو را از آنکه توصيف فرمايد
پس از آن فرمود اي جابر ما ظنك بقوم اماتوا سنتنا وضيعوا عهدنا و والوا اعدائنا و
انتهكوا حرمتنا وظلمونا حقنا وغصبونا ارثنا واعانوا الظالمين علينا واحيوا سنتهم و
ساروا سيرة الفاسقين الكافرين في فساد الدين واطفاء نور الحق يعني چه گمان تو در
باره آن گروه که ميرانيدند سنت ما را و ضايع نمودند عهد ما را و دوستي کردند با دشمنان ما و
شکستند حرمت ما را و ظلم کردند ما را در حق ما و غصب نمودند ما را در ميراث ما و ياري کردند
ظالمان بر ما و زنده ساختند سنت ايشان را و کار ايشان را پيش گرفتند و سيرت آن ماندند فاسقان و
کافران در فساد دين و خاموش ساختن نور حق جابر گفت عرض کردم الحمد لله الذي من علي بمعرفتكم
والهمني فضلكم ووفقني لطاعتكم وموالاة اوليائكم ومعاداة اعدائكم يعني سپاس خدايرا
که منت نهاد بر من بمعرفت و شناختن شما و عارف گردانيد بر فضايل شما و ملهم ساخت مرا در طاعت شما
و موفق ساخت از براي دوستي با دوستان شما و دشمني با دشمنان شما آنگاه آن حضرت سلام الله عليه فرمود
يا جابر اتدري ما المعرفة يعني اي جابر ميداني حقيقت معرفت جابر ساکت ماند آنحضرت
خبرهاي بطول و شرح از براي او بيان فرمود و بعضي در کتاب مذکور از عبد الله بن معوية الجعفري
روايت است که گفت شنيدم از پدرم گفت که گواه بودم روز پنجشنبه و چهارشنبه از معجزه
حضرت ابي جعفر سلام الله عليه و آن اين است که در مدينه مردي از آل مروان والي بود روزي

مرا بخواند نزد خويش او شدم و مجلس در نزدش حضور داشت با من گفت يا ابا معوية فرزند بطلوق و عجله بار دارم ترا بخوانم
و خواندم و مطلب کرده خبر و تکليف ميفرمايد و در مجلس دادم در عمر از خود محمد بن علي و زيد بن علي سلام عليهم السلام ملاقات
کن و بگو که اين را بگيرد يا از آن کار را از نزد بنزد رسيده است دولت بازگشته يا منتظر کارها ميخوش بايد
پس من از پيش او بيرون شدم و متوجه خدمت ابي جعفر آنحضرت تلقيت شدم بخنده تبسم فرمود و گفت ترا اينجا
طاغيه بسوي من بانچه است و ترا خوانده با تو گفته که ملاقات کن و چنان و چنين با ايه
باز گو و جبه گمان والي بسوي ما بفرستد خبره کار خود را بفرمود پس از آن فرمود اي پسر عم کفايت کنيد امرا و را
در بغداد و جبه او معزول است و بسوي بلاد مصر شتر است والله ما انا بساحر ولا كاهن ولكني اتيت
وحدثت تو گفته که گوئي کاهن و ساحر نيستم لکن خبر من رسيده و با زگوييم ابو معويه ميگويد قسم بخدا از دو ماه
بر والي نگذشته بود، آنکه خبر عزل او نقل او بسوي مصر رسيد و ديگري بر ولايت مدينه بيامد و در کتاب جنات
الخلود مذکور است حرز شريف آنحضرت اين کلمات طيبات است اللهم يا نور السموات و
الارضين جميعا يا من خضع لنوره كل جبار ودل لهيبته اهل الاقطار وهدت لمجد جميع الاسرار
خاضعين خاشعين لكبرياء رب العالمين حجبت عني صور خيار الهواء ومسترق السمع
من السماء وخلال المنازل والديار والمغيبين بالاحجار والبارزين في اظهار النهار حجبتكم
ورجوتكم معاشر الجن والانس والشياطين باسماء الملك الجبار العظيم القهار خالق كل شيء بقدر
لا تدركه الابصار الاية لا ملجأ لكم من صواعق القرآن المبين وعظيم اسماء رب العالمين
لا ملجأ لوارديكم ولا منقذ لهاربكم من زكية التثبيط ونزاع المحيط دواجيل التخبيط فيكم
محبوس وطالعكم منحوس وسالخ عزكم منكوس فاستبنوا احيانا وتفرقوا اشباعا وتواقعوا
باسماء الله اقواتا والله الغالب واليه ترجع الامور وهو الحكيم العليم ونيز در کتاب مذکور سطور است
در توفيق کسب علم و درايت معرفت مختص است بتوسل جستن بآن حضرت عليه السلام بدين طريق
اللهم اني اسئلك بحق وليك محمد بن علي الباقر واتوسل اليك به ان ترزقني علما
كثيرا نافعا وفهما كاملا ويقينا صادقا تنطقني به قلبي وتوصلني الى درجات المقربين
في معرفة امور الدين آمين يا رب العالمين و هم در کتاب مذکور مشروح است که آن
حضرت را بوده است هفت پسر و دو دختر و بعضي سه دختر است و صحيح آن است که پنج پسر و دو دختر
آن حضرت را بوده است اما پسران اول حضرت امام جعفر صادق عليه السلام دويم عبد الله که
مادر آن حضرت از يک مادر سيم ابراهيم چهارم عبد الله و اينهر دو نيز از يک مادر پنجم علي

جابر بن يزيد و الولد (?)

حمزه عليه السلام

توسل عليه السلام

اولاد عليه السلام

ازواجه علیهم

دو دختر یکی زینب است و با علی بیک شکم زاده، مادرشان ام ولد است، دیگر ام سلمه است و مادرش
سلمه نیست کنیت و آن حضرت را سه نوار کنیزکان فاضله و زنان است اول ام فروه دختر قاسم بن
محمد بن ابی بکر و مادر امام همام حضرت صادق علیه السلام است و هم عبد الله ازو است و ازین جا ضعیف
نخبة الجاعة است که ام فروه را جده مادری امام محمد باقر علیه السلام دانسته و گفته که ام عبد الله مادر آن حضرت
دختر ام فروه است ظاهر میشود زیرا که [illegible] بود باشد که ام فروه زوجه امام حسن مجتبی باشد زیرا که ام عبد الله
مادر امام محمد باقر علیه السلام دختر آن حضرت است چنانکه مذکور شد زوجه دوم ام حکیم بنت اسید بن المغیره
ثقفیه، مادر ابراهیم و عبد الله است و از کنیزکان لیسع نام مادر علی و زینب است صلوات الله وسلامه علیهم اجمعین

۵۲۸ الامام الهمام ابوجعفر محمد الجواد سلام الله علیهم اجمعین

یب

محمد بن علی الرضا بن موسی الکاظم بن جعفر الصادق محمد الباقر المذکور قبله کنیت مبارکش ابوجعفر
و معروف بجواد و یکی از ائمه دوازده گانه است [illegible] بسوی بغداد آمد در [illegible] معتصم در ده [illegible] بود و زوجه اش
ام الفضل دختر مامون در حضرتش [illegible] داشت و آن حضرت در آنجا وفات کرد و زوجه اش او را
بتحریک عمش معتصم [illegible] آن زنان در حرم او [illegible] و آن حضرت سلام الله روایت میفرمود
بسند از آبای کرام خود از علی بن ابی طالب علیه السلام که آن حضرت فرمود بَعَثَنِي رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ
عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ إِلَى الْيَمَنِ وَهُوَ يُوصِينِي يَا عَلِيُّ مَا خَابَ مَنِ اسْتَخَارَ وَلَا نَدِمَ مَنِ اسْتَشَارَ
يَا عَلِيُّ عَلَيْكَ بِالدُّلْجَةِ فَإِنَّ الْأَرْضَ تُطْوَى بِاللَّيْلِ مَا لَا تُطْوَى بِالنَّهَارِ يَا عَلِيُّ اغْدُ بِاسْمِ
اللهِ فَإِنَّ اللهَ بَارَكَ لِأُمَّتِي فِي بُكُورِهَا یعنی مبعوث ساخت مرا رسول خدا صلی الله
علیه وآله بسوی یمن در حالتیکه مرا وصیت میفرمود یا علی هر کس در امورات استخاره نماید خایب نشود
و هر کس استشاره کند نادم نشود چه [illegible] عاقلان [illegible] کار [illegible] نماید خدا امری [illegible]
در عاقبت و خاصیت آن [illegible] یا علی بر تو باد در شب سیر کردن زمین چنانکه
در شب نوردیده میشود در روز نپیچیده نگردد یا علی بامداد کن بنام خدا چه خدا در بامدادان گاه دعوت
امتان مرا مستجاب کرده و برکت رساند و از کلمات حضرت ابوجعفر علیه السلام است مَنِ اسْتَفَادَ أَخًا
فِي اللهِ فَقَدِ اسْتَفَادَ بَيْتًا فِي الْجَنَّةِ یعنی هر کس در راه خدا برادری از برای خدا [illegible] گیرد خانه در
بهشت خانه از برای خود [illegible] و جعفر بن محمد بن زید گفته است در بغداد بودم پس محمد بن منده بن
[illegible] بمن گفت آیا نخواهی [illegible] در خدمت محمد بن علی الرضا سلام الله علیهما در آورم گفتم آری
پس مرا در خدمت آن حضرت در آورد و سلام کردم و نشستیم آن جناب حدیث کرد حدیث رسول
خدا صلی الله علیه و آله و سلم است که فاطمة علیها السلام أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَحَرَّمَ اللهُ ذُرِّيَّتَهَا عَلَى النَّارِ

احصنت یعنی عفیفه

احصنت یعنی عفیفه است از عفت خود از ذریه آن حضرت را بر آتش حرام کرد و این حرمت مخصوص حسن
و حسین علیهما السلام است و آن حضرت [illegible] است ولادت [illegible] در روز [illegible]
[illegible] در سال [illegible] وفاتش [illegible] در سال [illegible]
و بروایتی [illegible] در بغداد اتفاق افتاد و پهلوی جدش موسی بن جعفر صلوات الله علیهم اجمعین در مقابر
قریش دفن شد و واثق بن معتصم بر آن جناب نماز گذاشت [illegible] کنیت آن حضرت بروایت صاحب
جنات الخلود ابو جعفر و ابو الفضل است و در تذکرة الائمه ابو علی نیز [illegible] آن حضرت مذکور داشته است
و لیکن این کنیت مشهور نیست و القاب مبارکش بروایت صاحب جنات الخلود [illegible] تقی جواد مرتضی منتجب
قانع و در تذکرة الائمه مختار و عالم [illegible] نیز مذکور است و هم در جنات الخلود مذکور است لقب مبارک
آن حضرت در کتب [illegible] در توریة [illegible] است و در
انجیل جواد و در کتاب زند فارسیان [illegible] و در کتاب [illegible] اعظم و در کتاب قنطره [illegible] و در کتاب [illegible]
[illegible] و در کتاب [illegible] صدیق و در کتاب [illegible] و در کتاب [illegible] منتجب و در صحیفه [illegible]
[illegible] و بروایتی [illegible] الجنة [illegible]
نقش خاتم [illegible] حسبی الله حافظی [illegible] و بروایتی الشکر [illegible]
المهیمن عضدی است و بروایت صاحب تذکره نقش خاتم مبارکش نعم القادر الله است مادر آن حضرت ام ولد است
[illegible] خیزران و بروایتی ریحانه [illegible] و بروایتی سبیکه نوبیه [illegible]
[illegible] از مردم نوبه [illegible] از خویشان ماریه قبطیه است که [illegible]
خدا صلی الله علیه و آله [illegible] مادر ابراهیم فرزند رسول خدا است اما شمایل مبارکش [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] از کتفین نقش
[illegible] در همه احوال و همیشه
[illegible]
[illegible]
در گوشه [illegible] مَا خُلِقْنَا لِلَّعِبِ بَلْ خُلِقْنَا لِلْجِدِّ بِأَمْرٍ عَظِيمٍ [illegible]

ابن جوزی در کتاب تذکره ابو عبد الله نیز در کنیت آن حضرت ذکر کرده

کنیت

لقب

نقش نگین

والده

شمایل

[illegible]

نشده‌ایم از ادبای بزرگان بلکه از علمای جید و جهابذهٔ محقق در کار بزرگ آمده ندیده‌ایم مامون از فرط حکمت آن حضرت در
شگفتی مانده آن حضرت با صغر سن بدانگونه تکلم فرموده بود بعد از آن از حال آنحضرت گفت از چه کوکبه فروغ از گردون
ذهنی کار هر تکلم هم شاعر آنحضرت عمر شریف آنحضرت بود مع هذا بیش از چهار نبوده مامون متعجب ولادت آن حضرت

تاریخ ولادت

بروایت صحیح شب جمعه دهم ماه رجب المرجب سال یکصد و نود و پنجم در مدینهٔ طیبه اتفاق افتاد در زمان سلطنت مامون
و آن حضرت سوای کنیز یک زن نکاحی بود و آن ام الفضل دختر مامون است که مامون با آنحضرت
داده بود روایت کرده‌اند که آن حضرت را از اولاد دختر مامون زنی دیگر در حبالهٔ نکاح در آمده بود ام الفضل غیرت

ازواج

جمیع کار آن جناب را آورده ام الفضل از کمال حسد در همان شب نزد مامون رفته و گفت آن حضرت ترا دشنام
داده است مامون از غایت در مستی و تاب بود از مستی شمشیر کشیده آنحضرت را پاره پاره کرد و چون بامداد
از مستی باز شده پشیمان گشت دیگر روز به تحقیق معلوم شد آن حضرت سلامت است و مامون مأیوس که بر ام الفضل

اولاد

عقوبت کرد اولاد آنحضرت بروایتی دو پسر و دو دختر است و بقول صحیح دو پسر و دو دختر است پسران یکی حضرت علی
النقی صلوات الله علیه و دیگر موسی است و دختران یکی فاطمه و دیگری امامه است وفات آنحضرت در سال دویست و بیست

وفات

بعد از مرگ مامون در بغداد بود چنانچه پیغمبر فرموده الْفَرَجُ بَعْدَ مَا تَمُوتُ بِثَلَاثِينَ شَهْرًا یعنی بعد از مرگ مامون
سی ماه که دو سال و نیم بعد فرج است یعنی سی ماه بعد از او زنده خواهم بود مدت عمر مبارکش بیست و پنج سال و

مدت عمر

دو ماه یا هفده روز یا هجده روز یا سه ماه و ده روز اما از روی تحقیق بیست و چهار سال و کسری است
که آن کسر سه ماه و بیست و چهار روز یا چهار ماه است یا چهار ماه و بیست و دو روز یا یکماه و بیست روز یا ده روز یا
و هجده روز یا یکماه و نیم یا دو ماه و نیم یا دو ماه و بیست و دو روز یا یکماه و پانزده روز یا دو ماه و پانزده روز یا دو ماه و

مدت امامت

شانزده روز است مدت امامت بعد از پدر بزرگوار هفده سال و کسری یا هجده سال و کسری است
محمد رضا حسینی در کتاب جلاء العیون گفته ولادت آن حضرت بروایت صحیح در ماه رجب است چنانچه
کبرای ابو القاسم رضی الله عنه در کتاب اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ الْمَوْلُودَيْنِ فِي رَجَبٍ مُحَمَّدِ بْنِ
عَلِيٍّ الثَّانِي وَابْنِهِ عَلِيِّ بْنِ مُحَمَّدٍ الْمُنْتَجَبِ الی آخر الدعاء و ابن شهرآشوب از حکیمه بنت ابی الحسن موسی بن
جعفر علیهما السلام روایت کرده است که گفت چون هنگام زادن خیزران مادر ابو جعفر علیه السلام رسید حضرت
رضا علیه السلام مرا طلبید و فرمود ای حکیمه در وقت ولادت او حاضر شو و مرا با خیزران و قابله در اندرون خانه
واهم گذاشته بیرون رفت و چراغی برای افروخت و در را بر روی ما بست و چون حالت زادن بر خیزران چیره گشت

ولادت

چراغ خاموش شد و در پیش روی خیزران طشتی بود و چون از خاموشی شمع مضطرب و غمگین شدیم و در این
بین ما در این حال بودیم ناگاه حضرت ابی جعفر در طشت ظاهر شد و پرتو آن حضرت بر ما مانند چون

و نور از آن

و نور از آن ساطع گردید چنانکه آن خانه روشن گردید جمال مبارکش بدیدیم و او را برگرفته در
حجرهٔ خویش جای دادم و آن بچه را از روی زمین برگرفتم این هنگام حضرت رضا سلام الله در آمد و در را بسته
و امر تطهیر آن طفل مطهر پرداخته بعد پس آن حضرت را بگرفت و در گاهواره جای داد و فرمود ای حکیمه
ملازمت گاهوارهٔ او کن حکیمه گفت بعد از سه روز آن کودک چشم مبارک سوی آسمان برافراشت و بر یمین
و یسار خویش چشم گشوده پس فرمود اشهد ان لا اله الا الله و اشهد ان محمدا رسول الله چون این حالت
شگفت بدیدم سرگشته و با فزع برخاستم و آنحضرت را حکایت عرض کردم امروز از کودک چیزی عجیب شنیدم فرمود
چه چیزهاست پس او را خبر باز گفتم فرمود یَا حَكِيمَةُ مَا تَرَوْنَ مِنْ عَجَائِبِهِ أَكْثَرُ یعنی ای حکیمه آنچه بعد از
این از عجایب او می‌بینی بیشتر است از کلیم بن عمران حدیث است که گفت با حضرت امام رضا سلام الله علیه
عرض کردم خدا را بخوان تا ترا طفلی مرزوق دارد فرمود اِنَّمَا اُرْزَقُ وَلَدًا وَاحِدًا وَهُوَ يَرِثُنِي
فَلَمَّا وُلِدَ لَهُ اَبُو جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ لِاَصْحَابِهِ قَدْ وُلِدَ لِي شَبِيهُ مُوسَى بْنِ عِمْرَانَ فَالِقِ الْبِحَارِ
وَشَبِيهُ عِيسَى بْنِ مَرْيَمَ قُدِّسَتْ اُمٌّ وَلَدَتْهُ قَدْ خُلِقَتْ طَاهِرَةً مُطَهَّرَةً یعنی فرزندی مرزوق شدم
شبیه پدر و آن پدر وارث من است و چون حضرت ابو جعفر علیه السلام متولد گشت حضرت رضا با اصحاب خود فرمود
امروز فرزندی پدیدار گشته شبیه موسی بن عمران است دریا را شکافت و مانند است
با عیسی بن مریم علیهما السلام مادرش پاک و پاکیزه است آنگاه
حضرت رضا علیه السلام فرمود يُقْتَلُ غَصْبًا وَيَبْكِي لَهُ وَعَلَيْهِ اَهْلُ السَّمَاءِ وَيَغْضَبُ اللهُ تَعَالَى
عَلَى عَدُوِّهِ وَظَالِمِهِ فَلَا يَلْبَثُ اِلَّا يَسِيرًا حَتَّى يُعَجِّلَ اللهُ بِهِ اِلَى عَذَابِهِ الْاَلِيمِ وَعِقَابِهِ الشَّدِيدِ
یعنی این فرزند من بجور و ستم کشته خواهد شد و گریست برای او اهل آسمان و غضب خواهد کرد خدای تعالی
بر دشمن او و ستم کننده او و درنگ نخواهد کرد قاتل و ظالم او مگر اندکی تا آنکه خدا او را تعجیل بعذاب الیم
و عقاب شدید خود او را خواهد برد در شب ولادت آن نور حدیقهٔ جلالت و امامت آنحضرت
تا صبح در گاهواره با او سخن می‌گفت و از اسرار الهی با او تکلم می‌نمود در کتاب جنات الخلود از مذکور است
در از حضرت امام رضا شنیدم که می‌فرمود هٰذَا اَبُو جَعْفَرٍ قَدْ اَجْلَسْتُهُ مَجْلِسِي وَصَيَّرْتُهُ مَكَانِي
یعنی این فرزند ابو جعفر است او را در مجلس خود جلوس داده‌ام و در مکان خویش قرار داده‌ام و فرمود
اِنَّا اَهْلُ بَيْتٍ يَتَوَارَثُ اَصَاغِرُنَا عَنْ اَكَابِرِنَا الْقُذَّةَ بِالْقُذَّةِ یعنی ما اهل خانواده هستیم که ارث
می‌برند کوچکهای ما از بزرگان ما نعل بنعل یعنی جزء بجزء و هم قبل از تولد آن حضرت از امام
رضا علیه السلام پرسیدند که آیا در یک عصر دو امام باشد فرمود نتواند شد مگر آنکه یکی ناطق و دیگری

حالت بنحو عرض کنم تو امام ناطقی حالت کدام است فرمود فرزندم که بعد از من خواهد بود از صلب تو نطق خواهد کرد
گواهند بر حق بودن او و باطل بودن ... و باطل بود از بنی ... حضرت امام
محمد تقی سلام الله علیه متولد گردید و از حسن بن جهم مرویست که گفت در خدمت امام رضا علیه السلام
فرزندش محمد تقی را طلبید در دامان خود نشانید فرمود پیراهن او را بکشید و بنگر بر کتف او چیزی از کتف
او مانند نقش نگین مهری در درون گوشت دیدم آن حضرت فرمود شبیه این مهر بر کتف پدرم بر همین موضع بود
صفوان بن یحیی گوید در خدمت امام رضا علیه السلام عرض نمودم که اگر خدا نخواسته ترا چیزی شود کرا
امام دانم پس بدست مبارک بامام محمد تقی سلام الله علیه اشاره نمود گفت این امام است و فرمود خرد سالی با امامت
زیان ندارد چه عیسی بن مریم در سه سالگی حجت بود ... ملا عبد الله ... در جلاء العیون گفته ...
حضرت جواد گاه رحلت پدر عالی نژاد سلام الله علیهما نه سال یا بروایتی هفت سال بود و چنانکه از این
پیش در ترجمه پدر بزرگوارش علی بن موسی الرضا علیهم الصلوة مذکور گردید هنگام وفات آنحضرت آن
جناب در مدینه طیبه بود و چون آنحضرت هنگام امامت پدر بزرگوارش خرد سال بود بعضی از شیعیان را در
امامت او توقف و تامل پدید گشت تا اینکه گروهی از بزرگان شیعه از علما و فضلا در ... بحج
نهادند و ملاقات ... آن جناب ... و چون از آنکه ... یافتند
واز دریای علم و انوار معجزات و کرامات آن حضرت ...
... آنحضرت ... از ابراهیم بن هاشم روایت کرده
... آنحضرت ... و آنحضرت ایشان را ...
در حضرتش مجتمع گشته در یک مجلس سی هزار مسئله از آن جناب سؤال کردند و آن حضرت
جواب آن مسائل را باز فرمود و در اوایل ایام از سنین عمر مبارکش ده سال برگذشته بود و از آن کس
... مامون ... بود ... حضرت رضا علیه السلام تهمت ... اندیشه ... از
این ... آن بود که ... از خراسان ... بغداد آمد مکتوبی بآنحضرت جواد علیه السلام ...
مدینه ... قدوم مبارکش ... باعزاز و اکرام خواهشمند گشت و چون آن حضرت وارد بغداد
گردید چنان اتفاق افتاد که مامون ... از ملاقات آن حضرت ... ایشان ... رهگذر ... بود در ...
راه با گروهی از کودکان ... بازی ... و حضرت جواد علیه السلام در میان ایشان ... توقف
داشت و در آنوقت ... از عمر شریفش ... بود و چون کودکان کوکبه مامون
و طنطنه سلطنت ... گریزان گشته و آن حضرت ... برجای خود ... خلیفه

بود تو از حرمت

بود تو از حرمت و نظر انگیز و از آثار امامت و انوار جلالت او شگفت گرفت و پرسید ای پسر چگونه تو
نگریختی چنانکه کودکان فرار نمودند آنحضرت ... در جواب فرمود یا أمیرَ المؤمنین لم یکن فی الطریق
ضیقٌ لأوسعه علیک بذهابی ولم یکن لی جریمةٌ فأخشاها وظنّی بک حسنٌ أنّک لا تضرّ
مَن لا ذنب له ای امیر مومنان راه تنگ نبود ... از برای تو گشاده کنم و هیچ جرمی ...
... که از آن بترسم ... گمان نیکو بتو دارم که ...
... از آن ... اوست ... آن حضرت ...
از ملاقات ... و دیدار آن حضرت تعجب کرد و گفت نام تو چیست فرمود محمد گفت
تو فرزند کیستی فرمود یا امیر المؤمنین فرزند علی بن موسی الرضا هستم مامون بر آنحضرت صلوات ... در رحمت ...
... و ... در ...
...
... از ... در ... آن حالت ... در ... و آن ...
... از همان راه که آمده بود و چون ... کودکان ... بر جای خود ... بود که
... از ... و ابو جعفر علیه السلام ... توقف ... بود ... خلیفه ...
... یا محمد ... امیر المؤمنین ... آن حضرت را
الهام کرد و فرمود یا أمیرَ المؤمنین إنّ اللهَ تعالی خلقَ بمشیّته فی بحر قدرته سمکاً صغاراً
تصیدها بزاةُ الملوک والخلفاء فیختبر بها سلالة أهل
النبوة یعنی ای امیر المؤمنین بدرستی که خدای تعالی خلق کرده است بمشیت خود در بحر قدرت خود ماهیان
کوچک ... بازهای پادشاهان و خلفا ...
و امتحان ... خلفا ... از آن ... نبوت ... چون کلام آن حضرت ...
... از آن معجزه ... شگفت گرفت ... دیدار ... و گفت تو ...
بحقیقت ... آنحضرت ...
... چون بر آن اندیشه شد که دختر خود ام الفضل را بحباله نکاح حضرت امام محمد جواد
علیه السلام در آورد این خبر بعباسیان رسید ... گران ...
... آنحضرت ... حضرت رضا علیه السلام
بود ... بود ... مامون ...

او انجمن شدند و گفتند ترا بخدای سوگند میدهیم که بر این امر که اندیشه کرده در دختر خویش با ابن الرضا نروی
که ما بیم داریم از این سبب از ما بیرون شود سلطنتی که خدای عز و جل بما داده و آن
عزتی که از ما کنده شود از ابدان ما جامه عزتی که خدای بر ما پوشانیده است و تو میدانی آن کینه و عداوتی
که در میان ما و این قوم از کهنه و تازه بوده است و همیشه خلفای که پیش از تو بوده‌اند این جماعت را همه گاه
دور میداشته‌اند و کوچک میشمرده‌اند و ما ازین کاری که با رضا علیه السلام نمودی و او را ولایت عهد دادی در دهشت
و اندیشه بودیم و خدای ما را از آن مهم کفایت کرد پس ترا بخدا که ما را دیگر باره در دریای غم وا ندهی و
فکر خود ازین خیال بگردان و اشتغال بکاری که ما را باشد و با یکی از اهل بیت خود که سزاوار این کار
بصلاح دانی عدول کنی و با غیر مپردازی مامون در جواب آن جماعت گفت اما آن عداوت که در میان
شما و آل ابی طالب است شما سبب این دشمنی و عداوت شده‌اید اگر بعدل و انصاف با این جماعت
رفتار کنید ازیشان بخلافت سزاوارتر میشدند و اما آنکه گوئید خلفای سابق با ایشان چنین و چنین معاملت داشتند
قطع رحم کرده‌اند و رشته خویشاوندی را بریده‌اند و من ازین کار بخدای پناه میبرم و بخدا سوگند که هرگز من
پشیمان نیستم بر آنچه حضرت رضا را ولایت عهد دادم و من از آن حضرت خواستم که این خلافت
اقدام نماید و من آن کار را از خود باز دارم آن حضرت قبول ننمود امر خدای قدری بود مقدر
همچه بایست بوقوع شد و اما حضرت ابی جعفر را من اختیار کردم و بدو کدخدائی نمودم بواسطه آنکه بر تمامت
اهل فضل در علم و فضل با خردی سال برتری گرفته است و در این امر اعجوبه روزگار است و امیدوارم
که آن مقام و منزلت که من از حضرت او دانسته‌ام و آن فضایل و مناقب که من در وجود شریفش
میدانم از برای مردم آشکار شود تا بدانند رای من در باب او صواب است عباسیان با مامون
گفتند این جوان هنوز اکتساب علم و فنون ننموده است پس در نگاه داشتن او در کار درنگ نمای تا آنکه
رای تو است هرچه خواهی چنان کنی مامون گفت وای بر شما من بکمال این کودک از شما داناترم و میدانم
که اهل بیت علیهم السلام علم ایشان از جانب خدای و الهام الهی است و بر اکتساب و تحصیل موقوف
نیست همیشه پدران بزرگوارش در علم دین و ادب از جمیع ناس بی نیاز بوده‌اند و بدرجه کمال الحاق
جسته‌اند اکنون اگر خواهید تا ابو جعفر علیه السلام را بچیزی امتحان نمائید تا آنچه گفته‌ام آزمایش نمائید
کنید گفتند ما از تو و از نفوس خویش بامتحان او راضی و خوشنودیم پس ما را بگذار تا منصوب داریم از او
پرسش نماید و فقه شریعت کسی بوده که در حضور تو ازو سؤال کند پس اگر در جواب آن براه
صواب رفت ما را اعتراضی با تو نماند و از برای خاصه و عامه درستی رای و اندیشه صواب

امیرالمؤمنین در حق آن حضرت ظاهر گردد اگر از این چیزها عاجز باشد از کار او کفایت رود مامون گفت شما
در این کار چه اندیشه است هر وقت خواهید امتحان نمائید پس آن جماعت از خدمت مامون بیرون شدند و رای آن دادند
که یحیی بن اکثم که در آن هنگام قاضی بود از برای مناظره و گفتگو با آن حضرت برانگیزند و از وی مسئله پرسش کنند
که از جواب آن عاجز شود و او را با مطلب وعده دادند پس دیگر باره بخدمت مامون باز آمدند و از وی خواستار شدند که روز
معین کند که این کار در آن روز واقع شود و مامون پذیرفت و آن جماعت در روز موعود با یحیی بن اکثم حاضر شدند و مامون فرمود
تا مسندی از برای آن حضرت بگسترانیدند و متکائی نهادند و حضرت ابی جعفر سلام الله علیه بیرون آمد
و در آنجا جلوس نمود و یحیی بن اکثم در حضور ایشان بطور قالی نشست و مردمان بترتیب طبقات خود بایستادند
و مامون نیز بر فرشی که در برابر آن حضرت حاضر کرده بودند نشست پس ابو جعفر علیه السلام
آنگاه یحیی بن اکثم با مامون گفت یا امیرالمؤمنین رخصت میدهی از ابو جعفر از مسئله پرسش نمایم مامون گفت
از خود آن حضرت رخصت بجوی یحیی بن اکثم روی بدان حضرت کرد و گفت جعلت فداک آیا رخصت
میفرمائی که از تو چیزی بپرسم فرمود بپرس یحیی عرض کرد جعلت فداک چه میفرمائی در حق کسیکه محرم بود در حالت
احرام صیدی را بکشت فقال علیه السلام قتله فی حل او حرم عالما کان المحرم او جاهلا
قتله عمدا او خطأ حرا کان المحرم او عبدا صغیرا کان او کبیرا مبتدئا بالقتل او معیدا من
ذوات الطیر کان الصید او غیرها من صغار الصید ام من کبارها مصرا علی ما فعل
او نادما فی اللیل کان قتله للصید او فی النهار محرما کان بالعمرة اذ قتله او بالحج کان محرما
حضرت امام علیه السلام در جواب مسئله یحیی فرموده قتل او صید بود در حل بود یا در حرم عالم بود این شخص محرم
یا جاهل قتل او از روی عمد بود یا از روی خطا این شخص محرم آزاد بود یا بنده کوچک بود یا بزرگ ابتدا بقتل نمود
یا صید بعد از صیدی دیگر نیز از دست او صادر شده و دیگر آنکه آن صید از طیور بود یا از غیر طیور از
کوچکهای صید بود یا از بزرگهای صید و این شخص محرم بر این قتل مصر بود یا پشیمان و کشتن او این صید را
در شب بود یا در روز و این محرم از برای عمره احرام بسته که مرتکب آن جریمه گشت یا از برای حج محرم بوده
یعنی از شنیدن هریک ازین حکم که محصور است چنان یحیی بن اکثم این جواب معجز نشان بشنید عقل از سرش بیرون
شد و متحیر ماند و آثار عجز و انقطاع در صورتش هویدا گشت و به تلجلج در افتاد بنحوی که همه توانست چنانکه عجز
و درماندگی او بر اهل مجلس آشکار گشت آنوقت مامون گفت خدای را سپاس و ستایش بجای نعمت
و بر آنچه مرا بر این رای موفق داشت پس از آن با اهل بیت خود نظر کرد و گفت اکنون دانستید آنچه را که
منکر بودید پس از آن خطبه جاری کرد و دختر خود را بهمان کابین از برای آن حضرت عقد بست و جایزه

فراوان جواب داد و لب بر نیاورد و ساکت ماند و متحیر گردید پس آن حضرت امام علیه السلام از جمیع شقوق آن
مسئله جواب داد در فصول المهمه مذکور است که یحیی بن اکثم مسائل چند مذهبی پرسیده بود از آن جناب
باز پرسید همه را بر بدیهه داد آنحضرت باطلاقت لسان و ذلاقت بیان و قلب [illegible] و نهایت روشنی
جواب گفته بود چون حسن [illegible] گفت و مردمان از فصاحت بیان و حسن سیاقت و نظام ادا شگفت زده
[illegible] مأمون گفت احسنت یا ابا جعفر چه بهتر تو نیز از یحیی بپرسی اگر چه یک سوال بر آن حضرت
[illegible] امیرالمؤمنین [illegible] است یحیی گفت ای امیرالمؤمنین از من سوال [illegible] اگر [illegible] جواب
باز [illegible] از آن جناب مستفید شویم پس حضرت ابی جعفر علیه السلام بیحیی بن اکثم فرمود
ما تقول فی رجلٍ نظر الی امرأةٍ اوّل النهار بشهوة فکان نظره الیها حراماً علیه فلمّا
ارتفع النهار حلّت له فلمّا زالت الشمس حرمت علیه فلمّا دخل وقت العشاء الآخرة
حلّت له فلمّا انتصف اللیل حرمت علیه فلمّا طلع الفجر حلّت له فبماذا احلّت
هذه المرأة لهذا الرجل وبماذا حرمت علیه فی هذه الاوقات یعنی چه گویی در حق مردی که
نظر بسوی زنی در اول روز از روی شهوت و نظر او بسوی آن زن حرام بود و چون روز
بلند گشت از برای آن مرد حلال شد و چون خورشید زوال یافت بروی حرام گشت و چون هنگام عصر
[illegible] از برای او حلال شد و چون [illegible] غروب [illegible] بروی حرام گشت و چون روز [illegible] بامدادان [illegible]
از برای او حلال گشت پس بچه چیز حلال میشود این زن از برای این مرد و بچه سبب حرام میگردد بر
آن مرد در این اوقات متعدده یحیی بن اکثم عرض کرد نمی دانم و اگر الصواب دانی که با [illegible]
این مسئله مستفید گردم [illegible] بجناب رضیه تو است فرمود که این زن کنیزی است از مردی از مردم پس
مردی بیگانه در آغاز روز از روی خواهش و شهوت در او نظر کند و این نگریستن بروی روا نیست و چون هنگام
چاشتگاه فرا رسد آن کنیز را از آقای خویش بخرد و او بروی حلال میشود و چون ظهر در آید او را آزاد
میکند و بروی حرام میشود و چون هنگام عصر فرا رسد او را تزویج مینماید و آن کنیز بروی حلال
میشود و چون هنگام مغرب در آید با وی ظهار [illegible] در این باب معروف است و در کتب مسطور [illegible]
با او ظهار نماید و آن کنیز بروی حرام میشود و چون هنگام عشا [illegible] در آید از ظهار کفاره میدهد
و آن کنیز بروی حلال میشود و چون نیمه شب فرا رسد او را یک طلاقه طلاق میگوید پس بروی حرام
میشود و چون هنگام سپیده صبح در آید با وی رجوع مینماید و از برای او حلال میشود پس مأمون بر
آن جماعت که از اهل بیتش حضور داشتند روی آورد و گفت آیا در میان شما کسی [illegible] این کیفیت

فلمّا کان وقت العصر حلّت له
فلمّا غربت الشمس حرمت علیه
صح

بمانند این جواب

بمانند این جواب گفته لا والله ای امیرالمؤمنین گفت اکنون دانسته شد که آنچه [illegible] انکار میکردید [illegible]
تحت [illegible] و شرمنده گشت چنانکه [illegible] امیرالمؤمنین چون
[illegible] پس روی بحضرت ابی جعفر علیه السلام آورد و گفت انّی مزوّجک ابنتی
امّ الفضل وان رغم لذلک انوف قوم فاخطب لنفسک فقد رضیتک لنفسی یعنی دختر
خود ام الفضل را بزوجیت بتو دادم و اگر چه [illegible] پس از برای
خود خطبه بخوان که من ترا بدامادی خود پسندیدم پس حضرت امام علیه السلام این خطبه قرائت فرمود
الحمد لله اقراراً بنعمته ولا اله الّا الله اخلاصاً لوحدانیّته وصلّی الله علی سیّدنا
محمّد سیّد بریّته والاصفیاء من عترته امّا بعد فقد کان من فضل الله علی الانام
ان اغناهم بالحلال عن الحرام فقال تعالی وانکحوا الایامی منکم والصالحین من عبادکم
وامائکم ان یکونوا فقراء یغنهم الله من فضله والله واسع علیم ثمّ انّ محمّد بن علیّ بن
موسی یخطب امّ الفضل بنت امیرالمؤمنین عبدالله المأمون وقد بذل لها من الصداق
مهر جدّته فاطمة بنت محمّد صلّی الله علیه وآله وهو خمسمائة درهم جیاداً [illegible]
خطبه [illegible] مبارکه [illegible] در این باب و تقریر مقدار صداق فراغت یافت [illegible] زوّجتنی
ایّاها یا امیرالمؤمنین علی هذا الصداق [illegible] ام الفضل بود [illegible] امیرالمؤمنین
بر این صداق [illegible] مأمون گفت تزویج نمودم دختر خویش ام الفضل را بتو بر این صداق مذکور
آنحضرت نیز قبول فرمود در این وقت [illegible]
که در [illegible] غالیه و عطریات [illegible] حضار استعمال کردند [illegible]
بغداد و مردمان منصرف شدند و مأمون [illegible] مساکین [illegible] و دیگر اماکن [illegible]
[illegible] و آن حضرت هم چنان [illegible] مأمون اکرام و تعظیم [illegible] با زوجه اش ام
الفضل [illegible] مدینه [illegible] در جلاء العیون مذکور است که زوجه آن حضرت
ام الفضل [illegible] آن جناب در اخلاق و افعال موافقت نداشت زیرا که آن جناب [illegible]
[illegible] رغبت بود و ام [illegible] ام الفضل [illegible] و ام الفضل [illegible] مأمون
شکایت میکرد [illegible] از [illegible] حضرت رضا علیه السلام
رفته بود [illegible] ذریت حضرت ابی جعفر علیه السلام [illegible] از اهل بیت [illegible]
[illegible]

دختر حضرت رضا علیه السلام روایت است که گفت حضرت جواد چون رحلت فرمود رفتم نزدیک
زوجه اش ام الفضل دختر مامون رفتم و او را تعزیت گفتم او را بسیار محزون و اندوهگین و جزع زیاد داشت
داشت و خود را بگریه و زاری و عویل هلاک میکرد و من بحال او بنگریستم و در آن میان از حسن
اخلاق و کرم و عزت و شرافت ذکر میکرد و اخلاص آن حضرت یاد میکرد ام الفضل گفت میخواهی که
ترا خبر کنم از آن حضرت بچیزی شگفت و امری عجیب که از حد وصف و اندازه بیرون است گفتم
آن حکایت چیست گفت من بر آن حضرت بسیار غیرت میبردم و همیشه اوقات و تمامت ایام
مراقبت حضرتش داشتم ولی در وقت بعضی سخنان میشنیدم و از آن حضرت بسوی پدرم شکایت میبردم
و مامون میگفت ای دختر که فرزند پیغمبر است او بضعه ای از رسول خدا صلی الله علیه و آله است در نشسته
بودم ناگاه جاریه بر من درآمد و سلام گفت گفتم تو کیستی گفت من جاریه ای از فرزندان عمار یاسرم و من زوجه
ابی جعفر محمد بن علی الرضا سلام الله علیهم شوهر توام و مرا غیرت چنان فرو گرفت که نیروی احتمال آن نداشتم
و بدان سر شدم که برخیزم و سر بنهاده بگذارم و تو را یک بعد شیطان ملاعبان بد بود در گذشتن تا آن زمان که
و معذالک خشم خویش فرو خوردم و خوراک و لباس او را پاکیزه ساختم و چون آن زن از پیش من بیرون
رفت برخاستم و نزد پدرم شدم و او را از این حکایت گفتم و مامون در آن وقت مست لا یعقل بود
گفت ای غلام شمشیر بیاور شمشیر را حاضر ساخت و مامون سوار شد و گفت سوگند بخدا او را میکشم
چون من این حالت مشاهدت نمودم گفتم انا لله و انا الیه راجعون چه کار با خود و شوهر خود کردم و دست
بر صورت خود لطمه میزدم پس پدرم بر آن حضرت درآمد و همی با شمشیر بر آن حضرت بزد تا او را
پاره پاره ساخت پس از آنجا بیرون آمد و من از بیم او فرار کردم و آن شب تا صبح خواب بچشم نیامد و
چون روز بلند گشت نزد پدرم شدم و گفتم هیچ دانستی در شب گذشته چه کردی که از تو ظاهر شد
گفت چه کردم گفتم پسر حضرت رضا را بکشتی چشم او از این سخن بیرون جست و رنگش گردید و بیهوش شد
و چون از سختی بخویش آمد و گفت دیگر چه گفتی گفتم آری سوگند بخدا بر او درآمدی و چندان با
شمشیر او را بزدی که او را مقتول ساختی اضطراب و التهاب او زیاد گشت و گفت یاسر را بر من بخوانید
پس یاسر بیامد و مامون بدو درنگریست و گفت وای بر تو چیست این سخن که دخترم میگوید یاسر گفت
یا امیرالمؤمنین راست میگوید تو او را کشتی پس مامون بر دست و بر سینه و صورت خویش بزد و گفت انا
لله و انا الیه راجعون سوگند بخدا در این روزگار هلاک شدیم و در میان خلق رسوا و تا ابد از کار شدیم
و تا آخر زمان مفتضح گردیدیم و گفت ای یاسر برو تا خبر و قصه چیست و زود بمن خبر رسان که تو را

در همین ساعت

در همین ساعت چون از ترس پدرم بیرون بود یاسر برفت و من بر صورت خود لطمه میزدم و در این گذشت یاسر بازگشت
و گفت بشارت باد ترا ای امیرالمؤمنین گفت ترا بشارت باد خبر چیست یاسر گفت بر آن حضرت درآمدم
او را نشسته دیدم و او را قمیصی و دستاری بر تن بود و مسواک میفرمود پس سلام بروی فرستادم و گفتم یا ابن رسول الله
میدانم پیراهنی بمن عطا کنی تا در آن نماز گذارم و بدو تبرک جویم و منظورم از این سخن در اندیشه آن بود که
بر بدن مبارکش نشانه زخم تیغ است و سوگند بخدا بدن مبارکش بمانند عاج پاکیزه بود که زرد در پیش
دیدم و هیچ اثری از آن نبود در این هنگام مامون مدتی دراز بگریست و گفت انَّ هٰذا العبرةَ للاولین
والآخرین یعنی این شان بعجب است و عبرتی است از برای اولین و آخرین آنگاه بیاسر گفت برو تو بسوی
حرم شو و بگو بدرستیکه سوگند بخدا اگر هرگز از این روز بسوی من شکایت کنی یا بدین جهت
او بر من خشم گیری انتقام او را از تو خواهم کشید پس از آن نزد پسر رضا علیهما السلام شو و از من سلام برسان
و آن شمشیر را که در شب گذشته بدست من بود با آن اسب که بر آن سوار بودم پس از آن مامون
نزد آن جناب درآمد و آن حضرت بار خجالت داد و او را در گرفت و در جیب گفت و بر سینه خود
بچسبانید و او را از آن سیدان خمر نهی فرمود و مامون بدست آن حضرت از شرب خمر توبه کرد و آن عادت
فتور نمود و آن حضرت او را بواسطه آن دعا از زخم شمشیر در امان نمود با مامون تعلیم فرمود و مامون از برکت آن دعا
تا مدت زندگانی خود بلاهای ناخوش و شمشیر بلا دید و از برکت آن دعا برگشت و بعدها علامه مجلسی در جلاء
العیون مرحوم مجلسی بیاسر گفت که آن حضرت تشریف داشت دیدم که برگها را آب نشسته و مسواک میفرمود سلام کردم و جواب
گفت و چون خواست آغاز سخن کند آن جناب بنماز درایستاد و یاسر شتابان بمامون بازگشت مامون بگریه و شکر
بگذاشت و ده هزار دینار بیاسر عطا کرد و گفت ده هزار دینار بحضرت ابی جعفر سلام الله علیه ببر و از من
سلام برسان چون آمدم خواستم بدان سلطان سوگند دهم که اثر تیغ در آن بدن ببینم بیاسر عرض کردم یا ابن رسول الله
این پیراهن را در وقتی دارم که عطا فرموده در کفن خویش سازم پس عطا فرمود و گفت میان ما و او چنین
شرط شده بود عرض کردم فدای تو شوم از آن گوار نشان است و هیچ خبر نبود ولی در شرفنده و منفعت
الآخر روایت عبد الرحمن در جلاء العیون میگوید در روایت مفید و غیره رسیده است که چون حضرت
ابی جعفر محمد علیه السلام از مجاورت مامون متنفر گردید از وی رخصت خواست تا آن که سیح زیاد
بسی بغداد و بوطن خویش و مدینه جدش صلی الله علیه و آله معاودت فرمود و در این وقت
بهمراه مامون از آن بود و حرکت کرد و معتصم بواسطه حقد و حسد مرا از جهت او بر سلطنت استقلال
یافت و دیگر کوشش او از معجزات و کرامات و علم حضرت جواد علیه السلام آنچه در گذشت

تا کار بجائی رسید که حقد و عداوت آن حضرت را در دل گرفت که بوصف نمی‌گنجد و یکباره در تدبیر آن بود که
مر آن جناب را گرفتار سازد پس آن حضرت را از مدینه طیبه ببغداد طلبید و چون آن حضرت از مدینه ببغداد
عزیمت نمود با پسرش علی هادی سلام الله علیهما وصیت فرمود و آن جناب را بعد از خود خلیفه گردانید و بر امامت آن
بزرگوار در محضر بزرگان شیعه و ثقات امامیه تنصیص فرمود و کتابها و سلاح و آثار انبیاء و اوصیاء را بدان
جناب تسلیم فرمود و با کراهه و عدم رغبت از مدینه بیرون راه برگرفت و با اهل خویش وداع بازپسین و سفر آخر
بگذاشت و با [illegible] اعلامت کوتاه فرمود و در روز بیست و هشتم ماه محرم در سال دویست و بیستم بمحرم وارد

کیفیت شهادت

بغداد گشت و آن جناب را در همین سال معتصم مسموم ساخت و بروایت مسعودی در مروج الذهب آورده
بالجمله که بعد از معتصم خلیفه گشت آن حضرت را زهر داد و کیفیت شهادت آن جناب چنان بود که چون
معتصم انحراف ام الفضل را نسبت بآن حضرت دانسته بود و میدانست که بواسطه تفضیلیکه
آن حضرت مادر علی هادی سلام الله علیه را بر ام الفضل آن ملعونه کینه آن حضرت در دل داشت
و نیز آن ملعونه از آن حضرت فرزندی نیاورده بود و بدین سبب چندان علاقه نداشت معتصم او را
بمسموم ساختن امام همام علیه السلام اشارت نمود و ام الفضل نیز اجابت کرد و زهری در انگور
رازقی کرد در حضور آن حضرت نهاد و چون آن جناب از آن انگور تناول فرمود ام الفضل در ساعت
پشیمان گردید و شروع بگریستن نمود آن حضرت فرمود چرا از این گریستن چه حاصل بخدا قسم
ببلائی گرفتار کند که چاره پذیر نباشد و ستمکار خواهی گردید و در دنیا و آخرت رسوا شوی و چون آن نونهال
بوستان امامت و فرزند ارجمند خورشید ولایت بدرجه شهادت نایل گردید آن ملعونه را علتی
در فرج افتاد و هر چند حکیمان و طبیبان در معالجت کوشیدند سودمند نگشت و سرانجام از آن مرض برفت
و هر چه داشت از برای اصلاح آن رنج در راه [illegible] صرف کرد و در آخر [illegible]
بسوی [illegible] راه گرفت و بروایتی آن نابکار در هنگام مباشرت آن دستمال را بدان حضرت [illegible]
الله بعد چنین بود و چون زهر در جسد مبارک بود فرمود خدای ترا بدردی درانداز که چاره
نباشد پس در فرج او خوره در افتاد و او را بجنون [illegible] گرفت چندانکه پزشکان دارو کردند سود نبخشید
تا از آن رنج بمرد [illegible] در [illegible] و در روایت ابن [illegible] معتصم
جامه [illegible] ارسال [illegible] آن حضرت [illegible] و عبد الملک زیات که حکومت مدینه
داشت نامه کرد حضرت امام سلام الله علیه را با زوجه اش ام الفضل بدینجا [illegible] و ابن زیات
علی بن یقطین را بدانجا فرستاد و آن جناب را با ام الفضل ببغداد آورد و معتصم او را

گرامی بداشت

گرامی بداشت و دیگر نشر ارسال هدایا می‌نمود و نظر ام الفضل را نیز از ارسال تحف و هدایا خرم میداشت پس
حاضر و از تاریخ ترتیب [illegible] آن بود که غلام خود [illegible] از زبان آن جناب [illegible] گفت
امیر المؤمنین و جمعی از خواص او از این شربت نوشیده‌اند و هم از این [illegible] تو نیز [illegible]
و هنگام [illegible] حضرت فرمود شب [illegible] بیاشام [illegible] از روزه [illegible]
این شربت را [illegible] امام علیه السلام [illegible]
بر اصرار [illegible] آن جناب [illegible] از آن شربت [illegible]
از زرقان [illegible] روایت [illegible] از آستان معتصم [illegible]
[illegible] از [illegible] حال پرسش [illegible] سال [illegible]
از ابو جعفر محمد بن علی بن موسی الرضا علیهم السلام امروز [illegible] امیر المؤمنین [illegible] دستان [illegible] گفت
که دزد بر دزدی خویش اقرار کرد و خلیفه [illegible] فقهای [illegible]
[illegible] محمد بن علی نیز حاضر [illegible] خلیفه از [illegible] دست او [illegible] گرفت که از کجا [illegible]
بابن ابی داود گفتم از کرسوع [illegible] آن [illegible]
[illegible] دست [illegible] انگشتان [illegible] آن [illegible]
خدای تعالی در تیمم فرمود فامسحوا بوجوهکم وایدیکم [illegible]
از مرفق [illegible]
المرافق در غسل و تیمم [illegible] پس از آن [illegible]
علیهما السلام [illegible] گفت یا ابا جعفر در این مسئله چه گوئی فرمود یا امیر المؤمنین [illegible]
باب سخن راندند گفت [illegible] آنچه [illegible] سخن راندند [illegible] بازگو فرمود یا امیر المؤمنین مرا
ازین کار معذور دار معتصم گفت ترا بخدا سوگند میدهم [illegible] آن حضرت فرمود
اکنون [illegible] سوگند [illegible] در این مسئله [illegible] قطع باید از بن
پنج انگشتان [illegible] و کف [illegible] گفت [illegible] حجت [illegible] رسول خدا
صلی الله علیه و آله السُّجُودُ عَلَى سَبْعَةِ أَعْضَاءٍ الْوَجْهِ وَالْيَدَيْنِ وَالرُّكْبَتَيْنِ وَالرِّجْلَيْنِ
یعنی سجود [illegible] بر هفت عضو [illegible]
از کرسوع [illegible]
[illegible] و خدای تعالی فرماید أَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ و مراد به مساجد همین هفت عضو است

59

در آن کعبه می‌گذارند و چیزی که از فضل خدا می‌بینیم دیده نمی‌شود پس معتصم از این سخن در عجب شد و متغیر شد و امر داد
سارق را از مفصل چهار انگشت جدا کنند نه از کف و من چون این حکم را دیدم قیامت برای من برپا گردید
و دوست داشتم که زنده نباشم زرقان می‌گوید که ابن ابی داود گفت من بعد از سه روز از آن مقدمه
به نزد معتصم شدم و گفتم نصیحت امیرالمؤمنین بر من واجب است و من او را سخنی می‌گویم که می‌دانم
به واسطه این سخن گفتن داخل آتش خواهم شد گفت آن سخن چیست گفتم در مجلسی که امیرالمؤمنین در آنجا
خود فراهم کرده است از فقها و رعیت خود و علمای ایشان برای امری که از امور دین رخ داده
دانستن حکومت آن امر بپرسد ایشان بدانچه دانند جواب دهند در حالتی که در مجلس او از اهل بیت
او و سرکردگان و سرداران و دستوران و کارگزاران او فراهم باشند و مردمان نیز از بیرون در گوش بکنند
ایشان فراهم باشند و او سخن چنین کسی را بپذیرد به سبب سخن مردی که نیمی از این امت به امامت
او است و مدعی باشند که او اولی است از او به این مقام و امیرالمؤمنین بحکم او حکومت نماید و سخن
فقیهان را سست کرد روز چگونه و از کار او چنین خواهد گذشت معتصم از این سخنان رنگش تغییر یافت
و آگاه گردید و گفت خدا ترا از این نصیحت که کردی جزای خیر دهد و در روز چهارم فلان کس از عمال
خود را امر کرد که آن حضرت را به منزل خویش دعوت نماید و آنحضرت قبول نفرمود و گفت تو دانسته‌ای که من در مجلس
شما حاضر نمی‌شوم آن مرد گفت من ترا از برای طعام دعوت کرده‌ام و دوست دارم که قدم رنجه فرمائی
و به خانه من درآئی و من تبرک جویم و فلان از وزرای خلیفه ملاقات ترا خواسته است
پس آن حضرت به منزل او رفت و چون از طعام او چیزی تناول نمود حس زهر نمود و مرکب خود را طلب
نمود که سوار شود صاحب خانه التماس نمود که آن حضرت توقف نماید فرمود که بیرون رفتن من
از خانه تو بهتر است از برای تو و چون به سرای خویش بازگشت اثر زهر در بدن مبارکش ظاهر گردید که آن روز و آن
شب پیوسته در آزار و نالان بود تا آنکه جان به جان آفرین تسلیم نمود از هرون بن الفضل روایت است که در آن
روزی که حضرت امام محمد تقی در بغداد وفات نمود در مدینه در خدمت علی النقی صلوات الله علیهما بودم فرمود
انا لله و انا الیه راجعون حضرت ابو جعفر علیه السلام وفات کرد گفتم آن حضرت عرض کردند که از کجا دانستی که آن
جناب وفات یافته فرمود بواسطه ذلتی مرا از عظمت و جلال خدا عارض شد که پیش از آن نداده بود
دانستم که آن حضرت فوت شده است و این اثر امامت است و بروایتی آن حضرت ترسان گردید و بعد از
دامان چند روز در خدمت موسی علیه السلام نشسته بود عرض کردم که ترا چه حیرت فرو گرفت فرمود در این وقت
که عرض کردم این سخن فوت شد پدرم که گفتم پس آن وقت و آن روز را نوشتند و بعد از

روزی چند

روزی چند خبر وفات آن جناب رسید و آنچه آن حضرت فرموده بود یکسان بود وفات آن حضرت
در بغداد و در مقابر قریش در برابر مرقد جد بزرگوارش موسی بن جعفر صلوات الله علیهما مدفون گردید علامه مجلسی در جلاء
العیون میگوید که از ابو مسافر روایت است که حضرت امام محمد تقی علیه السلام در عصر آن شب که
جان داد فرمود که من امشب از دنیا خواهم رفت و در رکاب حضرت رسول از دنیا بیرون رفت
خواهم رفت از دنیا برفتن و در روایت مجلسی حضرت امام علی النقی علیه السلام آن حضرت را بنزد آمده
و بعد از آن جسد را غسل داده و کفن کرده دفن نمود و در همان ساعت به مدینه بازگشت و این روایت منافی آن
روایتی است که در جنات الخلود است که وفات آن حضرت در وقتی که معتصم از دار الخلافه در خدمت آن حضرت
مقرر داشته بود بعد از آن جلاء العیون است آن جناب بدان معتصم چند مطلب بود از بام زیر انداخته
و قصه غریب شد کسی که آن زمان چند روز بعد از آنکه واقع بود و خبر منتشر شد و زعفران از جسد مبارکش برسید معتصم
شنیده است که این معجزه اسباب افتضاح است فلان مرا کجا برسد و در روایتی چنین از ایشان نقل شده
بود که در نفس المهموم مذکور است و دختر ام الفضل از حضرت چنان شکایت بابو
نکاشت همین در جواب نوشته که ابو جعفر علیه السلام شروع نموده در حدیث الله بر سر
گواهم از زن پس از این سخنان زیر بالا میر و چون آن حضرت از بغداد بسوی مدینه راه برگشت
و زوجه اش ام الفضل در صحبتش بود در هنگام حرکت آن جناب از بغداد بیرون شدند و مردمان
تا بیت آن جناب راه سپردند و آنحضرت پیر فرمود تا باب کوفه تا خانه مسیب رسید و در آنجا
نزول فرمود و مسجدی که در آنجا بود تشریف برده نماز مغرب را ادا نمود و در صحن مسجد درخت سدره بود
که بار و برگ نداشت پس آن حضرت دعا نمود که درخت مذکور را سبز و خرم گردانید و برکات ظاهر و
مردمان نماز بگذاشت نماز مغرب بود در رکعت اولی بحمد و اذا جاء نصر الله والفتح و در رکعت ثانیه بحمد و قل
هو الله احد و بعد از اتمام نماز اندکی در آنجا جلوس فرمود و ذکر خدا نمود بعد از آن بی‌فاصله چهار رکعت نماز
نافله بگذاشت و بعد از اتمام رکعات که به مسجد نمود پس از آن بیرون آمد و مردمان بسوی او فرو
راه برگرفت و چون بامداد درآمد درخت سدره با ثمر نیکو برکت یافته بود و مردمان بدیدند و شگفت گرفتند
و از بار آن تناول کردند و شیرین یافتند هیچ تخم در آن نبود و در شکفت ایشان بیفزود و نیز در کتاب نفس المهموم
از علی بن خالد مروی است که گفت در عسکر بودم شنیدم که در آنجا مردی را از شام در حبس
و در آهن بند کرده‌اند و حبس نموده‌اند مردمان تهمت او را دعوی نبوت کرده است علی بن خالد میگوید بدر زندان
آمدم و زندانبان را چیزی بدادم تا مرا بسوی آن مرد ببرد و او مردی با فهم و عقل بود گفتم بادی هم

این غلام داستان خود حکایت کرد گفت من در شام به عبادت خدا مشغول بودم در همان موضع که سر مبارک حسین علیه السلام
در آنجا نصب کرده بودند پس در شبی از شبها رو به محراب نشسته و به ذکر خدا مشغول بودم ناگاه شخصی بود در حضور
خود بدیدم و بدو نظر کردم به من گفت برخیز با من برخاستم و مرا گامی چند راه برد خود را در مسجد کوفه بدیدم و ... رسول خدا صلی الله
علیه و آله بدیدم و نماز بگذاشتم پس از آن برخاست و من نیز با او برخاستم پس اندکی راه برده ناگاه خود را
در مکه مشرفه دیدم پس در بیت طواف کرد و من نیز با او طواف کردم پس از آن برخاست و من نیز با او برخاستم
و اندکی راه برده و من خود را در همان موضع که عبادت میکردم در شام بدیدم پس از آن از من غایب گردید و
من متعجب بماندم تا یک سال دیگر فرا رسید آن شخص را بدیدم که با من همان کرد و من همان کار را بار دیگر
یافتم و سؤال آن حضرت نکردم و من او را ... چنان ملاقات و مساعده در سال گذشته نمود و چون هنگام
مفارقت گردید گفتم ترا سوگند میدهم بدان کسی که ترا بر چنین کاری نیرو داده است که مرا خبر دهی
که تو کیستی فرمود منم محمد بن علی بن موسی بن جعفر پس من این حدیث را با بعضی در میان نهادم و اندک اندک
گوشزد محمد بن عبد الملک زیات شد پس کس فرستاد مرا بگرفت و در آهن بند کرد و به سوی عراق
حمل کرد و در زندان درآورد چنانکه می‌نگری و بر من نسبت ... گفت ... بر او ...
داستان خود به محمد بن عبد الملک زیات عرضه داد و عبد الملک بر پشت آن نوشته که بگو
از بهر آن کس که ترا از شام بدان موضع مذکور برد تا از زندان بیرون آورد ... من غمناک گشتم
از ... با او ... و آن نوشته در دست ... گفتم ...
او را به صبوری ... و ... و چون صبح شد ... عبد الملک گفته است ...
و چون بامدادان ... به زندان ... و صاحب زندان و مردمان ...
در اضطراب و التهاب دیدم گفتم چه خبر است گفتند آن مرد که دعوی نبوت کرده بود و از شام بدینجا آورده بودند
دیشب در ... گذشته ... ناپدید شده است و هرچه جستجو کردند او را نیافتند و ندانستند در
آب فرو رفت یا او را ... [illegible] ... و تعجب نمودم در کتاب ... مذکور
مذکور است ... [illegible] ... آن حضرت ... پیغمبر ...
در باب حدیث ... [illegible] ...
... آن حضرت ... [illegible] ...
... [illegible] ... ابوبکر ...
در خصوص ... در باب ابی بکر و عمر رسیده است انهما کهولا اهل الجنة ...

درست است ... سنیه بیان این روایت بشنید این حدیث ... البته از درجه صحت ... درباره حسنین
علیهما السلام فرموده است الحسن والحسین سیدا شباب اهل الجنة پس از آن بحر گفت ... رسول خدا صلی الله علیه
و آله فرموده است درباره عمر که اگر من مبعوث نشده بودم عمر پیغمبر میگردید و فرموده که پیغمبر بودم قبل از خلقت آدم پیغمبر
بود ... میثاق پیغمبران ... چه این احتمال در حق ایشان نمود در کتاب مدینة المعاجز مذکور است
که حضرت امام محمد تقی علیه السلام شدید الادمه بود ... گندم گون شدید ... بعضی از
حضرت ... میگفتند از فرزندان حضرت رضا علیه السلام نیست و نسبت آن ... نمود و در این هنگام
حضرت رضا علیه السلام ... نمود ... و آن جماعت آن کودک را ...
اهل قیافه ... در مکه معظمه در مجمع مردمان در مسجد الحرام و آن حضرت را در میان ... و ایشان
در جمال ... نظر کنند و در حضرت ...
... مردمان ...
... از ذریه امیر المؤمنین علی بن
ابی طالب و رسول خدا صلی الله علیه و آله ... استغفار ... و در ... آن
حضرت شک کنند و آن حضرت در این هنگام ... پس از آن حضرت امام محمد تقی در آن سن
... زبان ... فرمود الحمد لله الذی خلقنا من نوره بیده واصطفانا
من بریته وجعلنا امناء علی خلقه ووحیه معاشر الناس انا محمد بن علی الرضا بن موسی الکاظم
ابن جعفر الصادق بن محمد الباقر بن علی سید العابدین بن الحسین الشهید بن امیر المؤمنین علی بن
ابی طالب وابن فاطمة الزهراء وابن محمد المصطفی پس آنکه نسب مبارک خود را بگفت فرمود افی
مثلی یشک وعلی الله وعلی ابوی یفتری اعرض علی القافة لا ادری ... این ...
... [illegible] ...
... پس فرمود والله انی لاعلم بهم اجمعین وما هم الیه صائرون اقوله حقا و
اظهره صدقا وعلما ورثناه الله تعالی قبل الخلق اجمعین وبعد بناء السموات والارضین وایم الله لولا
تظاهر الباطل علینا لقلت قولا یتعجب منه الاولون والآخرون ثم وضع یده علی فیه ثم قال
اصمت کما صمت آباؤک واصبر کما صبر اولوا العزم من الرسل ولا تستعجل لهم الآیة ...
... احوال ایشان ...
و علم خدا قبل از خلقت ...

اگر نه آن بود که بالطف رب بر فرق آینه دار زار بر فرق نهند و براه طلب افتد هر آینه چیزی گفتمی ولیکن و آخر نیز از آن در عجب اند
پس از آن خاموش شد و زبان در لب بست پس فرمود خاموش باش چنانکه خاموش بودند پدران تو و شکیبائی کن و صبر کن
همچنانکه پیغمبران اولوا العزم شکیبائی نمودند و از برای ایشان تعجب مباش و این آیت بود که قرائت فرمود چنانکه بود از آن
پس از آن آن مرد برگشت و دولت آن حضرت بود برگشت و راه برگرفت و برگردن نهاد
منها و خلق از برای او راه گشادند پس جمعی از پیران او بودیم در نظر آن حضرت می گفتند و می گفتند الله
اعلم حیث یجعل رسالته خدا بهتر داند در رسالت خویش در که ام خانواده فرود آورد پس پرسیدم ایشان
که ام الخامس بسته گفتند طایفه از بنو هاشم از فرزندان عبد المطلب هستند پس از آن این خبر بحضرت رضا
علیه السلام رسید فرمود الحمد لله پس از آن نوفلی از شیعیان که در حضرت آن حضور داشتند الشمات فرمود گفت لکن
داشته اند آن تهمت که بماریه قبطیه در فرزندش ابراهیم بن رسول الله صلی الله علیه و آله نهادند گفتند ما نشنیدیم
از سید ما تو دانا تر باشی خبر کن فرمود آن هنگام که ماریه بوده بود بخدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله با کنیزکان دیگر
در رسول خدا با جناب خویش بخشش فرمود او بعضی و در ماریه گمان داشتند و با او خادمی بود که او را جریح
می نامیدند و ماریه بود با آداب و دیگران ملوک با ادب مجبوره ماریه بدست رسول خدا صلی الله علیه و آله بود و جریح
نیز با او ایمان آورد و ایمان و اسلام مردی نیکو نمود و ماریه در دل رسول خدا بود با خود آورد و از بعضی از
زنان پیغمبر صلی الله علیه و آله بروی حسد بردند و دو زن از زنان آن حضرت بسوی پدران خویش از فرزند
آن حضرت بماریه و بر بر جان او بود بر ایشان شکایت بردند تا کار در نفس ایشان از برای ایشان آشکار
ماریه را بگوید که ماریه را با ابراهیم حمل بهشت حمل او از جریح است و این شد است بجهت جریح در آن
حضرت پس پدر های ایشان بحضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله شدند و آن حضرت در مسجد بود
نشسته بود پس آن دو نفر در حضور مبارکش فرو نشستند و عرض کردند یا رسول الله ما را روا نیست و هم آن قدرت
و سعه در سینه نداریم که از تو بپوشیم چیزی را که آشکار گشته است ما را از جانب تو و برتو واقع شده است
فرمود چیست که شما می گوئید گفتند یا رسول الله همانا جریح با ماریه کار ناشایست کرده و حمل ماریه از
جریح است و از تو نیست رنگ چهره رسول خدا از غضب دیگرگون شد و آن حضرت از پس
برآمد و فرمود ای شما چگونه گفتید در حق جریح و ماریه در مشربه باهم ملاعبه می کنند و چنان که زنان
با مردان ملاعبه نمایند او نیز می کند هم اکنون بسوی جریح برانگیزد و ببین حال خواهی یافت آنگاه
حکم خود و حکم خدای بود در حق او جاری گردان حضرت رسول صلی الله علیه و آله بحضرت امیر المومنین
علیه السلام فرمود یا ابا الحسن شمشیر خود ذو الفقار را برگیر تا بمشربه در آئی و ماریه در آنجا است اگر ماریه

و جریح او

و جریح بود به نیر صنعت و بشان گوینده داده است که روی بر او بود از تیغ در کنار ان پیش علی علیه السلام برفت و شمشیر برهنه
ابر نهان کرد چیزی در راه نهاد و از حضور رسول خدا بگذشت پس با اهانت آن حضرت مرحمت فرمود و عرض کرد
یا رسول الله خبر ده مرا که مثل مثلوان در میان شکنجه و مسمار آهنین در آتش تافته باشند تهم یا مثل شاهد حاضر می بیند که بود
و غایب نمی بیند پیغمبر فرمود چیزی را حاضر او ما به کار حقیقت فرمان تو برفتن و انکار است پس آن حضرت امر براه نهاد شمشیر
در دولت مبارکش بود از مشربه بالا رفت و ماریه در آن جا بود و خبر بیست و ماریه نشسته است و جریح با او
و او بود با ادب ملوک آداب تمام داشت و با او سکینه رسول خدا بود بزرگ داشت و او بود سکینت بخوان و تکریم بسیار و از
این گرانه نهان بود تعلیم می کرد تا آنکه چشمش بامیر المومنین علیه السلام و شمشیر کشیده افتاد از آن حضرت در فزع و بیم افتاد
و بسوی درخت خرمائی که در در بود ان سوار شده بود فرا رفت و بر فراز درخت بر شد و امیر المومنین بسوی رفته
ترفقی نمود در این هنگام باد وزیدن گرفت و جامه از جریح بالا رفت و نمودار شد که جریح را مردی
نیست و ممسوح است آن حضرت فرمود ای جریح فرود آی عرض کرد امان ده فرمود امان است پس فرود آمد
و امیر المومنین علیه السلام دست او بگرفت و او را بحضرت رسول صلی الله علیه و آله آورد و در حضور مبارکش بداشت
و عرض کرد یا رسول الله جریح خادم ممسوح است حضرت پیغمبر با دوار که فرمود از برای این دو نفر لعنهما الله آشکار
کنید جریح برهنه شود تا کذب ایشان آشکار شود و از برای ایشان از آن نسبت دهند در رسول خدا
عبارت داشتند پس جریح لباس خویش را از بدن دور کرد چنانکه بر آن حضرت عرض شده بود بر آن
دو نفر نیز آشکار گشت که او با ماریه در کار نیست در این وقت خود بودند حضرت رسول خدا صلی الله
علیه و آله برخیز انگه بر عرض کردند یا رسول الله التوبه از برای ما استغفار فرمای و حاجت ما بپذیر باز گشت
آن حضرت فرمود خدا توبه شما را قبول نکند و استغفار کردن من از برای شما سود ندارد با آنکه چنین جرات کرده
بر خدا و رسول خدا عرض کردند ای رسول خدا اگر از برای استغفار فرمائی امید داریم که خدا ما را بیامرزد در
این وقت خدا آیتی فرو فرستاد و این کلمات در آن است إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ
لَهُمْ یعنی اگر هفتاد مره در طلب آمرزش کنی خدا ایشان را نیامرزد حضرت رضا علیه السلام
پس از این بیان فرمود الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ فِيَّ وَفِي ابْنِي مُحَمَّدٍ أُسْوَةً بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَآلِهِ وَابْنِهِ إِبْرَاهِيمَ نیز بیان نصیحت است خدا فرمود که این در حق و در حق محمد پسر
و اسوه رسول خدا و پسر او ابراهیم مترجم گوید این معجزه است از امیر المومنین علیه السلام پس از
رفتن از حضور پیغمبر صلی الله علیه و آله از برای قتل جریح که باز نشد و آنحضرت بعضی را پیچ و در
حضرت رسول خدا و آنحضرت بدان که جریح مسلم بود و حکم او آنحضرت واجب فرمایست

۶۳

امیرالمؤمنین علیه السلام دانسته بود او تحقیق قتل نیست و این کار را بکام کرد اهل دین این سخن آن
و مضمون این قول آنکه از این اهل آن کلمات بسوی تعریض است بر آنکه حق بر قاعده و مشایخ آنحضرت نسبت به
و نیز در مدینة المعاجز مذکور است و علی بن حسان از حضرت محمد بن علی النقی علیهما السلام نقل کرده که مردمان بواسطه غلو
سال تو متولد انکار کنند و مصداق انکار است که این قصه ... لا اسود ... پس بخبر خود صلی الله علیه واله قل هذه
سبیلی ادعوا الی الله علی بصیرة انا ومن اتبعنی یعنی بگو ای محمد این راه منست که میخوانم مردمان را بسوی خدا
بر بینائی من و آنکسی که متابع من است بسوی کنند که او حضرت علی علیه السلام کسی را او متابعت نکرده و در آن وقت نه ساله بود
و اکنون هم نیز نه سال از زندگانیم گذشته است و نیز در کتاب مذکور از زید بن سلیط روایت است که گفت ملاقات کردیم
حضرت ابو ابراهیم موسی الکاظم سلام الله علیه را و ما اهل عمره داشتیم در بعضی از راهها پس آن حضرت بمن فرمود که
من در این سال وفات میکنم و امر امامت با پسرم حضرت علی الرضا است که نام علی و علی علیهم السلام اول و علی
اول حضرت علی بن ابیطالب علیه السلام است و علی آخر علی بن الحسین علیهما السلام و پسرم علی که عطا شده است
فهم علی اول و علم او و نصر او و دین او و محنت او و عطا شده است بامحنت علی دوم و صبر او بر مکاره و او
رخصت تکلم نیست مگر بعد از سال بعد از مرگ هارون پس از آن بمن فرمود ای زید چون مرور کنی در این موضع
و او را ملاقات کنی و خوشوقت که او را ملاقات کنی او را بشارت بده و بگو که متولد خواهد شد از برای او پسری
امین و مأمون و مبارک و خوش است که پسر ترا معلم داد ترا ملاقات کنم پس خبر ده او را و بگو در آن وقت که
آن جاریه که این مولود مبارک از او متولد میشود جاریه ایست از اهل بیت ماریه جاریه رسول خدا صلی الله علیه واله
مادر ابراهیم پس اگر قدرت یابی که سلام مرا بآن جاریه تبلیغ نمائی چنان کن زید میگوید بعد از آنکه حضرت امام موسی
کاظم علیه السلام بعالم جاودانی رحلت نمود علی بن موسی علیهما السلام را ملاقات کردم و آنحضرت ابتداء سخن فرمود و بمن
گفت ای زید در عمره چگونه بود عرض کردم پدر بزرگوارت در این سفر بسوی تو گفت و توفیق نفقه نیست فرمود
سبحان الله ما کان یکلفک و لا یکلفک یعنی چگونه ترا بتکلیف در اندازیم و حال آنکه ترا کفایت نکنیم
و کفایت ما شامل حال تو باشد پس ما بر فرزندم تا باین موضع رسیدیم و برفتن پیش جستند فرمود ای زید پدر
ملاقات کرد ما یکان دیگر او خود عرض کرد اراده آنکه آن قصه بود عرض کردم فرمود ما جاریه
را از آن حکایت یاد دادست بهر وقت آمد سلام آن حضرت بود برسانم پس از آن بسوی مکه
شتافتم و در همان سال آن جاریه از آنحضرت بمحمد مسعود حضرت امام محمد تقی علیه السلام و آن پسر متولد شد
زاد زید میگوید برادر آن علی بن موسی علیهما السلام امیدوار بودند و وارث آنحضرت شدند و بعضی گمان کردند
میمون زید بن اسحق بن جعفر با ایشان گفت که کناره من او بود در خدمت ابو ابراهیم علیه السلام دیدم که

حقیقت مطلع نشدیم و نیز وقتی این پیر با پدر حضرت رضا علیه السلام گفت تو بگو کیف تکون اماما ولیس لک ولد
یعنی تو چگونه امام میباشی و حال آنکه ترا پسری نیست از آنحضرت جواب داد بعضی از آن پرسید که و ما علمک انه لا یکون
لی ولد والله لا تمضی الایام واللیالی حتی یرزقنی الله ولدا ذکرا یفرق به بین الحق والباطل یعنی از کجا
دانستی که مرا فرزندی نباشد بخدا سوگند که نمیگذرد روزها و شبها تا آنکه خدای تعالی روزی کند فرزند ذکر که فرق کند بسبب او
در میان حق و باطل فرق کناره و دیگر از علی بن جعفر بن محمد علیهما السلام روایت است که گفته بود مردی که او را از
جماعت واقفیه آنکه در امامت حضرت رضا توقف داشت بود امام بامن گفت که پدرت ابو الحسن سلام الله علیه چه کرد
گفتم فوت شد گفت از کجا که تو معلوم گشت گفتم از اموال او قسمت کرده و زنان او شوهر گرفتند ناطق بعد از او
گاه گشت گفت کیست آنکس که بعد از او ناطق باشد گفتم فرزندش ابو جعفر علیه السلام گفت تو ای مرد
و عمر و پدرت هم حضرت جعفر بن محمد چگونه است که این سخن در حق این پسر کودک را امام میخوانی علی بن جعفر
میگوید گفتم ترا بجز شیطان نیست که پس از آن ریش خود بدست گرفته و بسوی آسمان برافراشت و گفت پس از جمله
و میدیدم و چاره ایست کار که خدا آن پسر را از بعد امامت اهل دین را داد و این پسر را اهل بیت و این سخن گذشت
و نیز در کتاب مدینة المعاجز مذکور است که آنگاه حضرت رضا علیه السلام وفات کرد و حضرت ابو جعفر
در این هنگام تنها بعضی از عمر او گذشته بود و در میان مردم بغداد و سایر امصار اختلاف سخن
بسیار گشت و ریان بن صلت و صفوان بن یحیی و محمد بن حکیم و عبدالرحمن بن حجاج و یونس بن عبدالرحمن
و جماعتی از بزرگان شیعه و ثقات ایشان در خانه عبدالرحمن بن حجاج در برکه زلزل در موضعی در بغداد است
فراهم شدند و مجلس کردند و از آن مصیبت بزرگ اظهار اندوه کردند که یونس بن عبدالرحمن به ایشان
گفت گریستن بگذارید و این امر بر جای بمانید تا آنکس که او از بعد امام باشد حاضر کرده شود و تفحص
او حضرت ابو جعفر سلام الله علیه بود در این وقت ریان بن صلت برخاست و با او بحث کرد و در
حلقه او برخاست و گفت که ای ابو جعفر تا کی ما را بخواهی میان از بزرگی که آنکه او در امر امامت است که
در روی او برخاسته و ترک آنکه است و اکرام خدا بر جعفر و عده مقرر که آن کودک است روزگار گذرد
هم بمنزله پسر دانا و بخود توانا شده و از آن بر تر و اگر از جانب خدا باشد اگر دو ساله یا روزه باشد
بمنزله بعضی از مردمان نخواهد بود این امر است و مانند او در تحقیق و بصیرت و فهمش بود در
شگفت پس آن جماعت علما و رجال یونس را توبیخ کردند و شنیدم هر که نیز از آن ایام که بعد
پس فقیهان و علما بغداد و دیگر بلاد اشتها دارند که آمدند و بعد از حج بمدینه رفتند و از تحقیق میکردند
تا ابو جعفر سلام الله علیه را زیارت کردند و بمدینه در شدند در سرای امام جعفر صادق علیه السلام که خالی بود از نزلگاه

و فرش بوریا گسترده بودند و جمعی حاضر شدند و عبدالله بن موسی از در درآمد و در بالای مجلس بنشست و منادی برپا شد
و گفت این فرزند رسول خداست صلی الله علیه و آله هر کس اراده پرسش دارد سؤال از وی بنماید پس سؤالاتی
چند از او نمودند و او برخلاف صواب جواب گفت و شیعه متحیر و اندوهناک گردیدند و فقیهان مضطرب شدند
و از جای برخاستند و آهنگ بازگشتن کردند و با خویش همی گفتند اگر ابوجعفر جواب مسائل نگوید کار ما به چه
[illegible] عبدالله برخلاف و خطا بود در این هنگام دری از صدر مجلس گشوده شد و موفق درآمد و گفت اینک ابو
جعفر است و آن جماعت تا به یکبار قدوم او را دریافتند و او را استقبال نمودند و بدو سلام کردند و آن حضرت
صلوات الله و سلامه علیه درآمد و او را دو قمیص و عمامه بر ذوابتین بود و در پای مبارکش نعلین بود پس بنشست
و مردمان تمامت خموش شدند پس برخاست آنکس که آن مسائل را از عبدالله بن موسی علیه السلام پرسیده بود برخاست
و از آنحضرت پرسش نمود و آنحضرت از در حق و صواب جواب فرمود و آن جماعت شادمان و خندان
گشتند و آنحضرت را دعا گفتند و ستایش نمودند و عرض کردند عم تو عبدالله در باب این مسائل چنین و چنان حکم
راند آن حضرت فرمود لا اله الا الله ای عم همانا بزرگ است نزد خداوند که فردا در قیامت در حضور او بایستی و با تو
فرماید که از چه روی بندگان مرا فتوی دادی بغیر علم با اینکه در میان امت داناتر از تو بود دیگر
از یحیی بن اکثم قاضی سامرا روایت است که گفت بعد از آنکه با حضرت ابی جعفر مناظره و مذاکره نمودم
و گوشها نمودم و از علوم آل محمد صلی الله علیه و آله پرسش نمودم در آن میانه که روزی به طواف قبر
پیغمبر صلوات الله علیه مشغول بودم محمد بن علی الرضا سلام الله علیهما نیز بیامد و طواف مینمود پس در باب چند
مسئله با آن حضرت مناظره کردم و از بیان نیکو برخوردار گشتم پس عرض کردم سوگند به خدای اراده دارم
که از مسئله‌ای از تو پرسش نمایم و شرم کنم فرمود من ترا از آن مسئله تو با تو خبر گویم پیش از
آنکه تو از من پرسش کنی همانا اراده داری پرسش نمائی که امام کیست عرض کردم آری و الله فرمود منم امام
عرض کردم علامت آن چیست در دست آن حضرت عصایی بود و آن عصا گویا گشت و گفت
همانا مولای من امام این زمان و حجت بر خلایق است و دیگر از حمید بن ابراهیم روایت است
در حضرت رضا علیه السلام عرض کرد [illegible] در زبان است [illegible] بداد که حضرت تو نیز [illegible]
در دست مبارک بر سرش فرود آورد [illegible] و علم از تو است [illegible] ابوجعفر علیه السلام [illegible] حضرت
او [illegible] و دیگر در کتاب [illegible] از عبدالله بن رزین روایت است که گفت در مدینه [illegible]
صلی الله علیه و آله مجاور بودم و چنان بود که حضرت ابی جعفر علیه السلام در هر روز به هنگام زوال بسوی
مسجد می‌آمد و در صحن مسجد فرود می‌شد و بسوی قبر رسول خدا می‌رفت و بر آن حضرت سلام میفرستاد و

و از آن پس بسوی مرقد حضرت فاطمه سلام الله علیها می‌رفت پس کفش نعلین مبارک را بیرون کرده و می‌ایستاد و نماز
میگذاشت و شیطان به من وسوسه نمود که چون آن حضرت فرود آید بشوم و از آن خاک که بر آن گام برمیدارد برگیرم
و آنچه را که شیطان وسوسه مینمود [illegible] آنحضرت [illegible] بر آن سبب [illegible]
شود چنانکه از بقیه حکایت مستفاد میشود با جمله میگوید [illegible] این کار در این روز بنشستم تا چنان کنم در
وقت زوال درآمد آنحضرت بر درازگوش [illegible] نشسته بود و در آن موضع که دیگر روزها در آن نشسته
بود فرود نیامد و بیامد تا آنجا که بر سنگی که بر در مسجد بود فرود آمد پس در مسجد برفت و بر رسول خدای صلی الله علیه و آله
سلام بفرستاد پس بسوی آن مکان که نماز میگذاشت درآمد و در این هنگام نیز با خیال افتادم که چون
نعلین مبارک را از پا درآورد می‌آیم و آن سنگ ریزه‌ها را که [illegible] مبارک بر آن رفته است برمیگیرم و چون
بامداد دیگر درآمد بهنگام زوال بامد بر آن سنگ فرود آمد پس از آن در مسجد درآمد و سلام فرستاد پس
بسوی آن مکان درآمد و آنجا نماز میگذاشت درآمد و با نعلین مبارک نماز گذاشت [illegible]
و روز چنین [illegible] من با خویش گفتم [illegible] چنین شاید گفتن [illegible] که به گرمابه [illegible]
حمام شد از آن خاک [illegible] راه برده است برگیرم پس از آن [illegible] آنحضرت [illegible] پرسش کردم گفتند در حمام
در بقیع است در آن حمام که از مردی از فرزندان طلحه است و آن روز نوبتی بود آنحضرت در آن میرفت
بازگشتم و بسوی باب حمام شدم با آن مرد طلحی بصحبت [illegible] در نظرش رفتم آنحضرت [illegible] طلحی
گفت [illegible] دخول در حمام داری برخیز [illegible] این ساعت دیگر [illegible] گفتم از [illegible]
گفت از آنکه فرزند رضا علیه السلام آهنگ گرمابه دارد گفتم ابن رضا کیست گفت مردی از آل محمد صلی الله
علیه و آله است با صلاح و ورع است گفتم دیگر روا نیست کس با او در حمام درآید گفت هر گاه بحمام [illegible]
او خالی میکنیم در میان این سخن بودیم که آنحضرت پدیدار گشت و با او غلامان چند [illegible] آن حضرت
[illegible] حضور داشتند و در پیش روی آن جناب غلامی بود حصیری در دست داشت [illegible] آنحضرت
[illegible] حمام درآمد پس آن حضرت [illegible] غلام حصیری [illegible] سلام گفتم [illegible] خویش
در حجره درآمد و [illegible] بر حصیر فرود آمد پس من از [illegible] تعجب [illegible] گفتم این [illegible]
با صلاح و ورع او را توصیف [illegible] با این نعمت [illegible] بر حصیر [illegible] گفت [illegible]
[illegible] که امروز [illegible] گفتم [illegible] این کار [illegible]
این [illegible]
[illegible] آن جناب [illegible] درآمد و از [illegible] حصیر

سوار شده در خدمت آن حضرت آمدم پس با خود گفتم که ای کاش از این اندیشه در خشم او سوار آزار کنم و برگشتن گنگم دارم پس از آن
اندیشه و طمع که در دل داشتم باز گردیدم و عزم خویش که با آن حضرت داشتم ترک کردم و قضا را این روز در رسید آن
حضرت در حالتیکه بر حماری سوار بود نمودار شد تا آنکه در همان موضع از محمل پیاده شد و در خانه در آمده دفن شد
در آمد و بر سر بعض قبور ایستاد و آن موضع که نماز می گذاشت فرمود در مکان فاطمه علیها السلام
و نعلین مبارک بیرون کرده نماز گذاشت و این جمله دلالت بر علم آن حضرت دارد و از آنکه در جائی ایستاده که
مردم بر آن بگذرند علیه الصلوة والسلام و دیگر از محمد بن ریان روایت است که گفت مأمون در بعضی قصد آن حضرت
دوران و حیلی از آن حضرت بر آمد و مثال این حیلت و مکیدت را که هیچ اثری نبود و او را بسوی ...
گفت جاریه ها را بیاورد که جامها در دست داشتند و هر یکی از آن حضرت ...
و هر یک در حیات حضرت رضا ... جاریه ها ... از آن حضرت مجلس را ... و در آن ...
کرده و آن جمله آن حضرت ... کاری که آن حضرت در موضع جای نشست و آن حضرت بدیشان
نگریست و التفاتی نفرمود و مردی بود او را مخارق میگفتند سرود میخواند و او را ریشی
دراز بود پس مأمون او را گفت که مخارق گفت یا امیرالمؤمنین کار او را از عهده من بر آید
تا ... آن حضرت را ... و ... نزدیک آن حضرت ... بنشست ...
علیه السلام نشست و چنان بنواخت و آهنگی عظیم آغاز کرد ...
و شروع بخواندن کرد و ... آن حضرت ...
پس از آن سر مبارک بلند کرد و فرمود اتق الله یا ذا العثنون یعنی ای ... دراز ریش
بترس ... از خدا آن بر افتاد بعد ... و در ... بمجلس ...
دست مخارق بیفتاد تا هر ... از دست ... بمرد مأمون ازو پرسید که حال او چگونه شد
گفت آنگاه که ابو جعفر علیه السلام بر من صیحه زد ... عظیم ... که هرگز از آن ... دیگر
ازو ... و دیگر حضرت امام رضا علیه السلام روایت است که گفت ... در خدمت حضرت
علی الرضا ... و در حق ... بخور ... محمد ...
و این ... که بعد از روزگاران در خدمت حضرت ابی جعفر علیه السلام رسیدم و در حق ...
حکم ... الحمد لله فرمود ... آن حضرت ... در حضرت ... گذشته
بود و دیگر از محمد بن سنان روایت است که گفت در خدمت حضرت ابی الحسن امام علی النقی علیه السلام
علیه السلام ... فرمود ... عرض کردم ... فرمود الحمد لله و این کلمه ...

مرتبه زبان مبارک را نیز عرض کردم ... گریه ... این خبر ... که ...
با ... و ... آن حضرت ... محمد بن علی ...
محمد بن علی علیهما السلام گفت عرض کردم ندانم فرمود ... طلب فرمود و آن ملعون ...
کان مستقیم ... فرمود اللهم إن کنت تعلم أنی أتیتک لقضاء ... فأذقه طعم الحرب
وذل الأسیر یعنی ... ملعون ... چون ...
غارت کردن اموال او ... که ... اموال او را غارت
کرده و ... او ... دادند ... خود ... بوده است ...
او بود و دیگر در کتب مذکور از ... است که گفت حضرت امام رضا علیه السلام ...
و ... از ... پس ... ابو الحسن وفات ... از ...
پس حضرت ابی جعفر علیه السلام ... بغداد ... تا ...
تا ... پس حضرت ابی جعفر ... فرمود ابو الحسن علیه السلام ... از تو
... عرض کردم آری ... گفت ... بر ...
و دیگر از ... روایت است که گفت ... حضرت ابی جعفر علیه السلام ... از
مدینه بسوی بغداد ... عرض کردم ... از ... در این سفر ... از تو
... پس ... فرمود در این سال ... تو ... گفته
... در مرتبه ... آن حضرت ... از مدینه ببغداد ... در خدمت آن جناب ... عرض کردم ...
تو ... از تو ... پس آن حضرت بگریست ...
مبارک ... پس از آن ... فرمود ... و ...
علیه است و دیگر از ابو صلت هروی مروی است که گفت بعد از آنکه حضرت رضا سلام الله
علیه وفات کرد مأمون مرا در زندان افکند و یک سال محبوس بودم ... بر من
تنگ شد ... دل تنگ شدم و ... خدا را بخواندم و محمد و آل محمد صلی الله علیه
و آله را در دعای خویش ... و از خدا ... بحق ایشان ... کردم ...
دعا ... حضرت ابی جعفر علیه السلام بر من در آمد و فرمود ای ابا صلت سینه ات
تنگ گرفته است عرض کردم آری ... فرمود برخیز پس مرا بیرون آورد و دست بر بندها نهاد و از هم
باز کرد و دست مرا بگرفت و از سرای بیرون آورد و دیده بانان و غلامان مرا ...

اینکه این سخن را شنیده باشند و از دراری فرزند شدم پس این خبر داده بود و دایم و از ما رشید اورا بود جهت تو نیز یا بود
تو حالا رسیده ام چون متوفی شد ابوالصلت شکی که از آن پس تا گفتند ما چون لو علاقت که تمام و دیگر از علی
ابن محمد روایت است که گفت در آن سال که حج بجهت نیت ابی جعفر علیه السلام بر فرزند شده
من نیز بر فرزند شدم و ده مسئله در رقعه نگاشتم که از آنحضرت پرسش نمایم و هم مولا فرزندی در شکم مادر بود
با خود گفتم چون از جواب مسائل فراغ یابد از او خواست نمایم که خدا را بخواند تا فرزندم پسر گرداند
چون مردمان مسائل خویش بپرسش کردند من بیمار شدم و آن رقعه با من بود و از آن حضرت سؤال
ننمودم چون آن حضرت بمن نظر کرد فرمود ای ابا علی نام آن فرزند که در شکم مادرش داری احمد بگذار این
پسر از اوان تولد یافت و او را احمد نام کردم و او مدتی زیست و بمرد و از جمله آنکه مرا با جماعت
بدان حضرت راه برگرفته بعضی علی بن حسان واسطی بود موسوم بعمش است علی بن حسان بتکیه و از آلات
و اسباب کودکان بدان حضرت … اوردم … بعضی از نقره ساخته بود با خویش گفتم
این آلات را از برای مولای خویش ابو جعفر علیه السلام تحفه برم چون مردمان از حضرتش پراکنده شدند
و جواب مسائل خویش باز گرفتند آنحضرت برخاست و بصریا روان شد من تا بعد او بیامدم و موفق بملاقات
نشدم و گفتم رخصت میخواهم از حضرت ابی جعفر پس بر آن حضرت در آمدم و سلام گفتم جواب
سلام بداد و در روی مبارکش آثار کراهت بود و مرا از زیارت … پس بدان حضرت نزدیک
شدم و آنچه در آستین داشتم در حضورش بنهادم پس از روی خشم بمن نظر کرد و آنجمله را بیمین و یسار
بیفکند پس از آن فرمود ما لهذا خلقنی الله ما انا واللعب یعنی از برای این کارها خدای مرا نیافریده
چه کار است مرا با لهو و بازی پس از حضرتش در طلب عفو برآمدم و آن حضرت از من در
گذشت و برفتن شدم و دیگر در کتاب مذکور از احمد بن محمد بن ابی نصر روایت است که گفت
من و محمد بن سنان و صفوان و عبدالله بن المغیرة در حضرت ابی الحسن علی الرضا سلام الله علیه بودیم
در نزد آن حضرت فرمود ای احمد بن حفص گفتم آری … گفت بدیده با سوی ابو جعفر سلام الله علیه
نگاشت چون با سوی مدینه شدیم سامان آن حضرت بود برای خویش گرفته برفراز او بود در آن
هنگام آن حضرت بایستاد … مکتوب آن جناب بود آنحضرت … پس خاتم آن
برگرفت و قرائت فرمود دیگر از بکر روایت است که گفت در حضرت ابی جعفر
سر فرض داشتم که … بواسطه … گفته است … و فرمود او بود
به تعویذ … آن پس او … بهم … فرمود … از … فراگیر … دست

مبارکه بر زانوی او بکشه

مبارکه بر زانوی او بکشید از روی جامه دو کلمه بگفت فرمود آن زن بر فرزند شد و بیچ شب از درد بی تاب
نمانده بود و دیگر از علی بن حسین بن ابی عثمان همدانی مذکور است که گفت جماعتی از اصحاب
در حضرت ابی جعفر سلام الله علیه در آمدند و در میان ایشان مردی از جماعت زیدیه بود
آنحضرت بعلم خویش حال او بدانست و با غلام خود فرمود دست این مرد را بگیر و او را
بیرون کن چون آن مرد این معجزه بدید گفت اشهد ان لا اله الا الله و ان محمدا رسول الله
صلی الله علیه و آله و سلم … و انک حجة الله و دیگر از معمر بن خلاد روایت کرده
در روزی حضرت ابی جعفر علیه السلام در مدینه با من فرمود ای معمر سوار شو عرض کردم بکدام موضع
حکم کنی سوار شدم پس در خدمت آنحضرت سوار شدم و برفتیم تا بوادی رسیدیم و در آنجا کودک
بود فرمود در اینجا بایست من بایستادم و آنحضرت برفت و بازآمد عرض کردم فدای تو شوم کجا شدی فرمود
هم … در همین ساعت … بردم … و دیگر از عمران بن محمد اشعری روایت است که گفت
بر حضرت ابی جعفر ثانی محمد جواد سلام الله علیه در آمدم و حاجت خویش … و عرض کردم ام الحسن تو را
سلام میرساند و از تو مسئلت مینماید جامه از جامهای خود بدو عطا فرمائی تا کفن خویش گرداند فرمود
ام الحسن از این کار بی نیاز است پس از حضرتش بیرون شدم و معنی این سخن ندانستم تا اینکه خبر
بمن رسید که ام الحسن سیزده روز قبل از این بمرده است و دیگر از ابو هاشم مروی است که در حضرت
محمد بن علی بن موسی علیهم السلام آمده عرض کردم یابن رسول الله پدرم بمرد و اورا مال بود و من
بر دفینه او وقف نیستم و عیال بسیار دارم و از موالی تو هستم پس … نماز ده فرمود چون نماز
عشاء را بپای بگذاری بر محمد و آل محمد صلوات بفرست و پدر تو در خواب تو را … تو را با مر
مال خبر میدهد و آن مرد چنان کرد و پدرش را در خواب دلالت نمود و گفت ای پسر من … مال
در فلان موضع است برو و برگیر و ببر و نزد رسول خدا بگو و آن حضرت بود خبر گویی من
ترا بر موضع اموال دلالت کرد پس آن مرد برفت و مال را برگرفت و امام علیه السلام و
بر آن حال واقف کرد این حضرت فرمود سپاس خدای را که ترا اکرام کرد و برگزید و دیگر از
صالح بن محمد بن صالح بن داود یعقوبی روایت است که گفت آن هنگام که حضرت امام علیه السلام
از زیارت … چون بناحیه … متوجه گردید ابو جعفر علیه السلام … بود که … و این
هنگام از روزها … گرم تابستان بود و آب … نبود … از آن کسان در رکاب
آن حضرت بعضی عرض کردند این حضرت کاش از سواری … طعامی … بود در چنین روز …

٤٤

مرکوب خویش شو که بیرون جهیم در این وقت زمان انکار نیست مگر اینکه راه سپردیم و راه بود
پیاده کردیم و فقدان مکان بود را اقدام زمین بود کما نشد و نرم بود پس چنگ رحمت ما چنو بود به
همراه داشتیم نشستیم و امام علیه السلام وضو ساخت و آبی برسید و دیگر از حسین بن احمد تمیمی روایت است
در حضرت ابی جعفر علیه السلام در روزگار مامون فصادی بود خواند و بدو فرمود رگ زاهر بزن که زدن
رگ زن عرض کرد این رگ را نشنیده ام این رگ بود نمی دانم و نشنیده ام پس آن حضرت عرق زاهر بود
نمود چون آن مرد آن رگ را بر کشود آبی زرد از آن روان گشت چنانکه طشت بود پر شد آن
هنگام بفرمود رگ بود نگاه داشت و بفرمود طشت بود خالی کنند پس از آن فرمود رگ بود بکشود تا خود
همان مقدار دیگر بالا از آن آب آمد آنگاه رگ بود آن گوت را ببست و صد درهم بدو عطا کرد فصاد برگشت
و تو یک مردی را از زمین های آگاه دیدی است جابه و فقهه بدو بگفت که گفت بود که ندانی تا گفتن فرا این
نام و این داستان نشنیده ام و در کتب طب نیافته ام و لکن در این فلان مرد سا نو نصرانی که سالیان دراز درو
بر گذشته است بهمت تو یک او نیوم اگر او دانست خوب و اگر نه هیچکس بر این علم وقوف
و اتفاق نداده بود پس برون در آمدیم و داستان بگفتیم آن مرد سر خود دراز از روی تعجب سر بزیر افکنده
آنگاه سر برآورد و گفت به کمال این مرد یا پیغمبر است یا از ذریه پیغمبر است و دیگر از حضرت عبد العظیم
عبد الله بن علی بن الحسن بن زید بن الحسن بن علی بن ابی طالب الحسنی سلام الله علیهم روایت است که فرمود
در خدمت مولای خود محمد بن علی بن موسی علیهم السلام در آمدم و بدان اهتمام میکردم که سوال کنم که قائم مهدی
مهدی است یا دیگری است پس آن حضرت در پاسخ ابتدا فرمود و گفت یا ابا القاسم همانا قائم از ما
همان مهدی است که واجب است در هنگام غیبت او منتظر او باشند و در زمان ظهور او اطاعت
نمایند او بود و او فرزند سیم من است سوگند بدان کسی که محمد را صلی الله علیه و آله به نبوت بر انگیخت
و ما را بامامت تخصیص داد که اگر چه از دنیا بیش از یک روز باقی نمانده باشد خداوند این
روز را بلند و طولانی میکند تا آنکه مهدی علیه السلام در آن روز خروج نماید و زمین را از عدل
و داد پر کند از چنانکه از ستم و بیداد پر بود و خداوند تعالی امر او را در یک شب باصلاح آورد
چنانکه امر کلیم خود حضرت موسی علیه السلام را کاهی که رفت از برای اهل خود آتش و باز گشت در
حالتیکه رسول و نبی بود پس از آن حضرت جواد علیه السلام فرمود فاضل ترین کارهای شیعیان ما آن
است که منتظر فرج و گشایش باشند و نیز از حضرت عبد العظیم علیه التحیة و التکریم روایت است
که فرمود به محمد بن علی بن موسی علیهم السلام عرض کردم که امید دارم که تو از اهل بیت آن محمد باشی

ما این بود

و زمین را از عدل و داد آکنده دارد چنانکه از جور و ستم آکنده بود فرمود یا ابا القاسم هیچ یک از ما نیست جز آنکه بامر
خدای عز و جل قائم است و بسوی دین خدای راهنما و لکن آن قائمی که خدای عز و جل زمین بود بواسطه او از اهل کفر
و انکار مطهر و پاکیزه میکند و از عدل و نصفت پر بنماید همان کس است که ولادت او بر مردمان مخفی است
و شخصش از ایشان پوشیده است و نام بردن او بر مردمان حرام است و او هم نام و هم کنیت رسول خدای صلی الله علیه و آله
و هم کنیه اوست و او همان کس است که صعب برای زمین از برای او هموار و هر دشوار بر او آسان شود یَجْتَمِعُ اَصْحَابُهُ عِدَّةَ
اَهْلِ بَدْرٍ ثَلٰثَمِائَةٍ وَ ثَلٰثَةَ عَشَرَ رَجُلًا مِنْ اَقَاصِی الْاَرْضِ یعنی فراهم شوند اصحاب آنحضرت بسوی او بعدد
مردم بدر سیصد و سیزده تن از اطراف زمین و این است قول خدای عز و جل اَیْنَمَا تَکُونُوا یَأْتِ بِکُمُ اللّٰهُ جَمِیعًا
اِنَّ اللّٰهَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ قَدِیرٌ یعنی هر کجا باشید خدای شما را گرد آورد همانا خدای بر هر کار توانا است
و این شمار از مردم زمین چون در خدمت آنحضرت از اهل اخلاص گرد آمدند ظاهر میگرداند خدای امر او را فَاِذَا
اُکْمِلَ لَهُ الْعِقْدُ وَ هُوَ عَشَرَةُ آلَافِ رَجُلٍ خَرَجَ بِاِذْنِ اللّٰهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَلَا یَزَالُ اَنْ یَقْتُلَ اَعْدَاءَ اللّٰهِ
حَتّٰی یَرْضَی اللّٰهُ تَعَالٰی یعنی چون آن عقد از برای او بکمال رسید و عبارت از ده هزار تن باذن داور
خدای عز و جل خروج خواهد کرد و همیشه دشمنان خدای را بخواهد کشت تا خدای خوشنود شود عبد العظیم میفرماید با آن
حضرت عرض کردم چگونه حضرت قائم میداند که خدای عز و جل خوشنود شده است فرمود خدای در دلهای آن
جناب رحمت می افکند و چون در مدینه در آید لات و عزی بود بیرون آورده و بسوزاند از صقر بن ابی دلف
روایت است که گفت از حضرت ابی جعفر محمد بن علی الرضا علیهما السلام شنیدم که میفرمود امام بعد از من پسرم
علی امام است و امر او امر من و سخن او سخن من است و طاعت او طاعت من است و امام بعد از او پسرش حسن امام است
امر او امر پدرش و طاعت او طاعت پدرش میباشد پس از آن خموش گردید عرض کردم یا بن رسول الله امام بعد از حسن
علیه السلام کیست پس آنحضرت فراوان بگریست آنگاه فرمود امام بعد از حسن پسرش قائم بحق منتظر است
عرض کردم یا بن رسول الله از چه روی قائم نامیده شده است فرمود از آنکه قیام میکند بعد از مردن ذکرش
و ارتداد بیشتر از قائلین بامامت او عرض کردم از چه روی منتظرش مینامند فرمود از آنکه او را غیبتی
در روزگار است که ایامش بطول میکشد و مخلصین منتظر او خواهند بود خروج او را و اهل ریب انکار
مینمایند و جاحدین بر یاد او سخریه نمایند و آنانکه جاحد هستند ذکر او را استهزا مینمایند و آنانکه
وقت ظهور او را تعیین کنند دروغ گفته باشند و آنانکه از بهر عجلت باشند هلاک گردند و آنانکه تسلیم
باشند در او نجات یابند در کتاب جنات الخلود این کلمات منجزات بود از حضرت ابی جعفر
سلام الله علیه بر نگاشته است مَنْ وَثِقَ بِاللّٰهِ اَرَاهُ السُّرُورَ وَ مَنْ تَوَکَّلَ عَلَیْهِ کَفَاهُ

الامور و التوکل علی الله حصن لا یحصّن فیه الا مؤمن امین و التوکل علی الله نجاة
من کل سوء و حرز من کل عدو یعنی هر کس که بخدا وثوق داشته باشد از همه بدیها دور و نگاه داشته
و هر کس بر خدا توکل داشته باشد در امورات و مهمات او بوکالت بس است و توکل نمودن بر خدا قلعه استوار است
و حرز موثق استوار تواند در آن زیست نمود و توکل نمودن بخدا نگاهدارنده است از هر زیان و بلا و از دشمنان است
والدین عز و العلم کنز و الصمت نور دین باعث و موجب عزت و دانش گنج و خاموشی نور و روشنائی است
و غایة الزهد الورع و لا هدم للدین مثل البدع و لا افسد للرجل مثل الطمع نهایت
و کمال زهد و بی رغبتی در دنیا ورع و ترسکاریست یعنی آدمی بوصفی برسد که از خدا بترسد و پرهیز از دنیا و خواهش
دنیا معدوم شود و هیچ ویرانی از برای دین و آئین مانند بدعت نهادن و کار تازه آوردن نه موجب خرابیست
و هیچ چیز فاسد کننده مرد نیست مانند طمع کردن و آرزو داشتن و بالکرامی تصلح الرعیة
و بالدعاء تصرف البلیة رعیت بسبب اصلاح میشود اما بسبب عدل و انصاف پادشاه و از دعا
و خواندن خدا بر میگردد از مردم بلاها خواندن دعا از همه بلاها و دفع قلب و عزت مستقیم بود و من
رکب مرکب الصبر اهتدی الی مضمار النفس هر کس بر بالای صبوری و بر اسب شکیبائی بنشیند
بمضمار نفس و خوشی راه یابد و ره آن راه بود و من غاب عیب و من شتم اجیب هر کس
پنهان باشد عیب کرده شود و از پس او گویند و اگر در جای حضور نباشد کسی که از کلام غیبت تواند دور باشد
و هر کس مردمان را دشنام دهد و فحش گوید پاسخ او هم چنین در زبان باید گویند در جای گوینده و اگر در روی تواند
از پی او بر نیارند و دیگر زیرا که گاه خورد و کوچک در آدمی در جنگ و جوش باشند تا روز بر پا میباشد
سبب درای این کلام هر یک از آن آزرده بود و در آن یکی بیشتر گیرد و قوله الصبر علی
المصیبة مصیبة علی الشامت بها شکیبائی در مصیبت و تحمل اندوه مصیبتیست بر شماتت
کننده و سرزنش نماینده آن و من غرس اشجار التقی اجتنی ثمار المنی هر کس درختهای پرهیزکاری
بنشاند میوه‌های آرزو بچیند و نیز فرمود فساد الاخلاق بمعاشرة السفهاء و اصلاح الاخلاق
بمنافسة العلماء تباهی و فساد خلق بمعاشرت و همنشینی با نادان است و اصلاح آن بهر چند
آدمی دانا بیشتر همنشین و بنشیند از کلام از خرد و دانش او بهره مند شود و دیگر خرد و دانش
از منافست و همنشینی دانا است چه ایشان سوی چیزهای نیک و کار راست و سنجیده رهنمائی کنند
و هر چند آدمی از گفتار خوب و کردار نیک بهره مند شود و از کار زشت و نابکار دور شود
مردان کار بر آرد دیگر فرمود من جازاک بالشکر فقد اعطاک اکثر مما اخذ منک

یعنی هر کس که با تو نیکی و احسان ترا بکند و شکر کند پس گویا بیشتر از آنچه عطا کرده است بخشیده است ترا
از آنچه او را تو کرده است چه از دل و خواسته رفته است و دعا و سپاس او ماند العفاف زینة الفقر
و الشکر زینة الغنی و الصبر زینة البلاء و التواضع زینة الحسب و الفصاحة زینة
الکلام و العدل زینة الایمان و السکینة زینة العبادة و الحفظ زینة الروایة
و خفض الجناح زینة العلم و حسن الادب زینة العقل و بسط الوجه زینة الکرم
و الایثار زینة الزهد و کثرة البکاء زینة الخوف و التقلل زینة القناعة
و ترک المن زینة المعروف و الخشوع زینة الصلوة و ترک ما لا یعنی زینة الورع
چند چیز است که زیب و آرایش و آن چند چیز است پارسائی و باز ایستادن از نارو او آرایش درویشی
و تنگدستی است چه اگر در یوزگان دنیا زنده نان سوی چیزی در حسب ناآرام آنان سوی شکیبائی و تحمل زیبایی
کار ایشان سرافراز باشند و دهان آز از خواهش ناروا باز بندند و سپاس که شکر آرایش توانگری
و بی نیازیست چه گدا اگر تواضع کند خوار است و شکیبائی آرایش بلاست چه ابتدا مرادی لولو
و صبوری است زینت بر آن رتبت فروتنی و نرم گردنی آرایش حسب است و بزرگ زادگی است
چه هر کس از نسب و حسب بزرگ باشد بیشتر متواضع و متخاشع بود فصاحت و شیرین سخنی
زیور سخن است چه هر کس فصاحت سخن نداند سخن او را چندان بها نباشد عدالت و داد آن نه کردن زینت
ایمان است چه اهل ایمان در آن چه غیر از ایشان نتوانند داشت و سکینت و وقار زینت
پرستش و عبادت است چه هر کس ریاضت پرستش شود و فقیر ساکن و مسکین و مطیع الا بصر و کم گوی
و وقار و حفظ و نگاهداری زینت روایت است چه هر کس را از خبر روایت کرده است هر چند پیشتر
و اگر فهم بر زینت بیفزاید و فروتنی و بی شکوهی زینت دانش و دانائی است چه استاد علم و کتاب
دانش نتیجه اش تهذیب اخلاق و سلوک خوش و خصال است و ادب و حسن فرهنگ زینت
خرد و آرایش عقل است چه مرد عاقل بی حسن ادب نشانه نه زیرک و هوشمند است و گشادگی روی
زینت حکمت و فرهنگ است چه کریم روی ترش کند حکمت سازگار نباشد و ایثار در هم و دینار
و بخشیدن خواسته و اموال دنیوی زینت زهد و بی میلی بدنیاست چه گشادن دهان آز و داریان کلام بیم
دارم این سخن برای آن و کوتاه دستی از خواسته نیست و نفقه بر زهد و خواهش توام باشد
و بسیار گریستن آرایش بیم و ترس است چه الخوف از خدا بیم داشته شود و هر سوی از خوف او آنچه
بیم دیده گان سوی او هر راه است و نشانه آن او داشتن گنه خویشتن بر صورت آشکار است

کم خواهشی و اندک حاجتی زینت قناعت و شکر است نه خواهندگی چه خواهش و طلب و اظهار آن از طمع و طلب
بخشش با قناعت در زمین اخوت بخوبیند و ترک سنت نمودن آرایش بخشنده که در جهان است چه اگر مرد
بخشنده سنت گذارد جهان او ارجمند نبود و فروتنی لکن زینت نماز گذاردن است چه آنکس که نماز
گذارد و خاشع و خاضع باشد در نماز فضیلت فرزند باشد و ترک ما لا یعنی در فروگذاشتن کف زبان و گفتار در آن
سخن و نتیجه باشد از آن ورع و شکر نه ترسندگی است زیرا که هر کس از خدا بیم داشته باشد پیوسته در اندیشه عاقبت
و طاعت و ادراک ثواب است چنانکه هر کس بود هر دو جانب باشد و جز از دیگر مهمات مخفی پنهانی و در کتاب قصص
الملهمه این کلمات معجزات بود با حضرت منسوب است اِنَّ لِلّٰهِ عِبَاداً یَخْتَصُّهُمْ بِدَوَامِ النِّعَمِ فِیهِمْ (وحولها النعم)
مَا بَذَلُوهَا فَاِذَا مَنَعُوهَا نَزَعَهَا عَنْهُمْ یعنی خدا را بندگانی است که مخصوص میگرداند ایشان را بدوام نعمتهای
خود در میان ایشان بر دوام داشتن ایشان بر آن بسبب سزاوار گرداندن ایشان آن نعمتها را او
بدیگر بندگان بذل و بخشش نمایند و چون آن مردم نعمتهای او را از دیگر بندگان باز گیرند خدا نیز نعمتهای خود را
از میان ایشان برطرف بود چه نعمت خدا از بهر بندگان او است چون کسی خود را مانع شود بندگان او بهره
گواهی خدا در عدل از جانب او برطرف کند و به کسی گذارد که بندگان او را بهره یاب نمود و نیز فرموده مَا عَظُمَتْ
نِعْمَةُ اللّٰهِ عَلَی اَحَدٍ اِلَّا عَظُمَتْ اِلَیْهِ حَوَائِجُ النَّاسِ فَمَنْ لَمْ یَحْتَمِلْ تِلْکَ الْمُؤْنَةَ عَرَّضَ النِّعْمَةَ لِلزَّوَالِ
یعنی بس بزرگ نگردد نعمت خدا از برای کسی مگر آنکه حاجتهای مردمان نیز بزرگ میشود بس هر که
نبود او بس هر کس این بار نخواهد کشید و حوائج مردمان بر نخواهد آورد نعمت خود را در عرضه زوال در
عرض تلف و ضایع کردن است این نعمت از او برود و نیز فرموده اَهْلُ الْمَعْرُوفِ اِلَی اصْطِنَاعِهِ
اَحْوَجُ مِنْ اَهْلِ الْحَاجَةِ اِلَیْهِ لِاَنَّ لَهُمْ اَجْرَهُ وَفَخْرَهُ وَذِکْرَهُ فَمَهْمَا اصْطَنَعَ الرَّجُلُ مِنْ مَعْرُوفٍ
فَاِنَّمَا یَبْدَأُ فِیهِ بِنَفْسِهِ یعنی آنکه چنان کسانند که نیکی نمایند محتاج‌ترند بنکو کردن نیاز ایشان ترا از اهل حاجت
بسوی چنان نیکی زیرا که از بهر ایشان اجر و فخر و نام نکو دنیا است پس هر گاه مردی در جهان کوی
دنیا و دین نکوئی و نیکی را از تحت آن نکوئی با خود کرده است پس نکو کرده است که بهره یابنده آن
و از نکوئی خود فیض یابنده بهره در گوید است و دیگر فرموده مَنْ اَمَّلَ اِنْسَاناً هَابَهُ وَمَنْ جَهِلَ
شَیْئاً عَابَهُ وَالْفُرْصَةُ خُلْسَةٌ وَمَنْ کَثُرَ هَمُّهُ سَقِمَ جَسَدُهُ و در عنوان صَحِیفَةِ الْمُؤْمِنِ حُسْنُ
خُلْقِهِ یعنی هر کس از کسی آرزو برد بیم دارد و طلب نعمت بیند و هر کس از او نیز بجای گیرد و در میان مقصود نکوند
و هر کس چیزی نداند نکوهش نماید و در فرصت ربوده شود و فرصت بر رهگذر است فرصت بود نیز از کف داده نخست
گردد و هر کس بود هم و اندیشه در دل گیرد تن او رنجور گردد چه چیزی بدن بگداخته و در عنوان صحیفه آنکس که

مسلم است نیکو خو و نیکو سخن گفتار است و در عالم دیگر فرموده عنوان صَحِیفَةِ السَّعِیدِ حُسْنُ الثَّنَاءِ عَلَیْهِ
یعنی سعادت سعید نیکی سرشته او را است و ستایش نیکو نماید و نیز فرموده مَنِ اسْتَغْنَی بِاللّٰهِ افْتَقَرَ النَّاسُ اِلَیْهِ
وَمَنِ اتَّقَی اللّٰهَ اَحَبَّهُ النَّاسُ وَاِنْ کَرِهُوا یعنی هر کس توانگری از خدا خواهد و نیاز بدو برد و از مردمان نوا
نجوید مردمان بدو حاجتمند گردند و خدا او را مستغنی گرداند و هر کس از خدا از معاصی و مناهی در هر راه و هر طریق
پرهیزکار باشد مردمان او را دوست داشته باشند اگرچه گفتار و کردار او را نکوهیده داشته باشند یعنی جنبه راه حق
او را بخود کشید هر چند بر مردمان گران آید و نیز فرموده است و دیگر فرموده اَلْجَمَالُ فِی اللِّسَانِ وَالْکَمَالُ
فِی الْعَقْلِ یعنی جمال انسان در زبان او است چنانکه گویا و شیوا و خوش و فصیح بر حسب او بخواهد و کمال
انسان در عقل او است چنانکه از نیک و بد و راه نا شناسنده براه راست و گفتار او صواب است بر کمال او نیز
و دیگر فرموده اَلْعَفَافُ زِینَةُ الْفَقْرِ یعنی پارسائی از آن در نیاز و نیاز زیب است چه توانگران گر با عدم حرج
عفیف باشند چندان فخر نمیشود اما درویشان با عدم تمکن و دولت اگر چنین عفیف باشند زیب مرتبه
و دیگر فرموده حسب اَلْمَرْءِ مِنْ کَمَالِ الْمُرُوَّةِ اَنْ لَا تَلْقَی اَحَداً بِمَا یَکْرَهُ وَمِنْ حُسْنِ خُلُقِ الرَّجُلِ کَفُّهُ
اَذَاهُ وَمِنْ سَخَائِهِ بِرُّهُ بِمَنْ یَجِبُ حَقُّهُ عَلَیْهِ وَمِنْ کَرَمِهِ اِیثَارُهُ عَلَی نَفْسِهِ وَمِنْ صَبْرِهِ قِلَّةُ
شَکْوَاهُ وَمِنْ عَقْلِهِ اِنْصَافُهُ مِنْ نَفْسِهِ وَمِنْ اِنْصَافِهِ قَبُولُ الْحَقِّ اِذَا بَانَ لَهُ وَمِنْ نُصْحِهِ
نَهْیُهُ عَمَّا لَا یَرْضَاهُ لِنَفْسِهِ وَمِنْ حِفْظِهِ جِوَارَکَ تَرْکُهُ تَوْبِیخَکَ عِنْدَ اِسَاءَتِکَ مَعَ عِلْمِهِ
بِعُیُوبِکَ وَمِنْ رِفْقِهِ تَرْکُهُ عَذْلَکَ بِحَضْرَةِ مَنْ یَکْرَهُ وَمِنْ حُسْنِ صُحْبَتِهِ لَکَ اِسْقَاطُهُ
عَنْکَ مَؤُونَةَ التَّحَفُّظِ وَمِنْ صَدَاقَتِهِ کَثْرَةُ مُوَافَقَتِهِ وَقِلَّةُ مُخَالَفَتِهِ وَمِنْ شُکْرِهِ مَعْرِفَةُ اِحْسَانِ
مَنْ اَحْسَنَ اِلَیْهِ وَمِنْ تَوَاضُعِهِ مَعْرِفَتُهُ بِقَدْرِهِ وَمِنْ سَلَامَتِهِ قِلَّةُ حِفْظِهِ لِعُیُوبِ غَیْرِهِ
وَعِنَایَتُهُ بِصَلَاحِ عُیُوبِهِ یعنی گفته است که مرد را از کمال مروت و انصاف او است این
صفات حسنه ملاقی نگشتن با آنچه هر کس را با ملاقات او بود آن کلمات ناخوش
و فعلا و خلقا و خلالا ملاقات ننماید بلکه بدان صفت او بود و با هر فرمان دیگران نکو و کافی است از
برای نکوئی خلق و خوی مرد هر کس بود آزار نرساند و بر هر کس اذیت او نرسد و کافی است مرد را
از برای سخاوت و بخشندگی او نیکی او با آنکس که حق او بر وی واجب است و کافی است کرم او
کریم بودن او بود آنکه غیر خود را بر خود ترجیح داده بود و این کلام معجز نظام جا بسیار بزرگ داده چه هر کس خود را
از هر کس بیشتر و بزرگتر خواهد و هر کس بهره رساند از آن است که بود خویش در آن بهره نبیند پس بر هر که بیشتر
ایثار کند بیشتر مختار نکو و کافی است از برای شکیبائی و صبوری مرد کم شکایت او اندک بودن و از شکایت

روزگار دولت لئیم و نابکار رود و همچنان انباز کار ماند و دیدن صفت بزرگ کوی مردی و مردانگی باز
همگنان همی باید و کافی است از برای عقل و خرد مردم عیبه نفقت و مروت و سخن بجا راندن و قیمتی
صفت برگزیده متصف شوند به صفات حمیده بخلق نیکو و کافی است از برای الفت و دوستی
مردم سخن حق و کار حق از برای او انکار نمودن بر رفتار نکوهیده صفت محمود و نکوست داروی نفس
سوای بزرگ و نو کرده عظیم کار را آید و کفایت سکینه از برای حفظ الغیب و حفظ حق و حقوق مردم در
ره توبه بسیار بهتر است که زود گناه نکوهش تا کار بزرگ آن لب بشماتت و درازنش و گوینده
بکینه بر عیب و آهو زود واقع و کفایت کار از برای مرافقت و مدیریت مردم حق و تو کار باید اعم
و در توکل که بادی به صدق و صفت او شود نیکو و کافی است از برای حسن محبت نیکو همراه
او از برای توبه تو بود از تعلقات و متعلقات بصحبت خویش نبود و محبت او از برای توبه است
کران بروش باش و کافی است از برای صیانت و درایت مردم که بهای مروت و فقه اول ربسته
و بعد وحق نعمت او انکه و کافی است از برای شکر و ثبات که اهل مردم نیک آنکه عهد نیکو نکه
بشناسد و از دیده‌ها رنگ دل و کافی است از برای تواضع و فروتنی مردم قدر و اندازه خویش
بنوعله هر کس قدر و اندازه خویش رود از پایه برای ازکلیم برفزین باکس بود خوشه نکرده نکو کش
نبود و کافی است از برای سلامت نفس و پاکیزه بودن اندیشه او آنکه عیوب دیگران نکو کم تر داند
سابق بود ربان کرا بود و از برای اصلاح عیوب او صفت داشته شود و در آن کار توجه نموده دیگر فرموده
لَنْ یَسْتَکْمِلَ الْعَبْدُ حَقِیقَةَ الْاِیمَانِ حَتّی یُؤْثِرَ دِینَهُ عَلی شَهْوَتِهِ یعنی استکمال نمی‌رسد
و نگاه نمی‌دارد هیچ بنده حقیقت ایمان در راستی کردن که کار بود تا کار را نکوهیده بر دین و آئین
خود بود رانوت و خواهش نفس خویش هم نفس اماره آدمی بود بر خلاف آن فرمان دهد او بود
بی حمیت نکرداند بحقیقت ایمان راه نیابد و از کارهای ناشایسته و نفس هدایت برنگردد و دیگر
یَهْلِکَ حَتّی یُؤْثِرَ شَهْوَتَهُ عَلی دِینِهِ و آدمی در ورطه بطالت و عرصه ضلالت هلاک
نگردد تا کار خواهش نفس بود بر دین خویش بر تر نهد چه اگر عیان نفس کرامت و از هلاک
و دنیای بلیه‌ها جا را از دنیا و آئین بی بهره باید و به الادنی در تیه ضلالت و مکر آن کمتر و عاجز
و دیگر فرمود الْعَامِلُ بِالظُّلْمِ وَالْمُعِینُ لَهُ وَالرَّاضِی بِهِ شُرَکَاءُ یعنی کسی که کارش ستم بود و آن کس
در ستمکاری همراه او بود و آنکس را ستم خوش نمود هر سه بهم شریک باشند چه بر نیکی رضا و دلالت بر آن
و دیگر فرمود یَوْمُ الْعَدْلِ عَلَی الظَّالِمِ اَشَدُّ مِنْ یَوْمِ الْجَوْرِ عَلَی الْمَظْلُومِ یعنی آن روز عدل داد

رفتار شود بر مردم ستمکار گشت روزی از آن روز ستم و جور بر ستمدیدگان گذشته است چه آن ستمدیده هم
بار ستم شده است و هم به مکافات خویش رسیده و در خشم خدا بود و عقوبت او زیاده است و ظالم سزاوار
بر صبر و سختی نبود عذاب گوار او است و بر افزوده از کار خویش در اندوه و آزرم است و دیگر فرمود
مَنْ اَخْطَاَ وُجُوهَ الْمَطَالِبِ خَذَلَتْهُ وُجُوهُ الْحِیَلِ وَالطَّامِعُ فِی وِثَاقِ الذُّلِّ وَمَنْ طَلَبَ
الْبَقَاءَ فَلْیُعِدَّ لِلْمَصَائِبِ قَلْبًا صَبُورًا یعنی هر کس بر خطا رود از وجوه مطالب و از در و راه های
نیک و پاک و وجوه حیله و کارهای رنگ آمیز او سود و دل و مطلوب نکاهد یعنی هر کس از کارهای
خوب و مردم نیک کار چهره دیده داشت در دنیا بدکار و مردم ناسخته و چار نکوهیده هر
کس در طمع جاه نبود در وثاق ذلت و مسکنت خوار و خفت جای گیرد چه طمع آدمی را از حد حفظ
حفظ و آزرم خویش بیرون آرد و آنکس که در طلب بقا و در زیستن جاوید است از برای نزول بلایا
و مصیبت‌ها و اندوه فراوان و داغ و فراق جگر دوستان و مفارقت نیکان و خویشان و دیدن
در گذشتن تن و فرسوده که بدن و آفات دنیای غدار و ختار و آفات لئیم نابکار و رنج هلاک و مال و دولت
شهد دیار و بلیات روزگار گوناگون و مصیبات انکار رنگ که از مسکن ناسوت تا معدن ملکوت که
در کوه و در دشت و در دریا در قعر و در قعر نقطه است دلی استوار و قلبی صبور نگهدارد چه جهان سود و زیان گذشت زار زار
آمال جز این بار است داده آن بجهت آن از آن در نظام زندگی کار سرنوشت و دیگر فرمود الْعُلَمَاءُ غُرَبَاءُ
لِکَثْرَةِ الْجُهَّالِ بَیْنَهُمْ یعنی دانایان این جهان اندر میانه مردمان غریب و بیکس باشند زیرا که نادانان در
میان ایشان بسیار باشند و جز در میانه اقرباء غربت است و دیگر فرمود ثَلَاثٌ یَبْلُغْنَ بِالْعَبْدِ
رِضْوَانَ اللهِ تَعَالی کَثْرَةُ الْاِسْتِغْفَارِ وَلِینُ الْجَانِبِ وَکَثْرَةُ الصَّدَقَةِ وَثَلَاثٌ مَنْ
کُنَّ فِیهِ لَمْ یَنْدَمْ تَرْکُ الْعَجَلَةِ وَالْمَشْوَرَةُ وَالتَّوَکُّلُ عَلَی اللهِ عِنْدَ الْعَزْمِ یعنی سه چیز است
در رضوان خدا رساند بنده را یکی بسیار خواستن استغفار و خواهش آمرزش و دوم نرم رفتاری و نیک کاری
و دیگر بسیار دادن صدقه و سه چیز است که اگر بار آن صفات سه گانه باشد هرگاه پشیمانی نگیرد
در رفتن شتاب در هر کار و کنکاش کردن در امور با دانایان و توکل نمودن بر خدای کار کردن
هر کار را عزیمت نماید و دیگر فرمود لَوْ سَکَتَ الْجَاهِلُ مَا اخْتَلَفَ النَّاسُ اگر نادانان خاموش
باشند مردمان با هم اختلاف نورزند چه گفتار و کردار نادانان بر دوش هم است بهم دارد و دیگر گون
شود و مردمان ستم بکردار و اندیشه کار گوناگون اندازد و دیگر فرمود مَقْتَلُ الرَّجُلِ بَیْنَ فَکَّیْهِ
وَالرَّأْیُ مَعَ الْاَنَاةِ وَبِئْسَ الظَّهِیرُ الرَّأْیُ الْفَطِیرُ یعنی جای کشته شدن و رسیدن مرد

کام
در میان دو رنج اوست و مراد بان است که باید که جز از آدمی سو کنی به هر کدام رنج رسید هر به
و اندیشیدن با آهنگ بتر نه که بدینه بشمار بگذرد و به ظهر رسیدن است اندیشه کاه چه آدمی سو
بیچ متعارض زند و فرمود ثلاث خصال یجتلب بهن المودة الانصاف فی المعاشرة والمواساة
فی الشدة والانطواء علی قلب سلیم یعنی سه خصلت است که سبب کشیدن دوستی و محبت است نخست آنکه
آدمی در معاشرت و مصاحبت با مردمان با انصاف و عدل باشد و در اندیشه زیادتی نباشد و دیگر در حق ایشان بر
در شدت و سختی باشد و کار ایشان سو بر مدد یاری ... دیگر آنکه قلب او سلیم بود و در اندیشه زیان خبر او
دوستان و آشنایان نبود و فرمود ... در این وقت دوستی او در میان مردمان ... و دیگر فرمود الناس اشکال
وکل یعمل علی شاکلته والناس اخوان فمن کانت اخوته فی غیر ذات الله تعالی فانها تعود
عداوة یعنی مردمان شکلها ... و طبیعتهای ... مختلف باشند و هر کس بطبیعت و سرشت
خویش کار کند و مردمان با یکدیگر برادران باشند و هر کس برادری او با یکی نه از بهر راه خدای بود آن برادری
بدشمنی عود کند و ذلک قوله عز وجل الاخلاء یومئذ بعضهم لبعض عدو الا المتقین یعنی در آن
روز دوستان با دوستان بعضی با بعضی دشمن باشند مگر پرهیزکاران چه هر چه بسبب خدا نه باشد ... از این کارها
ناروا و بیم ترس از راه خدای ... که از آن دوستی ... دوستی ... دشمن ... است از بهر
بر آن دوستی و آن دوست دشمن شود مگر پرهیزکاران که در آن روز فایده دوستی ... و در آن دوستی
باشد و دیگر فرمود من استحسن قبیحاً کان شریکه فیه یعنی هر کس که کار زشت را نیکو شمرد
در آن کار زشت شریک باشد و نیز فرمود لا یفسدک الظن علی صدیق قد اصلحک الیقین
له ومن وعظ اخاه سراً فقد زانه ومن وعظه علانیةً فقد شانه یعنی تباه نکند گمان
ترا بر دوست خود که او دوستی تو از بهر او صلاح کند یعنی گمان بر یقین نیز و نباید و هر کس
پند دهد برادر و دوست خود در نهانی او را زینت کند و هر چه ترتیب نکند در جمع ... باشد
و نصیحت ... موجب ... کند و هر کس برادر یا دوستی بود در آشکارا و میان مردمان پند
دهد او را خوار و فضیحت کرده باشد چه مردمان بر جهل و غفلت او واقف گردند و این کلام از زبان ... در
ترجمه محمد بن ادریس شافعی مذکور گشته و با ... زعفرانی او بسیط نیز بیان مذکور است و دیگر فرمود
لا یزال العقل والحمق یتغالبان علی الرجل الی ان یبلغ ثمانی عشرة سنة فاذا بلغها
غلب علیه اکثرهما فیه ترجمه این عبارت در ذیل گفتار کلمات آن حضرت که از کتاب
جنات الخلود نقل شده بعد گذشت و ما انعم الله عز وجل علی عبد نعمة فعلم انها من الله

تعالی

تعالی الا کتب الله تعالی شکرها له قبل ان یحمده علیها ولا اذنب العبد ذنباً فعلم ان
الله تبارک وتعالی مطلع علیه ان شاء عذبه وان شاء غفر له الا غفر له قبل ان
یستغفر یعنی هر نعمتی که خدای عز و جل بر بنده عطا کند هرگاه آن بنده بداند که آن نعمت از جانب
حق تعالی است خداوند شکر آن نعمت را از برای او منظور می نماید پیش از آنکه آن بنده خدای را بر آن نعمت حمد کند بشکر
چه بهمان شناختن و دانستن از هر شکری بهتر است و کریم منان بو زیان جنان ... گناهی است و هیچ گناهی
نکرده است بنده که دانسته باشد که خدای تبارک و تعالی بر کرده او دانا است و چون اگر خواهد او را بر آن معصیت
عذاب و عقوبت کند و اگر خواهد او را بیامرزد مگر آنکه خدای بیامرزد او را پیش از آنکه بخواهد آمرزش
بطلبد چه رحمتش بر غضبش پیشی دارد و چون بر بنده کارش چنین بود حالت او چنان در کار رحمت
مستغرق بود و دیگر فرمود الشریف کل الشریف من شرفه علمه والسودد کل السودد لمن
اتقی الله ربه یعنی تمام بزرگواری و شرافت از آن کس است که دانش او او را شریف گرداند باشد
چه نکته و انما الفضل بالعلم والادب لا بالاصل والنسب و بزرگی و سروری خاص آن کس است که از خدای
خویش پرهیزکار باشد لقوله تعالی ان اکرمکم عند الله اتقیکم و دیگر فرمود من امل فاجراً کان ادنی
عقوبته الحرمان یعنی هر کس در آرزو فاجری روز برد کمتر عقوبت او حرمان و دوری از دوست
و دیگر فرمود موت الانسان بالذنوب اکثر من موته بالاجل وحیوته بالبر اکثر من حیوته
بالعمر یعنی مردن آدمی بسبب گناهان بیشتر است از مردن او بعمر و زندگی آدمی بسبب نیکی و
نکوکاری با مردمان بیشتر است از زندگی او بعمر خود چه گوارا و عقلش بگمراه شود در ناروا ... هر دو زندگی
او فاسد شود و گوارا این تن را افسرده دلها ... مرده زنده گرداند و چنین کس بو زندگی یاد شود
و دیگر فرمود لا تعاجلوا الامر قبل بلوغه فتندموا ولا یطولن علیکم الامد فتقسوا قلوبکم وارحموا
ضعفاءکم واطلبوا الرحمة من الله بالرحمة فیهم یعنی هر کاری را پیش از آنکه بکمال و بلوغ خود رسد
در دیدن شتاب مکنید که پشیمان گردید و آرزو دراز کنید از آن بواز ... کار ... و پشیمان گردید و دوست نگاه
در روزگار بسر بردن با دولت و ... که از اینان خویش بود و رحم بر ... از عفو ... چه اگر چنین ...
... تخت ... و رحمت ... بر کوچکان ... و از خدای از دراب
ایشان طلب رحمت نماید چه ایشان محروم باشند و مرحوم باشند در کتاب نثر الدرر مذکور است که
مردی سائل بحضرت محمد بن علی الرضا سلام الله علیهما آمد و عرض کرد بر حسب مقدار و اندازه خود چیزی
بمن عطا فرما فرمود آن وسعت ندارد عرض کرد بر حسب مقدار و مقام خود چیزی بمن ... فرمود

اگر حقی است آن را تو عطا کنی از علم و اگر بیست دینار بود عطا کنم داد از کلمات آن حضرت است و در
جنات الخلود مذکور است توبه را چهار رکن است تحت یعنی ندامت در دل دوم استغفار بر زبان سیم
عمل بجوارح چهارم جزم بر آنکه عود نکند و از کلمات آنحضرت است و صاحب وفیه الصفا مذکور
داشته است اِثْنَانِ عَلِيلَانِ أَبَداً صَحِيحٌ مُحْتَمٍ وَعَلِيلٌ مُخَلِّطٌ یعنی دو تن همیشه رنجور باشند
یکی آدمی صحیح المزاج هر دو سبب از خوردنی پرهیز نماید دیگر آنکس که علتی در مزاج داشته باشد
و هر چه تواند بخورد … مخلوط … ناچار … در کتاب جنات الخلود مذکور است
که از ارباب دنیا کنج قناعت و رسیدن … و توانگری و بخشش موقوف است که
بآن حضرت توسل جویند و قرب جستن با آنحضرت بوسیله این دعا است اَللّٰهُمَّ اِنِّي اَسْئَلُكَ
بِحَقِّ وَلِيِّكَ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِيٍّ الْاَجْوَدِ بِهِ عَلَيَّ مِنْ فَضْلِكَ وَتَفَضَّلْتَ بِهِ عَلَى مَنْ
وَسِعْتَهُ وَوَسَّعْتَ بِهِ عَلَيَّ مِنْ رِزْقِكَ فَاَغْنِنِي بِحَلَالِكَ عَنْ حَرَامِكَ وَجَعَلْتَ حَالِي
اِلَيْكَ اِنَّكَ لِمَا تَشَاءُ قَدِيرٌ در فردوس نوشته است که مامون در هر سال هزار هزار درهم از برای ۵۲۹
حضرت ابی جعفر محمد بن علی بن موسی الرضا صلوات الله وسلامه علیهم اجمعین ارسال میداشت الحجة صاحب الزمان
محمد بن الحسن العسکری بن علی الهادی بن محمد الجواد المذکور قبله کنیت بزرگ وخلیفة الرحمان
آن حضرت ابو القاسم است امام دوازدهم است از ائمه اثنی عشر باعتقاد امامیه و معروف صلوات الله وسلامه
به حجت است و او همان کس است که گمان شیعه چنان است که او منتظر و قائم و مهدی است علیه وعلی آبائه
و او را بلسان ایشان صاحب سرداب میدانند و گمان شیعه در حق آن حضرت علیه الصلوة والسلام اجمعین
… است و ایشان انتظار میبرند ظهور او را در آخر الزمان از سرداب در … بج
بالسلامتی در روز جمعه نیمه ماه شعبان در سال دویست و پنجاه و پنجم … و … الله …
برای … چنانکه از پیش مذکور شد که عمر مبارک آن حضرت پنج سال بود و ام مادر
آن جناب … و بروایتی … است و شیعه میگویند که آنحضرت داخل سرداب … در سرای پدر …
و مادر او … آن حضرت نگران بود و از پی او بر نیامد و این واقعه در سال دویست و شصت و
پنج سال از هجرت گذشته روی داد و در این هنگام نه سال از عمر شریفش به پایان رفته بود و ابن
ازرق در تاریخ میافارقین مذکور داشته است که حجت مذکور در … سال دویست و
پنجاه و هشتم و بروایتی در هشتم شعبان سال پنجاه و ششم متولد شد و این روایت صحیح تر است و چون داخل
سرداب شد … و بروایتی … بود و بعضی گفته اند که آنحضرت در سال دویست و هفتاد و پنجم

در سرداب رفت و هفده ساله بود و … که کدام روایت صحیح تر است والسلام الله و رحمته علیه
ترجمه کرده از این پیش در ذیل احوال ولادت آن حضرت ابی جعفر علیه السلام … از آن حضرت بظهور ولادت
بروز حضرت قائم آل محمد صلی الله علیه و آله دلالت صریحه مذکور گردید بروایت صحیح تولد آن حضرت در شب
جمعه سال دویست و پنجاه و ششم هجری و … در خلافت المعتمد علی الله روی داد و در روز جمعه دهم شوال سال دویست نسب
… و در روایتی … از دیده مردمان ناپدید گردید اسم آنحضرت محمد است و جمعی اند در زمان اسم
غیبت آنحضرت … اسم او … و کنیت او ابو القاسم … کنیت او ابو القاسم و ابو عبدالله است و این کنیت کنیت
حضرت … جمیع ائمه … ابو القاسم و کنیت خود حضرت خاتم انبیاء است آن حضرت … و جمیع
… در میان … و کنیت … و این کنیت … خاتمیت … چنانچه
… صلی الله علیه و آله خاتم انبیا بود و قائم آل … خاتم اوصیاست از این … و کنیت آن حضرت
در … چه مردم … آن … بنده … آخر الزمان غایب …
… و کنیت او از خصایص آنحضرت است و … و اتفاق شیعه است که آنحضرت … لقب
و نام او … معجزه … و … آن … القاب
حجة الله صاحب الزمان مهدی … قائم منتظر خلف صالح … خاتم الائمة و … در …
او غیر … ناحیه مقدسه … القاب آن جناب است و در قرآن مجید
نیز بطریق … مذکور است … واقع است و در سوره مبارکه بقیة الله … غیب
آنحضرت است و در صحف ابراهیم صاحب و در زبور … قائم و در توریة … او …
و در توریة عبرانی … و در انجیل … و در کتاب … صاحب الزمان و در کتاب …
… و در کتاب … که تفسیر آن … و … است … بنیان …
عبدالله و در کتاب … و در کتاب … و در کتاب …
و در کتاب … و در کتاب … و در کتاب … و در کتاب …
فارسیان … و در لغت … الامان که … و در کتاب … فردوس
الاکبر و در صحیفه … کلمة الحق و لسان الصدق و در کتاب … الاکبر و در کتاب …
عجم … و بروایتی … در کشکول … در کتاب فارسیان …
و در کتاب … و در کتاب … و در کتاب …
و در کتاب … و در کتاب … و در کتاب … فرزند … و در کتاب

پر لبو میوا قائم و در کتاب شیخ مفید نیز خضه و در کتاب غیبة الرد و در کتاب الفیلون ربان الم و در کتاب قطره
قاطع و نقش نگین ترغیبی انا حجة الله و بقول انا حجة الله و خالصه است و ایمن و در عهده حبان ذکان را نشد ثم آید
مبارکش منقلب بکمال حضرت اسعد کو سهال جمع الرعیه آنکه بوقت شهادت و خلل از معرفت از صلح کردن
تا ناف مبارکش کشیده است در صفت ثامیش دا روایت المهدی طاوس اهل الجنة و هم گفته اند که رنگ مبارکش چنین
ستاره درخشان رنگ مبارکش رنگ عرب و جسمش جسم اسرائیلی و گونه مبارکش از طرف است خالی است
مانند کوکب فروزنده و دیگر روایت است که المهدی منا اجلی الجبین اقنی الانف و فی خده الایمن خال
کانه کوکب دری اسود علیه عبارتان قطرانیتان کانه من رجال بنی اسرائیل و دیگر کرد افرق
الثنایا احد الجبهة و فی راسه عمامة و در حدیث دیگر گفته و علی راسه ملک ینادی هذا المهدی
خلیفة الله فاتبعوه یعنی بر فراز سر مبارکش فرشته ایستاده است و بر تصدیق او بانگ میکند و اینست تمهید
خلیفه خدا پس تابعت نماید او را و مدت عمر آنحضرت تا کنون هزار سال برگذارد و هنوز در طالع
سال از هجرت ختم الرسل صلی الله علیه و آله بر روایتی که در بدو ایام ظهور در سنه ۲۵۵ و دو سال است
تا هر زمان که خدا خواهد موقع آنحضرت در جواب محمد بن عثمان بوده که من سمانی فی مجمع
الناس فعلیه لعنة الله یعنی هر کس در انجمن مردمان مرا بنام بخواند پس بر وی است لعنت خدا
و در جواب ابی علی که از هنگام ظهور فرج سؤال کرده بود فرمود کذب الوقاتون یعنی
هر کس از زمان ظهور فرج زمانی را تعیین نماید دروغ گفته بدرستیکه وقت آن را بجز خدا کسی نداند و در جواب
مسئول اسحق بن یعقوب نوشته بود اما ما سئلت عنه من امر المنکرین لی من اهل بیتنا و بنی
عمنا من انکرنی فلیس منی و سبیله سبیل ابن نوح و اما سبیل عمی جعفر فسبیل اخوة
یوسف و اما الفقاع فشربه حرام و اما ظهور الفرج فانه الی الله تعالی و اما قول من زعم
ان الحسین لم یقتل فهو کفر و تکذیب و ضلال و اما الحوادث الواقعة فارجعوا فیها الی رواة
حدیثنا فانهم حجتی علیکم و انا حجة الله علیهم و اما محمد بن عثمان العمری رضی الله عنه فانه
ثقتی و کتابه کتابی و اما محمد بن علی بن مهزیار فیصلح الله قلبه و یزیل عنه شکه و اما ما
وصلتنا به فلا قبول عندنا الا لما طاب و طهر و ثمن المغنیة حرام و اما محمد بن شاذان بن نعیم فهو
رجل من شیعتنا و اما محمد بن ابی زینب الاجدع فهو ملعون و اصحابه ملعونون فلا تجالسوا
اهل مقالتهم فانا منهم برآء و اما المتلبسون باموالنا فمن استحل منها شیئا فاکله فانما یاکل النیران و
اما الخمس فقد ابیح لشیعتنا و جعلوا منه فی حل الی ظهور امرنا لتطیب ولادتهم و لا

علة ما دفع

علة ما وقع من الغیبة فان الله یقول لا تسئلوا عن اشیاء ان تبد لکم تسؤکم انه لم یکن احد
من آبائی الا و قد وقعت فی عنقه بیعة لطاغیة زمانه و انی اخرج و لا بیعة لاحد من
الطواغیت فی عنقی و اما الانتفاع بی فکالانتفاع بالشمس اذا غیبها السحاب و انی لامان
لاهل الارض کما ان النجوم امان لاهل السماء مراد از آنچه پرسیده بود از حال آنکه
شک داشته از اهل بیت و عم زادگان ما انکار ظهور و امامت آنحضرت نمیکنند و راه و روش ایشان
چون راه و روش پسر نوح علیه السلام است که از تحت انکار کرده او را ما در دریای ضلالت هلاک
شد و راه و طریقه عمم جعفر مانند طریقه برادران یوسف علیه السلام است و اما فقاع پس آشامیدن
آن حرام است و اما ظهور فرج امری است بسته به خدا است هیچ زمانی بی خلافش و اما گمان کسی که
گمان میبرد حضرت امام حسین علیه السلام کشته نشده است کفر و دروغ و گمراهی است و اما حوادث و امور
در آن حجت آیات و احادیث راویان روایت کنید رجوع نمائید چه ایشان حجت منند و من حجت خدا بر
ایشان و اما محمد بن عثمان عمروی پس او از خوبان است و من بدو وثوق دارم و کتاب
او کتاب من است و اما محمد بن علی بن مهزیار پس خدا قلب او را اصلاح نماید و شک و گمان او را زائل
نماید و اما آنچه فرستاده بودید ما را قبول نمی‌کنیم مگر آن چیزی که پاک
و پاکیزه باشد و بها کنیز مغنیه حرام است و اما محمد بن شاذان بن نعیم مردی است از شیعیان ما
و اما محمد بن ابی زینب الاجدع پس او مردی ملعون و رانده شده است و اصحاب او را نده شده‌اند
باشند پس نشستن با اهل مقالت ایشان ما بیزاریم و اما آنها که اموال ما را بر کسی از آنها حلال کرده اند بخورد
آتش و نیران نوشخوار است و اما خمس از برای شیعیان ما حلال شده است و تا ظهور ما از برای ایشان
روا بیند تا ولادت ایشان طیب و طاهر شود و اما علت وقوع غیبت خدا میفرماید از چیزها
چیزها از پرسیدن آنکه اگر ظاهر شود بر شما بدتان آید الایه معنی آنست که یکیک از پدران من
او بیعت یکی از جباران وقت بر گردن او ثابت بود و من در عصر ایشان تقیه نبوده است و من خروج
خواهم کرد که بیعت هیچیک از این طواغیت بر گردن من نخواهد بود و اما سود جستن از من در غیبت
مانند سود جستن از خورشید است که ابرها او را پوشیده و در پس ابر از نظر پنهان باشد و عالم بنور او روشن
و منور باشد و من امان اهل زمینم چنانکه ستارگان امان اهل آسمانند
از برای اهل آسمان اصحاب آنحضرت سیصد و سیزده نفر باشند و در حین خروج در مکه معظمه
در حضرت او جمع شوند از جمله رجال الغیب باشند و شمار ایشان بعدد اهل بدر و دیگر ...

و اما [illegible] و سیاهی [illegible]
شک نمی‌کند ... از ...
میفرمود که امام ... و ...
شده ... بسبب شک ...
... و ...
... و ...
در شک ... نه ...

در میقات تمام اهل زمین را طی کنند و هر روز در لشکری بر هزاره و بر جمیع ایشان ظفر یابند و بیست و هفت
نفر از بزرگان هر قوم از روایات مشهوره زنده شوند که هفت تن از قوم موسی الذین یهدون بالحق و به یعدلون
و هفت تن از اصحاب کهف و هشت تن دیگر عبارت از حضرت یوشع وصی موسی و سلمان فارسی
و ابو دجانه انصاری و مقداد و مالک اشتر و غیر ایشان نیز از انصار آن حضرت شوند و در حضور مبارکش

وکلاء حکومت یابند. وکلای آنحضرت در ایام غیبت جمعی از شیعیان فاضل بودند که هر کس را مطلبی بود بواسطه
آن جماعت بآنحضرت میرسید و جواب صادر میشد از جمله حسین بن روح و ابن الکسرد از بغداد و محمد بن
عثمان عمری بن ابی عمرو العمری و بیرون حاجز و بلال و عطار و عبدالله الکوفی و محمد بن ابراهیم
مهزیار الاهوازی و محمد بن اسحق قمی و محمد بن صالح همدانی و ابو جعفر محمد بن عبدالله زید البرقی

سفراء ابن علاء الاذربایجانی و محمد بن شاذان النیشابوری. سفرای آنحضرت کسانی بودند که در ایام غیبت ادراک
خدمت و ملاقات آنحضرت نمودند که بسیار بوده اند و ملاقات کرده اند و بعض علامات و کرامات
مشاهده کرده اند از جمله محمد بن همام و اسحق بن یعقوب و ابوالقاسم بن حلیس و ابو عبدالله الکندی و هارون القزاز
و ابو عبدالله بن روح و مسرور طباخ و اسحق کاتب و صاحب البصره المخزومی و ابن کسوره و حسن بن
هارون دینوری و ابن رشید اصفهانی و حسن بن نضر قمی و حسن بن یعقوب و قاسم بن موسی و علی بن
محمد و محمد بن محمد الکلینی و مردانی قزوینی و مجروح فارسی و ابن کال فی آذربایجان و ابو ثابت بن ادریس
و حفص بن یزید یمنی و ابن عجمی و شمشاطی و صاحب المولودین مصری و ابو رجاء مصری و ابو محمد بن الوجنا

ازواج ازواج آنحضرت یکی زوجه دائمه داشت از اولاد ابی لهب نام و نسبش معلوم نیست و در همین
دار آنحضرت را دو فرزند پسر بوده و نیز کاره فرزندان و عدد ایشان معلوم نیست و محتمل است که

اولاد آن حضرت را فرزندان بسیار در اطراف و اکناف جهان منتشر باشند چه آنحضرت در تمامت ایام
در قطاع ربع مسکون سیاحت فرموده و در بیشتر مکانها بعضی فرزندان بهم رسیده باشند چه در این اعصار
ترک انتساب جایز نیست روایت کرده اند تا کاهی که آنحضرت را هزار پسر رسیده و قاسم را ارث
اسباب باشند باید نکرده و وفات نکنند و وقت آنحضرت پسر از پسر اسباب فرزندان مذکور
بعنوان ابوالقاسم ازین رسیده در میخ رسیده است و ابو جعفر ربیع الثانی ربیع الاول دانکه مدفون اند
عبدالحسین در کتاب جلاء العیون از شیخ طوسی و صدوق علیهما الرحمه از بشر بن سلیمان که از نژاد
و از فرزندان ابو ایوب انصاری و یکی از موالی ابی الحسن و ابی محمد علیهما السلام است و در سر من رای
همسایه ایشان بود حدیث کرده است که کافور خادم به تو فرو گفت مولای ابوالحسن علی بن محمد عسکری سلام الله

علیهما تحیاته مرا طلبید پس بخدمت آنحضرت در آمدم و حضرت جلوس کرده فرمود ای بشر تو از اولاد انصاری و این موالات
دوستی ما همیشه در میان شما بوده از پدران به ارث بوده و شما محل وثوق ما اهل البیت هستید و ثوق
من ترا مشرف میکنم بفضیلتی که بر شیعه سبقت گیری در موالات ما و بآن اسرار ترا
بر اسراری مطلع میسازم و ترا از برای خریداری کنیزی میفرستم پس آنحضرت مکتوبی بخط و لغت رومی
لطیف بر نگاشت و خاتم خویش را بر آن زد و کیسه برون آورد که دویست و بیست اشرفی در آن بود فرمود
این را بگیر و بسوی بغداد شو و در صبح فلان روز بر سر جسر حاضر شو چون کشتی زورق اسیران بساحل
رسد و جاریه ها در آن ببینی جمعی از خریداران از وکلای بزرگان بنی عباس و جمعی از
جوانان عرب را خواهی دید که از برای خریدن جواری بر دور ایشان جمع شده اند فاذا رأیت ذلک فأشرف من البعد
علی المسمّی عمر بن یزید النخّاس عامة نهارک الی ان تبرز للمبتاعین جاریة صفتها کذا
وکذا لابسة حریرین صفیقین تمتنع من العرض ولمس المعترض والانقیاد لمن یحاول
لمسها وتسمع صرخة رومیة من وراء ستر رقیق فاعلم انها تقول وا هتک ستراه فیقول
بعض المبتاعین علیّ بثلاثمائة دینار فقد زادنی العفاف فیها رغبة فتقول له بالعربیة
لو برزت فی زیّ سلیمان بن داود وعلی شبه ملکه ما بدت لی فیک رغبة
فاشفق علی مالک فیقول النخّاس فما الحیلة ولا بدّ من بیعک فتقول الجاریة وما
العجلة ولا بدّ من اختیار مبتاع یسکن قلبی الیه والی وفائه وامانته فعند ذلک
قم الی عمر بن یزید النخّاس وقل له انّ معک کتاباً ملطفة لبعض الاشراف کتبه
بلغة رومیة وخطّ رومیّ ووصف فیه کرمه ووفاءه ونبله وسخاءه فناولها
لتتأمّل منه اخلاق صاحبه فان مالت الیه ورضیته فانا وکیله فی ابتیاعها
منک. پس بشر گفت جمیع آنچه آنحضرت فرموده بود بعمل آوردم و عمر بن یزید نام دلال بیع و تمام آن روز
در طلب بود تا کاهی که آن کنیز را از برای فروش آوردند و تمام صفات او را بر شمردند چنانچه
درست بر آن دلال بر من آورد و آن کنیز که از جمله او را بر خرید اسیر عرض دادند یا کسی دست بدو
یا اطاعت کسی که خواهد او را بخرد نمیکرد امتناع میکرد و بعد از آن روز دیگر از زیر پرده تازک صیحه بر کشید بدانکه
میگفت ای وای بر هتک پرده من پس در این هنگام یکی از خریداران گفت سیصد دینار او را بدهم چه
بعفت او رغبت کردم آن جاریه بزبان عربی جواب گفت که اگر در لباس و سلطنت و شکوه سلیمان بن داود
از برای من آشکار شوی مرا در تو رغبتی نخواهد شد و مبلغ خطیر از مال خود را به جهت این کار مباز به فروش

فروشی؛ پس رو به جاریه کرده و بدو گفت چاره نیست و لابد باید ترا بفروشم. جاریه گفت عجلت و شتاب مکن لابد باید کسی پیدا
شود و قلب من بسوی او آرام گیرد و بوفا و امانت او سکون گیرد. چون این بگفت برخاستم و نزد عمر بن یزید شدم و بدو
گفتم با من کتابی لطیف از بعضی اشراف است که بخط و لغت رومی نوشته است و از کرم و وفا و نبالت
و سخاوت خود برشمرده است، این جاریه بخواند در آن تأمل نماید و اخلاق صاحبش را بداند اگر بسوی صاحب
مکتوب میل کرد و خوشنود شد من از جانب صاحب کتاب در خریداری آن کنیزک وکالت دارم. بشر بن سلیمان میگوید
من بر همان طریق که مولایم ابوالحسن علیه السلام فرمان داده بود رفتار کردم و چون نظر جاریه بدان مکتوب افتاد او
بگریست و با عمر بن یزید گفت مرا بصاحب این کتاب بفروش و سوگندهای سخت بر زبان براند که اگر مرا بدو
نفروشی خود را تباه کنم. و من همچنان در قیمت آن جاریه با وی گفتگو میکردم تا بهمان قیمت و مبلغ دینار که
مولای من ابوالحسن سلام الله علیه با من سپرده بود مقرر گشت و آن دنانیر بگرفت و جاریه بمن داد و آن جاریه خندان
و شادان گشت و من او را بدان حجره که در بغداد منزل داشتم درآوردم و هنوز آرام نگرفته بود که نامه مولای
ما را از جیب خویش برآورد و همی ببوسید و بر چشمان و روی و بدن خویش همی مالید و من از روی شگفت
بدو گفتم چگونه نامه‌ای را همی بوسی که صاحب آن را نمیشناسی؟ گفت ای عاجزی که از شناسائی محل و مقام
فرزندان انبیا ضعیف هستی گوش بمن گذار و هوش با خود سپار. همانا من ملیکه دختر یشوعا پسر قیصر پادشاه
روم هستم و مادرم از فرزندان شمعون است و او از حواری عیسی علیه السلام است. ترا بکاری شگفت حکایت کنم
همانا جدم قیصر بدان آهنگ شد که مرا با پسر برادرش تزویج نماید و من در این هنگام سیزده ساله بودم پس از
نسل حواریین از قسیسها و رهبانها سیصد نفر در قصر خویش گرد آورد و از بزرگان هفتصد تن فراهم
ساخت و از سرهنگان سپاه و سرداران و سالاران لشکرها و ملوک عشایر چهار هزار تن انجمن ساخت
و تختی که هرگونه گوهر در روزگار پادشاهیش بگونه گونه گوهرهای گرانبها آراسته بود بر فراز چهل پایه نصب کرد
چون پسر برادرش بر فراز تخت برشد و چون کشیشان صلیبها را بیاویختند و بپای ایستادند و بخواندن انجیل
بپرداختند صلیبها از بالا بزمین فرو ریخت و ستونها شکسته فرو ریخت و پسر برادرش از فراز تخت بیهوش
بر زمین افتاد و رنگ کشیشان دگرگون شد و بدنهای ایشان بلرزیدن گرفت و بزرگان و کوچکان ایشان را
حال بگردید پس بزرگترین ایشان روی با قیصر کرد و گفت ای پادشاه ما را از ملاقات این کارهای نحس
که دلالت بر زوال این دین مسیح و مذهب ملکانی مینماید معفو دار. جدم از این سوء فال بدگرفت
و تطیر نمود و با اسقفها و پیشوایان مذهب نصاری گفت این پایه‌ها را بپای دارید و صلیبها را بلند نمائید
و برادر این بدطالع منحوس را حاضر کنید تا این دختر را بدو تزویج نمایم و بسعود او نحوست این

یک از شما بگرداند

یک از شما بگرداند و چون چنان کردند در این دفعه نیز چون مرتبه نخستین شد و مردمان متفرق شدند و جدم با غایت
اندوه برخاست و در منزل زنان درآمد و پرده‌ها فرو کشید و غمگین ببود و من در آن شب در خواب دیدم که گویا حضرت
مسیح علیه السلام و شمعون و جمعی از حواریان در قصر جدم فراهم شدند و منبری از نور در آنجا بپای کردند که بر رفعت
و علو نه آنجا بود و آن منبر بود در همان مکان که تخت جدم بود آنگاه بعد از آن حضرت محمد
صلی الله علیه و آله و داماد و وصیش و جمعی از فرزندانش علیهم السلام بیامدند و مسیح باستقبال آن
حضرت برشد و با او معانقه کرد. محمد صلی الله علیه و آله با حضرت مسیح علیه السلام فرمود یا روح الله من تو را
استدعا دارم از وصی تو شمعون دخترش ملیکه را خطبه نمایم از برای این پسرم و بسوی ابومحمد حسن علیهما السلام
صاحب این کتاب اشارت فرمود. پس مسیح بسوی شمعون نظر کرد و فرمود شرافت بتو روی آورده است پس
رحم خویش با رحم آل محمد صلی الله علیه و آله وصلت کن. شمعون عرض کرد چنان کردم. پس بر آن منبر صلوات الله
بر حضرت محمد صلی الله علیه و آله خطبه بخواند و مرا از پسرش تزویج کرد و مسیح و فرزندان آن حضرت
و حواریون صلوات الله علیهم اجمعین گواه گشتند. چون از خواب بیدار شدم بیم کردم که اگر این خواب را با پدر
و جدم بازگویم تباه کنم. پس در سینه خود پوشیده داشتم و از ایشان آشکار نکردم و دوستی ابومحمد در دلم
بر جوش بود چندانکه از خوردن و آشامیدن بازماندم و روز بروز نحیف‌تر گردیدم و سخت بیمار گشتم
و مریض شدم بدرجه‌ای که چهره‌ام دگرگون گشت و در شهرهای روم طبیبی نماند جز اینکه جدم حاضر ساخت و از درمان
درد من پرسش کرد و چون از زندگانی من نومید گشت با من گفت ای قرة العین من آیا آرزوئی در خاطر
خود داری تا از بهر تو در این جهان برآورم؟ گفتم ای جد من اگر درهای سرور و فرج
بر من بسته است اگر از اسیران مسلمان که در بند زندان داری شکنجه و عذاب بازگیری و زنجیر
از ایشان بازکنی و بر ایشان تصدق فرمائی و بر خلاصی ایشان همت گماری امیدوارم حضرت مسیح و
مادرش علیهما السلام مرا عافیت بخشند. چون چنین کرد اندکی صحت در خود نمودار دیدم
و اندکی طعام بخوردم و جدم بر این کار مسرور گشت و باکرام و اعزاز اسیران روی نمود. پس از
چهارده شب در خواب دیدم که سیده زنان فاطمه زهرا و مریم دختر عمران سلام الله علیهما بدیدن من
آمدند و هزار حوری بهشت با ایشان. پس مریم بمن فرمود این است سیده زنان مادر شوهرت ابومحمد
پس من بدو درآویختم و بگریستم و شکایت کردم که ابومحمد از دیدن من امتناع میورزد. سیده زنان فرمود که
پسرم ابومحمد بزیارت تو نیاید با اینکه تو بخدای شرک داشته باشی و بر مذهب نصاری روی و اینک
خواهرم مریم دختر عمران از دین تو بسوی خدای بیزاری میجوید. اگر خوشنودی خدای و مسیح و مریم و زیارت

ابو محمد را طالب بگو ای اشهد ان لا اله الا الله و ان محمدا رسول الله چون این کلمه مبارکه گفتم تعلیم سیده نساء سلام الله
علیها نمود و سینه خود بضم تحت و بدان خوش و طیب گشت و فرمود اکنون متوقع زیارت ابی محمد
علیه السلام باش و من او را بسوی تو میفرستم پس از خواب بیدار شدم و مشتاق و متوقع زیارت جمال عدیم المثال
آنحضرت بودم چون شب دیگر در رسید ابو محمد را در خواب دیدم که گویا بوی میگفتم ای حبیب من با من جفا
کردی بعد از آنکه جان در هوای تو توبه بلا گشته بود فرمود دیر آمدن از نزد تو هیچ سببی نداشت مگر بواسطه آنکه
تو مشرک بودی اکنون که اسلام آورده من در هر شب ترا ملاقات خواهم کرد تا آنگاه که خداوند در آشکارا بر اکمال
ما را بیکدیگر برساند و تا اکنون زیارت او از من قطع نشده است بشر میگوید باو گفتم چگونه در میان اسیران در
افتادی گفت شبی ابو محمد علیه السلام از جمله شبها مرا خبر داد که جد تو در فلان روز لشکری
لشکری از جنگ مسلمانان میفرستد خود نیز از پی ایشان روان میشود و تو نیز با ایشان
در جامه خدمتگاران ملحق شو در فلان راه در میان وصایف عبور نما پس چنان کردم و پیشروان
لشکر مسلمانان ما را بیکدیگر دیدند و اسیر گرفتند تا این حال که کار من بر تو مکشوف گشت و کسی ندانست که من
دختر پادشاه روم هستم مگر تو تا این دلالت مرغبت آن حضرت مطلع شدی و شیخی که من نیز از
نام من پرسید انکار کرده پوشیده داشتم و گفتم نرجس نام دارم گفت اسم کنیزکان است گفتم عجب آنست
که تو رومیه هستی و زبان تو عربی است گفت از جهت حرص جدم و اصرار در تعلیم علوم من
بعلم تعلیم و امر نمود زنی را که زبان عربی میدانست صبح و شام نزد من می آمد و مرا لغت عرب تعلیم مینمود تا آنکه
زبان من برآن عادت کرد بشر گفت چون او را بسر من رای رساندم در خدمت مولای خود ابوالحسن در آوردم
آن حضرت باو فرمود خدا چگونه بتو نمود عزت اسلام و ذلت نصرانیت و شرافت محمد و آل
او صلی الله علیه و آله گفت عرض کرد چگونه از برای تو وصف نمایم ای فرزند رسول خدا چیزیرا که تو از
من بهتر میدانی آن حضرت فرمود فَاِنّی اُحِبُّ اَنْ اُکْرِمَکِ فَاَیُّمَا اَحَبُّ اِلَیْکِ عَشَرَةُ
آلَافِ دِینَارٍ اَمْ بُشْرَی لَکِ بُشْرَی الْاَبَدِ قَالَتْ بُشْرَی قَالَ اَبْشِرِی بِوَلَدٍ یَمْلِکُ
الدُّنْیَا شَرْقًا وَ غَرْبًا وَ یَمْلَأُ الْاَرْضَ قِسْطًا وَ عَدْلًا کَمَا مُلِئَتْ ظُلْمًا وَ جَوْرًا فرمود میخواهم
که در حق تو اکرامی کنم کدام یک نزد تو محبوبتر است ده هزار دینار یا بشارتی که ترا
بگویم ابدا بشارت همیشگی عرض کرد بشارت بهتر است فرمود بشارت باد ترا به پسری
که جهان را از آنجا که خورشید سر برزند تا آنجا که فرو شود بدست آرد و زمین را از عدل و داد
پر کند چنانکه از جور و ستم پر شده بود عرض کرد از نطفه کیست فرمود از آنکس که

رسول خدا

رسول خدا در فلان شب فلان ماه از سال فلان ترا از برای او در روم خطبه کرد بود آنگاه فرمود از برای کدام نفس
مسیح علیه السلام و وصی او ترا تزویج کرد عرض کرد از برای پسرت ابو محمد فرمود آیا میشناسی او را عرض کرد
از آن شب که بدست سیده نساء سلام الله علیها مسلمان شده ام تا اکنون هیچ شبی نگذشته که او را ملاقات
نکرده باشم آنگاه آن حضرت فرمود کافور خواهرم حکیمه را بطلب چون حاضر شد بحکیمه فرمود که اینک
همان دختر همین است پس حکیمه او را معانقه کرد و دل را شاد داد و مسرور گشت آنگاه
حضرت ابی الحسن علیه السلام بحکیمه فرمود دختر رسول خدا او را بخانه خود ببر و فرایض و سنن بیاموز
چه او زوجه ابی محمد و مادر قائم سلام الله علیه است و در کتاب مطالب السئول نوشته است که در آن
حضرت ام ولد است و نام او صقیل و بروایتی حکیمه است و بعضی بریحانه دانسته اند لکن روایت صحیح
نرجس خاتون است بجهت عبد الرحمن در کتاب جلاء العیون از صدوق و شیخ و سید المرتضی رحمة الله علیهم و غیر
ایشان از محمد بن عبد الله المطهری حدیث کرده است و محمد بن عبد الله گفت بعد از وفات حضرت ابی محمد علیه
السلام القائم اینک حضرت حکیمه دختر محمد علیه السلام رفتم و او را از حجت پرسش نمودم و حدیث [illegible] که
گفتم ای سیده من مرا از ولادت مولای من و غیبت او حدیث کنی گفت حدیث کنم اما ما را جاریه
بود او را نرجس میخواندند و برادر زاده ام بزیارت من آمد و بر وی نگران بود عرض کردم ای سید شاید
[illegible] بسوی تو فرستم فرمود چنین نیست ای عمه لکن از وی در شگفتم بآنجهت گفتم سبب چیست که در شگفتی
از وی است فرمود زود است که متولد شود پسری از او که خداوند عز و جل بآن زمین را از عدل و داد
پر سازد چنانکه از ستم و بیداد پر شده بود عرض کردم پس او را بحضرت تو ارسال دارم فرمود این رخصت
از پدرم بجوی حکیمه میگوید جامه خویش پوشیدم و بمنزل حضرت ابی الحسن علیه السلام شدم و سلام کردم و نشستم
و آنحضرت در سخن بر من سبقت فرمود و گفت ای حکیمه نرجس را بسوی پسرم ابو محمد بفرست من گفتم
ای سید من از برای همین کار آمدم که حضرت تو [illegible] فرمود ای مبارکه خدا
تبارک و تعالی دوست داشت ترا در این اجر شرکت دهد و از خیر بهره نصیب گرداند پس بی درنگ بمنزل
خویش مراجعت کردم و او را زینت کردم و با ابی محمد علیه السلام بهم رسانیدم و در منزل خویش ایشان را جمع کردم
که آن حضرت [illegible] چند روز توقف نمود پس از آن بحضرت پدر بزرگوارش پیوست و من نرجس را
با او بفرستادم و ابوالحسن عسکری سلام الله علیه بجوار رحمت [illegible] و ابو محمد در جای پدر نشست و من چنانکه
پدرش را زیارت میکردم بزیارت آنحضرت شتافتم پس روزی نرجس بیامد تا موزه از پای
در آورد و گفت ای مولاه من موزه خویش بمن ده گفتم بلکه تو سیده و مولاه منی سوگند بخدا که موزه

احوال القائم

نوشتند با تو گفتم او را بر دو کرده نگاه دارم او را تو برادر است کرد و فی بر چشم خود تمام فرستادم ابو محمد علیه السلام
این کلمات بشنید و فرمود ای عمه فردا تمام جوان خواهد دید و فردا تمام نگاه کردن تا هیچ خوردنی در فرست آن
حضرت بخوابم آنگاه با جاریه خواهد آمد و از امام صادق بنده ولادت پسر را بازگفتم آن حضرت فرمود ای عمه در این
شب تو با نرجس در این شب آن مولود متولد خواهد شد که خدای عزوجل گرامی است و خدای عزوجل زمین را به او
زنده میگرداند بعد از آنکه مرده باشد متولد خواهد شد عرض کردم از که متولد خواهد شد فرمود از نرجس نشانه
حمل در نرجس نمی بینم فرمود از نرجس متولد خواهد شد نه از غیر او من در نرجس تجسس کردم و نشستم و گفتم او را بود از دنیا
و اثر آبستنی در او ندیدم و دیگر باره نزد آن حضرت شدم و از آن کار ادعا اعتقاد کردم و آن حضرت
تبسم فرمود آنگاه فرمود چون هنگام صبح شود آثار حمل او و آبستنی او بظهور آید زیرا که مثل نرجس
مثل مادر موسی است و نشان آبستنی در وی آشکار نشد و هیچ از حمل او کسی دانا نگشت تا هنگام تولد او زیرا
فرعون شکم زنان آبستن را میشکافت در طلب موسی بود تا ... و این نیز نظیر موسی است
و در روایت دیگر حکیمه فرمود انا معاشر الاوصیاء لسنا نحمل فی البطون وانما نحمل فی الجنوب
ولا نخرج من الارحام وانما نخرج من الفخذ الایمن من امهاتنا لاننا نور الله الذی
لا تناله الدانسات یعنی گروه اوصیا ... حمل ما را در شکم نمیدارند بلکه در پهلوها
حمل داریم و از رحم ما بیرون نیاییم بلکه از ران راست مادر بیرون می آییم چه ما نور خداییم
و هیچ چرکی بدان نمیرسد و بعد از آن حکیمه گفت ... نماز مغرب و عشا بجا آورده
داشتم بر سر سفره نشستم و با نرجس افطار کردم و در یک منزل ... خوابیدم و بیدار شدم
و همیشه در آن وعده که ابو محمد علیه السلام گفته بود متفکر بودم ... و از وقت
هر شب بیدار بودم برخاستم و نماز شب بجا آوردم تا بوتر رسیدم پس با وحشت و دهشت
از نرجس شدم دیدم او خفته است و دیدم وضو ساختم و نماز شب گزاردم و صبح کاذب طلوع شده بود و در دل
من خطور کرد که صبح بر دمید و بر خاستم تا بخوانم و دیگر باره نگریستم دیدم صبح کاذب بیدار گشته است
و من در شک شدم از وعده که ابو محمد علیه السلام فرموده آن حضرت از حجره خویش بانگ زد
که ای عمه شک مکن که آن امر در این ساعت بر تو معلوم میشود پس از آن حضرت شرمگین شدم
و از آن شک که در دل من افتاده بود خجالت کشیدم تا گاه که زمان طلوع فجر در آمد تو یک
نرجس شدم و دیدم که او بیدار گشته و نام خدا بر او خواندم و گفتم ابو محمد علیه السلام
چه فرمود که سوره انا انزلناه فی لیلة القدر را بر او خواندم و من بر وی همی خواندم

و با او گفتم

و با او گفتم که تو حجت گفت آن امر چه ... تو خبر ... پس با قرائت ... گفتم و چگونه
آن حضرت فرمود ... انا انزلناه بر او بر خواندم پس جنین در شکم او مرا جواب داد و قرائت ... خود
چنانکه من قرائت میکردم و بر من سلام کرد من از آن حال در فزع شدم حضرت ابی محمد علیه السلام
بر من صیحه زد از امر خدای عزوجل در شگفت مباش ان الله تبارک و تعالی انطقنا بالحکمة
صغارا او یجعلنا حجة فی ارضه کبارا یعنی خدای تبارک و تعالی ما را در کودکی بحکمت و رسالت
گویا میگرداند و حجت در زمین خویش در حال بزرگی و آن حضرت سخن با تمام نرسانیده بود که نرجس
از من ناپدید گشت و او را ندیدم گویا در میان من و او حجابی بر کشیده بودند من بسوی حضرت ابی محمد
علیه السلام شتافتم و ناله برآوردم فرمود ای عمه باز گرد که او را در مکان خود باز یابی
در حجت گفتم و در نگه کردم بعد از حجاب از میان من و او برخاسته بود که او را دیدم و از نرجس
چنان نوری فرو گرفته بود که چشم من پوشیده شد و ناگاه کودکی را دیدم که بر سجده افتاده بود
و دستها و زانوها بر زمین و انگشت سبابه بسوی آسمان داشت و میگفت اشهد ان لا اله الا الله
و ان جدی رسول الله و ان ابی امیر المؤمنین پس از آن ائمه هدی صلوات الله و سلامه
علیهم را یک یک بر شمرد تا بخویش رسید و فرمود اللهم انجز لی ما وعدتنی و اتمم لی امری
و ثبت لی وطاتی و املأ الارض بی قسطا و عدلا پس از حضرت ابو محمد علیه السلام
چنان که ... رسول ... صدای او بلند شد ... مرا ... آسمان ... در زمین
... از عدل و داد آگنده ... روایت حکیمه گفت چون آن حضرت علیه السلام متولد
گشت نوری ساطع از آن حضرت دیدم که بر شد و به افق آسمان در رسید و پرندگان سفید دیدم
که از آسمان فرود شدند و بالهای خود را بر سر و صورت و جسد مبارک بکشیدند پس پرواز کردند
آنگاه ابو محمد علیه السلام مرا خواند و فرمود ای عمه بر من بیاور پس آن کودک را برگرفتم و او را
ناف بریده و ختنه کرده و پاکیزه دیدم و بر بازوی راست او مکتوب بود جاء الحق و زهق
الباطل ان الباطل کان زهوقا یعنی حق آمد و باطل تباه گشت و همانا باطل
تباه شونده است پس به حضرت امام حسن علیه السلام شدم و آن کودک را که برگرفته بودم بدو دادم
و دست بر چشمهای او برکشید و چشمهای او گشوده شد پس از آن زبان مبارک در دهان او کرد
و در گوش او دمید و آنگاه در کف دست چپ بنشاند و آن حضرت دست بر سر
مبارک او کشید و فرمود ای پسر سخن گوی باذن خدای گفت اعوذ بالله من الشیطان الرجیم بسم الله

فرمود و گفت بسم الله الرحمن الرحیم وَنُرِیدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِینَ اسْتُضْعِفُوا فِی الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً
وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِینَ وَنُمَکِّنَ لَهُمْ وَنُرِیَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ
این آیت مبارکه در حق آن حضرت نازل شده است و معنی ظاهرش این است اراده کرده‌ایم که منت
گذاریم بر آنکسان که ضعیف شدند در زمین و بگردانیم ایشان را پیشوایان و مقرر گردانیم ایشان را
وارثان و تمکین دهیم از برای ایشان و بنماییم فرعون و هامان و لشکریان ایشان را از ایشان چیزی که
را حذر میکردند از آن و بعضی از دعوات را بعضی کسان دیگر تعبیر کرده‌اند پس از آن در بعضی عبارات
دیدم مرغان سبزی پیرامون او فرود آمدند تا پدر بزرگوارش سلام الله علیهم اجمعین با کلام رب
آنگاه بسیاری از مرغان بر فراز سرش گرد شدند و حضرت امام حسن عسکری علیه السلام یکی از آن مرغان
بانگ نمود این کودک را برگیر و او را محفوظ دار و بگذار هر چهل روز یکبار او را بیاور پس آن
مرغ او را برگرفته و پرواز نمود و سایر مرغان نیز از پی او پرواز کردند این هنگام از ابو محمد
علیه السلام شنیدم که فرمود که سپردم ترا بآن کسی که مادر موسی علیه السلام موسی را سپرد پس نرجس گریست
آن حضرت فرمود خاموش باش چه شیر نوشیدن بر او حرام است مگر از پستان تو و زود است که
بسوی تو باز شود چنانکه موسی بسوی مادرش باز شد و این است که خدای میفرماید فَرَدَدْنَاهُ إِلَى أُمِّهِ
كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ یعنی پس موسی را بسوی مادرش باز گردانیدیم تا دیدگانش روشن گردد و دلش
اندوهگین نگردد حکیمه میگوید عرض کردم این طایر چیست فرمود روح القدس است که بر ائمه علیهم السلام
موکل است و ایشان را از طرف خدای توفیق میدهد و از خطا نگاه میدارد و بعلم و دانش تربیت
مینماید حکیمه میگوید چون چهل روز بگذشت آن پسر نیکو اختر را باز دادند پس برادرم مرا بخواند و در
درآمدم و کودکی را دیدم که حرکت میکند و در حضور با کمالات آنحضرت راه میرفت عرض کردم
سید من این کودک دو ساله است آن حضرت تبسم فرمود آنگاه فرمود همانا فرزندان انبیاء و اوصیا چون
بمنصب امامت منتصب باشند نشو و نمو مینمایند برخلاف نشو و نموی دیگران همانا کودکان
ما چون یکماه برایشان برگذرد چنان است که یکسال برایشان گذشته باشد و کودکی از ما است که در شکم
مادرش تکلم میکند و قرآن تلاوت مینماید و پروردگار خویش عز و جل را پرستش مینماید
و در هنگام شیرخوارگی فرشتگان فرمان او را بپذیرند و در هر بامداد و شامگاه بروی فرود میشوند
حکیمه میگوید همچنان آن کودک را در هر چهل روز یکدفعه میدیدم تا اینکه او را مردی بدیدم قبل از آنکه
حضرت ابی محمد علیه السلام وفات یابد بروزی چند پس او را نشناختم با ابو محمد عرض کردم که

اینکه گفتی

اینکه گفتی در مقابل او بنشینم کیست فرمود پسر نرجس است و بعد از من خلیفه من است و بعد
از اندک زمانی مرا مفقود میکنید پس بفرمان او گوش دار و او را اطاعت نمای حکیمه میگوید ابو محمد سلام الله علیه بعد از
چند روز وفات کرد و مردمان چنانکه میبینی افتراق یافتند و قسم بخدای من حضرت صاحب الامر را در بامداد
و شامگاه میبینم و از هر چه پرسش نمایم مرا جواب میدهد و من شما را خبر میگویم و سوگند بخدای که من
اراده دارم و آهنگ میکنم که از چیزی از آن حضرت سؤال نمایم و او پیش از آنکه من پرسش نمایم بمن
سبقت میفرماید و جواب آن را میدهد چنانکه پرسش کرده باشم و دیشب گذشته بآمدن تو
مرا خبر داد و مرا فرمان داد که ترا بحق خبر دهم محمد بن عبدالله گوید
قسم بخدای حکیمه مرا بچیزهایی خبر داد که جز خدای عز و جل بدان آگاه نیست پس دانستم
که این خبر صدق است و عدل است از جانب خدای عز و جل و اینکه خدای عز و جل آنحضرت را
مطلع گردانیده است بر چیزی که اطلاع نداده است بر آن هیچیک از مخلوق خویش را و از صدوق
روایت کرده‌اند که گفت از حضرت صادق سلام الله علیه سؤال کردم که بچه سبب آنحضرت را قائم
نامیدند فرمود لَمَّا قُتِلَ جَدِّيَ الْحُسَيْنُ عَلَيْهِ السَّلَامُ
ضَجَّتِ الْمَلَائِكَةُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِالْبُكَاءِ وَالنَّحِيبِ وَقَالُوا إِلَهَنَا وَسَيِّدَنَا أَتَغْفُلُ عَمَّنْ قَتَلَ
صَفْوَتَكَ وَابْنَ صَفْوَتِكَ وَخِيَرَتَكَ مِنْ خَلْقِكَ فَأَوْحَى اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَيْهِمْ قِرُّوا مَلَائِكَتِي
فَوَعِزَّتِي وَجَلَالِي لَأَنْتَقِمَنَّ مِنْهُمْ وَلَوْ بَعْدَ حِينٍ ثُمَّ كَشَفَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَنِ الْأَئِمَّةِ مِنْ وُلْدِ
الْحُسَيْنِ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَسُرَّتِ الْمَلَائِكَةُ بِذَلِكَ فَإِذَا أَحَدُهُمْ قَائِمٌ يُصَلِّي فَقَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ
بِذَلِكَ الْقَائِمِ أَنْتَقِمُ مِنْهُمْ یعنی در آن هنگام که جدم حسین علیه السلام بستم و ظلم شهید گشت فرشتگان
فریاد و ناله برآوردند بدرگاه خدای بگریستند و ناله برآوردند و عرض کردند ای خدای و ای پروردگار ما آیا غافل میشوی
و میگذری از آنکس که کشت برگزیده تو و پسر برگزیده تو و بهترین آفریدگان ترا پس خدای بدیشان وحی
کرد ای فرشتگان من آرام گیرید سوگند بعزت و بزرگی خودم از ایشان انتقام خواهم کشید اگرچه
بعد از روزگاری پس خدای عز و جل ائمه هدی را از فرزندان حسین سلام الله علیهم بفرشتگان
نمود و فرشتگان شاد گشتند بدین سبب و از میانه یکی بپای ایستاده و خدای را نماز میبرد پس خدای تبارک
و تعالی فرمود باین یکی که قائم است انتقام حسین را از ایشان خواهم کشید و از حضرت ابی محمد
سلام الله علیه مروی است که چون حضرت صاحب الامر تولد یافت فرمود ستمکاران گمان کردند که ایشان
میکشند مرا تا این نسل مبارک را منقطع گردانند پس چگونه دیدند قدرت خدای را و آنحضرت را مؤمل نامید

و از ابو سعید خدری نیز مرویست که گفت بحضرت ابی عبد الله علیه السلام عرض کردم که مهدی و قائم یکی است فرمود
آری عرض کردم از چه رو مهدی نامیده شد فرمود از آنکه راهنمائی میکند بسوی هر امر پوشیده و قائم نامیده
شد زیرا که برخواهد خاست بعد از آنکه نامش [illegible] و از ابو هاشم جعفری مرویست که از ابو الحسن عسکری علیه السلام
شنیدم که بعد از فرزند جانشین من پسرم حسن است پس چگونه خواهد شد شما را بجانشین بعد از او عرض کردم خدا مرا
فدای تو گرداند از چه جهت فرمود از آنکه شما شخص او را نخواهید دید و روا نیست بردن نام او بر شما حلال تا عرض
کردم پس چگونه او را یاد کنیم فرمود بگوئید حجت از آل محمد صلی الله علیه و آله بجمله آنچه از اخبار و احادیث متشته
[illegible] و دلالت بر عدم تشخیص حرمت نام بردن آنحضرت در زمان غیبت صغری دارد چنانکه بعضی بر آن
عقیده رفته اند از حضرت کاظم علیه السلام مرویست که فرمود نیز قائم منم اما [illegible]
و از حضرت ابی جعفر از امیر المؤمنین علیه السلام مرویست که آنحضرت بر فراز منبر فرمود یخرج رجل
من ولدی فی آخر الزمان ابیض مشرب بحمرة مبدح البطن عریض الفخذین عظیم مشاش
المنکبین بظهره شامتان شامة علی لون جلده وشامة شبه شامة النبی له اسمان
اسم یخفی واسم یعلن فاما الذی یخفی فاحمد واما الذی یعلن فمحمد فاذا هز رایته اضاء لها
ما بین المشرق والمغرب ووضع یده علی رؤس العباد فلا یبقی مؤمن الا صار قلبه اشد
من زبر الحدید واعطاه الله قوة اربعین رجلا ولا یبقی میت الا دخلت علیه الفرحة
فی قلبه وفی قبره وهم یتزاورون فی قبورهم ویتباشرون بقیام القائم علیه السلام یعنی
بیرون می آید از فرزندان من در آخر الزمان مردی سفید
با سرخی آمیخته [illegible] فراخ ران [illegible] بزرگ و در پشتش دو خال است یکی
برنگ جلد او و خال دیگر شبیه بخال پیغمبر صلی الله علیه و آله و او را دو نام است یکی نام پوشیده
و مخفی و دیگری ظاهر و آشکار آن نام که مخفی است احمد است و آنکه آشکار است محمد است چون رایتش را
جنبش دهد روشن میشود از نور آن ما بین مشرق و مغرب و دست خویش را بر سرهای بندگان میگذارد
پس هیچ مؤمنی باقی نمیماند مگر اینکه دل او سخت تر از قطعه های آهن میگردد و خدا او را نیروی چهل
مرد عطا میفرماید و هیچ مرده ای نیز باقی نماند مگر اینکه این فرحت در دل و در گور او درآید و ایشان در گورهای
خود هم دیگر را زیارت میکنند و بقیام آنحضرت بشارت میدهند و از جابر جعفی روایت است که گفت از حضرت
ابی جعفر سلام الله علیه شنیدم که میفرمود سؤال کرد عمر بن الخطاب از امیر المؤمنین علیه السلام خبر کن
مرا از مهدی که نام او چیست فقال اما اسمه فان حبیبی عهد الی ان لا احدث باسمه

قائم

حتی

حتی یبعثه الله امیر المؤمنین علیه السلام فرمود اما از نام او بر من عهد کرده است حبیبم پیغمبر صلی الله علیه و آله بمن که
نگویم آنرا تا وقتی که خدا او را برانگیزاند عرض کرد از صفت او خبر ده فرمود هو شاب
حسن الوجه حسن الشعر یسیل شعره علی منکبیه ونور وجهه یعلو سواد لحیته ورأسه
بابی ابن خیرة الاماء یعنی جوانی است خوشروی و خوشموی که موهای او بر کتفش فرو ریخته است و نور روی
مبارکش بر سیاهی ریش و سر او [illegible] پدرم بفدای پسر بهترین کنیزکان و در کتاب
فصول المهمة مذکور است که از جمله اخباری که بالصراحة دلالت بر وجود امام میکند از ائمه
ثقات رسیده است بسیار است و اخبار مشهوره است و اصحاب حدیث روایت کرده اند در کتابهای
خویش ثبت نموده اند و جمعی اعتقاد داشته اند و از آنکه در این کار اعتقاد داشته و تصریح و تصنیف
فرموده اند یکی شیخ الامام حجة الدین ابی عبد الله محمد بن ابراهیم مشهور به نعمانی در کتاب
خود در باب [illegible] غیبت تصنیف کرده است و دیگر حافظ ابو نعیم صاحب حدیث در امر مهدی
علیه السلام جمع کرده است و شیخ ابو عبد الله محمد بن یوسف بن محمد الکنجی الشافعی در این باب کتابی جمع
کرده و آن مسمی بکتاب البیان فی اخبار صاحب الزمان نامیده است شیخ ابو عبد الله کنجی مذکور
در کتاب خود باسناد خویش از زر بن عبد الله روایت کرده است که گفت قال رسول الله
صلی الله علیه وآله لا تذهب الدنیا حتی یملک العرب رجل من اهل بیتی
یواطی اسمه اسمی یعنی رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود که دنیا بپایان نرود تا پادشاهی عرب نکند
مردی از خانواده من نام او با نام من یکی باشد و ابو داود از علی بن ابی طالب علیه السلام روایت
کرده که آنحضرت از پیغمبر صلی الله علیه و آله روایت کرده که فرمود لو لم یبق من الدهر الا
یوم لبعث الله تعالی رجلا من اهل بیتی یملاها عدلا کما ملئت جورا یعنی اگر باقی
نماند از روزگار مگر یک روز هر آینه برانگیزاند خدا از خانواده من مردی را که زمین را
پر کند چنانکه پر شده باشد از ستم و دیگر ابو داود ترمذی از ابی سعید خدری در سنن خویش روایت کرده
از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم المهدی منی اجلی الجبهة اقنی الانف یملا الارض
قسطا وعدلا کما ملئت جورا وظلما یعنی مهدی از من است روشن [illegible] و کشیده بینی است پر کند
زمین را از عدل و داد چنانکه پر بود از ستم و بیداد و دیگر از حذیفة بن الیمان از حضرت رسول
خدا صلی الله علیه و آله مرویست که فرمود المهدی من ولدی وجهه کالقمر الدری اللون لون
العربی والجسم جسم اسرائیلی یملا الارض عدلا کما ملئت جورا ترضی بخلافته

اهل السموات والارض والطیر فی الجو یملک عشر یعنی مهدی فرزند منست روی او چون ماه تابان رنگ
او رنگ عربی جسم او جسم اسرائیلی پر کند زمین را از عدل چنانکه از جور پر بوده خوشنود باشند
بخلافت او اهل آسمان و زمین و مرغان هوا و خلافت کند مقدار پادشاه خواهد بود و نیز ابو داود باسناد
خویش از ام سلمه زوجه النبی صلی الله علیه و آله حدیث کرده از رسول خدا شنیدم که فرمود
المهدی من عترتی من ولد فاطمة یعنی مهدی از عترت منست از فرزندان فاطمه علیها السلام
و قاضی ابو محمد حسین بن مسعود بغوی در کتاب خود مسمی بشرح السنه باسناد خویش از ابو هریره
روایت کرده که گفت رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود کیف انتم اذا نزل ابن مریم فیکم
و امامکم منکم یعنی چگونه خواهید بود شما هرگاه فرود آید عیسی بن مریم در میان شما و امام شما
از شما است و دیگر ابو داود ترمذی باسناد عبد الله بن مسعود روایت کرده که گفت قال رسول الله
صلی الله علیه و آله لو لم یبق من الدنیا الا یوم واحد لطول الله تعالی ذلک
الیوم حتی یبعث الله فیه رجلا منی او من اهل بیتی یواطی اسمه اسمی یملأ
الارض قسطا و عدلا کما ملئت جورا و ظلما و همین مضمون در ذیل این ترجمه مذکور شد
و ابو اسحق احمد بن محمد ثعلبی باسناد انس بن مالک روایت کرده که گفت رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود
نحن ولد عبد المطلب سادات اهل الجنة انا و حمزة و جعفر و علی والحسن والحسین
والمهدی یعنی ما فرزندان عبد المطلب بزرگان اهل بهشت هستیم من و حمزه و جعفر و علی و حسن
و حسین و مهدی علیهم السلام مترجم گوید اینکه آن حضرت سادات را بسه نام [illegible] از آن است
که چون آن حضرت خاتم الانبیاست و از اولاد ایشان دیگر محتاج بذکر جداگانه نبود و نیز [illegible] تخصیص
بوجود و خلافت آن حضرت باشد و دیگر از علقمة بن عبد الله روایت است که گفت در
آن هنگام که ما در خدمت حضرت رسول صلی الله علیه و آله بودیم ناگاه جمعی از بنی هاشم
وارد شدند چون آن حضرت ایشان را بدید چشم مبارکش پر آب گشت و رنگ
مبارکش متغیر گردید گفت عرض کردم که چیست که در روی مبارکت چیزی مشاهده میکنیم که
مکروه داریم قال صلی الله علیه و آله انا اهل بیت اختار الله تعالی لنا الآخرة
علی الدنیا وان اهل بیتی سیلقون بعدی بلاء وتشریدا وتطریدا حتی یأتی
قوم من قبل المشرق ومعهم رایات سود فیسألون الحق فلا یعطونه فیقاتلون
فینصرون فیعطون ما سألوا ولا یقبلونه حتی یدفعوها الی رجل من اهل

بیتی

بیتی فیملأها عدلا و قسطا کما ملئت جورا فمن ادرک ذلک منکم فلیأتهم ولو حبوا علی الثلج یعنی پیغمبر صلی الله
علیه و آله فرمود ما خانواده هستیم که حق سبحانه اختیار کرده است برای ما آخرت را بر دنیا و بدرستی که اهل بیت
من بعد از من بلاها خواهند دید و رانده گشتن و دور افتادن تا آنکه بیایند گروهی
از سمت مشرق و با ایشان درفشهای سیاه باشد و از آن حق را بخواهند و بدیشان ندهند پس جنگ در اندازند
و ظفر یابند پس آنچه خواسته بودند بدیشان دهند و قبول نکنند تا آنکه آن امر را سپارند بمردی از
اهل بیت من پس پر کند زمین را از داد چنانکه از ستم پر شده بود از جور و قهر [illegible]
کشتن پس هر کس از شما آن روز را دریابد باید که بدیشان شتاب کند هر چند بر فراز
یخ خزیدن کودکانه خیزیدن بدستها و نیز حافظ ابو نعیم باسناد خویش از ثوبان حدیث کرده است
که گفت قال رسول الله صلی الله علیه و آله اذا رأیتم الرایات السود قد اقبلت
من خراسان فأتوها ولو حبوا علی الثلج فان فیها خلیفة الله المهدی یعنی رسول خدا صلوات الله
و سلامه علیه فرمود هرگاه دیدید درفشهای سیاه را از خراسان رو آورده است بسوی آن بروید اگر چه در آن
راه بردن بر فراز یخ خزیدن بدستها باشد پس در میان ایشان خلیفه الهی مهدی آخر زمان علیه السلام است و هم حافظ ابو
نعیم باسناد خویش از عبد الله بن عمر روایت کرده است که گفت رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود یخرج
المهدی من قریة یقال لها کرعة یعنی مهدی از قریه بیرون آید که نام آن کرعه است و حافظ
ابو عبد الله محمد القزوینی در باب نزول عیسی بن مریم علیهما السلام از ابو امامه باهلی این حدیث را
روایت کرده است که گفت رسول خدا صلی الله علیه و آله با ما خطبه خواند و دجال را یاد کرد و
پس فرمود ان المدینة تنفی خبثها کما ینفی الکیر خبث الحدید و یدعی ذلک الیوم یوم
الخلاص یعنی مدینه پاک میکند پلیدی خود را چنانکه پاک میکند دم آهنگر پلیدی و چرک آهن را و آن
روز نامیده شود روز رستگاری و خلاص خوانده شود ام شریک دختر ابو العکر عرض کرد یا رسول الله عرب
در این روز کجا خواهند بود در حالت نه فرمود هم یومئذ قلیل و جلهم ببیت المقدس و امامهم
المهدی و قد تقدم یصلی بهم الصبح اذ نزل بهم عیسی بن مریم فرجع ذلک الامام
ینکص یمشی القهقری لیقدم عیسی لیصلی بالناس فیضع عیسی یده بین کتفیه ثم یقول
له تقدم یعنی عرب در آن هنگام اندک باشند و در بیت المقدس جای داشته باشند و امام ایشان
مهدی باشد و از پیش نماز بامداد مقدم ایستاده باشد ناگاه عیسی بن مریم فرود آید و آن امام از
مکان خویش واپس رود تا عیسی پیش از او ایستد تا نماز بگذارد پس عیسی دست خویش را

میان دو کتف او بگذارد بعد که تو تقدم کن و پیش باش دیگر از ابو هریره مرویست که گفت رسول خدا
صلی الله علیه و آله فرمود کیف انتم اذا نزل ابن مریم فیکم و امامکم منکم یعنی چگونه است
حال شما که فرود آید پسر مریم در میان شما در حالتی که امام شما از شماست دیگر از جابر بن عبد الله روایت
کرده که گفت از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم که میفرمود لا تزال طائفة من امتی تقاتلون
علی الحق ظاهرین الی یوم القیمة یعنی همیشه گروهی از امت من مقاتله خواهند کرد بر حق و آشکار خواهند
بود تا آنکه قیامت بیاید پس عیسی علیه السلام نازل خواهد شد و امیر ایشان با او خواهد گفت بیا
و از برای ما نماز بگذار پس جواب خواهد گفت نه بعضی از شما بر بعضی صاحب امر است و خدای تعالی از برای
این امت بزرگوار فرموده است و از ابو هریره عنه روایت است که گفت نزد ابو سعید خدری
شدم و با او گفتم که آیا در بدر حاضر بوده گفت آری گفتم آیا میشنوانی مرا از پیغمبر خدا
صلی الله علیه و آله شنیده باشی در فضیلت علی علیه السلام فرموده است گفت آری ترا خبر میدهم
که رسول خدا صلی الله علیه و آله مریض گشت پس فاطمه علیها السلام از برای عیادت آن حضرت
آمد و من از طرف یمین رسول خدا نشسته بودم چون فاطمه علیها السلام اثر ضعف در رسول خدا صلی الله
علیه و آله مشاهده فرمود گریه گلوی او را گرفت چنانکه اشک دیده اش بر چهره مبارکش روان
گشت فقال رسول الله صلی الله علیه و آله ما یبکیک یا فاطمة فقالت علیها السلام
اخشی الضیعة یا رسول الله فقال رسول الله صلی الله علیه و آله یا فاطمة اما
علمت ان الله تعالی اطلع علی الارض اطلاعة فاختار منهم اباک فبعثه
نبیا ثم اطلع ثانیة فاختار منهم بعلک فاوحی الی فانکحته ایاک واتخذته
وصیا اما علمت انک بکرامة الله ایاک زوجک اغزرهم علما واکثرهم حلما و
اقدمهم سلما فاستبشرت فاراد رسول الله صلی الله علیه و آله ان یزیدها
مزید الخیر الذی قسمه الله تعالی لمحمد صلی الله علیه و آله فقال لها یا فاطمة
ولعلی ثمانیة اضراس یعنی مناقب ایمان بالله ورسوله وحکمته وزوجته
وسبطاه الحسن والحسین وامره بالمعروف ونهیه عن المنکر یا فاطمة انا اهل بیت
اعطینا ست خصال لم یعطها احد من الاولین ولا یدرکها احد من الآخرین
منا نبینا خیر الانبیاء ووصینا خیر الاوصیاء وهو بعلک وشهیدنا خیر
الشهداء وهو عم ابیک ومنا سبطا هذه الامة وهما ابناک ومنا مهدی الامة

الذی

الذی یصلی خلفه عیسی ثم ضرب رسول الله صلی الله علیه و آله علی منکب الحسین
علیه السلام وقال من هذا مهدی هذه الامة یعنی رسول خدا صلی الله علیه و آله با فاطمه
زهرا سلام الله علیها فرمود چه ترا بگریه آورده است ای فاطمه عرض کرد ای رسول خدا بیم دارم از هلاکت
آن حضرت فرمود ای فاطمه آیا نمیدانی که خدای تعالی در زمین نگریست و مطلع گشت و از میان خلایق پدر
ترا برگزید و او را به پیغمبری برانگیخت پس نظری دیگر فرمود و از میانه ایشان شوهر ترا علی را اختیار فرمود
و بمن وحی فرستاد تا ترا با او تزویج کنم و او را وصی خود گرفتم آیا نمیدانی که خدای ترا گرامی
داشته است شوهر تو از جمیع مردمان به غزارت علم و کثرت حلم و قدم اسلام برافزون است پس حضرت
صدیقه علیها السلام از این حدیث بشارت یافت و رسول خدا خواست که او را از آن خیر دیگر که خدای
تعالی از برای محمد صلی الله علیه و آله قسمت فرموده مزید بشارت دهد پس با آن حضرت فرمود علی را
هشت دندان است یعنی هشت منقبت است نخست ایمان بخدا و رسول خدا و دیگر دانایی و حکمت
او و دیگر زوجه او و دیگر دو پسر او فرزند زادگان من حسن و حسین و دیگر امر کردن بمعروف و نهی
نمودن او از منکر ای فاطمه ما اهل بیت هستیم که شش خصلت با عطا کرده اند که هیچکس را از
پیشینیان عطا نکرده اند و پسینیان آنرا ادراک نخواهند کرد و بهره از آن نخواهند یافت
پیغمبر ما صلی الله علیه و آله بهترین پیغمبران است و وصی ما بهترین اوصیاست
و او شوهر تو است و شهید ما بهترین شهیدان است و او حمزه عم پدر تو است و از ماست
دو سبط این امت و ایشان دو پسر تو حسن و حسین هستند و از ماست مهدی امت که عیسی از پی
او نماز خواهد گذاشت پس از آن رسول خدا صلی الله علیه و آله دست مبارک بر شانه حسین علیه السلام زد و
فرمود مهدی این امت از نسل این است دیگر از ابو نضره روایت است که گفت
نزد جابر بن عبد الله بودیم گفت نزدیک است که از برای اهل عراق یک قفیز و یک درهم خراج نیاید
گفتیم این منع از کجا خواهد بود گفت از طرف عجم منع خواهند کرد بعد از ایشان خاموش شد پس از آن
گفت که نزدیک است از برای اهل شام نه دینار و نه پیمانه خراج باید گفتیم این منع از کجا خواهد بود گفت
از طرف روم مانع خواهند شد پس از آن اندکی ساکت شد و گفت رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود
یکون فی آخر امتی خلیفة یحثو المال حثوا لا یعده عدا یعنی در آخر امت من خلیفه
خواهد بود که مال را بخشش خواهد بخشید که شماره از برای آن نباشد گفتیم آیا تو او را عمر بن عبد العزیز
میدانی گفت او نیست دیگر از ابو سعید خدری روایت است که گفت رسول خدا صلی الله علیه و آله

۸۱

ذرها ابشرکم بالمهدی یملأ الارض قسطاً وعدلاً کما ملئت جوراً وظلماً یرضی عنه
ساکن السماء وساکن الارض یقسم المال صحاحاً فقال رجل ما معنی صحاحاً قال بالسویة
بین الناس ویملأ الله تعالی قلوب الناس من امة محمد صلی الله علیه وآله غنی
ویسعهم عدله حتی یأمر منادیاً ینادی یقول من له فی المال حاجة فیقول له انت
السدان یعنی الخازن فقل له ان المهدی یأمرک ان تعطینی مالاً فیحثوا له فی ثوبه
حثواً حتی اذا صار فی ثوبه یندم ویقول کنت اجشع امة محمد نفساً اعجز عما وسعهم
فیرده الی الخازن فلا یقبل منه ویقول له انا لا نأخذ شیئاً اعطیناه فیکون
المهدی کذلک سبع سنین او ثمان او تسع ثم لا خیر فی العیش بعده او قال ثم لا خیر
فی الحیوة بعده یعنی بشارت میدهم شما را بمهدی که پر کند زمین را از عدل و داد چنانکه
پر بود از ستم و بیداد خوشنود خواهند بود از او ساکنان آسمان و قاطنان زمین و قسمت خواهد فرمود
در میان شما ذخایر جهان را بطور صحاح پس مردی عرض کرد معنی صحاح چیست فرمود در میان مردمان بمساوات و
عدل قسمت خواهد فرمود و پر خواهد کرد خدای تعالی دلهای مردمان را از امت محمد صلی الله علیه وآله را بغنا
از توانگری و بی‌نیازی و بگیرد ایشان را عدالت او تا بحدی که امر خواهد فرمود که
هر کسی را … تا ندا کند … بگوید هر که را در مال حاجت است … پس مهدی علیه السلام امر کرده است
بتو که مرا عطا کنی پس او در جامه آن کس … مال ریزد … پس در جامه او … آن کس
پشیمان شود و بگوید … حریص ترین امت محمد صلی الله علیه وآله خواهم بود و عاجز ترین ایشان از …
وسعت … خواهم بود آن … را بخازن رد نماید خازن از او قبول نکند و گوید ما چیزی را
که بکسی عطا کردیم باز نمیگیریم و مهدی … هفت سال یا هشت سال یا نه سال … پس از آن خیری
در زندگانی بعد از او یا زیستن بعد از او نخواهد بود و دیگر از ابو سعید خدری روایت است که رسول
خدا صلی الله علیه وآله فرمود یکون عند انقطاع من الزمان وظهور من الفتن رجل یقال
له المهدی عطاؤه هنیئاً یعنی چون روزگار … خواهد بود … مردی خواهد بود که
او را مهدی گویند و عطای او … و دیگر از حضرت امیر المؤمنین علی بن
ابی طالب روایت است که فرمود قلت یا رسول الله امنا آل محمد او من غیرنا فقال المهدی
رسول الله صلی الله علیه وآله لا بل منا یختم الله به الدین کما فتح بنا وبنا یستنقذون
من الفتنة کما انقذوا من الشرک وبنا یؤلف الله بین قلوبهم بعد عداوة الفتنة کما

الف بین

الف بین قلوبهم بعد عداوة الشرک وبنا یؤلفون بعد عداوة الفتنة اخواناً فی دینهم یعنی پیغمبر
خدا عرض کردم که آیا مهدی از ما است یا از غیر ما فرمود از غیر ما نیست بلکه از ما است و خدا بما ختم
میکند دین را چنانکه بما فتح کرد و بما رهائی میدهند ایشان را از فتنه در آخر الزمان چنانکه بما رها شده اند از شرک
در آغاز و بما الفت میگردد … دلهای ایشان با یکدیگر بعد از دشمنی فتنه و فساد چنانکه از
محبت … الیف قلوب ایشان … بعد از آنکه از دشمنی شرک آگنده بود بما و بسبب ما بعد از آنکه
بسبب فتنه دشمن بعضی … صاحب محبت … در دین اخوت و برادری گردند و دیگر از علی بن عمر روایت
کرده است که گفت قال رسول الله صلی الله علیه وآله یخرج المهدی وعلی رأسه
غمامة فیها ملک ینادی هذا خلیفة الله المهدی فاتبعوه یعنی رسول خدا صلی الله علیه وآله
فرمود خروج مهدی در حالتیکه بر سر او غمامه خواهد بود و در آن غمامه فرشته است که ندا میکند این مهدی
خلیفه خدا و مهدی است پس تابعت کنید او را و دیگر از ابی امامة الباهلی روایت کرده است قال
رسول الله صلی الله علیه وآله بینکم وبین الروم اربع هدن تقوم الرابعة علی ید
رجل من اهل هرقل تدوم سبع سنین یعنی رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود در میان شما
و روم چهار … صلح خواهد بود … هفت سال مدت آن … پس مردی … از اهل قبیله
پس مردی از عبد القیس که او را مستورد بن غیلان نام بود عرض کرد که یا رسول الله امام ان
امام مردم آن گشت قال صلی الله علیه وآله المهدی من ولدی ابن اربعین سنة
کأن وجهه کوکب دری فی خده الایمن خال اسود علیه عباءتان قطوانیتان کأنه
من رجال بنی اسرائیل یستخرج الکنوز ویفتح مدائن الشرک یعنی امام آن زمان مهدی است
از فرزندان من چهل ساله خواهد بود و روی او چون ستاره فروزان و بر گونه راستش خالی است سیاه
و او را دو عبای قطوانی … گویا از مردم بنی اسرائیل است گنجها را بیرون آورد و
شهرهای مشرکان را بگشاید و نیز از ابو هریره مروی است که گفت رسول خدا صلی الله علیه وآله فرمود
لا تقوم الساعة حتی یملک رجل من اهل بیتی یفتح القسطنطینیة وجبل الدیلم
ولو لم یبق من الدنیا الا یوم واحد لطول الله تعالی ذلک الیوم حتی یفتحها یعنی
قیامت بر پا نشود تا آنکه سلطنت کند مردی از اهل بیت من و بگشاید قسطنطنیه و کوه دیلم
را و اگر باقی نماند از عمر روزگار مگر یک روز خدای آن روز را دراز کند تا آنکه
او فتح نماید و گفته اند کسی که … مهدی است بلا شک … دلالت سایر اخبار بر آن دیگر

از جابر بن عبدالله رضی الله عنه مروی است که گفت رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود سیکون بعدی
خلفاء و بعد الخلفاء امراء و من بعد الامراء ملوک جبابرة ثم یخرج المهدی من اهل
بیتی یملأ الارض عدلاً کما ملئت جوراً یعنی زود است که بعد از من خلفاء پیدا شوند و بعد از خلفاء امرا
بیایند و بعد از امیران ملوک جبابره و بعد از آن ستمکاره بیایند پس خروج نماید مهدی از اهل بیت من
و جهان را پر از داد و دهش سازد چنانکه از ظلم و ستم پر بود و دیگر از ابوسعید خدری از پیغمبر خدا صلی الله
علیه و آله روایت نموده که فرمود تتنعم امتی فی زمن المهدی نعمة لم یتنعموا مثلها قط ترسل
السماء علیهم مدراراً و لا تدع الارض شیئاً من نباتها الا اخرجته یعنی نعمت برسند
تن آسانی یابند امت من در روزگار مهدی صلوات الله علیه به نعمتی که هرگاه تنعم بچنان نعمت نیافته اند آسمان مکرر از
آب رحمت بر ایشان باران است و زمین هیچ گیاه در شکم خود نگه ندارد جز اینکه بدان هنگام از شکم خود
برون برد و شیخ ابوعبدالله محمد بن یوسف بن محمد الگنجی در کتاب خود کتاب البیان فی اخبار صاحب
الزمان گفته است از جمله دلالات بر بودن مهدی زنده و باقی از آن زمان در غیبت گفته
و تاکنون هستند استبعادی در بقای او نیست باقی بودن عیسی بن مریم و خضر و الیاس علیهم السلام
از اولیاء الله است و باقی بودن دجال اعور و ابلیس ملعون از اعداء الله است و این جماعت ثابت
شده است بقای ایشان بکتاب و سنت اما عیسی علیه الصلوة و السلام دلیل بر بقای او قوله تعالی
و ان من اهل الکتاب الا لیؤمنن به قبل موته یعنی نیست از اهل کتاب کسی مگر آنکه ایمان
خواهد آورد به او پیش از مردنش و هنوز ایمان نیاورده است از آن گاه که این آیت مبارک
نازل شده تا اکنون هیچیک از اهل کتاب بعیسی پس ناچار باید این امر در آخر زمان بانجام رسد و اما آنکه
مسلم در صحیح خود از ابن سمعان در حدیث طویل در قصه دجال ذکر کرده است که فرمود فینزل عیسی بن
مریم عند المنارة البیضاء بین مهرودتین واضعاً کفیه علی اجنحة ملکین یعنی نازل میشود عیسی بن
مریم علیهما السلام نزدیک منارۀ سفید میان دو جامه زرد در حالتیکه کف دستها را بر بالهای دو ملک نهاده
خواهد بود و نیز از جمله کلمات پیغمبر کیف انتم اذا نزل فیکم ابن مریم الی آخره مذکور شد و اما دلیل
بر بقای خضر و الیاس علیهما السلام روایت کرده ابن عباس که خضر و الیاس باقی هستند و در زمین
سیر میکنند و مسلم در صحیح خود از ابوسعید خدری روایت کرده است که گفت آنحضرت صلی الله علیه و آله فرمود
در ضمن حدیث طویلی از دجال فرموده یأتی و هو محرم علیه ان یدخل نقاب
المدینة فینتهی الی بعض السباخ التی تلی المدینة فیخرج الیه یومئذ رجل هو

خیر الناس او من خیر الناس فیقول الدجال ان قتلت هذا ثم احییته اتشکون فی امری
فیقولون لا قال فیقتله ثم یحییه فیقول حین یحییه و الله ما کنت فیک قط اشد
بصیرة منی الآن قال فیرید الدجال ان یقتله فلن یسلط علیه یعنی دجال می آید و
بروی حرام است که داخل شود نقب های مدینه را پس منتهی میشود به
بعض از زمین های شوره ناک که نزدیک مدینه است پس بیرون می آید در این روز مردی بسوی او
و او بهترین مردم است یا فرموده از جمله بهترین خلق است پس دجال میگوید اگر این مرد را بکشم و پس
زنده گردانم در کار و کردار من در شک و گمان خواهید بود میگویند نه پس میکشد او را گفت پس دجال
او را میکشد و پس از آن زنده میگرداند و در آن حال که او را زنده میگرداند آن مرد با دجال میگوید که بخدا
هیچگاه در کار تو و ضلالت تو بابصیرت تر از حال نبودم فرمود پس دجال قصد میکند که او را بکشد
و بروی تسلط نمی یابد ابراهیم بن سعد و دیگران گفته اند این مرد حضرت خضر علیه السلام است و اما دلیل
بر بقای ابلیس علیه اللعنه آیهای کتاب الله العزیز است چنانکه خدای فرمود رب فانظرنی الی یوم
یبعثون قال فانک من المنظرین یعنی شیطان گفت ای پروردگار مرا بجای بگذار و مهلت
بده تا روزی که خلایق برانگیخته میشوند خدا او را تا قیامت برجای گذاشت و مسئول او را
اجابت کرد و اما دلیل بر بقای مهدی صلوات الله و سلامه علیه در کتاب خدای و سنت رسیده است
اما کتاب پس سعید بن جبیر علیه الرحمه در تفسیر این آیت مبارک لیظهره علی الدین کله و لو کره
المشرکون گفته است که آن کس که دین او را آشکار میگرداند بر تمامت مردمان نزد ایشان مهدی است
از فرزندان فاطمه علیها السلام و اما آنکس که میگوید مهدی همان عیسی است نشاید با این قسمت
ندارد و عیسی علیه السلام مساعد مهدی است چنانکه مذکور شد و مقاتل بن سلیمان و تابعان او از مفسران
در تفسیر این کلام خدای عز و جل و انه لعلم للساعة گفته است که مراد مهدی علیه السلام است در
آخر زمان است و بعد از خروج او امارات ساعت و نشانهای قیامت آشکار میشود و این جمله
را نگارش حجت اعلام قیامت است و صاحب فصول المهمه در کتاب خود مسنداً از ثقات رجال بگفته
و کلبی هر یک مفصلاً ذکر کرده است در کتاب جنات الخلود از حضرت رسول صلی الله علیه
و آله مروی است که فرمود یملک اثنا عشر من ولدی خلیفة ثم یخرج المهدی من ولدی
یصلح الله امره فی لیلة واحدة یعنی پادشاهی کنند و حکومت نمایند از اولاد من دوازده تن خلیفه
پس بیرون آید از جمله فرزندان من مهدی علیه السلام که خدا قدرت در یک شب کار او را آراسته نماید

۸۳

یعنی در آن شب که خدای تعالی فرج او را اذن دهد ندا رسد به خروج او و مهیا باشید و در این حدیث امیرالمؤمنین
علیه السلام تصریح فرموده که مهدی از اولاد بزرگوار اوست و ابن جوزی در کتاب خود از ابن عمر حدیث کرده است که گفت رسول خدا
صلی الله علیه و آله فرمود یَخْرُجُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ رَجُلٌ مِنْ وُلْدِي اِسْمُهُ كَاسْمِي وَكُنْيَتُهُ كَكُنْيَتِي
يَمْلَأُ الْأَرْضَ عَدْلًا كَمَا مُلِئَتْ جَوْرًا یعنی در آخر الزمان مردی از فرزندان من بیرون آید که اسم او اسم من و کنیت او
کنیت من است زمین را از عدل پر کند چنانکه از ظلم پر شده بود و این مرد همان مهدی علیه السلام است
و از سدی روایت میکنند که گفت مهدی و عیسی علیهما السلام یکجا فراهم میشوند و هنگام نماز در آید مهدی به عیسی میگوید تو
تقدم جوی عیسی عرض میکند تو اولی بنماز کردن پس نماز میگذارد و عیسی به او اقتدا میکند در پشت سر او نماز
میکند ابن جوزی میگوید که مهدی در پشت سر عیسی نماز نخواهد بود و وجه جایز نباشد [illegible] آنکه گفته شد بر او
نماز کرده بود [illegible] است بر فرض [illegible] آنکه پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم فرموده است لا نبی بعدی یعنی
نیست پیغمبری بعد از من و جمیع شرایع به آن حضرت منسوخ گردید پس اگر عیسی علیه السلام نماز گذارد و مهدی
صلوات الله علیه [illegible] در این وجه لا نبی بعدی غبار شبهه [illegible] زیرا که هر کس [illegible] شرایع
نیز حکم او [illegible] شریعت محمد صلی الله علیه و آله ناسخ شرایع است و دیگران تابع او باشند [illegible]
جوزی میگوید [illegible] عقیدت چنان است که مهدی علیه السلام موجود است و زنده است و مرزوق در
زندگانی آنحضرت [illegible] از جمله آنکه [illegible] روزگار ایشان
دراز شده است چنانچه خضر و الیاس [illegible] روزگار [illegible] است و ایشان در
هر سال یکجا فراهم [illegible] خضر از [illegible] الیاس از [illegible] خضر [illegible] در توریة
مذکور است که ذو القرنین سه هزار سال زندگانی کرد و بر روایت سلمان هزار و پانصد سال [illegible]
الحق گفته است که عوج بن عناق سه هزار و ششصد سال زیست و در عهد آدم علیه السلام متولد شد
و عناق مادر او است و موسی بن عمران عوج را بکشت و برادر او [illegible] نام داشت [illegible]
او [illegible] هزار سال زیست و هم چنین [illegible] و اما از جماعت پیغمبران علیهم السلام
[illegible] هزار سال [illegible] آدم و نوح و شیث و [illegible] ایشان و قینان نهصد سال
زیست و مهلائیل هشتصد [illegible] بن عبد الله [illegible]
عمر [illegible] ششصد سال [illegible] سال زیست و او حاکم عرب بود و هم چنین [illegible]
و سام بن نوح علیه السلام و حارث بن مضاض جرهمی [illegible] سال زیست و قس بن ساعده [illegible]
[illegible] و کعب بن جمجمه [illegible] و سلمان فارسی علیه الرحمه [illegible] زیست [illegible]

لیکن [illegible]

[illegible] سعیدی [illegible] و هم چنین جماعتی دیگر ترجمه کرده آنکه در کتب تواریخ و اخبار مذکور شده اند [illegible] در طبقه از
شهریاران و ایران و [illegible] و شعرا و علما و خطبا و پیغمبران [illegible] عمر [illegible]
و [illegible] ایشان [illegible] خصوص [illegible] نام [illegible] چنانکه مذکور است
و در بعضی از [illegible] محمد بن طلحه شافعی در کتاب مطالب
السئول فی مناقب آل الرسول صلی الله علیه و آله [illegible] احوال [illegible] حضرت قائم [illegible]
احادیث مذکوره [illegible] اخبار [illegible] احادیث نبویه کثیرة الشواهد
[illegible] در اثبات [illegible] مهدی از فرزندان فاطمه علیها السلام
[illegible] آن حضرت [illegible]
از [illegible] عبد المطلب است و اینکه او از بزرگان اهل بیت است
و در [illegible] این اخبار دلالت [illegible] آن مهدی
موصوف بآن صفات و علامات است یعنی امام [illegible] فرزند امام حسن عسکری علیه السلام است
چه فرزندان فاطمه علیها السلام [illegible] از ذریه فاطمه [illegible]
صدق [illegible] فرزند فاطمه و از عترت طاهره و از اهل بیت نبوت است پس این احادیث
مذکوره [illegible] مراد از مهدی همان [illegible] جواب [illegible]
صلی الله علیه و آله [illegible] وصف مهدی [illegible] صفات متعدده [illegible] نسب او [illegible]
[illegible] فاطمه علیها السلام و عبد المطلب [illegible] اجلی الجبهه و اقنی الانف است [illegible]
[illegible] احادیث صحیحه مذکوره [illegible] دلالت [illegible]
آن [illegible] مهدی [illegible]
[illegible] آن حضرت [illegible]
این [illegible]
و [illegible] موجود [illegible]
این [illegible]
[illegible] دلالت تام [illegible]
[illegible] آنکس که این صفات [illegible]
در تعیین [illegible]

حکم بمفهوم دلالت از برای او ثابت نیست و ما قبول داریم که از زمان رسول خدا صلی الله علیه و آله تا تولد
حضرت حجت در هیچیک از فرزندان فاطمه علیهم السلام تمامت این صفات که علامت و دلالت
میان سوای او جمع نشده است لکن وقت برانگیختن مهدی و آشکار شدن و دلالت او در آخر الزمان در دیگری
او زنگار است هنگام ظهور و غلبه و نزول عیسی بن مریم علیهما السلام و این واقعه بعد از مدتهای دراز از
خلفها و از اید فرقه بدان هنگام که روزگار دراز از نظم گذشت و جهان تازه نظم شود و در عترت طاهرها
از سلاله فاطمه علیها السلام تا آن زمان بسیار پدیدار خواهند گشت پس تواند بود که از سلاله طاهرها
و عترت نبویه کسی پدید آید که جامع این صفات باشد و او همان مهدی باشد که در احادیث مذکور شده
میان و با این احتمال و امکان چگونه دلالت به حجت مذکور تخصیص می کند جواب این است که ما
چنین دانسته ایم تا هنگام ولادت خلف صالح و حجت قائم و تا زمان ما کسی انکار نگشته که تمامت
این صفات و علامات موجود باشد بغیر از آن حضرت پس کافی است در ثبوت این احکام
از برای او بواسطه عدم فقدان بدلالت موجود بودن در حق او است و آنچه تو گفته‌ای احتمال دارد
که بعد از این در عترت طاهره کسی باید که جامع این صفات باشد در اعمال دلالت قادح نیست
و از ترتیب احکام بر دلالت مانع نمی‌شود چه دلالت دلیل بواسطه ظهور آن راجح باشد و احتمال
نبود آن چیزی که معارض آن است بواسطه عدم ظهور مرجوح است و هیچگاه جایز نیست که راجح را
بسبب مرجوح ترک کنند زیرا که اگر باب امر تا در وهم عمل نکنند یکی از ادله مثبته
احکام است ممتنع و لغو می‌شود زیرا که هر دلیل فراهم شود احتمال دارد و بعد از آن چیزی پیدا شود که
آن نیز مفید شود و حال آنکه بالاتفاق این احتمال مانع از عمل کردن بدلیل موجود نمی‌شود
و چیزی که انکار می‌کند و مؤکد میشود و حکم می‌نماید این مطلب را این است که بروایت امام مسلم بن
الحجاج در صحیح خود بانبای مسنده از رسول خدا صلی الله علیه و آله مروی است که با عمر بن الخطاب فرمود
يَأْتِي عَلَيْكَ مَعَ أَمْدَادِ أَهْلِ الْيَمَنِ أُوَيْسُ بْنُ عَامِرٍ مِنْ مُرَادٍ ثُمَّ مِنْ قَرَنٍ كَانَ بِهِ بَرَصٌ
فَبَرَأَ مِنْهُ إِلَّا مَوْضِعَ دِرْهَمٍ لَهُ وَالِدَةٌ هُوَ بِهَا بَرٌّ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللهِ لَأَبَرَّهُ فَإِنِ اسْتَطَعْتَ
أَنْ يَسْتَغْفِرَ لَكَ فَافْعَلْ یعنی و اویس بیاید تو با جماعت یمن اویس بن عامر که از قبیله از مراد
بعد پس از آن قرن گشته داد او را برص بود و از آن برص رسته مگر باندازه یک موضع درهمی و او را
مادری است و او بسی نیکوست و اگر خدای را قسم دهد هر آینه او را نیکو کند اگر امکان پیش
داد او را بگو که استغفار نماید پس دلالت بازداری پیغمبر صلی الله علیه و آله نام و نسب و صفت اویس را

باز نمود

باز نمود و این جمله را دلالت و علامات ساخته بر آنچه نمی‌شناسیم او را و متصف باین صفات اگر کرده
خدای شود بسوی خدای او سوگند دهد و اگر تو را استطاعت باشد که از برای تو طلب مغفرت نماید چنان کن و او گفت
که او را از وی طلب استغفار نمود و این منزلت و مقام نزد خدای تعالی عظیم است پس عمر بعد از وفات حضرت
رسول خدا صلی الله علیه و آله و وفات ابی بکر همه گاه از امداد یمن موصوف باین صفات را می‌پرسید
میکرد تا کار چنین حجتی ازین نازل شدند و عمر از ایشان باز پرسید و او سوال کرد که متصف باین صفت
بود خبر گفتند و عمر بعد از او استی حصول این علامت و دلالت رسول خدا صلی الله علیه و آله با او
و مهمی بود توقف نکرد بلکه سعی کرد با آن صاحب دولت و شتابید و بیاد فرامش داد از وی طلب
استغفار کرد و چیز مفقود و رجای گمان کسی است که در حدیث پیغمبر بدو اشارت رفته است با آنکه
احتمال میرفت که این صفات در شخص دیگر که در جماعت یمن بعد از آن وفود نماید موجود باشد و قبیله
مراد بسیار است و توالد و تناسل در ایشان زیاد و احتمال ممکن است و هم چنین قضیه خوارج که پیغمبر
خدا صفات آن جماعت باز نمود و احکام ایشان را بر آن صفات مترتب ساخت و از پس آن چون علی
علیه السلام آن صفات بودن آن جماعت تحقیق یافت در جنگ خود را واندر دان جزم گشت با آنکه این صفات
احتمال آن داشت که در شخصی پس شده در حدیث پیغمبر در حدیث خود الهم فرموده بود با ایشان جنگ درانداخت و آنها کوفت
و در حال وجود صفت بدلالت عمل کرد و حال آنکه احتمال داشت دیگران مراد باشند و ایشان
نباشند و اینها این دلالت و عمل آن با قیام احتمال کثیر است پس مسلم مرکور که دلالت راجحه
بسبب احتمال مرجوح مرجوح نمی‌شود و بدان عمل باید مترجم که جواب دیگر از اینکه آنکه
قائل باشند که مهدی علیه السلام دارای آن صفات و علامات نبود و ما این جمله را مسلم میداریم اما از
کجا که مخصوص باو داشته‌اند و دیگری سلو باین اسم او را در بعض احادیث چنانکه مذکور شد تصریح
داشته که فرزند او هم مهدی است و او خلیفه است در زمین سوال از حال و عمل پس می‌گوید دیگر آنکه
لکن غیر از آنحضرت مکر صاحب این مقام دارم کلام بود بهتر پیغمبر باز نماید و یک نفر مخصر نکرده
و اگر احتمال میتوان داد پس میتوان گفت تا آخر روزگار بسیار کسان از ذریه طاهره پدید آیند
که دارای این صفات و علامات باشند اما مهدی نباشند پس تا آخر الدهر کار متعطل خواهد گذشت
دیگر آنکه چنانکه مذکور شد از بعض احادیث پیغمبر قدح غلط بوده آنکه در حق کسی فرموده آنچه او علامت
و دلالت کرده‌اند دیگری انکار نتواند کرد آنکه به صلی الله علیه و آله صادق و مصدق است
جمله تصریح فرمود که مهدی علیه السلام همان کسی باشد و جز او دیگری نیست الجمله را خبر ما

اما در این مقام اقتصار اولی است مع الکفایة محمد بن طلحه یکی دو از جمله ادله را بر این بیان این است که خدای
تبارک و تعالی چون توریة بر موسی علیه السلام نازل فرمود و در آن ذکر نمود پیغمبر عربی را در آخر زمان برخواهم
انگیخت و او خاتم پیغمبران است و او را باوصاف مبارکش توصیف فرمود و آن صفات علامات
و دلالت بر اثبات حکم نبوت است از برای آنحضرت لکن آن قوم [illegible] علیه السلام آنحضرت پیغمبران
صفات یاد می کنند و [illegible] او مبعوث میشود [illegible] زمان ظهور و بعثت آنحضرت [illegible] مشرکین
آن جناب را تشدید می کنند و میگفتند که پیغمبری با این صفات ظاهر و مبعوث شود ما یاری او نمائیم
قتال خواهیم کرد پس چون آن حضرت مبعوث گردید و آن علامات و صفات را بجمیعه در آنحضرت باز
دیدند دلالت بر نبوت آن حضرت داشتند او را منکر شدند و گفتند در آنکسی [illegible]
و نفوذ [illegible] و چون از این جهت [illegible] و از علم لکن بدلالت موجه در جای [illegible] گفته قال
قال بر ایشان انکار فرمود علم لکن بدلالت [illegible] از انکار ایشان [illegible] که ثابت شده
بود چنانچه و این قصه در [illegible] مذکور است بر آنکه [illegible] بدلالت [illegible] دلالت و اثبات
حکم از برای کسی است [illegible] این دلالت در او موجود پس چون صفات و دلالات در علامت نبوت این
احکام است موجود در نفس حجت سلام الله علیه [illegible] را [illegible] بیان است [illegible]
[illegible] در انتقال [illegible] پس اگر معترض اعتراض [illegible] را قبول داریم
در این صفات مذکوره علامت و دلالت است و چون موجود [illegible] لکن [illegible] و لازم
اثبات مدلول آن از برای کسی [illegible] این صفات در او جمع [illegible] لکن منع است در این علامت و دلالت
در خلف صالح بن عسکری علیه السلام [illegible] زیرا که از جمله صفات مقرره علامت و دلالت آن
[illegible] اسم [illegible] پیغمبر صلی الله علیه و آله [illegible] زیرا که [illegible] اسم ابیه اسم
اب و این صفت در مهدی موجود نیست چه اسم پدر آن حضرت حسن است و نام پدر پیغمبر عبدالله است
و این صفت جزو علامت و دلالت است و چون جزو علامت موجود نباشد حکم آن ثابت نمی شود
باقی صفات کفایت نمی کند در اثبات این احکام زیرا که پیغمبر علیه السلام والصلوة مقرر فرموده است
این احکام [illegible] از برای آنکسی که این صفات [illegible] که از جمله [illegible] نام ابوی
در حق اوست و این [illegible] در حضرت حجت موجود نیست پس این احکام نیز از برای آن حضرت
ثابت نیست و این اشکال قویست [illegible] در تفصیل جواب [illegible] بیان
[illegible] غرض و مقصود لازم است یکی آنکه در لسان عرب شایع است اطلاق [illegible] لفظ اب

بر جد اعلی چنانچه در قرآن کریم نازل شده است مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ و نیز خدا فرموده از حضرت یوسف
علی نبینا و علیه السلام [illegible] بطریق قصه [illegible] وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ [illegible]
[illegible] ملت پدران خود ابراهیم و اسمعیل و اسحق [illegible] علیهم السلام و نیز پیغمبر صلی الله علیه و آله در حدیث
اسرا [illegible] گفته [illegible] أَبُوكَ إِبْرَاهِيمُ [illegible] لفظ اب [illegible]
اعلی [illegible] و امر ثانی این است که لفظ اسم بر کنیت [illegible] صفت اطلاق [illegible] و استعمال [illegible]
[illegible] ایشان بر آن جاری شده است و در احادیث وارد شده است چنانچه بخاری و مسلم [illegible] سهل بن سعد
[illegible] روایت کرده اند [illegible] از علی علیه السلام روایت کرده اند که آنحضرت [illegible] صلی الله
علیه و آله [illegible] بابی تراب [illegible] نیز علی را ابوتراب [illegible]
[illegible] آنحضرت محبوب تر از آن نبود و در این مقام لفظ اسم بر کنیت اطلاق فرموده است و شاعر نیز گفته است

أُجِلُّ قَدْرَكَ أَنْ تُسْمَى مُؤَنَّثَةً   وَمَنْ كَنَاكَ فَقَدْ سَمَّاكَ لِلْعَرَبِ

و این کار نیز در لسان عرب شایع و کثیر الاستعمال است و چون این [illegible] معلوم [illegible] پیغمبر صلی الله علیه و آله
دو سبط داشت یکی ابو محمد حسن مجتبی و دیگر ابو عبدالله حسین سید الشهدا سلام الله علیهما و چون حضرت [illegible]
[illegible] از فرزندان جناب امام حسین ابو عبدالله است و از فرزندان حضرت امام حسن [illegible] کنیت حسین
علیه السلام ابو عبدالله است پس اطلاق نموده است حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله بر کنیت لفظ اسم [illegible]
[illegible] اسم در حق جد خود [illegible] اطلاق فرموده است [illegible] لفظ اب [illegible] فرموده است یواطی اسمه اسمی
یعنی مساوی است اسم او با اسم من [illegible] محمد [illegible] کنیت [illegible] اسم [illegible] ابو عبدالله
جد [illegible] کنیت جد [illegible] ابو عبدالله است و [illegible] عبدالله [illegible] نیز عبدالله است [illegible] این الفاظ مختصر
از برای تعریف صفات او و دلالت داشتن بر آنکه او از فرزندان ابو عبدالله الحسین است بطریق جامع
[illegible] مترجم کرده [illegible] مذکور [illegible] حضرت عسکری را ابو محمد کنیت [illegible] چنانچه در محل
ترجمه [illegible] و چون اطلاق [illegible] آن حضرت [illegible] اطلاق بر اسم [illegible]
ابو محمد است [illegible] حضرت [illegible] صلی الله علیه و آله ابو محمد [illegible]
[illegible] جمیع صفات [illegible] علامت و دلالت [illegible] در حجت خلف صالح علیه السلام جمع [illegible] بیان [illegible]
[illegible] در ازاله آن اشکال مذکور صاحب [illegible] نوشته است [illegible] آن حضرت
رفته [illegible] مهدی آخر الزمان عیسی بن مریم است [illegible] ضعیف است زیرا که احادیث صحیحه [illegible]
[illegible] است [illegible] مهدی علیه السلام که از فرزندان فاطمه علیها السلام است [illegible] علیه السلام [illegible] آنحضرت [illegible]

حضرت امام حسن
در کنیت [illegible] عسکری علیه السلام [illegible]
[illegible] عبدالله و برای [illegible]
[illegible]

۸۳

اقطاب

یعنی ولایت سنت و جماعت اگرچه بر آن معتقد نیستند که صاحب الزمان محمد بن حسن عسکری سلام الله علیهما باشد
اما در عظمت شأن و جلالت مقام آن مقتدای جهانیان اعتراف دارند و او را از جمله مشاهیر خاندان
در انواع النبوه مسطور است قال الشیخ علاء الدولة احمد بن محمد السمنانی قدس سره فی ذکر
الابدال و اقطابهم و قد وصل الی الرتبة القطبیة محمد بن حسن العسکری رضی الله تعالی
عنه و عن آبائه الکرام ائمة اهل بیت الطاهرة و هکذا اذا رجل اختفی فی غایة الابدال
و ترقی متدرجا طبقة طبقة الی ان صار سید الاوتاد یعنی شیخ علاء الدوله احمد بن محمد سمنانی
در بیان ذکر ابدال و اقطاب این جماعت گفته است در رسید بمرتبه قطبیت محمد بن حسن عسکری
سلام الله علیه و آبائه و او کسی بود در طبقه ابدال و در دایره ایشان پنهان گشته و در معارج علو و
مدارج کمال ترقی کرد تا اینکه نزدیک باز گردید علی بن حسن بغدادی در منازل اقطاب بهتر جسته در حالت
سکرات موت در آمد در آن وقت نیز بمدفون گشت بر آنحضرت صلوات الله و سلامه و او در مجلس او نشست
و در مرتبه قطبیت بجای او نوزده سال پس از آن وفات کرد و در مقام او عثمان بن یعقوب
جوینی خراسانی در مقام او نشست و او در جمیع احوالش بر آن حضرت صلوات الله و سلامه و او بود در مدینه
الرسول صلی الله علیه و آله در فلک ... کبیر از ... بدلائل ... مکرم ... کس سلم ...
... صاحب الامر صلوات الله ... فی مقامات و ... او بود ... صاحب الامر
صلوات الله علیه در احادیث متعدده مذکور است و هم صاحب حبیب السیر نوشته است که از حضرت
امام جعفر صادق علیه السلام مرویست که لا یخرج القائم علیه السلام الا فی وتر من السنین
سنة احدی او ثلث او خمس او سبع او تسع یعنی خروج نمی کند حضرت قائم صلوات الله
علیه مگر در سال طاق از سالها که سال یکم یا سیم یا پنجم یا هفتم یا نهم بود و نیز از حضرت صادق آل محمد
صلی الله علیه و آله روایت میکنند که فرمود ینادی باسم القائم علیه السلام فی لیلة ثلث
و عشرین من شهر رمضان و یقوم فی یوم عاشورا و هو الیوم الذی قتل فیه
الحسین علیه السلام یعنی ندا میکنند مردمان را بنام حضرت صاحب الزمان علیه سلام الله
المنان در شب بیست و سیم از ماه رمضان و قیام مینماید یعنی در روز عاشورا و آن روزیست
که حسین علیه السلام در آن روز شهادت یافت و هم از حضرت امام جعفر علیه السلام روایت میکنند
که فرمود اذا اذن الله عز و جل اسمه القائم فی الخروج صعد المنبر فدعا الناس الی نفسه
و انشدهم الله و دعاهم الی حقه و ان یسیر فیهم بسنة رسول الله صلی الله

علیه و آله

علیه و آله و سلم و یعمل فیهم بعمله یعنی چون خدای تعالی حضرت صاحب الزمان را رخصت خروج دهد
آن حضرت بر منبر بر آید و مردمان را بنفس خویش و متابعت خویش بخواند و ایشان را سوگند
دهد و بحق خویش دعوت فرماید و آنچه در میان ایشان سنت رسول خدا صلی الله علیه و آله بوده و عمل او در
میان ایشان رفتار نماید بالجمله صاحب حبیب السیر و سایر جماعت دلایل سنت احادیث و اخبار بسیار در تعظیم
و ذکر آنحضرت موجب تطویل است و هم صاحب حبیب السیر از جمله معجزات آنحضرت بر نگاشته است که از
اسمعیل بن حسن الهرقلی که از ... بود روایت کرده که گفت بر ران چپ من زخمی پیدا شد
و جمله طبیبان از درمان آن بیمار ... ماندند و بعضی از آن زخم دهان بر گشودی و خون و چرک
برفتی ... و از ... کار نشکند پس روزی ... در ایام ... رضی الدین علی بن طاوس بود رسیدم و از آن
رنج بنالیدم بزرگان حلّه را بخواند و درمان در وقت بحث گفتند این زخم بر روی رگ اکحل است و ما را
آن بریدن و بریدن آن جای ... پس سید گفت من اکنون به بغداد میروم تو نیز با من راه گیر بو که
بغداد وقت بود درمان آن یابد پس با او برفتم طبیبان بغداد ... آن درد ... من ... گشته
واشستم و پس از طواف مرقد ائمه اطهار بسر داب ... درآمدم ... و ... یاران سلامت ... ایام
جستم و چند روز در آن زمین ... روزگار ... ما بعضی از ایشان ... نماز گذرانیده در آن میان روزی از
دجله گذشته خویشتن شستم و جامه بپوشیدم ... آمدم و ... دیدم از آن بعضی سواران بدیدار شدند
و تیر ... در میان داشته یکی نیزه در دست و یکی فرجی بر تن داشت گمان بردم که از شریفان آن مکان
بودند و چهار ... سلام ... با ... یادم آن نیزه دار بر سمت راست و آن دو تن
دیگر بر سمت چپ و فرجی دار ... و آن فرجی پوش بامن فرمود که تو فردا بازی ... گفتم
آری فرمود زخم ترا با آن بکذرم ... شدم دست دراز کرد و زخم سود ... و ... گرد ... آن
نیزه دار ... فرمود ... در ... شدم ... دانسته ... گفتم ...
و تا ... قاله ... آگاه ... که این مرد امام است ... دیدم ...
در ... نوبت بوسه ... دادم و روان شد ... نیز روان گشتم ... گفت ... از
... گفت ... با ... در آن ... داشتم ... نیزه ... گفت ... امام
... فرمود ... برو ... بر بغداد ... فرمود ... بغداد
شد ابو جعفر مستنصر خلیفه ترا بخواند ... از ... رضی ... در ...
که ایشان از ... پس بمشهد رفتم ... از حال سواران پرسش ... گفتند که ...

ایشان نوعی بعضی گفتند امام علیه السلام بتو سؤال کرد امام صاحب نیزه بود یا صاحب زخم گفتم صاحب زخم گفته
زخم خویش بنما پس بعد کشفم ازران آن عشره دیدم بر خویش برهنه کردم و از آن زخم نشانی نیافتم از کمال دهشت
و تعجب در گمان رفتم و ران آن زخم دار آن را برهنه و در این پای آن را نیز برهنه ساختم صحیح یافتم
و مردمان بر من انجمن کردند و پیراهنم بر دریدند و خادمان آن روضه مقدسه مرا از چنگ مردمان وارهانیدم
ایشان ثابت حاله و بخزانه در آوردند و نام و نسب مرا باز پرسیدند و نیز پرسیدند که ام روز از بغداد
بیرون شدی گفتم بامداد شنبه و آن شب در کجا کرده از پس نماز بامداد راه بغداد پیش گرفتم جمعی در کار
در آمدم خورشید و عظیم دار السلام بغداد در انبوهی فراهم شدند چون آن داستان باز یافته بعضی مردمان گواه
تو نیک بود یا هم در آن حال وزیر مستنصر که قمی بود سید رضی الدین بن طاووس طلب کرد از آن گزارش
باز پرسید و سید در آن انجمن نشسته و من از زحمت مردم بود و خواهرزاده او بامن گشته ران مرا نیک بدید
و چون از آن مرض نشانی نیافت بیهوش گشت و از آن پس برخاسته بمجلس وزیر شتافت و مرا با خود ببرد
او بود آن کیفیت باز گفتم وزیر طبیبان را بخواند و از حقیقت آن مطلب باز پرسید گفتند
مبلغ آن زخم منحصر است از اینکه بریده شود و بیم میرود که اگر بریده شود بمیرد وزیر گفت گرفتیم او قطع
نمایند و این مرد نمیرد در چند گاه درمان پذیرد گفتند دو ماه اما در جای قطع نشانی سفید بماند
بعد از آنجا موی نخواهد رست دیگر باره وزیر پرسش کرد تا چند گاه است که این زخم را دیدند
گفتند ده روز است پس اشارت کرد تا ران او را برهنه ساختند همگان بدیدند هیچ
نشانی از مرض نیافتند و یکی از ایشان صیحه زد و گفت این کار مسیح است بعد از آن مستنصر
بغداد خلیفه بعد از دانستن آن امر شگفت هزار اشرفی بمن بخشش فرمود و من بجانب نجف امام علیه السلام
قبول نکردم صاحب حبیب السیر میگوید صاحب کشف الغمه راوی این داستان است میگوید در
یکی از روزها این سرگذشت را با جمعی حضور داشتند در میان ایشان جمعی داستان بپایان رفت یکی از
ایشان گفت و او شمس الدین محمد نام است و پسر صلبی این اسمعیل است من صاحب این قصه ام
و من از آن حسن اتفاق خرم گشتم و در تعجب شدم و از وی پرسش کردم تو ران پدر خویش را در
هنگام مرض دیده بودی گفت نی من در آن روزگار خردسال بودم اما بعد از صحت بنگریستم و از آن
جا موی بر رسته بود و هیچ نشانی از زخم نمانده بود شمس الدین محمد در آن مجلس حکایت کرد پدرم
بعد از ثبوت این معجزه در مفارقت آن حضرت بسر اندوهگین بود تا آنکه در زمستان زحمت
آتشست بسوی بغداد کشیده و در این هنگام در سامره برفت و بسوی بغداد باز نیامد شاید دیگر آن ملاقات شد

بازیابد

باز یابد خدا اگر چنین مرتبه در زمستان آمد و شنود و نیز از صاحب کشف الغمه روایت کرده است که سید باقی بن عطوه العلوی
این حکایت کرده پدرم در اعتقاد خود در حضور مرض داشت و او بر مذهب زیدیه بود و میگفت من تصدیق اقوال شما
نمیکنم و بحقیقت مذهب اثنا عشریه قائل نمیشوم تا آن زمان که صاحب تا من مهدی علیه السلام بیاید و مرا از این مرض نجات
دهد و این سخن مکرر از وی شنیده شد تا وقتی در هنگام نماز خفتن آواز صیحه و استغاثه او بگوش رسید و گردید با جمعه
رسیدیم پدر خود را دیدیم با ما گفت المحقوا الصاحب فان ساعة خرج من عندی گفتیم ما ایشان را خبر کنیم
خود پیوسته شنیده و در این هنگام بیرون رفتیم از تو رفت از پیش او بیرون شده هیچکس را نیافتیم باز گشته از داستان باز
پرسیدیم گفت مردی نزد من آمد و فرمود یا عطوه گفتم لبیک گفت منم صاحب الزمان آمدم تا تو را از آن مرض
شفا بخشم پس دست دراز کرده آن عضو رنجور را بفشرد و برخاست و ناپدید شد از آن مرض نشانی ندیدم و از آن
پس مدتی روزگار در صحت و سلامت بگذرانید و این داستان بهر انجمن مذکور گردید و نیز صاحب حبیب السیر از ابو
ابوالقاسم جعفر بن محمد روایت میکند که بعد از وفات پدرم حضرت امام ابو محمد حسن علیهما السلام عزم نمودم آن معمور
و سفارت حضرت صاحب الزمان بیابم و در این باب بخاطر خطور دادم تا آنکه سالی بود و در آن بود دوام حسنه
بود و اکثر مردم بسوی حج بودند و در آن بلاد نیز رفتم و در آن پایان گفت ایجاز شد و گفته شد باز گردید
چه عزم در این مرض جان نتوان بردن و بهر صورت در این مهلکه است و جانب حرم و شرط احتیاط از دست مده گو
و صیت کنم این است که این تابوت بهم زبان اسباب و پس از سر از جان بهر و از دست مده با خویش گفتم ببرم تا
آن کسی بوده که نخستین بهره راند و صبر نتواند که هر که در آن کار این خواست بتواند چون حج و خانه در گذر نطلبم آنجا
در حضور جنین کسی بود بر اندیشه خویش دانا گفتم اگر چیزی پیش من آمد گشت رجوع وصیت خواهم این
امانت تسلیم نمایم و اگر نه نگه دار خویش و در پا بست او نگاه دارم و عدم بر آن اندیشه حضار السلام رفته پس از روزی چند
قاصدی نزد من برد و در آن نامه بود از گذارش نگارش رفته در خصوص آن اموال اشارت شده بود پس آن مال
تسلیم کرده قاصد نوبت دیگر باز آمده بنام آن بوده ما را تا مقام عبدت رسانیدیم و در حرم مکه تسبیح قرار گرفتم
و دیگر از حجت تن رسیدن بیش بود و از آن صورت است که اگر شفا یابد و مستقر در آن مقام شد که حضرت صاحب الزمان بیاید
و آتش فرونشستند هم آنچه از آن مال بوی بیش از آنکه یافتم پیش رسید اعلام داده بود پس نیست دیدم از خرابه تجدید آن بیت المعمور
همراه بیعت در آن هنگام سفارت آن حضرت مرا که در آن اعلام کرد و اطلاع کردم بیست ساله ام از اموال خویش بخط مرا
جواب رسید و صلت خمسمائة درهم انفذ فیها عشرون درهما یعنی پانصد درهم فرستادم بیست درهم از آنجاست
درهم از مال خود در آن انداخته بود در کتاب جلاء العیون از جابر مذکور است در کتاب احتجاج نوشته است
ابواب رضوان دیگر اسعد و حرمت این شیخ موثق بوده ابو عمرو عثمان بن سعید العمری است که

۸۸ و ادبود از جهت حضرت ابی الحسن علی بن محمد عسکری پس فرزند ارجمندش ابو محمد حسن بن علی علیهما السلام منصوب شد
و با مر آن بزرگوار قیام و اقدام نمود در حالت زندگانی ایشان و بعد از آن بامر صاحب الزمان صلوات الله علیه
قیام نمود و توقیعات آنحضرت در جواب مسائل که از آن حضرت پرسیده بودند از او بود و چون ابو عمرو از جهان
رفت و زندگی بدرود گفت پسرش ابو جعفر محمد بن عثمان بکار او و نیابت بنشست و در جمیع کارها قائم مقام گردید و چون ابو جعفر
بعالم بقا رحلت نمود از آن حضرت کنیه ابوالقاسم حسین بن روح از قبل نوبخت دارای این منصب بزرگ آمد
و چون بنیران جاودان رحلت کرد علی بن محمد السمری بدان کار روزگار نهاد و هیچ یک از ایشان
جز بنص و تصریح صاحب الامر علیه السلام و پیشکار نام بدین کار نگشت بنص و تصریح رفیق او و پیش از وی
منصوب بود و شیعیان نیز دعوی ایشان را اجابت نمی‌کردند مگر بعد از ظهور آیتی معجزه که بر دست
ایشان از جانب حضرت صاحب الامر علیه السلام ظاهر گشته بر دعوی ایشان دلالت نماید و چون وقت
وفات ایشان منتهی شد و هنگام بردن ابی الحسن السمری در رسید با وی گفتند وصیت بکه کردی پس توقیعی را بیرون
آورد که در آن توقیع مبارک مرقوم بود بسم الله الرحمن الرحیم یا علی بن محمد السمری اعظم الله
اجر اخوانک فیک فانک میت ما بینک و بین ستة ایام فاجمع امرک و لا توص الی
احد فیقوم مقامک بعد وفاتک فقد وقعت الغیبة التامة فلا ظهور الا بعد اذن
الله تعالی ذکره و ذلک بعد طول الامد و قسوة القلوب و امتلاء الارض جوراً و سیأتی
من شیعتی من یدعی المشاهدة قبل خروج السفیانی والصیحة فهو کذاب مفتر و لا حول و لا قوة
الا بالله العلی العظیم یعنی ای علی بن محمد سمری خدای بزرگ گرداند اجر دوستان و برادران ترا بود در
ماتم تو چه تو از امروز تا شش روز دیگر روز تو سپری شود و در شمار مردگان باشی پس کار خود را جمع کن
و امر خود را به هیچ کس وصیت مکن که جای تو باشد زیرا که غیبت تامه واقع شد و ظهوری نیست مگر بعد از
دستور خدای بزرگ است نام او و آن هنگام بعد از گذشتن روزگاران و دراز شدن ایام
و سختی دلها و آکنده شدن زمین از ستم و ظلم است و زود است که از شیعیان من کسی دعوی
مشاهده کند و بدان که پیش از بیرون آمدن سفیانی
و خروج صیحه ادعای مشاهده نماید دروغ زننده و دروغ بندنده است و لا حول و لا قوة الا بالله العلی العظیم
پس این توقیع را نسخه نموده از پیش او بیرون شدند و چون روز ششم فرا رسید بخدمت او باز آمدند
و او در آن هنگام جان میسپرد پس گفتند وصی تو کیست بعد از تو گفت لله امر هو بالغه و قضی یعنی
از برای خدا امری است که خود رساننده او است و رانده است آن را و این آخر سخنی است که از او شنیده شد

الا فمن ادعی المشاهدة

غیبت

عنه و عن جمیع المؤمنین و اما در باب غیبت آنحضرت و علت آن و کیفیت انتفاع مردمان از آنحضرت
در کتاب احتجاج از حضرت صادق علیه السلام روایت کرده که فرمود قال رسول الله لا بد للغلام من
غیبة یعنی آن پسر مهدی علیه السلام ناچار به غیبت کند بعضی گفتند از چه ای رسول الله فرمود یخاف القتل یعنی
از بیم کشته شدن پوشیده می‌گردد و صدوق در علل از حضرت ابی جعفر علیه السلام روایت کرده است که فرمود
ان الله اذا کره لنا جوار قوم نزعنا من بین اظهرهم یعنی خدای عز و جل کراهت داشته باشد از بودن ما در
مجاورت قومی و ایشان را در خور مجاورت ما نداند ما را از میان ایشان بیرون کند و ایشان را از برکت ما دور
می‌گرداند و نیز از ابو عبدالله علیه السلام روایت است که فرمود ان للغلام منا غیبة یطول امدها
یعنی از برای آن پسر ما یعنی مهدی علیه السلام غیبتی است که طولانی است مدت آن راوی عرض کرد یا
رسول الله از چه راه قال ان الله عز و جل ابی الا ان یجری فیه سنن الانبیاء
فی غیباتهم و انه لا بد له یا سدیر من استیفاء مدد غیباتهم قال الله عز و جل لترکبن
طبقا عن طبق ای سننا علی سنن من کان قبلکم یعنی در جواب او گفت که ای سدیر خدای
عز و جل ابا دارد مگر اینکه در آن غلام یعنی مهدی علیه السلام جاری گرداند سنتهای پیغمبران
در زمان غیبت ایشان و چاره نیست او را از استیفای مدت غیبت ایشان و از اینکه
دریابد مدت غیبتهای ایشان را خدای عز و جل فرموده لترکبن طبقا عن طبق یعنی
سنتی است بر سنتهای آنانکه پیش از شما بوده‌اند و دیگر از عبدالله بن فضل هاشمی روایت است
از حضرت صادق علیه السلام شنیدم که فرمود ان لصاحب هذا الامر غیبة لا بد منها یرتاب
فیها کل مبطل یعنی از برای صاحب این امر غیبتی است که ناچار است از آن غیبت گمراه و باطل
می‌شوند در آن هر کسی که راه باطل رفته پس عرض کردم فدایت شوم سبب این غیبت چیست فرمود
لامر لم یؤذن لنا فی کشفه لکم یعنی به سبب امری که اذن داده نشده است در آشکار کردن آن امر
از برای شما عرض کردم حکمت و وجه حکمت در غیبت آن حضرت چیست فقال وجه الحکمة فی
غیبته وجه الحکمة فی غیبات من تقدمه من حجج الله تعالی ان وجه الحکمة فی
ذلک لا ینکشف الا بعد ظهوره کما لم ینکشف وجه الحکمة لما اتاه الخضر علیه السلام
من خرق السفینة و قتل الغلام و اقامة الجدار لموسی علیه السلام الا وقت
افتراقهما یا ابن الفضل ان هذا الامر امر من امر الله و سر من سر الله و غیب
من غیب الله و متی علمنا انه عز و جل حکیم صدقنا بان افعاله کلها حکمة و ان کان

وَجْهُهَا فَغَيْرُ مُنْكَشِفٍ لَنَا یعنی سبب حکمت در غیبت حضرت صاحب الامر سلام الله علیه بیان وجه و سبب
حکمت است که در غیبتهای انبیا که تقدم داشته بر آن حضرت از حجتهای خدای تعالی جاری شده بود وجه حکمت
در غیبت این حضرت مکشوف نمیشود مگر بعد از ظاهر شدن او چنانکه مکشوف نشد وجه حکمت در آن کارها
حضرت خضر علیه السلام از شکستن کشتی و کشتن آن پسر و برپا داشتن آن دیوار در هنگامی که همراه بود
بحضرت موسی علیه السلام در کارها با خضر هم سفر گشت مگر بعد از آنکه از هم جدا گشتند و موسی آنگاه حکمت آن
کارها را شنود و باز فرمود چنانکه خدای تعالی در کتاب کریم در ضمن قصه ایشان [illegible] این امر غیبت از امر
غایب امریست از امر خدای و سری از سر خدای و غیبیست از آن غیبهای خدای مقرر داشته است
و چون ما دانستیم که خدای عز و جل حکیم است صادق و گواهی دهیم بر آنکه افعال خدای عز و جل تمامت عین
حکمت است دانستیم وجه آن بر ما آشکار نشده پس بنابر این سبب [illegible] پوشیده است و وجه
آن بر ما آشکار نیست در نسخه [illegible] و دیگر حسن بن فضال از حضرت رضا علیه السلام روایت کرده
در فرمود كَأَنِّي بِالشِّيعَةِ عِنْدَ فَقْدِهِمُ الرَّابِعَ مِنْ وُلْدِي يَطْلُبُونَ الْمَرْعَى فَلَا يَجِدُونَهُ یعنی گویا
نگران شیعیان هستم که هنگامی که فرزند چهارم از فرزندان مرا نیابند و گم کنند و در طلب مرعی برآیند
و از سود در نیابند عرض کردم یا ابن رسول الله سبب این قصه چیست فرمود لِأَنَّ إِمَامَهُمْ يَغِيبُ عَنْهُمْ بدان
سبب امام و پیشوای ایشان از دیده ایشان پوشیده میگردد عرض کردم علت غیبت چیست فرمود
لِئَلَّا يَكُونَ فِي عُنُقِهِ بَيْعَةٌ إِذَا قَامَ بِالسَّيْفِ از برای آنکه چون با شمشیر [illegible] قیام
نماید از برای کسی در گردن او بیعتی نباشد و [illegible] روایت از صادق آل محمد صلی الله علیه و آله
مرویست که فرمود لَمْ تَخْلُ الْأَرْضُ مُنْذُ خَلَقَ اللَّهُ آدَمَ مِنْ حُجَّةٍ لِلَّهِ فِيهَا ظَاهِرٍ مَشْهُورٍ أَوْ غَائِبٍ
مَسْتُورٍ وَلَا تَخْلُو إِلَى أَنْ تَقُومَ السَّاعَةُ مِنْ حُجَّةٍ لِلَّهِ فِيهَا وَلَوْلَا ذَلِكَ لَمْ يُعْبَدِ اللَّهُ
یعنی خالی نبوده است زمین از آن گاهی که خدای آدم علیه السلام را آفرید از حجتی مر خدا را در آن
زمین بوده است یا آشکار و برگزیده یا پنهان و پوشیده و هم چنین خالی نخواهد ماند زمین تا گاهی که روز
رستاخیز فرا رسد از حجتی مر خدا را در آن زمین که اگر نبود خواه آشکار و خواه پنهان و اگر نه این
[illegible] خدا را عبادت [illegible] عرض
کرد پس چگونه مردمان از حجت مستور منفعت و فایده خواهند رسید فرمود كَمَا يَنْتَفِعُونَ بِالشَّمْسِ
إِذَا سَتَرَهَا السَّحَابُ یعنی چنانکه بهره میبرند مردمان از آفتاب گاهی که در زیر ابرها در حجاب باشد
همانا باید دانست که در غیبت آن حضرت فایدهها است تمحیص و تخلیص و پاک از ناپاک جدا شدن و امتحان

[illegible]

و در غیبت

و از پیش [illegible] ظاهر شده بود حکمتها که گفته‌اند در است و نیز تبیین وقت و زمان ظهور را از بعضی که حضرت
معلوم شده است و از حضرت امیر المؤمنین علیه السلام در باب حضرت قائم عجل الله فرجه مرویست که فرمود
لَيَغِيبَنَّ عَنْهُمْ حَتَّى يَقُولَ الْجَاهِلُ مَا لِلَّهِ فِي آلِ مُحَمَّدٍ حَاجَةٌ یعنی چنان آن حضرت از مردمان غایب
خواهد شد و زمان ظهور او بطول خواهد انجامید که جاهلان و نادانان چنان [illegible]
[illegible] در آل محمد صلی الله علیه و آله حاجتی نیست و از حضرت ابی جعفر علیه السلام مرویست که فرمود
لَتُمَحَّصُنَّ يَا مَعْشَرَ الشِّيعَةِ شِيعَةِ آلِ مُحَمَّدٍ كَمَخِيضِ الْكُحْلِ فِي الْعَيْنِ لِأَنَّ صَاحِبَ الْكُحْلِ يَعْلَمُ مَتَى
يَقَعُ فِي الْعَيْنِ وَلَا يَعْلَمُ مَتَى يَذْهَبُ فَيُصْبِحُ أَحَدُكُمْ وَهُوَ يَرَى أَنَّهُ عَلَى شَرِيعَةٍ مِنْ أَمْرِنَا
فَيُمْسِي وَقَدْ خَرَجَ مِنْهَا وَيُمْسِي وَهُوَ عَلَى شَرِيعَةٍ مِنْ أَمْرِنَا فَيُصْبِحُ وَقَدْ خَرَجَ مِنْهَا یعنی هر آینه
پاک و خالص و ممتحن و مختبر میشوید و جدا میشوید و تنقیه میشوید [illegible] ای معشر
شیعیان شیعه آل محمد صلی الله علیه و آله مثل پاک شدن و جدا گشتن سرمه در چشم زیرا که صاحب سرمه
میداند چه هنگام سرمه در چشم شد لکن نمیداند چه وقت رفت پس بدینگونه بامداد میکند یکی از شما و
حال آنکه خود بر شریعت و طریقتی از امر ما میگذرد پس شام میکند و حال آنکه از آن شریعت
و طریقت بیرون شده است و شام میکند و او بر طریقتی و شریعتی از ما و امر ماست و بامداد میکند و
حال آنکه از شریعت ما بدر شده است و از ربیع بن محمد روایت است که گفت حضرت ابی عبدالله
علیه السلام بمن فرمود وَاللَّهِ لَتُكْسَرُنَّ كَسْرَ الزُّجَاجِ وَإِنَّ الزُّجَاجَ يُعَادُ فَيَعُودُ كَمَا كَانَ وَاللَّهِ
لَتُكْسَرُنَّ كَسْرَ الْفَخَّارِ وَإِنَّ الْفَخَّارَ لَا يَعُودُ كَمَا كَانَ وَاللَّهِ لَتُمَيَّزُنَّ وَاللَّهِ لَتُمَحَّصُنَّ وَاللَّهِ
لَتُغَرْبَلُنَّ كَمَا يُغَرْبَلُ الزُّؤَانُ مِنَ الْقَمْحِ یعنی شکسته گردید مانند در هم شکسته شدن [illegible] در هم شکسته شدن
شیشه لکن چون شیشه در هم شکسته شود دیگر باره در آتش نهند [illegible] چنانکه از نخست
بوده بصورت اول باز میشود و شکسته گردید مانند در هم شکسته شدن سفال و [illegible]
در هم شکست بصورت نخست باز نگردد [illegible]
[illegible] در آورند [illegible] از خاص خالص [illegible]
[illegible]
[illegible] فلاص و خلاص [illegible]

و دیگر از منصور روایت است که گفت در حضرت ابی عبدالله علیه السلام جمعی از ظهور حدیث میراندیم
پس آنحضرت سوی ایشان فرمود که فی ای شیء انتم ایهات ایهات لا والله لا یکون لایکون
ما تمدون الیه اعینکم حتی تغربلوا لا والله ما تمدون الیه اعینکم حتی تمیزوا لا والله
لا یکون ما تمدون الیه اعینکم الا بعد الیأس لا والله لا یکون ما تمدون الیه اعینکم
حتی یشقی من شقی و یسعد من سعد یعنی در چه چیزید و کدام حدیث شما اندیشه وراز پوشیده از شیعه
کشف حجاب میجویید هیهات هیهات نه چنین است که دانسته اید بخدا که چنین نیست و انکار نمیکنید دو چشم
بسوی آنچه بسوی آن چشمهای شما از پی او دوخته است تا آنکه شما از غربال آزمایش بیرون آیید نه چنین است
و دیگران که بخدا که چنین نیست آنچه چشم بدان دوخته اید تا آنکه از یکدیگر جدا شوید تا آنکه از میان شما ممتاز شوید
از بد و کردار از نیکان و بخدا آن نه چنین است که دانسته اید و اندیشه برآن نهاده اید مگر بعد از آنکه نومید
شوید چشمهای شما از بسیاری انتظار و بخدا که وقوع آن نشود دیده ایم انکار آن نه چنین است بخدا که آنچه از
آنکه چشم از پی آن دوخته اید واقع نشود و ظهور او میسر نگردد تا آنکه شقی شقاوت خود را ظاهر کند و هر که
سعادت و سعادت مند گردد هر کس سعادتمند و از محمد بن مسلم و ابوبصیر مروی است که گفتند از حضرت
ابی عبدالله علیه السلام شنیدیم که فرمود لا یکون هذا الامر حتی یذهب ثلث الناس فقلنا اذا
ذهب ثلث الناس فمن یبقی فقال اما ترضون ان تکونوا فی الثلث الباقی یعنی این امر
فرج و ظهور نخواهد شد تا آنکه برطرف شود دو ثلث از مردمان پس عرض کردیم که هرگاه
ثلث از تمام برطرف شود پس که باقی خواهد ماند فرمود آیا خوشنود نیستید که در ثلث باقی بوده باشید و نیز
از حضرت حسن بن علی علیهما السلام روایت است که فرمود لا یکون هذا الامر الذی تنتظرون
حتی یبرأ بعضکم من بعض و یتفل بعضکم فی وجوه بعض و حتی یلعن بعضکم بعضا و حتی
یسمی بعضکم بعضا کذابین یعنی این امری که از پی آن انتظار میبرید واقع نخواهد شد تا آنکه بیزاری
نجوید بعضی از شما از بعضی و آب دهان افکنند بعضی از شما در رو های بعضی دیگر و تا آنکه
لعن کنند بعضی از شما بعضی دیگر را و تا آنکه نامند بعضی از شما بعضی دیگر را دروغگو و کذاب
اما فضیلت انتظار فرج و مدح شیعیان در زمان غیبت آنحضرت در احادیث و اخبار بسیار است
صدوق علیه الرحمه در عیون باسانید صحیحه از حضرت رضا علیه السلام روایت کرده که فرمود رسول خدا
صلی الله علیه و آله فرمود افضل اعمال امتی انتظار فرج الله تعالی یعنی بهترین کارهای
امتان من انتظار رهائی از بدی فرج و گشایش است و دیگر از علی بن الحسین علیهما السلام

فضیلت انتظار فرج

روایت است

روایت است که فرمود تمتد الغیبة بولی الله الثانی عشر من اوصیاء رسول الله صلی الله علیه
و آله و الائمة من بعده یا اباخالد ان اهل زمان غیبته القائلون بامامته المنتظرون لظهوره
افضل اهل کل زمان لان الله تعالی ذکره اعطاهم من العقول و الافهام و المعرفة ما صارت به
الغیبة عندهم بمنزلة المشاهدة و جعلهم فی ذلک الزمان بمنزلة المجاهدین بین یدی رسول الله
صلی الله علیه و آله بالسیف اولئک المخلصون حقا و شیعتنا صدقا و الدعاة الی دین
الله سرا و جهرا یعنی امتداد میکشد زمان غیبت ولی الله دوازدهم از اوصیای رسول خدا صلی الله علیه
و آله و دیگر امامان بعد از او ای ابوخالد بدرستیکه اهل زمان غیبت آنحضرت و گویندگان بامامت او
و انتظار کشندگان ظهور او بهترین اهل هر زمان خواهند بود زیرا که خدای تعالی جلت عظمته و عز
ذکره ایشان را بخشیده است از عقل و فهم و معرفت آنقدر که در نزد ایشان غیبت منزلت مشاهده
دارد و گردانیده است ایشان را در آن زمان در انتظار ظهور بمنزله آنکه در حضور حضرت پیغمبر
صلی الله علیه و آله شمشیر زده اند و مقاتلت نموده اند ایشان بحقیقت مخلصانند و شیعیان ما
از جمله شیعیان ما بشمار میروند و دعوت کنندگانند بسوی دین خدا در پنهان و آشکار و نیز فرموده است
انتظار الفرج من اعظم الفرج یعنی انتظار کشیدن فرج از بزرگترین فرج است و دیگر
هم از حضرت سید العابدین علیه السلام مروی است که فرمود قال من ثبت علی ولایتنا فی غیبة قائمنا
اعطاه الله اجر الف شهید مثل شهداء بدر و احد یعنی هر کس ثابت بماند بر ولایت ما در زمان
غیبت قائم ما خدا او را عطا فرماید اجر هزار شهید مثل شهیدان بدر و احد و در کتاب جلاء
العیون از شیخ مجلسی علیه الرحمه قصه شریف و حکایت مشهوره جزیره خضراء در بحر ابیض است حتی بار نقل آن
و قصه جزیره در بحر الطبرسی الاوسط الکوفی که ذکر کرده از شیخ فاضل عالم شیخ شمس الدین ابن نجیح حلی و شیخ
جلال الدین عبدالله بن حرام حلی قدس سرهما در مشهد سید الشهداء علیه السلام در نیمه شعبان سال
ششصد و نود و نهم هجری حکایت شنیده اند ایشان از شیخ زین الدین علی بن فاضل مازندرانی
مجاور در مشهد غری شنیده اند که او حکایت کرد که بعد از آنکه از
مدتی که در بحر ابیض و جزیره خضراء را دیده بود و آنجا رفته بود و شنیدم این حکایت را از
شیخ زین الدین و پس خواستم که سفر کنم از نجف و خدمت شیخ زین الدین علی بن فاضل
مازندرانی در آن دیار رسیدم سوال ازحال مذکور از شیخ کردم بسوی حلّه راه برگرفت چه علامت آن برای
آنکه بوده بدانند میرفت در مشهد غروی ... مرکب ... در حله ... دیدم

در بیان ...

روایت

قدوم او عید است بنظاره رفتم و ملاقات او نمودم و از وی رسید در آن جمعیت کلانه سید حسیب
سید فخرالدین حسن بن علی مولوی از منطقه تردد نمایه و هم در آن وقت شیخ زین الدین مذکور نوشته بود که
در خاطر خطور کرده این کس کجا است و شیخ است و چون از فرصت یافته از نزد او سوی خانه سید مذکور
روان شدم و چون بآب سرای رسیدم سید فخرالدین را محرم دخول یافتم و چون ملاقات نمودم [illegible] حضرت
شیخ زین الدین بشناسانید و چون از نزد حضرتش نمی خواست رسیدن گردد و بهیچ وجه نتوانستم او در چنین وقت
او را بگذارم و این ملاقات به دیگر وقت حواله کنم پس با سید فخرالدین در درون سرای رسیدم و در سلام قیام
در بر وی و دستش بوسه دادم و سید از حال من پرسیدن گرفت گفتا این کس شیخ [illegible] بن شیخ محمد صدیق نام
پس بسیار خوشوقت و مسرور گشت و در مجلس خویش برنشانید و ترحیب و ترحیب نمود و از نزد او بازگردید و نیز از
برادر شیخ صلاح الدین بازدید هر دو رو چه در سوابق ایام از حال ایشان عارف بود و نزد این اوقات
حضور نداشتم بلکه در آن بلد الطرابلس بطلب علم در خدمت شیخ ابی اسحق ابراهیم بن محمد [illegible]
روزگار [illegible] شیخ مذکور حدیث می گفتم و آن از فضل و فضیلت و فنون آداب از وی مشاهده کردم
دارد و را که منتشره شیخ شمس الدین و شیخ جلال الدین برادران که مراتب ایشان باز جستم و او را آن استاد [illegible]
از اغاز تا بانجام از [illegible] و سید فخرالدین حضور داشت و نیز جمعی از علمای حلقه و اطراف
بزیارت او رفته بعضی جلوس داشتند و این مجلس در روز [illegible] شوال سال مذکور بود اما
این است که مذکور شد و اگرچه در الفاظ و تعبیر بیش کمی در آن نسخ است [illegible] مذکور گذشت
سالی چند از بهر تحصیل علم در دمشق شام اقامت داشتم و در خدمت شیخ فاضل شیخ عبدالرحیم
حنفی در اصول و عربیت و در خدمت شیخ امین الدین غربی اندلسی مالکی در علم قراءات روزگار می بردم
چه در علم نحو در علم قراءات و در وجوه [illegible] دانا بود و هم در علم صرف و نحو و منطق و معانی و بیان
و اصول فقه دستی قوی داشت و طبع ملایم و هموار داشت و در حدیث و مذهب معاندت [illegible]
چه مردی نیک ذات و خوش نفس بود از این اخبار [illegible] شیعه بود مذکور داشت که قال علماء الامامیه
[illegible] در مذهب معاند بعضی [illegible] از علمای شیعه [illegible]
بود و اعتقاد ایشان [illegible] قال علماء الرافضه از این [illegible] خدمت او را بخصوص
داشتم و [illegible] یکدیگر [illegible] روزگاری [illegible] طالب علم و جمعی از
شیخ امین الدین [illegible] از دمشق بسیار [illegible] از شدت محبت [illegible]
مفارقت [illegible] بهم دیگر گران افتاد بدانکه تصمیم عزم [illegible] نیز در آن [illegible] راه

برکیم

برکیم جماعتی از غربا [illegible] نیز در حضرتش قراءت می کردند و اکثر ایشان مذهب حنفی متعصب گرفتند
بالجمله در حضرتش راه نمودیم تا بشهر موسوم بقاهره که بزرگترین شهرهای مصر است رسیدیم و در مسجد از هر [illegible]
و درآنجا بتدریس بود جمعیت و علمای مصر در مجلس حضور [illegible] در قاهره مصر زیست و ما در [illegible]
[illegible] احوال [illegible] و در این ایام قافله از اندلس فرا رسید و با یکی از ایشان مکتوبی از پدر شیخ [illegible]
که او را از شدت مرض خویش خبر داده ملاقات او خواسته بود [illegible] شیخ از این مکتوب [illegible]
دل افگار شده [illegible] بجزیره اندلس مصمم گشت و بعضی از شاگردان [illegible] او خواند
گفته و از جمله ایشان من نیز مصاحب شیخ [illegible] و راه اندلس پیش گرفتیم و چون اول قریه از جزیره
مذکوره رسیدیم [illegible] از حرکت [illegible] این حالت [illegible]
[illegible] قریه [illegible]
[illegible]
[illegible]
تا [illegible] قریه سه روز [illegible] استطاعت حرکت نداشتم [illegible] تب
تب [illegible] آمد [illegible] حرکت [illegible] کوهستان
آن قریه [illegible] از کوهستان [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
دو روز [illegible] آب [illegible] راه [illegible] منزل [illegible] پس از آن [illegible]
[illegible] آن منزل بی آب [illegible] آن منزل
[illegible] راه [illegible] منزل [illegible]
[illegible] جزیره [illegible] سه روز راه است
پس راه برگرفتیم و برفتیم تا بجزیره رسیدیم [illegible] دیوار [illegible] و برج [illegible] داشت
و این جزیره [illegible] بر کنار دریا [illegible] پس از [illegible] باب البر
نام داشت [illegible] آن [illegible]
[illegible] مسجد [illegible] جامع بزرگ [illegible] از جانب غربی [illegible] بر دریا واقع بود

میدیدم پس از نظر آسایش در یکی از مسجد نشستم و ناگاه بانگ مؤذن شنو از برای نماز ظهر بانگ بلند و در حی علی خیر العمل
ندا در میداد و بعد از اذان بجهت تعجیل فرج و گشایش بحضرت صاحب الزمان علیه السلام دعا کرد و مرا
از شدت گریستن آمد پس جماعتی درآمدند و در مسجد فراهم شدند و در چشمه آبی که در زیر درختی در جانب شرقی مسجد بود
بود وضو میساختند و من بدیشان نگاه میکردم و از کف نمودن ایشان بهم و ایشان بآنچه ایشان وضو ساختند و در این هنگام
مردی خوش روی و با وقار و هیبت درآمد و در محراب ایستاده نماز بجای آورد صف ایستاده صفی کشیدند و با جماعت او
نماز کردند و او نماز را چنانکه از ائمه ما منقول بود با اذکار و فرایض و نوافل و تعقیب و تسبیح در کمال
سکینت بجای آورد و من از شدت خستگی و رنج راه آن نتوانستم که بوی اقتدا نمایم و نماز ظهر بگذاردم و بعد از
نماز ظهر فراغت یافتند و سوی من نگران شدند از اقتدا ننمودن من در خشم شدند و جماعت گرد من فراهم گشته و از من
از احوال و مذهب من پرسش کردند من بایشان گفتم که اصل من از عراق و مردی مسلمانم و میگویم اشهد ان لا اله الا الله
وحده لا شریک له و اشهد ان محمداً عبده و رسوله ارسله بالهدی و دین الحق لیظهره علی الدین کله و لو
کره المشرکون پس گفتند این شهادت ترا کافی باشد که از برای ایمنی خون تو در دنیا از جهت شهادت بسلامت
بگذری اما بهر حال در بهشت نمی گفتم این شهادت کدام است مرا بدان راه نمائید و خدای رحمت کند
شما را پس امام ایشان گفت شهادت سیم اینست که شهادت بدهی ان امیر المؤمنین و یعسوب المتقین و
قائد الغر المحجلین علی بن ابیطالب و الائمة الاحد عشر من ولده اوصیاء رسول الله صلی الله علیه
و آله و خلفاؤه من بعده بلا فاصلة قد اوجب الله عز و جل طاعتهم علی عباده و جعل اولیاء امره
و نهیه و حججاً علی خلقه فی ارضه و اماناً لبریته یعنی امیر المؤمنین و بزرگ پرهیزکاران علی بن ابیطالب
و امامان یازده گانه از فرزندان او اوصیای رسول خدا صلی الله علیه و آله و خلفای او بعد از او بی فاصله میباشند
و خدای عز و جل واجب گردانیده طاعت ایشان را بر بندگان خود و ایشان را والی امر و نهی خویش و حجتهای خود
بر خلق خود در زمین و امان خلق خود گردانیده است پس پیغمبر خدای صلی الله علیه و آله خبر داده است بامامت ایشان
شافهة از خداوند تعالی در شب معراج و یکیک را نام برده است چون سخن ایشان را شنیدم خدای را
سپاس کردم و بسیار مسرور گشتم و رنج راه و تعب طریق را از خاطر بیفکندم و ایشان را باز نمودم که بر این
آیین ام پس جمله ایشان از روی شفقت و مهربانی رفتن کردند و در گوشه مسجد مکانی از برای من معین نمودند
و بکرم و عزت تمام در حضرت ایشان بسر بردم و امام مسجد ایشان در روزان و شبان
از من کناره نمیگرفت و از وی پرسش کردم از خوراک و علف ایشان که از کجا میرسد و خوراک چگونه بدست میآید
چون که مردم این شهر زراعت نمیکنند گفت خوراک ایشان از جزیره خضراء از بحر ابیض

که از جزایر اولاد امام صاحب الامر علیه السلام است میرسد گفتم در هر سال چند دفعه بدین شهر میآیند گفت در سال دو مرتبه و اینک
مرتبه رسیده است و مرتبه دیگر هنوز نرسیده و در جانب است گفتم تا چند گاه دیگر میآید گفت چهار ماه دیگر و از دراز مدت
ملول شدم و چهل روز تقریباً با ایشان بزیستم و شبانروز دعا میکردم بجهت تعجیل آمدن ایشان و ملول بودم تا روز
چهلم کشتیها پیدا شدند و بروز چهلم هفت کشتی بدیشان رسیده به بندر آن شهر درآمد پس از کنار دریا در مسجد که در بندر شهر گذشتن کاه خورشید مانند
آن شهر بود خوار هر یک از آن کشتیها فرود آمده بودند و از ایشان پیرمردی که ادا دان اصل سپید خواستم پس آنچه ابتدا گفتم او پیرمرد بود عرفا
سپید بود گفت تا آخر سخن و گفتم آری ایشان بگرفته و گفته این کشتیها در این شهر از بلاد
اولاد امام علیه السلام در هر سالی برای ایشان چند دفعه بیاید و مرا کشتی تو تنها آمد و بر دست آن
بر خلف فرستاد و کتب ایشان رسید و بسی خبر بزرگ در رسید و از دیار آن شهر بیک از بلد بزرگ
عدد دیده و از آن مراکب بزرگ بجهت جمع آوری القاب و احوال نظر و خیرات خلق جابه جا و صفه شمع
و در مسجد درآمده و نماز نمود موافق حکم امام از جهت نماز ظهر گفت دو نماز ظهر و عصر
و فرمود و گفت شمس در اثنای نماز و سلام گفت ولی در باب هاتم گفت اسم تو کیست و گفتم نام من
علی فاضل است گفت اسم تو عم نام تو میرزا علی ابن ... ای گفتم پس با من حدیثها کرد و چنانکه گفتم گفت
اسم پدرت چیست و بعد از آن گفت من علی کیست گفتم آری پدر من پیشتر از او در سفر از دمشق شام
بمصر با نصرانی که پسر گفتم ای شیخ چه خبر تو که نام من و پدرم را میدانی آیا تو با من در کار بوده
از دمشق بمصر سفر کرده‌ای گفت نه گفتم از بهر سفر اندلس کرده چیست گفت ما نعم قسم بود امام
صاحب الزمان علیه السلام گفتم از کجا نام من و پدرم را دانستی گفت میدانم ترا بنام و صفت تو را و مدت
و چه تو بود و گفتی در صحت و قوت تو بود و اینکه تو باید بسوی جزیره خضرا سفر خواهی کرد تا ...
بعد از آن نام بر در حضرت ایشان مذکور است و عادت آن شیخ چنان بود که در ان ارتباط
تو را همراه خود بیاورد و در این کشتی در آن شهر بیت و در آن عمده تو با مسجد امام در آن بمانند و از ایشان
نوشته رسید قیمت مقرر بود بیرون رفت و عزیمت بخدمت ایشان کرد و مدام در خدمت خود بماند و در بحر
راه بی در نوشتیم و چون روز شانزدهم فرا رسید در دریا نور می کشیدیم آب سفید و سبزی که آن
بعد آن شیخ در محمد نام داشت با من گفت چیست این آب گفتم از آنکه همه آب دریا
آب دریا میکرم گفت این بحر ابیض است و جزیره خضراء است و این آب بر دور آن مستدیر است
مانند دیوار است از هر طرف که درآید میگردد و بحکمت خدای تعالی کشتیها و دشمنان ما اگر در آنجا درآیند غرق
میشوند هر چند محکم هم باشد از برکت صاحب الزمان علیه السلام غرق میشوند پس از آن آب بیاشامیدم مانند

٩٣

آب فرات رفتیم و چون از میان آب گذشتیم در جزیرهٔ خضرا راه برگرفتیم و کربلا را که از دور دیدیم
آنگاه از مرکب کشتی بجزیره صعود دادیم و بشهر در آمدیم و آن شهر بود استوار و با قلاع و بروج و دیوارهای محکم
یافته و بر کنار دریا واقع بود و انهار روان و اشجار با انواع فواکه و ثمار گوناگون فراوان داشت و همه بازار
و حمام شهر دو داشت و بیشتر عمارات آن از سنگهای رنگین نقاشی منبت بود و مردمش در کمال ایمان و خوش
زی بودند و همه از کمال سرور در بر داشتند بود و چون در منزل شیخ محمد حنفی که از جهت مهمان ... بزرگ
برد و در آنجا جا جعفری بسیار بدیدیم و در بیرون ایشان کتب نفیس نوشته شده ... آثار عجایب و وقار از
ایشان نمودار بود و مردمان او را بستند شمس الدین محمد العالم خطاب میکردند و قرآن و فقه و حدیث
نزد او آن را بعهد و تفسیر را از صاحب الامر صلوات الله علیه روایت میکنند از و فرا میگرفتند و مسئله فقه
و احکام بود در حضرتش قرائت میکنند و چون در حضورش متمکن شدم مرا ترحیب گفته در تو به نکو
جلوس داد و از رنج راه و زحمت طریق باز پرسید و تمامت عادات میزبانی باز نمود هم شیخ محمد حنفی را
بر حسب گمان او بمن تکلف در آورد پس تا در و دیوار مسجد و تکایا که مخصوص از بعضی مقرر داشته و گفت
این منزل خاص از این و بیش هر گاه تحصیل از این طلب بر جهت ما کار که فرمایم با کار شدیم و تا هنگام عصر
جا بعوم و ناگاه انگشت محبوب از دور رسید و گفت از جانب خویش بر فرش ستوده مید و اصحاب از این شام خوردن
را بود در آینه و چون مدتی اندک بر گذشت سید و اصحاب در آمدند و نشستند و خوان طعام گسترند و با هم خورده
نشستیم و از بعد نماز مغرب و عشا ربا سید بعضی تکیه شدیم و چون از نماز مغرب و عشا فارغ شدیم گفت
سید منزل خویش رفت و من بمکان خود باز گشتم و بر این حال بحبس تا روز جمعه بماندیم و در حضرت سید بوده
بی بعم و در آن جمعه بامداد ... نماز گزاردیم سید بود و دیدم نماز جمعه بود دو رکعت از فرض گزارد و وجوب
نماز چون از نماز فراغت حاصل کرد عرض کردم ای سید من ... نماز گزاردیم دو رکعت نماز جمعه بود بطریق
وجوب نمازی باشد و در زمان غیبت امام عصر واجب نیست گفت آری زیرا که شروط معلومه
آن موجود و حاضر است از این امر واجب است با خویش گفتم تا غیبت امام حاضر است و در زمانی دیگر
از او پرسش کردم در مکان خود ... امام علیه السلام حاضر است گفت حاضر نیست لکن من نایب خاص
هستم و بر امر او از آن حضرت صدور یافته است گفتم ای سید من آیا تو امام را دیده گفت ندیده ام لکن
پدرم حدیث کرده است و حدیث او شنیده است و او از آن حضرت شنیده است لکن جد من
حدیث آن حضرت را شنیده و جمال مبارکش را بزیارت نموده است گفتم ای سید این امر مخصوص من
و آن مردی دیگر است گفت ای سید من هر سخن پیدا نه ... شیخ فضل که بر کس میخواهد از ایشان

بخوبی

خود میدانند و در نزد ایشان خود احترامی و منزلتی دارند و آنکه اولاد او گویند از ایشان سید ما امام زمان که رشد و در کمال لطف از اولاد
خویش دوستی در میان خلق و عرفا و فضلا در آنها هر کسی که بود و ببرون تحصیل کرد نگهبان خویش بر اخلاص لطف و
برایشان در آن زمان بر حجت تا حاضر است در ولایت هر کجا تبلیغ نایب حکم او و بودیشان آنگاه سید دست مرا بگرفت
و گاه ایشان بود باغ در باغستان گوش میکشد و در آنجا انهار روان و درختان انار و اقسام بر
انسام فواکه و میوه ها نیکو میخوردند که آشنا بود از انگور و انار و امرود و غیره آن دیدم و در عراقین و
شامات تمامت ندیده بودم و در آن میان از بوستانی به بوستانی گوش میکردیم ناگاه مردی نیکو روی
و در بر او از پشم سفید برتن داشت بر ما بگذشت و چون با تو نزدیک شد بر ما سلام کرد و ما او را شناختیم
است او مرا دعا کرد و گفتم این مرد کیست گفت آیا میبینی آن کوه بلند را بسیار گفتم آری
گفت بیا با در میان آن جای نیکوست و در آنجا چشمه است در آنجا سید و مردم خوش خادمان بسیار دارد
و تو میگی آن کشتی آن کوه را با خشت نیکو با رنگها و آن را با بگیر شتران گفت
خدمت کنار این قبه اند و من در هر بامداد جمعه در آنجا میروم و امام علیه السلام را زیارت میکنم و دو رکعت نماز گزارم
و در آنجا مردمی از اهل حاکم که من از ایشان اند در آنجا مکتوب است در کتب که در آن در حق آن
رقعه علم فقهی و سزاوار است که تو در آنجا باشی و امام علیه السلام را زیارت کنی پس بر کوه شدم و قبه را
بدان گونه دیدم توصیف کرده بود باز دیدم و دو نفر خادم دیدم و آن مردم بر ما گذشته بود مرا ترحیب
نمودند و آنکه مرا ستودند و دو بازار آن مرد آمد و گفت در حقیقت باش چه فرزند او بود در صحبت سید شمس
الدین عالم دیدم پس بمن آب آورد و در حجره نمود و مرا شربتی حدیث کردند و ما آن را انگور از باغ ما بود که
خوردم و از آب آن چشمه در آن قبه نماز جمعه گزاردیم و در حضور ایشان دو رکعت نماز بجای آوردیم و از
خادم از دیدار امام علیه السلام پرسش نمودم گفتند دیدار امام ممکن نیست و ما را دستوری نیست که خاص
جز بدو نماییم پس از ایشان خواستار دعا شدم و ایشان مرا دعا کردند و از ایشان منصرف شدم و از آن کوه
فرود آمدم و بشهر در شدم و بخانه سید رفتم و گفتند از بهر حاجتی بیرون شده است پس بخانه شیخ محمد در
صحبت او بودم و خویش شدم و داستان خویش تمامت حکایت کردم گفت ممکن نیست جز سید شمس الدین اول
او رخصت یابد که در این مکان بر شوند از شهر و تو را بار داده اند پس از شیخ محمد از احوال سید شمس الدین
پرسش نمودم گفت در از اولاد امام علیه السلام و از او تا با امام پنج پشت فاصله است و او نایب
خاص آن حضرت است از حیثیت امری که از آن حضرت صادر است بالجمله از سید شمس الدین عالم خواستار شدم
که بعضی از مسائل که محتاج بودم از او نقل کنم با قرائت قرآن کریم و مقابله موضعی چند از علوم

و بقیه و غیر آن سوره‌ها بنویسد و او سؤال مرا اجابت کرد و گفت اگر چه از باب انکار به بود از جهت قراءت
ذات مجید بدایت کرد و خلاف بوده چنین کلمه‌ای را قراءت می‌کنند و آنکه کلمه در بیان قراء مختلفه فیها بوده مثلکم
حمزه بدین گونه قراءت کرده و کسائی و دیگران و عاصم برابر این طریق و ابو عمرو و ابن کثیر بدین وجه قراءت کرده‌اند
سید سعید بود ما انجا نخست نوشته‌ایم و قرآن بر هفت حرف نازل شده بعد هفت وجه هفت قبل از
هجرت از مکه به سوی مدینه و بعد از آن چنین رسول خدا صلی الله علیه و آله سفر حجة الوداع نمود روح الامین علیه
السلام بر آنحضرت نازل شد و عرض کرد یا محمد قرآن را بر من فرو خوان تا بشنوم ترا او این سوره را اخر سوره
و شان قرآن تقول انو پس علی بن ابی طالب و فرزندانش حسن و حسین علیهم السلام و ابی بن کعب و عبد الله بن مسعود
و حذیفة بن الیمان و جابر بن عبد الله انصاری و ابو سعید خدری و حسان بن ثابت و جماعتی از نجیبان صحابه
رضی الله عنهم در خدمت آنحضرت صلوات الله علیه و آله فراهم شدند و پیغمبر قراءت فرمود از اول تا آخر سوره
و چنان بوده هر وقت به وضو میکند در آن جمله تو بوده چیزی بر همه امیر المؤمنین علیه السلام
در درجی از پوست این تبیین شود نگاشت پس جمع قراءت امیر المؤمنین و قرآن تا رسالت
عرض کردم یا سیدی فهم بعضی آیات شود من فهم آن با تعب و ما جبرئیل ارتباط نداد و فهم قاصر از فهم آن
توانائی نداشته در این باب عوض نمایم گفت آری امر چنان است که می‌گویی و این از آن رهگذر است که
چون پیغمبر خدای محمد بن عبد الله از سرای ایمان بجنان جاوید انتقال فرمود و ابو بکر و عمر گفتند آنکه گفتند و خلافت
ظاهریه شد غصب نمودند امیر المؤمنین علیه السلام قرآن را فراهم آورد و در دست گرفته نزد ایشان آورد
و در این وقت در مسجد مجتمع پس آنحضرت بآن جماعت فرمود این کتاب خدای سبحانه و تعالی است رسول خدای صلی الله
علیه و آله مرا فرمان داده است که بر شما عرض دهم تا آنکه در روز عرض در پیشگاه خدای تعالی قیام حجت
بر شما نمود باشم در جواب گفتند ما احتیاجی بقرآن تو نداریم آنحضرت فرمود همانا خبر داده است مرا حبیب من
محمد صلی الله علیه و آله باین سخن تو و غرض من در انکار مرادم القاء حجت بود بر شما پس امیر المؤمنین علیه السلام
بمنزل خویش مراجعت نمود و میفرمود لا اله الا الله وحده لا شریک له لا رادّ لما سبق فی
علمک و لا مانع لما اقتضته حکمتک فکن انت الشاهد لی علیهم یوم العرض علیک
یعنی نیست خداوندی جز خدای معبود بی شریک از برای او نیست و هیچ رادی از برای آنکه در علم تو گذشته
نیست و هیچ مانعی از برای آنکه اقتضا نموده است حکمت تو نیست پس تو شاهد باش از برای من بر این
جماعت در حق مرا بطرح خواسته در آنجا و آن روز به حضور با در پیشگاه تو عرض ... پس
پس از آن ابو بکر بن ابی قحافه مسلمانان را ندا کرد و گفت در خدمت آن حضرت شنیده و قرآن بود

از آیات و سور بیاورد پس ابو عبیده جراح و عثمان و سعد بن ابی وقاص و معاویة بن ابی سفیان و عبد الرحمن بن عوف و طلحة بن
عبد الله و ابو سعید خدری و حسان بن ثابت و گروه مسلمانان با هم بودند این قرآن را فراهم نمودند و بعضی از آن سوره‌ها را
از این جماعت برداشته و نادانسته پیغمبر صادر کلام نمود و مذکور بود و اسقاط کردند از این رهگذر آیات نامربوط ملاحظه می‌شود
و آن قرآن که امیر المؤمنین علیه السلام بخط مبارک نوشت در حضرت صاحب الامر علیه السلام محفوظ است و هر چیز
در آن مذکور است و ما این قرآن را در دولت است بعضی تلقی و شنیدن در حکمت آن و معانی کلام خدای که از بیش نیست
و از صاحب الامر خبر حکمت آن صادر شده است با جمله مسائل عدیده را فرمودن از نفوس شیعه بعد از آنکه شنیدند الذین فاکرهم
و آن جمله بود فراهم نمود و فواید شنیدند با بیدم و جز حقیقی تو بنیانی کرده آنها آگاه باشم و رفته است خدای ترا بر تمام
و چنین جمله را هم رسیده و از نماز و خدمت حضرت شیخ سید و مجلس افادت و انتقالات حضوری و نمود فرمانی که در صلح
سید ابا بود و مرجع و مرجع عظیمی شنیدم و از سیدی از آن دختران پرسش کردم گفت ایران لشکرها در هر جمعه در شنبه
سوز جمعه افتاده در پیش بساط بشنود و انتظار فرج و کشایش مینمودند از در خدمت خواهم دید و از ایشان ثبت قسم و گروه بزرگ
و میدیدم که خدای شود تسبیح و تهلیل و تحمید مینمودند و دعا می‌کنند که ظهور فرج صاحب الزمان علیه السلام قرار پس بگرید به
بازآمدم باز فرمودند که شود معین گفتم آری گفت امرای ایشان سپاهی در آن‌ها گفتند گفتند ایشان ثبت صفحه‌ای بنشسته
و سیزده نفر اند بهم است و خدای از نسبت خود از برای وی خود فرج تحت نیامده و چنان شنیده ام که امام علیه السلام
خروج نمود و از آن علامت ها در ایام است و دلالت بر زمان ظهور از جمله علامات این است
که ذو الفقار بزبان عربی آشکار تکلم نماید و از غلاف بیرون شود و گوید قم یا ولی الله علی اسم الله فاقتل
بی اعداء الله یعنی قیام کن ای دوست خدای بنام خدای و به فضل خدای و مقتول گردان بمن دشمنان خدای را و از آن جمله
آواز آسمانی که مردمان تمامت خواهند شنید به بانگ اطلاع این است که ازفت الازفة یا معشر المسلمین
یعنی نزدیک شد که در رستاخیز ای گروه مسلمانان و بانگ دوم این است الا لعنة الله علی الظالمین لآل
محمد لعنت خدای بر ظالمین گشته گان آل محمد صلی الله علیه و آله و در سیم بانگ که در این زمان در قرن
شمس دیده شود و گوید ان الله قد بعث صاحب الامر م ح م د ابن الحسن المهدی فاسمعوا له و اطیعوا
یعنی خداوند صاحب الامر علیه السلام را برانگیخت پس فرمان او گوش دارید و بطاعت او گرایید پس
گفتم یا سیدی ما احادیث چند از این باب شنوده است و ایم از قول رسول خدای صلوات الله علیه و آله فرمود غیبت
کبری ازین بعد هر کس گوید دیده است بعد از غیبت صغری دروغ گفته است پس چگونه اکنون در میان
کسانی هستید که آنحضرت را دیده و شنیده‌اند گفت راست گفتی و آن حضرت علیه السلام این کلام بود در
زمانی بود که بسیاری دشمنان از اهل بیت خود و غیر ایشان از فراعنه بنی عباس و جماعتی بود که از شیعه

از مذکور رحمی و یاد کون آنحضرت منع میفرمود و اکنون مدت دراز گشته و دشمنان از آنحضرت مأیوس شده و آنها را
مال ایشان و از ظلم ایشان و دشمنی ایشان بدرد آمده اند و به برکت آن حضرت علیه السلام هیچکس از دشمنان
قدرت ندارد نزد ما بیاید گفتم ای سید ما علمای شیعه حدیثی از امام علیه السلام روایت کرده اند که خمس
از برای شیعه مباح فرموده است آیا شما این روایت دارید گفت آری رخصت داده است و اذن داده است حضرت
خمس را از برای شیعیان از آنکه از فرزندان علی علیه السلام باشند و فرموده اند در این کار
مهینه گفتم آیا از برای شیعه جایز است که کنیزان و غلامان خرید و فروخت نمایند از اسیران عامه گفت آری
و از برای غیر ایشان هم زیرا که حضرت صاحب الامر علیه السلام فرموده عاملوهم بما عاملوا به انفسهم یعنی
همان معاملت با ایشان مرعی دارید که ایشان با فقیهان خود معمول میدارند و این دو مسئله ماند از آن مسائل
و از برای تو مذکور نکردم و آن حضرت خروج خواهد فرمود در میان رکن و مقام از مکه در سالی طاق پس باید
مؤمنان مترقب دیدار و ملاقات آن حضرت باشند شیخ فاضل گفت با سید شمس الدین گفتم ای سید
میخواهم که ... بیاید در این حضرت ... ظاهر ... ظهور فلان ... فرمود
داشته باشی و از این پس با من گفته ... تو به وطن خویش معاودت نمائی و مرا ممکن نیست ... آن
تو نیز بهتر است ... مگر آنکه ... از ایشان ... غیبت گرفته و از ...
نیست ... پیش از این تکلف کردی ... نشستم و بگریستم و گفتم ای مولای من آیا مرا ... در
امر ... جایز است گفت نیست گفتم ... که از تو دیده و شنیده ام حکایت کنم گفت باکی نیست
از برای المؤمنین قلوب مؤمنین ... و فلان ... حکایت کنی و آنچه ... باید نگاه
برکنار ... آنگاه گفتم ای سید ... ممکن باشد در مجالس ... آنحضرت علیه السلام نظر افکند گفت ممکن
نیست ... ای برادر ... ممکن نیست که امام ... ببیند و بشناسد گفتم
سید ... یکی از بندگان خالص ... و او را ندیده ام گفت بلکه دیده او را ... مرتبه یکی در آن هنگام که
به سوی ... آمدی و آن دفعه اول بود ... ندیدی و اصحاب تو بر تو سبقت گرفته بودند و تو از ایشان
باز ماندی ... آن ... در این وقت سواری ... تو ... بر اسب ...
سوار بود و نیزه بلند در دست داشت ... در دمشق بود ... و دیدی پر ...
... از ... گشت ... تو رسید گفت ... دار و یاران خویش پیوسته ... ایشان در
زیر آن درخت منتظر تو باشند ... آن ... گشت ... گذاشت ... که نگذشته بود ...
دیگر ... سید ... آن ... مرتبه دوم آن بود ... از دمشق با ...

خود بسوی مصر ... و از ... جدا ... در هنگام سواری با تو ... گشت
مجلد و کتب ... و نیزه ... نزد ... داشت ... با تو گفت برو ... و ... قریه ... در طرف ... تو
... و این ... آن قریه ... و نخواهد ... از کشتن و آتش ... آن ... زاینده
خبر کن و ... از ایشان ... قریه ... دمشق در ... ز ... مختلفات ...
و ... علی بن ابی طالب و ائمه معصومین از ذریه آنحضرت علیهم السلام ... از ...
گفتم آری ... گفتم ... ایشان ... ایشان ... از ...
بر ... سیدم و ایشان ... تقیه کنند ... امیر المؤمنین و ... علی بن ابی طالب و ائمه
معصومین از ذریه آنحضرت صلوات الله و سلامه علیهم اجمعین ... ایشان گفتم که چگونه ...
... کعبه ... ابوذر غفاری رحمه الله ... عثمان بسوی شام ... معویه ...
و ... از برکت ... در آمدیم ... ایشان ...
و ایشان ... از آنکه ... و ... گفت ... آنگاه ...
شمس الدین گفتم ای سید ... امام علیه السلام ... از ... حج ... گفت ...
... ایست ... از برای ... حج ... و ... او ...
از ... در هر سال حج ... مکه ... و مدینه و عراق ... علیهم السلام ...
و ... بازگردد و از پس این ... سید شمس الدین ... بسوی عراق ...
... دارد ... نبوت ... در ... ایشان ... آن نقش است لا اله
الا الله محمد رسول الله علي ولي الله محمد بن الحسن قائم بامر الله و سنه از آن در ...
... از برای ... محفوظ است و از آن ... آمده ... آن ...
در اول ... آنجا ... از ...
در ... از ... مغرب ... آن ... طرابلس ... از ...
مغرب ... اندلس ...
... مغرب ... الله ... عراق ...
... المعظم ... سید شمس الدین و ...
از علمای امامیه ... سید مرتضی ... شیخ ابو جعفر طوسی و محمد بن یعقوب
کلینی و ابن بابویه و شیخ ابو القاسم جعفر بن سعید ... قدس الله ارواحهم و این کلام آخر خبر است

۹۷ از علی بن فاضل شنیدم والله و در باب علامات ظهور حضرت [illegible] آنحضرت [illegible] علامات [illegible]
برشمرده اند شیخ صدوق علیه الرحمه در کتاب اکمال الدین از محمد بن مسلم روایت کرده است که گفت از حضرت
ابا جعفر علیه السلام شنیدم که فرمود القائم منا منصور بالرعب مؤید بالنصر تطوی له الارض وتظهر له الکنوز
ویبلغ سلطانه المشرق والمغرب ویظهر الله عز وجل به دینه ولو کره المشرکون فلا یبقی فی الارض
خراب الا عمر وینزل روح الله عیسی بن مریم فیصلی خلفه یعنی آن امام که از ما است قائم است و او
بیم و رعب او بسوی دلها القا کرده اند و [illegible] نصرت یافته و به نصر و پیروزی مؤید است زمین از برای
او در هم پیچیده میشود و گنجهای زمین از برای او آشکار میگردد و سلطنت او مشرق و مغرب را فرو میگیرد
و خدا به سبب او دین خویش را آشکار فرماید هر چند مشرکان مکروه دارند و [illegible] پس در تمامت
زمین هیچ ویرانه [illegible] نماند مگر آنکه آباد شود و حضرت روح الله عیسی بن مریم علیه السلام از آسمان فرود
شود و در عقب آنحضرت نماز گذارد [illegible] عرض کردم یا ابن رسول الله قائم شما کی بیرون می آید قال اذا تشبه
الرجال بالنساء والنساء بالرجال واکتفی الرجال بالرجال والنساء بالنساء ورکب ذوات
الفروج السروج وقبلت شهادات الزور وردت شهادات العدول واستخف الناس
بالدماء وارتکاب الزنا واکل الربا واتقی الاشرار مخافة السنتهم وخرج السفیانی من الشام
والیمانی من الیمن وخسف بالبیداء وقتل غلام من آل محمد صلی الله علیه وآله بین الرکن و
المقام اسمه محمد بن الحسن النفس الزکیة وجاءت صیحة من السماء بان الحق فیه وفی شیعته
فعند ذلک خروج قائمنا فاذا خرج اسند ظهره الی الکعبة واجتمع له ثلاثمائة عشر رجلا وثلثه
واول ما ینطق به هذه الآیة بقیة الله خیر لکم ان کنتم مؤمنین ثم یقول انا بقیة الله فی
ارضه فاذا اجتمع علیه العقد وهو عشرة آلاف رجل خرج فلا یبقی فی الارض معبود دون
الله عز وجل من صنم وغیره الا وقعت فیه نار فاحترق وذلک بعد غیبة طویلة لیعلم الله
من یطیعه بالغیب ویؤمن به یعنی حضرت ابی جعفر علیه السلام فرمود خروج حضرت قائم آل محمد صلی الله علیه
و آله گاهی است که مردمان بروش و هیئت [illegible] زنان و زنان بحالت و طریقت مردان [illegible]
شوند و مردان بمردان کامگاری جویند و زنان از زنان [illegible] کامرانی کنند و زنان بر کوهه زینها
بر نشینند و از گواهان دروغ زن گواهی خواهند و [illegible] شوند و مردمان راستگوی و عادل را گواهی
نپذیرند و مردمان [illegible] کاری رواج گیرد و اکل ربا [illegible] روا
روا دانند و مردمان از گزند زبان بدکاران و شریران در بیم [illegible] باشند و نیز در [illegible] باشند

و سفیانی

و سفیانی خروج نماید از شام و یمانی از یمن و [illegible] در بیداء فرو رود و پسری از آل محمد صلی الله علیه و آله در میان رکن
و مقام که او را محمد بن حسن نفس زکیه نام است کشته شود و از آسمان صیحه برخیزد که حق در او و شیعیان او است
در این هنگام وقت است که قائم ما خروج نماید و چون خروج نماید پشت خویش بکعبه باز دهد و سیصد و سیزده
تن برگرد او فراهم شوند و نخست چیزی که بدان سخن فرماید این آیت مبارکه است بقیة الله خیر لکم ان کنتم
مؤمنین آنگاه فرماید انا بقیة الله فی ارضه منم بقیة الله در زمین خدای و چون ده هزار تن در عقد بیعت
[illegible] در سپاه [illegible] آنحضرت فراهم آیند خروج نماید و در زمین پرستش شده [illegible] جز از خدای معبود شده
از بت و غیر بت آتش در زند و بسوزاند و این داستان و ظهور این حکایت بعد از غیبتی طولانی است
تا بنگرند در آن مدت غیبت مطیع از مخالف آشکار شود و آنکسان که در غیبت آنحضرت بدو ایمان آورده اند
معلوم گردد و در کتاب [illegible] مذکور است از حضرت صاحب الامر [illegible] زمان ظهور [illegible]
[illegible] لشکر [illegible] از نسل [illegible] ظاهر [illegible] سفیانی
[illegible] عثمان بن عنبسه و از نسل یزید بن معاویة بن ابی سفیان است [illegible]
[illegible] و او مردی [illegible] ریش [illegible] سینه [illegible] کلان [illegible] چشم [illegible]
[illegible] زمان [illegible]
[illegible] خسوف [illegible] آفتاب [illegible]
[illegible] آغاز [illegible]
[illegible] زمین [illegible] سیصد هزار تن [illegible]
[illegible] از شام [illegible] زمین [illegible] بیداء [illegible]
[illegible] فرو رفته [illegible]
[illegible] نام [illegible] سفیانی [illegible]
[illegible] آل محمد صلی الله علیه و آله [illegible] آنحضرت [illegible]
[illegible] لشکر [illegible] دمشق [illegible] سفیانی [illegible] نفس
زکیه است در میان رکن و مقام و این داستان چنان است [illegible] آنحضرت [illegible]
آنحضرت [illegible] محمد بن حسن ملقب بنفس زکیه [illegible]
امام حسن مجتبی علیه السلام است و [illegible] گشته [illegible]
برادر [illegible] سفیانی [illegible] حضرت امام زمان علیه السلام [illegible]

آواز نیست از آسمان نزد آیه و آواز خانه و از نخست در شکم طلوع فرماید از مشرق خبر دهد از آسمان آواز
کند و این ندا آل محمد ابوالقاسم محمد بن الحسن امام شما است از اولاد امام حسین علیه السلام او را طاعت کنید
تا هدایت شوید و بار دیگر نفس نفیس گمراه کنید و این ندا از بلای اهل آسمان و زمین از ملک و جن و انس در مشرق و
مغرب و بحر و بر جهان همه بشنوند و بسوی آن گرایند با یکدیگر مشغول در بیان اتفاق و احکام ظهور آن حضرت از
ندا از نزد مغرب شیطان از میان آواز کند با بر دو کار عثمان بن عنبسه است از نسل یزید بن معاویه از
زمین فلسطین در جانب شام خروج نماید تا راه و در بغداد فساد و فریاد گمراه شوند پس ترکی در دولت
دو روی بیرون و کشش یک سرشته شده اند آواز دوم فرقه گمراه شود و زمان ظهور آن حضرت او روز جمعه
یا شنبه دهم محرم است در سال طاق یک سال در کتاب جلاء العیون از زال بن
سبرة روایت است که حضرت امیرالمؤمنین علیه السلام خطبه کرد و فرمود که
سلونی ایها الناس قبل ان تفقدونی ثلاثا یعنی بپرسید مرا پیش از آنکه مرا نیابید پس
صعصعة بن صوحان برخاست و عرض کرد یا امیرالمؤمنین دجال کی ظهور کند آن حضرت
فرمود اقعد فقد سمع الله کلامک و علم ما اردت والله ما المسئول عنه باعلم من السائل
ولکن لذلک علامات و هنات یتبع بعضها بعضا کحذو النعل بالنعل وان شئت
انبئتک بها قال نعم یا امیرالمؤمنین یعنی بنشین خدا سخن تو را شنید و آنچه قصد کردی دانست
سوگند به خدا که از آن پرسیدی مسئول داناتر از سائل نیست و این علم مخصوص خدا است ولکن از برای
این امر علامات و نشانهاست که به یکدیگر پیوسته اند مطابق النعل بالنعل است و اگر خواهی
تو را آگاه نمایم صعصعه عرض کرد بلی یا امیرالمؤمنین فقال علیه السلام احفظ فانها علامة
ذلک اذا امات الناس الصلوة واضاعوا الامانة واستحلوا الکذب واکلوا
الربا و شیدوا البنیان و باعوا الدین بالدنیا واستعملوا السفهاء و شاوروا النساء
وقطعوا الارحام واتبعوا الاهواء واستخفوا بالدماء وکان الحلم ضعفا والظلم
فخرا وکانت الامراء فجرة والوزراء ظلمة والعرفاء خونة والقراء فسقة وظهرت
شهادات الزور واستعلن الفجور وقول البهتان والاثم والطغیان وحلیت
المصاحف وزخرفت المساجد وطولت المنابر واکرم الاشرار وازدحمت
الصفوف واختلفت الاهواء ونقضت العقود واقترب الموعود وشارک
النساء ازواجهن فی التجارة حرصا علی الدنیا وعلت اصوات الفساق واستمع

منهن

منهن وکان زعیم القوم ارذلهم واتقی الفاجر مخافة شره وصدق الکاذب وائتمن الخائن و
اتخذت القیان والمعازف ولعن آخر هذه الامة اولها ورکب ذوات الفروج السروج
وتشبه الرجال بالنساء والنساء بالرجال وشهد الشاهد من غیر ان یستشهد وشهد
الآخر قضاء لذمام بغیر حق عرفه وتفقه لغیر الدین وآثروا عمل الدنیا علی الآخرة
ولبسوا جلود الضأن علی قلوب الذئاب وقلوبهم انتن من الجیف وامر من الصبر
فعند ذلک الوحا الوحا العجل العجل خیر المساکن یومئذ بیت المقدس لیأتین علی
الناس زمان یتمنی احدهم انه من سکانه یعنی علامت در ظاهر ساختن
آن حضرت ظهور است که مردمان نماز را ضایع نمایند و امانت را ضایع کنند و حلال شمارند
و خیانت کنند و دروغ گفتن را روا دانند و ربا بخورند و بناها را بلند سازند و دین را
بدنیا بفروشند و با سفیهان مشورت کنند و با زنان مشورت نمایند و قطع رحم کنند و پیروی
هواهای خود کنند و خون ریختن را سهل شمارند و حلم را ضعف دانند و ظلم را فخر
دانند و امرا فاجر باشند و وزیران ظالم باشند و عریفان خائن و قاریان فاسق
باشند و گواهی دروغ آشکارا شود و فجور و گناه و طغیان برافراخته آید و قرآنها را بطلا
بیارایند و مسجدها را زینت کنند و منبرها را بلند سازند و مردمان شریر را گرامی
دارند و صفوف نماز بسیار شود و موافقت و مؤالفت گسسته گردد و هواها
مختلف گردد و عهدها و پیمانها شکسته گردد و آنچه وعده داده اند نزدیک شود و زنان با شوهران
خویش بسبب حرص و آز جهان در سودا گری و بازرگانی انباز گردند و آوازهای فاسقان
بلند گردد و مردمان از ایشان بشنوند و بزرگ قوم پست ترین ایشان باشد
و از شر فاجران بترسند و دروغگویان را راستگو دانند و خائنان را امین دانند
و زنان مغنیه و دفها و طنبورها بسیار شود و آخر امت بر اول امت لعنت کنند و زنان بر زینها
سوار شوند و مردان خود را بزنان و زنان خود را بمردان شبیه سازند و مردمان گواهی دهند

و زنان به مردان تشبه جویند و گواهی دهند بدون آنکه کسی گواه جوید و بعضی علم و عرفان بر خلاف
ذمام مردمان تلاوت کنند و از برای غیر از خدا تحصیل فقاهت کنند و کار آخرت را بر دنیا برای
برای برگزینند و با آنکه دلهای ایشان مانند گرگ درنده است در جامه میش اظهار نمایند و دلهای ایشان
از مردار گندیده‌تر و از صبر تلخ‌تر است و در آن روزگار بهترین سرمایه‌ها یکی اینست که از زمانه کرانه
جست و از شرور نفوس برست و بهترین جاها برای در آن هنگام بیت المقدس است و هنگامی
درآید و مردمان آن روزگار را فرا رسد که آرزو کنند از ایشان که در بیت المقدس جای داشته باشند
صفت دجال
این وقت اصبغ بن نباته برپا شد و عرض کرد یا امیرالمؤمنین دجال کیست فقال الا ان الدجال
صائد بن الصيد فالشقي من صدّقه والسعيد من كذّبه يخرج من بلدة يقال لها
اصبهان من قرية تعرف باليهودية عينه اليمنى ممسوحة والاخرى في جبهته
تضيء كانها كوكب الصبح فيها علقة كانها ممزوجة بالدم بين عينيه مكتوب كافر
يقرؤه كل كاتب وامي يخوض البحار وتسير معه الشمس بين يديه جبل من دخان و
خلفه جبل ابيض يرى الناس انه طعام يخرج في قحط شديد تحته حمار اقمر
خطوة حماره ميل تطوى له الارض منهلا منهلا لا يمر بماء الا غار الى يوم القيمة
ينادي باعلى صوته يسمع ما بين الخافقين من الجن والانس والشياطين يقول الي اوليائي
انا الذي خلق فسوى وقدر فهدى انا ربكم الاعلى وكذب عدو الله انه الاعور يطعم
الطعام ويمشي في الاسواق وان ربكم عز وجل ليس باعور ولا يطعم ولا يمشي ولا يزول
الا وان اكثر اشياعه يومئذ اولاد الزنا واصحاب الطيالسة الخضر يقتله الله عز
وجل بالشام على عقبة تعرف بعقبة افيق لثلاث ساعات من يوم الجمعة على يدي
من يصلي المسيح خلفه الا ان بعد ذلك الطامة الكبرى فرمود دانسته باشید که دجال
مردمان را در دام فریبکاری کشیده است پس شقاوت آنکس راست که او را تصدیق نماید
و سعادت نصیب آنکس که سخنان او را تکذیب کند و دروغ انگارد و از شهری بیرون شود
که آنرا اصفهان نامند از قریه که به یهودیه شناخته است چشم راستش کور است و چشم دیگرش
در پیشانی اوست و مانند ستاره صبح درخشان است و در آن پاره گوشتی است که آمیخته بخون است
و در میان دو چشمش لفظ کافر مکتوب است که هر کس که خواننده باشد و هر کس ناخوانده بخواند
در دریاها خوض فرماید و آفتاب با او سیر کند و در پیش روی او کوهی از دود است و از پس او کوهی سفید

و مردمان چنان پندارند که در قحط و غلا که شده یا انجمله طعامی و اقوات است بر زیر پای او حماری است
سپید رنگ که هر گام او یک میل است و زمین در زیر پای او جابجا کشیده شود و به هیچ منهلی فرود نیاید
مگر آنکه آبش بزمین فرو رود تا روز رستخیز و آواز او را جنبنده در تمامت جهان بشنوند چنانکه
جن و انس و شیاطین بشنوند که ای دوستان من بسوی من بشتابید که منم آنکس که بیافرید و براندام نمود و تقدیر
کرد و براه داشت منم پروردگار اعلی و دروغ گفت آن دشمن خدای دروغ زن که او مردیست
یک چشم و طعام میخورد و در بازارها راه میرود و پروردگار شما عزوجل منزه است از کوری و طعام نخورد و راه
نرود و هیچگاه زوال نگیرد دانسته باشید که بیشتر شیعیان و پیروان او در آن روزگار اولاد زنا باشند
و اصحاب طیلسان سبز باشند خداوند عزوجل او را در شام بر عقبه که آنرا عقبه افیق گویند در سه ساعت از
صفت طامه کبری
روز جمعه بدست آنکس که عیسی علیه السلام از پس او نماز گذارد مقتول گرداند و بدانید که بعد از آن
داستان طامه کبری خواهد بود عرض کردیم یا امیرالمؤمنین طامه کبری کدام است قال خروج دابة
من الارض من عند الصفا معها خاتم سليمان وعصى موسى تضع الخاتم على وجه كل مؤمن
فينطبع فيه هذا مؤمن حقا وتضعه على وجه كل كافر فتكتب فيه هذا كافر حقا
حتى ان المؤمن لينادي الويل لك يا كافر وان الكافر ينادي طوبى لك
يا مؤمن وددت اني اليوم مثلك فافوز فوزا عظيما ثم ترفع الدابة راسها
فيراها من بين الخافقين باذن الله عز وجل بعد طلوع الشمس من مغربها
فعند ذلك ترفع التوبة فلا توبة تقبل ولا عمل يرفع ولا ينفع نفسا ايمانها
لم تكن آمنت من قبل او كسبت في ايمانها خيرا فرمود طامه کبری بیرون آمدن دابة
الارض است از زمین از میان صفا و انگشتر سلیمان و عصای موسی علیهما السلام با اوست مهر کند
آن انگشتر را بر پیشانی هر مومنی و در پیشانی او کلمه هذا مؤمن حقا نقش می‌بندد پس از آن بر روی
کافر بگذارد و کلمه هذا کافر حقا مرتسم میشود تا بدانجا که مومن کافر را بانگ در می اندازد وای بر تو
ای کافر و کافر مومن را خطاب فرماید خوشا و خنکا بر حال تو ای مومن دوست میداشتم که در چنین روز
فیروزمند تو بودم و فوز و رستگاری بزرگ دریابم پس دابة الارض سر خویش را بر فراز نماید و بدان
و اجازت خدای خافقین او را بنگرند و در این هنگام آفتاب از آن سوی که فرو رفتگاه اوست
سر برکشد و از آن پس هیچ توبت را باز گشتن نه پذیرفته شود و هیچ کاری را فراز نگردد و ایمان آنکس
مبارک نبود [illegible] از پیش هیچ خیر ایمانی در آن روز نیاید و از پس [illegible]

سو نشد با او و خیری از کسب خویش نیابد آنگاه فرمود لا تَسْئَلُونی عَمّا یَکُونُ بَعْدَ ذٰلِکَ فَاِنَّهُ عَهِدَ
اِلَیَّ حَبیبی اَنْ لا اُخْبِرَ بِهِ غَیْرَ عِتْرَتی یعنی از حضرت پرسیدند از آنچه بعد از این خواهد شد پرسش مکنید از من
زیرا که عهد نموده است بمن حبیب و دوست من رسول خدا صلی الله علیه و آله که بغیر از عترت او
کسی را خبر ندهم نزال بن سبره با صعصعة بن صوحان گفت که مراد امیر المؤمنین علیه السلام از این
کلام چیست گفت دابة الارض کسی است که عیسی بن مریم از پی او نماز کند و او دوازدهم از عترت
و نهم از فرزندان حسین علیهم السلام است و اوست آفتابی که از مغرب خود طلوع نماید و در رکن و مقام ظاهر
میشود و زمین را پاک میگرداند و ترازوی عدل را میگذارد پس هیچ کس بر دیگری ستم نمی تواند کرد و کلام
[illegible] توبت بر گرداند و عملها ببرکت او مقبول است و بعد از آن دیگر توبه و قبولش انکار شود در

صفت دابة الارض

تفسیر صدقة المنهج مسطور است که دابة الارض از میان صفا و مروه بیرون آید و مؤمنان را از
ایشان و کافران را از یکدیگر جدا کند و در این هنگام تکلیف برخیزد و توبت قبول نشود و هیچ
عمل کسی را سودمند نباشد جز آنکه دابة الارض او را مسح نماید و هیچ منافق نباشد جز آنکه او را داغ
کند و در شب مشعر و مردمان بسوی منی شوند بیرون آید حضرت علی علیه السلام فرمود که [illegible] او را
دم باشد و محاسن داشته باشد و این خبر دلالت دارد که او از جنس بشر است و صاحب تحفة المجالس
نوشته است که در خبر آمده که [illegible] دابة الارض را از زمین بیرون کند چنانکه
ناقه صالح علیه السلام را از سنگ بیرون آورد آن دابه [illegible] و حدیث دارد که خروج دابه و طلوع
آفتاب از مغرب هر دو یک روز باشد و هر یک [illegible] از ابن عباس حدیث است
[illegible] ساعت اول آیات [illegible] طلوع شمس از مغرب و از نشانهای زمین خروج دابة الارض
و صفت او [illegible] گز دراز و چهار [illegible] پر [illegible] مرغان [illegible] دو
[illegible] داشته باشد و در [illegible] از او [illegible] خواهند او را [illegible]
مردمان [illegible] و در تفسیر کشاف مذکور است که سر دابة الارض مانند سر گاو است
و در عیون المعانی مذکور است چشم او چشم خوک و گوش او گوش فیل و شاخ او چون شاخ گاو کوهی
و گردن او مانند گردن شتر مرغ و سینه او چون سینه شیر و پهلوی او چون پهلوی [illegible]
و دنبه قوچ و قوائمش چون شتر و مانند مفصلهای او دوازده گز بذراع آدم علیه السلام [illegible] ابو هریره
گفته است دابة الارض را [illegible] هر [illegible] رنگ است و در
میان صفا و مروه یا کوه [illegible] است و یا بیابانی از بیابان تهامه و یا از [illegible]

برون آید

برون آید و در حدیث دیگر وارد شده است که از اعظم مساجد یعنی مسجد الحرام بیرون آید و در کتاب علامات
الساعات مسطور است که از رکن خانه کعبه بیرون شود و مردمان [illegible] و آفتاب [illegible]
کند و [illegible] شود و از پس سه روز سه یک او بیرون آید و از امیر المؤمنین علیه السلام مرویست که تا
سه روز [illegible] او بیرون نیاید و حسن گفته است که خروج او تمام نشود مگر پس از سه روز
و مرویست جز سر دگر [illegible] او بیرون نیاید و [illegible] آنست که تمام او بیرون آید و از مشرق
[illegible] آواز بلند بانگ برآورد که همه مردمان مشرق بشنوند و [illegible] از مغرب و شام و یمن
[illegible] عصای موسی و خاتم سلیمان علیهما السلام با او باشد [illegible] مؤمنان را مس کند در میان دو چشم
خاتم سلیمان [illegible] دو چشم کافر [illegible] سیاه شود و روی زمین [illegible]
جز آنکه سفید روی یا سیاه روی [illegible] مردمان [illegible] بنام و لقب نخوانند بلکه سفید روی
گویند ای بهشتی و سیاه روی گویند ای دوزخی و از ابو [illegible] انصاری روایت است که گفت
از رسول خدا صلی الله علیه و آله شنیدم [illegible] دابة [illegible] سه روز خروج [illegible]
مدینه بیرون [illegible] و در بادیه [illegible] در مکه بیرون آید و باز [illegible]
مردمان در مسجد الحرام بطواف [illegible] از [illegible] کعبه بیرون آید [illegible]
بنی مخزوم است و مردمان [illegible] و [illegible]
[illegible] و دیوانه [illegible] او [illegible] مانند ستاره درخشان [illegible]
[illegible] هر که او را [illegible] هر کس [illegible]
کند و نماز مشغول شود [illegible] نماز [illegible] از پشت او در آید [illegible]
[illegible] با مردمان [illegible] در [illegible] ایشان [illegible]
[illegible] کند و مؤمن را [illegible] زمین [illegible] و روایت است که
حضرت موسی علی نبینا و علیه السلام از خدا خواسته است که دابة الارض را بوی بنماید سه روز و شب
بیرون برآمد و در [illegible] خلقت [illegible] بشگفت موسی از دیدن [illegible] خدا را
بخواند تا بازگردد [illegible] و بعقیدت بعضی از محققین مراد از دابة الارض حضرت صاحب
الزمان صلوات الله علیه است و در خطبه البیان حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه مذکور است
که انا دابة الارض منم دابة الارض و سبب این تسمیه این است که دابه بمعنی [illegible]
الارض است یعنی حضرت [illegible] زمین [illegible] خروج او [illegible] در مکه

علامات الظهور

از پوشیده گاه خود بر فراید و در وقتی شتاب کرد و جهان بو جاطه کند در کتاب فصول المهمه در باب
علامات ظهور نوشته است که قبل از ظهور حضرت صاحب العصر والزمان صلوات الله وسلامه علیه نوشته آنست
خروج سفیانی و قتل حسنی و اختلاف بنی عباس در ملک و کسوف آفتاب در نیمه ماه رمضان و خسوف
ماه در آخر ماه برخلاف عادت و علامات و حساب ستاره شماران چه حساب ایشان چنان است که
خسوف قمر نمی‌شود در غیر دوازدهم یا چهاردهم یا پانزدهم ماه لاغیر و این خسوف برخلاف است چه شمس
و قمر به هیئت مخصوصه مقابل نیستند و کسوف شمس نمی‌شود مگر در بیست و هفتم و بیست و هشتم
و بیست و نهم و این نیز هنگام مقارنت شمس و قمر است به هیئت مخصوصه نزد اهل نجوم و از
جمله علامات ظهور طلوع شمس است از سمت مغرب و کشته شدن نفس زکیه است در میان
هفتاد تن از صالحان اهل کوفه و بریدن سر مردی از بنی هاشم است میان رکن و مقام و خراب
دیوار مسجد کوفه و نمودار شدن علمهای سیاه است از طرف خراسان و خروج یمانی و ظهور مغربی است
در مصر و تملک او شامات را و نزول ترک است در جزیره و نزول لشکر روم در رمله و طلوع
ستاره ایست در مشرق که روشن شود چنانکه ماه روشن است آنگاه منعطف گردد
چنانکه دو سر او بهم نزدیک شوند و سرخی است که در آسمان پدید آید و در آفاق در نگ نماید
و آتشی است که در مشرق ظاهر شود طولانی و در هوا سه روز یا هفت روز بماند و کندن و خلع
نمودن لشکر عرب است عنان ها را و ملک گرفتن ایشان است شهرها را و بیرون
آمدن ایشان از ملک عجم و کشتن اهل مصر امیر خود را و خراب شدن شام است و درآمدن
گردیدن سه علم است در آن و داخل شدن رایات قیس و عرب است بسوی مصر و رایات
لشکر کنده بسوی خراسان و درآمدن خیل عرب است تا که فرود آیند در حیره و در رسیدن
و پدید آمدن رایات سیاه است از طرف مشرق در آن سو و زیاد شدن آب فرات است
تا که فرو آب در کوچهای کوفه در آید و بیرون آمدن شصت تن دروغ زن است که تمامت
دعوی نبوت کنند و بیرون شدن دوازده نفر از آل ابوطالب است که هر یک خود را امام خوانند
و فرو شدن مردی بزرگ اندازه است از بزرگان عباسیان در آب و تو یک جسر بسوی کرخ در
بغداد و بر شدن باد سیاه در بغداد در اول روز و بودن تا بدانکه از آن بوقت در زلزله
بسیار آید از زور و خوف و بیم است که لشکر عراق را فرو گیرد و مرگی پراکنده است در
میان مردمان در آید و کاهیده شدن خواستها و نفسها و میوهات و نقص است در آن هنگام

در زمان آن است و در هنگام ظهور نیست علما هر شهر به کشتن رزار و فقها در افتند و گرد روی زر اعتبار
مردمان است و اختلاف میان قوم عجم و خون ریزی در میان ایشان و برخاستن بندگان است
از طاعت مولای خود و کشتن ایشان آقایان خود را آنگاه است که انقلابها بسیار
و قحطها و بلاها بسیار شود ظلم بر است و جهاد بسیار از جهت با بودن زمین لو ... مردان
زنده گردانند و برکات ظهور ... و هر آنچه علامات و بلیات از آنکه بگذارد
اعتقاد دارد ... تا ظهور المهدی علیه السلام ... از این علامات ظهور او
ابو ... در مکه معظمه با ... او ... و نیز از حضرت امیرالمؤمنین
علیه السلام مروی است که فرمود بَیْنَ یَدَیِ الْقَائِمِ مَوْتٌ أَحْمَرُ وَمَوْتٌ أَبْیَضُ وَجَرَادٌ فِی
حِینِهِ وَجَرَادٌ فِی غَیْرِ حِینِهِ کَأَلْوَانِ الدَّمِ فَأَمَّا الْمَوْتُ الْأَحْمَرُ فَالسَّیْفُ وَأَمَّا الْمَوْتُ
الْأَبْیَضُ فَالطَّاعُونُ یعنی در پیش روی حضرت قائم مرگ سرخ و مرگ سفید است و مردمان
بود و ملخ‌ها ... در هنگام و ملخ در غیر هنگام است چون رنگهای خون اما مراد بموت
احمر شمشیر تیز است و اما مراد بموت ابیض طاعون است و از حضرت امیرالمؤمنین
علیه السلام مروی است که فرمود قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ عَشْرٌ قَبْلَ السَّاعَةِ
لَا بُدَّ مِنْهَا السُّفْیَانِیُّ وَالدَّجَّالُ وَالدُّخَانُ وَالدَّابَّةُ وَخُرُوجُ الْقَائِمِ وَطُلُوعُ الشَّمْسِ
مِنْ مَغْرِبِهَا وَنُزُولُ عِیسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ وَخَسْفٌ بِالْمَشْرِقِ وَخَسْفٌ بِجَزِیرَةِ الْعَرَبِ
وَنَارٌ تَخْرُجُ مِنْ قَعْرِ عَدَنٍ تَسُوقُ النَّاسَ إِلَى الْمَحْشَرِ یعنی پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود
ده آیت است که قبل از رسیدن ساعت و هنگام قیامت ناچار است از پدیدار آید از جمله
خروج سفیانی و دجال و پدید آمدن دود و دابة الارض و خروج حضرت قائم سلام الله علیه و
بر آمدن خورشید از مغرب و فرود آمدن حضرت عیسی علیه السلام و فرو رفتن زمین
در مشرق و فرو رفتن و خسف شدن در جزیره عرب و بر آمدن و نمودار آتش است از قعر و تک
عدن ... و ... مردمان ... خبر ... از این ترتیب چنان معلوم شود که خروج دجال
قبل از ظهور آن حضرت است و به تقدیر که ... خروج ... نخست بر فراز کوه ... بود
آواز ... در ... چنانچه ... همه خلایق از مشرق تا مغرب بشنوند ... و دیوان
... بشنوند و سه روز و یک نیمه ... روز بر فراز آن کوه ... در ... اوراق
... و از کوه ... و بر خر خویش ... بر ... و آن ... بدوش ... داود ... بر

دست و پایش تا زانو سیاه و لاغر است و میان دو گوشش هفت میل فاصله و هر یک
زرع است و بلندیش از زمین هفت زرع و درازیش یک فرسنگ و هر قدمش یک میل
و در میان دو گوشش کوی حفر گشته و دو شعب بر آن برنشسته و عصائی از نقره دارد و درازیش یک
فرسنگ بدست گیرد و گاهی کر را از هر موی خویش نغمه و سازی تازه و خوش سر دهد و یک کوه از گوشت
از نور برداشته و بر یکی رود روان بود و در چشم بسته گان باغی آراسته و پیراسته نماید و از گونه خوردنیها
دیوها آنکه بهشت و آتش برداشته بهشت و آتش بلا است نام کند و از بحر جیش کوه مرگ
و از آتش تا قیه و تا روزگرد دم دم اجشه و حشرات زمین و گوناگون رنج و شکنج بر سر آن بلا
از نغ خواند و با آوازی دراز و بلند ندا کند منم خدای بزرگ و پروردگار بدبخت هر کس ندانسته
پیرو او شود و بر او بگرود او با آبشار گنج و به انواع نعم رسد و حشم و خدم گیرد و هر کس سر از فرمان او پیچد
بدو رنجش در افکنند زندانها و زنجیرها ایشان بود و در کشته و هم بسر از مردمان که او را
دروغ زن و بدکیش میدانند از آن قحط و غلا و رنج و ابتلا گرفته و مستمندان دل به بهشت
او پیوند گشته و فطرت او را بطاعت خویش خرسند سازد و گروه دیگر را بعضی از زر خرد و خوشه
عین و دوزخ هوا بهار راه گم گشته اند و در ایمان ثابت باشند از نعم جاوید گذرند و بر آن مجرد و حاجات
او جز با آن آورده از آن و زنده کند اندرون مردگان در چشم خویش و دندان و باز گفتن از آن ابلیس
و دفن مردگان یکباره در تیه ظلمت شده و کوه کران آن بطالت گیرد و در سرا و آتش فرا هم آورند که
اندک شتر و هم جهان جانب او برآن و تازان گشته و در اندک روز تمامت جهان بود در نوردد
و در زیر رایت طاعت در آورد مگر مدینه مشرفه و مکه معظمه و بیت المقدس که چون خواهد داخل
مدینه شود خدای فرشتگان را بفرستد تا حربهای عذاب بروی حمله برند و چون بماند ملکها
بزداه او بود در مکه و با آنها شکافت بیاید رهبر مکه کند تا خانه کعبه بود در آن نیز چون ممکن نشود
شود حضرت عیسی از آسمان بحضرت صاحب زمان صلوات الله علیهم اجمعین فرود آید و امام در نماز
نماز بند و آنحضرت بحضرت عیسی گوید پیش ایست تا از پی تو نماز بایستیم عیسی گوید بلکه تو بر
امت محمد صلی الله علیه و آله پیشوا و امامی پیش ایست تا از پی تو بایستیم و تو امام و حجت خلائقی
هم از عقب تو نماز گذاریم پس آنحضرت امامت فرماید و حضرت عیسی و تمامت مؤمنان
از پی او نماز در ایستند و از پس نماز حضرت عیسی بفرمان آنحضرت راه بر عقب دجال گیرد تا آن
حربه که از آسمان آورده او را بکشد و در روایت است که حضرت عیسی بر دری حمله زند و دجال

فرار نماید و کوه کاروان چهار زمین لرزان دهد و او را بکشد و حضرت عیسی علیه السلام برید
و او را بکشد و در بعضی روایات شده و در روایت است که حضرت صاحب الامر او را بکشد و
دار در افکند و او را بحر کان پس از کشته شدن آن ملعون آن حضرت با لشکر خود بر سپاه
او حمله برد و یک جمله بتیغ بی دریغ مقتول سازد و هر کس فرار کند و در پناه دیوار و درخت پنهان شود
بفرمان خدا آن درختان بزبان آیند و او را نشان دهند و هلاک در اندازند که ای مرد یکی از ایشان در اینجا
پنهان است و شنیدنی کیهان از جمله آنها آنکه نیز از عبدالله بن عمر روایت است و او از حضرت
پیغمبر صلی الله علیه و آله که پس از فراغت از نماز برخاست و با اصحاب سوی در بیت خدیو سرای
رسید در وی فرمود ابن صیاد بیرون شد و عرض کرد یا اباالقاسم چه خواهی فرمود ای ام عبدالله که حضرت
پیغمبر صلی الله علیه و آله با زنی عرض کرد از چیزی در دل من سر از شعله گفتی بود دیدم او را بعطیفه فرو
ابر پیچید در نخل است پس زال گفت ای ملعون باش که حضرت محمد صلی الله علیه و آله
حضور یافته و او را بخواند آن حضرت فرمود اشهد ان لا اله الا الله و انی رسول الله
آن ملعون گفت تو باید امر از من بپذیری که آنحضرت او را ببرد در همان هنگام اصحاب
پاید او را برفراز درخت دیدند و از پیغمبر چیزی نخواند و پیروزی با او گفت تخت خدای او از
درخت زیرا که آن پیغمبر صلی الله علیه و آله ظاهر شده که گشته شد و حضرت رسالت کلمه
کلمات بزبان مبارک براند و جوابی با او شد از زمین با ابن صیاد گفت غفران بود و
صدای مرکب خود آواز کلاغ و همان گفتگو روز پیش گفت آن حضرت فرمود
دور باش که تو را طاقت است و بآرزوی خود نرسی و هر چه در علم تقدیر گذارش یافته از تو عجب
خواهد آمد و چند پرسید از آن حضرت با اصحاب خروج فرمود فرمان آن زن بود
از رحمت خدا دور شد لکن او گردن نهد و نخواهد بود پیغمبری که آدم را آفریده است و در روز
آخر فرموده خدا فرستاد هیچ پیغمبری بجهان نفرستاد مگر آنکه قوم او را از دجال بیم داده است
و لکن دو این است امر او نگفت فرمود او خروج خواهد کرد در حرمین نوار خواهد بود
و عفی هیبت و گوش او یکی میان شب خواهد داشت و بهشت و دوزخ خود همراه
او خواهد داشت و آب همراه او سر خواهد گرد و بیشتر پیروان او یهود و زنان و اعراب
باشند و در تمامت آفاق گوش خواهد کرد جز مکه و مدینه و قدس که جز من نخواهد
رسید و او با رنجم الا علم خواهد گفت هر کس امر او برکس مشتبه گردد بداند خدای عز

۱۰۳

جلاله و عظم برهانه اعوذ [illegible] و بزرگ [illegible] آمد ابو [illegible] علیه الرحمه از [illegible] انی قد [illegible]
بر همین مضمون است از محی الدین و صاحب فتوحات در کتب خود از طول بقا و غیبت و دجال و خروج او در آخر
زمان شرح میدهند و بعد از ذکر اینها از بقا و غیبت و ظهور صاحب الامر و الزمان با این همه
احادیث منصوصه و اخبار مأثوره از حضرت رسالت و [illegible] و اهل بیت عصمت پناه سلام الله
علیهم استبعاد [illegible] ثم [illegible] و ذهن ناشی جز تعصب و عناد و اطفاء نور الهی و دشمنی با حضرت رسالت
پناهی صلی الله علیه و آله چنانکه ملاحده و نصاری و [illegible] معجزات و دلایل رسول الله که [illegible] ثابت و صحیح باشد
[illegible] از امام محمد باقر علیه السلام روایت کرده است که فرمود قائم آل محمد [illegible] تمامت زمین
خواهد [illegible] و سیصد و [illegible] مانند اصحاب کهف در خواب [illegible] و فردای آن
شرق و غرب زمین سوار [illegible] از بیم آنحضرت دین جز دین محمد صلی الله علیه و آله
[illegible] و از جمله علامات قیام قائم علیه السلام [illegible] است که در شب بیست و سیم رمضان منادی
[illegible] قائم آل محمد [illegible] که الحق مع علی و شیعته و در آخر همین روز منادی شیطان بانگ برکشد الحق مع
عثمان و شیعته آنگاه [illegible] در ایمان متزلزل هستند [illegible] بانگ گمراه [illegible] در ایمان با یقین و ثبوت
روز گذشته و از احادیث و اخبار مسلم [illegible] از [illegible] است برای ظهور [illegible] و آن حضرت در
میان رکن و مقام ظاهر و جبرئیل علیه السلام با آن حضرت ظاهر و شیعیان او در حضرتش [illegible]
عدد [illegible] سیصد و سیزده [illegible] از اطراف جهان در حضرتش انجمن شوند از جمله چهار تن پیغمبران عیسی بن مریم از آسمان
بام خانه کعبه فرود آید و از [illegible] ادریس و حضرت خضر علیهم السلام باشند و چهار تن از فرزندان
حسن بن علی و دوازده تن از فرزندان حسین بن علی علیهما السلام هستند و دیگران از دیگر [illegible]
فراهم شوند [illegible]
یک [illegible] امام علیه السلام [illegible] انگشتر حسن بن علی علیهما السلام [illegible] که [illegible]
بر [illegible] انگشتر حسین بن علی علیهما السلام [illegible] انا [illegible] در [illegible]
روز پنجشنبه ظهور نماید در روز آدینه هنگام نماز [illegible] خروج [illegible] ذوالفقار حیدر کرار در کمر و زره جعفر
طیار در بر [illegible] پیغمبر [illegible] رایت [illegible] اکملت
لکم دینکم و اتممت علیکم نعمتی و رضیت لکم الاسلام دینا بر درفش دوم نوشته یوفون بالنذر و
یخافون یوما کان شره مستطیرا بر علم سوم نگاشته لا اله الا الله محمد رسول الله علی
ولی الله و وصیه و [illegible] رسول الله الحسن و الحسین و [illegible] در حضرت صاحب

علیه السلام

علیه السلام [illegible] باخویش برگیرد و سنگی را که حضرت موسی علیه السلام با خود
همراه داشت برشتری بار کند و آن حضرت بهر منزل فرود آید از آن سنگ چشمها جوشیدن گیرد
هر گرسنه و تشنه از آن آب [illegible] سیر و سیراب گردد تمامت لشکریان و چهار پایان [illegible]
کافی [illegible] به نجف اشرف در آید و عصای موسی بدست آنحضرت [illegible] و آن معجزه است در
روزگار موسی علیه السلام از آن هویدا شدی [illegible] نیز پدیدار شود بلکه تمامت
معجزات انبیاء عظام علیهم السلام از آنحضرت آشکار آید و از جانب خدای بنصرت مؤید شود و زمین در
زیر قدم مبارکش نوردیده شود و گنجهای خود [illegible] و آوازه دولت آنحضرت در شرق
و غرب فرارسد و خدای جهان دین او را بر دیگر ادیان سلطان [illegible] نخست سخن بر زبان
مبارکش بگردد بقیة الله خیر لکم ان کنتم مؤمنین است پس انا بقیة و خلیفته و حجته علیکم است
دیگر کسی [illegible] مگر بدین نوع السلام علیکم یا بقیة الله فی الارض و در روی زمین
جز پروردگار [illegible] از حضرت صادق علیه السلام مرویست که فاصله در میان
قتل نفس زکیه و خروج قائم [illegible] افزون نیست و نیز [illegible]
در رحبه کوفه [illegible] بانگ کند هر کس [illegible] از شیعیان علی علیه السلام [illegible] هزار درهم
[illegible] هزار درهم
بگیرد [illegible]
باشند [illegible]
[illegible] حضرت صاحب الامر
بر اسب ابلق سوار [illegible] کوفه نزول [illegible] لشکر او [illegible] هزار تن [illegible]
[illegible] لشکر آنحضرت [illegible]
[illegible] لشکرگاه آنحضرت است [illegible]
هزار تن در لشکر او [illegible] قرآن [illegible] و آن حضرت [illegible]
[illegible] حسن و شجاعت حسین و [illegible] زین العابدین صلوات الله علیهم [illegible]
[illegible] و نیز از آن حضرت علیه السلام مرویست [illegible] از فرزندان [illegible] از حضرت
صاحب الامر علیه السلام در طلب معجزه [illegible] حضرت الیاس [illegible]
و امام علیه السلام [illegible] آب [illegible]

رهسپار شود و سوزش ترک گردد و آن ملعون که در چاه کرده است و آن کردار چاه کرده است و آنحضرت آبرو
فرمان دهد او را بکشند و بعضی دزد در آب زنده بشود فریاد کند این است مکافات آنکس که او امام زمان را
انکار نماید تمام مردی است از صفاهان که از او معجزهٔ ابا ابراهیم خلیل علیه السلام طلب نماید و آن حضرت
فرمان دهد آتش بزرگ برافروزند و این آیت مبارکه تلاوت نماید فسبحان الذی بیده ملکوت کل شیء
والیه ترجعون و در آتش اندر رود بی‌آسیب بدر شود و آن رانده که این کردار حرامزاده است امام علیه السلام
آتش حکم کند آتش او را بسوزاند و آن خوار کند این است جزای آنکه امام عصر را منکر شود تسیم که از
مردمان فارس چون عصای موسی بود آنحضرت بنگرد که معجزهٔ موسی علیه السلام را از تو بخواهم آن حضرت
همان آیت را بگوید و القی عصاک فاذا هی ثعبان مبین و عصا را بیفکند و اژدهائی بزرگ شود
و آن مرد را بگیرد که این چه کرده است و کردار چه کرده است بفرمان امام عصا او را به دهن کشد و سر او کوبد
بر فرمان در که این است بادافراه آنکه معجزه را جادو خواند و جادوگر نام کند پنجم مردی است از اهل
آذربایجان انجوانی در دست گیرد و آن حضرت را گوید که معجزهٔ عیسی را از تو خواهم اگر تو امامی مرا این
دعا کنی این انجوان بجان آید امام دعا کند و انجوان بجنبد تا گوید که ای امام معصوم بزار است مرا که
در عذاب گرفتارم و به رستم امید رستگاری دارم فرمایید که انجوان تا عذاب از او برگیرد آن ملعون
ایمان نیاورد و بفرمان امام او را بر دار زنند و بعض روز بر فراز دار آواز در اندازد جزای آنکه
معجزهٔ امام علیه السلام را منکر شود و انکار کند این است ششم منکر را از راه ایمان بکشد که آهن در جنگ
حضرت داود نرم میگشت اگر بدست تو نیز نرم شود تو امامی پس امام علیه السلام آهن را نرم
نماید آن مرد به انکار خویش بماند آن حضرت صلوات الله علیه عمودی در گردن او اندازد
تا بسته داد و فریاد کند هر کس امام حق و پیشوای راستی را منکر شود چنین بادافراه بیند
هفتم یکی از بزرگان کیان کارد بر گلوی اسمعیل علیه السلام کارگر نشد و من این کار را معجزهٔ او
میدانم اگر در دست تو نیز ظاهر شود به امامت تو اقرار کنم امام علیه السلام دشنه بدو دهد تا
بر حلق او کشد و او هرچند بکوشد آن کارد را بهیچ گونه بر گلوی او کارگر نشود
و آن ملعون از خشم کارد را بر زمین زند بفرمان امام آن کارد بجنبد و گلوی او
ببرد هشتم یکی از اعراب از آن جناب در طلب ایمان معجزهٔ جدش محمد مصطفی صلی الله علیه
و آله شود آن حضرت شیر را بخواند و به امامت خویش گواهی خواهد شیر سر بر زمین نهد
[illegible] بزبان فصیح بنیاد بر حقیقت امامت آنحضرت ادای شهادت دهد

بازنید و آن عمودی از پس شاهدست این معجزه را نیز چون کار دیگر نکرده است آن شیر او را بدران کند که هرگز
و او هم ناله و فریاد برآورد هرکس معجزهٔ صالح علیه السلام را منکر شود پس ایشان خونی است و در انجام جنگ آن شتر
پاره پاره شود زیاده بر [illegible] که از حضرت امام رضا علیه السلام والتحیة والتسلیم رسیده صاحب امر
تو بی فرمود آری اما نه آن صاحب امری که زمین را که آکنده از ستم شده پر از عدل نماید و چگونه
من باشم با این ناتوانی و سستی بدن و درهم شکستگی چنانکه قائم کسی است که چون خروج فرماید در سال
پیران و روی جوانان و با نیرو و قوت باشد اگر دست به بزرگترین درختی بر روی زمین است
دراز کند از بیخ و بن برآورد و اگر بکوهی بانگ در اندازد چنان بر هم گیرد که سنگهایش از هم
پاشیده شود با او هم عصای موسی و انگشتر سلیمان باشد و او از فرزندان من است و او غیبتی است
چندانکه خدای خواهد و از دیدگان مردم مستور خواهد بود از تهیه و بر گزیدگان رحمت و بر
کافران عذاب بنی و زمین را از نور روی خویش نورانی فرماید و میزان عدل در میان خلق
نهد و هیچکس ستمکاری نتواند کرد و اشرقت الارض بنور ربها و زمین و پستی و بلندی
از آن خدا در افکنده است که منادی [illegible] الا ان حجة الله قد ظهرت عند
بیت الله فان الحق معه و فیه [illegible] و بر یقین باز داند که حجت خدا در خانهٔ خدا ظاهر
شده [illegible] مفضل بن عمر که از حضرت امام جعفر
صادق علیه السلام پرسیدم که آیا از برای مردمان انتظار ظهور و فرج او را هنگامی معین داریم
خدای را خواسته است از زمان ظهور وقت معین نداده است بلکه حق تعالی امر قیام ساعت
در قرآن مجید پوشیده فرموده هیچ در باب قیام آنحضرت نازل نشده است و هر کس زمان ظهور مهدی را وقت
معین قرار دهد خود را در علم غیب با خدا شریک گردانیده و دعوی اطلاع بر اسرار خدا نموده پس
مفضل گفت ای مولای من چگونه خواهد بود ابتدای ظهور آنحضرت فرمود به خبر ظاهر گردد و امرش در
عالم بلند و امرش هویدا گردد و ندا در آید که آن بهم و کنیت و نسبش ندا کند آنگاه حجت بر
او بر خلق تمام شود بآن حجتی که بر آفریدگان لازم کرده ایم و قصه های احوال او را
نام و نسب و کنیتش را بر جمیع مردمان آشکار نمودیم نام و کنیتش نام و کنیت
جد او است و انتم مردمان بگویند ما نام و کنیتش را ندانیم پس خداوند او را بر تمامت
جهان غالب فرماید چنانکه پیغمبرش را وعده فرموده که لیظهره علی الدین کله ولو کره المشرکون
یعنی خدای پیغمبرش را فرستاد با هدایت و دین حق تا آن را بر تمامت دینها غالب گرداند

ظهور و [illegible]

۱۰۴ واگر چند مشرکین را کراهت آید و دیگر فرموده وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ
لِلَّهِ یعنی قتال کنید با کافران تا آنکه در روی زمین فتنه کفر نباشد و همه دینها دین الهی از ادیان خدای باشد آنگاه فرموده
شود که نشانه ای مفضل چون حضرت صاحب الامر علیه السلام هویدا شود از جمیع ملتها و دینها اختلاف برطرف شود و همه
دینها یک دین حق برگردد و از هیچکس جز دین حق و آئین اسلام پذیرفته نشود چنانکه خدا فرموده
وَمَنْ يَبْتَغِ غَيْرَ الْإِسْلَامِ دِينًا فَلَنْ يُقْبَلَ مِنْهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ یعنی هر کس جز
دین اسلام دینی بجوید هرگز از وی مقبول نیفتد و بدیگر جهان در شمار زیانکاران است مفضل پرسید
حضرت صاحب زمان در روزگار پوشیدگی با که سخن خواهد فرمود با که صحبت خواهد داشت فرمود
با ملائکه و مؤمنان از جن و امر و نهیش بسوی آنان میرسد و نایبان آنحضرت بسته صدور خواهد بود
بر شیعیانش برسانند گفت خدای ای مفضل گویا نگران هستم حضرت صاحب الامر را که داخل مکه
شود در حالتیکه برد رسول خدا صلی الله علیه و آله در بر و عمامه زردی بر سر و دو نعلین حضرت رسالت
در پای و عصای آنحضرت در دستش و بزی چند در پیش روی داشته باشد تا نشناسندش و تنها بسوی بیت
تنها و بیرفیق جانب خانه کعبه گیرد و چون شب درآید و مردم بخواب درآیند جبرئیل و میکائیل و صف
از پس صف از فرشتگان بروی فرود آیند و جبرئیل عرض کند ای مولای من قول تو پذیرفته
و امر تو روان است پس آنحضرت دست بر چهره مبارک کشد و گوید حمد و ثنا خدای را که
راست نمود وعده ما را و بر ما نهاد زمین را و اینک بمیراث گذاشت تا هر جا که خواهیم
قرار گیریم و نیکو مزد و اجر است مزد کارکنان را پس در آن هنگام قبله قرار آنحضرت در میان
رکن حجر الاسود و مقام حضرت ابراهیم علیه السلام بایستد و با آواز بلند آواز کند ای گروه نقبا
و ویژگان و آنان که خدای قبله ایشان نمود از برای فرج پیش از هویدا شدن من ابر روی زمین ذخیره
نهاده است بسوی من آئید پس خدای آواز آنحضرت بسوی ایشان برساند بهر کجای جهان اندر بسته
و از باختر تا خاور گیتی بهر حالی که باشند بشنوند و همه یکباره بسوی آنحضرت گرایند بیک دیده
زدن نزدیک آنحضرت در میان رکن و مقام حضور یابند پس عمودی از زمین بسوی آسمان
از نور برشود هر مؤمن و گرونده ای بر روی زمین بهره از روشنی بیند و آن روشنی در میان
خانهای مؤمنان درآید و خاطرهای ایشان بدان خرسند گردد اما ندانند که قائم آل محمد صلوات الله
علیه و آله آشکار شده است و چون بامداد شود سیصد و سیزده تن به بطن الارض و زمین در بر آنحضرت
از اطراف عالم که بخدمت آنحضرت شتافته بودند در حضورش ایستاده باشند پس آنحضرت پشت

بکعبه دهد

بکعبه دهد و دست مبارک مانند دست موسی علیه السلام برگشاید و جهان سراسر فروغ بخشد و فرماید
هر کس با این دست بیعت کند چنان است که با خدای بیعت کرده باشد و نخستین کس که دست مبارک
ببوسد و بیعت نماید جبرئیل باشد پس دیگر فرشتگان آنگاه پاکزادان جن پس از آن سیصد و سیزده
نفر از نقبا بیعت کنند حضرت چون مردم مکه از شناخت این حالت زبان پرسنده
این شخص کیست و در سوی مکه آشکار شده و کدام کسان اند که با وی بیعت گرائیده اند
برخی گویند وی همان دارای گله است و برخی گویند بنگرید آیا کسی از یارانش را میشناسید
گویند نه مگر چهار تن از مردمان مکه و چهار تن از مردمان مدینه فلان و فلان را بازدانیم و این
بیعت در آغاز فروغ خورشید افتد و چون خورشید برآید بانگ زننده از پیش قرص آفتاب آواز
کند بانگ در افکنده آفریدگان آنکه در زمین و آسمانند بشنوند ای گروه آفریدگان این مهدی آل
محمد است و بنام و کنیت جدش او را بخوانید و با حضرت امام حسن او را نسبت داده
و اجداد امجادش تا آنحضرت امام مظلوم ابو عبدالله الحسین بن علی علیهم السلام تا با او
پس با او بیعت کنید تا هدایت یابید و از فرمان او سر بر متابید که گمراه گردید
تحقیق گروهی او را اجابت آرند فرشتگان پس مؤمنان و پاکزادگان
جن پس سیصد و سیزده تن نقبای آنحضرت همه بگویند شنیدیم و اطاعت کردیم و هیچ
هیچ شنوائی و صاحب گوشی از آفریدگان نماند جز آنکه آن ندا را بشنود پس خلایق
از شهرها و بیابانها و دریاها بسوی آنحضرت روی آورند آنگاه هنگام فرو رفتن خورشید از سوی
مغرب شیطان بانگ در افکند پروردگار شما در وادی یابس آشکار شده است
و از فرزندان عثمان بن عنبسه از فرزندان یزید بن معاویه است با او بیعت نمائید تا هدایت
یابید و مخالفت نکنید که گمراه گردید پس فرشتگان و جن و نقبای او سخن وی را تکذیب نمایند
و بیقین او را شیطان خوانند و گویند شنیدیم گفتیم و دریافتیم پس هر کس شک و ریب
داشته و کافر و منافق باشد بآن آواز ابلیس از راه هدایت بیرون شود و حضرت
صاحب الامر در روز دیگر پشت بکعبه دهد و فرماید هر که خواهد نظر نماید بآدم
و شیث و نوح و سام و ابراهیم و اسمعیل و موسی و یوشع و عیسی و شمعون پس بمن نگرد
همانا منم که جامع ایشانم و هر که خواهد نظر نماید بمحمد و علی و حسن و حسین و ائمه از
ذریت حسین علیهم الصلوة والسلام پس بمن نظر کند و آنچه خواهد از من بازپرسد علم همه

ترو فزون است از آنچه ایشان مطلع شده‌اند و خبرها شنیده‌اند من خبر می‌دهم و هر کس کتب آسمانی
و صحف پیغمبران مختلفه را می‌داند از من بشنود پس شروع فرماید و صحف آدم و شیث علیهما السلام
چنان بخواند که امت آدم و شیث گویند که بخدا صحف آدم و شیث این است و هیچ تغییر
در آن راه نیافته و تلاوت فرماید از آن آنچه نشنیده‌ایم پس از آن صحف نوح و صحف
ابراهیم و توراة موسی و انجیل عیسی و زبور داود علیهم السلام را قرائت فرماید و علمای آن ملل
جمیع گواهی دهند که این است آن کتب بدان صورت که از آسمان فرود آمده است
و تغییر نیافته است و آنچه از ما فوت شده و ما زیاده بود همه را بر خلق پس بخواند
قرآن را چنانکه رسول خدا صلی الله علیه و آله فرموده گوید بی‌هیچ تغییر و تبدیل چنانکه در دیگر
قرآنها تغییر داده‌اند در آن هنگام شخصی بخدمت آنحضرت رسیده که رویش بسوی پشت گردیده باشد و گوید ای سید
من منم بشیر مرا فرشته از فرشتگان مأمور ساخته که بخدمت تو بیایم و ترا از هلاکت لشکر سفیانی
بشارت دهم پس آنحضرت از او حال خود و برادرش سؤال فرماید او گوید من
و برادرم در میان لشکر سفیانی بودیم و دنیا را گرفتیم از دمشق تا بغداد و نیز کوفه و مدینه را
خراب کردیم و منبر را در هم شکستیم و استران ما در مسجد مدینه سرگین افکندند پس بیرون شدیم و عدد لشکر
سیصد هزار تن بود و اراده بودیم که خانه کعبه را خراب کنیم و اهلش را بقتل رسانیم
چون در بیابان بیدا که در حوالی مدینه طیبه است فرا رسیدیم در آن شب فرود آمدیم ناگاه صیحه از آسمان
در رسید که ای بیدا نابود کن این گروه ستمکاران را پس زمین بشکافت و تمامت آن مردمان را
با چهارپایان و اموال و اسباب فرو برد و اثری و خبری بر پشت زمین برجای نماند جز من و برادرم
ناگاه فرشته بسوی ما در رسید و روی ما را بسوی پس گردانید چنانکه نظر می‌کنی و با برادرم گفت ای نذیر بسوی
سفیانی ملعون در دمشق شو و او را بترسان بآنکه مهدی آل محمد صلی الله علیه و آله ظاهر شده و خبر کن
او را خدای سبحانه و تعالی چگونه سپاه او را نابود گردانید و با من گفت ای بشیر بحضرت مهدی
در مکه معظمه ملحق شو و آنحضرت را بهلاکت ظالمان بشارت ده و بدست او توبه کن که توبه
ترا قبول خواهد نمود پس آن حضرت دست مبارک بر روی بشیر بمالد و با آنحضرت بیعت
نماید و در لشکر آنحضرت باشد مفضل از حضرت صادق علیه السلام پرسید ای سید من فرشتگان
و جنیان در آن زمان بر مردمان آشکار خواهند شد فرمود آری بخدا ای مفضل
و با ایشان گفتگو خواهند کرد چنانکه مردی با اهل و یاران خود صحبت دارد مفضل پرسید که ملائکه و جن

با او خواهند بود

با او خواهند بود فرمود بلی والله ای مفضل و آن حضرت با آن گروه فرود خواهند آمد در زمین هجرت
ما بین نجف و کوفه و کنار فرات در آن وقت چهل و شش هزار از فرشتگان و شش هزار از جن
و در روایتی چهل و شش هزار از جن و خدای تعالی بآنها او را نصرت دهد و آن لشکر بر تمامت جهان
ظفر خواهند یافت مفضل پرسید که آن حضرت با اهل مکه چه خواهد کرد فرمود نخست ایشان را بحکمت
و موعظه نیکو بحق دعوت خواهد نمود و چون دعوتش را اطاعت کنند کسی را از اهل
بیت خود بر ایشان خلیفه کند و پس از آن بمدینه طیبه رود مفضل عرض کرد با خانه کعبه
چه کند فرمود بنحوی که حضرت ابراهیم و اسمعیل علیهما السلام بگذاشته بنا بنهد و آثاری که خلفای
جبابره از ظلم و عدوان در مکه و مدینه و عراق و دیگر اقالیم برافکنده و مسجد کوفه را
ویران کند و از اساس اولش بنا خواهد نمود و قصر کوفه را خراب خواهد کرد زیرا که بنا کننده
او از درگاه خدا رانده شده است مفضل پرسید در مکه معظمه اقامت خواهد نمود فرمود
نخواهد نمود ای مفضل بلکه کسی از اهل بیت خود را در آنجا جانشین کند و چون از آنجا بیرون
آید اهل مکه خلیفه او را مقتول خواهند ساخت پس حضرت نوبت دیگر بسوی ایشان معاودت
خواهد نمود و ایشان با گریه و زاری بخدمت آن حضرت آمده تضرع و زاری خواهند نمود و خواهند
گفت ای مهدی آل محمد توبه کردیم توبه ما را بپذیر پس آنحضرت ایشان را موعظه نماید
و پند دهد و از عقوبات دنیا و آخرت ترساند و از مردم مکه کسی را بر ایشان والی
کند و بیرون آید و جماعت دیگر آن والی را مقتول سازند و آنحضرت یاری از یاوران
خود را از جن و نقبا بسوی ایشان فرستد و ایشان را گوید آئین حق بر گزینید
و هر کس ایمان آورد و بحق گراید او را ببخشید و هر که نگرود بقتل رسانید و جمعی
آنحضرت بسوی مکه باز گشته از صد تن یک ایمان نیاورد بلکه از هزار تن یک نفر مؤمن
نشود مفضل عرض کرد ای مولای من خانه حضرت مهدی و محل گرد آمدن مؤمنان
کجا خواهد بود فرمود تختگاه آنحضرت کوفه و مجلس آن کنار دیوان مسجد کوفه و محل
جمع بیت المال و قسمت غنیمتها مسجد سهله خواهد بود و موضع خلوتش نجف اشرف مفضل
پرسید جمیع مؤمنان در کوفه خواهند بود فرمود بلی والله هیچ مؤمنی نباشد جز آنکه در کوفه
یا در حوالی کوفه جای داشته باشد و دلش بسوی کوفه گرایان باشد و در آن روزگار بهای
جای خفتن یک گوسفند دو هزار درهم است و وسعت شهر کوفه به هجده فرسنگ رسد

و نهرهای کوفه بکربلای معلی اتصال جوید و خدای تعالی بنا می‌کند بجای آن که پیوسته محل آمد و شد ملائکه
و مؤمنان باشد و خدای آن زمین مقدس را بلند مرتبه کرده است که خداوند از برکات
و رحمتها در آن قرار داده اگر مؤمنی در آنجا بایستد و خدا را بخواند هر آینه خداوند یک دعای
او بهزار مانند دنیا بود باو کرامت کند آنوقت حضرت صادق علیه السلام آه بر کشید و فرمود
مفضل بقعه‌های زمین با یکدیگر مفاخرت کردند کعبه معظمه بر کربلای معلی فخر کرد خدای تبارک و تعالی
وحی فرو فرستاد ای کعبه خاموش باش و بر کربلا افتخار مکن چون آن بقعه مبارکه است که در آنجا
ندای انی انا الله از شجره مبارکه بموسی رسید و آنتپه مکانی بلندی است که مریم و عیسی در آنجا جا
دادیم و در موضعی است که سر مبارک حضرت ابی عبدالله را در آنجا شستند در همان موضع
حضرت مریم حضرت عیسی روح الله را بهنگام زادن غسل داد و خود در آنجا غسل کرد و آن
بهترین بقعه‌هاست که حضرت رسالت صلی الله علیه و آله از آنجا عروج فرمود و خیر و برکت
فراوان از برای شیعیان ما در آنجا ظاهر و هویداست بهنگام ظهور سعادت ظهور حضرت قائم
علیه السلام مفضل عرض کرد ای سید من حضرت مهدی دیگر بکجا میل فرماید فرمود بسوی مدینه
جدم رسول خدای صلی الله علیه و آله و چون وارد مدینه شود از وی امری عجیب بظهور
رسد که موجب سرور مؤمنان و ذلت کافران شود مفضل پرسید آن امر چیست فرمود
چون بقبر مطهر جد بزرگوار خود رسد گوید ای گروه آفریدگان این قبر جدم رسول خدا است
گویند آری ای مهدی آل محمد صلی الله علیه و آله گوید اینها کیانند که با او دفن کرده‌اند
گویند دو مصاحب و همخوابه او ابو بکر و عمر پس آنحضرت در حضور مردمان از روی
مصلحت پرسد ابو بکر کیست و عمر کیست و بچه سبب ایشان را بدین از میان آفریدگان
با جدم در اینجا دفن کرده‌اند و گاه باشد که دیگری بوده در اینجا دفن شده مردمان عرض
کنند ای مهدی آل محمد جز ایشان کسی در اینجا مدفون نیست ایشان را در اینجا از برای
آن دفن کرده‌اند که خلیفه رسول بودند و پدر زنان آنحضرت صاحب الامر علیه السلام فرماید
که آیا کسی هست که ببیند ایشان را گویند بلی ما بصفت میشناسیم باز فرماید که آیا
کسی شک دارد در اینکه ایشان در اینجا مدفون هستند گویند نه پس بعد از سه روز فرماید
که دیوار را بشکافند و هر دو را از قبر با همان صورت بیرون آورند آنگاه فرماید
کفن ایشان را باز کنید و ایشان را بر درخت خشک محکم کنند و از برای آزمایش

مردمان

مردمان آن درخت سبز و برگدار و ثمردار شود و گروهی از دوستان ایشان گویند بخدا
اینست شرف و بزرگواری و ما بدوستی ایشان رستگار شدیم و چون این داستان پراکنده شود هر که
در دل باندازه دانه‌ای دوستی ایشان داشته باشد حاضر شود و منادی از طرف حضرت صاحب الامر علیه السلام
ندا کند هر که این دو مصاحب و همخوابه پیغمبر خدای صلی الله علیه و آله را دوست میدارد از میان مردم
بیکسوی بایستد و مردمان دو گروه شوند دوستان و لعنت کنندگان و آنحضرت بدوستان ایشان
فرماید بیزاری جوئید از ایشان و گرنه بعذاب خدای گرفتار شوید ایشان در پاسخ گویند ای مهدی
آل محمد ما پیش از آنکه بدانیم ایشان را در نزد خدا این قرب و منزلت است بیزاری نجستیم اکنون
چگونه با اینهمه پایه و کرامات بیزاری جوئیم بلکه از تو و هر کسی بتو گرویده و آنکس که بایشان
ایمان نیاورده و از آنکس که ایشان را بیرون آورده و بر دار کشیده بیزاریم پس حضرت قائم
صلوات الله علیه باد سیاه طوفان دهد که بر ایشان بوزد و همگی [illegible] و آن وقت شود
که نیز دو را فرود آورد و باذن خدا زنده گرداند و مردمان را فراهم سازد و هر چه از ایشان از آغاز
جهان تا انجام روی داده بر ایشان برشمارد یک بیک باز نماید و ایشان را بمکافات رساند مفضل
عرض کرد ای سید من این و اینها مکافات ایشان است فرمود هیهات ای مفضل بخدا
سید اکبر رسول خدای صلی الله علیه و آله و صدیق اکبر امیر المؤمنین و فاطمه زهرا و حسن مجتبی
و حسین سید الشهداء و تمامت ائمه هدی صلوات الله علیهم اجمعین زنده خواهند شد و آنکس که ایمان
خالص داشته باشد و هر کس کافر محض بوده زنده شود و ایشان را مکافات نمایند و انتقام از
ایشان کشیده شود پس حضرت مهدی علیه السلام از آنجا بسوی کوفه شود و در میان کوفه و نجف فرود
آید با چهل و شش هزار ملک و چهل و شش هزار جن و سیصد و سیزده تن نقبا مفضل پرسید که زوراء
که بغداد است در آن هنگام چگونه است فرمود محل لعنت و غضب خداوندی شود که بعذاب
یک زمانی بغداد چنان آباد شود که گویند دنیا همین است و قصرها و خانه‌هایش بهشت و دخترانش
حور العین و پسرانش ولدان بهشت از گمان کنند خداوند روزی ببغداد قسمت کرده است
مگر در آن شهر در آن بدافتراء بر خدا و رسول خدا و حکم بغیر حق و شهادت دروغ و شراب خوردن
و زنا کردن و مال حرام خوردن و خون ناحق ریختن خداوند بمقدار نشود در تمامت جهان
آن مقدار نیست و خدای تعالی آن شهر را ویران کند بفتنه‌ها و لشکرها چنانکه اگر کسی از آنجا بگذرد گوید
اینجا زمین آن شهر است پس جوانی خوش روی حسنی از جانب دیلم و قزوین خروج نماید و باواز

فصیح خدا کند و آل محمد زیر پی دابّه مضطر کاهها بسوزد از آنها در طلب مسکینی پس اجابت نماید
او را کشتار خدا در طالقان و گنجی از جنس طلا و نقره نخواهد بود بلکه مردان چند هستند با رای آهنین
در شجاعت و عزم و صلابت با اسبهای ابلق مسلح و مستعد و پیوسته حمله‌کاران را بشکسته
تا بکوفه درآید در هنگامی که اکثر زمین را از کافران پاک کرده باشد و در کوفه مسکن نماید کاهی
خبر بدو رسد که مهدی و اصحابش به نزدیک کوفه رسیده‌اند پس بجانب خویش گوید بیایید تا بشویم
و با ایشان ببینیم این مرد کیست و چه خلیفه‌ای است که ما او را خلیفه دانسته مهدی آل محمد است از این تا
هر خلیفه حقیقت امر آن حضرت را بر اصحاب خود هویدا کند پس حسنی در برابر صاحب الامر
بایستد و عرض کند اگر حق تو بر ما است مهدی است پس کجاست عصای حضرت رسول خدا صلی الله
علیه و آله و انگشتر و برد و زره او که آن را فاضل و عمامه‌اش و کتاب و اسبش و یربوع
و ناقه‌اش عضبا و استرش دلدل و حمارش یعفور و براق بیاید بنماید و کجاست مصحف
امیر المؤمنین را بی تغییر و تبدیل گواه بود و آن حضرت جمیع را حاضر نماید حتی عصای آدم و نوح
و ترکه هود و صالح و مجموعه ابراهیم و صاع یوسف و کیل و ترازوی شعیب و عصای موسی و تابوت
موسی و زره داود و انگشتر سلیمان و تاج او و اسباب عیسی و میراث تمامت پیغمبران علیهم السلام
آنگاه آن حضرت عصای حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله را بر سنگ سختی نصب کند
و در هنگام درختی برومند گردد تمامت لشکر در سایه آن بنشینند آنگاه حسنی گوید الله اکبر دست
خود برکش تا با تو بیعت کنم ای فرزند رسول خدا و آن حضرت دست دراز کند و حسنی با تمامت
لشکرش بیعت نماید مگر چهل هزار نفر از زیدیه که لشکر او باشند و مصحفها در گردن حمایل کرده باشند
گویند این سحر بزرگ بود و حضرت صاحب الامر هرچند ایشان را پند و اندرز دهد و معجزات
بنماید سود نبخشد تا سه روز برگذرد آنگاه فرمان دهد تا جمله را بقتل رسانند سفیانی برسد و حضرت
صاحب الامر بعد از آن جنگ لشکر سفیانی را شکست دهد تا اینکه او را دستگیر
او را بگیرند و در روی صخره بیت المقدس سر ببرند آنگاه حضرت امام حسین علیه السلام ظاهر
شود با دوازده هزار صدیق و هفتاد و دو تن که با آن حضرت در کربلا شهید شدند و هیچ رجعتی
از این رجعت خوشتر نباشد پس صدیق اکبر امیر المؤمنین ع بن ابیطالب صلوات الله علیه
برخیزد و از برای آن حضرت در نجف اشرف قبه نصب کنند که یک رکنش در نجف و دیگری
در بحرین و یکی در صنعای یمن و چهارم در مدینه طیبه باشد و گویا می‌بینم قندیلها و چراغهای

آن قبه سو

آن قبه سوم بر ... از خورشید آسمان و زمین روشن‌تر می‌بخشد آنگاه سید اکبر محمد رسول خدا
صلی الله علیه و آله با هر که از مهاجر و انصار با آن حضرت ایمان آورده بودند و هم جمعی غیر ایشان برخیزند و نیز
هر کسی را که در جنگها با آن حضرت شهید شده‌اند و آنگاه آنان که آن حضرت را تکذیب کرده بودند و در حقیقت
او بنده و پیغمبر خدا ندانستند و از اطاعت او سر باز زدند و آن حضرت را بجادوگری و جنون نسبت میدادند
و می‌گفتند بخواهش نفس خویش سخن می‌راند و آنگاه با آن حضرت جنگ کرده بودند تمامت زنده
می‌کردند و تکذیبات ... و هم چنین ائمه هر یک ... حضرت صاحب الامر علیه السلام
و هر کدام ایشان را درین قبیله ... می‌کنند تا جزای کفران کنند و نیز آنچه ایشان را از اذیت رسیده باز گویند
تا پیش از عقوبت آخرت بعذاب دنیا ایشان گرفتار شوند و در آن وقت ظاهر می‌شود
تاویل این آیه مبارکه وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ تا آخر آیه
مقصود ... ازین جماعت ... در این آیه حجت فرعون و هامان فلان و فلان مقصود ... سید
حضرت رسالت و امیر المؤمنین و حضرت صاحب الامر خواهد بود و معلوم باشد که
ایشان تمامت زمین را تا محشر بگیرند که کوه قاف را که در ظلمات است تا مغرب
کار رسانند که هیچ نقطه در زمین نماند جز آنکه در نور رضوان خدا در آن جا بپا دارند
آنگاه فرموده‌اند مفضل کاش بینم آن روز را که ما آل محمد در حضرت جد خود رسول
خدا ایستاده باشیم و از آن ظلم و ستم که بعد از آن حضرت از این امت بما رسیده از تکذیب و رد
سخنان ما و دشنام و لعن ما و اسیر شدن ما و کشتن و بر سر نیزه کردن ما
که از حرم خدا و رسول بشهرها برده خود و شیعیان ما در زندانها ... شکایت
کنیم و آن حضرت گریان گردد و گوید ای فرزندان هر بلا که بر شما رسیده است مگر آنکه بر جد شما پیش از
شما واقع شده است پس حضرت فاطمه علیها السلام آغاز شکایت نماید از ظلم و ستم از ابوبکر
و عمر با آن حضرت رسیده و فدک را غصب کردند و هیچ حجت در باب آن قناعت نکردند
و در باب فدک رقم که بتعهد عمر از دست باز گرفت و در حضور مهاجر و انصار بر آن آب دهان
افکند و بدرید و پس دفن بسوی قبر تو آمدم و از ایشان تو را شکایت آورم و ابوبکر و عمر
بسقیفه بنی ساعده رفته و با ... منافقان اتفاق کردند و خلافت را از شوهرم امیر المؤمنین
غصب کردند و خانه ما ... زدند و او را بجبر به بیعت خواندند و او بیرون رفته و در خانه هیزم
فراهم کردند تا اهل بیت رسالت را بسوزانند و فرصت ابوبکر و عمر این جرأت جست

ای مرحبا ای رسول خدا پیام آور و بهترین خلق نیست پیغمبر تو از جهان برفت عمر گفت ای فاطمه خاموش باش که
محمد حاضر نیست تا فرشتگان را بیاورد از نزد خدا امر و نهی آرد با علی بگو بیاید و بیعت کند
وگرنه در این خانه آتش در زنم و تمامت شما را بسوزانم گفتم خداوندا به تو شکایت می آورم از آنکه
پیغمبر تو از جهان بیرون رفته و امتش کافر شده اند و حق ما را غصب نمودند عمر بانگ در انداخت
سخنان احمقانه زنان را بگذار خدای رسالت را به ما نداده است هر چه گفتم باز نکرد آتش است و تازیانه
بزد و دست مرا بشکست و در بر شکم من فرو افکند و محسن شش ماهه را سقط کرد و فریاد
کردم یا ابتاه یا رسول الله دختر تو فاطمه را دروغگو می شمرند و بر روی او تازیانه می زنند و فرزندش را
شهید می کنند خواستم گیسوان برکشم امیر المؤمنین نگذاشت و مرا به سینه خود گرفت و فرمود
ای دختر رسول خدا پدرت رحمت عالمیان بود بگذار که ببینم مقنعه از سر برکشی و سر
به آسمان برداری که اگر چنین کنی خدای تعالی یک جنبنده بر زمین برجای نگذارد پس باز
گشتم و از آن زخم و شکنجه شهید شدم آنگاه حضرت امیر المؤمنین علیه السلام زبان شکایت باز
فرمود [illegible] رفتیم و از آن [illegible] تو از ایشان [illegible]
بیعت [illegible] طلب [illegible]
[illegible]
موسی [illegible] ان القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی [illegible] پس
از برای خدای صبر کردم [illegible] آثار [illegible]
تا کار [illegible] به ضربت عبد الرحمن بن ملجم مرادی شهید ساختند پس از آنحضرت امام حسن علیه السلام
بجای [illegible]
پنجاه هزار تن [illegible] برادرم حسین و دیگر برادران [illegible]
معاویه بیعت کنیم و هر کس [illegible] معاویه [illegible] خطبه [illegible]
و مردم را نصیحت کردم و ایشان را به جنگ معاویه بخواندم [illegible]
[illegible] گواه باش که این مردم را بخواندم [illegible] عذاب [illegible]
[illegible] خدای [illegible] عذاب
[illegible] ایشان [illegible]
شدم پس نزد من آمدند و گفتند معاویه [illegible]

وزنان و اطفال [illegible] گشته اند [illegible] کنیم [illegible]
و گفتم [illegible] معاویه [illegible] بیعت [illegible]
[illegible] آن [illegible] آنگاه امام [illegible] مظلوم شهید
حسین بن علی علیهما السلام [illegible] تمامت شهیدان را با آنحضرت شهید
شده اند [illegible] حضرت رسول صلی الله علیه و آله نظر [illegible] امام حسین علیه السلام
[illegible] حضرت فاطمه [illegible]
[illegible] حضرت امیر المؤمنین از [illegible] رسول خدا و حضرت فاطمه [illegible]
[illegible] آنحضرت [illegible] و حضرت امام [illegible] حضرت رسول الله [illegible]
[illegible] و گوید فدای تو شوم ای حسین دیده تو روشن باد [illegible] تو روشن باد
و از طرف [illegible] حضرت امام حسین حمزه سید الشهدا و از طرف [illegible] جعفر طیار
[illegible] و محسن [illegible] حضرت خدیجه و فاطمه بنت اسد [illegible] امیر المؤمنین [illegible]
و حضرت فاطمه سلام الله علیها این آیت مبارک [illegible] ترجمه [illegible] قرائت [illegible]
[illegible] وعده [illegible] امروز [illegible] نفس آنچه کرده است از کار خیر حاضر [illegible] و آنچه
کرده است از کار بد آرزو [illegible] کاش میان او و آن کار [illegible] حضرت
صادق علیه السلام [illegible] دیده [illegible]
[illegible] ثواب [illegible] ایشان
[illegible] ثواب [illegible] شیعه [illegible] حضرت فاطمه علیها السلام
[illegible] کرده [illegible] ظلم [illegible] و حق
[illegible] غصب [illegible] ظلم [illegible] فرزندان من
[illegible] فرشتگان [illegible] عرش خداوندی و هر که
در دنیا و هر که در تحت الثری است بر آنحضرت [illegible]
کسی از کشتگان [illegible] کار [illegible] در آن روز [illegible]
مرتبه [illegible] از شیعیان [illegible]
[illegible] تا در آن روز [illegible] رسول خدا صلی الله علیه و آله
[illegible] اهلبیت [illegible] این آیت مبارک [illegible]

وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ یعنی هرآینه بچشانیم ایشان را از عذاب
نزدیکتر پیش از عذاب بزرگتر فرمود عذاب نزدیکتر عذاب رجعت است و عذاب بزرگتر
عذاب قیامت است بعد از آن فرمود گروهی از شیعیان ما در شأن خود ما تقصیر کرده‌اند میگویند
معنی رجعت آن است که پادشاهی برگردد و مهدی پادشاه شود وای بر ایشان پادشاهی ما در چه
وقت از ما گرفته است تا بازگردد بلکه پادشاهی نبوت و امامت و وصایت با ما است ای مفضل
اگر از رجعت بر شیعیان ما در قرآن یاد نکند در فضیلت رجعت بس است ما را همین که خدا این آیت
کریمه فرموده وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ تا آخر آیه پس گفته که نازل شده
این آیه در شأن ما اهل بیت و فیض در رجعت ما اهل بیت است و فرعون و هامان در آیه کریمه
فلان و فلان اند آنگاه فرمود از آن جمله‌ای شنو جدم علی بن الحسین و پدرم امام محمد باقر
علیهم السلام و شکایت کرده‌اند بسوی جد خود رسول خدا صلی الله علیه و آله آنچه از ظالمان
بایشان واقع شده است پس از آن من برخیزم و شکایت کنم آنچه از منصور دوانیقی بمن رسیده
آنگاه فرزندم امام موسی برخیزد و شکایت کند آنچه از هارون الرشید باو رسیده
پس از آن برخیزد علی بن موسی الرضا علیهما السلام و شکایت کند آنچه از مامون آنگاه برخیزد امام
محمد تقی سلام الله علیه و شکایت کند از مامون و غیر او پس از آن برخیزد امام علی نقی
علیه السلام و از متوکل شکایت کند آنگاه برخیزد امام حسن عسکری سلام الله علیه
و شکایت کند از معتز پس از آن برخیزد مهدی آخر الزمان که هم نام جدم رسول خدا است
صلی الله علیه و آله با جامه‌ای خون آلود حضرت رسالت پناهی صلی الله علیه و آله در روزی
که پیشانی مبارکش در جنگ احد مجروح گشته و دندان مبارکش شکسته و بخون آغشته و ملائکه
بر اطراف آنحضرت باشند تا توبیخ جدش بایستد و گوید ما را وصف فرمودی از برای مردم
و دلالت فرمودی و نام و نسب و کنیت ما را از برای ایشان بیان فرمودی و امت تو حق
ما را انکار نمودند و ما را اطاعت نکردند و گفتند زاییده نشده است و نیست و گفتند بلکه
گفتند مرده است و اگر می‌بود این قدر پوشیده نمی‌ماند و من از برای خدا بر آنها صبر کردم تا خدا
مرا رخصت فرمود آنگاه گفتند حضرت رسول صلی الله علیه و آله الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي
صَدَقَنَا وَعْدَهُ وَأَوْرَثَنَا الْأَرْضَ نَتَبَوَّأُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ نَشَاءُ فَنِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ و فتح و
ظفر و پیروزی خداوند را رسید و گفته خدای تعالی ظاهر شود درین آیه إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا

لیغفر لك

لِيَغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا
وَيَنْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيزًا مفضل عرض کرد که رسول خدا را کدام گناه بود که خدا بیامرزد
از برای تو خدا آنچه گذشته است از گناهان تو و آنچه مانده است حضرت صادق علیه السلام
فرمود ای مفضل رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود خداوندا گناهان شیعیان برادرم علی بن
ابیطالب و شیعیان فرزندان من که اوصیای منند گناهان گذشته و آینده ایشان را تا روز
بازپسین بر من بار کن و مرا در میان پیغمبران بسبب گناهان شیعیان شرمسار مگردان پس خدا آن گناهان
را که جمیع شیعیان بود بر آنحضرت بار کرد و همه را بواسطه آنحضرت آمرزید مفضل بسیار گریست
و گفت ای سید من این جمله فضل خداوندی است بر ما از برکت شما ای آنحضرت فرمود ای
مفضل این مخصوص تو و امثال تو باشد از شیعیان خالص و این حدیث را مگو از برای
آن جماعت که در معصیت خدا رخصت میجویند و بهانه میطلبند و اعتماد بر این فضیلت میکنند
و ترک عبادت مینمایند و ما هیچ سود ایشان نتوانیم رسانید زیرا که خدا میفرماید و لا یشفعون الا لمن ارتضی
برای کسی که پسندیده باشد شفاعت او را پس مفضل پرسید که آن آیه را حضرت
رسول صلی الله علیه و آله تلاوت فرمود لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ مگر آنحضرت بر تمامت ادیان
غالب نشد فرمود ای مفضل اگر آن حضرت بر همه دینها غالب شده بود مذهب یهود و نصاری
و مجوس و صابیان و غیر ایشان از سایر ادیان باطله بر زمین باقی نمی‌ماند بلکه این در زمان
حضرت مهدی و رجعت رسول صلی الله علیه و آله خواهد بود و این آیه نیز در آن زمان معمول
میشود وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّىٰ لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ آنگاه حضرت صادق علیه السلام
فرمود حضرت مهدی علیه السلام بسوی کوفه باز گردد و حق تعالی از آسمان ملخ از
طلا بباراند چنانکه بر حضرت ایوب علیه السلام باریده بود و بخش فرماید بر یاران خود گنجهای زمین را
از طلا و نقره و جواهر مفضل پرسید که اگر یکی از شیعیان ما بمیرد و قرضی از برادران
مؤمن بر ذمت او باشد چگونه خواهد شد فرمود از تحت حضرت مهدی سلام الله علیه ندا
خواهد فرمود در تمامت عالم که هر که طلبی از یکی از شیعیان ما و قرضی است باید و باز گیرد و جمله
ادا نماید حتی یک حبه سیر و یک دانه خردل محمد بن بابویه و جعفر بن قولویه و محمد بن
ابراهیم نعمانی رضی الله عنهم از حضرت صادق آل محمد صلی الله علیه و آله روایت کرده‌اند که
فرمود گویا می‌بینم حضرت صاحب الامر علیه السلام در نجف کوفه دروازه حضرت رسول

خدا صلی الله علیه و آله را بر چشم کنده و بر ابر سیاه بنشانید و میان سر نشین شسته بر و ابر شود بجولان
در آورند بدان که معجزه آنحضرت مردم هر آنچه خواهند ببینند آنحضرت ایشان را و میان ایشان
اندر بهشت آنگاه در فرش رسول خدا صلی الله علیه و آله شود برکشیده و بجای کنند چوبین از ستون
عرش و سایر جز این تمامت بپردازند و نصرت حضرت احدیت و آن رایت ظفر آیت
بسوی هیچ گروهی برنیفراشته جز اینکه خدا ایشان را تباه کند و جنبش آن در فش ان در فرش برافراشته
دهد هیچ مؤمن و گرونده نماند جز اینکه دل آن دلاوران بخت ها در وی باده آهن گردد و خداوند بهر مؤمنی نیروی
چهل مرد بخشد و هیچ گروندهٔ در گور نماند جز اینکه خداوند این فرح و گشایش بگور او اندر آورد تا
و گروندگان بگور اندر بدیدار یکدیگر شتابند و شاد گردند با ظهور قائم آل محمد تهنیت دهند و آنگاه
بسیزده هزار و سیزده فرشته از آن فرشتگان که با حضرت نوح بکشتی اندر و با حضرت ابراهیم
بگاه در افکندن بآتش بودند و با حضرت موسی بدانگاه که دریا از بهر او شکافته شد و با حضرت
عیسی بدان روز که خدایش بآسمان برد و چهار هزار فرشته علامت دار و هزار
فرشته که از پس هم نازل شدند و سیصد و سیزده فرشته که در بدر بودند و دیگر چهار هزار فرشته که حضرت
رسالت منزلت فرود گشتند و چهار هزار فرشته که یاری حضرت امام حسین سلام الله علیه
در واقعهٔ کربلا فرود آمدند و دستوری جنگ نیافتند و اکنون ژولیده موی و گرد آلوده
در پیرامون گور پر نور آنحضرت بگریه و زاری تا روز باز پسین مشغولند و مهتر ایشان
فرشته ایست که او را منصور خوانند و هر کس بزیارت آنحضرت شتابد آن فرشتگان او را
پذیرا گشته و چون بدرود کند او را همراهی نمایند و هر کس از زیارت گذاران بر بستر
بیماری در افتد عیادتش نمایند و آنکس که از ایشان بمیرد بدیگر جهان کشد بر جنازه اش نماز
گذارند و برای او آمرزش جویند و این فرشتگان جمله در زمین بمانند و انتظار ظهور حضرت
قائم عجل الله فرجه و سهل مخرجه را همی بکشند تا ظاهر شود و او را یاری کنند و چون خروجش
فرود آیند روایت کرده اند که خداوند ذوالقرنین را اختیار داد در برگزیدن ابر ذلول یعنی
بی غرش و صاعقه و ابر صعب یعنی با صاعقه و رعد و برق و ذوالقرنین ابر ذلول را اختیار کرد و ابر
با رعد و برق و صاعقه را برای قائم آل محمد صلی الله علیه و آله ذخیره نمود و چون آنحضرت
ظاهر شود بر آن ابر سوار گردد و در هفت آسمان بر و هفت زمین گذر نماید و با
انواع و اقسام نیروی او اندر خواهند بود در روزگار پیران و دیدار جوانان مشغول گشته

شده و نیز در

شده و نیز در تن مبارکش چنان باشد که اگر دست بر بزرگتر درختی افکند از بن بر آورد و اگر در
میان کوهها آواز در اندازد همه سنگها از هم فرو ریزد و از مشرق تا مغرب جهان بگردد و
هیچ کوه و صحرا و دریا نماند جز اینکه آنحضرت از آنجا عبور نماید و دین حق بپای دارد و گنجها و معدنهای
زمین تمامت در حضرتش آشکار گشته و بدیدار رعیت نهند تا [illegible] و دولت جاری گردد و هر گرا
خیر از صورت ایمان و کفر او شود باز دانند و بروش حضرت داود و سلیمان علیهما السلام
بعلم واقع در میان مردمان حکم رانند و از مردم کفالت طلب نمایند و هر جا رعد و برق از سر مبارکش سایه
بر افکنند و آواز از ابر بلند شود که تمامت جهانیان بشنوند با آیه این است مهدی آل محمد زمین را
از عدل و داد پر کند از آنگاه که بجور و ستم و ظلم و زمین در زیر پای او و لشکر او خجسته و نورانیده
شود چنانکه را هیچ روز شب نباشد زمانی در بیمار و آنحضرت شب سایه نباشد و چون از مکه بیرون
شود ندا در دهد از طرف آن حضرت ندا کننده که هیچکس آب و زاد و توشه با خود برندارد و سنگ
حضرت موسی که بار یک شتر است با خویش داشته باشد و بهر منزل که فرود آید آن سنگ بر زمین نهند
و دوازده چشمه از آن روان گردد و هر تشنه باشد و هر گرسنه بخورد سیر شود و چون به نجف
در آید در آنجا نصب فرماید و پیوسته آب و شیر از آن سنگ جاری شود و هر گرسنه سیر و هر تشنه سیراب
گردد و بروایتی بکار آب و طعام و علف از سنگ بیرون آید و مردمان و چارپایان ایشان را
کفایت نماید و عصای حضرت موسی علیه السلام با او باشد و چون بیفکند بصورت اژدهائی
شگرف در آید که دهان برگشاید از کام تا لگام چهل ذراع باشد و هر چه بیفکنند ببلعد و آن
پیراهن که حضرت ابراهیم خلیل در آتش خواهند او را بر تن داشت و جبرئیل علیه السلام
از بهشت بدو آورده بود و بدان واسطه آتش بدو کارگر نیامد و حضرت یوسف در مصر آن
پیراهن را بگشود و حضرت یعقوب در شام بوی آن بوئید و چون بر روی مبارکش افکندند دیدگانش
روشن گشت چون حضرت قائم ظاهر شود آن پیراهن در بر داشته و انگشتری حضرت سلیمان در
انگشت و بنی اسرائیل بتمامت اسباب و آثار پیغمبران سلام الله علیهم اجمعین با خود همراه
داشته باشد و هیچ کافر بر روی زمین نماند جز اینکه بکشد و اگر در بنه سنگی پناه ببرد و پنهان شود آن
وحشی و سنگ فریاد بر آورد که این کافر است و او را بکشد و چون ظاهر گردد دست
مبارک بر فرق مؤمنان کشد و دانش و خرد ایشان بکمال آید و بدان روزگار هیچ جنبنده
شیعیان او شود نیز درندگان زمین و پرندگان هوا از فرمان ایشان بیرون نباشند و اگر یکی از

یاران آن حضرت را بر زمین بگذارند آن زمین بر دیگر زمینها افتخار و برتری جوید و یکی از اصحاب حضرت
صاحب الامر را در روی زمین [illegible] و خدا ترس و بیم از دلهای ایشان برگیرد و بدلهای دشمنان
ایشان در اندازد و هر یک از ایشان از نیزه کاراتر و از شیر با جرأت تر باشند و دشمن را بزیر
پا بمالند و در هم بشکنند و خدا قوت و چشمهای ایشان را [illegible] فرو دهد [illegible] باشند بجمال
مبارک آنحضرت نظر کنند و [illegible] باشند و [illegible] و تمامت [illegible]
از برکت آنحضرت [illegible] و برکات آسمان و زمین بسیار شود و باران آسمان از آن روز
که غصب خلافت امیرالمؤمنین علیه السلام کردند قطع شده باز آید و کینها از دلهای مردمان برطرف شود
و درندگان و چرندگان با هم [illegible] از راه [illegible] همه [illegible] تا آنکه یک زن
به تنهائی از عراق تا شام سفر کند و همه جا بر گیاه و سبزه گذرد [illegible] و هیچ درنده
و [illegible] او را آزار نرساند و از آغاز ظهور آنحضرت [illegible] کلید داران کعبه
ببرند و بر کعبه آویزند و آواز بر کشند که ایشان دزدان خانه خدا [illegible] و فرزندان کشندگان
حضرت امام حسین علیه السلام [illegible] ایشان بکردار پدران خود خوشنود [illegible]
عایشه را زنده کند و انتقام حضرت صدیقه طاهره [illegible] باز گشته و همه
زکوة [illegible] زمین بنور آن حضرت روشن گردد و تاریکی [illegible] مردمان [illegible] از فروغ ماه
و آفتاب بی نیاز شوند و هر یک از شیعیان آنحضرت چندان روزگار پایدار ماند که هزار پسر
از خود بیابد و آن حضرت در پشت کوفه مسجدی بسازد که هزار در داشته باشد [illegible] و از پشت
قبر حضرت امام حسین علیه السلام جوئی بسوی نجف [illegible] که آب [illegible]
نجف ریزد [illegible] حضرت امام محمد باقر علیه السلام فرمود که [illegible]
[illegible] حضرت
صاحب الامر صلوات الله علیه [illegible] مسکن
ویران کند [illegible] حضرت [illegible] علیه السلام [illegible]
[illegible] مسلمانان [illegible]
[illegible] راه [illegible]
[illegible] ویران [illegible]
چنانکه هر روز [illegible] خانه کعبه [illegible] حضرت ابراهیم [illegible]

و مسجد الحرام

و مسجد الحرام و مسجد رسول خدا صلی الله علیه و آله را [illegible] که در زمان رسول خدا بوده
باز گرداند مقام حضرت ابراهیم بوده عمر تغییر داده بطریق نخست باز گرداند و هر چه عمر در جهان تغییر داده
و تمامت سنتها را [illegible] و بدعتها از روزگار [illegible] شیعیان چنان توانگر باشند که هر چند از پی نیازمندان
بر آیند تا زکوة و صدقه بخشند نیابند و از اهل کتاب جزیه قبول نفرماید و از هیچکس جز دین اسلام نپذیرد
[illegible] و او را [illegible] بواسطه خطائی که در دل
او گذشته [illegible] حضرت امیرالمؤمنین
علیه السلام [illegible] قبول نکند [illegible] در اصول [illegible] روایت است که آنحضرت
بر مردم [illegible] هر کس [illegible] هر کس قبول
نکند [illegible] جزیه مقرر کرده اند [illegible]
و [illegible] زمین [illegible] حضرت امیرالمؤمنین
[illegible] بسوی بصره روان دارد [illegible] بصره [illegible] و لشکری بسوی [illegible]
[illegible] روان [illegible] جمله [illegible] تا آنکه
بر هر زمین جز [illegible] حلال گوشت [illegible] و دین حق [illegible] و نصاری [illegible] عرض
دهند [illegible] ایمان آورد [illegible]
[illegible] بحکم خدا [illegible] از آسمان
[illegible] آنکه خدای [illegible]
[illegible] زمین [illegible]
[illegible] خدای [illegible] برکت [illegible]
از آسمان بزمین فرو فرستد [illegible]
میوه زمستان در تابستان بخورند چنانکه خدای میفرماید وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْقُرَىٰ آمَنُوا وَاتَّقَوْا
لَفَتَحْنَا عَلَيْهِم بَرَكَاتٍ مِّنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَلَٰكِن كَذَّبُوا فَأَخَذْنَاهُم بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ
یعنی اگر مردم شهرها ایمان بخدا بیاورند و از خدا بترسند هر آینه [illegible] بر ایشان برکتها
از آسمان و زمین لکن ایشان [illegible] پیغمبر [illegible] دروغ گرفتند [illegible]
و عذاب [illegible] روزگار [illegible] شیعیان [illegible]
[illegible] در زمین هیچ چیز [illegible] خانه خویش [illegible]

بعد از ایشان باز دیده‌اید و در بعضی روایات وارد شده است در تفسیر آیهٔ کریمهٔ ثُمَّ رَدَدْنا لَکُمُ الکَرَّةَ
عَلَیْهِمْ که حضرت امام حسین سلام الله علیه با هفتاد تن برمی‌آید از زیارت اوشان که با آنحضرت غز کلاهات
یافته و با کلاه خودهای مطلا بر سر داشته باشند و بروایت دیگر آنحضرت با هفتاد و چهار از مردگان
این جهان باز گشت فرماید و بروایت هفتاد و هفت نفر با او برمی‌آیند چنانکه با حضرت موسی علیه السلام
بعضی و جمله ایشان محمدیان بود خبر گوینده این حسین بن علی علیهما السلام است که خروج کرده است
از برای آنکه مردم بدو در گمان نروند و بدانند که دجال و شیطان نیست آنوقت حضرت
صاحب الامر علیه السلام در میان ایشان باشد و چون حضرت امام حسین علیه السلام بدرستی باز گشته
حضرت قائم از جهان برفته بود حضرت امام حسین علیه السلام او را غسل و کفن و حنوط و
نماز و دفن کند زیرا امام را بجز امام نشوید و نماز نکند و بحدیث دیگر حضرت امام حسین سلام الله
علیه از پس حضرت قائم سیصد و نه سال در جهان پادشاهی کند و جمله مؤمنین را پادشاه باشد
و چون زمانی بگذرد آن وقت حضرت امیر المؤمنین علیه السلام ظهور فرماید و نوبت پادشاهی بوی رسد
و از حضرت جعفر صادق علیه السلام منقول است که پرسیده از آنحضرت پرسیده که خدا فرمود حضرت
اسمعیل علیه السلام بود در قرآن صادق الوعد خوانده آیا اسمعیل پسر ابراهیم است فرمود بلکه اسمعیل
فرزند حزقیل است خدا او را بر جماعتی برانگیخت و او را تکذیب کردند و پوست از سر و روی او
باز کردند خدا بر ایشان غضب کرد و سطاطائیل فرشته عذاب را بر او فرستاد تا نزدیک وی
آمد و عرض کرد خدا مرا فرو فرستاده که اگر خواهی این گروه را به عذاب‌ها و شکنجه‌ها در افکنم گفت مرا
بعذاب ایشان نیاز نیست خدا بدو وحی فرستاد که حاجت تو چیست عرضه داشت حضرت احدیت
عرض کرد ای خدا تو از ایشان پیمان گرفتی برای خود به پروردگاری و از برای محمد صلی الله علیه و آله
به پیغمبری و از برای اوصیای او به ولایت و خبر دادی و دشمنان کنی آنچه آن ستمگران با ایشان کرده است
با حسین بن علی از جفای آنحضرت خواهند کرد بعد از آن حضرت که حسین را وعده کرده‌ای که او را
به دنیا باز گردانی تا خود از قاتلان خود انتقام باز کشد خداوندا حاجت من نیز آنست که مرا بجهان
باز گردانی تا انتقام خود را از قوم خود بکشم خدا حاجت او را برآورد و حضرت اسمعیل
با حضرت امام حسین علیهما السلام بدنیا باز خواهند گشت و جمله معجزات آنحضرت بر دو نوع   معجزات
است معجزاتی است که بعد از غیبت ظهور یافته و آن بر دو قسم است دوم معجزاتی که قبل از غایب
شدن از آنحضرت ظهور یافته اول عطسه کردن در حال زائیده شدن و دعا خواندن و دیگر با صورت

طفولیت

طفولیت باز گشتن و پدیداری نور و فروغی بزرگ در هنگام تولد او که جمله آفاق را روشن کرد و
پدیداری فرشتگان بصورت مرغان سفید که پر و بال خود بر آنحضرت میمالیدند و دیگر خبر کردن با احمد بن
اسحاق بعدد کیسه‌های دنانیر و دراهم مردم قم که به آنحضرت امام حسن عسکری سلام الله علیه ارسال داشته
بودند و عدد آنکه دنانیر و دراهم روا و ناروای آن جدا از یکدیگر و خبر دادن از نشان آنکه هر کدام از کدام کس
بهم رسانیده‌اند و پاسخ دادن پرسش‌های بزرگ که از حضرت امام حسن عسکری علیه السلام پرسیده بودند
و آنحضرت بوی راجع فرمود در سن دو سه سالگی و خبر دادن سعد بن عبدالله خیری که جمیع روزگارش
بهشتاد سال رسد رشته زندگانیش گسسته و چنان شد که فرموده و دیگر خبر دادن قاسم بن علاء در حالی
مکتوب که بهفت روز قبل از رسیدن مکتوب بیمار خواهد شد و نه روز پیش از مرگ دیده‌اش بینا شود
خصایص   و چنان شد که خبر داده و خبر دادن محمد بن ابراهیم از ازاء شهادت اموال زنی از زنان دینور بوده در کیسه مهر
کرده با آنحضرت فرستاده بود از همه در کیسه است و اما خصایص آنحضرت از جمله این است که قائم
آل محمد صلی الله علیه و آله و صاحب غیبت صغری و کبری است دیگر آنکه با وجود مسعودش اقرار نداشته‌اند مردم
از دیدنش پنهان شده و دیگر طول عمر مبارک برخلاف دستور این شریعت مطهره و دیگر تغییر نیافتن و
دیگرگون نشدن جسم مبارکش از درازی روزگار چنانکه جمیع خصوص از جوان ... و دیگر قطع
تمامت اهل زمین بدست آنحضرت و دیگر ترویج دین محمدی صلی الله علیه و آله بدانسان که دیگر دینی بجای
نماند و دیگر آنکه از نشیمن پیغمبران در بنا زله آنحضرت مانند حضرت عیسی و خضر و ادریس و الیاس
اکتفا و دیگر حکم راندن در میان مردمان بعلم باطن دیگر بیرون آمدن گنجهای زمین از برای آنحضرت
و دیگر جمع شدن اسم و کنیت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم در آنحضرت و دیگر صحبت کردن تمامت
انبیاء و اوصیاء سلام الله علیهم با آنحضرت در زمان رجعت و دیگر با ختم ابوالقاسم و دیگر
رتبه خاتمیت ائمه هدی علیهم السلام و الصلوة و دیگر منتهی شدن زمان خلافتش با سلاطین تا آخر
از زمان و مدت غیبت صغرای آنحضرت که وکلا بر دمان احکام و توقیعات آنحضرت میرسید
بروایت صحیح هفتاد و چهار سال است در کتاب غیبت المختصر مسطور است که تحفه فیروز
یافتن در روز جنگ و دیگر الام بر دشمنان و بیوجهش طلب داخواهان و در دنیوی
فتوحات موقوف بر این است که از روی صفای جان و صمیم قلب توکل و توسل تام
بدین جناب نماید آنحضرت توسل جوید که بخواست خدا تبارک و تعالی حاجات مذکوره
ببرکت آنحضرت برآورده شود اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِحَقِّ وَلِيِّكَ وَحُجَّتِكَ صَاحِبِ

الآن إلا أغنيتني به على جميع أموري وكفيتني به مؤنة كل مؤذ وطاغ وباغ ۱۱۳
فقد بلغ مجهودي وكفيتني كل عدو وهم وغم وديني ودنياي وجميع أهلي ومالي
وإخواني ومن يعنيني أمره وخاتمتي آمين يا ربّ العالمين [illegible]
گو آنکه به مجاورت و مصاحبت همه یکبار ازو کاران دراز [illegible] باز از فضایل و مناقب
آنحضرت شرح دهند هنوز بیان یکی از فضایل و مفاخر و مآثر آنحضرت نتوانسته بپایان برند
لکن اگر در اکثر دفاتر و کتب نیز مندرج نمود آنچه خارج از تکلیف ترجمه نگاران است
تمام آن عبارات زینت و حرز نگارش و رقت حفظ قیمتی و تبرک است اللهم عجّل فرجه
وسهّل مخرجه واوسع منهجه ونحن في عافية بحق محمد وآله الطيبين الطاهرين سلام الله عليهم اجمعين
۵۴ ابوبکر محمد بن مسلم شهاب الزهری احد الفقهاء المحدثین التابعین ید
محمد بن مسلم بن عبیدالله بن عبدالله بن شهاب بن عبدالله بن الحارث بن زهرة القرشی الزهری کنیتش
ابوبکر و یکی از فقها و محدثین و بزرگان تابعین مدینه است ده نفر از صحابه رسول خدای صلی الله
علیه و آله را ملاقات نمود و جماعتی از مشاهیر فقها و محدثین از وی روایت داشته‌اند از آنجمله مالک بن
انس و سفیان بن عیینه و سفیان ثوری است از عمرو بن دینار حدیث کرده‌اند که گفت با زهری
هیچ چیز است یا نه ابن عمر را ملاقات کردم و زهری ملاقات نکرد و من ابن عباس را
بدیدم و زهری ندید و چنان شد که زهری بمکه معظمه زادها الله تعالی اندر شد عمرو بن دینار گفت مرا
بسوی او حمل کنید چه او را مرض بوده نیروی ایستادن نداشت بجمله ابن دینار را بسوی او حمل کردند و
ابن دینار بدین ترتیب در خدمتش انجمن شده گفته زهری را چگونه یافتی گفت سوگند
بخدای هیچگاه مانند این قرشی کسی را ندیده‌ام از مکحول پرسیدند داناترین مردی را که ملاقات
کرده‌ای کدام کس بود گفت ابن شهاب گفته دیگر که بود گفت ابن شهاب در دفعه سیم
نیز همین پرسش کردند همین پاسخ یافتند و زهری علم فقهای سبعه را حافظ بود و عمر بن عبدالعزیز بجانب
آفاق منشور کرد که علیکم بابن شهاب فانکم لاتجدون احداً اعلم بالسنة الماضیة منه نیز [illegible]
بوده در حفظ مسائل و کسب علم در خدمت زهری اوز نگار [illegible] زیرا که [illegible] کسی بعلم سنت
داناتر نیافتم و چنان روایت شده که زهری یکروز بمجلس هشام بن عبدالملک درآمد و ابوالزناد عبدالله بن
ذکوان در آنجا حضور داشت هشام با زهری گفت در کدام ماه از بهای مدینه وظیفه و عطا برخی
میفرستادند زهری گفت ندانم هشام این پرسش از ابوالزناد نمود گفت در ماه محرم هشام با زهری
گفت ای ابابکر این علمی بوده در این روز استفاده کردی فقال مجلس امیرالمؤمنین اهل ان
یستفاد منه العلم

یستفاد منه العلم زهری گفت مجلس امیرالمؤمنین شایسته آن است که از آنجا استفاده علم شود و زهری
[illegible] بوده چنانچه [illegible] خود فروختن [illegible] خود فراهم ساخت و [illegible] از
[illegible] کارهای [illegible] زهری بدو گفت والله لهذه الکتب اشد علیّ
من ثلاث ضرائر یعنی سوگند بخدای که این کتابها [illegible]
شدیدتر از سه [illegible] یعنی [illegible] سه زن دیگر [illegible] و جد زهری
عبدالرحمن شهاب با مشرکین [illegible] از جمله آنکسان بوده در روز احد [illegible] اگر رسول
خدای صلی الله علیه و آله را [illegible] آنحضرت کشته شود روایت کرده‌اند که
یک نفر با زهری گفت آیا جد تو در وقعه بدر حضور داشت فقال نعم ولکن من ذلک الجانب
گفت آری لکن در صف مشرکین بود و جد زهری مسلم بن عبیدالله با مصعب بن زبیر [illegible]
و زهری روزگار خود را با عبدالملک و از پس او با هشام بن عبدالملک [illegible] یزید بن عبدالملک
او را بقضاوت خواند [illegible] زهری در شب [illegible] نیز ده شب از ماه رمضان گذشته در
سال یکصد و بیست و چهارم و بروایتی بیست و سیم و بقولی بیست و پنجم [illegible] و در این هنگام هفتاد
و دو سال و بقولی [illegible] از روزگارش بپایان رفته بود و بعضی [illegible]
داشته‌اند و در ضیعه [illegible] شغب [illegible]
ادمی باعراب مذکور لکن بدون الف [illegible] شغب و بدا [illegible]
و شغب و بدا دو وادی [illegible] قریه [illegible] در میان حجاز و شام در موضعی که آخر عمل حجاز
و اول عمل فلسطین است در کتاب التمهید مذکور است که زهری در [illegible] قریه [illegible]
[illegible] وفات کرد [illegible] جریر [illegible]
در این باب [illegible] و این بیت از آن جمله است

نعم القرین وکنت علق مضنة   وادی بنعف بلیة الاحجار

و شیخ زکی الدین گفته است بلیه در موضعی است که آخر عمل حجاز و اول عمل فلسطین است
و قبر زهری در کنار راه است تا آنکه هر کس بروی بگذرد دعای خیر بکند و زهری بفتح زاء معجمه
و سکون هاء و بعد از آن راء مهمله این نسبت بسوی زهرة بن کلاب بن مرة است که قبیله‌ای بزرگ
از قریش است و آمنه مادر رسول خدای صلی الله علیه و آله و جماعتی بزرگ از صحابه و دیگران
از این قبیله هستند و شغب بفتح شین معجمه و سکون غین نقطه دار و بعد از آن باء موحده است

114

و بدا بفتح با موحده و دال مهمله و بعد از آن الف است و کثیر عزه شاعر این هر دو مکان کند و این ابیات گوید

وَأَنتَ الَّذي حَبَّبتَ شَغباً إِلى بَدا ... إِلَيَّ وَأَوطاني بِلادٌ سِواهُما
إِذا ذَرَفَت عَينايَ أَعتَلُّ بِالقَذى ... وَعَزَّةُ لَو يَدري الطَبيبُ قَذاهُما
وَحَلَّت بِهَذا حَلَّةً ثُمَّ أَصبَحَت ... بِهَذا فَطابَ الوادِيانِ كِلاهُما

و از این شعر چنان استدلال میشود که شغب و بدا دو وادی باشند نه دو قریه والله تعالی اعلم
مترجم گوید که حموی در مراصد الاطلاع گفته که بدا بفتح و قصر موضعی است در حجاز و قبر زهری در آنجاست و او
از علمای مدینه است و زهری در آنجا نخلستانی داشته است و در بعضی نسخ گفته است و با همزه و یا قضاعه است
در شام و بعضی بفتح همزه گفته‌اند و ادا نیز بکسر لام و تخفیف یا وادی است از ثقیف و یک طایفه طرف ایلیا
از ثقیف و تخفیف از نعمان سویه است و لیه بتشدید کوهی است در طایف که پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله که از حرب
از حنین منصرف شد اراده طایف داشت از آنجا گذشت و در آنجا که مجنون بود قلعه مالک بن عوف
قاید غطفان بود ویران کرد و آنچه در ترجمه مذکور شد مناسبتی و محل خفی دو بکه ابدا است بفتح همزه و الف
در حاشی دارای تغرم از طرف شام در آخر حجاز در شام و بدا مذکور که یک آنجاست چنانکه حموی
بیکی شغب بفتح شین معجمه و سکون غین نقطه دار و با موحده و قصر آخر قریه ایست میان مدینه و ایله و قریه زهری
جایی و قبرش در آنجاست و باز حجاز متصل است و نیز گفته است شغب بفتح ... قریه زهری است
و با این تلخیص معلوم میشود ... صحیح است نه نه محمد بن عبد الرحمن بن ابی لیلی یسار و یقال بلال بن
احیحة بن الجلاح الانصاری الکوفی کنیتش مذکور نیست پدرش عبد الرحمن در حرف عین مهمله مذکور
آمد و محمد مذکور در کبار اصحاب رأی است و به تربیت کار کرد و در کوفه متولی امر قضاوت شد
وی در ملک بنی امیه قضاوت و حکومت روزگار است در روزگار بنی امیه و بنی عباس متولی قضاوت
و حکومت بود و در کار فقیهان و مفتیان معروف و یکی از شیوخات و عادات مردم جنون
کاظم نمی آید و در نظر ندارم جز آنکه او بوده به پیر بود و دو زن داشت و در حباله نکاح او بود یک روز
تو این یک شب نکاح میرساند و دیگر روز تو آن یک صباح بزواج بعد در دو صفت ...
و سفیان ثوری از او اخذ کرد سفیان گفته است فقیهان روزگار ما ابن ابی لیلی و ابن شبرمه است محمد مذکور
گفته است در مدت علما شدم داد و از هر پرسش مسائل فقه از آنانکه در حضرتش نفعه باین کار
انکار نمیکرد و در این باب بدین مثل ابو حنیفه علما گفت محمد از فن داناتر است و چنان بوده در میان
محمد و ابو حنیفه وحشت بسیار بود و محمد از روی حکم و فتوی در مسجد کوفه جلوس میکرد حکایت کنند روزی محمد از

٥٢١ محمد بن عبد الرحمن بن ابی لیلی یه

مجلس خود

مجلس خود بر خاست و شنید زنی مردی را خطاب کرد و گفت یا بن الزانیین او فرمود زن را بگیرند و باز به مجلس بازگشت و فرمود
آن زن را بیاورند و خود در مجلس خویش مراجعت کرد و دو حد بر او راند در حالتی که آن زن برپا بود پس این
داستان به ابو حنیفه رسید ابو حنیفه گفت قاضی در این واقعه در شش چیز خطا رفت اول آنکه بعد از بر خاستن
آنکه از آنجا بر خاسته و حکم اینکه شأن چنین کسی این نیست و دوم آنکه حال وجوب ادا آنجا که برخاسته مراجعت نمود
و اجرای حد و ضرب در مسجد با آنکه پیغمبر خدا صلی الله علیه و آله از اقامت حدود در مسجد منع و نهی فرموده است
و زدن او زن را در حالتیکه ایستاده بود و حال آنکه زنان را نشسته و جامه بر تن داشته حد میزنند و زدن او آن
زن را دو ضرب دو حد با آنکه در حق آنکس که قذف جمعی کند بیک کلمه واحده
قذف یکی و جب است و یک حد جاری شود و اگر دو حد هم لازم شود باید متوالی فرود آرند بلکه باید مهلت
بدهند تا از رنج و الم اول برهد آنگاه حد دیگر زنند و آن ششم این است که بدون ادعای مدعی بر وی اقامه
حد نمود پس این اعتراضات به محمد بن ابی لیلی رسید و او بسوی والی کوفه راه بر گرفت و گفت در این جا جوانی است
که او ابو حنیفه نام دارد و در احکام من با من معارضه میکند و بر خلاف من فتوی میدهد و مرا تخطئه میکند
تشنیع و نکوهش میکند و من میخواهم که تو او را از اینگونه گفتار باز داری و خوار گردانی پس والی
کس بدو فرستاد و او را از حکم راندن باز داشت چنانکه روزی ابو حنیفه در سرای خود
جای داشت و زوجه او و پسرش حماد و دخترش نیز حضور داشتند و دخترش گفت من روزه دارم و
از میان دندانهای من خون بر آمد پس چنان آب از دهن بیرون کنم آیا آب دهن دیگر باره بلعیدن روا
است گفت از برادرت حماد بپرس که اگر در این حال آب دهان فرو برم روزه ام تباه شود یا نه و بر این اباحه ابو حنیفه گفت
از برادرت حماد مسئلت نما چه امیر مرا از فتوی و احکام باز داشته و این حدیث در کار
مناقب ابی حنیفه بر شمرده شده و این گونه اطاعت حکم صاحب حکم را نموده چه این اجابت و اطاعت او
بوده با آنکه در سر و پوشیده اطاعت او را نموده و کفتار دختر خویش را فتوی نداد و این نهایت
اشتغال و اطاعت امر است و ولادت محمد مذکور در سال هفتاد و چهارم هجری اتفاق افتاد و در سال صد و
چهل و هشتم در کوفه رحلت نمود و در اینجا گفتار در قضاوت باقی بود و ابو جعفر منصور برادر
زاده او را بکار او برپا داشت والله اعلم محمد بن سیرین البصری کنیتش ابو بکر است و پدرش بنده
انس بن مالک بود و انس او را بر چهل هزار درهم و برده‌ای بیست هزار درهم کتابت کرده و داد و ادا
آن کتابت و مبلغ را نمود و او در شمار احرار بسیار و بقولی در جمله اسرای عین التمر است و مادرش
از مردم جرجرایا و مکنی بابی عمره است و دیگران میان سیاحت و عین التمر آمد و در آنجا

٥٢٢ ابو بکر محمد بن سیرین البصری

قبت
بعضی او را ...
اولاد آن مبلغ سه و بنا ... ادا

سکری بر کو خالد بن ابو لیلی اورا با جمعی غلام دیگر اسیر کرد و آن غلامان پسر بلوغ رسیده بودند خالد ایشان را بعثمان فرستاد گفته است [illegible]
که ایشان بود در میان مردمان پراکنده نمود و مادر او صفیه کنیز ابو بکر بود و سه تن از ازواج رسول صلی الله
علیه و آله و سلم خوشبوی نمودند و او را دعا گفتند و در حال عقد او هجده تن از اهل بدر حضور داشتند از جمله
آنان ابی بن کعب بود او دعا می‌گفت و دیگران آمین گفتند و محمد مذکور از ابو هریره و عبدالله
ابن عمر و عبدالله بن الزبیر و عمران بن حصین و انس بن مالک روایت می‌کرد و قتاده بن دعامه و خالد الحذاء
و ایوب سختیانی و غیر ایشان از ائمه روایت از او کرده‌اند و ابن سیرین یکی از فقهای بصره است و در
روزگار خویش بزهد و ورع معروف بود و در مرتبه ای که عبده السلمانی آمد و گفته است بامداد بنماز با وی
بودم و چون از نماز فراغت جست خود بنشستگاه بجوی است پس نان و شیر و روغن ما دانند و او بخورد
و ما با وی بودیم و فرو نشستیم تا هنگام نماز عصر فرا رسید آنگاه عبده برخواست و اذان بگذاشت و نماز عصر
بگذاشت و نماز عصر با ما بجای آورد و هیچکدام از نماز بامداد تا آن هنگام تجدید وضو ننموده بودیم
و نخستین یک بوده است رسیده بود و محمد مذکور با حسن بصری مصاحبت می‌کرد و در آخر کار میان ایشان
حسن جامه تهی بگذاشت ابن سیرین در جنازه او حاضر نشد و تعبیر میگفت بر آنجا که از این بود کناره
بجوید و مراد ابن سیرین بود چه او سوی کرد او گوش بود و او در تاویل رویا و تعبیر خواب دستی
دراز و قوی بود و ولادت او در سال از مدت خلافت عثمان بن عفان باقی مانده بود و در روز جمعه نهم شوال
در سال یکصد و ده هجری در بصره صد روز پس از فوت حسن بصری وفات کرد و او بزاز بود و ... داشت
بر کفن داشت او را حسین گفته‌اند و او سی پسر از یک زن و یازده دختر بود و از جمله جز عبدالله کسی
بر جای نماند و محمد بدو سی هزار درهم مقروض بود و پسرش عبدالله آن دین را ادا کرد و عبدالله از این راه
رحمت بر نخاست تا کاری اموال او بیکصد هزار درهم بود و محمد مذکور در فارس کاتب انس
مالک بود و احمد بن حنبل گفت حسن بصری را تغییر حال در رسیده و باحت بود و محمد یعنی محمد بن سیرین کسی
حدیث را از هر دست خویش بدو استوار دارد و قتاده طلب لین است یعنی کذب او ... شد
ابن عوف گفته است چون انس بن مالک از جهان بار بربست وصیت کرده بود ابن سیرین
بر وی نماز گزارد و او بنوشته باند و در این وقت ابن سیرین در زندان بود پس با امیر
مرا از بی بسید بعود داستان بگذاشته و او رخصت داد تا ابن سیرین برفت و او را غسل و کفن نمود
و در قصر انس او را در طف داخل بود بر وی نماز گزارد آنگاه چنانکه بود بزندان باز گشته و بدو دار
اهل خویش نرفت مرکوم از عمر بن شبه در کتاب اخبار البصره گفته است آنکس را اتس بر [illegible]
عنه

[illegible]

عنه ابا قطن بن مدرک الکلابی والی بصره بود ابو الیقظان نیز همچنین باز گفته است و مسکن نیز
سیم و سکون باء رشنا و تحتانی و فتح باء تهمه و میم از الف نون است که در بین زمین بصره و عیلی بحر
از این پس مذکور گردید ترجمه کرده باین هنگام در میان عبدالله زبیر بن العوام و عبدالملک مروان پای
بیکار در میان داشت کارزار نمودار نه جنگ تنگ و عرصه نبرد از کار بر کند آوران کینه خواه
و جولان جوان آوردگاه برگردید عبدالله سوی یک شب در جامه خواب بیدار بود از بیدار آمد در میدان
نقاشی عبدالملک مروان بمصاحبت مبادرت رفت و عبدالملک بروی چیره شد و او را بک تیر دو فکنده
و با چهار میخ اورا بر بست چون بیدار از خواب بر گرفت سوار نگاشت و خواب باز نمود گفت با ابن سیرین
وی دانم خواب باز گوی و نامی از من و عبدالملک باز مگوی سوار برفت و بعد گفت ابن سیرین تعبیر است
گفت این خواب نیز در خور جاه و آب نیست جز اینکه نیست عبدالرحمن زبیر با عبدالملک دیده باشد
گفت که ازین فال ابن سیرین نو که خواهد تا بر این نخستین نزا نیت باین بیابی چون سوار بعبدالله
رخصت فت نمود بعد باز تا حضرت دانستان باز نمود عبدالله تو زی کشف را از نمود سوار باز شد و حقیقت
حکایت باز گفته ابن سیرین گفت بعبدالله بگوی عبدالملک بر تو پیروز گردد و روز تو تاریک گرداند
و چهار تن از فرزندان او در تخت سلطنت روزگار بسر برند و چنان شد ابن سیرین تعبیر نموده بود
یافعی در مرآت الجنان نوشته است و فتی مردی نزد ابن سیرین آمده گفت در خواب دیدم را با قهار یاسه
غنوده مرغ بیاید دارم گفت این مرد با قرض در زندان خواهد مرد آنمرد گفت مرا این خواب بود دیر روز دیدم
تعبیر ریخیز فال برد و حق ابن سیرین در زندان بمرد در حالیکه جمعی نمود و به سی هزار درهم مقروض
بود چنانکه در ضمن ترجمه مذکور شد و دیگر حدیث گفته‌اند زنی نزد ابن سیرین شد و گفت خوابی دیده‌ام
و در این وقت ابن سیرین غذا چاشتگاه بکار می‌برد گفت خواب خود باز مگوی یا درنگ نما تا
از خوردن فراغت یابم گفت صبور مقام جز ابن سیرین فارغ گردید گفت اکنون خواب خود باز
گوی گفت چنان در خواب دیدم ماه در ثریا در شد و منادی می‌خواند که ابن سیرین نزد این قصه
چه بگذار چون ابن سیرین این خواب بشنید چهره دولت برنگ زرد دگرگون شد و گفت داری بر تو حجه خواب
دیدی آن زن اعادت کرد رنگ ابن سیرین زرد گرفت و بیمار شد و دست بر شکم نهاد گفت خواهر من
گفت تا چیست گفت از خواب این زن چنان بر می‌آید تا هفت روز دیگر جامه هستی در زمین
شده بر بکر جهان نهم و ایشان از آن روز بشمار گرفته بروز هفتم در خاک مدفون گردید و دیگر حکایت
گفته‌اند مردی نزد ابن سیرین شده گفت در خواب دیدم که بنده فرزند نداشتم چه نوع بود

۱۱۶

از آسمان فرود شد و بر فراز منبر بیامد و سکوی چند بر گرفته دیگر باره بآسمان بر شد زنگ ابن سیرین از آن خواب
دیگر گفت بنده گفت این خواب بر مرگ علما دلالت کند و در آن سال حسن بصری و ابن سیرین بمردند
و دیگر روایت کرده اند که وقتی حسن بصری در خواب چنان دیده است که جامه پشمین بر تن داشت کمر و در وسط کستی
بسته است و کستی بضم کاف و سکون سین مهمله و کسر تا فوقانی و سکون یا تحتانی و جرجم معرب کستی
بضم کاف و [illegible] سین مهمله بر وزن مستی است و بمعنی زنار است که ترسایان و مغان بر کمر بندند و گاهی
بر گلو افکنند و هم ریسمانی است که کشتی گیران [illegible] در میان بندند در عرف این زنار است و در مجمع
البحرین گفته ریسمانی است و آن غیر از زنار است و بالجمله در این خواب [illegible] است و هم طیلسانی علی بر تن
هشت و بر فراز مزبله ایستاده و طنبوری در دست داشت و [illegible] و مصحفه [illegible] نیست [illegible] پس این
خواب به ابن سیرین باز نمود ابن سیرین گفت تعبیر کوته پوشیدن او صوف بر زهد اوست و بستن
کستی اعانت و تقویت اوست در دین خدای عز و جل و طیلسان علم اوست و دانش اوست
قرآن بود و تفسیر کردن او قرآن بود از برای مردمان و اما ایستادن بر مزبله مراد [illegible] بودن در ورع است
و اما ایستادن او بر مزبله دنیا است که خدای در زیر پای او گذاشته است و اما نقل طنبور او نشر
کردن حکمت خود است در میان مردمان و اما [illegible] الحکمة التی [illegible] بودن اوست [illegible]
و نیز در خواب دیده که برهنه و عریان است و از مردمان شرم دارد [illegible] بود و بدست اندرش
تیغی درخشان است که بر سنگها میزند و بر هم میکشد پس این خواب بابن سیرین [illegible] گفت
تجرد و برهنگی [illegible] اوست و فاش بودن در میان مردمان و اما شمشیر او زبان اوست
و سخن او و مراد بسنگ [illegible] مردمان است و [illegible] دخول موعظت و حکمت اوست
در دلهای مردمان و از این پیش در ترجمه حسن بصری [illegible] از احوالات ابن سیرین [illegible] گذشت
و نیز در ترجمه حسن بصری [illegible] مذکور [illegible] و نیز در ترجمه [illegible]
ابو [illegible] مذکور از مسعودی در مروج الذهب که ابن سیرین در سن هشتاد و یک [illegible]
هشتاد [illegible] وفات کرده و این [illegible] برادر [illegible] محمد و سعید و یحیی [illegible] و خالد [illegible] والله اعلم

۵۳۳ ابو الحارث محمد بن عبد الرحمن معروف بابن ابی ذئب القرشی — یز

محمد بن عبد الرحمن بن المغیرة بن الحارث بن ابی ذئب و اسمه هشام بن سعید بن عبد الله بن ابی
قیس بن عبد ود بن نصر بن مالک بن حسل بن عامر بن لوی بن غالب بن فهر بن مالک بن النضر بن
کنانة بن خزیمة بن مدرکة بن الیاس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان القرشی العامری المدنی
کنیتش ابو الحارث و یکی از مشاهیر پیشوایان علما و صاحب [illegible] و رفیق امام مالک است و در میان او

و مالک

و مالک [illegible] صحبت بود و چنین که ابو جعفر منصور در آمد [illegible] رسید از شیخ در
مدینه که کدام کس بر جای [illegible] است گفت [illegible] امیر المؤمنین ابن ابی ذئب و ابن ابی سبرة
بر جای [illegible] و چنان بود [illegible] مذکور [illegible] و در خدمت [illegible] و [illegible]
او بود [illegible] زندان [illegible] زندان [illegible] وفات ابن ابی ذئب
مذکور در [illegible] و بقولی [illegible] در کوفه [illegible] ولادت او در ماه محرم [illegible]
هشتاد و یکم هجری و بقولی [illegible] است [illegible]
[illegible] است [illegible] هر کس [illegible] تصغیر [illegible] است و هر کس [illegible]
[illegible] تصغیر [illegible] است [illegible] است ترجم [illegible]
[illegible] بضم جیم [illegible] در کتاب مرآت الجنان نوشته است که ابن
ابی ذئب از نافع و عکرمه روایت داشت و سعید بن مسیب [illegible] بود [illegible]
روزه دار [illegible] و چون ابو جعفر منصور در آمد و گفت ان الظلم
[illegible] ابو جعفر [illegible] شدید العرق [illegible]

۵۳۴ ابو عبد الله محمد بن الحسن الشیبانی — یح

[illegible] امام محمد بن الحسن بن فرقد الشیبانی بالولاء الفقیه الحنفی کنیتش
ابو عبد الله [illegible] از قریه [illegible] دمشق [illegible] آن قریه حرستا [illegible] و پدرش
حسن از شام بسوی عراق راه گرفت [illegible] و محمد مذکور در آنجا تولد گردید و در کوفه [illegible] در
طلب حدیث [illegible] پیشوایان [illegible] در مجلس ابی حنیفه حضور [illegible]
پس از آن [illegible] ابو یوسف صاحب ابی حنیفه فقه فرا گرفت و [illegible] روبروی [illegible] از
آن جمله جامع کبیر و جامع صغیر و غیر آنها است [illegible] مصنفات [illegible] است خصوصا
[illegible] تعلق [illegible] علم ابی حنیفه [illegible] و [illegible] ابان و فصیح اللسان
[illegible] قرآن کریم بدان [illegible]
[illegible] در بغداد در آمد و در آنجا بود و در میان [illegible] در حضور [illegible] الرشید [illegible]
[illegible] است [illegible] که [illegible] از وی [illegible] است
[illegible] محمد بن الحسن [illegible] شافعی گفته است [illegible] از [illegible] علم
محمد بن حسن باندازه [illegible] بر گرفتم و ربیع بن سلیمان مرادی گفته است [illegible] محمد بن حسن
کتابی چند طلب [illegible] در [illegible] پس [illegible]

قل لمن لم تر عينُ من رآه مثله   ومن كأن من رآه قد رأى من قبله
العلم ينهى اهله ان يمنعوه اهله   لعله يبذله لاهله لعله

بالجمله چون این مکتوب بوی رسید در صحت کتابت خویش بود و در تاریخ و من این ابیات بود در دیوان
ابی منصور بن الحسین فقیه مصری از این پس [illegible] مذکور خط او را دیدم که ابی بکر بن قاسم نگاشته
بود بعد دیگر، اولاً نگاشتیم بر حسب روایت شیخ ابی اسحق شیرازی در کتاب طبقات الفقهاست و از
شافعی روایت کرده اند که گفت هیچگاه مردی فربه در زیرک ندیدم مگر محمد بن الحسن بود، روان از رشد او
به قضاوت رقه باز گشته است و پس معزول [illegible] داد و در بغداد درآمد و محمد بن الحسن گفته است که جماعتی
نزد ابو حنیفه آمد در باره زنی مرده که بچه متحرک در شکم داشت بحث راندند ابو حنیفه حکم داد که شکم او را
شکافتند و بچه زنده بود پسر بچه بیرون آوردند و آن پسر چندان زیست که در طلب علم بر شد و در مجلس محمد بن
حسن حاضر شد و او را پسر ابو حنیفه بخواندند و محمد بن الحسن [illegible] در ضلالت از فقه دلالت داشت
تا کار او را [illegible] در خروج یحیی و محمد بن حسن در برنبویه که از قریه های ری است در سال
یکصد و هشتاد و نهم هجری وفات کرد ولادت او در سال یکصد و سی و پنجم و بقولی سی و یکم و برد این کس
[illegible] بود و سمعانی گفته است که محمد بن حسن و کسائی در یک روز مردند در ری و بعضی گفته اند که رشید
گفت فقه و عربیت را در ری دفن کردم و محمد بن حسن مذکور پسر خاله فراء دارای نحو و لغت است
و شیبانی از نسبت مذکورش و حرستا بفتح حاء مهمله و راء مهمله و سکون سین مهمله و فتح تاء فوقانی
و بعد از آن الف مقصوره است و برنبویه بفتح باء و سکون نون و فتح باء موحده و واو و بعد از واو
یاء تحتانی ساکنه و بعد از آن ها ساکنه است مترجم گوید حموی در معجم البلدان نوشته است حرستا
قریه بزرگ و عامر است در وسط بستان دمشق از طریق حمص در میان آن و دمشق بیشتر از یکفرسنگ است
و قاضی عبدالصمد بن ابی الفضل الحرستانی که مردی فاضل و مدرس و بمذهب شافعی و در این [illegible]
قضاوت دمشق یافته و مردی بزرگ [illegible] از [illegible] را [illegible] قضاوت شود و در نود و
چهار سالگی وفات کرد و قاضی القضاة [illegible] از آنجاست و حرستا المنظره نیز از قرای دمشق و در شرقی
غوطه است و حرستا نیز قریه از اعمال [illegible] از نواحی حلب و در آنجا قلعه و آبادانی کوارا است

۵۲۵
ابوعبدالله
محمد بن علی والد
السفاح
[illegible]

محمد بن علی بن عبدالله بن العباس بن عبدالمطلب الهاشمی کنیتش ابو عبدالله است و پدر سفاح و منصور است
و پدر هر دو که بخلافت رسیدند و از همین پدرش علی در حرف عین مذکور گردد ابن قتیبه گفته است
محمد مذکور از حیثیت جمال و عظمت قدر و منزلت از تمامت مردم برتر بود و از پدرش علی [illegible]

کمتر بو

کمتر بود و علی موی خویش را بخضاب سیاه میکرد و محمد رنگ [illegible] از زرد میکرد ایشان بود [illegible]
گمان میکرد محمد همان علی است یزید بن ابی مسلم کاتب حجاج بن یوسف نقل کرده است که از حجاج شنیدم
میگفت در آن حین [illegible] عبدالملک بن مروان در [illegible] الجندل [illegible] در ایام و قائد او
یعنی آنکه [illegible] است با او حدیث میراند و عبدالملک از وی سؤال میکرد ناگاه علی بن عبدالله بن
عباس و پسرش محمد نمودار شدند چون عبدالملک او را بدید [illegible] بجای خویش بنشاند و [illegible]
[illegible] حدیث خویش [illegible]
تا ختم [illegible] عبدالملک [illegible] است که از آن کار باز [illegible] و سلم [illegible] و عبدالملک
او بود [illegible] دولت [illegible] که [illegible] و با او مکالمه نمود
پرسش همی کرد و [illegible] طعام حاضر کنند [illegible] دولت نشست و گفت آیا [illegible]
[illegible] گفت [illegible] روزه دارم [illegible] و عبدالملک از [illegible]
[illegible] پس از آن [illegible] آن مرد را شناسی
گفت [illegible] کدام است گفت آن پسرک [illegible]
فرزند او است از عقب او [illegible] دارای زمین [illegible]
[illegible] عبدالملک [illegible] گمان [illegible]
[illegible] صلب او [illegible] بصفت [illegible]
[illegible] است و سبب انتقال امر خلافت [illegible] محمد بن حنفیه بوده مذکور [illegible] شیعیان [illegible]
حسین علیه السلام امام میدانند و چون محمد بن حنفیه وفات کرد امر امامت با پسرش ابو هاشم [illegible]
در ترجمه پدرش مذکور شد و او عظیم القدر [illegible] و شیعیان [illegible]
و چون وفات او در سال نود و هشتم در شام [illegible] و او را عقب [illegible] محمد بن علی مذکور
وصیت کرد و با او گفت تو [illegible] خلافت [illegible] فرزندان تو [illegible]
خود بود [illegible] شیعیان [illegible] و چون محمد مذکور [illegible] در شام وفات [illegible] بفرزندش ابراهیم
معروف بامام وصیت نهاد و چون ابو مسلم خراسانی در خراسان ظاهر شد مردمان را به بیعت
ابراهیم بن محمد مذکور خواندند [illegible] او را ابراهیم امام خواندند و چون [illegible]
نایب مروان بن محمد [illegible] بود شاه [illegible]
مروان در [illegible] از [illegible] ابو مسلم [illegible] مروان [illegible]

در دمشق بنشست و ابراهیم را از جمله بانیه پادشاه بود و او را با دلیو و بستان مروان و لشکر مروان بن محمد
او بود در آن بحران زندان کشته و آنکار که مروان او را نکشت پس برادرش سفاح و صیت
نماند و سفاح چنین گفت است که او از زندان جائی بریده خلافت بنشست و این بکارش رفت
خلاصه این امر است در تاریخ ابن خلدون بود در آن که ابراهیم دو ماه در زندان بازمانده بود و بعضی گویند
کشته شد و ولادت محمد مذکور در سال ... هجری است و در این تاریخ به نقول چنین یافتم لکن این تاریخ
آنچه مذکور که از آنکه در میان او و پدرش چهارده سال فاصله است حق آنست ابو جعفر در تاریخ پدرش
مذکور شده در زمان حیات حضرت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیهما السلام یا در شب قتل آن حضرت علی خلاف
الروایه متولد گشته و شهادت آنحضرت علیه السلام در شهر رمضان سال چهلم از هجرت است بصورت چگونه ممکن
باشد در میان ایشان چهارده سال مدت بیش باشد اقرب بحق این است که سالها فاصله بیشتر داشته محمد
در کتاب التذکره نوشته است که تولد محمد مذکور در سال شصت و دوم هجری اتفاق افتاد و وفاتش در سال یکصد و
بیست و ششم و برخی بیست و دوم اتفاق افتاد و در همان سال مهدی بن ابی جعفر منصور پدر هارون الرشید تولد
شد و بعضی یکصد و بیست و پنجم در شراة دانسته‌اند و طبری در تاریخ خود گفته است که محمد بن علی در اول
ذی القعده یکصد و بیست و ششم در سن شصت و سه سالگی در شراة وفات یافت و از پیش در
ترجمه پدرش علی شراة مذکور گشت و طبری در تاریخ خود در سال نود و هشتم هجری گفته است که ابوهاشم
عبدالله بن محمد بن الحنفیه بر سلیمان بن عبدالملک بن مروان درآمد و عبدالملک درباره او اکرام کرد و ابوهاشم
از آنجا به اراده فلسطین بیرون شد پس سلیمان کس با او بفرستاد تا در طی راه شیر زهرآلود به او بدادند پس ابوهاشم
از آن حال آگاه شد و چون بمرگ نزدیک شد بسوی حمیمه راه گرفت با محمد بن علی بن عبدالله بن عباس ملاقات نموده
آمد و ابوهاشم او را آگاهی داد که خلافت به فرزند عبدالله بن عباس خواهد رسید و گفت اول کس از شما سفاح
باشد و نوشته‌ها و دعاة شیعه را تسلیم کرد و او را دستور العمل داد و در حمیمه بمرد و طبری چنین
گفته است و ابراهیم امام را مذکور نداشته لکن تمامت تاریخ نگاران برآنند که ابراهیم امام
دارند جز آنچه مکتوب اند از خلافت از پدر او تمام گشت ترجمه کرده از این پیش در ترجمه ابومسلم
و دیگر وقایع خدا آنکه ناظر بود بصیرت اند اشارت رفت دیگر ... بتاریخ ... ضرورت آن باشد
محمد بن ابی الحسن اسمعیل بن ابراهیم بن المغیرة بن الاحنف بردزبه و قال ابن ماکولا
بردزبه الجعفی بالولاء البخاری الحافظ الامام فی علم الحدیث صاحب الجامع الصحیح و التاریخ
کنیتش ابو عبدالله است در طلب حدیث سفری بغایت نمود تمامی امصار را کوچ کرده در خراسان

٥٣٦
ابو عبدالله
محمد بن ابی الحسن
البخاری
ک

و کوهستان

و کوهستان و دیار عراق و حجاز و شام و مصر گذارش نموده در بغداد درآمد و اهل بغداد در مشتش
انجمن شدند و بر فضلش اعتراف نمودند به تفرد او در علم روایت و درایت شهادت دادند
و ابو عبدالله حمیدی در کتاب جذوة المقتبس و خطیب در تاریخ بغداد حکایت کرده‌اند که چون بخاری
در بغداد آمد اصحاب حدیث از ورود او آگاهی یافته گرد آمدند و صد حدیث برگرفته و متون
و اسناد آن را مقلوب و دیگرگون ساختند و متن این سند را با آن اسناد دیگر قرار دادند و به
ده نفر هر یک ده حدیث بسپردند و ایشان را امر کردند چون در مجلس شوند این جمله را بر بخاری عرضه دهند
و او را از آن بیازمایند پس مجلسی بر پا شد و جمعی از اصحاب حدیث از غربا و جمع خراسان و غیر آن از
بغدادیها گرد آمده و مجلس ... پس آن انجمن آراسته گشت یکی از آن ده تن تقدم کرد و اول از یکی از
احادیث مقلوبه پرسش کرد بخاری گفت این حدیث را نمیدانم از حدیث دیگر پرسید گفت عارف
نیستم و آن مرد آن ده حدیث را به تمامت باز پرسید و بخاری گفت عارف آن نیستم پس فقهائی که در
آن مجلس حاضر بودند بعضی با بعضی ملتفت شده می‌گفتند مرد با فهم است و آنانکه ضد او بودند می‌گفتند بخاری
عاجز و مقصر و قلیل الفهم است پس مرد دیگر آمده از جمله آن ده تن به همان طور از حدیثی از آن
احادیث مقلوبه بازپرسید بخاری گفت نمیدانم از حدیث دیگر بپرسید گفت نشناسم و آن شخص تمامت
آن ده حدیث را بپرسید و بخاری همان جواب را باز گفت پس از آن شخص سیم و چهارم تا دهم به همین
و از وی باز پرسیدند تا تمامت صد حدیث مقلوب به پایان رفت و بخاری همی گفت لا اعرفه و لا اعلم
چیست و جز بخاری ندانستند ایشان از آن کار فراغت یافتند بخاری بدان شخص اول ملتفت شده گفت
اما حدیث اول تو را پرسیدی چنین و چنان است و حدیث ثانی تو چنین و چنان است و سیم و چهارم
چنین است و متوالیاً بر تو تا انجام تمامت ده حدیث او را باز گفت و هر متنی را با سند خود و هر سند را در
بر متن خود باز گردانیده و با تمام آن ده تن همین معامله کرد متون احادیث را با اسناد خود و اسناد را
بمتون آن باز گردانید و مردمان به حفظ و فضل او اقرار و اذعان کردند و چنان بود که این جماعه
هر وقت او را مذکور ساختند می‌گفت الکبش النطاح توجه شیخ زننده محمد بن یوسف
الفربری از وی نقل کرده است که بخاری گفت در کتاب صحیح خود هیچ حدیثی را ننوشتم
جز آنکه قبل از نگارش غسل کردم و دو رکعت نماز بگزاشتم و هم از بخاری روایت کرده‌اند
که گفت کتاب صحیح خود را در مدت شانزده سال تصنیف کردم و از میان ششصد هزار حدیث
اخراج نمودم و آن کتاب را در میان خود و خدا حجت گردانیده‌ام و فربری گفته است که

صحیح بخاری را نود هزار مرد شنیده‌اند و الحال کسی باقی نمانده که از وی روایت کند جز من و ابو عیسی
ترمذی از وی روایت می‌کند و ولادت بخاری روز جمعه بعد از نماز سیزده شب از ماه شوال
بگذشته در سال صد و نود و چهار از هجرت و ابو یعلی خلیلی در کتاب ارشاد گفته است که
ولادت بخاری در آن شب از ماه مذکور بر جای مانده واقع شد و در شب شنبه بعد از نماز عشاء
در شب فطر وفات یافت و در روز فطر بعد از نماز ظهر سال دویست و پنجاه و شش در
خرتنگ مدفون گشت و ابن یونس در تاریخ الغرباء گفته است بخاری در مصر آمد و در آنجا
وفات کرد و این روایت غلط است و روایت صحیح همان است که ذکر نمودیم در اینجا و چنان بود
که خالد بن احمد بن خالد الذهلی امیر خراسان بخاری را از بخارا بیرون کرد به خرتنگ جای [illegible]
پس از آن خالد مذکور رجوع نمود بسوی بغداد و معزول گشت و موفق بن متوکل برادر معتمد
خلیفه او را محبوس کرد تا اینکه در زندان بمرد و بخاری مرد لاغر بدن و خفیف الجسم و میانه بالا
بود و در نام جدش اختلاف کرده‌اند بعضی یزذبه بفتح یاء تحتانی و سکون زاء معجمه و کسر ذال
نقطه دار و بعد از آن باء موحده پس از آن هاء رسم کرده و ابو نصر بن ماکولا در کتاب اکمال
گفته است اسم او یزدزبه بدال نقطه دار [illegible] معجمه و باء موحده [illegible] بهتر دانند و غیر از وی گفته
این جد او مجوسی بوده است و بر دین مجوس مرده است و اول کسی از ایشان اسلام گرفت
مغیره بوده و بعضی در موضع دیگر عوض یزذبه در سلسله اجداد او الاحنف یافته و گفته یزدبه
[illegible] و بخاری بضم باء موحده و فتح خاء معجمه
و بعد از الف راء و این نسبت بسوی بخارا است و آن بزرگترین شهرهای ما وراء النهر است
میان آن و سمرقند هشت روز راه مسافت است و خرتنگ بفتح خاء معجمه و سکون راء
مهمله و فتح تاء مثناة فوقانی و سکون نون و بعد از آن کاف قریه‌ایست از قریه‌های سمرقند
و از این پیش [illegible] بجعفی گذشت و نسبت بخاری بسوی سعید بن جعفر الجعفی والی خراسان
[illegible] و چنین بخاری بود [illegible] بعد از این [illegible] منسوب شده‌اند
ترجمه [illegible] اول در زبان فارسی [illegible] علم است و چنین
[illegible] عالم [illegible] و از خرتنگ تا سمرقند سه فرسنگ است

٥٣٧ ابو جعفر محمد بن جریر الطبری صاحب التاریخ کا

محمد بن جریر بن یزید بن خالد الطبری و قیل یزید بن کثیر بن غالب کنیتش ابو جعفر و صاحب تفسیر کبیر و تاریخ
معروف و شهیر است در بسیاری فنون پیشوا بود از جمله فن تفسیر و حدیث و فقه و تاریخ و غیر ذلک

داوله

و او را مصنفات ملیحه است در فنون عدیده که بر وسعت علم و غزارت فضیلت او دلالت دارد و او در شمار
مجتهدین است و از احدی تقلید نمی‌نمود و ابو الفرج معافی بن زکریا نهروانی معروف به ابن طرار بر مذهب او بود
و از [illegible] مذکور [illegible] و ابو جعفر مذکور در نقل اخبار و روایت [illegible] تاریخ او از
تواریخ اصح و اثبت است و ابو اسحق شیرازی او را در کتاب طبقات الفقهاء در جمله مجتهدین برشمرده
و در بعضی مجامیع این ابیات را منسوب به ابو جعفر مذکور دیدم

اذا اعسرت لم یعلم شقیقی　　واستغنی فیستغنی صدیقی
حیائی حافظ لی ماء وجهی　　و رفقی فی مطالبتی رفیقی
ولو انی سمحت ببذل وجهی　　لکنت الی الغنی سهل الطریق

ولادت ابو جعفر در سال دویست و بیست و چهارم در آمل طبرستان از هجرت و در روز شنبه آخر روز
وفات کرد و در روز یکشنبه بیست و ششم ماه شوال در سال سیصد و دهم در بغداد در سرای خویش بخاک رفت
و در مصر در قرافه صغری نزدیک دامنه کوه مقطم قبری دیدم و زیارت شد و بر فراز آن سنگ بود
بر آن نوشته بود که این قبر ابن جریر طبری است و مردمان می‌گفتند که صاحب این تاریخ است لکن صحت
مقرون نیست بلکه صحیح این است که در بغداد مدفون است و ابن یونس در تاریخ خود که مخصوص بغربا است
نوشته است که ابن جریر در بغداد وفات کرد و ابو بکر خوارزمی مشهور پسر خواهر او است و از این بابت که
خوارزمی مذکور خود طبری [illegible] مذکور [illegible] طبرستان ترجمه کرده [illegible] در تاریخ خود نوشته است
ابن خزیمه گفته است ما اعلم علی الارض اعلم من محمد بن جریر و لقد ظلمته الحنابلة یعنی بر روی
زمین داناتر از محمد بن جریر سراغ ندارم و جماعت حنابله در حق او ستم کردند و ابو حامد اسفراینی گفته است اگر کسی
تا چین سفر نماید تا تفسیر محمد بن جریر را تحصیل نماید راهی دراز [illegible] محمد بن عبد الله بن عبد الحکم بن
اعین بن لیث بن رافع المصری الفقیه [illegible] کنیتش ابو عبد الله است و از ابن وهب و اشهب از اصحاب
امام مالک [illegible] و چون امام شافعی بمصر آمد ابو عبد الله با وی مصاحبت کرد و از وی فقه آموخت و او را
بسبب [illegible] محنتی بسوی بغداد [illegible] قاضی احمد بن ابی دواد ایادی [illegible] از این پس مذکور [illegible]
و قاضی مذکور چیزی [illegible] از وی طلب می‌کرد اجابت نکرد پس دیگر باره [illegible] بمصر باز گشت [illegible] و آخر الامر
ریاست در مصر بدو منتهی گشت و ولادت او در سال صد و هشتاد و دوم از هجرت و در روز [illegible]
یک شب از ذی قعده [illegible] در سال دویست و شصت و هشتم وفات کرد
و قبر او موافق آنچه مذکور شده است با قبر پدرش و برادرش عبد الرحمن در یک جا است و این تفصیل از [illegible]

٥٣٨ ابو عبد الله محمد بن عبد الله بن عبد الحکم الشافعی کب

مذکور گفته و قرآن و شعر بطلوع قمر تغیر است و ابن قانع وفات او را در سال [illegible] و ثلث دانسته [illegible]

داشته است و ابو عبد الرحمن نسائی در کتاب کنی خود ازوی روایت کرده است و مزنی گفته است که ما در حضرت

شافعی از ایام [illegible] نظر میکردیم و پس در خانهٔ او می نشستیم و محمد بن عبد الله بن عبد الحکم مرا آمد و در منزل او صعود میداد و [illegible]

تو او در [illegible] [illegible] بار جائی که ده بنشستیم پس از آن بزیر بر آمد و شافعی [illegible]

[illegible] از ارادت خود فراغت یافت و ابن محمد [illegible] مرا او خضد او سوار میشد و شافعی از پی او

چشم میداشت چنین گفت او از دیده او پوشیده گشت شافعی میگفت دولت [illegible] مرا فرزندی

شد او [illegible] اکر [illegible] هزار دینار بر کون [illegible] در ادای آن [illegible] و از محمد مذکور حکایت کرده

[illegible] شافعی آمد و [illegible] پس چنانچه از اصحاب تو بودم [illegible] شده و او بر مذهب مالک

بود و از [illegible] عبد الله در عبادت مذکور گفته پس با او گفته یا ابا محمد [illegible] راه [illegible] شافعی محمد

و از [illegible] راه و روش باز [illegible] مردمان [illegible] از مذهب اصحابش بیزار [illegible]

بود [illegible] از در [illegible] و نزد [illegible] و تصدیق [illegible] و میگفت او جوان است و دولت و الو

در خلاف اقوال مردمان و معرفت و از [illegible] آن نظر افکند [illegible] میشد [illegible] میگفت

[illegible] ملازمت این مرد [illegible] زیراکه اگر تو از این بلد [illegible] در مسئله [illegible] آن مسئله

بگوئی قال اشهب [illegible] مالک [illegible] گفت اشهب [illegible] ملازمت [illegible]

[illegible] آن [illegible] در قلب [illegible] داشت [illegible] بسوی عراق [illegible] و در آنجا قاضی

[illegible] مسئله [illegible] گفتم اشهب از مالک چنین روایت کرده است گفت

اشهب [illegible] پس بعضی از آن جماعت [illegible] گفت [illegible]

[illegible] الجمعه [illegible] ابو عبد الرحمن [illegible] و [illegible] در کتاب [illegible] گفته است

[illegible] ابن محمد [illegible] است احمد بن طولون [illegible] ابو جعفر [illegible]

کاهی مردمان از آن میدان آب از آن [illegible] آب توقف [illegible] پس

محمد از آن آب [illegible] و [illegible] و ابن طولون [illegible] کرد [illegible]

[illegible] فرزند [illegible] و جایزه [illegible] و مردمان میگفتند [illegible] است اما قول ایشان

صحیح [illegible] قال الامام محمد بن احمد بن نصر الترمذی الفقیه [illegible] ابو جعفر است در

وقت و زمان خویش فقیه شافعیه [illegible] و ورع [illegible] و در بغداد

[illegible] داشت و در آنجا از یحیی بن بکیر المصری و یوسف بن عدی و کثیر بن یحیی [illegible]

٥٢٩ ابوجعفر محمد بن احمد الترمذی الفقیه [illegible]

رکه

مرکه و احمد بن [illegible] و غیر ایشان ازوی روایت [illegible] و او مرد [illegible]

[illegible] از اهل دانش و فضل و زهد روزگار بود و ابو الطیب احمد بن عثمان [illegible] ابو حفص عمر بن

شاهین گفته است [illegible] ابو جعفر ترمذی حضور [illegible] پس [illegible] از حدیث رسول خدای صلی الله

علیه و آله و سلم پرسش کرد ان الله تعالی ینزل الی السماء الدنیا که معنی این نزول چیست [illegible]

[illegible] ابو جعفر گفت النزول معقول و الکیف مجهول و الایمان به واجب و السؤال

عنه بدعة یعنی نازل شدن امری است عقلی و کیفیت و چگونگی مجهول و پوشیده است و ایمان و اقرار

بآن اگر چه پوشیده [illegible] واجب است و سؤال کردن و [illegible] از این گونه [illegible]

[illegible] از عقول و اوهام [illegible] بدعت است [illegible] و ابو جعفر در [illegible]

[illegible] طعام و صبور بر فقر و ورع [illegible] محمد بن موسی بن حماد گفته است [illegible] ابو جعفر

[illegible] در [illegible] با [illegible] روزی [illegible] گفتم این

کار چگونه [illegible] گفت از آنکه غیر آن [illegible] خریدم و هر روز [illegible]

و ابو اسحق زجاج نحوی گفته است [illegible] ابو جعفر [illegible] در هم چیره [illegible]

[illegible] گفت بمذهب ابی حنیفه تفقه [illegible] پس [illegible] صلی الله علیه و آله و سلم [illegible]

[illegible] در مسجد مدینه [illegible] گفتم یا رسول الله [illegible] بقول ابی حنیفه تفقه [illegible]

[illegible] قول و مذهب [illegible] گفتم [illegible] بقول مالک بن انس [illegible] قول او

[illegible] سنت [illegible] گفتم [illegible] گفته است

قول او نیست بلکه سنت [illegible] خلاف سنت [illegible]

از این خواب بسوی مصر [illegible] شدم و [illegible] و دار قطنی گفته است که ابو جعفر

مردی امین و زاهد [illegible] و ابو جعفر [illegible] کتب احادیث [illegible]

ولادت او [illegible] و در [illegible] دو هم [illegible] ازانه

محرم [illegible] و [illegible] وفات [illegible] و در او [illegible]

روز [illegible] اختلاط عظیم [illegible] و [illegible] در نسبت ترمذی گفته است [illegible]

بسوی [illegible] قدیم [illegible] که [illegible] و مردمان در کیفیت این نسبت

اختلاف دارند بعضی بفتح تاء و [illegible] بضم آن و بعضی بکسر آن میگویند و آنچه [illegible]

[illegible] اول است بفتح تاء و [illegible] است و آنچه [illegible] قدیم [illegible] بکسر تاء [illegible]

و دیگر آنکه در میان مردمان باب نوز معروف معروف است بفتح ها و میم است و هر کس بادعای خویش نص
از زبان آن میگوید و این جمله کلام لمعانی است و فضلا بهتر دانند و من از کسی که آن را دیده باشد پرسیده‌ام
هرآینه آن را در کوشه خوارزم است یا در ناحیه ماوراء النهر لیکن این نبود خطاب ماوراء النهرات
از جانب خوارزم مترجم کبیر حموی در مراصد الاطلاع گفته است آنچه معروف است ترید بکسر

۵۴۰
ابوبکر
محمد بن احمد معروف
بابن حداد
که

تا و دیم است والد العلم محمد بن احمد بن محمد بن جعفر الکنانی المعروف بابن الحداد الفقیه الشافعی
المصری مکنی بابی بکر و صاحب کتاب الفروع است در باب مذهب و آن کتابی صغیر الحجم
و کثیر الفائده است و در مسائل او در آنجا یاد کرده است که از دقت کار ر است و جمعی از
بزرگان متولیان علم بشرح کون این کتاب پرداخته اند قفال مروزی شرحی متوسط و جبران بطبری
بدان منظوم است و قاضی ابو الطیب طبری شرحی مبسوط نگاشته و شیخ ابو علی سنجی شرحی تام و کامل
و مستوفی و مطول نموده است و این شرح از دیگر شروح بهتر است بالجمله ابن حداد مذکور از ابو
اسحق مروزی فقه آموخت و صاحب عماد الدین باطیش در کتاب خویش هر به مذهب وضع
کرده و در طبقات الفقها گفته است ابن حداد از اعیان و محققان اصحاب ابراهیم
مزنی بود و او در این تخریج بود هم و گمان او آنست که ابن حداد در میان مسایل مزنی برد
شوال کرد و قضاعی در کتاب الخطط گفته است ابن حداد در میان روز هم مزنی بمیکرد
جهانش مرجحان آمدی چگونه حکم میشود ابن حداد از اصحاب او شمرده و فرا این تخریج بدان انجم
تا الگام سب ام رجحان مذ بها آن حدیث صحیح و این غلط است و نیز آن ابیات ذالیه بوده
در ترجمه ظافر حداد اسکندرانی مذکور خواهد شد و نسبت گرد و از این پیش در ترجمه ظافر بر آن
ابیات تخریج نگذشت بجمله ابن حداد مردی فقیه و محقق و در معانی فرو رونده و غواص بود
و در مصر متولی امر قضاوت و تدریس گشت و پادشاهان و رعایا او را تکریم و تعظیم میکردند و
در حل مطالب و فتاوی و حوادث آنچه حضرتش میفرمود در عهد او میگفتند عجایب
الدنیا ثلاث غضب الجلاد و نظافة السماد و الرد علی ابن الحداد معنی شگفتیهای
روزگار سه چیز است خشمگین نشدن تازیانه زن هنگام تازیانه زدن بر دل بقیه بر کس تازیانه
و خشمگین نشدن به هم با کرکی کنده خاشاک و خاکستر بر زمین بهتر از سیم اندک بر کلام و
رای ابن حداد و ولادت ابن حداد شش روز از شهر رمضان باقی در سال دویست و
نهصت و چهار هجری و در سال سیصد و چهل و پنجم وفات کرد و بعضی در سال چهل و چهارم

گفته است

گفته است و او از ابو عبدالرحمن نسائی حدیث میراند و از جماعتی دیگر نیز حدیث شنیده و قضاعی در کتاب خطط مصر
گفته است که ابن حداد مذکور گاهی در سال سیصد و چهل و چهارم از حج باز میشد در منیه حرب که بیرون
شهر مصر است وفات کرد و بعضی محل وفات او را موضع قاهره نوشته‌اند و ابن حداد در علوم بسیار از
علوم قرآن کریم و فقه و حدیث و شعر و ایام عرب و نحو و لغت و غیر ذلک دست داشت و تصرف مینمود
و در زمان خود یگانه بود چنانکه نزد خاص و عام او را دست میداد و امیر ابو القاسم انوجور بن اخشید
و کافور و جمعی از اهل آن در تشییع جنازه او حضور داشتند و از روزگار او هشتاد و نه سال و چهار ماه و دو
روز بگذشته بود حداد بفتح حا و دال مهمله تشدید دال و بعد از الف دال ثانی است یعنی آهنگر و یکی از اجداد

۵۴۱
ابوبکر
محمد بن عبدالله معروف
بصیرفی
که

او آهنگری میکرد و بعضی در حق مترجم گفته باقی که وفات ابن حداد در سال سیصد و چهل و اند هم اتفاق
و منقبت زاده که پیش از هشتاد سال بود و از این پیش در ترجمه ابو الحسن جوهر بن عبدالله قائد در باب بنیه
نسخه آن در کتاب جوهر و بغداد اشارت رفت والد الاعلم محمد بن عبدالله المعروف
بالصیرفی الفقیه البغدادی الشافعی مکنی بابی بکر و در شمار بزرگان فقیهان است و از ابو العباس بن
سریج اخذ فقه نمود و به دقت نظر و قیاس و علم اصول مشهور گردیده و او را در اصول فقه کتابی است که پیش از
آن نوشته نشده است و ابو بکر قفال در کتاب خویش در فن اصول تصنیف کرده است حکایت کرده که
ابو بکر صیرفی بعد از شافعی بعلم اصول از دیگر مردمان اعلم بود و او اول کس است از اصحاب ما که بود
برای شروع در علم شروط بخواند و در باب این علم کتابی بسیار پسندیده تصنیف نمود و در روز پنجشنبه
روز از شهر ربیع الآخر سال سیصد و سی ام هجری وفات کرد و صیرفی بفتح صاد مهمله و سکون یا و فتح

۵۴۲
ابوبکر
محمد بن علی الفقیه
القفال
که

و فتح را و فا مهمله و بعد از آن یا این نسبت مشهور است از برای کسی که صراف و دینار در هم میگیرد
آنکه ضبط و قید آن نمودم برای آن است که بیشتر مردمان را دیده‌ام که صاد را مینمایند
محمد بن علی بن اسمعیل القفال الشاشی الفقیه الشافعی مکنی بابی بکر است و در عصر خویش پیشوای
و در فن یگانه است و سبقت داشت و مردی فقیه و محدث و اصولی و شاعر بود و در ماوراء
النهر پیرامون فقیهی در عصر خویش مانند نداشت بخراسان و عراق و حجاز و شام و ثغور راه پیمود
و در بلدها و دیارها نام در افکنده و از ابن سریج فقه آموخت و او را مصنفات کثیره است و اول کسی است
از فقها که جدل حسن را تصنیف نمود و او را در اصول فقه کتابی است و هم شرح الرساله از او است
و مذهب شافعی در بلد خویش از وی انتشار یافت و از محمد بن جریر طبری و اقران و امثال او حدیث
و روایت داشت و حاکم ابو عبدالله و ابو عبدالله بن منده و ابو عبدالرحمن سلمی و جماعتی بسیار از وی روایت

مرگفته وی بوده قاسم صاحب کتاب التقریب است و در نهایه و وسیط و بسیط از آن نقل نموده و غزالی در باب
ثانی کتاب از رهن اوسط یاد کرده و ابو القاسم گفته که این غلط است و صحیح قاسم است و عجلی در کتاب شرح مشکلات
الوجیز و الوسیط در باب ثانی از کتاب التیمم گفته است که صاحب کتاب التقریب ابو بکر قفال و بروایتی پسر او
قاسم است آنگاه میگوید از غیر رهن مبهم و پوشیده گفته میشود صاحب التقریب و اسم مصنف را مذکور نمی آورند
من گویم که در اواخر شوال سال ششصد و نود و پنج در خزانه کتب مدرسه عادلیه دمشق کتاب التقریب بود و در شش
جلد دیدم که از حساب ده مجلد بود و بر آن نوشته بود که تصنیف ابو الحسن قاسم بن ابی بکر قفال
شاشی است و این نسخه مذکور از آن شیخ قطب الدین مسعود نیشابوری است که نام القفالی از پدر مذکور
میشود و بر آن جمله خط شیخ بوده و تصنیف نموده و این تقریب غیر از آن تقریب است که سلیم رازی تصنیف
آن است و من جایی تقریب بسیار از فقها شنوده و دیده ام و این تقریب [illegible] و اشتغال [illegible] آگاهی و تقریر
از ابن قفال است کم یاب است و آنکه از سلیم است در دست مردم موجود است و این تقریب همان است که
فقهاء خراسان بآن تخریج نموده اند و در وفات قفال مذکور خلاف کرده اند شیخ ابو اسحق شیرازی در طبقات
الفقهاء در سال سیصد و سی و ششم نوشته و حاکم ابو عبدالله معروف بابن البیع نیشابوری گفته است قفال
در اواخر ذی الحجه سال سیصد و شصت و پنج در شاش وفات کرد و گفته است من از وی و او از من حدیث نوشتیم و ابن
سمعانی در کتاب الانساب در این مطلب با او موافقت کرده و بر آن افزوده و گفته است که ولادت قفال
در سال دویست و نود و یکم بود و سمعانی در کتاب الذیل گفته است که وفات او در سال سیصد و شصت
ششم بود و در کتاب الانساب نیز در ترجمه شاشی همچنین گفته است و سخن اول بود در ترجمه قفال گفته است
و شاشی نسبت بسوی شاش است [illegible] آنها الف است و آن [illegible] ماوراء النهر [illegible] جماعتی از
علما از آنجا برخاسته اند و این قفال غیر از قفال مروزی است و ذکر آن در ترجمه عبدالله خواهد گذشت
و او جوان تر است ترجمه کرده در بعضی نسخه های در باب وفات قفال مذکور همین قدر نوشته اند
و شیخ ابو اسحق در سال سیصد و سی و ششم و ابن البیع در سال سیصد و شصت و پنجم و ابن سمعانی در کتاب
الانساب با او موافقت جسته در ترجمه شاشی و قول اول در ترجمه قفال گفته یعنی در تاریخ
وفات قفال مذکور رسیده در سال سیصد و شصت و پنجم نوشته است و الله اعلم

۵۴۳ ابو الحسن محمد بن علی الفقیه الماسرجسی کز

محمد بن علی بن سهل بن
مصلح الماسرجسی الفقیه الشافعی کنیتش ابو الحسن و در شمار ائمه شافعیه خراسان و از جمله اصحاب مذهب
و ترتیب اصول و فروع [illegible] آن است در خراسان و عراق و حجاز فقه آموخت و با ابو اسحق
مروزی مصاحبت نموده و در مجلس تفقه جسته و با او بسوی مصر رفته و مدتی خدمتش نموده

و در تکو

وفات کرد پس از آن بسوی بغداد مراجعت کرده و با ابن ابی هریره در مجلس او هم از قیام او از آنجا مراد
مرگ کرد پس از آن بسوی خراسان راه برگرفت در سال سیصد و چهل و چهارم و در نیشابور بتدریس نمود و فقهای
نیشابور از وی اخذ کردند و ابو الطیب طبری در نزدش فقه آموخت و از خال خود ابو علی حسن بن عیسی
ماسرجسی سماع داشت و در مصر از اصحاب مزنی و یونس بن عبد الاعلی حدیث استماع نمود و حاکم ابو عبدالله بن
البیع گفته است که از زبان او در دار السنه مجلس املا منعقد میشد و ابن قطیعی در اواخر رجب سال
سیصد و هشتاد و یکم بود و در شبانگاه روز چهارشنبه وفات کرد و در شبانگاه روز پنجشنبه ششم جمادی الآخره
سال سیصد و هشتاد و چهارم بمجرای مدفن گشته و از روزگارش هشتاد و شش سال بر گذشته بود و شیخ ابو اسحق
در کتاب طبقات وفات او را در سال سیصد و هشتاد و ششم دانسته و ماسرجس نصرانی بود و بعد از اسلام نشو و
نمود و در دارالسکه [illegible] پس از آن جمیع [illegible] بعد از آن [illegible] به نسبت بسوی ماسرجس است و آن اسم
جد ابی علی حسن بن عیسی بن ماسرجس نیشابوری است و در [illegible] نصرانی بوده و بدست عبدالله بن المبارک اسلام آورد
و ابو الحسن فقیه مذکور دختر زاده ابو علی مذکور است و بدو منسوب گشت و نسبت بجد مادری ماسرجسی مذکور است

۵۴۴ ابو عبدالله محمد بن الحسن الفقیه معروف بختن کح

محمد بن الحسن بن ابراهیم الاستراباذی و قیل الجرجانی المعروف بالختن الفقیه الشافعی کنیتش ابو عبدالله
و مردی فقیه و فاضل و با ورع بود و در روزگار خویش مشهور گشته و او را در مذهب وجوه حسنه است
و در فنون ادب و معانی قرآن و قراآت بر اقران و همتایان سبقت داشت و از جمله علمای استاد در
نظر و جدل بر [illegible] بود از ابو نعیم عبد الملک بن محمد بن عدی و اقران او در بلد خود سماع داشت
و در سال سیصد و سی و نهم در نیشابور آمد و در آنجا تا آخر سال سی و نهم اقامت کرد پس باصفهان در
آمد و مسند ابی داود را از عبدالله بن ابی جعفر بشنید آنگاه بعراق رفت و بعد از سال چهل و هشتم
[illegible] و مردی کثیر السماع و [illegible] بود و کتاب تلخیص ابو العباس بن القاص
شرح نمود و در روز عید [illegible] در سال سیصد و هشتاد و ششم در جرجان وفات یافت و در این
هنگام هشتاد و پنج ساله بود و از [illegible] جرجانی [illegible] و ختن بفتح خا و تشدید تا
مثناة فوقانی و بعد از آن نون است و از بهر او را ختن گفتند [illegible] و ابو بکر اسمعیلی فقیه بود

۵۴۵ ابو سهل محمد بن سلیمان الفقیه معروف بصعلوکی کط

محمد بن سلیمان بن محمد بن سلیمان بن هرون بن موسی بن عیسی بن ابراهیم بن بشر الحنفی العجلی کنیتش ابو سهل
و معروف بصعلوکی و اصلش و مولدش در اصفهان و مسکنش و وفاتش در نیشابور است و در شمار
فقهای شافعیه و مردی مفسر و متکلم و ادیب و نحوی و شاعر و عروضی و کاتب است حاکم ابو عبدالله در تاریخ
خود او را یاد کرده و گفته است دانشمند روزگار خویش و فقیه ایران و اقران خود بود و با ابو اسحق مروزی

صحبت داشت و از وی تفقه جست و در علوم نحو که پیش وی بعراق آمده و در بصره درآمد و در ابتدای کار
تدریس نحو، کاری که او را باصفهان بخوانده و در آنجا سالها اقامت جست و بجز خبر مرگ عضد الدوله
بود ریه پوشیده از اصفهان بیرون شده در نیشابور در سال سیصد و سی و هشت وارد گردید و از برای
عمش سه روز نشست و شیخ ابو بکر بن اسحق را همراه او حاضر شده با او بنشست و هم جمعی دیگر از ایشان
دو تن و مفتی از هر دو فرقه با او حضور یافتند و جمعی از عوام در آن مجلس حاضر شدند تا مناظره برای او
منعقد گردید و هیچ موافق و منافقی بر جای نماند جز آنکه بفضل و تقدم او اقرار و اعتراف نمود و شیوخ
در آنجا به تکرار در مجلس او بود و با او در خواهش می‌کردند از علمای اصفهان در ملاقات که تقی نماید
و او اجابت می‌کرد و تدریس میفرمود و فتوی در احکام میداد و فقهای نیشابور از وی فرا گرفتند و صاحب
حاکم می‌گفت نه شیخ ابو سهل صعلوکی دانشمندی مانند تفقه او بود مر ایشان را و ابو الولید بود از ابو بکر قفال و
صعلوکی پرسش کردند گفت کدام کس بهتر از آن است از مانند صعلوکی بود و ولادت صعلوکی در
سال دویست و نود و ششم بود و در سال سیصد و دهم استماع حدیث نمود و در سال سیصد و نوزده هم در مجلس ابی
... تفقه از برای اخذ فقه حضور یافت و در آخر سال سیصد و شصت و نهم در نیشابور وفات کرد
و جنازه او را بمیدان حسین حمل کردند و سلطان پسرش ابو الطیب را از برای نماز بفرستاد پس بعد از نماز که گذشت
در میان مسجد او را در آنجا که تدریس می‌نمود دفن کردند و از شیخ ابو عمر در حرف سین مذکور شد در صعلوکی ترجمه کتب تحریر رفت
ترجمه کبیر یافعی در مرآة الجنان ولادت صعلوکی را در سال دویست و نود و ششم نوشته است و ...
الصواب ... از برای استماع حدیث اقدام نموده است تا ...
٥٤٦ ... سال محمد بن المفضل بن سلمة بن عاصم الضبی البغدادی الفقیه الشافعی ابو الطیب در شمار
بزرگان فقها و متقدمین اصحاب است از ابو العباس بن سریج فقه آموخت و بفرط ذکاوت
موصوف بود و از این روی ابو العباس با وی رغبت داشت و مصاحبتش بسیار بود و از بی تعلیم او اقبال
نمود و او را کتابهاست در تصنیف که در محرم سال سیصد و هشتم وفات کرد و در این وقت در
آن زمان جوان بود و او را در مذهب وجوه حسنه است و سلمه بفتح سین مهمله و لام و میم است و پدرش
ابو طالب مفضل بن سلمة بن عاصم الضبی لغوی صاحب تصانیف مشهوره است در فنون ادب و معانی
قرآن و کوفی المذهب بود و صحیح الخط از جمله علما بوده ... ملاقات کرد و در کتاب العین
بر خلیل استدراک نمود و تخطئه نموده و در این باب کتابی پرداخته و او راست از جمله تصانیف
کتاب الزاهر فی علم اللغة و کتاب المفاخر و کتاب العود والملاهی و کتاب جلاء الشبه و کتاب الطیف

ابو الطیب
محمد بن المفضل الضبی
الفقیه
ل

وکتاب ضیاء

و کتاب ضیاء القلوب در معانی قرآن افزون از بیست جزو و کتاب الاشتقاق و کتاب الزرع والنبات
و کتاب خلق الانسان و کتاب ما یحتاج الیه الکاتب و کتاب المقصور والممدود و کتاب المدخل الی علم النحو
و ابو بکر صولی از وی روایت می‌کرد و کمال دانشش را از وی در باب روایت و نقل و استماع نموده است و جد او سلمه بن
عاصم با فراء مصاحبت داشت و راوی او بود و این خانواده مشهور به تمامت علم نحو و لغت و فقه و مفضل
مذکور بوزیر ... بن ... اتصال داشت با وی گفته که ابن رومی شاعر از این جهت مذکور شد او را هجو نموده است
و این کار بر وزیر دشوار آمد و ابن رومی بود از خطای نحو در حق مقرر هجو کردم داشت پس ابن
رومی این ابیات بود در حق مفضل انشاء کرد

لو تلففت فی کساء الکسائی — و تغزیت فروة الفراء
و تخللت بالخلیل و اضحی — سیبویه لدیک رهن سباء
و تکونت من سواد ابی الاسود — شخصا یکنی ابا السوداء
لأبی الله ان یعد اهل العلم — الا من جملة الاغبیاء

ترجمه کبیر در طبقات النحاة نوشته است ابو طالب مفضل بن سلمه از پدر ابی سلمه و از ابن السکیت
و ثعلب اخذ نمود و با طریقه مردم کوفه و با ... ابو محمد سلمه بن عاصم
از فراء اخذ کرده و مردی ثقه دانشمند و حافظ بود و معانی القرآن و غریب الحدیث الملوک بود و نحو
٥٤٧ تصنیف کرد محمد بن ابراهیم بن المنذر النیشابوری کنیتش ابو بکر است فقیهی عالم و با اطلاع بود
شیخ ابو اسحق در کتاب طبقات الفقهاء او را ستوده و گفته است در خلاف علما کتابها تصنیف
نموده است مانند آن کسی تصنیف ننموده است و موافق و مخالف بکتابهای او محتاج شده و دوام
... و ذکر شده است در مکه معظمه در سال سیصد و نهم یا دهم وفات نمود و از کتب مشهور
او در خلاف العلماء نوشته کتاب الاشراف است و آن کتابی بزرگ است و بر کثرت
وقوف او بر مذاهب ائمه دلالت ... و ... کتابهای او احسن و انفع و امتع است و از
کتابهای او کتاب المبسوط است و آن کتاب از کتاب الاشراف اکبر است و آن نیز در خلاف علما
و نقل مذاهب ایشان است و دیگر از کتابهای او کتاب الاجماع است و آن کتابی کوچک است
ترجمه کبیر یافعی در تاریخ خود وفات ابی بکر مذکور را در سال سیصد و دهم نوشته والله اعلم
٥٤٨ محمد بن احمد بن عبد الله بن محمد المروزی القاشانی الفقیه الشافعی کنیتش ابو زید و در شمار مشاهیر علما
نیک منظر و نیک مخبر و زاهد و ورع بوده است و حافظ مذهب بود و او را در آن باب وجوه غریبه است

ابو بکر
محمد بن ابراهیم
الفقیه النیشابوری
ل

ابو زید
محمد بن احمد المروزی
القاشانی
لب

۱۲۴

از ابو اسحق مروزی فقه آموخت و ابوبکر قفال مروزی از وی فرا گرفت و در بغداد در آمده بود و کتب حدیث بر وی خوانده و حافظ ابوالحسن دارقطنی و محمد بن احمد بن القاسم المحاملی از او روایت داشتند پس از آن بسوی مکه شرفها الله رفت و در آنجا مجاور گشته و هفت سال بماند و در آنجا از صحیح بخاری از محمد بن یوسف فربری حدیث کرد و خطیب گفته است ابوزید از ائمه مسلمین است و از حفاظ مذهب است و ابو بکر بزاز گفته است با فقیه ابوزید از نیشابور تا مکه همراه بودم و ندانستم که ملائکه بر وی چیزی نوشته باشند خطا و خطیئه از وی صادر شده و احمد بن محمد حاتمی فقیه گفته است که از ابوزید مروزی شنیدم می‌گفت رسول خدا صلی الله علیه و آله سلم را در خواب زیارت کردم و در آن وقت در مکه بودم و با جبرئیل علیه السلام میفرمود یا روح الله اصحبه الی وطنه یعنی با ابوزید تا وطن همراهی کن و ابوزید از نخست فقیر بود بر هیچ چیز قادر نبود و در زمستان با شدت سرما بدون جبه در این بلد بسر می‌کرد و فقرا با او میگفتند از سرما حالت عبور نمانده میگفت مرا ناخوش است که سوال از پوشیدن جامه حتی و زیاده از مرد بعد و معلوم شد فقیر بود و مقرر بود که هیچکس بر باطن امر او مطلع نشد پس در پایان روزگار او آنچنان بادی در آمد و در این وقت سال او فراوان بود و دندانهایش فرو ریخته و نیروی مضغ و مجامعت از وی برفته و حسن جماع او باطل گردیده بود از این رو با نعمتها و خوبیها خطاب میکرد و میگفت لا بارک الله فیک اقبلت حین لا ناب و لا نصاب یعنی فرا رسیدی تو برکت و زیاده مقدمه چه گاهی اقبل از آنکه هر دو دندان و دایره بر جای مانده است و یاد آورد مرا از این حکایت اشعاری چند که از بعضی فضلا است در دنیا مانوس کرده و صاحب ثروت و نعمت شده و در این ایام تو یکی شصت سال روزگار بعد بود

ما کنت ارجوه اذ کنت ابن عشرینا ملکته بعد ان جاوزت سبعینا
تطیف بی من بنی الاتراک اغزلة مثل الغصون علی کثبان یبرینا
وخرّد من بنات الروم رائقة یحکین بالحسن حور الجنة العینا
یغمزننی باساریع منعمة تکاد تنقض من اطرافها لینا
یریدون احیاء میت لا حراک به فکیف یحیین میتا صار مدفونا
قالوا انینک طول اللیل یقلقنا فما الذی تشتکی قلت الثمانینا

وفات ابوزید در روز پنجشنبه سیزدهم رجب سال سیصد و هفتاد و یکم در مرو رفت رحمه الله و از وی بر وجه نسبت مروزی و قاشانی نیز گفت حتی الجهالت و عادت بر آن مترجم کتاب است که در کتاب تاریخ خود نوشته است که ابوزید در سن نود سالگی وفات کرد و الله اعلم بالصواب

محمد بن

٥٤٩
ابوبکر
محمد بن عبد الله الاودنی
الفقیه
ج

محمد بن عبد الله بن محمد بن نصر بن ورقاء الاودنی الفقیه الشافعی مکنی بابی بکر و در روزگار خویش پیشوای شافعیه بود حاکم ابو عبدالله بن بیع نیشابوری در تاریخ نیشابور او را یاد کرده و گفته است بخارا رحلت کرد و باز به نیشابور آمد در نیشابور روزگاری بپایید و از تمامت فقها زاهدتر و پرهیزکارتر بود و در شهر ربیع الاول سال سیصد و هشتاد و پنج در بخارا وفات کرد و در کلاباذ بخاک رفت و اودنی بضم همزه و سکون واو و فتح دال مهمله و بعد از آن نون نسبت بسوی اودنه است که قریه از قریه‌های بخارا است و سمعانی گفته طریق بایر لکه و ظاهرا تحریف یافته و اودن میگویند و از بعضی مشایخ و اساتید خود در زمانیکه اشتغال بعلم داشتم شنیدم می‌گفت اودنی بفتح همزه است و فضلا بهتر دانند پس از آن در کتاب ابی بکر حازمی ما اتفق لفظه و افترق مسماه نام او دیدم و بخط خود ضبط کرده و دلالت بر فتح همزه داشت جز در آن کتاب اودنه را با اودن و نظایر آن بفتح همزه ردیف کرده پس از آن گفته و اما اودن بعد از همزه واو ساکنه آنگاه دال مهمله و آخرش نون قریه است از قریه‌های بخارا و عادت ابی بکر حازمی در این کتاب این است که هر جا مکانی بود با نه این صورت یاد کند آنگاه مکانی دیگر بوده در اعراب بیان صورت پیش مذکور نماید و هر جا مخفف باشد ذکر او بود و از پی تعیین حرکت نمی‌بود و اگر خلافی در حرکت پیش و حرکت لغت بود بیان میکرد و در اینجا در بیان اودن ضم همزه نکرده پس معلوم شود که صورت اول مفتوح الهمزه است و بجهت محمد مذکور که او در مذهب وجوه بسیار است و صاحب وسیط در مواضع عدیده او را یاد کرده است و کلاباذ بفتح کاف و بعد از لام الف با موحده مفتوحه و بعد از الف ذال معجمه محله است در بخارا و حافظ ابونصر احمد بن محمد بن الحسین بن الحسین بن علی بن رستم الکلاباذی که از ائمه حدیث است بدانجا منسوب است و هشت روز از جمادی الآخره سال سیصد و نود و هشتم وفات کرد و تولد او در سال سیصد و بیست و سوم بود و من میگویم حافظ ابوسعد بن السمعانی در تاریخ وفات کلاباذی و مولد او بدین گونه روایت کرده است و این غلط است زیرا که تاریخ تولد او از تاریخ وفات مؤخر داشته و عدیده این مسئله بوده لکن و ظاهر این است

٥٥٠
ابوبکر
محمد بن احمد بن
شاهویه الفارسی
لد

مترجم گوید حموی گفته است اودنه بفتح همزه و سکون واو و دال مهمله و فتح نون قریه است زیر کوه مابین مرغش و فات و قریه است از قرای بخارا محمد بن احمد بن علی بن شاهویه الفارسی الفقیه الشافعی کنیتش ابوبکر است و او را حاکم ابو عبدالله در تاریخ نیشابور مذکور داشته است و گفته است روزگاری در نیشابور اقامت نمود آنگاه بسوی بخارا برفت و پس به نیشابور باز رسید

و فقهای فارس را مرجعیت که در آنجا قضاوت یافت و دیگرباره به نیشابور باز آمد و در آنجا حدیث نمود و در سال
سیصد و نود و دوم در نیشابور وفات کرد و او را در مذهب وجوه بعیده است که تفرد در آن
رای و طریقه است و از یکی از آنها منقول نمیدیدیم و نیز نمیدانم فقه را از که آموخته است و شاهویه بفتح
شین معجمه و بعد از الف ها مضموم پس از آن واو مفتوح آنگاه یاء تحتانی ساکنه اسم عجمی مرکب است
شاه بمعنی ملک است و ویه را جوهری در کتاب صحاح اللغة گفته است سیبویه را دانستی آنکه از اسماء
اعراب است که با صوت ترکیب شده است و هر دو یکی اسم گردیده اند واما فارس اقلیمی است و کوره بزرگ است
و قصبه آن شیراز است و نسبت آن از ضبط کردن مستغنی است مترجم گوید از نسبت سیبویه در ترجمه عمرو بن
عثمان سیبویه این کلمه مذکور شد و نیز بهمین شاهویه مذکور است که اشارت رفت و باز نمود شیخ محمد بن عبدالله شافعی
۵۵۱ ابو عبدالله محمد بن سلامة القضاعی صاحب کتاب خطط مصر له
نحوی چنین است این شاهویه فارسی است محمد بن سلامة بن جعفر بن علی بن حکمون بن ابراهیم بن محمد بن مسلم
القضاعی الفقیه الشافعی کنیتش ابو عبدالله و صاحب کتاب الشهاب است ابن عساکر او را در
تاریخ دمشق یاد کرده و گفته است که ابو عبدالله حمیدی از وی روایت میکرد و در مصر به نیابت از طرف
مصریان قضاوت کرد و بسوی روم برسالت رفت و او را چندین کتاب تصنیف است از جمله کتاب
الشهاب و کتاب مناقب الامام الشافعی و اخبار او و کتاب الانباء عن الانبیاء و تواریخ الخلفاء
و هم کتاب خطط مصر از اوست و امیر ابو نصر بن ماکولا در کتاب الاکمال او را مذکور ساخته است
و گفته است در علوم عدیده ذو فنون بود و در مصر در شب پنجشنبه شانزدهم ذی قعده سال چهارصد و پنجاه و
چهارم وفات کرد و در روز جمعه بعد از عصر در مقطم نماز بروی گزاردند و حافظ در کتاب الذیل در ترجمه
خطیب ابو بکر احمد بن علی بن ثابت حافظ صاحب تاریخ بغداد گفته است که ابو عبدالله در سال چهارصد و
چهل و پنجم حج نمود و در این سال ابو عبدالله قضاعی مذکور حج گزارده است و از وی استماع حدیث نمود و از وی
و در ترجمه طاهر بن حاکم عبدی صاحب مصر شرح حال و تعلیم یافتن او از وزیر ابوالقاسم علی جرجرائی مذکور
شد و قضاعی بضم قاف و فتح ضاد معجمه و بعد از الف عین مهمله این نسبت بسوی قضاعه است و بعضی گفته اند
او پسر معد بن عدنان است و برخی گفته اند حمیری است و آن بیشتر و صحیح تر است و اسم او عمرو بن مالک است
و قبایل کثیره بدو منسوب است از جمله کلب و بلی و جهینه و عذره و غیر ایشان و نجار صاحب معجم
۵۵۲ ابو عبدالله محمد بن عبدالله المسعودی لو
البلدان عمران بن موسی النجار غلام غافقی است و بعضی گفته اند که نجار مذکور ابو الطیب محمد بن جعفر ذرکار
بن ... و معروف به غندر است در سال سیصد و پنجاه و هشتم هجری قبل از آنکه قاضی جوهری در مصر بشود
وفات کرد محمد بن عبدالله بن مسعود بن احمد المسعودی الفقیه الشافعی کنیتش ابو عبدالله و منسوب

فاضل

فاضل و دانا و با ورع و پرهیزگار بود و علم را نیکو اکثار و بر آنکه در صحبت وی از مردم مرو است در صحبت ابو بکر قفال
مروزی فقه آموخت و مختصر مزنی را شرح کرد و پر از ... فضل نیکو نمود و قلیلی از احادیث را از استاد خود قفال باز
میگفت و حکایتی که است از او غزالی در کتاب وسیط در فروع نموده در باب ثالث در خبر ایمان سؤال کرده اند
و او را مسئله با زنگی و لطیف گفته است اگر کسی سوگند خورده تخم مرغ نخورد پس از آن با مردی باز خورد و با او گوید
هر چه در آستین داری نخورم و ناگاه در آستین او تخم مرغ باشد چه حکم دارد قفال این مسئله را پرسش کرد و او بر فراز کرسی
خود حاضر بود و جوابی حاضر نداشت مسعودی گوش کرد گفت از آن مرد شیرینی بگیرد و بخورد و آن وقت هر چه در
آستین داشت خورده است و حکم سوگند نکشته بود این کلام مسعودی نیکو شمردند و این حیله از حیل لطیفه است و وفات
مسعودی در سال چهارصد و بیست و اند هجری در مرو روی داده و نسبت او بسوی جدش مسعود است مترجم گوید
لطافت کلام مسعودی در این مسئله این است

۵۵۳ القاضی ابو عاصم محمد بن عباد العبادی الهروی لذ
القاضی محمد بن احمد بن محمد بن عبدالله بن عباد العبادی الهروی الفقیه الشافعی کنیتش ابو عاصم است در هرات تفقه نزد
ابو منصور ازدی و در نیشابور نزد قاضی ابو عمر بسطامی فقه آموخته در نهایت پیشوایان صاحب فنون و باریک بین
فقیه دراکی و دیگری ... بزرگ از او ... بیشتر بسیار از ایشان اخذ کرده و کتابها نیکو تصنیف
نموده است از جمله ادب القضا و المبسوط و الهادی الی مذهب العلماء و کتاب الرد علی السمعانی و هم او را
کتابی لطیف است در طبقات الفقهاء و ابو سعد هروی صاحب کتاب الاشراف فی ادب القضاء و غوامض
۵۵۴ ابو عبدالله محمد بن احمد الخضری الفقیه لح
الحکومات از وی فرا گرفته است و استماع حدیث نموده و حدیث روایت کرد و در ماه شوال سال چهارصد و
پنجاه و هشتم وفات کرد و ولادتش در سال سیصد و هفتاد و پنجم بود و عبادی بفتح عین مهمله و تشدید باء
موحده و بعد از الف دال مهمله این نسبت بسوی جدش عباد مذکور است و از نسبت هروی پیش ذکر شده است
محمد بن احمد الخضری المروزی الفقیه الشافعی کنیتش ابو عبدالله و پیشوای مرو و مقدم فقهای شافعیه است
با ابو بکر فارسی مصاحبت کرد و از جمله اعیان شاگردان ابو بکر قفال شاشی است و در مرو اقامت کرد
و فقه شافعی بدو منتشر گردید و در نیروی ذکاوت و قوه حافظه بدو مثل میزدند و هم ... در قلت ...
و او را در مذهب وجوه غریبه است از جمله ... بیان از وی باز گفته اند و از شافعی روایتی کرده است که او
صحیح میداند کودک را در قبله دلالت نماید و گفته است معنای این تصحیح دین است و دلالت در اینجا
بر قبله و در مسئله جامع شاهد ... و قرائن خارجی در دلالت کودک در موضع اجتهاد دلالت کودک
کفایت نمیکند و نپذیرفته ... ابو الفتوح العجلی در اول کتاب النکاح از کتاب شرح مشکلات الوجیز

و الوسیط مذکور است که از شیخ ابو عبدالله خضری پرسیده شد که آیا از برای مرد بیگانه جایز است
که با ناخن چیده شده زنی نگرد شیخ مدتی ساکت و متفکر سر بزیر افکند و دختر شیخ ابو علی شبوی
در تحت نکاح او بود پس گفت این تفکر از جهت آنست که از پدرم شنیدم که در جواب این
مسئله گفت اگر آن ناخن چیده شده از ناخن دست است پس جایز است بدان نظر نماید
و اگر از ناخن پای باشد پس جایز نیست زیرا که دست زن نه عورت است بخلاف پشت
پای او شیخ خضری از این جواب خرسند گشته و گفت اگر از وصلت کردن با شما جز همین یک
مسئله بود استفاده نمودم مرا کفایت کردی و کلام عجیب بدینجا منتهی میشود من میگویم که این افراط
و احتیاط در دین و رجلین بر فرق از نظر نیست چه اصحاب ما میگویند دست و پای زن در نماز در شمار
عورت نیست لکن نسبت بنظر اجنبی نمیدانم که بالفرق قائل باشند بلکه جایز نیست نگریستن بیگانه
نظر بآن بالجمله شیخ مذکور بود در حدیث نیز موثق معتمد است و در است نخ و رست کوفی است
و در سال سیصد و هشتاد و هشتم یا کمتر وفات کرده است بعضی در هشتاد و خضری بکسر خاء معجمه
و سکون ضاد معجمه و غیر از آن را علما این نسبت بالعض اجداد اوست که اسمش خضر بوده است و این
نکو گفته است که بکسر خاء و سکون ضاد از خضر بخوانند و این نیز از وهم است و اما بقول آنکسی که
بفتح خاء و کسر ضاد بدانند قیاس آن است در انتقام نسبت خضری بفتح ضاد بخوانند چنانکه در نسبت
بسوی نمره نمری بفتح میم گفته میشود و این با مظرد است و چیزی از آن منتشر و خارج نیست
و شبوی بفتح شین معجمه و تشدید باء موحده و ضم آن و سکون واو این نسبت بسوی شبویه است
که نام بعضی از اجداد شیخ ابی علی مذکور است و او مردی فقیه و فاضل است از اهل مرو و
مترجم کبیر یافعی در تاریخ خود در سال سیصد و هشتاد و دوم باحوال خضری مذکور است نگارنده گوید
نخ ابن خلکان در باب جواز و عدم جواز اعتراض او بر ابو علی شبوی از وجه بغیر از
صواب است که آنچه میگوید الیدان لیستا بعورة و نگفت الکفان لیستا بعورة چه در این
مقام گفته است نه دیگر آنچه میگوید یا افراط در اینجا ندانستیم و این نخ بود با عدم اطلاع
بر فرق و خلاف در علمی نموده که بر وجه اعتراض گفته و سزاوار این چنین بوده این محل تعجب
آمیز بود تنها بیکر که از آنکه بر کلام و اقوال اصحاب مطلع نیست چنانکه این مسئله بتصریح و تنصیص
نص شافعی در باب نظر الی الصورت و کف زن اجنبیه گفته است که در این
نگریستن هم فسادی و چنین میشود پس حرام است و اگر هم نبود در این جا دو وجه است بیشتر

علما بر

علما بر این حرام نداشته‌اند بدلیل قول خدای تعالی و لا یبدین زینتهن الا ما ظهر منها که ما ظهر
بصورت و کف تفسیر شده است اما مکروه است و وجه ثانی حرمت است که بعضی از علما بر آن رفته‌اند و
بعضی از علما گفته‌اند که بسبب آنکه از هر راه که سبب تحریک شهوت و سبب آدم بیگانه شود
زنان را باید باز داشت مانند خلوت با مرد بیگانه و نمودن اعضای خود بیگانه و غیر ذلک والله اعلم

۵۵۵ ابو حامد محمد بن محمد حجة الاسلام غزالی لط

محمد بن محمد بن محمد بن احمد الغزالی الملقب بحجة الاسلام زین الدین الطوسی الفقیه الشافعی بکنیه ابو حامد
در علم فقه شافعیه در این روزگار خویش مانندی نداشت در آغاز کار در شهر طوس در خدمت احمد
راذکانی اشتغال ورزید و از آن پس به نیشابور آمده در مجلس درس امام الحرمین ابو المعالی
جوینی آمد و شد میکرد و در تحصیل بسیار کوشش کرد تا کار او در مدتی اندک سرآمد اقران گشت و در شمار
اعیان آمد و در زمان استاد خود شروع بتصنیف در آمد و در همان اوقات بتصنیف نهاد و استاد
بواسطه او اظهار سرور و فرح مینمود و هیچگاه در خدمتش بکار نرفت داشت تا که ابو المعالی موافق
همان تاریخ که در ترجمه او مذکور است وفات کرد پس ابو حامد از نیشابور بسوی عسکر رفت و در
آنجا با نظام الملک وزیر ملاقات کرد و خواجه او را تکریم و تعظیم نمود و در اقبال بادب رو بافت نمود
و در حضرت وزیر جماعتی از فضلاء مقیم بوده در میان ایشان در چند مجلس مناظرات و مجادلات
اتفاق افتاد و ابو حامد بر ایشان پیروز گشته و نامش برکشیده و از آنجا که از جهت تدریس مدرسه نظامیه
بغداد بوی تفویض گشته و او در آنجا بالدو بعد تدریس کرده و این قصه در شهر جمادی الاولی سال چهار صد
هشتاد و چهارم بوده و مردمان عراق او را بمراتب دانش او شگفت افتاد و او را بمراتب منزلتش
بلند ساختند آنگاه در ذی قعده سال چهارصد و هشتاد و هشت ترک جمیع مقامات کرده و راه
زهد و انقطاع اختیار و آهنگ سفر حج نموده و چون حج گذارد بازگشت و در شهر دمشق آمد
در زاویه غربی مسجد جامع مذاکره درویشی نموده پس از آنجا به بیت المقدس جا بکشیده در حرم
عبادت و زیارت مشاهد و مواضع معظمه و مبرکه کوشش نمود آنگاه آهنگ مصر کرده روزگاری در شهر
اسکندریه زیست و بعضی گفته‌اند ابو حامد از آنجا آهنگ داشت که بدریا سوار شود و بشهرهای مغرب
رفته باشد و با امیر یوسف بن تاشفین صاحب مراکش دیدار کند و از پس بخواست نگاه بهم مقیم
وادم آید و در وی آنگاه در این آهنگ بود از مردن یوسف بن تاشفین مذکور خبر آمد
زودنه ابو حامد از آن کوشش آهنگ برگرفت و بوطن خویش طوس بازگشت و بنفسه اشتغال
ورزید و کتابهای مفیده در فنون عدیده تصنیف نمود از آن جمله مشهورترین آنها کتب است

کتاب الوسیط والبسیط والوجیز والخلاصه در فقه است واز آنها کتاب احیاء علوم الدین است واین
کتابیست از کتب نفیسه وجلیله است واز جمله مصنفات او در اصول فقه کتاب المستصفی است که
درست تصنیف کرده هم لذت محرم [illegible] از تکرار آن فراغت جسته ودیگر کتاب المنخول والمنتحل
فی علم الجدل است وله تهافت الفلاسفه ومحک النظر ومعیار العلم والمقاصد والمضنون به
علی غیر اهله والمقصد الاسنی فی شرح اسماء الله الحسنی ومشکاة الانوار والمنقذ من الضلال وحقیقة
القولین وبالجمله تالیفات او بسیار وتمام است وحق است آنگاه او را بعزم داشتند که به نیشابور عود
نماید ودر مدرسه نظامیه نیشابور تدریس کند واو بعد از تکرار بسیار قبول این کار نمود وبعد از مدتی
ترک گفت ودر وطن خویش طوس اقامت خود باز گشت وخانقاهی از برای صوفیه ومدرسه از برای آنکه
مشغول بعلم باشند در همسایه خود مقرر کرده و اوقات خود را صرف خیرات از ختم قرآن وصحبت
اهل دل ونشستن از برای تدریس نمود تا آنکه به پروردگار خویش باز گشت واز وی روایت
شعر نموده اند از آنجمله این شعر است که حافظ ابو سعد سمعانی در کتاب الذیل بدو نسبت داده

حلت عقارب صدغه فی خده　　قمراً فجل بها عن التشبیه
ولقد عهدناه یحل ببرجها　　فمن العجائب کیف حلت فیه

وغیر این دو بیت را در موضع دیگر از کتب دیدم وصاحب [illegible] دانند و علماء عصر در این زمان بود
باب ابی حامد مذکور نسبت داده

حنت صبوت کما تودون بزعمکم　　وحظیت منه بلثم خد ازهر
انی اعتزلت فلا تلوموا انه　　اضحی یقابلنی بوجه اشعر

و آن اشعار را نیز بدو منسوب داشته است وولادت ابی حامد در سال چهارصد و
پنجاه ویک یا پنجاه ودو ووفاتش در روز دوشنبه چهاردهم جمادی الآخره سال پانصد وپنجم در طابران
رفته وابو المظفر محمد ابیوردی ادیب شاعر مشهور رحمه الله تعالی نزد وی مذکور بود و او
قصیده مرثیه گفت از آنجمله این بیت است

مضی وأعظم مفقود فجعت به　　من لا نظیر له فی الناس یخلفه

وامام اسمعیل حاکمی بعد از وفات او این ابیات ابی تمام که از جمله قصیده مشهوره اوست تمثل جست

عجبت لصبری بعده وهو میت　　وکنت امرأ ابکی دما وهو غائب
علی انما الایام قد صرن کلها　　عجائب حتی لیس فیها عجائب

و او را در ظاهر طابران که قصبه طوس است دفن کردند و در نسخ بعضی ازین کتب در حرف همزه در ترجمه برادر ابو حامد مذکور احمد
زاهد واعظ [illegible] و غزالی بتخفیف [illegible] گذشت و طابران بفتح طاء و بعد از الف باء موحده و راء مهمله و بعد از
الف ثانیه نون [illegible] یکی از دو شهر طوس است چنانکه در ترجمه احمد نیز مذکور شد که در ترجمه طابران بجز [illegible] مذکور شد
یکی از دو شهر طوس است و آن دیگر نوقان است چنانکه ازین کتب در ترجمه خواجه نظام الملک ابو علی حسن مذکور شد
[illegible] طابران [illegible] و راء [illegible] بفتح راء مهمله و بعد از الف ذال معجمه و در آخر نون
[illegible] قریه ایست از قری طوس و منسوب اند بدو [illegible] جمعی بزرگ از مردم عالم و دانا از آنجا برخاسته
شده اند و بعضی گویند خواجه نظام الملک [illegible] منسوب است بآنجا و فی در کتاب تاریخ خود [illegible] آنچه نوشته اند
در غزالی آنست [illegible] صحیح نیست زیرا که در کتاب خود المنقذ من الضلال جز اقامت خویش
در بیت المقدس و دمشق و آنگاه حج گزاردن و بدیار خویش باز رسیدن بچیزی اشارت نکرده است و عجب این است
که غزالی را با این مقام و مناعت و اجتناب از خلایق [illegible] نسبت داده اند
و هم چنین علامه تاریخ [illegible] زین القراء جمال الحرم ابو الفتح
عامر بن ابی عامر الساوی [illegible] گفته است در روز یکشنبه مابین نماز ظهر و عصر در چهاردهم شوال در
مسجد الحرام در آمدم و در گوشه ای [illegible] مرا خواب ربوده [illegible]
مردی از اهل بدعت بوده در آنجا [illegible] دیدم [illegible] نماز بگذارد و [illegible]
و لوحی از جیب خویش بر [illegible] از [illegible] است [illegible]
با دست پس آن لوح را ببوسید و در پیش روی خود بگذاشت و نماز [illegible]
و در هر مرتبه بر آن لوح [illegible] و بعد از نماز فراغت یافت بر آن لوح [illegible]
[illegible] و روی خویش از هر دو طرف بر آن نهاد و دعا بسیار خواند پس از آن سر خود بر گرفت
و آن لوح را ببوسید و بر دو چشم خود نهاد [illegible] بوسید و آنگاه چنانکه بود در جیب خویش نهاد
و من ازین کردار و رفتار [illegible] دهشت [illegible] با خویش گفتم کاش رسول خدا صلی الله
علیه و آله زنده بودی و [illegible] ابو بکر [illegible] جزا [illegible] این حالت
[illegible] خواب از چشم خود [illegible] خواب [illegible]
این حال [illegible] دولت [illegible] در میان خواب و بیداری [illegible] و خلق [illegible] دیدم
هر یک [illegible] جلد شده بود [illegible] در آمد [illegible] از مردمان پرسیدم سبب این جمعیت
[illegible] و در این حلقه [illegible] گفتند رسول خدا صلی الله علیه و آله حضور [illegible] کرده

١٢٨ مذاهب هستند و بدان اندیشه اند که مذهب و عقاید خود را از کتب خویش بر آن حضرت عرض دهند و
تصحیح نمایند و در میان ایشان جمعی از شاگردان هم یکی از آن جماعت با خود و بدست اندرش کتابی بود
گفتند این مرد شافعی است پس شافعی در وسط حلقه در آمد و با جامه سفید و پاک و جمال و کمال بسیار به
محمد مصطفی صلوات الله علیه و آله و سلم نزدیک رفت و از آن حضرت با تمام ترحیب یافت و یکجانب توقف
بود و در پیش روی مبارکش بنشست و از آن کتاب مذهب و اعتقاد خویش را بر آن حضرت قراءت
کرد بعد از آن شخص دیگر آمد گفتند وی ابو حنیفه است و کتابی در دست داشت پس سلام کرد و پهلوی شافعی
بنشست و از آن کتاب مذهب و اعتقاد خود را عرض داد بهمچنین هر صاحب مذهبی می آمد و مذهب
و طریقت خود را بعرض رسانیده و در پهلوی دیگری بنشست تا آنکه جز اندکی در آن مجلس نماند چون
نگران شدم مر آن جماعت تمامت از قراءت فراغت یافتند فقیر نزدیک شدم و بدست
اندر کتابی داشتم جلد شده پس ندا کردم و عرض کردم یا رسول الله این کتاب معتقد من و معتقد اهل
سنت است اگر رخصت فرمائی بعرض رسانم فرمود این چه کتاب است عرض کردم کتاب قواعد العقاید
غزالی است آن حضرت در قراءت رخصت داد پس بنشستم و ابتدا کردم بسم الله الرحمن الرحیم کتاب
قواعد العقاید و فیه اربعة فصول الفصل الاول فی ترجمة عقیدة اهل السنة فی کلمتی الشهادة التی
هی احد مبانی الاسلام تا آنکه بدین مقام رسید الکلمة الثانیة و هی شهادة الرسول و انه تعالی
بعث النبی الامی القرشی محمدا صلی الله علیه و آله و سلم الی کافة العرب و العجم و الجن و الانس
چون بدینجا رسیدم آثار بشاشت و تبسم در روی مبارک آن حضرت نمودار شده تا آنکه به نعت و صفت
آن حضرت رسیدم بسوی من التفات کرد و فرمود این الغزالی کجاست غزالی ناگاه غزالی حضور
یافت چنانکه گوئی در آن حلقه وقوف داشت و عرض کرد حاضرم یا رسول الله پس پیش شد
و بر رسول خدا صلی الله علیه و آله سلام داد و آن حضرت جواب داد و دست مبارک بروی بگشود و او بوسه
بر دست مبارکش نهاد آنگاه بنشست و من آن حضرت را در قراءت هیچ کتابی مانند قواعد العقاید
بشارت ندیدم و از خواب بیدار شدم و بر روی چشمانم اشک دیدم یکی از طاعنین غزالی
از ابو الفتح احمد بن محمد بن الحسن فقیه سؤال کرد که آیا قراءت کتب غزالی جایز است
در جواب گفت انا لله و انا الیه راجعون محمد بن عبد الله صلی الله علیه و آله سید الانبیاء علیهم
السلام و محمد بن ادریس سید الائمه و محمد بن محمد بن محمد الغزالی سید المصنفین است و مرادش محمد بن
ادریس امام شافعی است و یا حق در تمهید و تنظیم و تصنیف و کتابی او سبب در شرح و بسط آنکه

و صاحب مجالس المؤمنین نوشته است که غزالی در تخطئه ابو حنیفه رساله ای کرده که منخول نام دارد و در زمان سلطان محمود
بعضی حنفیه قصد آن کردند که او را بکشند و بعد آنکه رسید و قتی بود که ملک وزیر غزالی را در ایام عزلت بتدریس
بغداد دعوت کرد در جواب نوشت بر درگاه علیان و تا پیش و محمد مصطفی و آل او سلام بایش
و بر خود جد و پناه جهانیان شیخ الاسلام بطول بقاء و در هر کار و دربارگاه این ناتوان را از نیت خوانه
طوس بغداد و او ... در هنگام بغداد عمره الله میخواند بدین فرموده و چه سبب است که خواجه را از حقیقت
مسیر شرح مراتب این دعوت نماید که این از طوس و بغداد راه باشد آن خدا فرق یکی است
اما از اوج اینها تا حضیض حواشی مسافت بسیار است و آنکه در مجلس حضور این حقیر شده اند بدعا
تنگ و کمان این نیاز مند را انگشت صفای ذوق است نه روز راه بلکه دلفروز اگر عزیز جان
بدان که غزالی ببغداد و از پیش خان رسید نه در اندیشه هر کس بدید بیجا امروز او را از کار رد
ازین بلا دست بدار و السلام تا تاج الدین بجمله صاحب مجالس مینگرد غزالی در باب امر در کار
شیعیان غلو کرده بیش در آنها در بعضی رسایل خود که در بیان احوال و مقامات اهل سلوک نوشته
در اصل شیخ عصا احمد غزالی گفته است که تحقیقات اهل ایمان را در شیعه یعنی برادر جوان نیست
چنانکه شیخ شیعه گفت الغزالی شاید مراد غزالی از جمله شیعیان است چه از کتاب و سیط که در
فقه شافعی نوشته رواج ایمان و تشیع او در شمار اهل سنت و جمع اهل مذهب و زمان و لایت
و محمد بن ابو القاسم طوسی که از شاگردان غزالی است گفته است که غزالی در راه حج در خدمت
سید مرتضی رسید و بعضی از کلمات مذهب را تحقیق نمود و آن جناب اصول عقاید امامیه را با دلایل
و براهین ساطعه بدو ثابت کرد که غزالی از مذهب خود بدان مذهب رجوع کرد و چون از مکه مراجعت نمود
برادرش احمد با او ملاقات کرد گفت شنیدم که با سید مرتضی رحمه الله علیه مجلس کرده و مذهب شیعه را
بر گزیدی و این سخن از تو بسیار عجیب است گفت از آنکه در این مدت بنده هر روز که غزالی عجیب بود
و این شعر بر خواند و دست با عرض ایمان که در رفت بر کرسی بنشستان که ورقت و در میان
اینجا برادر روز بیست و کمال ملک گذشته احمد در روز یکم برکت کمال تا بسرای جاودانی شتافت
شیخ محقق شهید ابو عبد الله بن مکی که از بزرگان متاخرین مجتهدین امامیه است روایت است که این
جماعت گویند ملاقات غزالی با سید مرتضی ممکنست نبود زیرا که سید مرتضی در سال چهار صد و سی و ششم
بجوار رحمت ایزدی خرامید و تولد غزالی در سال چهار صد و پنجاه بود چنانکه در ذیل ترجمه نگارش
یافت قاضی نور الله صاحب مجالس میگوید میتواند بود که ملاقات غزالی با شریف ابو جعفر امیر فیض الدولة

رضی عنه بعد از عم خویش سید مرتضی قدس سره شریف و نقیب علویه بود و جمعی از بزرگان آن سلسله
همیشه شریف و نقیب میخواندند چنانچه از طرق روایات مستفاد میشود و حال آنکه با روزگار سید مرتضی هم چندان
دور نبوده و موید این مطلب آنست که استاد البشر امیر غیاث الدین منصور شیرازی در جزو تاسع
از کتاب حجة الکلام گفته است که قال حجة الاسلام فی بعض رسائله انی کنت مدة علی اقوال السوفسطائیة
و برهة علی اقوال المتکلمین و الفلاسفة متمسکا بالدلائل ثم ظهر لی انه لا یفید شیء من هذه فقذف
الله فی قلبی نورا و صرت به مطمئنا فی العقاید الاسلامیة یعنی حجة الاسلام غزالی در بعضی نوشتهای
خود گفته است که مدتی از روزگار بسخنان سوفسطائیه و مدتی بسخنان متکلمین و فلسفیین مرتکب و بدلایل ایشان
متمسک میشدم پس بر من آشکار گشت که از جمله ایشان سودی نبود تا آنکه خدای تعالی در دل من نور
و فروغ افکند که بسبب آن نور اطمینان یافتم در عقاید اسلامیه و این سخن غزالی مقتبس است از
کلام معجز ارتسام حضرت امام همام و بحر قمقام جعفر بن محمد الصادق علیهما السلام که در جواب
سؤال عنوان بصری فرموده است العلم النافع لیس بکسب و لا بجد بل هو نور یقذفه الله تعالی فی
قلوب اولیائه اذا اراد بهم خیرا یعنی علمی را که آدمی را سود بخشد و از تیه گمراهی به راه آید
راه نیابد بکسب کردن و جد و جهد بخود حاصل نمیشود بلکه آن علم نوری روشنی است که میفکند آنرا خدای
در دلهای اولیاء و دوستان خویش گاهی که بخواهد از برای ایشان خیر و نیکوئی و حجة الاسلام گاهی
این دعوی تمام کرده در زمره اهل ایمان و ایقان و اولیاء الله معتبر است اما حیدر بن علی عاملی که از
بزرگان موحدین است میگوید که غزالی از معتقدان قولی است نه فعلی و غزالی در کتاب منهاج العابدین
اختیار و تفویض بوده و مدار اهل سنت در اثبات خلافت ابی بکر بر آن بر هو نهاده گفته است
و با مذهب امامیه توافق جسته در آنکه میگوید اختیار ائمه خلف با خدای تعالی است و اجماع بود در این
مقام کافر و در این تایید و هم غزالی در کتاب سر العالمین و سر الملکوت نیز گوید و در آخر زندگانی خود
نوشته است از اسرار خویش پرده برداشته و از کیفیت غدیر خم و آن قضیه مشهور و مذکور
عامه باز گفته و حق آنان سوگند شکسته و بهوای نفس و میل کمان نافع در هر باری از زمان حضرت
نبوی و قبایح تسویلات شیطان و دفع شبهات فرو گذاشته و عبارات داده در آن روز
رضی حاضر است شرح داده و باز نموده که چگونه در اذهان عامه عالمیان چندان التفات در
ایمان نه داشته القاب بشبهه گفته و با خود تنفق زخنده و از زبان حضرت رسالت رتبت احادیث
مجعوله آنگاه رفعه و غضب حق نمودند و بحجیه در آن کتاب مسطور یافته و جمیع دلایل

شافیه ذکر کرده و اشعار انجمله موجب تطویل است و در باب خواب دیده نمود که از روحه پاک عمرو بن
شیخ قاضی نور الله نیز مروات حالی با بانات و کلمات و مخالفت نص بقیه ماشته است
و در هر صورت در تشیع غزالی اختلاف است و او را اشعار فارسی است از جمله این ابیات است

گفتم دلا تو چند بپر خویشتن چو بحر ... با یک جهان خوم این راز در میان منه
گفتا هم طبیب زبس تست با من ... گر مرده یار داری سخنی به زبان منه

و نیز گفته است

کس یوسف هیچ قضا راه نشد ... وز سر قدر هیچکس آگاه نشد
هر کس ز سر قیاس چیزی گفته ... معلوم نگشت قصه کوتاه نشد

و نیز او راست

تا جامه تازی سر خم گرویم ... وز آب خرابات تیمم گیریم
شاید که درین میکدها دریابیم ... آن یار که در صومعها گم کردیم

و نیز گفته

فالک در کس شیره گوات خوانم ... گر خود همه آتش که مرده است خوانم
تا تشنه ترت بحلق قنانچ ترب ... سیراز همه شوی پاره مرده است خوانم

و از نیز پیش در ترجمه ابی الحسن علی بن محمد عماد الدین معروف به کیا هراسی جواب مبسوط
مشروح و فتوی غزالی در جواب آنکس که در تجویز لعن کردن بر یزید علیه اللعنة استفتا کرده
داده منع لعن کرده از کار زیاد ثبت او حتی لعن کردن بر ابلیس علیه اللعنة نبوده در قرآن کریم عظیم
و خطاب پروردگار رحیم ملعون در جحیم خطاب یافته جایز نباشد و در این باب جد و جهد وافر
کرده و در حقیقت بعضی او از قرائت قرآن به زبان رسالت تا بلا لعن شیطان بر زبان گذر نبود
در این صورت نام بعضی غزالی بوده در زمره شیعه برخی از آنجا باشد و ضرورت نه برای
دعوی باشد چنانچه اتباع سوگند نیز را بهی که تالی نهجه الدین گمشده وادی ضلال
جاهل ناتوان اکنون بیشه ایقان بسو گرفتی لطف جاف از آن را آهوان رخ خط کرد
ملال و ملال آنکه چه خوش گفته لذ صید الملوک ثعالب و ارانب فاذا رکبت فصیدک الابطال
محمد بن احمد بن الحسین بن الشاشی الاصل الفارقی المولد کنیتش ابو بکر و معروف به مستظهری و ملقب
بفخر الاسلام و از جمله فقهای شافعیه است و در زمان خود فقیه روزگار بوده از تحت در میافارقین

۵۵۶
ابو بکر
محمد بن احمد ملقب
بفخر الاسلام و المعروف
بالمستظهری
م

تو ابوعبدالله محمد بن بیان الکازرونی و قاضی ابی منصور طوسی صاحب ابی محمد جوینی تفقه نمود با کابر اهل تقوی
میافارقین منزول کید الکتاه ابوبکر پیوری بغداد بجع نمود و با شیخ ابو اسحق شیرازی صحبت کرد و آنچه دیده بود
فرو خواند و تمام دامادت کرد و کتاب الشامل بسود در فن فقه که تصنیف ابونصر بن صباغ است قرائت کرد
و در صحبت شیخ ابی اسحق در نیشابور در آمد و در حضور امام الحرمین در مسئله بحث راند و بجوب از عهده
بیرون آمد و بسوی بغداد مراجعت کرد و او را حافظ عبدالغنی فارسی در سیاق تاریخ نیشابور یاد کرده و او بعد از
استادش ابواسحق در عراق فقیه مدت تعیین یافت و ریاست طائفه شافعیه بدو منتهی گشت و کتابی
خوب تصنیف کرده از جمله کتاب حلیة العلماء در مذهب است و مذاهب فقها در آن مذکور داشته پس
از آن بهر مسئله چند فرع در آن سند نمود و تصنیف کرده و از این است که جزء اول رجوع کرد و آن را مستظهری
نامید چه آن کتاب را از برای امام المستظهر بالله تصنیف نموده بود و در خلافت نیز کتابی تصنیف نمود
و در مدرسه نظامیه بغداد مشغول تدریس گشت و این قضیه در سال پانصد و چهار هجری اتفاق افتاد و وفات
بر آن کار برقرار بود و پیش از وی متولی آن امر شیخ ابواسحق شیرازی و ابونصر بن صباغ صاحب کتاب
شامل و ابوسعید متولی صاحب تتمة الابانه و ابوحامد غزالی بوده و این جمله هر یک در جای خود مذکور شده
و چنین است آنکه متعرض شده ابوبکر مذکور متقرر گشت و بعضی از مشایخ حکایت کرده که از مذهب برای من
حکایت کرد که ابوبکر محمد مذکور چون از درس فراغت یافتی دستمال خویش بر دیدگان نهادی و بسیار
می‌گریست و بر سند نمی‌داشت چنانکه مدرسین را عادت بود و بر آن کار می‌گفت و این شعر می‌خواند

خلت الدیار فسدت غیر مسود — ومن الشقاء تفردی بالسودد

و این بیت را بسیار مکرر می‌کرد و می‌گریست و این از باب حکایت انصاف او و اعتراف او به فضیلت
کسانی است که بر وی مسبوق بوده‌اند و این بیت از جمله ابیاتی است که در حماسه مذکور است و او را
شاگردی ابوالمجد سعدان بن کثیر الکاتب مدح کرده است به قصیده‌ای و این شعر در آن گفته

یا کعبة الفضل افتنا لم یجب — شرعا علی قصادک الاحرام

ولما تضمخ زائریک بطیب ما — تلقیه و هو علی الحجیج حرام

و از این پیش در ترجمه ابی العلاء معری شبه این معنی گذشت و ولادت ابی بکر در ماه
محرم سال چهارصد و بیست و نهم هجری در شهر میافارقین روی داد و وفاتش در روز شنبه بیست و
پنجم شوال سال پانصد و هفتم در بغداد بود و در مقبره باب شیراز با استادش ابواسحق در یک
گور مدفون شد و بعضی گفته‌اند در پهلوی ابواسحق در خاک سپرده شد مترجم گوید از این پیش

۵۵۷ ابونصر محمد بن عبدالله الفقیه الارغیانی ما

در ترجمه ابونصر احمد بن یوسف سلیکی منازی شاعر تا نیافارقین مذکور آمد محمد بن عبدالله بن احمد بن محمد بن عبدالله
الارغیانی الفقیه الشافعی کنیتش ابونصر است از بلد خویش به نیشابور آمد و در خدمت امام الحرمین ابی المعالی
جوینی اشتغال ورزید و در فن فقه ماهر گشت و مردی پیشوا و مفتی و با ورع و دیگر جماعتی بعد از ابوالحسن علی بن احمد
الواحدی صاحب تفاسیر مشهوره استماع احادیث نمود و روایت کرده است از وی در تفسیر این آیت مبارکه
انی لاجد ریح یوسف که باد صبا از پروردگار خود شکوه کرد حضرت یعقوب علیه السلام که بوی یوسف را
علیهم السلام قبل از آنکه بشیر بیاید به آنحضرت رساند بدو رسانیده و صبا را رخصت داد که باد صبا
بر حضرت صدیق بود به آفتاب برسانید از این است که هر غمگینی و اندوهگینی باد صبا راحت و آرام گیرد
و این باد از گوشه مشرق هر وقت برسد نازک و لطیف و نرم و رقیق است و ابدان را به سبب بوی او طراوت
دوستان در هجران و شوق می‌آید و این شعر انشاد کرده

ایا جبلی نعمان بالله خلیا — نسیم الصبا یخلص الی نسیمها

فان الصبا ریح اذا ما تنسمت — علی نفس مهموم تجلت همومها

ای دو کوه نعمان شما را به خدا که بگذارید زمین و آسمان راه که داریم تا باد صبا نسیم بی‌بوی به من برساند و چون بدان شما را نیز
نسیم بود چه باد صبا بادی است که چون بر جان غمگینان وزد اندوه بدرد و از آن کوه اندوه و غم را برگیرد
ولادت ابی نصر در سال چهارصد و پنجاه و چهارم هجری بود و در شب بیست و چهارم ذی قعده سال پانصد و
بیست و هفتم در نیشابور وفات کرد و در نیشابور در جایی که حیره نام داشت در راه رواه است
در خاک شد و فتاوی و احکام مستخرجه از کتاب نهایة المطلب به ارغیانی منسوب است و من در گمان آنم که
از او است از ابوالفتح سهل بن علی ارغیانی که پیش از وی مذکور گشت چه من بر توقف برآن بعید العهد
هستم و در ترجمه ابی الفتح از وی یاد کرده‌ام و از آن پس از برای فن شعر نیز یافتم در آن تردید دارم و از این
در ترجمه ابی الفتح مذکور در نسبت ارغیانی بحث رفت پس بر فتاوی مذکوره ظفر یافتم و معلوم ساختم که
از ابونصر مذکور است نه از ابوالفتح مترجم گوید این بیت مذکور از اشعار قیس بن ملوح است که مجنون

۵۵۸ ابوسعد محمد بن یحیی النیشابوری ملقب محیی الدین هب

به مجنون لیلی عامری است و نعمان نیز کوهی است به وادی سکران که بیابانی است در راه طائف که از
آنجا بسوی عرفات میشود و معروف به نعمان الاراک است محمد بن یحیی بن ابی منصور النیشابوری
مکنی به ابی سعد و ملقب به محیی الدین در شمار فقهای شافعی و از اتباع متأخرین و در علم و زهد ممتاز بود
و صیت از جمله ایشان است در خدمت حجة الاسلام ابوحامد غزالی و ابی المظفر احمد بن محمد الخوافی
که از این پیش مذکور شدند فقه آموخت و در آن فن بارع و ماهر گشت و در علم فقه و خلاف تصنیف نمود

ودر نیشابور ریاست شافعیه بدو منتهی گردید و مردمان از اقطار بجهتش راه گرفته و از افاداتش مستفید گردیدند
و بیشتر ایشان در شمار بزرگان دانایان و اصحاب طرق در خلاف شدند و ابوسعد را تصنیفات است از جمله
کتاب المحیط فی شرح الوسیط و کتاب الانتصاف فی مسائل الخلاف و غیر آن از کتب و حافظ
عبد الغافر فارسی او را در سیاق تاریخ نیشابور یاد کرده و بر وی مدح و ثنا گفته و گفته است ابوسعد را
در شاگردی استعداد حقیقی از سایر علم بوده است و در مدرسه نظامیه نیشابور تدریس نمود آنگاه در هراة
در مدرسه نظامیه تدریس کرد و از جمله مسموعات او حدیثی است که شنیده است از شیخ ابو حامد احمد بن علی بن محمد
عبدوی بر طبق قرائت امام ابو نصر عبد الرحیم بن ابی القاسم عبد الکریم قشیری در سال چهارصد و نود و ششم
و حتی بعضی از فضلای روزگار او در مجلس درس او حاضر شده از فواید علم و حسن القاء او تمتع گرفته این
شعر را در مدح او انشاد و قرائت کرد

برفات الدین والاسلام یحیا　　محیی الدین مولانا ابن یحیی
کان الله رب العرش یلقی　　علیه حین یلقی الدرس وحیا

و در بعضی جاها سماع حدیث دیدم [illegible] در ترجمه شیخ شهاب الدین ابو الفتح محمد بن محمود
محمد طوسی فقیه شافعی تربیت مصر دیدم که گفته است انشدکم مولانا ابو سعد محمد بن یحیی نیشابوری این ابیات را
از نفس خویش

وقالوا یصیر الشعر فی الماء حیة　　اذا الشمس لاقته فما خلته صدقا
فلما ثوی صدغاه فی ماء وجهه　　وقد لسعا قلبی تیقنته حقا

ولادت محیی الدین در سال چهارصد و هفتاد و ششم در طریثیث اتفاق افتاده و در ماه رمضان در سال پانصد
و چهل و هشتم شهید او فات کرد و غزه و جمعی از ترکان بشنه کاهره بر نیشابور در آن واقعه با سلطان
سنجر سلجوقی باری چنانکه در ترجمه سلطان سنجر مذکور شد او را به هلاکت آورده اند و او را بکشتند و خاک در
دهانش کردند تا بمرد و ابن ازرق فارقی در تاریخ خود گفته است این حادثه در سال پانصد
و چهل و نهم روی نمود لکن روایت نخست اصح است و جمعی محیی الدین را مرثیه گفته اند از دانایان او را مرثیه
گفته از جمله ایشان ابو الحسن علی بن ابی القاسم بیهقی است که در مرثیه او گوید

یا سافکا دم عالم متبحر　　قد طار فی اقصی الممالک صیته
تالله قل لی یا ظلوم ولا تخف　　من کان محیی الدین کیف تمیته

و شهاب الدین طوسی مذکور در [illegible] ذی قعده سال پانصد و نود و ششم در مصر وفات کرد و در قرافه

مدفن گرد

۵۵۹
ابو منصور
محمد بن محمد البردی
الفقیه
ع

مدفن گردید و مولدش در سال پانصد و بیست و دوم بود و در مدرسه منازل العز مدرس بود و در سال پانصد و پنجاه و
چهارم از مکه بمصر آمد و در خانقاه سعید السعداء در قاهره نزول نمود و طریقت شیخ نجم الدین [illegible] رواج داد و
بار ثالث تا [illegible] و بار ثالث تا [illegible] آن [illegible] ناحیه قریه ای است از نواحی نیشابور
و جماعتی از علماء و فضلاء ایشان از آنجا بر خاسته اند و از آن جمله محمد بن محمد بن محمد بن سعد بن عبد الله البردی الفقیه الشافعی
مکنی بابی منصور و در فن فقه مقامی رفیع داشت و هم چنین در نظم و علم وعظ مرتبه ای بلند داشت و فصاحت
و براعت [illegible] کلام و عبارت بود و تفقه محمد بن یحیی [illegible] مذکور کرده [illegible] و تعلیقه [illegible] در باب
خلاف تصنیف کرد و کتاب المقترح فی المصطلح نام کرد و کتابی مشهور و معروف است و فقهاء بیشتر بدان اشتغال دارند
و شیخ تقی الدین ابو الفتح مظفر بن عبد الرحمن معروف بمقترح شرحی مستوفی و مبسوط بر آن نوشته و بهم او لادت
بسبب او حفظ کرده بود [illegible] مقترح گفته شد و بردی در سال پانصد و شصت و هفتم در بغداد در آمد
و [illegible] در خاص و عام او را تقدیم و تفضیل قبول کردند و در آنجا [illegible] مدرسه [illegible] مدرسه نظامیه
بود که در آنجا هر روز جمعه [illegible] و جمعی کثیر در مجلس درس او حاضر می شدند و مدرس مذکور را حلقه مناظره
در جامع قصر بود و [illegible] و اعیان در حضور [illegible] حضور داشتند و در مدرسه نظامیه از زمان وعظ [illegible]
هنگام مدرس آنجا ابو نصر احمد بن عبد الرشید بود و ابو منصور را حرکات و سکنات [illegible]
[illegible] رغبت [illegible] او در تدریس مدرسه نظامیه دلالت می کرد و در [illegible] مجلس [illegible]
قرائت می کرد و [illegible] بموضع تدریس [illegible]

بکیت یا ربع حتی کدت ابکیکا　　وجدت بی وبدمعی فی مغانیکا
فعم صباحا لقد هیجت لی شجنا　　واردد تحیتنا انا محیوکا
بای حکم زمان صرت متخذا　　ریم الفلا بدلا من ریم اهلیکا

و مردمان این رغبت [illegible] را از او [illegible] دانسته [illegible] آن [illegible]
لکن [illegible] از آن امر [illegible] باز داشت [illegible]
او در روز سه شنبه [illegible] ذی قعده سال پانصد [illegible] در طوس [illegible] و در روز پنجشنبه [illegible]
در شانزدهم رمضان سال پانصد و شصت و هفتم در بغداد وفات کرد و در روز جمعه در جامع قصر [illegible]
المستضیء بامر الله بر وی نماز گذاشته و در همان روز در تربت شیخ ابو اسحق شیرازی در باب ابرز [illegible]
و حافظ بن عساکر در تاریخ دمشق روایت کرده است که ابو منصور بردی مذکور در سال پانصد و [illegible]
پنجم وارد دمشق گردید و در رباط سمیساطی نزول نمود و از اهالی [illegible] بردی [illegible]

۵۰ ابوالحسن محمد بن المبارک معروف بابن الخل الفقیه مد

بسوختند و را در حله و قبر او آن و اوست و فرموده‌اند این نسبت بکم خبر یافت و سمعانی هم بدان اشارت
نموده است و گمان غالب من آن است که از نوادر طولیه مترجم گوید بعضی نوشته است که مذکور
روزی در مجلس موعظه خود از جماعت حنابله بدی گفت و این کار بر حنابله دشوار آمد و آن شب جمعی
بالای رفت ابو منصور سر و جمعه بیند و چنان معلم رسته حنابله بتوسط زنی حلوائی زهر دار بدو دادند
او مسموم شد محمد بن المبارک و کنیته ابو البقاء بن محمد بن عبدالله بن محمد المعروف بابن الخل الفقیه الشافعی
البغدادی کنیتش ابوالحسن و تلمیذ ابوبکر محمد بن احمد شاشی معروف به مستظهری است از این شیخ مذکور علم
فقه آموخت و در آن علم بارع و استاد گردید و در مسجد خویش که در رحبه در شرقی بغداد واقع بود می‌نشست و جز
بواسطه حاجتی از آنجا بیرون نمیشد و فتوی میداد و تدریس میکرد و در فتوی مشار الیه اهل بغداد متفرد بود
و کتابی تصنیف کرده توجیه التنبیه نام کرد اگرچه بصورت شرح بود لکن باختصار رفته است و او اول
کسی است که شرح تنبیه کرد لکن به تطویل نپرداخت و او را در اصول فقه کتابی است و از ابو عبدالله
حسین بن احمد بن طلحه نعالی و ابو عبدالله حسین البسری و غیر ایشان سماع داشت و حافظ ابو سعد سمعانی و غیر او از او
روایت داشتند و شنیدم از بعضی فقها و از وی نقل میکرد که او را خطی تازه و دستوری بود و مردمان بیت
بجلالت و بکثرت میزدند خط او را فتاوی و جز آن اخذ کنند نه از آنکه حاجتی بدان داشته باشند بلکه تحفه اخذ
آن خط و آن روش را از آن رفیق و را و لیکن دکار ... گفت گفت و از واقع امر خبر شد و از آن پس
قلم سوی گشت و بی‌تکلفانه جواب او در سوالها طریق نگارش میداد چنین مردمان این حال او بدیدند قلم
از کار او برگرفتند و متعرض او نشدند و بعضی گفته‌اند صاحب آن خط مع برادرش بوده است بگذار ابیض
داند و در سال پانصد و پنجاه و دوم در بغداد وفات کرد و او را بکوفه نقل کرده در آنجا نیز در فلک سپردند
و برادرش ابو الحسین احمد بن المبارک مردی فقیه و فاضل و شاعر عربی ماهر بود عماد اصفهانی در کتاب خریده
او را یاد کرده و در مدح و ثنا گفته و مقاطع شعر از وی برشمرده و دو بیت بر گذاشته از آنجمله ابیاتی
چند که درباره بعضی از دخیلان گفته است

ومن الشقاوة انهم ركنوا الى | نزغات ذاك الاحمق التمتام
شيخ يبهرج دينه بنفاقه | ونفاقه منهم على اقوام
واذا رأى الكوسج تاه بانفه | اى ان هذا موضعي ومقامي
ويدق صدراً ما انطوى الا على | غل يواريه بكف غطام
ويقول ايش اقول من حصر به | لا لازدحام عبارة وكلام

وا این دو بیت نیز از اشعار ابو الحسین احمد است

هذا ولي وكم كتمت الوها | صوناً لوداد من هوى النفس لها
يا آخر محنتي ويا اولها | ابيات غرامي فيك من اولها

و هم از دو بیتهای اوست

ساروا واقام في فؤادي الكمد | لم يلق كما لقيت منهم احد
شوق وجوى ونار وجد تقد | ما لي جلد ضعفت ما لي جلد

و نیز ابو الحسین راست

ما ضر حداة عيسهم لو رفقوا | لم يبق غداة بينهم لي رمق
قلب قلق وادمع تستبق | اوهى جلدي من الفراق الفرق

ولادت او در سال چهارصد و هشتاد و دوم و وفاتش در سال پانصد و پنجاه و دوم یا ششم اتفاق افتاد

۵۱ ابو المعالی محمد بن ابی الحسن معروف بابن زکی الدین دمشقی الفقیه مد

محمد بن ابی الحسن علی بن محمد بن یحیی بن علی بن عبد العزیز بن علی بن الحسین بن محمد بن عبد الرحمن بن القاسم بن
الولید بن القاسم بن عبد الرحمن بن ابان بن عثمان بن عفان القرشی کنیتش ابو المعالی و ملقب
بمحی الدین و معروف بابن زکی الدین دمشقی فقیه شافعی است در فقه و جز آن صاحب فضایل
عدیده بوده و هم او را اشعار ملیحه و خطب و رسائل فصیحه است در دمشق در ماه ربیع الاول سال
پانصد و پنجاه و هشتم در روز چهارشنبه بیست و پنجم ماه مذکور متولد شده است و بدان گونه که قاضی
الفاضل در حال او دیده و هم چنین پدرش زکی الدین و جدش مجد الدین و جد پدرش زکی الدین نیز
در آنجا قاضی بوده‌اند و زکی الدین اول کسی است از خانواده ایشان که در دمشق قاضی بود و پسرانش ابو المعالی
زکی الدین ابو العباس الطاهر و محی الدین ابو الفضل یحیی نیز قاضی شدند و ابو المعالی را در خدمت
سلطان صلاح الدین مکانتی بزرگ و مقامی رفیع بود و چون سلطان صلاح الدین از حلب بود در روز
شنبه هجدهم ماه صفر سال پانصد و هفتاد و نهم برگشود قاضی محی الدین مذکور قصیده بائیه در تهنیت فتحات
و جودت در حضرتش انشاد کرد و از جمله آن قصیده این بیت است که در میان مردمان متداول است

وفتحك القلعة الشهباء في صفر | مبشر بفتوح القدس في رجب

و چنان شد که گفته بود چه قدس سوم روز از رجب سال پانصد و هشتاد و سیم گشوده گشت
بعضی بمحی الدین گفتند این خبر از کجا دادی گفت این مضمون را از تفسیر ابن برجان اخذ کردم در
تفسیر قوله تعالی الم غلبت الروم في ادنى الارض وهم من بعد غلبهم سيغلبون في بضع سنين گفته چو

وبعضی دیگر برین نمط واین حکایت واقف شدم هرگاه بغیر این بر جای مطلب میگشتم انکه ١٣٣
برین صورت دیدم لکن این فصل در حاشیه نظر غیر از خط مصنف مکتوب بود ندانم از اصل کتابست
یا بدان الحاق کرده اند وچون طویل وطریق در اخراج آن مذکور نشده بود انچه از قول ضرار
نفع بیش بخراج نمود ذکر کرده بود وچون سلطان صلاح الدین مالک حلب گشت قصیده گفت
در بیست دوم ماه ربیع الاخر سال مذکور قاضی محی الدین ابو المعالی محمد زکی الدین بن القضاة
ابو المعالی از جانب در رجب بیت وچون سلطان صلاح الدین قدس را مفتوح ساخت خطبا در روز جمعه
خطبه را دراز بهم پیوسته و هر یکی از علما در تمنی آنکه خطبه بنویسند بدان طمع که جهان خطبه
ازبرای آن فتح مبین کشاده است پس مرسوم ازبرای قاضی محی الدین برقرار شد وحکم شد اواد او را خطبه بنام سلطان
و اعیان دولت حضور یافتند وانچه در اول جمعه بعد در قدس بعد از فتح اتفاق افتاد که همه حضر محی الدین
بر فراز منبر برشد ابتدای کلام او بسوره فاتحة الکتاب کرد تا آخر قرات نمود آنگاه گفت فقطع دابر
القوم الذین ظلموا والحمد لله رب العالمین پس اول سوره مبارکه انعام را قرات کرد الحمد لله الذی
خلق السموات والارض وجعل الظلمات والنور پس از آن از سوره سبحان الذی قرات نمود وقل الحمد لله
الذی لم یتخذ ولدا الآیة الی آخره اول سوره مبارکه کهف را قرات کرد الحمد لله الذی انزل علی عبده الکتاب
الآیات ثلاثه آنگاه از سوره مبارکه نمل قرات کرد وقل الحمد لله وسلام علی عباده الذین اصطفی الآیة پس از آن
از سوره سبا قرات کرد الحمد لله الذی له ما فی السموات الآیة آنگاه از سوره مبارکه فاطر خواند الحمد لله
فاطر السموات والارض الآیات ومقصود او از قرات آن ایات که هر آیه تحمیدی در قرآن کریم است قرات کند
از پس این جمله شروع بقراءت خطبه کرد و گفت الحمد لله معز الاسلام بنصره ومذل الشرک
بقهره ومصرف الامور بامره ومدیم النعم بشکره ومستدرج الکفار بمکره الذی
قدر الایام دولا بعدله وجعل العاقبة للمتقین بفضله وافاء علی عباده من ظله
واظهر دینه علی الدین کله القاهر فوق عباده فلا یمانع والظاهر علی خلیقته
فلا ینازع والامر بما یشاء فلا یراجع والحاکم بما یرید فما یدافع احمده علی اظفاره و
اظهاره واعزازه لاولیائه ونصره لانصاره وتطهیر بیته المقدس من ادناس
الشرک واوضاره حمد من استشعر الحمد باطن سره وظاهر جهاره واشهد ان لا اله
الا الله وحده لا شریک له الاحد الصمد الذی لم یلد ولم یولد ولم یکن له کفوا
احد شهادة من طهر بالتوحید قلبه وارضی به ربه واشهد ان محمدا عبده ورسوله

مراغم الشك ورافض الافك وداحض الشرك الذي اسري به من المسجد الحرام الى المسجد
الاقصى وعرج به منه الى السموات العلى الى سدرة المنتهى عندها جنة المأوى ما
زاغ البصر وما طغى صلى الله عليه وعلى خليفته ابي بكر الصديق السابق بالايمان وعلى
امير المؤمنين عمر بن الخطاب اول من رفع عن هذا البيت شعار الصلبان وعلى امير المؤمنين
عثمان بن عفان ذي النورين جامع القران وعلى امير المؤمنين علي بن ابي طالب
مزلزل الشرك ومكسر الاوثان وعلى اله وصحبه والتابعين لهم باحسان ايها الناس
ابشروا برضوان الله الذي هو الغاية القصوى والدرجة العليا لما يسره الله على
ايديكم من استرداد هذه الضالة من الامة الضالة وردها الى مقرها من الاسلام
بعد ابتذالها في ايدي المشركين قريبا من مائة عام وتطهير هذا البيت الذي اذن الله
ان يرفع ويذكر فيها اسمه واماطة الشرك عن طرقه بعد ان امتد عليها رواقه واستقر
فيها رسمه ورفع قواعده بالتوحيد فانه بني عليه وشيد بنيانه بالتمجيد فانه اسس
على التقوى من خلفه ومن بين يديه فهو موطن ابيكم ابراهيم ومعراج نبيكم محمد عليه السلام
وقبلتكم التي كنتم تصلون اليها في ابتداء الاسلام وهو مقر الانبياء ومقصد الاولياء
ومدفن الرسل ومهبط الوحي ومنزل ينزل به الامر والنهي وهو في ارض المحشر وصعيد
المنشر وهو في الارض المقدسة التي ذكرها الله في كتابه المبين وهو المسجد الذي صلى
فيه رسول الله صلى الله عليه وسلم بالملائكة المقربين وهو البلد الذي بعث الله اليه
عبده ورسوله وكلمته التي القاها الى مريم وروحه عيسى الذي كرمه برسالته وشرفه
بنبوته ولم يزحزحه عن رتبة عبوديته فقال تعالى لن يستنكف المسيح ان يكون
عبدا لله ولا الملائكة المقربون كذب العادلون بالله وضلوا ضلالا بعيدا ما اتخذ
الله من ولد وما كان معه من اله اذا لذهب كل اله بما خلق ولعلا بعضهم على
بعض سبحان الله عما يصفون لقد كفر الذين قالوا ان الله هو المسيح ابن مريم الى
اخر الايات من المائدة وهو اول القبلتين وثاني المسجدين وثالث الحرمين لا تشد
الرحال بعد المسجدين الا اليه ولا تعقد الخناصر بعد الموطنين الا عليه فلولا
انكم ممن اختاره الله من عباده واصطفاه من سكان بلاده لما خصكم بهذه الفضيلة
التي لا يجاريكم فيها مجار ولا يباريكم في شرفها مبار فطوبى لكم من جيش ظهرت

على ايديكم من المعجزات النبوية والوقعات البدرية والعزمات الصديقية والفتوحات العمرية
والجيوش العثمانية والفتكات العلوية جددتم للاسلام ايام القادسية والملاحم اليرموكية
والمنازلات الخيبرية والهجمات الخالدية فجزاكم الله عن نبيه محمد صلى الله عليه واله وسلم
افضل الجزاء وشكر لكم ما بذلتموه من مهجكم في مقارعة الاعداء وتقبل منكم ما تقربتم به
اليه من اهراق الدماء واثابكم الجنة فهي دار السعداء فاقدروا رحمكم الله هذه النعمة حق
قدرها وقوموا لله تعالى بواجب شكرها فلله المنة عليكم بتخصيصكم بهذه النعمة وترشيحكم
لهذه الخدمة فهذا هو الفتح الذي فتحت له ابواب السماء وتبلجت بانواره وجوه الظلماء
وابتهج به الملائكة المقربون وقر به عينا الانبياء والمرسلون فماذا عليكم من النعمة بان
جعلكم الجيش الذي يفتح على يديه البيت المقدس في اخر الزمان والجند الذي يقوم بسيوفهم
بعد فترة من النبوة اعلام الايمان فيوشك ان يفتح الله على ايديكم امثاله وان يكون التهاني
لاهل الخضراء اكثر من التهاني لاهل الغبراء اليس هو البيت الذي ذكره الله في كتابه ونص
عليه في محكم خطابه فقال تعالى سبحان الذي اسرى بعبده ليلا من المسجد الحرام الى المسجد
الاقصى اليس هو البيت الذي عظمته الملل واثنت عليه الرسل وتليت فيه الكتب الاربعة
المنزلة من الله عز وجل اليس هو البيت الذي امسك الله تعالى لاجله الشمس على يوشع ان
تغرب وباعد بين خطواتها ليتيسر فتحه ويقرب اليس هو البيت الذي امر الله عز وجل
موسى ان يامر قومه باستنقاذه فلم يجبه الا رجلان وغضب الله عليهم لاجله فالقاهم
في التيه عقوبة للعصيان فاحمدوا الله الذي امضى عزائمكم لما نكلت عنه بنو اسرائيل
وقد فضلت على العالمين ووفقكم لما خذل فيه امم كانت قبلكم من الامم الماضين وجمع
لاجله كلمتكم وكانت شتى واغناكم بما امضته كان وقد عن سوف وحتى فليهنكم ان الله
قد ذكركم به فيمن عنده وجعلكم بعد ان كنتم جنودا لاهويتكم جنده وشكر لكم الملائكة المنزلون
على ما اهديتم لهذا البيت من طيب التوحيد ونشر التقديس والتمجيد وما امطتم عن طرقهم
فيه من اذى الشرك والتثليث والاعتقاد الفاجر الخبيث فالان تستغفر لكم املاك
السموات وتصلي عليكم الصلوات المباركات فاحفظوا رحمكم الله هذه الموهبة فيكم
واحرسوا هذه النعمة عندكم بتقوى الله التي من تمسك بها سلم ومن اعتصم بعروتها
نجا وعصم واحذروا من اتباع الهوى وموافقة الردى ورجوع القهقرى والنكول

عن العدا

عن العدا وخذوا في انتهاز الفرصة وازالة ما بقي من الغصة وجاهدوا في الله حق جهاده
وبيعوا عباد الله انفسكم في رضاه اذ جعلكم من خير عباده واياكم ان يستزلكم الشيطان وان
يتداخلكم الطغيان فيخيل لكم ان هذا النصر بسيوفكم الحداد وخيولكم الجياد وبجلادكم في مواطن
الجلاد لا والله ما النصر الا من عند الله العزيز الحكيم فاحذروا عباد الله بعد ان شرفكم
بهذا الفتح الجليل والمنح الجزيل وخصكم بنصره المبين واعلق ايديكم بحبله المتين ان تقترفوا كبيرا
من مناهيه وان تاتوا عظيما من معاصيه فتكونوا كالتي نقضت غزلها من بعد قوة انكاثا
او كالذي اتيناه اياتنا فانسلخ منها فاتبعه الشيطان فكان من الغاوين والجهاد الجهاد
فهو من افضل عباداتكم واشرف عاداتكم انصروا الله ينصركم احفظوا الله يحفظكم اذكروا الله يذكركم
اشكروا الله يزدكم ويشكركم جدوا في حسم الداء وقلع شافة الاعداء وطهروا بقية الارض
من هذه الانجاس التي اغضبت الله ورسوله واقطعوا فروع الكفر واجتثوا اصوله فقد
نادت الايام بالثارات الاسلامية والملة المحمدية الله اكبر فتح الله ونصر غلب الله وقهر
اذل الله من كفر واعلموا رحمكم الله ان هذه فرصة فانتهزوها وفريسة فاجزروها وغنيمة
فحوزوها ومهمة فاخرجوا لها هممكم وابرزوها وسيروا اليها سرايا عزماتكم وجهزوها فالامور
باواخرها والمكاسب بذخائرها فقد اظفركم الله بهذا العدو المخذول وهم مثلكم او يزيدون
فكيف وقد اضحى قبالة الواحد منهم منكم عشرون وقد قال الله تعالى ان يكن منكم عشرون
صابرون يغلبوا مائتين وان يكن منكم مائة يغلبوا الفا من الذين كفروا بانهم قوم لا يفقهون
اعاننا الله واياكم على اتباع اوامره والازدجار بزواجره وايدنا معاشر المسلمين بنصر من
عنده ان ينصركم الله فلا غالب لكم وان يخذلكم فمن ذا الذي ينصركم من بعده ان اشرف مقال
يقال في مقام وانفذ سهام تمرق عن قسي الكلام وامضى قول تحل به الافهام كلام الواحد الفرد
العزيز العلام قال الله تعالى واذا قرئ القران فاستمعوا له وانصتوا لعلكم ترحمون اعوذ بالله
من الشيطان الرجيم بسم الله الرحمن الرحيم وقرا اول الحشر ثم قال آمركم واياي بما امر الله به
من حسن الطاعة فاطيعوه وانهاكم واياي عما نهاكم عنه من قبح المعصية فلا تعصوه واستغفر الله
العظيم لي ولكم ولجميع المسلمين فاستغفروه ثم خطب الخطبة الثانية على عادة الخطباء مختصرة ثم دعا للامام
الناصر خليفة العصر ثم قال اللهم وادم سلطان عبدك الخاضع لهيبتك الشاكر لنعمتك المعترف
بموهبتك سيفك القاطع وشهابك اللامع والمحامي عن دينك المدافع والذاب عن حرمك

الماجد السيد الاجل الملك الناصر جامع كلمة الايمان وقامع عبدة الصلبان صلاح الدنيا والدين
سلطان الاسلام والمسلمين مطهر البيت المقدس ابي المظفر يوسف بن ايوب محيي دولة
امير المؤمنين اللهم عمّ بدولته البسيطة واجعل ملائكتك براياته محيطة واحسن عن الدين الحنفي
جزاءه واشكر عن الملة المحمدية عزمه ومضاءه اللهم ابق للاسلام مهجته ووق للايمان حوزته
وانشر في المشارق والمغارب دعوته اللهم كما فتحت على يديه البيت المقدس بعد ان ظنت الظنون
وابتلي المؤمنون فافتح على يديه داني الارض وقاصيها وملكه صياصي الكفر ونواصيها فلا تلقاه
منهم كتيبة الا مزقها ولا جماعة الا فرقها ولا طائفة بعد طائفة الا الحقها بمن سبقها اللهم
اشكر عن محمد صلى الله عليه وآله وسلم سعيه وانفذ في المشارق والمغارب امره ونهيه
اللهم واصلح به اوساط البلاد واطرافها وارجاء الممالك واكنافها اللهم ذلل به معاطس الكفار
وارغم به انوف الفجار وانشر ذوائب ملكه على الامصار وابث سرايا جنوده في سبل
الاقطار اللهم اثبت الملك فيه وفي عقبه الى يوم الدين واحفظه في بنيه وبني ابيه
الملوك الميامين واشدد عضده ببقائهم واقض باعزاز اوليائه واوليائهم اللهم كما اجريت
على يده في الاسلام هذه الحسنة التي تبقى على الايام وتتخلد على مر الشهور والاعوام
فارزقه الملك الابدي الذي لا ينفد في دار المتقين واجب دعاءه في قوله رب
اوزعني ان اشكر نعمتك التي انعمت علي وعلى والدي وان اعمل صالحا ترضاه وادخلني
برحمتك في عبادك الصالحين نعت خداوند است سپاس و ستایش بی حد و کمیش [illegible] دادار
خویش گرامی صفت و بزرگ و هنر سزد بقدرت و توانائی فرمانروا و خواه گونه که کار زمین و آسمان و زمینیان
و آسمانیان و جهان و جهانیان شود بر هر گونه که خواست دیگرگون جست و بر بندگان خویش در سایه
رحمت و بخشایش خویش عطوفت و بخشش فرمود مر بندگان شود درستی [illegible] آورد که
دست پیش و آرامش نگاه [illegible] و مدام گونه امین خویش بر همه آنها نزد او و بر تمامت بندگان و آفریدگان
خویش پیروز و قاهر است و هیچکس نتواند مدافعت باشد و بر تمامت جنبندگان و پدید آیندگان توانا [illegible]
و هیچکس نتواند جرئت منازعت باشد و ابد حکم [illegible] دهد و کسی نتواند باز گرداند باشد و ابد حکم
حکومت ازو و هیچکس مقدرت و قوت باشد هر سپاس [illegible] و اوست بر پیروز [illegible] مظفر فرمود
دکر امی [illegible] و اولیای خویش [illegible] نصرت مر ایشان [illegible] پاکیزه داشتی [illegible] مطهر فرمود خانه
خوبیت المقدس شود از چرکین [illegible] کفر [illegible] آن [illegible] سپاس

انگسان شیره پرستیده و انگاشتن یکسان است و گواهی میدهم که خدای جز خدا نیست و یکی است و انبازی ندارد
نزاید و زاییده نشده و هیچ مانند و انبازی ازو نباشد گواهی آنکه [illegible] از نور توحید و فروغ یگانه
دانستن خدای مجید پاکیزه است و خدای را از [illegible] کار خویش خوشنود داشته [illegible] و گواهی میدهم که محمد صلی الله علیه و آله
بنده و برگزیده و فرستاده اوست بسوی همگی آفریدگان شک و شبهت شود از میان مردمان برگرفته [illegible]
و شرک شود فرو خوابانید آن فرستاده خدایش از مسجد حرام تا مسجد اقصی بیک شب ببرد و گذر داد و از آنجا بیش
بالا بهای برآورده بلند عروج داد و بسدرة المنتهی و جنة الماوی نزول رحمت شد [illegible] آن است جنة الماوی
دیگر دیده و از همه کاری گذر صلوات خدای بر او و خلیفتش ابی بکر صدیق که در ایمان سبقت گرفت
و [illegible] گذار گزیدگان عمر بن خطاب که شعار صلیبان را از بیت خانه برگرفت و بر [illegible] عثمان بن
عفان ذی النورین و جامع قرآن و بر امیر المؤمنین علی بن ابی طالب که شرک و [illegible] بتان را
درهم شکست و بر آل و اصحاب و تابعین ایشان [illegible]
بر خوان خدای [illegible] عنایت [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
و [illegible] منقصه اوی [illegible]
رسولان و [illegible] نزول امر [illegible] و حشر و نشر در این زمین است
و در زمین مقدس است که خدای تعالی در قرآن کریم و کتاب [illegible] یاد کرد و آن مسجد است که
رسول خدای صلی الله علیه و آله و سلم با فرشتگان مقرب در آنجا نماز گزارده و آن [illegible]
خدای [illegible] بسوی آن بنده و رسول و کلمه [illegible] که بسوی مریم [illegible] عیسی
رسالت خویش [illegible] و به نبوت خویش مشرف ساخت و او را از رتبت عبودیت [illegible]
[illegible] خدای [illegible] مسیح و ملائکه مقربین از عبادت پروردگار عالمیان استنکاف [illegible]
دارد [illegible] خدای [illegible] گمراه باشند خدای

فرزندی باشد و با او انبازی نیست چه اگر خدایان دیگر بودی هر خدائی مخلوق خود بود و هر دو بعض
بر بعض برتری میجست خدای منزه و پاک است از این اوصاف همانا کافر باشند آنانکه گفتند همانا خدا
همان مسیح بن مریم است چنانکه در آخر سورهٔ مائده بقیه آیه مبارکه مذکور است و این جا اول قبلتین
و ثانی مسجدین و ثالث حرمین است و مراد از مسجد مسجد بیت المقدس است [illegible] مسجد
الاقصی که [illegible] مساجد [illegible] مقصد است و مراد از [illegible]
اگر نه آن بود که از برگزیدگان پیغمبران خدا و اولادان نبی بوده خدای ایشان را از پیغمبران بلاد
خود را از وطن و دیار آواره نکردانیده بود تخصیص نداده که بدین فضیلت [illegible] پس شما برابر خواهید شد
و به انشراف [illegible] شما توام [illegible] گشت پس خوش [illegible] معجزات [illegible]
ظاهر و جنگهای بدر و غزوات حدیبیه و فتوحات خیبر و لشکرکشیهای [illegible]
علویه از شما آشکار گشت همانا روزگار قادسیه و جنگهای بزرگ یرموک و نبرد [illegible]
خالدیه بود در اسلام که [illegible] پس خدای جزای دهد شما را از پیغمبر [illegible] محمد صلی الله علیه و آله و سلم
جزای نیک و بزرگ و مشکور [illegible] آن خواهی شما بود در رقاب و مقاتلت دشمنان
بذل کرده و مقبول [illegible] شما [illegible] واسطه بود [illegible] خونها و در
[illegible] ثابت بود فانه سعادت است شما را [illegible] این نعمت [illegible]
و شکر خدای قیام ورزید چه خدای بود بر شما منت [illegible] بدین فضیلت تخصیص داد
و با خدمت تربیت فرمود همانا این فتح جهان [illegible] در ایام مقوم گشت
و [illegible] نور آن فروغ گرفت و ملائکه مقربون از [illegible] آن [illegible] چشم پیغمبران روشن
گشت کدام نعمت شما را ازین بزرگتر است خداوند شما را از آن لشکریان [illegible] و در آخر زمان
بیت المقدس [illegible] از آن گروهی که [illegible] از زمان نبوت اعلام ایمان
بشیر [illegible] ایشان [illegible] خدای [illegible] آیت
از [illegible] حضرت [illegible] خزینه گفته آیا این همان
خانه نیست که خدای [illegible] کریم یاد کرده و در خطاب حکم [illegible] تخصیص فرموده است
که [illegible] و منزه است آن خدا که سیر داد بنده خویش را شبی از مسجد الحرام بسوی مسجد اقصی آیا این
همان خانه نیست که تمام ملل آن را بزرگ گرفته و [illegible]
[illegible] گفته آیا این همان خانه نیست که در آن خدای [illegible] از فرود شدن [illegible]

برای حضرت

برای حضرت یسوع و از دوستی آنان [illegible] سخت [illegible] آنحضرت فتح خویش بود ایشان
گفته آیا این همان خانه نیست که خدای تعالی عز و جل امر کرد موسی علیه السلام قوم خود را
با شقاق و بکشودن [illegible] آن مأمور گردانید و از ایشان جز [illegible] کسی اجابت فرمان نکرد
از این رو خدا بر ایشان خشمگین شد و ایشان را به سزای کردار و عقوبت عصیان در بیابان
تیه سرگردان کرد پس خدای شما را [illegible] گذارده شما را برای آنکه [illegible]
توفیق [illegible] آنکه ایشان [illegible] فضیلت [illegible] بود و توفیق [illegible] شما بود
است که گذشته بوده بیش از شما بودند و در آن [illegible] مشکوک شده و بدان سبب سخنان
شما [illegible] و مراد [illegible] آنکه [illegible] فرمود [illegible]
[illegible] محقق الوقوع از سوف و [illegible] فتوحات و غنیمت و فواید شما محقق فرمود
و تطلیب و تسویف [illegible]
و از آن پس [illegible] خویش بعد شما را [illegible] و از آن طیبه [illegible]
تقدیس [illegible] در این خانه [illegible] نزول [illegible]
و [illegible] شما را از آنکه طریق [illegible] اعتقادات فاسده و شرک و
تثلیث [illegible] و الآن [illegible] استغفار [illegible]
این موهبت و بخشش [illegible] در شما فرا رسیده و این نعمت در میان شما فرود شده [illegible]
خدای [illegible] هر کس بدان تمسک جست [illegible] و هر کس بدان [illegible]
و از متابعت نفس [illegible] و کردار زشت [illegible]
بر حذر باشید و [illegible]
و در طریق مجاهدت حق جهاد [illegible] و نفوس خویش در طلب مرضات خدائی [illegible]
سازید چه خدای شما را از جمله بهترین بندگان خویش مقرر فرموده [illegible]
[illegible] قدم [illegible] شما را بلغزاند [illegible] در میان شما [illegible]
[illegible] این نصرت [illegible] شمشیرهای تیز [illegible]
[illegible] دولت [illegible] لا اله الا [illegible] نیست و نصرت جز از جانب خدا [illegible]
پس بر حذر باشید [illegible] خدای [illegible] از آنکه خدای [illegible] شما را [illegible]
جزیه و تخصیص [illegible] نصرت [illegible] شما را [illegible]

انکه مرتکب منهیات کبیره او شده و عصیانی بزرگ بورزید و مانند کسی باشد که رشته تابیده استوار نموده
رشته خویش را از گسیختن پاره کند یا مانند کسی که آیات خدای بدو رسید باز رفت و از آنها درگذشت و شیطان بر وی
دست یافت و از پیروان درآمد و او بود از جمله گمراهان که بپند و به جهاد جهد نماید که از افضل عبادات
و اشرف عبادات است خدای را نصرت کنید تا شما را نصرت دهد و گامها تان ثابت باشد، تا شما را
نگاه دارد و یاد دارید تا شما را یاد دارد و شکر گذارید تا بر نعمت شما بفزاید و مشکور گرداند و در قطع
و قمع علت و قلع دشمنان ملت بکوشید و زمین را از لوث وجود ایشان پاک و مطهر سازید و طریق
گروه خدای و رسول را بجنبش آورید تا دست خدای کفر را بشکنید و در تنهایی سواران برآورید و از کار
بازارات و خواهای اسلام در آواز و ندا داده است و بیت محمدیه ندا در است خدای بزرگ است
و فتح و نصرت و غلبه و بشارت با اوست هرکس که فرشته خدای ذلیل گرداند بدانید که خدای
رحمت کند تا سلام این فرصت را بنایست از کف گذاشت و غنیمت به شمرد و این فریضه
دنگارا ز دست نباید برد و در این باب بکوشید و در این مهم باید تجهیز تمام و عزم
راسخ و قدم ثابت داشت چه فواید کارها و لشکرها و ذخایر کارات در او حرمان بدید گرفت تا عمال
شما را بر این دشمن مخذول مظفر و منصور گرداند و جای آنکه ایشان هم چندان شمایند از ذخیره
از شما بغیر از پس چگونه است که جای گفته آید گشت و جای آنکه یک تن از ایشان را بیست تن
از شما برابر است و خدای فرموده است که اگر از شما بیست تن باشند در جنگ صبور گشته بر دویست
تن غالب گردند و اگر صد تن باشند بر هزار کافر از شما غالب آیند هر آینه از آنکه کافرانند غلبه
نکنند و ایشان که او جماعت گروهی نادان هستند خدای را و شما را بر ثبات اوامر و از زواجر
نواهی خواهند و موید گردانند ای معشر مسلمانان شما را نصرت دهد از جانب خویش تا پیوسته
خدای غالب گرداند شما را هیچ کس بر شما غلبه نجوید و اگر مقهور و مخذول شدید کدام کس شما را از آن
پس تواند که شما را نصرت نمود همانا شریف تر نیست در مقام خودگفته آید و گفته زنده تر است که سخنان کلام
بر غرض جهد و گذر کشته تر است از شما که در دل ایشان کلام خدای فرد عزیز علام است
چنانکه می‌فرماید هر وقت قرآن را بشنوید گوش بدان برگمارید و لب فرو بندید و خاموش باشید
تا باشد رحمت یابید. اعوذ بالله من الشیطان الرجیم بسم الله الرحمن الرحیم آنگاه آیه اول سوره
مبارکه حشر بود قرائت کرد آنگاه گفت امر میکنم شما را و خودم نیز را بتقوای خدای بدان که خدای بدان گفته
رضای بنده امر کرده است از حسن طاعت پس طاعت وفای بدارید کند او را و...

فیمابین تا وخود را از آنچه نهی کرده است از زشتیهای معاصی پس با طریق عصیان او نزدیک در زمره غضب او
خور دن ندر طلب مغفرت برآئید و باری تعالی مسلمین را استغفار نمایید از پس این جمله بعادت
دیگر خطبا خطبه مختصره در پی قرائت کرد و خلیفه زمان امام الناصر لدین الله گفت پس از آن
گفت خداوندا بنده بدر سلطنت بنده خود سرِ خاضع است تو و شاکر نعمت تو
و مقر و معترف به بخشش تو است و تیغ قاطع و شهاب لامع تو است و یاور دین
و حامی کوی از حرم تو موانع را بیرون بر افکند و او بیت المقدس را ز ناصر و حامی کلمه ایمان و قامع
عبده صلبان صلاح الدنیا والدین سلطان الاسلام والمسلمین مطهر بیت المقدس ابوالمظفر
یوسف بن ایوب محیی دولة امیر المؤمنین است خداوندا دولت او را بسیط و ملائکه را
بر رایات او محیط گردان و او را از دین حنیف جزای نیک گذار و عزیمت و اقدامات
او را در رفعت محمدیه مشکور گردان خداوندا او را از آنچه حفظ الله باقی دعوت اوست
برای گناهان ایمان نگاه‌دار و در مشرق و مغرب عالم دعوت او را منتشر ساز
ای خدای چنانکه بیت المقدس را بدست او گشودی هم از آن گاه که اندک زمانی می‌رفت و مؤمنان
بلاد را که در بعضی بیت و بلاد زمین بود بدست او مفتوح ساز و کفار را بخشای او گرفتار
فرمای از زمین پس از آنجا عقب لشکر او بی پایان شد چنانکه تا روز قیامت بدو
از هم راه و هیچ طایفه هر از طایفه کافران را با بلاقات نکنند جز آنکه باشند
معاون که خدای از او را در حضرت محمد صلی الله علیه و آله مقبول و مشکور دار
و امر و نهی او را در مشارق و مغارب جهان نافذ گردان ای خدای تا نهایت آفاق
و اقطاع جهان را بدست او جملگی بدار و منتر کفر را از مفتن آنچه و هر جاست
مخذول را بر حضرت تو فلک رو آرد و دندان ملک او را بود رشته سلطنت او را در تمامت
بلدان و امصار پراکنده گردان و لشکر ایشان او را در هر راه تا بدارای خدای سلطنت او را در
او و دولت و پس آینده کان او تا روز رستخیز ثابت گردان و در فرزندان او و دولت
او هر ملوک و سلاطین همیشه محفوظ بدار و با زور او را به بقای آن احکام ساز و با عزاز و
احترام او و اولاد او را وفا کن ای خدای چنانکه بدست او این حسنه بود در اسلام جاری
ساختی در روزگاران بر این حسنه هر چه باشد مرو را همیشه از فرزندان بر این کارها
بر فتح بدو روزی گردان و دعا را او را قرین قبول گردان و در آنجا عرض کند رب اوزعنی

ان اشكر نعمتك التي انعمت علي و علي والدي وان اعمل صالحا ترضاه وادخلني برحمتك
في عبادك الصالحين پس ازآن بمرد و عادت بکر خطیب ادای دعا کرد و فی سوگی شد
ولادت او در سال پانصد و بیست و دوم در دمشق اتفاق افتاد و در هشتم ماه شعبان سال پانصد و نود
و هشتم در دمشق وفات کرد و در چهار روز در دامنه کوه قاسیون در مقابر دفن کردند و پدرش ابو الحسن
علی ملقب بزکی الدین متولی قضاوت دمشق گشت و محیی الدین خیر و تدبیر بود از قضاوت
استعفا کرد راه حج پیش گرفت راه برگرفت و بسوی بغداد در ماه صفر سال پانصد و نود و هشتم
مراجعت کرد و در آنجا اقامت کرد و در سماع حدیث در حدیث بلند بود و جمعی بزرگ از در
استماع نمودند و در بغداد در مدتی که اقامت داشت حدیث میگفت و مردمان از او استماع مینمودند و
هم چنان در آنجا بود تا که در روز پنجشنبه بیست و هشتم ماه شوال سال پانصد و هفت و
چهارم بجوار رحمت حق پیوست و در مسجد جامع قصر بر وی نماز گذاردند و در مقبره امام احمد بن حنبل
او را دفن کردند اما ابن برجان مذکور فهو ابو الحکم عبد السلام بن عبد الرحمن بن محمد بن عبد الرحمن
اللخمی است و او بنده صالح بود و قرآن کریم را تفسیر کرد و بیشتر او بتونس در تفسیر است و کتابی
او در آن باب بطریق ارباب احوال و مقامات است و در سال پانصد و سی و ششم در مراکش
وفات کرد و برجان بفتح باء موحده و تشدید راء مهمله و جیم و بعد از آن جیم و بعد از الف نون است

۵۶۲ السدید محمد بن هبة الله السلماسی صو
محمد بن هبة الله بن عبد الله السدید السلماسی الفقیه الشافعی در زمان خویش در کار فتوا پیشوا بود
و در مدرسه نظامیه بغداد متولی شده و فنون چند را متقن و محکم داشت و در
سلک اسناد طریقت شریف بود در بغداد اشتهار داشت و بعضی بر آن بودند که او طریقه شریفه و مطولا
و از غزالی است و مستغنی بود بر فقه آنکه بکتاب مراجعه نماید بحدی که مردمان از هر سو
بدرس او میآمدند و در حضور او اشتغال میورزیدند و از مجلسش بهره مند گشته و از ایشان علمای
بزرگ مصنف مدرس برخاستند از آن جمله شیخان امامان عماد الدین محمد و کمال الدین موسی پسران
یونس اند از ایشان پس از آن که مذکور شیخ شرف الدین ابو المظفر محمد بن علوان بن مهاجر و جمعی
از آن علما بعد از وی فقیه مذکور در فتوی مقتدی بود و در بغداد در سال پانصد و هفتاد و چهارم وفات
کرد و سلماسی بفتح سین مهمله و لام و میم و بعد از الف سین مهمله است این نسبت بسوی سلماس است
که شهری از شهرهای آذربایجان و جماعتی از فضلا از آنجا برخاسته اند محمد بن محمد بن محمد بن علی بن

۵۶۳ ابو منصور عمدة الدین محمد بن محمد معروف بحفدة من
القاسم العطاری الطوسی الاصل کنیتش ابو منصور و معروف بحفده و ملقب بعمدة الدین

فقیه شافعی

فقیه شافعی بود فقیهی فاضل و واعظی فصیح و اصولی بود در مرو در حضرت ابی بکر محمد بن
منصور سمعانی والد حافظ مشهور فقه آموخت و بسوی مرو الروذ انتقال جست و در حضرت
قاضی حسین بن مسعود الفراء معروف به بغوی صاحب شرح السنة و تهذیب از پیش مذکور
گشت اشتغال ورزید از آن سعی کار را راه گرفت و در حضرت برهان الدین عبد العزیز بن
عمر بن مازه الحنفی اشتغال جست پس از آن بسوی مرو بازگشت و بر او مجلس مذاکره
منعقد شد و مدتی در آنجا اقامت کرد پس از آن در فتنه جماعت غز ترکمان و آن فتنه در
سال پانصد و چهل و هشتم روی داده بود جابجا گردید تا در جامع محمد بن یحیی فقیه مذکور گشت بسوی عراق
سفر کرد و از آنجا با آذربایجان و جزیره و از آن جا بموصل رفت و مردمان برای وعظ او
مجتمع گشتند و تمامی حدیث نمودند و این شعر را املا کرده است

مثل الفقيه في العلماء ... مثل الشمس في نجوم السماء
قل لمن قاسه بغير نظير ... ايقاس الضياء بالظلماء

و او را بر فراز کرسی این شعر بود و از جمله ابیات است آنچه ذیل است

تحية صوب المزن يقرؤها الرعد ... على منزل كانت تحل به هند
نات فاعريناها القلوب صبابة ... وعارية العشاق ليس لها رد

و مجالس او در سر وعظ بتبریز مجالس بود و در ماه ربیع الآخر سال پانصد و هفتاد و یکم در
تبریز وفات کرد و بعضی گفته اند ماه رجب بغداد دیدم وفات کرد و حفدة بفتح حاء مهمله
و فاء و دال مهمله است و بعد از هم از آن جا بهم نامیده شده است با آنکه نسبت بفتح
و تبریز بکسر تاء مثناة فوقانی و سکون باء موحده و کسر راء و سکون یاء تحتانی و بعد از آن زاء

۵۶۴ ابو البرکات محمد بن الموفق الخبوشانی ح
از بزرگترین شهرهای آذربایجان است محمد بن الموفق بن سعید بن علی بن الحسن بن عبد الله الخبوشانی کنیتش
ابو البرکات و ملقب بنجم الدین فقیه شافعی است مردی فقیه و فاضل و بسیار پرهیزکار بود و از
محمد بن یحیی در پیش مذکور فقه فرا گرفت کتاب محیط را در شرح وسیط در بر داشت چنانکه
از او روایت کرده اند و قرب کتاب ... کرد و از بر فرو نوشته و او را کتاب تحقیق المحیط است
و آن کتابی بزرگ است در چند جلد آن کتاب ... و از پیش دست او در ترجمه
عاضد عبد الله عبیدی صاحب مصر ... و او ... سلطان صلاح الدین
در دیار مصریه استقلال یافت او را در حضرت خویش تقرب داد و تکریم نمود و در بنیان ...

مستعد بود و بعضی برآنند که ابو البرکات سلطان صلاح الدین یوسف بعمارت مدرسه مجاور ضریح امام
شافعی اشارت کرد و خبوشانی آن مدرسه را بجهت تدریس آنجا بنا نهاد و تفویض فرمود و تعمیر
آنجا در سال پانصد و هفتاد و دو بود و در همین سال در قصر قاهره بیمارستان را بنا نهاد
و بعضی از اصحاب او بوده اند از مراتب فضل و دین او نقل کرده اند و از سلامت باطن
و اندک بینائی و سرعت او باحوال روزگار توصیف میکنند و ولادت او در یازدهم ماه رجب
سال پانصد و دهم در استوای خبوشان روی داد و در روز چهارشنبه دوازدهم ذی قعده سال
پانصد و هشتاد و هفتم در مدرسه مذکوره وفات کرد و در قبه زیر پای امام شافعی در خاک
شد و در میان آن دو قبر شبکه ایست و خبوشان بضم خاء معجمه و باء موحده و فتح شین معجمه و بعد از
الف نون این نسبت بسوی خبوشان است که شهرکیست در ناحیه نیشابور و استوا بضم همزه
و سکون سین مهمله و فتح تاء مثناة فوقانیه و بعد آن ناحیه ایست از اعمال نیشابور قریهای زیاده

٥٦٥ ابو الفضل محمد بن ابی محمد کمال الدین الفقیه الشهرزوری مط

محمد بن ابی محمد عبد الله بن ابی احمد القاسم الشهرزوری کنیتش ابو الفضل و ملقب بکمال الدین فقیه شافعی
بوده و از نیشتر پیش پدر او و جد او در موضع خود مذکور شده در خدمت اسعد مهینی که از نیشتر یاد کرده
در بغداد تفقه جست و از ابو البرکات محمد بن محمد بن خمیس الموصلی استماع حدیث نمود و در موصل
متولی قضاوت گشت و در آنجا مدرسه برای فقها بنا نهاد و در مدینه رسول صلی الله علیه و آله رباطی
بنیاد نهاد و در زمانه اتابک عماد الدین زنگی اتابک که از نیشتر مذکور شد در بغداد بود مراجعه
میشد و چون عماد الدین در قلعه جعبر چنانکه در ترجمه او مذکور شد مقتول گشت کمال الدین مذکور
با برادرش تاج الدین ابو طاهر یحیی والد قاضی ضیاء الدین در لشکرگاه حضور داشته چون لشکر
بسوی موصل باز شد ایشان نیز با لشکریان مراجعت کردند و چون سیف الدین غازی پسر عماد الدین
جای پدر بگرفت زمام امور را بقاضی کمال الدین و برادرش در موصل و جمیع مملکتش باز گذاشت
پس در سال چهل و سیم ایشان را بجهت خود در قلعه موصل بند بر نهاد و نجم الدین ابو علی حسن بن
بهاء الدین ابی الحسن علی پسر عم کمال الدین بموصل رجعت و او قضاوت رحبه را داشت
پس او را با کمال الدین در موصل و دیار ربیعه قضاوت داد پس از آن المقتفی خلیفه والی
بدو فرستاد و از کمال الدین و برادرش در طلب گذشت بلاد و ایشان را از بند بر آورد و در خانه
خویش بنشستند و جلال الدین ابو احمد پسر کمال الدین و ضیاء الدین ابو الفضائل
قاسم بن تاج الدین را در قلعه محبوس ساخته و چون سیف الدین غازی در تاریخ مذکور در ترجمه خودش

وفات کرد و ترسیم سوار ایشان برداشتند و بحضرت قطب الدین مودود بن زنگی که برادر برادرش سیف الدین
سلطنت یافت رفتند و در این هنگام سیف الدین در میدان موصل سوار بود و چون ایشان بدو
نزدیک شدند و جامه عزا پوشیدند پیش وی رفتند تعظیم عزا از ایشان از اسب فرود شد و ایشان
او را تعزیت برادر گفتند و سلطنت تهنیت گفتند پس از آن سوار شدند و هر یکی از یک
طرف رکاب سیر نمودند پس از آن کار ایشان قرار یافت و ترسیم بر ایشان نبود و بر روز قاعده همت
بعد پس از آن کمال الدین بخدمت نور الدین محمود بن زنگی صاحب شام در سال پانصد و پنجاه و هفتاد(؟)
و هفت در دمشق اقامت گرفت و از پس چندی زنگی الدین سوار حکومت عزل کرد و کمال الدین
در ماه صفر سال پانصد و پنجاه و پنج حکومت یافت و پسر او و برادر زاده‌اش در شهرهای شام نیابت کردند
و او بدرجه وزارت ارتقا یافت و در بلاد شام بمنزله‌ای در آنوقت هیچکس مانند او نبود و پسرش قاضی محیی الدین
از طرف او در شهر حلب در حکومت نیابت کرد و در این وقت در امورات دیوان دولت
کمال استقلال و تسلط داشت و این در روزگار نور الدین محمود بن زنگی صاحب شام بود
و از طرف نور الدین برسالت بدیوان عزیز امیر بغداد در ایام مقتفی خلیفه و مستنجد اورا ارسال کرد و صلح در
میان نور الدین مذکور و قلیچ ارسلان بن مسعود صاحب روم برسالت فرستاد و چون نور الدین وفات کرد
و صلاح الدین مالک دمشق گشت او را بر منصب خویش باز گذاشت و کمال الدین مردی فقیه
و ادیب و شاعر و کاتب و ظریف و خوش صحبت بود در خلاف و اصول سخنان کلمات
خوب داشت و مردی با کفایت و جری و صاحب صدقه و نیکی بود و در موصل اوقاف بسیار داشت و
هم چنین در نصیبین و دمشق و در کار ریاست بزرگ بود و به تدبیر مملکت دانا و دست در خانواده
او بکسی مانند او نبود و بلکه در دودمان او و دارایان مناصب رئیس شدند و همگی بمقام
او دولت نیافتند و حافظ ابن عساکر او را در تاریخ دمشق یاد کرده است و هم او را اشعار آبدار است
از جمله این شعر است که بعضی از اهل بیت او از او مرا بر خواند

ولقد اتیتک والنجوم رواصد والفجر وهم فی ضمیر المشرق
ورکبت فی الاهوال کل عظیمة شوقا الیک لعلنا ان نلتقی

و بعضی گفته اند که او بکتوبی با پسر خویش محیی الدین که در حلب بود کتابت کرد و در خریده نوشته است
این شعر هم از خود او است

عندی کتاب اشواق اخبرها الی اجابتک الا انها کتب

ولی احادیث من نفسی اسرّها	اذا ذکرتک الّا انّها کذب

عماد الدین کاتب اصفهانی در کتاب خریده در ترجمهٔ قاضی کمال الدین مذکور گفته است که این دو شعر بود در سال
پانصد و یکم در اثنای ربیع الاول از خویش برای من برخواند که این دو شعر ابو یعلی بن الهباریه الشریف
و در معنی ابطاء رجع گفته است که ذکر کردم

کم لیلة بتّ مطویا علی حرق	اشکو الی النجم حتی کاد یشکونی
والصبح قد مطل الشرق العیون به	کانه حاجة فی کف مسکین

آنگاه گفت اگر قاضی مسکین گفته بود بهتر بود	ازین پس آن گفته بود خوب و نیکو است
بعضی گفته اند که قاضی کمال الدین ضعیف و پیر گشته بود و وقتی بحرکت شد در هر وقت این شعر را قرائت میکرد

یا رب لا تحینی الی زمن	اکون فیه کلّا علی احد
خذ بیدی قبل ان اقول لمن	القاه عند القیام خذ بیدی

و من نظم این دو شعر از جهه کمال الدین یاد کرده است پس معلوم شد که این دو شعر از جمله ابیات ابی الحسن
محمد بن علی بن الحسن بن ابی الصقر الواسطی است که ازین پس ان شاء الله تعالی نام او و این دو بیت او
ان شاء الله تعالی مذکور میشود و ولادت کمال الدین در سال چهار صد و نود و دوم هجری در موصل اتفاق افتاد
و در روز پنجشنبه ششم محرم سال پانصد و هفتاد و دوم در دمشق وفات کرد و در بامداد در جبل
قاسیون مدفون شد و هشتاد سال و چند ماه از عمر او برگذشته بود و پسرش محیی الدین محمد او را مرثیه گفت
و بولایت برادر زاده اش ابو الفضائل قاسم بن یحیی بن عبد الله ملقب بضیاء الدین وصیت کرد و
سلطان وصیت او را اجازت داشت و قضاء دمشق را بضیاء الدین مذکور باز گذاشت و او
مدتی برین بود ازآن پس بسبب آنکه میل سلطان بشیخ شرف الدین ابی عصرون است ازین
پیش مذکور شد پس استعفا نمود او را ازآن امر معاف داشت و شرف الدین متولی
قضاوت شد والله تعالی اعلم محمد بن القاضی کمال الدین الشهرزوری المذکور قبلا الملقب محیی الدین
المذکور کنیتش ابو حامد است و ازین پیش ذکر ریاست پدرش سبقت یافت و بیان علو درجه
و سمو مرتبتش برگذشت بجلالت صاحب ثروت قاضی محیی الدین ببغداد آمد و در خدمت
شیخ ابو منصور رزاز تفقه جست و ممیز آمد پس بشام راه سپرد و از جانب پدرش بنیابت
قضاوت دمشق نامدار شد پس ازآن بسوی حلب رهسپار شد و در آنجا در سال پانصد و پنجاه و پنجم
از طرف پدر بنیابت حکومت یافت و ابو الفضل او ابن ابی جراده معروف بابن العدیم عزل کرده

٥٤٤ ابو حامد محیی الدین محمد بن القاضی کمال الدین ن

و بعضی گفته اند که این در شعبان سال پانصد و هشتم در ... تحقیق امر دانا ... ریاست و حکم پدرش
وفات کرد در خدمت ملک الصالح اسمعیل بن نور الدین صاحب حلب کمال تمکن حاصل کرد
و ملک الصالح در اثنای شعبان سال پانصد و هفتاد و هفتم تدبیر مملکت حلب بدو گذاشت و ازآن کار استمرار یافت
پس دشمنان او را از خدمت ملک الصالح بد گفتند و سبب چنان فراهم شد که او را آن بلاد ترک
لازم آمد و صلاح در ترک رفتن حلب و مراجعت بشهر خویش دید پس بسوی موصل انتقال کرد
و متولی قضاوت آنجا گردید و در مدرسهٔ پدرش و مدرسهٔ نظامیهٔ موصل تدریس نمود و در خدمت
صاحب موصل عز الدین مسعود بن قطب الدین مودود بن زنگی که ازین پس ان شاء الله تعالی نام بعضی
تمکن گردید و بر تمامت امورات او استیلا یافت و از طرف او بچند مرتبه ببغداد برسالت
رفت و بهاء الدین یوسف معروف بابن شداد قاضی حلب در کتاب ملجأ الحکام عند التباس
الاحکام گفته است که هنگام توجه محیی الدین بسوی بغداد در حضرتش حضور داشته است
و در بعضی از رسائل ... و ناهیك بمن یکون فی خدمته مثل هذا الوصل ... کفایت میکند
پس ... گروه شد این مرد در حضرتش بهتر از دیگر مردمان و ازین پس ان شاء الله تعالی بهاء الدین
مذکور میشود و محیی الدین مذکور مردی بخشنده و جوانمرد بود گویند در یکی از رسالتهای بسوی
بغداد هم ده هزار دینار ... بفقها داد و بشعرا و دیگر مستحقان انعام کرد و گفته اند که در مدت
حکومتش در موصل از هیچ مقصری دیناری خورد دو دینار بلکه کمتر هم غرامت نگرفت بلکه جان
مرکوب او را براه خود میگذاشت و از او مکارم ... روایات نیز او را باز گفته اند و در کار
نجباء معهود ریاستش تام و کرم عام و اخلاق خوش داشت و جوانیت او نیک بود و در فن ادب
مهارتی نیک داشت و نیز اشعار آبدار بدو منسوب است از آن جمله این بیت است که بعضی از اهل ادب
برای فرح قرائت کرده در صفت ... گفته است و معنی غریبی است

لها فخذا بکر و ساقا نعامة	و قادمتا نسر و جؤجؤ ضیغم
جنبها اناعی الرمل بطنا و انعمت	علیها جیاد الخیل بالرأس والفم

و در بعضی مجامیع این دو بیت بوی از وی دیده ام در صفت آمدن برف از ابر گفته است

ولما شاب رأس الدهر غیظا	لما قاساه من فقد الکرام
اقام یمیط هذا الشیب عنه	و ینثر ما اماط علی الانام

و ولادت محیی الدین تقریبا در سال پانصد و دهم بود و عماد کاتب در کتاب خریده میلاد

او را در نهصد و نوزدهم دانسته و فضایل وی از آن است و در کتاب السید ابن شعبان را در روایات
بغز صحیح است و در بحر کاشان روز چهارشنبه چهاردهم شهر جمادی الاولی سال پانصد و هشتاد و
ششم وفات کرد و در روایت عماد هم در کتاب السید آنکه در نوزدهم است و در روایت اول
از ابن الدبیثی است و این واقعه در موصل بود و در خانه خفیه در محله قلعه بود مدفون گشت
پس از آن او را به مدینه طیبه رسول صلی الله علیه و آله و سلم نقل کردند و در بعضی تواریخ مذکور است
که ابن الدبیثی در تاریخ خود گفته است که او را بعد از تربت در ظاهر بلد برای او [illegible]
بغداد نقل کردند پس از آن این امر تحقیق کردم و چنان یافتم که ابن الدبیثی گفته بود و ترجمه
او در بغداد باب میدان [illegible] تربت [illegible] و حسن کرامات است بود و کمال
الدین [illegible] بکر بود و عماد الدین احمد نام داشت و از طرف نور الدین در باب [illegible]
نظم شعر نیز او در رسالت رفت و ابن التعاویذی او را به قصیده مدح کرده از جمله این بیت است

فقالوا رسول المجد یتناصفاته   فقلت صدقتم هذه صفة الرسل

٦٠٥ ابوعبدالله محمد بن عمر الرازی الملقب بفخرالدین تا

محمد بن عمر بن الحسین بن الحسن بن علی التیمی البکری الطبرستانی الرازی المولد کنیتش ابوعبدالله
لقبش فخرالدین معروف بابن الخطیب در شمار فقهای شافعی فرید عصر و وحید دهر بود در علم
کلام و معقولات و علم اوایل آیت روزگار بود در فنون عدیده تصانیف مفیده دارد
از جمله تفسیر قرآن کریم است که هر غریب و غریبه را جامع است و کتابی است بزرگ و خوب
و تازه لکن به کمال نرسید و سوره فاتحه را در یک مجلد شرح کرده و از جمله است در علم کلام کتاب
مطالب العالیه و نهایة العقول و کتاب الاربعین و المحصل و کتاب البیان و البرهان
فی رد اهل الزیغ و الطغیان و کتاب المباحث العمادیة فی المطالب المعادیة و کتاب
تهذیب الدلائل و عیون المسائل و کتاب ارشاد النظار الی لطائف الاسرار و کتاب اجوبة
المسائل النجاریه و کتاب تحصیل الحق و کتاب الزبدة و المعالم و غیر ذلک در اصول الفقه
المحصول و المعالم و در حکمت ملخص و شرح اشارات ابن سینا و شرح عیون الحکمة و غیر
ذلک و در شرح طلسمات [illegible] و شرح اسماء الله الحسنی تصنیف کرده و بعضی گفته اند
کتاب المفصل زمخشری را در علم نحو و کتاب الوجیز غزالی را در علم فقه شرح کرده و نیز
سقط الزند معری را شرح نوشته و نیز مختصری در باب اعجاز نوشته و نیز بر نحو نیز
مؤاخذات تازه داشته و نیز در فلسفه طریقی داشته و هم در علم طب کتاب قانون را شرح کرده

و در علم فراست

و در علم فراست تصنیف کرده و در مناقب شافعی کتابی تصنیف نموده و تمامت کتب او مفید و با فایده است
و تصانیف او در بلدان و امصار دایر و سایر گشت و مردمان بسیار از آن تصانیف کسب سعادت کردند
و مردمان بدانها اشتغال ورزیدند و کتابهای پیشینیان را ترک کردند و او اول کسی است که این ترتیب را
در کتب خود اختراع نمود و بیانات و مطالب دیگران بدان سبقت نجسته بودند و نیز
او را در موعظه و نصایح دستی بلند بود به زبان عربی و عجمی سخن می‌راند و در بیان وعظ او بسیار حالت
وجد پدید می‌گشت و بسیار می‌گریستند و در مجلس او در شهر هرات ارباب مذاهب و مقالات
فراهم می‌شدند و از وی پرسش می‌کردند و او هر سؤالی را بطوری خوب پاسخ می‌داد و بسیاری از
از طایفه کرامیه و غیر ایشان به مذهب اهل سنت بازگشتند و در هرات او را شیخ الاسلام لقب
کردند و در ابتدای اشتغال در خدمت پدر خود ضیاء الدین [illegible] پس از آن در خدمت
کمال الدین سمنانی نمود و در خدمت او اشتغال ورزید پس به ری شد و در [illegible]
مجد جیلی اشتغال ورزید و مجد جیلی از اصحاب محمد بن یحیی بود و چون مجد جیلی را بمراغه برای تدریس
خواندند فخرالدین مذکور هم در صحبت او بدانجا راه برگرفت و مدتی در خدمت او کلام و حکمت را
قرائت نمود و بعضی گفته‌اند فخرالدین کتاب الشامل امام الحرمین را که در علم کلام است در بر
داشت آنگاه آهنگ خوارزم نمود و در آن وقت در علوم مهارتی تمام داشت و در آنجا میان
او و اهل خوارزم کلماتی در امر مذهب و اعتقاد رایج بود و از آن شهر بیرونش کردند و به
ماوراءالنهر شد و در آنجا نیز همان رسید آنچه در خوارزم رسیده بود و به ری بازگشت نمود و در ری طبیب
حاذق و صاحب مال و ثروت بود و دو دختر داشت و فخرالدین را دو پسر بود پس طبیب را
رنجوری فرا رسید و یقین کرد که بخواهد مرد پس دو دختر خویش را به دو پسر فخرالدین تزویج نمود
و از آن پس طبیب بمرد و فخرالدین بر تمامت اموال او مستولی گشت و از این امر او را نعمت
و دولت [illegible] شهاب الدین غوری صاحب
غزنه بود [illegible] پس از آن بار دیگر [illegible]
شهاب الدین او را بسی تکریم و تعظیم کرد و مال فراوان از وی بدو رسید و بسوی خراسان اعادت
نمود و در خدمت سلطان محمد بن تکش معروف بخوارزمشاه اتصال یافت و از آن پادشاه
[illegible] به مراتب عالیه و درجات سنیه نایل گشت و هیچکس را در حضرت سلطان آن رتبت
و مکان نبود و بجمیع مناقب و فضایل فخرالدین از آن شهیرتر است که توان تحدید و احصا نمود

و او را با این جمله مناقب و علوم بهره از شعر تمام است و این ابیات از جمله اشعار او ست

نهایة اقدام العقول عقال　　　واکثر سعی العالمین ضلال

وارواحنا فی وحشة من جسومنا　　　وحاصل دنیانا اذی ووبال

ولم نستفد من بحثنا طول عمرنا　　　سوی ان جمعنا فیه قیل وقال

وکم قد رأینا من رجال ودولة　　　فبادوا جمیعا مسرعین وزالوا

وکم من جبال قد علت شرفاتها　　　رجال فزالوا والجبال جبال

و دانایان از هر دیار که در تحصیل اسباب رسیده و از اقطار و اکناف در آستانه او بار میگشادند
و شرف الدین ابن عنین رحمة الله تعالی از این شیخ مذکور حکایت کرده است که روزی در مجلس
درس او حضور یافت و او در آن وقت در مدرسه خوارزم تدریس میکرد و در مجلس او
افاضل فراهم بودند و روزی گفت که در آن زمان فراوان آمده بود و در بازار خوارزم بار بسته
و گفت ناگاه کبوتری از چنگال جوارح رسته بود که او فرود افتاد و بر زمین نشست
آن پرنده شکاری از حیله آن باز که از آن جوارح وحشت گرفت و آن کبوتر از بیم آن پرنده
و شدت رها نیز و پریدن نیافت که شیخ فخر الدین از درس برخاست و برداشت آن کبوتر
و کلالت آن رقت یافت و کبوتر را بدست خویش برگرفت پس ابن عنین در حال
این ابیات را در آن گفت

یابن الکرام المطعمین اذا شتوا　　　فی کل مسغبة وثلج خاشف

العاصمین اذا النفوس تطایرت　　　بین الصوارم والوشیج الراعف

من نبا الورقاء ان محلکم　　　حرم وانک ملجأ للخائف

وفدت علیک وقد تدانی حتفها　　　فحبوتها ببقائها المستانف

لو انها تحبی بمال لانثنت　　　من راحتیک بنائل متضاعف

جاءت سلیمان الزمان بشکوها　　　والموت یلمع من جناحی خاطف

قوم لواه القوت حتی ظله　　　باِزائه یجری بقلب واجف

و ابن عنین مذکور را در حق او قصیده است این ابیات از آن جمله است

ماتت به بدع تمادی عمرها　　　دهرا وکاد ظلامها لا ینجلی

فعلا به الاسلام ارفع هضبة　　　ورسا سواه فی الحضیض الاسفل

غلط

غلط امرؤ بابی علی قاسه | هیهات قصر عن مداه ابو علی
لو ان رسطالیس یسمع لفظة | من لفظه لعرته هزة افکل
ولحار بطلیموس لو لاقاه من | برهانه فی کل شکل مشکل
ولو انهم جمعوا لدیه تیقنوا | ان الفضیلة لم تکن للاول

وابو رجاء الرحیمی [illegible] گفته است از فخر الدین در هراة که ای در فراز منبر [illegible]
خاطب و می تب داشته بود این شعر را انشا کرد

المرء ما دام حیا یستهان به | ویعظم الرزء فیه حین یفتقد

و فخر الدین در کتب خود کتحصیل الحق گفته است در علم اصول در فقه تحت پدرش ضیاء الدین عمر اشتغال نمود و پدرش در خدمت ابی القاسم سلیمان بن ناصر انصاری و ابو القاسم در حضرت امام الحرمین ابی المعالی و ابو المعالی در خدمت استاد ابی اسحاق الاسفراینی و ابو اسحاق تلمیذ شیخ ابی الحسین باهلی و شیخ ابو الحسین در خدمت شیخ السنة ابی الحسن علی بن اسمعیل اشعری و ابو الحسن تلمیذ ابو علی جبائی اول اشتغال [illegible] پس از آن از مذهب خویش رجوع کرد و مذهب اهل سنت و جماعت را تقویت کرد و اما اشتغال او در مذهب [illegible] بود او تلمذ پدرش و پدرش تلمذ ابی محمد حسین بن مسعود الفراء البغوی و او تلمذ قاضی حسین مروزی و او تلمذ ابو العباس [illegible] و ابو العباس در خدمت ابی القاسم انماطی و ابو القاسم تلمذ ابو ابراهیم مزنی و ابو ابراهیم تلمذ امام شافعی اشتغال داشته ولادت فخر الدین در بیست و پنجم ماه رمضان سنه [illegible] در ری بوده و در روز دوشنبه عید فطر بود در سال ششصد و ششم در هراة وفات کرد و در آخر روز در کوه تونیک قریه مزداخان است مدفون کردید و حقیر از او دیدم در اواسط بعض [illegible] دلالت بر حسن عقیدت او داشت و مزداخان بفتح میم و سکون زاء معجمه و فتح دال اهمله و بعد از الف خاء معجمه مفتوحه و بعد از الف نون نوشته است و آن قریه ایست نزدیک هراة و از پس هراة مذکور است

محمد بن یونس بن محمد بن منعة بن مالک بن محمد کنیتش ابو حامد لقبش عماد الدین و در شمار فقهای شافعی است در علم مذهب و اصول و خلاف امام وقت خویش بود و در روزگار خصوصیت فضل و فضیلتش در اطراف و اکناف جهان رسیده بود و فقها از اقصای دور و دراز رنج کشیده متوجه او از حضرتش کسب علم و اخذ فنون [illegible] و جمعی از خدمتش بهره ور و عالم در آمده از جمله [illegible]

561
ابو حامد
محمد بن یونس ملقب
بعماد الدین
الفقیه
[illegible]

ائمه مدارس مشار الیهم بغداد و ابتدای اشتغال او در مدرسه پدرش بود تا آنکه [illegible] مذکور خود
و این هنگام در موصل بود از آن پس سوی بغداد رفت و بعد در مدرسه نظامیه در خدمت شیخ سلماس
سدید تفقه جست و از پیش سدید مذکور مرقوم گشت و سماعی در آنجا اعادت درس نمود
و مدرس آنجا در آن هنگام یوسف بن بندار دمشقی بود و ابو حامد در آنجا از ابو عبد الرحمن محمد بن محمد الکشمیهنی
و از ابو حامد محمد غزالی [illegible] اتصال جست نمود و بموصل بازگشت و در چند مدارس تدریس
کرد و در مذهب چند کتاب تصنیف نمود از جمله کتاب المحیط فی الجمع بین المهذب و الوسیط و شرح
کتاب الوجیز غزالی بود و کتاب الجدل و عقیده و تعلیقه را در خلاف تصنیف کرد کتبی بهایی نبرد
و با آنکه تدریس مدرسه نوریه و عزیه و زینیه و نفیسیه و علائیه داشت بود خطابت مسجد جامع مجاهدی نیز
با او بود و در دولت نور الدین ارسلان شاه صاحب موصل تقدم و تقرب یافت و از جانب او
چند مره سوی بغداد رسالت نمود و هم سوی ملک العادل رسول گشت و در دیوان خلافت نظر
کرد و در مسند خریدن کار [illegible] سوم [illegible] نمود و این [illegible] در سال پانصد و نود و ششم بود
و در روز پنجشنبه چهارم ماه رمضان در سال پانصد و نود و هم در موصل تفاوت یافت پس از
آن از خدمت او بخدمت ابو الفضائل قاسم بن یحیی بن عبد الله بن قاسم شهرزوری ملقب
بضیاء الدین که از پیش مذکور شد در ترجمه عمش کمال الدین در سال [illegible] نمود و هم
وضیاء الدین مذکور روز چهارشنبه [illegible] مذکور تولیت کرد و در [illegible] اصحاب شافعی در موصل
بود و شهر کعبه [illegible] بود و در [illegible] جنازه [illegible] است
کند از تحصیل در آب [illegible] و چنین خواهی [illegible] است و دولت [illegible] و عادت [illegible]
او بعد و فتح [illegible] و [illegible] حکایات لطیف داشت و با نور الدین صاحب موصل [illegible]
اسرار [illegible] در فنون و امور او را [illegible] بود و کتاب العقیده مذکوره بنام او تصنیف کرده
با دیر روزگار [illegible] از مذهب ابو حنیفه بمذهب شافعی منتقل گشت با آنکه در خانواده اتابک
کثرت جمعیت [illegible] جز نور الدین کسی بمذهب شافعی نبود و چون نور الدین در سال [illegible]
چنانکه از پیش [illegible] وفات کرد ابو حامد برسالت سوی بغداد رفت تا پسر نور الدین ملک القاهر
مسعود سوی کار [illegible] و مقرر دارد چنانکه [illegible] در ترجمه حال مسعود مذکور شد و ابو حامد کار
[illegible] و خلعت [illegible] و منصب او را با [illegible] حرمت و منزلت او در خدمت قاهر [illegible] از
آن [illegible] در حرمت [illegible] ثابت بود و ابو حامد سوی [illegible] تالیف و تصنیف کتابی [illegible]

از [illegible]

از تصانیف خوب [illegible] بهترین کتاب [illegible] تصانیف او به [illegible] باید و ولادت او در [illegible] ل
[illegible] در خانه [illegible] بود [illegible] اوقات رسالت خویش [illegible] و جهان [illegible] آمد [illegible]
[illegible] قرات و [illegible]

بلاد بها نیطت علی تمائمی
و اول ارض مس جلدی ترابها

و در روز پنجشنبه نهم ماه جمادی الاخری سال ششصد و هشتم در موصل وفات کرد و ملک المعظم
مظفر الدین صاحب اربل گفت شیخ عماد الدین [illegible] مرگ در خواب [illegible]
[illegible] گفت [illegible] باحرام [illegible] و دختر او [illegible] کتاب [illegible] و ابو البرکات [illegible]
[illegible] اربل [illegible] و از [illegible] برادرش شیخ کمال الدین [illegible]
[illegible] مذکور [illegible] از آنجا [illegible] او
تاج الدین ابو القاسم عبد الرحیم بن الشیخ رضی الدین محمد بن الشیخ عماد الدین ابی حامد مذکور کتاب
الوجیز غزالی [illegible] مختصر کرده و کتاب التعجیز فی اختصار الوجیز [illegible] و کتاب
المحصول [illegible] مختصر [illegible] و نیز کتاب الطریقه رکن الدین [illegible]
[illegible] خلاف [illegible] و تولد او در موصل در سال [illegible] و نود و هشتم هجری [illegible]
و چون [illegible] بموصل [illegible] تاج الدین در آنجا [illegible] و از آنجا سوی بغداد راه
گرفت و در ماه رمضان سال ششصد و [illegible] در [illegible] بغداد [illegible] و هم در آنجا در سال ششصد و
[illegible] رجب [illegible] وفات او در [illegible] الدوله [illegible] در سال مذکور [illegible]
محمد بن ابراهیم بن ابی الفضل السهلی الجاجرمی الفقیه الشافعی مکنی بابو حامد و ملقب به معین الدین است در
[illegible] فاضل و دارای فنون علم و [illegible] بود و در نیشابور [illegible] در آنجا تدریس داشت و کتاب الکفایه
در فن فقه [illegible] بسیار [illegible] است [illegible] و احکام [illegible] در یک جلد تصنیف
نمود و کتاب ایضاح الوجیز را در دو جلد تصنیف نمود و کتبی مفید و نیکو است و هم او را در فن خلاف
طریقه [illegible] است و هم چنین قواعد المشهوره بدو منسوب است و مردمان [illegible]
علم [illegible] اشتغال یافته و از او استفاده نموده و پس از او از کتاب او بهره یافته خصوصاً
از کتاب القواعد او چه مردمان در اشتغال آن کتاب [illegible] سعی [illegible] و در بغداد
روز جمعه یازدهم ماه رجب در سال ششصد و [illegible] هجری در نیشابور وفات کرد و جاجرمی [illegible]
[illegible] جیم در وسط آن الف و [illegible] را [illegible] و بعد از آن میم نسبت به جاجرم است [illegible]

۵۶۹
ابو حامد
محمد بن ابراهیم الجاجرمی
ملقب بمعین الدین الفقیه
ج

۵۷۰ ابو حامد محمد بن محمد بن محمد العمیدی الفقیه ملقب برکن الدین نه

در بیان شیث بود چنانکه جمعی از علما از آنجا فارغ شدند و در اندر دمشق خط الب صدر الدین را دید که به خط شیخ که مولانا آن
احادیث مسطوره در کتاب المهذب والفاظ منکره بود دیدم و جمعی از علما و فقها شیث بود در شب دوازدهم
ذی حجه سال ششصد و دوازدهم بدین زود خوانده فقیه محمد بن محمد بن محمد و فقیه احمد العمیدی الفقیه الحنفی المذهب
السمرقندی کنیتش ابو حامد و ملقب به رکن الدین است در فن خلاف خصوصاً در خصیت علم مناظره
پیشوا بوده کان بعد و اول کسی است که این فن را با قواعد تصنیف آورد و تصنیفات او مروج گشته
بر فضلا و متقدمین و اشتغال ابو حامد را باین فن در خدمت شیخ رضی الدین نیشابوری بود که از
ارکان اربعه است زیرا که چهار تن از جمله آن در خدمت شیخ رضی الدین گشتند و مشتهر و تبحر
در این فن شدند هر یک از ایشان را رکنی می‌خوانند و ایشان رکن الدین طاوسی است که مذکور
شد و دیگر عمیدی مذکور است سیم رکن الدین چهارم [illegible] و عمیدی در این فن طریقه را ارز داشت
فقها مشهور است تصنیف کرده کتاب الارشاد [illegible] تصنیف کرد و جمعی از ارباب این فن بشرح آن
اعتنا جستند از جمله ایشان قاضی شمس الدین ابو العباس احمد بن الخلیل بن سعادة بن جعفر بن
عیسی فقیه شافعی خویی قاضی دمشق و قاضی اوحد الدین الدویی قاضی منبج و نجم الدین
مرندی و بدر الدین مراغی و غیر ایشان بعضی و نیز کتاب النفایس را تصنیف کرده و
شمس الدین خویی مذکور آن کتاب را مختصر ساخت و عرایس النفایس نام داشت
بجهت عمیدی کتابی در ملاحت آمیز تصنیف کرد بر همین اسلوب و جمعی بعد از اشتغال
در زید [illegible] شدند از آنجمله نظام الدین احمد بن الشیخ جمال الدین ابو المحامد محمود بن
احمد بن عبد السید بن عثمان بن نصر بن عبد الملک البخاری الحصیری الحنفی معروف به حصیری
صاحب طریقه مشهوره است و عمیدی مردی کریم الاخلاق و با تواضع و خوش معاشرت
بود در شب چهارشنبه نهم جمادی الآخرة سال ششصد و پانزدهم در بخارا وفات کرد و
شمس الدین خویی مذکور در روز شنبه هفتم شعبان در سال ششصد و سی و هفتم در اندر
دمشق به دیگر جهان راه گرفت و در دانشمندی قاضی [illegible] تولد او در ماه شوال
سال پانصد و هشتاد و نهم [illegible] و اوحد الدین در حلب پس از آنکه [illegible] قلعه
حلب [illegible] وفات کرد و گرفتن قلعه [illegible] و نه روز [illegible] و گرفتن
در [illegible] صفر سال ششصد و پنجاه و هشتم اتفاق افتاد و تولد اوحد الدین در سال پانصد و
هشتاد و ششم روی نمود و عمیدی بفتح عین مهمله و کسر میم و سکون یاء حطی و بعد از آن دال مهمله است

دانی نیم

۵۷۱ ابو بکر محمد بن داود الاصبهانی معروف بظاهری نه

و این نسبت به سوی حبیب سمعانی هم بدان اشارت کرده است و نظام الدین حصیری صاحب
تر در اندر شیث بود که [illegible] بعد از [illegible] معقول [illegible] و این قضیه در سال ششصد و [illegible] تقدیم بود
و در اندر شمار بزرگان و مشایخ علما بود و او در دمشق چند نیز اجتماع یافت و در مدرسه
نوریه تدریس می‌کرد و در زمان او کسی [illegible] در مذهب ابی حنیفه بود [illegible] تولد او در بخارا
در سال پانصد و چهل و ششم در ماه رجب بود و در شب یکشنبه هشتم صفر سال ششصد و سی و ششم
در دمشق وفات کرد و در [illegible] در مقبره صوفیه بیرون باب النصر است [illegible] و معروف
بود هم معروف به [illegible] است و در [illegible] حصیری [illegible] و آنجا [illegible] اشتغال داشتم
محمد بن داود بن علی بن خلف الاصبهانی کنیت او ابو بکر و معروف بظاهری و مردی فقیه و
ادیب و شاعر ظریف بود و با ابو العباس بن سریج مناظره داشت چنانکه ازین پیش در
ترجمه ابو العباس خبر مناظره ابو بکر با وی مذکور شد و جمعی گویند داود [illegible] در ترجمه او ذکر
شد وفات کرد پسرش ابو بکر مذکور در حلقه او بنشست و بر مذهب پدر خویش [illegible] پس
او را صغیر شمردند و مردی [illegible] پوشیده [illegible] و او را [illegible] از او از اندازه [illegible]
[illegible] آن مرد [illegible] ابو بکر گفت [illegible]
در شمار [illegible] گرفت ابو بکر گفت [illegible] اندازه [illegible]
در مکتوم خویش [illegible] این جواب [illegible] مقام او را در علم [illegible]
و ابو بکر در اوایل جوانی کتاب [illegible] کتاب الزهره نام [illegible] تصنیف کرد و آن کتاب
مجمع ادبیات و نکات غریبه و دقایق نادره بوده است و هم محتوی اشعار رایقه
و چنان افتاده روزی ابو بکر و ابو العباس بن سریج در مجلس ابن جراح وزیر حضور یافتند
دور [illegible] مناظره [illegible] ابن سریج با ابو بکر گفت تو باین کلام [illegible]
[illegible]
اندوه برد [illegible] ابو بکر در جواب ابن سریج گفت اگر
این [illegible] را گفته ام این شعر را هم گفته ام

اکرره فی روض المحاسن مقلتی | وامنع نفسی ان تنال محرما
واحمل من ثقل الهوی ما لو انه | یصب علی الصخر الاصم تهدما
وینطق طرفی عن مترجم خاطری | فلولا اختلاسی رده لتکلما

رایت الهوی دعوی من الناس کلهم — فلا ان اری حبا یصح امتحانها

ابن سریج گفت در این دعوی چگونه بر تو اقرار بجویند دعا اینکه اگر خواسته باشی من نیز گفته‌ام شعر

ومساهر بالغنج من لحظاته — قد بت امنعه لذیذ سناته

صبا بحسن حدیثه وعتابه — واکرر اللحظات فی وجناته

حتی اذا ما الصبح لاح عموده — ولی بخاتم ربه وبراته

ابوبکر گفت این سخن ابن سریج بسواد میگوید و ولی بخاتم ربه بایست وزیر گفتا و تا براین دعوی گواه شاهد عادل اقامه نماید ابن سریج گفت برابر من همان لازم است که تو را در این قول لازم است نیز چون شاهد تو را باید براهم شد

انزه فی روض المحاسن مقلتی — وامنع نفسی ان تنال محرما

ونیز از محاورات ایشان بجدید و لطف مناظرات و لطافت و فهم و علم را جمع کرده‌اند

در بعض مجامیع این ابیات را با بکر منسوب دیده‌ام

لکل امرئ ضیف یسر بقربه — ومالی سوی الاحزان والهم من ضیف

له مقلة ترمی القلوب باسهم — اشد من الضرب المدارک بالسیف

یقول خلیلی کیف صبرک بعدنا — فقلت وهل صبر فاسأل عن کیف

و ابوبکر عبد الله بن ابی الدنیا حکایت کرده است که در مجلس که مذکور حضور داشت پس جوانی نزد او آمد و در حضورش بایستاد و رقعه بدو نمود که برگرفت و مدتی دراز در آن تامل کرد او گمان کرد در مسئله است در آن نظر میکند پس همان رقعه را برگردانید و بر پشت آن چیزی برنگاشت تعجبش شد پس در آن نظر کردیم و دیدیم که آن مرد محمد بن جامع معروف بابن ادرس شاعر مشهور است و در آن رقعه این ابیات را نوشته

یا ابن داود یا فقیه العراق — افتنا فی قواتل الاحداق

هل علیهن فی الجروح قصاص — ام مباح لها دم العشاق

یعنی ای پسر داود ای فقیه عراق فتوی ده ما را در کشندگان حدقها یعنی چشم‌ها که چشم‌های کشنده عشاق است آیا بر آن چشمها که کشنده‌اند با بزرگان خونخواره مبرا را باره گشته آیا قصاص هست یا خون عاشقان را که ریخته‌اند مباح و حلال است و جواب نوشتم این ابیات منظوم بود

کیف

کیف تفتیک قتیل صریع — بسهام الفراق والاشتیاق

وقتیل التلاق احسن حالا — عند داود من قتیل الفراق

و این شعر بدان معنی است که کشته تیر مژگان و کمان ابرو و سوز فراق و کشته از اشتیاق در این فتوی جمیع در حصه جملگی ضایع و باطل است خون خویش نموده است که لا تکفر قصاص نخواهند جست بجمله ابوبکر در فقه عالم بود و او را تصانیف عدیده است از جمله کتاب الوصول الی معرفة الاصول و دیگر کتاب الانذار و کتاب الاعذار و کتاب الانتصار بر محمد بن جریر و عبد الله بن شرشیر و عیسی بن ابراهیم الضریر و غیر آن و در روز دوشنبه نوزدهم شهر رمضان سال دویست و نود و هفتم هجری از این جهان فانی بعقبی راه گرفت و این هنگام او در سال عمر بوده بود و بروایتی در دویست و نود و ششم وفات کرد و گفته قول یحیی بصدق نزدیکتر است و بعد روز اول وفات او ابو یوسف بن یعقوب قاضی بدیدار او رفته پس بهیئت شکسته بر گرد او بود ابن سریج گفته ابن سریج مشغول نگارش بود پس جزودان از دست بنهاد و گفت بر آن کسی مرد که نفس خویش را به اشتغال بمناظرت و مقاولت او برمی‌انگیختم ترجمه که ابن بشی در ترجمه ابو العباس احمد بن سریج مذکور شد در سال سیصد و ششم هجری بدرود زندگانی گفت و نیز سبقت شرح یافت که او در سال سیصد بعد است و بدین صورت لطف رانده و در قول ابن سریج بر مرگ ابوبکر دلالت نماید مگر آنکه تحریف شده باشد و عکس بر چنانکه در این ترجمه است مخالف بعض نسخ ابن در نوشته‌اند که بعد وفات ابن سریج بود با ابوبکر باز گفته لطف چنانکه فیروزآبادی بحو متعرض شده است و نیز یافعی در ترجمه ابوبکر مذکور بعد از ذکر اشعار مسطوره در حضور وزیر در میان ابوبکر و ابن سریج بسبب مناظره اشعار شرح چنانکه نگارش یافت سکیدار معترض اعتراضی نماید و گوید لازم نمی‌آید که ابن داود دلیل بر ابوبکر بود اگر ابن سریج بر دعوی ادعا کرد و در این شعر ابن داود انزه فی روض المحاسن مقلتی چنانکه نگارش رفت زیرا که در نظر روض حقیقی لازم نرسیده او را که جواب این است که قرینه دلالت دارد که لفظ مراد ابن داود در این روض حقیقی نیست بلکه استعاره مجازیه است چنانکه عجز بیت او وامنع نفسی ان تنال محرما شاهد بر این است چنانکه این مقصود هم از صدر بیت روض المحاسن مفهوم میشود و چون بنابر استعاره شد آنوقت ادعای ابن سریج بر ابوبکر دلالت مرایه و نیز ابن سریج با ابوبکر در اقامه دو شاهد عادل صحیح افتد و بر این بیان تناقض شاعر نیز دلیلی

تکبر بر آنها نه سیغه بود پس نکو مراد از روض حقیقی نیست زیرا که ابن سکیت میگوید و از خزانه

در غیر موضع استعمال میکنند این است که گفته خرجنا نتنزه فی الریاض و قرب بسوی بساتین برخی

شده بنشسته و تنزه در عالم است از آنجا و گشت از راه دیگر بلکه نتوتین گفته اند استعمال تنزه

در خروج بسوی بساتین و ریاض غلط قبیح است در این صورت اگر مراد ابوبکر در شعر خود تنزه

فی روض المحاسن متعلق روض حقیقی بود استعمال تنزه نیکو و بجز روض حقیقی باشد ادعای اینکه

بسیج ثابت نمیشود الامام العلامة ابوبکر محمد بن الولید بن خلف بن سلیمان بن ایوب القرشی ٥٧٢ ابوبکر محمد بن الولید الطرطوشی

الفهری الاندلسی الطرطوشی الفقیه المالکی کنیت او ابوبکر و از اهل معروف بابن

ابی رندقه است ابوالولید الباجی از این پیش مذکور شد در اندلس قرطبه مصاحبت ورزید و از او

مسائل خلاف بسیار اخذ کرده و استماع نمود اجازه حدیث و فرایض و حساب بود در وطن خویش

قرائت کرد و ادب بود بر ابی محمد بن حزم الظاهری ... در اندلس اشبیلیه بخواند و در سال

چهارصد و هشتاد و ششم بسوی مشرق اقامت گزید و حج نمود در بغداد و بصره در آمد و درس

ابی بکر محمد بن احمد شاشی معروف به مستظهری فقیه شافعی که از این پیش یاد کرده شد و ابی احمد جرجانی

فقه آموخت و روزگاری در شام جمع نمود و در آنجا تدریس نمود او امام عالم و زاهد و با

ورع و دین و متواضع و قانع و اندک طلب از روزگار و باندک بهره از جهان خشنود بود و میگفت

اذا عرض لک امران امر دنیا و امر اخری فبادر بالامر الاخری یحصل لک امر الدنیا

والاخری هرگاه برای تو دو کار پدید آید یکی کار اینجهانی و هم امر آنجهانی در کار آنجهانی بوسیله

مبادرت کن تا کار اینجهانی و آنجهانی هر دو برای تو حاصل شود و بسیار گفتی

این ابیات بسیار انشاد میکرد

ان لله عبادا فطنا　　طلقوا الدنیا وخافوا الفتنا

نظروا فیها فلما علموا　　انها لیست لحی وطنا

جعلوها لجة واتخذوا　　صالح الاعمال فیها سفنا

یعنی خدای تعالی را بندگان زیرک و دوربین دانا باشند که جهان را سه طلاق داده اند بر ترس و

آشوب روزگار را پیدا و در نظر آوردند آنگاه که دانستند که این جهان خانه دانش و جای دل نیک

باز نگریسته و دانسته اند این جهان همچو دریا است برای گذر و نشیب بسیار ...

زنده و جنبنده وطن و نشیمن نبوده و دانسته اند ... هر چه حاصل خواهند از داد و دهش جز نیکی او را

دیابد بر فراز آن پس بحر بی پایان خواندند و برای رستگاری از آن کواکب ثنا و خوب ...

بدیع گشتی جز کار نیک در کار نشسته اند و این عبارت بس معروف است بر طلاق گفتند و بر شه

بجز ابوبکر بر افضل ثابت شده بن امیر الجیوش که از این پیش در حرف شین معجمه مذکور شد در

آمد لحاظ او را خود را بهت بر گردید و او بر نشست و بر یک سوی افضل مردی نصرانی بود پس

افضل بسوی او بوعظ و نصیحت فرو گرفت و خدا را بگریه در آورد و بدین پند بر داد این است و این

شعر انشاد کرد و آن است که

یا ذا الذی طاعته قربة　　وحقه مفترض واجب

ان الذی شرفت من اجله　　یزعم هذا انه کاذب

کنایت از آنکه این مرد نصرانی که در پهلوی مجلس تو نشسته است منکر آنحضرت است و او را افضل تو بواسطه تو نبوت

و نفی نبوت و آیین او است و او را کاذب میداند ... بر تو آواز بلند کرد ملک

الافضل آن شخص نصرانی را از آنجا که جای داشت برخیزانید و چنان بود که افضل شیخ را در مسجد شقیق

الملک در ... یک رصد بود منزل داد و شیخ از آن ... اکراه داشت ... برای

برگزید شیخ منضجر گردید و با خادم خود گفت تا چند در این حال بر یا ... فراهم کن

خادم حاضر کرد و شیخ سه روز از آن بخورد و چون هنگام نماز مغرب فرا رسید با خادم خود گفت هم

این ساعت او را بکشتند و چون بامداد شد افضل سوار گردید کشته شد و مأمون بن بطایحی از پی

او متولی حل و عقد امور گشت و شیخ را بسی بکمال و کرم بداشت و کتاب سراج الملوک را از بهر

او که بر نیکو است برای او شیخ تصنیف نمود و شیخ را از جمله مصنفات کتاب سراج الملوک و دیگر کتاب

بر الوالدین و کتاب الفتن و غیر آنها است و هم او را در فن خلاف طریقه ای است و فن اماتی که منسوب

منسوب و یکی از آن جمله این اشعار است که حافظ زکی الدین عبد العظیم منذری در ترجمه که در

تکملة ابی الولید طرطوشی ذکر نموده است

اذا کنت فی حاجة مرسلا　　وانت بانجازها مغرم

فارسل باکمه خلابة　　به صمم اغطش ابکم

ودع عنک کل رسول سوی　　رسول یقال له الدرهم

و از این پیش در ترجمه ابی الحسین احمد بن فارس اللغوی دو بیت مذکور افتاد که بر اکثر الفاظ

این ابیات مشتمل است و آن ابیات این است

اذا كنت في حاجة مرسلا وانت بها كلف مغرم
فارسل حكيما ولا توصه وذاك الحكيم هو الدرهم

طرطوشى مذكور گفته است كه شبى در بيت المقدس خفته بودم در آن حال در ظلمت شب شنيدم ناگاه آوازى حزين و كلامى شنيدم كه اين شعر ميخواند

اخوف ونوم ان ذا لعجيب ثكلتك من قلب فانت كذوب
اما وجلال الله لو كنت صادقا لما كان للاغماض منك نصيب

مردمان از شنيدن اين ابيات بر از خواب برگرفته و زار زار گريستن گرفتند ولادت طرطوشى تقريبا در سال چهار صد و پنجاه يكم و وفاتش در ثلث اخير شب شنبه چهار روز از شهر جمادى الاولى باقى مانده در سال پانصد و بيستم هجرى روى داد و ابن بشكوال در كتاب الصلة گفته است وفات او در ماه شعبان از سال مذكور در ثغر اسكندريه بود و پسرش محمد بر جنازه اش نماز گذاشت و در گورستان وعله نزديك برج جديد در قبله باب البحر مدفون گشت ابن خلكان گويد تاريخ وفات اين شيخ را در مواضع كثيره با قيد سال پانصد و بيست ديدم و در اوائل سال ششصد و هشتاد بر احوالات شيخ در تاريخ قاضى بهاء الدين بن شداد در حرف با مذكور شيخ گفته بعد وفات يافتم و در آن نسخه شيوخ و سماعات را در مدت ايشان استماع كرده بود مذكور داشته بعضى و از پس ايشان شيوخ را بعد اجازه هم بعض شرح هم بود و در جمله ايشان شيخ ابو بكر طرطوشى مذكور نوشته بعضى و خلف در اين شيوه سوال ابن شداد در سال پانصد و سى و نهم بوده است در اين صورت چگونه ممكن شيخ طرطوشى او را اجازه داده باشد و حال آنكه او در سال پانصد و بيستم وفات كرده است و وفات او نوزده سال قبل از ولادت ابن شداد بوده است و ممكن است گفته شود اين غلط از آن كسى است كه نسخه را توضيح كرده است لكن اين نسخه را من ديده ام بر وى قرائت شده است و خط او بر آن است و اين عبارت بسماع است در اين حالت تا نكس اين جامع نسخه است نسبت غلط جايز نيست بلكه با اين توضيح حق جهيم را از اجابت تحقيق كنيم و من بر اين مطلب اشارت دا آگاهى ام تا اگر كسى بر اين ترجمه نظر افكند مراد از اين باب بغلط نسبت ندهد و طرطوشى بضم هر دو طاء مهمله و در ميان آنها راء مهمله ساكنه و بعد از آن واو ساكنه شين معجمه اين نسبت بسوى طرطوشه است و اين آخر بلد مسلمانان در اندلس بر ساحل بحر واقع است و در شرق اندلس است و اند قبه بفتح راء مهمله و سكون نون و ضم دال مهمله و قاف لفظ است از غرب از مردم فرنگ از سر آن پرسش كردم گفت معنى آن زد و قول است

داير شد

ابو الهذيل
محمد بن الهذيل
المعروف بالعلاف
نق

و از نسخ تى در ترجمه حافظ ابو طاهر احمد بن محمد سلفى نحو بر و عليه رفت محمد بن الهذيل بن عبد الله ابن مكحول العبدى المعروف بالعلاف كنيتش ابو الهذيل و در كار متكلمين است و در مذهب اعتزال شيخ اهل بصره و بزرگترين علماى ايشان است و در مذهب ايشان صاحب مقالات و مجالس و مناظرات است و مولى عبد القيس بود و در جدال طريقين نيكو داشت و حجت هاى قوى و ادله داشت مر آنرا حكايت كرده اند كه روزى صالح بن عبد القدوس شو علاقت گرد و از صالح فرزندى مرده بود و ابو الهذيل بروى فزع و جزع داشت ابو الهذيل با وى گفت در اين جزع و از اين تو برو را سبب نمى كنم در حالتى كه انسان را بدانى كه مانند زرع است و گفت از آن است كه بكار پس شود و ديده گفت صالح گفت ابو الهذيل را از چه بروى از آن است كه جزع نباشد تا كتاب الشكوك را قرائت نمايد گفت كتاب الشكوك چيست صالح گفت هو كتاب قد وضعته من قراه يشك فيما كان حتى يتوهم انه لم يكن ويشك فيما لم يكن حتى يتوهم انه قد كان يعنى كتاب الشكوك كتابى است كه چنان وضع كرده ام هر كس بقرائتش موظبت نمايد در شك چنان مى افتد كه توهم نمايد در چيزى كه بوده است و در چيزى كه بود در آمده است ابو الهذيل در شك نمايد در چيزى كه نبوده و چنان پندارد كه بوده است ابو الهذيل گفت فشك في موت ابنك واعمل على انه لم يمت وان كان قد مات وشك ايضا في قرائته كتاب الشكوك وان كان لم يقرأه يعنى اگر چنين است تو هم نيز بكتاب خود اقرار نما و در مرگ پسرت شك كنى و چنان پندار كه او نمرده است اگر چه مرده است و نيز در شك باش در قرائت كردن او كتاب شكوك را اگر چه قرائت نكرده باشد و ابو الهذيل را كتبى است كه به ميلاس معروف است و ميلاس مردى مجوسى بوده اسلام آورده و سبب اسلام او اين شد كه او و ابو الهذيل را با جمعى از ثنويه و اهم كرد ابو الهذيل بحث با ايشان كرده و كلام ايشان را قطع نمود ميلاس در اين حال مسلمانى گرفت و چنان شد كه در زمان يحيى بن خالد برمكى جمعى از متكلمين حضور يافته بحث از حقيقت عشق از ايشان پرسش كرد و هر كسى بطريق خود سخن راند و ابو الهذيل مذكور در ميان آن جماعت حاضر بود گفت

قال ايها الوزير العشق يختم على النواظر ويطبع على الافئدة مرتعه في الاجسام ومشرعه في الاكباد وصاحبه متصرف الظنون متغير الاوهام لا يصفو له مرجو ولا يسلم له موعود تسرع اليه النوائب وهو جرعة من نقيع الموت

ونقعه من حياض التغافل غير انه من اريحية تكون في الطبع وطلاوة توجد في
الشمائل وصاحبه جواد لا يصغي الى داعية المنع ولا يصيخ لنازع العذل
گفت ای وزیر ما تا بحثی بردیدا و دلها تیره اند و جز از خوار مرئیات و معقولات نمی گوانند حیوانها
آن جسم نا کام است و شرعیده انگاهش جگرها است فرضی آنم و هر کس عاشق بیچ در ظنون
متصرف است و دراو دام متفنن زیرا که هیچگاه در کمند عشق دارد بهوای او در زیر گرداب
جاری بهر ساعت دراندیشهای گاه گمی و حیلات انگاه رنگ مایل بامید آنها دارد و دیده
روشن و صافی نمی دارد و هیچ مدعی و موعود ساز بسته است نگرانی و جهرگی در گرداب عشق
غرق و در آتش هوا حریق افتاده جز مات راه کارات نباید و جز در فنا بقا نه بیند ثواب و
بلا برابر فرود آید و مراکب حوادث و مصائب بدو مرغبت دهد و عشق جرعه ایست از
نقیع موت و چاه آب که و آبی است از حوض اواگیران کف و عقوبت جز اینکه
او را طبعا حالتی خوش و کمالی که در خمی در دل و پسندیده که و بندها که در شمار ناید می شود
صاحبش بخشنده و جواد است از داعیه منع و بانو غنی از لوابت و چگونگی دهد دید
نکند و بملامت و سرزنش و نکوهش مردمان گوش نکند ای زبان ها که میکنید گوش استماع
ندارم لمن تقول دور کنید را از موج عشق دان که نبود عشق بی سر و بی آبان
با جملی محو گشت و انبات که فدای او و گشتی تا بیات عشق بحری که آن بدو یکف
چیز انجاد در هوای بو لیف با جمله بیزده تن در آن مجلس حضور داشته اند ابواب عشق تحقیق
میراندند و ابو الهذیل مخصص هم بود و از آنجمله تکلم نکرد و اگرنه هم طالبت ترتیبات
ایشان را بتمامت مذکور میساختیم در بعضی تواریخ دیده ام که از عرب عشق را وصف گفت
و در صفت آن گفت خفي عن ان يرى وجل عن ان يخفى فهو كامن ككمون النار في
الحجر ان قدحته اورى وان تركته توارى وان لم يكن شعبة من الجنون فهو عصارة
السحر یعنی عشق امری در دمند و پوشیده است از اینکه دیده شود و بزرگتر است از آنکه پوشیده گفته
نه زبان توان گفت شده و نهی توان نهفت نه پنهان است اندر زیر و بم قالش اگر گویم جهان
برهم زنم دو منه اینجا از داد لمان ادلت از رهبر رود از بیماری ادلت بی عشق درد لمان تافته و جگرها
کافته پوشیده و داغ است نه لمعه آتش در درون سنگ اگر از وزن شعله ای سر برکشد و اگر کباب
خو کند این درون را از دخشه تا فته گوانه اگر بزبان آرم زبان بسوزد و اگر نهان دارم مغز استخوان بسوزاند

دارد لیس

و در بیت داود عشق را اندر علیع او هر چه بعوض نماند بر شود اگر عشق شعبه از جنون باشد الفت را
نگه تواند بود و ندادت ابی الهذیل در باب عشق سر و یکم و برو ایتی سی و دو باب بود و نه تن در باب است و
سی و پنجم در تر فرمان در تاریخ خطیب بغداد در وفات او سنه دویست و سی و ششم داشته و مسعودی در کتاب
مروج الذهب در باب دویست و سی و پنجم مذکور ساخته و چنان بود در پایان زندگانی چشمی نابینا بود
شده خرفی درو راه کرده بود لکن ازاصول مسائل چیزی از خاطرش نرفته لکن ازو فی بعضت وقت دست
مناظرین و احتجاج با مخالفین نشستی فقه خاطرش ضعیف شده بود ترجمه کرده یافعی در تاریخ خود گفت
ابو الهذیل بود در باب صد و بیست و نه در تخمینه ایست و تکیه تو بالحساب از زمان عمر او برگشته بود
دا نیم تقی او در اینجا است در تاریخ وفات سنگلاخ داشته و گرنه او را اکثر قواریر و تغییر کرده
بعض ضعفان اتفاق گرد را نقورت به بالفرجه نکرده حکایات از روزگار رفته بپایان رفته بود
مسعودی در کتاب مروج الذهب بعد از ذکر موت عمیر بن صبیح در باب دویست و چهل و پنجم میگوید
ابو یحیی خیاط گفته است ما ابو الهذیل محمد بن الهذیل وفاتش در باب دویست و سی و پنجم
اصحاب او در باب و عهدت او تنازع داشته بعضی در باب دویست و بیست و یکم و برخی در باب دویست و سی و پنجم گفته
مسعودی میگوید اینجا ابو الهذیل و هشام بن الحکم که فرع جزار در یک مجلس گرد آمدند و هشام بزرگ طایفه مجسمه بود
و در آن عصر او جعفر بر مذهب او میرفتند و ابو هذیل بر خلاف هشام در توحید و امامت قائل به
تجسیم و تشبیه بود چنین گفت خدای تعالی بعض جسمیت متمکن بر عرش هشام با ابو هذیل گفت چون
تو را عقیدت و گمان چنین است که حرکت مرئی است چرا نگوئی که ملموس هم است ابو هذیل گفت
زیرا که حرکت جسم نیست و جز جسم چیزی ملموس نتواند بود هشام گفت اگر چنین است مکوئی مرئی هم
نیست زیرا که اذیت نیز جسم و اقع شد ابو هذیل از هشام پرسید از چه رو میگوئی که صفت
نه عین موصوف است و نه غیر موصوف است هشام گفت از نیزرو گفتم که ممکن نیست فعل عین فاعل باشد
و نیز محال باشد فعل غیر فاعل باشد زیرا که مغایرت برای جسم و جسمیت در نفس خود قائم باشند و اقع میگردد
پس چنین فعل قائم بنفس خود نیست و جز نیست فعل غیر خود نیز قائم بدیگری نیست ناچار نتواند
غیر فاعل باشد و علت اینکه تو خود قائل حرکت نه ملموس است و نه جدا باشد از ملموس ذی الحرکة فرم نیز
میگویم صفت نه عین موصوف است نه غیر موصوف پس تو بر نفس خویش علت آوردی عین حجت
و علت فرم است چون سخن بدینجا رسید ابو هذیل خاموش گشت و هیچ پاسخی نیاورد ناصحت
و هشام را هم حکم بود در مناظرات بسی طول داد لا و د له دلا ئی هست اگر چند مناظرات او بسود و اینجا مقام

در رشته تحریر آورده هر فصل از فصول کلام سپرده است لکن این مناظره او سلام در باب امامت با عمرو بن
عبید رضی الله عنه است چون خارج از لطافت و دقت نیست برای مطالعه مشتاقان در حیز تحریر تقریر میدهیم
اما مسعودی در کتاب مروج الذهب می‌گوید عمرو بن عبید در زمان خویش شیخ معتزله بود چنانکه در این کتاب
در باب عیون در ترجمه او مذکور شد بجهة او در ایشان و عمرو بن عبید در مجلسی فراهم شدند هشام سخن بر آن جمله
در امامت از طرف خدای و رسول خدای [illegible] اولاد و اجداد او مانند حسن و حسین و فرزندان ایشان
تا ازمان مهدی منصوص است و عمرو می‌گفت امامت در سایر اعصار و اوقات باختیار امت است اول
صلی الله علیه و آله اجتماع است در هر عصر [illegible] امامت دانند و اختیار نمایند جایز است هشام
با عمرو بن عبید گفت لم خلق الله لک عینین از چه خدای برای تو دو چشم آفریده است عمرو گفت برای اینکه
با آن هر دو جمیع مخلوقات خدای را از آسمان و زمین و جز آن بنگرم و برای من دلیل بر وحدانیت و قدرت
خدای باشد هشام گفت خدای از بهر چه گوش تو داد گفت برای اینکه حلال و حرام و امر و نهی را بشنوم [illegible]
سئوال هشام گفت زبان از چه تو داد گفت برای اینکه آنچه در دل [illegible] بیان کنم و با آن کس که امر و
نهیش بر من واجب است سخن برانم هشام گفت خدای از چه روی دل ترا خلق کرده است گفت
برای اینکه محسوسات حواس بدو رسد و در ضار و نافع آنها تمیز دهد هشام گفت آیا ممکن است که
خدای تعالی حواس تو خلق کند و دل تو خلق نکند گفت قلب حجت این حواس است و آنچه از این
آن صلاحیت دارد و چون خدای تعالی در حواس [illegible] آفریده محال است [illegible]
تا حواس تو بر آن ما خلق له [illegible] هشام گفت ای عمرو [illegible] چون خدای تعالی [illegible]
بیافریند و جمله تو چنان بیافریند بعض تو بر بعض دیگر [illegible] و نیز خدای تعالی [illegible]
[illegible] آفریده [illegible] حلال و حرام [illegible]
نماید پس هم چنانکه [illegible] خدای تعالی حواس [illegible] قلب [illegible] خلق [illegible]
آن [illegible] امام [illegible] مخلوقات [illegible] قلب [illegible] سایر جوارح
[illegible] چنانکه حواس جز بقلب راجع نیست سایر خلق هم ناچار جز بامام که بمنزله قلب عالم امکان است بکسی
راجع نخواهند بود چون سخن بدینجا پیوست عمرو [illegible] فرقی در میانه نگذاشت
[illegible] در این جمله [illegible] کلمات و دقایق بنابست مذکور شد [illegible] بعلم کلام متکلمین [illegible] در اول ترجمه مجلد [illegible] است
[illegible] می‌نمود و بیانات آن [illegible] را با کلمات بعضی از حکما در باب عشق و متعلقات
آن بر زبان گذرانیده‌اند شرح میدهیم تا خوانندگان را بهره کافی و حظی لطیف و شریف حاصل شود

مسعودی در ذیل احوال برامکه می‌گوید یحیی بن خالد بن برمک مردی با علم و معرفت و اهل بحث و مناظره
بود و در مجلسش منعقد می‌گشت و بیشتر اهل بحث از متکلمین اهل اسلام و غیر ایشان فراهم می‌شدند روزی
در مجلس او [illegible] در حضرتش فراهم بودند با ایشان گفت همانا در کمون و ظهور و عدم و حدوث و نفی
و ایجاب و حرکت و سکون و مماسه و مباینت و موجود و معدوم و جبر و طفره و جسم و اعراض و
تعدیل و تجویر و نفی صفات و اثبات صفات و استطاعت و افعال و جوهر و کمیت و کیفیت و فنا و [illegible]
و امامت منصوص یا باختیار امت است و سایر چیزها [illegible] در اصول و فروع سخن گفته
و کلمات و بیانات کافی [illegible] اکنون در باب عشق [illegible] جوئید و هر کس
[illegible] از حقیقت و اوقات آن و چیزی که برای او عارض شده و در دلش راه یافته است بگوید
پس نخستین کس علی بن هیثم بود که امامی مذهب و در شمار مشتهرین متکلمین شیعه است زبان برگشاد
و گفت ایها الوزیر العشق ثمرة المشاكلة و هو دلیل علی تمازج الروحین و هو من بحر اللطافة
و رقة الصنعة و صفاء الجوهر ولیس [illegible] لایرتقی الزیادة فیه نقصان
فی الجسم یعنی ثمره [illegible] دلیل است [illegible] ارواح [illegible] لطافت و رقت
صنعت و صفاء گوهر است و [illegible] و کمال صفا و لطافت آن [illegible]
جسم [illegible] ابو ملک حضرمی [illegible] خارجی المذهب بود گفت ایها الوزیر
العشق نفث السحر و هو اخفی و احر من الجمر لایکون الا بازدواج الانفس و امتزاج الشکلین
وله نفوذ بالنفس و تحلل [illegible] و هو ملک علی الجمال تنقاد له العقول و تسکن له الاراء
و کل ظریف [illegible] عشق [illegible] و عشق [illegible]
[illegible] از آتش سوزان است و جز بازدواج انفس و امتزاج شکلین حاصل نشود و هر [illegible]
در نفس بطوری و نوعی [illegible] آید [illegible] و در خصال و صفات [illegible]
او است سلطنت و مالکیت دارد و عقول را [illegible] و بحکومت خویش رام [illegible] و آراء [illegible]
در حضرتش سکون گیرد و [illegible] از درجه آن و [illegible] آن است [illegible] عشق
[illegible] و اندیشه هر چیز [illegible] عشق [illegible] او [illegible]
[illegible] ابو المنذر [illegible]
[illegible] هشام بن حکم کوفی [illegible] مناظره [illegible] با عمرو بن عبید مذکور گشت هشام در زمان خویش
بزرگ امامیه [illegible] بود گفت العشق ایها الوزیر حبالة نصبها الدهر [illegible]

فلا يصيدها الا اهل التخالص والتجارب فاذا علق المحب في شبكتها ونشب في اشراكها
فلابد به ان يكون مقيما او يتخلص به روشيكا ولا يكون الا من اعدال التصور ونكاية
الطريقة وملامة في الهمة ومقيله في صميم الكبد ومحاجة القلب بعقد اللسان الفصيح
ويترك الملك مملوكا والسيد خولا ويخضع لعبد غيره يعني عشق دامي است نفيس كه
آن سود روزكار نعقد و انس در او صيد نشود بان مگر مردمان خالص و مجرب و چون محب در بند
آن در افتاد و در دام وصلت گرفتار شد او را يا [illegible] يا راه خلاص
و نجات رخصت ميسر شود و اين عشق حاصل نشود مگر از اعتدال تصور و اشتراك در طريقت و ملامت
در همت و هر چند بر همت بيفزايد بيقصوري و بر همت ملامت گوئي و از صميم قلب بر آرد آتش
كبد ملامت گويد و با زبان فصيح بقلب احتجاج كند و بنده ايد امور باز دارد [illegible]
در كار زار آرد عشق آسان نبود اول و لا افتاد مشكلها و عشق ملك سو مملوك ميكرداند و سيد [illegible]
خاضع و خاشع بنده ديگري ميشود [illegible] بزم محبت ره آنجا [illegible] شخص [illegible] بسيار
نظام نبود و بدين سبب [illegible] لكن العشق ايها الوزير ارق من الشراب وادق من
السراب وهو من طينة عطرة عجنت في اناء الحلاوة حلو المجتنى ما اقتصد فاذا افرط
عاد خبالا قاتلا او فسادا معضلا لا يطمع العلاج في صلاحه له سحابة غزيرة تهمي على
القلوب فتشغف بها شغفا وتثمر بها كلفا وصريعه دائم اللوعة ضيق المتنفس مشارف
للزمن طويل الفكر اذا جنه الليل ارق واذا اضحى النهار قلق صومه البلوى وافطاره
الشكوى يعني عشق رقيق تر از شراب و دقيق تر از سراب است و آنكس كه در [illegible] عشق در افتاد
نجات و خلاص نيابد و [illegible] در وادي بيكرانش [illegible] و هيچ [illegible] جز سراب نه بيند
و از گل خوشبوي است كه در ظرف [illegible] عجين كرده و تا گاهي [illegible]
كار كند ثمر شيرين بر چيند و چون بافراط شود به تباهي عشق و جان [illegible]
يا مفسده [illegible] و دشوار شود در اصلاح آن اميد علاج نبود و او را ابري است
[illegible] روان است [illegible]
آنكس كه [illegible] ميدان عشق است [illegible] و ملامت [illegible]
[illegible] هميشه [illegible] است و فكر و انديشه [illegible]
او بود در [illegible] رقيق [illegible]

هموم او

هموم او بلوى [illegible] و افطار او شكوى و شكايت [illegible] است [illegible] دام بلا ست هر كه در آن حلقه
[illegible] فارغ از [illegible] شخص تشنه [illegible] در زمان [illegible]
[illegible] ليكن العشق ايها الوزير داء لطيف المذاب يمتزج بالنفس فجاريها
ويتمشى في الاوراد فيفيض فيما لا يجوز شارعه ولا يفيق نزيفه فهو من ناحية المطابقة
والمجانسة في التركيب والصنعة يعني عشق رنجوري و بيماري است نازك و لطيف در جان
و دل عاشق راه يابد و بانفس امتزاج كرده با جان يگانه شود با روح آنچه لطف

[illegible] از ناحيه [illegible] در تركيب و صنعت [illegible] عشق [illegible]
[illegible] ليكن العشق
ايها الوزير نتيجة المشاكلة غرس التشابه له دبيب كدبيب النمل سيره شديد
الوثاق وصريعه قل ما يفاق وهو يقارن الطبايع واتصال الازدواج وتداعي الضماير
وتجاور الضرايب والمتمتع له لا يتم سروره توهما للافتراق عند التلاق وترقبا
للوشاة عند الاتفاق سمته الفلاسفة هادم المسكة وحادي المنية يعني نتيجه
موافقت [illegible] جانبين [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] هادم المسكة وحادي المنية خوانده اند [illegible]
عشق [illegible]
[illegible] ليكن العشق ايها الوزير مقادة للتجوع
مدعاة للخضوع صاحبه اذل من النقد وان كان في امره الاشد [illegible]
بكل طمع يتقوت بالاماني ويتعلل في الاطماع واسير ما يبذل المعشوقه ان يقدم دونه
وان تعلل عنه بتسريح الى مباثة جيبه والى المرور بفنائه ويلتذ بطروق خياله

151 ٣۴

نیز عشق [illegible] و نرم و لطیف [illegible] کمالات عاشق بود و او را در حضرت معشوق نه نفع و نه ضایع می‌نماید
حاجب عشق اول از نقد است نیز دلیری و رام [illegible] گوینده دلست گاه [illegible] و این کلمه [illegible]
هرچند در کار عشق و عاشق استوار و شدید است و در همیون او دیده عشق [illegible] است [illegible]
و نوید در [illegible] و بد طبع و طبیعه بود [illegible] و خطر [illegible] بود آتشی در جهت می‌گردد و باز [illegible]
وانا فی قوت جمانی و قوت [illegible]

و [illegible] ترجیح [illegible] عاشق در لقای معشوق بذل [illegible] این است در حضرت [illegible] تقدیم جهد و دمار او جان [illegible]
هرکه نه در لقای عزیزان بود [illegible] است [illegible] و خرم [illegible] در لقای معشوق جان [illegible]
[illegible] فراق [illegible] و بجان [illegible] در [illegible] و مرور [illegible] می‌شود [illegible] لذت
برد و [illegible] و بدین حالت [illegible] خرم [illegible] او [illegible] عشق کام [illegible]
[illegible] در [illegible] شخص [illegible] الاثری و معتزلی المذهب
بو گفت العشق ایها الوزیر هو اذا تقاربت جواهر النفوس فی المشاکلة والمناسبة
انفتقت فیه نورا ساطعا تستضیء به نواظر العقل وتهتز لاشراقه طبایع الحیوة
فیتصور من ذلک النور خالص لاصق بالنفس متصل بجوهرها یسمی عشقا نیز عشق
آن است که جواهر نفوس بواسطه مشاکلت و موافقت و مناسبت فی الذات با هم نزدیک
و متقارب شوند لمعه نوری ساطع [illegible] که در جان عاشق بر دمد و بدان نور رخشنده دیده
عقل روشن گردد و طبیعت حیوة و [illegible] زنده [illegible] و [illegible]
و در ضمنها نوری خالص و لاصق و چسبیده به نفس و متصل بجوهریت نفس [illegible] و آن نور عشق
نام کرده‌اند عشق نوریست از نور جان [illegible] است [illegible] شخص دهم در [illegible]
دانا مرد مذهب و [illegible] حکم بود گفت العشق ایها الوزیر تولید الممازجة
وعقید المناسبة وهو دلیل علی روح المحبة وشاهد علی حکم التجانس لطف فعله
یسور سوران الشراب وصاحبه [illegible] القریحة مشرق الطبیعة عبق الشمائل وفی حرکاته
حسنه شواهد للابصار نیز عشق

و دل حسب آن

[illegible]

و محبه اوزن و [illegible] داود ومن الفور [illegible] و طبعش را فراز و نشیب داد بود و [illegible]
و در حرکات حسنه او ازوار ابصار شهود حقایق است علت عاشق [illegible] است عشق
اسطرلاب اسرار الهیست شخص [illegible] ابن الولید و برخی المذهب بود گفت العشق ایها
الوزیر یبدی خبره دون اثره ولا یشوق قلب امرئ موسوم بالبراعة ولطف الصورة
ولا یعلق الا عن نسب التشاکل والی غایة الرقة یضاف صاحبه

[illegible] موسوم [illegible] و نهایت دانش و کمال فضیلت و لطف صورت [illegible] و علاقه [illegible] از نسبت تشاکل
و توافق و صاحب خویش [illegible] به نهایت رقت موصوف [illegible] عشق [illegible] دل [illegible]
[illegible] شخص [illegible] ابراهیم بن ملک [illegible] بود [illegible]
[illegible] بود گفت ایها الوزیر العشق سوانح تسنح للمرء تزعجه تارة وتونسه اخرى
وهی التی تضرم احشاءه بوجد قلبه نیز عشق سوانحیست که مرد را بیک گاه فرو می‌گیرد
و در دلش [illegible] بود و یک حال [illegible] دفع او را از راهی [illegible] بود و دلش [illegible] گردد [illegible]
انس [illegible] و رقی [illegible] عاشق [illegible] وجد قلبش آتش در
نیز عشق [illegible] قلب [illegible] کند [illegible] کند شخص دیگر [illegible] موبد مجوس
مذهب [illegible] مجوس بود در تعریف عشق و تحقیق [illegible] گفت العشق ایها
الوزیر یتاجج فی تامور القلب ویتوهج ضرامه بین الجوانح واللب فیوجد بوجوده التحام
والتحام الاجرام لان منشاها عن حرکات حیوانیة وعلل هیولانیة وهو ریحان
القاصی وبستان الجانی ومتروح الروح ومتنزهة الاسطقسات تولده
النجوم تنتجه والارابیج تلتهبه وعلل الاسرار العلویة تصوره ثم العشق من سمح
الجواهر وکرم العناصر وتداعی الطبایع واتفاق الاهواء وتمازج الارواح وتزاوج
الاشباح وتخالص القلوب وتعارف الافئدة لا یکون الا من اعتدال الصورة
وذکاء الفطنة وشحوذ الحاسة وصفاء المزاج واستواء الترکیب والتالیف
لان معانی علله علویة تنبعث خواطره بحرکات فلکیة وتنشق فروعه
بحواس جسدانیة نیز [illegible] عشق آتشیست [illegible] می‌شود [illegible]
[illegible] آن [illegible] در میان جوانح و [illegible]

و خرد و حس نسبه کند و تا فنه شه در وجود حصول او بوجه اتم است و التحام و پیوستگی اجرام و اجسام است زیرا که نشأت آن
از حرکات حیوانیه و نفس هیولانیه است و آن ریحان جهل و جوانی دولت است دیگر
در جهت کاه روح و نطقات تشریح است و یک بار گزیده تولد او است و ارکان اخشان نتیجه او
و بلا غذای او و نفس اسرار علویه و تصور او است پس عشق نفس نشود از محبت و کدورت گوهر ها
و لطف و کرم عنصر او را دانش و تدبیر ضمایر و اتفاق اهواء و خواهشها و امتزاج ارواح و تزاوج
و جفت کردن اشباح و خلوص قلوب و تعارف و تشابه دلها و تناسخی بهم یکدیگر است نبود مگر از
اعتدال صورت و ذکاوت فطنت و تیزی و شیرینی حاسه و شنیدن و دیدن و بوییدن و چشیده
و لمس و صفاء مزاج و استواء ترکیب و تألیف و اجزاء متناسب و قوی هم استوار است زیرا که
مطلع علتهای او علوی و رفیع است و همه در دور فلک و اعلی او نیایه از حرکات فلکیه است و فروع
او به حواس جسمانیه منشق شود عشق را جای بلند است شریف منزل او بهشت و اعلی لطیف
الکه عشرت گاه او افلاک است که تواند بود در جای لطیف حکما گفته اند که متاخرین و متقدمین حکما
و علما در بیان ظهور عشق و وقوع هوا و کیفیت و چگونگی آن و کالای آن دیدن و شنیدن یا از درمی
چیز و ضعف از است تا رنج دارند و هر طایفه حقیقتی دارند و علت وقوع آن جهت جدا از آنکه
در تحت نجوم است و علت عدم و رفض آن جهت جدا از آنکه وجود و حصول با فنه است و لکن این
کیفیت فعل است و از نفس ناطقه حاصل شود با قرب جسم و طبیعت است هر کس در این باب سخنی
گفته است از حکیم بزرگ بقراط است که او در تعریف عشق گفته است من الهواء و امتزاج النفس
ألطف من الماء و ادق مسلكا فمن اجل ذلك لا يزوله مرور الليالي ولا يخلقه الدهر
ولا بد فيه دافع دق عن الاوهام مسلكه وخفي عن الابصار مواضعه وحارت العقول
عن كيفية تمكنه غير ان ابتداء حركته وعظم سلطانه من القلب ثم ينقسم على سائر الاعضاء
فتبدو الرعدة في الاطراف والصفرة في الالوان واللجلجة في الكلام والضعف في الرأي
والثقل في اللسان والعثار حتى ينسب صاحبه الى النقص بنر این کیفیت از هوا است نیز
خواهش و امتزاج نفس لطیف است از آب و نرم گرمتر از آن است و مسلک و این افراط
مرور لیالی و لایش زایل و برد نباز کارش کهنه و پیچ داغ و غش نرفته اند و مسلک آن از اوهام
و اندیشها دقیق است و مواضع و مواقع او از چشمها پوشیده است و عقلها در چگونگی و کیفیتش متحیر
و عاجز است و تمکن او از همه راه و چیزی رو داشته میخواهیم است و ابتدای حرکت و عظمت سلطنتش

کلام حکیم دانشمند بقراط در عشق

در دل است

در دل است و از جوارح کانه مکث به جهت انقسام می کند و اطراف و اجزا سوزاندن و در هر از زرد کردن
و بیخ را کرفتن گرفتن و زاری و اندیشه را شستن و زبان را لکنت در آمدن و سلامتی را نقص افتادن و زرد
می کند تا آنکه صاحب خود عاشق را از هر چیزی نقص و ناتوانی منسوب میباید و جماعتی از طبیعیین و جهان
شخص از اطبا حاذق بر آن رفته اند که عشق طرب است که در دل متولد میشود و بعد از آن در این حرکت
بر رجوع شود و چون قوت و قوام گرفت صاحب خود را در شوق و لجاج و درازی اندیشه و آرزو و غم
و اندوه و تنگی سینه و بسیاری فکر و اندک خواب و خوراک و بیداری خرد و خشکی دماغ و ذات نفس و رخش و تباه شود
در اطلبه
خوراک و مخالطت و ممارست با مردمان و این حالت بسبب آن است که تادیر و درازی در طلب و طلب
خون سوی سودا شود و چون بر خشکی گرائید سودا مستیقن میکند و چون خلط سودا قوت گرفت تفکر و اندیشه را
میکند و چون فکر و غم و در طلب گشته و رنج دیده و بحصول آن قادر نشود باتش فراق سوخت و اوقات
آن حرارت شعله ور میکند و صفرا سوخته میشود و چون صفرا سوخته تیره دود بر مغز شود و فضلا مستعد
و سوداء محض شود و تمام سودا میکند و ماده سودا نیرو میگیرد و طبیعت سودا این است که فکر مرا او بود
بهر روز صد اندیشه کند هر اندیشه چنان ببیند که چون با کار مختلف عادت نماید کیموسات بنفع ولاعن
و محفوظ کند و علت است و نقصان عقل و آرزو بیکجا شده کمتر بیت و حس سا شود و این حالت قوت میگیرد تا
مجنون گشته و در این حال سبب شود عاشق خود را میکشد و سبب است که از غم و اندوه بمیرد و سبب است که
در چشم معشوق نیک بد و جان میسپارد از فدا فقط به خنده اهرنسا چونکه بخنده میرد اندر آن کار ار و دست بطلبد
ما اندوه همراه او را فرو میگیرد و است و جای رخت روح او مخفی شود و نفس تنگ شده و مردمانش مرده میدانند
و او را در خاک میکنند و حال آنکه زنده است و سبب شود که نفس بند بگشید که روح او در تجه و طرف دلش
مخفی است و دل از اراده بر میگیرد تا که هر که میمیرد و سبب است که آتش می رسد و شوق دیدار و دیدارش به دار محمود
و بنا که جنبش بر مجبول مرافقه و انتقام جانش مجبور شود و تو را آنکار میکند و چون عاشق نام معشوق
خود را میشنود چگونه خون او روان و رنگش دیگر سان میکند و گروهی از فلاسفه بر آن رفته اند که عشق
با حرکت لطیفه هر روح سوی دور و صورت که آفریده است و بعد از آن با منصفه مختص کرده
و هر جسد سوی نفسی جای داده است و هر جسد نفسی آن روح سوی در خور او است در جسد دیگر
علاقات نداشت است در قسمت اگر عاشق بالضرورة شود و تفاوت احوال مردمان در قوت
و ضعف این عشق و الفت بقدر مرتبت و طبیعت خود ایشان است و نفوس الفت میگیرند بعضی با بعض
بقدر مجاورت آنها در عالم نفس از حیثیت قرب و بعد و جماعتی از اهل اسلام بر مذهب رفته اند

و بدلایل حق خبر داده و دلایل قیاسی و یقینی خود که اینست جمله از آن جمله قول خدای تعالی است یا ایتها النفس
المطمئنة ارجعی الی ربک راضیة مرضیة فادخلی فی عبادی وادخلی جنتی ای نفس آرمیده
باز گرد بسوی پروردگارت پسندیده و پسندیده پس در آی در بندگان من و در آی در بهشت جای (؟)
پس در این میگوید که رجوع [illegible] ممکن نیست مگر آنکه متقدم از این منظور شده است و قول پیغمبر
صلی الله علیه و آله که گفته است الارواح اجناد مجندة فما تعارف منها ائتلف وما تناکر
منها اختلف یعنی ارواح لشکری جمع اند هر کدام که یکدیگر را شناسند و تعارف یابند با هم الفت میگیرند
و هر کدام از یکدیگر را [illegible] و به [illegible] مختلف میشوند و شیخ عبد الرحمن [illegible] عاشق پیشه است
چنانکه در ترجمه او [illegible] این شعر را در باره عشق او بود گفته است و [illegible]
در ابتدای خلقت و در عالم قبل از اظهار [illegible] در عالم وجود [illegible]

تعلق روحی روحها قبل خلقنا ... ومن بعد ما کنا نطافا وفی المهد
فزاد کما زدنا فاصبح نامیا ... ولیس وان متنا بمنتقض العهد
ولکنه باق علی کل حالة ... وزائرنا فی ظلمة القبر واللحد

پس پیوند کرده است میان او [illegible] از آفرینش [illegible] آنکه از نسبت کمتر [illegible]
در [illegible] و هم چنان [illegible] در آن [illegible]
[illegible] و این پیوند را [illegible] و این دوستی [illegible]
و [illegible] است و در [illegible] فلک [illegible] نگردد [illegible]
پیش از آن [illegible] نظر [illegible] طریق [illegible] جالینوس میگوید
المحبة تقع بین العاقلین من باب تشاکلهما فی العقل ولا تقع بین الاحمقین من باب
تشاکلهما فی الحمق لان العقل یجری علی ترتیب فیجوز ان یتفق فیه اثنان والحمق
لا یجری علی ترتیب فلا یجوز ان یتفق فیه اثنان یعنی دوستی جاری میگردد در میان دو عاقل
از جهت [illegible] با هم [illegible] و موافقت دارند اما در میان دو احمق [illegible]
زیرا که عقل بر [illegible] پس جایز است [illegible] در آن [illegible] شوند و حمق [illegible] جایز نیست
پس سزاوار نیست [illegible] در آن [illegible] اتفاق کنند [illegible] الکلام [illegible]
[illegible] کند همجنس با همجنس پرواز کبوتر با کبوتر باز با باز (؟)
[illegible] از فلکیین [illegible] بنجوم [illegible] متعلق [illegible] عشق ستاره زحل

عشق
کلام جالینوس در [illegible]

عشق
[illegible] بنجوم [illegible]

و عطارد و زهره است و زحل ستاره طمع و غم و هم و حزن و جنون و وسواس است و عطارد متعلق است
بلطافت شعر و گفتن [illegible] و کلمات نرم و [illegible] و انگیزه و منطق و مفضل آنچه است از عشق
[illegible] ابواب منطق آنست و زهره متعلق است به [illegible] و رقت و رطوبت و تانیث و زیادت
شهوت پس هر کس [illegible] او را موضع عطارد در فلک [illegible] و عطارد در [illegible]
با خانه خویش [illegible] آن مستقیم [illegible] و خوب [illegible] او در عشق و [illegible]
در عشق و هر کس [illegible] عطارد [illegible] آن و در حالت هبوط و مقابله [illegible]
[illegible] و نظرش [illegible] و کلامش [illegible] و هم [illegible] بشود
[illegible] زحل در فلک [illegible] خوب [illegible] و اگر زحل در [illegible]
اندر فلک [illegible] در عشق [illegible] زهره اگر در مولد
عشق در [illegible] محبت [illegible] آنکس در [illegible] عشق
نیکو [illegible] و اگر زهره در حالت [illegible] عاشق [illegible]
[illegible] بطلمیوس حکیم میگوید ان الصداقة
والعداوة علی ثلاثة اصناف اما اتفاق الارواح فهو التعاشق بین الناس الذی
لا یجد احدا ابدا من محبة صاحبه واتفاق الارواح کون مولدهما فی برج واحد او تثلیث
او تسدیس فانه یکون المولدان منفعتها [illegible] من شیء واحد وینتفع بعضهما من بعض فتجلب
المحبة منفعة واما الفرح المماذی (؟) فان من اتفق طالعهما ان یکون برجا واحدا واتفق
ان تنظر الیه السعود وبری من النحوس فهما فی حال محنة وحزن لا یدومان علی حال
واحد [illegible] اتفاق ارواح [illegible] و آن حالت عشق است
[illegible] عشق است [illegible] و معنی اتفاق ارواح بودن
تولد آن [illegible] در برج واحد بحسب تثلیث و تسدیس و آن [illegible] منفعت و [illegible]
از یک چیز است و بعضی از ایشان از بعضی [illegible] و محبت جالب منفعت است
[illegible] هر کس [illegible] اتفاق [illegible] طالع او [illegible] در برج واحد و اتفاق [illegible] سعد [illegible] نظر
کند و از نحس [illegible] پس ایشان در حالت محنت و حزن بر یک حال دائم [illegible] گاه در
[illegible] گاه اندر محنت [illegible] چنانکه یکی از اعراب عشق [illegible]
[illegible] گفته است [illegible] در کیفیت عشق [illegible] طریق [illegible] معتقد [illegible]

عشق
کلام بطلمیوس در [illegible]

ثلاثة أحباب فَحُبٌّ علاقةٌ وحُبٌّ تملّاقٌ وحُبٌّ هو القتلُ

یعنی دوستی بر سه گونه است یکی دوستی است که بسبب علاقه و دل بستگی است دیگر دوستی است که از روی
ملق و چاپلوسی است دیگر دوستی است که کشنده است و آخرین دوستی و کمال محبت و خصوص عشق
و سینه پر از حقیقی در بخی تیر و تیشه است اگر تیغم اندازی نگریزم و گر تیرم زنی منت بر دارم و چه عجز از
متصرف واصحاب ... از آن فرماید که ان الله تعالى انما امتحن الناس بالهوى ليأخذوا
انفسهم بطاعة من يهوونه ليشق عليهم سخطه ويسرهم رضاه فيستدلون بذلك على
قدر طاعة الله اذ كان لا مثال له ولا نظير وهو خالقهم غير محتاج اليهم ورازقهم
مبتديا بالمن عليهم فاذا اوجبوا على انفسهم طاعة من سواه كان هو تعالى احرى ان
يتبع رضاه یعنی آنکه خدای تعالی از آن روی ... است مردمان را بعشق و عاشقی برای این است تا باز دارند
نفس و دنیا را در طاعت آنکه ... بعشق یعنی تا در رنجش او بر ایشان گفت گو و خشنودی
ایشان را خوش گیرند و از این رو استدلال کنند اندازه طاعت وفا برداری خدای تعالی را که چه حق
بر ... ما را نظیر و مانند نیست و خدای جلت قدرته آفریدگار ایشان است و باشان
احتیاج ندارد و رازق ایشان است از همه کار بی نیاز و بر همه مشفق و در منت بر ایشان ابتدا
از او است و چون بر ... طاعت کسی ... خود بر نفس ایشان محتاج و مفتقر است واجب کرده اند
پس خدای تعالی واجب تر است و سزاوار تر از بهر رضا و خوشنودی او بشند در حالیکه احتیاج و افتقار
ایشان ... و از نعمتهای متکاثره خود مستفیض نموده و از ... لطف و رحمت قرینی
موهبت داشت و در حقیقت معشوق حقیقی او است و همه احتیاج ما بدو است و اشتیاق او
هم بما از او است ناف ما ... عشق او در جان ما کار کرده عشق او در
پیر و پیر ... دوق ... مانند طوق از افلاطون روایت کرده اند که گفت
ذلهم ... عشق چیست مگر اینکه جنون است و محبوب عاشق معبود است و در هر صورت
و ... عشق گر از این ... است عاقبت ما را بدان شه رهبر است عالم امکان
بر محبت ثابت است همه عشقها و محبتها بمعشوق حقیقی راجع است و اگر آن نظر بحب
بحرف لطف ... در هر صورتی از محبت او ... و در هر صورتی از عشق او ... است
چنانکه او بر همه مشفق و محب است همه نیز او را عاشق و واله باشند دانشمندان مقال ...
بلسان ... از تذکره عشق و محبت محبوب حقیقی غفلت ثوانه حبت ...

عشق
سعدالله ...

ثوانه نیست چنانکه خود ... بجسم و بجوهر که ... رمز عشق می گویند و می شنوند مشکل حکایتی است
که تقریر ... کنند و هیچ چاره نیست بلکه هیچ خبری نیست که از محبت تهی باشد و اگر فی المثل هیچ نشود منتهای ایرانیه ...
... بروز و ظهور آن باندازه طبایع و استعداد طبایع است و به ترقیت در ... اشیا از آن است زکاوت و خلقت
و شرافت فطرت و عروج معارج قرب و دنو و وصول بمقاصد عالیه ممکن است و دولت جسم خاک از عشق
بر افلاک شد کوه در رقص آمد و چالاک شد عشق جان طور آمد عاشقا ... که مست و خر موسی صعقا در بعض کتب
مسطور است عبدى انا وحقك لك محب فبحقى عليك كن لى محبا یعنی ای بنده من بحق خودم
که تو دوست و ... بحق خودم بر تو است تو نیز بمن دوست باش دوستی ... بنابر این همه زنده
و ... و وجود و کمال و اجلال است زانکه عشق مردگان پاینده نیست زانکه مرده سوی ما آینده نیست عشق
زنده در روان و در بصر هر دمی باشد ز غنچه تازه تر عشق آن زنده گزین کو باقی است و از شراب جان فزایت
ساقی است عشق آن بگزین که جمله انبیا یافتند از عشق او کار و کیا تو مگو ما را بدان شه بار نیست با کریمان کارها
دشوار نیست از رسول خدای صلی الله علیه وآله کسی سوال کرد یا رسول الله ایمان چیست فرمود ان يكون الله
ورسوله احب اليك مما سواهما یعنی ایمان این است که خدا و رسول او از همه چیز نزد تو بیشتر
دوست باشد مردی اعرابی از رسول خدای پرسید قیامت کی قایم می شود فرمود برای آن چه آماده
کرده ای استعداد داری عرض کرد نه روزه بسیار و نه نماز بسیار برای آن روز دارم اما دوست دارم خدای
و فرستاده او را ... فرمود المرء مع من احب مرد با دوست خود است حضرت عیسی علی نبینا
وآله وعليه السلام بر ... برگذشت ... و رنگ ایشان ... گفتی ... ما الذی بلغ
منكم ما ارى این حالت ... از خوف عذاب از بیم آتش فرمود حق على
الله ان يؤمن الخائف بر خدای حق است که ترسیده را امان دهد پس از آن به ...
دیگر گذر ... لاغرتر و زرد رنگ تر ... فرمود چیست ... این حالت
در ... آمده است عرض کرد شوق بهشت فرمود حق على الله ان يعطيكم ما ترجون
واجب است بر خدای ... آنچه را امید دارید پس ... دیگر ... دیگر
لاغرتر و زار تر و رنگ ... ایشان ... نور حق تابان
فرمود چیست ... بدین صورت ... گفتند ... عشق معشوق
حقیقی ... از او است ... انتم المقربون
انتم المقربون بالحقيقة ... آنکه ... بردی

گذشتم او بر رحمی خسته بود گفتم هر رحمت است دعوت در تورات است که گفت هر کس بدوستی خدای و محبت
پروردگار مشغول و بر خود او اختیار کردی سوزنی باید یحیی بن معاذ گفته است عفوه یستغرق الذنوب فکیف
رضوانه ورضوانه یستغرق الآمال فکیف حبه وحبه یدهش العقول فکیف وده ووده
ینسی ما دونه فکیف لطفه یعنی عفو و بخشش بدبرش خدای گناه سوز و بحر رحمت غرق می کوید
پس غفران او چگونه خواهد بود و رضوان او امان و آرزوها سوز در بحر رضا و رضوان غرق تر و بی غول بر دو
پس حب و عشق او چگونه خواهد بود و حب او عقول سوخته بود و متحیر می شود و لب بر دوستی او
حضرت او همه چیز را دوست از همین دو بدو از نظر خویش می کوید پس چگونه خواهد بود لطف او ابوالدردا
با کعب الاحبار گفت مرا از مخصوص ترین آیتی در تورات خبر کن گفت خدای عز وجل می فرماید طال
شوق الابرار الی لقائی وانا الی لقائهم لاشد شوقا یعنی شوق و محبت نیکان به لقای
من دراز کشیده و من بدیدن ایشان بیشتر شوق دارم و در جانب آن نوشته است من طلبنی
وجدنی ومن طلب غیری لم یجدنی هر کس مرا خواهد مرا بیابد و هر کس چیز دیگر را خواهد هرگز مرا نیابد
ابوالدردا گفت که از رسول خدا صلی الله علیه و آله این خبر نقل می شود در خبر داود ع
نبینا و آله و علیهم السلام رسیده است که خدای تعالی بدو خطاب فرمود یا داود ابلغ اهل الارض
انی حبیب لمن احبنی وجلیس لمن جالسنی ومونس لمن انس بذکری وصاحب لمن صاحبنی
ومختار لمن اختارنی ومطیع لمن اطاعنی ما احبنی عبد اعلم ذلک یقینا من قلبه
الا قبلته لنفسی واحببته حبا لا یتقدمه احد من خلقی من طلبنی بالحق وجدنی ومن طلب
غیری لم یجدنی فارفضوا یا اهل الارض ما انتم علیه من غرورها وهلموا الی
کرامتی ومصاحبتی ومجالستی وآنسوا بی اؤانسکم واسارع الی محبتکم وانی خلقت طینة
احبائی من طینة ابراهیم خلیلی وموسی نجیی ومحمد صفیی انی خلقت قلوب
المشتاقین من نوری ونعمتها بجلالی ای داود … را با دوامی که مردم زمین بود را دوست
دارم کسی بود مرا دوست بدارد و جلیس ایشانم اگر ایشان مجالست جویند و انیس ایشانم کسی بود که با من
انس گیرد و رفیق ایشانم هر کس رفیق من باشد و مختار ایشانم برای آنکس که مرا اختیار کند و مطیع ایشانم
کسی که طاعت نماید مرا هیچ بنده دوست نداشته مرا که بدانم این را از روی یقین قلب او است
جز آنکه او را برای خود مقبول دارم و او را دوست بدارم دوستی که هیچکس از مخلوقات بر وی سبقت
نجسته هر کس مرا بحق و حقیقت طلب کند خواهد یافت مرا و هر کس جز من چیز دیگر طلب کند مرا نجوید

پس باز گذارید

پس باز گذارید و ترک کنید متاع دنیا را که بدان مشغول شده و آن متاع غرور است غرور رفته و بکرامت خود
و صحبت من و مجالست من شتاب گیرید و با من انس جوئید تا من با شما انس گیرم و بشتابید من به محبت
جوئید و من طینت دوستان خود را از گل ابراهیم دوست خودم و موسی همراز خودم و محمد صلی الله علیه و آله اجمعین
برگزیده خودم آفریده ام و دلهای مشتاقان را از نور خود آفریده ام و بجلال خود متنعم گردانیده ام بدانکه
هر کس خدای را دوست بدارد از روی محبت او دوست بدارد زیرا که هر چه آدمی را خوش آید و دوست بدارد از خدای است
و حاصل شده است و هر کس دانش و بینش او بیشتر باشد از بیچیزی که آن قسم روح بدان تعلق و تعلق دارد
داشته و هر کس به مرتبه خویش محبت و طمع دارد چنانکه کودکان بازی کودکان الفت دارند و بجال …
و هیچ از مراتب کودکی برسند بغذای لطیفه و اشیای نفیسه و زن و اسب و جامه فاخره و امارت تعلق گیرد
دل … حواس بود از آن لذتها است و اگر قرین به شعور و ادراک بیشتر باشد ریاست و غلبه و …
مشغول بود برآنها ترجیح دهند و خلق را حقیر و خوار شمرند و از بیکاری و شراب ریخته …
چنانکه اگر کسی بود که کسی غلبه یافته از هزاران خوبرو و دو بوته او را نیک تر … و هزاران …
ریاست و امارت باشد لذت خوبرویان و خوشی … هیچ آگاهی ندارند و آنکه در کشف علم
سعی دارند در حل یک مسئله غامضه چندان نشاط کنند که دیگران … ملک …
و ایشان بالنسبه به رعیت محبوب و مطلوب حق بر آنکه فروتر است از من خوشبود و قبول نجنند
و بالعکس چنانکه جوانان که هر چیز بر تمیز رسیده اند بر کودکان بخندند و ایشان را در لعب و لهو
مشغول بینند و کودکان مرتبه ایشان خندان بینند که از لعب کودکان چرا کناره دارند و قس علی هذا
و خلاصه برای آن است که … به محبوب حقیقی که بی فنا و زوال و دارای مراتب جمال و کمال است
راه نبرده اند چه هیچکس جز خدای سزاوار محبت نیست که او است زنده دائمی و منبع جمیع
صفات کمالیه از این رو است که محبت خدای بر همه برانگیز کرده و اینها مراتب خدای … وجه
کرده روایت متاع غرور و اشیا را … باطله مرتبه از این است که آنکه معشوق حقیقی
دوست یافته که جز او هیچ چیز نشناسد و جز او را نجوید چه … او سوی جمیع … فنا و زوال
بلکه عین وصل و کمال … و غفلت … و جمیع … لذات … دایمه … در حضرت او
غنچه و جاوید میگردد … قرب حضرتش از هزاران جان جاویدان لذیذتر و خوشتر …
داند که یک ساعت از … رحمتش سوز از هزاران … عظیم تر … و …
خلاف … از ملاقات او تکثیر شده است چنانچه مرده … هیچ … ملاقات معشوق

را بر نمی‌خوانند بلکه این عشق و عاشق را بیشتر از قابلیت بود جنس نفس خود و مبادی لطائف و تحلیلات
روح حیوانی و طبیعت نفس اماره است و قوام و دوام می‌پذیرد و در حقیقت سر اکثر را ج محبت
اسم است پس آنان که بمقصود کلی و مقصد اصلی [illegible] از بهشت هم خواهند و از دوزخ هم اندیشند
ایشان با او نیند و هر چه هست اوست و هیچ جز او نیست چنانکه زلیخا ایمان آورد و با حضرت
یوسف علیه السلام [illegible] در بند و قطع مجالس خرید و دیده بیدار روز و شب مجالس
گلشن داشت و از سفر رفت [illegible] گشاده اندرش در بوته حرمان و درد آن سوزش در زحمت
فراق بود بمقدار زد و اج در آمد از دواج او کناری دو در خلوات حضرت [illegible] داشت و نظاره
منقطع شد حضرت یوسف هر روز که او را بدواج خویش خواندی بسبب [illegible] و حجت بتی مکار
خویش دعوت نمودی بروز و الست کردی یا یوسف عرض کردی ای یوسف من ترا گاهی دوست
می‌داشتم و بدیدار تو میشتافتم و خدای را نشناخته بودم و محبت محبوب حقیقی بر من نتافته بود اکنون
او را شناختم و دوست او گرفتم و در دل من محبت سوای او هیچ نمانده و جز حضرت او سوا اراده
نمی‌توانم کرد و زلیخا مجنون به توصیف و تعریف بر گذرانید تا آنکه آنحضرت بود و خود خدای تعالی مرا
بدین کار امر نموده است و خبر داده است که او زن تست چه بینی که او هر روز بیشتر گفت زلیخا گفت چنین فرمان
خدا نموده است از اطاعت امر او گزیر نیست پس بعد از قبول این زفاف بمعنویه بیشتر کاری داشت
و از محبت این محبوب ناقص فانی بیشتر [illegible] بر محبت محبوب حقیقی سایر [illegible]
اگر از دو سو نفس و هوا در دل بیگانه ره ببری در حرم دیدارش بحضرت داود علیه السلام از
حضرت ودود خطاب شد ما لاولیائی والهم بالدنیا ان الهم یذهب حلاوة مناجاتی قلوبهم یا
داود ان محبتی من اولیائی ان یکونوا روحانیین لا یغتمون یعنی دوستان مرا قصد نهم
امورات دنیوی بجنبانید زیرا که هم و اندوه بجهان بر غرض حیات و همراز سوا از هر ایشان
بر می‌گیرد ای داود محبتان و خلصان زاولیاء دوستانی چنان است که ایشان در عوالم روحانیه بر گشته
ورد ما باشند و هیچ هم و غم در ایشان را نگیرد عاشقان سوا بر دوستان جلال و باز
دانند جگار و از این است که کسی را محبت خدای در دل در آید و قلبش از تجلی نور عشق
ایزدی فروغ گیرد از هیچ الم و بلیتی رنجور نشود زیرا که جان در عرصه محبت و بحر عشق غریق
و مشغول است هیچ چیز درد او را اثر نکند و قطره هیچ حادثه و داعیه نتاب بود بشر بن حارث
گفته است در روایت ریاضت خویش ببغداد در بسیار شدم ناگاه بر مردی کور و مجذوم

خطاب خدا با داود علیه السلام

حکایت بشر بن حارث

و مجنون

و مجنون با زخمها بسیار بود و مورچه کان می‌نشستند و می‌خوردند پس سرش برگرفتم و در کنار آوردم و هر زخم او را
چون بحال خویش بود گفت این فضول کیست که در میان من و پروردگار من در آید لو قطعتنی اربا
اربا ما ازددت لک الا حبا اگر بند از بندم جدا سازی محبت تو در من باز افزون می‌شود زیرا که قهر او نیز
عین لطف او و عنف او از کمال قهر اوست هر چه از وی صنع و صواب و حکمت بالغه اوست در معانی
علو عاشقم بر چهره و بر قهرت بخبر و المحب من عاشق دائم مرهون جبه شوق است و عاشق بحکم [illegible] زنده
شوق عاشق گفته بشر بن حارث گفت در شهر بغداد بگذشتم و مردی را دیدم هزار تازیانه زده و هیچ تکلم
نکرد بود پس او را بزندان بردند گفتم از پی او رفتم و گفتم سبب این ضربت چه بود گفت از آنکه عاشق هستم
گفتم چگونه بر این ضرب خاموش آمدی گفت از آنکه معشوق من در برابر نگران بود گفتم اگر معشوق اکبر
می‌دیدی چه می‌دیدی پس فریادی برکشید و نعره بزد و بیهوش شد و جان بجان آفرین سپرد [illegible] تیغ جفا از
[illegible] بر سینه [illegible] و محبت بحرمت جدا دارد [illegible] گفت نه گفت اگر چه او را با شمشیر
کشته هر چند بر تن او سود و شمشیر بسیار بر تنه ضرب با هر ضرب [illegible] کمان ابروان [illegible] عاشق آن
[illegible] پس آنکه نظر بجانب و صلا حضرت ذو الجلال دارند [illegible] آن جلال
و جمال هیچ [illegible] حضرت آدم [illegible]
اطاعت صغیر حضرت آدم علیه السلام [illegible] آنحضرت [illegible]
و هیچ ایشان ملتفت نمی‌گشت [illegible] از فرزندان عرض کرد [illegible]
[illegible] یا بنی انی رأیت ما لم تره و علمت ما لا تعلم انی
تحرکت حرکة واحدة فاهبطت من دار الکرامة الی دار الهوان و من دار النعیم الی دار
الشقاء فاخاف ان اتحرک حرکة اخری فیصیبنی ما لا اعلم [illegible]
و میدانم چه چیز سوا [illegible] بجهت یک حرکت که من پس از دار کرامت بدار هوان و هبوط
دار نعمت و نعیم بدار شقاوت و حرمان افتادم هم اکنون هم دارم اگر حرکتی دیگر از من ظهور
شود بیشتر [illegible] نمیدانم چه حکم بود پس [illegible] مشغول گشت انس بن
مالک گفت ده سال خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم [illegible] در کاری [illegible]
[illegible] نفرمود که چرا چنین کردی و هرگز در کاری نکرده‌ام نفرمود چرا نکردی و هرگز در چیزی [illegible]
کاش نمیشد و هرگز در چیزی [illegible] نفرمود کاش نشد و [illegible]
[illegible] لو قضی شیء لکان [illegible]

حکایت حضرت آدم علیه السلام

حکایت انس بن مالک

جمله کبیره از رهی رضای قضای خدا و شتافت بانوار حق و جلال او از راه توریت هر کس بسیار
خوی کرفتار صاحب نظران رهی منظور خدا اند ع اع باهیمیز خوش حضرت داود ع نبینا
و آله و علیهم السلام وحی کرد یا داود الی کم تذکر الجنة ولا تسألنی الشوق الی
قال یا رب من المشتاقون الیک ای داود تا چند از بهشت یاد کنی و از من نجوئی
اشتیاق بحضرت مرا عرض کرد شوق مشتاقان بحضرت تو چه کسان باشند پس خدای ارزنی
آنکه بیان فرموده ایشان جماعتی هستند از هر کدورتی ایشان را صاف کرده ام و از حذر
کردن از آنچه بلیت آگاه ساخته ام و قلب ایشان بنظاره من در حراق است و دیده
خود دلهای ایشان را بدست کرم و بر آسمان بر کرده ام و ملائکه خود را میخوانم و جمیع فرشتگان که آیند
سجده کرده می‌ربند میکویم من شما را خوانده ام تا بسوی من کرده بر بدیکه برای آن خوانده ام تا قلوب
ایشان سوی من مشتاق هستند بر شما عرض دهم ایشان را من مشتاق هستند بر شما بات دهم
و قلوب ایشان روشن میشود آسمان سوی ملائکه چنانکه خورشید روشن میکند اهل
زمین را ای داود من قلوب مشتاقین را از رضوان خود بیافریدم و بنور وجه خود تنعم
دادم دلهای ایشان را برای خود برگزیدم و بدنهای ایشان را موضع نظر خود گردانیدم بسوی زمین از
قلوب ایشان راهی بنظر کرده از طریق بسوی من و بهر روز بر شوق خود میفزاید داود عرض
کرد ای خدای من این محبت خود را بمن بنمای فرموده ای داود بکوه لبنان شو چه در آنجا چهارده
تن هستند در ایشان جوان و سالخورده و میانه هستند ایشان را بدیدی فاقرأهم منی السلام
وقل لهم ان ربکم یقرئکم السلام ویقول لکم الا تسألون حاجة فانکم احبائی وصفیائی
واولیائی افرح بفرحکم واسارع الی محبتکم پس ایشان را تو سلام فرست و بکوی پروردگار
تو سلام میفرستد شما را و بشما میفرماید آیا سؤال حاجتی نمیکنید چه شما دوستان من و برگزیدگان من
و اولیای من هستید شادمانم بشادی شما و بسرعت میکنم بمحبت و دوستی شما پس حضرت داود
علیه السلام نزد ایشان آمد و ایشان بود در کنار چشمه از چشمه‌ها نشسته در عظمت و بزرگی
خدای تفکر داشتند چون نظر ایشان بداود علیه السلام افتاد برخاستند تا از آنحضرت
جدا شوند داود فرمود من رسول خدا بسوی شما هستم و نزد شما آمدم تا رسالت پروردگار شما را
بشما بگذارم پس آن جماعت بجانب آنحضرت روی آوردند و گوشهای خود را بجانب آنحضرت
و چشمها بر زمین دوختند پس آنحضرت بایشان فرمود من رسول خداوندم بسوی شما سلام

میفرستد خدای تعالی شما را و بشما میفرماید آیا حاجتی بخواهید آیا نمیخواهید سوی من صوت شما را بشنوم و کلام شما را بشنوم از اکر
شما دوستان و برگزیدگان من و اولیای من هستید بشادی شما شادمانم و بمحبت شما سرعت میجویم و در هر ساعت بسوی شما نظر
میکنم مثل مادر بشفقت و رفقت چون داود علیه السلام این رسالت ابلاغ فرمود اشک محبت و عشق از چشمهای
آن جماعت روان گشت و شیخ ایشان زبان برگشود و عرض کرد سبحانك نحن عبيدك وبنو
عبيدك فامنن علينا بحسن النظر فيما بيننا وبينك ای خدا در زندان بندگان تو هستیم پس منت
گذار بر ما بحسن نظر در میان ما و خود و دیگری از ایشان بسجده رفته و گفت سبحانك نحن عبيدك وبنو
سبحانك نحن عبدك وبنو عبيدك افنجترئ على الدعاء وقد علمت انه لا حاجة لنا في شيء من امورنا
فادم لنا لزوم الطريق اليك واتمم بذلك المنة علينا ای خداوند بیان ما بندگان و اولاد بندگان تو هستیم
آیا جرأت نمائیم و سبقت گیریم بر دعا و حال آنکه تو میدانی در ضمیرها و آنچه در سینه ما حاجتی برای ما در چیزی از امور ما نیست
پس دائم و برقرار نگاه دار برای ما ملازمت آن طریق را که بسوی تو راه نمایست و تمام فرما منت خود را بر ما باتمام
و کمال رساندن ما بدان مقصد عالی دیگری از ایشان گفت نحن مقصرون
في طلب رضاك فاعنا عليه بجودك ای در طلب رضا و خواستن خوشنودی تو مقصر و عاجز هستیم پس بجود
و کرم خود ما را در کسب این سعادت اعانت فرما دیگری گفت انت
انشأتنا من نطفة خلقتنا ومننت علينا بالتفكر في عظمتك افنجترئ على الكلام من هو
مشتغل بعظمتك متفكر في جلالك وطلبنا الدنو من نورك از نطفه ما را آفریدی و منت نهادی بر ما در تفکر
و تعقل در عظمت و بزرگی خود آیا جرأت و جسارت مینمائیم بر سخن گفتن کسی که در عظمت تو مشغول
در جلال تو متفکر هست و ما خواستاریم قرب نور جلال و جمال تو را دیگری گفت چنانکه بسوی تو مستغرق بنور تو هست
و فارغ هست از غیر تو و حالت کلال ما فی دیگری گفت ما غافل از ذکر تو و عارف ان رساندن است
آن دیگری گفت کلت السنتنا عن دعائك لعظم شانك وقربك من اوليائك وكثرة منتك
على اهل محبتك من کند است زبانهای ما از خواندن تو بسبب عظمت شان تو و کمال نزدیکی و قرب تو
بدوستان و اولیای خود و بسیاری منت تو بر اهل محبت خود و قرب تو بهم با ما ذکر نمی بی چه خواهیم
ای پروردگار جز ذکر تو و مهر و محبت در خوی کوه ظن نمیدانیم که تو میدانی ما را دیگری عرض کرد هدیت
قلوبنا لذكرك وفرغتنا للاشتغال بك فاغفر لنا تقصيرنا في شكرك هدایت و راهنمائی
فرمودی دلهای ما را بسوی یاد و ذکر خود و فارغ گردانیدی ما را برای اشتغال بخود پس از ما در گذر و بیامرز
ما را از تقصیر و تعالی ما در شکر و سپاس تو دیگری گفت تو میدانی ما را با یاد خودت خرم آمرزش تو کرده ما را در شکر تو تقصیر

مگر عرض کرد قد عرفت حاجتنا انما هی النظر الی وجهک تو حاجت ما سویه شده همان نظر کردن
بوجه کریم تو است از دولت تو دولت خوارند لطفان پیر این صبوری که دیده ما را بجز روی تو بنموده نظر
ازانکه نور بین و هر دو چشم و دیده اند پس گفت کیف یحترق العبد علی سیده اذ امرتنا بالدعا بجودک
فهب لنا نورا نهتدی به فی الظلمات من اطباق السموات چگونه تواند بنده در حضرت سید
و مولای خود بجرات و جسارت نفس برآرد و حضور تو ما سوالان امر تو را بجود و کرم تو بخوانیم و از حضرت
دست به تمنی و ترجی برآوریم پس بما نوری بخش که بروشنی آن در کار طبقات آسمان راه برویم چه بی نور
کس بجز این ضیا مبین بیابی گر نور حق جوینا ای خدا نوری بما بخش از کرم در فروزد بر ما او شود دمبدم
جان ما سوی کنم تو روشن زاه فروغ در هزاران کس آزاد کرد بفروغ آنگه عرض کرد قد حولات
تقبل علینا وتدیم عفونا از تمنی عین بستیم بوجه کریم خود برما در آوری وزیارت خود بر ما ام داری
رحم بما کنی و بر ما سو جز برویت رغبت نیست جز خواب منافات عاشقان الکریت آنگه گفت فسألک
تمام نعمتک فیما وهبت لنا وتفضلت به علینا از تو خواستار میشویم در تمام و تکمیل آن نعمت که حوت را
و بما موهوب داشتی و بدان موهبت بما تفضل فرمودی چنین تو دیدار مراج کرم هم از تو خواهیم افضال
نعم آنگه عرض کرد لا حاجة لنا فی شیء من خلقک فامنن علینا بالنظر الی جمال وجهک
ما را هیچ چیزی از مخلوق تو نیست حاجتی پس منت گذار بر ما بنظاره جمال وجه کریم خود که گدای کوی تو از
هشت خلد مستغنی است اسیر بنده تو از هر دو عالم آزاد است اگر هست عنقیم خراب کوی تو اصلی شد
فی زمین خراب آبادت آنگه گفت اسألک من جنتهم ان تعمی عینی عن النظر الی الدنیا واهلها
وقلبی عن الاشتغال بالآخرة فرا از تو خواستارم دو چشم مرا از نظر کردن بدنیا و اهل دنیا و
قلب مرا از اشتغال بامور آخرت کور سازی تا جز بنور جمال و جلال لقای تو بهیچ چیز مشغول نباشم زیرا که بهشت
غیری فرزند آدم تبارک الله ازین فنهای درباست آنگه دیگر عرض کرد تبارکت وتعالیت ان
تحب اولیائک فامنن علینا باشتغال القلب بک عن کل شیء دونک ای خداوند
بزرگ تو دوست میداری دوستان خود را پس منت بگذار بر ما بآنکه مشغول داری قلب ما را بنور وجه کریم خود
از هر چیزی جز تو بهر چگونه لذت هر دو عالم یاری ربا با بهشت و دوزخ با حور و غلمان چه کار از
لب جانان مزه هم نشان زندگی پس ما را کار با جان با جانان چه کار پس کریم بنده نواز با داود
علیه السلام وحی فرستاد قل لهم قد سمعت کلامکم واجبتکم الی ما اجبتم فلیفارق کل واحد
صاحبه ولیتخذ سربا فانی کاشف الحجاب فیما بینی وبینکم حتی تنظروا الی نوری وجلالی

بایشان

بایشان بگو در کلمات و مسئلت های شما را شنیدم و آنچه تمنا و رجا داریدم مسئلت نمودید و است داریم
و اجابت کنم پس هر یک از شما از رفیق خویش جدا شده جهت رای خود کنج عزلت فرا گیرد و جه فرود میان
خود و شما پرده بر گیرم تا نظر کنید نور و فر و جلال مرا حضرت داود علیه السلام عرض کرد یا رب بم نالوا هذا
منک ای پروردگار بایشان بچه کار و کردار از تو بدین مقام و مکان رسیدند قال بحسن الظن
والکف عن الدنیا واهلها والخلوات بی ومناجاتهم لی وان هذا منزل لا ینا له الا
من رفض الدنیا واهلها ولم یشتغل بشیء من ذکرها وفرغ قلبه لی واختارنی علی
جمیع خلقی فعند ذلک اعطف علیه وافرغ نفسه واکشف الحجاب فیما بینی وبینه
حتی ینظر الی نظر الناظرین بعینه الی الشیء واریه کرامتی فی کل ساعة واقربه
من نور وجهی ان مرض مرضته کما تمرض الوالدة الشفیقة ولدها وان عطش ارویته
واذقته طعم ذکری فاذا فعلت ذلک به یا داود عمیت نفسه عن الدنیا واهلها
ولم احبها الیه لا یفتر عن الاشتغال بی یستعجلنی القدوم وانا اکره ان امیته
لانه موضع نظری من بین خلقی لا یری غیری ولا اری غیره فلو رأیته یا داود
وقد ذابت نفسه ونحل جسمه وتهشمت اعضاؤه وانخلع قلبه اذا سمع بذکری اباهی
به ملائکتی واهل سماواتی یزداد خوفا وعبادة وعزتی وجلالی یا داود لاقعدنه
فی الفردوس ولاشفین صدره من النظر الیّ حتی یرضی وفوق الرضا زمرة بواسطه حسن
ظن و باز ایستادن و باز گردیدن از جهان و جهانیان و تنهائی گزیدن با من و مناجات و جز از ایشان
با من دارد ازین مرتبت شدند و بدین منزلت رسیدند و این مقام سود نمی یابد مگر کسی که جهان و جهانیان سو
ترک گفته و بازگذاشته و بهیچ چیز آن و یاد کرده آن اشتغال نجسته بهر و جهی و لیکن سو از برای خدا فارغ
داشته و سو بر هه از دیدار فرخ خیار نداده و مرا برگزیده بدل حبت و دلبر داشته پس در این حالت و در
عطوفت میفرمایم و نفس او را فارغ میگردانم و حجاب را از میان خود و بر می افکنم تا به عینه سو می نگرد
دیدن عینه کسی بچشم خود سو چیزی را مینگریم او را کرامت خود را در هر ساعت و تقریب میدهم او را
بنور وجهم اگر رنجور گردد به نیکی تیمار داری و پرستاری او را کنم چنانکه تیمار داری سکینه مادر مهربان
فرزند خود سو و اگر تشنه گردد سیراب نمایم او را و بچشانم او را طعم و مزه ذکر و یاد کردن مرا
و چون این عطوفت در او شده باشد بدینجا ای داود کور میکند نفس او از دنیا و اهل دنیا و هیچ بدو کس
واجب شکر و نصب آن نمیگرداند و سستی و آرام نجوید از اشتغال بمن و بعجلت جسته در بعد ت

فرقه دوم را دوست گرده دارم که او سوی بیرانم چه او در میان آزندگان فی نظر کاه دست نمی‌بند
خبر مرا و فرمن نه بیند چرا و را پس اگر به بینم او را ای داود و حال آنکه آب بنده بغیر نفس او و بزار
گویده بیخ تن او و در هم شکسته بغیر عضوای او وکنده شود قلب او بعد از نام و ذکر مرا بشنود عبارت
بیچویم بسبب او بانرزشگان خصوم و ای آنکه نماز فی جوف و عبادت خود مرا افزاید و قسم بعزت و جلال
خصوم ای داود که او را منشی نم در فردوس و نقامی بخشم بینه او را بنظر کون بسوی من حتی آنکه راضی
شود و بالاتر از رضا یعنی از رضا هم بگذرد و مافوق آن شود باید و هم ضرای قال حضرت داود علیه
و آله و علیه السلام و حی میفرماید یا داود لو یعلم المدبرون عنی کیف انتظاری بهم و رفقی
بهم و شوقی الی ترک معاصیهم لماتوا شوقا الی و تقطعت اوصالهم من محبتی
یا داود هذه ارادتی فی المدبرین عنی فکیف ارادتی فی المقبلین علی یا داود احوج
ما یکون العبد الی اذا استغنی عنی و ارحم ما اکون بعبدی اذا ادبر عنی و اجل
ما یکون عبدی اذا رجع الی لما ای داود اگر بدبختانکه از من رو بر تافته اند و بازمی شوند
همینه انتظار من و ایشان و رفق و مدارات و اعیان بعون مسا بجوئی و اشتیاق و میل مرا بترک
کردن ایشان معاصی و گناهان خود را هر آینه خواهند مرد بواسطه شوق بحضرت من و پاره پاره از هم جدا
و گنده شوند اعضای ایشان از بسیاری محبت و دوستی ای داود این ارادت و شفقت من است
درباره آن سگان که از من رو برتافته و کناره گرفته اند پس چگونه و چه اندازه است ارادت من
نسبت بایشان که بمن رو و توجه دارند ای داود محتاج ترین وقت بنده بمن همین است وقتی است که
از من خود را بی نیاز داند و رحیم ترین هنگام من نسبت به بنده خود همین است وقتی است که از من رو برگرداند
و جلیل ترین وقت بنده من همین است که از راه فسوق رو و باز گشت کند و این جمله بیان از
عنایت و رحمت خداوند تبارک و عطوف نسبت به بندگان است که حکیم و طبیب اهر رحمت
بر ایشان نظر افکنده و هر یک بنوعی از جهل و ضلالت و گمراهی و کج منشی و فرهیختگی گرفتار
نمود بهمه و بی خبری از آنکه از پی چه آمده و از پی چه آمده و انهماک و فرو رفتن در زخارف و دفاتر
فاسده فانیه و انکباب فی المعاصی قصه عاجزه و الکفار و بتابیر دیگر رسیده کرده ابله و نادان
و متابعت هوای نفس اماره و مطاوعت بمکاید ابلیس بتلبیس و سرور بتابع ترای غرور
و اشتغال بامورات و وجوه باطله و تحسر و ترصد تجدید و تغییر آثار و علامات از منه خالیه و
و حب به تجملات و تخیلات و تنعمات و تخیلات و تمولات طوایف ماضیه و بیرون افتادن

ناهموار

ناهموار عشقت پس تلف شتر زود گرفته و قلوب ایشان در غش غوایت و غلط و ضلالت بیشتر تاریک
شده بغیر بعالجت و فلاح و خلاص ایشان بیشتر عنایت فرموده و از این است که عنف او بعین
لطف و قهر او را کمال نمرده اند چه همه از روی مصلحت و عنایت است چنانکه طبیب مریض را از برای
دفع نمودن مرض تلخ به هر چند مریض از دوا او را زحمت بر داه طبیب در آن مصلحت کمال
عنایت و عطوفت مرعی داشته و حصول عافیت و قبول عاقبت بود بهبود این بدوا و دوا رو
منظور داشته و اگر رنجور بود و در بدایت بغیر مصلحت آورده و او را بازبعد از بی نوشیده در بلدیت
او بود یا گوینده است و اگر از محبت بدان رنج این اندک تلخ نوشید تا آن گنجهای عنایت
و گنجهای سعادت که بکشند و ابرام کند و در بی خدای جلت رحمته سگان را بد نکو بخت خویش
و قرب خویش خوانده همه از روی کمال کرم و رحمت است که نفوس ایشان را در فرادیس کمال و
جنان جمال آورده و زر ایشان بود بعیار خلوص و بوته خلاص خالص و بها گواه رود در
عوالم ملکوت و لاهوت و جبروت بارها بید و راه گذرا بود و از مفاکه دان انس با سکان
اماکن قدس بهراز ده هم پرواز نیز و اگر نه آنه لذات معنوی و آن عشق با لذات و قا در
الوجود بوجه نیاز مندی خاکیان بود و محبت ایشان از چه حیث همه از رحمت واسعه و مرحمت
شامله اوست ایشان بود بافریدون نعمات الهیه متنعم فرمود نعمت او را بازنامه و عباد
باز داشته و معرفت او در یابند و سپاس او شناسند و غرض در این عوالم عنصری و دراین ترکیب
این نعمتها رحمان نیست نصیب بر چه آدمی محبت خدای بیشتر گراید روح او جنس لطیف
و مجردات از علایق این مرکبات و عنصریات و اجرام ثقیله و حب دنیا بود به بیشتر
اجتناب و تا این گیرد و از جنبهٔ الخلق به جنبهٔ الرب و از عالم ناسوت بمرکز ملکوت
بیشتر توجه جهد و کسب انقطاعات و مرضیات و مرتبات اورا در ودیعت وا داشت است
بهتر قرقد و از انوار ساطعه حقانیه بیشتر فروغ و فروزنده و مطلوب و محبوب حقیقی بهتر لقا جوید
از این است که هر چه آدمی سوء علاقه به عوالم عنصریه و ترکیبه کمتر دارد آسایش او بیشتر است
چه روح بیشتر به عوالم روحانی و مجردات و جواهر لطیفه پرواز نوده چنانکه در حالت خفیف
که بیشتر از سایر اوقات از علایق این عوالم بیشتر بسیر دیگر عوالم بیشتر کامیاب است
خفیف که از ضروریات نفس کاسته است و اگر آدمی سوء در روز خواب بکشد عارف بود
بنده ابدا آسوده و جلد از انعام کرد رحمه اگر بیشتر نزدیک گردد او را آشنا

منظر آسمانی روح است از علاقه این عالم جسمانی و اشتغال به لذات خود و اگر نه حجب و حجبه را از خفتن
چه حاصل است اگر کسی مستان بخفته اما خواب او نه تنها بر حجب او را آسایش نباید بلکه آدمی را غافلتر
گرداند که او را از ملاحظه محسوسات بلکه معقولات هم این عنصریه متعلق متنزل گرداند و سیر عوالم روحانی
باز دارد و نفس او را تسکین نبخشد و از این است که انسان را اطمینان از زحمت و آسایش تمام و بالکلیه خبری
الهی نباید و هر گاه بیشتر غرق در رنج و کوه و بازار راه پیماید همیشه به حظار پس آینه روز مرگ که اوزبان او روح
و جوهر لطیفه و مجرد است از این ترکیب بند بدن و از این کالبد کثیف ترکیب در بند و محبوس است
و همیشه مخفیه بشیان انسی و دوستان قرین بازگردد و از افاضات الهیه بر خوردار شود و از این پرده ظلمانی
بیرون نیاید مگر بر سر دار گلوی و این کالبد بسوی عالم نفخه مقرر اصلی او است بلکه بود و هر کز [illegible] محتاج است
جای گزیند اعرف الشعرا و الطف البلغا خواجه حافظ شیرازی علیه الرحمه می گوید حجاب چهره جان می شود
غبار تنم خوشا دمی که ازین چهره پرده برفکنم چنین قفس نه سزای چو من خوش الحانی است روم بگلشن
رضوان که مرغ آن چمنم بگو به طوف کنم در فضای عالم قدس که در سراچه ترکیب تخته بند تنم و این
جمله بیقراریها و اضطراب برای دریافتن نور حق است که مشتوق بالاصاله و محبوب حقیقی است و حصول
این مقصود بترک علایق است و جز به ترک آن دو دل که تعلق به چیزی تا نمیرد و مجرد نگردد بوجود است نمی
و منور و جه کریم مستنیر نشود و از دیگر عوالم و معالم مستقر نگردد چه آن عوالم با این عالم در بدایت
مباینت و منافات بالاصالة و الوجود دارد و درک آن عوالم بسوی تماید کما هی نیاید و محبت
و معرفت حق که علت غائی ایجاد است برای او ممکن نشود و حق علت غائی معرفت است تا بکلی حجب
نزدیک ایشان نیاید هر چند هزاران هزار دفعه در بوته خلاص آزمایش بنهد چه آن اراده که خداوند
از ایجاد این نفس باقی چند صباح زندگانی کوتاه که در این هوشیاری این جهان غدار غدار با کام
دل و موجبات او سوی آن قدر معرفت سزاوار است نصیب نیاید و لوا که آن عوالم لطیفه
و معالم شریفه بهره نگردد و بدان اندازه که شایسته است برای ایشان حصول معلومات روی ندهد
چه از درجه امکان ضایع است از این است که بسیار اگر چه بصورت آدمی مردمان می مانند
در معنی و حس دیگر سانند چه اگر جز این بود پس نقصان داشته باشند و حال آنکه در هر آنی سیر است
عوالم غیبیه و هر گاه نظر دارند و امکان از آن [illegible] و زمین [illegible] چنانکه پیغمبر صلی الله علیه و آله
با اینکه خلق فرموده [illegible] است [illegible] از این جهت [illegible] ضایع بود از این است [illegible]
جسم در معارج سموات [illegible] مجردات [illegible] از این است [illegible]

بیان است مفید در سیر جمیع عوالم و معالم ملکوتیه و ارواح مقدسه در حجاب لطیفه با همه حجب و کثیفه
بگرانی سرگشته و مجهول نیست و از دیگر عوالم ممنوع نشود اگر چه در صورت با ما یکی نیم احدا را
آن بر جلیب تا ابد معیشی مانند جبرئیل که هر طور را در عالم ناسوت [illegible] آدم کامل [illegible] ایشان
نشسته و از مدینه بطول در آنی حاضر در سایر عوالم نیز حاضر باشند و با قدرت و اراده ایزدی
بقلیل از طرفة العین تو حضرت سلیمان حاضر ساخت با اینکه در [illegible] اجرام و حجب کثیفه [illegible]
خفیه داشت که حجب لطیفه شریف اولیای خود را این مرتبت دهد اما کسی که اسیر این عوالم [illegible]
نشوند تا این جامه عنصری فرو گذارند و مجرد و فارغ العلاقه نشوند و مجردات و جواهر لطیفه نبوده
چنانکه ولی الله الاعظم و وصی رسول الله الاکرم سیاح عوالم عرفان سیاح بحار ایمان دهقان کار
فرمای قدر و قضا فاروق دایره صفوت و صفا مظهر انوار خداوند صمد و علا ولی خالق ارض
و ما وصی حضرت مصطفی علی مرتضی علیه السلام و الصلوة میفرماید الناس نیام فاذا ماتوا انتبهوا
مردمان در این عالم عنصری گرفتار و به علایق عوالم مرکبه دچارند بخواب غفلت اندر باشند و چشم
نبینند و از این عوالم بر بسته بیدار و آگاه نشوند چه روح ایشان بسبب گرفتاری در این کالبد از
ادراک مجردات مهجور است و خفتن [illegible] به آنها [illegible] محبت و با محبوب
حقیقی مصاحبت توانست فقر کسی با حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله عرض کرد [illegible]
زمین مستعد للفقر آمده افتقار و احتیاج باشی چه پیغمبر از آن ذات غنی بالذات تمامت
آفریدگان را افتقار و احتیاج است عرض کرد خدا را دوست می دارم فرمود استعد للبلاء
آماده بلا باش چه دوستی خداوند با علاقه غیر او نسازد [illegible] دور راه او قدم
نگذارد و از همه محبت [illegible] جهت [illegible] ولایت خود [illegible]
ترک [illegible] رحمت ارواح را [illegible] ندید
تا همه را بدید و از خود برست تا بدو بپیوست رسول خدا صلی الله علیه و آله فرمود اذا احب الله
عبداً ابتلاه فان احبه الحب البالغ اقتناه عرض کردند معنی اقتناه چیست فرمود
نگذارد او برای او اهل و نه مالی و این [illegible] خداوند [illegible] دوست داشته
پس علامت محبت خدا با بنده همچو این است که او را از ماسوای خود [illegible] متوحش گرداند
و در میان او و غیر او حایل شود [illegible] چنانکه [illegible]
بدو [illegible] تمامت مخلوق توحش [illegible] بر گزینند [illegible] جنون [illegible]

مانوس نشوند و جذبات عشق ایشان را از همه چیز او است مجذوب و مجبور کرده چنانکه فرمود
الا ان اولیاء الله لا خوف علیهم و لا هم یحزنون هم حزن و اندوه بر حرمان و مهجوریست
از همه چیزهای که خواهش و هم و ترس باز برده کاران و درافتادگان و بی‌خبران است اما آنانکه
دولت فنا را یافته از این عوالم مشغول و متعلقه و چیز بخبری فنای سوی کسی و پیوند باشد دیگر حزن و اندوه
بودن لا یمکن و غیر از همه چیز بی‌نیاز شد هم و خوف چگونه در دل کسی که بسوی توجه به حرف و خوف از علاقه باید
کشوده از جمیع بی تحقق این رموزات چهره گشوده با همراه اولیاء را لیس این بدخلقت نیست و آن
حوادث بدید باید و جز نور و جه کریم هیچ چیز دیگر نیاز ندارد و جز از او هیچ بر زبان نیارند و هر چند در صورت
جسم با دیگر مخلوقات عالم جسمانی شریک بوده اند در معنی غیر آن همه‌اند و اینکه فرمود در صفت رسول
خویش بیغمبر و ما ینطق عن الهوی از این است اینها عوالم نکنند هیچ کسی ندا بود جز آن
ذات متعال هیچ چیز بود نه و باقی نشاید و جز بود ازو نداند و جز از او نگوید و اگر او نیز جمیع
دیگر مخلوق موجود در جنس با ایشان مناسبت ندارد این نوع عموم و خصوصیت بطریق خصوص
نفر شود چنانکه بیغمبران همه الا وحی یوحی یعنی چنانکه جز در عوالم و سلم روحانیه و وقف
نداند الهم در صورت دیگر عوالم نیز سلوک بیغمبران با مصالح متوجه بجان بر همه نیز از آن
مقامات است و بود و حیرت همیشه با خدا است و در همه لذت از خدا است و اشکال صورت
ظاهر با دیگر هم جنس است برای این است که بیغمبر عالی بدان حالت است و امام است حقیقت
مراکز علویه طبقات متعدده از ارکان فایح است در این زمین نیز وقت بوده از
کسی بی غرض از مناسبت نمی‌کند هر که در زمین بو بود نیز مشکل و حاکم نشده و جنبه ملکوتیه
از بیغمبران غالب بر آن متعذر کشوده از عوالم و مراکز عالیه علویه ثابت و حجت است
باشند و بدان واسطه مرکز متعالیه سبب کشف ایشان در آن از اماکن علویه نیز تا وقت
ظهور انقضات متعلق شود این نیز محبت و عشق بر راه است دارین است همه مکان و جلال
از جمله بوجه خود بود که چه اگر نشود دیگر از عالم بدانی افاضه فیض افرینید و فنای نفوس در
هیچ مکان زمین از بیغمبر است و اطفای شوند بعد از این ظاهر و آنکه را اثر با مصالح وقت از
از ابصار و انظار کور دلان غایب است چنانکه هم اینک در آن زمان آمد زمین و هم بانتظار فرج
و زمان ظهور آفتاب است آن امامت و مدیح هدایت از غروب عالم و مطلع انوار کرم روح همه راه
اللهم عجل فرجهم و اوسع منهجهم و اجعلنا منهم و فی عافیتهم بحق محمد و آله الطیبین صلوات الله علیهم

احیی بر همه کوئیم عشق لون و شرع و بیان نخن بمعنی آیه جیب بهم از آن که بعضی زبان را دیگر است
لیک عشق بی زبان روشن تر است ... مقصد و راز جمیع خود دانسته‌ایم نوع عشق و عاشق و معشوق نمی‌کند
اگر چه بر فرض از قدر مترجمی نکایم و قضایع از خوابی آن سر شته که راز هر بدیشان اند و بوده‌اند
بر کشودیم و شرف فاهم از آنانه بر یافتیم اما غیر اندک مناسب می‌بود که شوق دل و شور طلب اختیار
از دست بگرفته بود از فهم مخرف کوئیم و زبان حال بسی گفت خوشتر آن باشد که سر دلبران
گفته آید در حدیث دیگران ... و اگر چه بنزد آن بود و هم به نشر در بیان این مقصد با ورد آمد رشته
سخن بدراز کشید و سخن را از راه بیرون نزد و بر آنکه گفته‌اند آنکه الکلام یجر الکلام بیش از کوارش
نیز گفتاری مرغ لیکن سخن و حضرت بیان کنم تر کسی بی شیء اندک با رشته و تاخیرت
روشت و اما نکه از مطالب است این مطالب کوفته و کسیل سیاه نداشته میرود انجام بود از دست
بیهم و نهایت نشانه و دیگر گفتاری هیچ تحقیقه چه لیدا یبود اقدام بر آن جز محو خواننده جاره
نخواهد کرد و زیرا مستوفی این کار ناپایست زمان هر دو از این نوشتها و تحقیقات که بر دیگر جهان
ارضا فرمایند نه نوازنده نیازمندان آرزومند لو بود در این عوالم و حقایق نشود و از دل
روان و خرم جان بگردانی و در ادراک این مقصد نیز و نشده‌اند جز لطف و عون و قدرت
و هیچ عالم دستگیر و عذر نیز نیست و جز مستقیم نیست و رحمت تو برای قلوب نگدارنده
و از زنگ رنگ و عتب نفس اماره و شر ملاح در هوای تبع و عجب و تکبر و علایق با نسبت دارند
مختلفه و خیالات فاسده و مکر و فریب برای غرور در روزگار حشر نابیدار غوائل و ریبه و در
کفار و زنگار است مستغفر و شده و با صفا و پاکی و دو فرج و در ز کرده‌اند و این غریق بحر است
از دریای بی‌پایان تحیر و غفلت رسد بهدایت و نهایت رسیده هر که بزی بجز عشق آتش طور
بر راه شد و ادرک بحکم اللهم صل علی محمد و آل محمد و حب بولایتهم و التبری من اعدائهم

574
ابو علی
محمد بن عبد الوهاب
الجبائی المعتزلی
مخ

محمد بن عبد الوهاب بن سلام بن خالد بن حمران بن ابان مولی عثمان بن عفان المعروف بالجبائی کنیتش ابو علی
و یکی از بزرگان معتزله و در علم کلام در شمار ائمه است و این علم را از ابو یوسف یعقوب بن عبد الله الشحام البصری
و در زمان خود بیشی در بصره رئیس معتزله بود اخذ کرده ابو علی در مذهب اعتزال مقالات مشهوره است و
شیخ ابو الحسن اشعری شیخ سنت است علم کلام را از او فرا گرفت و او را با وی مناظرات است و علماء
روایت کرده‌اند و گفته‌اند که ابو الحسن اشعری گوید از استاد خویش ابو علی جبائی پرسیدم از سه برادر که یکی
مؤمن و نیکوکار و دیگر کافر و فاسق و شقی و سیم در صغر بمرد و ایشان هر سه حال ایشان بر چگونه

ابوعلی گفت اما آن مؤمن بسوی درجات و منزلت درجات عالیه سیر کند و آنکه کافر است بدرکات سافله عذاب
و آنکه صغیر است از اهل سلامت است اشعری گفت اگر برادر صغیر است بخواهد بسوی درجات برادر مؤمن ترقی
کند آیا او را رخصت خواهند داد جبائی گفت رخصت نخواهند داد او را خواهند گفت که برادر تو در این
درجات عالیه بواسطه کثرت عبادات اوست و ترا این طاعات و عبادات نبود اشعری گفت اگر
اگر این برادر کوچک بگوید مرا تقصیری نیست چه تو مرا باقی نگذاشتی و مقدور نفرمودی تا طاعت توانم کرد
جبائی گفت خدای عز و جل گوید من میدانستم که اگر تو باقی میماندی عاصی میشدی و مستوجب عذاب الیم
اتفاق می‌افتاد مصلحت تو مراعات نمودم و ترا بجای نگاهداشتم اشعری گفت اگر آن برادر کافر است
عرض کند ای خداوند عالمیان چنانکه برادر صغیر بود حال او را و حال مرا معلوم میداشتی
مصلحت او را رعایت فرمودی و مصلحت مرا مراعات نفرمودی چرا چنین کردی اشعری گفت آنک مجنون جبا
ئی تو دیوانه هستی اشعری گفت نه دیوانه نیستم لکن خر شیخ در گل فرو رفته است و از آن پس از جبائی منقطع شد
و این مناظره دلالت میکند بر اینکه خصوص اهل است خدا هر کسی را بخواهد خواسته است رحمت و دیگری را
بعذاب خود و افعال حق تعالی غالباً معلل بغرض نیست از پس این در تفسیر قرآن کریم تصنیف شیخ فخرالدین
رازی در تفسیر سوره انعام دیدم در اثنای تفسیر از مجلس استاد ابوعلی جبائی مفارقت کرد و مذهب او را ترک گفت
و اعتراضات بر اقاویل جبائی نمود که در میان ایشان وحشت و نفرت سبب گشت چنان اتفاق افتاد
روزی جبائی مجلس مذاکره فراهم کرده و جمعی از مردمان در آنجا حاضر شدند پس اشعری در این مجلس در آمد
در گوشه‌ای بطوریکه از جبائی پوشیده بود بنشست و یکی از زنان در آنجا حاضر بود گفت مسئله با تو
در میان نهم پس با این شیخ مذاکره کرد در آن مسئله سؤال [illegible] پس سؤال بدو
قلیل کرد پس جبائی [illegible] مسئله [illegible] دانست [illegible] نه از عجز [illegible]
در کتاب المسالک و الممالک [illegible] در قصبه [illegible] در خراسان [illegible] دیده‌ام که
[illegible] و عبارات آن [illegible]
و غیر آن [illegible] و از [illegible] ابوعلی الجبائی الشیخ الجلیل امام المعتزلة
و رئیس المتکلمین در عصر و ولادت [illegible] و در سال [illegible] وفات
و از [illegible] ابو هاشم [illegible] و ذکر او در ترجمه او در حرف [illegible] جبائی [illegible] ۵۷۵ القاضی ابوبکر محمد بن الطیب الباقلانی
محمد بن الطیب بن محمد بن جعفر بن القاسم المعروف بالباقلانی البصری القاضی کنیتش ابوبکر و از شیوخ
متکلمین و بر مذهب شیخ ابی الحسن اشعری و مؤید اعتقادات وی و در طریقت و مسالک مسلک اوست

در بغداد

در بغداد سکونت جست و تصانیف کثیره مشهوره در علم کلام و جز آن تحریر داد و بنفس خویش یگانه روزگار بود
و روایت آنند که [illegible] بود و شهرت کرد و داد بحوث و استنباط در سرعت جواب مستعد
حدیث شنیده و در مناظره خصم را [illegible] بر کشیدی و [illegible] صفت مشهور [illegible] و ابوسعید
[illegible] مناظره رفته قاضی ابوبکر در آن مناظره [illegible]
[illegible] گفت [illegible]
[illegible]
[illegible] جواب [illegible]
[illegible] اگر ابوبکر [illegible] کلام [illegible]
گفته است تسلیم [illegible] از [illegible] تحقیقات [illegible]
در [illegible] گفت [illegible] قاضی ابوبکر مذکور در پایان روز شنبه
وفات کرد و بروز یکشنبه هفت روز از شهر ذیقعده الحرام باقی مانده در سال چهار صد و سیم در بغداد
گفت و یکی از شعرای آن عصر او را باین ابیات مرثیه گفت

انظر الی جبل تمشی الرجال به … وانظر الی القبر ما یحوی من الصلف
وانظر الی صارم الاسلام منغمدا … وانظر الی درة الاسلام فی الصدف

پسرش حسن بروی نماز گذارد و او را در خانه خویش در درب المجوس بخاک سپرد [illegible] قبره
باب حرب دفن نمود باقلانی بفتح با و [illegible] الف و قاف مکسوره [illegible] لام و از پس آن
نون این نسبت به باقلا و فروش آن است و در این دو لغت مذکور است [illegible] بتشدید لام
خوانند الف بود مقصوره [illegible] و هر کس بتخفیف لام قراءت کند الف را ممدود خواند و باقلاء
مخففه و این نسبت شاذ است بواسطه زیادتی نون در آن مجری شود و این نظیر قول ایشان است در
نسبت بسوی صنعاء صنعانی و بهراء بهرانی اما حریری در کتاب درة الغواص منکر این نسبت است
و گفته است هر کس باقلی بقصر خواند در حالت نسبت باقلی گوید و هر کس باقلاء بمد خواند در حالت
نسبت باقلاوی و باقلائی گوید و بر صنعاء و بهراء قیاس نمیشود زیرا که اینها شاذ شمرده شده و آن را
[illegible] نسبت [illegible] ترجمه [illegible] در مرآة الجنان
یکی ابوبکر باقلانی را سیف السنة و لسان الامة میخوانند و این [illegible] گفته است هر کس
مناظره ابی بکر باقلانی را شنیده پس از آن بکلام هیچیک از متکلمین و فقها و خطبا

۱۶۳

و در تلیین مستلذ و مستفیض می‌گفت و آن فصاحت و نظم عبارت و لطف کنایت در ... بدو ختم
از فضول ... حتی در هر باب سه دفع ... از تصنیفات خویش تصنیف کرد ابو بکر خوارزمی
گفته است هر مصنفی در بغداد از کتابهای دیگر جمعها را در کتاب تصنیف خویش نقل نمود مگر قاضی ابو بکر
چه او علم خود و علم مردمان را در سینه داشت وقتی در مجلس عضد الدوله با ... ملک الروم گفت
قاضی ... از ... ایت الم تر انا ارسلنا الشیاطین علی
الکافرین ... شیاطین را بر کافران ... و این جواب ... است ...
... ایام ... در آن ... رحمت و این
... رافضه بوده از جمله متکلمین ... اگر این ... بر ...
اعتراف کرد ... از ثبوت خلافت ... ابو بکر در
مذهب مالکی بود ... حنابله ... تا آنکه چون بمرد شیخ ابو الفضل
تمیمی حنبلی ... با برادران و اصحاب خویش بر جنازه او حضور یافت و گفت ... جنازه
او آواز برآورده این جنازه ناصر سنت و دین و امام مسلمین است ...
... هزار ورقه در رد ملحدین ...
ذکر احوال او و آن ... مذکور ... در ...
... اگر ... در عوض فی السلف ... الشرق ... درة الاسلام گفته بود
درة التوحید ... صارم الاسلام مذکور است ...
... در توحید است و نیز از ... در ...
٥٧٦ ابو الحسین محمد بن علی المعتزلی البصری سی
محمد بن علی الطیب البصری کنیتش ابو الحسین و از جمله متکلمین به مذهب معتزله و از اعلام ...
وقت ... در این فن است سخنان تازه و جید و عبارات ملیحه و غرر ...
خود بوده و او را در اصول فقه تصانیف فائقه است از آن جمله کتاب المعتمد است و آن کتابی بزرگ
... و فخر الدین رازی کتاب المحصول را از وی فراگرفت و هم او را کتاب تصفح الادله در دو جلد
و کتاب غرر الادله در یک جلد بزرگ و شرح اصول خمسه و کتابی در امامت و غیر از اینها در اصول
الدین است و مردمان از کتب او منتفع گردیدند و در بغداد سکنی داشت و در آنجا در روز سه‌شنبه
پنجم ربیع الآخر در سال چهارصد و سی و ششم از جهان درگذشت و در مقبره شونیزی مدفون گشت
و قاضی ابو عبدالله صیمری بر وی نماز گذاشت و نقطه متکلم ... علم کلام ...

اصول الدین است

٥٧٧ الاستاد ابو بکر محمد بن حسن معروف به ابن فورک سا

اصول الدین است و گفته این علم را علم کلام نامیدند از آن است که اول خلافی که در دین واقع شد
در کلام الله مجید بود که آیا مخلوق است یا غیر مخلوق است و مردمان در این باب تکلم نمودند و این نوع از علم را
کلام خواندند و بدان تخصیص یافت و اگر چه تمامت علوم بکلام منتشر می‌شود ... مذکور شد
محمد بن الحسن بن فورک المتکلم الاستاد الادیب النحوی الواعظ الاصبهانی کنیتش ابو بکر است در ...
عراق مدتی به تدریس علم اقامت داشت آنگاه به ری آمد و در ...
پس ... نیشابور ... الصوت ... ابو بکر ...
به نیشابور درآمد مردم نیشابور ... مدرسه ... علم ...
داشت ... ابو بکر در ...
مصنفات او در اصول فقه و ... و معانی قرآن کریم ... و او را ... غزنه
دعوت کرد و او را در آن ... مناظرات ... از کلمات او است شغل
العیال نتیجة متابعة الشهوة بالحلال فاذا ... شهوة الحرام ...
و رحمت ...
نتیجه ...
...
و موجب ...
در حرم ... ابو بکر ...
ابی علی ...
مرده ...
...
از ابو علی الدقاق شنیدم ... ابو بکر بن فورک ...
...
...
...
...
... غزنه ...

١٧٤

چنانکه در السنه دایرست اما صورتیکه آنچه علما و صحیح اقلیم غزنین است و منسوب کنند غزنه بفتح تا و جیم
عبدو و زابلستان میگویند و غزنه قصبهٔ آن است شهری عظیم و ولایتی وسیع است در طرف خراسان و حد
میان خراسان و هندوستان است در کتاب برهان قاطع نوشته است غزنو بروزن پرتو و غزنه بروزن
تحفه نام شهر غزنین است و در میان کامبر و قندار رواج است و بر زبانها بسیار داشته است و غزنی مخفف آنست
چنانکه فردوسی طوسی علیه الرحمه در حق سلطان محمود غزنوی گفته است بغزنه مرا گرچه خون شد جگر ز بیداد آن شاه بیدادگر
و حیره از شهرهای ... ابو یعقوب اسحق بن حنین طبیب مذکور که در تواریخ حیره ... است در مناظره
و محمد بن احمد بن حفص از آن شهر است و شهریست ... و نسبت بسوی آن حیری با یاء و ...
و کعب بن عدی از آنجاست و ... در فارس و شهریست ... و محمد بن ... از آن شهر است
صورتیکه حیره در یک فرسنگ کوفه در ... نجف ... واقع است و چنان ... دیار عرب ...
و حیره ... است و خورنق در طرف ... آنجا ... و سدیر در وسط بادیه و میان
آنجا و شام است واقع است ... از زمان ... ملوک عرب از بنی نصر و پس از آن از بنی لخم نعمان و ...
او ... و نسبت به آنجا حاری بر خلاف قیاس است چنانکه عمرو بن معدیکرب ... بن ... گفته است

كأن الاشهر الطائري مضا … يسف بحيث يبتدر الدموع

و حیری مطابق قیاس نیز گفته می‌شود و نیز آنجا را حیرة الروحاء خوانده‌اند چنانکه ... بن عمرو گفته

صحبنا الحيرة الروحاء خيلا … ورجلا فوق اشباح الركاب
حضرنا في نواحيها قصوراً … مشرفة كاضراس الكلاب

و آنجا بواسطهٔ حسن عمارات حیرة البیضاء نیز خوانده‌اند و بعضی گفته‌اند از شهرهای ... حیره خوانند
... اکبر ... که از ... بیابان اوست و ضعیف ... است و
... حیره ... است ... اول کسی که در حیره ...
زهیر بن عمرو بن فهم بن تیم الله بن ... بن ... بن عمران بن الحاف بن قضاعة بود ...
و ... آنجا را حیره ... بوستان و باغ و ... و قبیله ... قسمت ...
... سبب حیره ... اردوان ...
... عرب و عجم ...
...
... اردوان ... و ... حیره ...

چنانکه از قطع

چنانکه از قطع قبیه ملکوینه و آنکه ... بوده بجایت ... فراهم شده بود و در انبار و خندق ... و بخت نصر چون
اعراب بادیه ... در بلاد او ... در آنجا ... و انبار ... بادیه ... چنانکه ... طعام در آنجا فراهم
کرده انبار طعام خوانند احمد بن محمد بن الهمدانی گفته است از شهرهای زمین ... حیره ...
و این موضع ... و انبار ... حیره خوانند ... و بطلت ...
و بنا ... و ... اکثر ... و الله اعلم بالصواب محمد بن ابی القاسم عبدالکریم بن
ابی بکر احمد الشهرستانی کنیتش ابوالفتح و بمذهب اشعری ... داشت و در فن خویش بر دیگران ...
و در فضل و فضیلت از دیگران ... بود در ... احمد خوافی ... مذکور گشت و ابونصر قشیری ...
... و در ... ابوالقاسم انصاری ... و در آن فن متفرد گشت و کتاب
نهایة الاقدام ... در علم کلام و کتاب الملل والنحل و المناهج والبیان و کتاب المضارعة و تلخیص الاقسام لمذاهب
الانام ... در ... و ... موعظت و نصیحت ... در
سال ... و ... هجری ... بغداد در آمد ... و قبول عامه ...
و ... احمد المدنی ... و غیر او ... و حافظ ابوسعد عبدالکریم سمعانی از وی ...
و ... در کتاب الذیل مذکور ... ولادت ابی الفتح در ... و ... در شهرستان ...
و ... در ... خود ... ام ... از آنجا ... و ابن سمعانی در کتاب الذیل
گفته است ... از ابوالفتح ... در ... و ... بود و هم در شهرستان
در ... بود و ... است اول ...
در اول کتاب نهایة الاقدام مذکور این دو شعر ... نوشته است

لقد طفت في تلك المعاهد كلها … وسيرت طرفي بين تلك المعالم
فلم ار الا واضعاً كف حائر … على ذقن او قارعاً سن نادم

و ... این دو بیت ... و دیگری گفته است ... ابوبکر بن ...
... شهرستان ...
...
... خوارزم در ... و اول ... خوارزم است و ... است
و این ... است و ابوالفتح محمد مذکور ... و ... از ...
... عبدالله ... مذکور ...

٥٧٨
ابوالفتح
محمد بن ابی القاسم
الشهرستانی
سب

١٤٥

دوم اندرستان قصبهٔ ناحیهٔ شاپور از زمین فارس است چنانکه ابن البناء البشاری ذکر کرده است تیمم
اندجی اصفهان است و اندرستان نیز منسوب در میان آن دو دیه امروز اندر اصفهان است یکی از آنهاست
و بازارها داشته و بر لب زنده رود واقع است و ترا هم را شنیدن مشهور شده در آنجا است و اندرستان نقل مجرب است و مرکب
دو در عربی معنی اندرستان و معرب اندرستان ناحیه است که گفته اند مدینة الناحیة و این تفصیل بود تمام است ابو عبد الله یاقوت حموی
در کتاب خود نام آن بود کتاب المشترک وضعاً والمختلف صقعاً نیز ذکر کرده است و در بعضی از نسخ بجای آنست
بر آنکه او نوشته است زیادتی است و اندرستانی مذکور روایت مرکب بشاری به نظم امام مشهور احمد
ابراهیم بن یسار است متضمن منسوب او می گفت لو کان للفراق صورة لارتاع لها القلوب ولهدّ
الجبال ولجمر الغضى اقل توهجاً من حلّه ولو عذب الله اهل النار بالفراق لاستراحوا الی ما
قبله من العذاب نیز اگر برای فراق در خارج صورتی بودی دلهای مردمان ترسیدی و هیبت آن فرو
کوفتی بنای درهم شکستی و برافروختی لهیبی گران و آتش افروزان را نمودار از اهتمام فقر و تفرقش و قورش
کمتر است و اگر خدای مر آنکه در خور آتش باشد بلای فراق عذاب کند موجب آن عذاب پیش مرتب
باشند در جهت جنین و هم این شعر را از دو بیتی بشاری با دو آن قاتل تمیاد رو است مر تنه

دفعته حین لا تودعه | روحی ولکنها تسیر معه
ثم افترقنا وفی القلوب لنا | ضیق مکان وفی الدموع سعة

وهم این شعر بود بشاری در دو بیتی متضمن حیث از وی روایت می کند

یا راحلین بمهجة | فی القلب مقلقة شقیة
الحب فیه بلیة | وبلیتی فوق البلیة

واین جمله بود تمام است حافظ ابو سعد بن سمعانی در کتاب الانساب روایت کرده است در آخر ترجمه گفته
و در اینجا اخبر مرک او نبود بازحالهٔ ترجمه کرده است این نسب روا نبوده است شین و ختم است
و کلستان و دهندستان و از نزد هجو بفتح را و سجده و را مهمله و نون ساکنه و فتح از آن را مهمله و آخرش ذال معجمه
اسم نهر اصفهان است جمعی گفته اند این نهر موصوف بکوارائی آب و ملاحت است و مخرج آن از قریه ایست
در اسکلان نام داشت و از جنبه جانب آنجا بدان نهر می گوید در وادی عظیم می شود و از آنجا به بیرون بود و باز می گردد
دلبیتی و دات و آب دیگر بود و سرایب می شود و بنهر دو مرکب و در دیگر از جدا آنجا است فرو می رود و در کرمان
سر در می آورده تا آنجا گفت فرسنگ است و فرو می رود و در کرمان موضعی چند را سیراب می کند آگاه
بود برای مند می رود ادا است که بآن وقت بیک چوب نی بود علامت چند نشانه در اصفهان در آن موضع آب زرد

ابوبکر
محمد بن اسحق صاحب
السیرة
سبع

برو شکفته نزد مینها و در آن تکرارشده که آب بر فرض افکنده و بازجمع آشته الا نخوده این آب اصفهان است و
زنده رود بها ان روا نزد و اوست محمد بن اسحق بن یسار بن خیار و قیل یسار بن کوتان المطلبی بالولاء المدنی
کنیتش ابوبکر و برواتی ابو عبد الله است و صاحب کتاب مغازی و سیر و حافظ مولی قیس بن مخرمة بن عبد
المطلب بن عبد مناف قرشی است و او را فاطمه بنت الولید از عین التمر اسیر کرده و محمد مذکور در حدیث ثقه اکثر
علما است و عالم است اما در اخبار مغازی و سیر کسی منکر او نیست و او را امام این علم میدانند ابن شهاب زهری
گفته است هر کسی بخواهد از غزوات مطلع شود پس او را بشناسد از کتاب ابن اسحق تحصیل نماید و شافعی او را دوست دار
تاریخ خود یاد کرده است و از شافعی روایت است که گفت هر کسی بخواهد در مغازی متبحر گردد او عیال است بر ابن
اسحق نیز بجهت حفظ او بحر و سفیان بن عیینه گفته است هیچ کس ندیدم که ابن اسحق را در حدیث او را
گفته است متهم بکذب و ضعف نماید و شعبة بن الحجاج گفته است محمد بن اسحق امیر المؤمنین است نیز در
حدیث از زهری روایت است که او را وقتی بفرزند که او بسوی قبر فرش و طلب حدیث از بطاء او روان شده
است گفت از جهت غلط غلام اول آنکه گفت و حال آنکه غلام اول نیز ابن اسحق بود در میان
کذشته ام بیکر از جمع جویند نیز آنکه مطلوب ایشان است سخن گفته است و اصحاب زهری بسوی او رفت
در احادیث او از زهری نوشته بعضی در مغفوفات خویش تشکیک می کنند ابن اسحق بنا بر شبه شبه دوانده
تحقیق می گفته جمله حفظ او و ثوق داشته از یحیی بن معین و احمد بن حنبل و یحیی بن سعید قطان خبر داده اند که
محمد بن اسحق موثق بیشه و باحادیث او احتجاج می نموده و آنکه بخاری از وی تخریج حدیث نموده
آنکه او را ثقه نه است و مسلم بن حجاج جز یک حدیث در باب رجم داده است از وی
تخریج نکرده است به واسطه طعن مالک بن انس است و بعد آنکه او مطعون مالک شد از زهری است در باب
زید را ابن اسحق گفته حاضر تو احادیث مالک فانا طبیب بعلله نیز حدیث مالک بسوی او بردند و جفتن در
آخوند و نامه استهزار آن طبیب نیز حدیث را که بشنید گفت و ما ابن اسحق انما هو دجال من الدجاجلة
نحن اخرجناه من المدینة پس ابن اسحق چه کس بن مالک دجال و کذاب است از دجالان که او را از مدینه
بیرون کردیم و فقدان نیز دانده دجال و افعی مدینه نیز گفته و چنان بوده محمد بن اسحق در دولت ابو جعفر منصور
و ابو جعفر در حیره بود پس مغازی بسوی او را نوشت و اهل کوفه بیرون سبب انکه از او التماس نمودند از فاطمه دختر منذر
زبیر روایت می کرده و فاطمه زن هشام بن عروة بن زبیر بود پس این دو تن است که در هشام بر او تهمت اثم انکار کرد
و گفت آیا ابن اسحق بر زن در مرا آید و خطیب ابو بکر احمد بن علی بن ثابت در تاریخ بغداد گفته است
که محمد بن اسحق انس بن مالک را بدید که عمامه سیاهی بر سر داشت و کودکان در پس او دوان بودند و میدید

و در کفته اند این مرد است از اصحاب رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم نبوده تا کار بر او دشوار نبود ملاقات نیز بجهة وفات
محمد بن اسحق در بغداد در سال صد و پنجاه و یک و بقولی پنجاه و دو و بروایتی پنجاه و دو دوم رفته و به دیدن خلیفة بن
خیاط در سال پنجاه و یکم و بر قولی پنجاه و اقامت بعضی است و در روایت اول اصح است و نزد این اعلم و در مقبره
خیزران در جانب شرقی مدفون گشته و این مقبره منسوب به خیزران مادر هارون الرشید و مادر بزرگ
و ازین راه بان منسوب گشته در آنجا مدفون است و این مقبره از مذکورات نهایت طرف شرقی متقدم است
و ازین کتاب سیرت که ابن هشام مختصر ساخت عبد الملک بن هشام سیره رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بنوشت چنانکه مذکور شد
و هم چنین هر کس در این باب مغازی و سیره تکلم کرده است اعتماد و استناد بمحمد بن اسحق است و مطلبی
نسبت بسوی مطلب بن عبد مناف مذکور است و در اول ترجمه است و در ترجمه ابی العالیه عیسی اثر
580 مذکور شد محمد بن عیسی بن سورة بن موسی بن الضحاک السلمی الضریر البوغی الترمذی الحافظ المشهور
کنیتش ابو عیسی و در تاریخ و اخبار است و در حدیث بوی اقتدا نمایند مصنف کتاب الجامع والعلل است و تصنیف
نمود مانند تصنیف مردی در تصنیف متقن و اقوال او دلیل ضرب المثل گشته در شاگرد ابو عبد الله
محمد بن اسمعیل بخاری است و در بعضی شیوخ دیگر او را بی شرکت داشته مثل قتیبة بن سعید و علی بن
حجر و ابن بشار و جز ایشان و در شب دوشنبه سیزدهم از ماه رجب گذشته در سال دویست و هفتاد و نهم
در ترمذ وفات کرد سمعانی گفته است در قریه بوغ در سال دویست و هفتاد و پنج بود و در خراسان گفت
و او را در کتاب الانساب در باب نسبت بوغی مذکور داشته است و بوغ بضم با موحده و سکون واو و بعد از آن
غین معجمه است و آن قریه از قریهای ترمذ است در شش فرسخی آن و ترمذ بکسر تا و میم و بر ترمذی و خلاف در
کسر تاء و ضم و فتح آن در ترجمه ابی جعفر محمد بن احمد فقیه شافعی که گذشت مترجم گردید با فرو ده سال و
در سال دویست و هفتاد و نهم درگذشته و بعضی گفته اند که در کور مادر زاد بود است و الله اعلم بالصواب
581 محمد بن یزید بن ماجة الربعی بالولاء القزوینی الحافظ المشهور کنیتش ابو عبد الله و مصنف کتاب السنن
در حدیث است در فن حدیث امامی است و در علوم آن عرفان داشت و به جمع لواحق آن دانا بود بسوی
عراق و بصرة و کوفه و بغداد و مکه و شام و مصر و ری سفر کرد کتابت حدیث نمود و او را تفسیر قرآن مجید
و تاریخ ملیح است و کتاب او در حدیث نوشته است یکی از صحاح شش گانه است و ولادت او در سال
دویست و نهم اتفاق افتاد و در روز دوشنبه وفات کرد و در روز سه شنبه هشت روز از ماه رمضان باقی مانده
در سال دویست و هفتاد و سیم دفن کرده شد و برادرش ابو بکر بروی نماز گذاشت و برادران او ابو
بکر و عبد الله و پسرش عبد الله متولی دفنش شدند و ماجه بفتح میم و جیم و در میانه الف و در آخرها ساکنه است

ذابی

٥٨٠
ابو عیسی
محمد بن عیسی الترمذی الحافظ
المشهور
سل

٥٨١
ابو عبد الله
محمد بن ماجة الحافظ
القزوینی المشهور
سه

در بعضی بقیع را الحمد و باد موحده و بعد از آن عین مهمله نسبت بسوی ربیعه است و ربیعه ام چند قبیله است
و نام دو یکی ازین قبایل نسبت بر دو و قزوینی بفتح قاف و سکون زا معجمه و کسر واو و سکون
یا مثناه تحتانی و بعد از آن نون این نسبت به قزوین است و مشهور ترین شهرهای عراق عجم است و
جماعتی از علما از اینجا بر خاسته اند مترجم که با فقه نوشته است و از ابن مصنف از محدثین هم این است
و مذکور شد بعضی صحاح سته کتاب شمرده اند که شیخ محی الدین گفته است امهات حدیث پنج است
کتاب بخاری و مسلم و سنن ابی داود و ترمذی و نسائی و آنانکه بر شش رفته اند چون کتاب سنن بعضی
سنن ابن ماجه مذکور داشته اند و بعضی کتاب الموطا را شمرده اند و ازین بحث در ترجمه ابی الفتوح
582 احمد بن محمد غزالی مصنف قزوینی بوده است محمد بن عبد الله بن محمد بن حمدویه بن نعیم بن الحکم الضبی
الطهمانی الحاکم النیسابوری الحافظ کنیتش ابو عبد الله معروف بابن البیع و در روزگار خویش
در شمار ائمه اهل حدیث است و درین علم صاحب تصانیف است و یکی بیانه آن شیخ که گفته است
مردی عالم و عارف و واسع العلم بود در خدمت ابی سهل محمد بن سلیمان صعلوکی فقیه شافعی که در این
کتاب مذکور گشت فقه فرا گرفت پس در طلب حدیث بر آمد و در آن فن غالب و بیان علم مشهور گشت
و حدیث بسیار جمعی بسیار از ائمه کثرت که جمعی بیش از هزار و استماع نموده و عظم در همه شیوخ داده
او تو یکی بهزار تن بوده چنانچه از او بعضی از ائمه او حدیث که کثرت شیوخ روایت گفته اند و در علم
نحو چندان تصنیف کرده که از هزار و پانصد جزو رسید از آن جمله صحیحان و علل و امالی و فواید الشیوخ و امالی العشیات
و تراجم الشیوخ و امالی و کتب در اخراج آن متفردات که نقل معرفة علوم الحدیث و تاریخ علماء نیشابور و کتاب المدخل
الی علم الصحیح و المستدرک علی الصحیحین و ما تفرد به کل واحد من الامامین و فضایل الامام شافعی است و او
دو نوبت بسوی حجاز و عراق رحلت داد اول نوبت دوم او در سال سیصد و شصت بود و با حفاظ مناظره و با شیوخ
مذاکره نمود و از روایت ایشان نیز کتابت کرد و با دار قطنی مباحثه کرد
و در سال سیصد و پنجاه و نهم در روزگار دولت سامانیه و وزارت ابی نصر محمد بن عبد الجبار عتبی در نیشابور
قضاوت یافت و از آن پس او را بقضاوت جرجان منتقل خواستند امتناع نمود و در ابواب ملوک
نیز بوی رسالت سفیر گشته و ولادت او در ماه ربیع الاول سال سیصد و بیست و یکم در نیشابور
اتفاق افتاد و در نیشابور در روز سه شنبه سیم صفر المظفر سال چهار صد و پنج وفات کرد و خطیب در کتاب الارشاد
وفات او روز چهار صد و پنج داشته و در سال سیصد استماع حدیث نمود و در سال پنجاه و نهم در ماوراء
النهر املاء حدیث کرد و در نیشابور بشش در عراق املاء نمود و دار قطنی بعد از آن بنمیش بود

٥٨٢
ابو عبد الله محمد
الحاکم المعروف
بابن البیع الحافظ
سو

۵۸۲ ابوعبدالله محمد بن ابی نصر الحمیدی الحافظ سنہ

و ابوبکر قفال شاشی و ظاهر است که از وی تتبع نموده و حمدویه بفتح حاء حطی و سکون میم و ضم دال مهمله و سکون واو
و فتح یاء تحتانی و هاء از آن او ساکنه است و تنبع بفتح باء موحده و کسر [illegible] حطی شده و هاء از آن عین المعجمه
و اینه معروف [illegible] است بواسطه اینکه است منتقله قلاده قضاوت بوده امام محمد بن ابی نصر فتوح بن
عبدالله بن حمید بن یصل الازدی الحمیدی الاندلسی المیورقی الحافظ المشهور کنیتش ابو عبدالله و اصلش از قرطبه
از ربض رصافه است و در [illegible] جزیره میورقه است از ابو محمد علی بن حزم ظاهری و از دیگر مشایخ مذکور
بگیرد روایت [illegible] مرکوز [illegible] بنیز [illegible] خود [illegible] او از وی بوده بحث [illegible] از ابو
عمر یوسف بن عبد البر صاحب کتاب استیعاب از غیر او [illegible] بگیرد و از جز ایشان از ائمه
علوم اخذ کرد و بطرف مشرق هجرت [illegible] و در [illegible] سال چهار صد و چهل و هشتم [illegible]
حج بگذاشت و در مکه معظمه [illegible] و از فقیه [illegible] اندلس و مصر و شام و عراق استماع نمود و در بغداد
توطن جست و به پایه [illegible] و معرفت و اتقان و تبحر و زهد و ورع موصوف بود و در قرائت
حدیث [illegible] و نعت [illegible] امیر ابو نصر علی بن ماکولا صاحب کتاب الاکمال [illegible] از این
مذکور گردید [illegible] و گفته است [illegible] ابو عبدالله حمیدی [illegible] و او از اهل علم و فضل
و تیقظ [illegible] است و گفته است [illegible] در عفت و نزاهت و ورع و اشتغال بعلم ندیده ام و بجمله
از تصنیفات ابو عبدالله مذکور است کتاب الجمع بین الصحیحین مسلم و بخاری و آن کتابی مشهور است و مردمان از وی
آن سود فرا گرفته و نیز او را تاریخ علماء اندلس است که جذوة المقتبس نام کرده است و در یک جلد است
و در خطبه آن کتاب نوشته است که آن کتاب [illegible] از حفظ خویش نوشته است و در بغداد تالیف
آن [illegible] طلب کرده و می گفت سه چیز است از علوم حدیث که واجب است تقدیم اهتمام در
آنها یکی کتاب العلل است و نیکوتر کتابی که در آن وضع شده کتاب دارقطنی است و کتاب المؤتلف
والمختلف است و نیکوتر کتابی که در آن موضوع است کتاب امیر ابو نصر بن ماکولا است و کتاب وفیات
الشیوخ لکن در آن باب کتابی وضع نشده است و من اراده کردم که در این باب کتابی وضع نمایم پس
امیر ابو نصر بمن گفت که ترتیب آن کتاب [illegible] به حروف معجم [illegible] بر ترتیب
سنین نوشته بعد ابو بکر بن طرخان گفته است که جمع بین صحیحین [illegible] از این کار مشغول [illegible]
تا کار [illegible] و ابن طرخان مذکور گفته است که ابو عبدالله حمیدی مذکور این شعر [illegible] خود بر ما انشاد کرد

لقاء الناس لیس یفید شیئا — سوی الهذیان من قیل و قال
فاقلل من لقاء الناس الا — لاخذ العلم او اصلاح حال

و وفاتش

و در دمشق ابوبکر خطیب بغدادی [illegible] از وی روایت کرد و خطیب نیز از وی روایت داشته است
حمیدی قبل از سال چهار صد و [illegible] در شب سه شنبه هفدهم ماه ذی الحجه سال چهار صد و هشتاد و هشتم در بغداد
وفات کرد و سمعانی در کتاب الانساب در ترجمه میورقی گفته است حمیدی در ماه صفر المظفر در سال چهار صد و
نود و نهم در [illegible] حیات [illegible] گفته [illegible] این تاریخ [illegible] نیکو نه [illegible] مذکور گردید در مختصر [illegible] ابو الحسن علی بن اثیر جزری
در این [illegible] ذکر [illegible] بعضی [illegible] در چند نسخه کشف [illegible] بر این صورت [illegible] داشتم که
[illegible] غلط [illegible] نسخه اصل ابن سمعانی [illegible] مختصر از آن [illegible] آن نسخه
در این [illegible] از [illegible] تاریخ [illegible] آن کتاب بزرگ است
پس در کتاب الانساب سمعانی [illegible] حمیدی مذکور در شب سه شنبه هفدهم
ماه ذی الحجه [illegible] چهار صد و هشتاد و هشتم [illegible] در بغداد آن شب در مقبره باب ابرز [illegible]
قبر شیخ ابی اسحق شیرازی دفن کرده است و ابوبکر محمد بن احمد بن [illegible] شاشی فقیه در جامع قصر [illegible] نماز
گذاشته است پس از آن در ماه صفر سال چهار صد و نود و یکم به مقبره باب حرب نقل [illegible] و نزدیک
قبر بشر بن حارث معروف به حافی دفن کرده است و چنین در کتاب الانساب [illegible] بر این صورت [illegible]
[illegible] داشتم [illegible] این غلط از ابن الاثیر در کتاب المختصر [illegible] بواسطه آنکه آن نسخه [illegible] ابن اثیر
مختصر کرده [illegible] غلط بوده است و ابن اثیر [illegible] آن غلط [illegible] است و از موضع دیگر کشف آن
مطلب [illegible] است [illegible] بنظر [illegible] گفته است [illegible] عادت [illegible] در بعضی [illegible]
[illegible] کدام یکی از این دو است و حمیدی بضم حاء مهمله و فتح میم و سکون
یاء تحتانی و [illegible] از آن دال مهمله این نسبت [illegible] حمید مذکور است و بعضی از [illegible]
[illegible] است [illegible] و در بعضی تواریخ دیده ام این نسبت به حمید بن عبدالرحمن بن عوف است
و این صحیح نیست چه ابو عبدالله مذکور ازدی النسب است و عبدالرحمن قرشی زهری است و این
نسبت [illegible] جمع [illegible] بحاء حطی و کسر صاد مهمله و [illegible] از آن لام است و از این [illegible]
[illegible] ازدی [illegible] و میورقی بفتح میم و ضم یاء حطی و سکون واو و فتح راء مهمله و قاف و [illegible] از آن
[illegible] است و آن جزیره ایست در بحر غرب نزدیک [illegible] اندلس ترجمه [illegible]
نسخه های این کتاب نوشته [illegible] در ترجمه ابو محمد عبدالجبار بن حمدیس [illegible] ازدی [illegible]
بر میورقه [illegible] لکن [illegible] اشاره کرده است [illegible]
ابن حمدیس ازدی مذکور در میورقه وفات کرد و ترجمه از قول [illegible] به میورقه گفته است

۵۸۴
ابوعبدالله
محمد بن علی المازری
مع

محمد بن علی بن عمر بن محمد التمیمی المازری الفقیه المحدث کنیتش ابوعبدالله و یکی از ائمه محققان علمای است که
او در حفظ حدیث و کلام منتهی الیه بوده و صحیح مسلم را شرحی خوب و جید نموده و کتاب المعلم بفوائد کتاب مسلم
نامیده و قاضی عیاض کتاب الاکمال را بر این کتاب با اندراج تتمه از این شرح مذکور نوشته و آن کتاب تکمله این کتاب است
و هم او را در علم ادب کتب بسیار متعدد است و نیز او را کتاب ایضاح المحصول فی برهان الاصول است و او مردی
فاضل و دارای فنون علوم بود در ماه ربیع الاول سال پانصد و سی و ششم در گذشت و بعضی او را از مذکوره برآورد
و در آن وقت هشتاد و سه ساله بود و مازر آن ... منسوب است و از آنجا ... را
زاد و مذکور را از آن نسبت بسوی مازر است و آن شهری کوچک است در جزیره صقلیه والله تعالی اعلم

۵۸۵
ابوموسی
محمد بن ابی بکر
المدینی
سط

محمد بن ابی بکر عمر بن ابی عیسی احمد بن عمر بن محمد بن ابی عیسی الاصبهانی المدینی کنیتش ابوموسی و حافظ بوده
و در حفظ و معرفت مشهور روزگار خویش بود در حدیث و علوم آن تآلیف مفیده داشت و کتاب المغیث را
در تکمیله تصنیف کرده و آن کتابیست تکمله کتاب الغریبین هروی که نوشته و در آن ابتدا ... نموده و کتابی بس نافع است
و هم کتاب الزیادات را تصنیف کرده در جزو لطیف و آن کتاب ذیل کتاب الانساب استاد خود ابوالفضل
محمد بن طاهر مقدسی که نوشته بود ... با اجمال و قصور ... اشارت کرد و از اصفهان در طلب حدیث
کوچ کرد و دیگر باره بدانجا باز گشت و اقامت نمود و ولادتش در ماه ذی قعده الحرام سال پانصد و یکم
در شب چهارشنبه نهم جمادی الاولی سال پانصد و هشتاد و یکم وفات کرد و ولادت و وفاتش در اصفهان بود
و مدینی بفتح میم و کسر دال مهمله و سکون یاء ... و بعد از آن نون ... نسبت به چند مدینه است اول مدینه رسول الله
صلی الله علیه و آله دوم مرو سیم نیشابور چهارم اصفهان پنجم مدینه المبارک در قزوین ششم بخارا هفتم سمرقند
هشتم نسف و گفته شده نسبت بجز اینها ... مدینی است و گفته است بیشتر ... نسبت بمدینه اول
صلی الله علیه و آله ... مدنی میگویند و ترجمه که در ... کلمه مدینه بالف و لام ... است
و نسبت بمدینه پیغمبر صلی الله علیه و آله مدنی به تخفیف است و نسبت بمدینه منصور و اصفهان مدینی بر وزن
امیری است با اینکه اگر ... نسبت ... مدنی گویند ... آن را مدینی گویند و اصل ...
ایشان آنجا ... است مدینه بر وزن ... جمع آن مداین بر وزن مساجد
و مدن بر وزن کتب و مدن بضم اول ... مدینه ... است معروف
در مراصد الاطلاع گفته المدینه ... بر چند موضع علم است یکی مدینه اصفهان و معروف به جی ...
معروف به شهرستان در طرف ... در میان آن و شهر اصفهان امروز یهودیه است یک میل مسافت
شهر خراب گشته و جی بفتح جیم و تشدید یا محل شهر قدیم اصفهان است و اما منفردات ...

خراب

خراب و عجم آنرا شارستان میخوانند و محدثین مدینه اش میگویند و مدینه اصفهان را از پس آن یهودیه میخوانند
و در میان آن و جی دو میل مسافت است و یهودیه در دو موضع است یکی در اصفهان و دیگر محله ایست در
جرجان و دیگر مدینه بخارا است و منسوب بآن را مدینی گویند و دیگر مدینه جابره قصر جابر هم میگویند در میانه
ری و قزوین هم و دیگر مدینه السلام است و بغداد هم و دیگر مدینه سمرقند است و دیگر مدینه قبره است و دیگر
مدینه المبارک است در قزوین و مبارک ترکی بانی آن است و دیگر مدینه محمد بن القمر است از نواحی بحرین و دیگر مدینه
مرو و دیگر مدینه مصر موضعی است در مصر در سوق الجمل در جانب غربی جامع و دیگر مدینه موسی است در
قزوین و موسی الهادی در زمان پدرش مهدی ساخته و دیگر مدینه المجالس است در اندلس و دیگر مدینه نسف
و نسف ... در آخر ... شهری بزرگ و پر جمعیت و دارای مزارع و در میان سمرقند و جیحون است
و چهار دروازه داشته و نهری جاری در جنب ... از وسط آن ... و در بعضی سالها خشک میشود
و در جهت ... از چاه آب میدهند و دیگر مدینه نیشابور است چون ... مدینه مرو
و مدینه سمرقند علم نشده بلکه بواسطه غلبه علم شده است بواسطه تمیز ... معروف نیست و دیگر

۵۸۶
ابوالفضل
محمد بن طاهر معروف
بابن القیسرانی
ع

مدینه یثرب است که مدینه رسول صلی الله علیه و آله است. محمد بن طاهر بن علی بن احمد المقدسی الحافظ المعروف
بابن القیسرانی کنیتش ابوالفضل و یکی از مردانیست که در طلب علم و حدیث طی مراحل ... نموده
و در حجاز و شام و ثغور و جزیره و جبال و فارس و خوزستان و خراسان استماع نموده در همه جا
متوطن گردیده و در حفظ و معرفت بعلم حدیث در شمار مشاهیر است و در این باب مصنفات و مجموعات
داشته و بر غزارت علم و جودت معرفت او دلالت میکند و تصانیف کثیره داشته و از آنجمله اطراف
الکتب السته است و آن صحیح بخاری و مسلم و ابی داود و ترمذی و نسائی و ابن ماجه و اطراف الغرائب
تصنیف دار قطنی و کتاب الانساب است در جزء لطیف و این همان کتابیست که حافظ ابو
موسی اصفهانی چنانکه در قبل از این مذکور شد کتاب الزیادات را بر آن ذیل نوشته و نیز او را کتاب ...
و از نوشته جات و مسموعات او جمعی کثیر از حفاظ برنگاشته و از جمله ایشان ابوموسی مذکور بوده ولادت
او در ششم شوال سال چهار صد و چهل و هشت در بیت المقدس ... و آغاز سماع او در سال چهار صد و
شصت بوده و در سال چهار صد و شصت و هشتم داخل بغداد گشت پس از آن بسوی بیت المقدس مراجعت کرده
و از آنجا بسوی مکه احرام بست و ... از سفر حج باز گشت ... آنکه چندین حج ... بوده و روز
جمعه بیست و ششم ربیع الاول ... در سال پانصد و هفتم در بغداد بمرد و در مقبره عتیقه در طرف
غربی مدفون گشت و بعضی گفته اند وفات او در روز پنجشنبه بیستم ماه مذکور بوده و پسرش ابوزرعه طاهر بن

محمد بن طاهر در علو اسناد و کثرت سماع در شمار شیوخ است و در علم شرف بغایت لکن پدرش او را در زمان
کودکی و جوانی از جماعتی شنوانیده از جمله ابو محمد عبد الرحمن بن احمد الدونی و ابو القسم عبد الرحمن بن
عبد الله بن عبدان همدان و ابو عبد الله محمد بن عثمان الکاغذی و ابو الحسن مکی بن منصور السلار بن صرو او را در بغداد
آورده در آنجا از ابو القاسم علی بن احمد بن بیان و جز او شنید و بعد از وفات پدرش در همدان سکنی جست
و چنان بود که برای اقامت حج به بغداد قدوم نمود و در آنجا از اکثر سماعات خویش حدیث ترک کرد و ابو المظفر
یحیی بن هبیره وزیر و جز او از وی سماع داشتند و ولادت او در سال پانصد و [illegible] و دیگر وفات او در ماه
ربیع الآخر سال پانصد و شصت و ششم در همدان بود و قیسرانی بفتح قاف و سکون یای تحتانی و در میانه یای حطی و بعد از یی
را و مهمله مفتوحه و بعد از الف نون منسوب است بسوی قیسریه و آن [illegible] است در شام در ساحل بحر
و اینها اکنون در دست فرنگ است مصنف یکی را از آن پس آنرا [illegible] ملک الظاهر رکن الدین بیبرس
صالحی در شهور سنه شصد و [illegible] از دست آنها قلع و خراب کرد و اکنون خراب است
مترجم گوید در بعض نسخ این کتاب [illegible] ملک الظاهر [illegible] رقم [illegible]
قیساریه بفتح [illegible] و سکون یا [illegible] بعد از الف را و یا [illegible] شده است بر ساحل دریای شام و در [illegible]
فلسطین محسوب است [illegible] و طبریه [illegible] است و قیساریه [illegible] بزرگ و عظیم است در بلاد روم
و اینها [illegible] ملوک بنی سلجوق بوده است و در تقویم [illegible] قیساریه به تخفیف [illegible] در فلسطین و [illegible]
در روم [illegible] و قیصریه به حذف الف ذکر کرده است شاید در قلم کاتب تحریف شده باشد و الله اعلم و [illegible]
[illegible] و فتح [illegible] قلعه است [illegible] قبور جمع [illegible] است و [illegible]
[illegible] مملکت است چنانکه از پیش در ترجمه ابو [illegible] الرشید احمد مذکور شد و جبال جمع جبل [illegible]
اعلم است برای [illegible] امروز در عراق عجم معروف است ما بین اصفهان تا زنجان و قزوین و همدان
و دینور و قرمیسین در وی ما بین آنها از [illegible] بزرگ [illegible] در تاریخ [illegible] ابو الفضل محمد بن
طاهر منسوب به قیساریه است و از این جا معلوم است که قیسریه به حذف الف تحریف کاتب است چه [illegible]
روایات [illegible] از [illegible] نوشته است که حافظ [illegible] محمد بن ابو الفضل گفته است که
٥٨٧ [illegible] محمد بن طاهر [illegible] از هر کسی [illegible] حفظ است [illegible] از محمد بن طاهر شنیدیم [illegible] صحیح بخاری
و مسلم و سنن ابی داود و ابن ماجه [illegible] نوشتم و العلم عند الله تعالی محمد بن یحیی بن منده العبدی
کنیتش ابو عبد الله و حافظ [illegible] تاریخ اصفهان [illegible] از حفاظ ثقه و [illegible] است
و [illegible] خانواده بزرگ [illegible] است [illegible] سعید [illegible]

ابو عبد الله محمد بن منده الحافظ
عا

[illegible] در حافظ ابی عبد الله مذکوره [illegible] دختر محمد است از [illegible] است [illegible] ابو عبد الله
منسوب با خالوان خویش و این [illegible] حافظ ابو موسی اصفهانی در کتاب زیادات الانساب [illegible]
پیش مذکور گشت بیان کرده است و در آنجا نسب او مرفوع است و [illegible] بواسطه طول آن از ترجمه [illegible]
تا [illegible] و هم [illegible] او را حافظ [illegible] در کتاب [illegible] یاد کرده است لکن بر رفع نسب [illegible] و حافظ ابو عبد الله
٥٨٨ مذکور در سال [illegible] وفات کرد و منده بفتح میم و دال مهمله و در میانه نون ساکنه و در آخرها [illegible]
[illegible] و این [illegible] فرزند زاده [illegible] یحیی بن عبد الوهاب [illegible] محمد بن یوسف بن مطر بن
صالح بن بشر الفربری کنیتش ابو عبد الله و راوی صحیح بخاری است از وی [illegible] راه [illegible]
و آن کتاب [illegible] از وی استماع نموده [illegible] در سال [illegible] و دیگر [illegible] در [illegible] شوال المکرم سال [illegible]
[illegible] و نسبتش بسوی فربر بفتح فا و را مهمله و سکون با و [illegible] و در آخر را [illegible] است و آن اسم
شهری است در طرف جیحون [illegible] و این ابو عبد الله و [illegible] است [illegible] صحیح را [illegible]
[illegible] مترجم گوید [illegible] نوشته است [illegible] ابو عبد الله مذکور [illegible] صاحب بخاری [illegible] نوشته است فربر
اول [illegible] اول [illegible] ما بین جیحون و [illegible] آن و جیحون [illegible]
و معروف [illegible] طاهر [illegible] است و در [illegible] فربر [illegible] است [illegible] و الله اعلم بالصواب
٥٨٩ محمد بن الفضل بن احمد بن محمد بن احمد بن ابی العباس الصاعدی الفراوی النیشابوری کنیتش ابو عبد الله
لقبش کمال الدین و مردی فقیه و محدث بود و در مجلس امام الحرمین ابی المعالی جوینی فقیه شافعی صاحب
کتاب نهایة المطلب آمد و شد داشت و تعلیق اصول از وی نمود و در میان جماعت صوفیه [illegible]
و کبر [illegible] و [illegible] و مناظرت و موعظت او در [illegible] گذشت و در [illegible] و آنگاه [illegible]
[illegible] طعام [illegible] در کبر [illegible] بود [illegible] است [illegible] و در آن [illegible]
حج [illegible] و بسوی [illegible] راه [illegible] و در بغداد و دیگر [illegible] داشت [illegible] و عظ [illegible]
[illegible] در حرمین [illegible] علم نمود و به نیشابور [illegible] در [illegible] تدریس [illegible]
[illegible] اقامت نمود و از عبد الغافر فارسی مذکور گشت صحیح مسلم را شنید و از سعید بن ابی سعید
صحیح بخاری را استماع نمود و از شیخ ابو اسحق شیرازی و حافظ ابو بکر احمد بن حسین بیهقی و ابو القاسم
عبد الکریم بن هوازن قشیری و امام الحرمین سماع داشت و روایت چند کتاب از حافظ بیهقی مثل
دلایل النبوة و الاسماء و الصفات و البعث و النشور و الدعوات الکبیرة و الصغیرة [illegible]
و در حق او گفته اند الفراوی الف راوی و این [illegible] لفظ است [illegible] فراوی [illegible]

ابو عبد الله محمد بن یوسف الفربری
عب

ابو عبد الله محمد بن الفضل الفراوی ملقب بکمال الدین
مج

ولادت وی در سال چهارصد و چهل و یکم و مرد وی حلب و دوم در ثنا بود و در سال چهارصد و هشتم استماع حدیث نمود و در
خانقاه روز پنجشنبه بیست و یکم و در وی بیست و دوم ماه شوال سال پانصد و سی ام وفات کرد و فراوه بفتح
فاء و فتح را و جیم از آن الف پس از آن واو و این نسبت بسوی فراوه است و آن شهری کوچک است در پهلوی
خوارزم که آن را رباط فراوه میگویند و عبدالله بن طاهر در خلافت مأمون بنا نهاده است و عبدالله در آن
٥٩٠ ابوبکر محمد بن الحسین الاجری عن هنگام امیر خراسان بود چنانکه از این پیش مذکور گشت مترجم کتاب حموی نوشته است فراوه بفتح راء ذکر
شهری است از اعمال دهستان و خوارزم و عالم اجل محمد بن الحسین بن عبد الله الاجری الفقیه الشافعی
کنیتش ابوبکر و مردی محدث و صاحب کتاب الاربعین است و در علم حدیث ذکر کرده است و آن کتابی مشهور است
در مردی صالح و عابد بود و از ابو مسلم کجی و ابو شعیب حرانی و احمد بن یحیی حلوانی و مفضل بن محمد جندی و جمعی
کثیر از امثال ایشان از این طبقه روایت داشت محمد بن اسحق ندیم در کتاب خود الفهرست نام وی
او را یاد کرده است و او را در فقه و حدیث مصنفات کثیره است و حافظ ابوبکر خطیب بغداد در تاریخ
خود مذکور داشته و گفته است مردی دارای ثقه و روایت بخش و با دین و با تصانیف کثیره است و قبل از سال
سیصد و سی ام در بغداد طلب حدیث باز گفت پس از آن بسوی مکه معظمه شرفها الله تعالی انتقال نمود و در آنجا مجاور
تا بمرد و جماعتی از حفاظ از وی روایت میکنند از جمله ایشان ابو نعیم اصفهانی صاحب کتاب حلیة الاولیاء
و غیر او از وی بود و بعضی از علماء ابوبکر ... در مکه حرسها الله تعالی در آنجا تشریف او بود
در عجب ... و بعضی ... این ... مقدس را ... مرزوق ... بسی
شنیده گفت ... سال ... از آن پس ... در ماه محرم الحرام سال
سیصد و شصتم وفات کرد خطیب گفته است که قرائت کردم این قصیده را از ... بغداد ... است
... بضم همزه و ... و ضم جیم و تشدید یا ... این نسبت بسوی آجر است ... که نسبت ...
و حاشیه بر کتاب الصفة ... اما ابوبکر آجری ... نسبت بسوی قریه ایست از قریه های بغداد
... آجر نام است و در مکه حرسها الله تعالی توطن جست و در آنجا در روز اول محرم سال سیصد و شصتم بمرد و فات
کرد مترجم کتاب حموی نوشته است آجر ... آب ... آجر است و درب الآجر
٥٩١ ابو الفضل محمد بن ناصر الحافظ السلامی عه محله ایست از محلات غربی ... بغداد واقع است و ابوبکر آجری ... منسوب است و خراب گردیده است و از اعلام
محمد بن ناصر بن محمد بن علی بن عمر البغدادی کنیتش ابو الفضل و مردی حافظ و ادیب و معروف بسلامی است و از
... حفاظ بغداد بود و او را در علم ادب ... و ادب ... از خطیب ابوزکریا
تبریزی فرا گرفت و ... ثقه ... و ... آن کثیر العجب بود ...

علا ازوی

علاء از وی ... روایت میکنند و علماء بغداد از وی حدیث نقل مینمودند از جمله ایشان حافظ ابو الفرج بن الجوزی بود
و بیشتر روایت ابو الفرج از اوست و او را حافظ ابو سعید بن السمعانی در کتاب خود یاد کرده است و ولادتش
در شب شنبه پانزدهم ماه شعبان سال چهارصد و شصت و هفتم هجری و وفاتش شب سه شنبه هیجدهم ماه شعبان المعظم
سال پانصد و پنجاهم در بغداد بود و در بامداد آن شب نعش او را بسوی جامع آوردند و در جامع سلطان سه مرتبه بر او
نماز گذاشتند آنگاه بسوی جامع منصور حمل کردند و در آنجا نیز نماز گذاشتند آنگاه بسوی حربیه بردند و بر وی نماز گذاردند
و در باب حرب نزد ... ابو منصور بن الانباری ... مدفون شد ... سلامی ... بتشدید لام الف
مخففه و بعد از آن میم این نسبت بسوی مدینة السلام است که بغداد باشد ابن سمعانی گفته است و حافظ مذکور خود
سلامی مینوشت مترجم کتاب حموی نوشته است که ابو الفضل مذکور بعد از آنکه در فن لغت ماهر گشت محدث گردید
٥٩٢ ابوبکر محمد بن ابی عثمان الحازمی زین الدین الحازمی عو و مردی نیکو طریقت و متدین و فقیر و خفیف و متعفف بود و کتابها وقف کرد و چیزی برد ... از که دینار
دینار از وی بماند بود و بعد عقب ماند محمد بن ابی عثمان موسی بن عثمان بن موسی بن عثمان بن حازم الحازمی الهمدانی
کنیتش ابوبکر و ملقب به زین الدین یکی از حفاظ فنون حدیث و عباد و صالحان است قرآن کریم را محفوظ داشت و در بلد
همدان از ابی الوقت عبد الاول بن عیسی سجزی بود و ... و در آنجا از ابو منصور شهردار بن شیرویه دیلمی و ابو زرعه
طاهر بن محمد مقدسی و ابو العلاء حسن بن احمد حافظ و جماعتی کثیر استماع نمود و در بغداد تفقه کرد جمال الدین ابو ...
فضلان ... و حزم او تفقه جست و در بغداد از ابو محمد عبد الحق و ابو نصر عبد الرحیم پسران عبد الخالق بن احمد بن
یوسف و ابو الفتح عبید الله بن عبد الله شاتیل و غیر ایشان استماع حدیث کرد پس با جمعی خویشتن برای
در طلب حدیث بجهت ... از عراق کوچ کرد آنگاه بسوی شام و موصل و بلد دیار بکر و اصفهان
و همدان و ... از ... شهرهای آذربایجان سفر کرد و از بسیاری از شیوخ آن بلاد مکتوب کرد و حدیث برای
طالبان ... و در آن علم ماهر گشت و در آن شهرت یافت و در حدیث و علوم دیگر کتابهای مفیده نوشت
از آن جمله کتاب الناسخ والمنسوخ در حدیث و کتاب الفیصل در مشتبه النسبة و کتاب العجالة در نسبت
و کتاب ما اتفق لفظه وافترق معناه در اماکن و بلدان مشتبهه در خط و کتاب سلسلة الذهب و جزءی که
در امام احمد بن حنبل از امام شافعی روایت کرده است و کتاب شروط الائمه و غیر ذلک از کتب نفیسه است
و در بغداد سکنی نمود و در جانب شرقی منزل داشت و هم چنین مواظب اشتغال و ملازم خیرات و برکات
بود تا آنکه حوادث بر ایشان ... و از یکی مستغرق ... بود ... فقه و حدیث ... و ...
او از صد و ... ساله وفات کرد و این واقعه در شب دوشنبه بیست و هشتم ماه جمادی الاولی سال پانصد و
هشتاد و چهارم در بغداد بود و در مقبره شونیزیه در طرف قبر ممشاد بن حمزه مقابل قبر جنید مدفون گردید

و این جماز آن بوده چون کثیر در میان دیگاه جامع قصر بردن بنا زکه اهند و آنگاه با نب غرب جمن که بگیرانه
بردن غاز کنند و کتاب الصغیر او بر اصحاب حدیث تفرق نمود ولادت کنی در سال پانصد و [illegible] در طریق
مهران رفر حال و او را مهران بغداد و در آنجا جالیه و حازمی بفتح حا و حل و بعد از الف زا تا نیم تکموره و

۵۹۳ ابوبکر محمد بن عبدالله العربی عن

بعد از آن یم این نسبت بسوی جدش حازم مذکور است و الامام محمد بن عبدالله بن محمد بن عبدالله بن احمد المعروف
بابن العربی المعافری الاندلسی الاشبیلی کنیتش ابوبکر و حافظ مشهور است ابن بشکوال او را در کتاب
الصلة یاد کرده است و گفته است او است حافظ متبحر و خاتم علماء اندلس و آخر ائمه و حفاظ اندلس و مولد
او در شهر اشبیلیه در چاشتگاه روز دوشنبه دو شب از جمادی الآخره گذشته در سال چهارصد و شصت تا قدوم
ملاقات کردیم و او مرو خبر گفته بود پدرش در روز یکشنبه غره ربیع الاول سال چهارصد و هشتاد و پنج
بسوی مشرق کوچید و در شام درآمد و در آنجا ابوبکر محمد بن الولید الطرطوشی را ملاقات نمود و نزد او
در فقه حجت و در بغداد درآمد و در آنجا از جماعتی از اعیان مشایخ و ائمه آنجا شنید و استماع نمود پس
از آن در حجاز رفت و در موسم سال پانصد و نهم حج بگزاشت دیگر باره بسوی بغداد بازگشت و با ابوبکر شاشی
و ابو حامد غزالی و جز ایشان از علماء و ادبا مصاحبت کرد و از ایشان ادبا در کوچه ضبط علم نمود و در
مصر و اسکندریه جماعتی از محدثین را دریافت و از ایشان برکات گرفت و استفاده کرد آنگاه در [illegible] بسوی
اندلس معاودت نمود و با فنون علم و ادب در اشبیلیه درآمد و تا آن هنگام از آنجا که از آنجا بسوی مشرق
سفر کرده بود بمثل او عالم و دانا باز نگشته بود و او در علوم متفنن و متبحر و جامع بود در آن
معارف و انواع آن متقدم و متکلم و مرجع آن نافذ و در اداء و نشر آن حریص و مایل و در تمیز صواب
و صحیح آن ثاقب الذهن بود و با جمله این فضایل اخلاق و معاشرت نیک و نرم گفتار و کواره با حلم و
احتمال و کریم النفس و در دولت پیمان و ثابت الوداد بود و در بلد خویش او را قضاوت خواندند و فرمانش
لیکن با آن از صرامت و شدت و نفوذ احکام او شغب کونه و ستمکاران را از سطوت و هیبت او
ترس و بیم بودی پس از آن از قضاوت منصرف گردید و به نشر و بث علم روی آورد و از تاریخ ولادتش
رازی پرسیدن کردم گفت تولد من در شب پنجشنبه بیست شب از شعبان سال چهار صد و شصت و هشتم بگذشته
بود و در عدوه وفات کرد و در مدینه فاس در ماه ربیع الآخر سال پانصد و چهل و سیم دفن گردید و کلام ابن
بشکوال در اینجا ختم یافت و غیر او گویند که وی حافظی پر مصنفات است از آن جمله کتاب عارضة الاحوذی
در شرح ترمذی و غیر آن از کتب است و ولادت او در اشبیلیه بود و بعضی گفته اند ولادت او در سال چهارصد و
شصت و نهم بود و بعضی وفات او در ماه جمادی الاولی در [illegible] فاس کاهیر و از [illegible]

و او را به فاس نقل کرده و در مقبره باب الجیسة دفن نمودند و [illegible] در معروف است که کاهیرو از طرف مشرق در آن
ثغره پسرش ابوبکر با وی بود معروف گردید و این واقعه در ماه محرم سال چهار صد و نود و سیم اتفاق افتاده و تولد او در
سال چهار صد و سی و پنج بوده و او بزرگ و با آداب و برعت و کتابت بود و از پس پدر معاشرت [illegible] اشبیلیه [illegible]
و اما تفسیر عارضة الاحوذی فی شرح الترمذی این است که عارضه قدرت بر کلام است گفته میشود فلان شدید
العارضه گاهی که بر سخن صاحب قدرت باشد و احوذی آن کسی است که بواسطه مهارت و حذاقت در کارها سبک
باشد و جوهری گفته است که احوذی آن کسی است که امور را بر دست گیرد و جز آن بر هیچ کاری بر دیگران [illegible]
تفسیر آن بفتح همزه و سکون حاء مهمله و فتح واو و کسر ذال معجمه و در آخر یاء مشدده است والله اعلم بالصواب

۵۹۴ ابوبکر محمد بن الحسن النقاش عج

محمد بن الحسن بن محمد بن زیاد بن هارون بن جعفر بن سند المقری کنیتش ابوبکر و معروف به نقاش و
اصلش از موصل و مولد و منشاء او بغداد و بقرآن و تفسیر دانا بود و در تفسیر کتابی تصنیف کرده و آنرا شفاء الصدور
نام داشت و غیر از آن نیز تصنیف نموده از آن جمله کتاب الاشاره فی غریب القرآن و الموضح فی القرآن
و معانیه و کتاب ذم العقول و المناسک و فهم المناسک و اخبار القصاص و ذم الحسد و دلایل النبوة
والابواب فی القرآن و ارم ذات العماد و المعجم الاوسط و المعجم الاصغر و المعجم الکبیر فی اسماء القراء
و قرائاتهم و کتاب السبعة بعللها الکبیر و کتاب السبعة الاوسط و کتاب السبعة الاصغر و در شرق و غرب
عالم سفر کرد و در کوفه و بصره و مکه و مصر و شام و جزیره و موصل و جبال و خراسان و ما وراء النهر
استماع نمود و در احادیث او با اسانید مشهوره منکرات بود چنانکه وقتی نقاش را ابوالقاسم طلحه بن محمد بن
جعفر یاد کرده گفت در احادیث مکذب سخن میراند و قصص و حکایات بر وی غالب بود و از جماعتی از
بزرگان علماء روایت داشت و علماء از وی روایت میکردند و برقانی گفته است در تفسیر احادیث
نقاش معروف نیست و در تفسیر او حدیث صحیح مذکور نباشد و ولادت او در سال دویست و شصت و
ششم و بروایتی شصت و پنجم اتفاق افتاد و در روز سه شنبه وفات کرد و در روز چهارشنبه سه روز از
شوال گذشته بسال سیصد و پنجاه و یکم دفن کردید و بروایتی سیصد و پنجاهم و بقولی سیصد و پنجاه و دو
وفات نمود نقاش بفتح نون و قاف مشدده و بعد از الف شین معجمه این نسبت بسوی
آنکس است که سقفها و دیوارها را رنگ و نقش کند و ابوبکر مذکور در آغاز کار بهمین صنعت

۵۹۵ ابوالحسن محمد بن شنبوذ المقری عط

روزی میکرد است از این رو به نقاش معروف گردید محمد بن احمد بن ایوب بن الصلت بن شنبوذ
المقری البغدادی کنیتش ابوالحسن و از مشهورین حفاظ قراء و با دین و سلامت صدر و
علامت حماقت بود و بعضی گفته اند در او بسیار غلط و لحن واقع و علمش اندک بود و در قرائات از شواذ

منفرد بود و در محراب بقراءت می کوشید و در اثنا مردم انکار کردند و این خبر با ابو علی محمد بن
مقلة وزیر کاتب مشهور بغداد رسید او گفته اند او بعضی حروف قرآن را تغییر میدهد و بخلاف آنچه نازل
شده است قراءت میکند پس وزیر او را در اول ربیع الآخر سال سیصد و بیست و سیم احضار کرد و در
خانه خود روزی چند او را در بند کرد و در روز یکشنبه هفتم ربیع مذکور وزیر مذکور در طلب احضار
قاضی ابو الحسین عمر بن محمد و ابوبکر احمد بن موسی بن العباس بن المجاهد مقری و جماعتی از اهل قرآن فرستاد
و ابن شنبوذ مذکور را حاضر ساخت و در حضور وزیر بمناظرت پرداختند و ابن شنبوذ در خطاب با وزیر
و قاضی و ابوبکر بن مجاهد بخشونت و غلظت سخن کرد و ایشان را بقلت معرفت نسبت داد و در علم
مسافرت در طلب علم چنانکه خود کرده بود نکوهش نمود و قاضی ابو الحسین مذکور او را در انکار کودکان
خواند پس وزیر بضرب او حکم راند پس او را برهنه کردند و هفت تازیانه او را بزدند و او در حالت ضرب
وزیر را نفرین کرد و دعا کرد که دست او را قطع کند و جمعیت او را پراکنده کند و بهمین طور که نفرین کرد
چنانکه انشاء الله تعالی در ترجمه ابن مقلة مذکور گفته خواهد شد از پس ضرب او را برجوع از قراءت هایی که تفرد ورزیده و آنچه
شنیع بود انکار کنند و بآنکه نظر ایشان سزاوار بود و قوم بدان طریق قراءت میکرد راه رجوع داد و او را به توبه اشارت
کردند و توبه کرد و گفت از آن طریق در قراءت میکرد بازگشت و جز مصحف عثمان رضی الله عنه و قراءت متداوله
بین الناس قراءت نکند پس وزیر بر اقرار او محضری نوشت و او را فرمود تا در پایان آن محضر بخط خود
بنوشت و توبت خویش اشارت کرد و نسخه محضر بدینگونه بود محمد بن احمد معروف بابن شنبوذ بود در مقام سوال
و جواب حاضر گفت و از وی پرسیده شد از آنچه از وی شنیده بودند و این آیات مبارکات را بر خلاف آنچه
نازل شده است قراءت میکرده است و آن آیات اینست و او بدینگونه قراءت میکرده است اذا نودی
للصلوة من یوم الجمعة فامضوا الی ذکر الله پس اعتراف کرد بر خطای خود و آیه مبارکه و تجعلون شکرکم
انکم تکذبون بخطای خویش اقرار نمود و از آیه مبارکه و کان امامهم ملک یاخذ کل سفینة صالحة
غصبا بخطای خود تصدیق نمود و از کالصوف المنفوش بخطای خود اعتراف آورد و از فالیوم ننجیک
ببدنک بر خطای خود اقرار نمود و از فلما خر تبینت الانس ان الجن لو کانوا یعلمون الغیب ما لبثوا
حولا فی العذاب المهین بخطای خویش اقرار کرد و از واللیل اذا یغشی والنهار اذا تجلی والذکر و
الانثی بخطای خود اعتراف نمود و از فقد کذب الکافرون فسوف یکون لزاما بخطای خود مقر
گردید و از ولتکن منکم فئة یدعون الی الخیر ویامرون بالمعروف وینهون عن المنکر ویستعینون
الله علی ما اصابهم اولئک هم المفلحون بخطای خویش اعتراف کرد و از الا تفعلوه تکن فتنة فی الارض

و فساد عریض بخطای خویش اعتراف نمود و در این آیات مبارکات بر خلاف آنچه نازل است قراءت کرده است
و دیگر گون خوانده است و از این کار شنیع توبت کرده است و آنانکه در این مجلس حاضر بودند شهادت خود را
بدینگونه که از سخن او شنیده بودند در آن محضر نوشتند و ابن شنبوذ بخط خود این عبارت را نوشت محمد بن احمد بن
ایوب معروف بابن شنبوذ میگوید آنچه در این محضر رقم شده صواب و صحیح است و قول و اعتقاد من است و من
خدای عزوجل و این جماعت را که حاضرند بر خویشتن گواه می گیرم و بخط خویش نوشتم هر گاه از این طریقت
تجاوز کنم یا از این که اقرار کردم و قرار دادم بگردم خون من هدر باشد پس امیر المؤمنین در کتیبی
من کار است و خون من بر او حلال است و ابن شنبوذ در روز یکشنبه ششم ربیع الاول سال سیصد و بیست و سیم
در مجلس وزیر ابو علی محمد بن علی بن مقلة ادام الله توفیقه و توقیع نوشت آنگاه ابو ایوب سمری در حضرت
وزیر ابو علی در امر ابن شنبوذ سخن کرد و بنفع حسن شفاعت کرد و خواهش ترخیص او نمود با آنکه او را نیز آزاد
باز نمود که اگر ابن شنبوذ در روشنائی روز بمنزل خویش راه گیرد مردمان عامه او را خواهند کشت و لازم
شمرد که او را پوشیده در شب سوی مداین روان دارند و روزی چند در آنجا اقامت جوید و آنگاه پوشیده
بمنزل خویش در بغداد باز آید و مدتی در آنجا پنهان باشد و وزیر از ابو ایوب بپذیرفت و او را بمداین روان
داشت و او در روز دوشنبه سیم صفر المظفر سال سیصد و بیست و هشتم در بغداد وفات کرد و بعضی گفته اند
او در همان زندان که بدان اندر بود در خانه سلطان در گذشت و قاضی ابوبکر بن مجاهد مذکور در روز چهار
شنبه یازده شب از شعبان گذشته در سال سیصد و بیست و چهارم بمرد و در تربت خود در سوق
العطش مدفون گردید و ولادتش در سال دویست و چهل و پنجم بود و شنبوذ بفتح شین معجمه و نون و ضم باء
موحده و سکون واو و در آخر آن ذال معجمه است مترجم گوید الحاصل این آیات بهرات مبارکات که بقول
الخانی از اسلوب و مقام خویش برانده و کلام بشر را بکلام خالق اشیا رواضحا دانسته این آیات چنانکه
در قرآن مجید است مذکور می شود با لوح سته کان یعنی بنده است اول آیه سوره مبارکه جمعه است اذا نودی
للصلوة من یوم الجمعة فاسعوا الی ذکر الله و ابن شنبوذ فامضوا قراءت کرده بود و دیگر آیه مبارکه سوره واقعه
و تجعلون رزقکم انکم تکذبون است که ابن شنبوذ شکرکم قراءت نموده و دیگر آیه مبارکه سوره
تبت است تبت یدا ابی لهب و تب که ابن شنبوذ و قد تب بخواند و دیگر آیه مبارکه سوره کهف
و کان وراءهم ملک یاخذ کل سفینة غصبا که ابن شنبوذ امامهم و کل سفینة صالحة نوشته
و دیگر آیه سوره مبارکه قارعه کالعهن المنفوش است که ابن شنبوذ کالصوف المنفوش قراءت
نموده بود و دیگر آیه مبارکه سوره یونس علی نبینا و آله و علیه السلام فالیوم ننجیک ببدنک است که ابن شنبوذ

سبوا انک بخواند و دیگر آیه سورهٔ مبارکه سبا است فلما خر تبینت الجن ان لو کانوا یعلمون الغیب ما لبثوا فی
العذاب المهین که ابن شنبوذ تبینت الانس و ما لبثوا حولا فی العذاب المهین بخواند و دیگر آیه سورهٔ مبارکه
لیل است واللیل اذا یغشی والنهار اذا تجلی وما خلق الذکر والانثی که ابن شنبوذ والذکر والانثی
قرائت کرده بود و دیگر آیه مبارکه سورهٔ فرقان است فقد کذبتم فسوف یکون لزاما که ابن شنبوذ
فقد کذب الکافرون بخواند و دیگر آیه سورهٔ مبارکه آل عمران است وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ
وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ که ابن شنبوذ با آن تغییرات مذکوره
قرائت کرده و دیگر آیه مبارکه سورهٔ انفال الا تفعلوه تکن فتنة فی الارض وفساد کبیر که ابن شنبوذ
وفساد عریض خوانده بود مترجم گوید در اول ترجمه مذکور گردیده که وفات ابن شنبوذ در اول ربیع الآخر و هنگام
او بزندان و حضور او در مجلس وزیر در ششم [illegible] بود و این که نوشته شد از مهودت خطا ابن شنبوذ که این
واقعه در ششم ربیع الاول روز یکشنبه روی داده و آن روز یکشنبه ششم ربیع الآخر ماه وفات او تواند بود
و در رقم کاتب تصحیف شده یعنی چنانکه هم اکنون در کتاب دیگر رجوع نموده تا ربیع الآخر نوشته لذا
صاحب [illegible] مولی نوشته است شنبوذ بفتح شین [illegible] دو نون مردیست صاحب الذهوة و ابن شنبوذ هر دو قاری
هستند و احمد بن محمد بن شنبه بودن جعفر قاضی دینور [illegible] است وسوق العطش از بازارکتر [illegible] بغداد
جانب شرقی است ما بین رصافه و [illegible] و بر در بین رصافه و باب الشماسیه است وسوق العطش نیز
در مصر واقع است والراجع محمد بن صبیح مولی بنی عجل المعروف بابن السماک القاضی الکوفی الزاهد
المشهور کنیتش ابو العباس و مردی زاهد و عابد و نیکو سخن و خوش موعظه بود و کلام خود را گواه نمود و حفظ نمود
و جمعی را از صدر اول ملاقات کرده و از ایشان کسب علم و اخذ فنون نمود مثل هشام بن عروه و اعمش
و غیر ایشان و روایت کرده است از او احمد بن حنبل و جماعة امثال ایشان و ابو العباس کوفی بود در
زمان هارون الرشید در بغداد آمده و در آن جا مدتی درنگ کرده پس از آن بکوفه مراجعت نمود و در آنجا
و از کلمات اوست خف الله کانک لم تطعه وارج الله کانک لم تعصه یعنی از خدای چنان بترس که
باشی که گویا هرگز او را طاعتش نکرده و نیز برحمت خدای چنان امیدوار باش که گویا هرگز معصیت او
گام نسپرده و هارون الرشید سوگند یاد کرده بود که از مردم بهشت است و از علما در این باب
استفتا نمود هیچکس فتوی نداده که او از اهل بهشت نیست هارون گفته از ابن سماک پرسش کنید پس او را
احضار کرده و در این باب پرسش کرده آیا از اهل بهشت است یا نیست ابن سماک گفت یا امیر المؤمنین
را اتفاق افتاده است که بر معصیت قدرت داشته باشی و بواسطه بیم خدا ترک کرده باشی هارون گفت آری وقتی

یکی از

٥٩٦ ابو العباس محمد بن صبیح معروف بابن السماک ف

یکی از ندیمان مرا جاریه بود که فریفته او دل بسته بودم و این نکاح نیست چون او در نزد کام راندم هوم و چون خواستم
بروی دست یابم وخواستم با وی در آمیزم هم در این هنگام ببالا آمده تنبیه و بیم آن و اندیشه از آتش عرض
کرده است در افتاده بودم و بجا نیاوردم و از جاریه چشم پوشیدم و از بیم خدا کنار کشیدم پس ابن سماک بوی گفت
بشارت باد ترا یا امیر المؤمنین که تو از اهل بهشت هستی هارون گفت این عقیدت از کجا ترا افتاد
گفت از قول خدای تعالی بیرون آیه وَأَمَّا مَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ وَنَهَى النَّفْسَ عَنِ الْهَوَى فَإِنَّ الْجَنَّةَ
هِيَ الْمَأْوَى که از این آیه مبارکه معلوم است که مستفاد میشود هرکس بواسطه عظمت خدا ترک امر فرمان نفس نمود و از
هوا و هوس باز ماند و از اهل بهشت است او را وعده فرموده است هارون از این تقریر بسیار مسرور گشت و هم وقتی
ابو العباس مذکور در حضرت یکی از ارکان دولت برای شفاعت مردی رفته بود و با او گفت انی اتیتک فی
حاجة وان الطالب والمطلوب منه عزیزان ان قضیت الحاجة ذلیلان ان لم تقضها
فاختر لنفسک عز البذل علی ذل المنع واختر لی عز النجح علی ذل الرد یعنی برای بر آوردن حاجتی
بحضرت تو آمده ام پس طالب آن کس که از وی طلب کرده میشود هر دو عزیز و گرامی هستند و اگر آن حاجت برآورده
شد یعنی هر دو ذلیل هستند اگر حاجت کار بر آورده نشود پس تو برگزین برای نفس خود عزت و خلعت
بذل و بخشش را بر ذلت منع لکن و برای من ذلت رد و اگر حاجت برآورده نبود اختیار کن برای من که پس تو
عزیز گردانی بر آوردن حاجت بیرون شدن من چنانکه مرا ذلیل سازی بر دکردن حاجت ... علی [illegible]
خجل ایشان گفت آن رئیس حاجت او را بر آورد و از کلمات ابو العباس است من جرعته
الدنیا حلاوتها بمیلها الیها جرعته الآخرة مرارتها لتجافیه عنها یعنی هرکس بوده و دنیا
حلاوت و شیرینی خود را بواسطه میلش بدنیا و آخرت تلخی و مرارت خود را بواسطه دوری و خواهش دنیا
بواسطه دوری و عدم رغبتش بود و روزی ابو العباس مشغول تکلم بود و جاریه اش تکلم او را
میشنید ابو العباس با جاریه گفت چه گونه دیدی کلام مرا جاریه گفت کلامت نیکوست اما
بدان شرط که باز بگوئی و تکرار نکنی ابو العباس گفت برای آن تکرارش کنم تا مردمان بفهمند فقالت الی
ان یفهمه من لم یفهمه یمله من فهمه گفت تا هر نفهمد آن کس که در فهم کلمات و درک مطالب
و بیانات قاصر است خسته و ملول میشود آنکس که زود فهمیده در ... حقیقت [illegible] جمله خبر و موعظه
ابو العباس بسیار است وفاتش در سال یکصد و هشتاد و سیم در کوفه روی داده و ... که بفتح سین مهمله
و میم مشدده و بعد از الف کاف این نسبت بسوی فروش و دکان رکوه ماهی است والعلم عند الله
مترجم گوید باید در تاریخ خود یکیه ابن سید الی ابو العباس با آیه مبارکه مذکوره برای یار هارون الرشید در

آنکه او از اهل بهشت است بدلیل خوف از رفتار و اجتناب از متابعت نفس مصداق قسم دوم است نیست
چه ظاهر آیه شریفه این است مراد استمرار خوف از رفتار و نهی کردن نفس از هوا است از ارتکاب
کبایر و معاصی و اگر این حالت باستمرار نباشد و یکمرتبه معصیت بزرگی از او سر زند و آنگاه بحالت صلاح درآید
ملاقات کند بنجات درکات سوء عاقبت نتواند بود و از اهل بهشت بشمار نرود و اگر العیاذ
بالله مسلمان بمیرد قطعا از اهل جهنم است و اول آیه با این حکم مذکور نیز همین است فَاَمّا مَن طَغیٰ وَ آثَرَ
الحَیٰوةَ الدُّنیا فَاِنَّ الجَحیمَ هِیَ المَأویٰ پس این شرط نیز در میان است بجهت آنکه اولی از ابن
السماک است بموعظت برگشته و از موعظت خویش در عجب است پس بمنزل خویش مراجعت کرد

گفت پس از وی شنیده که این ابیات را همی گفت

يا أَيُّها الرَّجُلُ المُعَلِّمُ غَيرَهُ ... هَلّا لِنَفسِكَ كانَ ذا التَّعليمُ
اِبدَأ بِنَفسِكَ فَانهَها عَن غَيِّها ... فَإِذا انتَهَت عَنهُ فَأَنتَ حَكيمُ
وَأَراكَ تُلقِحُ بِالرَّشادِ عُقولَنا ... قَولاً وَأَنتَ مِنَ الرَّشادِ عَديمُ
لا تَنهَ عَن خُلُقٍ وَتَأتِيَ مِثلَهُ ... عارٌ عَلَيكَ إِذا فَعَلتَ عَظيمُ

مقصود این است که هر کس بخواهد تعلیم و تنبیه دیگران کند بموعظت و نصیحت هر کس باید از نخست نفس خود را
از بد روشها باز دارد و چنین کس حکیم و دانشمند است نه آنکه خویشتن در وادی گمراهی افتاده باشد
و بنجات دیگران کمر بربندد و آنکس که از عیب و عار و گناه کاران بیزار بر کنار نباشد منع کردن دیگران روا
شایسته نیست بلکه بسیار کار از صواب بیرون است که خود توبه نکند و دیگران را توبه فرماید و وعظ غیر متعظ
بی اثر چنانکه خواجه حافظ شیرازی فرماید مشکلی دارم ز دانشمند مجلس بازپرس توبه فرمایان چرا
خود توبه کمتر میکنند بجمله ابن السماک از خواب بیدار گردید در حالتیکه بر خویش حتم کرد تا کماه بوعظ و
نصیحت لب نگشاید و این چهار کلام بغیر بوده بنهایت ادب و این ابیات را بغیر مذکور رحمه الله از
قصیدهٔ ابی الاسود ظالم بن عمرو دؤلی است که از این پیش مذکور گردید و این ابیات از آنجمله است

وَإِذا جَرَيتَ مَعَ السَّفيهِ كَما جَرىٰ ... فَكِلاكُما في جَريِهِ مَذمومُ
وَإِذا عَتَبتَ عَلَى السَّفيهِ وَلُمتَهُ ... في مِثلِ ما تَأتي فَأَنتَ ظَلومُ

مراد این است که با کسی با جنس خود نباید بخود راه دهد و معاشرت جوید چه اگر کردار ناصواب بد اید
هر دو تن بد نکوهش گشته و عاقل و دیوانه بود در دیگران از آن باز نرهد و نیز اگر مرد عاقل
نادان و سفیه بود بر کار او خویشتن نیز قیام داشته بین در عتاب و خطاب کشید ظلم و ستم از تو بین نکوهش

نشر کرد

٥٩٧ ابوطالب محمد بن علی الحارثی المکی فا
... بدیگری بود که او با پایان راه آگاه است باید بزیر از آنکس که او هم خواست چیزی را متجاوز
محمد بن علی بن عطیة الحارثی الواعظ المکی کنیتش ابوطالب و صاحب کتاب قوة القلوب و مردی صالح و مجتهد
و ساعی در عبادت و متکلم و جامع بود و او را در توحید تصنیف است و او از مردم مکه نیست بلکه از مردم جبل است
و در مکه سکونت داشت از بس در ریاضت بود با گیاه و خوشتن بسر برد تا پوستش سبز رنگ شده بسیار یافت
گفته اند که از خوردن طعام کناره کرده و بر خوردن سبزیهای مباح و گیاه جنگل اقتصار نمود چنانکه پوستش
از کثرت آن مانند گیاه سبز گردید و حافظ قرآن و صاحب علم حدیث و علم طریقت را ملاقات کرد و از صحبت
ایشان استفاده کرد و بعد از وفات ابوالحسن بن سالم در بصره درآمد و بمقالت او ... و در بغداد درآمد
و مردمان بموعظت و نصیحت او گرد شدند و در کلام خود تخلیط و خطا نمود مردمان او را ترک گفتند و از وی هجرت
گرفتند و محمد بن طاهر مقدسی در کتاب الانساب گفته است که ابوطالب مکی مذکور چون در بغداد گشت و در
در مجلس وعظ فراهم شدند کلام او را نیکو نشمردند بجهت آنکه از جمله خبط او که مردم حفظ کرده این بود که گفت
لیس علی المخلوقین اضر من الخالق پس مردمان او را ببدعت نسبت دادند و از وی دوری جستند و از آن
پس از تکلم کردن و موعظت نمودن ممنوع گردید و او را در توحید کتابی است و وفاتش شش روز از ماه
جمادی الآخر سال سیصد و هشتاد و ششم بود و در بغداد در مقبره مالکیه مدفون گشت و قبر او در جانب
شرقی است و در آنجا مشهور است و زیارت میشود و حارثی بفتح حاء حطی و بعد از الف رای مکسوره پس ثاء که
سه نقطه است این نسبت بسوی چند قبیله است از آنجمله حارث و حارثه است و فتح ندانم ابوطالب مذکور از کدام
یک از این قبایل منسوب است و مکی نسبت بسوی مکه حرسها الله تعالی است محمد بن احمد بن اسمعیل بن عنبس

٥٩٨ ابوالحسین محمد بن احمد معروف بابن سمعون فب
السعید الواعظ البغدادی کنیتش ابوالحسین و معروف بابن سمعون و در کلام
وحید روزگار و فرید عصر خویش بود و موعظتی نیکو و اشاراتی شریف و عباراتی لطیف داشت و جمعی از
بزرگان مشایخ را دیدار یافت و از ایشان روایت داشت از جمله ایشان شیخ ابوبکر شبلی و اقران او بود
و از معاصرات او که ابوالقاسم اسمعیل بن عباد معروف بصاحب که از این پیش مذکور گردید روایت کرده است
این است که صاحب یکبار از ابن سمعون او را در مجلس وعظ شنیدم که همی گفت سبحان من
انطق باللحم و بصّر بالشحم و اسمع بالعظم یعنی بزرگا آن خدایی که بگوشت نطق و به پیه بینایی داد و باستخوان
شنوایی داد و این بیان و چشم دلکش است و این کلام از رموزات لطیفه او است و از کلمات او است
نیز رأیت المعاصی نذالة فترکتها مروءة فاستحالت دیانة یعنی معاصی را بر ... دیدم ...
... نفس ... کسی که ... مروت و انصاف ... آن ...

شنیده و روزی که آنجا بودم شخصی گاهی بود چیزی گفتم پس برخاست تحدیث کرد و او را سخنی لطیف بیانست و مردمان عراق را
درباره او اعتقاد و اخلاص فراوان است و او را سبب عبارتها و در عجایب تصوف دارد نکته و حریری صاحب مقامات
در مقامه بیست و یکم او را توصیف کرده است

رایت بها ذات بکرة زمرة اثر زمرة وهم منتشرون انتشار الجراد ومستنون استنان الجیاد
ومتواصفون واعظا یقصدونه ویحلون ابن سمعون دونه

و دیگر از ابن سمعون بود و حفظ ما نشان او بالکلیه

وفات ابن سمعون در نیمه ذی حجه الحرام سال سیصد و هشتاد و هفتم و بقولی وفات او روز جمعه نیمه ذی قعده از سال
مذکور در بغداد بود و در خانه خویش او را در شارع عتابیین بود دفن کردند و از آن پس در روز پنجشنبه نهم ماه
رجب المرجب در سال چهارصد و بیست و ششم او را از آنجا نقل کردند و بباب حرب دفن کردند بعضی گفته اند
کفن او را بعد از آن مدت متغیر نشده بود و گویند ابن سمعون جمع بین العلم والحکمه کرده بیهم و جمع بین الحکمة
و او و دیگر از آن نوع است روایت کرده اند که او را جدلش اصلی باشد او بکرد دینه و سمعون گفته و جنس
جمع بین العلم والحکمة نیز و جمع بهم موقوف و دیگر از آن بیش بود در اصل نام شریف مردم هم بنزهم اسم کرده
و آن منقول است نیز در نسب و مقام آن از جمله است و فضیلت است ترجمه کرده آن کلمات مذکوره
ابن سمعون و صاحب بن عباد از روایت که بود سبحان من انطق باللحم خود از کلام معجز نظام حضرت
اسدالله الغالب علی بن ابی طالب امیرالمؤمنین علیه السلام است عجبت للانسان کیف یبصر بالشحم ویسمع بالعظم
وینطق باللحم و غیر آن کلمات در نسبت در نظر نیست مذکور گشت و یافته در تاریخ خود بعضی از حالات او بیان کرده است
کفن به شکوه او را بعد از سی و نه سال بباب الحرب و بنزدیک کفن او اشارت کرده است و این سبب غرابت
و دیگر این خبر است در نظر و گفته است که ابن سمعون مقیم بغداد بود و در راه قطاع الطریق بر حجاج تاختند
و آنچه داشتند غارت کردند و ابن سمعون همراه با مردم در سودای ایشان عاجز دست از دو خوردن آن جماعه
و آنچه بود عطا کرد و ابن سمعون یک نیمه بر کمر و یک نیمه بر کتف افکنده و بر آن مکتوب بود یا رب سلم و بلغ
برحمتک یا ارحم الراحمین و جوعان روان گشت و بر جای نگذشت و مشغول و در حال طعام خورد بیابیاند
و بر ایشان نظر رحمت بار نموده بود افکنده و ابن سمعون آن روز را آنجا که هنوز قناعت حجت و نکته
برسید و عطا را عمل کرد و بهمان جا احرام بست و آنکه از بی شبهه حرام منع گشت او بود در
خانه نخفته در آن بعد از او و بعد از قرون فاقه خویش آگاه بود پس آن مرد بعد از آنکه مردمان بر قرینه نداشت

در خانه بود و در بدر بیست ابن سمعون گفت از خدای تو را طلب نمودن دائما مرا از فرج خبر ده و از سوال کردن از این مردمان
بی نیاز گردان پس از آن بی سرمایه نشسته و از خدای تعالی حاجت خواهد او را روزی فرج برسید و نیت ظاهر آن ابن سمعون
بر باقت تا قائل بود بذاته گوید بغاهت بالاکاه کرد و تبرک ابن قائل حضرت خضر را یکی از فرشتگان کرام علیهم السلام
نبی دیگر آنها را عادت کرد و ابن سمعون نیز اعادت شنود تا سر کرد و بعضی ابو بکر بغداد باز گشت خلیفه از یکی از خواص
کار گرفته بود و قرار براه بغداد او را از نشستن خلافت برخاست و بعضی بروی شفقت داشت از این گونه کرامات
گرفته و گفته مردی را طلب کنید و دستور و مصلحت داشته و این ها به اینجا بودند او شروع نماید تا بعضی از آن
کتاب حضور داشتند حفظ کرده این ابن سمعون از شروع بر حجت کرده و این کار را بپذیرفته است دیگران را حضور
نیز داشتند را آنچه بود اقرار داشتند و ابن سمعون نمود ابو جعفر که جاریه بود بیاورد و تدریج نمود و او بود
آنکه از اموال و البسه و جواهر را داشت و در خور ارسال سلاطین جمع با ابن سمعون برد و از این بر شهر ابن
سمعون بر فراز کرسی وعظ بر شد و سرکشان مردمان را بر آن صحبت برخاسته و حالت خود فی الحال
و استقبال فرح جنین و مخمل بود و حالت خویش را بیان کرد و هم ابوالفضل حالت عزت و توانگری
و ثروت و دولت فرح جنین است مرد نیمه عجمه فقیر از حالات او بر سر او و بعضی از آن سخن رفت و جعفر ثبت
عنان خانه را بر تافته گشت محمد بن احمد بن ابراهیم القرشی کنیتش ابو عبدالله است از بزرگان زهاد و عالم
خدا و از اهل جزیرة الخضراء است و او را کرامات ظاهره است و مردم بسیار بود و مرد صاحبدل از دو حکایتها
از وی باز گفته اند خوارق عادات بود و بیشتر از آنکه با وی صحبت کرد نقل نمودند که هر یک
از برکت صحبت او شیخ صفیه و مقتدا شد و بعد از وی روایت کرده اند که او با الجماعة الاحتشی داشته
و عده ولایات و مشایخ حسب غلبه او بود و بر ایشان وعده کرده و جمعی که بعد از دیگر است و او در
جمله اکابر سادات و طراز اول است در مغرب است و در مغرب و از آن حکایات زیاد بر صحبت او
و از ایشان ابن اعرابی که ذکر کرده رسیدند که با وی صحبت داشتند و حضور او دریافته شغل شدند
پس از آن بقصد زیارت بیت المقدس به شام رفت و آنجا بماند تا در ششم ذی حجة الحرام سال
پانصد و نود و نهم وفات کرد و در مسجد اقصی بروی نماز کردند و در این مکان بیاید و در آنجا بود و قبر او
در آنجا ظاهر است و مردمان زیارت کنند و تبرک جویند و جزیرة الخضراء در جانب اندلس است
مقابل سبته از جانب عدوه و از جمله حکایات ابو عبدالله آن است که این بود اسیر الی الله تعالی
هر جا و مکاسب ایشان انتظار الصحة بطالة نیز بر ... هر کجا آن آورده بر چیزی انتظار
گشت و عافیت برده است بطالت خواه عاصی و خواه غریب موفق با خلق باشد در رحمت خدای تعالی

۵۹۹
ابو عبدالله
محمد بن احمد القرشی
ج

ترجمه کتاب فقه نوشته است که از جمله کرامات ابوعبدالله مذکور اینست که گفته است وقتی در زمین یمن بودم
و گشت تشنه گردیدم و آب نیافتم و کسی سوی ندیدیم و از دور خیمه دیدم پس بوسیده راه بر گرفتم تا آنجا
رسیدم و بر سر چاه آبی جمعی از اعاجم را بدیدم و آب طلب کردم یکی از ایشان گفتم این چنین است آب
کنیم آنرا دسو نزد و تنگ شو که این نمکند و من برفتم تا تنگ شد و برگردم و بر نفس خویش هلاکت
ترسیدم پس تشنگی و در برکه آمد گوارا یافتم آب پاشیدم و بجانب خویش آمدم ایشان نیز
پاشیده بودند و قصه شنیدند و بجز آنکه او عز لاله نه آب و نه نشانی از آب دیدند و معلوم شد
که آن برکه ناپدید گشته است و از جمله کلمات ابوعبدالله است العالم من نطق عن سیرته
واطلع علی عواقب امره یعنی دانا آن کس است که بعلم معنوی نطق کند و از بر شیوه در تو نیک گفته
و از باب این کار تو مطلع بن محمد بن زیاد المعروف بابن الاعرابی الکوفی کنیتش ابوعبدالله
و صاحب لغت مشهور و از موالی بنی هاشم است چه او از موالی عباس بن محمد بن علی بن عبدالله بن
العباس بن عبدالمطلب رضی الله عنه بوده و پدرش زیاد بنده سندی الاصل بوده و بعضی گفته‌اند که او
از موالی بنی شیبان و بعضی نوعی دیگر گفته‌اند و روایت اول صحیح تر است و مردی کثیر و احوال
و راویه اخبار عرب و دانا بانساب است و در لغت و معرفت آن در جمله شاهیر علما و تنها رده
گفته‌اند در حاجت کوفیین شبیه‌تر از وی بروایت بصریین کس نبود و او پسر زن مفضل بن
محمد ضبی صاحب مفضلیات است و مادرش در تحت نکاح مفضل بود و از ابو معاویه ضریر
و مفضل ضبی و قاسم بن معن بن عبدالرحمن بن عبدالله بن مسعود مسعودی اداء و اقتضاء علوم و ارکسب
ادب آموخت و ابراهیم الحربی و ابو العباس ثعلب و ابن سکیت و جز ایشان از وی فرا گرفته
و با علما بنا نقت می‌راست و بر ایشان اسنادک میکرد و گفته‌اند لغت بسیار تخطئه میکرد و در کلام
عرب بسیار داشت و چنان گمان میبرد ابو عبیده و اصمعی در هیچ چیز مستحسن نیستند و میگفت
در کلام عرب جایز است که ضاد بجای ظا ... و هر کس بدین کار اقدام کرد و ضاد بجای
در موضع ظا آورد خطا نکرده است و این شعر انشاد کرد

الی الله اشکو من خلیل اوده ثلاث خلال کلها لی غائض

با ضاد میخواند و میگفت از فصحای عرب بدین طور شنیدم و جماعتی کثیر برای استفادت در مجلس
حاضر میشدند و او برایشان املا میکرد ابو العباس ثعلب گفته است که در مجلس ابن اعرابی حاضر
شدم و باندازه صد نفر حاضر میشدند و از وی سوال میکردند و بر وی قراءت میکردند و او بدون نظر بکتاب

ابوعبدالله
محمد بن زیاد
معروف بابن الاعرابی
فتد

جواب بادادی و من ده و آنچه در عده هشت هشتم در هیچ زمان هیبت او کتابی ندیدم و او را ندیدم و از محفوظات
خویش چندان بر مردمان املا کرده که آن مقدار بار شتری بود و گفته‌اند جمعی بار دیگر که بود در علم شعر بیشتر از وی ندیدم
در روزی در مجلس او شخصی با هم حدیث میراندند ابن اعرابی یکی از ایشان گفت تو از کدام زمین از مردم آنجا بستم
با آن یک گفت تو از مردم کدام شهری گفت از مردم اندلس هستم پس ابن اعرابی از زمین هردو به حدیث آنان
دو زمین از یکدیگر دور بود و آن دو زمین در یک مجلس در عجب شد و این شعر خواند

رفیقان شتی الف الدهر بینا وقد یلتقی الشتی فیأتلفان

یعنی دو رفیق را از هم دور و پراکنده ایستیم در روزگار درمیان الفت انداخته است و گاهی پراکنده‌گان با هم ملاقات
میکنند و الفت میگیرند اگرچه بسیار از هم دور باشند از پس این شعر بقیه ابیات را بر انشاد کرد در مجلس

نزلنا علی قیسیة یمنیة لها نسب فی الصالحین هجان
فقالت وارخت جانب الستر بیننا لای ارض ام من الرجلان
فقلت لها اما رفیقی فقومه تمیم واما اسرتی فیمانی
رفیقان شتی الف الدهر بیننا وقد یلتقی الشتی فیأتلفان

و از جمله املای او اینست و روایت کرده است ابو العباس ثعلب و گفته است که انشاد کرد ما را ابن اعرابی
محمد بن زیاد مذکور این شعر را

سقی الله حیا دون لطمان دارهم وبورک فی مردهم اللشیب
وانی وایاهم علی بعد دارهم کخمر بماء فی الزجاج مشوب

و از تصانیف ابن اعرابی کتاب النوادر است و آن کتابی کبیر است و کتاب الانواء و کتاب صفة النخل و کتاب صفة الزرع
و کتاب النبات و کتاب الخیل و کتاب تاریخ القبائل و کتاب معانی الشعر و کتاب تفسیر الامثال و کتاب الالفاظ و کتاب
نسب الخیل و کتاب نوادر الزبیریین و کتاب نوادر بنی فقعس و کتاب الذباب و غیر ذلک است و اخبار و نوادر
و املای او بسیار است و ثعلب گفته است که از ابن اعرابی شنیدم که میگفت در همان شب که امام ابوحنیفه
بردی متولد شدم و این واقعه در ماه رجب المرجب سال صد و پنجاه هجری بروایتی صحیح است و وفات ابن
اعرابی چهار روز از ماه شعبان المعظم باقی مانده و بروایت طبری در تاریخ خود در روز چهارشنبه سیزدهم ماه
مذکور در سال دویست و سی و یک و در سامرا بروایتی در سال دویست و سی و سه و روایت اول اصح است
و بر جنازه او قاضی احمد بن ابی داود دعا کرد این مؤرخ مذکور گفته است اعرابی بفتح همزه و سکون
عین مهمله و فتح راء و بعد از الف با موحده این نسبت بسوی اعراب است ابوبکر محمد بن عزیز سجستانی

سروف به عزیزی در کتاب نحو و در تفسیر غریب قرآن کریم است گفته است و میگوید رجل اعجم و عجمی در مکان ... در زبان او ۱۷۷
عجمه باشد هر چند از عرب باشد و رجل عجمی منسوب است بعجم و اگرچه فصیح باشد و رجل اعرابی و عربی گفته میشود اگر بدوی باشد و اگرچه
از عرب نباشد و رجل عربی منسوب بود بعرب بلاکونه اگرچه بدوی نباشد و اسپیجاب بکسر همزه و سکون سین مهمله و
کسر با موحده و سکون یا حطی و فتح جیم و بعد از الف با موحده است و آن شهری است از اقصی بلاد شرق در
مکان ... که از اقلیم بلاد چین است یا تقریبا آن است و بلطوان بضم با موحده و سکون لام ... در میان دو نون
الف بیم ... است که ... از زمین است مترجم گوید که حموی نوشته است اسفیجاب بفتح همزه و
کسر فا و یا ساکنه و جیم و الف و با موحده شهری بزرگ از ایالات بلاد ماوراء النهر در حدود ترکستان است و آن ...
ولایت و ... است ... از سرحدات است و از اقلیم چین ... و
از ترکستان است و ... ماوراء النهر است از ... در کتاب طبقات النحاة مذکور است که ابن اعرابی
... و ... بود ... التعلیم ... در ... گوید ... ابن حبیب
گفته است در مجلس قریب بیست نفر از ... از ابن اعرابی سوال کردم ... گفت لا ادری
... شنیده ام ... گوید ... گفته است از ابن اعرابی شنیدم که گفت من لا عقول علیه
لا جاه لا ادب له از احمد بن ابی عمران روایت کرده که گفت در منزل ابی ایوب احمد بن محمد بن شجاع بجمع ... بودم
گفت در صحبت ابن اعرابی شد و او را در آنجا دعوت ... غلام باز گشت و گفت ابن ...
اعرابی گفته است ... گفت ... از اعراب ... حضور ... از ... جهت ...
... کسی ... جز اینکه ... یک نظر ... از این حکایت
چیزی مفهوم ... ابن اعرابی ... ابو ایوب گفت غلام ... تو حضور
داشته تو ... گفتی ... از اعراب ... ابن اعرابی ...

لنا جلساء ما نمل حديثهم ... ألبّاء مأمونون غيبا ومشهدا
يفيدوننا من علمهم علم ما مضى ... وعقلا وتأديبا ورأيا مسددا
فلا فتنة تخشى ولا سوء عشرة ... ولا نتقي منهم لسانا ولا يدا
فان قلت اموات فلست بكاذب ... وان قلت احياء فلست مفندا

کنایت از اینکه کتب از هر رفیق شفیق بهتر است که ... نفاق و آزار بر و صدیق تر
مفیدتر و صدیق تر و امین تر و ... و ضررتر است و از گذشتگان یاران و گذشته
روزگاران خبر داده و ... و دانش و بینش میفزاید ... و حجت

وحرت زیدکه

وجرت زنیکه کهانه و بصیرت بر او فن سابق چنانکه علما و دانایان اگرچه بدوی زنیکه و کهانت نمیدید چه باشند که از ...
اگرچه در آن ... و کار اقدام کرده باشند در ... حاجت بر او فن بصیرت دارند و در ... دانش چنانچه ... تجربه
بزرگ و ... ساختار ... بار ... زندگانی دراز کار ... و دانایان خود ... باشند و ... دانش از ...
... بر ... که ... و ... جهان ... و ... سال خوردگان ... باشند ... که ...
۱۰۴ ابو النضر محمد بن السائب الکلبی فه
محمد بن السائب بن بشر و ... بن عمرو الکلبی و قال ابن سعد هو محمد بن السائب بن بشر بن عمرو بن الحارث بن
عبد الحارث بن عبد العزی بن امرئ القیس بن عامر بن النعمان بن عامر بن عبدود بن کنانة بن عوف بن عذرة بن زید بن
عبد اللات بن رفیدة بن ثور بن کلب و در کتاب النسب هشام بن الکلبی از ... مذکور ... و نسب ...
... مشهور ... مرقوم گشته ... اینکه عبد الحارث ... از جمله ... بوده ... صحیح ... است
او ابو النضر و کوفی و صاحب تفسیر و علم النسب و در این دو علم پیشوای اقران است پسرش هشام از وی روایت
کرده است که گفت ... بن ... حبیب بن زرارة التمیمی در کوفه در آمدم و ... دیدم ...
... بر ... سوار ... کوه ... و نسب ... فرزدق ...
... پس از فرزدق پرسیدم از کدام قبیله فرزدق گفت اگر تو نسب ... علم انساب آگاهی از نسب
... تیم نسب ... تیم ... غالب ... فرزدق ...
آنگاه ... پسر غالب ... است ... فرزدق است چنانکه ... در ... او
... فرزدق ... است ... و گفت ... که ... از ...
... خوانده ... فرزدق ... ام ... گفتم ... روز ... در آن روز
... فرزدق ... نمیدانم فرزدق گفت این روز کدام روز ... گفتم ...
... بر گرفت و ... یعنی ... دراز ... بیشتر ... گفت بخدای ... که

فرزدق گفت ... آنگاه ... از اشعار ... روایت ... گفتم روایت ... از اشعار جریر
... روایت ... گفت تو از اشعار ... جریر روایت ... و از اشعار ... روایت ... قسم ...
... کلب ... بگویم ... اینکه ... از اشعار ... روایت ... چنانکه از اشعار جریر روایت ... و
... او ... و ... او ... اینکه ... از اشعار او ... نقایض ...
... کرده است ... که شاعر است ... او ... شاعر دیگر ... اینکه ...
... گفته است و ... از ارباب ... آن ... که ... مستقل ...

دسکره یعنی نهاده و فتح با واو ترشت و قاف و بعد از آن ها، پوستین دراز آستین است و جمع آن مساتق و این لفظ
معرب مشته است و مستقه نیز لغتی دیگر است و از عمر روایت کرده اند که نماز میگذاشت و بر وی مستقه بود و از انس بن
مالک روایت کرده اند که گفت ملک روم مستقه برای حضرت رسول فرستاد صلی الله علیه و آله که لبد به زر تاروا از سندس
بود و آنحضرت بر تن مبارک در آورد و گویا من مینگرم در دست آن حضرت در پوشش آن متحرک بود آنگاه
آن مستقه را بجعفر بن ابیطالب علیه السلام ارسال فرمود و فرمود که این پوستین را ببوس برادرت نجاشی
و نضر بن شمیل گفته است مستقه جبه فراخ و بزرگ است و کلبی مذکور از جانب عبد الله بن زیاد است و او گفت علی بن
ابیطالب علیهما الصلوة والسلام بمردم است و بدینار راجع است و سفیان ثوری و محمد بن اسحق از ابو النضر مذکور روایت
میکنند و میگفتند حدثنا ابو النضر برای آنکه تا حشمت نشود و کلبی مذکور در روز قتل دیر الجماجم با عبد الرحمن بن محمد بن الاشعث
ابن قیس کندی حاضر شد و بعد از آن پسر او فرزندان بشر سایب و عبید و عبد الرحمن در روز قتل بعد از صفین با علی بن ابیطالب
علیه السلام حاضر بودند و سایب با مصعب بن زبیر مقتول گردید و ابن ورقا نخعی این شعر در این باب گفته

فمن مبلغ عنی عبیدا باننی علوت اخاه بالحسام المهند

فان کنت تبغی العلم عنه فانه مقیم لدی الدیرین غیر موسد

وعمدا علوت الرأس منه بصارم فاثکلته سفیان بعد محمد

سفیان و محمد برادران سایب بودند و هشام بن کلبی مذکور در کتاب جمهرة النسب گفته است که جد ایشان بشر بن عبد العزی
مردی جید و شریف بود و بر [illegible] بن جفنه درآمد و ابن جفنه باو بود او قبول کرد و از حدیث او شکر گرفت
و او برای آنحضرت مبادرت و حدیث میکرد و بنوکنانه بر او بود که کشته آن حضرت عبد العزی گفت ایشان که
بجز آن ورگفت این مردم آزادگان باشند و مرا بر ایشان فضیلت نیست پس بقوم کتابت کرد و ایشان را بهم و
انذار نمود و اشعار بسیار در مدح او از آن جمله این شعر است

جزانی جزاه الله شر جزائه جزاء سنمار وما کان ذا ذنب

و سنمار همان کسی است که قصر خورنق ساخته بود در باب حیره برای نعمان بن منذر پادشاه حیره و حبشه و ملک حیره
او را از بام قصر بزیر افکنده و بکشت و این قصه طویل و مشهور است و حاجت بیان کردن آن نیست و
محمد کلبی مذکور در سال یکصد و چهل و ششم وفات کرد و کلبی بفتح کاف و سکون لام و بعد از آن با موحده
نسبت بوی کلب بن وبره است و قبیله بزرگ از قضاعه است و جمعی کثیر بدان قبیله نسبت برند
و از بنی [illegible] ان شاء الله تعالی در حرف یا شرح احوال پسرش ابو المنذر هشام بنا به اشارت خواهد شد
ترجمه محمد عبد الرحمن بن محمد الاشعث بن قیس بن معدیکرب کندی جد او اشعث را با امیر المؤمنین علی بن ابیطالب

علیهما السلام

علیهما السلام منافقت ورزید و [illegible] اشعث همان کس است که در روزگار خلافت ابوبکر بن ابی قحافه در جمله
مرتدان قبیله کنده در حضرموت مرتد گشت و با زیاد بن لبید جنگها درانداخت و آخر کار حصار گرفت و زیاد را
بجهت گرفتن و کشتن ایشان و جمع دیگر [illegible] و ابوبکر بر حسب آنچه عمر بن خطاب گفته بود بن ابی
قحافه را [illegible] و اشعث بن قیس [illegible] مردانه [illegible] و بعد از لشکر [illegible]
بگشت و یک روز در [illegible] دیوار افتاد [illegible] حصار [illegible] و خنجر کشیده و کوشت [illegible]
و بر سر نیزه کرد و گفت هر کس آرزوی میدان کارزار دارد [illegible] کارزار [illegible] از لشکر ایشان او نیز
بوی [illegible] کفته [illegible] پوشیدند و مردانه بکوشیدند و از سپاه زیاد و لشکر [illegible] بسیار کشته شدند
و سرانجام [illegible] و تراید سپاه اشعث [illegible] اشعث امان خواست و او را بمدینه
آوردند و ابوبکر خواهر خویش ام فروه را که از هر دو دیده کور بود بدو تزویج کرد و او را گرامی و بزرگ
گردانید و اشعث بعد از [illegible] ام فروه [illegible] با [illegible] از یاران و خویشان خویش دراز
میان کارزار و روزگار حصار [illegible] در مدینه [illegible] در میان مدینه عبور [illegible] در
[illegible] گاو و شتر و گوسفند [illegible] و بکشتند مردمان غوغا برآوردند [illegible] اشعث
ترک توبه و لابت گفت و بار تداد باز گشت [illegible] او را [illegible] اشعث [illegible]
و [illegible] مشغول بود [illegible] اعواد کار و آهنگ کارزار [illegible] اشعث با مردم خویش
[illegible] و در [illegible] گفت ای مردمان این جمله برای ولیمه زفاف خواهر خلیفه است
تا تمامت مردم مدینه از این گوشت بهره یابند و بامداد [illegible] قیمت حیوان [illegible]
از [illegible] مردمان [illegible] و [illegible] و خط و [illegible] در [illegible] عهدت [illegible]
و اشعث را از ام فروه چهار فرزند [illegible] محمد اشعث بنام او ابو محمد کنیت [illegible]
اسحق [illegible] و محمد و عمر و عثمان [illegible] ابیطالب علیه السلام روز [illegible] کاهن [illegible]
حضرت ابی عبد الله حسین بن علی علیهما السلام در کربلا آن [illegible] و [illegible] طاهر [illegible]
علیه [illegible] در [illegible] التواریخ [illegible] و [illegible] در زمان عبد الملک [illegible] رسیدند [illegible]
این [illegible] در کتاب احوال [illegible] از [illegible] التواریخ [illegible] مذکور است و اشعث [illegible]
بعد از [illegible] علی علیه السلام [illegible] گفت [illegible] ابوبکر [illegible] طلب [illegible]
با اشعث بن قیس در [illegible] بن [illegible] و [illegible] این [illegible]
و [illegible] این [illegible] انشاء کرد

اتیت بکندی قد ارتد وانتهی | الی غایة من نکث میثاقه کفرا
وکان ثواب النکث احیاء نفسه | وکان ثواب الکفر ان یجد الکفرا
ولو انه یأبی علیک نکاحها | وتزویجها منه لامهرته مهرا
ولو انه رام الزیادة مثلها | لانجده عشرا واتبعته عشرا
فقل لابی بکر لقد شنت بعدها | قریشا واخملت النباهة والذکرا
ولو کنت لما ان اتاک قتلته | لاحرزتها ذکرا وقدمتها ذخرا
فاضحی یری ما قد فعلت فریضة | علیک فلا حمدا حویت ولا اجرا

و نیز قصیده این است و سایر ابیاتی که مذکوره در مجلدات ناسخ التواریخ در ذکر احوال اولاد منوال حضرت علی بن ابیطالب و حسن بن علی و حسین بن علی و سید الساجدین علی بن الحسین سلام الله علیهم اجمعین با جمع و بسط نگارش یافته است بالجمله جهت مزید خورنق نام قصری است مشهور و تفصیلش چنین است که چون بهرام گور متولد گردید چون از هوشیاران ستاره‌شناسان ایشان هم هشیار نام داشت از زایچه طالع او باز دانستند که در این جهان سلطنت عظیم و روزگاری کریم دریابد اینک شده به پدرش یزدجرد الاثیم که در این هنگام خدیو کشور ایران بود بگفت و بدو نمودند این پور نیکوتر چنان باید که بیرون از دارالملک پرورش یابد که یزدجرد حرز آن گشت و نعمان بن امرء القیس ملک حیره را از حیره بخواند و بخدمت او آمد و آن را بحیره مراجعت داد و پرورش بهرام روزی بکار کند و چون چند برگذشت نعمان بدان اندیشه رفت که از بهر بهرام شاهزاده قصری کوشکی بلند برآورد و در طلب دیوارگر و مهندس دانا برآمد و سنمار رومی را که بعجوبه روزگار بود از روم طلب کرد و اندیشه خویش آشکار کرد چون سنمار در زمین رفیع که بعذوبت میاه و طراوت گیاه موصوف بود قصری منیع بنیاد نهاد بسنگ و صاروج و گچ و نیز بنیان آن را بر یک گنبد بسته خانها بایکدیگر پیوسته و هموار سه دیوار نامسه نهاد چه گنبد را دیگرگون نهاد و صورت آن سدیر است و قصر خورنق دیگر شنیده بود با طرازی نیکو برآمد و فارسیان خورنگاه خواندند که مخفف خورنگاه است یعنی جای خوردن بود و معرب آن خورنق است و این بنا روزی بچند رنگ برآمدی در سپیده دم سفید و چاشتگاه سرخ و گاه زرد شدی از خورشید و در هنگام زوال سبز و در شب ماه‌گون شدی و چون نعمان از دیدن آن شگفتی گرفتی نعمان بدو بسی احسان و اکرام کرد سنمار گفت اگر قدر شناسی ملک را دانستمی پایه دادم بهتر از این قصر بساختمی نعمان گفت بهتر از این نیکوتر هم توانی گفت آن بنا بهر توانم

کرد اما بعمل

کرد اما بعهد بعد روزی چند ابدان جانب او در خویش بست که نعمان خشمناک شد و گفت گنجینه مرا این چنین وجود بر نیاید و برای بهرام شاه دیگر بنا کند از این رفیع‌تر گذارد و بنمود سنمار را از فراز سدیر بزیر افکنده بود که بخشید تا در جهان برای دیگر ملوک چنین بنا بنیان ننهد و این مثل معروف در السنه و افواه مضروب المثل گردید چنانکه سلیط بن سعد در این شعر اشارت کند و گوید

جزی بنوه ابا الغیلان عن کبر | وحسن فعل کما یجزی سنمار

حموی در معجم البلدان گوید خورنق بروزن سفرجل خوذ از خورنگاه یعنی محل اکل و شرب نام نهری است در مغرب و نیز نام قریه‌ایست در نیم فرسنگی بلخ و ابوالفتح محمد بن محمد بن عبدالرحمن محمد البسطامی الخورنقی برادر عمر البسطامی بدانجا منسوب بوده و در آنجا سکونت داشته و در جمله مشاهیر روات بوده و در عشر آخر شهر رمضان در سال چهارصد و نود و هشتم در بلخ متولد گردیده و در بغداد هم رحلت سال پانصد و پنجاه و یکم در خورنق وفات کرد و این خورنق که در اشعار و امثال عرب مذکور است جز این دو موضع است و آن موضعی است در کوفه و ابومنصور گفته است نام نهری است و به بعضی اشعار استناد و استشهاد جسته است الا آنکه مستفاد از اخبار است چنان است که کوشکی است در ظاهر حیره و مدت بنای این بنیان شصت سال بطول انجامید و ده سال دیگر سال شمول بنیان بود و پنج سال و نعمان کامجوی گذرانید ظاهره از نا و زخرفت و این روایت درست نماید زیرا که مدت سلطنت نعمان بیش از شصت و سه سال نبود و این قصر را چنانکه مذکور گشت برای بهرام گور ساخت تا او را در آنجا تربیت کند و بهرام سی سال با سلطنت نه پیوسته بود با بعضی باز گشت مگر آنکه بهرام قبل از اتمام بنیان بعضی را زیست بعد از او با تمام رسید و در اشعار نیز با این مدت اشارت شده است چنانکه شاعری در باب مکافات سنمار این اشعار گوید

جزانی جزاه الله شر جزائه | جزاء سنمار وما کان ذا ذنب
سوی رصه البنیان ستین حجة | یعلی علیه بالقرامید والسکب
فلما رای البنیان تم سحوقه | وآض کمثل الطود والشامخ الصعب
فظن سنمار به کل حبوة | وفاز لدیه بالمودة والقرب
فقال اقذفوا بالعلج من فوق راسه | فهذا لعمر الله من اعجب الخطب

و بیت اول در ذیل ترجمه مذکور گردید و این نعمان از بیشتر ملوک حیره شدیدتر و عظیم‌تر بود و بارها بشام لشکر کشیده و روزی در فراز خورنق جای داشت و بر اراضی نجف و اطراف آن از نخل و بساتین

نگران بود و بر آن بخت نهاد دل را و چشم را از کرانها تا کران می‌نگریست و در پس دید نهر دجله و فرات
آن سو و در پیش مشرق آن بنا بوستانها و خورنق در مقابل حیرات واقع بود و آن نهر که آن سر گشت
نعمان را آن عظمت و درخت و سبزه در شگفت آورده بود وزیر خود گفت آیا مثل این عمارت در حسن منظر و صفا مخبر در
جهان بینی گفت سوگند بخدای چنین بنیانی ندیده‌ام اگر جاوید بماندی وزیر گفت آن بنا کدام است که جاوید
بماند گفت آنچه در سرای آخرت است نزد پروردگار است نعمان گفت با چه کار رسند بدین مقام ناصر مغفور
گفت بترک جهان و عبادت یزدان نعمان سوگند یاد کرد که دیگر گرد حشمت و در جهان وقت از کشت
مملکت کناره گرفته و جامه درویشی بر تن پوشید و با شتاب از عمارت بیرون شد و از چشم مردمان غایب
و بعضی گفته‌اند وزیرش نیز در صحبتش ملازمت گزید و عدی بن زید این ابیات را در این قضیه انشا کرده

وتبيّن ربّ الخورنق إذ فكّر يوماً وللهدى تفكير
سرّه ما رأى وكثرة ما يملك والبحر معرضاً والسدير
فارعوى قلبه وقال فما غبطة حيّ إلى الممات يصير
ثمّ بعد الفلاح والملك والأمّة وارتهم هناك القبور
ثمّ صاروا كأنّهم ورق جفّ فألوت به الصبا والدبور

در جلد اول از کتاب اول از مجلدات ناسخ التواریخ مرقوم است که نعمان در کرسی جنب بستان بنگریست
وزیر عیسوی روایت چنین دارد که چون خورنق از ترافع آن بنیان در عجب رفت و گفت در این جهان
بنیانی بدین نیکوئی ندانم وزیر گفت بر تو مبارک باد اگر در آن جهان نیز ترا قصری آماده بودی نعمان
گفت کار آن جهان بر چگونه است گفت چنین است از بت پرستی استغفار آری و با حضرت باری گرائی دیگر
سرای نیز آن جهان شود نعمان در شریعت عیسی علیه السلام درآمد و از مردمان کناره گرفت
چنانکه ملاقاتش ندانستند و نعمان را رب الخورنق والسدیر لقب بود و عمرو بن سکیت از ولاة
و فرمانگذاران کوفه بود گفته آنچه در قصر خورنق احداث بناید زمین و جنب ضحاک بن قیس والی
کوفه بود آن بنا را بنیاد کرده خود بر عمارت آن منزل بسی ترنج کاشته بود ضحاک گفت
از این بنا آیا بنیادی از این نیکوتر دیده‌ای گفتند آنکه در آن است بهتر است ضحاک گفت مگر
در این هنگام از تو سؤال کنم هم الکعب قسم باد کنم تو باید از ابو تراب بدین کنی ترجیح گفت مرگ
بهتر جسارت مبادرت بجویم گفت از چه رو گفت از آنکه زندگان قریش تو تعظیم و تکریم کنیم چگونه
نسبت اموات خواهیم نمود ضحاک گفت صواب است بدان بیگ ده هم جمله شعرا در اشعار خویش از خورنق

و سدیر پس پرسید آن دو از ملوک و دولت در آن سامعش روز گذشته است پس بدیهه این قصیده قد کان اکلوا
فیها وما شربوا فاصبحوا بعد طول الاکل قد اکلوا وطال ما شید دار الحصن ففارقوا الدور
والاهلین وانتقلوا اضحت مساکنهم وحشاً معطلة وساکنوها الی الاجداث قد رحلوا لا تکون
فما امت علی ملک الا اناخ علیه الموت والاجل بهذا این گفت سابق بر آن قصر خورنق بماند
و اینوا این جمع و بیر برادران کوشک سدیر و بیران ساخت و این فکر لگوان پس بهرام و نعمان برکنار
و این کنگره این الباقی پس پر شد و نوشروان بعد رفته است اگر از آنکه باره آری با بقاء در ننگه
سازی و دروازه و بعض چون گسری و از نهفته عادی گزین نزد انجام آن باره از نشان احدی بعضه دیگر
دان جوش و کرزه از غبار حوادث و پیچیدگی این قصه دل را که کنیت کنی جامه از زبان رحیف این قول
مرگ باز گفته یافت و درع داود و پر پولاد بیش بلکه جان مرگ را بیافت مرگ خم خفته در زند
در تو که تواند رنجه این بیاید اگر این جاه و حشمه برتن تو نارد بود آن زمین مرگ باید شد
اینما تکونوا یدرککم الموت ولو کنتم فی بروج مشیدة فسبحان من لا یزول ملکه ولا یتغیر سنته ولا نوم

در بیان سبب انشاد ابیات تحریر و ترجمه ربع ثالث مشکوة الادب ناصری
و ذکر بعضی وقایع عظمی و حوادث کبری که موجب تعویق بعد آمد

نگارنده خبر بر که سخنان و گزارنده کارهای در زنگان غب تقدیم نسخ تفحص و دارد وجه دارا
بعد نشانه سعه دولت علیه ایشان که اذان مدعیان غیر طراز که ایشان چنین نامه برنامه اند و چنین ابواب در ده از تمام
و از گذارش ربع ثالث مشکوة الادب ناصری آسایش گرفتم ایدون دانسته مجلد ششم از مجلدات الدول سال
خجسته فال فرخ به پایان و اسم آن روز بیست و نهم شهر محرم و الحرام که جشن نوروز دلفروز
و بهار رفته است و از ترجمه جلال این اخبار فراغت یافتم و سپس آن بیوم سال خجسته
بنجوی روز کار بگذاشته‌ام و هنوز نا نوشته بود بدان که از خصم تفت و هستم که نگاشته‌ام است
عجب که با بگذارش چنین روز و شب نگارش چند چنین نامه که آیینی و نگارش بود چنانکه در عهد
نامه نخستین و دیباچه با آنکه بسر روز تن فرسایش و بعد در نگارش و کار با لطف او و تعطیل که نتوان این
سر گشت و تعویق نرفت هم امر فرا نبرد برابر این لایکم و اذله و انجمه و سامع و سوعه از آن پس بیم
و از آن سرا بعض در رشته جان درگذشته و از حضرت دانایان عذر پذیر و بینایان خرده گیر قبول
این معذرت امید نوشتند نام و پیر کرم در این زمان قلیل و در روز بحر فوا اگر با چشم انصاف و نظر الهام
بنگرند حالات عمرت انصاف فرم نگرند باشند حضرت علی محمد بشر آنها حضرت علی الائمه علیه السلام

گرچه از نور سخن [illegible] در هر رتبی [illegible] بکرتر مه بهوران دیده مری [illegible]

تا هر یک خویشتن را خوشتر بکرتر بهانه تا گفتم بیت در بیست سال کم دیدمی هر کس بوده دوامی

جنبده جهان دیگر زنده کیهان زمانه بر بر زده ام و ستاره از نظر بسر برده ام و با عجبت دیگر و بیش انجمها

بگذراینده و در ربیع و خریف و ضمیمه ظریف جلیس و الیف در هر شیه و حسب [illegible] اوقات و اعلاف

انیس و حلیف بعدام و با فسن دیگر و خوش و عیش دایجاد دادبار روزگار ناپکار و بیاره و سالها

بعدام و انعوام زندگانی دوام جوانی بود زاینده امانی و خواهنده کامرانی است کتب علم و تاریخ

فنون بگذراینده التذاذ جان و ابتزاز روان بود در مطالعت کتب تواریخ و سیر و ملاحظه نسخ آثار و خبر

دیده ام چه جاری حالات که نشان کرده بار عبرت و حیرت آینه کان انبوه [illegible] کار ذخیر داغ و تیری

بسزا و انعذی ~~[illegible]~~ تهذیب اخلاق و تادیب خلق و شیفته مواد عنایت و جهالت بود بر دو خوار

دلسوخته است و از این مطلع دستگاه بالقلب [illegible] دو هور و اضطراب آدند و شور و سرور دهشتیام

و با لطف تالیف ~~[illegible]~~ و تکالیف جهانیان و دهور از دیده بگذشته ام و بر این جمله ادوار رنجه و تن رنجور

نداشته و در مرتع آمال و جولگاه اندیشه بختم اندیشه و در نحیف [illegible] و در [illegible] و دیر بوده ام و

از داستان باستان و بندر ستان چندان به پیوند و فهم کرده ام و از هر زمان و حوادث آن بدانجا به

سلوم و [illegible] و از کیه و ذوب این جهان ختار و فلک دوار بدانه به مکتوم و موجود یافته ام و در تجربه [illegible]

و تکلف نواب و علاقات شداید و تقاسات [illegible] کیهان ~~[illegible]~~ [illegible]

~~تجعدام و در بر~~ [illegible] و ذوب این فرخنده آنکه یافته به جمهور [illegible] کار کرده ام و به تفقدات [illegible]

و تاییدات بگذار آن شداید و مکاره سو بسهولت و آسانی در برده و از نظر بسر برده ام و اگر برنادین

~~با برز و بیا و جوانی با رز و [illegible] و نیز [illegible]~~ بر دو نیز و جز دو [illegible]

بلکه اکنون شیر تفتک و زر شکران ننگ آغاز سو بره اکنون چنین بر آن کهن سالی و کهول و ملال

و از زنده و از زال و افکندن و اینچه نه به بر زد نمو توانایی بدن و عظمت عظم و قوت جثه و سلامت بنیه

و کوشش روزگار و روز زبر بعد هموار کند بلکه از مزه است دانایان بعد و دولت [illegible]

خیرد انتظار حقایق اخبار و التقاط دقایق آثار و تذکر نواب عید و تفکر مصاب عظمی [illegible]

~~و بخ [illegible]~~ پدید آید و در دروغها و دو فورها و حصول مصیبت و دو هول رزیت آدم از تفقه

و ربان و کالفته و دانا نگه و دوستر از آنجه منتها عده حوادث کافه و دهشی از ادخه منتها فرد

داهیتا قیه یابد و در تلفیق تخیر و تحسر از آن بیثل ذو العقل فی نفسه مصاب جلل [illegible]

تنزلا فان تولت نعمة لمربوع لما کان فی نفسه مثلا و از نیز رمی بوز حرضا فرحی و عدد [illegible]

دید و نوائب جیا بیان و برتان بگشته و کار و کار خویش بود و ابتدا بطالت نهشته ام و از تالیف و

تصنیف به تعطیل و تسویف نگذشته و از تحریرات و ضرورات دولت [illegible] همت و غفلت نهشته ام

و از ممارست مناسبات و مجالست موالفان کناره نداشته و بدل اندر تخم انقطاع و اعتزال کاشته

و چاره با هر دمان هنرمند و بخردان هنرداست در یک بولت بعدام و اگر چند در آن فضل

و دانش و تمام زمی علم و بینش با ایشان در یک شکی از ایشان نشدم از آنکه ایشان در تنگ

بختیم و از ممارست آن جماعت و در رهانیدن حکمت نرفتم و از امتزاج آن عشرت در رواج

مفارقت بخفتم و از مصاحبت آن نمه در قلعه انزوا و عزلت بیابنشستم و تنها کست برنخ

نگفتم و خنده و توالا و قدرتم بود از مفاورت آن و برای طلب اجتناب نمودم و از منادمت ارذال

خویشتن سو بعیدی نکنم ما سوی کمال مقارنة الارذال هم نشینی تو از تو به به تو را اقصی و [illegible]

بعقر بود از این مقارنت و موافقت بخردان مجرب و دانشمندان مهذب و مجالسه اخیار [illegible]

دقایق [illegible] چنان از انقلابات کون کوفتن تستبه و آگاه شدم و از رزیش کاب نوائب در داده

و مصائب بیادم و از کوش [illegible] نغانب در نسوه نگفتم و از قواصف عواصف و تخوش [illegible]

و الوف نکردیم برزاره حوادث و دخان دواهی دماغ و هوش بود برتاخته و غبار حادثات

دلکون با آمات هیچ خرد بود فرمان زحشت دبیج صار دواعی بود دافع و مانع تسن هیب

و از آن [illegible] روز کار رسنه و زنان بیع دایم و در انکار صرف [illegible] ~~[illegible]~~ علوم [illegible]

و آداب و تقصص عجیبه و حکایات غریبه به تصنیف و تالیف انشا رسالة بدان شرح و در مقام [illegible]

مبسوط است مبادرت و مهر ربا شرح صدری و شرحی اثری واحلل عقدة من لسانی

حادثات کلم و در بیان اب که بنوبده و لیسته مشهد و زنت بحور [illegible] گذشت [illegible]

آستان فلک نشیبان اقران قدر آن آیا سر فخر و مباهات بر کاوات کشیم و در دولت وزارت

جلیله قاهره دولت علیه ابلغ به تحریر فوق ات مخصوصه مور و منصوب گردیدم به ترجمه این کتاب

بلاغت لطف به و تبویب این ابواب به اعتنا آداب اشتغال ورزیدیم و بدین ترتیب و تبویب

کار هر را ختم و در میدان تسطیر و تحریر باره فامه بود یک چند تا ختم و چنان آمده که بدان بالای

اندر مرکز هر آغاز خفیف سیان نیز هر جنب و یک آغاز که لکفانی زندگانی بود از ابتدا

قاهر بریز هر کوا بینه و اگر اجل گسترش آن هم نشود دربارة عاقبت و اکثر همین بود از

۱۸۳

سابق بر نوائد دقایق آن که در تیره کش محروسه لازالت مصونة عن صدمات الزمن بلدی و بالا
گرفت و طاعون نیز در گذاب فتن در افکنده امر جان و رزنده و هر برق خیزنده و دیار خراب
جوشنده و آفتاب فنا تابنده و آیت یرزا افکنده که نفوس بریان و قلوب پریشان افتاده هرکه
تیم او بار گرفته و طاعون پیوند غوغایش کشیده در گذاب تا هر غوغای ... ~~و ... عدم~~
~~گشت و مردمان ... و ... جاودان ... حشت~~ کشتنها کشتنها گشت چمنها بچمنها کفید
گلستانها گورستانها و عمارتها خرابها آمد تا قریب عقارب بطالع منازل رخ یارها را
دیارها مزار و نخوت حد مراقد ... الملک ... برتنق برف رنگ جهالت کفید جهان پر
بلد خیز گشت و مردمان سوگنامه رقم از خیز نظارش و هر کس جان بدر نبرد و ما منتظر از گرفت
و در مغوله بگزید در این دایره دهیا ودا قمه کبری و نا بهر حیا و حادثه عظمی در این روز کم در حق ...
اندوه ... از اصل است هیچ نیز از قوم و خویش بنده نگارنده را نیز مرگ بر جگر خویش رحمی برجا
رسید و از نهیب گرد گور رخت بگور کشیدند و بخرج آن بلد بنشست و آن داهیه راهی بر نشیب گور تیب
قطعه قطعه جسم جهانیان بو خرج بلد حسته نزار و لهیب آزار رخش بجا رسانیده کالبدها از ارواح کالبد است
و آفتاب برتابش منفر هدار روانها و خانها بر خاست که به خوابیده سیاه بخوشیده کار رنا بخوشیده
نفیر کشیدگان از جوله نگاه ... فراتر و خوابیده نشسته کالبدها از کالبدها هر روز ترش از زمانه فرخندگان
حرارت بر خورشید رطبه و از استقامت بهر شوم مردگان حکر ... بر کفیده زمینها از قاف تا قاف ... دلها
در پرده شغاف کفیده گشت کوه گران نیز خواره در ... در پرده هاد در طلوع شد و بر دلگان بیچاره
در سیمای خوابیده و جلاد در سلوخ گشت و با اینکه دولت جلال وجود سایه مکارم تو ابرار کار
تا جدار این دیار سبب رحمت و تازیانه عدالتش مراکب فلک ... سوابق رستگاران ... را حرام
و موکد هر مسمار ... گدار بیوسته و از خیار جهان به هشت رگور جا به گسیده از جهانیان ...
یوم النشور بر خاست و در پیشگاه خداوند غفور غفور زاری و ضراعت و انابت و استغاثت را بر نهاده
خدای عز و علا آن بلد برگرفت و خلق مردمان سوختگی در ... گرفت بعد از نکبت نصیحت یافتند
و از آن بلد برجرا حتمهار فجایت و عتبهای جهالت و مایایانید وعظ و عبرت یافتند و هم چنانی در آن
در بوته امتحان و خلاص خالص ... تصفیه گویند و جنبیدن بر یاد ...
و مطبقه دیگران در طبقات ممالک مطبق در جهان جهانیان منطق گفته و در روان مردمان
آتش درافکنده و از هیچ خانه جز ناله رنجوران و فریاد بیماران صدائی بر نخاست و آن هراره و لهیب

جهانیان سوگ و نهیب رحمت و جمعی کثیر و خلقی غفیر را بخاک گور کرد مرگ سر کوی بسر و تن
در این بار از دو دون رنجور شدند و در ایفرقی به نفر به ترتیب در بستر رنجوری بر آیت فقدان
بنده نیز روز گرفتار رنجوری بود و شب از روز ترمید است و از پی سعادت و عافیت شش ماه بعادت
رفت بگذرد اینها اگرچه به تعقلات زمانی این رنجوران را خواتیم امور بخیر و عافیت بود لکن
بو الطوت مرحومه مغفوره والده که بیاعث ارزوی گنجینه و انعوهم انه جعل الله الجنة ماویها
وزلت و شتاب و نیم یکباره در این پایه و نساء که از آن مرض در گذشت و رحمت حق پیوست
جمع سوگ گشت و جان دو هم شکست و قلوب و خاطر مکدر و مشغول گشت و از این قضیه اله بسر می‌باید
در فقدان آن مرحومه خلد آشیان محمد قاسم خان فرزند سعادتمند ارجمند جنت مکان فتحعلی خان ملک الشعرا کاشف
دم بر گفتار را بخاک داشت و جهان فانی را به روان جهان دیده این چند ... در حصر خویش درج
بیع آن فقدو دانش و اوج موج دریای علم و بینش و لنگر فلک ملاحت و جا بجاهت و افر ملک
حالت و فصاحت و جوهر فلک بلاغت و فراهت دکوه مرکان طلاقت و کیاست و ابهارت ان
بوستان فقه و ادب و هزار دستان ادبار عجم و عرب داغ به البصار واحد و نه عصار و وحید
زمان و فرید دوران و فصیحت ... فیض و نشاط و بهجت ... به سرور و انبساط و مفرح قلوب
و مفتح کروب و رافع هموم و دافع غموم بود و از بیانه فضلا و رفت و ... و ادبا ... معارج تحقیق
در کار و معارج فهم و داخچه نوزیته در حق ان و ماه تابان تابان و در روز شنبه ... صفر المظفر بعد
یک هزار و دو پست و نهم بحرا از شهر و یران مقر سفر بر بست و از زمین کمین کیهان به جنان جاودان
راه بر گرفت و بر شعر رفرف طایر روانش بنشست و همگنان سالم و حسرت هجران و فحوت
بحران بکند نشست و به غم و درد بار زندگانی داشت بونیکونه نیز چند کار بسر گذشت و این نظام
بر حجم علم بیان رقم درایت ظفر آیت و موکب نصرت کوکب اعلیحضرت بهرام صولت سلطان
السلاطین و خاقان الخواقین غیاث الاسلام و المسلمین ناصر المدبرین دا المقبلین ظل الرب
الارضین المجاهد فی منهج الدین قهرمان الماء و الطین حارس البراری و الثغور وارث الضحاک و الجور
فریدون ... خورشید کلاه ... خرگاه ماه ... کیوان ... فیروز بخت بزم چو منظر بکنده
دریان دارا نشان جمشید فر بهرام چوگان شاپور میدان افراسیاب جنبش اسفندیار کوشش
آفتاب تابش سحاب ریزش نوشیروان عدل قاآن بذل پادشاه زمان سلطان صاحبقران جوان خرد
کوفت آن ناصرالدین شاه قاجار انار عالمک ... المسالک ... خلد الله ملکه دایم عیشه واید

ود در بلده قم در جوار مقبره حضرت معصومه سلام الله علیها با کفو

و در جوار صحن تکیه ... وجه الکرم ... ... حسن ... التعلیم و التکلیم مدفون گشت

حینه الی یوم القرار بنظر مالکین قرنشاه در این زاز آمد و مهدوی از اولیای دولت قوی‌دولت
جلد زینت رکاب نصرت نقاب نشسته و کامیاب گشته و این بنده با خدمت حضرت والد ماجد
دیگر اقوام و اقارب از پیشگاه فضل اشرف خاص یافته در دار المؤمنین کاشان بوده وطن موروث و
مسکن آبائی و اجداد را مستقر و مناص نموده در دوست پنجاه و اسباب نجابت مولت
از پس مرحمت و لطف کارکنان سلطنت نیز بر حسب مصالح ملک و مملکت بعضی تغییرات و تبدیلات
در ارکان دولت و اعیان مملکت راه یافته بود اندیشها پراکنده و خیالات متشتت می‌بود در این
جمله اوقات بهر چند مدتی چند تن از اقوام و اقارب از اکابر [illegible] و اکابر موالک
بلد و غارب مغارب [illegible] و ذاهب عوارب [illegible] و راقد مراقد تا مر و رابد مرابد
[illegible] مساجد اقراق و قاصد مقاصد حراق و ... مواد اشتیاق و دغا بر مقابر
اشتیاق گویند در میدان فراق و [illegible] سیاق قصب السباق [illegible] در آن غرایب و غربت [illegible]
و کربت برافزوده و این جمله چنانکه [illegible] خیال نشسته شده کار به جا [illegible]
نبه جهت و در تحریر و تسوید به تانی [illegible] نگذرانیده و در عرصه اصطبار قدم استوار نفرموده
قرائت آیه شریفه الذین اذا اصابتهم مصیبة قالوا انا لله و انا الیه راجعون اولئک
علیهم صلوات من ربهم الی آخرها اعانت و کفایت جسته اما چرخ کج‌رو فلک بی‌رنگ
[illegible] و جنبش آنکه برآرد آذرکیان و زینت و آرایش جهان در اسب و فرسایش
پدید آمدگان است [illegible] در نظر [illegible] کدام [illegible] مراد را از جهات
خوف جسته و [illegible] روزگار غدار [illegible]
از نوب زمانه [illegible] چاه [illegible] رنج [illegible] بر [illegible] نمود در این
و طرب فراز و ابواب [illegible] و تب [illegible] بشتهای رنج و جهانیان و روزها [illegible] بی‌رنج
کار [illegible] از زحمت [illegible] آلام است [illegible] از دیدار [illegible] مکروبات
[illegible] گام در [illegible] طریق [illegible] در رواج [illegible] مقصد [illegible]
[illegible] در امید [illegible] در هر آن [illegible]
و در هر امر [illegible] از هر کس [illegible] اعانت [illegible]
[illegible] و از هر جا در طلب [illegible] و [illegible] و از هر قطعه
[illegible] و منفعت [illegible]

[illegible]

هزار و هویدا لشکر هموم و غموم در هر بیت و پشت لشکر [illegible] گشت رشته حیات از هم گسیخته و تار و پود
تاب و طاقت از دست شده امتحان و محنت از هم بر یک از غم صبر را به جز [illegible] و از اغلاط [illegible]
جز سوار تن [illegible] و این مطلب میسر [illegible] در ملاقات [illegible] و مقامات [illegible]
روح سوی رحمت برده و جان و طاقت [illegible] بر [illegible] آرامش [illegible]
[illegible] از هر چیز [illegible] و این جمله [illegible] و در [illegible]
و در جمیع [illegible] و از آن آهنگ [illegible] و [illegible] کار [illegible]
و [illegible] الصبر مفتاح النجاة و مفتاح الفلاح [illegible] چند [illegible] روز [illegible]
و [illegible] روزگار [illegible] غدار [illegible]
[illegible] و [illegible] خبر رسید [illegible] میرزا ابوالقاسم [illegible] بنده [illegible]
[illegible] به تجربه [illegible] روز [illegible] از [illegible] مرحبت [illegible]
و به دیگر سرای راه [illegible] و آن مرحوم سعادت [illegible] جهت [illegible] مراتب [illegible]
و مراسم اخلاق و معاشرت و حسن کفالت و کفایت و صفای طینت و صفوت طبیعت و [illegible]
و علامات زهد و عبادت و [illegible] و جمعیت در [illegible] و دین و دولت مقبول القول و الشهادة
و در تمامت صفات حمیده [illegible] و [illegible] در این جهان [illegible] روزگار
[illegible] از این خبر وحشت اثر [illegible] و [illegible] و [illegible]
صبر و تحمل [illegible] ایام [illegible] جلال [illegible]
و [illegible] عاشورا [illegible] کبری [illegible]
کار [illegible] مرتضی سلام الله علیها پدید گشته [illegible] مجالس تعزیت و [illegible]
[illegible] صفحه جهان [illegible] سوگوار [illegible] و آدمی و دل [illegible]
آدمیان [illegible] و خراب [illegible] هوا [illegible]
استطاعت و [illegible] مراسم تعزیت [illegible]
عبادت [illegible] مجلس مصیبت [illegible]
بتول عذرا اسباط رسول [illegible] صلوات الله علیهم [illegible]
ائمه [illegible] علیهم سلام الله الملک المنان [illegible] سوگواران [illegible]
آویخته و [illegible] روز [illegible] از کوه [illegible] شب [illegible] و [illegible]

فلک رایت برفروخت منبع بیان اشجع والد ماجد و جد بزرگ که بر از استقامت وجه آل گنبت و ارکان
و سلامت ذات بخلاف نهاد و عوایق دهر و بوایق عصر و طوارق حدثان و حوادث جهان طریق عیشم گرفت
و دران رنج در نجوری که بهر آیت بیمعنی نجار و وقتی علامات ردیه پدیدار میگشت گاه از خطر یابسه آن وجه مجمود
خرم و زمانی خطرها از انصراف امارات صحت آن ذات صفوت سمت بوخم میگشت و از غم فراق و شب
بجمله از حکمتهای الهی و حمتهای بی تنهای نصیب آمد تا گروهی در دراین مدت عمر و دعوت
آن وجه پاک و جوهر تابناک جمع وفا و اهل صفا ضمیر با بطیت و خلت بیعدرشته بگسیب از دولت شفقت
واز نصیب آن مصیبت یکباره در لهیب حسرت کربت اسپ تمیز نه چندان امید دار بشنود اگر بر
منعدف محصول مراد آن قضیه امید دهار رکنند یکباره از غصه و اجه گاه بسیار عدم نکوئی رکنند و نه چندان نوبی
آینه بود در اوقات بیمار داری و رتب روشن ظرت آن حالت رقت و دلالت روان از کالبد برد از غم هردار
جهان از دو هم دلگان و بر گوه داغ غم محکومت بنداز بار رنگار تنگ و اندیشهای گذرگاه جز جهان است
غرض و المبدل جنبش جنبه کان است از خیالی بجمله بدینگونه روز چند بود و معلوم این سراغ و روز عیل حفظ
این حالت تا آیت بحران و علامات حرمان جمع مجمع شد دلها در در دو نهاد طپیدن و روانها اندر کالبد ها
بریدن میگرفت و چون چندین سالها این رنج و تب بشب بروز و روز بشب رفت از کنار چهار شنبه در
ست و پنجم شهر صفر المظفر مذکور میرزا فتح الزمان کارگاه از خانه کان بمرکز ادبار و چار و بسیار از
دیگر راه میگشت و آن مرحوم بیمار شده میرزا ابوالقاسم مجبور مغم بنده نگارنده است که بسیار از آن
مرحوم وفات که دو دو کار آن مجلس کفایت و فرط خطرات امروز و جهد و اثبات و نهایت آن و عمر خوش
و چنین تیغ و زخم قصد حیات گذار او و چون نیک شد در امتحان حیات تواناتر و ازین نشان زندگانی او و
برگذشت در فرش حیات جاودانه بدبگرش بیاری رود است آب حیاتش در چشمه زندگی بخوشیده و شعله جانش
در دل دوستان بنشیند که نه زهر آب دوای پیوسته و آن تیغ آبدار و تیغ از خرابی بیاساید بیرمگی بنشسته بنا کار در
گذشت و در مزرع مراد دانه کاهل کار ریختی و دو موضع امید رشته تار امید خوار بریده است از تیغ دل آن
شکفت دل در دو دفن بکافت و روان در کالبد بتافت و خطرها تر مان و گداز بیهان پریشان گرد
و این جمله سوی با حالت قیامت و علامت کسالت آن وجه گرامی بیجاه بعد نیز خطرها بودند در اشتعال
با غم مصیبات مطلق گشته و مهر بجا راه بیخ آن وجه محترم و سلالت آن نفس گرامی و مغتنم
دست بدعا بر نهادند و از پیچ ناز بکسسته و بحجت اورا دل بسته و چنین بدینگونه چند بسیار بر
گذشت گوش ماه و دهر بیکنی این مصیبت بزرگ و نوبت عظیم که ما روز تا روز بلا بلا گرفت

و رنج استیلا نمود مقدمات استسقا و سقوط اشتها و ضعف قوی و ستر بجنا بویدا گشت هر چه که فراز علاج
از هر روز رنج افزون گشت و حجت نه روا جهان بدیده اندر تاریک و رشته سنگ بی با رنگ موی
بریدن سنگ دلان ورنه بزنجیر زندان و روز و شب در چشمها یکسان شد که اذا جاء القضاء ضیق
الفضاء دنیا بحجم تنگ دلان چشم سوزن است در پنجه آنکه آتش بجوش و دو هیچ ماری
از امیش بیغش لقمه ناب حکم زهر مذاب و آواز رباب حکم عواء کلاب مینمود از عنین نور بر فت
و از قلوب سرور بر خاست و از آن کلول و فتور انام و عقول متحیر و ملول و صدور و قلوب
مصدور و مشغول گفته روح سوی آسایش برفت و شروع بالآرایش نه هیچ انبساط انشراح از نشاط
در روح است و این مسئله آشکار است و هم چنانکه سعدی علیه گفته لعل جز روان اندر بدن
در بر طایفه و قبیله عام قرار مرام هر کس رئیس طایفه و قیل قبیله و امیر سعیه و کفیل مهمات
و وجیه امورات و دلیل قارب و دلیل مطالب ایشان است جهان اندر بدن و فروغ
اندر دیده مرد و زن و بر ناکسیها و نارواییها و ناتکیها و اشتلیه و قصدها انجامت
مانند نفس است و کیسه شن عقل و زرانت رای و اصابت تدبیر کارهای پریشان است آن
بی آن دکوهای ناسخته آنها را پوشیده و گفتار سنجیده ایشان سامانیان کلانه و چون طبیب
کار انصیحت و حسیر امضون بر جراحات جهالت و بشور ات بطالت هر یک دوای شافی
و در نهار کافی است تو دگرگون تب و دواری صحب بهمیار بر یک را بپوشید و دیگر
هر یک بوعلیه به جان خصوصا آتش دیده و تحیر لاله خبار و قلب او آینه برای او
تمامت آثار بیرا و دوار و تیغ لیدر و ابزار بیچ خبری از خفیه او برخی بی نشان و هر اثر بر وی
او در دفتر ضمیر و سر او رکم کیان دیده و تیغ و تیر جهان چشیده و تجربه ها کرده و عوالم و
سالم گزیده و جهان گشته بی و بر طبقه و هر طایفه از خارج و داخل رای و روش او را به تصدیق
و کفایت و مهارت او را تصویب نمینموده و تصدیق و تمکین اورا در هر مرتبه و مقام مکینی گفته اند
و او را مخصص چه ران روحیت و زکات مرضعی بنیان رحجت و دهاد و گوش جلی
نفضای دوا ثر و فرضی قار فوضت و سفارت آیه الدنیا مواقت و مویدی بزعم الهه زینت
و ما قبه ازمنه و ایام و واقعه آوند او اعوام و سپهر فضائل و دانش و اهل علم و بینش و جامع اخبار
و آثار و احوال طوایف امم و ما تر عرب و عجم و ترک و دیلم و آنکش مرآة حالات احبار زمان
و آثار جهان بر مراحل و دو از هر طبقه و طایفه از رو قوی یک و ترک دیلم و مرد و زن و دولت عظم

متفق الکلمه والقول شنده از آنگاه که نسخ از نوشته که دکان وخت و بنا و ربط خبر رسیده ایست
که کنون کس بر جامعیت و نیقت کتب نیمه و نتیجه و مرحقیقت تاریخ و نظر نیمه بلکه از اعاظم
تا امیر زمان که باید هم فایده و قاعده و جمعیت هر دیر در دولت و ملک و ملت را منفعت رساند در حرز
تحریر نقاد و نیز حقیقی مصنف بود ما در زمانه نیز در آنیده اند باتفاق به آثارات بستان و خرابات لیست
جاوید نشان و جهت تفکر و از دیر پایه و اوان منبر دانشه و علم حقیقی نیز تحریر و تسوید نموده بود
اهل زمان مشترک گردانیده و تمام ملت بود تا بکمر در بر قدم امت از قصه علم و حسن و فضل علما و انواع
فضلا از هر طبقه و هر سلسله و عام و خاص علی قدر مراتبهم از سیاق و سباق آن کتاب مطالب مستفیض گشته
و هر یک بقدر فهم و ادراک بهرا یاب شده باشند و بیان حال و بیان متعلق روز و شب بگویند
کتاب فی سوانحه سر دہر ما جیه من الاحزان ان هی کراح فی زجاج بل کدم سرت
فی جسم معتدل المزاج و باین جامعیت و شرح و بسط چنان بفصاحت و بلاغت تحریر یافته
نیز هر قصه گمان سوی هر خبر وا از مجمع گهر گوئی هم الکنه در آن قصه یا حدوث حادثه نظر کند
که نهر روان تر از آب زلال و بهنگام شنیدن گیرنده تر از زبان و خیال چنانچه گاه در بیان وبلاغت
دکان علم بیان نخ دان و معانی و سخن آرا بیان و متبسم زد آوراق این نوع از دیگر انواع ابهی است
دیگر جز آلات و دیگر کارنده نقشه کار زنده کذب الزاعمون ان المعلی فی
صدور المتفقات العوالی انما المجد والذی والمعالی والوری فی اسنة الاقلام
و نیز در فن شعر و شاعری گمان او نیز مشهور و عنصری با آثار رفته بلکه سحر و سحبان الهند و دیگر
حفظ نقوش جست شعر و در فن عروض و علم ادب و قوافی برافروزد مخزن شعر و این علم شریف بود
و از زمین رفته چو احیا و تجدید نموده بود و در این جمله کتب تاریخ التواریخ و دیگر کتاب
برا هر اثر شاهد صادق است [بجهه حجت باب بلکه از او در حقیقت] و دیگر علم بود
نیز از حکمت الهی و طبیعی و اوایل و هندسه و ریاضی و علم نحو و صرف و منطق و معانی و بیان و ادبیات بود
جامع و کامل و ماهر البحر و در اغلب آن تصنیف مفید و هم کار نامه بانجام رسانیده و بر این جمله افزون
اخلاق حمیده تر از بوستان ایام و [جمال] نو معاشرت شگفته تر از بهشت و ریاضی جاوید از گلزار
و در هر کار و هر حالت آن عقل و درایت و دور و نیت و سرمنزل عقل از کار دانی با بزرگی و کمک
برا همت بود و هر طفل اگر جوان بود از بد توفیق و تعلیم تربیت طلبه تا به نبوغ و بسط تجربت و تهذیب تنبیه
و تنبیه و مؤدب کند و با دراهم و خوشی و منان چنین بلطف و نرمی و ملاطفت و دیگران بهر حال در نگاه داشتی

ما در کار

و که املاک و عمارت آب و خاک و مناصب برار و بستان و زرنگ مال و سود غلط ادبیه و از آنچه بود جهان
دولت و جهان باشند و در راه او از جان بگذرند و از خانمان دریغ ندارند و اگر بیم بر پریشان گردان
گرد در بیان آسمان ترنج [رنگ] آبها از دیده هاش روان شود یا دشنه بر جگر او بیاید تیر خارده او را
خار در گذر آید یا سیلان در از ابهام در بحور در تعب شنه خون ترنج [آمیخته] او را عرق تب
فرو گیرد چه هر صد قدر برایشان آمد هم آنها را که پسر و اگر او را از عمر ایشان روح است بود در بوته چراغ
نفس ایشان بجمله روز آورد آن مرد بی نصیب از گرد و غبار موالب حوادث والم بفور و دیده
نظارگان اشک خونین بیالود و خویش و بیگانه در رو نموده که برای آن پر بویه و حیا غریب
من خمیر و نگار رنده به لطف فخر و بر ضعف بنیت و انحراف طبیعتش نظر و با فسوس و دریغ نقد
و کان یقبض فیه یدا لغدیه تحت شتر و بطارخ و تقلید بهار قرار این وجود مسعود اگر چند در صفحه لیل
پوشیده نیست و در تمامت ممالک ربع مسکون نام و نشان معلوم و تمامت اهالی و بزرگان زمان
با و لطفا جوینده و با کلام و جرام خاطرش بود خواستار بشند لکن از هزار یک و از بسیار اندک گد آن
جه هر وجود مسعود است محمود تر نبود و نه در حاسب نیازی ایشان بود که اشده خصم در آن چنین بس هر چند روزگار
در زمین بودن کاران بر کنند قدر و قیمت و مهر و منزلت او بکار در شود چه ده نمی مرده هر گز که هر چند
جهان بزرگ و موثر بود است رأیت حیاة المرء ترخص قدره وان مات اغلته المنايا
الطوالع كما يخلق الثوب الجديد ابتذاله كذا يخلق المرء العيون اللوامع طبيب
حاذق و بزرگان مواقف همه به فسوس و افسوس خاطر شده و درمان و تدبیر در تقدیر افکنده
بلکه آن مرد را از آن تب موظب ورزیده و اقبح تعب مراقب انجمن در نیم کار [شکسته]
نشکست و از آن جسم محموم کمتر و محموم شده و هیچ تدبیر شوا نشد بر نجف و تر بود باف و
هیچ دوا و غذا حکومت قضا را شو اشاره گوهر است الرشیو فی الانفس حین موتها
چو بنگام مردن باید و از نخ حق بشیب و فراز باید چراغ زندگانی را برد و رشته آنی
بنیت برد و مرگ دامان برگشته در روی بیک لعل یه برده باز اگر بر فقاء بعضی بار نیست
یا در قلعه آهنین جان کنر بخج شب بسیار بیا باز از دهان بر جمله جهان شاه تو شد بر بچیع
ما کم در برابر آنها و در معجزه خاد را کنی به جان آن معجزه بنجره گیرد و نشان مرگ
آن قلعه روئین باده بکار شود و دیر حوادث از آنها بگذرد و بخیر بوا سیلاب معجزه خادا شود
وحکم قدر و قضا در بیرا صحرا و صحرا بلادیا گوانه کر اعتقد یار و در رو حق تیز ندارد بر تیر اجل

همین اگر بهره زالی وگر پور زال   بدستان نیاید تو ری بمال ازآن سوز و گداز و نذر و نیاز و توجه
نفوس جلیله در آن مدت بر سلامت و صحت آن وجود شریف تعلق داشت و از آن بر تیمار
پرستاران و غمخواران و پرسش و نوازش علمای اعلام و امرا و وزرای ذوی المجد والاحترام
و بروز الطاف و ظهور عطاف مراحم الطاف حضرت ظل الهی رخصت کوچ بسلطنت
ظل اللهی خلدالله ملکه و دولته در هیچ تدبیر امراض کاری کارگر نیفتاد و جلادان القام
تفارت و غواب الالم بود عاقبت ناچار اگر چه روح بآن حجت و فتوح بود لیکن
زمان آن تنی روح از تن ترکیب نه بدن و تنگی تجلی برار قفس و تنی بود هر چند روح بلوغ
بیشتر رسید در پرواز آشیان جاویدان بیشتر نیرو میگرفت و میگفت چنین قفسی نه سزای چون
خوش الحان است نغم بگلشن رضوان در باغ آن جنم چگونه طوف کنم در قفس عالم جسمانی
در این سراچه ترکیب تخته بند تنم مع الجمله بهرگونه کسلان و نالان روز و شب بپایان میرفت و از دوده
احراق روان بود در کانون احتراق میگداخت و آن عنصر لطیف و پیکر شریف بنکام ایلکام
مانند هلال باریک میگرفت و با اینکه بحق یقینی داشت در علم پدیدار جنت از بهشت بر تسکین قلوب
نظارگان می‌کوشید و اشیاء لو بعثت و سلامت خواهیم و دارین حیث و الان برای چند
روز و شب از خون نون و شامیدن و خفتن و اکنون برگ ریز نقد گیرم از آن دوستان
در خواب غفلت میرفتند چه قلوب بسو بظهور این قضیه تسلی نمی‌یافتند و نمی‌توانستند بلکه اطبای
مجرب کار از ملاحظه حالات ردیه محض از روی یأس و حرمان میراندند بر تعجیل و عدم بصیرت
آن حضرت میگفتند و نقد فون هر پروانه وار بر گرد شمع تربت میزدند و آن وجود مسعود با کمال ضعف
وستری و پاکی از زندگانی خویشتن دل برگرفته بود و بهر یک سو بطریق معقول میداشت و تلاوت
کتب خبر و احادیث و اخبار و فواید از امر ... نیز امید وار از کوخ تنگ دار
میحیث گلشن تحقیق بیع ... و تا بیداد کالتی گشت برشان بپایان برآورد و بر این گونه هم
برگذشت آفتاب روز چهارشنبه بیست و ششم شهر ربیع الثانی بر سپهر برین و جهان سو اوش رحمت
کلی آفتاب این سرای دلپذیر ... بصورت زوال برآمد و طایر روحش با اوج سپهر برین
هم افق ... ساعت نیم قبل از زوال ... حق ... اجابت ... و این سرای پر ملال زوال المحرم
المحضو روح پرفتوح عالم عامل و علامه فنون ... والمؤرخین زین البلغا والمترسلین
... المتبحر المتوحد فی فنونه المتفرد فی علومه ذو المناقب والمناصب العالیه ...

المتعالیه

~~التنبیه [illegible] در قبال عنبر [illegible] [illegible]~~

محمد تقی المتخلص ببهره و المعقب بلسان الملک لازال مستغرقاً فی بحار الغفران [illegible]
و از این جهان برواز کرد و در این وقت نوزده روز از جشن نوروز برگذشته بود و در این مدت
اهل ایران بسوی [illegible] از آثار بهار خبری و نه از نشاط نوروز اثری بود بلکه یکسره غرقه کار [illegible]
و هموم دیده [illegible] وادیه آلام و از وقوع [illegible] این قضیه [illegible] و حادثه [illegible] زلزله در ارکان
دو لوله در ارکان این خانه در افتاد آشوب و غوغا از زمین به کاخ رسید و ناله و فریاد به کیوان کشید
اعیان دولت و ملت از هر طرف با دیدهٔ اشکبار و قلب فگار فراهم شدند و [illegible] سوگواری [illegible]
و [illegible] نی و مانی به ندبه و زاری [illegible] برگشودند و [illegible] حسرت و حیرت از دیدگان [illegible]
و همی گفتند الیوم مات لسان الملک والتقی ومات من کان یستعدی علی الزمن
واظلمت سبل الآداب اذ حجبت شمس المکارم فی غیم من الکفن گوهری [illegible]
باد او فی [illegible] گوهری [illegible] که هر کس [illegible] انچه از آن [illegible] دست سلیمان گم شدی
بر سلیمان هم [illegible] خوف و [illegible] [illegible] در [illegible] و [illegible] در بحر افسوس و دریغ
مستغرق و در آتش اندوه و کرب محترق گشتند و ~~[illegible]~~ اقوام و [illegible]
واصدقاء در [illegible] ~~[illegible]~~ در دار الخلافه [illegible] و [illegible] و [illegible] دهه
وآذر [illegible] و [illegible] مجالس سوگواری بپای کردند و از پی طلب مغفرت و مزید درجات آن مرحوم برد
خداوندگان بخیرات و مبرات [illegible] و [illegible] سعادت نمود دریغ [illegible] فلک [illegible]
[illegible] و [illegible] که آن [illegible] و خورشید [illegible] با [illegible] بدر [illegible] خفی و [illegible]
[illegible] سپرو [illegible] روزگار [illegible] در بوستان زمانه چه رنجها و شکنجها [illegible]
[illegible] خطی [illegible] [illegible] [illegible] آفتاب [illegible]
[illegible] اندر یمن عمرها [illegible] [illegible] را [illegible] خرقه [illegible] سوسن
[illegible] [illegible] شاهد را [illegible] [illegible] [illegible]
از [illegible] طبع عالی [illegible] و از غرایب اتفاقات این است که ربع اول این
کتاب [illegible] از کتب مشغول [illegible] بود تا [illegible] لامع النور [illegible] اعلی
ملکه و شوکته و سلطانه تقدیم شود [illegible] [illegible] [illegible] از [illegible] این [illegible]
دیگر باره بترجمه ربع اول [illegible] نسخه [illegible] مختصر [illegible] و تا امروز [illegible]

تخم [illegible] سوی [illegible] ام از
نوادر حکایات این است که این
بنده فقیر [illegible] در بیان تاریخ وفات
آن مرحوم [illegible] نگاه [illegible] ام
و [illegible] و تخلص [illegible] ایشان [illegible]
[illegible] مطابق [illegible]
[illegible] چه [illegible] [illegible]
لسان الملک [illegible] کتاب [illegible]
در [illegible] و [illegible]
[illegible] و [illegible] [illegible]
و عجب [illegible] توانم گفت اول
اتفاق روزگار است و هم این
[illegible] طبع [illegible] حروف
[illegible] تاریخ وفات [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
بدخواه برد [illegible] عزیز
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] کف [illegible]
[illegible] دشت آهو
[illegible] گونه [illegible]
[illegible] صد گونه جادو [illegible] هزاران [illegible]
[illegible] هزاران [illegible] آهو
[illegible] [illegible]
[illegible] آهو [illegible]
جمشید [illegible] [illegible]

اگر صد قرن در گیتی بمانی
سرانجامت بباید رخت از این جوی
ببا هر کس که بنشینی بمانی پیشه
بایدش بودن بلا جوی و غربت
ببایدت گفتن صد بار بلا گو و بلا گو
بلا گو غربت افتد زان انوری
دیگر چو بر جای خاقانی قائل
هر آنکه که شاپور و دارا زجاه
بلا افتاد چون گو نخچیر و بهرام چوبین
زنگ که کشم تکو ازو فرستو جاننو تو
اگر در جام جم نوشی می ناب
هم آخر می کنند بر زهر پاسخ
بسر خفته که گفتت این زمانه
خوری رنج جونی بانگ و نهو
بزور بازوی رستم و دیو گرد
به آب سپرد آن زور بازو
مرا آن کز بن صد دریغ بولاد
به تیر تیز سفته آمد بخود بر خود
کدامین کس بجو بی جنت بی خار
کدامین رنج بی غوغای نخجیر
اگر با دور گردی از چرخ گردان
گیان را بدست آن مرگ ابدو
اگر چون خضر نوشی آب حیوان
و یا گردی چو افلاطون و ارسطو
نیابی زندگی سعدی نه خیبر
همه را بیخ رنج افکند از رو
کجا رفتند آن شمس و ساقی
کجا خفتند حور ان حسن بو
کجا خفتند آن کله بخشی
که بنیاد آن که دیوان جهان جو
کجا آن حکیمان روان بخش
اگر زان نشست بر گو

مجددا با کام رسیده مدتها بر گذشت و از پس نگارش اشعار عبرت آثار حکیم کامل خاقانی شروانی
حسب اتمام این مطلب بدان اندر یافتم و در این شب رشک نخشب مقدم مهر ابیع الثانی
سال ندکور روسرا روز بخشش نوروز سال... و دولت و نفوذ قلم بکار با زده از آن ترجمه
و تسوید و تحریر اشعار فرخنده پایه نگارش بقیه متوسع قلم برگشت و خفی رحم فیها در آنجا رحم
مغفور طاب ثراه و حبذا الفردوس مثواه مطابق آن تحریر و تقریر از درج زمن بالا گذالله
هو الله نواب غفران مآب محمود میرزا ابن مرحوم مبرور رضوان خلد مکان مغفور فتحعلی شاه قاجار
اعلی الله مقامه معروض داشته در رشته نگارش دولت و مدت تو هم محرر این بعرصه وجود
و تن بکسوت منحود آورده و با هنگام رحیل و فرقت از قاف و قمر مشتاق و یک سال از
عمر شریف و زندگانی گرامی ایشان برگذشته بود بجمله آنمرحوم چنانکه خود در شرح مختصری از احوال خلاق
و نیکبختی خاقان خلد آشیان در او قاتی که در خدمت نواب محمود میرزا اعلی الله درجته همواره قدم
در مرز نهاوند روز می‌گذرانید بعرض رسانیده در ایام زندگانی مرحوم فتحعلی خان ملک الشعرای کاشانی
متخلص بصبا جد این بنده حقیر از دار المؤمنین کاشان بدار الخلافه طهران آمده با آنکه هنوز سال
زندگانی به بیست نرسیده بود قصیده با نیت در اول قصیده ایشان است در مدح آنمرحوم انشاد و مطلع
و مطلعش این سرسوت موکب لشکر زنده که خورشید تابد غم مخور ای خوب پای خیز و ببین
نقاب بخشم مرحوم ملک الشعرا آن اشعار آبدار شنید و آن لالی شاهوار بدید و آن تازه نهال
بوستان هنر شیرین سواد آن فضائل و کمال شعرا از گریه گشت در عجب شد و بر آن ذکاوت فطرت
و فراست جبلی و کمال طبع شیرین بر تازه و اوقع نگفت و از آن عذوبت الفاظ را لذاذ
و ابهتراز آمده حضرتش بوزرگی و بجنش نبودتر که بر ده بسیار خوشی تشقه و مال کرده
بر هر شعری فاتقش فائق و در عجله نخوران با هر اشعار بلاغت بسیار و کمال سرایید فائق
بافت و یکباره خطاب بدو برد و هر بیع حیث و عجایب بهرت و مظاهر شش بخت سخت و همه
رشته وقرار استوار گرفته از پس چندی بر افتد مرحوم محمد حسین خان فرزند مرحوم ملک الشعرا
داد از طرف بر رضایت حکومت کاشان بشغر سبب دیگر باره آن جهد بسیار کوشیده
چنین در سر اندیشه دولت و تربیت محرر ملک الشعرا از این سرای فانی رخت بدار بقا کشید
آنمرحوم با مرحوم محمد حسین خان ملک الشعرا ثانی از کاشان بدار الخلافه طهران معاودت و هم چنان به
مصاحبت و مصادقت یکدیگر روز ناگاهی دوباره از بدخواهان و مفسدان بعد اوقات و میکنت

بوحم

[illegible] از [illegible]
[illegible]
[illegible]

بود چشمه و از جمله کتاب اشعار آبدار ایشان بسواد نثر منور بلیغ تدوین یافته و مختصرها یک نسخه بود
در میان برفند تا بحمد الله نیز نسخه ای از آن معلوم نشد و اسباب مباعدت و نفرت از هر نوع فراهم گردیده
سرانجام ترک موافقت گفته شد به سینه سلطنت فطریه و در روز دوشنبه سیوم ذی الحجه الحرام سال
یکهزار و دویست و سی و نهم هجری در رکاب نواب فردوس مآب محمود میرزا [illegible] مملکت [illegible]
و نهاوند و باره ای از مملکت عراق به نهاوند [illegible] و در خدمت شاهزاده نعیم مشیر و مشار و محرم
اسرار و بر هر کار و کارها اختیار گردیده شاهزاده نعیم والا نژاده چندان شیفته فضایل و مناقب و
فریفته کمالات و مراتب ایشان گردیده که آنی بی حضور آن مرحوم مسرور نشدی و ساعتی از مجلس او
مهجور نزیستی و بی اشارت آن مرحوم بامری اقدام نفرمودی و بی استشارت او بانجام کاری [illegible]
از شورش [illegible] و از [illegible] و یکباره تمامت نظم و نسق امورات خویش را در
عهده اشارت و وزارت و صلاح دید آن جناب تفویض و موکول [illegible] و [illegible] اشارت [illegible]
در [illegible] و آفرین و تجید او از طبع گوهر زای ایشان حاصل اوقات ابیات [illegible] و درر [illegible]
بازرش [illegible] به تعداد و تقاضای آن بود و بعد [illegible] آن مرحوم میرزا ابوالقاسم مذکور رحمه الله علیه نیز در
مجلس آن مرحوم و صحبت نواب غفران مآب [illegible] در ایام [illegible] خاقان مغفور [illegible]
[illegible] النور در سال [illegible] و دویست و [illegible] ایام در شوشتر آن مرحوم نیز حضور داشت و در سال
دویست و چهل و پنجم با شاهزاده نعیم محمود میرزا [illegible] فتن و فساد در بروجرد مضبوط و متوقف
بود و در همان سال [illegible] مدار الخلافه طهران وصول یافت و در حضرت خاقان مراتب
فصاحت و بلاغت ایشان و بیان و دیگر فضایل موصوف و از طرف اشرف اعلی نوازشات
و تفقدات ملوکانه و قبول و سیورغال [illegible] از قرار [illegible] است [illegible]
خان فرزند ایشان [illegible] موهوبات [illegible] صدور یافت و انوقت
بسبب ظهور بعضی مفاسد شاهزاده نعیم محمود میرزا از آن [illegible] حکم [illegible] و حکومت [illegible]
نمانده و هم در این اوان در میان شاهزادگان عراق در سر ولایت و [illegible] بازار مناقشه و
مخاصمت گرم گشت و از هر سوی لشکرگاه [illegible] بدفع یکدیگر [illegible] از [illegible] طرف [illegible] این خبر
بمسامع همایون خاقان اعظم [illegible] رفت [illegible] حسین خان سهدار و [illegible] یوسف خان سهدار [illegible]
[illegible] میرعلی [illegible] و اجله [illegible] درگاه بود [illegible] بنظم [illegible] عراق و [illegible]
ذات البین را [illegible] آن مرحوم مغفور نیز با مرحوم [illegible] در سال یکهزار و دویست و [illegible]

۱۲۱۱

~~ولادت~~ جلوس فتحعلیشاه بلفظ تاریخ

جلوس مظفرالدین شاه
۱۳۱۴
فخر روزگار

جلوس محمد شاه لفظ ظهور الحق ۱۲۵۰

جلوس ناصرالدین شاه ۱۲۶۴

ناصر دین خدائی شد پدید ۱۲۶۴

۱۳۱۰ ~~۱۳۴۵~~

محمد علی شاه

۱۳۲۹

شد خدیو ماه ~~۱۱۷۴~~

محمد علی شه خدیو زمین

۱۲۱۳

تاریخ ولادت و وفات مرحوم میرزا تقی لسان الملک

۱۲۹۷ ۱۲۹۶ ۱۲۱۶

تواریخ موت دولت میرزا تقی لسان الملک

هو الحی الذی لا یموت ابدا ۱۲۹۶

۱۲۱۷ تواریخ

موت دولت کامل بافی ۱۲۹۶

وقت فوت آنکار شو ۱۲۸۷

فخر ایجاد

روزگار ۱۲۴۲

۱۳۱۴

جلوس مظفرالدین شاه فخر روزگار

فخر روزگار

جلوس فتحعلیشاه ۱۳۱۴

لفظ تاریخ ۱۲۱۱

شهادت ناصرالدین شاه ۱۳۱۴

جلوس محمد شاه ظهور الحق ۱۲۵۰

سال تاریخ جلوس

سال تاریخ جلوس مظفرالدین شاه عادل تخت افتخار

بجانب صواب راه گرفت و باصفهان و بروجرد جای گزید و دیگر با علمای اعلام باز گردید و در وقت
در اغلب بلاد عجم مرتبت کمالات و هنروری مدار داد و از اکرام و اعزاز و انعام امارات صدارت
و شان منصفان والا اعتبار برخوردار بود و چون خاقان مغفرت مکان در سال یکهزار و دویست و پنجاهم
به دیگر سرای خرامید شاهنشاه غازی حضرت محمد شاه انار الله برهانه بر تخت سلطنت برآمد و مرحوم مبرور
حاجی میرزا آقاسی بر مسند ایالت و صدارت مکین گردید از طرف شاهنشاه جمجاه و وزیر بی‌نظیر
بمراحم گرانمایه ممتاز گردید و در دیعهد سلطنت اعلی منصب شان خاص را افراز گشت و هر روز بر مدارج
و مقامات آنمرحوم افزوده گشت و در اوان سلطنت منصب جلیل و مقام منیع استیفای خاص خاص
اختصاص آمد و بهاره بی‌طرف تخصیص و هنر تری بزرگ را افراز گردید و در حضرت سلطنت و مسند
وزارت اختصاص تخصیص و تقرب کمال یافت و به تصنیف کتاب موسوم به انجم مشغول گردید و دائم
مشغول نیست دنیاوی و هم تمام نگارش و تصنیف کتاب مستطاب ناسخ التواریخ که امروز مشهور عامه
اقالیم و آفاق است ابتدا نمود و وقایع قبل از هبوط آدم تا ظهور حضرت خاتم صلی الله علیه
و آله و سلم بود در اندک مدتی بتحریر کرد و در آن جلد طلوع خورشید نهار کامکاری نامدار خسرو
شهریار دیدار فریدون فر را فضلا الملک و در نسبته الی العواصی الادوار نگارش کار را اجال سلطانی
کامکاری جاریه نسبته الی الکانم و اتمام کتاب مستطاب ناسخ التواریخ مامور و مشغول گشت و تا پایان
عمر خامه از نامه و قلم از قرطاس باز نگرفت و چهل سال بدینگونه روزگار نهاد و صفحه‌های روزگار
از نام نیک و نشان محمود او از شعر بیادگار است و بوقت علم و حلم مختوم خامه بگذاشت
و علم بدیگر جهان برافراشت چه زینی دهر بدو گذشت و گذاشت خنک آنکه از او نام نیکو گذاشت
در دیوان شعر مرقومت چندان از بر توقعات و راحت و عطوفت شاهنشاه جمجاه در فرامش
ناپذیر و گوهر کاری پارسی شعر و نثر و در از آن مستظهر و با تقدیر مدارج عقیده مباهی بعده بنه مرحمت
بزرگ و این نشان با همه از ظاهر زبان از شکرش قاصر داشت و مقصود این اجمال و بیان
این بهم در ضمن مجلدات ناسخ التواریخ و کتب دیگر نگارندگان مبسوطا مذکور است و اگر
در این نگارش رشته فلاسفه و فلاسفه الحکم است تا عالمه گشتگان و جاده طلبی بقلم یاد
و از پس وفات آنمرحوم از طرف اشرف نهار تا صدارت شان چندان بذل مکارم
و مواهب و تفقدات ملوکانه نسبت به خانه بیفقدان رحلت ابد بنیان شرف ظهور یافت
در هیچ زبانی بنویسد اداری آن مقدار نمود و در هنگام شرفیابی حضور لامع النور اعلی

اعلی فرزند اکبر آنمرحوم و بعد از تقدیر این کمتر مقرب الخاقان میرزا هدایت الله مستوفی فرمه
دیار بعد از لسان مدار رحمت فتیه العقیده قال رحمه بانجام آن کتاب مستطاب مشغول گردیده شاهان
در جشن سوال تحف قولان مبارک از او لطف اعوالدت لعل است که حضرت رسینة النبی علیه السلام
علیه و در علم آنمرحوم بگذشت بود شروع بنگارش که جزوی چند از آن بند بطبع و مطبوع هر طالب آن
کانه بود بابعض تحقیقات فایقه و تلفیقات چند بر آنچه بود زحمتی که انوار آن را اعلی
حضرت سلطانه کبیر بنده در پیشگاه جهانیان پناه موسوم گردید و قبول اقتدار حضرت را فت
ملوکانه و رحمت خسروانه و کمال تشویق و ترغیب خسروانه مفتخر این بود بلقب منیع و فرط
رفیع آنمرحوم مباهی و سرفراز داشته بلسان الملک ملقب فرمودند برافتخار و اعتبار این دو دمان افزوده
از فدا نه آنچه بیادگار زحمت رضا هم کرد تا فلک سو ماه و زمین سو کاه و خورشید رفتار باشد و داغ
در آن دو دمان اینست این شاهنشاه خورشید پیشگاه زینت تاج و کلاه و دارای گنج و سپاه باد و در آبد

۶۰۲
ابوعلی
محمد بن المستنیر
النحوی معروف
بقطرب
ق

محمد بن المستنیر بن احمد النحوی اللغوی البصری مولی سالم بن زیاد کنیتش ابوعلی و معروف
بقطرب است از سیبویه و جماعتی از علمای بصریین اخذ ادب نمود و در اشتقاق و علم لغت حرکتی بود بهمه
ابعاد آن بگاه و فخر فراست سیبویه میرفت و قبل از آنکه تلمذ سیبویه نماید تعلق خدمت او بسود در وقت او و از
سیبویه بود لیکن ما انت الا قطرب لیل بمعنی نیستی تو مگر قطرب شب و قطرب جانوری است
که روز نمی‌آساید بعلمی اکلی کعل و این لقب بدو بماند و قطرب بضم قاف و سکون طاء مهمله و ضم راء و جواز
آن باء موحده است بمعجم قطرب در اخبار شبوال و ... حوش بود و این کتب از جمله تصنیفات اوست کتاب
معانی القرآن و کتاب الاشتقاق و کتاب القوافی و کتاب النوادر و کتاب الازمنه و کتاب الفرق و کتاب
الاصوات و کتاب الصفات و کتاب العلل فی النحو و کتاب الاضداد و کتاب خلق الفرس و کتاب خلق الانسان
و کتاب غریب الحدیث و کتاب الهمزة و کتاب فعل و افعل و کتاب الرد علی الملحدین فی تشابه القرآن و
غیر ذلک است و او اول کسی است که مثلث سود را در لغت وضع کرد و کتاب او اگرچه صغیر الحجم است فضیلت سبقت
دارد و ابومحمد عبدالله بن السید البطلیوسی که از پیش مذکور شد در این امر تقطرب اقتفا و اقتدا نموده است
و کتاب او بزرگ است و هم مثلث دیگر از شخص دیگر هست بزبان است و این شخص نه آن [illegible] خطیب
ابوزکریای تبریزی است که از این پس در الیاء مذکور خواهد شد بلکه شخص دیگر است و هم اکنون نامش بنظر نیست و آن
کتاب نیز کبیر است و هیچ مقصود نزد ما نیست و اصلش بهمانست بهمان طریق است که قطرب وضع کرده و نشانه
از آن سلام و فرض شده و قطرب معلم فرزندان ابو دلف عجلی بود که از این پیش مذکور گردید و این

نجم در کتاب البارع دو شعر از قطرب مذکور مرقوم داشته است و آن دو بیت اینست

ان كنت لست معي فالذكر منك معي ... يراك قلبي اذا ما غبت عن بصري
والعين تبصر من تهوى وتفقده ... وباطن القلب لا يخلو من النظر

و این دو شعر مشهور است و در هیچ کتابی جز کتاب البارع این دو بیت را بدو منسوب نداشته‌اند
وفات قطرب در سال دویست و ششم روی داد و بعضی ابو احمد بن محمد و جعفر حسن بن محمد
دانسته‌اند لکن روایت اول صحیح تر است و غدار بعیوب دانا تر و مستنیر بفهم و سکون بی تعمق
وضع نام دشنانه فوق الذکر و ... مثانه نکاتی و جز از آن را ... است ترجمه کرده صاحب
طبقات النحاة نوشته است قطرب مذکور بمذهب معتزله نظامیه بود و از نظام مذهبش را
اخذ کرده و در روایت را شکور و ثقه نبود و از ابن عمر عیسی اخذ علم نمود ابن السکیت گفته است
بسیاری از مسموعات او بر کاغذ نبد از آن بر من انکار گشت و او در لغت کاذب است
از این رهی چیزی را از وی مذکور نداشتم و آن دو شعر مذکور بو بدو منسوب نداشته و بجای باطن القلب
ناظر القلب و در عوض اذا ما غبت وان غبت نوشته است والعلم عند الله قائلی
محمد بن یزید بن عبد الاکبر بن عمیر بن حسان بن سلیمان بن سعد بن عبد الله بن زید بن
مالک بن الحارث بن عامر بن عبد الله بن بلال بن عوف بن اسلم وهو ثمالة بن
احجن بن كعب بن الحرث بن كعب بن عبد الله بن مالك بن النضر بن الاسد بن الغوث
وقال ابن الكلبي عوف بن اسلم هو ثمالة والاسد هو الازد الثمالي الازدي البصري ۲۰۳ ابو العباس محمد بن یزید بن عبد الاکبر معروف بمبرد نحوی فن
کنیتش ابو العباس و معروف بمبرد نحوی است در بغداد نزول نمود و در علم نحو و لغت شیوا بیان
اهل زبان بود و او را در آداب مؤلفات مفیده است از آنجمله کتاب الکامل و کتاب الروضه
و کتاب المقتضب و غیر از آن است و علم ادب را از ابو عثمان مازنی و ابو حاتم سجستانی فرا گرفت
تن از این هر دو مذکور گفته‌اند فرا گرفت و نفطویه را سبقت نام ... و جز از وی از ائمه
علم از وی اخذ کرده و چنان بود که مبرد مذکور و ابو العباس احمد بن یحیی ملقب به ثعلب صاحب
کتاب الفصیح هر دو تن معاصر یکدیگر بودند و تاریخ ادبا بایشان ختم گردید و ابو بکر بن ابی الازهر در حق
ایشان بود این شعر را بود از آنجمله ابیاتی چند است در حق ایشان گفته است

ايا طالب العلم لا تجهلن ... وعذ بالمبرد او ثعلب
تجد عند هذين علم الورى ... فلا تك كالجمل الاجرب

علوم الخلائق

علوم الخلائق مقرونة ... بهذين في الشرق والمغرب

و چنان معهود مبرد را التماس میداشت با ثعلب در یک مجلس فراهم شود و مناظره نماید و در این کار رغبت با مرید
و نمود است از وی چیزی باخود داشت لکن ثعلب از این کار کراهت داشت و ابا و امتناع مینمود ابو القاسم
جعفر بن محمد بن حمدان فقیه موصلی روایت و صدیق ایشان بود چنین گفته است ما با ابو عبد الله دینوری
داماد ثعلب گفتم از چه روی ثعلب از ملاقات و اجتماع با مبرد امتناع میکند گفت بعلت آنکه مبرد مردی
رنگین عبارت و شیرین اشارت و فصیح لسان و ظاهر البیان است و مذهب ثعلب بر طریقه
معلمین است و چون این هر دو تن در یکجا انجمن شوند و سخن در افکنند آنگاه پنداشته شود
ظاهر مبرد و تحلی آرای او تصریح نمایند و در باطن و در حقیقت عارف و کامل است که ... از آنکه چنین
مبرد مردی لفظ و سخن پرداز است و ثعلب این پایه نداند ابو اکبر مبرد مجاور رسته ... اقوال
حفاظ چنان و انسته و اینست حفظ فرد ظاهر بر ثعلب فضیلت داشت و در باطن نیز الحمد و الفضل
بوی راجع است ثعلب از مجالست او گریزان است و مبرد امالی بسیار داشت و نوادر نیکو بکار میبرد
و از جمله املاء های او اینست که بر آن ... که ابو جعفر منصور مردی را برای اجرا و رسانیدن
وظایف کوران و یتیمان و ابترنان بدو رود سکری ... و حیلت کوانید بعض از مردم
بدو نام برش نام و آمده گفت اصلحک الله اگر مصلحت میدانی اسم مرا در زمره قواعد ثبت
فرما آن مرد گفت قواعد شخص آن زنان در ماندند است و تو مردی چگونه ترا در رشته
ایشان مندرج کنم گفت پس نام مرا در حلقه کوران ثبت کن آن مرد گفت این کار هم
سزاوار است چه خدای تعالی میفرماید لا تعمى الابصار ولكن تعمى القلوب التي في الصدور
کنایه از آنکه اگر چشم تو بینا است دیده دل تو کور است آن مرد گفت پسر مرا نیز در رشته یتیمان
ثبت کن آن مرد گفت این کار بدو نیز توانم بجا آورد چه آنکس که تو پدرش باشی
البته یتیم است هر زنده بود تو یا مرده که مادر است چه در حیات از وجود تو نیست بس آن مرد
بارشد ... او را در دفتر کوران و پسرش را در زمره ایتام ثبت کرد و قعی بعضی از رزکان
سفر ... خود را از مبرد طلب کرد پس مبرد مکتوبی بدو نوشت و مکتوب را داشت
و مکتوب ... نیت ... این مرد ... و در حق او چنین نوشت مخاطبا

اذا زرت الملوك فان حسبي ... شفيعا عندهم ان يخبروني

کنایه از آنکه این مرد متبحر و مشهور است و مبرد مطلقا ... دانشمندی است ... از کلام جدی

یوسف کاتب مصری که او را نامی در روز نوروز جامهٔ نیکو و پرنقش و نگار برای او بفرستاده بود و او
گفت قد اهدیت الی امیر المؤمنین ثوباً وشیّ یصف نفسه واستقام یعنی برای امیر المؤمنین
جامهٔ نیکو و خوش رنگ و نقش برای فرستادم که ارایش او بوده که نفس او بعینه در حسن و نیکوئی
مانند او بود مصنف میگوید وقتی مبرد را در خواب دیدم و سوال او کردم و در شگفت بودم چه
دوست دارم مذکور نمایم و این حکایت چنان است که در بعضی از شهور سال ششصد و سی و ششم هجری
در اسکندریه بودم و مدتی در آنجا اقامت داشتم و کتاب الکامل مبرد و کتاب العقد ابن
عبد ربه تصنیف بود و آنرا کتاب مطالعه میکردم و در کتاب العقد در فصلی که بعضی کسان بعضی شعرا
را در بعضی اشعار بغلط نسبت داده‌اند و آن اشعار بوده که جائز نبوده آنها تغلیط نموده‌اند مذکور
داده و با زعم است که آن اشعار صحیح است و آنها نه استدراک غلط نموده‌اند بواسطه عدم اطلاع است یا
بر حقیقت امری که در آن اشعار واقع شده خود بغلط رفته‌اند و از جمله اشعاری که مبرد بغلط منسوب
داشته است مذکور نموده است که غلط از مبرد است و میگوید از آنجمله مبرد غلط داشته و حال اینکه
خود بغلط رفته این شعر حسن بن هانی یعنی ابو نواس است که محمد بن یزید مبرد نحوی در کتاب الروضه
مذکور و بغلط منسوب کرده‌اند است

وما لبكر بن وائل عصم   إلا بحمقائها وكاذبها

یعنی بکر بن وائل نگاهبانی و عاصمی نیست مگر حمقاء و کاذب آن و مبرد چنان گمان کرده است
که مقصود ابو نواس از حمقاء هبنقه قیسی است و او مرد است و مراد از حمقاء زنی گویند بلکه بیاید که گفت
و حال اینکه ابو نواس دغهٔ عجلیه را اراده کرده است و عجل در قبیله بکر است و در حمق با و مثل میزنند
و این جمله تمامت کلام صاحب کتاب العقد است و غرض او اینست که مبرد ابو نواس را بغلط
نسبت داده بلکه ابو نواس بحمقاء غلط نکرده و چنین دانسته که ابو نواس را بحمقاء هبنقه مقصود
بوده است و هبنقه مرد است و مرد را بحمقاء نمیتوان گفت و احمق باید گفت و حمقاء صفت زن است
و حال اینکه مراد ابو نواس از حمقاء دغه است و آن نام زنی است احمق که گذشته است و بوده و این
کلام غلط از مبرد خواهد بود نه از ابو نواس و بعد از اطلاع یافتن بر این فایده گذشت
مبرد را در خواب دیدم که در شهر حلب در مدرسهٔ قاضی بهاء الدین معروف به ابن شداد حاضر دارم
در آنجا علم درس میگویم و کار مشغول ادای نماز ظهر بودم در موضعی که حاجی بود عادت بر آن جاری
شده است که در آنجا نماز گذارند و چون از نماز فارغ شدم برخاستم تا بیرون شوم پس در باب آن موضع

شعر بو

شعر بو نگران شدم که ایستاده است و نماز میگذارد و چون از نماز فارغ شد با من گفت این شخص ابو العباس مبرد است
که بعد از مرگ آمده از آنکه بسیار او نشستیم و منتظر بودیم که از نماز فارغ شود و چون فارغ شد و سلام و تسلیم
دادم او گفتم که در این اوقات در کتاب الکامل تو مطالعت میکنم گفت یا کتاب الروضه مرا دیده باشی
گفتم ندیده‌ام و فی آن کتاب بود و از آن چیزی بهیچ وقت ندیده بودم پس با من گفت بیا تا آن کتاب
تو بنمایم برخاستم و با او روان شدم و او را به حجرهٔ که ضعیفه بود در آنجا درآمدیم و کتاب را
بدیدم و مبرد در جلوی آنجا بنشست و من تفتیش مینمودم و در گوشهٔ نشستم و مبرد از آن میانه
کلمه من دست آورده بود و آنکه در آن کتاب بود گفتم و در ذهن خود شیخ خویش نمانده
آنگاه در گفتم بعضی کسان در این کتاب بر مسأله بر تو غلط کرده‌اند گفت کدام است
گفتم تو ابو نواس را در فلان شعر منسوب بغلط داشته‌اند و آن شعر برای او انشاد کردم گفت
آری ابو نواس بغلط رفته است من گفتم ابو نواس غلط نگفته بلکه صواب رفته و تو در
تغلیط او نسبت بغلط داده‌اند گفت این سخن چگونه است پس من آنکه صاحب کتاب العقد
نوشته بود بر مبرد بیان کردم مبرد انگشت سبابه خویش را بر لب گذاشته حیرت کرد و لب بود
و ابو نواس بود و چون تصدیق صاحب العقد نمود در آن وقت من از خواب بیدار شدم در حالیکه
او در آن حالت بود و این خواب من جز بسبب غرابت آن مذکور ننمودم و ولادت
مبرد در روز دوشنبه عید الاضحی در سال دویست و دهم و بروایتی دویست و هفتم و گفته‌اند
و وفات در روز دوشنبه لیلتین بقیتا من ذی الحجه و بروایتی ذی القعده که باقی مانده در سال
دویست و هشتاد و ششم و بقولی هشتاد و پنج در بغداد روی نمود و در گورستان باب الکوفه در
در خانه که برای او خریده شده بود مدفون گردید و ابو محمد یوسف بن یعقوب قاضی بروی
نماز گذاشت و چون مبرد وفات کرد ابو بکر حسن بن علی معروف به ابن العلاف در حق
او و ثعلب شعری چند بیان کرد و ابن علاف از نیک شعرای مذکور گشت و این
ابیات در آن اوقات آن شعرا را بسیار متداول بود

ذهب المبرد وانقضت أيامه	وليذهبن إثر المبرد ثعلب
بيت من الآداب أصبح نصفه	خربا وباقي بيتها فسيخرب
فابكوا لما سلب الزمان ووطنوا	للدهر أنفسكم على ما يسلب
وتزودوا من ثعلب فبكأس ما	شرب المبرد عن قريب يشرب

واری لکم ان تکتبوا انفاسه   ان کانت الانفاس مما یکتب

وتقریب این بیت مضمون وابن ابیات است آن اشعار که ابو عبدالله حیی بن علی المنقور
بصری نحوی کاتب در ابو طلحه محمد بن المغلس از در وفات گفته بود گفته است و در میان ایشان
تنافس بود بهیچ جهتی بر هیچ یکی چیره نشد و آن اشعار این است

مضى الازدى والنحوى يمضى   وتعض الكل مقرون ببعض
اخى والمختفى ثمرات ودى   وان لم يجزنى قرضى بقرضى
وكانت بيننا ابدا هنات   توقر عضه منها وعرضى
وما هانت رجال الازد عندى   وان لم تدن ارضهم بارضى

وثماله بضم ثاء مثلثه وفتح میم وبعد از الف لام این نسبت بسوی ثماله است و اسم او عوف
ابن اسلم است و بطنی از ازد است مبرد در کتاب الاشتقاق گفته است از بنی
این جماعت بسوی ثماله گفته‌اند در جنگی حاضر شدند و شتر ایشان در آن جنگ نابود
گشته پس مردمان گفتند بجز نماند از ایشان مگر ثماله و ثماله بقیه کم است از
چیزی که باقی ماند و بعضی از شعرا معاصر مبرد این شعر بود در هجو قبیله او و ابو بطراو
گفته است و ابو علی قالی در کتاب الامالی نوشته است که گوینده این شعر عبد الصمد بن معذل است

سألنا عن ثمالة كل حى   فقال القائلون ومن ثمالة
فقلت محمد بن يزيد منهم   فقالوا زدتنا بهم جهالة
فقال لى المبرد خل قومى   فقومى معشر فيهم نذالة

و بعضی گفته‌اند این شعر از مبرد است چه او باین بیت بر قبیله منسوب گفت و از ین رهبر
این اشعار نظم در آورده بود و در میان مردمان شایع گردید و مقصود او از اشتهار حاصل
گشت و مبرد این شعر بود در مجالس و محافل خویش بسیار انشاد نمود

يا من تلبس اثوابا يتيه بها   تيه الملوك على بعض المساكين
ما غير الجل اخلاق الحمير ولا   نقش البراذع اخلاق البراذين

و مبرد بضم میم و فتح با موحده وراء مشدده و بعد از آن دال مهمله است و این لقب
او است و بمبرد معروف شده است و علما در سبب ملقب شدن او باین لقب اختلاف
نموده‌اند و آنچه حافظ ابو الفرج بن جوزی در کتاب الالقاب رقم کرده است

این است

این است که از مبرد سؤال کردند که از چه امر باین لقب ملقب گردید گفت سبب این امر این شد که وقتی
صاحب شرطه مرا بمنادمت و مذاکره طلب کرد و من مکروه داشتم که بسوی او روم گریختم و به منزل ابو
حاتم سجستانی در آمدم و در همان حال رسولی از شرطه در آمد و مرا طلب نمود ابو حاتم مرا گفت
در اینجا داخل شو یعنی در غلاف مزمله و فارغ باش و مزمله جائی است که در آن آب را سرد میکنند و این
لغت عراق است پس من در آنجا در آمدم و سر آن را پوشانید و آنگاه به تقریب رسول آمد و گفت مبرد
نزد تو است رسول گفت مرا خبر رسیده که مبرد نزد تو آمده ابو حاتم گفت در این خانه درآ و هر کجا که گمان
میبری جستجو کن و او داخل خانه شد و در تمامت خانه گشت اما فطانت او بغلاف مزمله راه نیافت
و از سرای بیرون رفت پس برخاست ابو حاتم و دست بر دست میزد و همی ندا میکرد که علی المزملة المبرد
المبرد و جماعتی این سخن را بشنیدند و این کلام زبان زد گشت و این لفظ مذکور را خواندند و بعضی گفته‌اند
آن کسی که ابو حاتم را مذکور بود این لقب بخواند ابو عثمان مازنی بعد و بعد از تمیز جواب
و هبنقه بفتح ها و باء موحده و نون مشدده و قاف و بعد از آن ها ساکنه لقب ابی الودعات
یزید بن ثروان القیسی و بعضی گفته‌اند کنیت او ابو نافع است و در حمق و گولی بدو مثل میزنند
و گفته‌اند هو احمق من هبنقة القیسی نیز قلانسی از هبنقه قیس حکایت شتری است چه وقتی
شتری از او رمیده گشت و او گفته هر کس این شتر بیابد و بیاورد از آن دو شتر بگیرد باو
گفتند آیا در عوض یک شتر دو شتر مقرر میداری گفت تا خبر برای الغ بود ...
بسبب حمق منسوب داشته‌اند و در این باب گفته‌اند و از آنجمله این شعر ابو محمد یحیی بن مبارک
یزیدی است که او را ... مذکور میشود در حق شیبة بن الولید العبسی
و فاقر گفته است از جمله ابیات چند

عش بجد ولا یضرک نوک   انما عیش من تری بالجدود
رب ذی اربة مقل من المال   وذی عنجهیة مجدود
عش بجد وکن هبنقة القیسی   او مثل شیبة بن الولید

و سبب آنکه ابو محمد یزیدی این ابیات بنظم در آورده است این است که وقتی او و یک نفر
در مجلس مهدی مناظره در میان او و شیبة بن ولید در آن مجلس حضور داشت و در یک جماعت مرکوز
و با ابو محمد دست مرافعه پس ابو محمد او را در مقاطیع کثیره هجو نمود و این مقطوع مذکور از
آنجمله است و دغه بضم دال مهمله و فتح غین معجمه و بعد از آن ها ساکنه است و اسم او ماریه بنت

منتجع بفتح میم و سکون نون معجمه و فتح تاء و بعد از آن جیم است و بقولی بکسر میم و سکون عین المهمله و بقیه
اعراب مذکور گفته‌اند و این لقب پسر ... ربیعة بن سعد بن منتجع الجیم است و این دغه همان
زن است که در حمق بدو مثل زنند و احمق من دغه گویند و ابن الکلبی در کتاب جمهرة النسب
بوجهی غیر از این مثال گفته است و در ضمن نسب بنی العنبر میگوید که از جندب بن العنبر عمرو و کعب
و عویج پدید آمد و مادر ایشان ماریه دختر ربیعة بن سعد بن عجل است و بعضی گفته‌اند که مادر ایشان
دغه بنت منتجع بن ایاد است و ابن الکلبی ماریه سوای از دغه دانسته است و [illegible] بتحقیق
دقاق است و از این رهی دغه بسوی حمق نسبت یافته که چون فرزندی بزاد و آن مولود صیحه برآورد پس باز
گفت و یفتح الجعر فاه لا یسر کسی دهان گشوده آن زن گفت آری دهان گشوده و پدرش را دشنام گوید
و این بحث متن ... و جعر در اصل بر کسی هر صاحب چنگالی از سباع است و در غیر آن بطریق مجاز
استعمال میشود و دغه بواسطه جهل و نادانی گمان برد آن کودک سو بزاد همان که ... از وی دفع
شده و چون آن مولود بسوی روزی خبر برگزید ... از وی در عجب شد و هم پرسید ... و بدین
سبب او را بحمق نسبت میدادند و چون تزویج او بود در قبیله بنی عنبر بن عمرو بن تمیم بود از این جهت
ایشان را بنو الجعرا میخواندند و این بحث اگر چه از مقصود خارج بود لکن چون متضمن فوائد غریبه بود
مروارید همت در مذکور نمایم ... که صاحب طبقات النحاة نوشته است ابوالعباس مبرد
مردی فصیح و بلیغ و زبان آور و در اخبار ثقه دانا و در استخراج و صاحب نوادر و ظرافت و جدالی
دلدارا ... بسیار بود و چون مازنی کتاب الالف واللام را تصنیف کرد از دقایق آن از
مبرد پرسش کرد و جوابها رسنده بدو باز آورد مازنی گفت قم فانت المبرد و کثیر را در جمله
و ... انکس ... مثبت حق است و ... تغییر ... را گفته ... علم
او بسوی ثعلب ... عداوت او با ثعلب ... اشعار ... گفته

کفی حزنا انا جمیعا ببلدة — ویجمعنا فی ارض شهر مشهد
وکل لکل مخلص الود وامق — ولکننا فی جانب عنه مفرد
نروح ونغدو لا تزاور بیننا — ولیس بمضروب لنا عنه موعد
فابداننا فی بلدة والتقاؤنا — عسیر کانا ثعلب والمبرد

ونیز بعضی در تفضیل او گفته

رایت محمد بن یزید یسمو — الی الخیرات فی جاه وقدر

جلیس

جلیس خلائف وعزیز ملک — واعلم من رایت بکل امر
وفتیانیة الظرفا فیه — وابهة الکبیر بغیر کبر
وینثر ان اجال الفکر درا — وینثر لؤلؤا من غیر فکر
وکان الشعر قد اودی فاحیا — ابو العباس داثر کل شعر
وقالوا ثعلب رجل علیم — واین النجم من شمس وبدر
وقالوا ثعلب یفتی ویملی — واین الثعلبان من الهزبر
وهذا فی مقالک مستحیل — تشبه جدولا وشلا ببحر

و این دو شعر سوار از ... مبرد نگاشته است

حبذا ماء العناقید بریق الغانیات — بهما ینبت لحمی ودمی ای نبات
ایها الطالب شیئا من لذیذ الشهوات — کل بماء المزن تفاح خدود الناعمات

در جلد دوم از کتاب ... ناسخ التواریخ در ذیل امثله عرب مذکور است احمق من هبنقه
هبنقه بفتح ها و با و فتح نون مشدده مفتوحه احمق را گویند و این کلمه لقب یزید بن ثروان
از بنی قیس بن ثعلبه است و او را ذو الودعات نیز میگفتند چه ودع خرز سفیدی است که از دریا
بیرون آورند و از برای دفع چشم بد علاقه میکنند و هبنقه با اینکه مردی شگرف و دراز ریش بود قلاده
از خزف و خرز و بعضی استخوانها علاقه گردن کرده بود تا در میان مردم شناخته شود و بدین سبب
برادرش آن قلاده را بدزدید و بر گردن خود بست چون هبنقه او را بدید گفت ای
برادر تو منی پس من کیستم وقتی شتری از وی رمیده شد در میان مردمان ندا کرد هر کس شتر گمشده
مرا پیدا کند دو شتر به او دهم گفتند ای احمق پس این بانگ از چیست گفت حلاوت
حلاوت گمشده کجا میشود وقتی قبیله طفاوه و جماعت بنی راسب در مردی تنازع کرده هر یک
او را از آن خویش میشمردند سرانجام گفتند هر کس ... تحت ... داوری ... ناگاه هبنقه
نمودار شد گفتند این مرد طفاوی است یا راسبی گفت او را در نهر بصره در افکنید اگر در
آب رسوب کرد و غوطه ور شد راسبی است و اگر بر سر آب ماند طفاوی است آنگاه گفت من
... نمیدانم ... هبنقه ... قبیله ... و چون ... گوسفندان
... گوسفند لاغر ... علف چرا ... و فربه
... رعایت ... گفتند ... گفت ... فاسد ... اصلاح

۳۲۱ ابوبکر محمد بن درید اللغوی فح

نیکنم و آنرا اطلاع فرموده است فاسد نمی گوانم و احمق من دغه نیز از امثله عرب است
دغه لقب ماریه دختر مغنج است و مغنج ابعة بن عجل بود گویند و جماعتی از اهل لغت مغنج
دانسته اند گویند چون درد زادن بگرفت بنداشت پلیدی میرا افکند و برفت و بنزاد و باز آمد و با
دستی خود گفت هل یفتح الجعر فاه و جعر آن عذره است که مرد بر خشک شده چون نوعی از
درمی برگرفت به دستی حال او بود بدانست گفت آری دهان میکند بدو پدرش سلام بخواند
این بگفت و فرزندش بود از برز ما او بود و چون دغه از قبیله بلعنبر بود مردم بلعنبر بود حرب
و جعر القب اللانه و چون فرزند دغه قبل النوم و کثر البکا بود است فرا بود و با فوج او
نیز دیدگان کرد ترش بود دیا است کاردی از دستی بگرفت و مغز او براورد بود و کودک
تا قامت نگریست والرقائم محمد بن الحسن بن درید بن عتاهیة بن حنتم بن حسن بن
حمامی بن جرو بن واسع بن وهب بن سلمة بن حاضر بن اسد بن عدی بن عمرو بن مالک بن فهم بن غانم بن
دوس بن عدنان بن عبدالله بن زهران بن کعب بن الحرث بن کعب بن عبدالله بن مالک بن نصر بن
الازد بن الغوث بن نبت بن مالک بن زید بن کهلان بن سبا بن یشجب بن یعرب بن قحطان
اللغوی الازدی البصری کنیتش ابوبکر و در علم لغت و ادب و اشعار عرب لقب شیوان ابن زمان بود
ابن مسعودی در کتاب مروج الذهب در حق او گفته است که ابن درید از آنکه ذهب کرده در بغداد
در مرتبه شعر و شعر در این زمان بود هرو بود و در فن لغت مرتبی عالی یافته بود و از انواع شعر فن
آن زبردست بود و در این فن قائم مقام خلیل بن احمد است و بسا از لغات را ایراد نموده است که در کتب
متقدمین موجود نگردیده است و اشعار او در جزالت و رقت بیشتر از آن است که احصاء آن ممکن
نیست ما بتوانیم بیشتر آن را بر نگاریم یا این کتاب گنجایش ضبط آن تقیدنداشت و از اشعار جید او
قصیده مشهوره است که قصیده مقصوره نام دارد و این قصیده را در مدح شاه بن میکال
و دو پسرش عبدالله بن محمد بن میکال و ابوالعباس اسمعیل بن عبدالله انشاد کرده است و بعضی
گفته اند که ابن درید در این قصیده بیشتر مقصود خود را احاطه کرده است و اولش این است

اما تری رأسی حاکی لونه — طرة صبح تحت اذیال الدجی
واشتعل المبیض فی مسوده — مثل اشتعال النار فی جزل الغضی

پس از این مسعودی میگوید در این قصیده معروف جماعتی از شعراء با وی معارضه کرده اند از جمله ابوالقاسم
علی بن محمد بن ابی الفهم الدقاقی التنوخی است و از معارضین جماعتی بود مسعودی بر شمرده است

معنف کید نیکویم جماعتی از متقدمین و متاخرین این مقصوره را شرح نموده اند و شرح کرده دیر
الفاظ و لغات آن توضیح داده اند و از جمله تمامت این شروح اکبر و مبسوط تر شرحی است که فقیه
ابوعبدالله محمد بن احمد بن هشام بن ابراهیم لخمی سبتی کرده و ایشان بجو نموده است و در حدود
سال [illegible] نصر و [illegible] وفات کرد و امام ابوعبدالله محمد بن جعفر معروف به قزاز صاحب کتاب
الجامع در لغت آنرا شرح کرده و از پس آن [illegible] قائل ترجمه او مرکبه و نیز غیر ایشان آن را
شرح کرده است و ابن درید را از تصانیف مشهوره کتاب الجمهره است که از کتب معتبره
در این فن است و دیگر کتاب الاشتقاق و کتاب السرج واللجام و کتاب الخیل الکبیر و کتاب
الخیل الصغیر و کتاب الانواء و کتاب المقتبس و کتاب الملاحن و کتاب زوار العرب
و کتاب اللغات و کتاب السلاح و کتاب غریب القرآن در جمله نرسانید و کتاب المجتبی
در با صغر حجم کثیر الفائده است و هم چنین کتاب الوشاح در باصغر حجم فائده اش بسیار است
و هم او را اشعار رائقه است و متقدمین علما در حق او گفته اند که ابن درید اعلم شعراء و
اشعر علماء است و این شعر از ابیات ملیحه اوست

غراء لو جلت الخدود شعاعها — للشمس عند طلوعها لم تشرق
غصن علی دعص تاود فوقه — قمر تالق تحت لیل مطبق
لو قیل للحسن احتکم لم یعدها — او قیل خاطب غیرها لم ینطق
وکاننا من فرعها فی مغرب — وکاننا من وجهها فی مشرق
تبدو فیهتف للعیون ضیاؤها — الویل حل بمقلة لم تطبق

واگر ذکر اطالت میرفت بیشتر از اشعار او نوشته میشد و ولادت ابن درید در بصره
در کوچه صالح در سال دویست و بیست و سیم روی داده و در آنجا بالیده و علم فرا گرفت و از
ابوحاتم سجستانی و ریاشی و عبدالرحمن بن عبدالله معروف به ابن اخی الاصمعی و ابوعثمان سعید بن
هارون اشناندانی صاحب کتاب المعانی و غیر ایشان اخذ نمود و از آن پس با عم خود حسین
[illegible] جماعت زنج غلو نمودند و ریاشی را بکشتند در ترجمه او مذکور گشته از بصره انتقال
در عمان سکنی کرد و دوازده سال در آنجا اقامت نمود و دیگر باره در بصره عود و زمانی سکنی کرد و پس
بنواحی فارس خروج و با پسران میکال مصاحبت کرد و ایشان در آن وقت متولی عمل فارس
بودند و در آنجا کتاب الجمهره بنوشت و بار ایشان [illegible] بود [illegible] او را تقلید دیوان فارس

که ابن درید و چنان بود تا آنکه پسر و حکام فارس بعوائد او میگذشت و هیچ امری جز بتصدیق و توقیع او
نافذ نمیگشت و از این راه او را بود و بدست پسران میکال مالی فراوان بدو رسید و مردی [illegible]
بود و هرچه او را بدست میرسید از کمال بذل و کرم نگاه نمیداشت و پسران میکال را بقصیده مقصوره خویش
مدح کرد و ایشان ده هزار درهم او را صله دادند پس از آن از فارس رهسپار بغداد شد و در سال
سیصد و هشتم بعد از عزل پسران میکال از فارس و انتقال ایشان بخراسان داخل بغداد گشت و چون
آنجا وصول یافت علی بن محمد الحواری او را در جوار خود فرود آورد و در حق او انعام نمود و مقتدر
خلیفه نیز از مکانت و منزلت او در مراتب علم آگاه گشت و مقتدر امر فرمود در هر ماهی پنجاه
دینار در حق او مقرر کنند و این مقرری تا زندگانیش برقرار بود و ابن درید واسع الروایه
بود و از وی حفظی دیده نشد و چنان بود که در عرب شعر قرائت میکردند و او از حفظ
خود بر اتمام آن بر قاری سبقت میگرفت و وقتی از وی از دارقطنی پرسش کردند که آیا او در روایت
ثقه است یا نیست گفت در روایات او تکلم نمودند از اینکه متهم است و بعضی گفته اند ابن درید
در روایت تسامح داشت و هر کس در خصوص او [illegible] اسناد میداد و ابو منصور ازهری لغوی
گفته است بروی در آمدم و او را مست یافتم و از آن پس بسوی او عود نکردم و ابن شاهین محدث
گفته است ما بروی در می آمدیم و از آن عودهای آویخته و مشربه ها در اطراف او [illegible]
میشدیم و بعضی گفته اند وقتی سائلی از وی چیزی خواست و نزد او جز ظرفی از شراب نبود [illegible]
عطا کرد و یکی از غلامانش بروی انکار نمود و گفت آیا به نبیذ تصدق میکنی گفت چیزی جز این مرا
نیست و از آن پس ده خیک ظرف خمر هدیه برای او آوردند با آن غلام گفت
ما یک خمره بخشیدیم و در عوض ده برابر باز آمد و بجمله از این نسبتها بدو رسید
و چون روزگارش به نود سال رسید مرض فالج بروی چیره گشت و از برای او تریاقی ترتیب
دادند و از آن مرض برست و صحت یافت و بکار نخست باز گشت و [illegible] حالتش بدیگرگونی
نگشت و بکار خود [illegible] مشغول گشت و چون یکسال بگذشت بواسطه غذای ناگواری
که خورده بود دیگر باره آن مرض عود کرد و دستها و پاهای او حرکتی ضعیف میکرد و از حزم تا قدمش
او از کار رفته بود و از طغیان این مرض هر کس بروی در می آمد [illegible]
[illegible] ابو علی اسمعیل بن القاسم القالی معروف ببغدادی که
از این پیش مذکور گردید گفته که ابن درید بمن گفته است هرگاه در چیزی تفکر میکنم همان

عزوجل ابن درید را بواسطه این شعر در قصیده مقصوره او است چنانکه مذکور شد عقوبت کرده است
و این شعر را که [illegible] میگوید

مارست من لو هوت الافلاک من   جوانب الجو علیه ما شکی

و چون بسبب صیحه‌ای سخت میکرد [illegible] بر دوش برگرفتند
و آنها [illegible] از وی [illegible] و ابن درید با این حالت ثابت الذهن و
کامل العقل بود چنانکه بهر چه از وی پرسش میکردند بدرستی و صحت جواب میداد و ابو علی نیز گفته
میگوید بعد از این حالت [illegible] در لغت از وی پرسیدم و او
از [illegible] جواب بصواب [illegible] و وقتی از شعری از وی پرسش نمودم
ابن درید گفت لئن طفئت شحمتا عینی لم تجد من یشفیک من العلم غیر [illegible]
[illegible]
مثل این مشکلات [illegible] ابو علی میگوید آنگاه [illegible] و وقتی از ابو حاتم
مسئله [illegible] پرسیدم [illegible] پس از آن ابو حاتم [illegible] از اصمعی پرسش
کردم اصمعی نیز [illegible] ابو علی میگوید [illegible] سؤال [illegible] گفت
این بود [illegible] حال الجریض دون القریض یعنی حالت غصه و اندوه با حالت
شعر و شعری دو [illegible] و این مرض چگونه مطابق [illegible]
[illegible] از وی شنیدم و پیش از این اکثر اوقات این شعر تمثل میجست

فواحزنی ان لا حیاة لذیذة   ولا عمل یرضی به الله صالح

مرزبانی گفته است که ابن درید با من گفت در آن هنگام که در فارس در منزل خویش خواب
داشتم [illegible] در هم شکست و آن شب [illegible]
[illegible] ناگاه مردی دراز بالا [illegible]
درآمد [illegible] گفت [illegible]
[illegible] ابو نواس [illegible] گفت [illegible]
[illegible] گفت [illegible] آنگاه این شعر [illegible]

وحمراء قبل المزج صفراء بعده   اتت بین ثوبی نرجس و شقائق
حکت وجنة المعشوق صرفا فسلطوا   علیها مزاجا فاکتست لون عاشق

نه گفتم خوب نگفته باشی گفت بچه دلیل گفتم زیرا که حمرا لفظی و حمره بود و صفره مقدم داشتی و در
مصرع ثانی بین نرجس و شقایق لفظی و صفره بود و حمره مقدم داشتی و نرگس زرد و شقایق
سرخ است از جهت رعایت لف و نشر گفت این همه استقصا است و در این وقت میان ما
ای بغض دشمنی و در روایت دیگر آمده است که شیخ ابو علی فارسی نحوی گفته است که ابن درید
این شعر را از خویشتن برای من انشا کرد و گفت بنظم آن بخواب من در آمد و با من گفت
ای ابا بکر ابو نواس دلیری چون نگفتم آری گفت تا بیت مکتم را تو این شعر بود گفته در موضع
الکاهد بقیه کلام بود مذکور شد و فضلای تحقیق امر دانا تر است وفات ابن درید در روز
چهارشنبه هفدهم شعبان سال سیصد و بیست و یکم در بغداد روی داد
و در مقبره معروف بعباسیه از طرف شرقی در ظهر سوق السلاح نزدیک شارع
اعظم مدفون گشت و هم در این روز ابو هاشم عبد السلام بن ابی علی جبائی متکلم معتزلی که ازین
پیش مذکور گشت وفات کرد و مردمان می گفتند امروز علم لغت و کلام هر دو فوت گشت و جحظه
ابن درید نحوی را که سالها زندگانی کرد و جحظه برمکی که ازین پیش مذکور شد او را بدین شعر
مرثیه گفت

فقدت بابن درید کل فائدة   لما غدا ثالث الاحجار والترب
وکنت ابکی لفقد الجود منفردا   فصرت ابکی لفقد الجود والادب

ترب بفتح را جمع تربه است و درید بضم دال مهمله و فتح را مهمله و سکون یا حطی و بعد از
آن دال مهمله تصغیر ادرد است و ادرد کسی است که دندان در دهان نداشته باشد و این
تصغیر ترخیم است و از آن افراد تصغیر بی ترخیم ادیرد لازم است الف بود از اول
ساقط گفته اند چنانکه در تصغیر اسود سوید و در تصغیر ازهر زهیر گویند و عتاهیه
بفتح عین مهمله و فتح تای فوقانی و بعد از الف ها مکسوره و بعد از یای تحتانی مفتوحه ها ساکنه
و حتم بفتح حای مهمله و سکون [illegible] و فتح و شناة فوقانی و بعد از آن میم است و حتم در
عرف کوزه بزرگ است و بهمین نام این مرد نام یافته است و حماسی بفتح حای مهمله و میم خفیفه
و بعد از الف سین مکسوره پس از آن یا حطی است امیر ابو نصر بن ماکولا گفته است
که در اول کسر است که از بزرگان او اسلام آورد و بقیه نسب معروف است و حماسی
از جمله آن مهاجرتی بود است که با عمرو بن العاص از عمان بسوی مدینه بیرون شدند

جمع و در

خبر وفات حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم بایشان رسید و این دو بیت مشهور است
و ازین پیش بمناسبتی بازدین سخن گفته شد و قول ابن درید حال الجریض دون القریض این مثل است
مشهور و اول کسی که بدین مثل تنطق نمود عبید بن الابرص بود که از شعرا زمان جاهلیت است که او را
نعمان بن منذر لخمی والی ملوک حیره بود در روز بؤس نعمان ملاقات کرد و نعمان بر حسب عادت
بر این مرد آهنگ قتل کرد و عبید جان اندیشید او بود و نعمان از وی خواست که چیزی از اشعار
خود در حضور تو قرائت نماید عبید بن ابرص در جواب گفت حال الجریض دون القریض و این
سخن مثل گردید و جریض بفتح جیم و سکون یا و بعد از را مکسوره و در آخر ضاد معجمه بمعنی غصه است و
قریض شعر را گویند گویا گفته است حالت غصه غیر از حالت انشاء شعر است و این دو بیت شعر را
و بکارش خلاصه آن اقتصار نمودیم و عبید بفتح عین مهمله و کسر با موحده و سکون یا و شناة تحتانی
و بعد از آن دال مهمله است و او شعری مشهور است و در ولادت از آن آوان عبد المطلب بن هاشم
جد رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم است ترجمه کلمه [illegible] جریض تجریک یعنی آب
دهن است و جرض [illegible] یعنی آب دهان [illegible] شد [illegible]
حال الجریض دون القریض و جریض بر وزن امیر غمگین و قریض بمعنی شعر و حال بمعنی [illegible] است
یعنی باز داشت غمگین فرو تر از شعر بود و این مثل در آن کار زنند که [illegible] باز میدارد فرو تر از
او فرد و دارنده بود و جوشن گفته که این مثل بود که [illegible] او را گفتی شعر منع کرد
و او را از اندوه رنجور کرده [illegible] از بیماری او مشرف شدن بر هلاک اندوهناک گشت و [illegible]
گفت الخبر [illegible] میت [illegible] شعر بگو جوشن گفت حال الجریض دون القریض
و این باب [illegible] مصنف خلاف [illegible] و قصه یوم نعیم و یوم بؤس نعمان بن منذر و متروک
شدن یوم بؤس بواسطه حنظله از مردم طی است در جلد دوم از کتاب اول ناسخ التواریخ مسطور
مذکور است صاحب مجالس المؤمنین قاضی نور الله که ابن درید را شیعی دانسته و گفته صاحب
کشف الغمه این قطعه را از ابن درید نوشته است در مدح اهل بیت علیهم السلام گفته

ان النبی محمدا و وصیه   و ابنیه و ابنته البتول الطاهره
اهل العباء فاننی بولاهم   ارجو السلامة والنجا فی الآخره
و اری محبة من یقول بفضلهم   سببا یجیر من السبل الحائره
ارجو بذاک رضا المهیمن وحده   یوم الوقوف علی ظهور الساهره

صاحب کتاب طبقات الادباء نوشته است که ابن خالویه گفته است در خدمت ابن درید حضور داشتیم
و ابو الفوارس علاء [illegible] ترکستی با ابن درید [illegible] ابن درید گفت ای پسر کرم [illegible] با این ترکی [illegible]
روز و روزگار [illegible] و این شعر بر او انشا کرد

صباما صبا حتی علا الشیب راسه فلما علاه قال للباطل ابعد

۶۰۵ ابو عمر محمد بن عبد الواحد معروف بمطرز باوردی لغوی خط

محمد بن عبد الواحد بن ابی هاشم المعروف بالمطرز الباوردی الزاهد غلام ثعلب
المقدم ذکره کنیتش ابو عمر است و از ائمه لغت و [illegible] دانشمندان این علم است با ابو العباس
ثعلب زمانی مصاحبت نمود و بدین سبب بدو معروف گشت و بدو نسبت یافت و بیشتر [illegible]
او از ثعلب بود و بر کتاب الفصیح ثعلب جزوی لطیف استدراک نمود و فائت الفصیح نام کرد هم
آن کتاب بود در جزوی دیگر شرح نمود و از تصانیف او کتاب الیواقیت و کتاب شرح الفصیح
ثعلب و کتاب الجرجانی و کتاب الموضح و کتاب الساعات و کتاب یوم و لیلة و کتاب
المستحسن و کتاب العشرات و کتاب الشوری و کتاب البیوع و کتاب تفسیر اسماء الشعراء
و کتاب القبایل و کتاب المکنون و المکتوم و کتاب التفاحة و کتاب المداخل و کتاب علل
المداخل و کتاب النوادر و کتاب فائت العین و کتاب فائت الجمهرة و کتاب ما انکرته
الاعراب علی ابی عبیدة فیما رواه و صنفه است و ابو عمر مذکور غرایب لغت بسیار از
[illegible] نقل کرده و بیشتر منقولات ابو محمد بن السید البطلیوسی در کتاب المثلث از ابو عمر است و غرایب
لغت بسیار از وی حکایت کرده است و ابو الحسن محمد بن زرقویه و ابو علی بن شاذان و جماعتی از وی
روایت کرده‌اند و ولادت مطرزی مذکور در سال دویست و شصت و یکم و وفاتش روز یکشنبه
سیزده شب از ذی القعده گذشته سال سیصد و چهل و پنجم و در روایتی چهل و چهارم اتفاق [illegible]
و در روز دوشنبه در بغداد در صفه مقابل تربت معروف کرخی است مدفون شد و عرض طریق
در میان ایشان فاصله است و چنان بوده است که اشتغال و اکتساب او در علوم ادب او را از کسب و
تحصیل روزی باز داشته بود و از این جهت کار معیشت بر وی تنگ بود و بواسطه سعة روایات
و غزارت محفوظات و حفظ او ادبای زمانه او را در بیشتر نقل لغت منسوب بکذب میداشتند
و میگفتند اگر مرغی پرواز نماید هر آینه ابو عمر میگوید حدثنا ثعلب عن ابن الاعرابی و در این معنی
چیزی مذکور نماید و اما روایات او [illegible] در احادیث اکثر محدثین تصدیق و توثیق نمایند و چنان
بوده اکثر آنچه املا میکرد از تصانیف [illegible] نمود [illegible] در حفظ [illegible] و بدان [illegible]

نیاید بدانکه

نیاید، بدانکه بعضی گفته‌اند ابو عمر بسیار [illegible] از محفوظات خویش از لغت املا کرده است و بسبب
همین کثرت و اکثار او را بدروغ نسبت دهند چنانچه [illegible] مسئله‌ای از وی سؤال میکردند و جواب
جواب او بعضی داد باز میداد و تا یک سال سکوت میکردند دیگر باره از وی همان مسئله را پرسش میکردند و
همان جواب را بعینه باز میداد و از حکایات و نوادر او در این مواد از وی روایت شده این است که
جماعتی برای [illegible] واقعه نمودن [illegible] آهنگ مسخره کردند در طریق [illegible] درگذر [illegible] سیکند شنیده
کثرت محفوظات او بود و منسوب [illegible] او را بدروغ فرا [illegible] بواسطه کثرت حافظه
کاذب [illegible] یکی از آن میانه گفت من اسم این قنطره [illegible] مصحف میکنم و از وی پرسش
میکنیم تا نگران باشید چگونه پاسخ [illegible] گفت ای شیخ [illegible] نزد
عرب چه معنی دارد ابو عمر در پاسخ [illegible] و آن جماعت [illegible] بخندیدند و [illegible]
از [illegible] کناره گرفتند و از آن پس [illegible] از لفظ قنطره بعینها از وی پرسش [illegible]
[illegible] ابو عمر گفت آیا این مسئله بود در فلان وقت و فلان مدت از من پرسیده [illegible]
و چنان پاسخ [illegible] این وقت [illegible] از زیرکی و ذکاوت [illegible] و از آن [illegible] و آن وقت
در عجب شدند [illegible] صحت مذکورات او و تحقیق [illegible] و چنان بوده معز الدوله شرطه بغداد
[illegible] خواج [illegible] محول کرده بود و این خبر به ابو عمر رسید و در آن وقت مشغول املا کتاب الیواقیت
بود جمعی برای املا جلوس کرده گفت اکتبوا یاقوته خواجا و خواج در اصل لغت عرب بمعنی
جوع است و از آن پس در این مسئله [illegible] تفریع نمود و املا کرد و مردمان این مسئله را از کذب [illegible]
[illegible] و از آن پس در کتب لغت [illegible] گفته ابو [illegible]
میگفته [illegible] از ثعلب از ابن الاعرابی [illegible] خواج بمعنی جوع است و چنان
بوده ابو عمر مذکور پسر قاضی ابو عمر محمد بن یوسف را تادیب و تعلیم مینمود و یک روز [illegible] مسئله
در لغت برای آن غلام املا نمود و غرایب آن [illegible] از شعر [illegible] نمود و ابو بکر ابن
درید و ابو بکر بن انباری و ابو بکر بن مقسم [illegible] قاضی ابو عمر حضور یافتند [illegible] آن مسائل [illegible]
عرض [illegible] و ایشان [illegible] از آنچه [illegible] و آن [illegible] انکار [illegible] قاضی [illegible]
گفت [illegible] در آن [illegible] ابن انباری گفت [illegible] تصنیف [illegible] قرآن کریم مشغول
و چیزی در این مواد نمیگویم ابن مقسم نیز همین طور [illegible] احتجاج [illegible]
ابن درید گفت این مسائل از موضوعات ابو عمر است و در لغت برای این اصلی نیست

الکفاه ، الحاجات منصرف شدند و این داستان بابی عمر رسید و در خدمت قاضی [illegible] روزی خود گرفت

، دو ادبیر اشعار جاحظ از قدما ، شعرا بود بیتها مفرده قاضی کتابت نمود بود [illegible] و آن دواوین

شعرا بود مفرد جست و ابو عمر [illegible] در آن ، [illegible] و برای هر یکی از آن [illegible]

از آن اشعار بر قاضی می آورد بر قاضی عرض میداد تا تمامت بر نوشت آنگاه ، قاضی گفت [illegible]

ثعلب در حضرت قاضی انشاد کرده است و قاضی بخط خود بر پشت فلان کتاب نوشته است

قاضی آن کتاب طلب کرد و آنچه ابو عمر بخط خود بر پشت آن کتاب همان طور که ابو عمر یاد

کرده بود نوشته دید رئیس الرؤسا گفته است هر [illegible] ابو عمر گفته بود دیگران انکار

مینمودند و او بود در آنچه بکذب نسبت میدادند در کتب اهل لغت و تصحیح در غریب المصنف

ابی عبید مذکور است و عبد الواحد بن علی بن برهان الاسدی گفته است [illegible] که یکی از

علمای اولین و آخرین بهتر از ابو عمر زاهد و کثیر از تصانیف ابو عمر کتاب غریب الحدیث است

که بر مسند احمد بن حنبل تصنیف کرده است [illegible] ابو علی محمد بن حسن حاتمی

روایت کرده است که وقتی [illegible] شدم و از مجلس ابو عمر زاهد [illegible] ابو عمر از حال من پرسش

نمود و سبب حضور [illegible] خویش در [illegible] است ابو عمر با مداد دیگر

بعیادت من در آمد [illegible] اتفاق افتاده [illegible] خویش [illegible]

و مرا [illegible] این شعر [illegible] برگفت

واعجب شيء سمعنا به   عليل يعاد فلا يوجد

ابو علی گفته است این شعر از قول ابو عمر است و مطرز بضم میم و فتح طاء مهمله و کسر راء مهمله

مشدده و بعد از آن زاء معجمه این لفظ [illegible] کسی گویند که جامه [illegible] علم دار بافد و چون صنعت

ابو عمر مذکور تطرز بود [illegible] منسوب گشت و بر این صنعت جماعتی از علما [illegible]

و ابو عمر در روایت [illegible] بسیار غلو داشت و جز [illegible] در فضیلت او

[illegible] اخذ و تعلیم بر آمد او بود [illegible] ملازم مباحثه و تفسیر و علوم ابو عمر

[illegible] در کتاب الانساب سمعانی در ترجمه

مطرز از احوال ابو عمر مذکور [illegible] ابو القاسم عبد الواحد

محمد بن یحیی بن ایوب مطرز بغدادی شاعر [illegible] مذکور [illegible] ابو القاسم [illegible]

ابو عمر مذکور [illegible] این اسم مطابق اسم اوست و احتمال دارد [illegible]

بجهت معانی

بجهت معانی که گفته است ابو القاسم مطرز صاحب اشعار مشهوره است و این شعر [illegible]

ولما وقفنا بالصراة عشية   حيارى لتوديع ورد سلام

وقفنا على رغم الحسود وكلنا   يفض من الاشواق كل ختام

وسوغني عند الوداع عناقه   فلما رأى وجدي به وغرامي

تلثم مرتابا بفضل ردائه   فقلت هلال بعد بدر تمام

وقبلته فوق اللثام فقال لي   هي الخمر الا انها بفدام

اما معانی اگر چه ابو عمر بود در این ترجمه یاد کرده است لکن در ترجمه غلام ثعلب مذکور شده است

و گفته است [illegible] غلام ثعلب [illegible] در اول [illegible] مصنف [illegible] از پس این [illegible] در دمشق

محروسه [illegible] شعر ابو القاسم عبد الواحد معروف بمطرز مذکور بود دیدم و او بغداد [illegible]

اشعارش تازه و بدیع است و ولادت او در سال [illegible] و وفات [illegible]

یکشنبه غره جمادی الآخره سال [illegible] تقریر ظاهر [illegible] و پدر ابو عمر

مذکور [illegible] بلکه مطرز دیگر است و باوردی [illegible] موحده و بعد از الف واو و راء مهمله و بعد از

آن دال مهمله [illegible] کوچک است در خراسان [illegible] ابیورد خوانند و ابو المظفر ابیوردی

شاعر از اینجا است [illegible] مذکور [illegible] طبقات النحاة [illegible]

[illegible] ابراهیم بن ایوب [illegible]

مقطوع [illegible] و از آن پس [illegible] بود برنگاشت

این کار [illegible] ابو عمر [illegible]

اکرمتنا فملكتنا   واعرضت عنا فارحتنا

[illegible] آنگاه [illegible] کرام بود [illegible]

[illegible] کتاب الیواقیت نوشته است

لما فرغنا من نظام الجوهرة   اعورت العين ومات الجمهرة

ووقف التصنيف عند القنطرة

ابو منصور محمد بن احمد الازهری اللغوی

محمد بن احمد بن الازهر بن طلحة بن نوح بن ازهر الازهری الهروی اللغوی کنیتش ابو منصور

و در علم لغت امامی مشهور است هروی فقیه و شافعی مذهب بود و در علم لغت غالب بود [illegible]

بدان شهرت یافت و بر فضیلت و ثقه و درایت و ورع او اتفاق داشتند از ابو الفضل محمد بن
ابی جعفر منذری لغوی از ابو العباس ثعلب و جز او روایت داشت در بغداد در آمد و در آنجا
ابو بکر بن درید را ملاقات کرد لکن از وی چیزی روایت نکرد و از ابو عبد الله ابراهیم بن عرفه
ملقب به نفطویه که از پیش مذکور گشته و از ابو بکر محمد بن السری معروف به ابن سراج نحوی
از بعض پیش از آنکه مذکور شد نحو علم فرا گرفت و بعضی گفته اند که از ابن سراج چیزی اخذ نکرد
و چنان بوده که به لغت رغبت بسته در زمین عرب در طلب لغت طواف می نمود بعضی از فضلا
حکایت کرده اند که او بخط خود دیده است که نوشته است که در آن سال که جماعت قرامطه با اهل حاج
معارضه کردند در هبیر و حاج را اسیر شدم و چنان بوده آن اعرابی که در نوبت اسیری در زمان ایشان
گرفتار شده بودند از آن اعراب بعضی در بادیه نشو و نما یافته بودند و در ایام ربیع و زمان
باران و بهار بادیه نشین در دشت و کوهساران می نمودند و روز میگذرانیدند و چارپایان خویش را
بچرانیدند و در غدوات که به تابستان در کنار جویبارها و چشمه سارها که آنجا نشیمن گرفته و شتران
خود را علف چرانیدند و بشیر شتر زندگانی میکردند و در زمستان و تابستان در بادیه
میگذرانیدند و بطبع بدویه تکلم میکردند و در منطق ایشان غلط و خطای فاحش معلوم نگشتی و مرا
مدتی دراز در اسیری ایشان بگذرانیدم و ما در فصل زمستان در دهنا میگذرانیدیم و ایام ربیع
در صمان بسر میبردیم و تابستان را در ستارین آنجا نشیمن گرفتیم و بسیار از محاورات و مخاطبات
ایشان را با بعضی میگفتند مستفید میشدم و الفاظ غریبه و نوادر کثیره فرا گرفتم و اکثر
آن الفاظ را در کتاب خود معروف به تهذیب اثبات کرده ام چنانکه در مواضع آن کتاب دیده میشود
و در تضاعیف کلام خود مذکور میشود است که ما در صمان و در فصل زمستان را میگذرانیدیم و در
بالجمله ابو منصور مذکور در لغت مشتهر بود جامع و بر اسرار آن عالم بود و دقایق لغت را
نیک میدانست و در لغت کتاب التهذیب را تصنیف کرده که از کتب برگزیده است و از
ده مجلد بیشتر است و او بجمع الفاظ غریبه و نوادر آن اهتمام نموده کتابی در یک مجلد تصنیف
کرده و هو عمدة الفقهاء فی تفسیر ما یشکل علیهم من اللغة المتعلقة بالفقه و کتاب التفسیر از مصنفات
اوست و در بغداد ابو اسحق زجاج و ابو بکر بن انباری را ملاقات نمود لکن گمان نکرده است که
چیزی از ایشان ماخوذ داشته باشد و ولادت ابی منصور در سال دویست و هشتاد و
دوم بود و در سال سیصد و هفتاد در اواخر آن سال و بروایتی سیصد و هفتاد و یکم در شهر هرات وفات

یافت

یافت و ازهری بفتح همزه و سکون زاء معجمه و فتح ها و بعد از آن را و حاء مهمله این نسبت بسوی جد ابو
منصور ازهر مذکور است و از این نسبت بسیار کس برگذشت و قرامطه نسبت این جماعت
بسوی مردی است از سواد کوفه که او را قرمط میگفتند بکسره قاف و سکون را و کسر میم و بعد از
طا مهمله و این جماعت را مذهب مذموم است و ایشان در سال دویست و هشتاد و یکم
در زمان خلافت المعتضد بالله خروج کردند و ایام عظمت و شوکت ایشان بطول انجامید
و طرق و شوارع از ترددات و مخافت ایشان ناامن گشتند و بر تهاون بسیار مستولی
شدند و خبر ایشان در تواریخ مبسوط و مستقصی است و جنگ هبیر که ابو منصور بدان
اشاره کرده است در سال سیصد و دوازده اتفاق افتاد و در آن روز پیشوای قرامطه ابو طاهر
جنابی قرمطی بود و چون بر معظم حاج تاخت بعضی را بکشت و دیگران را بند کرد همه
اموال ایشان را بغارت برد و این قضیه در روزگار خلافت مقتدر بن معتضد اتفاق افتاد
و بعضی گفته اند که آغاز ظهور ایشان در سال دویست و هشتاد و ششم و شخص نخستین ایشان
ابو سعید جنابی است و در ناحیه بحرین ظهور او اتفاق افتاد و در سال سیصد و یکم بدست خادم
خود مقتول شد و ابو طاهر مذکور در سال سیصد و سی و دوم کشته گشت و جنابی بفتح جیم و تشدید نون
مشدده و بعد از الف با موحده این نسبت به جنابه است که شهری است در بحرین نزدیک
سیراف مشرف به بحر و هبیر بفتح ها و کسر با موحده و سکون یا حطی و بعد از آن را و این
زمین هموار است و دهناء بفتح دال مهمله و سکون ها و بعد از آن نون مفتوحه پس از آن الف
ممدوده مقصوره هر دو استعمال میشود زمینی فراخ است در بادیه عرب در دیار بنی تمیم و بعضی گفته اند
در دهنا هفت کوه از ریگ است و مروی در بادیه بصره در دیار بنی سعد است و صمان
بفتح صاد مهمله و میم مشدده و بعد از الف نون کوهی احمر است که طول آن سه روزه
مسافت است لکن ارتفاعی ندارد و با دهنا پیوسته است و بعضی گفته اند که نزدیک
عالج است و میان آن و بصره نه روز راه است و ستاران تثنیه ستار بکسر سین
مهمله و فتح تا مثناه فوقانی و بعد از الف را مهمله است و آن اسم دو وادی است در
دیار بنی سعد که آنها را ستاره میگویند که از آنها یکی را ستار الاغبر و آن دیگر را ستار
الجابری گویند و در هر دو چشمه ها جوشنده است که نخلستان خود را سقایت میکنند و این
جمله مذکور که اخذ کرده ام بیش از مقصود بود لکن جمع الفاظ غریب است این

حیث خوش داشتم که تعبیر آنچه بو نعم باشم تا بر انگیس را مطالعت این مجموع بو نماید
مشکل نماید مترجم گوید از پیش در ترجمهٔ ابی مغیث حسین بن منصور حلاج از اطره و
خبابی بتفصیل مذکور شده و بعضی نوشته است بسیار کشتنی است در زرود و حکمت ابو سعید جنابی
با حاج در آنجا نسبت از آنکه محرم الحرام سال سیصد و دوازده هجری کاروان در آنجا رفته بود و ایشان را
بکشت و دیگر کودا و ایشان بو غارت ببرد و ایام دهنا باعراب مذکور و لفظ حبیب بن عباد
وزیر دیده شده است که البحرین مقصور نخوانند و گوئیم البصره و همه تجویز نمایند و دهان همزه ایشان
زرد است واحدش دهن است و ارض دهنا شد حسن و حسنا است و دهان همزه نیست
سرخ است و در قول فرزدق در بردهٔ کالدهان گفته اند دراز جانب نه عهدهست بواسطه اختلاف
الوان از فرع اگر بو بد بهن یا بادیم و اختلاف الوان آن و شاید آن مکان بو بواسطه
اختلاف گیاه و شکوفهٔ دهنا نامیده اند روایت است که عتبة بن غزوان دار الاماره
در بصره در موضع حوض عماد که حوض سلیمان بن علی است بنا کرد و آن دار بود دهنا نامیده
و دهنا از دیار بنی تمیم معروف است و مقصور و ممدود استعمال میشود و در نسبت دهناوی گفته
میشود و بعضی گفته اند دهنا کوه از ریگ است و در میان بحری کوه ها از آنجمله انتقاع است
و با آنکه آبش کم است از سرا اکثر گیاهش بیشتر است و هوای سالم دارد و هر کس در آنجا
ساکن شود بهیچ نمیداند حجت و دهنا در اشعار شعرا مذکور است این شعر بو اعرابیه ایرا
جز یاره محبوس بعد انشا گفته است

هل الباب مفروج فانظر نظرة   بعين قلت حجرا وطال احتمامها
الا حبذا الدهنا وطيب ترابها   وارض خلاء يصدع الليل هامها

وابن شعر بو سوف دختر مسعود برادر ذو الرمه گفته

خليلي قوما فارفعا الطرف فانظرا   لصاحب شوق منظرا متراخيا
عسى ان نرى والله ما شاء فاعل   بالكثبة الدهنا من الحي باديا
وان حال عرض الرمل والبعد دونهم   فقد يطلب الانسان ما ليس رائيا
يرى الله ان القلب اضحى ضميره   لما قابل الروحا والعرج قاليا

وضمان باعراب مذکور قریه ایست در زمین غلیظ تو یک کوه وار زمین خطله است و حرون از
بنی یربوع و دهنا از جمله ایشان است و بروایتی ضمان کوهی است احمر در زمین تمیم دبعوب

توبه دیگر

ابو عبد الله
محمد بن العباس
اليزيدي النحوي
٢٠٧ ع
صا

توبه دیگر از عالج و بروایتی ریگی است از دیار تمیم و نیز ضمان موضعی است از نواحی شام در طرف
بلقاء حموی میگوید بسیار دیگر اول از تراب است که بعضی پوشیده است هر چه خواهی که باش بسیار زنیزیان
سفر بودا بوده از جبلی نیز بعضی طور است و تسدران در دیار بنی ربیعه وادی است که آنجا بو
بوده میگویند که از آن ده بوستان را الاخیر و آنکه بوستان را الجابری گویند چنانکه مذکور شد والله اعلم
محمد بن العباس بن محمد بن ابی محمد الیزیدی النحوی کنیتش ابو عبد الله است و از نسل جدش
ابو محمد یحیی بن مبارک عدوی یزیدی [illegible] مذکور شد بجمیع حمد مذکور در شمار ائمهٔ نحو و ادب و نقل
نوادر و کلام عرب بوده و از جمله آنکه روایت گفته است این است که اعرابیه عاشق زنی از اعرابیه
بوده که نغمه برای معشوقه خود بگوید که بجمع از زنهٔ بصحبت غلامی سیاه و آن غلام در طرفی
کوشیدنی بود گشت و از گوشتش بخور بوده خبری بر باشید و هم بیقینه بوده برای آن زن
ما دونه بدانسته و آن غلام در آن بدیه با و بجایی رفته است و هم غلام خواست باز نقد
از وی برسیده که تا حاجت بین آن زن بیان اندیشه که آن را او بود از گواه آن غلام در
عرض [illegible] مطلع گواه با غلام گفت [illegible] سلم [illegible] ولکن ان اشتهر کان عند نامی قاد
ان نیجا [illegible] ما معنی [illegible] این [illegible] تو [illegible] برگشت و گاه بیرون آمد و آن سیاه داه
الهه [illegible] گفته انست گذشت از آنکه از آن [illegible] گویند که بجد [illegible]
لو دیدت کاشته و از سرخ نوشته و بو بجمله غلام از این گذشت تمیز بود و هم که نیست مولای
خود باز آمده و رسالت گفته نیست مولا [illegible] لفظ است آن گذشت و نه درست دریافت و بعلاوه
چه قدر لکه گفت یا نخر برای گداز و گرنه با هم چوب بیه بیت تر تو بزنم غلام آن را از
برای بگذاشت و مشغول گشت و این دو ابیات ... لطیف و گذشت تر از دیگران است و مرقوم شد
میم و سکون را از نعل و خمرشی و مشکله بعضی چنین گفته که و آنچه چنین است و نیز بعضی سفید لب
بر نیت اسب است و در شک بر سر ایستاده است الحال مشهور و ابو عبد الله مذکور را تصانیف
مفیده است از آنجمله کتاب الخیل و کتاب مناقب بنی العباس و کتاب اخبار یزیدیان آنست
و هم او را کتاب مختصر در نحو است و چنان بود ابو عبد الله بود در ایام زندگانی برای تعلیم اولاد
المقتدر بالله دعوت کرد و ابو عبد الله مدتی در خدمت ایشان ملازمت کرد و بعد از آنکه
در حضرت خلیفه اتفاق صحبت باره از آن رانش او را ملاقات کرد که از وی خواهش شد
و او بود در زمرهٔ مقربان آستان ناید و در جواب گفت که از این کار ها در پیری مشغولم

وفات او در اول شب شنبه چهارم شب از ماه جمادی الآخره سال سیصد و دو هجری بامداد روز
و در این هنگام هشتاد و یک سال و سه ماه از مدت زندگانی او در گذشته بود و یزیدی منسوب
به یزید بن منصور است و از این پس ان شاء الله در ترجمهٔ حال ابو محمد یحیی بن مبارک یزیدی کلام ختم
خواهد آمد محمد بن السری بن سهل النحوی کنیتش ابوبکر و معروف به ابن سراج و در شمار
مشاهیر ائمه است و به فضیلت و نبالت و جلالت قدر و دانش در علم نحو و ادب اتفاق دارند
از ابو العباس مبرد در زمین مذکور گردید و جز او اخذ علم نحو و جماعتی از اعیان و از
آن جمله ابو سعید سیرافی و ابو علی بن ... و جز ایشان از وی اخذ نموده اند و جوهری در
کتاب صحاح اللغه در بیشتر مواضع از وی نقل کرده است و او را در فن نحو تصانیف متعدده است
از آن جمله کتاب الاصول است و از کتب اکابر نحو ممتاز است و در این فن تصنیف
شده است و در اضطراب و اختلاف نقل آن کتاب مرجع و محل وثوق است و دیگر
کتاب جمل الاصول و کتاب الموجز صغیر و کتاب الاشتقاق و کتاب شرح کتاب سیبویه و کتاب
احتجاج القراء و کتاب الشعر و الشعراء و کتاب الریاح و الهواء و النار و کتاب الجمل و کتاب
المواصلات است و چنان بوده ابوبکر مذکور در حرف را از زبان لکنتی داشت و عوض
را غین بر زبان میراند و روزی مشغول املاء کلام بود لفظ را داشت و آن در کلمات او
مکرر شد آن لفظ را غین نوشتند ابوبکر گفت لا بالغاء بالغاء یعنی غین ننویسید و را
بنویسید و همین معنی به صورت مکرر گوید یعنی بالغاء مکرر گفت و در بعضی مجموعه ها اشعاری
دیدم که بدو منسوب بود لکن صحت آن برای تحقیق نیست و این اشعار در میان مردمان سایر است
و در حق جاریه گفته است که عاشق او بوده است

میزت بین جمالها و فعالها ... فاذا الملاحة بالخیانة لا تفی
حلفت لنا ان لا تخون عهودنا ... فکانما حلفت لنا ان لا تفی
والله لا کلمتها ولو انها ... کالبدر او کالشمس او کالمکتفی

و بعد از فراغ از این ترجمه ابیات ... از وی معلوم داشتم و در این باب داستانی عجیب است
همانا ابوبکر مذکور را ... و دولت ... و از ... رخصت یافته بود چنان اتفاق
افتاد و در آن ایام مکتفی خلیفه از رقه بیامد و مردمان برای دیدارش فراهم شدند و چون ابوبکر
او بود به تماشای نمود و ابیات مذکوره را برای اصحابش انشاد نمود و پس از آن ابو عبدالله

۸۰۹ ابوبکر نحوی محمد بن سری معروف به ابن سراج صب

محمد بن

محمد بن احمد بن زنجی کاتب آن ابیات را برای ابو العباس ثعلب انشاد کرد و گفت از ابیات ابن
معتز است و ابو العباس آن ابیات را در حضرت قاسم بن عبیدالله وزیر تلاوت کرد و وزیر در حضرت مکتفی
فرو خواند و گفت از عبیدالله بن عبدالله بن طاهر است مکتفی فرمان داد که هزار دینار به عبیدالله بن عبدالله
عطا کنند محمد بن زنجی گفته است گفت پس این داستان عجیب و شگفت است چه ابوبکر بن سراج بیتی
شعری چند انشاد نماید و سبب تقدم عبیدالله بن عبدالله بن طاهر برزق و وارد زر بر مجلس ابوبکر
مذکور روز یکشنبه سه روز از ذی الحجه الحرام سال سیصد و شانزده هجری گذشته بود وفات
نمود و ابن سراج به فتح ... در ارشاد ... و بعد از الف جیم آنکس بود که ... و ...
ادب و دستور بود ... مترجم که صاحب طبقات النحاة نوشته است که مرزبانی گفته است
و ابن سراج مذکور با کثرت ذکا و فطانت در شمار اصحاب مبرد بود و در خدمت مبرد به قرائت
کتاب سیبویه مشغول گشت و از آن پس از به تحصیل علم دیگر ... و چنان ... در حضرت زجاج
از مسئله از وی پرسش کرد و او در پاسخ خطا رفت و زجاج او را نکوهش کرد و گفت مانند
تو کسی در چنین مسئله چگونه خطا رود ... اگر در مجلس من بودی ترا مضروب می‌ساختم و لکن
این مجلس شایسته این امر نیست ... و در زیرکی و ذکا ... بن رجا ...
گفت از ابو ... مرا ... با تیر مضروب ... و مرا الکتاب ... از ... مشغول
داشت و از آن پس دیگر باره به مطالعه کتاب سیبویه ... و در دقایق مسائل آن نظر کرد و
بر مسائل اخفش و کوفیان اشتمال نمود و با اصول بصریین در مسائل کثیره مخالفت ورزید
و ... گفته اند علم نحو مجنون بود ... تا ابن سراج به اصول عاقلش
نمود و او بسیار روزگاری دراز ... در جوانی مبرد ابو علی فارسی گفته است که در
خدمت او کتاب ... استماع ... و ... بایست ... و ... رسید
التماس ... دشوار ... و ... انقطاع ... پس ...
... و ... آن کتاب ...
... و ...
... و ...
شعر ... انشاد فرمود

کم تجرعت من غیظ و من حزن ... اذا تجدد حزن هون الماضی

وکم غضبت وما بالتیم غضبی — حتی رجعت بقلب ساخط راضی

و دیگر از کتاب الاصول او در عرض نسخ نسخه مرتب کرده گفت این کتاب ابتدا از مقتضب است
ابن سراج گفت چنین گوی و این شعر خواند

ولو قبل مبکاها بکیت صبابة — بسعدی شفیت النفس قبل التندم
ولکن بکت قبلی فهیج لی البکا — بکاها فقلت الفضل للمتقدم

۲۱۹ ابوبکر محمد بن ابی محمد النحوی الانباری — صح

محمد بن ابی محمد القاسم بن بشار بن الحسن بن بیان بن سماعة بن فروة بن قطن بن دعامة الانباری النحوی کنیتش ابوبکر و در علم نحو و ادب صاحب تصانیف است و در زمان خود در علم ادب علامه وقت بود و از ثقات آن … این علم بود و نیکوتر حافظ بود و در میان اهل سنت … و در سن و ادب از هر کس تیزتر و بیشتر دانست و در علوم قرآن و غریب احادیث و مشکل و وقف و ابتدا و رد بر آنان که با مصحف عثمان مخالف‌اند و هم در کتاب الزاهر خلاف دارند کتب در تصنیف کرده خطیب او را در تاریخ بغداد یاد کرده و بروی درود فرستاده و گفته است سه خبر رسیده و از نوشته او و علم ابی بکر مذکور که ظاهر است پدرش هنوز در جهان بود افتخار میکرد و می‌شنید و او در یک سمت … مشغول املا بود و پدرش در گوشه دیگر نشسته بود و پدرش مردی ادیب و در روایت صدوق و ثقه و امین و در بغداد ساکن و جماعتی از علما از وی روایت کرده بعد از پسرش ابوبکر مذکور نیز از وی روایت داشت و ابوبکر را تصانیف کثیره است از جمله کتاب خلق الانسان و کتاب خلق الفرس و کتاب الامثال و کتاب المقصور والممدود و کتاب المذکر والمؤنث و کتاب غریب الحدیث است و ابو علی قالی گفته از قرار مذکور است ابوبکر مذکور سیصد هزار شعر در شواهد قرآن مجید یاد داشت و دیگری گفته پدرش در محفوظات تو زیادتر است گفت … سیزده صندوق مکتوب را خاطر دارم و بعضی گفته‌اند یکصد و بیست تفسیر از قرآن کریم با اسانید آن از بر داشته است ابوالحسن دارقطنی حدیث گفته است که وقتی در مجلس ابی بکر مذکور حضور یافت در روز جمعه و ابوبکر مشغول املا بود در اثنای بیان اسمی را به تصحیف خواند در بیان اسناد حدیثی اما من از آن آگاه گفت چنان او چنان در گفت چنان هیبت دارقطنی سکوت بر وی غلبه کرد … و جلالت چنین تو هم انکار نمود و اندیشه بر آن نهادم … واقف گردانم و چون مجلس املا به پایان رفت در محل استملاء حاضر شده و آنچه او سهو تو هم شده بود بگفتم و قول صواب سهو بود باز نمود و برگشتم و در آدینه دیگر در مجلس او حاضر شدم پس ابوبکر از آن بگفتار

که گفت

که گفت بدانید که فلان اسم سهو در جمعه گذشته که ظاهر شد مشغول املا فلان حدیث به تصحیف خواندیم و این ثواب بر طریق صواب … و آن وقت دارقطنی نوشته … و گفت چنین جلیل رجوع کردیم چنان نمود … بود و از جمله تصانیف ابی بکر غریب الحدیث است و بعضی گفته‌اند در چهل و پنج هزار ورق است و دیگر کتاب … کافی است و قریب هزار ورق است و دیگر کتاب الهاءات است قریب هزار ورق و کتاب الاضداد و کتاب الجاهلیات است قریب هفتصد ورق و دیگر کتاب المذکر والمؤنث است و هیچکس بیان آن کامل و اتمام … ننموده و دیگر رسالة المشکل است و در آن رساله رد ابن قتیبه و ابو حاتم نموده است ولادت ابی بکر مذکور در روز یکشنبه یازدهم از ماه رجب سال … بود و در شب عید نحر سال سیصد و بیست و هشتم در روز … وفات کرد و پدرش ابوالقاسم در سال سیصد و چهارم در بغداد … سال سیصد و پنجم وفات نمود و از این پیش در ترجمه عبدالرحمن انباری نحوی برخی از کلمات انباری برگذشت و ابوبکر مذکور در بعضی اوقات این دو شعر از اعراب املا نموده است

فلو منعتم اذ منعتم کلامها — خیالا یوافینی علی النای هادیا
سقی الله اطلالا بالکثبة الحمی — وان کن قد ابدین للناس ما بیا
منازل لو مرت بهن جنازتی — لقال الصدی یا صاحبی انزلا بیا

و نیز در مجلس دیگر این شعر املا نمود

خرجن لحب الربیع عن غیر ریبة — عفافا باغی اللهو منهن آیس
وبالعرصة البیضاء ان زرت اهلها — مها مهملات ما علیهن سائس

مترجم گوید در بعضی نسخ صحیحه این کتاب این اخبار مذکوره که ذکرش رفت صاحب طبقات النحاة نوشته است محمد بن القاسم بن محمد بن بشار بن الحسن ابوبکر بن انباری در علم نحو و ادب و کثرت محفوظات از ائمه مردمان زمانش بود و از ثعلب و جماعتی روایت میکرد و دارقطنی از وی راوی بود و هر جمعه املا میکرد از محفوظات … بود و بکتاب رجوع نمیکرد و در آخر عمر … بیماریش … شد … برخاست … اضطراب و انقلاب و ارتعاش عظیم در او پیدا آمد … گفت چگونه از آن ترسان نباشم با آنکه این خزانه که آکنده از کتب بود … از بر داشته بود و ابوبکر با کثرت محفوظات مردی زاهد و متواضع بود ابوالحسن عروضی روایت کرده است که من و ابوبکر بن انباری

به سفرهٔ طعام رخص خلیفه حاضر شدیم و طباخ بیامد نشست ابوبکر بوجه خوردنی و خوراکی [illegible] و تقیه پاینه
برابر او طبق بر کرده در خوان طعام از انواع و الوان اغذیهٔ لطیفه بخوردیم و ابوبکر جز از آن قلیه
نخورد آنگاه که از طعام فارغ شدیم حلوا حاضر کردند و او هیچ نخورد پس از آن برخواستیم و در جامه
کنان بخفتیم داود با عصر آب بیاشامید پس از آن با غلام گفت وظیفه مرا بیاور و او را آنچه حاضر
کرد بیاشامید و آب یخ سرد بنوشید فرا داد بیدار از حالات حکیمی شدم و صیحه کشیدم برخاستیم
از حضرت الله سوی حضرت [illegible] گفت سبب صیحه تو چیست گفتم یا امیر المومنین این مرد حجاج بن [illegible]
در میان او و نیز نفس دعا او جانب [illegible] زیرا که نفس او بخفته گشت و نتوانستم که بیاید خوش بود
باید خلیفه خندان شد و گفت از ابوبکر از چه این طور بر خود [illegible] گفت برای اینکه از حفظ
دیگر می حافظه ام کاسته شود [illegible] مردمان [illegible] بسبب حفظ و حافظه [illegible] که جمیع اندازه فرا
خطر دارد گفت نیز ده صندوق کتاب از بر دارم و حتی شنیدم که از حضرت خلیفه از ابوبکر از سنه از عمر
او پرسش کرد ابوبکر گفت [illegible] از این کار ترک کرده ام [illegible] روز [illegible] بود [illegible]
پانصد در حالیکه از جمع بیست [illegible] تازه [illegible] گشت و میبینید و میگفت [illegible]
و [illegible] هنرا [illegible] الجزایه [illegible] از علم [illegible] داشته و بجز بعض [illegible]
که هر چه [illegible] بود و میگفت این علت موت است خطیب او [illegible] دو قسم ابوبکر
در بازار جاریه [illegible] دیده و دل در بند نفس گرفتار گشت و این دستان بود و حضرت [illegible] خلیفه
مذکور شد و خلیفه آن جاریه را خریداری کرد و برای ابوبکر فرستاد و ابوبکر از [illegible] مشغول [illegible]
از او بدید که از وی [illegible] شد و در این وقت در طلب [illegible] بود و از [illegible] گرفتار [illegible]
پس با خادم گفت این کنیزک را سوی [illegible] برد [illegible] آن [illegible] سوال از حفظ
علم نحو [illegible] مشغول داشت [illegible] علم [illegible] فرستاد جاریه [illegible] حرف
[illegible] گفتم آنگاه با ابوبکر گفت تو مرد [illegible] دانش [illegible]
و گناه [illegible] مردمان در [illegible] ابو بکر گفت هیچ [illegible]
جز اینکه امروز [illegible] علم مشغول داشت [illegible] این گناه [illegible] دستان [illegible]
خلیفه [illegible] گفت [illegible] در قلب [illegible] از [illegible] این مرد [illegible] روایت [illegible]
ابوبکر مردی بخیل و حریص بود [illegible] هیچ وقت از مال او بهره یافته و لب [illegible] بود
با آنکه دارای مال و مکنت و دولت بود [illegible] داشت و [illegible] مردی [illegible] شد و گفت [illegible]

بعد زنگ

بعث زنگ به مطلب شوق و هم آنکه [illegible] تو گویم [illegible] از ایشان [illegible] کرم
ابوبکر گفت این اجماع بر چیست گفت برای آنکه تو مردی بخیل هستی ابوبکر بخندید و او بوجعفر بخشید
و این دو شعر از ابیات ابو بکر است

اذا زید شراً زاد صبراً کانما — هو المسک ما بین الصلابة والفهر
لان فتیت المسک یزداد طیبه — علی السحق والحر اصطبار علی الضر

۱۰ع ابو عبدالله محمد بن القاسم الضریر معروف بابی العیناء صد

محمد بن القاسم بن خلاد بن یاسر بن سلیمان الهاشمی بالولاء الضریر کنیتش ابو عبدالله و از موالی ابو جعفر منصور
و مشهور به ابی العیناء و دارای نوادر حکایات و شعر و ادب است و اصلش از یمامه و مولدش در اهواز
و منشأش در بصره است و در بصره در طلب حدیث و کسب ادب [illegible] و از ابو عبیده و اصمعی و ابو زید انصاری
و غیر ایشان استماع نموده و از میان مردمان بحفظ و فصاحت لسان امتیاز داشت و مردی عالم
و ظریف بود و در زمان او در سرعت جواب و ذکاوت [illegible] داشت و او [illegible]
نیکو و اشعار ملیحه است ابو علی ضریر وقتی در مجلس بعضی از وزراء حضور یافت و در میانه [illegible] و جود
و کرم ایشان سخن می گذشت و ابو العیناء مبالغت می نمود پس آن وزیر گفت ایشان [illegible]
الکلام مبالغه است و تو در توصیف ایشان فراوان [illegible] تخفیف [illegible] و دروغ
مولفان است ابو العیناء فورا در پاسخ گفت اگر چنین است از چه روی این دروغها و توصیفها بدون
حق تو نگفته اند وزیر ساکت شد و اهل مجلس از اقدام و جرات ابی العیناء در عجب شدند وقتی
ابو العیناء از سوء حالت و تنگی روزگار بعبیدالله بن سلیمان بن وهب وزیر شکایت بود وزیر گفت
تا نه آن [illegible] ابراهیم بن مدبر مکتوب کنیم گفت آیا تو مردی [illegible] مکتوب کنی [illegible]
او طول فقر و ذلت اسیر [illegible] روزگار گاهی [illegible] طلب [illegible]
[illegible] گفت [illegible] تو [illegible] اختیار کرد گفت در این کار [illegible]
با آنچه حضرت موسی علیه السلام نیز از قوم خود [illegible] برگزید و در میان ایشان [illegible]
[illegible] و حضرت رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم عبدالله بن سعد بن ابی سرح را [illegible] کاتب
اختیار فرمود و او بسوی مشرکین در حالت ارتداد بازگشت و علی بن ابی طالب علیه السلام و الصلوة ابو
موسی اشعری را بحکومت اختیار فرمود و ابو موسی بر زیان آنحضرت حکم کرد و آنچه ابو العیناء گفت
ذلت اسیر [illegible] این بود [illegible] ابراهیم مذکور [illegible] علی بن محمد صاحب زنج در البصره [illegible] زندان
افکنده بود و ابراهیم زندان [illegible] نقب [illegible] فرار کرد [illegible] ابو العیناء با ابو الصقر [illegible]

ببرد وزیر درآمد وزیر گفت ای ابو العینا چه خبر تو بود از حضرت باز داشته بود گفت دراز گوش بود
دزدیده بودند گفت چگونه دزدیده بودند گفت با دزد نبودم تا خبر او بتو باز گویم گفت از چه بر دراز گوش
دیگر ننشستی گفت بسبب آنکه قال قعد بی عن الشراء قلة یساری و کرهت ذل المکاری
ومنة العواری گفت اندکی [illegible] وقلت [illegible] از خریداری ستور مجهود [illegible] و هم
مکروه داشتم از مکاری بکرایت یا از کسی عاریت گیرم و بذلت تن دردهم وقتی بمردی علوی
بنشسته آورده [illegible] علوی بود [illegible] گفت [illegible] محمت کن [illegible] روز [illegible] اللهم صل علی
محمد و آل محمد ابو العینا گفت [illegible] الطیبین الطاهرین و در [illegible] دیگر مردی از [illegible]
وقوف داشت [illegible] ابو العینا او را [illegible] گفت کیست این مرد گفت مردی از بنی آدم ابو العینا
گفت آفرین بر تو خداوند روزگار تو بود دراز گرداناد چه [illegible] گمان بردم که این نسل منقطع شده است
دیگر ابو العینا بسرای صاعد بن مخلد رفت و دستوری خواست گفتند که [illegible] مشغول است او گفت مشغول نماز
میباید ابو العینا گفت لکل جدید لذة هر چیز تازه [illegible] است و صاعد قبل از آنکه وزارت
یابد نصرانی بود وقتی ابو العینا بسرای عبد الله بن منصور بگذشت [illegible] رنجور شده [illegible] بود غلامش
گفت عبد الله [illegible] گفت چنان است [illegible] تو [illegible] بیماری [illegible] ابو العینا گفت
چگونه است [illegible] نیز خوب [illegible] بخواند او
بشب طعام [illegible] و آن [illegible] ابو العینا گفت یا هذا دعوتک رحمة
فترکتنی رحمة یعنی [illegible] رحمت تو بود دعوت [illegible] تو نیز رحمت آوردی [illegible] خویش
بگذارد و بگذرد وقتی بعضی از [illegible] ابو العینا [illegible] او [illegible] ملاقات [illegible] چیزی
او تعجب کرد ابو العینا گفت انزلک تشرکنی فی الفعل و تفرد فی التعجب یعنی تو را [illegible]
در کار و کردار [illegible] اما در عجب و [illegible] یکتا [illegible] چیزی [illegible]
تو نیز [illegible] پس این [illegible] از [illegible] وقتی ابو العینا را گفتند که متوکل گفته است که اگر
ابو العینا کور نبودی او را [illegible] منادمت خویش [illegible] ابو العینا گفت ان
اعفانی من رؤیة الاهلة و قراءة نقش الفصوص فانا اصلح للمنادمة یعنی اگر متوکل
مرا از دیدن هلال و خواندن نقش نگینها معاف میدارد من بسر در خورد منادمت [illegible]
کافیست از آنکه کور [illegible] منادمت نیست [illegible] دیده [illegible] بکند
[illegible] ابو العینا را گفتند تا چند مردمان [illegible] و هجو خواهی گفت ابو العینا گفت چندانکه

نیکوان نیکی

نیکوان نیکی و بدکنان بدی [illegible] ماند عقرب [illegible] و دشمن [illegible] بگزد [illegible]
کنند [illegible] و چنان بود در میان ابو العینا و ابن مکرم مداعبت و سخنان ظرافت آمیز بود وقتی
ابن مکرم از مردی شنیده [illegible] گفت هر کس چشمش کور شود حیلت و کیدش اندک گردد ابن مکرم گفت
چگونه از ابو العینا [illegible] چون چشمش کور شد [illegible] بزرگ گشت و نیز وقتی ابن مکرم شنید
که ابو العینا در بعضی دعوات خویش میگفت یا رب سائلک ابن مکرم گفت یا ابن الفاعلة
کیست که از خدای سؤال نکند و هم روزی ابن مکرم از او [illegible] تعرض [illegible] ابو العینا گفت [illegible]
در [illegible] بصره [illegible] گفت [illegible] بغداد وقتی ابو العینا [illegible] ابن ثوابه [illegible]
وقتی بود در میان ابن ثوابه و ابو الصقر کلامی بگذشته و ابن ثوابه در آن سخن بروی فزونی گرفته
بود ابو العینا را ابن ثوابه گفت چنانکه در میان تو و ابو الصقر گذشته خبر رسید و هیچ چیز
او را از استقصا و استکمال جواب باز نداشته است جز آنکه او در تو غرضی ندیده [illegible]
کند [illegible] از آن [illegible] چنانکه گوئی تو بایست او بخود
[illegible] است [illegible] از آنکه [illegible] است [illegible] تو از در
مفاخرت [illegible] داد [illegible] تو [illegible] گفت [illegible]
ابن ثوابه گفت ای [illegible] تو [illegible] خود بود در میان [illegible] و این مردم [illegible]
ابو العینا گفت هرگز [illegible] کور [illegible] است [illegible] روزگار [illegible] جفا [illegible] است
[illegible] برادران خویش [illegible] و از [illegible]
چیزی [illegible] ابو العینا [illegible] از این جمله [illegible] اگر آب [illegible]
از اصلاب مردمان [illegible] نزول [illegible] سبب [illegible] مشغول [illegible]
[illegible] منقطع [illegible] معصیت [illegible]
بزرگ [illegible] ابن ثوابه [illegible] صفات [illegible] ابن ثوابه [illegible]
بیچون [illegible] حکمت [illegible]
گفت ابو العینا گفت [illegible] سبب [illegible] ابو الصقر [illegible]
[illegible] ابن ثوابه [illegible] وقتی ابو العینا در قصر متوکل که معروف بجعفری است
درآمد و این قصر [illegible] متوکل [illegible] او گفت درباره این سرای [illegible] گفت
گفت ان الناس بنوا الدور فی الدنیا و انت بنیت الدنیا فی دارک یعنی مردمان

خانهای خود را در جهان بر باد دادند و تو چه نسبت داری با ایشان خود بار دیگر متوکل از این تعریف بسی خندید که
و از آن پس با ابو العیناء گفت رتبه خبر تو چگونه است فقال اعجز عن قلیله واقتنع بکثیره
یعنی اگر اندک باشد هم درمانده میشوم و بر تنگی خمار و چار میکنم و اگر فراوان بخواهم عقل از سرم برون کند و
مستور بود از آنکه متوکل گفت این کار مقدار را با ما دوست چون ابو العیناء گفت من مردی کورم
و هر کس در مجلس تو حاضر بنگرد دست تو قیام بسیار نمود و من محتاج بسیار ام صلاح است که در نیم
این نتوانم بود تو با چشم رضا بمن نگران باشی و جای آنکه دولت بر من خشمناک باشی با چشم غضب
در من در نگری کار اینکه دل تو از من خوشنود نیست و من متوجه نباشم و نتوانم در میان این دو امر
تمیز کردن ام هلاک میشوم از این روی اگر من را در عافیت هستم عافیت بود بر توقف بلاد اختیار میکنم
متوکل گفت بمن رسیده زبان تو بهجو دشنام جاریست ابو العیناء گفت ای امیر المؤمنین
خدای تعالی نیز مدح و ذم فرموده است چنانکه میفرماید نعم العبد انه اواب و در جای دیگر در مذمت
میفرماید هماز مشاء بنمیم مناع للخیر معتد اثیم عتل بعد ذالک زنیم و شاعر گفته است

اذا انا بالمعروف لم اثن صادقا … ولم اشتم النکس اللئیم المذمما
ففیم عرفت الخیر والشر باسمه … وشق لی الله المسامع والفما

کنایت از آنکه اگر نیکو را به نیکی نستاییدم و لئیم بد را مذمت نکوهش ننمایم خیر و شر از کجا بینم
بد و لب و گوش چه احتیاج داشت متوکل گفت تو از کدام زمین گفت از مردم بصره
گفت در صفت بصره چگونه گفت ماؤها اجاج وحرها عذاب وتطیب فی الوقت
الذی تطیب فیه جهنم یعنی آبش شور و گرمیش چون حرارت یوم النشور و در وقتی خوش میشود
که جهنم خوش باشد یعنی هیچ وقت خوش نباشد و در آن هنگام که نجاح بن سلمه بموسی بن عبد الملک
سپرده اموال او را بستاند خود دارنده او را بعقاب و عذاب بداشت چنانکه بدان هلاک
و این قصه در روز دو شنبه هشتم روز از اول قعده سال دویست و چهل و نهم اتفاق افتاد و این
نسب این خبر به المعتز بالله بن متوکل رسید و بعض از دوستان ابو العیناء از او حکایت کرد و ابو
العیناء گفت از دستان نجاح بن سلمه تو را چه خبر هست ابو العیناء این آیت مبارکه را
در این خواند فوکزه موسی فقضی علیه کنایت از آنکه موسی بن عبد الملک او را بکشت و این
کلمه بموسی رسید و ابو العیناء را در میان راه ملاقات کرد و او را تهدید کرد و ابو العیناء
این آیت مبارکه را قرائت کرد که آنجا موسی بن عمران علیه السلام خطاب کرده اتریدان تقتلنی کما

فقلت

قتلت نفسا بالامس و این آیت سیوم رشک کوه بخواهی چنانکه نجاح بن سلمه را بکشتی مرا نیز
بکشی و قریب از زمان یاد وعده که وعده نمود ابو العیناء را این مکتوب بدو نوشت و گفت
ثقتی بك تمنعنی من استبطائك وعلمی بشغلك یدعونی الی اذکارك ولست آمن
مع استحکام ثقتی بطولك والمعرفة بعلو همتك اخترام الاجل فان الآجال آفات
الآمال فسح الله فی اجلك وبلغك منتهی املك والسلام یعنی وثوق من بجود و کرم تو
نیز و وثوق من بجود همت تو منع میکند که ترا کند بود و کند اما اندیشه و علم و دانش من بشغل و اشتغال
تو باعث میشود تو را بیاد یاد آورم چه با آنکه وثوق من بتوانگری و بزرگی تو و معرفت من بعلو
همت تو هیچ ایمن از آن نیستم که وقت معلوم فرا رسد و رشته زندگانی بود بانجام رسد … اجل
آفات آرزو ها و امانی است خدا فرزند زمان زندگانی در روزگار تو بیفزاید و تو مطلوب روزگار
نگرداند و تو را باخر درجه آرزو برساند از جمله احوال و نوادر ابو العیناء است که راست داز دی
روایت کرده اند گفت روزی نزد ابو الجهم نشسته بودم ناگاه مردی نزد او حاضر شد و گفت وعدتنی
وعدا فان رایت ان تنجزه یعنی مرا بنام و عدی نمود از کرم نمود اکنون اگر وقت رسیده است
بوعده خویش وفا کن ابو الجهم گفت هیچ در یاد ندارم فقال ان لم تذکره فلان من تعده
مثلی کثیر وانا لا انسا لان من اساله مثلك قلیل گفت اگر تو فراموش کرده بر
مرتبه بعید نبود زیرا که نزد تو بزرگان فرستند جمعی کثیر بود وعده ما را … ما
فراموش نمیکنیم زیرا که امثال تو از خواستار … ما
کنایت از آنکه در نیاید … توانگر و بزرگ و جوانمرد …
ابو الجهم آن سخن بسی فراوان گمان نکرد و حاجت او بر آورد و ولادت ابو العیناء
در سال … و … در اهواز بود … و در بصره بالیده گشت و چون چهل
ساله بود کور گشت و جد او در بغداد از معتبران دانسته جد اعلی او بحضرت امیر المؤمنین
علی بن ابی طالب علیه السلام ملاقات کرد و در حق او طیبت کرد … و آن حضرت در باره
او نفرین کرده کور شود و فرزندان او کور گردند از این رو هر یک از اجداد ابو العیناء کور گشتند
صحیح النسب … بود و در میان ایشان نجیب نسب … ابو سعید … ضریر گفته
و ابو العیناء چون از بصره بیرون شد دیده او روشن بود از آنجا بیرون … حکیم
علی … گور گرداند و بسوی بصره عزیمت کرد و در آنجا … از دنیا رحلت … سال …

و بروایتی در سنه ... وفات نمود پسرش جعفر گفته است در طلب از جمادی الاولی ماه مذکور
وفات کرد و مولدش در سال ... و نشو و نموش در بصره بود و سبب آن دلالت است و ملقب شدن
او به ابو العیناء این است که ابو زید انصاری گفت عین را چگونه تصغیر میدهی ابو زید گفت
عُیَیْنا یا ابا العیناء و این لقب بروی بماند و عیناء بفتح عین و سکون یا و ...
و مد نون و بعد از آن الف ممدوده است و خلاد بفتح خاء معجمه و تشدید لام الف است و ابن
بروایه ابو العیناء ... از این سوال از اعلام ... بنیاز ... ترجمه کرده اگر چه از
کفته است ... معتضد با بیات ... در این ... این کلمه ... بوده ثابت شده است
لقب او ... مسعودی در مروج الذهب نوشته است که ابو سعید احمد بن حجاج روایت
کرده است که روزی در خدمت یحیی بن عبد الله معروف بابن جصاص که از رعیت بسبب قطر الندی
دختر خمارویه بن احمد که زن معتضد خلیفه آمده بود درآمد و جواهر الوان گرانبها ... موجود
بود و نیز نفس ... طلبید ... بغداد ... قیمت میزان ... آوردند ... و بعد از آن
او ... ابو العیناء بسوی ... گفت ای ابو سعید ... این ...
... تقسیم آن اموال و جواهر ... ابو العیناء ... برکشید و گفت
ای ... ابن جصاص در اموال ... توانگری ... در ...
ابن ... گفت ... ابو عبد الله این چه حالت است ...
گفت ... و خواهم ... اگر ...
... ابو سعید
... جواهر ابن جصاص ...
در زیر آن است قیمتش ... که از بهای ... مذکور وفات
ابی العیناء در جمادی الآخره سنه ... در بصره داشته است والله اعلم
محمد بن عمر بن واقد الواقدی المدنی کنیتش ابو عبد الله و از موالی بنی هاشم ... ٦٩١ ابو عبد الله محمد بن عمر الواقدی صاحب التصانیف صه
از موالی ... بن اسلم است امام عالم در مغازی و جز آن صاحب غزوات است و کتاب الرده
در ارتداد عرب بعد از حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله و سلم و محاربه صحابه رضی الله عنهم
بسبب طلیحه بن خویلد اسدی و اسود عنسی و مسیلمه کذاب ... در آن کتاب نوشته ...
اولست ... در شرح ... آن ... از ...

انسی دوش

انسی دوش و جز آن شده است جمع نمود و کاتب او محمد بن سعد ... ترجمه مذکور ...
از ... روایت داشته بجمله ... در شرح ... بغداد ... قضاوت ... و مامون او را
عسکر مهدی قاضی گردانید ... مذکور ... ضعیف ... و در منقولات او
... مامون ... وقعه بحضرت مامون
نگاشته و از عسرت و تنگی معیشت که او را ... شده ... بسبب دین و قرض بر ...
او جمع شده ... و در ضمن ... مقدار قرض ... مامون در جواب او
بخط خود در آن مکتوب بر نگاشته فیک خلتان سخاء و حیاء فالسخاء اطلق یدیک
بتبذیر ما ملکت والحیاء حملک ان ذکرت لنا بعض دینک وقد امرنا لک بضعف
ما سئلت وان کنا قصرنا عن بلوغ حاجتک فبجنایتک علی نفسک وان کنا بلغنا
بغیتک فزد فی بسطة یدک فان خزائن الله مفتوحة ویده بالخیر مبسوطة
وانت حدثتنی حین کنت علی قضاء الرشید ان النبی صلی الله علیه وآله وسلم
قال للزبیر یا زبیر ان مفاتیح الرزق بازاء العرش ینزل الله سبحانه للعباد
ارزاقهم علی قدر نفقاتهم فمن کثر کثر له ومن قلل قلل علیه یعنی در تو دو صفت
و خصلت است یکی بخشش و سخاوت ... و دیگر حیاء و صفت ... دولت ترا بر تبذیر و تلف
نمودن ... مطلق ... ترا ... قرض ...
... بعضی ... از ...
... اگر ما از بلوغ حاجت تو قاصریم ... از این مبلغ ترا حاجت ...
این ... تو ... خویش ... و از حاجت ...
ما باندازه آرزو و نیاز ... و بخشش ...
... دولت ... بخیر مبسوط است ...
... حضرت پیغمبر صلی الله علیه و آله ... روزی ...
... روزی ... باندازه نفقه ...
... هر کس نفقاتش بیشتر ... رزق او بیشتر ... و آنکس ... اندک
نماید در حق او اندک ... میکویم ... این حدیث ... که ...
... این حدیث ... عجیب ... از ...

گر این یکی مذکور گردید یک حکایت از واقدی باز گفته است و آن این است واقدی را
شنیده بوده می گفت دارای دو دوست بودم یکی هاشمی سر دو درختی بودیم گرد در روز
در حالتی با الهادت بیش به یک نویسی چنانکه عرضه دو بودم چنانکه حلقی و برتیم چنانکه نمودند
و این ورقات سو بدر کهنه پاره گذشته بر یاد من حبیب تب دار استوار کرده و من تجربه کرده ام
و صحیح یافته ام و این حکایت را ابوالفرج بن جوزی در کتاب خود در اخبار بشر حافی
تصنیف کرده روایت نموده است مسعودی در کتاب مروج الذهب روایت کرده است واقدی گفت
مرا دو دوست بود که یکی از ایشان هاشمی بود و ما چنان یک جان بودیم در
معیشت من کار به عسرت می گذشت و روزگار بر من تنگ گشت و جشن نوروز و از رسید
و فطر و عیال من از بود ماه غم اندوز گردید زنم گفت ما خود توانیم بر عسرت صبر کرد
بسیار کریم اما این کودکان ما را دل سوزاند و با فقر ما که صبر نکنند و چگونه توانند کودکان
همسایگان را بینند که در این ایام عید به زیب و زینت شده و جامه های قیمتی پوشیده اند
کودکان ما با این جامه کهنه فرسوده ببینند اگر توانی چیزی به دست آوری تا کار ما
تر و تازه گردد آنها را به هاشمی دوست نوشتم واقدی میگوید به دولت او نامه ای نوشتم و بر گذشته خود شرح رسانیدم او چه
او سوی من کیسه ای فرستاد که در آن هزار درهم بود و او کیسه مختوم بفرستاد و گفت هزار درهم است این
کیسه چه است و من هنوز به کار خویش سکنی نیافته بودم آن دوست دیگر مکتوبی به من نوشت
و حال خود را گفته بود همین نگارش حال که از تنگی حال و گرفتاری خویش گرفته بودم
نوشته بود من همان کیسه مختوم را بدو دادم و در بازگشته خواب به همه گرفتم و از شرمساری از زن خود
خواستم که آن شب را در مسجد بمانم و چون روی در آوردم سو به آن کار و گوار کرد و گرفتم
تا آنکه نگو و در میان همان حال بود که ناگهان هاشمی فرا رسید و همان کیسه مختوم را با خود داشت
داشت با من گفت راست بگو با آن کیسه را به هم رسانیدم چه کردی
داستان را برای او مکشوف داشتم گفت چنان که مهرت نکتوب به تو رسید جز آن کیسه را نداشتم
فرستادم به رفیق خود بالای چیزی نبودم پس از آن مکتوب تو آن دولت خواهان نوشتم
و از من چیزی رسانیدم را ببرد و او به من همان کیسه را داد که مهر آن فرستاده بود
من نیز آن را واقدی میگوید این وقت به هر سه تن آن هزار درهم را قسمت کردیم و
هر یک سیصد درهم برگرفتیم و بقیه درهم علاوه بر آن قبل از آن به زن دادم نمودیم

دهان

دهان با ما نمی بود است ما من موجه فرزند بود از حکایت با او رسید و من هیچ باز گفتم مامون
هفت هزار دینار ما را عطا کرد هزار دینار زن را و هر یکی از ما را دو هزار دینار قیمت
و خطیب در تاریخ بغداد این حکایت را بیان کرده است و با آنچه در اینجا بیان گردید
اندک اختلاف دارد و ولادت واقدی در اول سال صد و سی بوده و وفاتش در
روز دوشنبه یازدهم ذی الحجه سال دویست و هفتم هجری و در این هنگام در جانب غربی
بغداد قضاوت داشت ابن قتیبه به همین طریق نوشته است لیکن بعضی گفته است در طرف
شرقی قاضی بود محمد بن سماعه تمیمی بر وی نماز گذاشت و در گورستان خیزران
مدفون شد و بعضی وفات او در سال دویست و نهم و بعضی دویست و ششم داشته اند لیکن
روایت نخست صحیح تر است و خطیب در تاریخ بغداد در اول ترجمه واقدی میگوید وفات
واقدی در ذی قعده بود و در آخر ترجمه میگوید وفات او در ذی الحجه روی داد و صاحب
دلالت است و من بخط خود در مسودات خود دیده ام واقدی ببرد که ...
ایام زندگانیش بکران رفته بود واقدی بفتح واو و بعد از الف قاف مکسوره و دال
مهمله نسبت به واقد است که جد مذکور اوست و از این نسخ ...
و عسکر مهدی که امروز معروف به رصافه است در طرف شرقی بغداد
ابوجعفر منصور برای پسرش مهدی آنجا لشکرگاه ساخت که از این رو به مهدی منسوب گشت
و این تفصیل مؤید آن است که واقدی قاضی جانب شرقی بوده است نه طرف غربی
مترجم گوید مسعودی در مروج الذهب وفات واقدی را در سال دویست و هفتم
او در بغداد ... نوشته است. کاتب الواقدی ابوعبدالله محمد بن سعد بن منیع الزهری

۶۱۲ ابوعبدالله محمد بن سعد کاتب واقدی صو

ابوعبدالله کاتب واقدی از فضلاء نبیل و جلیل و مصاحب واقدی بوده قبل از وی مذکور
و برای او کتابت می کرد از این جهت به کاتب واقدی معروف شد و از ثوری و سفیان بن عیینه و امثال او روایت
کرده و ابوبکر بن ابی الدنیا و ابو محمد حارث بن ابی اسامه تمیمی از وی روایت می کنند و در
طبقات الصحابه والتابعین والخلفاء تا زمان خودش کتابی بزرگ تصنیف کرده و آن کتاب
بسیار جامع و دارای مقاصد ... در پانزده جلد تصنیف است و هم او را کتاب طبقات صغیر است که
کوچک است مجلد ... مردی صدوق و ثقه است ... گفته اند کتابهای واقدی نزد او چهار
فراهم میشد ... ایشان کاتب او محمد بن سعد مذکور بود و او مردی کثیر العلم و با غزارت حدیث

در روایت بود و کتب بسیار داشت و حدیث و فقه و جز آن بسیار نگاشت حافظ ابوبکر خطیب
صاحب تاریخ بغداد در حق او گفته است که محمد بن سعد ثقه از اهل عدالت بشمار میرود و
حدیث او دلالت بر صداقت او دارد چه او در بیشتر روایات خویش بدرستی و آزادگی
بن داود از موالی حسین بن عبدالله بن عبیدالله بن عباس بن عبدالمطلب علیه التحیة بود و در
روز یکشنبه چهار روز از جمادی الاخری باقی مانده در سال دویست و سی ام در بغداد وفات کرد
و در مقبره باب الشام مدفون گردید انتهی گفت و در سال که ابو محمد بن احمد بن حماد
ابن سعد الانصاری بالولاء الوراق الرازی الدولابی کنیتش ابوبشر و که بحدیث ٤١٣ ابوبشر محمد بن احمد الدولابی
و اخبار و تواریخ دانا بود در شام و عراق استماع احادیث نمود و از احمد بن ابی رجاء بن
عبدالجبار العطاردی و جمعی کثیر روایت داشت و طبرانی و ابوحاتم بن حبان البستی
از وی روایت داشته‌اند او بود در فن تاریخ و زمان تولد و وفات علما تصنیف مفیدی
دارا باب این فن در نقل اخبار بر تصانیف او اعتماد کامل دارند و در کتب و مصنفات خود
از وی خبر میدهند و بجمله در این فن از ثقات علما است و اهل دانش بعد از آن کتاب
به بدو رجوع مینمایند و مصنفات او مستحسن است و در سال سیصد و دهم در عرج وفات کرد
از وی روایت کرده‌اند که این شعر را از عروة بن حزام عذری انشاد میکرده است

اذا رام قلبي هجرها حال دونه   شفيعان من قلبي لها جدلان
اذا قال لا قالا بلى ثم اصبحا   جميعا على الراي الذي يريان

و دولابی بضم دال مهمله و فتح آن لیکن ضم اصح است و سکون واو و بعد از
لام الف باء موحده نسبت بدولاب است که قریه‌ایست از اعمال ری و در اهواز
قریه‌ایست دولاب نام دارد و جنگ مشهور ازارقه در آنجا روی داد و در شرقی بغداد
موضعی است که دولاب نام دارد و دولاب الخازن موضع دیگر است و دولابی [illegible]
و مستعمل است بضم دال و فتح دال است و عرج بفتح عین مهمله و سکون راء و بعد از آن جیم
بسته‌ایست میان مکه و مدینه مشرف بر جاده حاج و عرج نیز قریه جامعه‌ایست
از نواحی طائف و عرجی شاعر بدانجا منسوب است و هو عبدالله بن عمر بن عمرو بن عثمان
ابن عفان و فرزند ابوبشر دولابی در عرج اول وفات کرد یا عرج دوم و در
یمن نهریست که سوق العرج [illegible] مترجم گوید هم اکنون دولاب بهمین نام باقیست

و بضم دال معروف است و قریه‌ای پر حاصل خیر و آباد و زمینی خوش که در اطراف دار الخلافه طهران
ما بین الری [illegible] مسافت است و غالباً اهل دار الخلافه بدانجا بتفرج میروند
[illegible] در مراصد الاطلاع و معجم البلدان میگوید اکثر محدثین بضم اول دانسته‌اند و دولاب
در چند موضع است از آن جمله دولاب مبارک در شرقی بغداد است که ابوجعفر محمد بن صباح بزاز
دولابی از آنجاست و دولاب قریه‌ای از ری است و قاسم رازی از مشایخ قدیم ری است
بدانجا نسبت برده میشود و در آنجا برد محمد بن منصور طوسی حدیث گفته است و در رقت
معروف [illegible] ابوالحسن
[illegible]
[illegible]
[illegible] ابن منصور [illegible] ابوالحسن دولابی از جمله [illegible]
[illegible] دولاب الخازن گفته‌اند و نیز دولاب قریه‌ایست که در
آن [illegible] در میان اهل بصره با امیر خراسان مسلم بن عبیس بن کریز بن
حبیب بن عبد شمس با خوارج جنگ واقع شد و در آن وقعه نافع بن ازرق امیر
خوارج مقتول و جمعی از ایشان نیز تباه گردید و مسلم بن عبیس هم کشته شد و ربیعة بن الاجذم
بر آن مردم والی گشت و عبدالله بن ماحوز بر خوارج امیر گشت و او نیز مقتول شد و
حجاج بن [illegible] بر اهل بصره و عثمان بن ماحوز بر خوارج امیر شدند و قتل [illegible]
امیر گشته شدند و اهل بصره حارثة بن بدر و خوارج عبدالله بن ماحوز سلیط را
[illegible]
از [illegible]
[illegible]
در اهواز و دولاب جمع [illegible]
شعرا در آن حال این شعر انشاد کرده است

اذا قلت يسلو القلب اوينتهي الحجى   ابا القلب الاحب ام حكيم

و اول این ابیات این است

لعمرك اني في الحيوة لزاهد   وفي العيش ما لم القى ام حكيم

من الخفرات البيض لم ير مثلها — شفاء لذي داء ولا لسقيم
لانك ان يوم التقى وجهها — على نائبات الدهر جد لئيم
فكان لعبد القيس اول جدنا — ودلت سبوح الازد وهو قديم
فلم ار يوما كان اكثر مقصعا — تمج دما من فائظ وكليم
اصيب به دولاب الملك سلطا — لدا ارض دولاب ودولاب حميم

۲۱۴ ابو عبد الله محمد بن عمران المرزبانی صح

محمد بن عمران بن موسی بن سعید بن عبد الله الکاتب المرزبانی کنیتش ابو عبد الله و جنسش خراسانی و تولدش در بغداد و صاحب تصانیف مشهوره و مجامیع غریبه و فنون ادبیه را راوی و صاحب اخبار و توالیف کثیره است و در نقل احادیث محل وثوق و در مذهب مایل بتشیع بعد از عبد الرحمن بغوی و ابو بکر بن ابی داود سجستانی در آخر عمر حدیث بر او کرد و در اول کسی است که دیوان یزید بن معاویة بن ابی سفیان اموی را بنوعی که جمع نموده آن اهتمام در اعتنا نمود و آن کتاب صغیر الحجم باندازه سه جزو دان است و بعد از وی جمعی بجمع نمودن آن اشعار و چیزها بسیار از وی زیادت برآن افزوده اند و اشعار یزید با انکه کم است در نیکولت و از ابیات لطیفه یزید عینیه اوست و این شعر از آنجمله است

اشعار یزید

اذا رمت من ليلى على البعد نظرة — تطفي جوى بين الحشا والاضالع
تقول نساء الحي تطمع ان ترى — محاسن ليلى مت بداء المطامع
وكيف ترى ليلى بعين ترى بها — سواها وما طهرتها بالمدامع
وتلتذ منها بالحديث وقد جرى — حديث سواها في خروق المسامع
اجلك يا ليلى عن العين انما — اراك بقلب خاشع لك خاضع

مصنف میگوید که تمامت اشعار یزید سوا ابیات بکثرت حرص و ولع از بر داشتم و این قصه در ایام ششصد و سی و نیم در شهر دمشق بود و اشعار را دیوان از آن ابیات که بود منسوب داشته لذا از وی [illegible] زود اشتم و چندان کار بر تتبع نمودم صاحب [illegible] ابیات بود [illegible] تولد این مرزبانی مذکور در ماه جمادی الآخر سال [illegible] و نود و هفت [illegible] در روز جمعه دوم شوال سیصد و هشتاد و چهارم و بقولی [illegible] و هشتم وفات کرد و روایت اول صحیح تر است و ابو بکر [illegible] خوارزمی بروی نماز گذاشت و در خانه خویش در شارع عمرو الرومی در بغداد در طرف شرقی

مدفن

مدفن گشت و از ابو القاسم بغوی و ابو بکر بن درید و ابو بکر بن انباری روایت میکرد و ابو عبد الله صیمری و ابو القاسم تنوخی و ابو محمد جوهری و جز ایشان از وی روایت داشته و مرزبانی بفتح میم و سکون راء مهمله و ضم زاء معجمه و فتح باء موحده و بعد از الف نون نسبت بعضی از اجداد او است که اسم او مرزبان بوده است و این اسم نزد مردم عجم جز بر بزرگی عظیم القدر و مقدم بنی الطرف نمینهند و تفسیر این کلمه در عربیه حافظ الحد است ابن جوالیقی در کتاب المعرب عقیب ذکر لفظ آن ترجمه کرده مرز بفتح اول و سکون ثانی و زاء نقطه دار زمین را گویند و هم زمینی را گویند که در میان [illegible] و اطراف سر حد باشد [illegible] و بعضی سر حد نیز [illegible] مرزبان حاکم و نگهبان سرحد [illegible] و بعضی اینجا هم است و نیز بمعنی بوده است و آن سرابدیست [illegible] دانشگاه [illegible] مخنج سنبع [illegible] و مرزبان بر وزن دلشتبان حاکم و امیر سرحد و صاحب طرف و مالک زمین را گویند و بفتح ثالث بر وزن [illegible] نیز آمده است و در زبان عرب دهقان بزرگ آتش پرستان را گویند مرازبه جمع آن است

۲۱۵ ابو بکر محمد بن یحیی معروف بصولی شطرنجی صح

محمد بن یحیی بن عبد الله بن العباس بن محمد بن صول الصولی کنیتش ابو بکر و معروف بصولی شطرنجی و یکی از مشاهیر ادبا و فضلا است از ابو داود سجستانی و ابو العباس ثعلب و ابو العباس مبرد و جز ایشان روایت داشته و ابو الحسن دارقطنی و ابو عبد الله مرزبانی که این ترجمه مذکور شد و جز آنها از وی روایت میکنند و با [illegible] پس از آن با [illegible] از وی [illegible] و تصانیف مشهوره از آنجمله کتاب الوزراء و کتاب الورقه و کتاب ادب الکاتب و کتاب الانواع و کتاب اخبار ابو تمام و کتاب اخبار القرامطه و کتاب الغرر و کتاب اخبار ابو عمرو بن العلاء و کتاب العباده و اخبار ابن هرمه و اخبار سید حمیری و اخبار اسحق بن ابراهیم و جز آنها از اشعار [illegible] گرد آورده بود به ترتیب حروف معجم ترتیب داده و جمله از اشعار محدثین بود و غیر ذلک و با خلفا ندیم و جلیس [illegible] و اغلب فنون ادب و اخبار و حکایات مردمان بود روایات او و محفوظات او فراوان و مردی نیکو اعتقاد و خوش طریقت و مقبول القول بود و در بازی شطرنج فرد زمان و فرید دوران بود و در آن فن در آن عصر هیچکس مانند او نبود چنانکه مردمان تا کنون بوی مثل میزنند و در حق کسی که نیکو اند در خوب بازی شطرنج مبالغه ورزند میگویند فلانکس در لعب و بازی شطرنج مثل صولی است و گروهی را گمان افتاده که [illegible]

که شطرنج نرد وضع کرد و این سخن باطل و غلط است چه واضع شطرنج صصه بن داهر هندی است
و نام پادشاهی که شطرنج را برای او وضع نمود شهرام بلهیت مسمی است و چنان بود که اردشیر
بابک که اول ملوک طبقه ساسانی فرس است بازی نرد را وضع نمود و از این افتخار بازی نرد نزد ایشان
گفتند چه بواضع مذکور نسبت داشتند و این بازی نرد مشهور از میان جهان و اهل ایشان گشته بود بعد از آنکه
بعد از آنکه سالیان و سیری شده بعد دیگر هر یک مرتبه داشته و خیال وقت شهرام طالبی نرد و بازی
و مشهور گشته در عهد او بردی آرزو و حیرت زینت یافته قدر و قیمت آن با مردم جهان جهت آنکه دیدن
بامر بخت بطول میر آگاه داد که هوا دانا اندیشه و مقصود دارم برخیز و مردم فرا بوضع شدن این
بازی افتخار کنند و سلطان هند و ستان در این وقت بلهیت بود پس صصه مذکور شطرنج را برای
او وضع نمود و حکمای آن روزگار شطرنج را بر نرد ترجیح دادند بدلایل که ترجیح شطرنج بر نرد بود و از ملوک
بعضی گفته‌اند که صصه بن داهر که اهر شطرنج را وضع نمود برای پادشاه مذکور دختر ملک ادا و بساط گفت
او بود و بیک شاهان که عهد دیگر بود تا در بوقت القاب بگذاشته دادم از هر علمی افضل تر دید آن آخر
در الکاء حرب و غزوات و تدبیر و نیاد و آداب عدل و داد تعلیم بدهد و سپر کلا که شکر در آن بود بر این نمونه
از این حکیم در مملکت او پدید آمد با صصه حکیم گفت هر چه میخواهی از من بخواه گفت مرا وخان می
مراقبت فان دهی دانه گندم در خانه اول بگذارند و خانه کامنه مضاعف نمایند تا خانه آخر تمام شود
و جمیع کاربیان رفت آن گندم را برخی عطا فرمایید پادشاه این سخن را سست و کوچک شمرده
بر وی خشم گرفت چه همت او را بس اندک دانست و پادشاه عطای بزرگی برای او در
نظر داشت پس حکیم صصه گفت جز اینکه گفتم چیزی دیگر نمیخواهم پادشاه مکرر بروی انکار نمود و او بر اصرار
افزود پادشاه خواهش او را قبول کرد و فرمود تا این حساب را از دولت برفعه آوردند و جمیع اهل
حساب دارای دیوان قلم کتاب و دفتر شماره بر گرفتند گفتند تا مدت گندم در مملکت ما
هست کفایت این میزان بلکه قریب آن نخواهد شد و چون این در آن سلطان رسید این قول را
انکار کرد ارباب دیوان و دفتر چه از ایشان پرسش کرد گفتند اگر تا مدت گندم روی
کره فلک است فراهم شوند با این مقدار نرسند پس شعفه شد پادشاه و براثبات این سخن و طلب
برهان آوارگان شمار گرفتند در خدمت پادشاه و تفنن نمود پادشاه با حکیم
صصه گفت تو در این حیله و حساب دانا تر و اوج عجیب تر از وضع شطرنج و قول است
شطرنج بود اما طریقه این تضعیف این است که حساب دانه اول یک دانه گندم و در خانه

دوم دو دانه و در سیم چهار دانه و در چهارم هشت دانه و همچنین طور تا آخر از هر خانه که خانه سابق
شده بود بر خانه نخستین میشود و مردم در نفس خود در این مبالغه اندیشناک بودند تا کار به حکم از
محاسبان گذشت آنها به ملاقات کردند و طریقی برای فهم باز نمودند تحفه آوردند برفع انکار شدند
و وجه آن این صورت است که آن چنان بود تا خانه شانزدهم اعداد بر هم مضاعف مرتبه
و در آن خانه سی و دو هزار و هفتصد و شصت و هشت دانه است و گفته‌اند مقدار دانه
باندازه یک قدح گیرد و خانه آن طور حساب رسیده و هفدهم بر این دست و در این اشکال و چون به خانه هجدهم
رسید قدح بر مضاعف نمود و چون به خانه بیستم رسید بمقدار جوال بزرگ رسید و از آنجا تضعیف جوال بر
وجه با رادیب میرسید و در ادیب که تخمین است در بیست ده ادیب و بیشتر جوالها
حتی شمار از آنجا که در ترجمه ابو القاسم بنی امیر الجیوش به حکم به نحو مضاعف
میشود و چون به خانه یک هزار بر یکدیگر و چهار هزار و ششصد و شصت و دو ادیب گندم
میشود آنگاه گفت این مقدار در شونه قرار بده و شونه در هر شهر انبار گندم است
و در هیچ انبار بیش از این گندم گنجایش نبود از آنجا تا خانه تمام انبار را مضاعف نمود در خانه
تمام هزار و شصت و چهار انبار شد آنگاه گفت این انبار به یکی شهر گنجایش نبود
از این کمکی بود بلکه کدام شهر این گنجایش بود خزانه است
تا خانه شصت و چهارم که آخرین خانه‌های شطرنج است و این حساب بیشتر هزار و پانصد و
شصت و چهار شهر شد آنگاه گفت دانسته باش که در ربع مسکون دنیا بیش از این تعداد شهر
نخواهد بود زیرا که کره فلکی سه هزار است هزار فرسنگ است پس
معمور اگر بر یک زمین بار کنند و آن وقت آن سر دیگر بگیریم
و بر گرد کره ارض بگردانیم تا آن سر نخستین ریسمان بر سیم و ریسمان را بهم متصل
سازیم و آن ریسمان را به پیمائیم طول آن بیست و چهار هزار میل خواهد بود که هشت هزار
فرسنگ میشود و این مطلب قطعی است و محل اشتباه نیست و اگر نه خوف تطویل و خروج از
مقصود بود این مسئله را بدلائل دارم و از این پس درجه ابو ریحان و
دانسته باشی که از این مقدار قریب ربع کره ارض معمور و مسکون است و بجمله کلام بر آنکه و از
مقصود خارج نشویم لکن آنکه از حد تضعیف بود چه این طریق غریب
و با اثبات آن مایل بودم تا آنکس را بخوانی آنکه مردم منکر اند در تضعیف خانه شطرنج

اقوى ندارند برآنچه واقف شد و بدانست و برآن است و این طریقت بی اطلاع بر حقیقت آن
مذکورات امثال و بیان آن است بجمله بدانست صولی باز نویسم بیانا مسعودی در کتاب مروج الذهب
گفته است در ایام الراضی بالله در بعضی تربیت گاه بهار چون بوستانی با صفا و گلستانی خوش نما
با آنکس دارنده آن بود در صفت گشتی وقتی بجمله گفت که هیچ مکان و منظری نیکوتر از این مکان دیده
باشند پس هر کسی ثنائی و بیانی و مدحی نمود و از محاسن آن وصف کرد و هیچ مکانی و گلستانی در
دنیا مانند آن نشمرد بعد رضی گفت باز صولی بشطرنج از این بوستان و آنچه در توصیف آن است
نیکوتر است بعد از این قضیه مسعودی میگوید در آن ایام صولی در لعب شطرنج بلکه خلیفه رسیده بود و آن
سوء روایت الماس ماوردی شطرنج و یکتن او در آن عهد در فضیلت بکلی نبود و از کوارا او در عجب بود
و چون صولی در بدایت دعوت در فضیلت کلی با ماوردی بلعب مشغول شده کلی میل او در حق ماوردی
حسن اعتقاد تمام بود و بسبب الفت حرمت او بسیار فرو گذاشت و همراه او بسیار نصرت و تعریف
و تشجیع و تنبیه میفرمود مگر بر صولی چیره شود در اول و حمله صولی را بسو تحیر و مدهوش گردانید بجملگی
هر دو کس در میدان بنرد گرم شدند و صولی اندیشه کرد سخت و همه به بردباری بر لعب هیچ
چیز در میدان خلیفه و اندیشه او کارگر نتوانست شد و حسن لعب او در فضیلت بگیتی
انکار کرده و از آن میل و نصرت ماوردی رهبر یافت و با او گفت کلاب خویش را بر کمیز
دنبی آب باز گردان بجمله چند نوادر و مجاری احوالات او ذکر صولی از آن اوقات است
که بخیز نگار و حساب در گیرد و ادبیو آن جمله تفاخر و اتفاق خلایق بر علم و فنون و فضلات
و ظرافت او از زخم زبان بچوگان انگشت بیدار بود و ابوسعید عقیلی او را بهجو لطیف گفته است
چه از وی کتابخانه مملو از کتب دیده و تمامت از تصنیف او بود و هر جلدی بنگار منبع
و می گفت این جمله تمامت از مسموعات من است و هر وقت محتاج بطلبی از آنها میشد می گفت
ای فلان فلان کتاب بیاور و ابوسعید مذکور این شعر در این باب گفته

انما الصولی شیخ اعلم الناس خزانة
ان سالناه بعلم طلبا منه ابانة
قال یا غلمان هاتوا رزمة العلم فلانة

وفات صولی مذکور در سال سیصد و سی و ششم و بروایتی سی و پنجم در بصره رفیع جاه در حالیکه
از مردمان پوشیده و پنهان شده بود چه خبری در حق حضرت امیرالمؤمنین علی بن ابی طالب علیه

سلام الرعیه

سلام الرعیه روایت کرده بود عامه و خاصه از وی بد اندیشیده نقلست که صولی در گذشته و ابوبکر
نیز در غیره ولی بطرز گذر از ذکر از قدر او بر فن شطرنج بود و از پیش در ترجمه ابراهیم بن عباس صولی
در عم پدر ابوبکر مذکور است بر قیاس صولی شطرنج گذشت هر کسی خصه از آنکه اذکار ده و صصه بصاد المهمله
مکسوره و صاد مشدده مفتوحه و در آخر ها ساکنه و داهر بدال المهمله و بعد از الف هاء مکسوره پس از آن
راء مهمله و اردشیر بفتح همزه و سکون راء و فتح دال المهمله و کسر راء و سکون یاء تحتانی و شین معجمه و در آخر
راء مهمله است و حافظ دارقطنی بدینگونه روایت کرده است و جز دارقطنی گفته است
که این لفظ عجمی است و تفسیرش در عربی دقیق و حلیب است چه آرد بمعنی دقیق و شیر بمعنی
حلیب است و بعضی گفته اند بمعنی دقیق و حلاوه است بمعنی شیرینی و بعضی گفته اند بزاء معجمه
خوانند براء مهمله پیر خیال بهتر دانند و اردشیر اول پادشاه است از ملوک طوایف بود در اقالیم
پراکنده و متفرق بودند سلطنت مستقله خاصی از آنها در حوالی ممند داشت و بر تمامت
ممالک اقالیم فرمان شد او جد سلاطین عجم است از آن طبقه او و ابتدای ایشان از زمان
و انقراض سلطنت این طبقه در زمان خلافت عثمان بن عفان در سال سی و دوم هجری
علی صاحبها الصلوة و السلام بود و جماعه این ملوک ساسانیت و ایشان غیر از ملوک اولین
هستند که پیش از ایشان دارا بن دارا است که اسکندر او را بکشت و ملوک طوایف بعد
در بلدان اقالیم متقرر گشتند و ملوک طوایف خوانده زیرا که هر سلطانی بر طبقه و طایفه مخصوص
سلطنت داشت بدون آنکه جمله ممالک در تحت سلطنت مخصوص باشد و اردشیر
در میان ملوک طوایف بود و از آن پس بر تمامت مملکت اقالیم چیره گشت پادشاه
را مرتب سلطنت بازداشت و مدت سلطنت ملوک طوایف چهارصد سال معدود است
سلطنت ملوک آخرین نیز چهارصد سال بود و یزدجرد بفتح یا و سکون زاء معجمه و فتح
دال المهمله و کسر جیم و سکون راء مهمله و در آخر دال المهمله است و اما بابک بدیده ضبط حروفش
بر من تحقق نیست جز اینکه بخط ناسخ مضبوط یافتم بفتح باء موحده و سکون الف و فتح باء و
سکون یاء تحتانی و در آخر کاف تشدید فوقانی ضبط شده بود و مقدار جیدت نقل آن داناتر است
مترجم گوید در بعضی نسخ صاحب تصنیف قانون از شطرنج بوده بدینگونه نسخ و نوشته است
بعضی از اهل حساب طریق آنرا بدینگونه در خانه نخست یک درهم و مقصود
نقدست و در خانه دویم دو درهم حساب هر خانه دو درم و در هر در هشتاد

و دانه تقریباً پنج و در خانه هفتم ده سیر و در ... هشتم بیست سیر و در نهم ... سیر و عبارت از گنج
و در نهم ده فرو در خانه بیست و یکم ... و در بیست و دوم ... دو بیست و یکم شاه تا ...
دو بیست و چهارم ... دو بیست و پنجم ... و چهار ... و در بیست و ششم ... دو بیست و ...
و در خانه بیست و هشتم ... بیست و ... و در بیست و نهم ... و در بیست ...
یک ... بیست و چهار ... و در خانه سی ... و در سی و یکم ... هزار و
... و در سی و دوم ... هزار ... و در سی و سیم ... هزار ...
... و در سی و چهارم ... و در خانه سی و پنجم ...
... و در سی و ششم ... و در سی و ...
... و در خانه سی و ... عبارت از ... و در خانه سی و ...
... و در ... و در سی و نهم ...
[illegible]

هر یک بیست لک و نود و هشت هزار و یکصد و پنجاه و ده ... از گنجه ...
بیست ... هزار ... هشت هزار و ... شصت هزار ...
و تقطیع تمام زمین ... بیست ... هزار ... سه ... مشتمل ...
چهار هزار ... و ... ربع مسکون ... هزار ...
... آنچه مذکور ... ربع مسکون ... و در این باب ...
... که ... نقل ... عجب ...
لذا این ... تحقیق و تدقیق ... حاجب عبارت ... فرو نوشته
که این علم ... ملک الهند ... آن ... و در اول ...
که نام آن ... شطرنج ... وضع کرد ... آن ...
... شطرنج ... خلاف ... زیرا که در ... و در ...
... گفته است ... لفظ ... آنچه مسعودی در کتاب
مروج الذهب در ذکر احوال ملوک هند و مخترعات و بدایع ... نوشته است
... است ... مسعودی ... بعضی ... بعد و بعض
سلاطین هند ... بر سر ... و در بناء ... و حکما
و تعلیم حکمت نظری ... آن ...
شطرنج ... در دنیا ... کتب ... و این کتب ...
... و در عهده ...
در این ... هر ... اول ...
... آن ... و انقلاب ...
... خال ... مطلع ...
خانه روزگار ... سال ...
زیرک ... آرزو ... قوت ...
در این ... حالت ... روزگار ...
... هر ... آن ...
... طلب ... بیرون از ...

[illegible]

سلطنت جای پسر دهت رای برگشت برآمد و قریب صد و پنجاه سال سلطنت کرد و با
پادشاهان فور و فغفور جنگها نمود و بعد از او فور سلطنت یافت و با اسکندر جنگ
کرده کشته شد و او در زمان کید پادشاه بود و بعد از او دبشلیم واضع کتاب کلیله و
دمنه است که ابن مقفع بزبان تازی نقل کرده سلطان شد و از پس صد و ده سال جای بنی از جهان
برجست و بعد از او بلهیت دارای اورنگ سروری گشته و در ایام او شطرنج را وضع کرده و نقطه را
نرد است چه هرکس بولایت و قطعات آن بازی سرافراز گردد و آنکه کم جاهی و کودن بنی شکسته شود
و در حقیقت شطرنج اختیار بود و نرد بجبر حکم میکند بجهت بلهیت حساب خانهای آن را بجهت
و برای این حساب کتب مراتب هندسه مرتب نمود و چه در آن سو بخیه بوده
مقرر داشت و از میانه شاه سو بمنزله رئیسی مدبر قرار داده و سایر سواران و پیادگان را
هریک بمقامی و حرکتی مقرر نمود چنانکه در مملکت بایست جای ضابطه شد اگر دشمن
از تمیز او زیاده از این رای او بود و حیلتی در جنگ بکار آمد و با رفاندم از اوی زود او بیک چگونه
رسمی آورده و اول مند بود در تضاعیف خانهای شطرنج حساب بیان نمود چنانکه شماره و مقدار
آن از افلاک برتر بود و یک روایت عدد تضاعیف آن میرسد به هیجده هزار هزار هزار
هزار و پنجاه و سه هزار هزار هزار و هفتصد هزار هزار و هشت هزار هزار هزار
و پنجاه و شش صد و پنجاه و از برای مراتب این الوف معانی چند بیان کرده اند و ملاعلی
شطرنج سوار یونانیان و رومیان و دیگر طوایف اقسام مختلفه و کلمات منتخبه است
که لقب شطرنج در کتب خود یاد کرده اند و در این زمان ملاعبه شطرنج بصول و عدل
مشهور شد بجهت کلام صاحب مروج الذهب بهمین تقریب دو تا شهر شد و نیز در ذیل
احوال الراضی بالله خلیفه عباسی شرحی مبسوط در بیان آلات شطرنج و اقسام آن و اشعار
که شعرا در وصف شطرنج گفته اند مرقوم داشته و از آن معلوم میشود در
تقسیم بیوتات و آلات و حرکات آلات آن و منظوم است حکمای باستان
هندوستان از وضع آن اقسام و انواع گوناگون ترتیب میشده و در هر عصری یک
وضع معهود است و آنکه در این عهد شایع است اول است و اگر رقم کرده اند بشناخت تکلم دارد
و بیان آنچه در این باب شاید و ممکن نیست هرکس طالب است در این باب نظر جهد کرده از آن بگذریم
با آن روایت که در تواریخ فرس و بعضی رقم بیان شده است مخالف آن بیان شده که

و دیگر آنکه

و دیگر آنکه گمان بر عوام است و روایت شعرای عجم و مورخان فارسی بصواب نزدیکتر است که ایجاد
بازی در عهد نوشیروان بوده و از زبان فردوسی طوسی در شاهنامه کیفیت آن بود
نقل شده است که نوشیروان سپاری بر زمین گشته و نقل شیراز از عجم است در اینصورت از دیگر
طوایف بهتر ترجمه شد بجهت اینکه در کتاب شاهنامه و تواریخ معتبره فارسی مطابق با شاهنامه است
نوشته اند در تقریر آن که سلطنت هندوستان بر ملوک طوایف برآمد مردی جمهور نام در کشمیر
و کشمیر به رو برو ملک بگذاشت و او را پسری پدید آمد گو نام داشت و در این رسید گو جمهور حیات
بگذاشت و کارگذاران دولت گفتند گو کودک است و برادر جمهور نام داشت پادشاهی
را شایسته او مادر گو را در حباله نکاح خود درآورده پسری گو طلحند نامید و چون چندی سال
از روزگار طلحند برگذشت مای پدر بزرگان مملکت در این فرزند او
به اسپان مملکت برگشتند چون فرزندانش به اندیشه دو رسند بر عادت پادشاهی ملک برنشیند
چنین گو و طلحند خرد شدند مادر ایشان هریک به نوید گفت و تاج سیاده و ملک
هریک از قواعد عدل و داد استوار داراید بر قوام سلطنت بروار گو گفت
برادر مهتر برادر طلحند خواهی احتیاط و
نگاه هریک بجهت ولایت نشانه ملک
و از پس روزی چند گفتند این صلاح بزرگان مملکت حوالت کرده به
ایشان که کدام یک سزاوار است طلحند گفت در این باره حیث فرزندی
گو است که این در عربده
خشونت و وزیری راز گفته
مردمان نیز با طلحند در انجام کار تقاتل و جدال انجامید و صف جنگ
برکشیدند هرچند گو زبان به پند و اندرز طلحند لجاج و عناد
در طلب ملک و سلطنت این مبارزت نوبت مملکت حکومت
داد هم طلحند بدر شد خسرو سرکان برگشت برادرزاده
جنگ از طلحند درهم شکسته گشت طلحند
دیگر باره از پس دو روز کارزار جست جنگ بازی
گفت پایان طلحند درهم شکست طلحند از شدت حیرت و غیرت بر زین

[illegible] گو در نظاره بود، گاه در پشت برادر بود دید است
و او بسود در کوه به زین [illegible] زنگار بر روی تیره و ستاره بچشم اندرش خیره گشت تا به طلخند
و گشت بکرسیت و سپاه برادر بود، چنو طلخند رنجه جدا و نبود در آن بوتی بسوی رنجه گو
مادر او که در نظاره فرزندان بر فراز باره در نظاره بود، گاه در پشت طلخند بود دید و دانست هلاک
شده گریبان چاک کرده بر خاک ریخت و آتش بلند نمود جهت آنکه خویشتن را آتش بسوزاند این
داستان با گو بردند گو برخت بشتافت و گفت ای مادر اگر تو خود بسوزی نه جوانمرد بود زن
و این خاندان یک ره ویران شود پس [illegible] از آن آهنگ باز داشت لکن روز و شب در ناله
و اندوه او بود و [illegible] شکیب نداشت گو خواست، او سوگوار رسید او شنفته گواه از
دلسوزان درگاه این تدبیر بخواست و هر یک رائی زدند از میانه حکیم دانش نام داشت
شطرنج بود اختراع نمود، در کوه با چند و او [illegible] در آن بازی مستغرق شد [illegible]
از مرگ فرزند یاد [illegible] خواند و گفت در ازاء این خدمت هرچه
خواهی بخواه گفت این نطع شطرنج هشت در هشت است [illegible] در خانه نخستین
یک دانه گندم نهند و [illegible] و همه این بطرز به تضعیف فی مبذول دارند، خانه نخست دو
و چهارم [illegible] گفت در برابر این تعب [illegible] طلب بود [illegible] خواسته است
بجمله چیز بسیار در آوردند و [illegible] حساب [illegible] کنم [illegible] کفایت
نکند بجمله در زمان انوشیروان [illegible] چند ملک هندوستان [illegible] شطرنج [illegible] آورد چند
داشت، نطع شطرنج با [illegible] زبان آن بازی پادشاه ایران [illegible] بوزرجمهر آن
نطع و مهره بستد و یکشبانه روز در آن فکر کرد [illegible] موبدان بازی [illegible]
و باز آورنده آن [illegible] و در برابر شطرنج بازی نرد را اختراع کرد که مملکت
هندوستان باز [illegible] آموزگار [illegible] بجمله اگر در این
زمان متداول و معمول است [illegible] خانه است و در این [illegible] خانه بسر ده
مهره گذاشته [illegible] هر حریف [illegible] از آن جمله هشت پیاده است [illegible] هم
[illegible] مولوی معنوی در مثنوی [illegible] از اسب [illegible] فرزین راد از اسب [illegible]
[illegible] مهره است که رخ نامیده [illegible] دو مهره اسب نام دارد و دو مهره فیل
خوانده شود و یک مهره وزیر است که فرزین خوانده شود و یک شاه است و هر یک سو

حرکتی مخصوص است

حرکتی مخصوص است که در میان شطرنج بازان ایران متعارف است و با اهل هندوستان و ترکستان
اندک بی‌شباهتی دارد و در السنه اغلب شعرای عجم و عرب و غیرهما بر سبیل تمثیل در اشعار
و هم چنین در نثر مذکور است خاقانی شیروانی میفرماید، از اسب پیاده شو بر نطع زمین رخ نه
زیر پی پیل بین شهمات شده نعمان، مولوی میفرماید ای رخ فرزین [illegible] شکلات [illegible]
[illegible] گشته دولت، و در این عبارت اسامی جمله مهره‌ها مذکور است، و [illegible]
[illegible] رخ که از آن پیاده ماندم و [illegible] مرحوم [illegible] خان ملک الشعراء [illegible]
[illegible] ملک الشعراء [illegible] در این شعر [illegible]
فرزین [illegible] رخ [illegible] فردوسی علیه الرحمه نیز در آغاز بنیاد آمدن شطرنج
[illegible] شطرنج [illegible]
[illegible] خانه کدام پیاده [illegible] رخ و اسب [illegible] فرزین و شاه، و در این شعر
[illegible] معمول است [illegible] در این ابیات [illegible]
تیز رای و دانا بود [illegible]
[illegible] طلخند بود [illegible]
[illegible] شطرنج [illegible]
[illegible] ترتیب شطرنج را [illegible]
[illegible]
ز ساج و ز عاج دو شاه سرافراز با فر و تاج پیاده زده صف به پیش سوار رخ آورده یکسر سوی
کارزار ز اسبان و پیلان و دستور شاه [illegible] سپاه همه کرده آهنگ جنگ
یکی تیز جنبان یکی با درنگ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

۲۱۴

۴۴۸

او بهم رزمگاه همی راند هر کس بمیدان خویش برفتی نگردی کسی کم و بیش چو دیدی که شاه آمد اندر
نبرد بآواز گفتی که ای شاه برد شه از خانه خویش برتر شدی همی تا بروها تنگ آمدی شد از
رخ و از اسپ و شه مات حیلی بایت از جمع کردان برات و در این اشعار آن شود مذکور که
پیل براند و پیل و باره رخ و اسپ و اده فرزین و شاه منافات است چه در اینجا شتر هم
مذکور است و هم چنین در حرکت فیل نیز خلاف است و در این صورت با عود قائل
شطرنج رومیست در رست است و جمله نهصت و لیکن رفیق خلاف پیدا نمیشود زیرا که در صورتی که
شتر هم در کار رفته بود ده در ده خانه بود و بجمله صد خانه شود و از نیم میرود در هر وقت
بیک طریق متداول نیست و یک نحو نصب نمیشد و در کتاب نفایس الفنون اقسام و انواع
این بازیها مذکور است بشرح الجمله حاجت غیر خواهنده یابنده است و در کتب لغت فارسی
مذکور است که لجلاج بفتح لام نام شطرنج باز معروف است عوام لیلاج گویند و در عرب بصول
مشهور است اما این تخصص باید متوقف نیست زیرا که فرهای باصول هم عهد بعد لذوالبه کتاب صول
دان ترجمه است و اگر صول سوم لجلاج بر کفة بو بطه انبار تاد لجلاج بماند می گوایند از دوم
هیچی با آن روایت مشهور واضع شطرنج صصه بن داهر بعد انکار نیست و لجلاج بن مرانکه
لجلاج شخص بعد است که در این عمل مهارت تمام داشته و هنداوان ام بوالجنه تا کاواضع ام
او بعد یا در ترتیب دروم آن بازی حراغی کرده باشد و معروف شده باشد اما آنکه از اصطلاح این
زمان معلوم میشود لجلاج کسی بعد است انددر حلقه قمار اساد و یکانه بوده است در کتاب لغت فارسی
مذکور است سترنگ بفتح اول بروزن بدرنگ گیاهیست شبیه بآدمی و گویند روید چنانکه
ریشه اش بمنزله موی سر و نر و ماده دستها در گردن و پاها گم هم کرده نر بود ماده ریزاست بر با چند ماده
و ماده بود عکس بنی و اگر کسی آنرا بکند زجوری میرد و باز شطرنج سود بشکل آدم و اسب
و فیل از چوب و غیره میتراشند بمناسبت سترنگ نامیده و شطرنج معرب آن است و
شترنج بجیم و بای معجمه بروزن سترنگ اقسام غله سوگوینه را بهم آمیخته باشند و بهمین ملاحظه
بازی معروف سود که مهره های گوناگون دارد شترنج گویند چنانکه مرحم فله آبادی مجمل ملک الشعراء
کان فی جدا این مهره در این سو نیز شترنج مانند برنس چون شاه
شترنگ داهالی هند چترنگ هم میخوانند و بقول صاحب نفایس الفنون واضع آن
صصه بن داهر هندی بعد و لجلاج بن ازاولاد او این بازی سو ظاهر بعد ابوالبقا کمال الدین محمد بن

مجد الدین ملقانی شعری
اثبات شطرنج بمطلب که
شنیده که شطرنج در زمان کسری
که شتر زیر امیر کود و دانا
زنیت آمدم اندیشه زرین شطرنج
چهره یار و همین شتر در افزائی

موسی دمیری

[illegible]

شود و دمیری در کتاب حیوة الحیوان در ذیل گفتارش عقرب و خواص آن بیان کرده از بطلیموس نقل
میکند و از این ترجمه سهوا مذکور نقل نموده و بعد از آن میگوید شطرنج لشکر بازی است و بروزن جرد فکل
و بعضی بسین مهمله هم جایز است گفته شده مشتق از شط طرف یا شش رنگ و بعضی گفته اند مشتق از تسطیر است

یکی از شعرا در صفت آن گفته و نیکو گفته است

وخیل قد رایت انراخیل	بیاق بها کاکیاس الریاح
بمیمنة ومیسرة وقلب	کتعبیة الکتائب للنطاح
اذا ما اقبلوا نشروا وعادوا	صحاحا لم یصابوا بالجراح
بغیر عداوة کانت قدیما	ولکن للتلذذ والمزاح

بالجمله میگوید بازی شطرنج مکروه است و بقولی حرام و بعضی جایز و قول اول اصح است و بالجمله
منقول که روایت کرده است از عمر بن الخطاب و ابو الیسر و ابو هریره و حسن بصری و جز اینکه بازی
شطرنج را تجویز کرده اند و بازه کیفیات و حکایات گفته است و ذکر آن بیرون از حوصله است و هم
حیدی در باب حرمت بازی نرد احادیث و اخبار رقم داشته است در مجمع البحرین نوشته است
که در حدیث وارد است ان یزید لعنه الله علیه طاشطرنج بود بر سرهای اسرای مبارک حضرت
امام حسین علیه الصلوة والسلام بود اما گرد و بقمار مشغول میشد و از حضرت امیر المومنین
علیه السلام مروی است که فرمود الشطرنج والنرد من المیسر ابن جوزی میگوید اینکه شطرنج لشکر رائی
بیان بر آن است و نظیر او در عربیه ببجمله اینکه مصنف بیان نمود که بازی نرد در روزگار
اردشیر بابکان پدید گشت و از نیز رفع نرد اردشیر گفته میشود با ترتیب بیت چه واضع نرد
ابوزرجمهر است و ابوزرجمهر قریب هزار و پانصد سال بعد از اردشیر بوده است چنانکه فردوسی
در شاهنامه فرموده بیاورد شترنگ بوزرجمهر براندیشه بنشست و بگشاد چهر یکی روز و
یک شب چو بازی بیافت ز ایوان برون شد همی شادکام خرد یافت روشن ابا زکاء
باندیشه مرزد تبوب زلکو یکی رزمگه ساخت شطرنج وار دو رویه بیاراسته کارزار
واگر باردشیر منسوب بوده نرد اردشیر گفته میشد و نیز در معنی ترکیب اردشیر بنظورده در اول
مذکور شد مقصود نیست بلکه اردشیر بمعنی شیر خشمناک است چه ارد بروزن زرد خشم و غضب است
و پادشاه معروف را بسبب شجاعت و جلادت این نام گفته اند چنانکه بهمن بن اسفندیار
و برخی دیگر از ملوک را این نام و لقب بوده است و آورده در عربیه دقیق و شیرحلیه

[illegible]

بکفف بیشتر در ترکیب این دو لفظ در خور اهم باشد آن نیست و نیز بر مصنف اعتقادی شده
بود زیرا این تاریخ بزبان خود اما از بهترست و العلم عند الله تعالی و سلاطین عجم بعد از طوفان نوح علیه
السلام تا زمان بیامبر ما حضرت پیغمبر ما بر چهار طبقه بوده اند طبقه اول پیشدادیان گویند
در موافق تاریخ صحیح پادشاهی ایشان دو هزار و دویست و هفت سال بوده و در بعضی سلطنت که اول ایشان کیومرث
و دو ایشان زو بود طبقه دوم کیانیان خوانند مقصود و دویست سال پادشاهی کرده
اول ایشان کیقباد و آخر ایشان اسکندر رومیست طبقه سیم اشکانیان نامند و پانصد و
نصت و شش سال پادشاهی کرده اند اول ایشان اشغ رومی و آخر ایشان اردوان
و ایشان ملوک طوایف گفته طبقه چهارم ساسانیان خوانند اول ایشان اردشیر بابکان
و آخر ایشان یزدجرد بن شهریار است و ایشان چهارصد و هشتاد و پنجسال سلطنت نموده اند

۳۸۸ ابو علی محمد بن الحسن الکاتب اللغوی المعروف بالحاتمی ق

محمد بن الحسن بن المظفر الکاتب اللغوی البغدادی کنیتش ابو علی و معروف بحاتمی
و یکی از اعلام مشاهیر و کثیر الاطلاع و العلم است از ابو عمر زاهد غلام ثعلب که از این پیش
مذکور گردیده علم ادب اخذ نموده و خبر از وی روایت داشته و در مجالس ادب املا مینموده و غیر از
وی روایت داشته و جمعی از علمای نبیل و فضلای جلیل از ابو علی مذکور اخذ علم نموده از جمله ایشان
قاضی ابو القاسم تنوخی است که مذکور گردیده و هم ابو علی صاحب رسائل حاتمیه است در آنجمله شرح حال
آنچه بوده در میان او و ابو الطیب متنبی امری که از اول سرقتهای او در شعر و فنون معایب شعر او
و این رسائل بر غزارت ماده و کثرت اطلاعات ابو علی دلالت دارد و در اول این رسائل
آنچه بوده که سبب انشای رساله داده و او را بر این گفتار باز داشته حکایت میکند و میگوید که هنگامیکه
احمد بن حسین متنبی از مصر منصرف گردید و آهنگ مدینة السلام نمود و خدمت ابو محمد وزیر مهلبی
خجسته گردید و بر خود است در حضرتش مقام گزیند و در پیش نشست پای خود دراز کرد و نخوت
بر خود راه داد و در این باب عجب فرود داشت و بر کسی التفات نمیکرد و جز کبر و خودپرستی طریقی نداشت
و بخره و نیرنگ کار میکرد و هر کس از اهل ملاقات میکرد بسبب کبر و نخوت و تمویه و زخارف
کلام از وی دوری میگرفت و ادعای کمال میکرد در ادب و فرهنگ و در شعر و فنون و علوم نادرست
و بر کسی جز وی تا بصیرت فره فضل و فصاحت بهره یافت نخجسته و گفت که با کمال جز او شکوه او
نیافته و دولت آنکس او در بوستان فصاحت گلچین بوده و خوشه علم و دانش درگشت زار فضل و
بینش بوده او کسی نچیده و ندرویده و کل مجری فی الخلاء یسر و لکل نبأ مستقر که اینک از آنجملهٔ من کی

تا کاهی را بیابان بوعلی و جودیکه بود بعزیمت بهر نوع خود را برابر او دانسته و هر دستانی که میکرد
و مستقر است تا درجه و مقامش چه بود و اد و دعوی دراز بر این گفتار ناساز میبود و در آن عرصه
راست بغی و طغیان میکنند و در بیابان اهل و کبر و خود را میستایند تا بجائیکه گمان میکرد کسی در میدان
سبقت و رتبت نتواند نمود و نیز انچه برابر او تواند بود و با وی در رهی و در روش تواند شد و او را
خداوند نحو و نکته و بهره نیز در الفاظ و معانی و ... لطایف فصاحت نثر و نظم
دانسته و ابواب علم و فضل روزگار را بر کسی در علم و فضل و در تقارب مراتب و مواهب تواند
جست

داد تا مفتتح کلام شود در این باب ان در آن جزء با فواید و مراجع بر رقات و ... بسیار ... است و این کلام بر
دراز گشت و حکم ... باره خوشتر و بهتر ... داشت که ... نظر بر ... و این رساله بر فواید ...
بسیار اشتمال دارد و اگر این جمله چنانکه ... در جهان ... حاتمی ... انتخاب شده جزء الطائی بزرگ علم بود
و ... است در رساله بزرگ و در ... جزء ... است ... بر فضیلت و ... الکامل ... حاتمی بود
دلالت می کند و هم از مصنفات او کتاب حلیة المحاضرة ... مدون ... است و جامع علوم ادبیات
وفات حاتمی مذکور روز چهارشنبه سه روز از ماه ربیع الآخر ... سنه ... و ثمانین و ثلثمائه
... و او حکایت کرده است که وقتی در بستر ... در ... سبب ... خویش
ابو عمر زاهد در اول این ترجمه مذکور ... ابو عمر ... از ... او پرسش کرد از مرض او ...
ابو عمر ... پرسش و ... برای او در آمد و حاتمی ... بود پس این شعر را با ...
برای او مکتوب کرد

و اعجب شیء ... علیل یعاد فلا یوجد

و این جمله ... مذکور گشت و حاتمی ... و ... از الف ... و ... مکسوره
و ... آن ... نسبت ... از اجداد او ... حاتم نام داشته است ترجمه ... از این
پیش در ترجمه احوال ابی عمر محمد بن عبد الواحد زاهد معروف ... از این شعر مذکور و این ...
... صاحب طبقات النحاة نوشته است حاتمی مذکور مردی ...
اهل علم بود و ... و ... او ... ابو ... گفته است در نظم و نثر ...
... بود ... تصنیف او ... در ... و ... الصناعه ... کتاب
... دیگر کتاب ... است ... در صنعت شعر تصنیف کرده و نیز از تصنیف
اوست مختصر العربیه و الشراب البراعه و منتزع الاخبار و مطبوع الاشعار و نیز کتابی در علم
در فن لغت نوشته و ... حاتمی مذکور ... از جمله این شعر است ... در صفت ...

دلیل اقنا فیه نعمل کاسنا الی ان بدا للصبح فی اللیل عسکر
و نجم الثریا فی السماء کانه علی حلة زرقاء جیب مدنر

و هم از اوست در صفت ...

فی لیلة ضل عنها الصبح واضحة لبسنا طول الجری اهطال
فاسبت انجم الآفاق ... و ... من اهل ...

توی الهلال نحیلا فی مطالعه امسی بلیلة لا نجم و لا خال
و الجدی کالطفل یستن المراضع الی ذوات الذری علی اثقال
و اللیل و الصبح فی غرامطلة هذا علیها و هذا تحتها بال

۲۱۶ ابوبکر محمد بن عمر المعروف بابن القوطیه فا

محمد بن عمر بن عبد العزیز بن ابراهیم بن عیسی بن مزاحم المعروف بابن القوطیة
الاندلسی الاشبیلی الاصل القرطبی المولد و الدار کنیتش ابوبکر است و در اشبیلیه
از محمد بن عبد الرحمن القوتی و حسن بن عبد الله ... و سعید بن جابر و جز ایشان و در قرطبه از طاهر بن عبد
العزیز و ابن ابی الولید الاعرج و محمد بن عبد الوهاب بن مغیث و غیر ایشان استماع نمود و در علم لغت و
عربیت دانا ترین قوم روزگار خویش بود و مع ذلک حافظ احادیث و فقه و خبر و نوادر و از تمامت
مردمان در روایت اشعار و ادراک آثار سبقت داشت و هیچکس بدو در معانی ... و ... فضایل
و معالی او ... و ... اهل اندلس و ... امراء ایشان و احوال فقهاء و شعراء آنجا از
... داشت و بیشتر کتب لغت بر وی قرائت داد و ... ماخوذ گردیده و در روایت
او در حدیث و فقه ضبط و ... نبود ... و ... راجع ... و آنچه از این علم از وی
مسموع ... بغیر ... نه در ... و ... ... نه ... داشت ... بر وی نخوانده ...
... در آن ... بود و ... در روزگار دراز ... گروه ... و ... طبقه بعد طبقه
از وی استماع ... و شیوخ و کهول از او روایت داشته و او ... زمان خود را در اندلس
ملاقات و کسب علوم کرده بود و از فواید علوم ایشان ... در علم لغت تصانیف مفیده دارد
از جمله کتاب تصاریف الافعال است و ... است در این باب ... و ابن القطاع چنانکه از این
پیش مذکور گردید در این فن ... تصنیف کرده از تصنیفات ابوبکر مذکور کتاب المقصور و الممدود
... و در این کتاب ... و وصف ... و آنانکه بعد از وی آمدند از اتیان چنان کتاب
عاجز و ... آنکه ... از وی ... فایق گردید و حکم ابو علی القالی در اندلس در آمد با وی ملاقات کرد و بر تعظیم
و تفخیم او ... مبالغت ... با آنکه حکم بن ناصر لدین الله عبد الرحمن را در آن وقت ... اندلس بود با ابو علی
گفت در این ... کدام کس ... در علم لغت ... حکم گفت محمد بن قوطیه بود و ابن قوطیه
با این فضایل و معالی از ... و عابد بود و ... و صحیح الالفاظ و واضح المعانی و خوش
مطلع و ... داشت جز آنکه ... ابوبکر ... شعر او
روایت کرده است ... در ... قرطبه داشت ... خویش آب ...

در بهت و صفا بود و با ابوبکر بن قوطیه مذکور از آن کامران گرفت و هم او بود در آن کار ضیعتی بود باز خود
ادیب مذکور میگوید چون ابن قوطیه شنید سوی فرج عروج آورد از دیدار فرخ خوار گشت پس فرزند ازو
مداعبه این شعر بوی بدیهه برای او قرائت نمود

من این اقبلت یامن لا شبیه له   ومن هو الشمس والدنیا له فلك

ابن قوطیه تبسم کرد و این شعر بوی بدیهه با تشنج انشاد کرد

من منزل یعجب النساك خلوته   وفیه ستر علی الفتاك ان فتكوا

ادیب مذکور میگوید پس خواستم دست بوسم از بوسیدن دست او مانع شد و چه او شیخ فر بود و او سود دعا کرد و کرم بخشت
وفات ابی بکر مذکور در روز سه شنبه هفت روز از ربیع الاول گذشته سنه سبع وستین و
ثلثمائه هجری در اندلس قرطبه روی داد و روز چهارشنبه وقت نماز عصر در گورستان قریش مدفون گشت و بعضی
وفات او را در ماه رجب از سال مذکور دانسته اند و در روایت یحیی دلالت تمامست و قوطیه
بضم قاف و سکون واو و کسر طاء و فتح یاء تحتانی و چنانکه نسبت به قوط بن حام بن نوح
علیه السلام است جده ابی بکر مذکور به قوط بن حام نسب میرسانید و ابن قوط پدر سپانیان و اهل سند و هند است
و جده مذکوره مادر ابراهیم بن عیسی بن مزاحم جد ابی بکر مذکور است دختر وتیزا بن غیطشه پادشاه
که از سلاطین اندلس بود و

و چنان بود در قوطیه مذکوره به برادر هشام بن عبدالملك درآمد و از عمش ارطباس مذکور شکایت داشت پس
عیسی بن مزاحم مذکور در شام او را تزویج نمود عیسی از موالی عمر بن عبدالعزیز اموی است و با قوطیه به
اندلس سفر کرد و سبب انتقال عیسی بن مزاحم باندلس همین بود و فرزندان او در آنجا اقامت کرد و قوطیه
مذکوره از هشام بوی خطاب شفیع تحلیه در اندلس عامل هشام بود در نفاذش نوشت آنچه او بپرسد خطاب
عم قوطیه مذکوره ارطباس را از وی باز داشت و گذشت ازو بگردانید و احوال او در باب
موثق بود و خوشش اعانت کرد و روز کارش خرم گشت و در ایام امیر عبدالرحمن بن
معاویة بن هشام بن عبدالملك که از میان ملوك بنی امیه داخل اندلس گردید حاضر
میشد و حوائجش مقبول میگشت و ام قوطیه بر ذریه او غالب گشته چنانکه تا کنون این سلسله بو
بابن نام و نشان یخوانند و این جمله بود در کتاب الاحتفال فی اعلام الرجال از فقیه ابو عمر احمد بن
محمد بن عفیف در اخبار فقها و علماء متاخرین از اهل قرطبه انتخاب و تالیف کرده است

البلاطه

و بسط است و از نسخه نقابت بلاد ابوبکر حسن بن فرج معروف به قبشر
او تحقیق نموده است ابوبکر محمد بن الرشاطی در کتاب الانساب گفته است در میان
قبشر در طرف دیوار رصافه غربی قرطبه است که ابوعبدالله محمد بن فرج معروف به قبشر آنرا منسوب ساخت
و در باب رمضان سال سیصد وفات کرد میگوید ابن ابو عبدالله
ابوبکر حسن بن محمد تراجم کرده صاحب طبقات النحاة نوشته است ابن قوطیه ابوبکر
نحوی مولی عمر بن عبدالعزیز و قوطیه ام ابراهیم است و ابن الفرضی گفته است اصل اجداد
از اشبیلیه است و در لغت و عربیت امامت داشت و از ابن اغبش و قاسم بن اصبغ
و ابوالولید اعرج و جز ایشان نحو و در حدیث و نحو ابن شعر صفت ابتدا الفصل الربیع

ضحك الثرى وبدى لك استبشاره   واخضر شاربه وطر عذاره

ورنت حدائقه وآزر نبته   وتعطرت انواره وثماره

واهتز ذابل كل ماء قراره   لما اتى متطلعا اذاره

وتعممت صلع الربى بنباتها   وترنمت من عجمة اطياره

در تواریخ مذکور است که حام بن نوح علیهما السلام را پسری بود قوط نام و دیگری کوش و هم کنعان و دیگر
مصرایم و قوط قوطیه بود

٢١٨ ابوبكر محمد بن الحسن الزبيدي النحوي قب

محمد بن الحسن بن عبدالله بن مذحج بن محمد بن عبدالله بن بشر الزبیدی الاشبیلی نزیل قرطبه کنیتش ابوبکر است
در علم نحو و حفظ لغت وحید زمان و در عربیت نوادر فرید دوران بود و در زمان
او در اندلس هیچکس در فن او بود و او را کتابهای است او را
از آنجمله مختصر کتاب العین و کتاب طبقات النحویین واللغویین بشرق زمین و اندلس است از زمان
ابی الاسود دؤلی تا ایام استادش ابوعبدالله نحوی ریاحی است و دیگر کتابیست در رد ابن مسره
و آنچه بمقالات او گرویده اند و نام آن کتاب را هتك ستور الملحدین نهاده است و دیگر کتاب لحن
العامه و کتاب الواضح در علم عربیت است که بس مفید است و دیگر کتاب الابنیه در علم نحو است که
هیچکس مانند آن ننوشته است بجمله الحکم مستنصر بالله صاحب اندلس ابوبکر مذکور را برای تادیب
و آموزگاری پسرش المؤید بالله هشام گزید و ابوبکر علم حساب و عربیت بود
و او را از فضل خود بهره ابوبکر زبیدی اکرام
و انعام درجات و اموال و قضاء اشبیلیه و خطه شرطه بود

تولیت حیث داد و بود خدمت ورزید تا بزرگ شد به جمله فرزندان او بعد ازو مرتبها کالا یافت و بعد در
نعمت و جاه بود ابو بکر مذکور مرتب ادب و فرهنگ مؤید بالله بود خلیفه بزرگ در درجه بزرگی و
او بود در ایام کودکی بزرگ مینهاد و از رجاحت عقل او توصیف میکرد و چنان مینهاد
و هیچوقت یکی از اولاد بزرگان از اهل حسب او بیکر در شتر بتن او با نزد او از حیثیت
ذکاوت و کمال بزرگی و بسیار و لطافت حس و رزانت علم و استواری عقل … کم است
و از فراست ذکی است او و دانش از انواع نکته ها گفته است و با الجمله زبیدی مذکور را شعر کثیر
الشعر بود و از جمله اشعار او این شعرست که در حق ابی مسلم بن فهر گفته است

ابا مسلم ان الفتى بجنانه ومقوله لا بالمراكب واللبس
وليس ثياب المرء تغني قلامة اذا كان مقصورا على قصر النفس
وليس يفيد العلم والحلم والحجا ابا مسلم طول القعود على الكرسي

و چنان بود که ابو بکر در صحبت و خدمت حکم المستنصر بالله روزگار گذرانیده و از محبت جاریه خویش که در
اشبیلیه بر جای گذاشته بود بمانده بود و بدو مشتاق گشت و از مستنصر اجازت خواست تا بصحبت
جاریه اش تمتع گیرد و مستنصر بالله او را اجازت نداد و ابو بکر این اشعار بجاریه گفت

ويحك يا سلم لا تراعي لا بد للبين من زماع
لا تحسبيني صبرت الا كصبر ميت على النزاع
ما خلق الله من عذاب اشد من وقفة الوداع
ما بينها والحمام فرق لولا المناجاة والنواعي
ان يفترق شملنا وشيكا من بعد ما كان ذا اجتماع
فكل شمل الى فراق وكل شعب الى انصداع
وكل قرب الى بعاد وكل وصل الى انقطاع

و این شعر نیز ابو بکر فراوان انشاد میکرد

الفقر في اوطاننا غربة والمال في الغربة اوطان
والارض شيء كلها واحد والناس اخوان وجيران

و ابو بکر … در اندلس درآمد علم ادب و لغت بود در خدمت ابی علی بغدادی معروف بقالی که
نزیل … مذکور افادت مقید و استوار … و از قاسم بن اصبغ و سعید بن فحلون و احمد بن سعید

حزم

حزم السماع نمود و جدش از جند حمص که اندر بیت در شام بود و در روز پنجشنبه غره جمادی الآخره
سال سیصد و هشتاد و نهم هجری در اشبیلیه وفات کرد و در همین اوان بعد از نماز ظهر … و …
احمد بن … نماز گزارد … و لغت و سلف او از کار … بود و مذحج بفتح میم و سکون ذال معجمه و کسر
حاء مهمله و بعد از آن جیم است و در … است … مالک بن ادد … از آن
بشته متولد گشته و بنام آن نامیده شد و از آن بعد این قبیله در میان عرب … و این شعبه از …
… و آنان … علم گوانیده … جیم … و زبیدی
بضم زاء معجمه و فتح باء موحده و سکون یاء مثناه تحتانی و بعد از آن دال مهمله این نسبت بسوی زبید است
و نام او منبه بن صعب بن سعد العشیره بن مذحج است و … کس است که آن … مذکور
مذحج نامیده شد و زبید قبیله بزرگ است در یمن … بزرگ از … اخوان العلیم …
… مترجم گوید صاحب طبقات النحاة نوشته است که وفات ابی الحسن مذکور
… در سال سیصد و نود … ابو الولید و ابراهیم بن محمد …
از وی روایت میکند و زبیدی نسبت بسوی زبید بن صعب بن سعد العشیره است و قبیله عمرو بن
معدیکرب است صاحب مجمع البحرین میگوید مذحج بر وزن مسجد اسم اکمه است در یمن …
از قبیله حمیر … متولد گردید و اسم او مذله بود و از آن پس در زوجیت ادد … آمد و آن زن
بنام آن مکان نام یافت و از آن پس اسم از بهر قبیله گردید و از جمله ایشان قبیله …
و این صورت … زیرا که … و علقمة بن … در آن جمع است صاحب
صحاح میگوید مذحج … قبیله است … و هو مذحج بن جابر بن مالک بن زید بن کهلان بن
سبا و سیبویه میم مذحج را از اصل کلمه دانسته … صاحب صحاح نیز این لغت را
در باب جیم و فصل میم ذکر کرده و میم را زاید ندانسته است لکن صاحب قاموس اللغه
در لغت ذحج میگوید مذحج بر وزن مجلس … نام … است
شده … و در آن … جابر … و ایشان مذحج نام … و جوهری میم را از
نفس کلمه دانسته و در فصل میم یاد کرده درست نیست اکثر بسیبویه راجح گشته است والله اعلم

٦١٩ ابو القاسم محمد بن جعفر القزاز القیروانی قح

٦١٩ محمد بن جعفر التمیمی النحوی المعروف بالقزاز القیروانی کنیتش ابو عبدالله است و از
میان علما در علم نحو و لغت و اتقان به تالیف غالب بود و از جمله تالیف او کتاب
الجامع در فن لغت است و این کتاب از کتب مشهور و برگزیده است و ابو القاسم بن

صیرفی کاتب مصری گفته است و ابو عبد الله قزاز مذکور در مدح عزیز بن معز عبیدی صاحب مصر
روزی گذشت و برای او کتابی تصنیف کرد و چنانچه گفته است و عزیز بن معز عبیدی صاحب مصر
بود بنام او کتابی تالیف نموده جمع کرده در آن سایر حروفی که نحویان ذکر کرده اند که نحویین آنکه
کلام تمام مشتمل بر اسم و فعل و حرف آمده است از ابواب معنی یعنی و نیز در تالیف تقدیری
سایر حرفی که از ابواب معنی شعر آمده و نیز ترتیب این تالیف بر حروف معجم مقرر داشته و ابن جزار گفته
من ندانستم که احدی از نحات در علم نحو بدین طریق تالیف کرده باشد و ابو عبد الله قزاز در طاعت ابن
ذکر ساعت گفته کتابی بغایت نفیس و در آن باب نوشته شده جمع آورده در کمال وضوح و اسلوب
مرغوب بیان نموده تمامت آن کتاب هزار ورق بود و این تصنیف بر تمامت اسیر مختار موقوف
منتهی در تاریخ کبیر خود یاد کرده است و از جمله تالیفات قزاز مذکور کتاب التعریض است و در آن
کتاب معاریض مردمان بسیار در میانه آن داخل است مذکور داشته و ابو علی حسن بن رشیق در
کتاب الانموذج گفته که قزاز مذکور متقدمین را مقتضی کرد و شعرا متاخرین را منقطع داشت و در اقصی
ملوک و علما و خواص بیشتر کمال داشت و عامه خلق او را بدولت و محبوب می داشتند و جز در علم دین
و دنیا خوض نمود بود این نوع را بطاعت خود مقید داشت و خبر از نیست می گرفت و هم او را اشعار مطبوعه
مصنوعه بوده بود از غایت فصاحت و خوبی نظم و نثر بر کمال می رسد و اینکه زنده بود یکی داشت
نثر اشعار ملاحت آمیز در کمال فصاحت و رونق و ترتیب و جهان میدان کلام را
وسعت بسیار داده یکی از شعرا قادر بر تولید معانی و تکمیل مبانی این قدرت نداشته و از هم
محض علم و اطلاع از تفاصیل کلام و قواعد نظام بود و از جمله اشعار او این ابیات است

اما ومحل حبك في فؤادي … وقدر مكانه فيه المكين
لو انبسطت لي الآمال حتى … تصير اذنها في يميني
لصنتك في مكان سواد عيني … وخطت عليك من حذر جفوني
فابلغ منك غايات الاماني … وآمن فيك آفات الظنون
فلي نفس تجرع كل يوم … عليك بهن كاسات المنون
اذا امنت قلوب الناس خافت … عليك خفي الحاظ العيون
فكيف وانت دنياي ولولا … عقاب الله فيك لقلت ديني

و نیز از اشعار قزاز است

اضمروا لي ودادا ولا تظهروه … يهد منكم الى الضمير الضمير
ما ابالي اذا بلغت رضاكم … في هواكم لاي حال اصير

و نیز او راست شعر

الا من لركب فرق الدهر شملهم … فمن منجد نائي المحل ومتهم
كان الردى خاف الردى في اجتماعهم … فقسمهم في الارض كل مقسم

و نیز از اشعار قزاز است

ولنا من ابي الربيع ربيع … ترتعيه هوامل الآمال
ابدا يذكر العداة ويثني … ما الغنى من الافضال

و هم او راست بیت

احبني علمت انك نور عيني … واني لا ارى حتى اراكا
جعلت مغيب شخصك عن عياني … يغيب كل مخلوق سواكا

جمله ابن رشیق چنانچه در این باب کفایت رفت قطعات از دیوان گذشته و از این آن
مکمل اشعار ابی عبد الله قزاز مذکور بهتر و برتر از آن است و من مذکور داشتم امکان نتوانم
تمامت او را ثبت کنم چه در نگارش این کتاب میل الکلام هر در ذکر اشعار مختصر روم و جمله
وفات ابی عبد الله مذکور در حضرت در سال چهار صد و دوازدهم هجرت اتفاق افتاده و گویند
نود سال روزگار نهاده بود و منسوب بحضرت قیروان است چه در آن اوقات دار الملک
مملکت قیروان حضرت بود و قزاز بفتح قاف و در میان دو زاء معجمه الف و به تشدید زاء
اول نسبت بعمل قز و فروش آن است و چنین نسبت مشهور است مترجم گوید صاحب
صحاح گفته قز نوعی از ابریشم است معرب است و صاحب قاموس گفته قز بفتح ابریشم
خام و صاحب طبقات النحاة نوشته است ابو عبد الله قزاز قیروانی در بلاد مغرب پیشوای
نحویین و در علوم عربیت امامت بود و کتاب الجامع در فن لغت ضرائر الشعر القصاد
والطی العشرات في اللغة ما افرده عن المتنبي التعريض والتصريح ادب السلطان و غیر از
آنها از تالیفات اوست الامیر المختار عز الملک محمد بن ابی القاسم عبد الله بن
احمد بن اسمعیل بن عبد العزیز معروف به مسبحی کاتب اصلش حرانی و مولدش مصر است
و صاحب تاریخ مشهور و جز آن از مصنفات چند دارای فضل و معارف بود و در تالیف

۴۲۰
الامیر المختار
عز الملک محمد بن
ابی القاسم المسبحی
الکاتب
قد

ولادت داشته و در زمان [illegible] بود در سنهٔ [illegible] و چهار صد [illegible] گشت و [illegible]
حاکم بن عزیز عبیدی صاحب مصر در سال [illegible] و نود و هشت القاب یافت و مذکور داشته
که در اعمال قیس و بهنسا که از اعمال صعید است متقلد و متولی عمل گشته و از آن
پس متولی دیوان الترتیب گشت و او را با حاکم بن عزیز مجالس و محاضرات است و
در تاریخ کبیر خود ثبت است و بیش از سی کتاب تصنیف کرده از آنجمله تاریخ مذکور است که در
حقیقت نقله از این تاریخ [illegible] اجل از آن است که بمضمون [illegible] نظیر از کتب
دیگر در آن نیست و [illegible] تصنیف شده است و این تاریخ مشتمل بر اخبار مصر و آنکه از
طبقات ولاة و خلفا و امرا و مشاهیر علما در آنجا [illegible] و نیز از زمان
[illegible] و [illegible] فسطاط و ذکر [illegible] و احوال هر کسی که در آنجا
دخول یافته تا وقتیکه این کتاب نوشته و هم [illegible] از اشعار شعرا و [illegible] مغنین
و مجالس قضاة و حکام و [illegible] و ادبا و [illegible] و غیر آن [illegible] جامع
و این جمله سیزده هزار ورق است و دیگر از تصانیف او کتاب التلویح و التصریح
در معانی شعر و غیر آن [illegible] و آن هزار ورق است و کتاب الراح والارتیاح
یکهزار و پانصد ورق و کتاب الغرق و الشرق در ذکر [illegible] غرق و شرق [illegible]
دویست ورق و کتاب الطعام والادام هزار ورق و کتاب درک البغیه
در توصیف ادیان و عبادات سه هزار و پانصد ورق و دیگر قصص الانبیاء علیهم السلام
و احوالات ایشان یکهزار و پانصد ورق و دیگر کتاب المفاتحه والمناکحه در اقسام
جماع یکهزار و دویست ورق و کتاب الامثلة للدول المقبلة متعلق بنجوم و حساب
پانصد ورق و کتاب القضایا الصائبه در معانی احکام نجوم سه هزار ورق و کتاب
جونة الماشطه متضمن غرائب اشعار و اخبار است و هم نوادر [illegible] تحریر
و آن مجموع مختلف غیر مؤتلف است یکهزار و پانصد ورق و کتاب الشجن
والسکن فی اخبار اهل الهوی و ما یلقاه ارباب [illegible] هزار و پانصد
ورق و کتاب السؤال والجواب پانصد ورق و کتاب مختار الاغانی و معانیها و غیر آن
جمله از کتب تصنیف و تألیف او بود و هم او را شعر نیکوست از جمله اشعار او این
ابیات است که در مرثیه مادر فرزند خود گفته است

الا فی سبیل الله

الا فی سبیل الله قلب تقطعا — وفادحة لم تبق للعین مدمعا
اصبرا وقد حل الثری من اوده — فلله هم ما اشد واوجعا
فیا لیتنی للموت قدمت قبلها — والا فلیت الموت اذهبنا معا

و چنان بود که مسبحی مذکور در طلب زیارت ابو محمد عبد الله بن ابی الجوع ادیب کاتب رفته و او در منزل نبود [illegible] زیارت
او حضور نیافت پس مسبحی این اشعار نوشته در آنجا گذاشت و [illegible] بدیهه [illegible] کرد

حللت فاصلت قلبی السرورا — وکاد لفرحته ان یطیرا
وامطر علیک سحب السماء — ولولاک ما کان یوما مطیرا
تضوع نشرک لما وردت — وعاد الظلام ضیاء منیرا

و ابن ابی الجوع مذکور شاعر ادیب و [illegible] و مقبول [illegible] بود و او را [illegible]
و مکاتبات و مجوبات [illegible] است و خط [illegible] و هر [illegible] ورق [illegible]
[illegible] و خط [illegible] بغایت خوب است و وفات ابن ابی الجوع در سال سیصد
و نود و پنج [illegible] و ولادت مسبحی مذکور روز یکشنبه دهم رجب سال سیصد و شصت و شش بود چنانکه خود
در تاریخ کبیر خود [illegible] و وفات وی در ماه ربیع الآخر سال چهارصد [illegible] اتفاق افتاد و در رجب [illegible]
روز دوشنبه [illegible] سال چهارصد [illegible] هجری وفات کرد و [illegible] سال از عمر وی گذشته بود
و در مسجد جامع [illegible] دفن کرده و [illegible] مسبحی [illegible]
این شعر در مرثیه گفت

خطب یقل له البکاء ویطوی — عنه العزاء ویظهر المکتوم
خطب یبیت من الصدور قلوبها — اسفا ویقعد تارة ویقیم
یا دهر قد انشبت فی حبالنا — بالاسودین لوقعهن کلوم
یا دهر قد ابلیتنی حلل الاسی — مذ حل تحت فی التراب کریم
لو کنت تقبل فدیة لفدیته من — رضت عظامی فیه وهو رمیم
یا من یلوم اذا رآنی جازعا — من طارق الحدثان فیم تلوم
بابی فجعت فانی ثکل مثله — ثکل الابوة فی الشباب الیم
قد کنت اجزع ان یلم بی الردی — او یعتریه من الزمان هموم

و هم او را بود جعفر از شعرا عصر [illegible] او را بود مرثیه گفته [illegible] مسبحی [illegible] تاریخ کبیر خود [illegible]

٣٢١ مذکور معرفتی است و منجیک بفتح میم و فتح جیم بن ابی الحمد و کسر با موحده و در آخر اخبار العلماء است کمعانی در
کتاب الانساب مرکبه این نسبت بسوی جد است و منجیک صاحب تاریخ مغاربه در این است و کتاب
امیری را مذکور است با آن معروف بابن محمد بن ابی سعد الحسن بن محمد بن علی بن حمدون
کاتب ملقب بکافی الکفاة بهاء الدین مکنی بابی المعالی بغدادی مردی فاضل و بفن ادب و کتابت
عارف و از خانواده سیادت و ریاست و فضیلت است و از اوست مراسلات و بعضی ابو نصر
و ابو المظفر بحجه ابو المعالی مذکور از ابو القاسم اسمعیل بن فضل جرجانی و جز وی استماع داشته و کتاب
التذکره بود از کتب جامع است تا روبر تاریخ و ادب و نوادر و محاورات عرب است و از متاخرین
یکی کسی مانند آن تصنیف نکرده در دست هم بسیار و از کتب بهای با فایده و نفیس است تصنیف کرد
عماد اصفهانی در کتاب الخریده او را ستایش کرده است و گفته است [illegible] متصف بود و مخصوص
[illegible] و از آن پس صاحب دیوان الزمام مستجد گشت و [illegible] و از [illegible]
[illegible] متکلف و مشتعل است و دارای فضل و نبالت و [illegible] اهل فضل و ادب [illegible]
[illegible] و مؤلف کتاب تذکره است و در آن کتاب [illegible]
[illegible] جمع است [illegible] مستجد [illegible] در آن کتاب از تواریخ نقل کرده واقف و مطلع گردید و [illegible]
[illegible] مستجد [illegible] آن سلطان [illegible] گرد و او را [illegible]
[illegible] در زندان [illegible] در زندان بود [illegible]
[illegible] شعر [illegible]

و این شعر را از کتاب از عجایب ساخته یاد کرده

ومرسلة معقودة دون قصدها | مقيدة تجري جبين طليقها
تزف خفيف الريح وهي مقيمة | وتسري وقد سدت عليها طريقها
لها من سليمان النبي وراثة | وقد عزيت نحو البسيط عروقها
اذا صدق النوء السماك حملت | وتقطر والجوزاء دال حريقها
تحتها اصدق الطبايع انها | لذلك كانت كل روح صديقها

و هم این شعر را از وی یاد کرده

وحاشا معاليك ان تستزاد | وحاشا نوالك ان يقتضى
ولكنها استزيد الحظوظ | وان امرتني النهى بالرضا

[illegible]

[illegible]

و نیز از وی نگاشته است

یا خفیف الراس والعقل معا | وثقیل الروح ایضا والبدن
تدعی انک مثلی طیب | طیب انت ولکن بلبن

عماد اصفهانی در این ابیات [illegible] و غیر از وی روایت کرده است که بهاء الدین مذکور [illegible]
استماع نمود و این شعر را [illegible] دوباره [illegible] مستجد [illegible]

حدت الی اذ بلیت بحبها | علی حول یغنی عن النظر الشزر
نظرت الیها والرقیب یخالنی | نظرت الیه فاسترحت من العذر

و این [illegible] عجیب است و ولادت ابن حمدون مذکور در [illegible] سال [illegible]
[illegible] هجری [illegible] روز [illegible] ماه [illegible] و وفات
[illegible] در مقابر قریش در بغداد مدفون گردید [illegible] در زندان بود [illegible]
[illegible] ابو نصر ملقب به عز الدوله [illegible] مستقد
[illegible] و [illegible]
٣٢٢ [illegible] در بغداد [illegible] در مقابر قریش [illegible] از [illegible] کتاب [illegible]
[illegible] و در معرفت [illegible] دارای تصنیف [illegible]
[illegible] و وفات یافت القاضی محمد بن عبد الرحمن
[illegible] ابی بکر و معروف بابن قریعه بغدادی و قاضی سندیه و جز آن از اعمال بغداد است [illegible]
[illegible] ابو [illegible] عبد الله قاضی بود و ابو بکر مذکور [illegible]
[illegible] در سرعت جواب [illegible] از [illegible] پرسش [illegible] فصاحت لفظ [illegible]
[illegible] ابی محمد مهلبی وزیر [illegible] مذکور [illegible] اختصاص [illegible] انقطاع داشت [illegible]
[illegible] و اجوبه [illegible] در دست [illegible] در [illegible]
[illegible] و [illegible] غریبه [illegible] و [illegible] و توقف [illegible] سؤال
جواب [illegible] و وزیر مذکور [illegible] از سؤالهای [illegible] مضحک [illegible]
[illegible] و [illegible] و از وی [illegible] از آنجمله این مسئله است [illegible] ابو العباس [illegible]
[illegible] کاتب از وی پرسش کرده است [illegible] قاضی [illegible]
[illegible] در [illegible] و از وی [illegible] و [illegible]

[illegible]

ابو المعالی محمد بن محمد بن بهاء الدین بغدادی

القاضی ابو بکر محمد بن عبد الرحمن معروف بابن قریعه بغدادی

٢٢٣

کاو یهودی و عبرانیه در اثنای سوگره ربنیه اثر قاضی در حق این یهودی حرکت قاضی بهائی در جواب
نوشت هذا من اعول الشهود على الملاعين اليهود بانهم اشربوا حب العجل في
صدورهم حتى خرج من افواههم وارى ان يناط براس اليهودي راس العجل ويصلب
على عنق النصرانية الساق والرجل ويسحبا على الارض وينادي عليهما الظلمات
بعضها فوق بعض والسلام غير اين صورت و درست برملعون ای ایشوا عمل اثنویت
چنان آب ندهد حفظت کوساله سوار ز روزگار سامری یافت نیز و دانست درست در سیه
و عقاب خونریز جمعی عالم را از اطراف و جوانب و حلب و توابع به انجام از ایشان استخراج
و حکم در آن دیار این یهودی این است که سر کوساله سوار ازین یهود باو نزد یک دیار قبس کو
بر گلوی نصرانیه مصلوب دلند و آنوقت ایشان را بر زمین بکشند و ندا کنند که ظلمات است پاره
بر فراز پاره دیگر است والسلام و چنین حبیب بن عبدالله این معنی مذکور اقلا سوی بغداد آمد
در مجلس خلیفه نیز بحث شیخ ایشان حضور جست و ابو بکر قاضی مذکور نیز حاضر خدمت بود
حبیب بن عبدالله از مر استظهار داشت و جوابهای سریع و ظفر با کمال الحاق وصحبت در
درست عظیم نمود و عجب داشت و سوی ابو الفضل بن عبید مکتوبی فرستاد و در آن مکتوب ملکیه
در این مجلس تحریر کرد که ایشان با قاضی بن قریه سوء ادب است

و جربان الثوب بضم جیم و راء و تشدید یاء موحده و میم از آن الف و فتح خرقه ابن دعر ایرات
در بلاد و این همان است که بفارسی گویند و جربان نظیر است فارسی معرب و جمع
مبانی و حکایات این قریه بر زمین سوال است و اگر نیز طالب رفت به خبر از آن
بشارت برخاست و ابو بکر محمد بن شرف قیروانی شاعر مشهور در کتاب خود که موسوم به کمال الاذکار
بیان پاره از مسائل و اجوبه او سوسی و رقم داشته بجهه قاضی ابو بکر مذکور در روز شنبه
ده روز از ذی حجه الحرام کار باره در بلاد بریه و نصرت داشتم در بغداد وفات کرد و از
عمر او نصرت و شغل یافته بود و قریه بضم قاف و فتح راء و سکون یاء و شاه
تحتانی

تحتانی و میم از آن یمین ملعه است و این لفظ موافق روایت نقیب قبر اوست و تشدید یکسر
یاء و سکون فتح و کسر دال مهمله و تشدید یاء دو نقطه تحتانی و میم از آن ها و ساکنه نام قریه ایست برابر
عیسی میان بغداد و انبار و نسبت بسوی آن سند دانی است و میان این نسبت و نسبت
بسوی سند که کابور بلده بهندوستان است فرق باید نمود محمد بن محرز بن محمد الوهرانی کنیتش
ابو عبدالله و ملقب رکن الدین و برادر جمال الدین است و یکی از فضلاء ظرفاء در ایام سلطان
صلاح الدین از بلاد مغرب بدیار مصر آمد و فن ادب پیشه او بود و اکثر اوقات زمان ویرا در صنعت انشاء ...
بود و چنین که ابو عبدالله بمصر رسید و در آنجا امثال قاضی الفاضل و عماد الدین اصفهانی کاتب و این گونه
اکابر بودند و بمیزان خرد باز سنجید که ... او خود را در شمار ایشان نمی‌داند به تمسخر
و بر این رنگ و بهره خود مشغول گشت و آن جوابهای کامل او و نوادر و تمسخر در مقامات او
و طریقت بسیار داد و مقامات سوزینی گذشت و در طریقت هزل و مزاح مسلک داشت و بعضی
خوابها و منامات ملاحت آمیز است در شرب و حشر و مهر ... مشهور است و در وقت
مردمان بس بر سر دیدار لیک و در آنجمله رخصت ترویج در وقت علیت او دلالت است بر
کمال هزل و ظرافت علانیت و اگر در این قسمت ... خوابهای او و چیزهای نیکو خوب
بر مراتب ظرافت او کفایت کند هم در این ادبا خبرها از لطف طبع او به علاوه در این تاریخ
کوه و اکثر نیز در آن کلام بعضی فاخر ... چه شنیدم وهرانی مذکور از آن در آن ایام بس
انتقال نمود در دمشق ... اقامت کرد و در قریه داریا که قریه ایست بیرون دمشق در
غوطه متولی خطابت گشت و در سنه ... و نیم در قریه داریا وفات کرد و بباب
تربت شیخ ابو سلیمان دارانی مدفون گشت که از خط قاضی الفاضل نقل کرده‌ام در رجب سنه
حبیب الدین خبر وفات وهرانی از دمشق بازرسید وهرانی بفتح واو و سکون ها و فتح
راء و میم از الف نون نسبت بسوی وهران است که شهری بزرگ است در ساحل قیروان
آن و ... بروز ... واقع است در ساحل بحر شمالی واقع است و در شرح روایات کرده است
و این شهر در ... است و ... از محمد بن ابی عون و محمد بن عبدون و جمعی از بنی
در سنه ... وفات و میم از الف و جرثال از آنجا برخاسته آمده و داریا بدال مهمله و میم از الف
راء مهمله و میم از آن یاء دو نقطه تحتانی مشدده است ترجمه کرده ... در معجم البلدان
مرقوم داریا قریه بزرگ ... از قرای دمشق واقع در غوطه و نسبت آن دارانی بر خلاف

قیاس است و ابو سلیمان عبدالرحمن بن عطیه دارانی زاهد در آنجا مدفون است و بعضی جلیلش سوا از رباط
داشته اند و در سال دویست و سی و پنج در آنجا وفات کرد و قبرش معروف و زیارتگاه است
و پسرش سلیمان هم در شمار عباد و زهاد بوده سالی بعد از پدرش وفات یافت احمد بن ابی الحواری که ...
ابی سلیمان بود روایت کرده است که وقتی به ابو سلیمان دارانی راه سپرده گفته در طول ... از
شهوات ... هر کس مرتکب شود عقوبت یافت و آنکه ترک کند ثواب و اجر بود و در این ...
سلیمان بن ابی سلیمان فاسوخ بود آگاه باش ... گفت ... در زمان زندگانی از لذات ...
دارانی فرزندان ... که ... چنان است هر کس بود ... و هم در عباد و ...
... و از ... و ثابت لذات باز داشت ترک آن ... و عبدالجبار بن
عبدالله بن محمد بن عبدالرحیم و القول عبدالرحمن داود ابو علی حلوانی دارانی معروف به ابن مهنا
از اهل داریا است و تاریخ ... آن قریه رقم کرده است و نیز جمعی از فضلا و علما به آنجا
منسوب هستند در معجم البلدان مذکور شده لهذا والله اعلم بالصواب محمد بن ابی القاسم
الخضر بن علی بن عبدالله تیمی ابو عبدالله معروف به ابن تیمیه حرانی و ملقب بفخر الدین ۶۲۴ ابو عبد الله محمد بن ابی القاسم معروف به ابن تیمیه قح
خطیب و واعظ فقیه حنبلی مردی فاضل و در بلاد خویش متفرد و در دین دارای مقام بود جماعتی
از علما روایت داشت و از ایشان فقه و علم نمود و در بغداد درآمد و از ابی الفتح بن المنی در آنجا فقه
آموخت و هم در آنجا از ... و ابن المقرب و ابن البطی و جز ایشان استماع نمود و در
مذهب احمد بن حنبل مختصر تصنیف کرده در کمال استحسان و هم او را دیوان خطب مشهور است در اینجا
جودت و هم قرآن مجید را تفسیر نمود و نیز دارای اشعار ... است و خطابت حران با او و پس از
وی با بازماندگان او حوالت بود و این زندگانی امور او موقوف بتصنیف و ... بود و ولادت
او در اواخر شعبان سال پانصد و چهل و دو در شهر حران اتفاق افتاد و در همانجا در ... هم ... صفر
سال ششصد و بیست و یکم وفات کرد ابو المظفر سبط ابن جوزی است در حق او که مردی
متدین و لکن ... بود و هر وقت در حران کسی بادیه گسترده ... و در نسخه ... او بر آمد و دو با ...
هر کوی او را از آنجا آوازی در رسید و ... و در پنجم ... در سال مذکور بود و این
تشخیص ... آنکه از تحت روایت کرده منع کرده بجهت ابو المظفر ... که در روز جمعه در مسجد جامع
حران بعد از ادای صلوة از ابو عبدالله مذکور شنیدم که این اشعار را ... خواند

احبابنا قد نذرت مقلتی   لا تلتقی بالنوم او نلتقی

رفقا بقلب مغرم و اعطفوا   علی سقام الجسد المحرق
کم تمطلونی بلیالی اللقا   قد ذهب العمر ولم نلتقی

و ابو یوسف حامد بن سلامة بن خلیفه حنفی در تاریخ حران او را یاد کرده و روزی چند گفته است
و بعد از آن مرگش هم در روز پنجشنبه دهم ذی حجه ... المظفر بعد از ... عصر در سال ششصد و ... از ...
... و دیگر جاها رحلت کرده و ابو البرکات بن مستوفی در تاریخ اربل او را یاد کرده و مرگ ...
در سفر حج در سال ششصد و چهارم به اربل درآمد و از فضلیت او خبری بشمرده و گفته است ابن ابوز
بتدریس تفسیر اشتغال داشت و در هنگام ... و تحریر ... و تدابیع ... و قبول خاص و
عام داشت و مدرس تکیه از ابدال و زهاد بود و در حران و بغداد تفقه جست و در فن ظرافت
حذاقت کامل داشت و در فقه مختصرا تصنیف کرده و نیز خطبه ها در آنجمله به روایت ابن نابتة اقتدا نمود
در همگان داشت و در تفسیر قرآن کریم و دیگر علوم بهره داشت و قدرت بود و از شایخ حدیث هم در
بغداد اقامت داشته استماع نمود و این شعر را از وی یادگار گذاشته

سلام علیکم مضی ما مضی   فراقکم لم یکن عن رضا
سلوا اللیل عنی مذ غبتم   اجفنی بالنوم هل اغمضا
احباب قلبی وحق الذی   بذا الفراق علینا قضی
لئن عاد عید اجتماعی بکم   وعوفیت من کل ما امرضا
لالتقین مطایاکم   بوجهی واقرشه فی الفضا
ولو کان حبوا علی جبهتی   ولو لفح الوجه جمر الغضی
فاحیاوا انشد من فرحتی   سلام علیکم مضی ما مضی

مرگش را ذوی بسیم او ابن تیمیه حکایت کرده گفت وقتی پدرم یا جدم مرد در ... سالی از ایام
یک ... سفر حج گرفت و زن او که حامله بود در تیماء رسید در آنجا دختری که پس بزرگ است
از جمله بر زن ... و لحظه که ... پس بعد از ... به حران باز گرید ... دختر ... و دختر ...
بود چون آن کودک ... دید مرگت یا تیمیه یا تیمیه و مقصود این بود
که ... بنگاه مذکور در تیماء دیده بود شایسته است و الوصی بن ... نسبت ... یا ...
و بنام ... و تیماء ... و ... و ... بعد از آن ... نزد ...
... است در بادیه تبوک ... بر سر ... آنجا ... راه شام است

و تیمیه منسوب بدان شهر کوچک است و نزاوار این است که در نسبت تیماوی گفته شود چه نسبت
بسوی تیماء تیماوی است لکن بدینگونه مذکور شد او گفته و مطابق قول او ثبت یافته است
٤٢٥ ابو منصور محمد بن علی النحوی معروف بعتابی قط
محمد بن علی بن ابراهیم بن زبرج النحوی المعروف بالعتابی کنیتش ابو منصور و بعلم نحو و
لغت و فنون ادب عارف بود و خطی ملیح و صحیح داشته و اهل آن علم بسبب اعتماد و اعتقاد نسخه
و علم ادب بود در خدمت شریف ابی السعادات هبة الله بن الشجری و از غیر وی نیز اکثر را
مذکور بخط خود قرائت کرد و هم چنین برابی منصور موهوب بن الجوالیقی و جز ایشان از جماعه
دانشمندان نیز وقت استماع نمود و بخط خویش کتاب بسیار از نحو و هر کتابی که بخط او موجود است بسیار
مرغوب است و ولادت او در ماه ربیع الآخر سنه چهار صد و هشتاد و چهار و وفاتش اول شب
پنجشنبه بیست و پنجم جمادی الاولی سنه پانصد و پنجاه و پنجم بجوار رحمت رفت و عتابی بفتح عین مهمله و تشدید
تاء دو نقطه فوقانی و بعد از الف باء موحده این نسبت بسوی عتابین است و آن محله است از محلات
و در جانب غربی بغداد واقع است و ابو منصور مذکور آنجا ساکن بود و در طرف شرقی منزل کرد و
ابو عمرو کلثوم بن عمرو بن ایوب عتابی شاعر مشهور منسوب بود عتاب بن سعد بن زهیر بن جشم است و او
شاعری بلیغ و مجید و مداح هارون الرشید و غیره بود و از اهل قنسرین است و آن قریه است در شام
مجاور حلب و نزاوار چنان مینمود که ابو عمرو را نیز در این کتاب مذکور دارم و انچه از وی نزد من
این است که تاریخ وفاتش تفحص نمودم و بآن ظفر نیافتم و ببکم این است که تاریخ وفاتش معلوم است
ابو السعادات او را ترجمه کرده حسب طبقات النحاة که ابو منصور محمد بن ابی البقا مذکور در علم
نحو و لغت و عربیت امامت هشت و بر ابو السعادات قرائت کرد و خطی ملیح هشت علم نحو سوگند
ابو السعادات بن الشجری دانست سوی ابو منصور جوالیقی و انه در حدیث از ابو العباس احمد بن
الحسن بن قریش و ابو القاسم هبة الله بن الحصین و ابو بکر محمد بن عبد الباقی انصاری و جز ایشان استماع
حدیث نمود و تلمذ ابو المکارم عمر بن علی بن حضر القرشی و ابو المفاخر محمد بن محفوظ الحربی و عبد
و عبد الرحمن بن عیسی بن سعدان القواریری از وی سماع داشته و در میان او و ابو محمد بن الخشاب منافرات
٤٢٦ ابو سعید محمد بن ابی السعادات تاج الدین خراسانی ق
و منازعات بود و الله اعلم محمد بن ابی السعادات عبد الرحمن بن محمد بن مسعود بن احمد
الحسین بن محمد المسعودی الملقب تاج الدین الخراسانی المروزی البندهی الفقیه
الشافعی الصوفی کنیتش ابو سعید و بروایتی ابو عبد الله و لقبش تاج الدین و مردی ادیب و فاضل
بود و بمقامات حریری شرحی بسیار معتنا بها هشت چنانکه شرح مطول و مبسوط مبلغی بر کلمات دشواره

استیعاب

استیعاب کتب ادبیه همه اکثر اشتغال داشت و استیعاب تمام نمود و آنچه بود در پنج جلد بزرگ دیدم و دیگری
از شراح این کتاب بدین مقدار عمله بهتر آن رقم نکرده و این شرح مشهور و در میان مردم کثیر الوجود
نیست و در دمشق در خانقاه سمیساطیه اقامت داشت و مردمان بعد از آنکه به تعلیم ملک الافضل
ابو الحسن علی بن سلطان صلاح الدین یوسف و از غیر وی مذکور گفته مشغول بود از وی اخذ علم نمودند و ملک
ملک الافضل بعد او کتابها بسیار و نفیس و غریب بوی موهوبت کرد و آنها بر شرح مقامات
جمعیت و ابو البرکات هاشمی حلبی گفته است وقتی سلطان صلاح الدین بسوی حلب در آمد
در سال پانصد و هفتاد و نه مسعودی مذکور در جامع حلب نزول کرد در خزانه کتب وقفیه آنجا فرود
نشست و از آنچه کتابها پسندید برداشت و باز کتب دیگر اولیه نیز مدونا دید
ملاقات کردم و در حاشیه آن کتب در تکمیل چند کتاب بود و چند از اصحاب بسو ملاقات کردم
و از انجا استماع نمودم و شیخ ما مولد روایت اجازت داده و در تاریخ مجیز از تاریخ
دیدم که بعضی مذکور ولادتش در سال پانصد و بیست و دیگر از بعضی از فضلا از خط بعضی
بعضی صورت نقل کرده که متولد گردیدم وقت مغرب شب سه شنبه غره ربیع الآخر سال پانصد و
بیست و دوم و ظاهر این است که این خبر درست است چه از خط خود مولف موافق روز و ماه نقل
شده است وفاتش در شب شنبه بیست و نهم ربیع الاول و بقولی در اول ربیع الآخر
سال پانصد و هشتاد و چهارم هجری در دمشق اتفاق افتاد و در دامنه جبل قاسیون مدفون شد
و کتب خویش را بر آن خانقاه مذکور گشت وقف نمود و در وقت این شعر را میخواند

قالت عهدتک تبکی دما حذار التنائی
فلم تعوضت عنها بعد الدماء بماء
فقلت ما ذاک منی لسلوة او عزاء
لکن دموعی شابت من طول عمر بکائی

و مثل این شعر است قول دیگری

قالت سعاد اتبکی بالدمع بعد الدماء
فقلت قد شاب دمعی من طول عمر بکائی

و نسبت تاج الدین مذکور بمسعودی بسوی جد اعلی مسعود مذکور است و از نسبت بروزی
نخ بکنند که حسب بعادت نیست و بند هم بعضی بار مرحوم و لکن ...

دال مهمله و بعد از آن ها این نسبت است بسوی بنج دیه از اعمال مرو در خراسان و معنی آن در زبان
عربی خمس قریات است و بعضی گفته اند در هنگام نسبت فنجدیهی یا بنجدیهی بفا و جیم یا با موحده
و جیم گفته میشود و از آنجا خلق کثیری از علما و جز ایشان خارج شده اند و قاسیون بفتح قاف
و بعد از الف سین مهمله مکسوره و بعد از آن یا حطی مضمومه و واو ساکنه و نون کوهی است مشرف بر
دمشق از طرف شمال آنجا و در آن مکان منزلها و دل آرا و مدارس و رباطات و بساتین
عالیه میباشد و هم نهر یزید و نهر ثوری در دامن آن است و هم جامع کبیر از بناهای مظفرالدین بن زین
الدین صاحب اربل که او از این پیش در حرف کاف قبل از همه بنگارش رفت و ابن عنین در آن
... مذکور میشود در قصیده ... مدح کرده است بآن قصیده سیف الاسلام بن
ایوب صاحب یمن که در حرف طا مذکور است و در این بیت اشاره است بآن و گفته چه او در دمشق
بآن جبل مشتاق بود و در آن قصیده بعضی از منتزهات آنجا را بوصف کرده در صفت آن جبل گفته

وفی کبدی من قاسیون حرارة   تزول رواسیه ولیس تزول

ترجمه که حرارت بخاطر مسجد ... کتاب و در حجر است که از کثرت خشم مانند آن
در قلب بی ... میگیرد ... از جبل قاسیون در درد است ... آن کوه و بلندیهای آن
زایل شده آمد و زوال نگردد و بنجدیهی در عربی خمس قری ... است بفا و جیم و بار
نیز متوله ... در عربی با ... با موحده ... مثل اسپهان ...
و اصبهان و اصفهان و سپهبد ... اصفهبذ و اسپهبذ ... غیر از اینها
محمد بن عبدالغنی بن ابی بکر بن شجاع بن ابی نصر بن عبدالله البغدادی المعروف بابن نقطه کنیتش
ابوبکر لقبش معین الدین و از محدثین نزاد است در شمار طلاب حدیث و اشهر بآن کار و از آن
کسان است که در شنیدن و نگارش ... در کسب حدیث کوشیده اند و کوشیدن فراوان
زحمت بر خویش لازم است ... بخراسان و بلاد عجم و جزیره و شام و مصر در آمد و شیوخ را دیده
ملاقات کرد و از افادات ایشان بهره یاب شد و حدیث فراوان بنگاشت و تعالیق
فراهم نمود و بر کتاب الاکمال امیر ابی نصر بن ماکولا که از این پیش مذکور گشته ذیلی بنوشت
و در آن نگارش بقصور نرفته و در دو مجلد مقرر است و هم او را کتابی دیگر در لطیف
... در علم انساب نگاشته که مانند ذیلی است بر کتاب محمد بن طاهر مقدسی و ابو
موسی اصفهانی که هر دو تن از جمله حفاظ و مذکوراند نگاشته اند و دیگر کتاب التقیید است

برادر وی

٤٢٧ ع
ابوبکر
محمد بن عبدالغنی
معروف بابن نقطه
قیا

معروف رواة و مشهور و ... در روزگار او از مراتب و فضل او ... میشنیدم لکن
ملاقات او دست نداد و او را ابو البرکات بن المستوفی در تاریخ اربل مذکور داشته
و در شمار آنانکه در اربل اقبال جسته و استماع حدیث نموده برشمرده و او را ستوده و بحیات گفته است
و گفته است که این شعر را او را در غم ... که از ابو علی محمد بن محیی بن ابی الشبل بغدادی روایت
یک شعر از اشعار مجید این شاعر شیرین عراق است و ابن الظهیر در کتاب خود که
زینة الدهر است او را بوصف نگاشته است

لا تظهرن لعاذل او عاذر   حالیک فی السراء والضراء
فلرحمة المتوجعین مرارة   فی القلب مثل شماتة الاعداء

و ابن نقطه مذکور در دست و ... در مدح اهل مظفر بال شنید و بیت و نهم در بغداد ده ... سکه
و در روزگار پسران بود و هم در این روز در شهر حلب برای استفاده بعلم اقامت داشتم
و خبر مرگش در آنجا بمایان رسید و مولدش عبدالغنی در چهارم جمادی الآخرة سال پانصد و هشتاد و
سیم در بغداد وفات نمود در موضوعه مجاور با مسجد خویش بود مدفون گشت و بیت تعلیق
و ایثار مشهور بود و نقطه بضم نون و سکون قاف و فتح طا مهمله و بعد از آن ها و ساکنه
و ابو علی بن ابی الشبل مذکور در سال چهارصد و هشتاد و نهم وفات یافت عمادالدین
اصفهانی او را در کتاب الخریده یاد کرده است محمد بن ابی المعالی سعید بن ابی طالب
یحیی بن ابی الحسن علی بن الحجاج بن محمد بن الحجاج المعروف بابن الدبیثی الفقیه الشافعی المورخ
الواسطی کنیتش ابوعبدالله است حدیث فراوان استماع نمود و تعالیق مفیده نگاشت و او را
چیزهای خوب در نظر بود و در هنگام محاورات و مکالمات نگارش میرفت و در فن حدیث
و اسامی رجال حدیث و تاریخ در شمار بهترین حفاظ و فضلا و نبلای آنان شمار میرفت و کتابی
تصنیف کرد و بر تاریخ ابی سعد عبدالکریم بن سمعانی حافظ که از این پیش مذکور گردید و بر تاریخ
بغداد او از خطیب است ذیلی نگاشته و در آن ذیل ابن سمعانی مذکور را نوشته و غفلت کرده از
زمان او را ... رقم کرده و این جمله در سه مجلد است و در تالیف آن ... قصور نموده و هم جز این
تاریخ بلد واسط تصنیف کرده و جز این نیز تصنیف دارد و ابن المستوفی او را در تاریخ اربل
یاد کرده و گفته در شهر ذی القعده سال ششصد و نوزدهم باربل درآمد و شیخ حسن و بزرگ بود و
... از خویشتن قراءت نمود

٤٢٨ ع
ابوعبدالله
محمد بن ابی المعالی سعید
معروف بابن الدبیثی
قیب

خبرت بنی الایام طرا فلم اجد   صدیقا صدوقا مسعدا فی النوائب
واصفیتهم منی الوداد فقابلوا   صفاء ودادی بالقذی والشوائب
وما اخترت منهم صاحبا وارتضیته   فاحمدته فی فعله والعواقب

و ابو عبد الله مذکور بر حالت اجتهاد و تعلیق خویش باقی بود، از این برای حال بر وجه جست ولادت او
در روز دوشنبه بیست و ششم از صفر المظفر رجب المرجب در سال پانصد و پنجاه و هشتم در شهر واسط
رخ داد و وفاتش هم در روز دوشنبه هشت روز از ماه ربیع الآخر گذشته از سنه در سال ششصد و سی و هفتم
در بغداد بود و در بغداد بیرون دروازه مدفون شد و دبیثی بضم دال مهمله و فتح باء موحده و سکون یاء
مثناة تحتانی و بعد از آن ثاء مثلثه این نسبت است بسوی دبیثا است و آن قریه ایست در نواحی واسط
و اصلش از آنجا است و جدش هم از دبیثا بواسط آمد و سکنی گرفت و در آنجا توالد و تناسل نمود
و برادرش ابو المعالی سعید در شب عید نحر در سال پانصد و هشتاد و پنجم در واسط مرد و تولد او در دوم
در بیست و دوم از صفر المظفر سال پانصد و بیست و دوم بود ترجمه کرد این ابن خلکان و در این کتاب نیز
از امامت محمد بن ادریس شافعی از این جهت در ضمن ترجمه ایشان مذکور گردید مأخوذ است
حموی در معجم البلدان میگوید دبیثا بکسر اول و سکون ثانی و ثاء مثلثه و الف مقصور نزدیک
واسط لیکن در آنجا بود دبیثا نیز میگویند و ابو بکر محمد بن یحیی بن محمد روزبهان معروف بابن
الدبیثانی است بدانجا منسوب است و دُبیثا بضم اول و ثانی و الف مقصور از قرای نهروان
است نزدیک باکسک و جمعی از اهل علم بدانجا منسوب میشوند و در حالت نسبت دبیثانی و
دُبیثی گفته میشود و بضم و بفتح اول قرائت میکنند و الرحیم محمد بن ابی محمد بن محمد بن ظفر الصقلی ۶۲۹ ابوعبدالله محمد بن محمد الصقلی المنعوت بحجة الدین تتمه
المنعوت بحجة الدین کنیتش ابو عبد الله و از جمله ادبا و فضلا است و تصنیفات مفیده و ممتعه
دارد و از آنجمله کتاب سلوان المطاع فی عدوان الاتباع است و برای بعضی از قواد سپاه در صقلیه
در سال پانصد و پنجاه و چهارم تصنیف نمود و دیگر کتاب خیر البشر بخیر البشر و کتاب الینبوع در تفسیر
قرآن کریم و آن کتابی بزرگ است و دیگر کتاب نجباء الابناء و کتاب الحاشیه بر درة الغواص حریری
صاحب مقامات و دیگر شرح مقامات حریری است و آن دو شرح است کبیر و صغیر و جز اینها
از تألیفات ظریفه مفیده دارد و مفردات او که شرح و از اوست دیدم مذکور داشته است که حافظ
ابو الطاهر سلفی از من در حریری و خبر گفت لکن مردمان میگویند که حافظ سلفی حریری بود در
مسجد جامع بصره ملاقات کرد در حالتیکه جمعی در پیرامونش حلقه داشتند و مقامات بوی میخواندند

ابو الطاهر ازدی برش

ابو الطاهر ازدی برش نحو گفته بود از الکاذب تعلیق او که بر مردمان فرو میخواند پس ابو الطاهر
گوید بسوی او مسعود و وفاء ربیع الاب دلا است و از شیخ تاج الدین کندی از شرح مذکور
گوید حکایت کرد که او گفت برای کسی روزی بغداد جامع روز نهم و جمعی از سلم در یک تجمع
جست و ابن ظفر مذکور ملاقات کردم و در میانه او و در مقامات نحو و لغت مناظرات
رفت و بعضی از مسائل نحویه چند مسئله طرح کردم و او در آنجمله فرو ماند و در لغت نیز حالش
نزول نزدیک بود و جمعی مجلس من خواست درهم کنند و حجت بر آنکه گفته ابن ظفر گفت شیخ
تاج الدین در علم نحو از من اعلم است و من به این لغت از او برترم و ازو در جواب گفتم تخمین
اول مسلم است لکن حال ثانی ممنوع است و از آن پس متفرق شدیم پس ابن ظفر مردی کوتاه بالا
و دمیم الخلقه و زشت دیدار بود و از وی پاره اشعار روایت کرده اند از آنجمله این ابیات است
و در پاره مجامیع دیده ام و بدو منسوب دیده ام

جعلتک فی قلبی فهل انت عالم   بانک محمول وانت مقیم
الا ان شخصا فی فؤادی محله   واشتاقه لشخص علی کریم

و این معنی بود از این شعر بعضی از اعراب اخذ کرده است

سقی بلدا کانت سلیمی تحله   من المزن ما تروی به وتشیم
وان لم اکن من ساکنیه فانه   یحل به شخص علی کریم

و عماد اصفهانی در کتاب خریده قطعه چند از وی ایراد کرده از آنجمله این شعر او است

علی قدر فضل المرء تأتی خطوبه   ویعرف عند الصبر فیما یصیبه
ومن قل فیما یتقیه اصطباره   فقد قل فیما یرتجیه نصیبه

و ابن ظفر سود در مکه معظمه زادها الله تعالی نشو و نمو بود و در سایر بلاد اتفاق مسافرت داد
تولد او در صقلیه در حال و در پایان زندگانی در شهر حماة روز هیجده و در سال پانصد و شصت و
پنجم در آنجا وفات کرد و مکرر و فاقت بمکاتبت و مسافرت هجرت آخر عمر
او به اوقات حر انکه از کمال رشد و فقر دختر خویش را از ندبت حاجت و ضرورت
بامردی غیر مجانس و مسر تزویج کرد و از حماة بکوچ خواجه که او سود در
از آنجا نفر رحلت و ظفر بفتح ظاء معجمه و فاء و راء مهمله مصدر ظفر است لفظ ظفر اسم
در هنگام فایز گردیدن بر چیزی و از این جهت که در صقلیه تکرار شد جهت تنبیه در شرح نیست

۲۳۰
ابوعبدالرحمن
محمد بن عبدالله
عتبی شاعر
قید

۲۲۸

محمد بن عبید الله بن عمرو بن معاویة بن عمرو بن عتبة بن ابی سفیان صخر بن حرب بن امیة بن عبد
شمس القرشی الاموی المعروف بالعتبی الشاعر البصری المشهور کنیتش ابو عبد الرحمن
و مردی ادیب و فاضل و شاعر و مجید است از اخبار و ایام عرب روایت میکرد و از دو جد خود
پسر بعد دیگر بسیار رسیده و او ایشان را مرثیت میگفت و از پدر خود عبد الله و از سفیان بن
عیینه و لوط بن یحیی حدیث میراند و ابو حاتم سجستانی و ابو الفضل ریاشی و اسحق بن محمد
نخعی و جز ایشان ازو راوی بوده‌اند و در بغداد در آمد و در آنجا حدیث راند و اهل بغداد ازو علم
بیاموختند و بشرب شراب اشتهار داشت و در حق عتبه [illegible] گفته‌اند بجای او و پدرش [illegible]
بزرگ و ادیب و فصیح بوده‌اند و او را جمله تصانیف کتاب الخیل و کتاب اشعار الاعاریب
و اشعار النساء اللاتی احببن ثم ابغضن و کتاب الذبیح و کتاب الاخلاق و غیر ذلک است
و عتبی مذکور گفته است از مردی اعرابی شنیدم بمردی میگفت ان فلانا وان ضحک
لک فان عقاربه تسری الیک فان لم تجعله عدوا فی علانیتک فلا تجعله
صدیقا فی سریرتک یعنی فلان مرد اگرچه در ظاهر بر روی تو خندان بود لکن عقارب
و کژدمهای عداوتش بخشم و بهر دشمنی در تو تراوش کند پس اگر نخواهی در صورت
او را دشمن خویش ننمایی در اسرار و مکنونات خویش او را دوست مخوان و ابن قتیبه او را
در کتاب المعارف و ابن المنجم در کتاب البارع یاد کرده‌اند و این شعر از وی نگاشته

رأین الغوانی الشیب لاح بعارضی ... فاعرضن عنی بالخدود النواضر
وکن متی ابصرننی او سمعن بی ... سعین فرقعن الکوی بالمحاجر
فان عطفت عنی اعنة اعین ... نظرن باحداق المها والجآذر
فانی من قوم کریم ثناؤهم ... لاقدامهم صیغت رؤس المنابر
خلائف فی الاسلام فی الشرک قادة ... بهم والیهم فخر کل مفاخر

و در مجموعه‌ای که از آن است ابیاتی از شریف الرضی رحمه الله تعالی بعضی مذکور است و نیز این
شعر را از عتبی یاد کرده است

لما رأتنی سلیمی قاصرا بصری ... عنها وفی الطرف عن امثالها زور
قالت عهدتک مجنونا فقلت لها ... ان الشباب جنون برؤه الکبر

و این شعر از اشعار سائره بس مشهور است و مبرد در کتاب الکامل بیتی ازو روایت

کرده است

گفته است و در مرثیه پاره‌ای از فرزندان خود گفته است

اضحت بخدی للدموع رسوم ... اسفا علیک وفی الفؤاد کلوم
والصبر یحمد فی المواطن کلها ... الا علیک فانه مذموم

و این شعر نیز از اشعار مشهوره است و شعر او بر رونق است جید و تازه است و در شمار شعرای نامی آمده است
وفات عتبی در سال [illegible] و بیست و هشتم بوده و عتبی بفتح عین و سکون تاء [illegible] نقطه فوقانی
و باء [illegible] آن با موحده این نسبت بسوی جد او عتبة بن ابی سفیان مذکور بوده و نیز همین نسبت
با هم بسوی عتبة بن غزوان صحابی بوده جایز است و نسبت او بسوی عتبة بن [illegible] در حق او و محبت او
الشافعی روایات [illegible] ترجمه کرده با فخر نوشته است و عتبی مذکور روایت کرده است که روزی
بتفرج [illegible] و بر عشق از آن کنیزکان [illegible] و در میانه جاریه [illegible] و آفتاب فروزان
نگران شدم و التفاتی بدو کرده بدو گفتم این جاریه از کدام [illegible] است و این کار از کدام قبیلت است
در جواب گفت اگر اعمام نسب من خواهی سلیم است و اگر از اخوال میپرسی عامر است
پس من این شعر بداهتاً بدو فرو خواندم

رأیت غزالا من سلیم وعامر ... فقل لی الی ذاک الغزال سبیل

یعنی غزالی را دیدم که خط و خالش از طایفه سلیم و عامر [illegible] آیا سوی این غزال و دیدار او
راهی هست آن جاریه لب بخنده برگشود و گفت از این غزال و دیدار کوی چه آرزومندی طلب
وحظک من ذاک الغزال قلیل یعنی بهره و حظ تو از مواصلت این غزال اندک است
[illegible] آن جاریه گفت ولیس الی ذاک الغزال وصول در تو آرزو و مرام او بلیغ
و اصرح بود [illegible] معروف [illegible] راجع [illegible] و نظر [illegible] و [illegible]
تو با این غزال اندک است [illegible] بنظر [illegible] بصورت قول او [illegible]

۲۳۱
ابوبکر
محمد بن العباس
الخوارزمی الشاعر
قید

محمد بن العباس الخوارزمی الشاعر المشهور کنیتش ابو بکر است و هم او را ابو طبرخزی
گویند چه پدرش از مردم خوارزم و مادرش از اهل طبرستان و از این رو اسم نسبت مذکور بر
ترکیب [illegible] روایت کرده که وی پسر خواهر ابو جعفر محمد بن جریر طبری صاحب
تاریخ مشهور است و از این پس در ترجمه ابن جریر [illegible] ۳۱۰ [illegible] و ابوبکر مذکور
از شعرای بزرگ مشهور مجید است و در فن لغت و نسب [illegible] در جمله [illegible] بنزد [illegible] آمد
چندی در شام اقامت کرد و در نواحی حلب سکونت نمود و در عصر خود [illegible] مردمان بود

حدیث کرده‌اند که وقتی خوارزمی آهنگ حضرت صاحب بن عباد نموده بود در این وقت صاحب در ارجان
حاضر داشت چون به درگاه صاحب فرا رسید یکی از دربانان گفت به صاحب بگوی یکی از ادبا
از بهر فضل دستوری دخول می‌خواهد حاجب به حضرت صاحب عرضه داشت صاحب فرمود با وی بگوی
که بر خویشتن لازم ساخته‌ام که هیچ یک از ادبا را در حضرت خویش بار ندهم مگر کسی که بیست هزار
بیت از اشعار عرب از بر داشته باشد حاجب باز آمد و با خوارزمی باز گفت ابوبکر گفت برو
و عرض کن این مقدار شعر خواهی یا شعر از مردان یا از طبع زنان ترا و دو بیت
حاجب در رفته با صاحب باز گفت صاحب چون بشنید گفت بدا گمان این مرد ابوبکر خوارزمی است
و او را دستوری درون شدن داد پس ابوبکر درون در آمد و صاحب او را بشناخت و حشمت بسیار
بنواخت و ابوبکر مذکور را دیوان رسایل و دیوان شعر است و فضایل او را ثعالبی در کتاب
یتیمة الدهر به خوبی ایراد نموده و از شعر او بسیار برشمرده و از جمله شعر نظیف او که از

هم از جمله منظومات او این شعر است

رأيتك إن أيسرت خيمت عندنا مقيما وإن أعسرت زرت لماما
فما أنت إلا البدر إن قل ضوؤه أغب وإن زاد الضياء أقاما

و هم از اشعار خوارزمی است

يا من يحاول صرف الراح يشربها ولا يفارق طاب لقاه قرطاسا
الكاس والكيس لم يقض تلاقيها ففرغ الكيس حتى تملأ الكاسا

و ابوسعید احمد بن شبیب الخوارزمی این شعر در صفت ابوبکر خوارزمی گوید

أبو بكر له أدب وفضل ولكن لا يدوم على الوفاء
مودته إذا دامت لخل فمن وقت الصباح إلى المساء

بجمله نوادر لطایف و نوادر بدیهه خوارزمی بسیار است و جمعی از آنها موجب تطویل کتاب بود
ملخص کرده و هم در آنجا در فیه تدره فضل الله که در سنه ... و ثلثمائه وفات نمود
و بعضی از اهل سیر در تاریخ خوارزم مرقوم کرده که وفات خوارزمی در سنه سبعین و ثلثمائه بوده
و او از صاحب بن عباد در حال مفارقت جدا بوده از وی خشنود نبود پس این شعر
در حق صاحب بر سبیل نظم گفته

لا تحمدن ابن عباد وإن هطلت يداه بالجود حتى أخجل الديما

فانه

فانها خطرات من وساوسه يعطي ويمنع لا بخلا ولا كرما

و این شعر گوش زد صاحب بن عباد گردید و چون خبر موت خوارزمی بدو رسید این شعر انشاد نمود

أقول لركب من خراسان قافل أمات خوارزميكم قال لي نعم
فقلت اكتبوا بالجص من فوق قبره ألا لعن الرحمن من كفر النعم

و نیز آنکه شعر مذکور به خوارزمی منسوب است در حق صاحب بن عباد گفته و جمعی از ادبا در جامع
و مذاکرات خود آن را بدین گونه مذکور داشته‌اند پس از آن در کتاب معجم الشعراء لطیف مرزبانی نظر کردم در
ترجمهٔ ابوالقاسم ... و ... آن را منسوب به شاعر دیگر دیدم که از اهل ادب است و یکی از غلامان که
... بعد از اقبال ... و اولاد ... اهل ادب بر آن وقت ... در مدح ... آن گفته
و او بوسی ... حسن بن معاویه مذکور او بود این شعر هجو گفت

لا تحمدن حسنا في الجود إن مطرت كفاه غزرا ولا تذممه إن زرما
فليس يمنع إبقاء على نشب ولا يجود لفضل الحمد مغتنما
لكنها خطرات من وساوسه يعطي ويمنع لا بخلا ولا كرما

و فضل این معنی دانا نیست و از این ... بر خوارزمی کم گشت و ... قطع ... الله
موقوف ... و ... در اول ترجمه مکشوف گشت سبب
این نسبت و این ترکیب ... و السلامی هو محمد بن عبد الله بن محمد بن محمد بن یحیی بن خلیس بن
عبد الرحمن بن یحیی بن عبد الرحمن بن الحرث بن عبد الرحمن بن الولید بن الولید بن المغیرة بن عبد الله بن عمر بن مخزوم
ابن یقظة بن مرة بن کعب بن لؤی بن غالب بن فهر بن مالک بن النضر بن کنانة بن خزیمة
بن مدرکة بن الیاس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان المخزومی کنیتش ابوالحسن و از شعرای مشهور
و ... سرایان نامدار روزگار و از فرزندان ولید بن الولید بن المغیرة المخزومی برادر
خالد بن الولید است ... در اوصاف و ... که ... از اهل عراق است و در
... و ... الکرام ... شاهی عدل ... و ... از محاسن او ...
... و ... قلوب و ... و ... است و ... آن است و ...
... و ... از ... و ... که از طبع ...
... در کتب ... این شعر است

بدائع الحسن فيه مفترقة وأعين الناس فيه متفقة سهام الحاظه مفوقة فكل من رام لحظه رشقه

٣٢و
ابوالحسن
محمد بن عبدالله
السلامی الشاعر
المشهور
قیو

قد كتب الحسن فوق وجنته   هذا مليح وحق من خلقه

بجمله سری در بغداد نشو ونمو نمود واز بغداد در زمان طفولیت راه بموصل نهاد و در آنجا جمعی از فضلا
و سایر شعرا بوده اند که از جمله ایشان ابو عثمان خالدی که از خالدیین دیگر ابو الفرج
ببغا که از نیمی ... اشارت رفت دیگر ابو الحسن التلعفری وجز ایشان بعضی
دیگر بوده در آن مدت سن آن ... مراعات شعر نزد ایشان نمود در صحبت ایشان
ر... او سو ... که از خود خواند نزد ادیب خالدی با انجا ... گفت
... امر او ... کافر ... پس ... دستوار ... فرحت ... مذکور بود
انجاعت دعوت کرد ... از ...
سری تفتیش کرده ... بانگ شد ... از ...
... پوشیده گشت ... ایوقت خالدی ... بر آن ...
... اصحاب گفت ... و اینک ... حالت ... وصفت
کنیم سری ... این ابیات انشا کرد

لله در الخالدی الاوحد المذنب الخطر   اهدی لنا المزن عند جوده نار النعیر
حتی اذا اصدر العتاب الیه عن حر الصدور   بعثت الیه بعذرة عن خاطری الیه الزرور
لا تعذلوه فانه اهدی الخدود الی الثغور

... این حال ... از کمال ... بز ... از تکذیب ...
فضل وفضیلت واجادت وصداقت ... تلعفری ...
... ایام ... سری این شعر در ...

سما التلعفری الی وصالی   ونفس الکلب تکبر عن وصاله
فضنعتی النقیة فی لسانی   وصنعته الخبیثة فی قذاله
نیا فی حلقه خلقی فتاب   تعالی ان تضاف الی فعاله
فان اشعر فما هو من رجالی   وان یصفح فما انا من رجاله

واو سو ... تلعفری بهجو بسیار است ... روزی سری ...
... در آمد ... سری گفت ... توصیف ...

یا رب سانیة جنتنی نعمة   کافاتها بالسوء غیر مفند

افحمت تعون

افحمت تعون عن المنایا محتی   وظللت ابکیها لکل مهند

واین معنی از قول عبد الرحمن المعتز ... در صفت دولاب ... خود ... در ترجمه او مذکور

وقتنی من نار الجحیم بنفسها   وذلك من احسانها الی یجب

بجمله سری ... حضرت صاحب بن عباد ... در این ...
... این شعر ... در ...

فسبطنا علی الاثام لما   رایناا العفو من ثمر الذنوب

واین ... از ... شعر و ... اوست و در این شعر بهترین شعرا ابو نواس ...
اشارت ... از ... اوست در ... در ترجمه ... مذکور شد

تعض ندامة کفیك مما   ترکت مخافة النار السرورا

و ... در این شعر کلام ... لو علم ارباب الجرائم تلذذ بالعفو
لتقربوا الی بالذنوب ... کاران ... عفو وبخشش ... گناه
... ذنوب ... جونید بجمله سری ... صاحب بن عباد ... صاحب ...
نعمت ودارای رفعت وعزت ... عضد الدوله بن بویه ... از
... فاطر ... صاحب بن عباد ... مکتوب ...
... عبد العزیز بن یوسف کاتب ... از ... عضد الدوله ...
وزراء ... او ... نسخه آن مکتوب این است قد علم مولای
ان باعة الشعراکثر من عدد الشعر ومن یوثق ان حلیته التی یهدیها من صوغ
طبعه وحلله التی یؤدیها من نسج فکره اقل من ذلك ومن خبرته بالامتحان فجعلة
وفردته بالاختبار فاخرته ابو الحسن محمد بن عبد الله السری وله بدیهة
قربیة توفی علی الرویة ومذهب فی الاجادة ... لوعیه ... الطرف
لوعیه وقد امتطی امله وخیر له فی القصد الی الحضرة الجلیلة ... ان یحصل فی
سوادا شاله ویظهر ... ببیاض حاله فجهزت منه امیر الشعر فی موکبه وحلیت
فرس البلاغة بمرکبه وکتابی هذا رائده الی القطر بل مشرعه الی البحر
فان رای مولای ان یراعی کلامی فی بابه ویجعل ذلك من ذرایع ایجابه فعل
انشاء الله تعالی ...

بمجلس عضد الدوله بردی و ابو القاسم او را کفالت داد بانواع افضال و انعام و اکرام تیز خورد و مرد بود و او سوابق ستایش عضد الدوله و مهر کرد آنرا و سلامی قصیده نغز بود و اول این است

الیک طوی عرض البسیطة جاعل قصاری المطایا ان یلوح لها القصر
فکنت وعزمی فی الظلام وصارمی ثلاثة اشیاء کما اجتمع النسر
وبشرت آمالی بملک هو الوری ودار هی الدنیا ویوم هو الدهر

و این اشعار در ذکر ترجمه عضد الدوله سبقت تحریر پذیرفت از آنجا که طلب ... الکتب ... بعضد الدوله باز توجه خود سلامی را بآن آستان و حط رحال ارباب کمال نمود بعد از آن ... نقیب اولاد و ... مجلس و کلیه ... آمد و در سفر و حضر ملازم خدمت و طالب صحبت بود و صلات و جوائز کثیره بهره ور گردید، آنچه عضد الدوله در حق او فرمود وقت سلامی بود در مجلس خود ... گمان می برم که چهار عطا در دار ایشان ... شده در حضور بنی بابویه و عضد الدوله تا آن تاریخ در ترجمه او ... بدیگر سرای سپارگشت سلامی سوا آنرو در کار شعرخوانی گوارا و آن طبع ... حالت و ... و گاهی سکوت و گاهی حرکت و ملازمت ... تا با یک رکن ... و با قاصد مرگ جان سپار شد و او بود در مدایح عضد الدوله بسیار قصاید بدیعه و اشعار رفیعه است از آنجمله قول او از قصیده او

نهبت من الدهر وقد عبرت بنا الشعر العبور والبدر فی افق السماء کروضة فیها غدیر
هبوا فقد خفی الرقیب فنام وانتبه السرور واشار ابلیس فقلنا کلنا نعم المشیر

صرعی بمعرکة تعف الوحش عنها والنسور فاثار روضتنا خدود والغصون بها خصور
والعیش استر ما یکون اذا تهتکت الستور هبوا الی شرب المدام فانما الدنیا غرور
طاف السقاة بها کما احدقت بالعنبر الصخور عذراء ایکتها المزاج کانما فیه ضمیر
ونظن تحت حبابها خدا تقبله ثغور حتی سجدنا والامام امامنا شیخ وزیر

و نیز این اشعار از جمله ابیات سلامی است در مدح عضد الدوله انشا کرده است

یزورنا تلک العانی وصار بک العافی فتحویها اید واعناق
فی کل یوم لبیت المجد منک غنی وثروة ولبیت المال املاق

و نیز سلامی راست در مدح عضد الدوله بن بویه

تشبه المداح فی الباس والندی بمن لو رآه کان اصغر خادم
ففی جیشه خمسون الفا کعنتر وامضی وفی خزانه الف حاتم

و هم از اشعار سلامی است

لما اصیب الخد منک بعارض اضحی بسلسلة العذار مقیدا

و ابن التلعفری در این شعر خواستن جواب آن کرده است

هب ان خدک قد اصیب بعارض فلام صدغک لم راح وهو مسلسل

۳۳۲ و ابو الحسن محمد بن عبد الله معروف بابن سکره شاعر هاشمی قبیح

و ابن التلعفری و هو الشهاب محمد بن یوسف بن مسعود الشیبانی از ابیات خوش گو بوده و از جمله آنها این شعر مذکور بود ... نهاد نمود و بجمله شعر اشعار سلامی نخبه ... مدارات ... در ... جمعه شش روز از ماه رجب ... و شش در کرخ بغداد بود و در روز پنجشنبه ... الدوله ... ذکر این شعرا در ترجمه ... حافظ گفته است و او را ... ترجم ... لفظ ... تلعفری بود ... ذکر نام و نوانم ... این اسم ... او ابو الحسن محمد بن عبد الله بن محمد ... معروف بابن سکره الهاشمی البغدادی و از شعرای نادر روزگار و از فرزندان علی بن المهدی ابو جعفر منصور خلیفه عباسی است ... در ... و ابو الحسن شاعری است ... در انواع ابداع شعر ... و صاحب ید طولی و زبان گویا در مدحت و ظرافت و هزل و شوخ ... خواهر که در میدان بلاغت بر ... ترجیح و در بغداد ... آن روزگار ... ابن سکره و ابن حجاج ... در کار بر ...

باردهان بخشند زانرو بنحو در تحقیق بود و این ده تن سوى جز جریر و فرزدق در عصر خویشان بمانند
گفته اند و دیوان ابن سکره تخمیناً پنجاه هزار بیت بود و از جمله بدایع شعر او این شعر است
در بارهٔ پسری لنبلاذ کونه در دست او شاخهٔ پر از شکوفه بود و آن شعر این است

غصن بان بدا وفي اليد منه　　غصن فيه لؤلؤ منظوم
فتحيرت بين غصنين في ذا　　قمر طالع وفي ذا نجوم

و از جملهٔ اشعار اوست

قالوا التحى وسلوته قلت لهم　　هل يحسن الروض ما لم يطلع الزهر
هل اللحى طرفه الساجي فاهجره　　ام هل تزحزح عن اجفانه الحور

و نیز از اشعار اوست در بارهٔ غلام اعرج گوید

قالوا بليت باعرج فاجبتهم　　العيب يحدث في غصون البان
اني احب عليه وارويه　　للنوم لا للجري في الميدان

و نیز او راست شعر

انا والله هالك　　ايس من سلامتي　　او ارى القامة التي　　قد اقامت قيامتي

و ابوالحسن علی بن محمد بن الفتح معروف به ابن ابی العصب و بعضی ابن العصب الاد... الملحی البغدادی شاعر
لغت ... ابن سکره اشعار این شعر بدو مکتوب کرد

يا صديقا افادنيه زمان　　فيه ضن بالاصدقاء وشح
بين شخصي وبين شخصك بعد　　غير ان الخيال بالوصل سمح
انما اوجب التباعد منا　　انني سكر وانك ملح

و ابوالحسن در جواب او گفت

هل يقول الاخوان يوما لخل　　شاب منه محض المودة قدح
بيننا سكر فلا تفسدنه　　ام يقولون بيننا ذلك ملح

و نیز از اشعار ابن سکره است در هجو بعضی از رؤسا گفته

تهت علينا ولست فينا　　ولي عهد ولا خليفة
فته وزد ما على جار　　يقطع عني ولا وظيفة
ولا تقل ليس في عيب　　قد تقذف الحرة العفيفة

والشعر نار

والشعر نار بلا دخان　　وللقوافي رقى لطيفة
كم من ثقيل المحل سام　　هوت به احرف خفيفة
لو هجي المسك وهو اهل　　لكل مدح لصار جيفة

و نیز او راست شعر

قيل ما اعددت للبرد　　فقد جاء بشدة
قلت دراعة عري　　تحتها جبة رعدة

و هم او راست این دو شعر حریری در مقامهٔ کرجیه مذکور و مسطور داشته است

جاء الشتاء وعندي من حوائجه　　سبع اذا القطر عن حاجاتنا حبسا
كن وكيس وكانون وكاس طلا　　بعد الكباب وكس ناعم وكسا

و ابن التعاویذی هم از بعضی انشاء الرقاع در جملهٔ محمد بن مذکور ... این شعر سواری ... گفته

اذا اجتمعت في مجلس الشرب سبعة　　فما الرأي فيها ان تأخر عنه كم
شواء وشمام وشهد وشادن　　وشمع وشاد مطرب وشراب

و ابوالثناء محمود بن نعمة بن ارسلان شیرازی نیز این شعر سوده است با سبع کاف گفته است

يقولون كانات الشتاء كثيرة　　وما هي الا واحد غير مفترى
اذا صح كاف الكيس فالكل حاصل　　لديك وكل الصيد يوجد في الفرا

و هم از اشعار ابن سکره است در صفت حمامی گفته

لقد بان الشباب وكان غصنا　　له ثمر واوراق ظلالك
وكان البعض منك خلاف ناعم　　متى ما مات بعضك مات كلك

بجملهٔ معانی اشعار و لطایف ابیات ادب ... است و وفات او در روز چهارشنبه یازدهم ربیع
الآخر سال سیصد و هشتاد و پنجم روی داد و ولادت ابن ابی العصب مذکور در سال ... و
هشتاد و پنجم بود و حسن بن علی جوهری آن ابیات را در سال سیصد و هشتاد و چهار هم از وی
شنیده بود و ابوالثناء محمود بن نعمة بن ارسلان مذکور در سال پانصد و شصت و پنجم در دمشق وفات
کرد و عماد الدین کاتب در کتاب خریده مذکور نموده است او را در سال پانصد و شصت و دوم
در دمشق ملاقات کرده و از وی چند مقطوع از اشعار او خواسته و رقم نموده است و سکره
بضم سین مهمله و تشدید کاف و فتح و غیر از آن هم ساکنه معروف است محتاج بتفسیر نیست

۶۳۴
ابو الحسن
محمد بن الطاهر
الشریف الرضی
قده

محمد بن الطاهر ذی المناقب ابی احمد بن علی زین العابدین بن الحسین بن علی بن ابیطالب علیهم السلام
کنیتش ابو الحسن و معروف بوده و صاحب دیوان شعر است که ثعالبی در کتاب یتیمه او را یاد کرده و در ترجمه او
گفته است که شریف الرضی با آنکه روزگار اندکی از ده سالگی برگذشته امروز ابدع ابنای زمان
و انجب بزرگان و سادات عراق است با آنکه دارای مجد شریف و مفخر منیف است بحلیه ادب متحلی
و بنعمت کمال برخوردار و در تمامت طالبین چه از گذشته و چه از آینده آید اشعر است
و اگر بگویم از تمامت قریش اشعر است از طریق صدق بعید نیفتاده‌ام چنانکه از اشعار او در رفعت
ارشاد بقدح و دارای مراتب کمال و جلال و با کمال سلاست و متانت و سهولت و در اصابت و تمکن
بر معانی و فایده هیچ کوتاه است و مانند هیچ آدمیزاده بعید نیست مذکور نمایم برآنکه گفتم گواهی عدل و
صدق است پدر او متولی نقابت نقبای طالبین بود و بر جمله ایشان حکومت داشت و در مظالم
عباد و حج ناظر مردمان نظر میکرد و از آن پس نیابت آن منصب با کمال در ایام پدر و هنوز
هم در حالت حیات پدر با پسرش رضی مذکور محول گشت و از غرر اشعار رضی شریف این
شعر است در باب امام القادر بالله ابو العباس احمد بن المقتدر از جمله قصیده مکتوب گشته است

عطفا امیر المومنین فاننا | فی دوحة الاقبال لا نتفرق
ما بیننا یوم الفخار تفاوت | ابدا کلانا فی المعالی معرق
الا الخلافة میزتک فاننی | انا عاطل منها وانت مطوق
رمت المعالی فامتنعن ولم یزل | ابدا یمانع عاشقا معشوق
وصبرت حتی نلتهن ولم اقل | ضجرا دواء الفارک التطلیق

و دیوان اشعار او بسیار است و در اکثر جمله کتب شیعی داخل و کثیر الوجود است و حاجت بنگارش اشعار
بسیار نیست و نیز این شعر از جمله ابیات شریف الرضی مذکور علیه الرحمة است

یا صاحبی قفا لی واقضیا وطرا | وحدثانی عن نجد باخبار
هل روضت قاعة الوعساء او مطرت | خمیلة الطلح ذات البان والغار
ام هل ابیت ودار دون کاظمة | داری وسمار ذاک الحی سماری
تضوع ارواح نجد من ثیابهم | عند القدوم لقرب العهد بالدار

و ابو الفتح بن جنی را از پیش سبقت نگارش یافت در بیان مجامع خود گفته است که شریف الرضی
نزد ابن جنی نحو خواند در آن حال که کودک بود و ذهنش در غایت جودت بود

وابن جنی

وابن جنی بود نحو را آموخت و در حلقه درس او حاضر شد و او در حسب عادت تعلیم در مسئله
از اعراب مذاکره مینمود از شریف الرضی پرسید که هرگاه گوئیم رأیت عمر علامت نصب
در عمر چیست رضی گفت علامت نصب عمر بغض علی است ابن جنی از سرعت ادراک و حدت
خاطر و ذکای او در شگفت شد و چه اشاره بلیغ است و دون ناصبی است و برای نصب عمر بود و بغض
علی داد و مذکور داشته است که شریف الرضی با آنکه روزگار خود در زمان قرآن شد و در مدت اندکی از
بر کرد و کتابی در معانی کلام خدای تصنیف کرد که مانند آن دیده نشده و آن کتاب بر کمال توسع
و بصیرت او در علم نحو دلالت دارد و نیز کتابی در مجازات القرآن تصنیف نموده و در آن باب بدایت
و عجایب بسیار جمع کرده و دیوان اشعار رضی مذکور قصد کرده و جمع نموده و جمع آن دیوان استاد ابو حکیم
الخبری و ابو الفرج از فضلاء بوده است که در تحریر نظر کرده و سطور دیده بود که تنها از ادبای نقد
شریف الرضی مذکور در بغداد واقع بود وفات یافت و اکنون بغداد هست که حبشی گریست و روزگار بر
بر گذشته و در ترکیب او دیدند و بهجت و طراوت و صفاء بود و زیبا و کار و نمایش و
نقش و نگار او رسیده است و کتابش بعد کفن و رسم بقیه آثار بر اطلال بهجت و لفظ رسالت
بیاد بیش آنکه در آن نظر توقف کرد و از صرف زمان و طوارق حدثان و نکبات روزگار
و فرسایش لیل و نهار در حیرت و شگفت بماند از روی عجب این شعر رضی مذکور تمثل جست

ولقد وقفت علی ربوعهم | وطلولها بید البلی نهب
فبکیت حتی ضج من لغب | نضوی ولج بعذلی الرکب
وتلفتت عینی فمذ خفیت | عنی الطلول تلفت القلب

در این حال شخصی عبور کرد و از وی این شعر را شنید و پرسید که این شعر از کیست
گفت نمیدانم گفت این دار از آن صاحب این اشعار شریف الرضی است پس مرد تعجب
از حسن اتفاق در عجب شد و این داستان بسیار از او نقل کرده اند و آن بوده که در
کتاب درة الغواص فی اوهام الخواص مذکور شده است که جمعی از ثقات روایت کرده اند که روزگاری
اهل بود و یافت و سلامی کرده و در ایام دولت معتزله و ابن ابی سفیان کاهره بر مسند سلطنت
در آمده معتزله بود گفت من بگفتم خبری بود در هنگام دیده و حدیث کنم گفت یک روز بر بالای بلند شدم
دانسته از او بود در کوری میکند خبر بسیار از بیم مرد خشم بود و گفت فرو گرفت و بدین سبب تمثل جستم

يا قلب انك من اسماء مغرور — فاذكر وهل ينفعك اليوم تذكير
قد بحت بالحب ما تخفيه من احد — حتى جرت لك اطلاقا محاضير
فلست تدري وما تدري اعاجلها — ادنى لرشدك ام ما فيه تأخير
فاستقدر الله خيرا وارضين به — فبينما العسر اذ دارت مياسير
وبينما المرء في الاحياء مغتبط — اذا هو الرمس تعفوه الاعاصير
يبكي الغريب عليه ليس يعرفه — وذو قرابته في الحي مسرور

یکی از میانه مردی برخاست گفت ای جوان ای شاعر این شعر کیست گفتم ندانم گفت گوینده این شعر را هم‌اکنون در این ساعت در خاک نهفتیم و تو اینک مردی غریب هستی و با عدم شناسائی و سابقهٔ خلت و حضورت بر وی اینگونه بباریدی و اینکه هیچ از قرابت بر فقد او از تمامت مردمان و خویشاوندان بدو نزدیک‌تر است و از جمله ایشان برادر او است و آن برادر بر آن بر آنها بنموده این داستان را گفت شعر معروف گفت بنامهای غریب و داستان عجیب بود کرانه شد آن کس که این شعر گفت عثیر بن لبید العذری بود بجهت حدیث شریف ازرفتن بازپرسیدم خطیب در تاریخ بغداد میگوید ابو عبد الله محمد بن عبد الله کاتب در حضرت ابی الحسن بن محفوظ او حدود وی بود زمان بود شنیدم میگفت از جماعت علماء ادب استماع نمودم که گفتند رضی شریف اشعر قریش است ابن محفوظ گفت این سخن صحیح است بلکه در قریش بعضی استادان شعر جید گفته‌اند اما قلیل الشعر بوده لکن شاعری که اشعار جید بسیار گفته باشد جز رضی کس نیست ولادت رضی در سال سیصد و نه و پنجاه در بغداد بود و در بامداد روز پنجشنبه ششم محرم و بر روایتی ششم صفر سال چهارصد و ششم در بغداد رحلت کرد برای نماز و دفن برادرش در خط مسجد انباریین در کرخ واقع بود مدفون گردید رحمة الله و آنگاه در آن هنگام قبر شد نقل و در حایر حسینی و بعضی گفته‌اند سید مرتضی ابوالقاسم ع بمشهد نزول حضرت موسی بن جعفر سلام الله علیهما روی نهاد چه آن نیرو و استطاعت نداشت که بر آن تابوت و دفن برادر نگرد و فخر الملک وزیر با گروهی بسیار در همان سرای بر آن جسد شریف نماز گذاشتند ولادت مرتضی نقیب طاهر ذی المناقب ابو احمد حسین رحمة الله علیه در سال سیصد و هفتم بود و در جمادی الاولی سال چهارصد و بر روایتی چهار صد و نهم در بغداد وفات کرد و در مقابر قریش در مشهد باب التبن واقع است کابن اثیر گوید سید شریف رضی ازو را مرثیه گفته و نیز ابو العلاء معری قصیده

خود اولش این است و سید مرثیه گفت

اودی ثليث الحادثات كفاف — مال المسيف وعنبر المستاف

و این قصیده طویله است و نکات نیکو نیکو نهاده است و از ثبت بعضی از شرح شریف مرتضی ابوالقاسم ع مذکور گردید و ثلیث بفتح ثاء مثلثه و کسر لام و سکون یاء موحده و سکون یاء حطی و بعد از آن دال مهمله است و شریه بفتح شین معجمه و سکون راء و فتح یاء حطی و بعد از آن هاء ساکنه است و جرهمی بضم جیم و سکون راء و ضم هاء و بعد از آن میم این نسبت به جرهم بن قحطان است و قبیله کثیره مشهوره است در یمن و عنبر بفتح عین مهمله و سکون نون و فتح باء حطی و بعد از آن راء است و در جمله این اسم است برای غلام و بعضی معنی این بر نامیده ولید اسم علم مشهور است بحسب ضبط آن نیز بود و از بعضی برغداد کلام بلکه نثر ترجمه گردید در بعضی نسخ این کتاب مسطور است و شعراین داستان حکایت است و خطیب ابو زکریا تبریزی در کتاب شرح حماسه و جز وی دیگری نیز مذکور داشته است و عمرو بن شاس اسدی شاعر بود و زوجه از قوم خود و پسری که از کنیزکی سیاه بود عرار نام داشت و این زن بدر سلوا داشت و رنج میداد و او و جدایی میجست و آزار میرسانید و عمرو این حالت سلوا زده داشت برین حکایت گفت

و این شعرات گفته

ارادت عرارا بالهوان ومن يرد — عرارا لعمري بالهوان لقد ظلم
وان عرارا ان يكن غير واضح — فاني احب الجون ذا المنكب العمم

و این اشعار در باب اول حماسه مذکور است و چندین بیت است و چون بعض ابیات ذکر بعض تمام است و عرار یکی از فصحاء عقلاء است و از فضلا منتخب نیز ابو حفص بسوی حجاج بن یوسف ثقفی برای انجام بارها امور رسالت بفرستاد و در حضور او بسیار حجاج او بسوی ننگریست چه زبان سخن برگشود بعد فصاحت و فصاحتی عجیب آشکار ساخت و کلام بصحت و سلاست با زبان است و آنچه در کلمات با حجاج مفروض گشت این وقت حجاج این شعر را متمثلا انشاد کرد

ارادت عرارا بالهوان ومن يرد — عرارا لعمري بالهوان لقد ظلم

عرار گفت ایها الامیر بدان عرار منم حجاج از این گونه اتفاق عجب آمد و نیز بعضی سکان غلط است و عمرو مذکور از بنی خزیمه است و خفیف است فرود آمد

قول او دى ثليث الحادثات كفاف آنجا كفاف اسم مال است شرح الكثير نثر نظام جعل كما كنا الحرار لثيث الحادثات كيف مضينا بلحية و لقوم خيرا بنزاد ... فاز الحرف العرب لها و الاديب فاتهم ... له الى نزد ذهب ... الله مال ... السيف دمع المرء الذي عنبر المستاف ... تفاح قلع بحرية العنبرة ... الطيبة ... الذرع ... القدر ... الذراع ... ال المسيف وعنبر المستاف والقدر اودى مال المسيف و عنبر المستاف ثليث الحادثات كفاف ... و مطلقه و تحركه ... الملطفة

۲۳۵

زنان جاهلیت وسلم نعمه بود و آنچه کسر گشت و عوار از کلام عرب عار الظلیم بتشدید را و عار
عار است وفقره محجه بر زند بجهه شعر ستکه زن فی القفراء است عار سود را سود هر کسی
در حق مانند و بر کسر خفی اندیشه نهد و فتح شن در غیر محل نعمه و این کار ظلم است و هم شن
شاس است بر کوشش نعمه در میان زنی و برای اصلاح نماید و این کار ممکن نگشت پس در غو
طلاق گفت و از آن پس پشیمانی گرفت و در این باب اشعار انشاد نمود و چون بسبب عدم
حجت و هم حالت قلم از کفر زن باز گرفتم صاحب مجالس المؤمنین از رسالات سید رضی
رضوان الله علیه خبر میدهد که وی از تعبات و شؤنات و صفات عالیه فقه و کمال و جود و صلاح
و ثبوت فصاحت و بلاغت آن جناب بر شمرده و میگوید بر رضی الدین پس از پدر نقیب علویه
بغداد شد و دارای مناصب عالیه شرعیه مانند امارت و ریاست حج و غیره گردید و هم در سنه فلان
وفات کرد فخر الملک وزیر سلطان بهاء الدوله دیلمی بروی نماز گزاشت و قضاة و اعیان بر جنازه
آن سید جلیل حضور یافتند و مناصب او بجمله پدر از وی برادر اکبرش سید مرتضی علم الهدی تفویض
یافت و سید رضی بسیار پرهیزکار و دیندار بود و از جمله برای سنوات این شعر ابو العلاء معری است

تکبرتان جبال قبرک للفتی   مجوستان بغرة وطواف

و از جمله مصنفات آن جناب کتاب حقایق التنزیل است و از کتب بی نظیر مانده و دیگر
کتاب خصایص الائمه و دیگر کتاب نهج البلاغه است که متن مشتمل جمیع خطب مبارکه و کلمات
حضرت امیر المؤمنین صلوات الله علیه و دیگر کتاب تلخیص خلاف فقهاء و دیگر کتاب مجازات
الآثار النبویه و دیگر حاشیه ایست بر ایضاح ابو علی فارسی نگاشته و نیز کتب و رسایل
تصنیف و تالیف فرموده است و این دو قطعه از جمله اشعار سید رضی رضوان الله علیه است

خُذ من زمانک ما استطعت فانما   شرکائک الایام والوراث
لم یقض حق المال الا معشر   وجدوا الزمان یعیث فیه فعاثوا
المال مال المرء ما بلغت به الشهوات   او دفعت به الاحداث
ما کان منه فاضلا عن قوته   فلیوقنن بانه میراث
انی لاعجب من اناس امسکوا   بعلائق الدنیا وهن رثاث
کنزوا الکنوز واغفلوا شهواتهم   فالارض تشبع والبطون غراث
مالی وللدنیا الخؤون بحاجة   فلیخش ساحر کیدها النفاث

عادلها

عادلتها منقوضة وعهودها   منکوثة وحبالها انکاث
طلقتها الفا لاجمع دائها   وطلاق من عزم الطلاق ثلاث

و هم از اشعار عالی آن بزرگوار است

عجبت الی الدنیا وملت الی الغنی   الا ابعد عن اعراضه لیس یجلی
الکل شریف من علی جدوده   حرام علیه الرزق غیر محلل
فقالت نعم یا ابن الحسین رایتکم   بسهم عداد ان طلقتنی علی

و هم در آن کتاب مذکور است و هم از آنکه در وقع نصب عمر الجواب سوای این جناب بنقل خواجه
راغب بغداد و این داستان بود که طاهر ذی المناقب بنده گشت مسرور شد و گفت انت ابنی
حقا تو هم در تقوی و هم در بیرون بار و در تاریخ مسعودی هم ذکور است و زینت ابو الحسن رضی مولود
مردی عالم و عارف بود بغنون لغت و دقایق فقه و نحو و شعر فصیح و عالی النظم و شیعی بود و هم
آنکه بر مذهب قوم و امام ما جماعت شیعه بود او و پدرش و بعضی از ابن ابی الحدید در ابتدای شرح
نهج البلاغه در باب احوال سید رضی رحمه الله تعالی نوشته است و هم پدرش نقیب ابو احمد حسین عبد الله رود و به
بنی عباس و بنی بویه بکمالات ترک و فضائل رتبت امتیاز یافته و بهاء ابو ذی المناقب ملقب بود
و بهاء الدوله ابو نصر بن بویه او را به اوحد مخاطب میفرمود و ابو رتبه تولی نقابت طالبیین گشت
و چون مرتبه رسید کانه گفت تنفه امر نقابت بود و چون از نور افتاده و نحو وصیت با سید نفر گای
یافت و پدرش رضی ابو الحسن مقدار عمرش سی و در قصیده که در مرثیه پدر گفته و ادای این است بان کم

وسمتک حالیة الربیع المرهم   وسقتک ساقیة الغمام المرزم
سبع وتسعون اهتبلن لک العدی   حتی مضوا وغبرت غیر مذمم
لم یلحقوا فیها بشاؤک بعد ما   املوا فنا لهم اعراض الازلم
الا بقایا من عنادک صحبت   غصصا واقذاء لعین ارقم
ان یتبعوا عقبیک فی طلب العلی   فالذئب یعسل فی طریق الضیغم

ابن ابی الحدید گوید نقیب ابو احمد از نخست در خانه خویش مدفون گشت از آن پس بمشهد مطهر حضرت امام
حسین علیه السلام نقل شد و وی بار ها کسی است که در میان خلفاء و میان ملوک بنی بویه و امراء بنی حمدان و
جز ایشان بسفارت میشد و سید رضی مبارک النقیبه و میمون النقیبه و باهیبت و نبالت بود بهر
امری فاسد بر میخاست تا به اصلاح آن می پرداخت و بجهت سفارت و بر کت نهمت و حسن و ساطت

بنظم آورده و چون در نظر عضد الدوله گشت بزرگ نمود و چون میان عضد الدوله از عداوت در رتبت او کرده بود کاهش چون عضد الدوله بعراق آمد او را بتفویض نداشت بلکه بیکی از قلاع فارس فرستاد و آن سید جلیل بهمان حال در آن قلعه بزیست تا عضد الدوله بدیگر جهان رحلت کرد و شرف الدوله ابو الفوارس پسر دیگر عضد الدوله او را بر آورده بخویشتن مصاحبت داد و کاهش او به بغداد در آمد بسعادت در صحبت آن سید نبیل بود و در آن هنگام که عضد الدوله وفات کرد ابو الحسن رضی مذکور [illegible] از مدت زندگانی بر گذشته بود پس این شعر را بسوی پدر فرستاد و در این هنگام پدرش [illegible] بود

ابلغاني الحسين الوكا	ان ذا الطود بعد بعدك ساخا
والشهاب الذي اصطليت لظاه	عكست ضوءه الخطوب فباخا
والفنيق الذي تدرع طول الارض	خوى به الردى واناخا
ان يرد مورد القذى وهو راض	فبما يكرع الزلال النقاخا
والعقاب الشغواء اهبطها النيق	وقد راعت النجوم صماخا
اعجلتها المنون عنا ولكن	خلفت في ديارنا افراخا
وعلى ذاك فالزمان بهم عاد	غلاما من بعد ما كان شاخا

و مادر ابو الحسن رضی فاطمه دختر حسین بن حسن ناصر اطروش صاحب دیلم است و جد او ابو محمد حسن بن علی بن حسن بن علی بن عمر بن علی بن حسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام شیخ طالبیین و عالم و زاهد و ادیب و شاعر ایشان است مالک بلاد دیلم و جیل و ملقب بالناصر للحق و با آل سامان جنگهای بسیار کرد و در سال سیصد و چهارم در آن مملکت بنشست و سالی چند [illegible] وفات کرد و حسن بن قاسم بن حسین حسنی ملقب بالداعی الی الحق در منصب او منصوب شد و برادرش سید مرتضی نیز از همین فاطمه متولد گشت و رضی مذکور مرا از آنکه روزگار زندگانیش از سی سال برتر نشد قرآن کریم را حفظ کرد در مدتی اندک و از فقه و فرایض بهره بزرگ حاصل نمود و در فنون شعر و اقسام شعر عربی بدانگونه زبردست و قادر و مستطیع بود که کسی را آن بهره نیست در طور او خواهی در مقام تقفا نمودن اشعار شعرای فحول کاهش چنین نیفتاده است الفاظ بهم پیوسته که گمان از هم گسستن و کاهش چنان بلطافت و جزالت نرم آورده که آب و آتش بهم پیوسته و جمله شعرای نامدار روزگار از خرمن فصاحت و بلاغتش خوشه بر چیدند و توشه بر نهادند و بر این جمله افزون در فنون ترسل و کتابت بکمال استطاعت

دلوافی بود

داشت و بمغبت بود و علاوه بر مقامات نسب و حسب و شرف نفس و دین و تقوی و نیز مستلزم [illegible] بود و همتی بس عالی داشت و از اینجا که حتی پدرش قبول صله و جوائز نمی‌نمود و بنو بویه نیز خود کوشش کردند چیزی از ایشان پذیرفتار نمی‌شد و بهمان احترام و حیثیت جانب و احتراز از اتباع و اصحاب خود خوشنود بود و طبایع خلیفه بود افزون از قادر بود میل و رغبت بوجود رضی از پیش نیز با طبایع سر مخالفت داشت و چنانکه در اشعارش در ذیل ترجمه مسطور افتاد ابو الفرج بن جوزی در ذکر وفات شیخ ابو اسحق ابراهیم بن احمد بن محمد طبری فقیه مالکیه آورده که رضی در زمان جوانی تلمذ او داشت و آن که روزی ابو اسحق بدو گفت ای ابا الحسن منزل و مقام تو در کجاست گفت در خانه پدرم در نهر باب الشعیر شیخ گفت مانند تو نشاید که در خانه پدر مقام کند پس خانه که در کرخ است و معروف بدار البرکه است بتو بخشیدم رضی بقبول آن رضا نداد و گفت من هرگز از پدرم چیزی قبول نکردم شیخ گفت حق من بر تو بزرگتر از حق پدر است چه من کتاب خدای را بر تو محفوظ کردم پس رضی قبول فرمود و رضی از کمال علو همت بانفسی که او را [illegible] بود [illegible]

همچنانکه از روح نظر ظاهر بر زبان میراند [illegible] بنظم آورده

ولا يحين من الدهر عليها ساعة فيذوب كمدا ويفنى وجدا

حتى توفى ولم يبلغ غرضا

و از آنجمله است این شعر او

ما انا للعلياء ان لم يكن	من ولدي ما كان من والدي
ولا مشت بي الخيل ان لم اطأ	سرير هذا الاصيد الماجد

و از جمله است این شعر او

متى تراني مشيحا اوائلهم	[illegible]
لا تعرفيني [illegible]	[illegible]

و نیز از اشعار اوست در نفس خویش [illegible]

فواعجبا ما ظن محمد	وللظن في بعض المواطن غدار
يؤمل ان الملك طوع يمينه	ومن دون ما يرجو المقدر اقدار
لئن هو اعفى للخلافة لمة	لها طرر فوق الجبين وطرار

ورام العلى بالشعر والشعر دائبا ففي الناس شعر خاملون وشعار
واني ارى زندا تواتر قدحه ويوشك يوما ان تكون له نار

ونيز از جمله ابيات سيد رضيست

لاهم قلبي بركوب العلى يوما ولا بلت يدي بالسماح
ان لم انلها باشتراط كما شئت على بيض الظبى واقتراح
افوز منها باللباب الذي يعيي الاماني نيله والصراح
فالذي يقعدني عن مدى ما هو بالبسل ولا باللقاح
يطمح من لا مجد يسمو به اني اذا اعذر عند الطماح
اما فتى نال المنى فاشتفى او بطل ذاق الردى فاستراح

و چون بعهد ابو اسحق ابراهيم بن هلال صابی بود در رفعت سید رضی صدق وصفا و دوستی و وفا و محاورات و مجالست و مراسلات ادبانه در کار بود و گاهی مراسلات منظومه نیز بود چنانکه مینوشد پس صابی این نظم شعری بخدمت رضی الشریف مکتوب کرد

ابا حسن لي في الرجال فراسة تعودت منها ان تقول فتصدقا
وقد خبرتني عنك انك ماجد سترقى الى العلياء ابعد مرتقى
فوفيتك التعظيم قبل اوانه وقلت اطال الله للسيد البقا
واضمرت منه لفظة لم ابح بها الى ان ارى اظهارها لي مطلقا
فان مت او ان عشت فاذكر بشارتي واوجب بها حقا عليك محققا
وكن لي في الاولاد والاهل حافظا اذا ما اطمأن الجنب في مضجع البقا

در این اشعار باز مینماید از اینکه بشارت و صفای رویت و صفوت نجابت و حمائد اوصاف و محاسن اخلاق و لطف معاشرت و حسن مجالست و اقبال که میدید ذکر مینمود چنین بپایه بر معارج جلال و مدارج اقبال و مراتب عالیه ارتقا میجوید و در صفحه ایام و آینهٔ گیهان وحید زمان و فرید دوران میگردد و من از تخت این مسائل استشارت و این مراتب بشارت میگویم و نعت سخنان مر استنکار میکنم تا مقام آن بازپس و من خواهد زنده ماند با من این بشارت مرا بیاد دارد و حق مرا بر خود واجب شمارد و حافظ من و اهل و فرزندان من باشد سید رضی در جواب این مکتوب قصیده نظم داده این اشعار از

الجمله است

الجمله است و اول قصیده است

سننت لهذا الرمح غربا مذلقا واجريت في ذا الهندواني رونقا
وسومت ذا الطرف الجواد واثما شرعت لها انهجا فخب واعنقا

و در این شعر و این قصیده بخوبیست فکر و حس عبارت و زنگار خوش نیش و صاحب او نوید و کیفیت حصول آمال و امانی و وصول علامات مسرت و کامرانی بشارت میدهد و جمیع این ابیات شایع و مشتهر گشت چنانچه از سیم جامل متذکر گشته و گفت در حق ابی علی عبد العزیز کاتب طایع نظم کرده ام و ابو اسحق بن صابی و برادر غزل الشعر محمد در تاریخ خود مذکور داشته که القادر بالله مجلس ساخت و طاهر ابو احمد موسوی و پسرش سید مرتضی و جماعتی از قضاة و علما و فقها را حضور گرد و رشید رضی ... اولش این شعر است را ... باز نمود

ما مقامي على الهوان وعندي مقول صارم وانف حمي
واباء محلق بي عن الضيم كما زاغ طائر وحشي
اي عذر له الى المجد ان ذل غلام في غمده المشرفي
احمل الضيم في بلاد الاعادي وبمصر الخليفة العلوي
من ابوه ابي ومولاه مولاي اذا ضامني البعيد القصي
لف عرقي بعرقه سيد الناس جميعا محمد وعلي

و از این اشعار باز مینماید این جلالت منزلت و رفعت مرتبه که گرفتن جوائز و دولت نمیدارم و بار عار بر دوش و طوق خفت و آزار بر گردن نمیکشم و با خلیفه علوی مملکت مصر که با هم از یک رگ و پوست و یک استخوان و گوشت و یک شجره ایم اتصال جویم و از وی میول و بدان اتصال کرم بجهیر جانب. نقیب ابو احمد گفت بسرت چه بر گوئی که ام خادر از ... بر وی فرود آمده و کدام ستم بوی باز رسیده و کدام ذلت در مملکت او بود ... و کدام گفتار بود صاحب مصر او را ... عوا اگر پسر او ... بر تر از آن چه ... او ... نقابت ... دیوان مظالم ... و بر حرمین و حجاز مستخلف ... و امیر حاج ... از صاحب مصر از این افزون ... این ... باید برد

در مصر یک فاطمی طالبی بر این مقالت نخوانند که نقیب ابو احمد در جواب گفت
این شعر بود هیچ از وی نشنیده ایم و هرگز بخط او ندیده ایم و هیچ بعید نیست که پاره‌ای از
دشمنان او این شعر را بنظم آورده و بدو نسبت کرده باشند القادر بالله گفت اگر چنین است
هم اکنون محضری بنویسید و تفضیح قدح نسب دولت مصر بنمایید و گو بخط خود در آن بنویسد
پس محضری بدین عنوان بنوشتند و تمامت اکابر آن را از آنجمله نقیب ابو احمد و پسرش
سید مرتضی بخط خود در آن گواهی نوشتند و آن محضر را نزد رضی بردند تا بخط خود در آن بنویسد
و حامل آن محضر برادرش بود و شریف الرضی امتناع نمود که بخط خویش در آن سطور
داخل کند و گفت این مکتوب نکنم چه از دعاة صاحب مصر بیمناک هستم و آن شعر را که
نمود و بخط خود بنوشت و نیز گفت آیا که این شعر از وی نیست و هیچ آن عارف نیست
پدرش او را مجبور ساخت که در آن محضر بخط خویش بنگارد قبول نکرد و گفت از داعیان
مصر بیم و حیلت و غلت ایشان در حق خود میترسم چه آن جماعت این کار را بسو
بعضی بدرستی گفت و عجب که از کسی که در میان تو و او ششصد فرسنگ فاصله است
سیاست کسانش را از آنکه در میانه تو و او صد ذراع فاصله است خوف نکنی و او سید مرتضی کند
باز گفت پدرش گفتم نمی‌ترسم چه از القادر بالله تقیه و خوف داشته و این کار از اسباب شکی او
گفت و چون این امر بالقادر رسیده و این حال بدو نسبت کرده او در دل گرفت او
در خاطر گرفت لکن سکوت کرد و از پس روزی چند او را از نقابت که در عهده
آن تعزیت بود محمد بن عمر تفویض نمود ابو حامد احمد بن محمد اسفراینی فقیه شافعی میگوید
یکی روز در حضرت فخر الملک ابی محمد بن خلف وزیر بهاء الدوله و پسرش سلطان
الدوله حضور داشتم این هنگام ابو الحسن الرضی بدر درآمد فخر الملک تقدیس مقدم سید
بزرگ و حضورش را گرامی داشت و جلیل شمرد و از افکار و اشتغال دست کشید با او
او کار را گرفت و بکاره خود با صحبت و حالت او مخصوص گشت و با او محادثت و مکالمت
همی جست تا برخاست و برفت و از پس وی سید مرتضی ابو القاسم درآمد فخر الملک آن گونه تعظیم
و تکریم او را مرعی نداشت و همچنان باعمال وزارت و اشغال صدارت مشغول بود و سید مرتضی
اندکی مجلول نمود و طلب مسألت نمود فخر الملک مسئول او را بکار آورد و او برفت
ابو حامد گوید بخدمت وزیر تقریب شدم و گفتم اصلح الله الوزیر همانا این سید مرتضی همانا فقیه و متکلم

صاحب فنون

صاحب فنون و از برادر خویش افضل و اشعر است و ابو الحسن رضی شاعری است مبرز و حقیقت شعر
با موجب فقه و فنون علوم برابر نیست چگونه است که او را تعظیم و حرمت او را افزون او بر
نهادی و در حق او رعایت وزیر و مقتضی هر دو را باز شد و مجلس خلوت گشت از وی سؤال
نمودم که بهر چه مجلس از کسان خالی شد جز غلامان وزیر با ما نماند وزیر بخواست
و چیزی از خزانه بیاوردند و در فرش نهادند و گفت اینکه شریف را فقیه و جز فقیه در زمره علما کس بجای نهاد
با یکی از خدام گفت که این مکتوب بود روزی چند از این پیش با تو بردم و در فلان جعبه نهادی
باور پس آورد بود و فخر الملک گفت این مکتوب شریف الرضی است چه با من رسیده بود که از
برادر و فرزندی بدو گشته و فخر بخورد و نیازی از ارباب او را بیقلم و گفتم این دنیا نیز برای قابلیت
چه عادت بر این جاری است و در این سال بود سال‌ها از پیش چیزی به او بخشیدم جاری و
چیزی نپذیرفته شریف الرضی نیز بود با فرستاد و این مکتوب بود در جواب برکات
و آنوقت که من قرائت کردم نوشته بود در جمله محاذیر هر از رد کردن آن دنیا نیز فرستاده بود
که فاتحه یتیم را بر احوال و فرزندان ما که به تکفل آن ها بطلع باید بود و در این مواهب
بپرزنان با خدمت زنهار مشغول بود و این جا نیز از آنکسان نیست و صله جایزه قبول
نمایند بجمله گفت این مکتوب و این حالت شریف الرضی است و آن حالت سید مرتضی
این است و بارهای خراج ضیاع خود برد بود و من بعمرش تقسیم بر املاک باد رواج نعوذ بالله
آنگاه گرفت و از آن تقسیم تقسیط بیست درهم بدو باز رسید بعضی شریف مرتضی در ضیعه
معروفه بدار بزرگ واقع است قسمت افتاد و سید مرتضی در انفعام چاره این کار ندارد
این بدیدار این مکتوب بود که تو بحق گفتی که چندان قرائت کردم آنگاه گفتم از آن وقت از دیگر خطر
بعد و تبجیل شریف خضوع و خشوع و ابتهالات و طلب و سؤال در اسقاط این بیست درهم
در شرح آنجمله است بطولانی آنوقت فخر الملک گفت کدام یک از این دو تن سزاوار
تر به تعظیم و تبجیل هستند آیا این عالم فقیه فرید و وحید فقیه با این حالت و ورشکستگی
یا آن یکی که جز بشعر و شاعری مشهور نیست لکن حالت علو همت و قوت نفس
او چنین پایه و مایه است گفتم توفیق بر هر خدا رفیق است و وزیر بود و هیچ او را بسوی فیه
با شد و وزیر هیچ امری را جز در موضع و محل خود ننماید این بگفتم و برخاستم و بجز او منزل
و چون سید مرتضی دانسته شد و بحضورش برفتم و از شرح علم الرضی علیها برتر فخر الملک وزیر شد

[illegible]

۲۳۹

این مکان شریفه شریف مرتضی بود بخوبی معروف است برای اولاد زاده سید مرتضی در وقت
شریف الشرافت گرفته است این شعر است

یا للرجال لفجعة جذمت یدی ... وودت لو ذهبت علی برأسی
ما زلت احذر وردها حتی اتت ... فحسوتها فی بعض ما انا حاسی
ومطلتها زمنا فلما صممت ... لم یثنها مطلی وطول مکاسی
لله عمرک من قصیر طاهر ... ولرب عمر طال بالادناس

ابن ابی الحدید گفته فخار بن معد العلوی الموسوی روایت کرده که شیخ مفید ابو عبد الرحمن
نعمان فقیه امامی الرتبه چنان در خواب دید که حضرت فاطمه دختر رسول خدا صلی الله
علیه وآله بروی در آمد و او در آنوقت در مسجد خود که در کرخ بود جای داشت و با حضرت
فاطمه دو فرزندش حسن و حسین علیهما السلام در حالتی که هر دو کوچک بودند همراه بودند پس
آنحضرت هر دو تن سلام الله علیهما را بشیخ مفید تسلیم کرد و فرمود ایشانرا فقه بیاموز
و شیخ مفید سر از خواب برگرفت و از آن رؤیا در عجب بود و چون روز همان شب که
گفته شد این خواب دیده بود فاطمه دختر الناصر للحق بروی در آمد و کنیزکانش در اطراف
او و دو پسرش شریف مرتضی و شریف رضی در حالتیکه هر دو کوچک بودند در پیش روی او میرفتند
شیخ مفید احترام او بجای آورد و سلام گفت پس فاطمه فرمود ای شیخ این دو طفل فرزندان
من هستند و تو را طلب کردم تا ایشان را فقه بیاموزی آنوقت شیخ مفید بگریست و آن خواب
بروی باز نمود و متولی تعلیم ایشان گردید و خداوند از ابواب علم و فقه برایشان
مفتوح ساخت که در آفاق جهان از ایشان مشتهر گردید و چندانکه روزگار باقی بر جای
بماند ابن ابی الحدید وفات سید رضی بود در محرم سال چهار صد و چهارم هجری رقم کرده اما ابن
خلکان وفاتش در سال چهار صد و ششم مرقوم داشته انا لله ابو عبد الله محمد بن هانی الازدی
الاندلسی الشاعر المشهور وقیل انه من ولد یزید بن حاتم بن قبیصة بن المهلب
بن ابی صفرة الازدی وقیل بل هو من ولد اخیه روح بن حاتم کنیتش ابو القاسم
و ابو الحسن و شعرش نامدار است و از بنی یزید بودن اصح در ترجمه روح در حرف
راء سبقت نگارش یافت و پدرش هانی از قریه از قراء مهدیه است که در افریقیه بود و هم شاعر
و ادیب بود و بطرف اندلس انتقال نمود و محمد مذکور در شهر اشبیلیه برادر او متولد گشت و در آنجا

نفوذ و اقتدار ازین دکان بوده گرفتم
اگفتی باید ازین دینار جدا کنم تا دیگر
خورد و گذارم و آن جلق ده نیز بود لکن
در زمان پس سید دکان بود تا بهر یک از طلاب
کلیدی جداگانه بهر بهره وقت خود بنشیند
و هم آنکه ببرای طلبه علم خانها بساکنه در الاسلام
نام نهاد و آنکه طلاب همه دران جایگاه
آن مدرسه می نشستند و چون سید رضی برادر او
خانه گفت نصیبی با سید مرتضی بهره و بقیه
او مفوض گشت و چون سید مرتضی برادر او
بکار نوشت آن منصب بالسر سید رضی ابو
احمد عدنان بن سید رضی انتقال یافت و تقدم
سلاطین آل بویه محترم و مکرم بود در حدیث است که
روزی سید رضی در مجلس خلیفه عباسی نشسته و با آن
خود دست بازی بود و کاهی از ریش خود برگرفته
خلیفه گفت چنین که خلیفه بودکای خلق
بزرگ و سید طالب خلافت است باز گفت
کلا از زینت کلاهم خلافت بود اسلام نمیکند
پنداری من بنده و سید خلافت اسلام نمیکنم

۶۳۵

ابو القاسم
محمد بن هانی اندلسی
الاندلسی
قیط

بلکه همی نوشت من شعر زیرا که او در هر
خدا رسیدم و نیز در آن کتاب از آنکه است
شده نوشته اند وقت سید رضی اقتدا به بعد او
سید مرتضی نماز گذارده چون برکوع رفته سید
از حالت اقتدا او بازگشت و نماز منفردا در
گذاشت از علت آنکار سوال کرده فرمود
چون برکوع شدیم دیدم که امام نماز در اندیشه از
حیض فکر نمود و در خطره آنکار متوجه
در دریای خون غوطه ور گشته از این اقتدا نمود

جا نز از

جانب رشید و بالدین رفت و بکسب علم اشتغال ورزید و حفظ وافر از فنون ادب و لغت و شعر و نحو بهم رسانید و در آن فن بمرتبه کمال رسید و اشعار و اخبار عرب بسیار محفوظ داشت و چون به اشبیلیه انتقال یافت و از فن شعر بهره در کمید و در لذت و لهو کمال انهماک و بمذهب فلاسفه اهتمام داشت و چون این حالت از وی دید اهل اشبیلیه بر وی بشوریدند و خشمگین شدند و در حق سلطان نیز بسبب معاشرت و مجالست با وی زبان بد گشودند و او را سوء ظن بخود در تهمت خیستند ناچار بیرون شده بعد از آن جز نشو نمود که از آن جا بمغرب و ده سال فر اهتمام کنند این کسی از آن شهر انفصال رفت و در آن وقت بیست و هفت سال از روزگار برگذشته بود و این در قصه طول دارد و خلاصه این است که او بمغرب رفت و در آنجا جوهر خادم مولی منصور را ملاقات کرد و از وی جوهر مذکور گشت و آنکه در آنجا متوجه او گشت بغایت رعایت کرد برابر مولانا جوهر مذکور افتاد پس ابن هانی او را مدح کرد و از آنجا جعفر و یحیی پسران علی بود و از این جهت جعفر نیز مذکور شد و جعفر و یحیی در این ایام در مسیله امارت داشتند و مرتبت والا داشتند بعد پس او را اکرام و احسان بسیار نمودند و در زبید و دهان او بحضرت معز ابو تمیم معد بن منصور العبیدی پیوست و از وی بسیار مال او را بخشید و او را خواهش ابو تمیم بتوالی الجوائز کرد و چون بحضرت او رسید تقرب تمام و فضل بسیار گشت آنگاه معز بطرف دیار مصر به رهبری ناچار جانبی و پی در بی جانب او را روانه بود و ابن هانی اولوش یافت که روی بمغرب نهاد تا عیال خود را بیاورد و به تمیم ملحق گردد پس برقه رسید و جمعی از دیار برقه و جمعی در برقه رسید بروی از کشتگان در مرده یافتند که اوباش او را کشتند و در روز چند در آن مجلس او را توقف اقامت جست بعضی گویند که جماعت بروی غلبه کردند و او را کشتند و بعضی گفته اند مست و سکران از آن مکان بیرون شد و در کوچه و راه بخفت و بامدادش مرده یافتند و سبب مرگش معلوم نیست و بعضی گفته اند او را بزنار آن و جا پنهان آب بر قرار دیدند در حالتی که بند از ازار او بوفته کرد بعضی و این در آن در بامداد روز چهارشنبه بیست و سه از رجب سال ۳۶۲ در ربع ل بیست و پنجم وقت و او الاتفاق اتفاق افتاد و آن وقت سن وی سی و شش سال و چند بود و سال از عمر او بدیده بایان رسید بود صاحب کتاب اخبار القیروان بهمین طریق مسطور گشته مرقوم داشته و در اشارت آن که است که ابن هانی در شهر رسته و مجلس معز بود که این مشهد با آنکه در اول ذکر

آن مکان شریف شده بشریف مرتضی سپرد بجوار حضرت ...را داد و چون ابن ... شریف مرتضی در وقت شریف الصراف ... است این شعر است

یا للرجال لفجعة جذمت یدی	ووددت لو ذهبت علی براسی
ما زلت احذر وردها حتی اتت	فحسوتها فی بعض ما انا حاسی
ومطلتها زمنا فلما صممت	لم یثنها مطلی وطول مکاسی
لله عمرک من قصیر طاهر	ولرب عمر طال بالادناس

ابن ابی الحدید میکوید فخار بن معد العلوی الموسوی مرا حدیث کرد که شیخ مفید ابو عبدالله محمد بن نعمان فقیه امامی رفع الله درجته چنان در خواب دید که حضرت فاطمه دختر رسول خدا صلی الله علیه و آله بروی در آمد و او در آن وقت در مسجد کرخ بود و در کرخ بود بار داشت و با حضرت فاطمه دو فرزندش حسن و حسین علیهما السلام در صغر سن بودند که ایشان را بمراه آورده بنزد وی آورد و گفت ای شیخ این دو فرزند مرا علم فقه بیاموز و شیخ مفید سر از خواب برگرفت و از آن رؤیا در عجب بود و چون روز بهای برخاست و گذشته این خواب دیده بود فاطمه دختر الناصر للحق بروی در آمد و کنیزکانی در اطراف وی و دو پسر او شریف مرتضی و شریف رضی در صغر سن بمراه بود که بعضی در پیش او برفتند شیخ مفید احترام او را بجای آورد و سلام گفت پس فاطمه گفت ای شیخ این دو طفل فرزندان من هستند و تو تو ایشان را علم فقه بیاموز آنوقت شیخ مفید بگریست و آن خواب را بروی نمود و متولی تعلیم ایشان گردید و خدا از ابواب علم و فضل بر ایشان بگشاد و از ایشان مفتوح گشت و در آفاق جهان از ایشان مشهور گردید و چنان که روزگار باقی بر جانب ایشان است ابن ابی الحدید وفات سید رضی را در محرم سال چهارصد و چهارم هجری رقم کرده است ابن خلکان و یافعی در سال چهارصد و ششم مرقوم داشته اند و الله اعلم ابو القاسم محمد بن هانی الازدی الاندلسی الشاعر المشهور وقیل انه من ولد یزید بن حاتم بن قبیصة بن المهلب بن ابی صفرة الازدی وقیل بل هو من ولد اخیه روح بن حاتم کنیتش ابو القاسم و ابو الحسن و شعرش ملاحت دارد و از این جهت برید بجوار او روح در ترجمه او در حرف راء سبقت نگارش یافت و برادرش که از قریه ارزنه و ... است و در آن قریه بیرون در دستغاه وا ب بود و بطرف اندلس انتقال نمود و محمد مذکور در شهر اشبیلیه برادرش تولد گشت و در آنجا

۶۳۵
ابو القاسم
محمد بن هانی الاندلسی

بالرا

داشتم از تتبع او، بتمیز و موجبات او معتبر برابر بود بین ابو العلاء المعری ابو فخر وفات او
در زمین مصر بود بعض متعز رسید بسی دریغ و فضول بلا بود و گفت، امید وار بودم که بو علا این مرد بر
سواد مشرق زمین افتخار جویم اما پاره مقضی گشت بجمله ابن هانی در سواد مدح متعز التعارد
مدایح نخبه، مدار سفینه الا رسیده است از آن جمله قصیده نونیه اوست که اول این ابیات است

هل من اعقة عالج يبرين   ام منهما بقر الحدوج العين
ولمن ليال ماذ منا عهدها   مذكن الا انهن شجون
المشرقات كانهن كواكب   والناعمات كانهن غصون
بيض وما ضحك الصباح وانما   بالمسك من طرر الحسان مجون
ادمى لها المرجان صفحة خده   وبكى عليها اللؤلؤ المكنون
اعدى الحمام تأوهي من بعدها   فكانما فيما سجعن رنين
بانوا سراعا للهوادج زفرة   مما رأين وللمطي حنين
فكانما صبغوا الضحى بقبابهم   او عصفرت فيه الخدود جفون
ماذا على حلل الشقيق لو انها   عن لابسيها في الخدود تبين
لاعطشن الروض بعدهم ولا   يرويه لي دمع هناك هتون
اعبر لحظ العين بهجة منظر   واخونهم اني اذا لخؤون
لا الجو جو مشرق وان اكتسى   زهرا ولا الماء المعين معين
لا يبعدن اذ العبير له ثرى   والبان دوح والشموس قطين
ايام فيه العبقري مفوف   والسابري مضاعف موضون
والراعبية شرع والمشرفية لمع   والمقربات صفون
والعهد من لمياء اذ لا قومها   خزر ولا الحرب الزبون زبون
حرب لذلك الجو وهو اسنة   وكناس ذاك الخشف وهو عرين
هل يدنيني منه اجرد سابح   مرح وجائلة النسوع امون
ومهند فيه الفرند كانه   در له خلف الغرار كمين
عضب المضارب مقفر من اعين   لكنه من انفس مسكون
قد كان رشح حديده اجلا وما   صاغت مضاربه الرقاق قيون

وكانما يلقى الضريبة دونه   بأس المنية او اسه المخزون
و از جمله این قصیده است که در صفت خیل گفته است
وصواهل لا الهضب يوم مغارها   هضب ولا البيض الحزون حزون
عرفت بساعة سبقها لا انها   علقت بها يوم الرهان عيون
واجل علم البرق فيها انها   مرت بجانبيه وهي ظنون
في الغيث شبه من نداك كانما   مسحت على الانواء منك يمين

بجمله این قصیده از جمله قصاید مشهوره است و اگر به همه حالات بجود نیابت نگارش هم ودد این نونیه
و این رتبت دلالت بر علو درجه و حسن طریقت شاعر میکند و در دیوان ابن هانی نیز دیده است و اگر نه
بسبب غلو در مدح و افراط شود که کفر محض بود بهتر بود از این اشعار جمعی در سواد مغرب زمین
خواه از متقدمین خواه از شعرای متأخرین کسی هم سنگ او و هم درجه او نیست بلکه باتفاق جمیع الطوائف
از ثقات اشعر است و در میان اهل آن ماننده متنبی است در میان شعرای مشرق زمین و ابن هانی
و متنبی هر دو معاصر بوده اند و اگر چه در میان متنبی و ابو تمام و بقاء و منزلت شعر چنان که در شعر است صلاحیت
تغیر در تقدم هر یک بر دیگری و از این جهت تقدم متنبی را بر ابو تمام ترجیح صاحب کتاب معلم مثل جمله ملکه
همگان در طلب تحقیق تاریخ وفات ابن هانی مذکور از کتب تواریخ در آن مقامات که ممکن بود داشت
آن مرتبه هم وفا نمود و از جهت مرسال از تاریخ و علم این فن بر کسی که و هرچه بر دست آمد
تا بر کتاب لطیف ابن رشیق قیروانی دست یافتم و در آن کتاب مسمی بقراضة الذهب، دیده ام تاریخ
وفات او بوقتی که در این جا مذکور است باز نیافتم و مدت زندگانی او بسی از مواضع دیگر هم بعضی از آن اخذ
جمع شرح حال او اعتبار کرده در اول دیوان شعر ایراد نموده اند که در مدت عمر او بود چنان که در تاریخ
بود بسبب عدم اطلاع بمعرفت نقل تعم بعضی گفته اند ابو العلاء معری هر وقت اشعار ابن
هانی بشنیدی مرتبت تشبیه میگفتم اشعار او بلکه بسبب قافیه لازم و طحن ها بی شبهه است
قعقعه است در الفاظ ابن هانی بود و ابو العلاء را سلوکها حسن نبود الفاظ لاطائل بسیار است
و این سخن بانصاف نرفته و جز تعصب و رزیدن در حق شعر هیچ چیز اولی و این سخن باز نوشته
وجمله ابن هانی جز از طبقه محسنین در نظم نیست و آنها ترجمه کرده صاحب مجالس نوشته است که
ابن هانی متعز بدار از جمله موالیان ابن عبد الطاهر بود و این چند بیت که نوشته شد مختصر که بدان
فاقدان خواجه سالت تاکید جمع الرعیه و آن اشعار متفرق از نکات خاطر او می باشد

٣٦٤
ذو الوزارتين ابو بكر ابن عمار الاندلسي

وقد غضت البيداء بالعيس فوقها ‌ ‌ کرائم ابناء النبي مکرّم
فما من حریم بعدها في تحرّج ‌ ‌ ولا هتك ستر بعدها بمحرّم
باسلاف ذاك البغي اوّل سیفها ‌ ‌ اصیب علي لا بسیف ابن ملجم
وبالحقد حقد الجاهلیة انه ‌ ‌ الی الآن لم یذهب وان یتقدم

محمد بن عمار المهري الاندلسي الشلبي المشهور کنیتش ابو بکر و ملقب بذی الوزارتین است و در زمان ابن زیدون قرطبی و ابن تیمیه? در حرف همزه مذکور کشته در میدان مسابقت و عرصهٔ فصاحت و بلاغت از یکهٔ لسان نیز نوشته و در فنون ... طریق قصب السباق مسابقت ربوده و شعر او در زمان ملوك و سلاطین اندلس بسبب نوادرت لسان و براعت بیان ابن عمار مذکور از ندمای مخصوص حضرت المعتمد علی الله ابن عباد صاحب غربیهٔ اندلس ... ازین پس در این حرف ... مذکور ... او بخدمت خود تیش مخصوص و بمجالست و مسامرت و وزارت و مشاورت ... بخشید ... پس بخلعت ... رتبت امارت را ... موجه ... روزگار بر ... کذشته ... مراکب و ... و جنائب و جهود بود ... و طبل بر امارت و جلالتش ... آواز در ... برپنش ... مدینهٔ تدمیر ... و بر منبر و سریر ... برافراشت بانکمر ... از ... ریاست آنجا ... و با ... تدبیر ... خود این کار را ... دانسته ... ندامت ... در خور او ... کشته ... غرور ... دراز ... و به ... نعمت و عزت و دولت ... سپاس ... گذاشت ... کسی ... از حقوق ... حشم ... بر ... ناپاکی ... و ... کسی ... گرفتار ... ابن عمار ... از خواب غفلت بیدار گشت ... راه گریز و فرار ندید و در ... مرکب ... او را ... در قصر ... مدت ... روز ... روزگار ... سیاه ... از ... عاقبت ... و این ... در رسالهٔ ... در ... و ولادت ابن عمار ... و ... او ... صاحب ... وفات او ... عبد الجلیل اندلسی ... او ... قصیدهٔ رثائیه ... و این شعر از جملهٔ آن قصیده است

عجباً له ابكيه ملء مدامعي ‌ ‌ واقول لا شلّت يمين القاتل

و ابو نصر فتح بن خاقان صاحب قلائد العقیان گفته است در وصف ... ابن عمار ...

نگران شدم ... از ... آن ... ملك ... قصر ... بعدها ... در ... و ... دلاغر ... زار ... بود ... بندش ... ازین ... بود ... آن حال عبرت و حیرت ... ازین ... اشعار ... رفته ... و از شعر اوست ...

ابن عمار را این قصیده است و این شعر از جملهٔ قصیده بائیه

ادِرِ الزجاجة فالنسیم قد انبرى ‌ ‌ والنجم قد صرف العنان عن السُّرى
والصبح قد اهدى لنا کافوره ‌ ‌ لمّا استردّ اللیل منّا العنبرا

و از جملهٔ مدایح اوست در حق معتمد بن عباد

مَلِكٌ اذا ازدحم الملوك بمورد ‌ ‌ ونحاه لا یردون حتى یصدرا
اندى على الاكباد من قطر الندى ‌ ‌ والذ في الاجفان من سنة الكرى
قدّاح زند المجد لا ینفك من ‌ ‌ نار الوغى الا الى نار القرى

و این قصیده طویله فائقه است و از جملهٔ قصاید مطبوع جیدهٔ او نیز قصیدهٔ میمیهٔ اوست که در مدح المعتمد علی الله بن عباد گفته و اول آن این است

علیّ والّا ما بكاء الغمائم ‌ ‌ وفيّ والّا ما نوح الحمائم

و از آن جمله است در صفت ... گفته است

کساها الحیا برد الشباب فانها ‌ ‌ بلاد بها عق الشباب تمائمي
ذكرت بها عهد الصبا فكانما ‌ ‌ قدحت بنار الشوق بین الحیازم
لیالي لا الوي على رشد لائم ‌ ‌ عناني ولا انثیه عن غيّ هائم
انال سهادي من عیون نواعس ‌ ‌ واجني عذابي من غصون نواعم
دلیل لنا بالتیین معاطف ‌ ‌ من النهر فیاب النسیم ... الاراقم
بحیث اتخذنا الروض جاراً تزورنا ‌ ‌ هدایاه فی ایدي الریاح النواسم
تزر الینا ثم عنا كانها ‌ ‌ حواسد تمشي بیننا بالنمائم
وبتنا ولا واش یحس كانما ‌ ‌ حللنا مكان السر من صدر كاتم

و از جملهٔ مدایح آن است

ملوك مناخ العز في عرصاتهم ‌ ‌ ومثوى المعالي بین تلك المعالم
هم البیت ما غیر الظبي لبنائه ‌ ‌ باس ولا غیر القنا بدعائم

اذا قصر الروع الخطا نهضت بهم   طوال العوالی فی طوال المعاصم
وایدا بت من ان توثب ولم تقر   بحر النواصی او بحر الغلاصم
تدامی الوغی یحدون بالموت کلما   اذا رجحت اسیافهم بالجماجم
هنالک الهیجا مجرورة من هلالها   وتم الظبا مهزورة من غواثم

واز جمله این قصیده است

اذا رکبوا فانظر اوّل طاعن   وان نزلوا فارصد آخر طاعم

واین قصیده طویله و ثلاثه است واز جمله کنایات ابن عمّار در هجو المعتمد بن عبّاد آن بود است
معتمد و پدرش معتضد بوده در شعر هجو گفته بود و این کار را سبب بزرگی دانسته اند و
شعر این است

مما یقبح عندی ذکر اندلس   سماع معتضد فیها و معتمد
اسماء مملکة فی غیر موضعها   کالهر یحکی انتفاخا صولة الاسد

بجمله کار ابن عمار بجایی رسید که بفتح میم و سکون ها و ضمه از آن را بد این نسبت
بسوی زید بن جیدان بن الحاف بن قضاعه است و قبیله بزرگی است و جماعتی بسیار بدان
منسوب هستند و شلب بکسر شین معجمه و سکون لام و ضمه از آن بدو منسوب است این نسبت بسوی
شلب است و این شهری است در اندلس و بر ساحل دریا واقع است و تدمیر بفتح تاء مثناة
فوقانی و سکون دال مهمله و کسر میم و سکون یاء مثناة تحتانی و ضمه از آن راء مهمله
شهری است و چنان بوده المعتمد را دوست و از طرف خود بایش نیابت سپهسالاری داده بود
و ابن عمار در آنجا با دو فیصل رفت و معتمد با وی جدا در تدبیر و حیلت کار گرفتن آنکه
در جنگ بکشت او را بعد کشت در کفار تقویت ساخت چنانکه در ابتدای ترجمه مذکور
گردید و تفصیل این واقعه از قصه و ملت مفصل است و مقاد آنچه صفحه کتاب
دو کتاب الخریده در ترجمه ابن عمار مذکور نوشته است که المعتمد علی الله را دختری بود
و همه ارباب گشته شده در آن شهر و جاریه معروفه بنام رمیکیه ام فرزند او بود
در آن اشعار در مجموعه گفته مذکور است از آن جمله است

تخیرتها من بنات الهجان   رمیکیة لا تساوی عقالا
فجاءت بکل قصیر الذراع   لئیم النجارین عمّا و خالا

فی عمر کو

فی عمر کو و این رمیکیه سرّیه المعتمد بود و اولاد از رمیکیه جماع خریده و بدو منقول گشته بود
و چنان بود که این خریداری در ایام پدرش المعتضد اتفاق افتاده و در پدر طلب او از طلوع کرد
و در باب آنکه لقب ناب تقصیر بود و دید او بود اعتماد خانواده از پدرش انتخاب کرد و روزی
چند پس از معتمد وفات کرد و معتمد پیوسته از حالت حسرت و زاری و گریستن خود داری نتوانست
چنانکه بجهت حالت حزن و اسف تلف شد و بالجمله داد ایشان بدیگر زبان شناخت
و رمیکیه باو است و معتمد بود رفتن ابن عمار تحریص نمود چه ابن عمار در شعر هجو گفته بود
و بعض گویند این شعر از ابن عمار نبود بلکه رمیکیه و عمار نسبت داده بود که سرّیه معتمد بود
از کتب وکلی او آنچه داده بود در قتل او ترغیب نمود و الرقاع ابوعلم محمد بن باجة التجیبی
الاندلسی السرقسطی کنیتش ابوبکر و معروف به ابن صائغ و فیلسوف معروف و شاعر مشهور
باشد و صاحب قلائد العقیان او بوده در کتاب خود یاد کرده و او بعقیده مطعون و مذهب حکماء
و فلاسفه و اهل طبیعه منسوب و مشهور بوده در کتاب بغیاش و مطمح الانفس نام کرده در حق او
صورت عذر کرد و گفته ابن الصائغ در کتاب التعالیم نظر کرده است و در اجرام الافلاک و حدود
التعالیم تفکر کرده کتاب خدا و علم الغیوب را بهار سپرده کتاب است و آثار کتابی و کلمات
خوانده بود از بس لبنت او جنت و انکر بود و هر کز خط الصدن ببرده گرفته و علامات
الاطلال در وی بر نگفته هر چه است و ازین جهت تعصب جست و از معاد و رجوع
کار حق غایب شد بکار را انکار نموده بود که از آن ایمان نکرد و تدبیر و بد و کواکب
را از جانب دانسته و نفی کرده بود از روی ایداء بلکه از نشر و معاد شده گرفته و ایشان آنهو

و ابن خاقان در امر او مبالغت ورزیده و در توصیف او در اعتقادات فاسده از اندازه
بیرون رفته و خدا بحقیقت امر اعلم است و از وی نقل است که از شعر بار بخطاط آنچه گفته است

اشکان نعمان الاراک تیقنوا   بانکم فی ربع قلبی سکّان
ودوموا علی حفظ الوداد فطالما   بلینا باقوام اذا استؤمنوا خانوا
سلوا اللیل عنی مذ تنائت دیارکم   هل اکتحلت بالغمض لی فیه اجفان
وهل جردت اسیاف برق سمائکم   فکانت لها الا جفونی اجفان

۶۳۷
ابو بکر
محمد بن باجة الاندلسی
معروف بابن صائغ
قلت
یا عضد الدولة المصفّی
من جوهر النبل والذکاء
ماذا تری فی اصطباح یوم
مذهب الصبح والمساء
نسرقه من یدی زمان
لم یقسم الرزق بالسّواء
ابو نصر مذکور نوشته است که ...
یک روز ... از یاران ...
... و نسیم بوستان ...
... در جهان ...
... و شکوفه ...
آب در جویبار روان ...
... نوای ...
آواز طرب انگیز ...
آمیز ... در طرف ...
و ابن عمار ... حضرت بود ...
... فی ...
و در ... الایام ...
گفته و ... است ...

در هر کوچه این رمیکیه سریه المعتمد بود و اولاد از رمیک بن حجاج خریده بود نقول کشته بود
و چنان بود که این خریداری در ایام مدارج المعتضد اتفاق افتاد و در بین طلب او با خاطر الکه
در این انکه لقب نایب لقب خود با و داده بود اعتماد خانه و از پس خوارج انتخاب که در روز
چند بعد از معتمد وفات کرد و معتمد بعد از حالت حسرت و زاری و گریستن خود دار بود ثبت
چنانکه بآن حالت حزن و اسف تلف شد و بانده داریان بدیگر ایشان ثبت شد
و رمیکیه بیمار است معتمد بود و بعد از ابن عمار تحریص نموده ابن عمار در سخن نجو لکه بود
و بعضی گویند این شعر از ابن عمار نبود بلکه رمیکیه با عمار نسبت داده بود به معتمد بود
از کید و کلیه او آگنده داد بود بعد از ترغیب فی آداب المراد العلم محمد بن باجه التجیبی
الاندلسی السرقسطی کنیتش ابوبکر و معروف به ابن صائغ و فیلسوف معروف و شاعر مشهور
باشد صاحب قلائد العقیان او بود در کتاب خود یاد کرده و او را بعقیده معطله و مذهب حکماء
و فلاسفه و اکثر الحقیقه منسوب داشته و در کتاب خود مطمح الانفس نام که در حق او
صورت چند کرده و کتاب ابن الصائغ در کتاب التعالیم نظر کرده است و در اجرام الافلاک و حدود
الاقالیم تفکر افکنده کتاب خدا و کلام انبیاء را بشمار سوخت و گفته است و آیات کتاب و کلمات
خواند بود از پس پشت انداخته و اکثر به او مرکز خط اطلس و در کشیده و علامات
الطوال در دور نقطه هر خواست ... در بر جان هیئت اقتضار حسب داد از معاد و رجوع
کالبق عاد نخی ... بکار را از امور او بر کردن آسمان ... نزد و تدبیر بود بتدویر کواکب
توان دانست و چنین کلامی از نفس و ایاد با ... از نشر و معاد شده سخره و استهزا نمود

و ابن خاقان در امر او مبالغت ورزیده و در توصیف او به اعتقادات فاسده از اندازه
بر رفته چند و فدا ر کیفیت امر اعلم است و از وی مقاطیع از شعر باز نقل از آنجمله قول او ست

اشکان نعمان الاراک تیقنوا | بانکم فی ربع قلبی سکان
ودوموا علی حفظ الوداد فطالما | بلینا باقوام اذا استؤمنوا خانوا
سلوا اللیل عنی مذ تنأت دیارکم | هل اکتحلت بالغمض لی فیه اجفان
وهل جردت اسیاف برق سمائکم | فکانت لها الا جفونی اجفان

٦٣٧
ابوبکر
محمد بن باجه اندلسی
معروف بابن الصائغ
قلت
یا عضد الدولة المصفی
من جوهر النبل والذکاء
ماذا تری فی اصطباح یوم
مذهب الصبح والمساء
نسرقه من یدی زمان
لم یقسم الزرق بالسواء
ابو نصر مذکور نوشته است چنان که
یکا روزه گذار از باران بهار
آراسته و نسیم بوستان شمام جان نو
تر و تازه شده در جهان سبز و خرم
سر رسته و شکوفه‌ها گل گون در نسیم نوبت
آبها در جویها روان و گلها بر
شاخها نهان زار مرغان فراخ
آواز طرب انگیز و فطرت بهجت
آمیز و نو تخم در طرف چمن
و ابن عمار ... حضرت ...

[illegible]

وچنان بوده این ابیات بوی یکی از شیوخ مغاربه در جمله فضلاء حلب بشار رفت برای نخواندم بابن القاطع مذکور نسبت میداد و از آن پس این اشعار بوی بعینها در دیوان ابی الفتیان محمد بن حیوس که از اعاظم مذکور بود دیدم و سوء ظنی بنسبت نزد که ثبت با آنکه آن شیخ از اهل فن و کمال بود با خویش می گفتم ثقه بوده او در نسبت اما ابن القاطع نیز هم ربما بود که ایرا در کتاب المطمح نیز منسوب بابن القاطع دیدم و ندانستم که از کدام یک است و این شعر نیز از ابن القاطع است

ضربوا القباب على اقاحة روضة ... خطر النسيم بها ففاح عبيرا
وتركت قلبي سار بين حمولهم ... دامي الكلوم يسوق تلك العيرا
هلا سألت اسيرهم هل عندهم ... عان يفك ولو سألت خبيرا
لا والذي جعل الغصون معاطفا ... لهم وصاغ الاقحوان ثغورا
ما مر بي ريح الصبا من بعدهم ... الا شهقت له فعاد سعيرا

وچند ابیات دیگر که دلالت این شعر نماید بیک معنی

اقول لنفسي حين قابلها الردى ... فراعت فرارا منه يسرى الى يمنى
قفي تحملي بعض الذي تكرهينه ... فقد طالما اعتدت الفرار الى الادنى

وفات او در سنه خمس عشره و خمسمائه در مصر واقع شد و بجهت رفع الم در حالتی که او بود در اثنای فارسی زهر خوراند بود و زهر بود حفظ کان الم بخفته و باخته باز بودند و حروف الف جیم شده و حروف آن نیز بعض نقطه است در لغت فرنگ در منسوب معمول و موضوع است و تجیبی بضم تاء مثناه فوقانی و فتح آن و کسر جیم و سکون یاء خطی و بعد از آن باء موحده این نسبت بسوی تجیب است و تجیب نام مادر عدی و سعد پسران اشرس بن شبیب بن السکون باشند و فرزندان ایشان همه منسوب باو شدند تجیب دختر ثوبان بن سلیم بن مذحج است در قبطی نسبت بسوی قرطبه است که اکبر بلاد در اندلس و مرجع از علما و از آنجا برخاستند و مردم فرنگ در سال یکهزار و ... از دست ایشان گرفتند و هم بحر عظیم جزء الدهر الحجه والله بر آن استیلا یافتند والله اعلم
ترجمه کمیل از بحر در ترجمه احمد بن خلف بر قرطه مذکور گشت محمد بن غالب الرفاء الاندلسی الرصافی کنیتش ابو عبد الله و شعری نیکو داشت و در اشعار طریقه دلکش

جسم وان حسن اللثام فانما
كشف الظلام عن النهار المشمس
يطغى ويلعب في دلال عذاره
كالمهر يلعب في اللجام المجرس
سلم فقد قصف القنا غصن النقا
وسطا بليث الغاب ظبي المكنس
عنا بكاسك قد كفتنا مقلة
حوراء قائمة بسكر المجلس
وقت دیگر از بعض اعزه فرمود
شرب کرده بود و در آنکه آن
انکار منسوب ابن عمار آن شرب
مبدأ ... دانه ... رود ... بسبب
نفر ... ابن شعر انشاء نموده
خذوها مثلما اشتهيتموها
عروسا لا تزف الى اللئام
وودكم بها شيء قاه
اضفت اليها غذى علام
بعد ابو الفضل ... بعبه بوزارت
ابن عمار رسید ... نسبت
ورا بطیف و ... وجه بود
داد ... داد ابن عمار و با
... او فرا داد ... حبیب
... ابن ... حسب
٣٨ ع
ابو عبد الله
محمد بن غالب
الرصافي الاندلسي
فكا

صاحب مقاصد لطیفه و شعر ... در آفاق سایر و معروف و از جمله اشعار مشهور اوست این ابیات
در در باره پسر که صنعت نقش و فن کری داشت گفته است

قالوا وقد اكثروا في حبه عذلي ... لو لم تهم بذال القدر مبتذل
فقلت لو كان امري في الصبابة لي ... لاخترت ذاك ولكن ليس ذلك لي
اجبته حين الثغر عاطره ... حلو اللمى ساحر الاجفان والمقل
غزيل لم تزل في الغزل جائلة ... بنانه جولان الفكر في الغزل
جذلان تلعب بالمحراك انمله ... على السدى لعب الايام بالامل
جذبا بكفيه او فحصا باخمصه ... تخبط الظبي في اشراك محتبل

و هم او راست جز این مقطوع اشعار رائقه است از آنجمله قول اوست در باره غلامی که از چشمه آب می خورد و چنان ظاهر منسوب اوست اما بکی نزد لیت

عذيري من جذلان يبكي كآبة ... واضلعه مما يحاوله صفر
يبل ما اتى زهرتيه بريقه ... ويحكي البكا عمدا كما ابتسم الزهر
ويوهم ان الدمع بل جفونه ... وهل عصرت يوما من النرجس الخمر

و هم او راست شعر

ومهفهف كالغصن الا انه ... تخذ الالباب عند لقائه
اضحى ينام وقد تكلل خده ... عرقا فقلت الورد رش بمائه

و در اشعار ... بفتح و ... در آخر بالقصر ... و رصافی بضم راء و فتح صاد مهمله و بعد از الف فاء این نسبت بسوی رصافه است و آن شهری کوچک است در اندلس نزدیک بلنسیه و نیز در اندلس ... رصافه نام داشته و نزدیک قرطبه است و عبد الرحمن بن معاویه بن هشام بن عبد الملک اموی اول سلاطین اندلس از طایفه بنی امیه آن را بنا نهاده و او معروف بداخل است چه از بیم ابو جعفر منصور داخل اندلس گشته و او از بلاد شام است و در آنجا او مشهور است و داخل آنجا شد ... سوال ... گشت و در روز عید ... بسال یکصد و ... در قرطبه او ... کرده و ... در این ایام ... و این رصافه بیوه با بنا جد خود هشام بن عبد الملک بن مروان نام کرد و آن ... ر ... است در شام با ...

و از این پس و آنه قال مذکور خواهد گردید در کتاب مختصر الاخبار که وضعا المختلف صنعا موضعی است
و مجمل کو نه مذکور داشته و نوشته است که رصافه اسم نه موضع است و انجمله شمار آنها چهار که
مذکور نه شده است رصافه ملبسه بوده این رصافه ده موضع است و اکثر نیم حالت رفت
بخطه بو یاری که مع و الله اعلم مترجم گوید احمد در معجم البلدان نوشته است رصافه هفتم
مشهور است و اکثر تحقیق آن از رصف یا نه و بعض هم چنین گفته است چنانکه در همه
همین حالت ذا ابونیدا انم الهاقیه از جهت احمد بن شهاب گفته است شعر

وجرداء خرق قد علونا مكانهم ‖ لهم شرك حول الرصافة لاحب

معلوم میکند این رصافه بو غوانم درجه موضع است و دیگر رصافه ابی العباس است که خازن
نوشته‌اند و بعض ابوالعباس در انبار نیز بوده رصافه ابی العباس خوانده‌اند
با آنها با عبدالله بن حسن بن حسین بن علی بن ابی طالب علیهم السلام که دعوی نمود و بنگرد
عبدالله با ابوالعباس در آنجا شد و شعر بدید این بیت گفت

الم تر حوشبا امسى يبني ‖ بناء نفعه لبني نفيلة
يؤمل ان يعمر عمر نوح ‖ وامر الله يطرق كل ليلة

و دیگر رصافة البصره است الذی نزدیک بصره است و ابو عبدالله محمد بن عبدالرحمن بن
احمد رصافی با آنجا منسوب است و دیگر ابوالقاسم حسن بن ابراهیم المقری الرصافی است
و دیگر رصافة الحجاز است و ابنه بن ابی عاید در این شعر نام رصافه برده است

يوم بهاد انجعت للنجاء ‖ عين الرصافة ذات النجال

و دیگر رصافه بغداد است که در جانب شرقی واقع است چون منصور آن را آباد نمود
در جانب غربی بنا کرد و بالیّی بتمام رسانید پسر خود مهدی را امر کرد که در جانب شرقی
لشکرگاهی مقرر کند و دیوارها را بر آن بنیان کند و خانه‌ها بر آن زد و معسکر نام
پس مردمان با آنجا ملحق شدند و عمارت گرفت چندانکه باندازه منصور گردید و مهدی
مسجد جامع بزرگتر از جامع منصور در آنجا ساخت و چون از آن فارغ شد بسته شد و راه
شد و چون آن مسجد جامع عمارت گرفت مقابر خلفای بنی عباس ملاصق آن مسجد
بود و آن مقابر موقوفات و خدام مقرر بود و اکنون بسبب انقطاع و اتصال
بود مسجد نیز ویران شده بود و هم محله ابی حنیفه و مقبره او ملحق با آنجا بود و نیز در آنجا.

محله و بازارچه

محله و بازارچه‌ها دارا از روم ملاصق است و جز اینکه شروع آثار هیچ چیز در آنجا نیست و بعض
الیهم در این شعر خود بآنجا معنی رصافه گوید

عيون المها بين الرصافة والجسر ‖ جلبن الهوى من حيث ادري ولا ادري

و در این وقت هم از بناء رصافه و جامع آن جای دیگر میکند و بنام و نشان هم فقط
بعد از اهل این رصافه جماعتی حدیث روایت کرده‌اند از جمله ایشان سفیان بن زیاد الرصافی
مخزومی و محمد بن بکار بن الریان ابو عبدالله الرصافی مولی بنی هاشم و جعفر بن محمد بن علی
ابوالحسن الرصافی و ابو اسحق ابراهیم بن محمد بن عبدالمؤمن الزهری الرصافی
بزاز است و بجمله در رصافه بغداد مقابر جماعتی از خلفای بنی عباس است
و در آن مقابر و حظیرها در مقابر بنیان آن خراب گشته و آنها بسیار و تربتهای
عظیم عبرت آثار و از آن عمارت و آن تربت عبرت آیت بیت عبرت عظیم
منوار است و از جمله خلفاء المقتدر در آنجا در ظاهر با رصافه دارای قبر و
بارگاهی بوده است و مقابر بی موقوفات و خدام است و هر کس در آنجا بگذرد
و بچشم عبرت نظاره کند قلبش بی خشوع و خضوع فرو گرفته و گفته مستکفی و مطیع و
طایع و قادر و قائم و مقتدی و مستظهر و مقتفی و مستنجد در آنجا است و مستضیء بود ظاهر
محله قصر عیسی در جانب غربی بغداد تربت است به ... منسوب و مستعصم و مکتفی
و قاهر در خانه طاهر بن الحسین است و مقتفی نیز در آنجا دفن است ... از
و نعمت و دولت و شوکت و سلطنت و ملک و سلطنت بعد از این ... ارب
دیار و فصول این جهان بر قلوب گذارند و دیده ایشان بسوی آن جهان
خوانده و ... فرشتگان ... عرصه اندیشه ... نگردد ناله
و دندان ... از قصور عالیه قبور بالیه ... کنند و ... با زور و باخبر
یار و مورد ... شده ... آنکه ... خندم ... خندد مع ...
شاعر در این شعر خود ... رصافه گفته است

ارى الحب يبلي العاشقين ولا يبلى ‖ ودار الهوى في جنة القلب ما تطفى
تهيجني الذكرى فابكي صبابة ‖ واي محب لا تهيجه الذكرى
اقول وقد ابكت دمعي وطال ما ‖ شكوت الهوى فلم تنفع الشكوى

ایاما یطا قصر الرصافة خالیا   لبینی علیها ان تروی وحنین اکثر

و دیگر رصافة الشام است چون میگویند رصافه در مواضع کثیره است از آنجمله رصافه هشام بن
عبد الملک در غربی رقه است و مابین آن و رقه چهار فرسنگ است و چون در شام طاعون
افتاد هشام آنجا را بنا نهاد و در فصل تابستان در آنجا مکان میگرفت و از خیار ملوک
غسان مستقلعیق نعمان بن حارث بن ابهم واضع این بنا بود و صهاریج و حوضهای بزرگ در
آنجا بنیان کرده و باین صورت قولی بود و هشام تغییری بر آن نمود و بناها بدان منضم
نمود زبیر بن بکار و احمد بن یحیی میگویند که رصافه هشام را هشام بن عبد الملک احداث نمود
و اصمعی میگوید در آنجا دیری عجیب و باروئی است و در آنجا نهر و چشمه جاری نیست و اهل آنجا
از آن حوضها و برکها که در درون بارو واقع است سر و آب برکشند و آب میتوان در اثناء
تابستان آب آن کم میشود و اغنیا و اهل ثروت غلامان و چهارپایان روانه میدارند و از فرسنگ
آب برآورده و هم در آنجا چاهی عمیق است که صد و بیست ذراع و افزون از آن عمق دارد
و در وسط بارو واقع است و با این حالت آب شور و با کدورت است و اگر نه بسبب حب
وطن بود تمامت آن بناها ویران میشد و در آنجا جمعی از اهل ثروت و طایفه تجار دارند
چه بیشتر اهل آنجا سوداگر شده و در اطراف عالم و اقطار بلاد از بهر تجارت مسافرت
کنند و در همان جا بسوداگری و معامله با عراب اقامت دارند و در آنجا بازارچه ایست
که هر یک سو ده دکان است و اهل آنجا سو در بافتن و دوختن جامه و کیسه حذاقت
و مهارت کمال است و هر مردی در رصافه چهار دانگ خواه بی نیاز یا نیازمند به نفقه
یکشم روز کار میکنند و زنهای ایشان به بافتن اشتغال دارند و فرزدق در این شعر برصافه
اشارت کرده و گفته است

الا ام تنفین وانت بخی   وخیر الناس کلهم امامی
متی تردی الرصافة تستریحی   من الانساع والجلب الدوامی

و ابن بطلان طبیب در آن رساله که به هلال بن محسن کاتب نوشته است که در میان رصافه
و رحبه چهار روز مسافت است و قصر رصافه سوا با سنگ بنا کرده اند و در آنجا کلیسائی بزرگ
و با نقش و نگار است و قسطنطین بن هیلانه انشا کرده و هشام بن عبد الملک تجدید بنای
رصافه بنمود و مسکن قرار داد و در کنار کلیسا را آنجا حوضی بود و در آنجا مانند بنای کنیسه

وستونهایی

وستونهایی از سنگ رخام و با سنگ مرمر مفروش و آراسته است و از آب باران مملو و پر باشد
و دکان این حصن نیز نقاری رند و ساکنین ایشان از واقدی و جلب اتعه و صعلوک و
درویش و اخاذی از لصوص است و این قصر در وسط بادیه است و بعلی مستور داد بود و از هر
طرف جز بادیه نمایان نیست و ابن بطلان این رساله را سود در سنه چهارصد و چهل و شش نگاشته
بجمله ابو سلیمان محمد بن مسلم بن شهاب زهری در رصافه حدیث گفته است و از مردم رصافه
ابو شیخ عبد الله بن ابی زیاد رصافی از وی روایت کرده محمد بن الولید میگوید که ابن شهاب زهری در رصافه
اقامت جسته و دیگر رصافه قرطبه است و آن قصری است که عبد الرحمن بن معاویه بن هشام بن
عبد الملک بن مروان که اول کسی است از بنی امیه که در اندلس ملک گرفته بنا نهاد و رصافه نام کرد و قتی در آنجا نخله
نگری است و این شعر گفت

تبدت لنا وسط الرصافة نخلة   تنأت بارض الغرب عن بلد النخل
فقلت شبیهی بالتغرب والنوی   وطول التنائی عن بنی وعن اهلی
اقمت بارض انت فیه غریبة   فمثلك فی الاقصاء والمتناهی
سقتك غوادی المزن من صوبها الذی   یسح ویستمری السماکین بالوبل

و ابن القرضی گفته است که این ابیات مذکوره از عبد الملک بن بشر بن عبد الملک بن مروان است که در ایام
عبد الملک بن مروان داخل اندلس شده بود و ابو الولید بن زیدون در این شعر رصافه قرطبه را ذکر کرده است

علی المنعت السعدی منی تحیة   زکت وعلی وادی العقیق سلام
ولا زال نور فی الرصافة ضاحك   بارجائها یبکی علیه غمام
معاهد لهو لم تزل فی ظلالها   تدور علینا للسرور مدام
تذکرت ایامی بها فتبادرت   دموع کما خان الفرید نظام
ومن اجلها ادعو لقرطبة المنی   بسقیا ضعیف الطل وهو رهام
محل نعمنا بالتصابی خلاله   فاسعدنا والحادثات نیام

و جمعی از اهل علم بدین رصافه منسوب هستند از جمله ایشان یوسف بن مسعود رصافی و ابو عبد الرحمن بن
عبد الملک بن صیفون رصافی میباشند و دیگر رصافه کوفه است که منصور خلیفه بنیان کرد و حسین بن
النسر الکوفی در این شعر مذکور نموده است

ولقد نظرت الی الرصافة فالثنیة فالخورنق

خرابلی اذ یا له فیها وادرسها فاخلق

ودیگر رصافه فنیت بوده است عبدالرحمن احمد بن ابی طاهر در تاریخ خود مسطور نموده است که عبدالعزیز بن سلیمان با من گفت همین که متولد شدم پدرم مکتوبی بعبد الرحمن احمد بن طاهر نوشت و از تولد فرزند آگه خبار نمود و هم بازنمود که اسم فرزند نگذاشته تا اگر مختار امیر باشد او را نام کند عبدالرحمن احمد در جواب پدرم نوشت که فرزند را ابو عبدالعزیز نامیدم و رصافه را که ضیعتی است در نیشابور باقطاع او مقرر داشتم و آن توقیع بهرگاه نزد پدرم بود و دیگر رصافه واسط است و قریه ایست در عراق از اعمال واسط و در میان واسط و آنجا ده فرسنگ طول مسافت است و حسن بن محمد بن علی بجلی بآنجا منسوب است و چنان بود که ابوطاهر عبدالعزیز معروف بسندی که شعر عاشق زنی گردیده در رصافه واسط بوده است و این شعر انشاد نمود

یقربعینی ان تغازلنی الصبا　　اذا مس خدران الرصافة لینها
وان یبسم البرق الذی من بلادها　　علی کبد ابکی الظلام انینها
اهیم بها واللیل معتکر الدجی　　واهدی ونبت الصبح بادجبینها
ولی کبد حری علیك شجیة　　لحجیج اذا رام الفکاك رهینها
اذا عرفی السلوان منها دعی نفی　　هواها جری من مقلتی ما شینها

٤٣٩ ابوبکر محمد بن زهر الاشبیلی حکیم

محمد بن ابی مروان عبدالملک بن ابی العلاء زهر بن عبدالملک بن محمد بن مروان بن زهر الاشبیلی الاندلسی الایادی کنیتش ابوبکر و از خاندانی است که جمله ایشان تمامت علما و رؤساء و حکما و وزراء بوده‌اند و بمراتب علیه نایل و در حضرت سلاطین بتقدم و تقرب مخصوص بوده‌اند و احکام ایشان نافذ گردیده حافظ ابو الخطاب بن دحیه در کتاب خود موسوم بکتاب المطرب من اشعار اهل المغرب گفته است که شیخ ما و مقصود من ابن زهر مذکور است در علم لغت و فن طبابت صاحب مکانی عالی و منزلتی رفیع و مقامی منیع بود اشعار در آن هم ساز حفظ در لغت عرب سرآمد است و علاوه بر این بر اقوال اهل طب مشرف بود و تقدم بغرب مرتبتی عالی داشت و دارای نسبی بلند و حسبی ارجمند و اموال کثیره بود زمانی دراز در مجلس او مسافر ... و سرافراز بودم و از ادبیات بسی استفاده نمودم و این شعر از خط او برای من انشاد کرد

وموسدین علی الاکف خدودهم　　قد غالهم نوم الصباح وغالنی
ما زلت اسقیهم واشرب فضلهم　　حتی سکرت ونالهم ما نالنی

وازنیلی انجمله گفته

وازنیلی انجمله گفته که مرا ابن زهر از زمان تولد من پرسش کرد گفتم در سال پانصد و هشتم متولد گردیدم و در آخر سال پانصد و نود و پنجم خبر وفاتش بمن رسید کلام ابن دحیه تا باینجا پایان پذیرفت مرکوب ابن زهر مذکور در آن ابیات باشعار رئیس عبدالرحمن بن عبدالرحمن صباغ الاسلام و تحکیم نموده است

عقرتهم شمولة لو سالمت　　شرابها ما سمیت بعقار
ذکرت حقایدها القدیمة انعدت　　صرعی تداس بارجل العصار
لانت لهم حتی انتشوا وتمکنت　　منهم وصاحت فیهم بالثار

وازجمله اشعاری که بابن زهر منسوب است این شعر است که در کتاب جالینوس حکیم حیلة البرء و از اجمع و اکبر کتب ایشان است گفته است

حیلة البرء صنفت لعلیل　　یترجی الحیاة اولعلیله
فاذا جاءت المنیة قالت　　حیلة البرء لیس فی البرء حیله

و هم از اشعار ابن زهر است که در تشویق فرزند کوچک خود ابو سهل گفته است

ولی واحد مثل فرخ القطا　　صغیر تخلف قلبی لدیه
نأت عنه داری فیا وحشتی　　لذاك الشخیص وذاك الوجیه
تشوقنی وتشوقته　　فیبکی علی وابکی علیه
لقد تعب الشوق ما بیننا　　فمنه الی ومنی الیه

ونیز ابن زهر راست که چهره او سوخته دیگر شده و پیری بر روی چیره شده بود

انی نظرت الی المرآة اذجلیت　　فانکرت مقلتای کل ما رأتا
رأیت فیها شیخا لست اعرفه　　وکنت اعرفه من قبل ذاك فتی
فقلت این الذی بالامس کان هنا　　متی ترحل عن هذا المکان متی
فاستضحکت ثم قالت وهی معجبة　　ان الذی انکرته مقلتاك اتی
کانت سلیمی تنادی یا اخی وقد　　صارت سلیمی تنادی الیوم یا ابتا

ودیگر از این ابیات بعض شعرای ... نظر ... بمضمون ...

واذا دعونك عمهن فانه　　نسب یزیدك عندهن خبالا
واذا دعونك یا اخی فانه　　ادنی واقرب خلة ووصالا

وابن زهر وصیت نامه این ابیات سرود که بر سنگ گور او نقش کردند و در این ابیات

یعنی طب خود و معالجه نمودن مردمان بسیار شهرت است

تأمل بحقك يا واقفاً ولاحظ مكاناً دفعنا اليه

تراب الضريح على وجنتي كأني لم امش يوماً عليه

اداوي الانام حذار المنون وها انا قد صرت رهناً لديه

واین مقاطیع مذکوره بسیار از افواه علماء اخذ نموده اما ابن زهر مذکور منسوب است نشد [illegible] صحت آن والعهدة على الرواة

و درباره ی [illegible] ابوالعلاء زهر گفته است که وی وزیر آن روزگار و بزرگ فیلسوف و حکیم آن عصر بود و سبب شهرت او در میان مردم گفتن [illegible] در سال پانصد و بیست و پنجم در شهر قرطبه [illegible] وفات کرد و در حق [illegible] عبدالملک نوشته است که بطرف مشرق ارتحال نموده و در آنجا روزگاری دراز به طلب علم بود و در بغداد [illegible] طبابت در بلاد طب گشت و از آن پس در مصر و بعد از آن در قیروان [illegible] یافت و از آن پس در اندلس [illegible] و در آنجا [illegible] در بلاد اندلس و منسوب [illegible] کرد و در تقدم در علم طب [illegible] با این روزگار [illegible] غالب کرد و در مدینه [illegible] وفات کرد و این وجیه عمر از گذارش این شد درباره [illegible] محمد بن مرهان [illegible] عالم بود و ادب [illegible] حافظ و مردی [illegible] و در فقه [illegible] حاذق و در تدبیر و در اندلس مقدم و در علم [illegible] و کثیر [illegible] و جامع روایت و درایت بود و در سال [illegible] و پانصد و [illegible] در [illegible] وفات کرد و [illegible] سالها بود [illegible] از علمای اندلس اندر روایت [illegible] گفته [illegible] و [illegible] توصیف [illegible] و [illegible] در [illegible] گذشت [illegible] و زهر [illegible] و بعد از آن [illegible] در کتاب الخریده نوشته است و این شعر را ابو الطیب [illegible] در حق زهر گفته است

قل للوباء انت وابن زهر جاوزتما الحد في النكاية

ترفقا بالورى قليلاً في واحد منكما كفاية

بعد از آن این زهر [illegible]

بعد از آن این زهر [illegible] ابوبکر بن احمد بن محمد الاندلسی [illegible] نوشته که در سال [illegible] و [illegible] وفات کرد و کنیت او ابو زید بود و [illegible] مذکور [illegible] والله اعلم ترجمه کسی [illegible] در تاریخ [illegible] وفات ابن زهر [illegible] در سال پانصد و بیست و پنجم [illegible] قصیده [illegible] بعضی آن [illegible] است ابن زهر [illegible] ترجمه [illegible] سطور [illegible] است و این [illegible] آن تاریخ [illegible] در ترجمه [illegible] [illegible] ابوالخطاب بن دحیه [illegible] و [illegible] ابن زهر [illegible] داشته و این [illegible] [illegible] تاریخ ابن خلکان است و در آنجا تاریخ وفات جد ابن زهر ابوالعلاء زهر [illegible] در سال پانصد و بیست و پنجم [illegible] ابن زهر [illegible] در کتاب [illegible] در سوانح سال پانصد و بیست و پنجم مذکور داشته است و [illegible] مقاله [illegible] در تاریخ وفات و تولد ابن زهر [illegible] نوشته [illegible] والله اعلم

۴۰۶ ابوالفتیان محمد بن حیوس [illegible] المشهور [illegible]

[illegible]

در اصطلاح [illegible] محمد بن سلطان بن محمد بن حیوس بن محمد بن المرتضى بن محمد بن الهيثم بن عثمان [illegible] کنیتش ابوالفتیان و ملقب بمصطفى الدوله و شاعری [illegible] در شام [illegible] مغرب [illegible] از شعراء شامیین [illegible] و فحول مجیدین ایشان است و او را دیوانی بزرگ است و در شعر [illegible] از ملوک و بزرگان [illegible] و [illegible] و جایزه [illegible] صاحب حلب [illegible] جوهری در کتاب صحاح اللغه در ماده [illegible] الشیخ است [illegible] معلم [illegible] مع الحديث ابن حیوس [illegible] در حق [illegible] قصاید [illegible] است [illegible] ابن [illegible] و شرف الدوله [illegible] بن صالح بن مرداس [illegible] صاحب حلب [illegible] ابن حیوس قصیده در مدح [illegible] دینار [illegible] در [illegible] ابن حیوس مذکور بقصیده [illegible] در مدح [illegible] او بود و این ابیات از آن قصیده است

كفى الدين عزاً ما قضاه لك الدهر فمن كان ذا نذر فقد وجب النذر

ثمانية لم تفترق مذ جمعتها فلا افترقت ما ذب عن ناظر شفر

يقينك والتقوى وجودك والغنى ولفظك والمعنى وعزمك والنصر

و درین ابیات از وجه تعریض بتقلیل امیر ازو یاد می کند

صبرنا على حكم الزمان الذي سطا / على انه لولاك لم يكن الصبر
غزانا ببوسى لا يام لمها الاسى / تقارن نعمى لا يقوم بها الشكر

واز آنجمله است شعر

تباعدت عنكم حرفة لا زهادة / وسرت اليكم حين مسني الضر
فلاقيت ظل الامن ما عنه حاجز / يصد وباب العز ما دونه ستر
وطال مقامي في اسار جميلكم / فدامت معاليكم ودام لي الاسر
وانجز لي رب السموات وعده / الكريم بان العسر يتبعه اليسر
فجاد ابن نصر لي بالف تصرمت / واني عليم ان سيخلفها نصر
لقد كنت مامورا ترجي لمثلها / فكيف وطوعا امرك النهي والامر
وما لي الى الالحاح والحرص حاجة / وقد عرف المبتاع والفضل والتجر
واني باما لي لديك مخيم / وكم في الورى ثاو وآماله سفر
وعندك ما ابقي بقولي تصنعا / بايسر ما توليه يستعبد الحر

و چون ابن حیوس از انشاد این اشعار بپرداخت امیر نصر گفت سوگند بخدای اگر در عوض
سیخلفها نصر گفته بود سیضعفها نصر یعنی نصر دو برابر آن دهد هر آینه دو هزار عطا کرده بودمی
بنا بر این دو برابر عطای گفتم بجمله هزار دینار در طبق از نقره بابن حیوس عطا فرمود و چون بوده
جماعتی از شعرا در ستایش امیر نصر فراهم گرده و او سوی ملکیت او بود و جمله ایشان با جمعی
از شعرا بود چون افتاده امیر نصر در ایام نوبهار در آنجا بمحل النبی و کاموس الابدیع
هنا و گاهی بر حسب عادت در آنجا بصحبت میگذرانید نزول نمود آن سوار در آنجا
بسوی وی تا خبر رفته بود باب بسرای امیر بوصل اجتماع نمودند و ابو الحسن احمد بن محمد بن الدویده
المعروف از شعرای نامدار است در جمله ایشان بود پس آنجماعت شعرا متفق شعر چند در
هم پیوسته و بخدمت امیر نصر مکتوب کردند و در قرنقه و بعضی گفته که در نظم این اشعار
ابن الدویده بوده آن ابیات این است

على بابك المحروس منا عصابة / مفاليس فانظر في امور المفاليس
وقد قنعت منك الجماعة كلها / بعشر الذي اعطيته لابن حيوس

وما بيننا

وما بيننا هذا التفاوت كله / ولكن سعيد لا يقاس بمنحوس

ازین اشعار باز نمود جماعتی از شعرا در روزه در خانه مفلس معلوک به بعطا امیر بود امیر را از
ماندن دو وجه یک آنکه ابن حیوس غایت شفقت ... دارم و هر چند بر درجه این تفاوت در
میان بنیت ... بخشش و هر چه میان باید بسازد کار ایشان چون امیر نصر بر آن مکتوب وقوف یافت گفت هزار
خرد صله ابن حیوس بسنده ایشان نیست گفت سوگند بخدای اگر گفته بودند بعشر الذی اعطیته
لابن حیوس بهزار دینار دادمی نه بابن حیوس عطا کرم بایشان عطا نمودم و عماد الدین کاتب در کتاب
الخریده این ابیات سوار ابو محمد عبد الرحمن الدوینده مذکور بر نگاشته و او معروف بوده
و خدای داناتر است بجمله امیر نصر ابن ... و وقایع ... از وفات ... محمود در سال
چهارصد و شصت و دو ... حلب کرد و روزگار ... حیات او طول نیافته بود گروهی از ...
بروی تاختند و او را در ماه شوال سنه چهارصد و شصت و هشت مقتول نمودند و ازین ...
برادرش صالح بن مرداس در حرف صاد مذکور افتاد و ابن حیوس در ماه شوال سنه چهارصد و هشتاد و
دو در حلب درگذشت و وفات او در آنجا بود فانه لیست و الکتب ابو علم الدین سلیمان بن حیدر
معروف است و از اشعار جمله ابن حیوس قصیده لامیه او است که در مدح ابو الفضل ... بن
محمود بن امیر نصر مذکور انشا کرده است و این اشعار از جمله مدیحه آن ابیات است

طال ما قلت للسائل عنكم / واعتمادي هداية الضلال
ان ترد شرح حالهم عن يقين / فالقهم في مكارم او نزال
تلق بيض الوجوه سود مثار النقع / خضر الاكناف حمر النصال

و این تقسیم برابر او اتفاق افتاده نیکو است و درین شعر بقول ابو سعید محمد بن
محمد بن ... از بیستی شاعر مشهور از جمله قصیده که در مدح صاحب بن عباد که ازین پیش در حرف
همزه مذکور گردید الهام نموده آن شعر از اشعار فاخره است و این است

من النفر العالين في السلم والوغى / واهل المعالي والعوالي والعلا
اذا نزلوا اخضر الثرى من نزولهم / وان نازلوا احمر القنا من نزالها

منقول میگردد سوگند بخدا این شعر فاضل است و هیچ شائبه از حسد در آن نیست و جمله
ابن حیوس سوار از عطای بنی مرداس اموال کثیره و نعمت عظیم حاصل گشته بود پس سرائی در
حلب بساخت و این شعر سوار از اشعار خود بر باب آن مکتوب نمود

دار نبنا بها وعشنا بها　　فی نعمة من آل مرداس
قوم نفوا بؤسی ولم یترکوا　　علیّ للایام من باس
قل لبنی الدنیا علی هکذا　　فلیصنع الناس مع الناس

و بعضی برآن رفته‌اند که این ابیات از ابو الحسن ابو الفتح حسن بن عبد الرحمن بن عبد الجبار معروف بابن ابی حصینة حلبی است و این روایت صحیح است و از غرر قصاید سایرهٔ ابن حیوس این سه ابیات است

هو ذاک ربع المالکیة فاربع　　واسأل مصیفا عافیا عن مربع
واستسق للدمن الخوالی بالحمی　　غرّ السحائب واعتذر عن ادمعی
فلقد فنین امام دان هاجر　　فی قربه ووراء ناء مزمع
لو یخبر الرکبان عنی حدثوا　　عن مقلة عبری وقلب موجع
ردّی لنا زمن الکثیب فانه　　زمن متی یرجع وصالک یرجع
لو کنت عالمة بادنی لوعتی　　لرددت اقصی نیلک المسترجع
بل لو قنعت من الغرام بمظهر　　عن مضمر بین الحشا والاضلع
اعقبت اثر تعتب وصلا عقب تجنب　　وبذلت بعد تمنع
ولو اننی انصفت نفسی صنتها　　عن ان اکون کطالب لم ینجع

و از اینجمله است

انی دعوت ندی الکرام فلم یجب　　فلاشکرن ندی اجاب وما دعی
ومن العجائب والعجائب جمة　　شکر بطیء عن ندی متسرع

و از اشعار ابن حیوس است

قفوا فی القلی حیث انتهیتم تذمما　　ولا تقتفوا من جار لما تحکما
اری کل معوج المودة یصطفی　　لدیکم ویلقی حتفه من تقوما
وان کنتم لم تعدلوا اذ حکمتم　　فلا تعدلوا عن مذهب قد تقدما
حمی الناس من قبل الفتی لتقتنی　　وثقف میاد القنی لیقوما
وما ظلم الشیب الملم بلمتی　　وان بز فی حظی من الظلم واللمی
ومحبوبة عزت وعز نظیرها　　فان اشبهت فی الحسن والعفة الدمی

سلی عنه تخبر بالیقین دموعه　　ولا تسألی عن قلبه این یمما
فقد کان لی عونا علی الصبر برهة　　وفارقنی ایام فارقتم الحمی
فان قضی ان لا تاتنی بعد ان　　مضی منجدا صبری واوغلت متهما
وفجعة بین مثل صرعة مالک　　ویقبح بی ان لا اکون متمما
خلیلی ان لم تسعدانی علی الاسی　　فلا انتما منی ولا انا منکما
وحثتما الی سلوة وتناسیا　　ولم تذکرا کیف السبیل الیهما
سقی الله ایام الصبا کل هاطل　　ملث اذا ما الغیث انجم انجما
وعیشا سرقناه بوخز رقیبنا　　وقل ملّ من طول السهاد فنوما

و این قصیده طویله است و ابن عساکر در تاریخ دمشق نوشته است که ابو ع ع بن ابراهیم العلوی از حفظ برای من خواند که شبی از شبها پیش امیر ابو الفتیان ابن حیوس در برابر من درآمد و انوقت فی دو حلب بود در شام و گفت این بیت از کمال فصاحت سوی بوخشت افکنده و در مدح شرف العلا مسلم بن قریش گفته است

انت الذی نفق الثناء بسوقه　　وجری الذی بعروقه قبل الدم

و این شعر و ابیات مدح است و از این پیش در ترجمه ابن الفاتح اندلسی ذکر ابیات نفیسه و منسوب بیچون آن بود بطبقت نگار رقم شد و الحق آن اشعار در دیوان ابن حیوس موجود است و هذا بحقیقت داناتر است و چنان اتفاق که احمد بن محمد خیاط و از پیش تقدم ذکر یافت در اشعار بسیار صد و بعد از چند قیم بشهر حلب و حمول یافت و در آن هنگام ابو الفتیان در حلب بود پس ابن خیاط این شعر بدو مکتوب نمود

لم یبق عندی ما یباع بدرهم　　وکفاک منی منظری عن مخبری
الا بقیة ماء وجه صنتها　　عن ان تباع واین این المشتری

ابن حیوس گفت اگر گفته وانت نعم المشتری هرآینه احسن بود و ولادت ابن حیوس مذکور در سنه ... و ... در روز شنبه سلخ شعبان در اثر دمشق روی داد و در ... در حلب وفات کرد و ابن حیوس اسم ابن خیاط مذکور بود و حیوس ... حاء مشدده ... ساکنه و بعد از واو یای ... است و در شواه ... ابن حیوس ... است

بباء موحده خفیفه است و نیز مذکور نیفتم، بر ترجمه ابن حیوس مصحف نگردد و چون گرند
نگران شدم که تو هم ... را ابن حیوس نام نهم و آن غلط است
و صواب همان است که مذکور داشتم والله اعلم ترجمه کرده الکه اهلی بر زبانی
بزبان خود اعلم است مانند ابن حیوس شاعری است فصاحت و آیت بلاغتش
از فلک آبنوس بر گذشته و طبع وقادش میزان صحیح و تقیم و رعیت ... است
تصدیق ... و ... است و سلیقه دقیق و ... از آن ... است ...
مهم بی لطافت بود در عرصه جلالتش ... خود ... الکرم ... الجواد
قد یکبو نعم عرضه ... این المشتری ... در بازار بلاغت و تیر ...
و تمامی حالات از آنست نعم المشتری ... کمتر و مشتری بی لطافت تر ...
مقصود آن است که از هر تاجری سواد چشم برگرفت و بعضی ... و بجز تاج نفیس
بهای آبرو را از هر ... در نظر و جلیل القدر است قطره ... کالای ...
و ذکر ... بدریا ... هر ... و هر سینه گنجینه ... هر نظر ...
... مشتری ... خریداری ... از ... و ...
و انقلاب حال و اضطراب احوال ... این کالای نفیس ... و کیست و کجاست
آن مشتری که قدر این کالای ... خریداری ...
... از این تاج جلیل القدر افتخار ... عجب این ...
... باز ... جز تو کسی خریدار این کالای شریف نیست و ...
با تو ... جز از تو ... آواز ... جز تو ... بر او
... در ... آورده ... در خبر است که

اعرابی که حضرت امام حسن علیه السلام مکتوب کرد

لم یبق لی شیء یباع بدرهم — یکفیك رؤیة منظری عن مخبری
الا بقایا ماء وجه صنته — ان لا یباع وقد وجدتك مشتری

و در این روایت این شعر که سابقا مرقوم شد ... بجمله آنحضرت ...
بزرگ و مروت ... نیز ... در این بیت ... نوشت

عاجلتنا فاتاك وابل برنا — طلا ولو امهلتنا لم نقصر

هو القليل

هو القليل وكن كانك لم تبع — فاصنته وكاننا لم نشتر

مکشوف باد ... کاتب تاریخ ... وفات ابن حیوس بود در سوانح سال
... از ... شعر او ... نوشته است از جمله منظومات او
در مدح ابی المظفر نصر بن محمود بن شبل الدوله این شعر او است از جمله قصیده ...

ثمانیة لم تفترق مذ جمعتها — فلا افترقت ما ذب عن ناظر شفر
یقینك والتقوی وجودك والغنی — ولفظك والمعنی وعزك والنصر

١٢ ع
ابوالمظفر
محمد بن احمد الابیوردی
الشاعر

و این تاریخ در وفات ابن حیوس ... که در ... ترجمه مسطور ...
و هو ابوالمظفر محمد بن احمد بن محمد الامام محمد بن اسحق هو ابو الفتیان بن الحسن بن
منصور بن معاویة الاصغر بن محمد بن عثمن بن عنبسة بن ... بن ...
ابی سفیان بن صخر بن حرب بن امیة بن عبد شمس بن عبد مناف القرشی الاموی المعاوی الابیوردی
و در نسخه دیگر نوشته که محمد بن ابی العباس احمد بن محمد بن ابی العباس احمد بن اسحق بن ابی العباس ...
محمد بن اسحق و هو ابو الفتیان ... ابوالمظفر در شاعری ... دارد ...
دیوان اشعار ... بر چند قسم ... از آنجمله عراقیات و ... و ...
این است و علم انساب ...
و ابو الفضل محمد بن طاهر مقدسی در چند موضع ... در علم انساب ...
نعم ... ابوالمظفر در علم عدیده و حدیث ...
عدیده این کتاب ...
ابوالمظفر ... در توصیف ... ابو العلا معری است

وانی وان کنت الاخیر زمانه — لآت بما لم تستطعه الاوائل

و کلام مقدسی ... از آنکه ... بر ...
و ... دانش مند در تاریخ اصفهان او ... مذکور ...
و گفته است که فخر رؤسا و افضل الدوله ... و در فنون ... از علوم
... عارف و فصیح الکلام ... حاذق ...
الفضل ... و ... نفس ...
... و مغارب زمین ...

معانی او بود و در کتاب الانساب در ترجمهٔ سمعانی و در کتاب الذیل یاد کرده و گفته است بعوبة الالفاظ
و دردمندی بکاره آورده و مبادی مذکور کرده منسوب ببعض سادات بخانه و ازوی بانعم است و این
مکتوب بجانب امیر المؤمنین المستظهر بالله نوشت و بر سر آن نوشته بعد الخادم المعادی
و خلیفه بوی نوشته بعد الخادم المعادی بر طریق مکاتبه چه پس بعوض سادات بر زده و در قول اولی
ز زنا و خادم الهادی کرده و از محاسن اشعار ابی المظفر این ابیات اوست

ملکنا اقالیم البلاد فاذعنت ... لنا رغبة او رهبة عظماؤها
فلما انتهت ایامنا علقت بنا ... شدائد ایام قلیل رخاؤها
وکان الینا فی السرور ابتسامها ... فصار علینا بالهموم بکاؤها
وصرنا نلاقی النائبات باوجه ... رقاق الحواشی کاد یقطر ماؤها
اذا ما هممنا ان نبوح بما جنت ... علینا اللیالی لم یدعنا حیاؤها

و قول اوست ایضا

تنکر لی دهری ولم یدر اننی ... اعز واحداث الزمان تهون
فبات یرینی الخطب کیف اعتداؤه ... وبت اریه الصبر کیف یکون

و نیز از اشعار اوست

وهیفاء لا اصغی الی من یلومنی ... علیها ویغرینی بها ان اعیبها
امیل باحدی مقلتی اذا بدت ... الیها وبالاخری اراعی رقیبها
وقد غفل الواشی فلم یدر اننی ... اخذت لعینی من سلیمی نصیبها

و هم از اشعار ابی المظفر است در حق ابو النجیب عبد الرحمن بن محمد بن عبد الجبار المراغی
که در موجب نقیصت در اشعار افصح زمان و ابلغ بود و در اشعار خود التزام
ما لا یلزم مینمود در شعر هر دو آن نسبت داشته گفته است

شعر المراغی فی حوشیته ... کعقله اسقمه ما اسقمه
یلزم ما لیس له لازما ... لکنه یترک ما یلزمه

و هم از اشعار ابی المظفر است

الا ابیم ان لم تجی بزیارة ... بخلا فجودی بالخیال الطارق
والله لا تحمی الوشاة ولا الکری ... سنة لجفنک فی ضمیر العاشق

فنزمرکوم

زیر مرکوم و از منبر منبر اعلی اعتد بحمد است بطن متاد بر ذمة این ... ۱۹ از کلام مذکور مرکوم
در این شعر خود از جمله قصیدهٔ اوست

ان کنت لیلی بالسلام بخیلة ... فعلی الخیال یزورنی فیلم
ودعوی بوصلک فی المنام لعلها ... نوح لقائک مقلتی فتنوم

و این اشعار از قسم تغزلات ابی المظفر است

نزلنا بنعمان الاراک وللندی ... سقیط به ابتلت علینا المطارف
فبت اعانی الوجد والرکب نوّم ... وقد اخذت منی السری والتنائف
واذکر خوداً ان دعانی الی الهوی ... هواها اجابته الدموع الذوارف
لها فی مغانی ذلک الشعب منزل ... لئن انکرته العین فالقلب عارف
وقفت به والدمع اکثره دم ... کانی من جفنی بنعمان راعف

و از معانی بدیعهٔ اوست که در این شعر خود از جمله ابیات است که در وصف خمر گفته

ولها من ذاتها طرب ... فلهذا یرقص الحبب

و هم از اشعار ابی المظفر است از جمله قصیدهٔ او

فسد الزمان فکل من صاحبته ... راج نوالک او مداج خاشی
واذا اختبرتهم ظفرت بباطن ... متجهم وبظاهر هشاش

و این معنی را خوب ادا کرده است از شعر ابی تمام طائی از جمله قصیده او که ... گفته
در این ابیات گفته است

ان شئت ان تسود لک کلها ... فاحلق بهذا السواد الاعظم
لیس الصدیق بمن یریک ظاهراً ... متبسماً عن باطن متجهم

و بعضی از متصوفه تطویر بعد جشم و از طریق جمهور کنار شدیم و ابو المظفر را تصنیف
کثیره است از آنجمله تاریخ ابیورد است و قبائل و مختلف و مؤتلف و طبقات کل فن
و ما اختلف و ما ائتلف فی انساب العرب و هم او را در لغت مصنفات کثیره است
و بعضی بانند که مسموم گشته و او مرد پسندیده بود و شعر او را نیکو و وفات ابیوردی
مذکور در روز پنجشنبه بیستم شهر ربیع الاول در سال پانصد و هفتم در زمان اول نماز پیشین در
اصفهان رو داد و ابیوردی بقیع همزه و کسر با موحده و سکون یا و فتح واو

و شعر او و غیر از آن دال است بر نسبت با بیورد است او را با وجود آن در نسب امیه مشهور است
که ملک است در خراسان و جماعتی از علما و جز ایشان از مورخین او را از نسب امیه شمارند و امام
ترجمه کرده صاحب طبقات النحاة نوشته است محمد بن احمد بن محمد بن احمد بن محمد بن اسحق بن الحسن بن
منصور بن معویة بن محمد بن عثمان بن عنبسة بن عتبة بن ابی سفیان صخر بن حرب الاموی الامام
ابو المظفر الابیوردی در فن لغت و انساب و آداب او را ابیات و اذکار و در نظم اشعار بلاغت را آخر
آن پایه داده و بسیاری از ابیات آن گوینده را از متقدمین ممتاز یافته از عبد القاهر جرجانی
و اسمعیل بن مسعدة الاسمعیلی و ابوبکر بن خلف الشیرازی و مالک بن احمد البانیاسی اخذ علوم
نموده و او را مصنفات کثیره است چون طبقات العلم و دیگر کتب چنانکه در ذیل ترجمه او مذکور
و هم ترجمه نموده و جزوی از مصنفات اوست و هم گفته است او را ولایت و نظام امور کرده است
ممالک تمام است با این معنی منسوب گردید او بسیاری در حضرت سلطان ابی الفتح بن ملک شاه
... کاره سلطان ... ملک ... داشت و او را ... کرده و از افکار بر دو او
گفت قوت النفس ... از جمله اشعار اوست

یامن یساجلنی ولیس بمدرک ۔ شاوی ولیس له علالة مقصی
لا تتعبن فدون ما حاولته ۔ خرط القتادة وامتطا الکوکب
والمجد یعلم اینا خیر ابا ۔ فاسئله تعلم ای ذی حسب ابی
جدی معویة الاغر سمت به ۔ جرثومة فی طینها خلق النبی

و از جمله ... در باب شیخ ... شیخ الرئیس ابو علی بن سینا ابیورد مذکور گردید و از ادبا و علما ٥٣٢ ابو الحسن محمد بن علی بن ابی الصقر الفقیه الواسطی الشافعی تکه
محمد بن علی بن الحسن بن عمر کنیتش ابو الحسن و معروف بابن ابی الصقر و از فقهای شافعی
المذهب است در خدمت شیخ ابی اسحق شیرازی تفقه جست لکن علم ادب و فن شعر در وی غلبه
یافت و آن مشهور گردید و در دمشق در خزانه اشرفیه در جامع مشهور است دیوان
شعر او در ... او ... در ... مجلد است ... در جامع کبیر ... واقفه
واقع شده با زدیدم و آن دیوان یک جلد است بجمله ابن ابی الصقر در حق طایفه
شافعیه ... متعصب بوده چنانکه این مطلب را نقل ... شافعیه معروف است
... داده و در حق شیخ ابی اسحق ... در بلاغت و فصاحت و حسن خط
و ... شعر بدرجه کمال ... ابو المعالی خطیری ... در کتاب زینة الدهر

مذکور داده

مذکور و از وی قطعات عدیده مسطور داشته است و از جمله مقاطیع او این اشعار است

کل رزق ترجوه من مخلوق ۔ یعتریه ضرب من التعویق
وانا قائل واستغفر الله ۔ مقال المجاز لا التحقیق
لست ارضی من فعل ابلیس شیئا ۔ غیر ترک السجود للمخلوق

و این ابیات سابقه نیز از اشعار اوست

وحرمة الود ما لی عنکم عوض ۔ ولیس لی فی سواکم بعدکم غرض
اشتاقکم ودودی لو یواصلنی ۔ لکم خیال ولکن لست اغتمض
وقد شرطت علی قوم صحبتهم ۔ بان قلبی لکم من دونهم فرضوا
ومن حدیثی بکم قالوا به مرض ۔ فقلت لازال عنی ذلک المرض

و چون عمر او به نود ... رسید و ... ضرب المثل و ... در ... پشت
گردیده و بر عصا تکیه می‌نمود و ... کلامی ... این شعر را انشا کرده

کل امر اذا تفکرت فیه ۔ وتاملته رایت ظریفا
کنت امشی علی اثنتین قویا ۔ صرت امشی علی ثلاث ضعیفا

و هم ... مشهور ... این اشعار است ... اشارت ...

یا سائلی عن حالتی ۔ خذ شرحها ملخصا
قد صرت بعد قوة ۔ تنقص اعداد الحصی
امشی علی ثلاثة ۔ اجودها فیها العصا

و هم از اشعار ابی الحسن ابن ابی الصقر مذکور است در ... از ...
... و هو صحیح ... گفته است

علة سمیت ثمانین عاما ۔ منعتنی للاصدقاء القیاما
واذا عمروا انبسط عذری ۔ عندهم بالذی ذکرت وقاما

و هم از اشعار اوست ... گفته

ولما الی عشر تسعین صرت ۔ وما لی الیها اب قبل صارا
تیقنت انی مستبدل ۔ بداری دارا وبالجار جارا
فتبت الی الله فیما مضی ۔ ولن یخذل الله من تاب بارا

و هم وقتی در عزاء مصیبت صغیری حضور یافته و از مرگ قرین بود و مردمان بر دین کاتب
و استادش می آوردند چگونه آن صغیر با آن پیر و دوست بود و این شیخ در حین طفل
خورد که بر جای ماند این شعر گفت

اذا دخل الشیخ بین الشباب | عزاء و قد مات طفل صغیر
رأیت اعتراضا علی الله اذ | توفی الصغیر و عاش الکبیر
فقل لابن شهر و قل لابن الف | و ما بین ذلک هذا المصیر

و هم او راست در این باب

ابن ابی الصقر افتکر | و قال فی حال الکبر
و الله لولا بوله | تحرقنی وقت السحر
لما ظننت ان لی | ما بین فخذی ذکر

و او را قطعات بسیار است ولادت ابن ابی الصقر در روز سه‌شنبه دهم
ذی القعده سال چهارصد و نه بود و خدای اعلم است وفات او روز پنجشنبه
چهاردهم جمادی الاولی سال چهارصد و نود و هشتم در واسط اتفاق افتاد

۲۳۹ الشریف ابو یعلی بن محمد معروف بابن الهباریه شاعر نکو

الشریف محمد بن محمد بن صالح الهاشمی العباسی کنیتش ابو یعلی و معروف بابن الهباریه و
ملقب بنظام الدین فرزانه شاعر مشهور است شاعری مجید و حسن المقاصد بود لکن
لسان خبیثی داشت و بهجو بسیار گفت و مردمان بسیار از زبان او هراس داشت
و هیچکس بود از گزند زبان او ایمن نگذشت عماد الدین کاتب در کتاب الخریده
او را مذکور داشته و گفته است که جاد و هزل و کلف بیشتر نظام الملک غالب است
و لیکن در طریقه ابن الحجاج رفته و آن اسلوب را اختیار کرده بلکه در فن خلاعت
رو بر تفوق یافته و اشعار لطیف او در نهایت خوبی است و کلام ابن عباد در مقام
بازیچه بود در نسخه دیگر از این کتاب در نسب او بدینگونه مسطور داشته ابو
ابو یعلی محمد بن محمد بن صالح بن حمزة بن عیسی بن محمد بن عبد الله بن داود بن علی بن
محمد بن علی بن عبد الله بن العباس معروف بابن الهباریه در خدمت نظام الملک ابو علی
حسن بن علی وزیر سلطان الب ارسلان و پسرش ملکشاه و از این پس در جزو وفات
ذکر کرده که مدتی متصل از انعام آن وزیر و مستمر او بهره ور بود و چنان بود

در بیان نظام الملک

در بیان نظام الملک و تاج الملک ابو الغنائم که میان ایشان کینه و کدورت و منافست و منافقت
بود چنانکه این عادت در میان عاملان دولت و ارباب مناصب است جماعت ابو الغنائم
با ابن الهباریه گفت اگر نظام الملک را هجو کنی ترا در جایزه این کار فلان مبلغ
زر دهیم ابن الهباریه گفت چگونه کسی را هجو کنم که هیچ چیز در سرای من نیست
جز آنچه از طفیل نعمت و صنعت اوست تاج الملک گفت ناچار باید گفت و او این
بیت گفت

لا غرو ان ملک ابن اسحق و ساعده القدر
و صفت له الدنیا و خص | ابو الغنائم بالکدر
فالدهر کالدولاب لیس | یدور الا بالبقر

پس این شعر بخدمت نظام الملک معروض افتاد و هو شاعر در این باره آن شعر را بر
زبان خود همی راند و بسا رئیس که میگویند اهل طوس بقرند چه نظام الملک از مردم
طوس بود جمله آنرا بنیکوکاری از زر حسب رسم و عادت ابن الهباریه جایزه بخشید و عفو
و عطا در مقام تلافی بر نیامد بلکه در انعام و افضال وی بیفزود و این گونه در شمار محاسن
اخلاق و مکارم اوصاف و سعه حلم نظام الملک محسوب افتاد و بعد از ذکر از
طرف نظام الملک با ابن الهباریه مبلغ زر گشت از عطاهای نظام الملک و در شش
در بیان بزرگی پرسید چه جای آنکه از بغداد تا ... و در شاخسار زبان او دانا بخواهد چه
روزگار را ابن الهباریه از گزند ایشان گشته و دشوار آمد این مکتوب نظام الملک فرستاد

لذ بنظام الحضرتین الرضی | اذا بنو الدهر تحاشوک
و اجل به عن ناظریک القذی | اذا لئام القوم اعشوک
و اصبر علی وحشة غلمانه | لا بد للورد من الشوک

و از این اشعار بازی [illegible] و کلیه فارسی نیز تعقد بستان با چار بر کرد و کلیه بر خارها
بر دست و دیده جای کرد و این اشعار است بهر و النسیم بیخ و خوار است و عماد الدین
در کتاب الخریده مذکور نموده است که این ابیات مذکوره او را پسر نقیب النقبا بود
ابن طراد زینبی باز فرستاد و او ملقب بنظام الحضرتین و کنیتش ابو الحسن است

و نیز از اشعار ابن الهباریه است

وجهی یرق عن السؤال و حالتی منه ارق
و دقت معانی الفضل فی و حرفتی منها ادق

و از معانی و مضامین غریبه طبع نقاد اوست که در زبان بر قول آنکه میگویند ... از ...
و در طرز بخت گفته است

قالوا اقمت وما رزقت وانما بالسیر یکتسب اللبیب ویرزق
فاجبتهم ما کل سیر نافعا الحظ ینفع لا الرحیل المقلق

از انجمله است

کم سفرة نفعت واخری مثلها ضرت ویکسب الحریص ویخفق
کالبدر یکتسب الکمال بسیره وبه اذا حرم السعادة یمحق

و هم از اشعار ابن الهباریه است

خذ جملة البلوی ودع تفصیلها ما فی البریة کلها انسان
واذا البیادق فی الدسوت تفرزنت فالرأی ان تتبیدق الفرزان

و هم اوراست در بیان خلاعت و شوخی و مجون

یقول ابو سعید اذ رآنی عفیفا منذ عام ما شربت
علی ید ای شیخ تبت قل لی فقلت علی ید الافلاس تبت

و نیز اوراست در این معنی

رایت فی النوم عرسی وهی ممسکة اذنی وفی کفها شیء من الادم
معوج الشکل مسود به نقط لکن اسفله فی هیئة القدم
حتی تنبهت مجزع القذال ولو طال الرقاد علی الشیخ الادیب محی

و هم اوراست شعر

المجلس التاجی دام جماله وجلاله وکماله بستان
والعبد فیه حمامة تغریدها فیه المدیح وطوقها الاحسان

و نیز ابن الهباریه راست شعر

دعوه ما شاء فعل سیان صد او وصل فکم رأینا قبلها اسود من ذا دخل

و حالی اشعار او بسیار است

و حالی اشعار او بسیار است و کتاب نتائج الفطنة در نظم کلیله و دمنه از اوست و از این معنی در ترجمه بدیع الزمانی در حرف هاء اشعار داتیه و جواب آن در آنکه در رسائل او و ابن الهباریه گذشته نگارش یافت و از این پیش در ترجمه وزیر فخر الدوله محمد بن جهیر واقعه لطیفه برای ابن الهباریه و سابق بن عبد شاعر معروف ... مذکور شد و دیوان اشعار ابن الهباریه بزرگ است و از غرائب نظم او کتاب الصادح و الباغم است که بر اسلوب کلیله و دمنه نظم آورده و بهار ... است و ... و این اشعار بود در مدت ده سال برشته نظم درآورده است ولی بسیار نیکو و پسندیده و تازه است و آن کتاب را بنام امیر ابو الحسن صدقه بن دبیس صاحب حله و از این معنی مذکور که در حرف صاد نگارش یافت و در خاتمه کتاب بدین اشعار گوید

هذا کتاب حسن تحار فیه الفطن انفقت فیه مدة عشر سنین عدة
مذ سمعت باسمکا وضعته برسمکا ابیاته الفان جمیعها معانی
لو رام کل شاعر وناظم وناثر کمثل نوع الالف فی نظم بیت واحد
من مثله لما قدر ما کل من قال شعر افلقه مع وکد بل ... وکد
وانت عند ظنی اهل لکل من وقد طوی الیکا توکلوا علیکا
مشقة شدیدة وشقة بعیدة ولو ترکت جئت سعیا وما ونیت
الی الفخار والعلا اربک من دعة الملا

و این کتاب ... امیر ... او ... و ... ابن الهباریه در کرمان در ... و وفات کرد عماد الدین در کتاب خریده بدینگونه مذکور داشته و این قطعه ... ابن الهباریه ... در اصفهان بود و از آن پس بکرمان ... و در سنه ٥٠٠ ... عمر در کرمان ... نمود و ... گفته در سال ... وفات کرد و هباریه بفتح هاء و تشدید بای موحده ... الف ... است ... ابو ... مذکور است ... کرمان بکسر کاف و بعضی بفتح کاف گفته اند و سکون را و فتح میم و بعد از الف نون ولایتی بزرگ است ... بزرگ و کوچک ... و ... از ... اطراف ... فارس و از ... دریا ...

ترجمه کرمان در مراصد الاطلاع نوشته است کرمان بفتح کاف وکسر را و در آخر نون ولایت
است معروف کاف گفته‌اند و بفتح اصح است و این ناحیه مشهوره صاحب نزهة القلوب ولایت
وسیع در میان فارس و مکران و سجستان و خراسان است و مکران از طرف شرقی آن واقع است
و ارض فارس از طرف غربی و بیابان خراسان از جانب شمال و از جانب جنوبی دریای
فارس واقع شده از بلادش جیرفت و موقان و خبیص و بم و سیرجان است و هم تو یا از کار
ملک میفرماید پیا اقالیم حمدالله کتب قاموس نیز بفتح کاف اصح میداند و میگوید
اقلیمی است میان فارس و سجستان و هم نام شهری است نزدیک غزنه و کرمان صاحب عجائب المخلوقات
نوشته است در دریای کرمان کوهی سرب است و در آن جبل سنگی است که هر غباری در
آن افتد ناخن برم نشود حمدالله مستوفی در کتاب نزهة القلوب مرقوم کرده که کرمان بکرمان بن
منسوب است و هفتواد داشته و هوایش معتدل است و دار الملکش کواشیر است و گفته‌اند
در آنجا خانه چشمه بود و از آن پس اردشیر بابکان قلعه چشمه نزد شیر بنا کرده و بعد از آن سابور
شاپور در آن عمارت نمود و در حدیث است که حجاج بن یوسف سردار خود بجانب آن ولایت فرستاد
آن سردار نوشت این کار بسیار نمیتوان که سپاه اندک بسیار بعضی و ملک بزرگوار دارد
پس بر بسیار از صدمت رنج تا آنکه حجاج آن سپاه بود باز خواند گفتی در عهد عمر عبدالعزیز
مفتوح کرد و عمر عبدالعزیز جامع عتیق در آنجا بنا کرد شاه شجاع کرمانی مرد از اکابر اولیا است
مزارش در کواشیر است در جلد دوم از کتاب اول ناسخ التواریخ در ذیل احوال ملک الملوک
اعنی اردشیر بابکان مسطور است مردی از اعیان کرمان هفتواد نام در حوالی آن بلاد بود
هفتواد مرد فقیر و بی‌چیز بود هفت پسر و هم اولاد دختری نیکو روی داشت که آن دختر
چنان بود دختران آن بلاد هر روز بکرد شده بکار آنجا رفتندی دوک بقدر و مقدار پنبه
برگرفتندی و روزی بگردش میرفتند پس از دروازه شهر بدر شده و در دامن
کوهی در قرب شهر میرفتند و در آنجا انجمن شده هر کس پنبه خود بود میرشتی و چاشتگاه
خوردنی نیز بهم خوردندی و ستکان خانه خود باز شدندی چنان افتاد که روزی دختر
هفتواد بنگام عبور سیبی دید که باد از درخت افکنده بود و آن سیب نیکو بود از جوی
برداشت و چون خورد و در میان آن کرمی دید و آن را در دوک نهاد و در
دکان خود گذاشت و چنان از آن روز در چنان دو برابر پنبه بر رشت دختران را

نوبت به رشته مادرش نگاه کرد و گفت از مقدار هر روز زیاده پنبه رشته‌ای با چه کار کرده‌ای و از دیگر
دختران فزونی گرفت و این سخن بود که گفت و این قوت از طالع آن کرم است بهنگام میدان
ستاره بر آن دختران بر بود پس هر روز طالع آن کرم آغاز رشتن پنبه کردی و کرم بود در هر
نوبتی پرورش داد و از پاره سیب بر آن خورش نهادی و مادر و پدر نیز آگاه شدند و گفتند
نیکو شد و آن کرم چنان بزرگ گردید که در آن پرورانید آن کرم خواست که تنگ گشت پس صندوقی بزرگ
برای آن درآورد و نگاه کرم در صندوق کرد آن گاه هفتواد چنان نیرو گرفت که مردم در
روزگار طاعت و اقبال او در آمدند در هر کار کرمان که از طرف اردشیر حکومت داشت
پرشور دیده لشکری بسوی او برکشید و صندوق کرم بود در روز جنگ از بیم او سپاه برگشت
و هلاکتم کرمان بدو برگشت و پس از بر سر شهر ملک او رفت و سخن را بکرد اردشیر خبر گرفت و سپاه
بزرگ بکرمان برد جنگ هفتواد نیز با لشکر کرمان هر روز از اول با سپاه بشکست اردشیر
برفت میدان و آن کرم بود و خبر آورد که چنان شده از این پیش از آنچه میدانست از هر
دادخواه اردشیر بود و روزی ظفر نیافت تا سپاه بسیار تعجیل کرده و دهار بسته
باز پس نشست و روز دیگر خبر خوان نهاد ناگاه تیر در سینه تا پر در بره بریان
خوان اردشیر بنشست خبر تیر بود بر آن مرد و نوشته دید که در آن اقلیم
مملکت طالع کرم از حوادث ایام مصون است و همه کار در تاج و گفت که بر آن کار تخت
اردشیر نخست بلشکر گفت و گفت که این کار بر خود نابایسته کرد و دفع این فتنه
بکنم از آنجا بشتافتم پس دانستم که کرم را از سپاه ایران درگاه کرده بود در
بالا کار بازداشت اگر هفتواد یا شاهپور فرزندی عزم جنگ کند در بودن او سرمایه
دیدند و ناپدید بود در آن کار آگاه شدند که از خزینه کار در بوته خرد
بودند پیش از آنکه بزرگان همه که بر تقدیر کار نیز در باب یقین همه را زرد کرد و
برگزیدند با آن قلعه که کرم بود پس برگرفتند با لشکر بدین وقت کار آن کرم بود
بر هم انگیخت آتش بزرگ برافروخته شعله آن بر ایران نهاد و اکنون شبها روز و شب
لشکر خبر پنهان در تنگ آهنگ قلعه کرد هفتواد در آن قلعه نشست فرار از سپاه هفتواد
پرستار کرم بخبر آن بزرگان بود و بدانستند که کشته و کرده ایشان در آمد از اردشیر
کشته خبر طالع این کرم سود نبخشید و مقدار از طرف آن چه تا بدو توقف تمام و نخبت او

دولت بنی اگر کنه چه از دون از نجابت ریشه ربیعت داد بر رفع طالع این کرم از انعام گرد بر
بمدارج عزت و قدر برآمده این معنی و بار بست راه کرم را بر سر الفت و موت نهاده
روز با ایشان ده دوش نزلیست و بروز نسیم انجاعت سوی مهمانی دعوت کرد چه بوی شراب ناب
سر کلاه کرد آن یار کرم بیچ سوده باشد و خانه آنچه بود هیچ کرم را سر کشو فنی کرم از آن
و ده کرمش کلوکا هیچ برآکند و هلاک نمی دار و شر و آن بعضی تن تیغ برانگیخته و خون ریزان را
بجله برنجیده و آتش بزرگ بر از و خند چنانکه نهر کریه هاج میبرد با لشکر بدانسوی با تحکمت
فتح بعث داد از دو هول لشکر بیگانه تعلقه کرم با خبر الکتب باشکر خود در برف قلعه با لشکر
ار دیگر حرب درافکند آن باد و لیب با زکه کرم بوسته از سایه بغداد سوی دفن سوی [illegible]
و علت نفرت سر گشت آنوقت بدیگر بغداد دو نیره مردمش پراکنده و بغداد و بیر
بزرگی و گرفتار کرده بقای ار دیگر هر ده سواز دار با دو کشیده و با خیم تیز از کرم تباه شده
از آن پس یک پاره کار کرمان لب باد و ملک الملوک ایلخان شاه مدار الملک فارس
روان کرد بجله کرمان سوی بابت کرم بغداد کرمان ام الهلاك خاله تعالی اعلم بحقایق الامور

---

۲۲۳ ابوعبدالله محمد بن نصر معروف به ابن القیسرانی شاعر [illegible]

محمد بن نصر بن صغیر بن داغر بن محمد بن خالد بن نصر بن داغر بن عبد الرحمن المهاجر بن خالد بن الولید
المخزومی الخالدی الحلبی کنیتش ابو عبدالله و ملقب بشرف المعالی عدة الدین و معروف به ابن
القیسرانی است بسبب آنکه او بوده بمکو نه مذکور اشاد با اولاد فرزندزاد کاشغ برنج اعلام نحو
بجد ابن القیسرانی در شمارش این شعر مجید بین و اوستاد با تنقیص است نزد توفیق بن محمد
و ابو عبدالله حافظ شعرا از بیش مذکور کرده قرائت ادب نموده در علم ادب و هیئة
فضیلت یافته و در حلب از ابو طاهر و ابن ابی احمد حلبی و دیگران استماع نموده حافظ
ابوالقاسم بن عساکر و حافظ ابو سعید سمعانی از وی سماع داشته اند و او سوی در کتاب تاریخ
مذکور نموده و هم چنین ابو المعالی حظیری و نیز او سوی در کتاب الملح یاد کرده اند و روایت
نموده در حرف میم مذکور کرده در آنعصر دو شاعر شام بوده و وقایع و ماجرا او بوده
و حکایات ملاحت آیات میان این دو تن بگذشت و چنانچه بوده ابن منیر بوده نسبت
میداده در هر جا به کلام درشت و بند به تشنیع یاد میکرد پس ابن القیسرانی این مکتوب
بوی کرده و شنیده ام در سرای بجو گفته است

ابن منیر هجوت منی   حبرا افاد الوری صوابه

ولم تضیق بذاکا

ولم تضیق بذاك صدری   فان لی اسوة الصحابة

و ازین شعر با بیچ نموده اگر سوی بچو نموده بسیار سنه مو شده شده و بر وایت خلافت نام چو توانی
مخالفت با صحابه و خلفای ثلاثه تیز نموده و در شعر گفته و میو با ایشان ابو [illegible] است و از کلام شعر
ابن القیسرانی این شعر او است

کم لیلة بت من کاسی و ریقته   نشوان امزج سلسالا بسلسال
وبات لا تحتمی عنی مراشفه   کانما ثغره ثغر بلا وال

و نیز برتمامت دیوان شعر او خط او دیده است قیم و در این وقت در حلب بوده و از آن دیوان
اشعار رائقه حسنه بعضی منهم را زانجمله این شعر او است در مدح خطیب که گفته است

شرح المنبر صدرا   لتلقیك رحیبا   اتری ضمخ طیبا   منك ام ضم خطیبا

و این جناس بغایت نیکو افتاده است پس از آن این بیت سوی از ابوالقاسم بن بویخ
ابو الفتح احمد بن عبد بن فضل الموازینی الحلبی در مدح با هر سروف است قیم و جز این
القیسرانی مذکور که ابن خطیب بن هاشم بکلابت حلب تولیت یافته بود این بیت سوی
برای او انشا کرده بود از این شعر بوی منسوب کرده و شعر اول سوی این بوده است

قد زها المنبر عجبا   اذ ترقیت خطیبا

و نیز از اشعار ابو عبدالله ابن قیسرانی است در غزل

بالنفس من لبنان لی   قمر منازله القلوب
حلت تجنید الشمال   فردها عنی الجنوب
فرد الصفات غریبها   والحسن فی الدنیا غریب
لم انس لیلة قال لی   لما رای جسدی یذوب
بالله قل لی یا فتی   ما اشتکی قلت الطبیب

و از معانی غریبه و دقایق بدیعه ابن القیسرانی این شعر او است از جمله قصیده رائقه او

هذا الذی سلب العشاق نومهم   اما تری عینه ملأی من الوسن

و نیز او راست شعر

وقالوا لاح عارضه   وما ولت ولایته   فقلت عذار من الهوی   اما تراه امارته

و این شعر نظیر شعر متنبی است در مدح سیف الدوله بن حمدان که گفته است

هبت من الاحباب ها الوحیته   لئن الدنیا بانک خالد

وابن القیسرانی را شعر خوش بوده از جمله قصیدهٔ اوست در حسب و شکفه داشته

واهوالذی اهوی له البدر ساجدا   الست تری فی وجهه اثر الترب

و حکایه آورده وقتی ابن القیسرانی در مجلسی بکار ساز و نوازنده بود که منظر خوش و آهنگ دلکش

آواز میبود و هم شغار سوی بود حضور مجلس حاضران بوجد و طرب در آمدند این شعر بگفت

والله لو انصف العشاق انفسهم   فدوک منها بما عزوا وما صانوا

ما انت حین تغنی فی مجالسهم   الا نسیم الصبا والقوم اغصان

و انشاد نمود مولف کتاب الحق الفخر بن المنتشی الاربع ابیات و ... از خواندن این

بر خواننده خوش گفته بود در مجلس این حضور بقیة الارباب هم و مردمان خوش آب

و گلی نیز ... بغیر حجت عجیب طربناک و نکو حال گشته در آنجا فرش بوده بر کرسیها گسترده

بعد آن فرش زیر اقدام وی فی الحال این دو بیت بگفت

ما للنعاة حلقة الشوق طرق   دهنا فاجابه شجون وحرق

لو اسمع صخرة لخرت طربا   من نغمته فکیف قلبی دخرق

و ولادت ابو عبد الله القیسرانی در سال ... و هشتم در عکا و در ... بود و در شب

چهارشنبه بیست و یکم از شعبان سال پانصد و هفتاد و هشتم در شهر دمشق وفات کرد

و در مقبرهٔ باب الفرادیس مدفون گشته و قالوا بقیع خاء معجمه و جیم از الف لام پس از آن

دال مهمله این نسبت بسوی خالد بن الولید المخزومی است و این نسبت بر جم ایشان است

او بهر طریق است لکن بیشتر تاریخ نگاران و علمای نسب ... گویند و این نسب قال القبال

... از ... زمان منقطع گشته و ... بعض امرداء ... است و قیسرانی بفتح

قاف و سکون یاء حطی و فتح سین مهمله و راء و بعد از الف نون این نسبت بسوی

قیساریه است و ان قریه است در شام در ساحل دریا ترجمه کرده از این کی در ترجمهٔ ابو منصور ۶۴۵

ایازکس قیساریه مذکور شده محمد بن ابراهیم بن ثابت بن ابراهیم بن فرج الکنانی

المقرئ الادیب الشاعر المصری کنیتش ابو عبد الله و معروف به ابن الکیزانی و شعر مشهور

در اهل ... و رع بود و در مصر طایفه هستند که خویشتن را بوی نسبت دهند و بمقالات او

عقیدت ورزند و او را دیوان کبیر است و اکثر آن در اسلوب زهد نظم آمده و شرکه ...

ابو عبد الله محمد بن ابراهیم الکیزانی الشاعر المشهور تکلم

واتفق نشئم و یکیست به تهامه از اشعار وی نشئم و منسوبیت شکفتی در انکه و آن بیت این است

واذا لاق بالمحب غرام   فکذا الوصل بالحبیب یلیق

و در اشعار او ابیات حسنه بتدریج و تفنن است و در شب سه شنبه نهم ماه ربیع الاول و بقولی

در ماه محرم احد از سال پانصد و شصت و دوم در مصر وفات کرد و تربت تقی الدین در قرافه صغری

مدفون شد پس از آن او را برغم حنبلی نقطه تو به کوفی معروف نام بود داخل کردند و قبرش در آنجا

مشهور و مزار است و من مکرر زیارت کردم و کیزانی بکسر کاف و سکون یاء تحتانی و فتح زاء و بعد از ۶۴۶

الف نون نسبت بجمعی در حبشه گیران و فروش آن است چه یکی از اجداد وی کوزه ساز و

کوزه فروش بوده است و الامام محمد بن نجیار بن عبد الله المولد المعروف بالابله البغدادی

کنیتش ابو عبد الله و شعر مشهور و متن از متاخرین مجیدین است و در اشعار خود جامع میان

صنعت و رقت داشت و او را دیوان شعر است که در دولت مردمان کثیر الوجود شیخ عماد الدین

کاتب اصفهانی او را در کتاب خود که بکتاب الخریده موسوم است مذکور داشته و گفته است او در

جوانی ظریف و بزی وجیه بر آمده در آمد و شد بلطافت کلام ... و ... الفاظش

چون آب زلال گوارا او رقیق تر از نسیم سحرگاهی و نیکوتر از ... مشتری است و در بحر نظم

در بیان او اگر چه از ... کلام ... است و لطافت ... نعمت نوازندگان و

خوانندگان باشعار او بصوت ... ترنم نمودندی و ... در شب ... زلال ... بر ... ایشان

بسبب آن اشعار ... لطافت دلکشی ... سهولت و طرب ... وارد ... این

کلمات ... ابو عبد الله مذکور در سال پانصد و پنجاه و نهم این شعر بود در بغداد ...

ابو عبد الله محمد بن نجیار الابله البغدادی الشاعر تکلط

زار من احیا بزورته   والدجی فی لون طرته

قمر یثنی معاطفه   بانة فی طی بردته

بت استجلی المدام علی   غرة الواشی وغرته

یا لها من زورة قصرت   فاماتت طول جفوته

آه من خصر له وعلی   رشفة من بود ریقته

یا له فی الحسن من صنم   کلنا من جاهلیته

و از جمله اشعار ... او این شعر او است و از جمله قصیده ایست که گفته است

لا یعرف الشوق الا من یکابده   ولا الصبابة الا من یعانیه

واز اشعار رقیق اوست که در غزل گفته است از جملهٔ قصیده او

دعني اكابد لوعتي واعاني ... اين الطليق من الاسير العاني
اليت لا ادع الملام يغرني ... من بعد ما اخذ الغرام عناني
او لا تروض العاذلات فؤادي ... روضات حسن في خدود حسان
والبدر يلمس السلو وما ازل ... حتى الصبابة منية السلوان
يا برق ان تجف العقيق فطالما ... اغنته عنك سحائب الاجفان
هيهات ان انسى وربت وقفة ... فيها عزيما على الغدران
ومهفهف ساجي اللحاظ خطته ... فاضاعني والحقه فصاني
يصمي قلوب العاشقين بمقلة ... طرف السنان وطرفها سيان
خنث الدلال بشعره وبثغره ... يوم الوداع اضلني وهداني
ما قام معتدلا يهز قوامه ... الا وبانت خجلة في البان
يا اهل نعمان الى وجناتكم ... تعزى الشقائق لا الى نعمان
ما يفعل المران من يد قلب ... في القلب فعل مراشق الهجران

واین قصیده طویله جیده المدیح است و اشعار او بیشتر از اسلوب دلنشین و گزیده اوا از غزل بدیع در نهایت نیکوئی است و کم است ما الطاف دران نمیتوان از آن جمله این شعر اوست

از جملهٔ قصیدهٔ او

حييت خد الورد من ذاك الخد ... وعانقت غصن البان من ذاك القد

وچنین شهر تخلص آن مثنوی کرده

لئن وقرت يوما بسمعي ملامة ... لهند فلا عفت الملامة في هند
ولا وجدت عيني سبيلا الى البكا ... ولا بت في اسر الصبابة والوجد
ومحب بالعلى ورحت مقابلا ... سماحة مجد الدين بالعز والمجد

وقول اوست در قصیده دیگر او

فاقسم اني في الصبابة واحد ... وان كمال الدين في الجود واحد

الی غیر ذلک و وفات شاعر مذکور موافق روایت ابن وزیر در تاریخ خود مذکور داشته در سنه خمس اللذی و ... و در بغداد بود و قبول کرده در بغداد مستخدم در بغداد در ...

با برادر کاذی

با برادر ماذنی چیره مرضی کرده و اگر چه مشهور نیست صاحب تحفه آن نسبت فخر دور از کسی بگوید
بود از شیخ فرا او بود ابو یحیی خوانند و بعضی گفته اند که در نهایت بدی و ذکاء بود و ابو از
اسماء اضداد است چنانکه ظاهر ابو یحیی کافور زنگی نامند و چنان بود و او را بعضی برادر
فرا در بیمرده ... و صحبت بود وقتی از در برادر او در کثرت و خلوت پیش این شعر او
برابر برادر بخوشت و ... گفته است و برادر ... نمود

وامك يا بدر الدجى جنة ... بغيرها ننفي انما تلهو

و در خبر رسیده است که اکثر اهل الجنة البله و ابن تعاویذی ... برادر ترجمه مذکور
حیف ابله بود ... گفته است ... فاحش است و ... این اشعار جمله است از گفته ...
آن قلم برکرده و الله اعلم ترجم کرده صاحب ... تحسین قول ابله کرده است و ...
البقعة والبله ... او ... و ... جمع ... تمیز ... و بعضی ... و قلب
الفطنة در مذاق امور ... گویند ... صدر ... غالب ... و عیش ابله بی قلب
الهموم و شباب ابله ... از طرف ... غافل ... و عقاید ... آنکه ... آن
و در لغت ... در صحاح اللغه ... کرده ... بی ... و ... شد آن
و در حدیث وارد است اکثر اهل الجنة البله یعنی ... ابله ... که ... در امر دنیا
بسبب عدم اهتمام ایشان آن ... و ... در امر آخرت در کمال کیاست و فطانت
باشند و در اینجا مقصود از ابله ایشان ... ابو الفتح محمد بن عبد الله بن
عبد الله بن ... ابو الفتح و کاتب معروف بابن تعاویذی ... است ... عبد الله
ابن مظفر بود ... نام داشت ... ابو الفتح مذکور ... عبد الله نام ... و از ...
مبارک بن المبارک بن ... نصر الزاهد الجوهری ... معروف بابن تعاویذی است و ... او
نسبت ... مذکور ... در ... در ... و ... در ...
بالیده ... گشت و ابو الفتح مذکور بود در رقت و لطافت شعر یگانه بود
و در ... جزالت الفاظ و عذوبت و رقت معانی و ... بود و ...
در نهایت حسن و کمال ... و ... است ...
... از ... مانند ... است و ... این تحقیق و ...
... در حق ... در ... او ... در ... این ...

٥٠٧
ابو الفتح بن
محمد بن عبد الله
التعاویذی الشاعر
قتل

طلوع وسلق مخففست و مطلعش بجنسه ق و سبقه او خبر بعور رسيده و مستعد بر خاتمه شاعر
اشارت کرده است ولالناس فيما يشقون مذاهب بجه ابو الفرج در ديوان مقطعات
بغداد نوشته کرده است و در ديوان روزگار رخ درباب بغداد نوشته تم کور شده و او بود در
اوقات کوری خود اشعار ربست و در مرثيه چشم خود انداده و بديه ايام بوده در زمان کاسوخ
گفته است در ديوان از آنکه کور شود اشعار خود را سود در ديوان خود ام که خطبه نظر شد در آغاز
ديوان اشعار خود مرتب گردانيد و آن ديوان بود بر چهار فصل مقرر داشته و بعد از آن ترتيب
بر سوی بيگت و تجديد نمود شعر زيادات گردانيد و بعض کور شده را تبه در ديوان هم او تواريخ
ملتمس کرده هم اولاد شش نفر بغير و بجز شاه رخ نکوده با ناصر لدين الله که اين ابيات بود
در آن بر نگاشت و از دور شعر شده در حق او کرده وظيفه مقرر فرموده در وقت حياتش در
باره او مقرر و بجهت رفاه حال و معيشت او بر

خليفة الله انت بالدين والدنيا وامر الاسلام مطلع
انت لما سنه الائمة اعلام الهدى مقتف ومتبع
قد عدم العدم في زمانك والجور معا والخلاف والبدع
فالناس في الشرع والسياسة والاحسان والعدل كلهم شرع
يا ملكا يدفع الحوادث والايام عن ظلمها فترتدع
ومن له انعم مكررة لنا مصيف فيها ومرتبع
ارضي قد اجدبت وليس لمن اجدب يوما سواك منتجع
ولي عيال لا ادر درهم قد اكلوا دهرهم وما شبعوا
اذا رأوني ذا ثروة جلسوا حولي وما الي واجتمعوا
وطال ما نظروا احيانا لي عرضا اذا لم تكن معي قطع
يمشون حولي شتى كانهم عقارب كلما سعوا لسعوا
فيهم الطفل والمراهق والرضيع يجود الكهل واليفع
لا قارح فيهم اؤمل ان ينالني خيره ولا جذع
لهم حلوق تقضي الجلمد تحمل في الاكل فوق ما تسع
من كل رحب المعى اجوفه ناري الحشا لا يمسه الشبع

لا يجني المضغ

لا يجني المضغ فهو يترك ذ فيه بلا كلفة ويبتلع
ولا حديث يلهو ويعجب من يوسع اخلاقه فيستمع
نقلت رسمي جملة الى ولد لست بهم ما حييت انتفع
نظرت في نفعهم وما انا في احتلاب نفع الاولاد مبتدع
وقلت هذا معدى يكون لكم فما اطاعوا امري ولا سمعوا
واغلقوه حتى فاتركوا عيني عليه ولا يدي تقع
فبئس والله ما صنعت فاضررت بنفسي وبئس ما صنعوا
فان اردتم امرا يزول به الخصام من بيننا ويرتفع
فاستأنفوا لي رسما اعود به على ضنكي معاشي وبقنع
وان زعمتم اني اتيت بها خديعة فالكريم ينخدع
حاشا الرسم الكريم ينسخ من نسخ دوا وينكم فينقطع
فوقعوا لي بما سالت فقد الحمت نفسي واستحكم الطمع
ولا تطيلوا معي فلست ولو دفعتموني بالراح اندفع
وحلفوني ان لا اعود بدي ترفع في نقله ولا تضع

اين اشعار باز نموده بر از آن کرد و استعمال تقرير بر تقرير خود بود هم در زمان زبان ...
و اکثر بر بابی ملتمس شده و روزگار رخ نگ و باری حکم بر بخت شده خواه
خانم و تا در دهان زنده بر تمم راتبه بنام مقرر فرمود و خان ند اتم مرتجعی از زمر حلت
و مکيدت کرد ام بجه ضعف نکيد بلکه اين اشعار اکر برنگ ها و داد و رسيده بر
حيث بر دل خليفه کار کر نشد و چنانکه شايسته بجا آورند و او در متابين رفاه احوال
معطل گشت و امير المؤمنين بار راتبه او بگفت در دو بر وجه کو چنانکه برادر محمد بعض
آن اشارت او بجو استفسار قال ابن التعاويذی از روزگار رخت و حالت تغير داد و
چند در گفت اين حال و اين تجمه خبر بغداد بسوی فخر الدين صاحب مخزن نوشته او را ابيات

مولاي فخر الدين انت الى الذي عجل وغيرك مجمع متباطئ

وازين جمله است

حاشاك تزهو ان تكون جرائي كجرايات النواب في النقاط

سوداء مثل اللیل سعر تفتیرها | ما بین طوح الی قیراط
اخنت علی الحاد ثات واطت | فی الورادة انما افراط
قد کدرت جسمی المضنی وغرت | طبع النسیم فضقت اخلاطی
فوّل تدبیری فقد اعییتها | اشکوه من مرضی الی بقراط

وچون بعهد عزیز شرف الدین ابو جعفر احمد بن محمد بن سعید بن ابراهیم معروف بابن البلدی وزیر دیوان امام المستنجد بالله ارباب دیوان ابو عزل کفر جمله بزندان محبوس و مصادره میشدند و در معرض عقاب و نکال باز داشته بودند بسط ابن نقا وبتی مذکور

ابیات مذکوره در این باب انشا کرد

یا قاصدا بغداد دعها من بلدة | للجور فیها زخرة وعباب
ان کنت طالب حاجة فارجع فقد | سدت علی الراجی بها الابواب
لیست وما بعد الزمان کعهدها | ایام یعمر ربعها الطلاب
وتحلها الرؤساء من ساداتها | والجلة الادباء والکتاب
والدهر فی اول حداثة وللایام فیها نضرة وشباب
والفضل فی سوق الکرام یباع بالغالی من الاثمان والآداب
بادت واهلوها معا فبیوتهم | ببقاء مولانا الوزیر خراب
وارتهم الاجداث احیاء فهال جاءوا لمن فوقهم وتراب
فهم خلود فی حبابسهم یصب علیهم سوط العذاب عذاب
لا یرتجی منها ایابهم وهل | یرجی لسکان القبور ایاب
والناس قد قامت قیامتهم | فلا انساب بینهم ولا اسباب
والمرء یسلمه ابوه وعرسه | ویخونه القرباء والاحباب
لا شافع تغنی شفاعته ولا | جان له مما جناه متاب
شهدوا معادهم فعاد مصدقا | من کان قبل بعثه یرتاب
حشر ومیزان وعرض جرائد | وصحائف منشورة وحساب
وبها زبانیة تبث علی الوری | وسلاسل ومقامع وعذاب
ما فاتهم من کل ما وعدوا به | فی الحشر الا راحم وهاب

و هم از اشعار ابو القعرست در باره وزیر مذکور گفته است

یا رب اشکو الیک ضرا | انت علی کشفه قدیر
الیس صرنا الی زمان | فیه ابو جعفر وزیر

وعضد الدین معروف بابن المظفر در تاریخ بغداد مذکور است که المستنجد بالله در روز دوشنبه هشتم ربیع الآخر سال پانصد و شصت وفات کرده و از وی پسرش المستضیء بامر الله بر خلافت متمکن گشت و روز بعد از آن روز که سه شنبه بود به جهت جلوس ذهب آنگاه تمامی دار بعضد الدین مذکور است بر رفع شده وابن البلدی وزیر را بابن الشیب دربعضی بود ولکن چون خلیفه خواستند تا شیعه فقصاص از شهر دلتنگ بود و وزیر که بر ابو بکر هشد دربرد برزمین برکشیده ند و در وی بیتی بود بدینها آنگاه گردنش را بزدند و جسد او در سر درین بر انهم در دجله ریختند و چون بود ابن وزیر ابن البلدی مذکور بسیار بد و دولت برادرو پای بر سر درایام وزارت قطع کرده بود و در این روز از وی قصاص کردند نعوذ بالله من سوء العاقبة مجمع بسط ابن التعاویذی که یکی از شعرا است در این باب گوید شعر عضد الدین ابا الفرج محمد بن المظفر از فرزندان موالی و اقارب وی بود و طلب بر آن اسم بفرستاد وابن عضد الدین هنگامی که بر آن کار و گفتار بود وزیر ابن البلدی بر آن بود چنانکه مذکور شد

مولای یا من له ایاد | لیس الی عدها سبیل
ومن اذا قلت العطایا | بجوده وافر جزیل
الیه ان جارت اللیالی | ناوی وفی ظله مقیل
انکیتی العتیق سنا | له حدیث معی یطول
کان شرائی له فضولا | فاعجب لما یجلب الفضول
ظننته حاملا لرحلی | فخاب ظنی به الجمیل
وما اظل للشقاء الا | لثقل اعیائه حمول
فان اکن عالیا علیه | فهو علی کاهلی ثقیل
ازحل کالبوم لیس فیه | خیر کثیر ولا قلیل
لیس له مخبر حمید | ولا له منظر جمیل
وهو حرون وفیه بطء | ولا جواد ولا ذلول

لا كفل معجب لراء — اذا راه ولا تليل
مقصر ان مشى ولكن — ان حضر الاكل مستطيل
يجد التين والشعير المنقول والقت والقصيل
اذا رای عكرشا رأيت اللعاب من شدقه يسيل
وليس فيه من المعاني — شئ سوى انه اكول
نهب له اليوم ما اشتهى — وهبه من بعض ما تنيل
ولا تقل ان ذا قليل — فالجل في عينه جليل

و جز این مقاطیع از اشعار او تجنیسات ایراد نمودم و اکثر قصاید او در نسب و مدح و شکایات در نهایت نیکوئی است و او کتابی تصنیف کرده و کتاب الحجبة والحجاب نام نهاده بمقدار پنج جزو دان است و در این کتاب بتحقیق بطول آورده و مقلب الیواقیت و عماد اصفهانی در کتاب الخریده مذکور داشته است که ابن التعاویذی مذکور که او عماد در عراق بود با هم صاحب دوستی شده و بخط عماد کتابی شتم انشای او و از سلطان صلاح الدین یوسف ابن التعاویذی رساله و قصیده بدو نوشته از وی خواسته بود تعیین کرده و عماد آن رساله را نوشته این صورت مذکور و در این رساله هر بیتی در زمان بهیئه [illegible] است که او نوشته [illegible] او [illegible] در وجه و اوساف زوست جود [illegible] [illegible] فروة دمشقية سرية نقية يلين لمسها و يزين لبسها دباغها نظيفة و خيالها الطيفة طويلة كطوله سابغة كانعامه سالمة كلوه جميلة كفعله واسعة كصدره نقية كعرضه رفيعة كقدره موشية كنظمه و نثره ظاهرها كظاهره و باطنها كباطنه تجمل بها اللابس و تجلى بها المجالس وهي لخادمه سربال وله حرس الله مجده جمال يشكره عليها من لم يلبسها ويثني عليه بها من لم يتدبرها يذهب خملة دبرها و يبقى حمدة اثرها ويخلق اهابها وجلدها و تجدد شكرها و حمدها [illegible] شعر چند هم بوده است و اگر چه [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] طیب بود که عطار [illegible] [illegible] [illegible] شکر [illegible] بود در مجلس [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ذکر نموده است آن قصیده سواد اول این شعر است

ابى من ذنب في التحب له شوقا و صبوه

و این قصیده در دیوان او

۳ میر [illegible] [illegible] [illegible] قدر و [illegible] و [illegible] نرم و لطیف و لبس [illegible] و دباغت وی [illegible] نظیف و [illegible] لطیف و طول آن [illegible] بزرگی و طول ممدوح و [illegible] نعمتهای وی در [illegible] مانند [illegible] جمیل است مانند [illegible] او و [illegible] مانند [illegible] صدر او و [illegible] عرض او و رفیع است مانند قدر او و [illegible] است مانند نظم او و نثر او و ظاهرش مانند ظاهر [illegible] و باطنش مانند باطن وی [illegible] [illegible] بود [illegible] [illegible] و این پوستین [illegible] خادم او [illegible] مجد و جمال ممدوح است [illegible] و آنکه [illegible] [illegible] لابس آن [illegible] [illegible] [illegible] و آنکه [illegible] [illegible] [illegible] و هر چند آنکه [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] و هر چند پوستش کهنه [illegible] زاید [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible]

و این قصیده در دیوان او در دست مردم موجود است و عماد جواب قصیده او بتو [illegible] [illegible] نوشت و این هر دو قصیده بطول است و عماد الدین قبل از ذکر این رساله و قصیده در حق ابن التعاویذی نیکوئیها درج نموده صاحب فضل و آداب در ریاست و کیاست و مروت و ابوه و فتوت است و صدق عقیدت در عقد صداقت بود و او نیز الفت و [illegible] [illegible] ظرافت و لطافت و لیاقت در وی بکمال است و از پس این بیان آن رساله و قصیده و آنچه بعد از آن نوشته مذکور نموده و من نسخه این رساله در [illegible] ندیده ام مگر آنچه در ترجمه بهاء الدین بن شداد در حرف باء [illegible] [illegible] آمده است [illegible] [illegible] رسائل بدیع را او نوشته و تعقبات و تغییر از [illegible] [illegible] است [illegible] و ولادت ابن التعاویذی در دهم ماه رجب روز جمعه در سال پانصد و نوزده هجری [illegible] شوال الکرم سال پانصد و بیست و دو در بغداد و وفات او و این النجار در تاریخ خود نوشته است مولد او در روز جمعه و فات در روز شنبه [illegible] شوال اتفاق افتاد و تعاویذی بفتح تاء مثناة فوقانی و عین مهمله و کسر واو و بعد الف و بعد از آن یاء مثناة تحتانی ساکنه پس از آن ذال معجمه این نسبت بکتابت التعاویذ بود و هر که بدین نسبت مشهور کرد ابو محمد مبارک بن المبارک بن السراج التعاویذی بغدادی زاهد بود در اول این ترجمه بتقریب [illegible] [illegible] داده و مردی صالح بود ابن سمعانی در کتاب الذیل و کتاب الانساب او را مذکور داشته و در سبب این نسبت مرکور [illegible] [illegible] [illegible] و آن کار پیشه وی داشته است و ابن سمعانی مذکور از وی [illegible] داشت و [illegible] از تولد او و [illegible] او [illegible] [illegible] در سال پانصد و نود ششم در کرخ متولد شدم و در سال پانصد و پنجاه و یکم در [illegible] جمیل الدوله وفات کرد و در مقبره [illegible] [illegible] مدفون کردید و سمعانی گفته ابو محمد مبارک مذکور این شعر بسیار از خود برای من برخواند

اجعل همومك واحدا — وتخل عن كل الهموم
فعساك ان تحظى بما — يغنيك عن كل الغموم

و بعد از ولادت این بهاء ابن تعاویذی که جمع غیر از این شعر شعر [illegible] [illegible] و [illegible] [illegible] لضم نون و سکون لام [illegible] معجمه و کسر تاء مثناة فوقانی و الف و بعد از آن یاء مثناة تحتانی

ساکنه و بعد از آن نون الف است جمع مالیک سلوکی می نامند و در آغاز ترجمه مذکور
گشت و وی از ممالیک تتر از بنی المظفر رئیس الرؤسا بود و او سود و هوشمند بود
مدایح بدیعه است و آن مدایح در باره ایشان گفته است در فصلی از فصول ها که
در دیوان خود مرتب کرده شده است مذکور شد هم به اتجاعت آن ها و موالی او شعر گفته
و در حق او حسن و در زیده گفته والله اعلم مترجم گوید در بعضی از نسخ این کتاب خفاجات
الدمی نوشته اند و در این نسخه و در دولت است خفاجات الدمی و در کتاب مخزن الادویه در
فصل خای معجم آن لفظ خفاجات بنظر رسیده و بعضی نوع از غبیر است که آن را بندی
بوزه نامند و بعضی از فضلا نوشته اند این معنی را که اشاره مذکور گشت غالب است در باب
او که نوشت خمار دارالرشید است و در تحفه حکیم مؤمن نوشته است و خفاجات نیز است
گندم را نوشته و لیکن گرفته ترتیب دهند و صاحب برهان قاطع نوشته است خفاجات
بروزن مینار آردی بشن را گویند که آنرا جدا کرده باشند در این صورت بنا بر چاپ بیرون این
لفظ در عرب مستعمل بشن و مقصود از مصنف از کلمه ادمی ترجمه و تفسیر آن بشن چنانکه گذشت آورده
رد نیست بلکه لفظ خمار بعید است و در عربی ادمی از جمله حنطه است و خفاجات بسوی کتاب
نوشته باشند و لفظ ادمی ترجمه آن است چنانکه در قاموس بکلمه الخمار والخمارة الادمی
من کل شیء و سیفه الذی کانما فیه دو زبانی معهای خفاجات صحیح بشن چه در این معنی
شعر نیز و از سنگ باره گر فرزندان و گریز خوبی بشارت که است حلیمه از این آرد اند او
و تمام است چه اگر بنا به او بود که آنوقت خماره حالت که بود قصور در حق او شده بود
زیرا که در آن ایام و آن روزگار که گوئی بازار خمار از همه دکاکین بر رواج تر و بارونق تر
بوده است و البته مالیات و حقوق دیوان بسوی از بیرون ف بهتری بوده اند و غالب ٦٤٩
کسانی که این گونه شعر اوصاف رمضون منشعله دراند و وظیفه ایشان مداحان خمار
حالت بوده در این صورت باید آن اشعار که نفاعت آمیز ابن التعاویذی که در نسخه و در کتاب است
مناسبت تحفه هشت و غذا تحقیقات امرای ترجمه است محمد بن علی بن فارس بن علی بن
عبد الله بن الحسین بن القاسم المعروف بابن المعلم الواسطی الهرثمی کنیتش ابو الغنائم
و ملقب بنجم الدین و شاعری مشهور و اشعارش بسیار نازک و لطیف و طبعی لطیف انگیز
بود و اشعارش بسیار درجه رقیق و لطیف بوده گوئی آب مینماید و یکی از آن شعرا است

ابو الغنائم محمد بن علی شاعر معروف بابن المعلم نجم الدین قدس

و المعادل شاید

که اشعار بسیار نیکو و نغز و لطیف و قوی است و روزگار به سبب شعر رفیع و حال و روزگارش که شاعری نیکو و جزل
در نظم اشعار بطول انجامید و روزگار در نظم اشعار در بسیار مدت رفت و در مدح و غزل و فنون قصاید
نحو فراوان گفته است و اشعارش بجهة تهذیب الالفاظ و صحیح المعانی و وصف شوق و حب
و ذکر عشق و شیفتگی در ابیاتش غلبه جهت از این روی نیست قلوب به درد و تعلق و خاطرها بدو میل
و میلی درهم و چشم مردمان بود و اشعارش را حفظ میکردند و در میان خود متداول میداشتند
و حافظ اشتهار بر جستند و شوند گان طالب شایق بشنیدن و خوانده شدن و غایت طرب شنیدن
میکردند از بعضی از شیوخ بطایح شنیدم می گفتند که هیچ سبب این که اشعار ابن المعلم بخواند آنکه
هر وقت قصیده نظم در آورد و فقرا در مجلس شیخ احمد بن الرفاعی که از این معنی مذکور گفته
خوش بخوانند از بر میکنند و در سماع خود آن اشعار تغنی مینمودند و آن سماع و تغنی حالت خوش
حاصل میکند از این رو بر کت انفاس ایشان درو در اشعارش اثر کرده و اشعارش مطلوب گشت
و هرکس این بود در این عهد سند این بیان بآن درجه است دیدم که هیچ مثل ندیده و شایسته بجو
و بجمله اشعار او سیما نوحه بود و هر کس اندک شوری و میلی در سر داشت اگر میشنید
البته مشغول میگشت و عشق بجوش می آمد و چنان بود در میان ابن المعلم مذکور و ابن
التعاویذی معاصر از ویی مذکور که منافستی بود و ابن تعاویذی اشعار حمیه در هجو وی گفته است
و صاحب بگارش آن نیست و ابن المعلم را قصیده طویله است که اول آن این است

ردوا علی شوارد الاظعان	ما الدار ان لم تغن من اوطانی
ولکم بذاک الجذع من متمنع	هزأت معاطفه بغصن البان
ابدی تلونه باول موعد	فمن الوفی لنا بوعد ثانی
فمتی اللقاء ودونه من قومه	ابناء معرکة واسد طعان
نقلوا الرماح وما اظن اکفهم	خلقت لغیر ذوابل المران
و تقلدوا بیض السیوف فما تری	فی الحی غیر مهند وسنان
ولئن صددت فمن مراقبة العدی	ما الصد عن ملل ولا سلوان
یا ساکنی نعمان این زماننا	بطویلع یا ساکنی نعمان

و هم ابن المعلم راست از قصیده دیگر

کم قلت ایاک العقیق فانه	ضربت جاذره بسود اسوده

واردت سيدها الحجاز فلم يا عوك القضاء رحت ببعض صوده

و هم اوراست از قصیده دیگر

اجيراننا ان الدموع التي جرت رخاصا على ايدي الكرام لغوالي

اقيموا على الوادي و لو عمر ساعة كلوث ازار او كحل عقال

فكم ثم لي من وقفة لو شريتها بنفسي لما اغبن فكيف بمالي

و نیز از قصیده دیگر اوست

قسما بما ضمت عليه شفاههم من قرقف في لؤلؤ مكنون

ان شارف الحادي العذيب قضيت نحبي و من لي ان تبر يميني

لو لم يكن آثار ليلى والهوى بتلاعد ما زحت كالمجنون

و بسبب غلبة این قصیده جنان [illegible] که جمعی ابن معلم مذکور را احمد و ابن التعاویذی را مرده ام
قبل از وی مذکور گویند بر قصیده صدر [illegible] از این بیت در حرف عین اللغه مذکور گردیده و اولش این
بیت است واقف شده

اكذا يجازى ود كل قرين ام هذه شيم الظباء العين

و این قصیده از قصاید نخبه است [illegible] انکه بعضی ابن المعلم را آن وزن آن
قصیده بوده است و ابن التعاویذی نیز قصیده بر این وزن بدیع تر از آن نظم در آورد
و گذشت سلطان صلاح الدین را در این وقت در شام [illegible] خبر داشت نفرستاد و سلطان
در آن قصیده لست [illegible] و اولش این شعر است

ان كان دينك في الصبابة ديني فقف المطي برملتي يبرين

و ابن نیز قصیده دیگری است نظم کرده که گفتم قصیده ابن التعاویذی از تمامت قصاید مذکوره بود
و از ابن المعلم مذکور روایت کرده اند که گفت در اوقاتی که در بغداد روز [illegible] بودم
با ابو الفرج بن الجوزی [illegible] مجلس [illegible] گفته بشتم و گفتم [illegible] از [illegible] ازدحام [illegible]
از کسی پرسیدم سبب این ازدحام چیست گفت آنکه ابن الجوزی واعظ است [illegible]
موعظت جلوس [illegible] از جلوس او [illegible] پس [illegible] از [illegible]
و بسیر [illegible] گرفتم [illegible] او [illegible] بوعظت [illegible]
[illegible] گفت [illegible] ابن المعلم [illegible] که در این شعر

که گفته است

که گفته است

يزداد في مسمعي تكرار ذكركم طيبا و يحسن في عيني تكرره

[illegible] از این گونه اتفاق [illegible] حضور [illegible] و ابن الجوزی این شعر [illegible] حیث [illegible] او
[illegible] حضور [illegible] و در عجب [illegible] و این شعر از جمله قصیده مشهوره اوست [illegible]
[illegible] از آن [illegible] حضرت امیر المؤمنین
علی بن ابی طالب علیه السلام [illegible] عبد الله بن عباس [illegible] طلحه و زبیر [illegible]
[illegible] ایشان [illegible] از [illegible] و [illegible] باز [illegible] ابن عباس

ومو لا تلقين طلحة فانك ان تلقه تجده كالثور عاقصا قرنه يركب الصعب و يقول
هو الذلول و لكن الق الزبير فانه الين عريكة منه و قل له يقول لك ابن
خالك عرفتني بالحجاز و انكرتني بالعراق فما عدا مما بدا [illegible]
[illegible] او [illegible] کلام [illegible] صعب [illegible]
دشوار [illegible] موعظت [illegible]
[illegible] و [illegible]
[illegible] از آن [illegible]
[illegible] فما عدا مما بدا [illegible] علی بن ابی طالب علیه السلام

و ابن المعلم این کلام بود و این شعر از آنحضرت اخذ [illegible] است

منحوه بالجزع السلام و اوضوا بالغور عنه فما عدا مما بدا

و این بیت از جمله قصیده طویله است و آن رساله در کتاب نهج البلاغه نقل شده و نیز این
شعر از ابن المعلم است که در اثنای قصیده [illegible] گفته است

يوهي قوى جلدي من لا ابوح به و يستبيح دمي من لا اسميه

قسما فما في لساني ما اقابله ضعفا و لم يخف وادي ما اقاسيه

و [illegible] دیوان [illegible] از [illegible] بطالت کلام [illegible] در ذکر [illegible] او
[illegible] و ولادت ابن المعلم [illegible] عبد الله [illegible] در [illegible]
[illegible] در [illegible] وفات [illegible] و [illegible] دیوار [illegible]
[illegible] قریه [illegible] از اعمال نهر [illegible] آن [illegible] فرسنگ است و الله اعلم

در آنجا متوطن و ساکن بود تا بدیگر ارض فلا میبد الله اعلم مترجم گوید در نسخه ای کتاب در کلام معجز نظام
حضرت امیر المؤمنین سلام الله علیه عاقصاً انفه مسطور است اما در جمله احوال حضرت امیر المؤمنین
علیه السلام از مجلدات ناسخ التواریخ لیغیب در لسان العرب کالطالب بثأره عاقصاً قرنه مرقوم است و البته قرنه
صحیح است چه عقص آن تکه است در شاخ که گوسفند بر آید و قد عقص بالکسر
اعوج الکرم عقص بعض نوری باعوج و تاب بعض و عقیصه و عقصه بمعنی بافته و تاب داده و عقص و عقاص
جمع آنست و هم عقاص گیسو از مویست و جمع نهر تشبه زنان و جمع عقیص و عقاص و عقایص
مر آید چنانکه امرء القیس در این شعر گوید غدائره مستشزرات الی العلی تضل العقاص فی
مثنی و مرسل لکن این معانی بیک انف مناسب نبود در جمع الجرین مسطور است و بر آنکه
زبیر بعث امیر المؤمنین علیه السلام بود لیکن الحضرت بود تا کلام را از آنکه بعثه داد و پیامی
فرمود در ... تو بر نگه ... عرفتنی بالحجاز و انکرتنی بالعراق فما عدا مما بدا
و آنحضرت نخست کسیست که این لفظ یعنی فما عدا مما بدا از وی شنیده شده و این کلمه مثل است
برای کسی که کاری بود و از روی طمع و میل و اختیار بکند پس از آن دیگر باید و انکار نماید و معنی این است
که ما جاء بک عن بیعتی فما بدا و ظهر لک من الاموری یعنی یکی برتو واضح است که
و تو خلیفه بودی ... و چالاکی و اخلاق و فضائل ... بر تو روشن بود بر
بیعت تو آمدی اکنون در حق آن که تو را چه ... روشن در دقایق ... برای تو ...
سبب اعراض و بعیت ... بعهد و در لغت فالت ... از چنین کسی و چنین بیعت ... گفتی
و نقض عهد و نکث بیعت نمودی و برای این کدام دلیل آوردی یا تو را چه ... گفته اند معنی
این است فاصرفک او منعک مما کان بدا منک من طاعتی و بیعتی بر من ... بود
میان اختیار و کاری که تو بودی از ... و بیعت ... معروف
ممنوع داشت و این کلام تعدیت بقول آنحضرت عرفتنی بالحجاز و انکرتنی بالعراق
محمد بن یوسف بن محمد بن قائد الملقب موفق الدین الاربلی اصلاً و منشأً ۴۹ ع ابوعبدالله محمد بن یوسف اربلی موفق الدین الاربلی حلب
الحرانی مولداً کنیتش ابو عبدالله و ملقب بموفق و شاعری نامدار و در علم عربیت و
انواع شعر و معرفت بعروض و قوافی و به ... اشعار و تناسب ... و چند و فنون
دینی و چند در دیوان ... و از حیث اختیار ... پیاپی ... از ... تقدم و ...
داشت و بعلم ادب و فنون حکایات ... در زمره ... کتاب اقلیدس ... نموده
و در علم ... چون ... از اشتغال بفنون ادب دیگر مایل ابتدا بعلم نجوم مجبه
در ... بود ابو البرکات مبغی المستوفی است و ازین ... مذکور ... ابن خلکان و ابو البرکات
در خدمت او بعلم شعر و شاعری اشتغال نمود و از فضلات او تخریج کرد و او بود در تاریخ خود یاد کرد
و گوید چنان معروف تیز تا ابو الحرم مکی ما گفتی ... الزمان مذکور ... در شرح ...
مشغول بود ... و در او ... و ابو عبدالله ... در
بلود ... در آنجا ... آن مدت ... ببود و دمشق ... سلطان صلاح
الدین یوسف بقصیده مطوله مدح نمود و او را دیوان شعر چند در ... و فنون شعر
... و در جمله ... آن ... تقدم ... داشته و از جمله اشعار او
قصیده ایست در مدح که آن قصیده زین الدین ابو المظفر یوسف بن زین الدین صاحب
اربل بود و ازین پیش در ... مظفر الدین در حرف کاف مذکور گشت
و اول آن قصیده این است

رب دار بالغضا طال بلاها	عکف الرکب علیها فبکاها
درست الا بقایا اسطر	سمح الدهر بها ثم محاها
کان لی فیها زمان وانقضی	فسقی الله زمانی وسقاها
وقفت فیها الغوادی وقفة	الصقت حرشاها بثراها
وبکت اطلالها نائبة	عن جفونی احسن الله جزاها
قل لجیران مواثیقهم	کلما احکمتها رثت قواها
کنت مشغوفا بکم اذ کنتم	شجرا لا یبلغ الطیر ذراها
لا تبیت اللیل الا حولها	حرس ترشح بالموت ظباها
واذا مدت الی اغصانها	کف جان قطعت دون جناها
فتراخی الامر حتی اصبحت	هملا یطمع فیها من یراها
مخصب الارض فلا اقربها	رائد الا اذا عز حماها
لا یرانی الله ارعی روضة	سهلة الاکناف من شاء رعاها
واذا ما طمع اغری بکم	عرض الیاس لنفسی فثناها
فصبابات الهوی اولها	طمع النفس وهذا منتهاها

لا تنظروا الی الحکیم رجعة کشف التجارب عن عینی غطاها

ان زین الدین اولانی یدا لم تدع لی رغبة فیما سواها

و این قصیده طولانی است و در مدح [illegible] بکار بهم بود موفق الدین از اهل اربل بود

و بسیار اکرام و تکریم روزی گذشت و چنان بود از اربل بسوی بحرین تردد مینمود و بار

کشتی در از دریا [illegible] اکراد [illegible] است اقامت میکرد [illegible] اتفاق

افتاده پسرش ابو عبد الله موفق الدین مذکور در آنجا متولد گردید از آن پس بسوی اربل انتقال

[illegible] از این روی بسوی بحرین منسوب شد و او [illegible] و مضمون [illegible] است و در این شعر

در حق پسری [illegible] نام [illegible] بصورت [illegible] گفته است

قالوا التحی السهم قلت حسن حاشاك فالآن لا یطیش

فالسهم لا ینفذ الرمایا الا اذا کان فیه ریش

و در شب یکشنبه سیم شهر ربیع الآخر سال پانصد و هشتاد و پنج در اربل وفات کرد و در مقبره

الاولاد واقع [illegible] در قبه [illegible] است مدفون گردید [illegible] موقعه و تکمیل

[illegible] از الف [illegible] این نسبت بسوی بحرین [illegible] مذکور گردیده [illegible]

از [illegible] گفته است [illegible] بحرین نامیده [illegible] قراء [illegible]

[illegible] است و [illegible] بحر میان آن و میان بحر [illegible] ده فرسنگ مسافت است و [illegible]

[illegible] و [illegible] نقصان نگردد [illegible]

و ابو عبید از ابو محمد یزیدی [illegible] از [illegible] نسبت بسوی

بحرین و حصنین سوال کرده [illegible] و [illegible]

[illegible] اجتماع [illegible] لازم [illegible] است [illegible] بحرین [illegible]

بسوی بحر نسبت کنند [illegible]

[illegible] در وسط [illegible] است در [illegible]

و [illegible] فراوان [illegible] و الله اعلم ترجمه کرده صاحب طبقات النحاة موفق الدین را

در [illegible] کرده موفق الدین ادیب نحوی خطیب در بحرین متولد و در [illegible]

و [illegible] در [illegible] و [illegible] در فن [illegible]

[illegible] و [illegible] آن [illegible] مجلس [illegible]

من نمونه اکفاه [illegible] در تاریخ [illegible]

لاجرم [illegible] در [illegible] بعد او [illegible] ذی الفن [illegible]

و در [illegible] علم [illegible] در [illegible] علم [illegible]

[illegible] مطلق در [illegible] آن [illegible]

[illegible] میان او و عمران بن [illegible] موفق الدین [illegible]

[illegible] ابن النحاس [illegible]

نظری در اوراق کتب [illegible] موفق الدین [illegible]

[illegible] ابن السراج [illegible] کتاب سیبویه [illegible]

[illegible] این [illegible]

[illegible] موفق الدین در آغاز

امر در [illegible] را [illegible] از [illegible] کتب نحویه

[illegible] در [illegible] آن [illegible]

صحیح و سلیقه مستقیم [illegible] از آن [illegible] ابن النحاس [illegible]

بغداد [illegible] در [illegible] علم نحو [illegible] بغداد [illegible]

[illegible] در [illegible]

[illegible] و [illegible]

[illegible] در بغداد [illegible] و [illegible]

و کتاب العمدة ابن رشیق [illegible] او [illegible]

[illegible] او [illegible] تصانیف و تالیفات [illegible] در آن [illegible] مذکور شد

وفات کرد و از جمله [illegible] او است در حق [illegible] گفته است [illegible] افکنه

تقابلتما فاستجمع الحسن کله فمن نظر یوما و من نظر نعنی

هلا و لان هذا للظلام [illegible] سناه و هذا للظلام فی الارض

صاحب [illegible] المومنین نوشته است که بحرین نام [illegible] است [illegible]

بصره و عمان واقع [illegible] بحرین [illegible] بحر [illegible]

[illegible] در [illegible] در جلد اول از [illegible]

و در ناسخ التواریخ مسطور است که در سال هشتم هجری رسول خدا صلی الله علیه و آله هنگام مراجعت از
جعرانه علاء حضرمی را به نزد منذر بن ساوی حاکم بحرین با رسالت فرستاد و مکتوبی بدو کرد که او را
دعوت فرمود در تاریخ عرایفیه گوید ابا العلاء الحضرمی تسبیب تو سوی تست باسلام الا فرمود
برای هجر بخوانم گروهی مسلمانی گرفته و جماعتی بر کفر و لجاج بپاییدند اینک در ارض مخ یهود
و مجوس نیز آمده اند ایشان بجهت آنکه پیغمبر از ایشان و هر کس از
کیش مجوس و یهود دست باز دارد و سر گزیت و جزیت ... بر ذمه ایشان
در باب این طرق ... ایشان ... و نیز کتابی از بهر او کرد و
اندازهٔ زکوهٔ شتر و گوسفند و گاو و محصول زرع و درخت اموال که در رسته ... بیان
باز نمود و علاء حضرمی آن کتاب را بر مردم فرو خواند و کار بدان گذاشت گویند ابو هریره
نیز در صحبت ایشان با علاء حضرمی همراه بود و بعضی این قصه در سال هشتم و ... مراجعت از
سو وجهت پیغمبر از مدینه دانسته اند صاحب مجالس المؤمنین در بیان ... نوشته و گفته حضرت
پیغمبر صلی الله علیه و آله علاء بن عبدالله حضرمی را برای دعوت اهل بحرین بدین اسلام
بفرستاد و ... جزیت ... بدانجا رسید منذر بن ساوی
الحب مرزبان هجر ... مسلمانی گرفته و ... ایشان ...
از مردم عجم بدین اسلام گرائیدند و اهل قری و زراعت از مردم مجوس و یهود و نصاری
بنصف غله ... ایمان ... و در آن سال علاء حضرمی هشتاد هزار دینار از مال
آنجا بحضرت رسول باز فرستاد و از آن پس علاء حضرمی معزول و حکومت آنجا بابان رسول خدا ابان
بابان بن العاص تفویض گشت و تا پایان زندگانی آنحضرت بحکمرانی روز نهاد و ابوبکر
دیگر باره علاء را بحکومت آنجا فرستاد و چون عمر بن الخطاب بر سریر خلافت جای کرد ابو
هریره را در آنجا عامل گردانید و ابو هریره در مال و منال آنجا بسی خیانت ورزید
و در نزد عمر ثابت گشت و عمر او را در موضع مؤاخذه و مصادره باز آورد و ...
... دشنام ... دوازده هزار دینار از وی بستد و به بیت المال فرستاد و
صاحب معجم البلدان ... محمد بن سیرین از ابو هریره حدیث کند که گفت عمر بن خطاب
مرا بعمل بحرین بفرستاد و ... در آن حکومت دوازده هزار دینار حاصل گشت و
چون نزد عمر شدم قال لی یا عدو الله والمسلمین او قال وعدو کتابه سرقت

مال الله قال قلت لست بعدو الله و لا المسلمین او قال لکتابه و لکنی عدو من عاداهما
قال فمن این اجتمعت لک هذه الاموال قلت خیل لی تناتجت و سهام اجتمعت
یعنی عمر با وی گفت ای دشمن خدا و دشمن مسلمانان یا اینکه گفت دشمن کتاب خدا مال خدای را
سرقت کردی گفتم نه دشمن خدا و نه مسلمانان یا اینکه نه دشمن کتاب خدا هستم بلکه دشمن
هستم آنکس را که دشمن ایشان باشد عمر گفت پس این مال از کجا تو را فراهم گشت گفتم از نتاج
نتاج خیل و سهام ... فراهم کردیده بود پس دوازده هزار دینار از وی
بگرفت و ... چندی برگذشت پس عمر با وی گفت ای ابو هریره آیا بار دیگر بحکومت
و عاملیت نروی گفتم نروم قال و لم و قد عمل من هو خیر منک یوسف گفت از چه
در طلب حکومت و عمل نباشی با اینکه یوسف علیه السلام که از تو بهتر بود عامل و آنرا گرفت
با عزیز گفت مرا بر خزائن ارض مقرر گردان چه من نگاهبان آن هستم و بصیرتی بآن دارم
من گفتم یوسف پیغمبر پسر پیغمبر بود و من ابو هریره پسر امیمه هستم و از سه چیز و دو
اندر ... بیمناکم ... در حکومت ... صاحب مجالس المؤمنین
مرکب ... ابو هریره ... دشمن خدا و مسلمانان ...
مبلغ از او بعد ... باز گرفت ... اگر این ...
... مردم سارق و خائن و دشمن خدا است ...
کفار ... عمر ظالم ...
بجهة تشیع اهل بحرین از قدیم الایام شیوع بزرگ داشته و در زمان حضرت امیر المؤمنین علیه السلام
عبید بن عباس عامل آنجا گشت و گاهی عمر بن سلمه پسر ام سلمه رضی الله عنها او نیز در آنجا
کارگذار و تخرج درهم و دینار بود ... معرب بحرین ...
گفته بود ... گفت ابوبکر
...
... و عقاب ...
و ناله گفت یا هذا الا تبکی عمرو عثمان ...
نیز از زبان ... صاحب ... ربع اول ... زمین ...
مطرزی در کتاب المعرب نوشته است ... کلمه ... معنی ... در

۱۵۶ غ
ابو شجاع محمد بن الدهان الفرضی الادیب
تلح

نثر صاحب براه قاطع بر کید است بیّنه اول بعز سه دمعز کوه و معز قیمت ابیات
و مرزبان کیران در میان خود نگه داشته و از اعلام محمد بن علی بن شعیب المعروف
بابن الدهان الملقب بفخر الدین البغدادی الفرضی الحاسب الادیب کنیتش ابو شجاع
و از مردم بغداد است و بطرف موصل انتقال نمود و با جمال الدین اصفهانی که در آنجا سمت
وزارت داشت مصاحبت نمود آنگاه بزیارت سلطان صلاح الدین رفت و سلطان او را
بر دیوان میافارقین گماشت و او بود در آنجا و ولایت آنجا نیست حالتی بدست آمد از
راه دمشق گذرید و در آنجا از ابواب رزق و ادرار مقرر داشته لکن آن مقرر ادرار او کافی
نبود و او ناچار بمصر رفت روزی چند بگذرانید و قناعت و زی کار کرد و در بلاد ...
بسوی مصر بکوچید و از آن پس دیگر باره بدمشق مراجعت نمود و در دمشق بود از ابتدا ...
خود دار الدنیا به قرار ها داد او بود در صد اول و جز آن از زراعات اوضاع است و کتاب
غریب الحدیث بود در شش تمر جلد لطیف تقیف کلک و حروف بطریق رمز در آنها ترتیب
نمود و دلالت بر اماکن کلمات مطلوبه آن مرکب و قسم اول از لسان احمد الملغ بود قاری
نیز دو فرهم از او بود و هم جز آن مرویات دارد ابو البرکات بن المستوفی او بود در تاریخ
اربل یاد کرده و در زمره آنانکه در اربل وارد شده او منظوم نظمها مسطور داشته و در باره
او گوید که مردی عالم و فاضل و متقن و صاحب اشعار رجیده بود و آن اشعار را در مدح
شیخ تاج الدین کندی ابی الیمن زید بن الحسن گفته است مذکور خواهد در ترجمه کندی مسطور
هست و نیز عماد الدین کاتب او بود در کتاب الخریده مرقوم داشته و ستایش او کرده و مقاطیع چند
از ابیات نیکو ست از او بر نگاشته از انجمله این شعر در حق ابا حمد سعید بن المبارک نحوی
مشهور بابن الدهان و معروف بناصح که از این پیش مذکور گشت و داد از او یکجهت بود گفته است

لا یبعد الدهان ان ابنه — ادهن منه بطریقین
من عجب الدهر فحدث به — بغرد عین و بوجهین

و ازجمله مقاطیع اوست که برای یکی از رؤسا که بجور بود و حاضریت ابقه مکتوب گفته است

ننذر الناس یوم برئک صوما — غیر انی نذرت وحدی فطرا
عالماً ان یوم برئک عید — لا اری صومه ولو کان نذرا

و نیز ابو شجاع بود که از جمله مذکور گشت ابا هنیه حسان و اشعار نیکو است و هم او را

در علم نجوم

و در علم نجوم و فن ازیاج که جمله حساب نجوم است دستی قوی و ید طولی داشت و در اواخر صفر المظفر
سنه ... در حله سیفیه وفات کرد و سبب مرگش این بود که از دمشق آهنگ حج نمود
و از انواع علاق مراجعت نمود و چون بحله رسید شترش رم کرد و او از شتر افتاد و چوبی
با پای او به محمل برخورد و دماغ او درید و در بیرون نکو ماند بر رفت و سیاه رنگ بود و زخمش
او را از آن از که سبقه و پیش بصعوبت و درد در آن بر آمد و معروف بلقب اوست از آن الدین ...
و فضای بتدر دلاوه کدام یک اصح است و از این پیش نیز در جمله بگذشت با عادت صاحب
بیت ترجمه گوید صاحب طبقات النحاة نوشته است محمد بن علی بن شعیب بن ابو کرم فخر الدین
ابو شجاع بن الدهانة الادیب لاحب صفدی گفته او بود در علم نحو ید طولی بود و اول کسی است

۱۵۶ ع
ابو المحاسن محمد بن عنین الشاعر المشهور
قلد

که فرائض را بر شکل منبر وضع کرد و ابن النجار گوید در فن ادب و علم حساب و ریاضی
معروف داشت و در ساعت ... و نجوم در حله سیفیه وفات کرد محمد بن نصر الدین بن
نصر بن الحسین بن عنین الانصاری الملقب بشرف الدین الکوفی الاصل الدمشقی المولد
کنیتش ابو المحاسن و شاعر مشهور و خاتمه شعرا بود و جز او زمانی بنظم نیامده و هم در
اواخر عصر کسی بهتر از او نبود و بعضی اشعارش در کمال نازکی و لطافت بود
بر اسلوب واحد بود بلکه در بسیار از خیرات تفنن نمود و در آن ... روحانی کلمات
رکیک نیز نموده است و در فن ادب داری ... غزیر بود و بر حفظ اشعار عرب
اکثر همت مصروف داشت و در کتاب الجمهره ابن درید بوده در لغت از بر محفوظ
و خاطر همت در هجو و ثلب اعراض مردمان مولع و حریص بود و او را قصیده
طویله است که در هجای کثیری از رؤسای دمشق در آن یاد کرده و مقراض الاعراض
نامیده و چون نوبت سلطنت به صلاح الدین رسید او را از دمشق بسبب هجو کردن
او مردمان را نفی بلد فرمود بعد خروج ابو المحاسن از دمشق بر رفتن این شعر بگفت

فعلام ابعدتم اخا ثقة — لم یقترف ذنبا ولا سرقا
انفوا المؤذن من بلادکم — ان کان ینفی کل من صدقا

و در بلاد شام و عراق و جزیره و آذربایجان و خراسان و غزنه و خوارزم
و ماوراء النهر بگردید و پس از آن در هند و یمن در آمد و ملک آنجا در آن ایام
سیف الاسلام طغتکین بن ایوب بود برادر سلطان صلاح الدین و در حرف ...

مذکور گفته بود در آن ماده آن است که آنگاه که از بلاد حجاز بدیار مصر رسید
مراجعت و بطرف دمشق مراجعت نمود از دمشق به امصار و بلدان تردد می‌کرد و بسوی
دمشق معاودت نجست و هر او بود در این شعر صد و بیست و نیم در ارتحال ملاقات ایشان
گفتی جزوی از وی فرا گرفتم و از طرف ملک المعظم شرف الدین عیسی بن ملک العادل صاحب
دمشق برسالت باربل آمد و زمانی اندک در اربل اقامت نمود آنگاه مراجعت
کرد و از بلاد هند مکتوبی بسوی سلطان ... در این وقت در دمشق حاکم بود
نوشت و آن مکتوب این دو بیت بود و شعر دوم آن از ابو العلاء معری است
از روی تضمین استعمال نموده و این سزاوار است و آن دو شعر این است

سامحت کتبک فی القطیعة عالماً   ان الصحیفة لم تجد من حامل
وعذرت طیفک فی الجفاء لانه   یسری فیصبح دوننا بمراحل

ضرورت بیت دوم از ابو العلاء است و این تضمین برای او بس نیکو اتفاق افتاده است و در
چند موضع از اشعار او این معنی مکرر گشته است از آن جمله این شعر او است از جمله قصیده او

الا یا نسیم الریح من تل راهط   وروض الحمی کیف اهتدیت الی الهند

و هم این شعر او است از جمله ابیاتی که در هند گفته است

أأحبابنا لا اسأل الطیف زورة   وهیهات این الدیلمیات علی

دیلمیات و تل راهط و جسر ... مواضعی است از نواحی دمشق و این شعر
در آن دو بیت مذکور از ابو العلاء معری است این بیت قبل از آن شعر است

وسائلتکم بین العقیق الی الحمی   فحییت من بعد المدی المتطاول

و ابو العلاء معری این معنی را از دعبل بن علی خزاعی شاعر گرفته از این بیت مذکور که
افتخار نموده است چه دعبل بن علی المعتصم بالله خلیفه پسر هارون الرشید را هجو گفته بود
و معتصم او را طلب کرد دعبل از بیم جان از عراق بدیار مصر فرار نمود و در
آخر بلاد مصر ... گفته در این باب این شعر انشاد کرد

وان امرأ اضحت مطارح سهمه   باسوان لم یترک من الحزم معلما
حللت محلاً یقصر الطرف دونه   ویعجز عنه الطیف ان یتجشما

همانا از مقصود بیرون شدیم لکن سیاق سخن بر این منوال شد و چون سلطان صلاح الدین بعد ملک العادل

مالک دمشق گشت

مالک دمشق گشت ابن عنین قصیده‌ای نظم کرد و در آن حالت غربت ... اشتیاق بسوی
دمشق را در آن قصیده روایت نمود و بسوی ملک العادل مکتوب کرد و از وی اجازت خواست
تا بدمشق در آید و دمشق را توصیف کرد و از آن صفات و آنچه در غربت دید
باز دیده مذکور ساخت و آن قصیده بس نیکو نظم در آورده و استعطاف بلیغ بجای آورد
و اول آن شعر این است

ماذا علی طیف الاحبة لو سری   وعلیهم لو سامحونی بالکری

و در اواخر قصیده از ضعف و ... و دوری از اولاد و یاران که در دمشق ...
و جز از وصف دمشق و متنزهات آن پرداخته در این شعر اشاره به نفی خود از آنجا نموده

فارقتها لا عن رضی وهجرتها   لا عن قلی ورحلت لا متخیرا
اسعی لرزق فی البلاد مشتت   ومن العجائب ان یکون مقترا
واصون وجه مدائحی متقنعاً   واکف ذیل مطامعی متسترا

و از جمله این اشعار است که در صفت غربت و ... گفته

اشکو الیک نوی تمادی عمرها   حتی حسبت الیوم منها اشهرا
لا عیشتی تصفو ولا رسم الهوی   یعفو ولا جفنی یصافحه الکری
اضحی عن الاحوی المریع محولاً   وابیت عن ورد النمیر منفرا
ومن العجائب ان یقیل بظلکم   کل الوری ونبذت وحدی بالعرا

و این قصیده نیکوترین اشعار و نیکوتر ... از قصیده ابی بکر بن عمار اندلسی است و اول آن این است

ادر الزجاجة فالنسیم قد انبری

و این سخن در نظر ... چه او جمیع اشعار مذکور گفته و این قصیده ابن عنین بر همین
وزن و قافیه است بعد از آن ملک العادل آن قصیده را شنید او را رخصت داد تا بدمشق
در آید چون ابن عنین داخل دمشق شد این شعر گفت

هجوت الاکابر فی جلق   ورعت الوضیع بسب الرفیع
واخرجت منها ولکننی   رجعت علی رغم انف الجمیع

و ابن عنین بود در ... ... بود و هر وقت هجو ...
... ... بعد از زوال ... و ... نوشت و او بود در ...

اشعار خود خیال دو غرض نمود از ملاحظه زحمت از غیبت در دولت مردمان قطعه قطعه بد میگو
و با ابواز مردم دمشق برای او دیوانی که بعد ده یک اشعار او نمی شود فراهم کرده با وجود اینکه
اکثر اشعار در این مختصر دیوان است و از ابن عنین نیست بجهت ابن عنین مردی بس ظریف
و نسبت او بعضه های خوب و طبع شوخ بود و او سوابق عجیب است از جمله قصیده ای از او که
نخوانده بود در آن قصیده ذکر خود و قوم خود بود شوق و صف کرده است

اشقق قلب الشرق حتی کاننی　　افتش فی سودائه عن سنا الفجر

و بجهت حال اشعار او بسیار است و غیر او بود در خواب دیدم در بعض نصوص سال ششصد و چهل
و نهم در این ایام در قاهره محروسه بودم که در دست ابن عنین ورقه رنج دیدم
و عرایض در کتابه و تقریباتی که در آن نوشته بود و او در آن گفته که قصیده ای ابیات تو
در باره ملک المظفر صاحب حماة گفته ام و ملک المظفر در این ایام وفات کرده بود در آن
خواب حاضر حضور داشته پس آن ابیات تو را قرائت کرد و از جمله آن ابیات این بیت
شو ... که سو در عجب افکنده و من در خواب بر آن خوانده و چون بیدار شدم در خاطرم همان بیت مانده بود

والبیت لا یحی ان شاده　　الا اذا حسن من شاده

و این بیت در اشعار او موجود نیست و از شیخ در ترجمه امام فخر الدین رازی و
در اشعار فانیه او بیت است و هم چنین در ترجمه سیف الدین الآمدی از رفعت او نظر او از رفته او بود
در خدمت ملوک جرعه واقف بود و در ایام دولت ملک المعظم وزارت دمشق یافت و هم
چنین در دولت ملک الناصر المعظم وزیر بود و چون ملک الاشرف مالک دمشق شد
انفصال و در سرا خوارزم عزل یافت و از آن پس باز ملکوته ... تا وقت ابن عنین
روز دوشنبه نهم شعبان سال پانصد و چهل و نهم در دمشق در ... در شبانگاه روز دوشنبه
بیستم ربیع الاول سال ششصد و سی و سیم هجری در دمشق وفات کرده در بامداد روز
دیگر در مسجد خوارزم در زمین مزه است دفن کرده و مزه بکسر میم و تشدید زاء قریه است
بر دروازه دمشق واقع است ابن الدبیثی میگوید که از دو شیخ ... از کوفه
در موضعی معروف به مسجد ابراهیم است و ... انصار ... هم کوهی ... الله
بر این کونه نقل کرده که آنگاه قبر بلال مؤذن رسول صلوات الله علیه و آله بود در مقابر
باب الصغیر در ظاهر دمشق زیارت کردم و چون از تربت او برگشتم قبر بزرگی با سنگ سیاه دیدم

بیان گفته‌اند

ابو القاسم محمد القائم بن المهدی قلّه

باز گفته‌اند این قبر ابن عنین است پس ... تا توقف در برابر نعم و عنین لقب عین الملک دو نون و
سکون یا و شناة تحتانی و بعد از آن نون است و الله اعلم ترجمه کبیره فی در مرآة الجنان ... که
جلق در شعر مذکور بود بکسر جیم و تشدید لام و بعد از آن قاف اسم مکانی است در شام
لکن جمهور این لفظ و دمشق را با طی ... است که ... تعبیر کرده‌اند ...
محمد و بعض نزار بن المهدی ابی محمد عبید الله القائم بالمغرب کنیتش ابو القاسم
و ملقب بقائم است و از بعض مورخین ... در حرف عین و پسر او احمد منصور در
حرف همزه مذکور گردید و خلافت بود پدر او مهدی در زمان حیات خود در مملکت افریقیه
دایم متعلق آن بود بولایت عهد ... در رحمت که و کتب در باب تاریخ ام او مکتوب و ... دولت
بر فراز ... افکنده و چون پدرش در آن تاریخ که در ترجمه او مذکور گشت بعد از
در رحمت کرده و بعد او بر ... بصره ... بخیره ... او را در
بهرام ... بیست و کم بود و او ... که ... و ... زیر
مالک شد و ... از فتح مملکت مصر رحمت کرد و مردم ... کارد ... کشت
و در ... ربیع الاول سال سیصد و یکم ... لشکر بزرگ بکشیده ... و
... او بود ... قائم مذکور بکشیده ... و از آن پس با ... عظیم
بسوی جیزه ... لشکر ... جیزه که ... تعقد ... برفت ... عامل
در ... ربیع ... سیصد و ... هفتم ... مونس خادم با رجال و اموال
... و ... و در ... و ... جیزه و
اشمونین ... صعید ... قائم ... المهدی ... که ... بود مونس خادم
با ... و ... عظیم ... و ... در میانه رحمت
داین ایام بلاد ... و ... و غلا در ... قائم بالاکرهت مردمان و چهار پایان
گرفتار ... وفات شدند و قائم ناچار بطرف افریقیه بازگشت و لشکر مصر او بود بانک
بر کردند ... از ... بعد از ... وصول او ... در روز ... رجب
از ... مذکور بود ... او ابو یزید مخلد بن کیداد خارجی خروج کرد و از شیخ ... در
ترجمه منصور ... و کیفیت ... او مذکور ... آنجا بطول ... باید
و ولادت قائم ... که در تاریخ ... مذکور ... در ... سیصد و ... دوم

وتعول از نشو و نما و در بدایت شده که بقسم دین منصور و بعد از آنکه اسپور بعد بمغرب متوجه گشته او بود
در حضرت خود بلا رغبت ... و وفات او در روز یکشنبه سیزدهم از شوال سال سیصد و سی و چهار
در مهدیه اتفاق افتاد و ابو یزید خارجی در این هنگام ابو طاهر اسمعیل بن محمد وفات
پدر را المنصور [illegible] پوشیده داشت تا بلا مخالف خارجی خبر نمود
و برو طمع آنکه چه او در این وقت در توبیخ ... در ایام [illegible] امور [illegible]
کار ... منصور دولت [illegible] و صلابه [illegible]
[illegible] تغمده الله برحمته [illegible] الامیر
محمد المسیلی والله اعلم ترجمه که صاحب تاریخ نوشته است القائم بامر الله ابو القاسم که
و بعضی گفته اند نام او بود در مشرق زمین عبد الرحمن میخواندند و در بلاد مغرب محمد گفتند [illegible]
برد [illegible] و مقصود او بود [illegible] که [illegible] الکار [illegible] در مهدیه
بعد [illegible] در امر سلطنت [illegible] مستقل گشت [illegible]
[illegible] و از [illegible] شیعه فتنه [illegible] خبر [illegible]
[illegible] این هنگام سپاه بر فاشتر و لشکر کشید و در کوه [illegible] و دریا [illegible]
[illegible] از [illegible] و در رجب [illegible] احوال خود [illegible]
مملکت مصر را [illegible] و جماعت بر [illegible] کشته [illegible] گرفتند و این هنگام
[illegible] در مملکت مصر [illegible] سلطنت [illegible] گذشت [illegible]
[illegible] ابو یزید [illegible] در افریقیه رایات شوکت [illegible]
برافراشت و شوکت بزرگ و لشکر را [illegible] و چند کرت لشکر القائم بامر الله
در هم شکست و طرق [illegible] و ابواب [illegible] بر [illegible]
[illegible] در اوقات [illegible] عقیدت [illegible] آورده است
[illegible] آنجا [illegible] بسیار [illegible] پس قیروان
[illegible] صولت و شوکت و قوت [illegible] قائم [illegible]
بزرگ [illegible] عظیم [illegible] عظیم [illegible]
بزرگ [illegible] قائم بود [illegible]
[illegible] غالب [illegible] رسید [illegible]

ذاهر رسید

خود به [illegible] اصحاب ابو یزید است که در [illegible] القائم بامر الله در تاریخ مذکور وفات کرد
و پسرش منصور [illegible] مذکور [illegible] نه [illegible] بر [illegible]
و [illegible] صاحب [illegible] القائم بامر الله [illegible] خروج [illegible]
بر [illegible] و در تمام مدت خلافت [illegible] بر جنازه [illegible]
در [illegible] با مردمان [illegible] و مدت خلافت [illegible] و چند روز بود و ابو الطاهر [illegible]
ابو عبد الله [illegible] و [illegible] فرزندان [illegible] المنصور بنصر الله
ابو الطاهر اسمعیل [illegible] و ولایت عهد [illegible] خلافت [illegible] صاحب [illegible]
نوشته است که ابو یزید خارجی [illegible] ابو [illegible] بوده [illegible]
مخالفت [illegible] القائم [illegible] در [illegible]
از [illegible] ابو یزید خارجی است [illegible] قائم خروج [illegible] صاحب
روضة الصفا نوشته است القائم بامر الله در [illegible] سلطنت [illegible] و مردم [illegible]
[illegible] از طرف قائم [illegible] قائم [illegible]
[illegible] این حالت مشاهده [illegible] قائم [illegible]
از لشکریان [illegible] قائم [illegible]
[illegible] از [illegible] است [illegible] خلافت [illegible] طریق [illegible]
[illegible] قائم [illegible]
منصوب [illegible] ابو یزید [illegible] روزگار [illegible] قائم خروج کرد [illegible]
[illegible] قیروان بود [illegible] عقوبت [illegible]
[illegible] ابو یزید [illegible] مالطه [illegible]
قیروان از [illegible] المهدیه [illegible] قیروان [illegible]

٦٥٣
ابو القاسم
محمد بن الظافر ملقب
بالمعتمد علی الله
ثلو

[illegible] المعتمد علی الله محمد بن المعتضد بالله ابی عمرو
عباد بن الظافر المؤید بالله ابی القاسم محمد قاضی اشبیلیه ابن ابی الولید اسمعیل بن
قریش بن عباد بن عمرو بن اسلم بن عمرو بن عطاف بن نعیم اللخمی کنیتش ابو القاسم و از اولاد
نعمان بن منذر لخمی است [illegible] حیره بود [illegible] مذکور صاحب قرطبه و اشبیلیه [illegible]
[illegible] از جزیره اندلس [illegible] متقاضای شوکت [illegible]

من بنی المنذرین وهو انتساب   زاد فی فخرهم بنو عباد
فتیة لم تلد سواها المعالی   والمعالی قلیلة الاولاد

و بدایت امر و آغاز کار ایشان در اندلس چنان بود که جد ایشان عطاف اول کسی بود
از بلاد مشرق باندلس در آمد و ایشان از مردم حمص بودند و قریه‌ایست در
میان شام و دیار مصر که در ابتدای ... از طرف شام فاصله است و ایشان در اراضی اندلس
در قریه نزدیک به تومین از اقلیم ... از زمین اشبیلیه بطور توطن اقامت جستند
و نسب در رشته فرزندان استاد افتاد محمد الظافر بن اسمعیل القاضی کشید و لوای تخت
گرفت و ایشان در این بلاد تا ... و ... در اشبیلیه تقدم و تفوق گرفت
تا آنکه و تفاوت آنکه تولیت ایشان و چون کار قضا بروی استوار گشت امور ...
و ... سلطنت بدست ایشان ... و ... گردید چنانکه قلوب ...
گردید و ... مطبوع طباع و محبوب ... افتاد تا چنان شد که ...
حمود ... نسبت ... قرطبه ... و ... بود
اشبیلیه ... افکند و چون ... اعیان ... و ... بزرگان اشبیلیه
در ... قاضی مذکور انجمن شدند و گفتند آنکه ... از ... این ظالم
و اموال ایشان ... و ... است ... بردار و بالا
بگیر و ... در هم و دینار و ... امور جمهور
بیارای و ... اقتدار ... قاضی ... ایشان کار
... و ... در آنوقت از ... بزرگان و ... اعیان ...
... و ... و قبول کرد و کار امارت با حضرت ...
... درست گشت و ... قرطبه و دیگر بلاد ... و ... ایشان در
... که ... در ... بن حکم ... است در اندلس و منصور بن ابی عامر
... و او ... از مردان ... و کار منصور ... چنان شده بود
... امارت ... و کار ... و ... در امور ... جز نام سلطنت
و خطبه ... و ... و از ... منقطع ... و در این ...
... قاضی محمد مذکور ... بر بلاد ... است

... گفته

یافت گفته ... بن الحکم در ... و ... قاضی ... و ... در سلطنت ...
سلطنت ... بود و ... تا ... و ... حافظ ابو محمد بن حزم
ظاهری در کتاب نقط العروس در این ... که ... اعلو ... و اعجوبه ایست روزگار ...
... مردی ... ابو خلف المصری ... که ... جراء است و چندی ... از ... هشام بن الحکم ...
... بوده و ... آنکه ... هشام است ظهور نمود و ... مردمان ... بیعت کردند و ...
اندلس ... خطبه ... بنام ... او ... و ... بر اینکه ... شد ...
چندی ... بگذشت ... هشام ... و چندی ... بر این ... گردانید ... قاضی
محمد ... در ... وزارت ... در حضور ... و ... امور ... و کار ... و ... بود ...
بر این ... و ... بنام ... و ... قاضی ...
کار ... و ... امور ... و ... او ... قاضی ... دارای علم و ادب ...
... و ... مستقل ... از ... العدل ...
چهارصد و سی ... در گذشت و ... چنان ... چهارصد و ... ایام ...
... در قصر اشبیلیه ... و هم در ... او ...
... گفته که ... آغاز ... او در ... چهارصد و ... بود ...
... در کتاب الخریده ... و ... آغاز ... او ...
... ام دانسته ... و ... است و چون ... المعتضد
بالله ابو عمرو عباد ... ابو الحسن ... صاحب کتاب الذخیره در حق ...
عباد ... از ... در ... چهارصد و ... عباد ... و نام او ... امور جمهور
... و از تخت ... فخر الدوله و ... معتضد ... و قطب ...
... در تخت ... ناهیك من رجل لم یثبت له قائم ولا ... سلم ...
... ولا ... الامر ... و ... الطلا و ... متخوفا
الدهاة ... لا ... متعف ... و ضبط ... تا روا الناس ...
وضبط شانه بین قائم و قاعد حتی ... و اتسع بلده و کثر عدیده و عدده ...
... از ... و ... او ... از ... خواه ... و خواه ...
خواه ... خواه ... او ... و ... در امور در کمال ابرام و ...

بهر کار هایش بوده و تناقض بیش غریب است و در ایام خود اینهمه شیفته بر روزگار بود در دیده و معمور است اعز ایشان عقلا روزگار
بود و پاینده و چنانچه است بخلاف ایشان ازو دیگر ایشان و دیگر است و ازو در طبع ایشان و منتسب است هر چیز بود قطع گذری کرد بر خود
تا آنکه دولت ایشان و قدر ترقی دراز و مملکت می دیر باز و لشکر ترقی لب رود ها بیار است و والی سلطان
و اسکولا و بالجمله در جمال صورت و تمام خلقت و فصاحت بیان و بلاغت بیان و ذهن ثاقب و خود بعظمت
فطرت و صدق مدار بقای اتفاقیه بوده بر امثال و اشباه و نوع تفوق جسته و از آن جمله اکثر عشق
و جیش بود آثروی ظفر دراگنده و در علم تمام ورزیده بسبب تقرب ذهن کامل واقف بود گشته
و فنی بیکی در تحقیق آن رنج برده و همان نظر در افکار آن نموده و در مطالعه مع اکثر نظر بود در اقتنای
حقایق نفوس نافذ ورزیده بجهت حالت طبع و دقت نظر و بحث او بهم خوب است از تحقیق کلمات
حسنه و تعمیق عبارات بلیغه و کوشش تمام در تبویب و مرتب و مربوط با معانی بدیعه که گویند طبیعت انشاء
و بعضی گفته بر او بیگانه ایشان و لیبب برهان است و ملاحت طبع او اداء در زبان نگار رسم
منشآت نظم و نثر بادرت می جسته و این فضل ظاهر بود نیز بجو کرده کتاب بوی کبیر نیز نثر و نظم
داشت و خبر متقدر در جمیع افعال و خود سبب نماد او بجمله در کمال تشفق و بهجت است و هم اولو
عبارات زنان و بکر بودند در کمال بود و لب ریز در مقابله نکاح در آورده چنانکه در این صفت
نیز بر امثال و اقران برتری داشته و در این امر نیز و کمال داشت چنانکه مذکور شده است و او بود
تن فرزند ذکور و بیست تن اولاد اناث بود و چند بیت او بر تقاطیع چند از روی نظر از آنجمله این است

شربنا وجفن الليل يغسل كحله
بماء صباح والنسيم رقيق

معتقة كالتبر اما نجارها
فضخم واما جسمها فدقيق

و این بیتی در ترجمه ابوبکر محمد بن عمار اندلسی ذکر بعضی از آن قصیده او در مدح معتضد مذکور
است و گفته که از آن قصیده را ابیات و انداز بدیهیه شده و این شعر از سراج سعید است
جمله ابیات چند در مدح وی گفته است

سيبدع بعد الآلاف مبتدئا
ويستقل عطاياه ويعتذر

له يد كل جبار يقبلها
لولا نداها لقلنا انها الحجر

بجمله معتضد مهمان وزیر سلطنت و تمام مترتب و رفیع بوده تا که معلقت ذکر او در ربع
در حلق او بود و مافت و رسته زندگانی معتضد قطع گردید معتضد بود رسیدن مرگ مجمول اقوام بیک
تن از نوازندگان و خوانندگان بود نجوت تا اول شعر بوده تغنی کند بفال گیرد و اول شعر که تغنی نمود

این شعر بود

ايضا شعر او

نطوي الليالي علما ان ستطوينا
فشعشعيها بماء المزن واسقينا

چون این شعر بود بسیار تطیر نمود و بفال ناخوب گرفت و بهمین از آن بیرون زنده نماند و بعضی گفته اند
و از این شعر بیتی از این شعر برای او تغنی کرده بود و بعد بیمار شد و بعد از پنجروز زنده بود
وفات او در روز دوشنبه غره جمادی الآخر سنه ۴۶۱ اربع و ستین و اربعمائه و روز دیگر
در اشبیلیه مدفون گردید و بعد از وی پسرش المعتمد علی الله ابوالقاسم محمد بتدبیر ملک و انتظام مملکت
قیام نمود ابوالحسن علی بن القطاع السعدی در این امر [illegible] در کتاب بغیة الملتمس در حق معتمد مذکور می گوید
و او یکی از ملوک اندلس کریم تر و بخشنده تر بود و نیکوکار و در دوستی اهل دیانت و از
جمله اشخاصی بود که در صفت جود و سخاوت بزرگتر و در مراتب بزرگی و آثار و آداب و قوت و منعت
از سایر ملوک حضرت رفیع بود و مرتبه کمال فضل و ادب و نظم شعر او ظرافت و جمله آمال وقت
افضل بود تا آنکه در زمان یک از ملوک زمان این چند از شعرای اهل کمال ادب قوم
گردیده بود تا آنکه از شعرای آن روزگار بمثل این گونه بر افاضل ادبا و اعلای شعرا ممتاز
بود و ابن بسام در کتاب الذخیره در حق معتمد گوید این اوصاف اخلاق و طبایع و اسلوب
اوست از طبع موزون و دوستان نظم و نثر او مانند اوست تا کنون جمع است از علوم و
کلام عطار گشته و اگر شعر او به شعر و شاعری شهرت و از جمیع تو انگری و رفعت
بنابر این اکثر او شعری بوده و سیمی نه در دو مجلس و مستغرب گردید از شعر او جمله اشعار اوست

الكرت هجرك غير انك ربما
عطفتك احيانا علي امور

فكانما زمن التهاجر بيننا
ليل وساعات الوصول بدور

و این بیتی شعر او از جمله اشعار است که نظیر ندارد

اسفر ضوء الصبح عن وجهه
فقام خال الخد فيه بلال

كانما الخال على خده
ساعة هجر في زمان الوصال

و چون مرض معتمد بسیار شده و وفات بود و تشنه وی از حال او بر آورد از قرطبه بسوی
اشبیلیه روان داشتند خبر بر او رسیده و از اول شب با او و باشان بود
تا جمله بود روان مهمات آنگاه شب ایشان بعد رفتن و گفتند و این شعر نیز بود

سائر تم والليل يغسل ثوبه
حتى يبدى للنواظر معلما

فوقفت ثم مودعا وتسلمت ... منّي يد الاصباح تلك الانجما

و این مضمون در کمال خوبی است و نیز این شعر از معتمد است در حال وداع اعتماد گوید

ولما وقفنا للوداع غدية ... وقد خفقت في ساحة القصر رايات

بكينا دما حتى كأن عيوننا ... بجري الدموع الحمر منها جراحات

و این مضمون قول قائل دیگر است

بكيت دما حتى لقد قال عائذ ... اهذا الفتى من جفن عينيه يجرح

و این شعر در سوا بودن نظر این معنی برگذشت و هم از اشعار المعتمد علی الله است

لولا عيون من الواشين ترمقني ... وما احاذره من قول حراسي

لزرتكم لا اكافيكم بجفوتكم ... مشيا على الوجه او سعيا على الراس

روزی در قصر زهرا در قرطبه بود با ندما و اصحاب خود در زهرا بکمال و تمام کار بهادر بشر بودی

از آن این شعر بدیشان نوشته و برایشان بخواند

هذا القصر فيكم الزهراء ... ولعمري وعمركم ما اساء

قد طلعتم بها شموسا نهارا ... فاطلعوا عندنا بدورا مساء

و این معنی از معانی بدیعه عجیبه است و زهرا بفتح زا و سکون ها و فتح را و در آخر آن همزهٔ ممدوده از بناهای عجیب دنیا است و بانی آن ابو المطرف عبد الرحمن بن محمد بن عبد الله ملقب بالناصر که یکی از ملوک بنی امیه است در مملکت اندلس سلطنت یافته و این بنیان بود در سال سیصد و بیست و پنجم در آغاز بنای آن نزدیک بقرطبه بار گذاشته مسافت ما بین این بنیان و قرطبه چهار میل و ثلث میل است و طول زهرا از مشرق بسوی مغرب دو هزار و هفتصد ذراع و عرض آن از طرف قبله بسوی جنوب یک هزار و پانصد ذراع و چهار هزار و سیصد اسطوانه و ستون در آن است و عدد دروازه های آن بیشتر از پانصد باب است و چنان بوده ناصر مال بلاد خود را بر سه قسمت کرده بود یک قسمت برای لشکریان و یک قسمت برای ذخیره و یک قسمت بود در عمارت زهرا صرف میشد و در این هنگام مالیات اندلس پنج هزار هزار و چهارصد و هشتاد هزار دینار و منافع و مالیات بازار و غیره هفتصد و شصت و پنج هزار بود و این بناء عجیب تر و اعظم بناهای اندلس و از تمامت ابنیه عظیم تر و خطیر تر است و انچه بود تمامت ابن بشکوال

و از این شعر

و از این شعر در حرف های مذکور که در تاریخ اندلس مسطور شده است و چنان بوده ابوبکر محمد بن عیسی بن محمد اللخمی دانی شاعر مشهور بود بالطبع با بنی عباد معروف و ثقه بود چه معتمد او بود کنف بود و چنان خوش طبع بازگفته بود و ابوبکر را در حق اعتماد الشاعره بدیعه مدایح است دارد چه مدایح او قصیده هست و معتمد که و پسران او را که نام او عبد الرشید و یزید از زهر و ... و ... بود در آن قصیده مذکور شده است دار الجبل این شعر است و بسیار جید و بدیع آنست که گفته است

بغيتك في حمل بغيتك في ردى ... يود علاك في ربيع وذلك في برد

جمال واجمال وسبق وصولة ... كشمس الضحى كالمزن كالبرق كالرعد

بهيته شاد العلا ثم زادها ... بناء بابناء حماها حمى لكد

باربعة مثل الطباع تركبوا ... لتعديل جسم المجد والشرف العد

و بالجمله این خاندان بجود و بخشش و جهان داری معروف و مشهور بوده رتبه ... از ... و ... همه سالم نگذشتند چنانکه ابو الحسن جعفر بن ابراهیم بن الحاج اللورقی در بارهٔ ایشان این شعر گفته

تنزه عن الدنيا ومعروف اهلها ... اذا عدم المعروف في آل عباد

حللت بهم ضيفا ثلاثة اشهر ... بغير قرى ثم ارتحلت بلا زاد

و چنان بود که اذفونش که سلطان فرنگ در این وقت در اندلس کار او بزرگ شده و ملوک طوایف از مسلمانان در آن زمان بعضی با بعضی و معاملت کار کرده و از هر جزیره بر کار او ... خفیه تاختند و چنان شد که اذفونش در روز سه شنبه غره صفر المظفر سنه چهار صد و هفتاد و هشتم طلیطله بود میراث آنکه کار شده و در زندان گفته در افکنده بود ... طلیطله از القادر بالله بن ذی النون بود و ابو محمد عبد الله فرج بن غزلون الیحصبی معروف بابن العسال طلیطله در کتاب الصلة ابن بشکوال مذکور است این شعر در باب گرفتن طلیطله گفته است

حثوا رواحلكم يا اهل اندلس ... فما المقام بها الا من الغلط

السلك ينثر من اطرافه وارى ... سلك الجزيرة منثورا من الوسط

من جاور الشر لا يأمن عواقبه ... كيف الحياة مع الحيات في سفط

و معتمد بن عباد از میانه بزرگترین ملوک طوائف و از جمیعت بلاد بر شاه برافزون بود
و خراج بدرگاه اذفونش میفرستاد و چون اذفونش طلیطله بگرفت و بر نیرو دعوی
افزون گشت ضریبه و خراج معتمد بر وی دشوار گشت و طمع در بلاد و حصارهای او افکند و رسول
بدو برانگیخت و او را بتهدید و تهویل پیام کرد و گفت از آن حصون آنچه در دست داری
فرود آر و جای آن اراضی بلاد و سواد بمن گذار ... است معتمد رسول را بزد و هر کس با او بود
بکشت و این خبر باذفونش رسید و این هنگام اذفونش از بهر حصار و در بندان
قرطبه رفتن بیامد پس بر آن اقدام الاتت حصار بسوی طلیطله بازگشت و چون این
حدیث گوشزد مشایخ و فقهاء اهل اسلام اقطار جزیره فراهم شدند و گفتند اینک ملوک اسلام
هجوم فرنگ بر اکثر جزیره غلبه یافته و بلاد طوایف ما بعضی بعقاید بعضی دیگر اشتغال دارند و
اگر حال بر این منوال بگذرد اهل فرنگ مالک جمیع بلاد اسلام گردند این سخن گفتند
و در نزد قاضی عبدالرحمن بن محمد بن ادهم گفته و از آنچه بر مسلمانان نازل گشته مخفف و صد و
مشاوره نمودند و هر کس چیزی بگفت و رأیی بزد و در پایان اندیشه همه بر آن اتفاق یافتند که به
یعقوب یوسف بن تاشفین ملک ملثمین صاحب مراکش کتابی کنند و از وی مدد جویند
و از پس درحرف یاد ... یوسف بن تاشفین مذکور خواهد گشت بجمله قاضی بمعتمد
عده ... نمود و از جمیع بزرگان معتمد نیز این کار را بشمار گرفت و گفت تو الفنش
بسوی او الحال بگیر قاضی از در اشتیاق بر فرستاد معتمد او را بر آن کار نهاد ... قاضی گفت
خیر خویشتن از صلاح ذوالمنن طلب کن پس از فرستادن معتمد بر فرستاد و الحکم بسوی
تاشفین نامه کرد و او را از محرومیت ملک و سیر ... با ... بالصواب خبر
گفت چنین نامه بود بسوی جزیره بسته بر فرستاد و قاضی نیز بر فرستاد و با وی جمعی
بعضه و ... عده یوسف و اعلام کرد او را از حال مسلمانان بنوشته بسته
بلاد بگرفت و یوسف بن تاشفین بفرمود تا لشکرها بسوی جزیره خضراء که از
دریای اندلس عبور کردند و خود در اندر بسته که در پایان مراکش در مقابل جزیره
خضرا است جست و بمدینه مراکش السلطان بفرستاد تا از اقصای لشکرها بر کس در
آنجا بمحضر حضرت لطف حسن برد و سپاه بجمله فراهم شدند و ده هزار تن انجمن
کنند با معتمد بکجا بر ... آمده و او نیز لشکرها بسوی فراهم کرد و مسلمانان این کار

بشنید

بنشینند و از بابت بلاد در طلب ... رفتند چون این خبر باذفونش رسید از پایتخت
طلیطله با ... بسوی بنوشت با اهل ثغور و سوار بگرفت ... ضمیمه یعقوب بفرستاد و مکتوب
از در تهدید و تخویف بیر یوسف بنوشت و آن مکتوب سخت مطول کاشت یوسف
در ظهر آن نامه جواب نوشت که آنچه خواهی خود بخواهی دید و آن نامه بسوی اذفونش باز
فرستاد چون اذفونش آن را بخواند و مضمون را بدید بر خویش بلرزید و بترسید و گفت هان مردی
با عزیمت و لشکر گشن است بجمله از هر سوی لشکرها جنبش کردند و آهنگ جنگ و جدال بجای
جنگ بسپردند تا بجای که زلاقه نام داشت و متعلق بناحیه بطلیوس است تلاقی فریقین اتفاق
افتاد از دو سو صفوف جنگ برکشیدند و دلاوران رزم کار قتال و جدال بنهادند و حربی سخت
بپای بردند چنانکه مسلمانان را نصرت افتاد و لشکر اذفونش شکست فاحش بخوردند و اذفونش
از میدان کارزار فرار کرد و جز معدودی اندک از آن لشکر بزرگ جان بسلامت بیرون نبرد
و این واقعه در روز جمعه در دهه اول شهر رمضان المعظم سال چهار صد و هفتاد و نهم هجری
بعضی از راویان بر این گونه رفته که ... لکن خبر صحیح همان است که این واقعه در ماه
رجب در این مذکور بود و این سال سوم در تمام بلاد اندلس تاریخ نهاده و عام الزلاقه
خوانده و این جنگ مشهورترین جنگهاست و معتمد در این روز زخمها بدید و چند زخم
بر وی و بدن او فرا رسید و بر ... سوار و قدم ثابت داشت چنانکه
جمعه اسیران بر دلیری و شجاعت او گواهی دادند و مسلمانان ... و سلاح فرنگیان را جمله
بغنیمت گرفتند و امیر یوسف بسوی بلاد خویش و معتمد بجانب بلاد خود مراجعت نمود و از
آن پس امیر یوسف در سال دیگر بطرف اندلس معاودت نمود و معتمد نیز بدو پیوست و بعضی از حصون
فرنگ را که بدست گرفتند لکن بر آن استوار نگشت و از آن مکان بجانب بلاد قرطبه عبور
کرد و صاحب قرطبه عبدالرحمن بن ... بسوی او برفت و خدمت بجای آورد و در ... قرطبه
... شهر ... امیر یوسف بشهر خود در آمد و امیر یوسف در ... ... بشهر در رفت
و عبدالله ... بیرون شد و در قصر در آمد و در آنجا مال و ذخیره بیرون از حد و
حساب بیافت و دیگر باره بسوی مراکش باز گشت و از حسن بلاد اندلس و لطافت آنجا
و آن ... و مطاعم و اموال کثیره و ذخایر نفیسه او را در ... بدیشان نیز آمد
گشت در عجب اندر شد و ... از ... و اخلاف عرب است و از آن ... خوش

امیر یوسف نیز عهد اندلسی بود در ظاهر اعزاز بزرگ می‌نمود و در قفای آن با ملوک گردید و
او بود با ایشان چیزها از معتمد باز او برگردیده بود بر آنکه گفته چنانکه معروف است گفتن شد که
در نعود و چون به سبته رسید تجهیز لشکر نمود و پسر خود ابا بکر را آنجا فرستاد به تقدمه لشکر روان کرد
و به اشبیلیه فرا رسید و معتمد در اشبیلیه بود پس دشت پس سپاه معتمد را محاصره نمود در افکند و در دشت
محاصره چند ماه از آن بگذشت و جدال حادث و شدت بر معتمد و افکندن [illegible] بود در
ممالک و [illegible] ملوک طوایف افتاده و هیچ کوشش نتیجه و هیچ چیز ندیده بود و آن [illegible] در آن
بشناید محاصره کرده ... گشت در جزع و فزع و دعا و گشته چه از هیبت کار بر ایشان
دشوار شده بود چه [illegible] و آثار و آنها [illegible] بود و از رخنه دیوار و [illegible]
سنگ و تیر فرو افکندند و چون روز یکشنبه بیستم ماه رجب [illegible] و [illegible]
فرا رسید لشکر امیر یوسف بر ایشان هجوم آورده دست به غارت برگشادند و [illegible] هیچ چیز
باقی نگذاشتند و مردمان در [illegible] از منازل خود برهنه بیرون آمدند و دست [illegible] عورت [illegible]
معتضد و نیز معتمد و اهل او را بگرفت و چنان بود قبل از آنکه [illegible] خود کشته [illegible] تا از
برای معتمد [illegible] در قرطبه نایب داشت محاصره افکندند و
مقتول گشته و دیگر [illegible] او [illegible] از [illegible] نایب داشت در آنجا
نزول کرده [illegible] و [illegible] و [illegible] معتمد [illegible] بیچاره [illegible]
[illegible] بود و بجمله [illegible] از کشته [illegible] معتمد [illegible] مذکور [illegible] آن [illegible]
باز رسید و چون معتمد [illegible] در [illegible] در [illegible] او بود و اهل او بود در کشتی
در افکندند و ابن خاقان در قلائد العقیان در این موضع گفته که این وقت معتمد [illegible]
او بود [illegible] مردمان در کشتیها [illegible] آنکه [illegible] دیدار [illegible]
و مردمان در اطراف [illegible] دیده [illegible] و [illegible] آن [illegible]
[illegible] عیش و سرور و [illegible] گفته و ابوبکر محمد بن عیسی الدانی المعروف
بابن اللبانه است این شعر در این باب گفته

تبكي السماء بدمع رائح غادي على البهاليل من أبناء عباد

واز جمله این ابیات این شعر است

يا ضيف أقفر بيت المكرمات فخذ في ضم رحلك واجمع فضلة الزاد

وازین قصیده طویلست و چون بگذارش آن نیست و ابو محمد عبد الجبار بن حمدیس صقلی شعر خود را در
[illegible] مذکور این شعر بود در ذکر این حال و صفت آن گفته است

ولما رحلتم بالندى في أكفكم وقلقل رضوى منكم وثبير
رفعت لساني بالقيامة قد دنت فهذي الجبال الراسيات تسير

وازین ابیات کثیره است و این معنی از شعر عبد الله بن المعتز گرفته است که در حق ابو
العباس احمد بن محمد بن فرات وزیر [illegible] گفته است که ابن الفرات وفات کرد

قد استوى الناس ومات الكمال وصاح صرف الدهر أين الرجال
هذا أبو العباس في نعشه قوموا انظروا كيف تسير الجبال

و بعضی گفته‌اند که ابن المعتز این شعر بود در مرگ ابو القاسم عبید الله بن سلیمان بن وهب
وزیر معتضد گفته است و قول اصوب [illegible] است و از این [illegible] معتمد [illegible] و قول
[illegible] اصح است [illegible] چون افتاد روزی معتمد از قید و ضیق و ثقل بند و قید [illegible] این
شعر گفته

تبدلت من ظل عز البنود بذل الحديد وثقل القيود
وكان حديدي سنانا ذليقا وعضبا رقيقا صقيل الحديد
وقد صار ذاك وذا أدهما يعض بساقي عض الأسود

و از پس الجمله [illegible] امیر یوسف در راه [illegible] گفته و امیر یوسف [illegible]
معتمد [illegible] حمل کرد در آنجا مقید بود [illegible] از [illegible]
[illegible] ابن خاقان [illegible] از بلاد [illegible] و از اطراف [illegible] عزیز و [illegible]
[illegible] کرد و [illegible] دست [illegible] بند و قید [illegible] در و دیوار [illegible]
آن [illegible] گفت و از دوستان مؤالف و اعوان [illegible] ملکی [illegible]
شد و او [illegible] اندوه و [illegible] اشک حسرت [illegible] روان [illegible]
مؤانس روزگار [illegible] بود [illegible] آن قصور عالیه و منازل [illegible] عالیه
و مجالس انس و طرب و مساکن عیش و سرور [illegible]
[illegible] و آن [illegible] عیش و طرب [illegible]
[illegible] و ابوبکر الدانی مذکور این قصیده [illegible] در حال [illegible]

معتمد گفته است و اول آن قصیده این شعر است

لکل شیء من الاشیاء میقات وللمنی من منایاهن غایات
والدهر فی صبغة الحرباء منغمس الوان حالاتها فیها استحالات
ونحن فی لعب الشطرنج فی یده وربما قمرت بالبیدق الشاة

مصنف میگوید این قافیه غلط است زیرا که شاه با ها در زبان عجم معنی ملک است و در عربی
شاة بتا است در بعض شعر عرب آمده که باشعار خود آورده است موزون که گویند ما این گفته

انفض یدیک من الدنیا وساکنها فالارض قد اقفرت والناس قد ماتوا
وقل لعالمها الارضی قد کتمت سریرة العالم العلوی اغمات

و این قصیده طولی است تعزیتی بناه عقب است
و هم او بود در ایام حبس بنزد او آمد این قصیده در اغمات در رثاء او پیش از مرگ در شکم گفته است

تنشق ریاحین السلام فانما افض بها مسکا علیک مختما
وقل لی مجازا ان عدمت حقیقة لعلک فی نعمی وقد کنت منعما
اتذکر فی عصر مضی لک مشرقا فیرجع ضوء الصبح عندی مظلما
واعجب من رفق المجرة اذ رأت کسوفک شمسا کیف اطلع انجما
لقد عظمت فیک الرزیة اننا وجدناک منهاق للرزیة اعظما
قناة سعت للطعن حتی تقصدت وسیف اطال الضرب حتی تثلما

واز جمله این قصیده است

بکی آل عباد ولا کمحمد وابنائه صوب الغمامة اذ همی
حبیب الی قلبی حبیب لقوله عسی طلل یدنو بهم ولعلما
صباحهم کنا بهم نحمد السری فلما عدمناهم سرینا علی عمی
وکنا رعینا العز حول حماهم فقد اجدب المرعی وقد اقفر الحمی
وقد البت ایدی اللیالی محلهم مناسج سدی الغیث فیها والحما
قصور خلت من ساکنیها فما بها سوی الادم تمشی حول واقفة الدما
یجیب بها الهام الصدی ولطالما اجاب القیان الطائر المترنما
کان لم یکن فیها انیس ولا التقی بها الوفد جمعا والخمیس عرمرما

حکیت وقد

حکیت وقد فارقت ملکک مالکا ومن ولهی ابکی علیک متیما
مصاب هوی بالنیرات من العلا ولم یبق فی ارض المکارم معلما
تضیق علی الارض حتی کانما خلقت وایاها سوارا ومعصما
بکیتک حتی لم یخل لی الاسی دموعا بها ابکی علیک ولا دما
وانی علی رسمی مقیم فان امت ساجعل للباکین رسمی موسما
بکاک الحیا والریح شقت جیوبها علیک وناح الرعد باسمک معلما
ومزق ثوب البرق واکتست الضحی حدادا وقامت انجم الجو ماتما

واز این جمله است

وما زال ذا الاصباح وجدا فی الهدی وغاض اخوک البحر غیضا فما طما
وما حل بدر التم بعدک دارة ولا اظهرت شمس الظهیرة میسما
قضی الله ان حطوک عن ظهر اشقر اشم وان امطوک اشام ادهما

و چون ابنای معتمد در قیود بودند از روی انقطاع گفته و از مطلبه در این قصیده در این شعر اشارت کند

قیودک ذابت فانطلقت لقد غدت قیودک منهم بالمکارم ارحما
عجبت لئن لان الحدید وقد قسوا لقد کان منهم بالسریرة اعلما
سینجیک من نجی من الجب یوسفا ویؤویک من آوی المسیح بن مریما

و نیز ابو بکر بسوی در گرینش و غلیده با آن روزگار رسید و آن گونه بر آنکه نظام آنها
مقاطیع عدیده و قصائد مطولات است و در هر یک لطف بکار است لیکن و بصورت تخفیف از دور
یافته و نظم الشکر و حفظ الملوک هم که و هم وقت مخفی عرض وفا و حقوق نعمت طبع او
برمعتمد و بسوی کار معتمد در اغمات کرده بعد مدتی که لذت ابو بکر بر آن غریب شده از
ذمت معتمد انفعال چه معتمد بیست دینار و یک شقه بغدادیه بر او فرستاد و این شعر نوشته

الیک النزر من کف الاسیر فان تقبل تکن عین الشکور
تقبل ما یکون له حیاء وان عذرته احوال الفقیر

و این جمله بر جمیع شعر ترتیب است بجملا ابو بکر مذکور که آنرا نیز و شقه بغدادیه رد بر او
و گفتم چه بر حالت او و روزگار او همواره رسیده و هیچ نیست و این ابیات بنوشت

سقطت من الوفاء علی خبیر فذرنی والذی لک فی ضمیری

تركت هواك وهو شقيق نفسي   لئن شطت بوردي عن غرور
ولا كنت الطليق من الرزايا   لئن اصبحت اجحف بالاسير
جذيمة انت والزباء خانت   وما انا من يقصر عن قصير
اميرا ولا امير الى اختتام   معاذ الله من سوء المصير
انا ادري بفضلك منك اني   لبست الظل منه في الحرور

و از این جمله است این شعر

تعزّ في الذي خيل المعالي   فتسمح من قليل بالكثير
واعجب منك انك في ظلام   وترفع للعفاة منار نور
رويدك سوف توسعني سرورا   اذا عاد ارتقاؤك للسرير
وسوف تحلني رتب المعالي   غداة تحل في تلك القصور
تزيد على ابن مروان عطاء   بها وازيد ثم على جرير
تأهب ان تعود الى طلوع   فليس الخسف ملتزم البدور

و چنین افتاده در یکی از روزهای عید که معتمد در محبس اغمات بود دخترانش در زندان در بزیارت حضور یافتند و در این هنگام روزگار این دختران از نعمت دیده بکار ریسندگی روزگار گذران داشتند در اغمات جامه پاره و برهنه پای بودند و [illegible] ایشان بودند یکی از دختران صاحب شرطه که نگاهبان پدر ایشان معتمد بود و معتمد در حکومت و سلطنت او روزی گذرانیدند [illegible] رسیدند و معتمد در زندان اغمات [illegible] در [illegible] روزگار ناهنجار دیدار [illegible] و آن انقلاب زمان و خلاف دوران [illegible]

و این شعر انشاد کرد

فيما مضى كنت بالاعياد مسرورا   فساءك العيد في اغمات ماسورا
ترى بناتك في الاطمار جائعة   يغزلن للناس لا يملكن قطميرا
برزن نحوك للتسليم خاشعة   ابصارهن حسيرات مكاسيرا
يطأن في الطين والاقدام حافية   كأنها لم تطأ مسكا وكافورا
لا خد الا تشكو الجدب ظاهره   وليس الا مع الانفاس ممطورا

قد كان

قد كان دهرك ان تأمره ممتثلا   فردك الدهر منهيا ومامورا
من بات بعدك في ملك يسر به   فانما بات بالاحلام مغرورا

و نیز گاهی که معتمد در حبس ملک و گرفتار بند زندان و روزگار [illegible] بود پسرش ابو هاشم بر در درآمد و [illegible] بند زنجیر بر پای او استوار کرده و از زحمت کند و بند [illegible] روزگاران [illegible] بهر حال [illegible] گرفتار [illegible] این شعر خواند

دمي شراب لك واللحم قد   اكلته لا تهشم الاعظما
يبصرني فيك ابو هاشم   فينثني والقلب قد هشما
ارحم طفيلا طائشا لبه   لم يخش ان يأتيك مسترحما
وارحم اخيات له مثله   جرعتهن السم والعلقما
منهن من يفهم شيئا فقد   خفنا عليه للبكاء العمى
والغير لا يفهم شيئا فما   يفتح الا لرضاع فما

و چنین افتاده که جمعی از شعراء در حضرت وی فراهم گشته در حسب عادت [illegible] نفقه و [illegible] در آن حال و آنچنان روزگار ناهموار سؤال می‌کردند [illegible] از درهم و دینار [illegible] معتمد [illegible] این شعر گفت

سألوا اليسير من الاسير وانه   بسؤالهم لاحق منهم فاعجب
لولا الحياء وعزة لخمية   طي الحشا لحكاهم في المطلب

و اشعار معتمد و نیز اشعار شعراء در حق وی بسیار است و ما در این ترجمه و این تطویل از قدر کار در گذریم و سبب این تطویل این بود که چون این داستان شگفت است و مانند آن مسموع نیست و هم داستان پدرش و قدری در ذیل این ترجمه منضم گردید تطویل را بدید بگیم و للدولة المعتمد [illegible] در شهر ربیع الاول [illegible] در شهر [illegible] از بلاد اندلس [illegible] بعد از وفات پدرش منعقد در همان تاریخ [illegible] مذکور است مالک بلاد و حافظ عباد گشت و در زندان اغمات [illegible] از شهر شوال برگذشته و [illegible]

در الذخیره بحجه لیالی پانصد و سی و هشتم وفات نموده و از نوادر این عجیب و عجایب بی نادر
این است که در جنازه وی بانگ برکشید که فطرنید بر آن نماز بر جنازه کرده غریب است
همراز آنکه سلطانی بزرگ و نهایت ترک با نهایت شان و جلالت قدر بوده فتبارک
من له البقاء والعزة والکبریاء بجمله جمعی از آن شعراء او مرثیه که فرستی آهنگ
مرثیه و عرض مراثی جیده نموده بوده است به نواری شده فلام کشته و بر قرار
انجمن کفن و قصاید مطوله او مرثیه گفته و در فراز قبر وی همی خواندند و از دیده
اشک حسرت و حیرت و اندوه و ماتم بباریدند و از جمله ایشان ابوبکر عبدالصمد بوده
و شعر خصوصی سعبه بوده قصیده طویله جیده در مرثیه او انشاد کرده بود و اول آن این است

ملک الملوک اسامع فانادی ام قد عدتک عن السماع عواد
لما نقلت عن القصور ولم تکن فیها کما قد کنت فی الاعیاد
اقبلت فی هذا الثری لک خاضعا وجعلت قبرک موضع الانشاد

و چون از خواندن این اشعار بر وجهت و نیتی نمود بر قبر وی غلطانید و گونه ای رسوده
کانکه گور وی بالعود و انشاد او حضور داشته بجمله بر آن حالی و آن حال بگریسته که گفت
که لذه مردی در خواب با ترکانه بر فهو بدید و حاجی بجز آن شده مردی بر منبر جامع قرطبه
صعود جاه و رفت با مردمان گفت این شعرها انشاد کنم

رب رکب قد اناخوا عیسهم فی ذری مجدهم حین بسق
سکت الدهر زمانا عنهم ثم ابکاهم دما حین نطق

و چون انقلاب ابوبکر الدانی فرزند نعمة سبعة تونتران شد در حالیکه عملی و سیم
و سرور فرا بود و صنعت صیغت زرگری یعنی خم داین پسر بود در ایام دولت
و جلالت و سلطنت خویش فخر الدوله لقب بود و این لقب تو ایشان از جمله
القاب است مخصوص سلاطین است و ابوبکر آن پسر گرانه شد در حالیکه بر آب
کار زرگری بر دو غال بدید و آتش بر افروخت بی قصیده گفت و این شعر از جمله آن

شکا تنا فیک یا فخر العلا عظمت والرزء یعظم فیمن قدره عظما
طوقت من نائبات الدهر مخنقة ضاقت علیه وکم طوقتنا النعما
وعاد طوقک فی دکان قارعة من بعد ما کنت فی قصر حکی ارما

صرفت فی آلة

صرفت فی آلة الصوائغ انمله لم تدر الا الندی والسیف والقلما
ید عهدتک للتقبیل تبسطها فتستقل الثریا ان تکون فما
یا صائغا کانت العلیا تصاغ له حلیا وکان علیه الحلی منتظما
للنفخ فی الصور هول ما حکاه سوی انی رأیتک فیه تنفخ الفحما
وددت اذ نظرت عینی الیک به لو ان عینی تشکو قبل ذاک عمی
ما حطک الدهر لما حط من شرف ولا تحیف من اخلاقک الکرما
لح فی العلا کوکبا ان لم تلح قمرا وقم بها ربوة ان لم تقم علما
والله لو انصفتک الشهب لانکسفت ولو وفی لک دمع الغیث لانسجما
ابکی حدیثک حتی الدر حین غدا یحکیک رهطا والفاظا ومبتسما

و بدانکه در این ترجمه مذکور است که صاحب ترجمه بیز و لو بضم لام و تخفیف واو
رای و بعد از آن قاف این نسبت بسوی لورقه است و آن شهری است در اندلس و این شعر ابو
صاحب کتاب الخریده یاد کرده و نوشته است بعد از صد سال روزگار دراز بگذرانید و از وی اشعار در
انعقو منصور و اغمات بفتح همزه و سکون غین معجمه و فتح میم و بعد از الف تاء مثناة فوقانی
شهری کوچک است در وراء مراکش و فاصله میان اغمات و مراکش یک روز است و جماعتی از شاعر
از آنجا برخاسته‌اند و ابوبکر بن لبانه مذکور را در هیچ کتابی تاریخ وفاتش را ندیدم و کسی را
ندیدم که بر تاریخ وفاتش عالم بود لکن در کتاب الحماسه ابو الحجاج یوسف بعد از این مذکور
دیدم که ابن لبانه در آخر شعبان سال پانصد و هفتم بمیورقه در آمد و طائفه ای را

سلیمان لو ابات خذ مدح کرد و اول آن این شعر است

ملک یروعک فی حلی ریعانه راقت بزهرته صفات زمانه

و در آنجا نیز پیغمبری بود چه از سه وفات کرده است چه از وی بر شد در حق شعر ندیده بودم
تا گاهی که بر کلام بابی واقف شدم یعنی بر آن نام بابی در کتاب الحماسه گفته است والله اعلم
ترجمه کرده اذفونش بضم همزه و سکون ذال معجمه و ضم فاء و سکون واو و بعد از نون
شین معجمه است در بعضی از نسخ بطور تصحیح شده و بصورت نیز نوشته اند
والله اعلم در بعضی اوراق مسطور است که در تاریخ مرآة الجنان در سوانح سال پانصد
و ششم گفته در این سال المعتمد علی الله ابو القاسم محمد بن معتضد لخمی صاحب اندلس

بدرجه‌ای که کسی مثل جهانبانی و عالی نژادی که در شاعری محسن و در دلیری شجاع و جوادی ممدوح بود و با
ادخار مال و گنج از آنکه بود در رتبت سلطنت بذروه علیا و مرکز اعلی جای گرفت فارس ملکت
اندلس که بعد از کسی که دو حصن حصین و قلعه رصین بود در تحت رایت اطاعت در آمد ملک
آن بود و دست و خزاین سلطنت پاینده گاه از امرا و ملوک بر پای آن کوفتی بر او
در افکند و جنگ در اند جهت ممالک او بوبه رایت فرمان او نیافت بکشید و او بود
در زندان اغمات در آن بود و در آن زندان ابیات گفت بود تا زینت حیات خویش و از وی
مستفیض گردید و کسی که مخصوص قربانی و دیگر و بقلاده فرزندان و نیفتاد که اما کثرت
اولاد دختران و پسران از پسران و دختران او از غیر اهل لذت او شمار از بیان از حلف
شنیده نشده است و این کثرت رسیده بود و او در هر روز مستعد کثرت
بوده است و این نادره اولاد او را به از هم با اکثر در آن وجه گفته شد
کاذب و منکر بحقیقت اعلم است چون بنده نگارنده تا به دیدار کاتب تقلب تواریخ و کتب
اخبار نگران شده و از ذوات ابیات حادثه شگفت بی هیچ گونه گذشته فرا گرفته و از حضرت
سلیمان علی نبینا و آله و علیه السلام و حضرت قرار جد ابو الفخار و خسرو پرویز از سلاطین اسلام از
کثرت کنیزکان و تولد فرزندان با آنچه مسموعات هست اما بیک شوهر اولاد بدین بقدر
شنیده ام مگر در سلاطین عثمانیه که برخی از زنان اهل سنت فرزند خوانده ام و که
صنعی و محصول و داشت شوهر و تاج فاخره باز حیدر مبیح سلطانی اینکه خاقان خلد آشیان
فتحعلی شاه قاجار علیه الرحمة الله از کثرت زوجات و اولاد به او در مجموعه تفریک
بالبعضه تن زوجه یافت و هفت تن پسر و دختر و به هفت نفر دختر از صلب او در آمده است
و در زمان وفات قریب به صد تن فرزندان و نبیرگان و فرزندگان در دولت سلطنت
ظاهر بود و گفته گفته و شش سال از زنان وفاتی بگذشته نیز قریب بیست
تن از پسران و دختران خاقان گیتی ستان بر جای بود و نبایر و تباع آنقدر که تعریف
البته افزون از حد شمار تن بموع انجم و شمول احکام جلالت سلطنت شاهان
گردون شد و مع التحقیق از آغاز اسلام تا کنون چنین سلطانی چنین شاهی شاهنشاه
کیوان احمد و کیان حمد با شکوه سلطنت نشان نبوده دانسته است و پایه او را
مؤید دارد و از حدیقه سلطنت و بوستان دولت شاد کام و برخوردار فرماید به محمد و آله الاطهار

فتح بن خاقان در کتاب قلائد العقیان مرکز المعتمد علی الله ابو القاسم محمد بن عباد قاسم عدوا
و جامع یاس و ندی بود و کشتی از جود و کرم و بانی از انسان و فهم بود روزگار و ابی‌حجی
اعیاد و مواسم در اندلس آراسته بانواع عواطف و مکارم و حضرتش مطمح همم و مسرح آمال
امم بود بنگاه پسی که هرگز از وافدین خالی نبود و درگاهش که پناه از وارد و نازل جای
نگاه و مثل هر جماعه در تحت لوای جلالتش فراهم و اشراف عالم در ظل اعطافش انجمن
گشته از هر طبقه خواه از رجال قلم خواه از ابطال بل که چنان که امم از اطراف
عالم در حضرتش سبقت و بنیاد رکش مبادرت و ورزیده چندان که عصر او اجمل اعصار و
مصر او اکمل امصار و روزگارش بهترین روزگار دولتش بهترین ادوار بلکه در اعصار
و سیف و قلم و منبع جود و کرم و محط طوایف بزرگ و مقصود اعیان عالم گشته
و عشرت او دنیا بود زینت و ساعات و مجلس طرف در تحت کرده و از این اشعار بود المعتمد
بن المعتضد از وی روایت کرده است در شرح ولبلب اذ اجاب از آوازی حبشی
و طرب استغفر دستی انشاد کرده است

ولقد شربت الراح يسطع نورها	والليل قد مد الظلام رداء
حتى تبدى البدر في جوزائه	ملكا تناهى بهجة وبهاء
لما اراد تنزها في غربه	جعل المظلة فوقه الجوزاء
وتناهضت زهر النجوم يحفه	لالاؤها فاستكمل اللألاء
وترى الكواكب كالمواكب حوله	رفعت ثرياها عليه لواء
وحكيته في الارض بين مواكب	وكواعب جمعت سنا وسناء
ان نشرت تلك الدروع حنادسا	ملأت لنا هذي الكؤوس ضياء
واذا تغنت هذه في مزهر	لم تأل تلك على التريد غناء

و اقبال الدوله بن مجاهد داستان گفته است که یک روز در ایام بهاری که بوستان از گلهای گلرنگ
روان بود خرم و منظر دهر و دیده بود سرسبز و شور چشمه در حضرت معتمد ببود و دستی دگار
عیش و طرب باز آورد و نغمه رود از ناله و شکوه از تخت شعله‌ای افروخته و آثار طرب و علامات
سرور و انبساط در خزینه خاطر افروخته معتمد در آنجا و حالت این شعر بود که بجمله ارتجالا

مکتوب منه

ایها الغضب الذی فارقت عینی ونفی منه السنا والسناء
نحن فی المجلس الذی یهب الراحة والسمع والغنا والغناء
نتعاطی التی تحی من اللذة والرقة الهوی والهواء
فاته تلف راحة ومحیا قد اعد الله الحیا والحیاء

پس ابو حمد کبدست او بوست ومجلس یار بهشت وبر در روی گوی بشد وجام بر گرفت باو نمود زاب لعل
فام در جام عنبروانی درخشیدن خورشید آسمانی نمود مرغ خوش آواز دنوای خز بار خجستن عیش جاودانی
زمینه اقداح راح ارجاح برواح بوئید دایستی بر پرده بسوده قلب فرزده سواراد لحیه نعمه
جامی بزرک برکشید وجانی تازه بخشید ومجلسیان سوال از عطای روانه شکر وسرور فرمود در اکمال و جام
فرو در کشید طیب بیار اشعار چند بنا بت بخواند از جمله است

اشرب هنیئا علیک التاج مرتفعا بشاذ مهر ودع غمدان للیمن
فانت اولی بتاج الملک تلبسه من هوذة بن علی وابن ذی یزن

مقعه بسر سرور وبنده خار گشت دنو میوه ازالبه ده جزد رخور خلفا بنود بسوخلعت آورد و
جیب در دامن نشن سواز دینار برنج با کند و چنان بود مجلس ذی الوزارتین ابی الولید بن زیدون
ه وزارت بود معتمد مستقید بود داشت درو بناله مجلس در شور بود اوا مرد نواهی مستفید بود جارکونه
معتمد این شعر بدو مکتوب کرد

ایها المنحط عنی محلا ولد فی النفل علی مجلس
بفوادی لک حب یقتفی ان تری تحل فوق الارؤس

ابن زیدون این جواب مکتوب کرد

اسقیط الطل فوق النرجس ام نسیم الروض تحت الحندس
ام قریض جاءنی من ملک مالک بالبر رق الانفس
یا جمال الموکب الغادی اذا سار فیه یا بهار المجلس
شرفت بکر المعالی خطبة بک فانعم بسرور المعرس
وارتشف معسول ثغر اشنب تجتنیه من حباب الکئس
واغتبق بالسعد غور ت المنی یصبح الصنع دهاق الاکوس
فاعتراض الدهر فیما شئته مرتقی فی صدره لم یجس

وچنان اند

وچنان اند که روزی در اثنای کارزار بسر تابنده چو بود از خود برکنده وکمان بر دوش مرد وزن بود
با بیکان ولد وز بدو چنن در وی نیز مرگ تیران ه ف و مردان بر اوزن بوالاز شمشیر و دوالش تحریر
دیباره دافکار زبر کسیه را بن شعر بخواند

ابصرت طرفک بین مشتجر القنی فبدا لطرفی انه فلک
اولیس وجهک فوقه قمر بدا یجلی بنیر نوره الحلک

وهم او کلام بر تاره و س

ولما اقتحمت الوغا دارعا وقنعت وجهک بالمغفر
حسبنا محیاک شمس الضحی علیها سحاب من العنبر

وچنان بود ابو الاصبغ وزیر بنی ارقم از طرف معتصم بخدمت معتمد برسالت روی نهاد و
وابو عبید وزیر بکری و قاضی ابو بکر بن صاحب احباس بیز با او بهم راه بخدمتی تعریک معز
امارت و مرکز سلطنت رسیده ودو هفته روزی که بخدمت بودند معتمد ابو الاصبغ را بر قرب
اعلام شعری چند بدو مکتوب نموده این شعر از جمله است

یا ملکا عظمته العرب والعجم وواحدا وهو فی اثوابه امم
انا درونک والاقطار مظلمة والبدر یرجی اذا ما التجت الظلم

معتمد در پاسخ این شعر بگفت

اهلا بکم صحبکم عنوی الذمم ان کان لم تبیح لی بکم علم
حثوا المطی ولیلا مجهلة فلن تضلوا ومن بشری لکم علم
لا نتم القوم ان خطوا بجد قلم وان یقولوا اصیب فصل الخطاب فم
لاغی ان رقوا کتابا ولا صبر اذ تهتدون ولا جور اذا حکموا
اقدم ابا الاصبغ المودود تلو فتی هش المودة لا یذری به سام
هذا فوادی قد طار السرور به ان کنت تنقلک الوخادة الرسم
سا کتم اللیل ما القاه من بعد واسال الصبح عنکم حین یبتسم

وهم ذخر الدوله بو مرث لا از وشبرانش که ماه وستارکان نور فشان وشمس وجوی خفاف در
بعود را بخواند در مجلس سبب با نیاقتی با رزو دوست یافتی بمطلوب الکش بر پیش براه
ونالد این از رنج هجران تا بملک ان رسیده پس معتمد بخواند و این شعر ان معتمد

ايا نفس لا تجزعي واصبري   والا فان الهوى متلف
حبيب جفاك وقلب عصاك   ولاح لحاك ولا منصف
شجون منعن الجفون الكرى   ودعوتها ادمعا تنزف

مبارز خواندن این اشعار و باز نمودن این دستان بازرسته گشتی از قصه و غصه خویش بهم بر شرح حفت
و هم ذخر الدوله حدیث کرده است که وقتی در مجلس عیش و طرب و بغنون رباحین و انواع زینت
در استه و سپرده به یکی دیگر را در نظر از تناسب مجلسیان سوز بیت دخوب بساختند و آن را آغاز داد
دلاویز دخت ریسمان انگیز کرد آنچه موجب عذاب این شعر گفت

لله ساق مهفهف غنج   قام ليسقي فجاد بالعجب
اهدى لنا من لطيف حكمته   في جامد الماء ذائب الذهب

دخت لهد لوركه رسیده فی الوزارتین قاید ابو محسن ابن المسیح بود در همان شب بخواند و این مبارز
آن بود که وقت وداع خویش گذشته و در فراق از برگ شاید دخت بر بافته بود پس بدین بیت
حالت کرده و گفت از شنیدن بیت برفرشتم گاه بر اضلاع فی و دو در فراق آتش غم و سوز مفارقت
آگنده و دیده ام از اشک حسرت و آتش دل حرت دخت بر سم ساقی و کفر آنچه دخت بیان نه
خورشید فروزان است و میر این بود بدان حال و حملان امروز بار بود با انواع غنج و دلال دستگیر
غمه افسرده و در روز وداع او از سوز دل و اندوه جان این شعر گفتم

ولما التقينا للوداع غدية   وقد خفقت في ساحة القصر رايات
بكينا دما حتى كان عيوننا   بجري الدموع الحمر منها جراحات

دسو در این شب در خوابگاه فی بیار تسلی داد آن دسو دسوز و اندوه دلدوز آتش و در
بغنج و دلال خود آرامش دنمود کرد پس این شعر بخواندم

اباح لطيفي طيفها الخد والنهدا   فعضض برتفاحه واجتني وردا
ولو قدرت زارت على حال يقظة   ولكن حجاب البين ما بيننا مدا
اما وجدت عنا الشجون معرجا   ولا وجدت منا خطوب النوى بدا
سقى الله صوب القطر ام عبيدة   كما قد سقت قلبي على حره بردا
هي الظبي جيدا والغزالة مقلة   وروض الربا عرفا وغصن النقا قدا

سعد یونکت بکوانه و حالی از زیبت آمد و او بود بنصره بنا بر حال ذم مرهم در نهایت دلاکت

لورکه بود که گشت

لورکه بود که دختر پسر خود در عنوان جنگ کشته در رزش دانه از جهت گذشت این اشعار را
در مرثیه فرزندان خود انشا کرده است

يقولون صبرا لا سبيل الى الصبر   سابكي وابكي ما تطاول من عمري
نعى زهرها في مأتم كل ليلة   يخمشن لهفا وسطه صفحة البدر
ينحن على نجمين انكان ذاو ذا   ويا صبر ما للقلب في الصبر من عذر
مدى الدهر فليبك الغمام مصابه   بصنويه يعذر في البكاء مدى الدهر
ابا خالد ادرثتني البث خالدا   ابا النصر مذ ودعت ودعني نصري
وقبلكما اودع القلب حسرة   تجدد طول الدهر ثكل ابي عمرو

ذکا بره سعتصم بن صمادح مذکور است ابا الملی جهت محض دردیان ابا الملی
و معتصم هر روز سه بیت برگ کرده و نظر او بود و بر آن گوش و معتصم گفت این شعر بر او بنوشت

يا من تعرض لي بعيد مساءتي   لا تعرضن فقد نصحت لمندم
من عزه مني خلائق سهلة   فالسم تحت لسان افعى الاسم

دار ستم سلطانی و حکم قدرت سعتصم که آن است ده در آن هنگام که ابن زیدون در هفت
مدرسی سعتضد بوزارت کاری که در رتق و فتق امور و نظم و نسق تو سنگ و در روز کار
خود دایه وزرا و ارباب منصب هر روز ارکان دولت در پای حضرت بود بنحو
منسوب داخمی و اقتدار او بود در حضرت سلطنت خوب و غیر مطلوب نموده
سعتضد بود بر بیشه آنچه بسیار است در روزگار بشبه بود به بوار رحمت حق سعتضد بر او
خلد و جزا نیز بد رحمت بکند انجاعت فرصت غنیمت دانسته کینه رکین بود بر روی نفوذ
از سینها عروق برآورده و برای تخلفات انجمن کرده واقعه بحضرت سعتضد رسانیده این
اشعار را بود در آن مکتوب مسطور داشته

يا ايها الملك العلي الاعظم   اقطع وريدي كل باغ يتيم
واحسم بسيفك داء كل منافق   يبدي الجميل وضد ذلك يكتم
لا تحقرن من الكلام قليله   ان الكلام له سيوف تكلم
والملك يحمي ملكه عن لفظة   تسري فتجلي عن دواه تنظم
فضلا عن الكلم الذي قد صحت   غوغاؤنا جهرا به تتكلم

فالله يعلم ان كل مؤمل … مثلي على حذر وخوف منهم
فالدمع من اجفانها متهلل … والنار في احشائنا تتضرم
ولقد علمت ولن يغرك الهدى … فلانت اهدى في الامور واعلم
ان الملوك تخاف من ابنائها … فتحل من هجائهم ما يحرم
ولذاك قبل الملك اعظم ميول … فيما الحلى يثير حربا تضرم
فاحسم دواعي كل شر دونه … فالداء يسرى ان غدا لا يحسم
كم سقط زند قد نما حتى غدا … بركان نار كل شي يحطم
وكذلك السيل الجحاف فانما … اوله طل ثم وبل يسجم
والمال يخرج اهله عن حلمهم … فافهم فانك بالبواطن اعلم
واذكر صنيع ابيك اول مرة … في كل همم فانك تعلم
لم يبق منهم من توقع شره … فصفت له الدنيا ولذ المطعم
فعلام تكل عن صنيع مثله … ولانت امضى في الخطوب واشهم
وجنانك الثبت الذي لا ينثني … وحسامك العضب الذي لا يكهم
والحال اوسع والعوالي جمة … والمجد اشمخ والقريحة ضيغم
لا تتركن للناس موضع تهمة … واحزم فمثلك في العظائم يحزم
قد قال شاعر كندة فيما مضى … بيتا على مر الليالي يعلم
لا يسلم الشرف الرفيع من الاذى … حتى يراق على جوانبه الدم
فاجعله قدوتك التي تقتادها … في كل من يبغي ورايك احكم
واسلم على الايام انك زينها … وجمالها والدهر دونك مأتم
لا زلت بالنصر العزيز مهنئا … والدين عن محمود سعيك يبسم
وغدوت على الاعداء منك رزية … لا تستقل بها وخطب صيلم
ووقيت مكروه الحوادث ما غدا … طير السعود بامركم تترنم

چون این اشعار بمعتمد رسید و اندیشه اجماعت در خاطرش مکشوف گشت انکار در باب
اجماعت ایشان بموت و بعزائم بیع و لطایف سلطانی زبان اعوان بود در کام و باره
حرون فغد و لکن ولید و کمی اشیاء سوء رام فرصت صولت سلطانی در انتظار است قرینه

و ذليل الخازنو

خوش گفته الشاعر نمود

كذبت مناكم صرحوا او جمجموا … الدين امتن والسجية اكرم
خنتم ورمتم ان اخون وربما … حاولتموا ان يستخف يلملم
وارتم تضيق صدوركم بضيق … والسم في ثغر الخور محطم
ونزحتم بمجالكم للجزب … ما زال يثبت للمحال فيهزم
اني رجوتم عنورهن جرتمو … منه الوفاء وظلم من لا يظلم
انا ذلكم لا الغي يثير غرسه … غوي ولا مني الضغينة يهدم
كفوا والا فارتقبوا الي بطشة … يلقى السفيه بمثلها فيحلم

چون این اشعار کو شنید ابن زیدون که حسن عقیدت معتمد بود در حق خود وسعیت دشمنان و هم
انیز کید ولکن لشیه سود در حضرت معتمد در حق خود بدانست این اشعار بود در مدح معتمد و قدح
اعدا انشاد کرد

الدهر ان اسأل فصيح اعجم … يعطي اعتباري ما جهلت فاعلم
واذا الفتى قد ر الحوادث قدرها … ساوى لديه الشهد منها العلقم
كم قاعد يعطى تعجل حظه … من جاهد نيل الدر فيحرم
واذا نظرت فلا اغترار بتقضي … كنه المآل ولا توقي يعصم
واري المساعي كالسيوف تبادرت … شاوا المضاء فمنثن ومصمم
ولكم تسامى بالرفيع نصابه … خطر اقام به الوضيع الالام
واشقاه الدواهي محسن … يسعى فعلقه الجريرة مجرم
تلقى الحسود اشم من جرب الورى … ولقد يصيخ الى الوشاة الارقم
قل للبغاة المنبضين قسيهم … سترون من يصمى بتلك الاسهم
اسررتمو فرأى نجي غيوبكم … شيحان ملوم عليها ملهم
وعباتمو للفتق ظهر سعاية … لم يعد كم اذ رتد وهو معلم
ونبذتم التقوى وراء ظهوركم … فغدا اقيضكم التقي المسلم
ما كان حلم محمد ليحيله … عن عهده دغل الضمير مذمم
ملك تطلع للخواطر غرة … زهراء زين بها الزمان الادهم

يغشى المواطر من جبين وانه ... فلق يرى ملء الصدور مظلم
وسنا جبين يستبين شعاعه ... يغني عن القمرين من يتوسم
خلق تود الشمس لو صيغت له ... تاجا توضع جانبيه الانجم
ضمت محاسنه الرياض بكى الحيا ... وهمى عليها فاغتدت تبتسم
فالعفو يعبد والتواضع يذبذب ... والبشر تيمي والندى يتغيم
جذلان في يوم الوغا متطلق ... وبها البهاء والورى تتجهم
باس كما سال الزبر ازاءه ... جود كما جاش الخضم الخضرم
نفسي فداءك ايها الملك الذي ... كل الملوك له العلاء يسلم
سدت الجميع فليس منهم منكر ... ان صرت فذهم الذي لا يتأم
لا غرو ان المجد في حكم الحجى ... من ان يضاف اليه ضوء الانجم
ما ان يرى كهلاله الزهر التي ... منها على زهر الكواكب ميسم
المجد الزاكي الثرى والسؤدد السامي الذوائب والفخار الاقدم
والحلم يرسخ هضبه والعلم يزخر بحره ولظى الذكا يتضرم
دع ذكر صخر وابن صخر بعده انت الحليم وغيرك المتحلم
لك عفو شيم لا يضيع حزامه ... ولئن بطشت فبطش من لا يظلم
ان الكمال شرحت معنى لفظه ... ولكان وهو المشكل المستبهم
الله قدار رضاه فيك تخرج ... ثقف وعقد في التقى مستحكم
لما احتذت عليه كان بنصره ... دابا مؤيدك الذي لا يسلم
فتى اؤدي فرض نعمتك التي ... وبلت كوابل السحاب المسجم
اعطيتني فوق السماك برتبة ... عليا منكب فخرها لا يزحم
وتركت حاسدي عليك وكلهم ... شاكي حشا يدوي وانف يرغم
نضح العدا في زعمهم فوقتهم ... والفشر في بعض النضاح هدم
وثناهو ثبت ثناه اناته ... فلقاه وتعلقه بها اذ يعجم
ونرها هو نظم الهراء نكفهم ... نظم عقود الدر منه تنظم
اشرعت منه الى القواة اسنة ... نفذت وقد يفنوا الطريق الاذم

فرق حوت

فرق حوت فوارت زائرة زاجرا ... راع الكلب بها النتن الضيغم
يا ليت شعري هو يعود سفيهم ... ام قد حماه الشيخ ذاك الاكعم
لو منك فليذنب الحود تلطيا ... لطف المكانة والمحل الاكرم
وشفوف ظل ليس يفتر يجتلي ... فخص الشباب وكل فخص يهرم
لم تلف حاجتي لديك مضاعة ... كلا ولا حق اصطناعي الاقدم
بل اوسعت حفظا وصدق رعاية ... ذمم موثقة العرى لا تفصم
فليخترق الارض شكر مخجد ... مني تناقله المحافل منهم
عطر هو المسك النطيع يطيب في ... شم العقول اريجه المتنسم
فاذا غصون المكرمات تهدلت ... كان المديح ثناؤها المترنم
الفخر ثغر عن حياضك باسم ... والمجد يود من وفائك معلم
فاسلم مدى الدنيا فانت جمالها ... وتسوغ النعمى فانك منعم

چنان بود وحسن ازاهیر ازهجة خیمه عالیه چه بود سر بعتبه بود مطبوع اثر دار ثبات مساکن بطلوع بعود چه شرف بر نهر و قصر وشتعر بشکار و زیتون و پسندیده در انهار و عیون و دارای انهار و عیون و ازهار و فصول ومد عیش و طرب و محتد انبساط و شغب بود چنین مکانی نه در حلب بر جهان بود بعد و نه سیف بن ذی یزن بود در این غمدان و متهیتر روزگار و فریب بود در آنجا بار بود وعیش وعشرت بکام بود در هر وقت ... بنده وکس ترد وچار شده در صدر العصر انشراح صدر و فرح بود و فرح آنجا ... در کلیت وعدوان رفت وابواب سلوت وسلوان بروی بسته بود و لواحد ... و محنة بود آن روزگار ... و در روز راحة دلسوز وچار ... از ... حضرت الملك الكامل ...

غريب بارض المغربين اسير ... سيبكي عليه منبر وسرير
وتندبه البيض الصوارم والقنا ... وينهل دمع بينهن غزير
مضى زمن والملك مستأنس به ... واصبح منه اليوم فيه نفور
برأي من الدهر المضلل فاسد ... متى صلحت للصالحين دهور
اذل بني ماء السماء زمانهم ... وذل بني ماء السماء كثير
فيا ليت شعري هل ابيتن ليلة ... امامي وخلفي روضة وغدير

بنبتة الزيتون مورثة العلا يغني حمام او تدن طيور
بزاهرها الثامي جاده الحيا تثير الثريا نحوها وتشير
ويلحظها الزاهي وسعد سعوده غيور ويذهب الجنب غيور
تواه عيرا او يراما شاله الاكل حاشا الاله نظير

ونيز از اشعار سعيد است در حال حبس و عقال در ذهاب اموال گفته

غنتك اغاتية الالحان ثقلت على الارواح والابدان
قد كان كالثعبان رمحك في الوغا فغدا عليك القيد كالثعبان
متعودا لحمك كل تعدد متعطفا كالرحمة للعاني
قلبي الى الرحمن يشكو بثه ما خاب من يشكو الى الرحمن
يا سائلا عن شانه ومكانه ما كان اغنى شانه عن شانه
هاتيك قبته وذلك قبره من بعداي مقاصر وقبان

وچون روزگار سعيد بر آمد و بجاى آن بخت بيدار بگذشت و به شوربختى ودكالى [?] بنشست اين شعر گفت

تؤمل للنفس الشجية فرحة وتابى الخطوب السود الا تماديا
لياليك في زاهيك اصفى صحبها كما صحبت قبلي الملوك اللياليا
نعيم وبوس ذا لذالك ناسخ وبعدهما نسخ المنايا الامانيا

از يكى از موثقين حديث كه لذه بر از آنكه پسر سعيد گرفتار بلا گرديد روز خوش هم آخر روزگار را
بهوار ودآن شد ايدون كه بدا امير المسلمين گرفتار بند و زنجير در حال اقبال را انده و
و وجع و تالم ذبيح آنگاه چنين بر زبان او زخم زده برگرديده و حالت غيرت وغضب او بود
فراز سيده چنين آنگاه نظاره گوفريد انتم راه او باز گشت دولت و سلطنت اميد وار وبه
سامون بوطن در طمع افتاده است و هنوز مدتى بس اندك بگذشته بود اين اشعار بگفت

كذا يهلك السيف في جفنه اذا هز كف طويل الحنين
كذا يعطش الرمح لم يعتقله ولم تروه من نجيع يمين
كذا يمنع الطرف علك الشكيم مرتقبا غرة في كمين
كان الفوارس فيه ليوث تراعي فرايسها في عرين
الا شرف يوم المشرفي نما بر من سماة الوتين

الاكرم

الاكرم ينعش السمهري ويشفيه من كل داء دفين
الا فتى لابن محنة شديد الحنين ضعيف لتغنين
يحمل من صدره هاضمة بتوئنه صدره كفو معين

وچون اتفاقا جمعى از مردم فاس سر فتنه وفساد بر آورده در ميان اهالى آن آشوب در انگنده و بدگونه
ظلم و عصيان و بغى و طغيان را توانسته در يغ نمى‌نمودند و بيم غارت بود، بلكه از آن تغلب و خرابى
انجامعت اندر از زنان و اهالى نادر امير المسلمين، كه در ربقه گرفتارى بد حبث و جمله بود و بر حبس
اغاثت به زنجير و بند بودند و در اين هنگام سعيد نيز در آنجا گرفتار جوامع نهايت و شدايد
لهمات بود، آن جماعت از زندان اين جمعيت رسته راه انتهاء بود كه حضرت سعيد بدان گرد آمده راز
دنبوز نشسته و بعد و ظلامت و راز اهل روزگار شكايت برنده و راز نهفته و دل بركش نيد
سعيد بود از جا برجست و قوت و مجبت انجامعت پيكى و اهتمام بد به كمك، كه او بود در
خدمت امير المسلمين از آن جماعت بشفاعت لب نگشود و مطلق العنان لطف و مدارا نمود
هنگام سعيد بود رخصت نهانى وصدرت بند و غلغلت تا ايشان گفت و تب بكمر بست و آن
جماعت را از مجلس كتابت، پيش خفيه از پى وداع بحضرت سعيد در آمده و درحال او براد يند و اطهار

اندوه و وجع نمودند سعيد اين شعر را گفت

اما لانسكاب الدمع في الخد راحة لقد آن ان يفنى ويفنا به الخد
هبوا دعوة يا آل فاس لمبتل بما منه قد عافاكم الصمد الفرد
تخلصتموا من سجن اغمات والتوت على قيوده لم يحن فكها بعد
من الدهم اما خلقها فاساود تلوى واما الايد والبطش فالاسد
فهنيتم النعمى ودامت لكلكم سعادته ان كان قد خانني سعد
خرجتم جماعات وخلفت وحده ولله في امري وامركم الحمد.

فتح بن خاقان در قلائد العقيان ذكر كرده كه ابو خالد يزيد بن محمد المعتمد الراضي در ليالى
و عنفوان جوانى دادان كالان روزگار و ديع بود، بكسب فنون علوم و كسب فضايل
مصروف و عنان عزيمت بود و نصيحت تعليم و قلم معطوف ميفرمود، تا اينكه پدر معتمد او بود در
جزيره الخضراء در نده دولت داد و از تكليف درست تدبير و رعايت امداد و آن امر
نيز ده ترح و رعايت نظم و نسق بداشت، آن هنگام در كمال نوال و نوايب و فضال معاشر گرديد

وخانکه بعمارت اهف روز عشرت وکامرانی از قسر دادت وخدنگ سپاهی جز نیب تار
وبعرض هلاک درآورد وکار گشت وخان بعد بدرالدین سعته جز حالت نقاعد اولوار طارج
بارزت دمقاتلت وموقفت اولوبجامع علوم بیه است خانگ سینه اولوب گنجه علم
بلاغت وفصاحت بعد هدف سنان نکوهش وملامت اولوب وسرلش رخش کار بردارانی
باب انشاد اشعار تیغ اولوب از آنجمله بیت شعر

اعیذک ان یکون بنا خمول   ویطلع غیرنا وبنا افول
حنانک ان یکن جرمی قبیحا   فان الصفح عن جرمی جمیل
الست بفرعک الزاکی وماذا   یرجی الفرع فانته الاصول

و هم خان افتاده بدرالدین سعته اولوب واله شلب گواینده معجب ایام جوانی وایام الفت ...
جانی وتجدد اوقات کامرانی بعد حیفه نور رخ تلا اینشو ببولمن فاطمه بن عمار اشاد ونمو

الا هل اوطانی بشلب ابا بکر   وسلهن هل عهد الوصال کما ادری
وسلم علی قصر الشراجیب عن فتی   له ابدا شوق الی ذلک القصر

وقصر الشراجیب درنهایت بها ورونق ودر زورا عراق با هر بوده واز خر بوده تا
سیدو شوقه فراوان بود و آنکه آن بهجت شان شاق بود ابن اللبانه دوقه گفته

اما علم المعتد بالله اننی   بحضرته فی حبه شتهما بهند
وما هو بها اعتب النبت حوله   ولکنه سیف حمائله غمد

و هم دقه حقیر بود دیج بردیر کذشت و محمد وستان جانی ومتوقه وجانب ومحبوبه وجهات
درمود وچنین نگذشته وخانکه رسم است جلالی کاملین براینده اینشو بولنشدنمو

سرو وانا اصلادمن غیر میعاد   فاوقدنا نار شوق ای اتقاد
وذکرونی ایاما لموت بهم   فیها ففازوا باینا رهی واحاد
لاغروان زادنی وجدا نذکرهم   فرؤیة الماء تذکی غلة الصادی

وچنین سعته بلورقه درآمد درحضرت مهم افتاده وتمنی اشکر کشی آنضوب روز کهی بیموبوه
تا سرلش رخش بموافقت وسبقت کمر بربندد ودنخی بولو پنج کید رخش اظهار نجدت و
نحوش نمو جه جمله بمنازلت اقران ومقاتلت میدان ترتیب ومطالعه کتب بولوار
مقارعه ابکته ازرفرس نمرد سعته ضیرار اولوب فرمت لاجرم از روی اعتراض فریحه

پس سردار بود یلکن بحرب اعدا نفرت لکن آنجاعت نا بمقاومت وطاقت محاربت
نا بوده جنگ دررد ننت یکبار برجال هلاک درآورده ردابرد تمان عذار لرکه ردسان لشکر و فغفور
عسکر مقتول ومنکوب واموال واثقال ایشان بتمامت ماخوذ ومنهوب لاکیده جز سعته این خبر
بدانست از فراز بنشیب رسید و دوزنار و لهیب اخفاد درنهان و پنهان گشته سرلش رخش این شود و
مکتوب نمود

لا یکرثنک خطب الحادث الجاری   فما علیک بذاک الخطب من عار
ماذا علی ضیغم امضی عزیمته   ان خانه حد انیاب واظفار
لئن اتوک فمن جبن ومن خور   قد ینهض العیر نحو الضیغم الضاری
علیک للناس ان تبقی نفوسهم   وما علیک لهم اسعاف اقدار
لو یعلم الناس ما فی ان تقدم لهم   بکوا لانک من ثوب الصبا عاری
ولو اطاقوا انتقاصا من حیاتهم   لم یتحفوک بشیء غیر اعمار

از زمین انشار هر سعته بدست نباید وخاطر او بدین خوشنود گشت وبهان حالت کدورت
ببعت حضرت بیاید و آن در کار از خاطر او زدوده و آن کدورتها فرونشد اینوقت از روی
هزل ومطایبت انبساطات بود بسرلش رخش نوشت

الملک فی طی الدفاتر   فتخل عن قود العساکر
طف بالسریر مسلما   وارجع لتودیع المنابر
وازحف الی جیش المعارف تقهر الحبر المقاسر
واطعن باطراف الیراع نصرت فی ثغر المحابر
واضرب بسکین الدواة مکان ماضی الحد باتر
اولست رسطالیس ان   ذکر الفلاسفة الاکابر
وکذاک ان ذکر الخلیل فانت نحوی وشاعر
وابو حنیفة ساقط بالرای حین تکون حاضر
من هرمس من سیبویه من ابن فورک اذ تناظر
هذی المکارم قد حویت فکن لمن حاباک شاکر
واقعد فانک طاعم   کاس وقل هل من مفاخر

فجبت وجه رضای عنك وكنت قد تلقاه سافر
اولست تذكر وقت لو رقة وقلبك ثم طائر
لا يستقر مكانه وابوك كالضرغام خادر
هلا اتقيت بفعله واطعته اذ ذاك آمر
قد كان ابصر بالعواقب والموارد والمصادر

و در اين اشعار باز نموده بفنون علوم آداب و نحو مهوت و محو مانده و از قلم كار سنان خواسته و از براه تير بر كمولت راندى و در زبر فلك و سيبويه در افتاده و كار نهاست و بست و ريت سو بدر است محول داشته و اقتداء بدر خويش بوده ضرغام بيشه شجاعت و ضيغم بيشه صلابت است فرو گذاشته و كار ابوان بار آمده و از كارزار ميدان تنحى نموده و اثر بدر ننموده و از همت در وي تقصيرا ازآنكه نبوده بر بصيرتش او در عواقب امور و مطالب تو بكرده روهارتب جمهور از تو نيز در تربيت خرم آمده ابيات باز جهى ابو ربيه قطعه بر سطول در مانع بد رحال المقدمه الى انتهى كويد كه اين ابيات از اكابر

مولاى قد اصبحت كافر بجميع ما تحوى الدفاتر
و ظللت مسكين الدواة و ظلت للاقلام كاسر
و علمت ان الملك ما بين الاسنة والبواتر
والجد والعلياء في ضرب العساكر بالعساكر
لا ضرب اقوال بأقوال ضعيفات مكاسر
قد كنت احسب من سفاه انها اصل المفاخر
فاذا بها فرع لها والجهل للانسان غادر
لا يدرك الشرف الفتى الا بتشال وباتر
و هجرت من سميتهم و وجدت انهم الاكابر
مولاى ان تنجز فلا عار بانا كنت ساخر
ضحك الموالي بالعبيد اذا تؤمل غير ناظر
لو كنت تهوى ميتتي لوجدتني للعيش هاجر
ان كان في ضل فنك وهل لذاك النور ساتر

اوكان بنقص فنى غير ان الفضل غامر
ذكرت عهدك ساعة يبقى لها ما عاش ذاكر
يا ليتها قد غيبته عندها احدى المقابر
او يد منى ان اكون لكن عواقب الدهر نادر
هيهات ذلك مطمع سيى الاوائل والاواخر
لا تنس يا مولاى قولة ضارع لا قول فاخر
ضبط الجزيرة عندما نزلت بعقوتها العساكر
ايام ظلت بها فريسا ما ليس غير الله ناصر
الكل ينشى ناظري لمع الاسنة والبواتر
و يقيم اسماعى بها قرع الحجارة بالحوافر
و هى الخفيف سهولة لكن بها ثبت مخاطر
هبنى اسأت كما اسأت اما لهذا العتب آخر
هب زلتى لبنوتى واغفر فان الله غافر

از فحواى اين اشعار مكشوف هست كه از نوشته دراه مدارك لطفاة بنوان و تلذذ و بحاه ثقت برفاى ليس چنانكه بيدر و بقاى بود برعنه جرات اخذ سوم در از بيشه و صمصام ونت بد حك و دولت بود و ميدان شجاعت و دولت و عون ز لال نصرت بود و هجوم قتال و ببارزت تجارم و در طاعت او امر وسير ظاهر حقيقت و اكر حاكم سوا خواهر از هيبت چشم بوشم و اكر آيد و التي وقال كنه درا نزاه بكويم بحجب جنين ابيات بود معه و از شيرين هوا از حيايت سرحشم بوشيد و ادله بخوشيتن تو بخشيد و بر نبان همچو بود نه تا تربيت مركز نوشته حمور در معجم البلدان مركب زلاقه بفتح اول و تشديد لام و قتف از كليم شرين نكان زلق است يكتاى ان و هموار و صاف و هيچ چيز در آن بايد در لغت رجله زلق زلقاعيرا لبس لغز بنده فلان آن موضع است و از زند صاف و هموار بود تا بر آن متمكن نباشد و تشديد لام براى تكثير است و زلاقه موضع و زمين است در اندلس نزديك قرطبه و در ايام امير المسلمين يوسف بن تاشفين و قعه در ميان او و اذفنش ملك فرنك بود و مذكور است در معجم البلدان اذفنش نوشته شده است الا اذفونش افصح است چنانكه دو ذيل جمران است شده و در اكثر

قلائد العقیان نیز همین طور مسطور است و هم در این شعر عبد الجلیل بن وهبون المرسی و موافقت معتمد
بوده گفته است و قد ذکر فیها آن مذکور داشته اذفنش رقم است

فان یبح اللعین فلا عجیب   ولکن مثل ما یبحو اللئام
فیا اذفنش یا مغرور مهلا   تجنبت المشیخة باغلام

شاید محض رعایت وزن شعر اذفونش بوده اذفنش مذکور شده یا آنکه چنانکه صاحب معجم
نگاشته همان اذفنش بی واو دارد که تحقیق آن اعلم است و در یکی از نسخ صحیحه قدیمه اذفونش بی‌زر فرنگ
نوشته شده است و هم در آن نسخه مسطور است که ولایت اندلس در عهد ناصر لدین الله بنور بازار
دنیا رسیده است الا که پیر هوای طلب صحیح بی زر این مبلغ یکهزار کرور دینار رسیده و ممالک عظیمه
دنیا بود اینگونه مال و فتوح نشده است و هم در آن نسخه مرقوم است که زهرانه که معمور بود در کجا
واگر جزئی بی معلم میفهد توضیح آن ابواب بوده است حموی در معجم البلدان مرقوم کرده که زهراء بالف
ممدوده مؤنث ازهر است که معنی ابیض مشرق باشد و زهرا مؤنث آن است و از نجوم ستاره‌ای
چنانکه نامیده‌اند ازهر نامند و زهرا شهری کوچک است در اندلس نزدیک بقرطبه عبد الرحمن
الناصر بن محمد بن عبد الله بن محمد بن عبد الرحمن بن الحکم بن هشام بن عبد الرحمن بن معاویه بن هشام بن عبد الملک بن مروان بن الحکم
الاموی که سلطان آن بلاد بود در سال سیصد و بیست و پنجم بنا کرده و این شهر را بنفوذ و صفا
و منتزهات وسعت وحدان در عمارت آن انفاق اموال فرموده از هر طرف اقسام سنگ مرمر
و سنگهای رنگین از اطراف بلاد بیاورده و ملوک آن بلاد حیران شده و آلات
حمل کرده از اندازه ده و کمان برفتن بوده بعضی مذکور داشته که آن شهر از عهد خلفای
لدین رسید ... و شهر قصر و چند کس از دراهم قاسمیه بود و دراهم قاسمیه منسوب بقاسم
نام عاملی دار ضرب اندلس است و این دراهم از نوع خالص بوزن قرطبی است و دو ثلث
قفیز و چندکس میشد و وزن هر قفیز هشت قطار است و مقدار هر قطار ... و هشت
هشت رطل و هر رطلی دوازده اوقیه است و شش قفیز نصف قدح است صاحب مجمع البحرین
مرقوم کرده اوقیه بضم همزه و سکون واو و یاء مشدده مقدار چهل درهم بوده و دو درهم ... در زمان گذشته
همین میزان بوده لکن امروز آنچه در میان مردم و اطبا متعارف است اوقیه سه استار و ثلث
استار است و استار در میزان ده درهم و در بعض مواضع شش درهم و نیم است عجیب چنانکه
اما کنی وجمع آن اواقی است صاحب مجمع البحرین مرقوم کرده اوقیه در اصطلاح اطبا ده مثقال و گذرانیده

بعجم حموی که نقله ابن زهراء و قرطبه شش میل و کسری است و اهل قرطبه در توصیف آن و عظمت
آن بنیان و کثرت و تاریخ عمارت آن کتابها تصنیف کرده‌اند و اشعارش بسیار است ابو الولید در این
شعر خود زهرا شهر مذکور می‌نماید

الا هل الی زهراء اوبة نازح   تقضت مبانیها مدامعه سفحا
مقاصیر ملک اشرقت جنباتها   فخلنا العشاء الجون اثناءها صبحا
یمثل قرطیها لی الوهم جهرة   فقبتها فالکوکب الرحب فالسطحا
محل ارتیاح یذکر الخلد طیبه   اذا عز ان یصدی الفتی فیه او یضحی

و هم در صفت اشتیاق آنجا گفته است

انی ذکرتک بالزهراء مشتاقا   والافق طلق و وجه الارض قد راقا
وللنسیم اعتلال فی اصائله   کانما رق لی فاعتل اشفاقا
والروض عن مائه الفضی مبتسم   کما حللت عن اللبات اطواقا
یوم کایام لذات لنا انصرمت   بتنا لها حین نام الدهر سراقا

و نیز زهراء نام موضعی دیگر است چنانکه در این شعر مصعب بن الطفیل قشیری مذکور است

نظرت بزهراء المغابر نظرة   لیوضح حالا بالکمد الها
فلما رای ان لا التفات وراءه   بزهراء خلی عینه العین حالها

حموی در مراصد الاطلاع مرقوم کرده که زورقه بضم لام و سکون واو و را و فتح قاف و بعض از قرا
بفتح واو و سکون راء گفته‌اند شهری است در اندلس و عرفات بفتح عین مهمله و کسر را و فتح واو
یاء تحتانی معجمه شهری است که اول عمل مصر از جهت شام بر ساحل بحر روم در وسط رمال
واقع است و در یکی از کتابها توجه ... و اثری از آن بجای نمانده و اما تونین بالیکه در کتب معجم
و نیز است الاعیان بهمین صورت نوشته‌اند در مراصد الاطلاع و کتب لغت مذکور شده حموی نوشته است
تومن بضم تاء و سکون واو و نون بعد از میم مفتوحه است و ابو سعید مرقوم کرده که نام این است که
از جمله قریه‌های مصر است و نیز طنانه و طانه در نسخ این کتاب مرقوم است و دیگر کتب مذکور
نیست و ابن مصحف طینه بکسر طاء و یاء ساکنه و لام مهمله و بعد از الف نون و یاء مشدده
خفیفه است و چنانکه حموی نوشته است شهری است در اندلس از اعمال شنتبریه حموی میگوید
اغمات ناحیه‌ایست در بلاد بربر از زمین مغرب نزدیک بمراکش و این ناحیه دو شهر

کیز انجیرست و مقابل آن بسته و از دو راه آن بطرف بحر محیط در جای دیگر آن بوس قصب
واقع است و در تمامت آنها مزروعات بیع لذری در صنف خیرات و کثرت نوع و ازدیاد
و وفور فواکه بغایت معروفست و عموم آن بر دو صنف است یکی را بوسر بوتیه گویند
که از دولاب آب خورد و صنف دیگر غالب بر آبستان [illegible] طبع و عدم آفتست دوم
را بوسه اللیه گویند و میان ایشان بیشه قتال و جدال است و هر صنفی بر آن صنف دیگر در بعد
جامع بازار مرکز آن ستونی است مکعب شاید از قدیم الایام بر حال بجا مانده و مرور کرده تا مین
آن و بر آن کشتی سر فرسنگ مسافتست و در دو [illegible] کوه [illegible] در آنجا است واقع است دار الملک
زنده [illegible] ولکن نوعی دیگر از دال [illegible] موقع حصین و آبادانست در اندلس از اعمال ٦٥٤ ابو یحیی محمد بن صمادح المنعوت بالمعتصم صاحب المریة قلز
[illegible] است مشرف بر [illegible] از بستان محمد بن معن بن محمد بن احمد بن صمادح المنعوت
بالمعتصم التجیبی صاحب المریة وبجایة والصمادحیة من بلاد الاندلس کنیتش ابو یحیی
و منعوت بمعتصم و صاحب مریه و بجایه و صمادحیه است جدش محمد بن احمد بن صمادح صاحب
مدینه وشقه و اعمال آن بود و این قوا در زمان المؤید هشام بن الحکم الاموی بود در
ترجمه منذر بن [illegible] مذکور گردید و پسر عمش منذر بن یحیی التجیبی بود در حرب [illegible] وجه بود در
[illegible] بود بر وی چیره گشت و محمد از دفع او بیچاره ماند از این امر [illegible] وشقه را بود
گذاشت و خویشتن فرو کشید و اولاد در آن [illegible] علقه و علاقه نبود در مردن صاحب
[illegible] و آن [illegible] بود در اصحاب سیف [illegible] در آنجا و آن روزگار [illegible]
و [illegible] و پسر معن پدر معتصم [illegible] عبد العزیز بن ابی عامر صاحب بلنسیه بود و
زهیر مولای [illegible] صاحب مریه بود مقتول گشت عبد العزیز بر مریه [illegible] و [illegible]
[illegible] گشت چه [illegible] از موالی [illegible] بود و مجاهد بن عبد الله العامری [illegible] بن الحبشی
صاحب دانیه بر این کار بر عبد العزیز حسد برد و [illegible] بلد [illegible]
هنگام عبد العزیز در مریه [illegible] زهیر [illegible] خروج مجاهد [illegible]
از مریه [illegible] و استقلال [illegible] آمد و معن بن صمادح پدر معتصم [illegible]
بود در مریه بگذاشت و معن بن صمادح در نیابت [illegible] بود [illegible]
[illegible] از امارت مطاردت [illegible] ملوک طوائف اندلس [illegible]
آنچه [illegible] بر این کار [illegible] امارت [illegible]

[illegible]

بسته و چون بر [illegible] معتصم [illegible] و [illegible] فغفان [illegible] معتصم [illegible] شیخ [illegible]
شیخ [illegible] و عطا [illegible] بود و [illegible] کار [illegible] و آمال [illegible] جلال او [illegible] گشت در حالی [illegible]
او [illegible] بخشنده و [illegible] و [illegible] بسیار داده [illegible] از فحول [illegible] ابو عبد الله [illegible]
در حضرتش [illegible] معتصم [illegible] انکار [illegible] از آنجمله این شعر است که ابو بکر بن عمار اندلسی
در [illegible] مذکور گشت مکتوب [illegible] داود بود [illegible] داشته است

وزهدني في الناس معرفتي بهم … وطول اختباري صاحباً بعد صاحب
فلم ترني الايام خلاً يسرني … مباديه الا ساءني في العواقب
ولا صرت ارجوه لدفع ملمة … من الدهر الا كان احدى النوائب

و ابن عمار در [illegible] معتصم اشعار کثیره گفته و [illegible] از آن [illegible] از جمله اشعار معتصم است

يا من يحيي لبعده سقمي … ما منه غير الذنوب يغني
بين جفوني والنوم معترك … تصغر منه حروب صفين
ان كان كان صرف الزمان ابعدني … عنك فطيف الخيال يدنيني

و از [illegible] نیز [illegible] بهاء الدین زهیر بن محمد کاتب [illegible] مذکور گردید [illegible]
شعر [illegible] از جمله [illegible]

بين جفوني والكرى … مذ غبت عني معترك

و هم معتصم [illegible] مذکور گردید مقاطیع کثیره است و ابو عبد الله محمد بن احمد بن عثمان بن ابراهیم
معروف بابن حداد [illegible] از [illegible] مریه است [illegible] معتصم [illegible] از آنجمله [illegible]
[illegible] این شعر است

لعلك بالوادي المقدس شاطئ … فكالعنبر الهندي ما انا واطئ
واني من رياك واجد ريحهم … فروح الهوى بين الجوانح ناشئ
ولي في السرى من نارهم ومنارهم … هداة حداة والنجوم طوافئ
لذلك ما حنت ركابي وحمحمت … عرابي وادى سيرها المتباطئ
فهل هاجها ما هاجني ولعلما … الى الوجد من نيران قلبي لواجئ
رويداً فذا وادي لبيني وانه … لورد لبانات وان لظامئ
ويا حبذا من آل لبنى مواطن … ويا حبذا من ارض لبنى مواطئ

میادین تیمای ومسرح خاطری   فللشوق غایات بها ومبادی
ولا تحسبوا غیدا حوتها مقاصر   فتلک قلوب ضمنتها جآجی
وفی الکلة الزرقاء مکلوءعزة   تحف به زرق العوالی الکواک
حماملة السلوان مبعث حسنه   فکل الی دین الصبابة صابی

وهم از انجمله است

تمنی مدی قرطیه عفر توالع   وتهوی ضیاعینیه عین جوازی
وفی ملعب الصدغین ابیض ناصع   تخلله للحسن احمر قانی
انا نکة الالحاظ ناسکة الهوی   ورعت ولکن لحظ عینک غاطی
وآل الهوی جرحی ولکن دماؤهم   دموع هوام والجروح ماقی
وکیف اعانی کلم طرفک فی الحشا   ولکن تحریق المهند راقی
ومن این ارجو برء نفسی من الجوی   وما کل ذی سقم من السقم بارئ

وازین مقام بمدح مرکبات وایدن قصیده تمانزطویله است وهم از جمله شعرا اندلس ابو القاسم اسعد بن بلیطه واز فحول شعراء اندلس است اینک حضرت معتصم نمود واول قصیده طائیه که اولش اینست در مدح او گفته

برامة ریم زارنی بعد ما شطا   فقنصته فی الحلم بالشط فاشتطا
رعی من اناس فی الحشی ثمر الهوی   ولم یدع النوار فیها ولا الخطا

واز انجمله است

وقد ذاب کحل العین فی دمع عبرة   الی ان بدی الصبح کالله انشطا
کأن الدجی جیش من الزنج نافر   وقد ارسل الاصباح فی اثره القبطا

وهم ازین جمله است در صفت خوی گفته

کأن انوشروان اعلاه تاجه   وناطت علیه کف ماریة القرطا
سبی حلة الطاوس حسن لباسه   ولم یکفه حتی سبی المشیة البطا

وهم از جمله این قصیده است

ترهم عطف الصدغ نونا بخدها   فبانت بمسک الخال تنقطه نقطا
غلامیة جاءت وقد جعل الدجی   لخاتم فیها فص غالیة خطا

غدت تنقع

غدت تنقع المسواک فی برد ثغرها   وقد فضحت مسکا مذاقته المشطا
نقلت احاجیها بما رجفونها   وما فی الشفاء اللعس من خمرها لمطا
مفتره الالحاظ من غیر سکرة   متی شربت الحاظ عینیک اسفنطا
اری سفرة المسواک فی حمرة اللمی   وشاربک المخضر بالمسک قد خطا
عسی قزح قبلته فاحاله   علی الشفة اللمیاء قد جاء مختطا

واز جمله این قصیده اینست که در مدح گفته

کأن ابا یحیی بن معن اجادها   فعلمها من کفه الوکف والبسطا
تالف من در وشذر بجاره   فجارت به العلیا علی جیدها سمطا
اذا ما سار المجد تحت لوائه   فلیس یخط المجد الا اذا خطا
رفیع عماد النار فی اللیل للکری   فما یخبط العشواء طارقه خبطا
اقول لرکب یمموا سقط الندی   وقد جاوز الرکبان من دونه السقطا
افی المجد تبغی لابن معن منافقا   ومن یوقد المصباح فی الشمس قد اخطا

وادن قصیده با آنکه حرف روی آن دشوار گفت است که یک نقطه است دیکیه نیکو گفته است وچنان بود که معتصم نوشت ودر صحبت امیر یوسف بن تاشفین که امیر یوسف بجزیره اندلس عبور میداد چنانکه در ترجمه معتمد بن عباد اشارت رفت خجلها میداشت وهم شتر از بقیه ملوک طوائف بود اوراکه در خدمت امیر یوسف بن تاشفین در حق معتمد بیرون گشت ومعتمد نیز با او طرح لعنت دیکر انکار کرد معتصم نیز با معتمد شد که ودر خروج از اطاعت وعدم انقیاد اوامر امیر یوسف موافقت نمود از این سرد امیر یوسف آهنگ بلاد اندلس نمود تغیر وخلع ایشان اندیشه لذا این سلام در کتاب ذخیره که معتصم بود در حضرت کار بساز بر آن نیاز بود در پایان روزگار وزمان مرگ بعاقبت مسعود سرای بی مشکور بهره یاب گشت وروزگار وزمان همواره او ودر حالت سلطنت ودر میان اهل ودر فرزندان مع اقربا نیز ودر حالت حصار ودر جزایر بسر بود چه مرگ او ساعت حدیث که است سوگند خبر او بود روز اخر از روز ... از عدد ... بود از اوش ... در خدمت معتصم ... کار بر ... با ملکه ومقاصد تو مع رضایت ... نمود ودر این هنگام بر بستر سلطنت داشت او بود غلبه ... بود ولشکر امیر المسلمین یعنی یوسف بن تاشفین در آن روز چنان ... که یکی بود خیام ... بود شمار و دخان وادخوات

ابن سوکنی برآوردیم ناگاه معتمد وجنبه از وجنات ابن اسرائیل
بنشست پس گفت لا اله الا الله هیچ فایده نبود کلام نبود حتی بودت بغیر برکته بود هم برچه شعار جرم نیز او نیکو
از این سخن و این حال دید کانم بسو گفت فرو گرفت دیگر وقت فراهم نیکم از ان نظاره بهر افکنده
و از آن شعر را به بود دای بیچ خواستم بشنوم سوانت دفربود

توفق بدمعك لا تفنه — فبين يديك بكاء طويل

گفته اند که تو سوال از شعر او کیستی و تو بدینها بابیات الکفر ابحبذار از بکیر نوبر [illegible]
دیده نیز تو بکار بست وزنانه دیر بازکرده تو به کلام ابن بسام در انجا بابیان بردو مهمی بی ابوب
انصاری در آن کتاب درباب سلطان صلاح الدین در رسالت نفه و نعت و اهتمام تصنیف کرده است در ترجمه معتصم
ابن صمادح مذکور گوید جبر از آنچه بیاره از اخبار رد و جز از اخبار و تفصیل ماجرا بسنداو ذکر کرده است شیخ
او در زمان رنجوری این بیعه که هیچ خبر مرگ نبود کلام برداشت و نبود نانکشت و در ایام
بیماری وی رنجوری در دکار بنگام طلوع آفتاب روز پنجشنبه هشت روز از شهر ربیع الاول کاب
مانده در سال چهارصد وشصت و چهارم در مرتبه وفات کرد و در تربت از اباد و معین بود در باب
الخوخه مدفون گشت و صمادح بضم صاد مهمله و فتح میم و بعد از الف دال مکسوره و در آخر حاء مهمله
بغیر تشدید است و لبینظه سند ابو القاسم المحدث عبد مذکور بکسر باء موحده ولام مشدده وسکون
یاء حطی و فتح طاء مهمله و بعد از آن هاء ساکنه است و معنای آن بو ندانستم و این لفظ بلغت اعاجم اندلس است
و از این بعنی بخن بر تجیبی برگذشت و تجایه ونهم باء موحده و جیم و بعد از الف یاء و پس از آن هاء ساکنه
نهری است در اندلس و مرتبه از این بعنی مذکور است و صمادحیه منسوب است بصمادح مذکور و دشقه
بفتح دال وسکون شین معجمه و فتح قاف و بعد از آن هاء ساکنه نهری است در اندلس والله اعلم
ترجمه گوید فتح بن خاقان در کتاب قلائد العقیان می نویسد معتصم سلطانی بود دارای معارف و کلام
در زمان او نشو ونما عمری از مجالس مناظره خالی نبود و جز بمذاکره و محاضره علم نگشت بکر ساعات
و از اوقات او بشرب مدام و صرف بجز لعب نام و کار عیش و طرب و سلوم لهو و لعب سپاری رفت
و دولت او شرع کرم و مطلع همم و منشاء نعم و ملاذ امم بود تونس دولت در فنون لهو و تکلف
بر جهت و ثروت تو امان اقبال کار بمکارم موج نمون کرد و دولت سلوم بیداد گشت و این شعر
ابن عمار که بره خبر ترع را داد پس گفت عتذار کرد

امتعها با الله والحرب تونحی — با بطالها والخیل بالخیل تلتقی

وعتق المطایا

وعتق المطایا للرحیل واننی — لا فرق من ذکر النوی والتفرق
وانی اذا غربت عنک فانما — جبینک شمسی والمرية مشرقی

گوید ابن خاقان مرکب این مکارم و عطایای و این مدایح شعرا با وجود عموم الطاف و قلت منال و جبایت
مملکت او بود اگر چه فواید زراعت و حاصل نهر و زمین کابینه از قدرت و صمادحیه و قصبه رشید
آن کثیر الفائده بود و معتصم بر این حال بود روزگار رقابت فراید و بدید آنچه دید و جبر از وی
برون عز الدوله مضطرب و منقلب و در میان خلیج بنیاد که بجد و بر کشتی برنشست و نزد یوسف
بن ناصر رسانید و در کتب احادیث و حکایت او نبشته و نصوص بن ناصر او را بود [illegible]
لکه عمارات و قصور عالیه منزل و جهت دارجه اقبال و بیه معتصم این است و نحو ادب جل مرتبه
شد داد و او مانند فراهم دیگر هر نه در خور آداب و سنن مردم آن شهر بود بر تق بود و معتصم آنجا جاه رفیعه
بر تو داشتند از این بعد گیج بو و دوزن روزگار بسیاه بود چه او را با انکه جهت کمالات و رقت
بود از این دفع حالات ترک گفت پس این شعر معتصم نوشت

ایا من لا یضاف الیه ثان — ومن وهب العلی بابا فبابا
ایجمل ان تکون سواد عینی — وابصر دون ما ابغی حجابا
ویمشی الناس کلهم جماما — وامشی بینهم وحدی غرابا

گفته اند که فرزندان در میان مردم این شهر غریب و نیکو نام و [illegible] در میان جامه گبودران کام
سیاه بود جز این معتصم بود است او بود بدل عطایا [illegible] و عطار البه [illegible] منحرف [illegible]
شعر نیز بدو مکتوب فرمود

وردت وللیل البهیم مطارف — علیک وهذی للصباح برود
وانت لدینا ما بقیت مقرب — وعیشک سلسال الجمام برود

وزیر ابو خالد بن بشتغیر حدیث کرده است که روزی معتصم برنشست تا بطرف بوستانی او رکند
و بقیه روز سوی دریاچه و نرد و حباب بکار اندر و نه با مطربان را فرموده الات طرب بیاوردند
و شراب [illegible] در نشسته گفته [illegible] از محبوبهای خواص بود [illegible] در حرم سرای مطلوبه و معشوقه بود و این
روز با جمال [illegible] و بر کشتی روان [illegible] معتصم بسوی این قصه با راندو و غصه بدل نشسته
بعد و چنین [illegible] در کتاب گفته و بر انکال دیده او سوانسه زود کرفت و بعد یکی بانده داد و لولا ترک
آن جاریه خبر گفت و بر قرب و ترنت [illegible] معتصم بود او را که بوستان [illegible] دمغان کشته [illegible]

نان که درباره او نظر در کفن و دفن او حاضر بشد و آنچه لوازم آن تعزیت است بکار گذارد و خویشتن از
آن عزیمت و تنزه و تفرج منصرف گشت و این شعر انشاد فرمود

لما غدا القلب مفجوعا باسوده — وفض کل ختام من عزائمه
رکبت ظهر جوادی کی اسلیه — وقلت للسیف کن لی من تمائمه

و نیز وزیر مذکور در داستان گفته است که در یکروز در مجلس معتصم که در صمادحیه منعقد شده بود ایشان را
دخول شد و حضور داشته حاضر گردیده در موضع آب فواره ریخته میشد و معتصم بود مالکرارح
و منبسط بود و اسباب لهو و آلات عیش و طرب مهیا بود فالحال این شعر بسرود و ادا کرد

انظر الی حسن هذا الماء فی صببه — کانه ارقم قد جد فی هربه

جماعت حضار بسیار تحسین و بدیع شمردند و معتصم را خوش آمد بذل مواهب نمود و گفت
اتفاق افتاده این شعر بنه بود در منتش تفرگفته

فلما نزلنا بمجر التاج — ولم نعرف الحی الا التماسا
اضاءت لنا النار وجها اغر — ملتبسا بالفؤاد التباسا

معتصم را این شعر بسیار خوش آمد و گفت بدیع تر از این شعر نیست و هم بدو ابن حداد
این شعر بود رضه نیز داد و بداهة این شعر گفت

اذا ما التمست الغنا بابن معن — ظفرت واحرزت منه التماسا
ومن یرج شمس العلا من مجیب — فلیس یری من رجاه شماسا

از این پیش در ترجمه ابن عبد العزیز نحوی بر کانه گذشت و صورت کانیه با یا خطی ذکر کرده است
مگر کانه با نون مذکور شده تواند بود و از قلم کاتب ساقط شده باشد یا آنکه تصحیف کرده باشند زیرا که
صاحب قاموس نیز در باب نون کانه با یاء ذکر کرده و گفته است شهری است در اندلس و کانه با
نون بودن یا باب نون با یا گفته است والله اعلم صمادحیه نیز صحیح نوشته است صاحب قاموس
در کتبه صمادح بوزن علابط گفته است و صمادح بروزن سمیدع بعض روز گرم و بعضی صلب شدید
ریشه شد صمادحی و صمادح لقب صمادح و بعضی خالص از هر چیزی است و صمادح بعضی شیر است

و از طرق واضح و انکار آنست محمد بن عبدالله بن تومرت المنعوت بالمهدی الهرغی
کنیتش ابو عبدالله و صاحب دعوت عبد المؤمن بن علی است در مغرب و در انجا صاحب
دعوت بنی عبد المؤمن است در مغرب و از این پیش در ترجمه عبد المؤمن پاره از خبر او مسطور شد

ترجمه ابوعبدالله

ترجمه ابو عبدالله خود را بحضرت امام حسن بن علی بن ابیطالب علیهما السلام منتسب میداشت و در کتاب لب اللباب
تالیف عابد بغدادی بر صفحه این نسب ابن تومرت را بدین سان یافتم و چنانکه دیدم نقل نمودم
محمد بن عبدالله بن عبد الرحمن بن هود بن خالد بن تمام بن عدنان بن صفوان بن سفیان بن جابر بن یحیی بن
عطا بن رباح بن یسار بن العباس بن محمد بن الحسن بن علی بن ابیطالب رضی الله عنهما والله اعلم
بصحة ذلک مردی از مردم جبل السوس است که در اقصی بلاد مغرب واقع است و در آنجا بالیده و نشو نموده
اوان جوانی و آغاز شباب رحلت نمود برای طلب علم اهل مشرق اتصال داشت و بعراق رسیده با ابو حامد غزالی
و کیا هراسی و طرطوشی و جز ایشان فراهم گشته و تفرج کرده و مدتی دراز در مکه اقامت نمود
و از علم شریعت و حدیث نبوی صلی الله علیه و آله و اصول فقه و دین حظی وافی برگرفت و او مردی
ورع و با عبادت و تنگی و ضیق معیشت ساز کار بود اندکی داشت و خلق بسیار شوریده داشت و همواره تفکر
در دل داشت و در روی مردمان با تبسم و بشاشت بود و به پوشش خشن رغبت داشت و از متاع دنیا
جز عصا و کوزه از بهر آب وضو چیزی نداشت دلیر و در زبان عرب و مغرب فصیح بود و اکثر اوقات در امر
شریعت مخالف ظاهر شدی و انکار منکر و در قلع فساد جهد کردی و در موقع اظهار حق بی پروا
آن دعوت حق نمودی و طبعا از این کار لذت بردی و هر چند از این جهت آزار و اذیت دیدی
تحمل نمودی و هم از این کار درگذشتی تا آنکه او را گرفتند و براه لاجرم از مکه بر راه بحر بجانب
مصر راه برداشت و در آن کار و انکار گوشه جنانکه در اذیت او بر زیادت رفتند
و کار بکذالک رسید که حتی از مصر بیرون کنند و چنان بود که هر وقت در هر مرتبه او را گرفتند رسالت
نخان نو بیع بود که گفتی مجذوبست و معانی بمجنون منسوب است پس از مصر باسکندریه رفت و در
بحر بنشست و بآن بلد توجه نمود و چنان اتفاق بود که در خواب چنان دیده بود که آب دریا بر
شرق جاری است و گاه در گذشت آب بحر نوسان است با ساید و خرج در کشتی از کسانی که
کشتی نشین بودند از کردند و باری با نهی ناروا و قراءت جزء از قرآن مجید ملزم داشت و بر
پهلو خالی بود به مهدیه که از شهرهای افریقیه است فارسید و در آن وقت امیر یحیی بن تمیم بن
المعز بن بادیس صنهاجی ملک آنجا بود و چنانکه در تاریخ قیروان است ایام این داستان در سال پانصد و
پنجم هجری بوده و از این پیش در ترجمه امیر تمیم پدر یحیی مذکور رقم افتاده محمد بن تومرت مذکور در ایام دولت
امیر تمیم کاهی از مشرق مراجعت نموده بافریقیه آمده و من نیز این داستان منظور یافتم و خدا بحق
اعلم است و در مرتبه بطرف مشرق توجه کرده بود دو دفعه حج نمود پس از مراجعت از آن در سال پانصد و

بخیم بعد چنانکه مذکور داشتم لابد در ایام امارت امیر علی تعلیم بود در ایام امیر تمیم چنانکه در ترجمه اش
مذکور گشت در سال پانصد و کم وفات کرد و این طلب تو از پی امر نکاریش آمد تا اینکه مطالعات بنمائیم
تو هم نکنند و از فرصت شده و حال آنکه متناقض یکدیگر بودند در تاریخ قاضی الاکرم ابن القفطی وزیر حلب
به ترتیب سنین مرتب است تفحص نمودم صورت تومرت شدم و در این باره آخر سال پانصد و نود و سه است
محمد بن تومرت در ایام تحصیل از مصر بر گذشته و از آنجا که آمد بود در بلاد هرجا از بزرگ طلب که بچه بزرگ را دید داد ام
بالمعروف و نهی منکر می نمود نزد یک مقدم در سمره دخلق بود ز ایشان داشتند در طریق واقع بود در طاق شارع
بجه در سال که از علماء تومرت بود آن را گزارده می کند نظر می کرد پس او را از الات داد و دست بلد برداود
خبر بود می بود تا فرو نشسته رو بود و بهم شکسته بودند و چون کار را انکار او بود در آنجا نشسته بود ساکت
گرفته و کتب با مهدی بعد رفته خواندند در اسکال او بر یکدیگر بودند دایر کارا و بنابراین از فقها
بخواند و چنین حالت داشت او بدید و کار را با سنیه او بود اکرام و تعظیم نمود از وی طلب دعا کرد آمد
محمد بن تومرت گفت احکمک الله ارغنیک دار آن بچه روز اندک در مهدیه روز نکته است در آنجا
بطرف بلاد انتقال نمود و مدتی در آنجا با بنده کار را بگذار که نیست داد و سیاه از آنجا بر بعضی از قریها آن
و ملاله نام هست بر فرق کرده محمد بن تومرت عبد المؤمن بن علی قیسی بود و از این سبب مذکور گشته در
آنجا دریافت و در کتاب المغرب عن سیرة ملوک المغرب دیده ام که محمد بن تومرت بر کتابی بود مشتمل
بجفر است و از علم اهل بیت علیهم السلام بود و درات الطلیع جای گرفته و در آن کتاب بر دیوان
صفت تومرت کرده در مغرب اقصی در مکانی که لوان نام دارند ظهور خواهد نمود و این کسی از
ذراری حضرت رسول علیه الصلوة والسلام و آنچه مسلم است و مردم متقدم ایشان خوانده مقام و علامت او
در بعضی از ممالک مغرب است و این حروف عبارت است ی دم ل نامیده که بوده و هم داده
کتاب معلوم داشته مستقامت و مستعد این امر و تمکین آن دولت بر دن از اصحاب آن بود که حرف
اسم او ع ب دم دم ل که بوده در زمان او از زمان پانصد هجرت کاو ظهور نمود و در دنیا
چنان افتاده بود و چنین کسی با این نام و نشان قائم بدولت امر است و زیرا تشخیص تحقیق از این امر
این تومرت بهیچ موضع ترسید جز آنکه نام آن مکان بجسته و هر کسی بود دیدن نشان بود پرسش داده
وحلیه این نفقد و معرفت حلیه و نشان عبد المؤمن در نجو پس در هنگام آن که در طریق بر گذشت
و از سوی کالات ربیده بر تعقب بر او نهضت تومرت پس در حالیکه از وی بر کرده بود رسید
ایجان نهضت جهت گفت عبد المؤمن این پیغام این تومرت مدد با ز گشته و با در گفت الله اکبر

همانا مطلوب من توئی و جز در حلیه و علامات او نظر کرد آن نشان و حلیه را با خود داشت موافق یافت
پس با وی گفت از کدام شهر و زمینی گفت از کومیه گفت کجا اینک داری گفت بطرف مشرق که شد در طلب
جستن گفت علم و شرف این تومرت گفت علم و شرف و ذکر دیانت با تو مطلوب حمیر با بجد بابد کرد پس
عبد المؤمن با وی موافقت کرد این تومرت امر فرمود با وی گفت و شرف جد برده و چنان بود این
تومرت با مرد برادر بوعبد الله و نشر کرد و نشر شده و مرد مذهب بود و اوقات فقه نمود مطالب داشت
و مردی جید و در لغت عرب و اهل مغرب فصاحتی کمال داشت پس یک روز در کیفیت و حکومت دعوی
آن امر مطلوب ایشان نمود با هم فرستادند محمد بن تومرت با جمع گفت بصواب چنان است که ما ابا
علم و فصاحت خویش را از مردمان پوشیده داریم و بعجز و لکنت در گفتگو نحن و تبرئ از فضائل خارج گردیم
و در میان مردمان به این صفت بوده باشیم و چنان شیوه را تا وقتی ابا از جانب سیت تا هنگام
خروج ما نایم و در دفتر وجوه عرض نقائص و فصاحت و ایم و در مقام حاجت برای خویشتن بمعجزه
و کرامتی پیش برآئیم تا آنچه گوئیم بتصدیق با وی عبد الله با ظهور رسید و اظهار نمود از آن پس محمد
شخصی چند از مردم مغرب بیعت کرده در قوم حمانیه و غیره بلاد انداختند جلادت از استه و هم مرد کوک
بعد تو یک خواست و محمد بود بر در کول شتر از مردمان زیرک بود با بصیرت مطیع و مخلص بود بجهت آنکه
تو متعلم شمس تن بود از عبد الله در حضر تربیت ایشان شده بود از آن پس با قصاص مغرب توجه نمود بعد از
آن با عبد المؤمن فراهم شده و بجهت بطرف مراکش امر کرده در این هنگام ابوالحسن علی بن یوسف
بن تاشفین ملک آنجا بود و از پیش در ترجمه معتمد بن عباد و معتمد بن صمادح حدیث ابن مذکور
گشت بجهت ابوالحسن ملکی عظیم و حلیم و با ورع و عادل و متواضع بود در حضرت او مردم عبور
داشت که او را ملک المسلمین و امیر الاندلس می خواندند و با علم و اطلاع ملازم بود پس از مرگ
بطوریکه او را عادت بود در امر ملک مشغول گشته با آنکه از بهر دختر ملک انکار و در وزیر و او بیلاد
با سپاه تا امت و رحمت بطول مراکش داد و این داستان گونه با او شد با گشت و هم در حضر تو
مکتوف داشته در تغیر دولت تحریر نموده باشد و با ملک نفع و ترتیب در امر او تحریک
دلگفت معترم با بدو معلوم که اینان مستقر گشته کارش با عبرت الله اکنون ایشان
در روایت این است که این تحقیق در احوال ابن تومرت فراهم کرده و تحقیق ایشان بود در حضر جعفر از علماء
ایشان شده ملک این را ترسید و در این وقت محمد و همراهانش در مسجدی خراب در قرار و بعد بود
اقامت داشتند پس فعال ملک با ایشان بود که چون شد و چند مجلس کفو رحمت آراسته گشته بود

بدان ای ملک فرمود از من مرد سؤال کند از آنچه نخواهد تا تخفیر تبه محمد بن ... دشنام آمیز سخن گوید با من
توبرت گفت این چه حکایت است که از تو و از سخنان تو در باره پادشاه عادل حلیم و محقق و راستی
معتقد و طاعت فرمان بود بر هوای نفس خویش بر گزیده است باز می گوید محمد بن توبرت گفت ای آنکه از خوی
گوینده ها بنجز است که تو گوئی فرمود از دنبال آن سخنهاست وای سخن تو که گوئی پادشاه طاعت خدای عز
بر خواهش نفس بر گزیده و سلوک حق منقاد است بلی وقتی گفت این سخن در دون اشتوهم بوده باز
از این صفت عاری است و آنچه تو در حق او گوئی سبب غرور او گردیده و تا او سلوان رسانیده است که
علم دارم و محبت سلوک او توجه است غیر گفتار حجر و ... آیا تو رسیده است اتفاق ... حمر بگلا
دفات خانی ... ... در مسلمانان کلام بسیار در اموال ایتام بخود در کرده و از
قبیل ... بر آنچه نزد ... این سخن بسیار ... و از ... سازد ... گفته
آنکه ... سوگند از ... این توبرت ... در مملکت پادشاه ... در باب خویشتن
خواهد ... سلوک ملک بود ... ... یکی ... سخن ... از ... ملک ... بسیب
و در حضرت سلطنت بجرأت ... بود ... پادشاه ... اگر ... مکان
گذارد ... محمود ... و اگر ... از ... باشد ملک فرمود آن ... حیت
جیت گفت ... از ... و ... بر ... در ... و ... در ...
دلیل ... ... و اگر ... این کار ... از ...
خزانه ... در ... ... اتفاق ... افتراق ... دو ...
محمد ... پادشاه این سخنان ... نفس ... در ... آمد ... ملک ... وقت وزیر شاه
در حضرت ... این مرد ... است
... و ... ملک ... پادشاه ... عزت نفس و عدالت ... گرفته کار او ... از
... گرفته ... و ... صاحب کتاب المغرب ... اهل المغرب
... محمد بن توبرت از حضرت پادشاه ... پادشاه ... و ... آمد ... است
... از ... ملک ... بخشید ... بتو
... فرمود ... آن ... از ... بود ... تا ... اطاعت ...
... صاحب کتاب المغرب ... محمد بن توبرت و اصحابش از
... پادشاه ... گفت ... و ...

در ایام سلطنت ... ... و ... گردیده ...

مقام ایستن نشاید چون ... ملک بود حق ... و ... از ... بود ... و ... بود ...
امات ... است ... در آن اندیشه ... تو ... از او ...
و سکنت ... و ... ابن ... عبد الحق بن ابراهیم ... فقها ... بحیه
... این ... حضرت ... محمد بن توبرت ... از ...
خویش و از ... ملک ... عبد الحق ... آنگاه ... ملک ...
و ... از ... مواضع ... است ... در این کوه ... است ...
... آن ... روز ... است ... ملک ... از ...
... تا ... فرا ... این ... موضع ... در ... بود
... آمد ... اصحاب ... و ... رسید ... آنکه ... بود ...
... طلاب علم ... و ... بود ... و اکرام ... و ترحیب و
ترحیب ... در ... منازل خویش ... از آنکه ... از مجلس پادشاه
... از ... از ... ملک ... از ...
فرمود از آن ... از ... ... بود از ... که ...
... محمد بن توبرت ... در ... از آن ... آوازه ...
... از ... و ... توبرت ... در ...
توبرت ... ملک ... و ... از ... پادشاه ... و ... در
... و ... از ... و ...
و ... آن ... بود ... یعنی ...
... حلیم ... و از ... است ... از ... سلطنت
سلطنت ... از ... بود ... و ...
محمد بن توبرت ... از ... پادشاه ...
از طرف پادشاه ... بر ... رسید و ... تا ... تسلیم
کند و ... از ... و حیلت ... که ... نیز ...
... آن در حضرت ملک ... بود ... از فرزندان ...
نظر ... در ... دیده ... از ... لشکر کن

و چهار ایشان زره کوبان بود محمد بن تومرت از سبب این حال پرسش کرد ایشان جواب باز دادند
همه ایشان بود بجواب ملزم داشت گفتند رعیت این پادشاه ستم داد و لشکر با خرج مقرر است
و در زمان پرستش مالیک او با ما ستیزه و در رفاهیت فرو میشوند و ما را از برای خزانه پر خرج میکنند
و با آن رنج او در رفاهیت غفلت و ملالت و بیاراست خانه از زن و فرزندان ما بجدا کار گردون و
هموار تیمار رنگها رنگ بر ما میشود و ما را قدرت نیست و این ملت بود از خویش دفع کنیم
همه گفت که چنان مرگ ازین زندگی بهتر است و موت ازین باید که خویشتن ملکوبه تا تن
مار دیده و این زخم درست شود بر خویشتن هموار کنید بجهت از تمامت خلق خدای کار تیغ و سنان
بهتر سازند و ضرب سیف و طعان بهتر توانند گفتند این کار نه دشوار است مگر از عدم قدرت و لوازم
دفاع است گفت هیچ رنجیده اگر کسی تا بود بر دشمنان تا دفع کردن ایشان یاری نماید بود بر ملکوت
بود گفتند پادشاه شود در سر راه تدبیر کرد و امام بود میخواهیم این چنین کسی کیست گفت مهدی
نیست و مقصود و مطلوب بود گفتند پس کوشش بجان تو داریم و تن گردن طاعت تو نهادیم
و اطاعت شد در تعظیم و توقیر بالغت و غلو بکمال بود پس محمد بن تومرت عهد و میثاق گرفت
با ایشان سوار و قبیله بود مطلق جهت آگاه با ایشان گفت با ما به جنگ و دشمنی
کارزار برای آنکه ایشان مستعد و پایدار باشند و جمع ایشان باز آید تا دست سلطان باز کرد
در اطاعت شد جهت نوان کلاب ستاره و هم ایشان بود و رسم ... بسود
هیچ وقت بدان آگاه شد ایشان گذارند بجهه مالیک فرا رسیده و اهل حدود
و ... ایشان مخالفت در زدند در این هنگام تا یک شب ... آن غافله
بود در رفته و جهل و غرور بسر در ... و جمعی از شراب ... اندام بود
خراب و از کید و ذیب این ... غدار بر غدار ... قلب ...
تومرت ... ایشان بود ... هنوز از شب برنگذشته بود روز ...
و ... تیغ آبدار و تیر ... بار ... ملوک ... ازینجا ...
در آن منازل خارج بود ... و ...
مالیک ... از راهی غیر عادی فرار کرد از کوه ... و ... در آمد
داند ... بود در ... سلطان بازگشت این وقت ... از ... و از دست باز دادند
ابن تومرت ... گشت ... الله ... بود

ببوس در هنگام

پس در هنگام لشکر بازدوازده وادر تعقیب ضیق الملک بود تجهیز کرد از آن سو نیز ابن تومرت سپاه آراسته
هنگام ... بسیار از ایشان زخم بسیار خورده کشته شدند ... این حدود در انقلاب ...
بنشستند و هم ... از جای دیگر ... ایشان ... و جمعی لشکریان با ایشان ... شدند ناگاه از
هر طرف ... ایشان بود سنگ باران فرو کردند و جمعی باران ... سنگ بر سر ایشان ... از
آغاز روز تا پایان نهار بود جنگ تا یک شب در میان ایشان حایل گشت لشکریان ...
و از کرار ... فرستادند ... پادشاه باز نشسته ... ایشان بود ... جمیع ...
جمع اطاعت کنان ... محقق ... پادشاه از اطاعت اعراض ... کار را از
محمد بن تومرت ... افتاده ... باز ... گشت و در این هنگام و نشر ...
طلب کرد و ... گفت اکنون زمان آن است ...
... معجزه ... و قلوب آن ... طاعت ... حقیق ...
بر ... و نشر ... بغداد ... از آن پس ... روزگار دراز ...
... بتلقین ... کند ... بخواب ... دیدم ... فرشته ...
و دلم ... و از ... علم ... حکمت ... و از قرآن
... بجهة ... گشت ... بغداد ...
... این ... در این هنگام ...
قلب ... و از ... قرآن ... علم خواب ...
... افتاد محمد بن تومرت ... در حق ...
باز ... از جمله ... در زمره ... و نشر ... گفت ... قائم
بر آلم ... هر کس ... سعید است و هر کس مخالفت ... آگاه باشید
گفت ... خود ... عرضه دار ...
کار ... هر کس مخالف امر محمد بن تومرت ... مقتول گردد و هر کس مطیع است ...
... بر ... در ...
... مخالف امر محمد بن تومرت ... بجمله ... هر کس ... ابن تومرت ...
... مقتول شده ... ایشان ...
... بود پس ایشان ... فراهم کرده ... اموال آن ...

بشارت داد این هنگام ابن عقب در باب او و شهرت شد و پیدا اهل و عشیرت داد و آباد او
فرو گذاشته و تعقید این واقعه طولی است و در حد دگر از حد بیتیم و خلاصه احوال این است که چون
تو مرت بکار و استعداد خویش روز بروز بیفزود کار او بسو لشکر فراهم آورد که شماره آن صد هزار
تن مرد پیاده و سواره در آمد و عبد المؤمن و دو پسر و اصحاب او جمله در میان این سپاه بودند
و خود او در جبل جای داشت و این جماعت از جبل فرود شدند تا آنگش بود که بر در افکنند
و بگاه در آنجا باید فرود سرانجام لشکر شکست یافتند و هر کس از قتل برست فرار کرد و عبد المؤمن
نیز از جمله آنان بود از بزرگان اهل اسلام برسته بود و دو پسر مقتول گشته و این خبر که
تومرت را در این هنگام در جبل جای داشت بود ... و هم در این هنگام اشتد نا کاستن نخجه
و فاک دچار از غرایب زوال نخجه و بیش از آنکه اصحاب بسی بدو بود بود بیک اهل و دولت
دو آن که خود بود شنه و ضعیف نهاده ... نیر نهاده از نظر با ایشان فاجر بود بی ...
کار ایشان محمود است و بنایست و ختم و طول کفته بکند تجدید قتال و جدال و آوازه و خفا
زدو است و قتل و ظفر دست ایشان جاری کلفه و جنگ بود حالت او کار کمتر است و تا زود
نیز دو نه شد و اعداء را ضعیف کند و ایشان اندک شده و شمار کردند و تا در آغاز او
بستند و ایشان در جای این نه بود جمله از این دو جای و مثال آن فراوان یکدست و این و حشی
طولیست و از پس این کارها و گفتارها در باب شهرت ... رجعت فرار بود است
و در جهان کوه مدفون کند و قبر او در آنجا مشهور و مزار است و این بود انجا عقب عام
البحیره نام کفته و ولادت او در روز عاشورا سال چهار صد و هشتاد و پنجم هجری روز او
در برودی بازه و شدید و کندم گون و دو دست کله و تند خشن بود صاحب کتاب المغرب فی خبر
اهل المغرب این شعر در حق او گوید

اثاره تنبیک عن خباره حتی کانک بالعیان تراه

نیز آثار و علامات در دو جهان کار اوست و از خبر او بدان باز میداند که او بسو نعیان
دیده به آنکه قدم او در زمین است او هست در بر او تمام است

و با این جمله قوت و دوزار او

ازینجا پسر

ازینجا پسر خواهر فراهم گشت و در هر روز یک گرهان و قبایل از روغن یا زیت قسمت شد و آن
هنگام او تمتع دنیا و جمله نعمت روزگار بر او لب بسته که از این حالت و این مقدار اشتغال تجنب
و جهان افتاده یکی از اصحاب خویش بود نزدان که نفوس ایشان با آن غنایم گیرنده بر اسباب
ایشان موجود گشت بار شده و پس بعد از آن غنایم بود تا بست فراهم کرد و بسوخت و کفتش هر کس
بسبب اشتغال و اسباب دنیوی مستوجب عتاب بیکنه هیچ چیز او بود توقف نیست مگر بنظر دو دیده و
هر کس را باز برود و بدان در آخرت مستوجب نه چیز او و در حضرت یزدان قایل است
و محمد بن تومرت بود با آنکه چون از حالات افلاک و کلام کی راه برد تحت غیب و فتح و حجاب
بود مگر زنده و بر آن فطنه و فرشته داد بود مردم بعد از کیفیت او و اذن جستن کیفیت او
اختصاص داشت و محمد بن تومرت بسو شعار عربی از آنجمله قول اوست

اخذت باعضادهم اذ نأوا وخلفك القوم اذ ودعوا
فكم انت تنهى ولا تنتهي وتسمع وعظا ولا تسمع
فيا حجر الشحذ حتى متى تسن الحديد ولا تقطع

و این شعر نیز بر او خوانند

تجرد من الدنيا فانك انما خرجت الى الدنيا وانت مجرد

و نیز این شعر نیز تمثل بجست

اذا غامرت في شرف مروم فما تقنع بما دون النجوم
فطعم الموت في امر حقير كطعم الموت في امر عظيم

و هم این شعر در تمثل گفت

ومن عرف الايام معرفتي بها وبالناس روى رمحه غير راحم
فليس بمرحوم اذا ظفروا به ولا في الردى الجاري عليهم بآثم

و این شعر او نیز

وما انا منهم بالعيش فيهم ولكن معدن الذهب الرغام

اگرچه ابن تومرت از علاء و بهادرجز مشغول لکن تقریر قواعد و تمهید قوانین نمود و شالوده
کار و برکت و حکایتی شد بود و استوار بگذاشت و پس از وی فتوحات بدست عبد المؤمن روی داد
چنانکه از این پس در ترجمه او مذکور گشت بر غیر تعقیب او و سکون راه و برادر آن عین معجزه

نسبت بسوی برغواطه و قبیله بزرگیست از مصامده که در جبل السوس در اقصای مغرب ساکنند
و بخیس بن عیاش بن ابیطالب علیهما السلام نسبت برند و گفته اند که این قبیله کافر بودند تا بدست یوسف بن
نصیره و آثر او مذکور خواهد گشت بلاد لواته که تبه نجم یکان نازل شد و قوریت بفتح
تاء مثناة فوقانی و سکون واو و فتح میم و بعد از آن راء ساکنه تاء مثناة فوقانی الف باء
و ونشریسی بفتح واو و سکون نون و فتح شین معجمه و کسر راء و سکون یاء حطی و سین مهمله نسبت بونشریس
رسید و او قریتی است در افریقیه از اعمال بجایه در میان بجایه و قسطنطینیه مغرب و آن
و تیفلت بکسر تاء مثناة فوقانی و سکون یاء حطی و بعد از نون میم مفتوحه و در آخر لام مشدده است و این
موضع در ترجمه عبد المؤمن بخت به حضرت گذشت از آنجا خواهند دانست و اعلم ترجمه که بر همه در کتب
لغت مذکور نیست و مغیله بفتح میم و تشدید لام و بعد از الف لام ثانیه و در آخر ها ساکنه قریه است
نزدیک بجایه بر ساحل مغرب حموی بکسر میم نسبت بسوی مصموده است که قبیله ایست در
مغرب بفتح جابر و مصامده موضعیست در مغرب و این قبیله معروف و ابن تومرت در بلاد مغرب
مستولی گشت از این قبیله است و در بیان حال ابن تومرت محمد بن عبد الرحمن تومرت
المصمودی البربری المغربی حموی در مراصد الاطلاع نوشته است بفتح میم و تشدید لام
اول مفتوحه است در مغرب در اراضی و مزارع است و از ابتدای آن تا راکس ... مقدار
سه فرسنگ است و ونشریسی بو حموی صاحب کتاب مذکور نوشته است والله اعلم بحقایق الامور

محمد بن ابی محمد طغج بن جف بن یلتکین بن فوران بن فوری بن خاقان الفرغانی الاصل ۶۵۶ الاخشید ابوبکر محمد بن ابی محمد صاحب مصر و شام قلط
مکنی بابوبکر و مشهور باخشید و صاحب کتب طلا و دارای مملکت مصر و شام و حجاز و جلس از
اولاد پادشاهان فرغانه است و جف بوده که جمعی را از مردم فرغانه بخدمت معتصم بالله
وارد شد و اکرام ایشان و در میانه این جماعت جف داخل بود و بشجاعت و مردانگی در میدان
کارزار در حضرت معتصم توصیف نمودند معتصم فرمان ... و ایشان را در پایتخت خلافت
دستگاه جمع آوردند و جف در حضرت شد معتصم در اکرام ایشان مبالغه نمود و قطایع
چند در سر من رأی از برای ایشان مقرر فرمود و قطایع جف الی الآن در آنجا معروف است و جف
همچنان در آنجا بماند تا وفات یافت و فرزندان او در بغداد در ... شب ...
متکفل ... از توال کار ... است ... بوده
گذشت و فرزندان او از پی کسب روزی در بلاد و امصار پراکنده شدند از میانه ایشان طغج بن

جف بخدمت لؤلؤ غلام ابن طولون در آن ایام که در دیار مصر اقامت داشت پیوست و لؤلؤ او را
در ... امور ... پس از آن طغج باصحاب اسحق بن کنداج اتصال جست و با اسحق بجهت
احمد بن طولون محاربه نمود و در میان پسر او ابوالجیش خمارویه بن احمد بن طولون و اسحق مذکور که در
کنداج کار بصلح و مصالحت پیوست و ابوالجیش در جمله اصحاب ابو اسحاق طغج بن جف ...
را از دیار و ... او در ... بسیار ... از اسحاق بگرفت و ... آنکه در حضرت ...
دمشق و طبریه ... و طغج در ... روز ... روز ... تا ...
و در آن تاریخ و در ... ترجمه ... مذکور اتفاق ... که این وقت طغج بخدمت المکتفی بالله خلیفه
بار شد و او را از جانب خلیفه خلعت آمد و ... در این ایام عباس بن الحسن
وزارت خلیفه داشت ... و ... در حضرت ... طغج نیز ...
و ابوالفتح طغج ... را ... و با اندیشه وزیر موافقت ... وزیر بود
... گشت و خلیفه ... بشود ... خلیفه طغج و پسرش ابوبکر محمد بن طغج ... محبوس
و محبوس شدند و طغج در زندان ... که بمرد ... و پسرش ابوبکر محمد ... در زندان
بماند پس از آن او را رها کردند و خلعت دادند و از آن پس ابوبکر و برادرش عبید الله ...
در ... عباس بن الحسن وزیر مذکور ... در آن ... حسین بن حمدان ...
بگشت پس ابوبکر و برادرش عبید الله در ... و ... بردن شده و عبید الله
... ابوبکر ... بشام فرار کرده و ... ابوبکر ... پوشیده ... آنگاه
بخدمت ابو منصور تکین الجزری ... و از ارکان حضرت ... و نیز ... در آن
... و حج ... قطاع طریق ... بزرگ ...
... در ... رفتند و در ... تنقله ... وجه ...
تکین مذکور ... بر اتباع ... که ... و ... از ...
... قطع طریق ... بعضی ... و بعضی ... و ...
... از ... خلیفه ... بیرون ... جمعی ...
... و آن ... که در حضرت خلافت ...
... و ابوبکر ... در حضرت
و صحبت تکین ... و ... آنگاه ... و ... حاجب ...

و شرح آن چنین است که از دیوان خلافت جهت او بطرف مصر مثال برد و این لفظ احکام دار الخلافه مقتدر
در ولایت و امارت رمله بود و نوبت دیگر ابوبکر تا سال سیصد و نه هم در رمله بزیست آنوقت
مکاتبات مقتدر در تفویض ولایت دمشق بدو باز رسید ابوبکر بجانب دمشق روان شد و
امارت و ولایت بدو تا القاهر بالله در ماه رمضان سال سیصد و بیست و یکم ولایت مصر بدو
گذاشت و مدت سی و دو روز امارت مصر بنام او مذکور بود و در مصر در نیامده بود و ابو العباس
احمد بن کیغلغ و برادر کیغلغ در دفعه ثانی از طرف قاهر خلیفه سه روز از شوال سال مذکور در
سال سیصد و بیست و یکم والی مصر گشت و از آن پس ابوبکر محمد اخشید از طرف الراضی بالله خلیفه
پسر مقتدر بعد از آنکه چشم قاهر را از خلافت خلع کرد بولایت مصر تعیین شد و هم بلاد
شام و جزیره و حرمین و جز آن بر وی تفویض فرمود و ابوبکر روز چهارشنبه بیست و هفتم از
ماه رمضان سال سیصد و بیست و سیوم بمصر درآمد و چون بدور المتقی لله
تولیت ممالک شام و حجاز و غیر از آن بر وی تفویض و فرمان بتعداد آنها بجمله پس از جمله
در ماه رمضان المعظم سال سیصد و بیست و هشتم ابوبکر ملقب به اخشید گشت
و این لقب از سلاطین فرغانه و ابوبکر از فرزندان ایشان بود چنانکه در ابتدای این ترجمه
بآن اشارت رفت و تفسیر این کلمه در لغت عربی ملک الملوک یعنی شاهنشاه است و هر کس در آن
ناحیه سلطان گشت اخشید لقب داشت چنانکه هر کس در مملکت فارس پادشاه شد ملقب به
کسری و هر کس در ترک سلطان گشت ملقب بخاقان و هر کس در مملکت روم صاحب زر بود ملقب
بقیصر و هر کس در مملکت شام با سلطنت بود روم آن وی ملقب بهرقل و هر کس در مملکت
یمن صاحب تخت گشت ملقب به تبع و هر کس در حبشه مالک رقاب گشت ملقب بنجاشی
و غیر از این است و قیصر لغت افرنگ و تفسیر آن در عربی شق عنه است و سبب آنکه اول این
پادشاه در شکم مادر بمرد و مادرش در زادن فرو ماند در آن حال بر دیس بطن او را
شق کرد و او را بیرون آورد و این پادشاه بدین سبب که از رحم بیرون آمده بود بر سایر
پادشاهان افتخار می نمود و اسمش اغسطس و اول ملوک روم است و بعضی گویند که این نام او
در ایام جلوس سلطنت گردانید و مدار بر وی داشت بجمله ابوبکر را در بر لقب اخشید
نخواندند چنانکه بدین لقب نامور و مردم بآن تمام کرد پادشاهی با حزم و بیدار و در مهمات
و مصالح دولت فرعی بیدار دل و در نظام امور مملکت نیکو تدبیر و با لشکریان با احسان و اکرام بود

و او را قوت و نیروی زور

و او را قوت و نیروی زور آوری بمثابه بود که هیچکس جز خود را کمان او نتوانستی کشیدن و محمد بن عبدالملک همدانی
در تاریخ صغیر خود موسوم بعنوان السیر نام کرده که لشکر اخشید مشتمل بر هشتصد هزار تن بود و او جبان
و ترسنده بود و هشت هزار تن مملوک داشت و هر شب دو هزار تن از ایشان پاس و حراست
او می کردند و چون بسفر رفتی خیمه در سراپرده اطراف سراپرده او گرد مراحل اهتمام می کردند و پاس می داشتند با وجود
او را وثوق و اطمینان نبود تا آنکه در خیمه دیگر استراحت درآمد و با وجود این بر این نسق اوضاع سلطنت
و سلطنت تربیت تا در ساعت چهارم روز جمعه هشت روز از ذی الحجه سال سیصد و سی و
چهارم در دمشق وفات کرد و تابوت او به بیت المقدس حمل کردند و در آنجا مدفون ساختند و ابو یحیی
را از وفات او در سال سیصد و پنج رقم کرده است و خدا بحقیقت احوال اعلم است و ولادت اخشید
روز دوشنبه نیمه ماه رجب سال دویست و شصت و هشتم در شهر بغداد در شارع باب الکوفه رخ داد
و او استاد کافور اخشیدی و فاتک المجنون است و از پس هر یک از ایشان در این کتاب مستقله
در ترجمه علاحده مذکور شدند و از آن پس کافور مذکور به تربیت دو پسر مخدوم خود ابو القاسم انوجور
و ابو الحسن علی چنانکه در ترجمه کافور مذکور گردید قیام ورزید و چون در آنجا مذکور شده از اعاده تکرار
مستغنی است و هم در ذیل آن ترجمه تاریخ میلاد هر یک از آن دو تن و مدت دولت و وقت
تاریخ وفات ایشان و سبب خصومت میان ایشان و مدت کافور و آنچه از وی تا زمان وفات شرح
رفته و اینکه بعد از وی ابو الفوارس احمد بن علی بن اخشید را لشکریان بپادشاهی منصوب گشتند
مذکور خواهد شد و بقیه کلام در ذکر حال احمد بن اخشید در این ترجمه بیان خواهد شد و شعر
ابو الفوارس احمد در آن روزها که کافور گذشت یکی از مادحان شعراء ابو محمد حسن بن عبید الله
طغج بن جف بود و پسر عم پدر او بود و در تدبیر امور در خلافت خلفا و او صاحب رمله بود و از
بلاد شام است و حسن بن عبید الله مذکور یکی از شعرای ایشان بود و قصیده ای که در مدح
این شعر است مدح کرده است

ایا لائمی ان کنت وقت اللوائم　　علمت بما بی بین تلک المعالم

و در تخلص این قصیده میگوید

اذا صلت لم اترك مصالا لصائل　　وان قلت لم اترك مقالا لعالم
والا فخانتنی القوافی وعاقنی　　عن ابن عبید الله ضعف العزائم

و این ابیات در جمله قصیده گفت نیکو گفته است

ارى دون ما بين الفرات وبرقة　　ضرابا يمشي الخيل فوق الجماجم
وطعن غطاريف كأن أكفهم　　عرفن الردينيات قبل المعاصم
حمته على الأعداء من كل جانب　　سيوف بني طغج بن جف القماقم
هم المحسنون الكر في حومة الوغى　　وأحسن منه كرهم في المكارم
وهم يحسنون العفو عن كل مذنب　　ويحتملون الغرم عن كل غارم
حيِيّون إلا أنهم في نزالهم　　أقل حياء من شفار الصوارم
ولولا احتقار الأسد شبهتها بهم　　ولكنها معدودة في البهائم

و از جمله این قصیده است

كريم نفضت الناس لما بلغته　　كأنهم ما جف من زاد قادم
وكاد سروري لا يفي بندامتي　　على تركه في عمري المتقادم

و این قصیده بس دراز و از غرر قصاید طنانه است بجهت اختصار اقتصار رفت و فلا بد از این
شوال با تو حسن بن عبید الله فاطمه دختر عمش اخشید شود بنا از دواج درآورد و در تاریخ
نام او شود از پس نام ابو الفوارس احمد بن علی در این هنگام در شام خطبه بر زبان
مرگذرانیدند و حال بر این منوال می‌گذشت تا آنکه روز جمعه سیزده شب از شهر شعبان
سال سیصد و پنجاه و هشتم از هجره پیغمبر گذشت و ولایت نصرت ... مغاربه
و در صحبت جوهر معزیه قائد و از این جهت مذکور که بمصر درآمد دولت بنی اخشید در آن
بجور زمین بر گشته بود ابو القواس ... دولت ایشان سی و چهار سال و ده ماه و کسری
چهار روز بود و چنان که ابن عبید الله در حالتی که از جهت واسطه انهزام یافته بود از ارض
شام بگذشت و بر دفتر ختم ذی الحجه در شهر رمله که بود در آمد و جعفر بن فرات وزیر شد بر گشت و دغا
نمود و در جهت بگنجه و عذاب در افکنده از پس آن در اول شهر ربیع الآخر سال سیصد و پنجاه و هشتم
بطرف شام رهسپار گشت و حسن قائد جوهر معزیه جعفر بن فلاح شد بسوی شام مأمور گشته جعفر
چنانکه در ذیل ترجمه این مذکور گشت بلاد شام شد مفتوح گشت ابو محمد بن عبید الله را گرفتار کرده با جمعی
از امرا و ملکت شام بطرف مصر نهضت جوهر روانه گشت و این جهت در شهر جمادی الاولی
سال سیصد و پنجاه و نهم بمصر درآمد تا از این پس که ابن عبید الله در آن حضرت هم در ایام ملکت مصر بود با مرکز
مصر بامارت حکومت دزدیده بود لاجرم چنین جهت ایران بمصر رسید و بعیت رسالت ایشان بود

انگارا باز نشستند

انگارا باز نشستند و مردم مصر بایشان در نظاره بعضد و هر کس بنوعی ذکر ایشان در دل بود تا آن
بر شام برگشته بجهة برادرزاده ایشان بود در مضرب جوهر خادم درآوردند تا آن در بند بعد بعیان
ختند و در بعضم نام حاجب الدوله جوهر قائد برای جعفر بود باین عظیمه از قدوم خالی آن
با آنکه از شام بامیر آمده بجهة کفرت مولای فرح معز روانه نمود و ابن عبید الله در زمان ابرا
بانشور برمان کعبه و بشان بود کاهره از مین عبد برین کند بر لب ... در نظاره آن
بود با کاه بر لب منقلب گویره ابن عبید الله مجید بر جوهر رفته نمود لیکن ابا الحسن آیا آن بقهم
بشرح بود در آن ... در جوهر معزیت بجوهر از حالت اظهار توجع نمود بایشان شد
بر کرسی دیگر نقل نمودند و بجهة در بند بعضد و بعد از این در تاریخ از احوال ایشان توقف نمانم و فضل بیشتر دانم
و از آن پس در تاریخ عتیق ابن زمان نوشته بود حسن مذکور در شب جمعه ده شب از شهر
رجب سال نهم بسال سیصد و پنجاه و یکم وفات یافت و تا از این معز ملقب بعزیز در قصر قاهره
بر دین ناز کرده است و در قانی در تاریخ خود نوشته که ولادت حسن مذکور در سال سیصد و ... از دهم
و وفاتش در تاریخ مذکور رفت و وفات ابو الفوارس احمد بن علی مذکور سیزده شب از شهر
ربیع الاول سال نهم در سال سیصد و پنجاه و هشتم بود و اخشید بکسر همزه و سکون خای معجمه و کسر شین
معجمه و بعد از آن یاء ساکنه مثناة تحتانی و در آخر دال معجمه است و تفسیر این کلمه در اوایل ترجمه
مسطور گشت و طغج بضم طای حطی و سکون غین معجمه و در آخر جیم است و جف بضم جیم
و هم بفتح آن و بعد از آن فای مشدده است و بلتکین بفتح یای حطی و سکون لام و کسر تای مثناة
فوقانی و بعد از آن کاف مکسوره و بعد از یای تحتانی نون است و هو زان بضم هاء و فوزان
بضم فاء است و اما تکین مذکور سه دفعه در مصر والی گشته و در مرتبه سیم در روز شنبه شانزدهم
شب از شهر ربیع الاول سال سیصد و سی و دوم که سال نهم بود در مصر وفات کرد و پس از وی ابو بکر
اخشید چنانکه در ترجمه نگارش رفت والی مصر شد و اما احمد بن کیغلغ سوای قطع بن ... در تاریخ
دمشق در ترجمه مستقله مذکور نموده و در دوقت بود در مصر بازگشته و تکیه در میان او و محمد بن تکین
خاصه جنگها بمیان آمد تا آنکه امر ولایت مصر او خالص گشته پس از آن محمد بن طغج از طرف
راضی خلیفه بامارت مملکت مصر دار الوثق و محمد بن تکین معزول بود تسلیم نمود و احمد بن کیغلغ مرد ادیب
و شاعر بود و این شعر از جمله اشعار او است

لا يكن للكأس في كفك يوم الغيث لبث　　أو ما تعلم أن الغيث ساق مستحث

و نیز از جمله اشعار اوست

واعطنا الی فم یجّ خمر امن بود   ان قسم الناس فیجی بلک من کل احد

بعد از این بمکید بعوض ابراهیم بن کیغلغ در اول ذی القعده سال سیصد و سی و نه وفات یافت اکنون پسرش
اسحق بن ابراهیم بجای پدر در طرابلس حاکم بود و ابو الطیب متنبی بود که اکثر از هم
بانجا آمد و آهنگ انطاکیه داشت ازو هیچ چیز باز داشت و ابو الطیب او را هجو
گفت و اول این شعر است

قالوا لنا مات اسحاق فقلت لهم   هذا الدواء الذی یشفی من الحمق

و این قصیده و آنچه بکره قبل از آن مذکور شد بهره در دیوان متنبی موجود است از این ابیات اکثر آن را
باز گذاشتیم و هم متنبی بود در حق اسحاق بن ابراهیم بجز این قصیده اشعار هجو بسیار گفته از الرغم
مترجم گوید در یکی از نسخ صحیحه قدیمه این کتاب در ذکر ترجمه اخشید مذکور با آنکه سطور اولی افتاده است
که است و سپس مختصر تر از این است آنکه [illegible] شد و در بارها نسخ در اول این ترجمه نوشته اند
طغج باعراب مذکور بمعنی عبد الرحمن است و در تاریخ مصر و اخبار متنبی و بعض نسخ صحیحه این کتاب
کیغلغ با دو غین معجمه و غین اول ساکنه مذکور است و کیلقع از تحریف کتاب است صاحب تاریخ
مصر نوشته است که محمد بن طغج در ذی قعده [illegible] از طرف الراضی بالله خلیفه والی صلات
و خراج مصر گشته و هشتم شهر رمضان داخل مصر شد و ابو الفتح بن الفضل بن جعفر بن محمد بن
فرات [illegible] لشکر داد و سالها اصحاب کیغلغ [illegible] و آنها بطرف برقه
فرار کرده تا القائم بامر الله محمد بن المهدی در مملکت مغرب منسوب شده داد و برای اخذ مصر تحریص
نمود و او لشکری بسوی مصر برانگیخت و ابن طغج نیز سپاهی بطرف اسکندریه و صعید برای دفع
این هنگام از طرف دار الخلافه بغداد فرمان آمده لقب اخشید بنام محمد بن طغج مقرر شد
و از آن سوی محمد بن رائق بطرف شام [illegible] اسپرد اخشید نیز مراکب [illegible] لشکر خارج بسوی [illegible] باسپاهی
براند و خود در محرم سال سیصد و بیست و هشتم جانب رمله گرفت و برادرش حسن بن طغج بود در
جانب خارج باز گذاشته در غزه نزول نمود و ابن رائق این وقت در رمله اقامت داشت
و حسن بن طاهر بن یحیی علوی برای عقد مصالحت در میانه ملاقات فرمود آنگاه [illegible]
و اخشید در اول جمادی الاولی با نشاط مصر معاودت نمود پس از آن ابن رائق در ماه شعبان
از دمشق رو آورد و بقتال اخشید لشکر کشید بجانب رمله روان گشته و خود در ماه شعبان

برفتند

برفتند و در نیمه ماه رمضان المبارک ملاقات فریقین اتفاق افتاد و در میانه حربی عظیم رفت و در آن جنگ
سپاه اخشید در هم شکست لاجرم خود از میان جمعی بسیار تیز جنگید و در آن آهنگ با جماعت
حمله گران بنمودند و اصحاب ابن رائق بسوی منهزم رفت و از ایشان جماعتی بسیار گرفته
[illegible] اسیر کردند و ابن رائق برفت و حسین بن طغج بود در جمل کشته گشت و اخشید [illegible]
اسیر را [illegible] در آمد این وقت جماعتی ابن طغج و ابن رائق بسوی صلح تمامند و ابن رائق کاتب دمشق
از در صلح برفت و اخشید در محرم سال سیصد و سی و دو بمصر درآمد و الراضی بالله خلیفه بدیگر جا
رخت کشید و ابراهیم متقی در شهر شعبان المعظم بر سریر خلافت بنشست و اخشید بولایت مصر
باز گذاشت و ابن رائق بعد از آن در ماه شعبان سال سیصد و [illegible] در موصل کشته شد و اخشید لشکر را
خارج بسوی شام جنبش داد و خود در ماه شوال [illegible] و بعد از [illegible] ابو المظفر حسن بن
طغج بود در [illegible] نهاده و بدمشق درآمد و در ماه جمادی الاولی سیصد و [illegible] معاودت [illegible]
[illegible] امروز معروف [illegible] نزول نمود و از آن پس در اراضی [illegible] آمد
[illegible] ابو القاسم انوجور در آخر ذی القعده از [illegible] سپاه [illegible] لشکر [illegible]
و از آن سوی متقی خلیفه بطرف شام [illegible] ملازمت رکاب [illegible] و اخشید
در ماه رجب سال سیصد و سی و [illegible] بشام [illegible] و برادرش حسن بود [illegible]
و حضور حضرت خلافت بود [illegible] و در جمادی الاولی [illegible] در بستان [illegible] درآمد و این
هنگام متقی از خلافت خلع و مستکفی بر مسند خلافت برآمد و نیز اخشید بولایت
مصر برقرار بداشت و بفرمان اخشید کافور با لشکر بزرگ بشام [illegible] در ماه شعبان
سال سیصد و سی و [illegible] برفت و بعد از حسن [illegible] از طرف [illegible] نیابت [illegible] عباس بن
عبد الله بن حمدان در اراضی قنسرین ملاقات افتاد و در جنگ [illegible] حلب [illegible]
بگرفت و این هنگام مستکفی بود از خلافت خلع گشت و بنام المطیع لله فضل بن جعفر خطبه
خلافت راندند و این واقعه در سال سیصد و سی و چهارم بود و نیز اخشید بولایت مصر
باز گذاشته و اخشید در ماه [illegible] در دمشق وفات یافت صاحب تاریخ مصر نوشته است
در بستان الکافور [illegible] قصر [illegible] امیر ابو بکر اخشید [illegible]
و بار [illegible] اوقات [illegible] تفرج [illegible] بگذرانید [illegible]
[illegible] در [illegible] آن ایام [illegible] ابو المسک کافور اخشیدی [illegible] مصر

نابود گشت بیشتر اوقات خرمی بود در آنجا باری روز در آنجا سیرانی بوده [illegible] چهل دریچه بود و کافور
بسیار از اوقات سوار شدی و بدانسوی بسیار گشتی و چون [illegible] لشکر بطرف مصر آمد در
و اراضی بستان فرود گشت و این بستان سوا از جمله قاهره بوده اند و در مدت خلافت خلفای
بنی فاطمه نزهت گاه ایشان بوده و سردابه در زیر زمین با کهن از قصر خلافت به قصر [illegible]
بوده سوار شدندی و از بستان سر بر آوردندی بالطریق و معهدان ایشان بوده [illegible]
بستان همچنان عامر بود تا دولت زوال گرفت و در تاریخ [illegible] خراب گشت لیکن
تا کنون بالبعض باقی است در تاریخ التواریخ مسطور است کسری بفتح کاف و سکون سین و راء
مهمله و الف مقصور معرب خسرو است و بعضی از اهل [illegible] بکسر کاف و یا تحتانی خوانده
در لغت عجم هر یک از سلاطین بوده که اکاسره جمع کسری بفتح کاف است و اول کسی که
این لقب یافت انوشیروان عادل بود و پس از وی فرزندانش هر کدام را این لقب دادند و این لقب
بر خود نهادند و چون روزگار ایشان رفت تمامت ساسانیان را اکاسره خواندند و قیصر
معرب کیزر است و کیزر به لغت [illegible] شاه و امیر بوده است و اول سلطانی که از سلاطین
مملکت روم این لقب نامدار گشت جولیس بود چه پیش از وی کار روم بر دولت جمهور
بود و جولیس رایت سلطنت برافراشت و در کار [illegible] مستقل گشت و چون اکتوفیس
و از خاندانش بود در مملکت روم سلطنت یافت و آثار حزم و کفایت بسیار
[illegible] بزرگان [illegible] او را اغسطس لقب دادند و در لغت ایشان بمعنی
همایون است و چون مقام سلطنت دریافت او را قیصر خواندند و در سایر القاب در اقالیم
[illegible] ملوک [illegible] مسطور است و ذکر انجمله در اینجا
نه در خور مقام است والی [illegible] محمد بن میکائیل بن سلجوق بن دقاق [illegible]
ابوطالب و ملقب برکن الدین و اول ملوک سلجوقیه است بجمله این جماعت پیش از آنکه
بر ممالک استیلا یابند در ماوراء النهر در موضعی [illegible] فرسنگ مسافت داشت
سکون داشتند و ایشان از مردم ترک و گروهی بیرون از اندازه [illegible]
اطاعت هیچ سلطانی در نمی آمدند و هر وقت جمعی بزرگ آهنگ ایشان کردی این مردم
نیز در مقاومت با آن جماعت نبود در مفاوز و ریگزارها متحصن گشته [illegible]
آنها نمیرسید و چون سلطان محمود بن سبکتکین بماوراء النهر عبور کرد و مملکت خوارزم و غزنه

٤٥٧ رکن الدین ابوطالب طغرلبک السلجوقی قم

و آن نوحی بود

و آن نوحی بود از زیر دست سلطنت داشت چنانکه ان شاء الله تعالی شرح حال او مذکور شود بزرگ و زعیم
بنی سلجوق بود با شوکتی بزرگ و عدتی عظیم [illegible]
میبرد و از زمینی بزمینی انتقال نمودند تا این احوال بر آن بلد و دیار غارت [illegible]
[illegible] سلطان محمود در [illegible] و تدبیر [illegible] در خدمت [illegible]
قدوم [illegible] دولت یافت او را بگرفت و در یکی از قلاع در بند افکند و چون از این کار
بپرداخت در کار اعوان و انصار توجه فرمود [illegible]
[illegible] آب جیحون [illegible]
رای چنان زدند [illegible] از آن پس کار دیگر افکندند [illegible]
[illegible] درگاه بود در این مطلب [illegible]
[illegible] گشت و هر کس رای زد و اندیشه [illegible] متفق الرای گشتند که آن
جماعت را از رود جیحون بگذرانیده بزمین خراسان برند و در نواحی [illegible]
[illegible] ایشان [illegible] پس کارگذاران حضرت کار بر این نسق کردند [illegible] جماعت در
استقامت [illegible]
و کارگذاران مملکت [illegible] در ایشان طمع بستند و با ایشان بظلم و ستم رفتند و دست [illegible]
مردمان در ایشان دراز و روزگار ایشان [illegible] بسیار گشت از حقوق ایشان بکاستند و جانب
ایشان فرو گذاشتند و اموال و مواشی ایشان [illegible] لاجرم [illegible]
خاطر ایشان [illegible] و در این هنگام امیر ابو الفوارس بن بهاء الدوله
ابن عضد الدوله سلطان [illegible] ابن بویه [illegible] جانب
رافت و التفات [illegible] بزرگان آن جماعت [illegible] و در آن اندیشه [illegible]
بمهمات مملکت مشغول [illegible] ابو الفوارس
[illegible] از مردم دیلم [illegible]
اهل آن اقلیم [illegible] اصفهان [illegible] گشته و در این وقت [illegible]
اصفهان علاء الدوله ابو جعفر بن کاکویه بود علاء الدوله نیز [illegible]
ایشان رغبت [illegible] علاء الدوله [illegible] جماعت [illegible]
پس در میانه [illegible] آهنگ [illegible]

آنگروه را در خراسان جای داشتند نیکو کرده و گویند که هیچ یک بخوارزم است فراهم آمدند و بقتال سلطان محمود
لشکری در طلب ایشان را همراه گشته و دو سال در بیابانها و کوهستانها از دنبال ایشان تاختند
و کاری نساختند از بیم سلطان محمود و لیکن آهنگ آنجماعت کم نمیشد همچنین در ایام ایشان برفت
تا آنجماعت را پراکنده و گشتند چنانکه در تاریخ و از بیان ایشان عالم قبل مذکور خواهد شد
سلطان محمود بمرد و پسرش مسعود بجای پدر بنشست و او را با تقصار لشکریان جهت اینکه اخذ و بالطایف
در ادوار بیگانه جای داشته و ترکان گوید که بعد از دولت جغار فرنوس از آنجماعت هنوز سوار
یاری حضرت و ناظر دولت شدند و جانب خراسان گرفتند و از دور نشستند تا آنجماعت
میر شده پسران محمود را که نیز جنگ بوده الغالب داو مسعود آنجماعت مکتوبی فرستاد و با ایشان
در اطاعت و انقیاد شرط نهاد و آنجماعت خان مسعود را جانب لشکر از طرف وراء النهر
در حضور ترکی حضور یافتند و سلطان مسعود ایشان را بهمان خدمت و تربیت که پدر سلطان
محمود تربیت داشته بعد از تخت باز داشت بجلب آنکار بعهد سلطان مسعود بسبب اضطراب
امر هندوستان رغبت نبود و تمام بلاد و بهار را ایشان خالی مانده میدان فساد خالی
و مهلا گشته و بجهة شرح این جمله بطول می‌انجامد و جمله تاثیرات این امور بکثرت و
سلطان طغرلبیک مذکور و بعورش داود آنجماعت بعهد در موضع … از نواحی
ماوراء النهر روزی گذشته و میان ایشان و بطور فلک و صاحب کار احیاء ظلم بر ایشان
و خلق کثیر از دو طرف بعرض قتل رسید و ایشان را شکست داده عزلت … یاران خود
در خراسان جای داشتند ملحق گردند و مکتوبی بحضرت مسعود که از دور خواستار امان و انعام
شدند سلطان مسعود فرمانگان ایشان را … لشکر برای جنگ آنجماعت از این
گروه در خراسان بعهد شکست خوردند و نقد نعمت بزرگ در میانه رفت و سرانجام ایشان
نهانی به عزت برگشتند و در حضرت مسعود جانب طاعت بسر نبردند و هم در خراسان
ضبط گرفتند و خوارزم شاه بارادت مطیع شده و از جانبی خود را … این وقت قلوب
ایشان پاک گردید و اتفاقات … از طرف ماوراء النهر آمدند بعهد را گرفتند هم از
سلطان مسعود سلطنت گرفتند و آن زعیم و سردار ایشان بوده پدر سلطان محمود در آغاز امر
در حبس و بند کرده بود … تا به سلطان مسعود سلطنت ایشان … اجابت فرمود و او را از آن
قلعه فرود آورده بعهد … روانه بلخ گشت و او از مسعود خواستار گردید و در سنه …

و بر بعورش طغرل بیک و داود مذکور شده‌اند که پس از سلطان او را رخصت داد و ایشان شد
بر آنجا و صاحب امرا این است که طغرل بیک و داود بجز ایشان وصول یافتند و هم لشکر بزرگ
در بلاد خراسان رکاب داشتند و جمله بیکان فراهم شدند و بولایت خراسان واقع که در بلاد
و بعضی را از جانب مسعود نیابت داشتند نسبت با فراهم گردیده شرع آنجماعت طغرل بیک گرفته و خلاصه
امر این است که اینجماعت بر ولایت خراسان و نواب سلطان مسعود غلبه یافته و اول
نوروز شده از بلاد خراسان دست گرفتند طغرل و برادرش … بعد و تمکین استقلال یافته
در سنه چهارصد و سی و نهم … مسعود … در اواخر رمضان المبارک … بنیشابور
که یکی از قواعد مملکت خراسان است مالک شدند و از میانه سلطان طغرل بیک برگزیده کردند
آنجماعت و داراء امر و نهی بود و بعورش داود مذکور … بلخ شد و فرو گرفت و این داود
پدر الپ ارسلان است که عقب این از قبل مذکور … بجمله مملکت ایشان افزود
سلطنت ایشان … و بلاد را تقسیم کردند و سلطان مسعود چاره در غزنین و آن نواحی
کاری نبود و آنجماعت در آغاز کار بنام او خطبه میخواندند و آخر الامر … و مقام ایشان
تا بدرجه عظیم گردید القائم بامر الله رسولی پیش ایشان برانگیخت و اول رسول قاضی ابوالحسن
علی بن محمد بن حبیب الماوردی مصنف کتاب الاحکام در علم فقه بوده و از … مذکور گشت
و از پی این جمله در اواخر رمضان المعظم سنه چهارصد و چهل و هفتم ببغداد و عراق رسید
بر گرفت بجمله در … ایشان بوده … و عدل با رعیت … و مدارا
ورزیدن با مردمان و حشمت نهاد و طغرل بیک مردی حلیم و کریم بود و بر نمازهای پنجگانه
در اوقات معینه با جماعت مواظبت داشت و روزهای دوشنبه و پنجشنبه روزه میگرفت
و صدقات بسیار میداد و مسجدها بنیان میکرد و میگفت از خدای شرم دارم که برای خود سرا
بنا کنم و مسجدی در جنب آن بنیاد نکنم و از حکایات مسطوره و آداب … است
آن است که شریف ناصرالدین بن … علوی برسالت بسوی ملک روم … بفرستاد و ملک
روم در این هنگام زنی کافره بود و از در … در آمده بود و در … قسطنطنیه در روز جمعه
نماز پنجگانه را بجماعت بگذارند و آن زن در بلاد و سوق … مسجد و نماز بگذاشت
و بنام القائم بامر الله خطبه راندند و رسول مستنصر علوی صاحب مصر در آن وقت در آنجا حضور
داشت این کار را … خواندن خطبه بنام القائم بامر الله انکار نمود و این کار او بر …

اسباب خلاف میان اهل مصر و روم کرده بجهة بهم گماردن بلاد و عباد از آن طغرل بیک محمد گشت
و عراق و بغداد بود ملک کرد رسولی بحضرت قائم بامرالله دختر او را خطبه کرد این
کار بر قائم سخت دشوار گشت و از قبول آن استعفا نمود و چنانکه در کتاب التذکره در
وقایع سال چهارصد و پنجاه و سیم مسطور است در میانه ارسال رسل بر گشت و قائم خلیفه از قبول
انکار اظهار کرد لاجرم در ظاهر اثر تبرز دختر خود بود و عقد نمود آنگاه طغرل بیک در سال
چهارصد و پنجاه و پنج رو به بغداد نهاد چنین دخل مراد شد در طلب زفاف برآمد دیگر مؤکد
دینار رسم حمل قماش با جواهر بود پس دختر بود در شب پنجشنبه منتصف محرم الحرام المظفر
در ایوان ملکشاهی بود زفاف دادند و بر تخت از ذهب بپوشش کرده بنشستند و اندر این وقت
سلطان بروی درآمد و در حضرت بکارت مرتبت زمین مجد و نیاز بوسید و در این
وقت از چهره آن دوشیزه برقع برنگرفته بعد و سلطان آنچه اظهار بداد و تحف نموده که
واصف از توصیفش قاصر است پس زمین خدمت بوسید و باز گشت و در دو روز بساط
عظیم او بود فرو کرده بود و بجهة اخبار دولت سلجوقیه سبب است و مقصر از بود رخلیق
بذکر اخبار ایشان غایت و نهایت و تالیف مؤلفات نصرت و از مکونات و تفاصیل
امور ایشان شرح داده اند و هم از نگارش این چند جزو آگاهیدن بر سبیل اجمال ایشان مقصود است
نداریم هر کس واقف شود مختصر نسخ از کیفیت احوال ایشان مدت آن و سیع گردد
وفات طغرل بیک در روز جمعه هشتم ماه رمضان المبارک سال چهارصد و پنجاه و پنجم در الله
ری روی نمود و در این وقت بعضی از روزگار زمانه بود حسب تبیین برو نعت کرد
و السلطان قبر بود در ری داده و از آن پس در ترجمه پسر برادرش الپ ارسلان مذکور میشود
انشاء الله الرحمن در رفاک گفته دانست الهمدانی در تاریخ خود میگوید او بود در ری تربت
او در سود در آنجا بنا کرد رفاک برده و هم سمعانی در کتاب الذیل در ترجمه سلطان سنجر
و از این حرف مذکور گردید ابن الهمدانی موافق است بجهة محمد بن منصور کندری و از این
بر این نسبت شرح داده و وزیر سلطان طغرل بیک بود و اوست که گفته است السلطان فرمود
کاهی در رفاک بعضی در خواب همی دیدم گاه تا آسمان بر شدم و هم در رخ ای بیغمبری

بیعیم بادی ز هیچ چیز بود ندانم نگفت بود ز فرعی بشانم همی رسید
ناگاه منادی بود در آن شده ام خدا همی که ام تو گنبدانه بار حلیت قدرة گوی بگیریستی کتب

خویش بخواه

خویش بخواه آنچه خواهی برآورده شود ، خواهم که طول عمر را دو برابر کنند گفته بعد از سال یک
گفتم ای پروردگار من بود کفایت نکند گفته تا بیشتر سالی عمر بعرض عرض کنم کفایت نکند گفته
از برای تو هشتاد سال عمر مقرر است و این دهقان بود تیغ . ابن اثیر در تاریخ خود مذکور
نموده است و چون سلطان بمرگ در رسید گفت ما مثل من مثل آن گوسفند است که دولت
و پاس بود با بریدن وجید پشم حکم نبندد و آن گوسفند چنان گمان کند که مذبوح می گردد
و بهر خطاب نیز بپشمش بگیرند در پایش گشته و آنوقت اعضای او در جاهای افکنند پس از آن
دست و پایش را بار گشتن بر بندند و آن گوسفند بود گمان چنین افتد که میخواهند پشمش بود
بچینند اعضا و سالم گذارند و کشته نشود و این مرض من در آن مثل چنان دست و پایم بستن
بهر ذبح گمان است و او از جان مرض بمرد و دختر القائم بامرالله پیش از شش ماه
در صحبت وی نبود و سلطان بود فرزندی نرینه نماند از این رو مملکت بر پسر برادرش الپ
ارسلان انتقال یافت چنانکه در ترجمه او مذکور است و زوجه او شد دختر قائم در سنه
ثلث محرم الحرام سال چهارصد و پنجاه و شش وفات کرد و طغرل بیک بضم طا مهمله و سکون غین معجمه
و ضم لام و سکون لام و فتح با موحده و بعد از آن کاف اسم علم ترکی مرکب از طغرل
و بیک است و طغرل در لغت ترک اسم علم طائر است معروف و نیز
نیز بهم آن طائر نام مرکب است و بیک بمعنی امیر است و سلجوق بفتح سین مهمله و سکون لام
و ضم جیم و سکون واو و بعد از آن قاف است و دقاق بضم دال مهمله و در میان دو قاف
الف است و جیحون بفتح جیم و سکون یا حطی و ضم حا مهمله و سکون واو و در آخر نون رود
بزرگی است که در میان خوارزم و بلاد خراسان و بلاد خطای را و سمرقند و این بلاد و هر چه در
این ناحیه است ماوراء النهر گویند و مشهور بنهر جیحون مذکور است و این نهر یکی از انهار
جنت است که ذکر آن در حدیث وارد است که در جنت چهار انهار میرود
ظاهرند و دو باطن اما آن دو که ظاهرند نیل و فرات است و آن دو که باطن سیحون و جیحون
و سیحون بفتح سین مهمله و سکون یا حطی و ضم حا مهمله و بعد از واو ساکنه نون این نیز رودخانه
در ماوراءالنهر جاری است و در بلاد ترک مرکز نهر میان این دو رودخانه است و جیحون
فاصله است و این دو رودخانه با این عظمت و گشادگی در فصل زمستان منجمد میگردد
و چنان منجمد میشود که مردم کاروانها با دواب و اثقال خود بر آنها عبور مینمایند و

بر حالت اتحاد باقی است و این جمله مذکور که هر چند از مقصود ما بیرون است لکن متعلق
بانچه فیه است هر چند کلام مختصر گشت لکن برای آنکه از بعید البلاد بوده شد و
بذکر آن واقف شوند بر سبیل اختصار ثبت افتاد والله اعلم مترجم گوید چون در تاریخ
مراة الجنان وفات طغرل بیک بود در سوانح سال چهارصد و پنجاه و پنج [illegible] صاحب
تاریخ روضة الصفا باستقلال آل سلجوق چیزی مسطور ننموده و خلاصه شرح احوال سلطنت کنندگان
در اینجا بعبارت مبرهن [illegible] دقاق سلف سلجوق است [illegible]
و بعضی گفته که [illegible] بکمال داشته و بزرگ در السنه و افواه مذکور بود در آن ایام سلطنت
دشت خزر با بیغو سلطان آل افاق بسورت دقاق در سلطنت [illegible] جمهور [illegible]
و دولت دقاق [illegible] اندیشه [illegible] از ترکان [illegible]
[illegible] که از شریعت عدل و نهج انصاف سر فرو [illegible] دقاق گفت
[illegible] بر [illegible] شاه [illegible]
[illegible] دقاق از نهایت غضب [illegible]
[illegible] پادشاه [illegible] دیگران جماعت خزر
[illegible] تحقیق [illegible] در معرض [illegible]
لاجرم [illegible] ملک خزر [illegible] دقاق [illegible]
[illegible] دقاق [illegible] جرم و جنایت [illegible] از آن [illegible] است
[illegible] ملک [illegible]
[illegible] سخنان [illegible]
خزر [illegible] از آن [illegible]
[illegible]
[illegible] دقاق [illegible] پادشاه [illegible]
[illegible] گام [illegible]
[illegible] دقاق [illegible] عظمت [illegible] دقاق [illegible]
[illegible] دقاق [illegible] سلجوق [illegible] سلجوق [illegible]
[illegible] دقاق [illegible] بحضرت [illegible]

[illegible]

[illegible]
[illegible] سلجوق [illegible] خطاب [illegible] است [illegible]
[illegible] اتفاق سلجوق [illegible] پادشاه [illegible]
[illegible] سلجوق از [illegible]
[illegible] سلجوق [illegible]
[illegible]
سلجوق [illegible] سلجوق [illegible] اندیشه [illegible]
[illegible] دو [illegible]
[illegible] انوار [illegible]
[illegible] اهل اسلام در آمده [illegible]
[illegible] علما [illegible] دقایق قرآن
و حقایق [illegible] اسلام [illegible] سلجوق
[illegible]
[illegible] سلجوق [illegible]
[illegible] حدیث [illegible]
[illegible]
[illegible] سلجوق [illegible] سلطان [illegible]
از [illegible] سپاه [illegible] اموال [illegible] سلجوق [illegible]
[illegible] مردم ترکستان از اطراف [illegible]
[illegible] سلاطین [illegible]
[illegible] سلجوق [illegible]
[illegible] سلجوق به ترتیب فرزندان [illegible]
طغرل بیک و جغری بیک و داود [illegible] طغرل بیک و جغری بیک
[illegible] سلجوق [illegible] طغرل بیک و جغری بیک [illegible]
[illegible] و لطف تدبیر و کمال شجاعت [illegible]

٣٠٤

و ترکستان بود رعبی بزرگ در ضمیر افکنده برخی نه عنقریب در ذیل بعضی اوراق مسطور شد و بجمله
صاحب روضة الصفا می‌نویسد که بعد از فتح خوارزم و جرجان و ری و بیشتر ولایات عراق و آذربایجان
و مظفر باز آمدن از جنگ روم در سنه چهارصد و چهل و ششم طغرل بیک عزیمت بر آن نهاد
که راه حج بگشاید و طرق و سبل مکه مشرفه را اصلاح نماید و خلفای علویه را قلع و قمع نماید
پس بسر همان سبب بطرف دینور و حلوان و دیگر ولایات در کرمانشاه این عزیمت واقع بود
بغرنا گاه علوفه و آذوقه لشکر بسیار تر و این خبر در دار السلام گوشزد خاص و عام گشت که
طغرل بیک آهنگ بغداد نمود پس لشکریان خلیفه بدیوان رفته در طلب ارزاق و روزی برآمدند و شورشی
بزرگ در مملکت عراق عرب پدید گشت و ملک رحیم دیلمی امیر الامراء بغداد رفته و بیگانه
خدمت دستگاه را لاکه متقارن این حال فرستاده طغرل بیک بحضرت خلافت فرا رسیده از خلوص
نیت و صدق عقیدت سلطان طغرل بیک عرض خلیفه باز رسانید و نیز متجنده در انها بغداد از
هوای دولت طغرل بیک مسرور گشته بنید و رئیس الرؤسا بغداد در باب خلیفه بعد مخوابست که
طغرل بیک ببغداد در آید و دست تصرف ملوک دیالمه خصوصاً ملک رحیم از آن مملکت کوتاه
شود بجمله چون طغرل بیک بنهروان رسید رئیس الرؤسا با جمعی از قضاة و نقبا و اشراف او رسول
وزیره لکه عهود و مواثیق از جانبین استوار گردیده در شهر رمضان المبارک سنه چهارصد و چهل
هفتم طغرل بیک وارد بغداد شد و چون روزی چند بگذشت در میان بغدادیان و خدم طغرل بیک جنگی
بزرگ روی نمود طغرل بیک بدست آورد ملک رحیم دیلمی بود تا ذو الجوالی ... منقرض شد
و در این سال در بصره و اهواز بنام طغرل بیک خطبه خواندند و در سنه چهارصد و چهل و نهم ابراهیم
ینال که از نسل مادری طغرل برادر بود با او در مخالفت برخیزد و از عراق بسوی همدان توجه کرده تا آنجا
طغرل بیک بود و در آنجا اقامت نموده خود داند و در این هنگام طغرل بیک مشغول اصلاح کار
و دفع فتنه بساسیری بود خلیفه خود مخالفت بجهت بود چون این خبر بود بنویت آن امر بود و زود
گذشته از دنبال ابراهیم ینال شتافت و بساسیری را فرصت بدست آمد و از رقه بموصل شتافته
قریش بن بدران صاحب موصل نیز با وی از سر وفاق و اتفاق در آمد با لشکر
در رکاب دشمن به بغداد رفت که روز جمعه در جامع منصور بنام المستنصر بالله علوی خطبه راندند
و بساسیری القائم بامر الله خلیفه عباسی را گرفته در حدیثه محبوس ساخت و از آن سوی چون طغرل
بیک جانب همدان رفت با ابراهیم ینال را با لشکر بیکران بهشت دهم جنگ خبر فوت

بعوارض چغر بیک

بعوارض چغر بیک در خلال این حال مسموع افتاد و بساسیری از رحبه با لشکر مصر برگشته از رقه بکنار فرات
با لشکر بزرگ از مصریان بیرون شد عنان طغرل بیک جانب همدان برد و در رجب
بود و اینجا لشکرگاه ارو ... پسر کرمه ابراهیم ینال با زارقان و صبال ازو سبب
داد و اورا بقتل رسانید و در این نهضت باز بفتح عراق ... و چون از این کار فراغت یافت طغرل بیک دیگر
بار بعراق رفت تا چاره مهمات بغداد نماید و القائم بامر الله را بر مسند خلافت باز نشاند
اما چون بساسیری و قریش بن بدران از آن مقدم آگاه شدند که خلیفه را بر کشت ... بشنیدند
در بغداد بیش از یک سال خطبه بنام طغرل بیک بود بنام خلیفه در خطبه ردیف او
بساسیری و قریش بن بدران از قبول این امر امتناع ورزیدند طغرل بیک بعزیمت دار السلام
بغداد نهضت فرمود ... از رود ... خبر فتنه بساسیری و متعلقان او از آن ... خلیفه
بجانب برنیر دوان لشکر ... طغرل بیک این ...
وزیر عمید الملک کندری را با طایفه از امرای کبار بجانب ... تا خلیفه را ... و خیمه و خرگاه
و ... و تحف ... در ... خلیفه ... آورده ...
دار السلام بغداد در آمدند و در روز ... چهارصد و پنجاه و یک بنهروان رسیدند و طغرل بیک چون
خلیفه بوارد ... از ... آمد خلیفه گفت ارکب یا رکن الدوله طغرل بیک
را ... خدمت ... دفع بساسیری و ...
بجمله صاحب روضة الصفا ... که در سنه چهارصد و پنجاه و ... طغرل بیک ... از
خلافت و دستگاه کلاه سلطنت بود خطبه نیز ... عقد ... دختر طغرل بیک از
بغداد بوجهت ... ولایت رسید بجمله ...
در ... خوارزمشاه ...
... از ... دار السلام ...
رجب ... طغرل بیک ...
بر ... سلطنت ... و فتوحات ... طغرل بیک ...
چغر بیک ... ایلک خان حکمران ماوراء النهر
از عظمت و حشمت طغرل بیک و چغر بیک اندیشه ...
آمده ... ترکستان بود

بجهت تصرف درآوردند در کار ملک و مملکت و دارائی حشم و لشکر بزرگ شد طغرل بیک و جغری بیک
از بخارا در آن گشته از مخالفت برخاستند و باطراف ملک تاختند و تا زآنجا ایلک خان چغار
لشکر خان لشکر جمع لشکر آل سلجوق در این وقت باطراف کوه و دشت پراکنده بودند چنان که بوجوب
برده شد و بنا به بغراخان لشکر بغراخان قوم ایشان را گرامی شمرده گفت از این پس در میان ما و آل
سلجوق کار حکومت بقاعست بر وجه طغرل بیک و جغری بیک در فرمان حکومت در
فرو لکوه هر روز یکی از ایشان بخدمت بغراخان ملازمت حضرت دارند در نوبت خود با
کمال حزم و حیاط کار باشد و بغراخان انتظار می بود که بگیرند آنجه فرصت کرده هر دو برادر
روز در خدمت او حاضر شدند تا کار هر دو برادر نو و چون این کار معلوم شد طغرل بیک را گرفته
محبوس داشت و جغری بیک بغرا تا جغری بیک با آن مهم تجرب درآمده جمله بود و زمستان
بیکدیگر از امور ایشان بود که بغراخان طغرل بیک بود که گرو با بهار کارزار
و حمله و قتل دیگر که آورده برفتند و عطا کرده و اسیر کرده ایشان را خان از طغرل بیک
با بود در نوبت انزا لو را جمعه بود بطرف سمرقند نهاده سمرقند تکین
تسلیم ملک خان از سلاطین اطراف استمداد نموده لشکر گران بدفع ایشان گشت آل سلجوق
بیم و هراس فرو گرفت جغری بیک با برادر گفت بهتر چنان است که ما با توابع روی به ولایت خراسان
و من بخوارزم روم پس طغرل بیک روی به بلاد خراسان که جغری بیک بلاد خراسان است و هر یک از جانبی
و بعضی ایشان سوار می برفته جانب خراسان برفتند از آنجا به اطراف ارمنیه بسیار کشتند و اما طغرل
جغری بیک و طغرل بیک با لشکر خود بار گشته و گفته جغری بیک از آن گذشته بجانب بدیع روم
و در نوح روم جمعی از ترکمان به جغری بیک پیوسته بعضی از قلاع ایشان مفتوح و غنایم کثیره بدست آوردند
جغری بیک ترکمان بود و خصمی که روی به مرو نهاد و جغری با آن نوح ربع خراسان حضرت و پراکنده و در هم
در عقب باز گشتن لشکر در آمده و جغری بیک طوس جمعی را مسعود بنیت او سلطان اقتدار
با تائیدات یزدانی مؤید است و جغری بیک بکار نظر با جمعی از ترکمان و پیوسته طغرل
بیک جغری و جمعی مسعود را با نسبت دیدگان ایشان پیوسته و جغری عم ایشان ارسلان اسعد
داشت عزت و حشمت ایشان بدید و جمع شده و به خدمت ایشان بود و از آن عزت
و عزت فرو گذار آورد لاجرم زبان نصیحت گشاد که این قوم در کار تا فرا هم شده سلطان با ولایت
التماس کند بار بر کار نشورند و جواب چنان است و ایشان بود در اوده و حصار تغلق سازند طغرل بیک

وجغری بیک رجب مهابت دیدند خوارزم تبغ و ق لشکر ایشان کان هارون خوارزم شاه و در این مهم نیز متفق و متوقف شد خیلی نیست
گرداند با وقایع در میان ایشان و سلطان محمود و ایلک خان والسلام اما درین ایام الب قرا
بهادر که از اعیان لشکر او بدست ایشان گرفتار و بعد از عجز و حرمان برسید در آن حال
جغری بیک بولد مولود مبارک به الب ارسلان رسید والب ارسلان نام داشت بجهت آنکه الب
قرا بهادر را باو داده بودند طغرل بیک و جغری بیک مظفر و منصور به منزل خود بازگشتند و این هنگام
خوارزم شاه با ایشان گفت در این وقت در زمین خوارزم و دشت خوارزم را بکار ایشان داده
اسب رسانید آل سلجوق به خوارزم آمده خوارزم شاه کار بگیرند که لشکر تعقیب
و غارت ایشان روان گشته و جماعتی از ترکمان در عرصه بلاد کرده درآمده طغرل بیک و جغری بیک
با جمهور اعیان ملک از آن مملکت باطراف و اکناف پراکنده شدند و از آن پس از جیحون عبور کرده از
قطع منازل و مراحل و فقار ارسید و در پایان فرود شدند و از پس روز چند رسولی بخدمت سلطان
مسعود بن محمود سبکتکین از ایشان از رسول صدق نیت و صفای عقیدت و موافقت خود با مرانیدند که
این سخنان در حضرت سلطان مسعود نفاق در باطن گفت اینها از آن است و از آن منع است با ایشان چنین
سطوت با دیگر آل سلجوق لشکر از مملکت برخیزند جمعی طغرل بیک و جغری بیک از امداد مسعود
مایوس شدند و دیگر لشکر بود حسن استوار بازدید به دست با بهوال رعایا بازگشته و به تهیه
اسباب حرب مشغول شدند از عمل غیبت چنین نیست حیله ظهور رسید و از آن نوبت چنین در بنگاه مسعود
مشغول گشته آل سلجوق در اطراف ابیورد و نسا و مرو سو بتوجه افتاده مال ایشان را
مهر و کار لشکر و بار برهان را بر از کنف ارکان تقدیر کرده و لشکر چنان که از بار
آورده بکشتند بیور سردار و جغری گزار دلیران شب بر بیور آنکه سردار حشم و سر دار اسلم
و صد و شتر از فرار بودند با رور حمله با جمله گریختند و تا گذشت بکشتند با جمعی و زرگ
و عدت عظیم بدفع آل سلجوق روی به زمین نسا نهاده و از سوی ایشان جنگ از پیچ خرج جنگ
بر گذشته دلیران بر فتح خوب و گذرگاه راه لکن خون تیغ ابرآمیختند و به هم بر آویختند و از سوی
حرب چنان روان خشم بر ایام آل سلجوق از حدت شمشیر و صولت تیر بعید فیروز گردید لشکر
بکشتند و حوش سنان آبدار و تیر آتش بار گویند مسعود از استماع این خبر تکبر مضطرب
شد و بسیاری بر خیال افواج حاجب بنمار و از غزنین بیرون شد و بجانب نیشابور رسیده بود و نتیجه
و خرگاه بر افراشته در کار آل سلجوق بشورد رنجی راند غایت نگاه و تن لشکر چنان بود

نرد ابنای روزگار مکار نظر آل سلجوق بود بهر تحف و هدیه و رونق آن روح و الطاف ملکشاه خوار
و غبار رفته بود بزلال مواعظ و مکارم فرونشاند سلطان مسعود بمشورت ارکان دولت رسولی چرب
زبانی آنجا بفرستاد و در جمله پیام کرد که از سر [illegible] از جانب اصولیان طغرل بیک و جغری بیک و
اتباع نجیم سلجوق نزد [illegible] بر تمکت تفرقه و ازدواج ایشان برفت پس مسعود منازعت بود
بنیاد از تیغ تکبر و عناد و بلند درگیت آن ایلچی و آرامش با سایر [illegible] رسالت گذارد
جغری بیک گفت اکنون سلطان مسعود از در عهد وفا درآمده است لکن زبان و دل ایشان یکی نیست و در اندر
انقیاد و والی جهت ادیم و گر نه بر صدای [illegible] به سلطان مسعود از این جواب گشت سرور کرد و دیه ها
جمال مرد اصدار نموده با [illegible] بر ظفر منعم اقدام نمود و بعد از استحکام عهد و میثاق جلد کوس و
صد خرگاه و سه علم ظفر پیکر ایشان را هم آن زمان بود و در جیب که از ایشان گرفته لذ طلب نمایند
و بعد از این قضیه اسباب مناکحت فیما بین دختر امیر بوری تاش با یکی از سلجوقیه پیوند کردند
دختر را از امیر [illegible] بود از ازدواج امیر طغرل بیک درآمد که پسر بود بزینت حسن و
جمال و حلیه نسب و کمال آراسته بود جغری بیک تزویج نموده [illegible] برو حسب [illegible] الحاجب
امیر عیسی بود خواهر جغری بر در آل سلجوق رسولی با فرزندان و امرا فرستاده بود تا از ایشان
لهم و تقریر مجلس عروسی و لوازم طوی بجا آورد دعوت کرده گفتند طایفه از ترکمانان [illegible] و خوردن
استوار نکردند آن را از این کاروان [illegible] بر گفتند چنانکه طغرل بیک و جغری بیک آن زمان
وکوه ها و کفت بودند هم [illegible] گفتند لکن [illegible] ایشان قبول نکرد مسعود چون این خبر در کنگره سلطنت
مسعود مشغول کرده بچاره محاربه آل سلجوق استوار کرد و طغرل بیک و جغری بیک در کار خود در
مکانی فرود آمده تا آنکه بود باطراف ممالک سلطان مسعود متفرق ساختند و این جماعت بدست [illegible] سال
نهب و غارت اشتغال داشتند و بسیار بلاد مسعود را [illegible] ایشان فرستاده تا برابر هم می شکستند
و اموال و اسلحه غزنویه بود باراج میبردند سلطان مسعود [illegible] از میان سرداران سپاه برگزید
شوکت و شجاعت و جنگ آوری امتیاز داشت بحرب آل سلجوق مامور کرد تا آنکه [illegible]
سده سپاه ایران گونه بگذرانند و اغلب ولایت خراسان را در تصرف نمایند سلطان مسعود غزنویت
بر آن نهاده خویش بمحاربت ایشان بادرت [illegible] و زیر [illegible] او بود با زدشته و او از
نهیب دشمن آگهی نیست و معامله دولت با کردان میدان بود بمغازلت شدند و اوان صبح تاخته
فارغ و ایمن در کنار [illegible] بکندند تا در باب [illegible] و بیت [illegible] سپاهش را از جنگ

آل سلجوق بیک آمده از هرات نهاد و جغری بیک بر درگاه [illegible] تیغ انداز آتش از دمدمه مرد سپاهش
استغاثت نمود سپاهش گروهی از سواران بزرگ لشکر و دلاوران [illegible] در به شب و روز تعقیب و تنگ
کرده و [illegible] در هم نوشته بحوالی مرو رسیده و جمعی تعلق بفریق ز سپاهش از حدت و عدت تا که
سخت مقید بودند از میدان کارزار روی برتافته پشت درآمد و لشکریان را کنده و بلاد طرف نامزد
شده جغری بیک از دنبال ایشان تاخت و جمعی از جانب سپاه بود گرفت و بسیاری به دست
آل سلجوق بود از مصدر رغبت تا بدین خاص و اعادی مخصوص است لاجرم بعد از مسعود [illegible] آن
نهاده گروهی بود بسبب وحشت حاکم جرجان بمقام [illegible] سلجوقیان بود در آنجا حاکم جرجان به گروهی از دلیران
کند آور با سلجوق بحرب درآمده در بیابان حاکم جرجان مقتول و منهزم از اعیان
سپاه او و سپاهش اسیر و دستگیر گشته خبر [illegible] بجانب جلال الدولت بزدند و در اطراف خراسان آتش
فتنه بالا گرفته [illegible] اما سپاهش فراخانه و تضرع نمود سپاهش با دل پرخون راه بقاء پیمود
تا اینکه آن ملک بوده از [illegible] تا از آنجا [illegible] بر ایشان تردید
و از آنجا بدست ایشان رفته منقلب بود در ضمن مکتوب نوشت سلطان مسعود در این هنگام در غزنین
حادثات [illegible] و جمع آل سلجوق بدان شده بودند سپاهش از مرو برگشته در کنار مرو درآمدند و
[illegible] بودکه بار در افکندند جمع مرو [illegible] شده مرو بلو تسلیم نمودند بدان شرط که از آل سلجوق
نوعی نیاید چون طغرل بیک و جغری بیک به شهر درآمدند جغری بیک با [illegible] توانا
و [illegible] بهره عمارت ضیاع و عقار فرمود [illegible] اطراف و اکناف خراسان مکاتیب
بفرستادند و [illegible] مستمال [illegible] یکدیگر [illegible] نیز بازشدند و نام طغرل بیک خطبه
خواندند و سالار سپاه بر جغری بیک مقرر گشت جمعی سپاهش [illegible] دولت
آل سلجوق از [illegible] پروردگار [illegible] ملک گروهی بزرگ بحرب
ایشان روان شدند و از دو سو مردان کارزار [illegible] بر دیار رسیدند از بدایت کار
تا شامگاه خاک معرکه در آمیخته و تیغ و گرز بر آمیختند در این کار نسیم نصرت بر
پرچم آل سلجوق وزیدن گرفت و سپاهش منهزم بطرف هرات رفته تا غنیمت
بسیار بدست آل سلجوق گشت و از آنجمله لشکر مقهور [illegible] رفته و اطراف و اکناف
از این فتح و نصرت مکتوب کردند و پس از این وقایع طغرل بیک و جغری بیک رسولی بغزنین
بخدمت بود فرستاد از کیفیت خبر داده که هم آن [illegible] کشته [illegible] اعیان و کارگزاران [illegible] بود

بتکف و بدیار ری رو به سلجوقیان نهاد از در انقیاد و طاعت درآمدند و طغرل بیک با برادر
جغری بیک به نیشابور درآمده و در [illegible] مسعود طغرل بیک بر تخت سلطنت جلوس فرموده از
پس ده روز جغری بیک روی بهرات نهاده آمد [illegible] زمام حل و عقد امور سپرد
[illegible] گذشته جانب مرو گرفته بر مسند ریاست بنشست و بساط عدل و داد
بگسترد و در این هنگام در تمامت شهرهای خراسان [illegible] بنام آن برادر [illegible] خطبه خواندند
اما آنچون خبر [illegible] از هرات بغزنین رسید و در آن حضرت سلطان [illegible] پادشاه
[illegible] ترکمانان [illegible] از اطراف [illegible] کار پادشاه
[illegible] و [illegible] از [illegible] بشتاب [illegible]
و [illegible] هشتم روز بلخ درآمد و [illegible] آن شهر را
[illegible] و گروهی از مردم [illegible] در توابع و طرق [illegible] جغری بیک [illegible]
باز داشت [illegible] بجوانب و اطراف [illegible] ذی القعده [illegible] سلجوقیه [illegible]
[illegible] در نصرت [illegible] جغری بیک [illegible]
خواص [illegible] آهنگ [illegible] در این [illegible] جغری
بیک [illegible] فرصت [illegible]
از [illegible] سلطان مسعود [illegible]
شتاب گرفته [illegible] جغری بیک رسانید [illegible] سلطان [illegible]
[illegible] اول و انتقال [illegible]
سلطان مسعود [illegible] اطراف [illegible] غارت
و تاراج [illegible] در محرم سنه [illegible] و ثلثین [illegible]
توجه فرمود [illegible] سلجوقیان [illegible] جغری بیک [illegible]
[illegible] عزیمت [illegible] طغرل بیک [illegible]
[illegible] سلطان مسعود بمرو رسید در کار خویش متحیر [illegible]
و جغری بیک [illegible]
رسید [illegible] صلاح در صلح دیده [illegible]
امر سلطنه به [illegible] سلجوقیان [illegible] طغرل بیک [illegible] توقیر و تعظیم [illegible]

صلح و مصالحت [illegible] سلطان مسعود بطرف هرات و طغرل بیک بجانب نیشابور
روان شد و جغری بیک بطرف مرو راه سپرد و [illegible] از غزنویه بود از طرف سلطان [illegible]
آن [illegible] محاصره در افکنده [illegible] جغری بیک [illegible]
بحیطه تصرف درآمد و چون سلطان از این خبر [illegible] آل سلجوق [illegible] ملک و
مملکت [illegible] طغرل بیک [illegible]
[illegible] سلطان مسعود [illegible] در نیشابور بماند
ترکمانان در اطراف [illegible] آفتاب [illegible]
[illegible] طغرل بیک [illegible]
طغرل بیک [illegible] پادشاه [illegible]
بی دافع و مانع [illegible] از نیشابور به سرخس و
مرو شد و امیر جغری بیک [illegible] سلطان مسعود [illegible]
شد [illegible] جغری بیک [illegible]
در [illegible] رمضان سنه [illegible] عظیم
[illegible] سلطان [illegible]
[illegible] سلطان مسعود [illegible] بطرف غزنین و هندوستان [illegible]
[illegible] سلجوق [illegible] در ولایت ترکستان [illegible]
[illegible] سلجوق
از مسقط الرأس [illegible] ماوراء النهر آمد [illegible] سلجوق [illegible] ترکستان [illegible]
حضرت سلطان محمود [illegible] سلطان [illegible] اوقات
[illegible] هندوستان [illegible] آل سلجوق [illegible]
[illegible] ارکان [illegible] قواعد مملکت [illegible]
[illegible] سلطان [illegible] سلجوق [illegible]
محمود [illegible] از فرزندان سلجوق [illegible]
[illegible] سلطان [illegible]
[illegible] سلطان در میان [illegible]

دفعه‌ها، اکثر اوقات، نبرد با هندوستان می‌کرد و قلعه‌ها از کفّار آن حاصل می‌نمود اگر چه
از مردم آن چند [illegible] بمعاونت، [illegible] اسرائیل [illegible] به تیر سلطان هم گفت که این
چو به تیر بفرستی، صد هزار سوار بیاید؛ فرمود اگر زیاده باید گفت این تیر دیگر [illegible]
بفرستی، پنجاه هزار کس [illegible] فرمود اگر بر افزون لازم شود اسرائیل کمان بدست داد
هم عرض کرد که اگر این کمان به توران فرستی دویست هزار سوار بیاید [illegible] سلطان از
کثرت عدد ایشان در اندیشه رفت و فرمود [illegible] اسرائیل [illegible] رسانند از
عزت و عدّت ایشان خوفناک شد و سه روز متوالی [illegible] دیگر کار
راستی [illegible] و خوانگیران بخوانند و الوان صنوف طعام و شراب بکشیدند و از صباح
رواح اقداح رواح از [illegible] ملاح بکوشیدند و چون اسرائیل [illegible] غفلت
سر نهاد سلطان محمود فرمود [illegible] بقلعه کالنجر از قلاع استوار
هندوستان محبوس ساختند و اسرائیل [illegible] تا دار القرار رحلت
و سرش [illegible] جانب بخارا رفت و آن داستان [illegible]
سایر اولاد سلجوق در میان [illegible] رسولی بحضرت محمود فرستاده دستوری خواستند
که از جیحون بگذرند و در نواحی نسا و ابیورد [illegible] اختیار نمایند سلطان محمود
ایشان را دستوری هم [illegible] آن جماعت از آب بگذشتند در صحرای [illegible] اقامت افکندند
و مدتی [illegible] و [illegible] سلطان محمود زندگانی [illegible]
[illegible] سلطان محمود [illegible] اقامت [illegible] و نوبت سلطان [illegible]
مسعود رسید در میان ایشان [illegible] عظیم و حرب بزرگ برفت و لشکر سلطان مسعود در هم
شکست و سلجوقیان [illegible] و اموال فراوان بدست آمد و علم دولت [illegible] اقبال
[illegible] مسعود [illegible] والی خراسان [illegible] جمع
مخالفان [illegible] خراسان از آل سلجوق انهزام [illegible] مملکت خراسان در میان
آل سلجوق انقسام یافت و طغرل بیک در نیشابور بر سریر سلطنت [illegible] عدل
[illegible] و چغری بیک [illegible] مرو [illegible] دار الملک ساخت [illegible]
آل سلجوق [illegible] و در حال [illegible] چند از
غزنین [illegible] سوی خراسان آوردند [illegible] سلطان مسعود [illegible] که

تو تک بهر طولی

تو تک بهر طولی [illegible] بر نشست [illegible] بخواب رفت [illegible] از [illegible]
[illegible] سلطان [illegible] از خواب [illegible] و [illegible]
[illegible] بار دیگر [illegible] بازگشت [illegible] کار [illegible]
جنگ [illegible] جنگ عظیم بر مردم غزنویه چیره گشت [illegible] آمده سلطان
[illegible] بازگشت [illegible]
[illegible] از مخالفان [illegible]
[illegible] از [illegible]
سلطان [illegible] سلطان [illegible]
[illegible] سلطان [illegible]
جنگ [illegible] بر تخته زوال [illegible]
[illegible] سلطان مسعود از آن میدان [illegible]
[illegible] از [illegible] لشکر [illegible] از [illegible]
[illegible] انصراف [illegible]
از [illegible]
[illegible] مسعود [illegible]
[illegible] از [illegible]
[illegible] مسعود [illegible] غزنویه مقتول شدند [illegible]
در خلال این [illegible] مسعود [illegible]
از [illegible] بگذشت [illegible] بگذشت و در این وقت خوارزم [illegible]
[illegible] از چغری بیک [illegible] خوارزم [illegible]
[illegible] چغری بیک [illegible] الملک [illegible]
طول [illegible] خوارزم [illegible]
[illegible] در میان [illegible]
[illegible] سلجوقیان [illegible] از مردم خوارزم مقتول [illegible]
[illegible] سلطان خوارزم [illegible] خوارزم [illegible] آن [illegible]

کیفیت برج طغرلیه

شاه ملک نیز از بغداد بنابر آنکه در طلب ایشان بدیشان رسید [illegible] روان شد و ترکمانان غنیمت فراوان بدست افتاد ٣٠٩
و چون از فتح ممالک سلطان طغرل بیک به رستاق ری رفت و از آنجا به تسخیر جرجان شتافت و از جرجان چنانکه مذکور
گشت به ری آمد و در ری بنای محکم نهاده در دامنه کوه [illegible] دار الخلافه طهران برابر شهر ری و آثار این بوسه [illegible]
قلاع عهد نزدیک بکوهی که مجاور کوه است معروف بچشمه علی در آنجا در دامنه آن کوه بر فراز
برجی که صورت خاقان مغفور فتحعلیشاه قاجار را ابداع الفقاره و چند نفر از ابنا و خلفای مشهور
بوده حجاری از سنگ برآورده و جای آن [illegible] نقش و صفا و جلوه آن کوهستان غیر آن است آثار دیوار
خرابه ها از آنکه قدیم از بیست فرسنگ و کوه [illegible] به قصبه حضرت عبد العظیم علیه التحیة و التسلیم
برجی از خشت پخته در کمال استحکام برآورده و در السنه و افواه عوام الناس معروف به برج زینب
و بعضی چنین گویند که برج اکبر شاه هندی و نیز کاهی منسوب به فخر الدوله دیلمی می دانسته و این برج
با آنکه سالیان دراز و روزهای دیرباز از تابش آفتاب و بارش سحاب فرسایش و از زوال تابستان
و لطمات باران کاو شهای دیده و ارکان نفوذ و تزلزل و در حالی و جوانب آن تخلخل
نیافته بعد از مدتها معتاد بر کمون افتاده که هر سال از فرط مرور ایام زمان آن برج بنیاد
بنیان آن در کمال متانت و نهایت صعوبت بوده و کاهی در بنای آن بجانب
حالت و نمای آن آثار خرابی پدید آمده بدانکه لطمه عظیم بر فراز برج از کمون فرود آمد
و هم از کمون بر ریشه آن بنای عالی بنیاد رخنه افکنده بگمان اکثر اهل این سلسله سنگ کوهی
کهن فرو گشته بعد از آن برج [illegible] که بنیاد آن از میان آن بر کشته و از آن
قرب الانهدام گشت و [illegible] گشت و این بنیان هیأت ارکان افسوس [illegible]
و هم در این ذات این برج که بسیار کوه برجی [illegible] لکن نه آن چنان به پایه است
بخانه این برج بر این حالی بود و از دولت فرخنده دوام روزگار جمیع نفوس مدار
بر کشور و نصیحت بر آید در روزگار سلطنت و کامرانی و مملکت داری بانی آثار و کارها بر آیه
خداوند پرور دگار رحمت تا زر شاهنشاه غازی سلطان صاحبقران خدیو جم نشان خاقان
سکندر دربان پادشاه فرشته خدم ستاره حشم خدیو عادل باذل خسرو دریا نوال دریا
دل السلطان ناصر الدین شاه قاجار روحی فداه که وجود مقدس فرخنده و خیر ابنیه
بنیاد بالا آنظر کلون بحوت و خصوصیت و صدق عقیدت و صفای [illegible] برای زیارت رفته
شور و تفقد مخصوص سلطان انس و جان و زاینده مشکل رفتار کوه و ملکان جهت نام

بر حسب فرمایش [illegible]

اما مخازن علم

اما مخازن سلسله علیه مرحوم قاجاریه و ابنیه که بر جای از روزگار خلفای ماضیه سلطان لازال محفوظ با نظر اولیای ملکی
خدیوان و سعود بیت والا و نعمت سلطنت و جمشید بنیان اند و کاسه نهاد است بر آن عالم رفته و فخر است
حالیه بوده از آن جمله نیز بنای و از مرور زمان و حوادث حدثان خرابی ... رضایت مندی مرمت ... داشتن
عزم چنین و توجه خسروانی به نصب ایشان باید در منازل و مقابر خلفای کار سلاطین کامکار روحانی مدار بود
بجهت و آثار رعایت و علامات قدرت ملکی و ثروت سلطنت کبری بازمانده که یک از سلوجعیت از
آن نفر سعادت اثر و ملاحظه ویرانی این برج فان کنونی تمام وزیر صاحب تدبیر دبیر [illegible]
لایق هنر ممدوح حال امرفت رجوع و حرکت نبع بود و شوکت وا تم قرون و دهور باهر دهور و ادوار
قوام ملک و ملت نظام دین و دولت جناب مستطاب جلالت و نبالت آیت کفالت و دبستان آیت
فراست و مناعت انتساب لعب اقصم اکرم اعظم وزیر فخم منظم [illegible] اصغر خان امین السلطان لازالت
آیات شوکته و نعمه [illegible] امروز در وزارت اعظم و خدمت در بار اعظم دولت و رعایت ملکت
جاوید آیت و سایر ادارات خزانه و کلیات امور و تمامیت ممالک ایشان کفایت و تعهد
تدبیر و در ایشان مفوض و موکول و از آنکه ... اینکه سلاطین بوده و زیر را نیز در ذمه روزگار
ظل رافت و آفتاب مرحمت سلطانی سایه گستر بود ته هیچ سلطانی را چنین کوشش وزیری به ظهور و نیامده
و وزیر را چنین سلطانی موافق افتاد [illegible] و حفاظت هموار کار ... لاجرم با شارت و
دستور العمل جناب جلالت مآب ابو المحسن معمار باشی دولت علیه ... بسیاری از ... جهت خرابه
لا زال و جمعی [illegible] ویرانی این برج بنای بر فرمایش کوه و هم با مر آنجناب مستطاب اجل بزرگ و آن چه
عالی بنیان در اطراف برآورده آنهای کرار او اجرای ... و ایشان عمارتی و دار ... رخنه ها ... ترتیب کاهی
با صفا و توسع کاهی با صفا و ملکانی خرم و درختانی در آنجا است و هم بغرموده جناب جلالتمآب
نصاب محمد حسن خان اعتماد السلطنه وزیر انطباعات دولت علیه و مترجم خاص دولت
عاصی در ارمغان کرابی ... از دولت و دار الطباعه و انطباع و خبر دهند تمام و البصیر تمام
از تتبع تواریخ و بطون تالیف و تحقیقات مفیده و مشتعرات عدیده نعم فاصل الاطلاع و
نتیجه اختیار را خبر روز فرمایش بسر توجه معمور است برج بوده و در حالی و بیرانی
و کلیات آبادانی مرتب داشته خلاصه مسطورات و تحقیقات ایشان برای [illegible] بصیرت ناظرین
در اینجا مندرج و مرقوم می شود طغرل امیر ترکی نام نوعی از مرغان شکاری چنانکه هم ترک امیر ترکان نام نوع
دیگر از مرغان شکاری است در عربی صقر و بفارسی چرغ گویند و سنقر هم مخفف شنقار و امیر ترکان

٣١٠

صنقر از امرای زنده نگاه ری بوده و در میان سلاطین وارث جیحه بود. بیستقر و آقسنقر بود همین برج
که ابد دمه و داد از سلاطین سلاجقه طغرل بیک و جغری بیک ملقب و مشهورند و در میان سلاجقه بغیر از این که از
شعب ثلاثه این سلاطین می باشند سه نفر معروف بطغرل هستند یکی طغرل بیک پسر میکائیل که در حقیقت اول سلطان
این سلسله است این فرقه از ترکمانان غز بوده اند دوم سلطان طغرل بن محمد بن ملکشاه است در سال پانصد و بیست و نهم
هجری بسریر سلطنت جلوس کرد و در محرم پانصد و بیست و نهم در سن بیست و پنج سالگی بود وفات کرد
او باید اتفاق در طهران اتفاق افتاده در ری سیم سلطان طغرل بن ارسلان بن طغرل بن محمد که ابتدای پانصد
هفتاد و یک بر تخت ملک برآمد در سال پانصد و نود قتلغ اینانج در ری در جنگ در افکنده او کشته
گشت و در ری مدفون است که جسد او بسوی ری بردند که در زمان کیخسرو تکش خوارزمشاه آمد و بود بیرون ری سیم
نشان نصد و نفس بود در ری بهوا کشیده. فخرالدوله علی دیلمی در سال سیصد و شصت و هشت هجری در قلعه
طبرک ری که زنده کرده بود به فرامین خود و هم الکوبی بغرض ... که مدار دهمه در گذشت و این انگام
بنگاه زوجه ایشان سیده . در گنبد الدوله ... فخرالدوله ... یک نفر بود بکان و مفاتیح کنوز که ...را
نگاهبان بود و در ری حضور داشت بعد از مرگ فخرالدوله ... سلطنت او که از مهم دیلم
بعد شورش عظیم واقع شد بزرگ برآمدند حفاظت کردند آنگونه ظلم و فسق رفته یکی ...
بعد از بهر ری در آمد در باب خزانه پادشاه بزرگ گفت مادیو لاجرم از قیم جامع ... باز خود
و آن جمله کلی در پیچ ... زینت گشت و گران و جز زنان و زن بود ... تجدید ... کرد
خداوند ذوالمنن سهم ... آنکه این ... در زمان مرگ یکصد ... و یکهزار ... و بیست
سی هزار دو لیست نهم ... دینار زر سرخ دو لیست ... و یک کرور و پنجاه و ... دو
هزار و پانصد و نود درهم و سه هزار خروار جامه برید ... الات ... وقوع و از ... و
دیبای و جز این در کجای بزرگ ... بنام کار ... جسد ... بر زمین ... از کار ...
بیرون ... و آن ... بزرگان ... در ... آرزو ...
ب ... زیاد کار ... و ... آن اموال و متروکات با اندک مدتی ... گشت و
خبر و بال او ... خداوند الملک الدیان الاقبار در زمان حال ... و دینار و
فاعتبروا یا اولی الابصار و ... سلیم ... انفاق ... اینکه
و این برج قبر طغرل بیک ... است و قبر فخرالدوله ... چنانکه ... و ...
و ... گنبد طغرل ... معروف است و ... مخروف طغرل ... طغرل ...

مورخین در طهران

مورخین در طهران بر ... هان گفته ... یکی ... جنازه در ... که ... بوده ... هستند
تراقی ... آن ... اکر بگوئیم این برج قبر سلطان طغرل ثالث است
و تعقیب ... زیرا که سلطان ... بود ... مقتول ... و سلطنت بزرگ ... ایشان
و حکومت ایشان از عراق و بلاد ... الطاع ... که ... بقعه ... است
پس ... این است ... قبر طغرل بیک ... چنانکه ... دختر ... بوده ... و ... طغرل
بیک ... زمین و آن ... کنند ... در ... شنبه روز ... جنازه
طغرل بیک در میان ... حجه گواهی ... راقم ... طغرل بیک ...
در این مکان مدفون شده ... دلیل ... است ... طغرل بیک در آنجا مدفون شده
... بود ... اول ... سپرده ... سلطانی ... وفات ... و ...
از مملکت ری ... آن زمین ... علت این انتقال باشد
و در ... این سلطان ... ری ... زمین ... و محمد
... در ... تحقیق ... ایشان ... و ...
... حضرت ... العظیم علیه التحیه ... طلب ...
... در ... این برج ... بغداد ... در ... قبر
حضرت ... العظیم ... از ... در ... آن ... رفیع در ...
... آن ... گفته ... در ... ایشان ... رفیع
... در ... شرح ... دل ... فانی ...
دولت و اقبال ... نوبت ... خسرو صاحبقران السلطان بن السلطان ...
شاهنشاه ... رعیت نواز ناصرالدین شاه قاجار ... الله ملکه و سلطانه ...
عزم ... مرتبه ... آیه الله ... و ... عال
... تعمیم ... در آن ... مملکت ... جنین ...
... سلاطین ... قصور عالیه خواقین خلف ... افتتاح این
... در ... طغرل بیک بن سلجوق ... ملوک آل سلجوق ... انهاب
... مدفون است لایق ... جلالتمآب امین السلطان بن امین السلطان ...
... اعظم ... دولت ... و ... امام ... دولت ...

۳۱۱

موکول است مقرر شد تا بتقریب ابتدای صاحب ابوالحسن معمار باشی دیوان اعلی با نجام این امر ملوکانه کماشت
شارالیه جهدی مستطیع در اتمام مبذول داشت و این بنای رفیع که عمارتش بکلی خاتمه یافته الی
بسیار وسیع و برای تماشا ... ساخته شده لطف و ... ابتدای این توجه از صفر المظفر مطابق
... و اختتام آن مقرر شد با ... غره رجب المرجب این ... انجام شد سنه ۱۳۰۱
و اکنون در کمال شکوه و عظمت ... تماشاگاه عام و خاص است بجمله ارتفاع این بنا بیست
ذرع و هر ذرع شش ... کره بزرگ ... ذرع و نیم قطر دیوار سه ذرع و یک کره عرض
دکانها ... ذرع و ... بنا ... دیوار برج ... میزان است
یک ذرع و شش گره ... و تمام آن از آجر پخته بمقدار هر آجر طولاً و عرضاً یک چاریک
ذرع و قطر هر خشتی یک گره ... و ... بالکم ... در نهایت استحکام
و قوام است و چندان استوار است ... خطوط و نقش ... در کمال ... ختم است تا کنون
... و در این مدت ... و زمین ... و از ... دیده است

یاقوت حموی در معجم البلدان مرکب جیحون ... و بعضی ... بمعنی از طرق ... گفته اند
جیحون از ... جا ... از ... زمینی ... گفته اند
حروف ... توجیه عجیب است ... در این ... گفته اند ... جیحون مذکور ...
و گفته اند جیحون بروزن زیتون نهر خوارزم است حمزه ... جیحون در فارسی
... وادی ... است و این نهر از وسط ... جیحان نام ... این ...
... در الفاظ ... این نهر ... جیحون ... الفقیه گفته است
مخرج جیحون از کوهی است ... و ... کابل ... بگوید از نهر است
... در حد ... بدخشان است و از آن بلاد ... عبور ... خوارزم ...
... بجهة خوارزم ... آن است و از ارض خوارزم ... بدریاچه معروف به بحیره
خوارزم است فرو میرود و از آن دریاچه ... خوارزم ... حموی ... این نهر را
... که ... در آن ... دیدم ... کیفیت انجماد این است ...
... آب یخ می بندد و ... بر ...
... صفحه ... به ... عظمت ... گویا ... یکقطعه ... جداگانه
... بمقدار ... گفته این ... در رساله خود گفته است ... آن

بمقدار بزرگی

بمقدار بزرگی و ... آب ... در زیر آن یخ ... خوارزم ... بکلنگ و دیگر ... بشکافند
و ... آن ... آب جاری ... از آن آب بالا ... و در سبو ... زلال ... و
و از شدت سرما ... نصف آن آب در سبو ... اینجا این آب ... کاروان
بر آن عبور ... و ... بازمین تفاوت ... و غبار بر آن ... در ... و شدت
... بر این ... است ... سورت سرما ... تمام این یخ ... قطعه
... و ... جریان گیرد و در زمان انجماد ... در آن ... ایشان ...
... آنگاه ... آب ... از ... آب ... جاری ...
... بشدت ... و این نهر ... نهر ... می بندد ... خوارزم ... بود و از
... با ... فرسنگ مسافت است حمدالله مستوفی در کتاب نزهة القلوب ... جیحون
آب آمویه نامند و در شرقی ایران است از جنوب بشمال ... یک ... از کوههای تبت ... از
بدخشان ... از ... و ... از طرف ختلان ... و ... با ... آب
از دره ... در میان دو کوه واقع است ... و آن دو کوه چنان ... تنگ آمده ... مسافت
آن کمتر از ... و این آب ... عظمت از آنجا عبور کند و از جیحون انهار بزرگ ... الله
و ... و ... آب ... شود و در ... آب
جیحون از خوارزم گذشته از عقبه ... که کولادن ... فرسنگ ... فرسنگ
اوارنج ... آن بحر خزر ... آن را خلجان نامند ... ۱۵۱ طول ...
... ده فرسنگ است و در زمستان چنان یخ می بندد که ... قوافل بر ... عبور ...
و در آنجا ... گذر ... آب روان ... حموی در ... الاطلاع ... جیحون ...
اول ... و ... نهر است ... و ماوراءالنهر ... بخجند
و در زمستان چنان یخ می بندد ... قوافل بر آن ... ترک ... صاحب قاموس در
... الادب ... آب است ... جیحون ...
نهر است ... و ماوراءالنهر ... بخجند و نهر است ... والله اعلم بحقایق الامور والاحوال

محمد بن جغربیک داود بن میکائیل بن سلجوق بن دقاق ... بابوشجاع و ملقب
بعضدالدوله الب ارسلان و ... سلطان طغرل بیک است که مذکور گشته و ... در
طغرل بیک ... داود ... مذکور ... طغرل بیک ... تاریخ ...

۴۵۸
ابوشجاع
عضدالدوله الب
ارسلان بن محمد
جغربیک
...

نگاه داشت بعد وفات قتلمش سلیمان بن داود بلاد را الب ارسلان سلجوق بولایت خود و تولیت امر سلطنت
برکشید و این تشخیص و تلفیق سلاجقه را نمودند آنکه پدر سلیمان را توطغرل بیک جو سلیمان و عقب
مغلوب داشت و هموار او سلیمان بمرسند و او بلاد و ولایات را امر کرد و چون سلیمان فرمان دهی را که ملک سلاجقه
بطور الپ ارسلان و عمش بلقب شهاب الدوله قتلمش بدین باختند و در میان حروب و خطوب بگذشت
از این امر کار سلطنت بر سلیمان راست نگشت و نصرت با بطور الپ ارسلان افتاد و بر ممالک
مستولی گشت و ملکش بزرگ و سطوتش بلاد گرفت و از بلاد و ممالک آنچه در تصرف داشت از فرزند
از بلاد عمش طغرل بیک گرفته آنکه عمش سلو ممالک وسیعه داشت اقبال جمله الپ ارسلان را نیک
مملکت شام نمود و زمین در هم نوشت بشهر حلب رسید و در این هنگام محمود بن نصر بن صالح بن
مرداس کلابی والی حلب بود الپ ارسلان او را بمحاصره در افکند و مدتی محاصره کار بکشت
سرانجام امر بصلح باز آمد رفت و الپ ارسلان را بجهة ناچار بر محمود از طرفین در آمد پس محمود
در رکابش [illegible] در خرگه حضرت سلطنت در آمده و الپ ارسلان را [illegible] ایشان تلطف در آمد
کمر بر تن او خلعت بداد و بشهر حلب باز گردانید و از آنجا راه [illegible] بجهة سوی در
تاریخ فخری گوید که [illegible] در پیش روزگار در زمان اسلام قبل از الپ ارسلان هیچ پادشاه
ترک از نهر فرات نگذشته و الپ ارسلان نخست کس است که از پادشاهان ترک از فرات
عبور کرد و چون سوی جنوب نمود آهنگ بلاد ترکستان [illegible] و این هنگام سپاه او بدویست
هزار سوار [illegible] بر افزون بار رسیده [illegible] بر آن جیحون را [illegible] گفته جسری بر کشید و که ماه
لشکر [illegible] از جسر بگذرانیدند هم خویشتن از جسر بگذشت و بساط خود [illegible] در آنجا که
موسوم بفربر بگسترد و این آنجا که در کنار جیحون قلعه استوار بود و این داستان در ششم ربیع الاول
سال چهار صد و شصت و پنجم رفت پس اصحاب الب ارسلان یوسف خوارزمی را که کوتوال
قلعه بود و در امر حصن از او جرمی پدیدار گشته بقید آن بحضرت [illegible] رسانیدند چون بحضور
شد الپ ارسلان فرمان کرد که چهار میخ بر زمین فرو کوبند و چهار دست و پای او را با چهار
میخ بر بندند و بر میخ و شکنجه [illegible] آنوقت مقتول [illegible] گفتا یوسف [illegible]
لشکر این کار [illegible] و این [illegible] و عذاب [illegible] الپ ارسلان از این [illegible] کرد و کمان
خود بگرفت و تیر بر چله [illegible] یوسف [illegible] گرفته آنگاه [illegible]
بدو بر آن [illegible] آنکه [illegible] تیر [illegible] و این هنگام [illegible] بگشت [illegible]

بعد از کشتن

از دست خصم از سریر بزیر آمد و با تیغ بغلتید و در برخی از بین اخبار این هنگام یوسف خوارزمی فرصت
غنیمت شمرد و بر وی بجست و دشنه [illegible] بخود داشت فرو برد [illegible] فرو آورد
[illegible] بر یوسف بتاختند و با کلوخ کوب کشته [illegible] و او را [illegible]
نخجیر [illegible] انتقال [illegible] و این وقت [illegible] دانست پس وزیرش نظام الملک ابو علی حسن سو
[illegible] وصیت [illegible] ملکشاه سو را از پس [illegible]
فرمان مذکور [illegible] و در روز شنبه دهم ماه مذکور [illegible]
سال چهار صد و شصت و پنجم [illegible] ملکشاه [illegible] و چند ماه بود [illegible]
[illegible] عمش طغرل بیک مدفون نمودند [illegible] ممالک الپ ارسلان بود در
آنجا در آمد [illegible] الپ ارسلان [illegible] پیرامون قبر ابو حنیفه [illegible]
و مدرسه در بغداد بنیاد نمود [illegible] در آن کار [illegible] مصروف نمود و در کتاب زبدة التواریخ مذکور است
که الپ ارسلان در روز شنبه [illegible] ربیع الاول سال چهار صد و شصت و پنجم زخم یافت و پس از زخم
یافتن سه روز زیست [illegible] مذکور گشت [illegible]
و در آنجا در سال چهار صد و پنجاه و یک [illegible] وفات [illegible]
[illegible] در مرو [illegible] اند [illegible] صفر المظفر
سال چهار صد و پنجاه و [illegible] وفات [illegible]
حروف [illegible] مذکور [illegible] و الپ ارسلان [illegible]
معروف است [illegible]
شیر است چه الپ بمعنی دلیر و ارسلان بمعنی شیر است و اما شهاب الدوله قتلمش [illegible]
ابن سلجوق [illegible] پدر سلیمان بن قتلمش جد ملوک [illegible] روم است الی الان [illegible]
و قلاع [illegible] آن کرد کوه و جز آن از زمین عراق عجم است [illegible]
الپ ارسلان [illegible] او در محاربت نمود و چون امر مکشوف افتاد قتلمش [illegible]
یافتند [illegible] مرگ او [illegible] این داستان در محرم سال چهار صد و پنجاه و ششم [illegible]
گفته [illegible] مرگ او بسبب [illegible] زوال ملک و سلطنت بود و این [illegible] الپ ارسلان [illegible]
ترجمه [illegible] در تاریخ [illegible] نوشته است [illegible] در سال چهار صد و شصت و پنجم سلطان [illegible] عضد الدوله
ابو شجاع الپ ارسلان [illegible] در اول [illegible] بغداد [illegible]

و در خبر و لشکر را ارتباط ممالک اصول و دو دیده و مشکور حسن و در جاه و حضرت دین خالق عباد از غیب بود
صاحب دولت لطف محمد خاوند شاه مرتوفیه سلطان عضد الدین ابو شجاع الب ارسلان انار الله برهانه
باقتدار و کامکار و سلطان کامیاب و کامران و بافره ایزدی با زد نکال آن عشره دولت و حشمت
اطوار و حمید و رفتار در صفحه روزگار متمایز بود و طایفه طویلی پرنهایی را از آن تا نهایت لجه سلطان
دیگر در نظر آمد و صاحب رایان اللغز و کیطاقی بود و نیستی و نواز کلاه است و تخت سلطنت
باید ابواب خزاین برکشیده و کسان بود و نزایدن درهم و دینار شاد خوار حشمت دلیران عجم و کردان
ترک بود و قوتی و جمهور و مطیع و فرمان بود از کوانید و در آغاز امر عمید الملک ابو نصر وزیر کندری بود
اخذ و مجبول محبوس و حیز نظام الملک از کمال کیاست و دانشمندی و سیاست که بعد از قتل و از ربیع
محبوس و حبس عمید الملک بود بدست در خیم ماند تا سر از تنش برکرید با قاتل گفت در حضرت انار
معروض دارد بواز حضرت تا نهایت بر سر ارید اقدام جهت طول مملکت حکومت این
با نیکو کاشت و سبب تو بغز نیابت رسیدم و بر درجات برای جاودان قایم کردیدم و بادر نیز
ازوفی بالکوه نکوهیده به عقوبت و تصرف و نفی در جهان بکنه آنچه بود و آنکه در حق برینه شود
در کار رسید و اقلاقی بازیگری در دوران کار چون شده بر زبان عمید الملک بگذشته بود عجبه
کو گشتای جهان سرباد عت و اقلیم سلطان زمین و زمان در آوردند و از کار جیحون تا دجله
و از غادان تا اوج بحر محیط در تحت حکومت در دست سلطنت او آمد و در آمد و نیز خان
ترکستان بود از بهر ملک شاه و دختر بود و بنت مسعود سبکتکین بود با ... ارسلان شاه در ملک
ازدواج کشیده مجلس او به باره بوعلما علماء اعلام و فضلا فخام آراسته بود و در حضرت او از عروات
حیدر صفدر و دلیر بر خاک لشکر سب رکیب تشریف و در آن ایام در غزنیت عراق عرب قلعه خورست
در حضرت ترح ... رسید و سلطان روم بعسیه بسیار حرب و جمعی از بطارقه و سپاه قیصر
به تسخیر مدینه الاسلام بغداد آهنگ نمود بمنسند خلیفه جاثلیق بنشاند و اگر بیند
نکث عهد و تنها از فتح مسلمانان یکی به بدشاه غیرت نماید فطر بر جهاد بسته و نظام الملک وجود
احمد و اتفاق بود بر کیاه و بطبع و صواب معروف داشت بر خواهم الحاح کرد تا از رکاب نصرت
نقاب ... پادشاه کامکار فرمود اگر بعالیه ازما غایب بود در قلب ... بهمت تو
چغان و بر گسته تو از دنیا ماشایان دوده رتو ماسوید دکار دولت تو ماسوی و روایت
ناچار بایست باتمام آن تمرد و فرمود اهتمام وزیر آنگاه بده هزار سوار جرار در رکاب

بایون داشت از آن در آنگاه بانگ قیصر اوان گشت چندان سپاه بکمی از خاقانان بود که عزتش ظفر حجت بود
تا روی بر دوزخ ادوان داشته و هم بر نبود بجمله خاقانان دین مهین معاملت مرعی دارد و این هنگام برجمی رسید
در ملک روم بلاد جرده از ثغور عظیمه اسلام است باسپه بسیار مرد جنگی زمه آمد سلطان جهان با قلت عدد و
کثرت عدو و توکل بر یزدان پاک کرد بسیجیده حرب که قیصر کعبه جز بوگیک بلاد جرد رسیده و سمع باد فروری رسیده بملک
روم در آن مرز و بوم خیمه و خرگاه بیفراشت و قبه بارگاه باوج ماه برافراخت و در میان لشکرگاه سراپرده
از اطلس سبز برافراخته و بر فرقی از زر سرخ برنشسته و از اطلس رقه صورت مرتسم بود برکشیده و از
اسا قفه بر رتبق ظرف از آب معمودیه ... بیت نهاده و حضرت عیسی علی نبینا و آله و علیه السلام بصفت لاهوت
توصیف و در شریه حضرت مریم سلام الله علیها از او ... ثبوت بالغت ... و دیگر از علما نصارا
تحریک بود بقرات زبور و انجیل مشغول بوده و از رهبانان بر تمام برخی قرآن
برافکنده و ده هزار ... از لشکر ... با تبر و تیشه برای قطع اشجار و قلع حصار قیاده و ده هزار ... بشمها
نفت برای ... بلدان و شهرها را آماده و سپاه ... بار و بنه بود ... سلطان
جهان ... بود ... و جنبش ... سپاه بیکران ... بود فرو گرفت
در ... سپاه و جهان ... فائق ... از ... سر ... روز
کار حرب ... روز آدینه در خطبا اسلام ... جیوش ... ملتان ... تا ...
بتیغ برافراز کار جنگ ... از ... جهان برانداز ... صفوف جنگ
آراسته گشت ... الب ارسلان ... بود ... قیصر ... تاکیدی ...
لشکر ... امیر ... چه بر ... آهنگ شد ...
غرور آتش بر صفحات ایام جهان ... از فلک اثیر ... حجت
بقیمت ... استغفار
بدبار ... سلطنت ...
و بلاد و امصار ... قیصر ...
باد کبر و غرور ... سلطنت ...
و دست ... روزگار
گفت ... از رمی
... دلیران ... گروه ...

این هجوم سهمناک سو از اندیشه گیتی برانداز آنجا آگاه شد قیصر نیزه جنبان، بر پشت گرده بر مرکب رهوار سوار
گشت و با دلیران روم و دارین سو بحرب لشکر بیراگفن حکم داد از این طرف سلطان الب ارسلان
با کنداوران رزم آزمای و تیغ زنان پولاد خای زمعه نیک بر هنا اگر امروز در میدان کارزار سستی دم
نام مردی نیست کنیم و یکباره از دست نشیم و یک تن از میان جان بر نبرم و به عقاب، بذلت اسیری
و محنت رقیت گرفتار و تیه، این عهد بدین قرار و گفتار دل بر نهند پس بجنگ کارزار جنگ ساز زیر و دمی سو
چاره و ننگ دجال گوانده و رزمی بزرگ بپا آرایید و بیش از آنکه جدبار کوانند دور دینه کارزار اجتیم
چطبار استوار نیند و از دشمن در ربایند امر کثرت این جبه سمان بر جان نمانند و جای خود در زیر تیغ کرگان
بپردند و با این شرط و میثاق رهن با هم تشاق و نفاق آدخته از آن کول از پیر آنبول برگذشت و نفیر
کرنای راز برخیست، دار و گیر درد دشت و سلطان بجاجتی سو خدین منظر آن بعضه ارباب توحید در سجده
عابد بدعا رجوع کن و هم خروج برآمده جز آفتاب کمه آب برایه نصف النهار رسد با هم از عموم
قوم علامت میدان بر صفوف سلطان و زمین گردیده و جز سلطان لقا آب سر کف رسد و کمربند
برایها سو گشت این وقت سلطان جهان از اسب فرو گشته دست از سر و منطقه از میان برگشاد
و در رشته بنعمان نیک ربی بر خاک نهاده شانه بر کنف از رب الارباب و مسبب الاسباب اینچ
بنده بنده کار او بکفر کی بر او دراست مکر و نظر غایت دیگر نیست از این عبد ضعیف کنف سلطان
حالی تو گشته بازنگر و این با عموم سوده سلطان تو فرست بار گوان بجبه سلطان تیز در حضرت سلطان
بجبیاز سعی درراز بنیاد جابت تو جه معارف لشکر و هیچ گشور نیز ایک از چشم بار بند و در حضرت سلطان
برارید علنه الفورا اثر اجابت دعا آشکار در آن با عموم بر مردم روم در زمین گردید و بر شده جهان باکمال
دو توق و استظهار سوار گردیده با گروهی از گوان دلاور تیز تر و بیشتر بر تیزرفی چون ناقشنه مانند شراره ار
در میدان کارزار نور جست و جابجا گرزدستان و جابجا کتیغ بران سود، بوار ایوان فرق کفر در دل از زنق
بر ندوار از کمر ملکذر بهنه بمیسره کف بر دان و جان بر لب تیغها برآنجنید و دونهار بخشید بهمه گمان پرتو
از بها بمحشر خبر میدادند و آهنگ گردان پرشور و شهر از داقیه یم المنشور صدیث مراتز میدارند بچم برادر ستید
و بدر رسکار رزیع سود رزان پیرپخید سلطان جهان چین پر در زمان و بانگ غران از جیب سپاهی دلاور است
برلیه رست جنت و ماند رتیم و بعضا رابنگ هلاک پراخته کنود مزه او که از خرگاه ماه بدر است
وارجنبش بعلان و گوشش گوان بیشتر خلقی بهم شکست در این جامی کیتی از ممالیک سلطان ار آیتکین نام
داشت از اسب فرو آمده در حضرت سلطنت زمین بوسید و عرض رسانیده صواب چنین است اشرتبازه کجا

پیسابان ترغم قبیره و بانفس نفیس زبجش در جهان عفیف نیست دورسو کرد دقیقه هلاک نا نبود اندکار حیث رفته
و بعد آنکه تیر فتح از شمار و سایر این قسم است دو بر قیب دو قتب در کار رسید جنین بار بالسلام و الاهلیان است مبین
رحمت و آرامش نکاریم بجمله از ین کلمات بر مبهوت و تکین سو بر جلادت تحریص زبیو و بیش تر بجر دیده
و ملک شمید ه جلادت متعارف و ضربات منکانز که میدان جنگ و مرد و مرکب تیشت لشکر اسلام
جنب نهنگ سان شام تیغها از نیام بر آوردند و با تیغ و گرز بیم و بر زد دشمنان بکوفتند و جان در آن رزم
و بوم بر جم روم بتاختند و جعبه سو منهزم ساختند پس تیغها برآنجنید و از دنبال هزیمت شدگان بتاختند
و گرو بر بدید این سو دیگر تیغ بران و سنان جان ستان ساختند و بنگام غروب گاه از روز دیگر
احد ربید بدار نجبو لوبان سلطان جمعی از خواص نگاه باکوه آهنین ورکی رکیی دلیکاه غلوازین قیصر
روان شد تو تو سلطان بر سر قیصر حلول فرمود کو هر آهنین از دنبال قیصر تاخت و یکی از غلامان در
خدمتش ملازمت داشت بقیصر رسید و ناشناخت زخمی بر وی رسانید و آمده بگذشت زخم دیگر رود
زند قیصر از بیم جان فریاد برکشید دلت بازدار ه پادشاه روم نیم غلام چون دز بقعر و حبیب و منطقه
او بدید از آن علامت جهانست و سلطان روم است پس او سو تو گو هر آهنین آورد و او نسبت بکام
قیصر بود، زدی سلطان بیاورد طبقات خشم بر در تراحیم فراهم بجمعند و خان تن و قیصر پایه سریر
سلطنت در آورند پس قیصر سو، دولت وفاداری بستان آشکار ساخت نظر بجمعند و او سو تکلف نمیه
، رهی نیاز بر خاک عجز و کنار نهاد سلطان با عتاب عنیف و خطاب خطیر او را مخاطب ساخته قیصر
لب، عذار بر گشود و همی استغفار نمود و گفت خواسته رحیم و انهار کلکار از بر کار با کسی بن چالت نه
؛ از جبریت بر بعفو کفر بود اگر بخشند و الا مجبول گناهان اگر سو منقول دارد البته روستایی نیکوی سواز
سایه سلطنت بر کشند و کبعد محو نمود سلطان نیک رقت گفت اگر از ین در گذرد بجان در آن در دوان در بدر
دارم، بالنقد و جاحت روم باشد از قدوم قیصر در گذشت و بربکان رانده بعطوالجزیه عن ید و
هم صاغرون گنایه از آنگیم بولت جزیت بار خراج سعو لیس از ملاوت این آیت شریفه
زیان گفت قرب تخت سلطنت کرسی نهاده قیصر بود، با تمام تکریم و تعظیم جلوس داده و آن نیفرض رکبی نیز
بجلبه صفا و محبت آیین بسته و دختر قیصر بود، بر پسر ملک ارسلان بعقد نکاح در آورند و اتم حروف
کیه دراسدان و داستان مذکور گشته دختر بود و دیگر مسعود بود پسر ارسلان شاه عقد نمودی تعقد فکا
از میان رفته و دیگر سود کا لرخ شده یا طریق دیگر بود اللم عند الله بجمله از پس انعقاد عقد نکاح
در رو گوهر فراوان نثار گفته و از پس عشرت و رود رو و ملک نهی طور و بهانه قیصر سو بعو لطف خسروانه

شیر زمام ارکان و اعیان مملکت اوج رسوخ بلاغ کواعادت افروزی رخصت موجب داد دارزانی داشت و فتوحات بلاد
بر ابواب حضرت دار الخلافه فرمود از خواب الغفلات آزین بوده در هنگام منشئات و حض لشکر ملک بود
و بس حقیر انجه بود عرض فرمانه سلطان فرمود مسح نویسید شاید قید مدت در ایام نقد جان شده فرمود که
فتوی و دفاین ر مدت اداء تعلقه ری فرقه و خواجه نظام الملک بود بعد طغرلتکین بود جهت با لقب آتابک
داد خواجه مخصوص بعطا و اسم و بعد ملقب رجعت و بعد از شیخ بزرک سلاطین ایران نام مؤید کشته و اظهار
خضوع و خشوع نمود جمیع ایلچیان سلاطین آفاق از رتبه خسرو کوهر رواق رخصت انصراف یافته سلطان
از همان آهنگ اصفهان فرمود و بعد از ورود جهان معمور کرمان به سعادت شد و در دولت آن ملک بوده اقدام
جمیع نوحی بعد برسید فرقه بعون عرضه عبودیت محض از زمره از بوی طاعت و تابعت و فان بوار
خویش شرع بعضی ریخته در ضمن بعرض داشته بود و نسبت ولایت کرمان بما که سلطان محض تعلق داشت
و هر وقت بحرکت نمی سلطان موج نمودن که آب بکرسی اوج نمودن کرد حد جز کرمان بود با ملوک برکان کرد بود
و این بر اگرچه با سلطان ها اکثر بعدم به ورود حضرت که ملوک برادرم و زنک ازین و سطوت آثار آفاق
از تیغ عنبر کردن روان نمایم اگر شنیده اید در کرمان عزیمت بدیگر بس منعطف فرماید و این ملک بود
با این سلوک کرد بود ایقاد کنه دیده اید و اس کم در دولت فرزند خود برابر ایشان نفت فان نفس
نام الب ارسلان فرمود با ملک دیدار و نیاز نهیب کرمان بود دور ارزانی و جز اتمکان معمول شفقت
نمود پس رسول او بمعود لطف خسروانه سرافراز و منصرف ساخت و از آن جانب بالا کرفت جمع
رحله چند در معمورات و آذوقه قلت کرد و کسان و حشت افتاد سلطان فرمود تا رجعت فرمایند
و آب اقبال و به راه آذوقه و آب اکر غایت ایشان جای که از هیچ جز بالک باشد بجد باشد
کلمات عده ای لکن هم جز اندک سر فرط نمود تعلقه خواب رسیده چرا نمود آنرا آورد تاب عالم خبر
و در آنجا بود آنکه از کلاه و آمد دیده و این منزل برکوهات سلطان جمع نمود و از آنجا شب
برشب طی راه کرد با بامدادان در رهایی سلطان در سراپرده خود بر نمره بدرگاه کرد کار بنده نواز
نیاز نمود و عالم چون درگاه خالق لم یزد و حاجت دولت ابر بفرمود باران عظیم باریدن کرفت
سه روز روز چون کتاب کامیاب شده و بر آن عقیدت و در باره سلطان داشته نمود فرمود سلطان
ایران بعد از نوش آنجا توقف کرد بطول رسید و از آن ولایت با تحف و هدایا موکب پادشاه رسید
نیز او و بعد لطف بیاری که کلام کشت و بعد پادشاه ایران از آنجا از طرف نیشابور دار الملک پادشاه و تعزیت
و عظمت بر بود از ولایت در آنجا معروض کردید دختر خاقان اعظم بود برای پسر سلطان ملکشاه خطبه کند

باهمه جانبین

با همه جانبین از جیحون عبور کرده به نیشابور در آمد سلطان پذیرفت لشکرها نیز بارسید و هدایا بود جمیع
بزرک و عظمت عظیم که آورده بود از ملوک ترک و مشاهیر ملوک ترکستان در خورد پادشاهان نامدار
بعد از سنی امر عقد او روان فرمود و بجانب ترکستان بر بیک مبوتحفه دولت بود از هر گونه
و بر آن عبور نمود از شک و عود عنبر و کافور نثار بر دوزن ما نموده و بعد از زفاف هنوز از
ایام انفاق بزل نزد درنیشابور اثر از نقود و فقیرانه و از آن پس سلطان زمین و زمان بزرگ
معموره جهان نافذ الفرمان کرد سلطان ملکشاه بود بولایت و ولایت فارس برکشید و مرود
خوارزم بود برسیدن ها و ما همه بود مسعود محمود و بعد فتوحات نمود این هنگام اعدام آن ولایت
هبتان آمدن که از مواریث حکمرانان خود جمع طغرل بیک بالیده پادشاه عادل اولاد کرده
و بسر طغرل طاقت او بود منصوب فرمود و بر ملکت نیشابور درن و دار الملک رقم اختصاص کشید و
و بلخ بود برسر کردن آنست و جز از مجلس عیش و ولایت تخته بلخ ملک و بر در حشمت شاهان
کرد در فوج شد و بلخ قلعه هموار برکشید نزد با ایوان ها مستحکم بود و آنقدر بود از ولایت
اسعد و فضای دروازه بالکه بس با هنر بود بعد زنده کنار و فر برد بنا و قبر در اوج جز یک بود
بارت کهر دست بجود و کرم رکشته و جمعه کسان بود بنا کرده جهان بود جهت این هنگام بر از آب
فایکه از قرستان امر بدرگاه سلطان جهان بنابر خود چون نظام الملک و حاجی از دیار او بود نزد بوده
حکمران و نرستان آنجا بود رسید و نوازش تمام اختصاص یافت در همه فتوح در دیوان خوارزم علامت
رکاب سعادت آنکاه فتح آنکشوری به برسید هر قسم از اطراف رفت و جز خبر جنبش در دوران فغفور
پیوسته کشت برسید و رسول بفرستاد و ولایت خضوع نمود و باسم ملکشاه سکه و خطبه زر ترتیب این
مرز و بوم بست اعلام نمود تا به ترتیب خدمات و ترتیب آنها و تقدیم شکسته ها قیام نماید و در دواب داد
آنجا حشمت و در شده و از سر سر بود فغفور بود از آن بود لطف و صفوت ساوالت ایشان
بر بجو بلا نمود و در ولایت نصرت قائیت برای انتظام امور خوارزم و بقیه حکمران آنجا ان توجه دولت
بعد پادشاه جهان به خوارزم در آمده بر سلطنت نشست و از آن پس چند سلطان ملکشاه و جانب آنجا
در خوارزم کذشت و بود اجتماع الملک جمع و کشاد کرد کستر بود از خواب الغفلات آنکه جانب نام دیکر از
دستان سلطان بود بود از بود از هر مکان رکاب سلطان جمع معقول ساخته و پادشاه با در بسیاد نمود
بود با انتقام ملک وزن تود و ولایت جانب ملک بر نیم و آنجوان از آن که جنگ واکثر سلطان بود بسیار جانب
در آنجا که گشت کرد شد به تو بیک که رکاب جانب فرمود اوبود از جانب کرد کرد فر در بسیاد نمود جمع

بعضی را او از ترس بگفته بتعقیب جان که در تقارن الف عزم بحرب بغداد بود و چون بر او از اطراف ممالک
فرمان کرد بود مستعد حرب گشت و بعد از محاربات بسیار جانبین بآنت منهزم و مقتول گردید و دیگر در آن
نیز طاعت در آن درآمده لشکر راجعان بخوارزم باز گشت و ملک برادر او سبب بود ملک با دو شاه ازو
چند طلب و علم و منشور داشت و باره بنور گرفته با دعاوی دیگر زمستان دستور بود و سبب زیاده بود بهم آن
بخش زمستان عزیمت جند ز بعد و از آن حیث از درهٔ بودن فرصت و تکفل کردن بر تقدیم داشت آن برده
با سلطان بود بو سید و جمعی خضوع و خشوع نمود و در آن بخوش کردستان آنکه با برادرش باز گذشت
از جمله عبور ز جمله ملکوت خوارزم بود با پسرش ارسلانشاه تفوق نمود و خفی رفتن که تاب رسید
بر جهره در آن بدوانیده بود آنجا ان حیث و سبب بر خطبه نوبه بود و از آنجا در هیم جهت الاکفا برو رسید و اینجا
بمقام از حکم خویش و بلاد قوران و سلاطین آفاق را بطلب با جمع وجوه از بعض طاعت آنجا تکفل تعب
اکثر از عرض نشکر و جان پناه بکفر را نیز زود بکمک بالطاف خسرو در کردستان سرافراز کردیده بود حیث بخفیه
در آن پس سلطان جهان با طبل و کوس بعزم طلب ولایت اطراف فرغ تعدی سلطان الب ارسلان جهان والم
و بلاد و عموم آنکه جوابات الطاهری جای گشت و از آنجا بطرف سمرقند که در دهات حضرت بود از همت
بوستان بعد و هر از آنجا بعجله و جعفر لشکریان باطراف ممالک و اکناف ممالک خاقان کرد و در آن
کرده بزرگ در ظل رایت شهنشاه بزرگ انجمن شد و مصرف بود با تحف از زر و با انواع جواهر نفیسه جمیع
با نشه بگذشتند و خاقان کرد سلطان ملکشاه برگشت و بنشست و دیگر با اطراف و اعیان جهان با دب
بگیرید و جهد با دولت در زینه در پس از آنجا بگیرد و کراماتیه مصحف و بود و خط و نفایس شفقت نکرد تجار جهت
و گمان بود بور نیل و جهان خویش گردانید و در نیمه شهر شعبان ماه چهار صد و پنجاه و هشتم بنشابور
درآمد و بسط عدل و داد و جود و کرم بگسترد و خلق بود بر جهت در فضل او این ملک ملوک آفاق
و گویندگان جهان شد و جهت دیار بکر و حاکم دیار ربیعه و والی حلب و تابعان بحج نیز و دیگران بعزم نشابور
نامه در شهر سلطان خسروستان فرمان شد در حج ماه رمضان از هجرت بقلب کرد لشکر ابر بلیغ هلکی
جهان و مظفر زمان بر خان سلطان حضور یافته و جهت بنده را نوال در برگرد سلطان زمین و زمان
و صفه بارگاه را تحفه ملول در حرم این وقت سلطنت سلطان بود با اقتدار و آن پیدا و با پیدا شد
بوده بنظر در و با سیم حکمران و تابعان ممالک اسلام در حضرت بر صف بعضیه اگاه با خطیب بزرگ
و حشمت عظیم معتقد رفته تا زمید بگذشت دیگر با با سیر السلطنت بازگردید و خوبان بود بر ترتیب زر و سیم نثار
و از و خاصی درگاه بود بگویند ملک دهانه جا دگان بسیار و بحر تقطار فرمود حسب الیسر

نوشته است در جیحون

نوشته است در جیحون را بنوی تعیّن قرار داد و بو سلطان الب ارسلان امیر گردید تا بر نه بدست خود بر ایشان بزد
داد و بو برزخی مجروح شد و چرا قبول مصالحه ننمود تعیّن بعد از موسم عذر داد بنشور و به ان منشور بیدار بود
خرید او جهان خود و ایران و روم بر برقرار گشت در تواریخ مسطور است در آن ایام در سلطان ملک شاه بود
بعد که یکی از غلامان خلیفه پسر جامع فرامین تعیّن را بیهوده بود و جامع فرامین جهان کسی بود و خود از او
کوتوال قلعه برزم بوده ترا الب ارسلان است با مرگ وی گشت بجای پسر جامع بیاه برادر الملک بود
و بسبب آن فضولی پسر جامع بود از قصاص بارغ گشت و بر مهم الرخواه آن عنان ملک شاه بود گرفته خان یوزی
در لشکریان قرب بود خو منشی سکار در با گستند بعد از آن که نزد ایشان قلم مدتی رفت کوه سلطان ملک محمد شبّ
با امیر حاجب فان داد تا غلام مجرم بود از حرم خلیفه برقرار آمد که با مع لب بود جهت خلیفه این خبر
بشنید جامع بود بخود است و خاستار شد ده منشور دیار بکر در و حشمت برادر خلافت بود از دست
نگذرانید و جامع قبول ننموده تا بو تعیّن را بنده و المقتدی اعلم حمون در سنه اربع و سبعین و اربعمائه
فتح را دو بعد از آن الفضال بهمه در جمع نوشته از اوطان وی بدون آن که جهت بالا برانید و جوه
نظام الملک از آنجا بعد و هم حصن کثیر از علمای زمین منسوب شد از جمله ابو محمد عبد الرحمن بن محمد
الطوسی الاذکانی است در نشابور سکون جست و از یحیی بن سعید قطان و وکیع و دیگران روایت
کرد و عبد الرحمن بن محمد بن شیرویه از وی راوی بود و او را کتب و تصانیف است دیگر ابو الازهر حسین بن
احمد بن الاذکانی الطوسی از ابو طاهر ابن عقبه روایت است بآن نسبت تو مردی فقیه و
و حنیف و منقطع بود ابو الفضل محمد بن احمد بن ابی الحسن عارف و ابو علی فضل بن محمد بن علی از وی
استماع نمود و ابو سعد در ایران او در طلب بن روبی قراءت نمود و بعد از العدل حمید ابن حسین
بو تمام در الدل در اول ... وجهد و هیثم قاضی در اول نیز دس و اندر ابحر بر دور بود
محمد بن ملکشاه بن الب ارسلان المذکور قبله کنیتش ابو شجاع و لقبش غیاث الدین است
از وی پس در ده جهت بر تینه نسبت وی مذکور گشته اکنون با عادت حکایت بود سلطنت بجهت
ملکشاه و فات نمود سرداران برکیارق و سلطان سنجر مذکور گشته و این محمد بود در جهان
خود قسمت گفته لیکن محمد و سنجر بوده برادران از یک بطن بودند و برکیارق از مادری دیگر بود
و برکیارق و محمد جهت و عناد فیما بین بود و سلطان سنجر و محمد متفق شدند با فتح لشکر را فته لاجرم محمد
و برکیارق بو جند نوبت و محمد و بعون سنجر سوی بغداد لشکر کشید و المستظهر بالله خلیفه ایشان را خلعت
داد و جهان بود که محمد از خلیفه خواستار شده بود در ترفیع مقام و منزلت او و بعون سنجر ملول بود

۴۵۹
ابو شجاع
غیاث الدین محمد بن
ملکشاه السلجوقی
قمب

مسند سلطنت پادشاه در حضرت خلافت بجهت بوسیدن دست خلیفه در رقبة التاج جلوس نمود و ارباب مناصب
و اتباع ایشان حضور یافتند و خلیفه بر سریر خلافت قرار گرفت و سیف الدوله صدقة بن مزید حاجب
خلیفه از طرف یمین ستاده بپای و بقبضه شمشیر صاحب الرعیة و آن بر کتف خلیفه بود و علامه بر روی خلیفه در
پیش روی او بنشست آنوقت محمد بن ملکشاه را بعضی از عادت و سیرت سلاطین بود ممنوع گشت و طوق
و تاج و دو یاره برتن پادشاه و خلیفه از ابراد لوائی بر بست و بدست خود بداد و هم در آن مجلس خلعت
جهت وی پنج راس اسب با زین و براق با دو هزار دینار و سنجر بود نیز خلعتی بر مثال او بود در حضرت
موهبت نمود و در جامع بغداد بنام محمد بنام سلطنت خطبه راندند چنانکه عادت آن روزگار بود و نام برکیارق
قطعت سبب نقض آن بود و بسبب طول کلام حاجتی بذکر آن نیست از خطبه بغداد محمد بن محمد الملک الهمدانی در
تاریخ خود گفته که این داستان در سال چهارصد و نود و نهم روی نمود و صاحب تاریخ سلجوقیه نوشته است که در
بغداد هم در سنه چهارصد و نود و هشت در بغداد بنام سلطان محمد خطبه خواندند و دیگری نیز در این تاریخ
در موافقت کرده است پس از این جمله محمد همدانی یکی دیگر از جمله اتفاقات عجیبه این بود که خطیب جامع
قصر در بغداد چون بمقام رسید که نام سلطان برکیارق را دعا کند و بجهت نموده ام او بود مذکور دعا
زبان او بنام سلطان محمد سبقت کرده و دعا بنام و کلام او نمود اصحاب برکیارق بر آشفتند و او را
برگفته و دیوان عزل او سبب این کار شفقت نمودند و بهمین سبب خطیب معزول کردند و دیگری را بر
موضعش نصب نمودند از این زمان بعد از چند روزی نیامد که در خطبه بنام سلطان محمد خواندند و آن گفتار
خطیب را بر سلطان محمد فالی مبارک دانستند و بجهت آن ظرف چون سلطان برکیارق رنجور بود و به
دهلیز درآمد و از آن پس کار او قوت کرد و امرای بزرگ و در میان او و برادرش محمد در
دارالحرب رفت و محمد در هم شکست و شرح این داستان بطول می انجامد و بجهه سلطان محمد مذکور از
فحول ملوک آل سلجوق و بصفت مردانگی و دلاوری وحید و در عهد و دولت شاه و شهر با خراسان و ایام
قوت و سلوات با خلیفه المجلد و موقت در امور و نیت سرافراز بود و ابو البرکات بن المستوفی
اربلی در تاریخ اربلی که نوشته است در آنجا الشیخ ابو الله خراسانی چهار صد و نود و هشتم بار بر در آمد و در
دارالملک همدان از ابن یسوی موصلی که وحید از ابن موصلی در کتابه مذکور بصره است و در ایام ابو حامد
غزالی در خطبه بر سلطان محمد بن ملکشاه که بیست برگرید اِعلَم یا سُلطانَ العالَمِ اَنَّ بَنی آدَمَ طائِفَتانِ
طائِفَةٌ غُفَلاءُ نَظَرُوا اِلی شاهِدِ حالِ الدُّنیا وَتَمَسَّکُوا بِتَأمیلِ العُمرِ الطَّویلِ وَلَم یَتَفَکَّروا فی
اَلنَّفَسِ الاَخیرِ وَطائِفَةٌ عُقَلاءُ جَعَلُوا النَّفَسَ الاَخیرَ نُصبَ اَعیُنِهِم لِیَنظُروا اِلی ماذا یَکونُ

مَصیرُهُم وَکَیفَ یَخرُجونَ مِنَ الدُّنیا وَیُفارِقونَها وَاِیمانُهُم سالِمٌ وَمَا الَّذی یَنزِلُ مِنَ الدُّنیا فی قُبورِهِم
وَمَا الَّذی یَترُکونَ لِاَعدائِهِم مِن بَعدِهِم وَیَبقی عَلَیهِم وَبالُهُ وَنَکالُهُ نیز ای سلطان عالم همانا که فرزندان
آدم دو طایفه هستند یکی طایفه آنان باشند که از حقایق امور و معانی بیان و لطایف معانی و دقایق نکات و ظلمات
حیرت و ترات غفلت باشد چه حال و زیب و زینت این سرای پر هول و نظاره و گرفتار و آغاز روز روزگار در دراز
و زمان دیرپا از این سرای زاینده فانی زاید باشند و در بیان حیات و دیانت ممات و فوات ساده ست و مصیبت
وفات و شداید روز قیام و حسرت یوم الحساب را اعتبار هیچ نمی نگرند و با نظر آن دو طایفه هم پیدا از غفلت انجام
و ندامت فرجام نظر بر چیزی و شدائد با پایان زندگانی و اوقات روزگار جوانی و طبیعت آن این سرای آرمان مصیر
و مکیره نصیب ایشان شد و نظر عبرت و حیرت بنظاره لذات و نعیمات را اندیشند بتفکر و تعقل اندرز تا بدانند که
مصیر ایشان بکدام سرای و کدام منزل گاه و کدام جایگاه است و چگونه و به چه حال از دنیا بیرون میشوند و تا وقت مرگ
با سلامت دین و ایمان باشند و چه توشه از این سرای اخروی جمع کرده باشند و چه از دنیا بر جای خود گذاشته است
میراث خوار خلف نهادند که بهشت می و چه خزانه بدوزخ و چه کرده ام حال خواهند کشید و کرم و عطا و صواب
بجهت سلطان محمد برادر برکیارق بعد از برکیارق روح در آن تاریخ که در تمام جهان مذکور گشت در مملکت مستولی گشت
و بیست و پنج سال و نیم در دار السلطنت بتخت و کلاه پادشاهی سلطنت کرد و روزگار بکام و مقاصد حاصل شد
و بعد از این اتفاق و قتل وزیر عظمت و جلال یافت آنگاه روزگار و چه از حق بر بستر رنجوری و ناتوانی در
افکند در روز پنجشنبه بیست و چهارم ذی الحجه سنه احدی عشر و خمسمائه در شهر اصفهان راه بدیگر جهان
نوشت و این روزگار سی و هفت سال و چهار ماه و شش روز از عمرش بر گذشته بود در صفهان در مدرسه
عظیمه که بر طایفه حنفیه موقوف است و در صفهان مدرسه مانند آن نیست مدفون گشت و شیخ سلطان محمد از زندگانی
خود ناامید گشت پسر خود محمود را ... از پس ۹ ماه مذکور منضم ... فرمود تا او را بوسیده و بر وی چشم و چهره او
از مفارقت روح از بدن بر بستر رسید آنگاه با فرزند ارجمند خود محمود بر تخت سلطنت بنشست و در امور
رتبت نگرد و محمود را بدر گفت همانا روزی نامبارک است بغیر از اقران هرچه بخواهی همانا در مسنداست گوید که
لیکن برابر رفتن مبارک است اما بر تو و سلطنت تو میمون و مبارک است پس محمود را بر تخت نشاند و تاج و یاره و تخت
خسروی برنشست همانا بیکی از سلاطین سلجوقیه از جهت اموال و اسباب دفاین نفیسه و دفاین نفیسه
و غیر ذلک بیداد ما سلطان محمد از عقب بگذشت و شرح حال آن نیک بود در ازمنه ملوک زمان است که دولت
ملکشاه در این حرف سیم مذکور شد بجهت آنکه ... المستظهر بالله خلیفه فاطمه دختر سلطان محمد مذکور را
تزویج نمود و دیگر در قبول نکاح ترتیب الدین وزیر گفت ... الکلام محمد طرف دیگر بعد و این کار در ... بود

پس دیگر روز محمود و بعد از آن مسعود در مجلس عقد حاضر شده و عروسی بود در پایان شب و هم چهارم بازار زفاف سلطان انجامید
نقل کنند بعضی گفته‌اند که فاطمه دختر سلطان بخواندند و کنایتی دانا و تدبیر ابو سینا بود و در موضع و به درگاه خاتون
معروف است تکون مهمت و در روز شنبه بیستم ماه ربیع الآخر سال پانصد و هشتاد و دوم در حالت صحت
و هیئت در این وفات یافت و در رصافه مدفون گشت والله اعلم بالصواب ترجم کتبه مرحوم مبرور امام
میرزای عماد الدوله بن مرحوم مغفور آب شاهزاده محمد علی میرزای غفلی به دولت فرزند خاقان خلد آشیان فتحعلی شاه
قاجار اعلی الله مقامه در سال [illegible] فی حیث الوراثة فالکبار ارکان [illegible] و علاقه‌ای و رجال [illegible] و در کار
عقد دور شاهزادگان عظام و خطاب بزرگان اعلی سلطنت جاوید ارکان بود و قریب ده سال است وفات نموده
در حاشیه این نسخه وفات الاعیان [illegible] ترجمه است و مرحوم مغفور شاهزاده نصر [illegible] میرزای سیف الدوله
ابن ولیعهد المرحوم [illegible] بر اللطف العلیه حضرت عباس میرزا ابن خاقان جنت آشیان فتحعلی شاه قاجار
رسم در کمال صحت بخط خوش طبع صحیح داشته نکته‌ای لطیف متضمن و مسطور و مرقوم در حفظ ملکات ایشان
بعنایت [illegible] و یفهم من هذا البیان ان النساء لم تکن فی سالف الازمنة ذوات
کتابة وقرائة فلیت المصنف یشهد هذا العصر حتی یری ان النساء کلهن عارفات بآداب
الکتابة والقرائة عالمات بمعانی التنزیل والآیة عالمات الحدود والسور غافلات
القلوب عن الحدود التی بینت فی سورة النور عالمات الحیل فی ارسال الرسائل
واتخاذ الوسائل لانجاح المسائل عماد الدوله امامقلی میرزا صاحب روضة الصفا نوشته است سلطان
محمد با شهریاری اکثر و [illegible] برو [illegible] تأییدات ربانی و توفیقات کامل و صدق و عهد و ثبات عهد در امور
عفت و اجتناب از مناهی و ملاهی و اعلای کلمه دین و قلع و قمع ملاحده و مشرکین و حفظ بیضه اسلام
و ترویج شریعت سید الانام علیه الصلوة والسلام موفق و ساعی بود و در آغاز امر که در گنجه حاکم بود بتحریص
و ترغیب مؤید الملک وزیر به مخالفت برادر برکیارق و طلب ملک [illegible] از گنجه بیرون
و بعد از مخالفت امرا و کشته شدن مجد الملک و ارکان اقتدار برکیارق ضعیف پدید گشت و غالب [illegible]
سوار و هر جریده سپاه بیش از آنکه [illegible] شد و خبر [illegible] سلطان محمد بر چهار بالش سلطنت
جلوس کرد و مؤید الملک به وزارت [illegible] از اطراف برکیارق به نهروان رسید از جرجان و جوکال
و دیگر بلاد و امصار در گنجه اقتدار جهت [illegible] سوار جمع کرد و لشکر او فزون از شماره گرد
و سنگ ریزه بیابان [illegible] جنگ [illegible] سلطان محمد [illegible] در رجب المرجب سنه [illegible]
نمود و [illegible] برکیارق منهزم و کوه و آهن تخته فرار در آن سرکرد مقتول گشت

و برکیارق چون

و برکیارق چون شکست یافت [illegible] بخوزستان رفت و در آنجا با زعیم علاء الملک [illegible] سپاهی گرد آمد
پیوسته دیگر بار با برادر محاربت [illegible] و در سنه چهارصد و نود و پنج [illegible] بزرگ [illegible] بغداد
و سلطان محمد منهزم و وزیرش مؤید الملک اسیر گشت و برکیارق [illegible] ظفر مند [illegible] بغداد [illegible] و محمد
بعد از آن بطرف ری حرکت نمود و سلطان سنجر بعد از آنکه از خراسان بدو پیوست [illegible] برکیارق
[illegible] اتفاق داشت [illegible] از بغداد عزیمت [illegible] بنیاد [illegible] از آن [illegible] نفیر
جنگ بلند آوازه کرده بغیر صلح در میانه صورت [illegible] و در میان [illegible] کار [illegible] سلطان
محمد [illegible] دیگر بار از [illegible] قواعد مصالحت [illegible] گرفت [illegible] دیده [illegible]
[illegible] القصه سلامت [illegible] بعد از [illegible] برکیارق دیگر بار با برادر [illegible]
و در [illegible] صفوف [illegible] و سلطان محمد [illegible] گرفت و [illegible] در ری رفت
برکیارق از [illegible] و در آن [illegible] سلطان محمد [illegible] شد
[illegible] برکیارق [illegible] سلطان محمد
گریز کرد و در [illegible] چهارصد و نود و [illegible] برکیارق [illegible] شرط
که مملکت [illegible] و آذربایجان و [illegible] و ارمن و [illegible] سلطان محمد تعلق [illegible] دیگر
ممالک [illegible] برکیارق باشد [illegible] در ولایت [illegible] خطبه [illegible] مذکور [illegible] سلطان
برکیارق در [illegible] عزیمت [illegible] بغداد [illegible] ولایت
[illegible] و سلطان محمد [illegible] بزرگ [illegible] غلامان [illegible] از در
مخالفت [illegible] برکیارق [illegible] در سلطنت عراق و خراسان
و فارس و دیگر بلاد [illegible] مستقل [illegible] از [illegible]
[illegible] سلطان محمد نیز [illegible] صفوف جنگ آراسته
گشت [illegible]
[illegible]
سلطان محمد مقتول گشت [illegible] سلطان سنجر [illegible] محبوس [illegible]
و سلطان محمد [illegible] به بغداد [illegible] امیر المؤمنین ملقب [illegible] در امر سلطنت مستقل [illegible] در کتب تواریخ
[illegible] و سلطان ملکشاه در روزگار [illegible] در شهر اصفهان قلعه [illegible] دزکوه
نام [illegible] در غیبت پادشاه [illegible] محفوظ [illegible]

زر دیده بود و محل مجال نیافته بجهت آنکه در آنوقت چون عبد الملک عطاش اسمعیلیه بسبب بیم جان از بیم اهل اصفهان گریخت
فرار کرد پسرش احمد در شهر اصفهان ماند و در صورت ظاهر گری شد و بر طریق نحو بهانه تعلیم اطفال
مشغول شد و در کوچه لشکر گاه و لشکر برآمد و در آن دهقانان معتقد و تهمت مذهب تقلید کرد و با دیلم دعوت
عقیده مخفی میکرد و مذهب اسمعیلیه بخواند ساکنان حصار قلعه او را گزیده نزد او بودند دفاتر گویند
احمد در نظام اصفهان براه راست دعوت [illegible] بعد از آن بقلعه آمده قبول دعوت [illegible]
میانه تا کار بر سر [illegible] نزد احمد بر آن قلعه استیلا یافته ذخایر گرد [illegible]
سلطان محمد بن ملکشاه در بغداد روز [illegible] دهستان عرض سلطان [illegible] باصفهان [illegible]
محاصره آن قلعه [illegible] احمد عطاش مذکور سعد الملک [illegible] که در
آن زمان وزارت سلطان محمد [illegible] بمذهب اسمعیلیه [illegible]
قلعه بود ذخیره [illegible] در طلب [illegible] و قلعه [illegible] در تاریخ گفت
تا یک هفته دیگر [illegible] سلطان [illegible]
[illegible] سلطان [illegible]
بر آن [illegible] سعد الملک [illegible]
آگاه [illegible]
[illegible] سلطان [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] سعد الملک [illegible]
[illegible]
و احمد عطاش [illegible] سلطان [illegible] اصفهان [illegible]
[illegible]
[illegible]
در [illegible]
[illegible] باصفهان [illegible] احمد عطاش [illegible]
[illegible] در تاریخ گزیده مسطور است

که در زمان طغیان احمد عطاش [illegible] در کوه اصفهان
بحصار [illegible]
شده بود [illegible] در آن [illegible]
محیط [illegible] از ملاحده [illegible] ملاحده [illegible]
[illegible] عذاب [illegible]
از مردم اصفهان [illegible]
[illegible]
[illegible] ملاحده [illegible]
[illegible]
[illegible] اصفهان [illegible]
طلب [illegible]
[illegible]
[illegible] اصفهان [illegible] ملاحده [illegible]
[illegible] در تاریخ حبیب السیر مسطور است [illegible]
[illegible] سیف الدوله صدقه [illegible]
[illegible]
مذهب [illegible] صاحب حبیب السیر نوشته است و سلطان محمد در
[illegible]
[illegible]
[illegible] سلطان محمد [illegible]
[illegible] باصفهان [illegible]
[illegible] صاحب روضة الصفا نوشته است [illegible] احمد عطاش [illegible]
[illegible] سلطان محمد بمحاصره قلعه الموت [illegible] سلطان [illegible]
و [illegible] سعد الملک [illegible] فخر الملک [illegible]
[illegible] سلطان [illegible]

داروی در حضرت سلطان محمد [illegible] آنگاه در حضرت سلطان بعرض رسانیده اگر [illegible]
پانصد هزار دینار که [illegible] سلطان تسلیم نمایم سلطان نیز این سخن به قبول داشت چنین رسید [illegible]
از [illegible] از [illegible] اصفهان [illegible] قراتکین [illegible] در بار خاص سلطان بود
[illegible] که ده هزار دینار [illegible] قراتکین [illegible] در حوصله [illegible]
[illegible] قراتکین [illegible] از آن مبلغ [illegible] سلطان [illegible]
او بود که حضرت سلطنت [illegible] و بعرض رسانیده [illegible]
[illegible] پانصد هزار دینار [illegible] فرزندان [illegible] فرزند [illegible]
عاجز است [illegible] پانصد هزار دینار تسلیم نمایم [illegible] سلطان
[illegible] تسلیم [illegible] سلطان این سخن [illegible] غلامی از [illegible]
روان شد [illegible] آن مبلغ [illegible]
[illegible]
و نفقه [illegible] غلام [illegible]
[illegible] پانصد هزار دینار [illegible] تسلیم کنم
[illegible] غلام [illegible]
[illegible] غلام [illegible] اصفهان [illegible] سلطان [illegible] سلطان [illegible]
دیوان [illegible] احمد بن نظام الملک [illegible] نوشته [illegible]
و بعضی گفته اند [illegible] نوشته است سلطان محمد [illegible]
مانند محمود و مسعود و سلیمان و طغرل [illegible]
از وی [illegible] محمود [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
در روضة الصفا مسطور است که مدت سلطنت سلطان محمد سیزده سال و کسری [illegible]
زندگانیش سی و [illegible] سال بود در حبیب السیر مسطور است که سعد الملک [illegible]
و فخر الملک بن خواجه نظام الملک و ضیاء الملک احمد بن خواجه نظام الملک در سلک وزرای او

سلطان محمد سنجر بغرا

نوو
ابوبکر
محمد بن ابی الشکر ایوب
الملقب بالملک العادل
قبح

سلطان محمد [illegible] تفصیل امور و نظام احوال [illegible]
و بقای [illegible] والله اعلم بالصواب محمد بن ابی الشکر ایوب بن شادی بن مروان
کنیتش ابوبکر و ملقب بملک العادل سیف الدین و برادر سلطان صلاح الدین است ازین پیش
[illegible] در حرف [illegible] مذکور گردید و ازین پس برادرش صلاح الدین [illegible] در حرف یا مذکور
میشود [illegible] ملک العادل در صحبت برادرش و عمش اسد الدین شیرکوه [illegible]
[illegible] حمران [illegible] حمران است [illegible]
اهل مصر [illegible] معروف است [illegible] ابابکر [illegible]
[illegible] حمران [illegible] ابابکر حمران [illegible]
حمران [illegible]
[illegible] گشت گفت یا ابابکر
[illegible] اهل مصر [illegible] و در آن [illegible] سلطان صلاح الدین
ملک [illegible] مصر [illegible] ابوبکر در حال غیبت او [illegible] از وی نیابت [illegible]
لشکر [illegible] سلطان [illegible] قاضی
الفاضل [illegible] ملک العادل [illegible] صلاح الدین [illegible]
[illegible] سلطان صلاح الدین [illegible] عماد الدین اصفهانی [illegible] ملک العادل [illegible]
و او [illegible]
[illegible] ملک العادل [illegible]
قاضی الفاضل [illegible] سلطان صلاح الدین [illegible] قاضی
الفاضل [illegible] سلطان صلاح الدین [illegible]
نوشته است [illegible]
هیچ اندیشه نیست و [illegible] الفاظ [illegible]
[illegible]
کلام [illegible]
[illegible]
لسان القلم منها اى سكتة وكان الملوك حاضرا وقد جرت قوارع الاستحثاث

و مصر الا بزی و قوت نفس العباد قوة نفس المغاث والسلام

چون سلطان صلاح الدین در ماه صفر سنه تسع و ثمانین و خمسمایه در دمشق بود ملک شرف که در ترجمهٔ عماد الدین
زنگی از این پیش مذکور گشت حلب را به برادرزادهٔ خویش ملک الظاهر غازی باز گذاشت و از آن از وی خوف
داشت ملک العادل غارت نمود ملک العادل با تسویر انتقال حال او در روز جمعه هشتم ماه
رمضان المعظم سال مذکور آهنگ قلعهٔ حلب نمود و از آن جهت بسبب مصلحت خود امتناع نمود و در [illegible]
ملک العادل و بحضور سلطان صلاح الدین اهل عالم از آن تزلزل نمود و ملک الظاهر غازی
سلطان صلاح الدین بعد الذکر جهت اختصاص یافت و خروج او از حلب به شب یکشنبه بیست و
چهارم ماه ربیع الاول سنه خمس و تسعین و خمسمایه بود و بعد از آن بحضور سلطان قلعه کرک را باز
گذاشت و بحکم ملک العادل هم در ایام زندگانی بحضور سلطان صلاح الدین و هم از او چنانکه
در اطراف ممالک انتقال بدو واقف بود و ملک الافضل و ملک العزیز و ملک الظاهر مذکور
و در شرح آن حالات کلام کتابت نفرموده این کار آن جا اقامت در مملکت به [illegible]
استقلال یافت و دخول او در قلعهٔ دمشق بیست و هفتم ربیع الآخر سنه خمس و تسعین و خمسمایه بود و شش سال
ماند امور و قواعد ملک و مملکت بر او استقرار گرفت ابو البرکات بن المستوفی
در تاریخ اربل در ترجمهٔ ضیاء الدین ابو الفتح نصر الله معروف به ابن الاثیر وزیر جزری که مذکور
مذکور شد گفته است [illegible] در روز جمعه بیست و یکم شوال سنه خمس و تسعین و [illegible] در قاهره
و مصر بنام ملک العادل ابو بکر بن ایوب خطبه خواندند و در روز جمعه [illegible] جمادی الاولی
سنه [illegible] و تسعین هم او در حلب خطبه خواندند و از آن پس بلاد شام و شرقیه و بلاد
ایشان جمله ملک و سلطان از ایشان او را گشت و از آن جمله دیار مصر [illegible] بلاد یمن
ملک کرد و پسرش ملک المسعود صلاح الدین ابو المظفر یوسف معروف به اطسیس پسر ملک
العادل آنجا منصوب روان گشت و از پس او [illegible] ملک المسعود مذکور بود و پسرش
ملک الاوحد نجم الدین ایوب از جانب او در میافارقین و آن نواحی نیابت داشت پس

بر شهر خلاد

بر شهر خلاط و بلاد ارمنیه مستولی گشت و مملکتش وسعت گرفت و از دمشق تا دیار مصر و بلاد یمن
و جمیع بلاد و [illegible] زیر حکم ملک العادل ممهد و قواعد ملک و سلطنت او مشید گشت و ممالک خود
در میان فرزندان خویش تقسیم نمود دیار مصریه را به پسر خویش ملک الکامل و بلاد شامیه را به فرزند دیگرش
ملک المعظم و بلاد شرقیه را به پسر دیگرش ملک الاشرف موسی و سایر بلاد را با مذکوران بعضی از فرزندان
دیگرش ملک الاوحد گذاشت مع [illegible] ملک العادل سلطانی بزرگ و پادشاهی صاحب رای و صرف
و از صحبت تجربت و نیکو سیرت و سطوت و پسندیده روش و وافر العقل و [illegible] و در عقد امور با حزم
عزیمت بود و هم بصلاح و سداد و حفظ نماز در اوقات مقرره و اتباع ارباب سنت و میل بعلما
و التقشف [illegible] فخر الدین رازی کتاب تأسیس التقدیس بنام او تصنیف نمود
نام ملک العادل بود در خطبهٔ کتاب مسطور و از فضلا برای او رسالها نوشته و بحکم ملک العادل
[illegible] و از جمله [illegible] از فرزندان بکار [illegible]
ولایت و [illegible] و علو همت بکسی از ملوک امثال او مسلم نشده [illegible]
و بر ترتیب بلاد [illegible] ابن عنین شاعر که از این پیش مذکور گشت بقصیده تاییه [illegible]
از آن در ذیل ترجمهٔ مذکور است ملک العادل را مدح نموده این شعر بود و آن قصیده

در مدح فرزندان او نظم نموده گفت

وله البنون بكل ارض منهم — ملك يقود الى الاعادي عسكرا
من كل وضاح الجبين تخاله — بدرا وان شهد الوغى فغضنفرا
متقدم حتى اذا النقع انجلى — بالبيض عن سبي الحريم تأخرا
قوم زكوا اصلا وطابوا محتدا — وتدفقوا جودا وراقوا منظرا
وتعاف خيلهم الورود بمنهل — ما لم يكن بدم الوقائع احمرا
يعشو الى نار الوغى شغفا بها — ويجل ان يعشو الى نار القرى

چون سوار [illegible] ابن سلطان کامکار [illegible] مدار [illegible] پسندیده [illegible]
نوشت لکن [illegible] این قصیده جامع جمیع [illegible] از این [illegible] تمام [illegible] از جمله
این قصیده این چند بیت در مدح ملک العادل گفته و نوشته است

العادل الملك الذي اسماؤه — في كل ناحية تشرف منبرا
وبكل ارض جنة من عدله — الصافي اسال نداه فيها كوثرا

عدل یبیت الذئب منه علی الطوی … غرثان وهو یری الغزال الاعفرا
ما فی ابی بکر لمعتقد الهدی … شک مریب انه خیر الوری
سیف صقال المجد اخلص متنه … وابان طیب الاصل منه الجوهرا
ما مدحه بالمستعار له ولا … آیات سودده حدیث یفتری
بین الملوک الغابرین وبینه … فی الفضل ما بین الثریا والثری
نسخت خلائقه الحمیدة ما اتی … فی الکتب عن کسری الملوک وقیصرا
ملک اذا خفت حلوم ذوی النهی … فی الروع زاد رصانة وتوقرا
ثبت الجنان تراع من وثباته … وثباته یوم الوغی اسد الشری
یقظ یکاد یقول عما فی غد … ببدیهة اغنته ان یتفکرا
حلم تخف له الحلوم وراءه … رای وعزم یحقر الاسکندرا
یعفو عن الذنب العظیم تکرما … ویصد عن قول الخنا متکبرا
لا تسمعن حدیث ملک غیره … یروی فکل الصید فی جوف الفرا

همه این قصیده از قصاید برگزیده است و جمیع ملک العادل مالک سعود در میان فرزندانش هم
ذی سعود بخوش وکامروائی هر وقت به تعویج از فرزندان از مملکتی بمملکتی انتقال می‌کرد و غالباً در
فصل تابستان منزل او شام گزیده و آنگه در برف آب‌ها سرد گوارا در آنجا موجود است
در زمستان سود دیار مصر به گذرانیدی چه در آن دیار هوا معتدل و در زمستان خنک است را دفع
در این سوال در کمال خوشی وکامرانی زندگانی ذی نصیب و بد نصیبی در مملکت یکی از فرزندان
بکشد و غرض بخوبی و خوش کفته و خوش بر خوردن و از تخمه متعادل است بیشتر ماکول همیشه است
و گفته لذیذترین خوراک ان وفر به سر کباب گفته به تهانی مخورید و هم در قناعت سلطان است و
بهر کدام رابطه واقع و خلل وا فر داشت ورا بار زندگانی به تمتع وکامرانی بگذرانید و گذشت
در شهر دمشق در ماه محرم سال ششصد و پانزده بعد از پنج سال از فتح عکه فوت شد در تعیین
جبر الله فتح سال ششصد و پانزده در عالقین اتفاق افتاد و نعش او را از عالقین بسوی
دمشق نقل کرده و در روز دوم وفات در قلعه مدفون کرده و از آن پس بسوی مدرسه
او معروف نیست نقل کرده در تربت که گفته و قبر او در گذرگاه واقع است و آنکه عوبر
من بعد از آن بنجاه و در آنجا ترکیب ففهم لله به بیداری است و عالقین بقیع عین حمله ایم از

الغزل مکرره

الف لام مکسوره و قاف مکسوره و یا حطی ساکنه و بعد از آن نون قریه‌ای است در نطاق مرج دمشق
و جمیع مردم فرنگ بسوی ساحل شام نزول نموده از تحت آنها که ملاقات ملک العادل بود نموده
ملک العادل از مصر به آن دیار توجه فرمود و بطرف دمشق رفت و آمد و مستعد قتال ایشان گردید
چون به موضع مذکور رسید وفات کرد و این هنگام تمامت مردم فرنگ از شام برگشته و آهنگ
دیار مصر نموده و دمیاط در آن حادثه و آن تاریخ مشهور است در این وقت بر لا و در
ترجمه کامل تفصیل مذکور معروف به جراح است در حرف یا این قصه در این تاریخ مسطور است
و طلبیس بفتح همزه و سکون لام و فتح و کسر باء و بعد از آن یاء حطی و در آخر سین بی نقطه این
کلمه ترکی است و معنای در عربیه مال العم است و بعضی گفته‌اند از این رو به عم نامیده شد
در ملک الکامل پسر فرزندش بعد از وی و جمیع مسعود مذکور الملک بوده گشت باید از اتراک
نام طلبیس گفته در بلاد مصر پسر فرزندی است که نام او را طلبیس خواند پس به ترکی او را طلبیس
نامیده شود و مردمان طیسیس به قاف گویند لکن صواب طلبیس به لام است و غیر گفته
لکنه از وضع کلمه تحقیق اعلم است مصنف مر گوید پس از آن چهار سال دیگر قلعه حلب بود
نوشته بعد وفات او هم و بعد از آن عماد الدین زنگی از قلعه حلب در روز پنجشنبه بیست و
دوم از صفر نزول کرد و صلاح الدین روز دوشنبه بیست و ششم ماه صفر مذکور آن قلعه متصرف
شد والله اعلم بالصواب ترجمه کرد مقصود از در این مکتوب و فقه الله اعلم

در تاریخ یافعی مسطور است که ملک العادل سیف الدین محمد بن ایوب نجم الدین ایوب صاحب مصر و شام
بکمال عقل و حسن تدبیر و دانش و دولت و زکاوت موصوف و ممتاز بود چنانکه بعد از آنکه سلطان
صلاح الدین در امور ملک و مملکت بدین بشارت رسید و بتحقیق و قصد اتفاق اتحاد
مرور زمان و روزگار بدو مرتبه پایه بالای سلطنت تکیه نمود و اکثر بلاد بتصرف ملک موید
سلطنت او و فرزندانش سعود و ولایت بخشید به نام حلب و طول العمر و جمیع الفکر
وعبد الغفور و جامع علم و حلم و بزرگی و سخاوت و حفظ و صلابة و در کثرت اموال و اولاد ضرب المثل
اهل زمان بود و او را پانزده پسر بوده بر زاد و پنج تن ملک الکامل و ملک المعظم و ملک الاشرف و ملک
الفائز و شهاب الدین غازی سلطنت یافتند صاحب حبیب السیر نوشته است که ملک العادل در زمان سلطنت
برادرش صلاح الدین در بعضی از بلاد شام رایت حکومت می‌افراشت و بعد از وفات بعون نعم من ملک العزیز

۳۲۳

به ملکت مصر و شام استقلال یافت و در سال ششصد و نهم پسرش ملک الاوحد ایوب بن ملک العادل که حکومت
خلاط با او مقرر بود و بظلم و ستم و سفک دماء اشتغال داشت بمرض [illegible] وفات یافت و حکومت خلاط
بعد از وی بملک الاشرف تعلق گرفت و در سال ششصد و پانزدهم [illegible] ملک العادل [illegible]
المعظم بن ملک الکامل [illegible] بردار گشت و لشکر [illegible] ملک [illegible] و بلاد [illegible]
نیز متحرک [illegible] در سال ششصد و بیست و ششم در مکه معظمه وفات یافت و در حال مرض وصیت کرد
در چیزی از متملکات من بود در تجهیز و تکفین او بکار نبرند و حبه [illegible] شیخ صدیق [illegible] از جمله اعاظم
صلحاء در شام بود باز گذارند [illegible] تجهیز و تکفینش نمایند لاجرم شیخ صدیق کفن
آن پادشاه نیک اعتقاد بود [illegible] در قبور مسلمان
نیک سیرت [illegible] بر قبرش نوشته هذا قبر الفقیر الی رحمة الله تعالی یوسف بن محمد بن
ابی بکر بن ایوب و در سال ششصد و بیست و [illegible] ملک الاشرف در دمشق وفات یافته بعد از وی ملک
الصالح اسمعیل برادر او [illegible] ملک الکامل از این خبر [illegible] بدمشق کشیده الصالح در آنجا
تحصن جست سرانجام بمصالحه [illegible] و الصالح دمشق را بملک الکامل گذاشته [illegible] بعلبک
گرفت و ملک الکامل در سال مذکور از پس دو ماه در دمشق در روز چهارشنبه بیست و یکم [illegible]
نمود و در روز پنجشنبه در قلعه دمشق مدفون گشت [illegible] روز آدینه بیست و سیم [illegible]
و خبر آن هنگام باز رسید چون [illegible] خطیب بر منبر [illegible] ملک الکامل [illegible]
و برای ملک العادل [illegible] سلطنت [illegible] ملک الکامل [illegible]
[illegible] ملقب بملک الجواد بنیابت ملک العادل بن ملک الکامل در دمشق بنشست و چند ملک الکامل
در حجره مسجد جامع دمشق [illegible] و در سال ششصد و سی [illegible] ملک العادل [illegible] از سلطنت معزول و در
[illegible] از قصر سلطنت قلعه محبوس [illegible] ملک الصالح ایوب [illegible] منصوب [illegible] عدل
[illegible] دمشق [illegible] معزول و حکومت [illegible] موکول
[illegible]
از آن [illegible] ملک الصالح [illegible]
[illegible] گشت [illegible]
[illegible] بسلطنت باز گشت [illegible]
به دیگر همان [illegible] مسطور گشت معلوم باد

و در اواخر ترجمه لفظ خلاد بدال مهمله مسطور گشت که خلاط بطاء مهمله صحیح است چنانکه در نسخ معجم نیز بطور
مرقوم [illegible] نوشته است خلاط [illegible] الفدا [illegible] بخیرات و نعم
و اشجار نیکو [illegible] از ارمنیه وسطی [illegible] در تابستان سرد است [illegible]
المقدس است و دریاچه [illegible] در دنیا مانند آن نیست [illegible]
بدیگر بلاد [illegible] ابن الکلبی گفته است
و از عجایب دنیا [illegible]
[illegible]
[illegible]
کمترین بنده [illegible] دیوان [illegible]
[illegible] وزارت عدلیه [illegible]
چهارم ربیع الثانی [illegible] یکهزار و سیصد و ششم هجری ۱۳۰۶ [illegible]
[illegible] کتاب مشکوة الادب ناصری [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] کتاب مشکوة الادب ناصری [illegible]
[illegible]

و این نسخه نظم ترجیع و مصنف کتاب مشکوة الادب ناصری
در آن تاریخ که مسطور شد اتفاق بانجام رسید از آنکه
تاریخ
در این کتاب بهر راه میشد تمرین است اما بر
خطا و زلل نگیرند بچشم اغماض بنگرند
و این بنده حقیر قصور نمود
و تقصیر نکرده زیرا که آدمی
محل سهو و فراموشی
نسیان است
والله اعلم
تمام